શ્રી જૈન કલા-સાહિત્ય પ્રકાશન ગૃહ પુષ્પ બીજું

શ્રીનવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત

ચિત્રમય શ્રીપાલ રાસ

[સોનેરી, ત્રિરંગી તથા એક રંગી ૨૧૭ ચિત્રો સહિત]

સંપાદક તથા સંશોધક
સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ

મૂલ્ય પચાસ રૂપીઆ

પ્રકાશક :
સંવત ૨૦૧૭] શ્રી જૈન-કલા સાહિત્ય પ્રકાશન ગ્રહ [ઇ સ. ૧૯૬૧

પાંચસો પ્રતમાં મર્યાદિત આ ગ્રંથની

આ ________________ મી નકલ છે.

કીંમત પચાસ રૂપીયા

પ્રાપ્તિસ્થાન.

૧ સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
માડવીની પોળમાં, છીપા માવજીનીપોળ, અમદાવાદ-૧.

૨ જૈન પ્રકાશન મંદિર
૩૦૯/૪ ડોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ-૧.

૩. પંડિત છબિલદાસ કેશરીચંદ
દાદા સાહેબની પોળ, ખંભાત (ગુજરાત)

૪. મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર
ગોડીજીની ચાલ, કીકા સ્ટ્રીટના નાકે, મુંબાઈ-૨

પ્રકાશક શ્રી જૈન-કલા સાહિત્ય પ્રકાશન ગૃહ તરફથી

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
માડવીની પોળમાં, છીપા માવજીની પોળ, અમદાવાદ-૧.

જશવંતલાલ ગિરધરલાલ શાહ
C/o. જૈન પ્રકાશન મંદિર ૩૦૯/૪ ડોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ-૧

પંડિત છબીલદાસ કેશરીચંદ, દાદા સાહેબનીપોળ ખંભાત

મુદ્રક કાન્તિલાલ ડાહ્યાભાઈ પટેલ મંગલ મુદ્રણાલય, રતનપોળ, અમદાવાદ ૧

ચિત્ર ફોટા, યંત્ર, પૂઠું તથા જૅકેટ છાપનાર જયંતિલાલ રાવત, દીપક પ્રિન્ટરી, રાયપુર, અમદાવાદ ૧

નિવેદન

શ્રી જૈન કલા સાહિત્ય પ્રકાશન ગૃહના પહેલા જ પ્રકાશનમાં જણાવ્યા મુજબ ચિત્રમય શ્રીપાલ રાસ નામનુ આ પ્રકાશન જનતા સમક્ષ છ માસ પછી રજુ કરતા અમને અનહદ આનંદ થઇ રહ્યો છે.

આ પુસ્તકમા છપાવવામા આવેલા ચિત્રો એક પછી એક જોવાથી, આપણી નજર સમક્ષ મહારાજા શ્રીપાલનુ જીવન ચરિત્ર જાણે જીવંત સ્થિતિમા ઉપસ્થિત થઈ ગયુ હોય તેમ આપણને લાગે છે આ ચિત્રોવાળી હસ્તપ્રત અમને પ્રથમ વાર ઉપયોગ કરવા માટે જે મહાનુભાવે ઉદારતાથી આપી છે, તેમનો ઋણુ સ્વીકાર અમે કરીએ છીએ અને પોતાનુ નામ જાહેર નહીં કરવાની તેમની ઈચ્છાને પણ ધન્યવાદ આપીયે છીએ.

આ રાસ જૈન સમાજમા બાળકથી લઈને વૃદ્ધ માણસો સુધી અતિ પ્રસિદ્ધ છે અને તે ચાર ખંડ અને એકતાલીસ ઢાળોમા સંપૂર્ણ કરવામા આવેલ છે. આ રાસની રચના કરનાર કવિરત્ન શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ સંવત ૧૭૩૮ની સાલમા સુરત શહેરની નજીક આવેલા રાદેર ગામમાં આ રાસની રચના કરવા માડેલી, પરંતુ સાડા-સાતસો ગાથાઓ રચ્યા પછી તેઓ સ્વર્ગગામી થયા હતા, પછી તેઓશ્રીની ઇચ્છા મુજબ અને તેઓશ્રીના ખાસ વિશ્વાસપાત્ર ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજીએ બાકીનો અપૂર્ણ રહેલો રાસ પૂર્ણ કરેલો છે.

આ રાસમાં આપવામા આવેલા ચિત્રો પૈકી કેટલાક ચિત્રોમા સાધુ મહારાજે મુખે મુહપત્તિ બાધેલી છે, તે સબંધમા અમારો ખુલાસો એ છે કે આ રાસ ચીતરનાર ચિત્રકારના સમયમા જૈન સંપ્રદાયમા મુખે મુહપત્તિ બાધવાનો રીવાજ જૈન સંપ્રદાયના કેટલાક ભાગમા પ્રચલિત હોવાનો તે પૂરાવો છે, અને ઇતિહાસ અને કલાની દૃષ્ટિએ પ્રાચીન ચિત્રો, જેવા હોય તેવા જ રજુ કરવા જોઈએ, અને તેથી જ પ્રતમા જે પ્રમાણે ચિત્રો મળી આવ્યા તે પ્રમાણે જ અમે સમાજ સમક્ષ રજુ કર્યા છે. આ સિવાય સમાજના કોઈપણ મત મતાતરમા પડવાનો અમારો ઇરાદો નથી.

આ પુસ્તકમા આપવામા આવેલ શ્રીપાલ મહારાજનુ જીવન ચરિત્ર તેના ચિત્રો સાથે દરેક મનુષ્ય મનન પૂર્વક વાચે-જૂએ અને જે રીતે શ્રીપાલ મહારાજાએ શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વક શ્રીનવપદજીનુ આરાધન કર્યું તે રીતે આરાધન કરી, ઉત્તરોત્તર આત્મિક વિકાસ કરીને પ્રાતે મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત કરે એવી હાર્દિક ઇચ્છા સાથે આ નિવેદન પૂરૂં કરવાની તક લઈએ છીએ

આ ભયંકર મોઘવારીના સમયમા હજારો રૂપિયાના ખર્ચે તૈયાર કરેલ આ ગ્રંથરત્નને સમાજનો સમજુ વર્ગ ખરીદ કરીને અમને નવા નવા ગ્રથરત્નો સમાજ સમક્ષ રજૂ કરવાની તક આપશે.

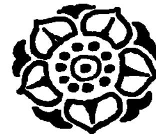
માડવીની પોળમા, છીપા માવજીનીપોળ,
અમદાવાદ-૧.
વિ સ ૨૦૧૭, ચૈત્રી પૂર્ણિમા
તા ૧-૪-૧૯૬૧

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
જશવતલાલ ગિરધરલાલ શાહ
પંડિત છબીલદાસ કેશરીચદ શાહ

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પાનુ
ચિત્ર પરિચય	૧—૪૨
શ્રીપાલ રાજાનો રાસ	૧-૨૭૪
ખંડ પહેલો	૧—૫૩
ખડ બીજો	૫૪-૧૦૦
ખંડ ત્રીજો	૧૦૧-૧૭૩
ખડ ચોથો	૧૭૪-૨૭૪
શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધન વિધિ	૧—૯૬
શ્રી નવપદજીના નામ	૧—૩
શ્રી નવપદજીના વર્ણો	૩—૪
શ્રી નવપદજીની ઓળીનો કાર્યક્રમ	૪—૧૩
શ્રી નવપદજી મડળની રચના	૧૩
આયબિલનુ પચ્ચક્ખાણુ	૧૭
તિવિહારનુ ,,	૧૭
એકાસણા બેસણાનુ ,,	૧૮
શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ચૈત્યવં.નો	૧૮—૨૩
શ્રી નવપદજીના સ્તવનો	૨૩-૨૪
શ્રી નવપદજીની સ્તુતિઓ	૨૫-૨૭
શ્રી દેવચદ્રજી કૃત સ્નાત્રપૂજા	૨૮-૩૬
શ્રી નવપદપૂજા વિધિ	૩૭-૩૮
શ્રી નવપદજીપૂજા યશોવિજયજી કૃત	૩૯-૫૧
શ્રી વીરવિજયજી કૃત સ્નાત્રપૂજા	૫૨-૫૮
શ્રી પદ્મવિજયજી કૃત નવપદપૂજા	૫૮-૬૬
શ્રી સકલચંદ્રજી કૃત સત્તરભેદી પૂજા	૬૭-૮૨
શ્રીઆત્મારામજી કૃત સત્તરભેદી પૂજા	૮૩-૯૩
શ્રી નવપદજીના ઉજમણાનો વિધિ	૯૪-૯૫
ખરતરગચ્છીય દેવવંદન વિધિ	૯૬

ચિત્ર વિવરણ

ચિત્ર ૧ ગણધરદેવ શ્રી ગૌતમસ્વામી (પાનું ૨) પ્રભુ મહાવીરની આજ્ઞા લઈને ગૌતમસ્વામી રાજગૃહી નગરીના ઉદ્યાનમાં આવ્યા

ચિત્રમાં અશોકવૃક્ષકની નીચે સુવર્ણકમલ ઉપર બેસીને ગૌતમસ્વામી ધર્મદેશના આપતા દેખાય છે આ ચિત્ર જૈન ચિત્રકાર જયતીલાલ ઝવેરીએ ચીતરેલુ છે.

ચિત્ર ૨. મગધરાજ શ્રેણિક (પાનું ૨). ગૌતમસ્વામી પધાર્યાની ખબર મળતા જ મગધરાજ શ્રેણિક, પોતાના પરિવાર સહિત, ધર્મોપદેશ સાંભળવા માટે ઉદ્યાન તરફ રવાના થાય છે

ચિત્રમાં સોનાની પાલખીમાં બેસીને શ્રેણિક મહારાજા ગૌતમસ્વામીની દેશના સાંભળવા જતાં દેખાય છે. શ્રેણિક ગહારાજાના ચહેરા ઉપર દેશના સાભળવાની તીવ્ર ઉત્સુકતા દેખાઈ આવે છે.

ચિત્ર ૩ શ્રી નવપદમંડલ (પાનુ ૨) ગૌતમસ્વામી નવપદની આરાધના કરવાનો રાજાશ્રેણિક તથા સભાજનોને ઉપદેશ આપતાં, નવપદનું વર્ણન કરે છે જે નવપદ (સિદ્ધચક્ર) મંડલની આકૃતિ અત્રે રજુ કરેલી છે.

ચિત્ર ૪ દેવી સરસ્વતી શ્રી નવપદજીનો પ્રભાવ દર્શાવતા શ્રીપાલરાસની રચના કરતા કવિ મંગલાચરણમાં સરસ્વતીદેવીની સ્તુતિ કરે છે (પાનું ૧)

ચિત્રમાં સરસ્વતીદેવીએ ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા અને ડાબા હાથમાં પુસ્તક પકડેલુ છે, અને નીચેના જમણા તથા ડાબા હાથથી વીણા પકડેલી છે. સરસ્વતીદેવી હંસ પક્ષી કે જે તેણીનું વાહન છે, તેના ઉપર સવાર થએલી છે.

ચિત્ર ૫ કવિરત્ન શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય. શ્રીપાલના રાસની રચના કરનાર કવિરત્ન શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય, પોતાના બંને હાથમાં શ્રીપાલરાસનું પ્રથમ પાનું લઈને, સરસ્વતીદેવી તથા પોતાના ગુરુશ્રીનું સ્મરણ કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૬ મગધરાજ શ્રેણિકને ઉપદેશ આપતાં શ્રીગૌતમસ્વામીજી (પાનું ૨).

ચિત્રની ડાબી બાજુએ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી સામે બે હસ્તની અંજલિ જોડીને બેઠેલા મગધરાજને ઉપદેશ આપતાં દેખાય છે શ્રેણિકની પાછળ એક પરિચારક ઊભેલો છે. ગૌતમસ્વામીજીની બાજુમાં તેઓશ્રીના શિષ્ય, સામે બેઠેલા પુરુષને ઉપદેશ આપતાં દેખાય છે ઉદ્યાનની રજુઆત કરવા ચિત્રકારે ત્રણ ઝાડ રજુ કરેલાં છે. મગધરાજની પાછળ ઉદ્યાનના કોટની દિવાલ છે દિવાલની બહારના ભાગમાં એક હાથી તથા એક ઘોડો ઊભેલા છે ચિત્ર સંયોજન સુંદર છે.

ચિત્ર ૭ ઉજ્જયણી નગરી (પાનું ૩) ગૌતમસ્વામીજી રાજા શ્રેણિકની આગળ નવપદજીનો મહિમા દર્શાવવા માટે શ્રીપાલ મહારાજાનુ વર્ણન કરતાં, પ્રજાપાલ રાજાની ઉજ્જયણી નગરીનું વર્ણન કરે છે.

ચિત્રમાં ચિત્રકારના સમયના નગરનું હૂબહૂ સંયોજન આપણને આ ચિત્રમાં મલે છે. ચિત્રની ઉપરના ભાગમાં પ્રજાપાલ રાજાનો દરબાર છે બે પુરુષો નગારખાનામાં નગારૂ વગાડે છે નીચેના ભાગમા જિનમંદિરની રજુઆત કરેલી છે વળી, ગજમહેલની બહારના ભાગમા એક હાથીસવાર છે ચિત્રની નીચેના ભાગમા ગામ બહાર ક્ષિપ્રા નદીની રજૂઆત ચિત્રકારે પાણી તથા પાણીમા તરતી માછલીઓ બતાવીને કરેલી છે ચિત્રકારની સંયોજન શક્તિ અદ્‌ભુત છે

ચિત્ર ૮. રાજા પ્રજાપાલ, રાણી તથા રાજકુવરીઓ સહિત (પાનું ૪). ચિત્રની મધ્યમા રાજા પ્રજાપાલ ઊભેલો છે રાજા પ્રજાપાલની સામે રાણી સૌભાગ્યસુદરી તથા રાજકુમારી સુરસુદરી ઊભેલા છે. રાજા પ્રજાપાલની પાછળ ઉપરના ભાગમાં જૂદા ઓરડામાં રાણી રૂપસુદરી તથા રાજકુમારી મયણાસુદરી વાતચીત કરતા દેખાય છે રાજમહેલની બહારના પગથીયાંની ઉપરના ભાગમા એક સ્ત્રી પરિચારિકા ઉંચા કરેલા હાથમાં થાળ પકડીને ઊભેલી છે

ચિત્ર ૯ આ ચિત્રના બે વિભાગ છે ઉપરના ભાગમાં રાણી રૂપસુદરી તથા રાજકુમારી મયણાસુદરી, જૈનધર્મના જાણકાર પંડિત પાસે, જૈનધર્મનો અભ્યાસ કરે છે. નીચેના ભાગમા રાણી સૌભાગ્યસુદરી તથા રાજકુમારી સુરસુદરી બ્રાહ્મણ પંડિત પાસે અભ્યાસ કરે છે

ચિત્ર ૧૦ પ્રજાપાલ રાજાનો દરબાર (પાનું ૭) ચિત્રના ઉપરના ભાગમા ડાબી બાજુએ, રાજ્યસિંહાસન ઉપર પ્રજાપાલ રાજા તથા તેની બને બાજુએ, બે રાણીઓ બેઠેલી છે. પાછળ એક પરિચારક ઊભેલો છે રાજાની સામે બે પ્રધાનો બેઠેલા છે નીચેના ભાગમાં ઉચા કરેલા ડાબા હાથમાં પુસ્તક રાખીને પ્રજાપાલ બેઠેલ છે. પ્રજાપાલની સામે બે દરબારીઓ બેઠેલા છે દરબારીઓની પાછળના ભાગમા સલામ કરીને ઊભેલો અરિદમન નામનો રાજપુત્ર દેખાય છે. અરિદમનની પાછળ એક ઘોડો છે અને ઘોડાની બાજુમા એક હાથી તેના માવત સાથે ઊભેલો છે

ચિત્રની જમણી બાજુએ હાથમા પુસ્તક લઇને ઊભેલી સુરસુદરી દેખાય છે આ ચિત્રમા ચિત્રકારના સમયના રાજમહેલના અદરના ભાગની સુદર રજૂઆત ચિત્રકારે કરેલી છે

ચિત્ર ૧૧ રાજકુમારી સુરસુદરીનુ પાણિગ્રહણ (પાનુ ૭). ચિત્રની મધ્યમાં લગ્નની

ચોરીમાં રાજકુમારી સુરસુંદરી તથા રાજકુમાર અરિદમનનું લગ્ન થતું ચિત્રકારે રજુ કરેલું છે. આ ચિત્ર, ચિત્રકારના સમયની લગ્નપ્રથાનું સુંદર દૃશ્ય રજુ કરે છે

ચિત્ર ૧૨ મયણાસુંદરીને પ્રશ્ન પૂછતો પ્રજાપાલ (પાનું ૧૧) ચિત્રના ઉપરના ભાગમા પ્રજાપાલ રાજા સામે બેઠેલી રાજપુત્રી મયણાસુંદરીને, માથુ ધૂણાવતી દેખીને, માથું ધૂણાવવાનું કારણ પૂછે છે મયણાસુંદરી ચિત્રના નીચેના ભાગમા, પિતાને જવાબ આપતી દેખાય છે. દરવાજાની બહાર પ્રજાપાલ રાજાનો પ્રધાન ઊભેલો છે.

ચિત્ર ૧૩ ક્રોધાતુર થએલો પ્રજાપાલ (પાનુ ૧૨) મયણાસુંદરીએ જવાબ આપ્યો કેઃ 'કર્મ કરે તે જ થાય છે.' એ સાંભળીને પ્રજાપાલ રાજા ક્રોધાતુર થાય છે.

ચિત્રમાં ગાદી ઉપર પ્રજાપાલ રાજા બેઠેલ છે, બાજુમા મયણાસુંદરી બેઠેલી છે. પ્રજાપાલની સામે બે હાથ જોડીને પ્રધાન રાજવાટિકા ફરવાનો વખત થયો છે, એમ કહેતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૪. રાજવાટિકા જવા તૈયાર થતો પ્રજાપાલ (પાનું ૧૫). પ્રધાનની વિનતીથી રાજવાટિકા જવા માટે પ્રજાપાલ તૈયાર થયો.

ચિત્રમા રાજા પ્રજાપાલ રાજમહેલમાંથી બહાર નીકળતો બતાવેલો છે રાજમહેલની બહાર રાજવાટિકા માટે શણગારેલો ઘોડો તથા બે હાથીની રજૂઆત કરીને ચિત્રકારે સુંદર દૃશ્ય રજુ કરેલુ છે

ચિત્ર ૧૫. રાજવાટિકા જતો પ્રજાપાલ રાજા (પાનું ૧૬). ઘણા બળવાન લશ્કર સહિત રાજા પ્રજાપાલ રાજવાટિકા ફરવા માટે નીકળ્યો.

ચિત્રમા આગળના મોટા હાથી ઉપર અ બાડીમા પ્રજાપાલ રાજા બેઠેલ છે. આગળ માવત હાથી હ કારતો બેઠેલો છે.

રાજાના હાથીની સાથે પ્રધાન વગેરેના હાથીઓ તથા પાછળ ઘોડેસવારો દોડતા દેખાય છે વળી, ચિત્રની મધ્યમાં ઘોડાની બ ને પડખે નગારા બાંધીને નગારાં વગાડતો એક ઘોડેસવાર બેઠેલ છે આ ચિત્રનુ સ યોજન પણ ઉચ્ચ કોટીનું છે

ચિત્ર ૧૬ રાજા પ્રજાપાલ રાજવાટિકાના રસ્તે (પાનું ૧૬) પ્રજાપાલ રાજા રાજવાટિકા ફરવા નીકળ્યો તે વખતે, મદથી તોફાની બનેલા હાથીઓની શ્રેણિ હજારો ઘોડેસવારો તથા થોકબંધ લડવૈયા તથા સિપાઇઓ સાથે હતા.

આ ચિત્રમા ઘોડેસવારો, પદાતિઓ તથા એક રથ ચિત્રકારે રજુ કરેલો છે

ચિત્ર ૧૭ રાજા પ્રજાપાલ રાજવાટિકા પહોચે છે (પાનું ૧૬) રાજા પ્રજાપાલ લશ્કર સહિત જ્યારે અગાડી ચાલી નીકળે છે ત્યારે, રસ્તામાં બહુ જ ધૂળ ઉડતી નજરે પડે છે.

ચિત્રમાં રાજા પ્રજાપાલ ઘોડા ઉપર જતો દેખાય છે. આગળ એક ચોપદાર છે, પાછળ ચામર ધરનાર, ચામર વીંઝે છે. સામે પાંચ માણસો આવતા દેખાય છે. આ ચિત્રમાં ઝાડ વગેરેની રજૂઆત અને ઝાડ ઉપર બેઠેલા પક્ષીઓનુ સંયોજન અદ્ભુત પ્રકારનું છે

ચિત્ર ૧૮ રાજા પ્રજાપાલ પ્રધાનને પૂછે છે (પાનું ૧૬) સામે ધૂળ ઉડતી દેખીને રાજા પ્રજાપાલ પ્રધાન તરફ જોઈ પૂછવા લાગ્યો કે—"આટલી બધી ધૂળ કેમ ઉડતી જણાય છે ? અને આટલા બધાં કોણ લોકો આવે છે ?"

ચિત્રમા રાજા પ્રજાપાલ ઘોડા ઉપર બેઠેલો છે તેની આગળ પ્રધાન અને પાછળ ચામર ધરનાર છે બાજુમા બે શિકારી કુતરાંઓ દોડતા દેખાય છે. પાછળ પ્રધાન તથા બીજા બે સિપાઇઓ ઊભેલા છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમા ઉજ્જયણી નગરીનાં મકાનો દેખાય છે. આ ચિત્રનુ સંયોજન પણ સારૂ છે.

ચિત્ર ૧૯. દૂતને પ્રશ્ન પૂછતો પ્રજાપાલ (પાનુ ૧૭). રાજા પ્રજાપાલ દૂતને પૂછે છે કે—"તમે શી વસ્તુની ઇચ્છા રાખો છો." તે વીગતવાર કહી બતાવો

ચિત્રમાં ઘોડા ઉપર બેઠેલો પ્રજાપાલ રાજા સામે ઊભેલા ગલિતાગુલિ દૂતને પ્રશ્ન પૂછે છે.

ચિત્ર ૨૦ દૂતને ઉત્તર આપતો પ્રજાપાલ (પાનુ ૧૭). દૂતનો જવાબ મળ્યા પછી રાજા પ્રજાપાલ તેની માગણી સબંધી વિચાર કરીને મયણાસુંદરીને કોઢિયાઓના રાજા સાથે પરણાવવાનો વિચાર કરે છે

ચિત્રમા પ્રજાપાલ રાજા રાજગાદી ઉપર બેઠેલ છે. સામે ગલિતાંગુલિ દૂત ઊભો છે કોઢિયાઓના રાજાને રાજકુમારી મયણાસુદરી પરણાવવાનો પોતાનો નિશ્ચય જાહેર કરતો પ્રજાપાલ રાજા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૧. મયણાને આજ્ઞા કરતો પ્રજાપાલ (પાનુ ૨૨) જ્યારે ઉંબરરાણો આવી પહોચ્યો ત્યારે, પ્રજાપાલ રાજા મયણાસુદરીને કહેવા લાગ્યો કે —"આ તમારો નાથ આવ્યો"

ચિત્રમાં ગાદી ઉપર બેઠેલો પ્રજાપાલ રાજા, સાથે ઊભી રહેલી મયણાસુદરીને ઉંબરરાણા સાથે પરણવાની આજ્ઞા કરતો દેખાય છે

ચિત્ર ૨૨ મયણાસુંદરીનુ પાણિગ્રહણ (પાનુ ૨૨) પિતાની આજ્ઞા સાભળીને, પોતાના પિતાને પ્રણામ કરી તેમનુ વચન માન્ય રાખી તુરત ઇષ્ટદેવ સ્મરણરૂપ મંગલ લગ્નને સાધી ઉંબરરાણાની ડાબી બાજુએ આવી ઊભી રહી અને પોતાની મેળે જ તે રાણાની સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું

ચિત્રમા ચોરીની અંદર ઉંબરરાણો તથા મયણાસુંદરી બેઠેલાં છે. આગળના ભાગમા અગ્નિકુંડમાં ઘીની આહુતિ આપતા જોષી મહારાજ બેઠેલા છે ચિત્રની ડાબી બાજુએ બે કોઢિયાઓ ઊભેલા છે. જમણી બાજુએ લગ્ન સમારભમા ઢોલ વગાડનાર તથા ઝાંઝ વગાડનાર બેઠેલ છે. મધ્યભાગમાં બે સ્ત્રીઓ લગ્નનાં ગીતો ગાતી બેઠેલી દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૩. ઉંબરરાણો પરણવા જાય છે (પાનું ૧૯). તેડવા ગએલો દૂત ઉંબરરાણાને તેડી લાવ્યો

ચિત્રની મધ્યમાં ખચ્ચર ઉપર સવાર થએલો ઉંબરરાણો દેખાય છે, તેના માથા ઉપર એક કોઢિયાએ છત્ર ધરેલ છે. આગળ પાછળ પણ કોઢિયાઓ આનંદ કરતાં જતાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૪ ઉજ્જયણીનો બજાર (પાનું ૨૦) આ સાતસેં કોઢિયાઓને જોઈ ઢોરો ભડકીને ભાગે છે અને કૂતરાં ભસે છે અને જોનારા લોકો ધિક્કાર ધિક્કાર દે છે

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમાં જૂદી જૂદી જાતની ઉજ્જયણીના બજારમા આવલી દુકાનોમાં દુકાનદારો બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા આ જાનના માણસોને જોઈને, ઢોરો ભડકીને નાસતાં અને કૂતરાઓ ભસતાં દેખાય છે

ચિત્ર ૨૫. ઉંબરરાણાની જાન (પાનુ ૨૧). ઉંબરરાણાની જાન રાજમહેલ આગળ આવી પહોંચી

ચિત્રમાં ખચ્ચર ઉપર ઉંબરરાણો બેઠેલ છે આગળ તથા પાછળ એકેક પરિચારક છે. સામે અજાયબી પામતા બે માણસો ઊભેલાં છે.

ચિત્ર ૨૬. મયણાસુંદરીને ઉંબરરાણા સાથે પરણવાનુ કહેતો પ્રજાપલ (પાનું ૨૧). જ્યારે ઉંબરરાણો આવી પહોંચ્યો ત્યારે, પ્રજાપાલ રાજા મયણાસુંદરીને કહેવા લાગ્યો કે.— “આ તમારો નાથ આવ્યો ! હવે એની સાથે સંપૂર્ણ સુખનો લાભ લો, કેમકે તમારા કર્મે જ આ વિવાહ કર્યો છે ”

ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ પ્રજાપાલ રાજા સામે ઊભી રહેલી મયણાસુંદરીને ઉંબરરાણા સાથે પરણવાનું કહેતો દેખાય છે મહેલની બહાર ડાબા ખભે તલવાર (ખાંડું) પકડીને ઊભેલો ઉંબરરાણો શ્રીપાલ, પોતાના ઉંચા કરેલા જમણા હાથથી પ્રજાપાલની સાથે વાતચીત કરતો દેખાય છે ઉંબરરાણાની પાછળ, ગલિતાંગુલિ દૂત ઊભો છે

મહેલના ઉપરની અગાસીમાં બેઠેલી બે સ્ત્રીઓ ઉંબરરાણાને ઊભેલો જોઈ લાંબા હાથ કરીને વિસ્મય પામતી દેખાય છે

ચિત્ર ૨૭ ઉંબરરાણો અને મયણાસુંદરી વાર્તાલાપ કરે છે (પાનુ ૨૩). ઉંબરરાણો મયણાને કહેવા લાગ્યો કે—“હે સુંદર છબીલી ! મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી

કાયા બગડી જશે એ વાસ્તે હુ ખુદ તારા હિતની ખાતર કહુ છુ કે તું તારી માની પાસે જા, અને સુદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે રાજ્યલક્ષ્મીનો અનુભવ લે "

ચિત્રમા શયનખડમા ઉંબરરાણો તથા મયણાસુદરી વાર્તાલાપ કરતા બેઠેલા છે શયનખડની બહાર બે કોઢિઆઓ સૂતેલા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૮ મયણાસુદરીને ઉબરરાણો કહે છે (પાનું ૨૩) ચિત્રમાં મયણાસુદરી ઉબરરાણાની વાત વિસ્મિત રીતે સાભળતી દેખાય છે

ચિત્ર ૨૯ મયણાસુદરી ઉબરરાણાને જવાબ આપે છે (પાનુ ૨૪) ઉબરરાણાના આવા વચન સાંભળતા જ મયણાસુદરી ગદ્‌ગદ્ કંઠે પતિના ચરણમા પગે લાગી બોલી કે—" હે વ્હાલેશ્વર ! હવે આપણો સબધ પતિ—પત્ની—નો છે, માટે આપ વચન વિચારીને બોલો.

ચિત્રમાં બે હાથ ઉચા કરીને મયણાસુદરી, ઉંબરરાણાને વિનતી કરતાં દેખાય છે. શયનખડની બહારના ભાગમા પરિચારક ઊભેલો છે,

ચિત્ર ૩૦ ઋષભદેવનુ દેરાસર (પાનુ ૨૫) સૂર્ય ઉદય થયા પછી મયણાસુદરીના કહેવાથી, ઉબરરાણો તેણીની સાથે દેવાધિદેવ શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુના મદિરે ગયો શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુનુ મુખ દેખતા જ મનમા હર્ષ પેદા થયો

ચિત્રમા વૃષભના લછનવાળા શ્રીઋષભદેવ ભગવાનની મૂર્તિ ગર્ભગૃહમા બિરાજમાન છે. ગર્ભદ્વારની બહાર રગમંડપમા બેસીને ઉબરરાણો તથા મયણાસુદરી પ્રભુની ભક્તિ-ભાવપૂર્વક સ્તુતિ કરતા બેઠેલા છે મયણાસુદરીની પાછળ એક સ્ત્રી પરિચારિકા ઊભેલી છે.

ચિત્ર ૩૧ શ્રીમુનિચદ્રસૂરિ, ઉબરરાણાને તથા મયણાસુદરીને ઉપદેશ આપે છે (પાનું ૨૮). ચિત્રમા પાટ ઉપર બેઠેલા શ્રીમુનિચદ્રસૂરિ, સામે બેઠેલા ઉબરરાણા તથા મયણા-સુદરીને ધર્મનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે મુનિચંદ્રસૂરિના મસ્તક ઉપર ચદરવો બાધેલો છે. નીચેના ભાગમા એક શિષ્ય બેઠેલ છે શિષ્યની આગળ સ્થાપનાચાર્યજી છે

ચિત્ર ૩૨ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરીનો ઉપદેશ (પાનુ ૩૦) મયણાસુદરીએ ગુરુને વિનતી કરી કે—" ગુરુ મહારાજ ! આગમ વિષે ઉપયોગ દઈ કોઇ સિદ્ધ ઉપાય બતાવી કૃપાસહિત આપના આ શ્રાવકના શરીરનો રોગ દૂર કરો "

ચિત્રમા બે હાથ જોડીને ઊભી રહેલી મયણાસુદરી ગુરુ મહારાજને વિનતી કરે છે. મયણાની આગળ ઉબરરાણો તથા બીજા એક સાધુ (શિષ્ય) બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૩૩. સિદ્ધચક્રજીની આરાધના કરતા શ્રીપાલ અને મયણા (પાનું ૩૩) જ્યારે આસો સુદિ સાતમ આવી પહોંચી ત્યારે, સ્ત્રી–ભરતારે આબિલની ઓળી શરૂ કરી, અને સિદ્ધચક્રજીની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી શરૂ કરી

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં મધ્યમાં સ્થાપન કરેલા શ્રીનવપદજીની જમણી બાજુ બેઠેલ ઉંબરરાણો તથા ડાબી બાજુ બેઠેલ મયણાસુંદરી ભક્તિ કરતાં દેખાય છે. નીચેના ભાગમાં બંને જણા નવપદજીનું મંડલ તૈયાર કરતાં દેખાય છે

ચિત્ર ૩૪ શ્રીપાલ અને મયણાસુંદરી સાધર્મિને ઘેર ગ્હેલા છે (પાનું ૩૬). આવી રીતે વાતો કરી પછી તે ત્રણે જણ સાધર્મિભાઈની હવેલીએ ગયા

ચિત્રના ઉપરના ભાગમા સાધર્મિભાઇની હવેલીમાં બેઠેલાં ઉંબરરાણો અને મયણાસુંદરી સુખપૂર્વક આનંદમાં પોતાના દિવસો ગુજારતાં દેખાય છે નીચેના ભાગમા બે પુરુષો ઊભેલા છે, તે બંને જણા પરસ્પર વાતચીત કરતા દેખાય છે

ચિત્ર ૩૫ કમલપ્રભા, શ્રીપાલ અને મયણા (પાનુ ૩૬) ચિત્રમાં જિનમંદિરની બહાર નીકળતા શ્રીપાલ તથા મયણાસુંદરીને, શ્રીપાલની માતા કમલાપ્રભાનો ભેટો થઈ જાય છે. ડાબી બાજુએ ઊભેલી માતા કમલપ્રભા છે, મધ્યમા શ્રીપાલ ઊભા છે અને તેમની પાછળ મયણાસુંદરી ઊભેલી છે

ચિત્ર ૩૬. ગુરુ મહારાજ અને કમલપ્રભા (પાનું ૩૫) કમલપ્રભા પોતાની વીતક વાત કહેતાં બોલી કે—" હે પુત્ર ! માર્ગમા મને એક જ્ઞાની ગુરુ મળ્યા. મેં તેઓના ચરણમા નમન કરી પૂછ્યુ કે—" હે પ્રભુ ! મારે એકનો એક વ્હાલો પુત્ર છે, તે કર્મસંયોગે કોઢના રોગથી પકડાઈ ગયો છે તેનો તે રોગ નાશ થશે કે નહી ? તે દયા કરીને પ્રકાશો "

ચિત્રમા ડાબી બાજુ ગુરુ મહારાજ ઊભેલા છે અને તેઓની સામે ઊભેલી કમલપ્રભા પોતાના પુત્ર સંબંધી હકીકત પૂછીને, ગુરુ મહારાજનો પ્રત્યુત્તર સાંભળે છે.

ચિત્ર ૩૭. શ્રીપાલ વગેરે દેરાસરમાંથી બહાર નીકળતાં (પાનુ ૩૮). એક દિવસ ત્રણે જણાં જિનેશ્વરદેવની પૂજા કરી એક ચિત્તથી ચૈત્યવંદન કરતા હતા

ચિત્રમાં પ્રભુની જમણીબાજુ કમલપ્રભા અને મયણાસુંદરી બેઠેલાં છે અને ડાબીબાજુ શ્રીપાલ બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૩૮ દેરાસરમા પ્રવેશ કરતી મયણાની માતા (પાનું ૩૮) મયણાની માતા રૂપસુંદરી પ્રજાપાળથી રીસાઇને પોતાના ભાઈ પુણ્યપાળ રાજાને ત્યાં આવીને રહી હતી તે જ્યારે આ ત્રણે જણા ચૈત્યવંદન કરતા હતા ત્યારે તે જ જિનમંદિરમાં પ્રભુના દર્શન કરવા આવી.

ચિત્રમા દેરાસરની બહાર ઊભેલી રૂપસુંદરી, દેરાસરમાં ઉપરના ભાગમાં બેઠેલા શ્રીપાલ કુંવર તથા મયણાસુંદરીને જોતી દેખાય છે

ચિત્ર ૩૯. મયણા માતાની પાસે દેરાસરમાં (પાનુ ૩૮) ચૈત્યવંદનાદિ ધર્મક્રિયા પૂર્ણ

થતાં ઉતાવળી ઉતાવળી માતુશ્રીની પાસે આવી પગે લાગી મયણાસુદરીએ કહ્યુ કે—" હે માતાજી! આ હર્ષના સ્થળમાં આપ શા સારૂ દુખ લાવો છો?"

ચિત્રમાં દેરાસરની બહારના ભાગમાં એક ઝરૂખામા ગાદી ઉપર શ્રીપાલ બેઠેલ છે અને સામે રાજમાતા કમલપ્રભા, રાણી રૂપસુદરી અને મયણાસુંદરી બેઠેલા છે

ચિત્ર ૪૦ ચપાનગરી (પાનું ૪૦) અગદેશની અંદર સુંદર ચંપાનગરી છે તે નગરીમાં સિહરથ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કમલપ્રભા નામની રાણી હતી.

ચિત્રમાં ચંપાનગરીનો રાજમહેલ બતાવ્યો છે રાજમહેલમાં. ચિત્રની જમણી બાજુએ સિંહરથ રાજા બેઠેલો છે, તેની સામે રાણી કમલપ્રભા બેઠેલી દેખાય છે રાજમહેલને ફરતા કોટની બહાર માથે પાણીનું બેડુ લઈને જતી પાણીયારી દેખાય છે. ચિત્ર સયોજન ઉત્તમ કોટિનું છે

ચિત્ર ૪૧. શ્રીપાલનો જનમ મહોત્સવ ઉજવતો સિહરથ રાજા. ઘડપણમા પુત્રની પ્રાપ્તિ થવાને લીધે, રાજાએ ક્રોડાગમે દાન આપી યાચકજનોને સતોષ આપ્યો.

ચિત્રની ડાબી બાજુએ રાણી કમલપ્રભા તથા શ્રીપાલ કુંવર દેખાય છે શ્રીપાલના આગળના ભાગમાં રાજગાદી ઉપર સિહરથ બેઠેલો છે, સામે ભેટણું આપતાં પ્રજાજનો છે. ચિત્રના ત્રીજા વિભાગમા પ્રજાજનો બેઠેલા છે ચોથા વિભાગમા સગાંવહાલાઓને જમવા માટે તૈયાર કરેલી રસોઇના વાસણો તથા પાણીના ઘડા ભરેલા દેખાય છે

ચિત્ર ૪૨ શ્રીપાલનો જનમ (પાનુ ૪૧) જેમ વિદ્યા વિવેકને જનમ આપે, તેમ રાણી કમલપ્રભાએ એક સુદર પુત્રને જનમ આપ્યો.

ચિત્રમા રાણી કમલપ્રભા સૂતેલાં છે અને હાથમા બાળકને (રાજપુત્રને) પકડેલો છે

ચિત્ર ૪૩ શ્રીપાલનો જનમ મહોત્સવ ઉજવતાં નગરજનો (પાનુ ૪૧) રાજપુત્રનો જનમ થવાથી સવાસણ સ્ત્રીઓ ધવળમગળ ગીતો ગાવા લાગી. નવા નવા નાટકો થવા લાગ્યા મોટા મહોત્સવ થવા લાગ્યા સ્વજન વગેરેને જમવા નોતર્યા

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુ સિંહરથ રાજા બેઠેલ છે સામે જમણી બાજુ પુત્ર જનમના આનદમાં નોબતખાનામાં બેઠેલો એક પુરુષ નોબત વગાડે છે નીચેના ભાગમા એક પુરુષ નૃત્ય કરતો દેખાય છે તેની પાસે નીચેના ભાગમાં એક પુરુષ શરણાઇ વગાડે છે, એક પુરુષ ઢોલ વગાડે છે અને બે પુરુષો બને હાથની તાળીઓ પાડીને આનંદ પ્રદર્શિત કરતા બેઠેલા છે. પ્રસંગાનુરૂપ ચિત્ર સયોજન ઉત્તમ કોટિનુ છે

ચિત્ર ૪૪. અજિતસેનનું લશ્કર (પાનું ૪૪) શ્રીપાલ રાજાના પિતરાઈ કાકા અજિતસેને કોઈ જાણી શકે નહિ તેવી રીતે, સામંત વગેરેને લાંચ આપી ફેરવી નાંખ્યા અને શ્રીપાલ રાજાને ઠાર કરીને ચપાનગરીનું રાજ્ય લઈ લેવાનુ નક્કી કર્યું

ચિત્રમાં રાજમહેલમાં બાળરાજા શ્રીપાલ, મતિસાગર પ્રધાન તથા માતા કમલપ્રભા બેઠેલા દેખાય છે. રાજમહેલને ફરતો એક કોટ પણ છે. ચિત્રની જમણી બાજુ મધ્યમાં રાજમાતા કમલપ્રભા તથા બાળરાજા શ્રીપાલ ઊભેલા છે. ચિત્રમા ડાબી બાજુ ગામના કિલ્લાની બહાર અજિતસેનના લશ્કરનો પડાવ પડેલો છે. ચિત્રનું સંયોજન ચિત્રકારની કળાશક્તિ માટે બહુમાન ઉપજાવે તેવું છે.

ચિત્ર ૪૫ રાણી કમલપ્રભા જંગલમાં (પાનું ૪૪). રાજમાતા કમલપ્રભા મધરાતની વખતે બાળરાજાને કેડમાં બેસાડી એકલી જ નાસી છૂટી કોઈને જલદીથી પત્તો ન લાગે તેટલા માટે તેણીએ ભયંકર જંગલનો રસ્તો હાથ ધર્યો

ચિત્રમા રાણી કમલપ્રભા કેડના બદલે પોતાના જમણા ખભા ઉપર બાળરાજાને બેસાડીને જંગલમાંથી પસાર થતી દેખાય છે જંગલમાં ઝાડો, પક્ષીઓ, પશુઓ તથા પર્વતની ટેકરીઓવાળું કુદરતી દૃશ્યનું સંયોજન ખૂબીભર્યું લાગે છે

ચિત્ર ૪૬ પહાડોમાંથી પસાર થતી કમલપ્રભા (પાનું ૪૫) કમલપ્રભાના માર્ગમાં વરૂ, વાઘ, વઘયડાં, ચીતરા વગેરે ભયંકર અવાજો કરતાં તળાપો મારી રહેલાં હતાં.

ચિત્રમાં કમલપ્રભાની પાછળ જ તળાપ મારતો વાઘ તથા આકાશમાં ઉગેલો ચંદ્રમા તથા તારાઓની રજૂઆત કરીને ચિત્રકારે મધરાતનું હૂબહૂ દૃશ્ય રજૂ કરેલુ છે.

ચિત્ર ૪૭. અજિતસેનના અસવારો (પાનું ૪૭). એટલામાં તો અજિતસેનના સવારો કમલપ્રભાની શોધ કરતા કરતા ત્યાં આવી ચડયા.

ચિત્રમાં બે ઘોડેસવારો કમલપ્રભાની શોધ કરવા નીકળેલા દેખાય છે, ઘોડેસવારની પાછળ કમલપ્રભા દેખાય છે. અહીં પણ જંગલનું દૃશ્ય સુંદર રીતે રજૂ થએલું છે

ચિત્ર ૪૮ કમલપ્રભા કોઢીયાઓની ફોજમા (પાનું ૪૬). કોઢીયાઓએ કમલપ્રભાને એક ખચ્ચર બેસવા માટે આપ્યું અને પુત્રને ખોળામાં રખાવી, ચાદરથી સઘળું અંગ ઢાંકી દેવરાવી પુરુષની માફક અક્કડ હોંશિયારી સાથે બેસાડી.

ચિત્રમા આગળ પાછળ ચાલતા કોઢીયાઓની વચમાં ખચ્ચર ઉપર બાળરાજાને સુવાડી બેઠેલી કમલપ્રભા દેખાય છે, અને આગળ ચાલતા કોઢીયાઓને અજિતસેનના ઘોડેસવારો કમલપ્રભાની પૂછપરછ કરતાં દેખાય છે

ચિત્ર ૪૯ ચારે જણા એકઠા મલે છે. (પાનુ ૪૮) આ પ્રમાણે રાજમાતા કમલપ્રભાના મુખથી કહેલી હકીકત સાંભળીને, રૂપસુંદરી પોતાના ભાઈને ત્યાં આ આનંદના સમાચાર આપવા રવાના થઈ

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ઝરૂખામાં શ્રીપાલ કુંવર બેઠેલ છે, અને નીચેના ભાગમાં રાજમાતા કમલપ્રભા, રાણી રૂપસુંદરી અને મયણાસુંદરીને, પોતાની વીતકકથા કહેતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૦. રાજા પુણ્યપાલ શ્રીપાલનું સામૈયું કરે છે (પાનું ૪૯) મામાજી પુણ્યપાલ રાજાએ, પોતાના ભાણેજીવરને હાથીના હોદ્દામા બેસારી મોટા ઉત્સવ સહિત પોતાની હવેલીમાં પધરાવ્યા

ચિત્રમાં આગળના ભાગમાં સૈનિકો ચાલે છે મધ્યમાં હાથીના હોદ્દા ઉપર શ્રીપાલ બેઠેલ છે, શ્રીપાલની બને બાજુ ચામર વીંઝાય છે, પાછળ ઘોડા ઉપર મામાજી પુણ્યપાલ બેઠેલ છે, અને તેની પાછળ નિશાન ડકા વગાડતો ઊટ સવાર નિશાનડંકા વગાડે છે. આ ચિત્રનું સંયોજન ચિત્રકારની કળાદૃષ્ટિ તરફ માનની નજરે જોવા આપણને પ્રેરે તેવું છે

ચિત્ર ૫૧ રાજા પુણ્યપાલ શ્રીપાલનો સત્કાર કરે છે (પાનુ ૪૯) ચિત્રમાં મામાજી પુણ્યપાલની હવેલીની બહાર શ્રીપાલ ઊભેલા છે હવેલીની અદર મામાજી પુણ્યપાલ તથા તેમની સાથેનો પરિચારક શ્રીપાલનો સત્કાર કરવા ઉત્સુક થઇને ઊભેલા છે આખી હવેલીમાં બેઠેલા તથા ઊભેલા દરેક સ્ત્રી, પુરુષો સત્કાર કરવાને ઉત્સુક જણાય છે

ચિત્ર ૫૨. પ્રજાપાલ નાટક જોવા ઊભો રહે છે (પાનું ૫૦) રયવાડી ગએલો પ્રજાપાલ રાજા પાછો વળતાં ત્યાં આવી ચડયો. તે વખતે રાગરગની ધમાલ મચી રહી હતી. તે સાભળવા સવારી થભાવી ઊભો રહ્યો ઝરૂખા તરફ નજર જતાં તેણે ધ્યાન દઇને જોતા એક સુદર યુવાન પુરુષની સાથે બેઠેલી પોતાની પુત્રી મયણાસુદરીને જોઈ

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુએ શ્રીપાલ અને મયણાસુદરી ઝરૂખામાં બેઠાં બેઠાં, જમણી બાજુએ થતા નાટકને જોઈ રહ્યાં છે, નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુએ ઘોડા ઉપર સવાર થએલો પ્રજાપાલ રાજા ધ્યાનથી મયણાસુદરીને જોઈ રહ્યો છે, આગળ પદાતિ સૈનિકો જતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૩. મયણાસુદરી પ્રજાપાલને કહે છે (પાનું ૫૧) મયણાસુદરીએ પોતાના પિતાને કહ્યુ:—" પિતાજી ! આપે દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી, કારણ કે દુનિયાની અંદર કર્મવશ થઇને કાંઈ ભૂલ થાય તો તેમા નવાઈ જેવુ કશુ નથી "

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમાં મયણાસુદરી એક ઝરૂખામાં બેઠેલી છે અને બીજા ઝરૂખામાં શ્રીપાલ બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા પોતાના પિતા પ્રજાપાલને મયણાસુદરી દિલગીરી ન દર્શાવવા કહેતી ઊભી છે, મયણાસુદરીની પાછળ હવેલીમા રાણી રૂપસુદરી ઊભેલી છે

ચિત્ર ૫૪ નગરમાં ફેલાયેલી મયણાની કીર્તિ (પાનું ૫૨) આખા નગરમાં મયણાની કીર્તિ ફેલાઈ ગઇ ત્યારપછી ભારે ઠાઠ સહિત રાજા પ્રજાપાલ પોતાના જમાઇને રાજમહેલમાં તેડી લાવ્યા

ચિત્રમાં રાજમહેલમાં પ્રજાપાલ રાજા, પ્રધાન તથા બંને રાણીઓ, જમાઈ શ્રીપાલને

આવવાંની પ્રતિક્ષા કરતાં બેઠેલા છે. મહેલના દરવાજાની નજીક આવતાં પદાતિ-સિપાઇઓ તથા ઘોડા ઉપર બેઠેલ શ્રીપાલ કુવર વગેરે રાજમહેલ તરફ આવતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૫. રયવાડી જતો શ્રીપાલ (પાનું ૫૪). એક દિવસે બળવાન સૈન્યથી પરિવરેલો શ્રીપાલ કુવર રયવાડી જવા માટે ચૌટામાથી પસાર થતો હતો

ચિત્રમા સુદર ઘોડા ઉપર બેસીને શ્રીપાલ કુમાર રયવાડી જતો દેખાય છે આગળ બે સૈનિકો છે જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમાં એક સ્રી ઝરૂખામા ઊભી ઊભી શ્રીપાલ કુમારનું સુદર રૂપ નિહાળી રહી છે

ચિત્ર ૫૬ શ્રીપાલ કુમાર (પાનુ ૫૪) ચિત્રની મધ્યમા શ્રીપાલ કુમાર બેઠેલા છે, શ્રીપાલની બાજુમાં જ રાજકુમારી મયણાસુદરી બેઠેલી છે અને શ્રીપાલની પાછળ એક સ્રી પરિચારિકા ઊભેલી છે, જેની સાથે શ્રીપાલ કાંઈ વાતચીત કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૫૭. શ્રીપાલ કુમાર અને પ્રજાપાલ રાજા (પાનું ૫૬) શ્રીપાલને ઉદાસ થએલો દેખીને પ્રજાપાલ પૂછવા લાગ્યો કે—"હે રાજન્! આપ દિલગીર કેમ દેખાઓ છો, તેનુ કારણ ફરમાવો"

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં શ્રીપાલ કુમાર, માતા કમલપ્રભા તથા મયણાસુંદરીની જોડે વાતચીત કરે છે નીચેના ભાગમા ગાદી ઉપર બેઠેલો પ્રજાપાલ રાજા, સામે બેઠેલા શ્રીપાલ કુમારને, ઉદાસ થવાનું કારણ પૂછે છે.

ચિત્ર ૫૮. શ્રીપાલને માતા કમલપ્રભા તિલક કરે છે (પાનું ૫૮). રાજમાતા કમલપ્રભા શ્રીપાલને આશિષ આપતાં બોલી કે—"પુત્ર! કુશળતા પૂર્વક રહેજે. સિદ્ધચક્રજીનાં અધિષ્ઠાયક દેવો તારૂ રક્ષણ કરો." આ પ્રમાણે આશિષ દઇને માતાએ કુવરના કપાળમાં કુકુમનુ તિલક કરી અક્ષત વગેરેથી વધાવા આપ્યા.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ શ્રીપાલ ખભા ઉપર ધનુષ ભરાવીને, સામે હાથમાં કુંકુમ પાત્ર લઇને ઊભેલી રાજમાતા કમલપ્રભા પાસે કપાળમાં તિલક કરાવે છે હવેલીના ઉપરના ઝરૂખામા મયણાસુદરી બેઠેલી છે

ચિત્ર ૫૯ મયણાની શ્રીપાલને વિનતી (પાનું ૫૮) મયણાસુદરી શ્રીપાલને વિનતી કરે છે કે—"હે નાથ! આપનું વચન મારે કબુલ છે. આપ મનોરથ સિદ્ધિ મેળવી પાછા અહીં વ્હેલા પધારજો અને મારી સંભાળ લેજો."

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ઊભી રહેલી મયણાસુદરી, જમણી બાજુ પ્રયાણની તૈયારી કરતા ઊભા રહેલા શ્રીપાલને વિનતી કરતી દેખાય છે

ચિત્ર ૬૦. પરદેશ જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૬૦) પોતાના સ્વજનોની પ્રસન્નતા મેળવી ઢાલ તરવાર ધારણ કરી, ચદ્ર નાડીમાં સ્વરનો પ્રવેશ થએથી શ્રીપાલ કુવરે પ્રયાણ કર્યું.

ચિત્રમાં જમણા ખભા ઉપર તરવાર રાખીને, ડાબા હાથમાં ઢાલ પકડીને, શ્રીપાલ કુંવર પ્રયાણ કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૧ શ્રીપાલ અને સાધક (પાનું ૬૦). ઉજ્જેણીથી રવાના થઈ શ્રીપાળ કુવર એકલો જ પંથ પસાર કરતો એક ડુંગરના શિખર ઉપર જઈ પહોચ્યો. ત્યાં જોતાં જોતા સુદર શીતલ ગહન વનની ઘટામાં ચંપાના ઝાડ નીચે ઉચા હાથ રાખી જાપ જપતો એક સાધક પુરુષ તેની નજરે પડ્યો. એથી તે ત્યા ઊભો રહ્યો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ શ્રીપાલ કુંવર ખભે તરવાર રાખીને ઊભો છે. જમણી બાજુ બે હાથ ઉચા રાખીને જાપ જપતો સાધક બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૬૫ સીકોતરીદેવી. વહાણ નહીં ઉપડવાથી ધવલશેઠ ચિંતાતુર થયો, અને તરત શીકોતર માને વહાણ થંભી જવાનું કારણ પૂછવા લાગ્યો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ધવળશેઠ બે હાથની અંજલિ જોડીને, જમણી બાજુ બેઠેલી શીકોતર માને વહાણ થંભી જવાનુ કારણ પૂછે છે.

ચિત્ર ૬૨ શ્રીપાલ અને વિદ્યાધર (પાનું ૬૧). શ્રીપાલે સાધકને કહ્યું કે—"તમે તમારૂ મન સ્થિર રાખી સુખેથી વિદ્યા સાધો. હુ ઉત્તર સાધક છતા તમને હરકત કરનાર કોણ છે"

ચિત્રમાં શ્રીપાલ કુમાર અને વિદ્યાધર વાતચીત કરતા દેખાય છે. ચિત્રકારે કુદરતી દૃશ્યની રજૂઆત સરસ રીતે કરી છે

ચિત્ર ૬૩ ભરૂચ નગર (પાનું ૬૨) શ્રીપાલ કુવર અનુક્રમે ચાલતો ચાલતો ભરૂચ નગરે આવી પહોચ્યો

ચિત્રમાં ભરૂચ નગરના મકાનોમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ બેઠેલાં દેખાય છે મકાનોની નીચે રસ્તા ઉપરથી આપણી વાર્તાનો નાયક શ્રીપાલ પસાર થતો દેખાય છે

ચિત્ર ૬૪ જૂગ વહાણ (પાનું ૬૪) કોસબી નગરીના એક ધવલ શેઠ નામના શેઠે, બહુ બહુ જાતનાં કરિયાણાં ભરીને દરિયાઈ માર્ગે મુસાફરી કરી પોતાનો માલ વેચવા માટે વહાણો તૈયાર કરાવ્યા આ વહાણોમાં એક જૂગ જાતનુ મોટું વહાણ તૈયાર કરાવ્યુ.

ચિત્રમા જૂંગ જાતનાં બે મોટા વહાણો પાણીમાં તરતાં દેખાય છે. વહાણમા ફીરગી ટોપીવાળાઓ બેઠેલાં છે, જે આપણને ચિત્રકારના સમયમા તેઓ ભારતમાં વહાણો ચલાવતા હતા, તેની સાબિતી આપે છે

ચિત્ર ૬૬ વડસફરી વહાણ (પાનુ ૬૪) ધવલ શેઠના વહાણોમાં મોટી સફર કરનારા વડસફરી વહાણો પણ હતા (ભૂલથી ચિત્ર ૬૫ છપાએલ છે). ચિત્રમાં આપણને

એક વડસફરી વહાણ પણ ચિત્રકારે રજૂ કરેલુ જોવા મળે છે, જે બતાવે છે કે ગુજરાતમાં ચિત્રકારના સમયમાં કઈ કઈ જાતના વહાણો તૈયાર થતાં હતા.

ચિત્ર ૬૭. ધવલશેઠ રાજા પાસે આવે છે (પાનું ૬૬) વહાણો થંભી જવાથી ધવલશેઠ રાજા પાસે ગયો અને અમૂલ્ય વસ્તુઓની ભેટ ધરીને વિનતિ કરવા લાગ્યો કે —"મારાં વહાણો થંભી ગયાં છે, તે માટે એક બત્રીશલક્ષણા પુરુષનો દુષ્ટદેવને બલિ આપવા માટે ખપ છે"

ચિત્રમાં રાજસિંહાસન ઉપર ભરૂચ બંદરનો રાજા બેઠેલો છે, તેની સામે બે હાથ જોડીને બલિ આપવા માટે બત્રીશ લક્ષણા પુરુષની માંગણી કરતો ધવલ શેઠ ઊભો રહેલ છે.

ચિત્ર ૬૮. ધવલશેઠને રાજા સુભટોની મદદ આપે છે (પાનું ૬૭) ધવલશેઠે રાજાને વિનતી કરી બહોળું મદદગાર લશ્કર મેળવી પોતાના લડવૈયાઓ સાથે સામેલ કર્યું.

ચિત્રમાં જમણી બાજુ ઊભા રહેલા ભરૂચના રાજાને, લશ્કરની મદદ માટે ધવલશેઠ વિનતી કરતો દેખાય છે. ધવલશેઠની પાછળ લડાઈ કરવા માટે તૈયાર થએલુ લશ્કર ઊભેલુ છે.

ચિત્ર ૬૯ રાજાના સુભટો સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર (પાનું ૬૮). શ્રીપાલ કુમારને જ્યારે બંને બાજુના લડવૈયાઓએ ઘેરી લીધો ત્યારે, તે શ્રીપાલ કુમાર સામો મોરચો માડી બંને લશ્કરોની સાથે લડવા લાગ્યો.

ચિત્રની મધ્યમાં જમણા હાથમાં તરવાર અને ડાબા હાથમા ઢાલ પકડીને, બંને બાજુના સૈન્યો સાથે શ્રીપાલ લડતો દેખાય છે. લડાઇનું દશ્ય ચિત્રકારની તેની રજૂઆતની સિદ્ધહસ્તતા દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૭૦ ચૌટામા યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર (પાનું ૬૮). આ પ્રમાણે ભરૂચના ચૌટાની વચ્ચે ધીંગાણું મચી ગયુ.

ચિત્રમાં એકલા હાથે બને લશ્કરોની સાથે ચૌટામાં યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલકુમાર દેખાય છે.

ચિત્ર ૭૩ મછવો (પાનું ૬૪). ધવલશેઠે દરિયાઇ મુસાફરીમાં વહાણો સાથે મછવાઓ પણ તૈયાર કરાવ્યા હતા

ચિત્રમાં ધવલશેઠે તૈયાર કરાવેલા મછવાઓ પૈકીનો એક મછવો પાણીમાં તરતો દેખાય છે

ચિત્ર ૭૧ ધવલશેઠ—શ્રીપાલને વિનતી કરે છે (પાનું ૭૯) આ પ્રમાણે બનાવ બનેલો જોઇ ધવલશેઠ તરત ઉઠી ઊભો થઈ શ્રીપાલ કુંવરના પગમાં પડ્યો.

ચિત્રમાં જમણા ખભા ઉપર તરવાર રાખીને, ડાબા હાથમાં ઢાલ પકડીને, શ્રીપાલ કુંવર પ્રયાણ કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૧. શ્રીપાલ અને સાધક (પાનું ૬૦) ઉજ્જેણીથી રવાના થઈ શ્રીપાળ કુંવર એકલો જ પથ પસાર કરતો એક ડુંગરના શિખર ઉપર જઈ પહોચ્યો. ત્યાં જોતા જોતા સુદર શીતલ ગહન વનની ઘટામા ચપાના ઝાડ નીચે ઉચા હાથ રાખી જાપ જપતો એક સાધક પુરુષ તેની નજરે પડયો. એથી તે ત્યા ઊભો રહ્યો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ શ્રીપાલ કુંવર ખભે તરવાર રાખીને ઊભો છે. જમણી બાજુ બે હાથ ઉંચા રાખીને જાપ જપતો સાધક બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૬૫ સીકોતરીદેવી. વહાણ નહીં ઉપડવાથી ધવલશેઠ ચિંતાતુર થયો, અને તરત શીકોતર માને વહાણ થંભી જવાનું કારણ પૂછવા લાગ્યો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ધવળશેઠ બે હાથની અંજલિ જોડીને, જમણી બાજુ બેઠેલી શીકોતર માને વહાણ થંભી જવાનું કારણ પૂછે છે

ચિત્ર ૬૨ શ્રીપાલ અને વિદ્યાધર (પાનુ ૬૧). શ્રીપાલે સાધકને કહ્યુ કે—"તમે તમારૂ મન સ્થિર રાખી સુખેથી વિદ્યા સાધો. હુ ઉત્તર સાધક છતાં તમને હરકત કરનાર કોણ છે."

ચિત્રમાં શ્રીપાલ કુમાર અને વિદ્યાધર વાતચીત કરતા દેખાય છે. ચિત્રકારે કુદરતી દૃશ્યની રજૂઆત સરસ રીતે કરી છે

ચિત્ર ૬૩ ભરૂચ નગર (પાનું ૬૨) શ્રીપાલ કુંવર અનુક્રમે ચાલતો ચાલતો ભરૂચ નગરે આવી પહોચ્યો.

ચિત્રમા ભરૂચ નગરના મકાનોમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ બેઠેલાં દેખાય છે મકાનોની નીચે રસ્તા ઉપરથી આપણી વાર્તાનો નાયક શ્રીપાલ પસાર થતો દેખાય છે

ચિત્ર ૬૪ જૂંગ વહાણ (પાનું ૬૪) કોસંબી નગરીના એક ધવલ શેઠ નામના શેઠે, બહુ બહુ જાતનાં કરિયાણાં ભરીને દરિયાઈ માર્ગે મુસાફરી કરી પોતાનો માલ વેચવા માટે વહાણો તૈયાર કરાવ્યા આ વહાણોમાં એક જૂગ જાતનું મોટું વહાણ તૈયાર કરાવ્યુ.

ચિત્રમા જૂંગ જાતના બે મોટા વહાણો પાણીમાં તરતાં દેખાય છે. વહાણમાં ફીરંગી ટોપીવાળાઓ બેઠેલાં છે, જે આપણને ચિત્રકારના સમયમા તેઓ ભારતમા વહાણો ચલાવતા હતા, તેની સાબિતી આપે છે

ચિત્ર ૬૬ વડસફરી વહાણ (પાનું ૬૪) ધવલ શેઠના વહાણોમાં મોટી સફર કરનારા વડસફરી વહાણો પણ હતા (ભૂલથી ચિત્ર ૬૫ છપાએલ છે). ચિત્રમાં આપણને

એક વડસફરી વહાણુ પણ ચિત્રકારે રજૂ કરેલુ જોવા મળે છે, જે બતાવે છે કે ગુજરાતમાં ચિત્રકારના સમયમાં કઈ કઈ જાતના વહાણો તૈયાર થતાં હતા.

ચિત્ર ૬૭ ધવલશેઠ રાજા પાસે આવે છે (પાનું ૬૬). વહાણો થભી જવાથી ધવલશેઠ રાજા પાસે ગયો અને અમૂલ્ય વસ્તુઓની ભેટ ધરીને વિનતિ કરવા લાગ્યો કે —"મારા વહાણો થંભી ગયા છે, તે માટે એક બત્રીશલક્ષણા પુરુષનો દુષ્ટદેવને બલિ આપવા માટે ખપ છે"

ચિત્રમાં રાજસિંહાસન ઉપર ભરૂચ બંદરનો રાજા બેઠેલો છે, તેની સામે બે હાથ જોડીને બલિ આપવા માટે બત્રીશ લક્ષણા પુરુષની માંગણી કરતો ધવલ શેઠ ઊભો રહેલ છે.

ચિત્ર ૬૮ ધવલશેઠને રાજા સુભટોની મદદ આપે છે (પાનુ ૬૭) ધવલશેઠે રાજાને વિનતી કરી બહોળું મદદગાર લશ્કર મેળવી પોતાના લડવૈયાઓ સાથે સામેલ કર્યું.

ચિત્રમાં જમણી બાજુ ઊભા રહેલા ભરૂચના રાજાને, લશ્કરની મદદ માટે ધવલશેઠ વિનતી કરતો દેખાય છે. ધવલશેઠની પાછળ લડાઈ કરવા માટે તૈયાર થએલુ લશ્કર ઊભેલુ છે.

ચિત્ર ૬૯ રાજાના સુભટો સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર (પાનું ૬૮). શ્રીપાલ કુમારને જ્યારે બને બાજુના લડવૈયાઓએ ઘેરી લીધો ત્યારે, તે શ્રીપાલ કુમાર સામો મોરચો માડી બંને લશ્કરોની સાથે લડવા લાગ્યો.

ચિત્રની મધ્યમાં જમણા હાથમાં તરવાર અને ડાબા હાથમા ઢાલ પકડીને, બંને બાજુના સૈન્યો સાથે શ્રીપાલ લડતો દેખાય છે. લડાઇનું દશ્ય ચિત્રકારની તેની રજૂઆતની સિદ્ધહસ્તતા દર્શાવે છે

ચિત્ર ૭૦. ચૌટામા યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર (પાનુ ૬૮). આ પ્રમાણે ભરૂચના ચૌટાની વચ્ચે ધીંગાણું મચી ગયું.

ચિત્રમાં એકલા હાથે બંને લશ્કરોની સાથે ચૌટામાં યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલકુમાર દેખાય છે.

ચિત્ર ૭૩ મછવો (પાનું ૬૪) ધવલશેઠે દરિયાઇ મુસાફરીમાં વહાણો સાથે મછવાઓ પણ તૈયાર કરાવ્યા હતા

ચિત્રમાં ધવલશેઠે તૈયાર કરાવેલા મછવાઓ પૈકીનો એક મછવો પાણીમા તરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૭૧. ધવલશેઠ—શ્રીપાલને વિનતી કરે છે (પાનું ૭૯) આ પ્રમાણે બનાવ બનેલો જોઇ ધવલશેઠ તરત ઉઠી ઊભો થઈ શ્રીપાલ કુંવરના પગમાં પડચો.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ઊભા રહેલા શ્રીપાલ કુમારને બે હાથ જોડીને વિનની કરતો ધવલશેઠ દેખાય છે. ચિત્રની નીચેના ભાગમા પૂઠ ફેરવીને ઊભા રહેલા શ્રીપાલ કુમારને સાષ્ટાગ દંડવત્ પ્રણામ કરતો ધવલશેઠ દેખાય છે

ચિત્ર ૭૨ શ્રીપાલે વહાણુ ઉપર ચઢીને સિહનાદ કર્યો (પાનું ૬૯) શ્રીપાલે મનમાં સિદ્ધચક્રજીનુ ધ્યાન ધરી, મોટા આગળના વહાણુ ઉપર ચડી સિહનાદ કર્યો કે તગ્ત જે દુષ્ટ દેવીએ વહાણુ થભાવ્યા હતાં તે દૂર જતી રહી

ચિત્રમા વહાણુ ઉપર ચડીને શ્રીપાલે સિહનાદ કરવાથી વહાણો ચાલતા થએલાં દેખાય છે

ચિત્ર ૭૪ બબ્બરના દાણી દાણ માગે છે (પાનું ૭૩) વહાણો ચાલતા ચાલતાં બબ્બરકોટ બદરે આવી પહોચ્યા લોકોનો શોરબકોર થતાં બબ્બરરાયના દાણી બદરનું દાણ લેવા આવી પહોંચ્યા

ચિત્રમા બબ્બરકોટ બંદરે વહાણો પાણી લેવા નાંગરેલા દેખાય છે વહાણો બદરે નાંગરવાથી, ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમા બેઠેલા ધવલશેઠની પાસે દાણ માગતો દાણી દેખાય છે

ચિત્ર ૭૫ બબ્બરરાયનુ લશ્કર (પાનું ૭૩). દાણીને દાણ નહીં આપવાથી, દાણી પોતાના મહારાજાની પાસે ગયો. દાણીની વાત સાંભળીને પોતનુ લશ્કર તૈયાર કરીને બબ્બરરાય બદર પર તૈયાર થઇને પહોચી ગયો

ચિત્રમા આગળ ચાલતો બબ્બરરાય પોતાના લશ્કર સાથે બંદર તરફ જતો દેખાય છે

ચિત્ર ૭૬ ધવલશેઠને બાંધીને ઝાડ નીચે ઉંધો લટકાવેલ છે (પાનું ૭૩) શ્રીપાલ કુંવરને ખબર મળી કે, ધવલશેઠને ઉધે માથે લટકાવ્યો છે કુવર ત્યા આવ્યો અને શેઠને પૂછવા લાગ્યો કેઃ—"શેઠજી! દશ હજાર સુભટો ક્યાં ગયા?"

ચિત્રમા જમણી બાજુ ઘોડા ઉપર શ્રીપાલ બેઠેલ છે, અને તે ઝાડની નીચે ઉધા લટકાવેલ ધવલશેઠને પૂછે છે કે તમારા સુભટો ક્યા ગયા? ડાબી બાજુથી બબ્બરરાય પાછું વાળીને શ્રીપાલને જૂએ છે

ચિત્ર ૭૭ બબ્બરરાય પાછો વળે છે (પાનું ૭૪) બબ્બરરાયની આગળ જઇ ગામમા પ્રવેશ કરતાં શ્રીપાલે કહ્યું કે—"હે વડવીર! પાછો વળ, કે જેથી તારા શસ્ત્રો, લશ્કર અને ભૂજાઓના બળના અહંકારનુ પાણી ઉતારી નાખું"

ચિત્રમાં શ્રીપાલ ઊભો છે અને જમણી બાજુ ઘોડા ઉપર સવાર થએલો બબ્બરરાય મહાકાળ પાછો વળીને, શ્રીપાલ સાથે વાતચીત કરે છે.

ચિત્ર ૭૮. શ્રીપાલ મહાકાલને બોલાવે છે (પાનું ૭૫). મહાકાલે પાછું વળીને જોયુ તો, તેને એક સુદર યુવાનને જોયો

ચિત્રમા હાથી ઉપર સવાર થએલો બબ્બરરાય પાછો વળીને, શ્રીપાલની સાથે લડાઈ કરવા તૈયાર થએલ છે. ડાબી બાજુ હાથમાં ધનુષ અને બાણ લઈને શ્રીપાલ પણ લડવા તૈયાર થઈને ઊભેલો છે.

ચિત્ર ૭૯. ઘોડેસવારો સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ (પાનું ૭૫) શ્રીપાલ કુવરની ઉપર મહાકાલના સૈનિકોએ, ઝડોઝડ શસ્ત્રો ચલાવવા માંડયાં

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ઊભેલો શ્રીપાલ કુમાર, મહાકાલના ઘોડેસવાર સૈનિકો સાથે યુદ્ધ કરતો દેખાય છે

ચિત્ર ૮૦ હસ્તી સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ (પાનું ૭૫) હાથીને મહાત કરીને, શ્રીપાલ હાથી ઉપર બેઠેલા બબ્બરરાયના માથાની ચોટી પકડીને નીચે પટકે છે

ચિત્રમાં શ્રીપાલ હાથી ઉપર બેઠેલા બબ્બરરાય મહાકાલને ચોટીથી પકડીને, નીચે પટકવાની તૈયારી કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૧. મહાકાલ રાજાને બાંધીને લઈ જાય છે (પાનુ ૭૬) મહાકાળ એટલો જ રહેતાં, તેને કુવરે હાથપગ બાધી મજબુત બંધ સાથે જ્યા ધવળશેઠને બાધેલો હતો ત્યા લઇ આવી શેઠના બધ છોડયા

ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ બંધ છોડેલો ધવલશેઠ, તેની આગળ શ્રીપાલે બાંધી લાવેલા મહાકાલને તલવાર ઉગામી મારવા જતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૨ શ્રીપાલને મહાકાલ રાજા વિનતી કરે છે (પાનું ૭૭) મહાકાલ રાજાએ શ્રીપાલકુવરનું તેજ અને ભૂજાઓનું બલ જોઈ પોતાના નગરમાં આવવા વિનતી કરી

ચિત્રની મધ્યમાં હાથી ઉપર સવાર થઈને મહાકાલ રાજાની સાથે શ્રીપાલ, બબ્બર કોટ બંદરમાં પ્રવેશ કરવા જતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૩. બબ્બરરાય શ્રીપાલને પોતાને ત્યાં લઈ જાય છે (પાનુ ૭૮). બબ્બરરાયે કુવરને હાથીના હોદ્દામાં બેસાર્યા. કુવરે પણ રાજાની વિનતી સ્વીકારી બબ્બરકુળ પુરમાં પધારી બબ્બરરાયનું માન સાચવ્યું

ચિત્રમાં બબ્બરકુળ બંદરમાં હાથીના હોદ્દા ઉપર બેસીને શ્રીપાલકુંવર જતો દેખાય છે

ચિત્ર ૮૪ શ્રીપાલકુવરનું મદનસેના સાથે લગ્ન (પાનુ ૭૯) બબ્બરરાયે મોટો મહોત્સવ મડાવ્યો ધવળમંગળ ગીત ગવરાવ્યાં અને મેનકા જેવી સ્વરૂપવંત પોતાની દીકરી મદનસેનાને શ્રીપાલકુવર સાથે પરણાવી,

ચિત્રમાં શ્રીપાલકુંવર તથા મદનસેના લગ્નની ચોરીમા બેઠેલાં છે. ચોરીની આગળના ભાગમાં બેઠેલા જોષીઓ અગ્નિમાં આહૂતિ આપતા દેખાય છે જમણી તથા ડાબી બાજુ મહાકાલ રાજાનાં સ્વજનો, સ્ત્રીઓ તથા ધવળશેઠ અને બીજા વ્યાપારીઓ બેઠેલા છે. આ ચિત્ર, ચિત્રકારના સમયની લગ્ન વ્યવસ્થાનુ સુદર દૃશ્ય રજુ કરે છે

ચિત્ર ૮૫. મદનસેનાને વહાણમા બેસાડી પાછા વળતાં બબ્બરરાય (પાનું ૮૧)

ચિત્રમાં શ્રીપાલકુમાર તથા મદનસેનાને વહાણમાં બેસાડીને બબ્બરરાય તથા પૂરજનો પાછાં વળતાં દેખાય છે

ચિત્ર ૮૬ રત્નદ્વીપના કાઠે તંબુમા બેસીને નાટક જોતો શ્રીપાલ (પાનુ ૮૩). શ્રીપાલકુંવરે સમુદ્ર કિનારે રેશમી કપડાના બનાવેલ ઉચા તબૂ તાણી બધાવ્યા તે તબૂમા બેસીને શ્રીપાલકુવર નવરસમય ભજવાતા નાટકો જોવા લાગ્યો

ચિત્રમા રેશમી તબૂમા બેઠેલો શ્રીપાલકુમાર, નાટક જૂએ છે તબૂની બહાર ડાબી બાજુ એક સ્ત્રી નૃત્ય કરતી ઊભી છે અને જમણી બાજુ હાથમાં તબૂરો લઈને બેઠેલો એક પુરુષ છે

ચિત્ર ૮૭ રત્નદ્વીપના કાંઠે વ્યાપારીઓ માલ ઉતારે છે (પાનુ ૮૩) બંદર ઉપર વહાણુમાંથી માલ ઉતારીને વેપારીઓ જકાત ચૂકવી, વ્યાપાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા.

ચિત્રમાં બંદરના કિનારે નાગરેલા વહાણુમાંથી મજૂરો માલ ઉતારતા દેખાય છે. પછી જકાતખાતામાં માલ બતાવીને, જકાત ચૂકવી, માલ ગોઠવતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૮ જિનદાસ શેઠ શ્રીપાલને વિનતી કરે છે (પાનું ૮૪) જિનદાસ શ્રાવક મદનમંજૂષા રાજપુત્રી સબંધી હકીકત શ્રીપાલકુવરને કહીને, શ્રીપાલને રત્નસચયા નગરીમાં આવવાની વિનતી કરે છે

ચિત્રમાં તંબૂની અદર જિનદાસ શ્રાવક અને શ્રીપાલકુંવર બેસીને વાતચીત કરતાં દેખાય છે બહાર ડાબી બાજુએ નૃત્ય કરતી સ્ત્રી ઊભેલી છે, અને જમણી બાજુએ હાથમાં તબૂરો પકડીને, વગાડતો પુરુષ બેઠેલ છે

ચિત્ર ૮૯. રત્નસાનુ પર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવનું દેરાસર (પાનું ૮૪) જિનદાસ શ્રીપાલને કહે છે કે —" હે પ્રભુ ! આ મનોહર રત્ન નામનો દ્વીપ છે એમાં રત્નસાનુ નામનો પર્વત છે તે પર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવજી મૂળનાયક બિરાજમાન છે, એવુ એક વિશાળ જિનમદિર છે. આ જિનમદિરમાં રત્નસંચયા નગરીના રાજા કનકકેતુની પુત્રી, મદનમંજૂષા હમેશાં પ્રભુભક્તિ કરે છે

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં શ્રીઋષભદેવજી મૂળનાયક વાળું જિનમંદિર બતાવેલુ છે તે જિનમદિરમાં પ્રભુની ડાબી બાજુ ઊભી રહીને રાજકુમારી મદનમંજૂષા પ્રભુનુ પૂજન કરતી દેખાય છે ચિત્રના નીચેના ભાગમા રત્નસંચયા નગરી દેખાય છે.

ચિત્ર ૯૦. શ્રીઋષભદેવનાં દેરાસરનાં બંધ થઇ ગએલા દરવાજા (પાનું ૮૯). એક દિવસ રાજકુમારી મદનમંજૂષા પ્રભુની પૂજા કરીને, પ્રણામ કરતી મૂળ ગભાગ બહાર આવી કે તરત મૂળ ગભારાના બારણાં બંધ થઈ ગયા

ચિત્રમાં બંધ થએલા દરવાજાના બારણાં ઉઘાડવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરી, ' એ કમાડ ઉઘડે નહી ત્યા લગી પરિવાર સહિત અહીંયાથી મહેલ તરફ પગ દઇશ જ નહીં ' એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી રાજા કનકકેતુ તથા તેની રાણી રત્નમાળા ઉપવાસ કરીને બંને હાથની અંજલિઓ જોડી બેઠેલાં છે

ચિત્ર ૯૧ ચક્રેશ્વરીદેવી આકાશમા રહીને કહે છે (પાનુ ૮૭) કનકકેતુ રાજાને ત્રણ ઉપવાસ થયા ત્યારે ત્રીજા દિવસની પાછલી રાતે આ પ્રમાણે આકાશવાણી થઈ કે·—
"આ મા કોઈનો દોષ નથી જેની નજર પડવાથી આ બારણા ઉઘડશે તે પુરુષ રાજકન્યા મદનમંજૂષાનો ભરતાર થશે હું ઋષભદેવની દાસી ચક્રેશ્વરીદેવી એક મહિનાની અંદર તે વરને લઇને અહી આવીશ"

ચિત્રમાં આકાશમાં દેરાસરની ઉપરની બાજુએ ચક્રેશ્વરીદેવી બોલતી દેખાય છે નીચે દેરાસરના દરવાજાની પાસે કનકકેતુ રાજા તથા તેનો પ્રધાન અને રત્નમાળા રાણી તથા રાજકુમારી મદનમંજૂષા, આ આકાશવાણી સાભળતા દેખાય છે

ચિત્ર ૯૨ શ્રીપાલની નજર પડતા જ દેરાસરના દરવાજા ઉઘડી ગયા (પાનું ૯૦) શ્રીપાલકુવર શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર કપડાં પહેરી, મુખ પર મુખકોશ બાંધી આનંદસહિત જિનમંદિરમા દાખલ થયો શ્રીપાલની નજર જેવી ગભારાના દરવાજા ઉપર પડી કે તરત જ ગભારાનાં બંને બારણા ઉઘડી ગયાં

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ઉપરના ભાગમા પૂજાનાં કપડાં પહેરીને ઊભા રહેલા શ્રીપાલ કુમારની નજર પડતા જ દેરાસરના દરવાજા ઉઘડી ગએલા બતાવેલા છે શ્રીપાલની બાજુમા શ્રાવક જિનદાસ ઊભો રહેલ છે ચિત્રમા જમણી બાજુ કનકકેતુ રાજા, પ્રધાન તથા રાજ-કુમારી મદનમંજૂષા આ બનાવ વિસ્મિત ચિત્તે જોઈ રહેલા છે

ચિત્ર ૯૩ શ્રીઋષભદેવ પ્રભુનું દેરાસર (પાનુ ૯૦) ગભારાના બારણાં ઉઘડી ગયા પછી કુવરે પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા માડી

ચિત્રમા ડાબી બાજુએ બેઠેલ શ્રીપાલકુમાર પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે જમણી બાજુ વિદ્યાચારણમુનિ બેઠેલા છે ગભારાની બહાર સભામંડપમાં રાજા કનકકેતુ તથા તેનાં સ્વજનો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૯૪ પરણવાની તૈયારી કરતો શ્રીપાલ (પાનું ૯૪) વિધિપૂર્વક સ્નાન કરી, શ્રીપાલકુવરે સર્વ શણગાર પહેર્યા,

ચિત્રમાં જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમાં શ્રીપાલ બેઠેલ છે ડાબી બાજુ રાજકુમારી મદનમંજૂષા બેઠેલી છે નીચેના ભાગમાં બનેના લગ્નની તૈયારીઓ થતી દેખાય છે

ચિત્ર ૯૫ ઘોડા ઉપર બેસીને પરણવા જતો શ્રીપાલ (પાનું ૯૫) શ્રીપાલકુંવરે પવિત્ર જળથી સ્નાન કરીને, મૂલ્યવાન વસ્ત્રાભૂષણો પરિધાન કર્યા પછી બંને હાથમા શ્રીફળ અને નાગરવેલના પાન ધારણ કરીને ઘોડા ઉપર પરણવા જવા માટે સવારી કરી. વરઘોડો બહુ ઠાઠથી ચૌટામા થઇને લગ્નમંડપને વિષે જઈ પહોચ્યો.

ચિત્રમાં લગ્નમંડપના દરવાજે શ્રીપાલ કુવરને પોખવા માટે સાસુ તથા એક પરિચારિકા ઊભેલી છે શ્રીપાલ કુવર હાથમાં શ્રીફળ ધારણ કરીને ઘોડા ઉપર બેઠેલા છે શ્રીપાલની પાછળ, બે હાથી તથા સાજન ચાલતુ દેખાય છે શ્રીપાલનો વરઘોડો જોવા માટે લગ્નમંડપની બહાર અને રાજમહેલમાં લોકો ઉત્સુક ચિત્તે બેઠેલાં છે, કેટલાક ઊભેલા પણ છે આ વરઘોડાનુ દૃશ્ય આજના પ્રચલિત વરઘોડાના રીવાજને બરાબર મલતુ આવે છે. પ્રસગની રજૂઆત ચિત્રકારે બરાબર કરેલી છે

ચિત્ર ૯૬ શ્રીપાલ અને રાજા નૃત્ય જૂએ છે (પાનું ૯૭) એક દિવસ કનકકેતુ રાજા અને શ્રીપાલ કુવર જિનમંદિરના રગમંડપમા સાથે બેઠા હતા અને મનમાં મગ્ન થઈ પ્રભુ અગાડી ઉત્તમ નૃત્ય કરાવતા હતા

ચિત્રમા ડાબી બાજુ ઉપરના ભાગમાં કનકકેતુ રાજા અને શ્રીપાલ કુવર બેઠેલા છે, નીચેના ભાગમા દરબારીઓ બેઠેલા છે. ઉપરના ભાગમાં જમણી બાજુ શ્રીપાલ અને મદનમજૂષા બેઠેલાં છે, નીચેના ભાગમા એક પુરુષ નૃત્ય કરતો ઊભેલો છે, અને તેની પાછળ વાદ્ય વગાડનાર બે પુરુષો ઊભેલા છે

ચિત્ર ૯૭. કોટવાલ ધવલશેઠને પકડી લાવે છે (પાનુ ૯૭) નૃત્ય ચાલતું હતું તે જ વખતે કોટવાળે આવીને અરજ કરી કેઃ—"મહારાજ! એક દાણચોરી કરનારા ચોરને પકડી લાવેલો છુ"

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં કનકકેતુ રાજા અને શ્રીપાલ બેઠેલા છે નીચેના ભાગમાં કોટવાલ અને દાણચોરી કરતાં પકડાએલ ધવલશેઠ બેઠેલ છે.

ચિત્ર ૯૮ કનકકેતુ રાજા પુત્રીને શિખામણ આપે છે (પાનું ૯૯) કનકકેતુ રાજા તથા રાણી રત્નમાલા પુત્રીને પોતાનું કુળ અજવાળવા શિખામણ આપે છે

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં દરિયા કાઠે ધવલશેઠ તથા તેનો વ્યાપરી મિત્ર વાતચીત કરતા બેઠેલ છે પાસે પાલખી પડેલી છે નીચેના ભાગમા કનકકેતુ રાજા શ્રીપાલને, પોતાની પુત્રીને સારી રીતે સાચવવા વિનતી કરતો અને રાણી રત્નમાલા, રાજકુમારી મદનમજૂષાને સાસરામા સપીને રહેવાની શિખામણ આપતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૯૯. કનકકેતુ રાજા શ્રીપાલને વિદાય આપે છે (પાનુ ૧૦૦). તે પછી મદનમંજૂષા પુત્રીને વોળાવા સ્વજને વગેરે બંદર લગી આવ્યા

ચિત્રમા ડાબી બાજુ શ્રીપાલ કુવર ગાદી ઉપર બેઠેલ છે, સામે ઊભેલો રાજા કનકકેતુ શ્રીપાલને વિનતી કરે છે. જમણી બાજુ રાણી રત્નમાલા તથા રાજકુમારી મદનમંજૂષા ઊભેલાં છે

ચિત્ર ૧૦૦. કનકકેતુ રાજા મદનમજૂષાને વળાવી પાછો વળે છે (પાનું ૧૦૦). સમસ્ત કુટુબ સાથે પુત્રી, તથા પુત્રી સાથે સર્વ કુટુંબીજન હૈડાભેર ભેટી, મ્હો જોતાં ને રોતાં પોતાના પથે પળ્યાં. તે પછી કુવર બને વહૂઓ સાથે વહાણની અદર બેઠો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ બદરના કિનારે, રાજા કનકકેતુ ઘોડા ઉપર બેસીને, પોતાની પુત્રીને વળાવી પાછો જતો દેખાય છે બાજુમા રાણી રત્નમાલા પણ સુખાસનમા બેસીને દીકરીને વળાવી રત્નસચયા નગરી તરફ જતી દેખાય છે જમણી બાજુએ સમુદ્રમા વહાણની અંદરના ભાગમાં શ્રીપાલ કુમાર તથા બને સ્ત્રીઓ બેસીને આનદથી વાર્તાવિનોદ કરતાં દેખાય છે

ચિત્ર ૧૦૧ શ્રીપાલ સાથે મદનમજૂષા વહાણમાં બેઠેલ છે (પાનુ ૧૦૦). વહાણની અંદરની ઓરડીમાં શ્રીપાલ કુમાર તથા બને પત્નીઓ બેસીને, આનદથી પોતાનો સમય નિર્ગમન કરે છે.

ચિત્રમાં દરિયાની મધ્યમા ચાલી જતા વહાણમાં આગળ વહાણ ચલાવનાર ખારવો, પાછળ ધવલશેઠનાં મિત્રો અને ધવલશેઠ બેઠેલાં છે. સૌની પાછળ શ્રીપાલ કુમાર અને તેની બંને સ્ત્રીઓ વાર્તા વિનોદ કરતાં બેઠેલ છે વહાણની ઠેઠ પાછળના ભાગમા વહાણ ચલાવનાર ખારવો બેઠેલ છે બાજુમા રત્નસંચયા નગરીનાં મકાનો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૦૨. શ્રીપાલ, બને સ્ત્રીઓ સાથે વહાણમા બેઠેલ છે (પાનુ ૧૦૩) શ્રીપાલ કુંવરની બંને સ્ત્રીઓ તથા તેની પાસેનું ધન દેખીને, ધવલ શેઠનો પાપી લોભ વધી પડ્યો હતો.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં વ્યાપારીઓના બે વહાણો સમુદ્રમાં ચાલ્યાં જતાં દેખાય છે. નીચેના ભાગમા મોટા વહાણમા આગળના ભાગમા સાહેબ ટોપી પહેરીને બેઠેલા બે ખારવઓ બેઠેલા છે. બીજા ખારવા અને શ્રીપાલની વચ્ચે ધવળશેઠ નીચેના ભાગમાં બેઠેલા છે પાછળના ભાગમાં શ્રીપાલ અને તેની બંને સ્ત્રીઓ બેઠેલા છે પાછળના ભાગમાં એક ત્રીજો ખારવો બેઠેલ છે

ચિત્ર ૧૦૩. ધવલશેઠ પોતાના મિત્રો સાથે વિચાર કરે છે (પાનું ૧૦૪). ધવલશેઠ પોતાના ચારે મિત્રોને પોતાનો દુષ્ટ વિચાર જણાવે છે.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુથી પહેલા વહાણમા વહાણ ચલાવનાર ફીરગી લોકો બેઠેલા છે બીજા વહાણમા, શ્રીપાલની સ્ત્રીઓ તથા તેની સખીઓ બેઠેલી છે અને ત્રીજા છેલ્લા વહાણમા છેડા તરફના ભાગમા શ્રીપાલ કુમાર બેઠેલ છે અને તેની સામે ધવલશેઠ તથા તેના મિત્રો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૦૪. ધવલશેઠે માચીની દોર કાપી (પાનુ ૧૦૭). ધવલ શેઠના કપટયુક્ત વચનો સાભળી ભોળા દિલનો કુવર તરત કૌતુક જોવા ઊભો થઈને માચડા ઉપર ચડી ગયો કે તરત મનમા કપટ ધારણ કરીને ધવલ શેઠ માચડા પરથી ઉતરી ગયો અને ઘણી જ ચાલાકીથી માચડાની બાજુના દોરડા કાપી નાખ્યા

ચિત્રમાં જમણી બાજુ વહાણના માચડાની દોર કાપતો ધવલશેઠ, શ્રીપાલને પાણીમા પડતો જોઈ રહ્યો છે જ્યારે દરિયામા પડેલો કુવર એક મગરમત્સ્યની પીઠ ઉપર બેઠેલો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૦૫ થાણા નગરીના વનમા શ્રીપાલ (પાનું ૧૦૯) જ્યારે કુવર જાગ્યો ત્યારે તો તેણે અનેક મનુષ્યોને પોતાની પાસે એકઠા થએલા દેખ્યા

ચિત્રમાં ઝાડની નીચે શ્રીપાલ બેઠેલ છે અને તેની પાસે વસુપાલ રાજાનો મોકલાવેલ માણસ, કુંવરને થાણા નગરીમા પધારવા માટે વિનતી કરતો દેખાય છે ચિત્રની નીચેના ભાગમાં સમુદ્રનુ પાણી અને તેમા તરતી માછલીઓ દેખાય છે

ચિત્ર ૧૦૬ વસુપાલ રાજા અને જોષી (પાનું ૧૦૯) રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો કેઃ—" હે જોષીજી ! તમે કહો કે અમારી પુત્રી મદનમજરીનો કયો રાજા ભરતાર થશે ? "

ચિત્રમાં જમણી બાજુ વસુપાલ રાજા અને તેમનો પ્રધાન બેઠેલાં છે, જ્યારે ડાબી બાજુ હાથમા લાબુ ટીપણુ લઈને જોષી બેઠેલ છે

ચિત્ર ૧૦૭ ચપાના ઝાડ નીચે બેઠેલો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૧૦) જોષીએ કહ્યુ કે—" હે રાજન્ ! વૈશાખ સુદી દશમના દિવસે અઢી પહોર દિવસ વ્યતીત થયા પછી દરિયાના કાઠા ઉપર, નવનદન વનની અદર ચપાના ઝાડ તળે એક પુરુષરત્ન સૂતેલ હશે, એ મહાશયને આપના ઘેર તેડી લાવજો તે આપની કુવરીનો વર થશે

ચિત્રમા નીચેના ભાગમા ચપાના ઝાડની નીચે શ્રીપાલ કુમાર બેઠેલ છે શ્રીપાલની બાજુમા એક ચામર ધરનાર પરિચારક ઊભેલો છે શ્રીપાલની સામે હાથણી ઉચી કરેલી સૂઢથી ચામર વીંઝતી ઊભેલી છે ચિત્રના અનુસધાને, ઉપરના ભાગમા હાથણી ઉપર બેસીને શ્રીપાલ થાણા નગરીમા પ્રવેશ કરવા જતો દેખાય છે શ્રીપાલના રૂપને પાણી ભરવા જનારી સ્ત્રી તથા બીજી સ્ત્રી નિહાળી રહી છે

ચિત્ર ૧૦૮ શ્રીપાલ સાથે મદનરેખાનુ લગ્ન (પાનુ ૧૧૨) શ્રીપાલને રાજમહેલમા

લાવ્યા પછી તરત જ જોષીને બોલાવીને પૂછતા લગ્ન તે જ દિવસે આવ્યું ગજાએ પણ તે જ રાત્રિની અદર મદનરેખા કુંવરીનુ લગ્ન શ્રીપાલ સાથે કર્યું.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમા ડાબી બાજુએ શ્રીપાલ તથા મદનરેખા લગ્નની ચોરીમાં બેઠેલા છે નીચેના ભાગમાં સ્વજનો જમવાની તૈયારી કરતા દેખાય છે જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં લગ્ન પતી ગયા પછી શ્રીપાલ તથા મદનરેખા એક ઓરડામા બેઠેલા છે. નીચેના ભાગમા મદનરેખાની સખીઓ ઊભેલી દેખાય છે ચિત્રની છેક નીચેના ભાગમાં શરણાઈ તથા ઢોલ વાગી રહ્યાં છે

ચિત્ર ૧૦૯ વહાણુમા અધારૂ થયુ (પાનુ ૧૧૮) દરિયામાં એકદમ તોફાની પવન વાવો શરૂ થતાં તોફાની મોજાં ઉપરાઉપરી આવવાથી વહાણનુ ચાલવુ જોખમ ભરેલુ થઈ પડયુ હાથોહાથ પણ ન સૂઝે તેવુ ઘોર અધારૂ થઈ ગયુ

ચિત્રમાં વહાણની અદર જમણી બાજુએ શ્રીપાલની બને સ્ત્રીઓ બેઠેલી દેખાય છે વહાણની મધ્યમાં ધવલશેઠ તથા તેનો પાપી મિત્ર આગળના ભાગમા બેઠેલા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૧૦ સમુદ્રમાં તોફાન કરતા મત્સ્યો તથા મગરો (પાનુ ૧૧૮) ઉત્પાત દૂર થઈ ગયા પછી વહાણ દરિયામા આગળ ચાલ્યુ જતુ દેખાય છે દરિયામા ચિત્રકારે નાના મોટા મત્સ્યો તથા મગરની રજૂઆત કરીને દરિયાનુ દૃશ્ય બહુ જ સુદર રીતે રજુ કરેલુ છે

ચિત્ર ૧૧૧ આકાશમાથી ઉતરતાં ચક્રેશ્વરીદેવી (પાનુ ૧૧૮) સિંહ ઉપર સવારી સહિત, હાથમા જાજ્વલ્યમાન ચક્ર ભમાવતા બહુ દેવદેવીઓના પરિવાર સહિત ચક્રેશ્વરી દેવી પધાર્યા

ચિત્રમાં જમણી બાજુએ હાથમા તલવાર લઇને ચક્રેશ્વરીદેવી આકાશમાથી ઉતરતાં બતાવેલા છે ડાબી બાજુથી હાથમાં મુદ્દગર લઇને આકાશમાથી ઉતરતો ક્ષેત્રપાલ દેખાય છે

ચિત્ર ૧૧૨ ચક્રેશ્વરી દેવી તથા ક્ષેત્રપાલ વહાણમા પ્રુહોચ્યા (પાનુ ૧૧૮). ચિત્રની મધ્યમા ચાર હાથવાળા ચક્રેશ્વરી દેવી ઊભાં રહેલા છે, તેમની આગળ બે હાથ જોડીને ઊભેલો ધવળશેઠ છે ધવળશેઠની પાછળ શ્રીપાલની બને સતી સ્ત્રીઓ, તથા ધવળનો મિત્ર ઊભેલા છે ચક્રેશ્વરી દેવીની પાછળ, ક્ષેત્રપાલ તથા માણિભદ્ર હાથમાં ઉઘાડી તરવાર રાખીને ઊભેલા છે ચિત્રની ડાબી બાજુએ સિંહ ઉપર સવારી કરીને, હાથમા ત્રિશૂલ પકડીને આકાશમાથી ઉતરતા ચક્રેશ્વરી દેખાય છે

ચિત્ર ૧૧૩–૧૧૪ દેવી ચક્રેશ્વરી સતીઓને શિખામણ આપે છે (પાનું ૧૧૮) બન્ને

સ્ત્રીઓના કંઠમાં અમૂલ્ય અને અનુપમ સુગંધવંત મનહર ફૂલની માળા નાખીને દેવીએ કહ્યું કે—"પુત્રીઓ આ માળાથી તમારા શીલરત્નનું રક્ષણ થશે. દિવસે તમને સરસ સુગંધી આપશે અને કોઈ તમારી સામે ખરાબ નજરથી જોશે તે તરત અંધ જ થઈ જશે"

ચિત્ર ૧૧૩ માં ચક્રેશ્વરીદેવી બને સતી સ્ત્રીઓને ફૂલની માળા પહેરાવતી દેખાય છે. જમણી બાજુ વહાણના એક કિનારે બેઠેલો ધવલશેઠ આ બધુ વિસ્મય ચિત્તે જોઈ રહ્યો છે. ચિત્ર ૧૧૪ મા જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા એક ઓરડામા બંને સતીઓ બેઠેલી છે ડાબી બાજુએ વહાણના ઉપરના ભાગમા ધવળશેઠ તથા તેને શિખાણુ આપનારા ત્રણ મિત્રો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૧૫ કોકણકાંઠે વહાણ આવી પહોચ્યા (પાનું ૧૨૦) વહાણોને બીજા દેશો તરફ લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવા છતા, પવને વહાણોને કોકણ દેશના કિનારે જ લાવીને મૂકી દીધાં

ચિત્રમા કોંકણ દેશના કિનારે વહાણો આવી પહોંચેલા દેખાય છે. ચિત્રની નીચેના ભાગમા એક વહાણ નાગરીને ઊભેલુ દેખાય છે તે વહાણમાથી મછવામા બેસીને આવતા ધવલશેઠ તેના મિત્રો તથા બને સ્ત્રીઓ કોકણકાંઠે આવતા દેખાય છે જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા રાજા વસુપાલ તથા શ્રીપાલ બેઠેલા છે અને તેમની પાસે હાથમા ભેટણુ ધરીને ધવળશેઠ તથા તેનો મિત્ર ઊભેલા છે.

ચિત્ર ૧૧૬. ચક્રેશ્વરી સતીઓને ફૂલની માળા પહેરાવે છે (પાનું ૧૧૮) ચિત્રની મધ્યમાં માથે મુગટ પહેરીને ઊભાં રહેલા ચક્રેશ્વરી દેવી, બને સતીઓ પૈકી એકના ગળામા અમૂલ્ય મહિમાવાળી ફૂલની માળા પહેરાવે છે

ચિત્ર ૧૧૭. ધવળશેઠની સાથે વાત કરતો ડૂંબનાયક (પાનુ ૧૨૪) ધવળશેઠ ડૂંબ નાયકને બોલાવી કહેવા લાગ્યો કે—"હે નાયકજી! રાજાના જમાઈને દોડીને વળગી પડો હું તમને મનમાન્યા દામ આપીશ"

ચિત્રમા ડાબી બાજુ નીચેના ભાગમાં બેઠેલો ધવળશેઠ, સામે ઊભા રહેલા ડૂંબનાયક જોડે વાતચીત કરતો દેખાય છે ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ અને તેની પત્ની બેઠેલા છે. જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમાં વસુપાલ રાજા બેઠેલ છે

ચિત્ર ૧૧૮ ડૂંબનાયકને શ્રીપાલના હાથે માન અપાવે છે (પાનુ ૧૨૫). ડૂંબનાયકને પાન–બીડુ દઈને માન વધારવા શ્રીપાલકુંવર તેની પાસે આવ્યો

ચિત્રમા નીચેના ભાગમાં શ્રીપાલ ડૂંબનાયકને પાન—બીડુ આપતો દેખાય છે ઉપ-રના ભાગમા વસુપાલ રાજા અને ધવલશેઠ બેઠેલા છે. આજુબાજુ દરબારીઓ બેઠેલા છે,

ચિત્ર ૧૧૯. વસુપાલ રાજા ડૂંબનાયક ઉપર પ્રસન્ન થાય છે (પાનું ૧૨૫) ડૂંબ નાયકની વહૂ રોતી રોતી ગળે બાઝી પડી

ચિત્રમાં ડૂબનાયકની વહૂ શ્રીપાલને ગળે બાઝી પડવાની તૈયારી કરતી દેખાય છે ઉપરના ભાગમા રાજા તથા ધવળશેઠ બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૧૨૦. ડૂબનાયકને શ્રીપાલના હાથે પાનનું બીડુ અપાવે છે (પાનુ ૧૨૫) રાજાએ માન વધારવા શ્રીપાલકુવરના હાથેથી તેને પાન—બીડું દેવરાવવાની સૂચના આપી.

ચિત્રમા નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુ ઊભો રહેલો શ્રીપાલકુવર, સામે ઊભા રહેલા ડૂબનાયકને પાન—બીડું આપવા હાથ લબાવે છે.

ચિત્ર ૧૨૧ શ્રીપાલ સૈન્ય સાથે લડવા તૈયાર થયો (પાનું ૧૨૮) વસુપાળરાજાએ શ્રીપાલ તથા જોષીને ઠાર મારવા સુભટો તૈયાર કરાવ્યા

ચિત્રમા નીચેના ભાગમાં શ્રીપાલને મારવા તૈયાર થએલા સુભટોની સામે જમણા હાથમાં તરવાર પકડીને લડવા તૈયાર થએલો શ્રીપાલ ઊભેલો છે ઉપરના ભાગમાં રાજા વસુપાલ તથા સામે બેઠેલો ધવળશેઠ તથા તેનો મિત્ર આ બધુ જોઈ રહ્યા છે. જમણી બાજુ ઊભી રહેલી રાજકુમારી મદનમંજરી પોતાના પિતાને વિનવવા લાગી કે—"પિતાજી! વિચાર કરીને કામ કરીયે કે જેથી હાંસીને પાત્ર ન થઈએ."

ચિત્ર ૧૨૨ શ્રીપાલની બને સ્રીઓને પ્રધાન માનથી બોલાવે છે (પાનુ ૧૨૯). રાજા વસુપાળનો પ્રધાન બંદર પરના વહાણુમાં પહોચી વિનવવા લાગ્યો કે—"આપના સ્વામીનાથ! અહી છે અને આપને બોલાવવા મને મોકલ્યો છે"

ચિત્રમાં જમણી બાજુ શ્રીપાલની બને પત્નીઓ બેઠી છે અને બહાર ઊભો રહીને પ્રધાન વિનતી કરે છે પ્રધાનની પાછળ બીજો એક પુરુષ પરિચારક ઊભો રહેલ છે

ચિત્ર ૧૨૩ શ્રીપાલની બને સ્રીઓ રાજાના દરબારમાં આવે છે (પાનું ૧૨૯) દેવીના વચન પ્રમાણે મહિનાની મુદત પૂરી થવાને લીધે નક્કી સ્વામીનાથે તેડાવી છે માટે જવું જોઇએ એમ વિચારી રત્નસુખાસનમાં બેસી રવાના થઈ રાજા પાસે આવી પહોંચી

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુથી સિહાસન ઉપર રાજા વસુપાલ બેઠેલ છે રાજા વસુપાલની સામે શ્રીપાલકુમાર બેઠેલ છે શ્રીપાલની પાછળ પડદાની અદર બને પત્નીઓ બેઠેલી છે, જે રાજાને શ્રીપાલનો બધો વૃત્તાંત કહી સભળાવતી દેખાય છે નીચેના ભાગમાં ખાલી સુખાસન પડેલ છે અને તેની આજુબાજુ વસુપાલનો પ્રધાન તથા સિપાઇઓ ઊભેલા છે.

ચિત્ર ૧૨૪ ધવળશેઠને બાંધી મગાવે છે (પાનુ ૧૩૦). રાજાએ ક્રોધવત બની ધવળશેઠને બાધી પોતાની હજુર મગાવ્યો,

સ્ત્રીઓના કંઠમા અમૂલ્ય અને અનુપમ સુગધવત મનહર ફૂલની માળા નાખીને દેવીએ કહ્યુ કે—"પુત્રીઓ આ માળાથી તમારા શીલરત્નનું રક્ષણ થશે દિવસે તમને સરમ સુગધી આપશે અને કોઈ તમારી સામે ખરાબ નજરથી જોશે તે તરત અધ જ થઈ જશે"

ચિત્ર ૧૧૩ મા ચક્રેશ્વરીદેવી બને સતી સ્ત્રીઓને ફૂલની માળા પહેરાવતી દેખાય છે. જમણી બાજુ વહાણના એક કિનારે બેઠેલો ધવલશેઠ આ બધુ વિસ્મય ચિત્તે જોઈ રહ્યો છે ચિત્ર ૧૧૪ મા જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા એક ઓરડામા બને સતીઓ બેઠેલી છે ડાબી બાજુએ વહાણના ઉપરના ભાગમા ધવળશેઠ તથા તેને શિખાણ આપનારા ત્રણ મિત્રો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૧૫ કોકણકાંઠે વહાણ આવી પહોચ્યા (પાનું ૧૨૦) વહાણોને બીજા દેશો તરફ લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવા છતા, પવને વહાણોને કોકણ દેશના કિનારે જ લાવીને મૂકી દીધાં

ચિત્રમા કોકણ દેશના કિનારે વહાણો આવી પહોચેલા દેખાય છે ચિત્રની નીચેના ભાગમા એક વહાણ નાગરીને ઊભેલુ દેખાય છે તે વહાણમાથી મછવામા બેસીને આવતા ધવલશેઠ તેના મિત્રો તથા બને સ્ત્રીઓ કોકણકાંઠે આવતા દેખાય છે જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા રાજા વસુપાલ તથા શ્રીપાલ બેઠેલા છે અને તેમની પાસે હાથમા ભેટણું ધરીને ધવળશેઠ તથા તેનો મિત્ર ઊભેલા છે

ચિત્ર ૧૧૬. ચક્રેશ્વરી સતીઓને ફૂલની માળા પહેરાવે છે (પાનું ૧૧૮) ચિત્રની મધ્યમાં માથે મુગટ પહેરીને ઊભા રહેલા ચક્રેશ્વરી દેવી, બને સતીઓ પૈકી એકના ગળામા અમૂલ્ય મહિમાવાળી ફૂલની માળા પહેરાવે છે.

ચિત્ર ૧૧૭. ધવળશેઠની સાથે વાત કરતો ડૂબનાયક (પાનુ ૧૨૪) ધવળશેઠ ડૂંબનાયકને બોલાવી કહેવા લાગ્યો કે—"હે નાયકજી! રાજાના જમાઈને દોડીને વળગી પડો હુ તમને મનમાન્યા દામ આપીશ"

ચિત્રમા ડાબી બાજુ નીચેના ભાગમાં બેઠેલો ધવળશેઠ, સામે ઊભા રહેલા ડૂબનાયક જોડે વાતચીત કરતો દેખાય છે ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ અને તેની પત્ની બેઠેલા છે. જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા વસુપાલ રાજા બેઠેલ છે

ચિત્ર ૧૧૮ ડૂંબનાયકને શ્રીપાલના હાથે માન અપાવે છે (પાનુ ૧૨૫). ડૂબનાયકને પાન-બીડુ દઈને માન વધારવા શ્રીપાલકુવર તેની પાસે આવ્યો

ચિત્રમાં નીચેના ભાગમા શ્રીપાલ ડૂબનાયકને પાન—બીડુ આપતો દેખાય છે ઉપરના ભાગમા વસુપાલ રાજા અને ધવલશેઠ બેઠેલા છે આજુબાજુ દરબારીઓ બેઠેલા છે,

ચિત્ર ૧૧૯. વસુપાલ રાજા ડૂંબનાયક ઉપર પ્રસન્ન થાય છે (પાનું ૧૨૫). ડૂંબ નાયકની વહૂ રોતી રોતી ગળે બાઝી પડી.

ચિત્રમાં ડૂબનાયકની વહૂ શ્રીપાલને ગળે બાઝી પડવાની તૈયારી કરતી દેખાય છે ઉપરના ભાગમાં રાજા તથા ધવળશેઠ બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૨૦. ડૂબનાયકને શ્રીપાલના હાથે પાનનું બીડું અપાવે છે (પાનુ ૧૨૫) રાજાએ માન વધારવા શ્રીપાલકુવરના હાથેથી તેને પાન—બીડુ દેવરાવવાની સૂચના આપી.

ચિત્રમા નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુ ઊભો રહેલો શ્રીપાલકુંવર, સામે ઊભા રહેલા ડૂબનાયકને પાન—બીડું આપવા હાથ લબાવે છે

ચિત્ર ૧૨૧ શ્રીપાલ સૈન્ય સાથે લડવા તૈયાર થયો (પાનું ૧૨૮). વસુપાળરાજાએ શ્રીપાલ તથા જોષીને ઠાર મારવા સુભટો તૈયાર કરાવ્યા

ચિત્રમાં નીચેના ભાગમાં શ્રીપાલને મારવા તૈયાર થએલા સુભટોની સામે જમણા હાથમાં તરવાર પકડીને લડવા તૈયાર થએલો શ્રીપાલ ઊભેલો છે ઉપરના ભાગમાં રાજા વસુપાલ તથા સામે બેઠેલો ધવળશેઠ તથા તેનો મિત્ર આ બધુ જોઈ રહ્યા છે. જમણી બાજુ ઊભી રહેલી રાજકુમારી મદનમંજરી પોતાના પિતાને વિનવવા લાગી કે—"પિતાજી! વિચાર કરીને કામ કરીયે કે જેથી હાસીને પાત્ર ન થઈએ."

ચિત્ર ૧૨૨ શ્રીપાલની બને સ્ત્રીઓને પ્રધાન માનથી બોલાવે છે (પાનુ ૧૨૯). રાજા વસુપાળનો પ્રધાન બદર પરના વહાણુમાં પહોંચી વિનવવા લાગ્યો કે—"આપના સ્વામીનાથ! અહીં છે. અને આપને બોલાવવા મને મોકલ્યો છે"

ચિત્રમાં જમણી બાજુ શ્રીપાલની બને પત્નીઓ બેઠી છે. અને બહાર ઊભો રહીને પ્રધાન વિનતી કરે છે પ્રધાનની પાછળ બીજો એક પુરુષ પરિચારક ઊભો રહેલ છે.

ચિત્ર ૧૨૩ શ્રીપાલની બને સ્ત્રીઓ રાજાના દરબારમાં આવે છે (પાનું ૧૨૯). દેવીના વચન પ્રમાણે મહિનાની મુદત પૂરી થવાને લીધે નક્કી સ્વામીનાથે તેડાવી છે માટે જવુ જોઇએ એમ વિચારી રત્નસુખાસનમા બેસી રવાના થઈ રાજા પાસે આવી પહોંચી

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુથી સિંહાસન ઉપર રાજા વસુપાલ બેઠેલ છે રાજા વસુપાલની સામે શ્રીપાલકુમાર બેઠેલ છે. શ્રીપાલની પાછળ પડદાની અદર બંને પત્નીઓ બેઠેલી છે, જે રાજાને શ્રીપાલનો બધો વૃત્તાત કહી સભળાવતી દેખાય છે નીચેના ભાગમાં ખાલી સુખાસન પડેલ છે અને તેની આજુબાજુ વસુપાલનો પ્રધાન તથા સિપાઇઓ ઊભેલા છે.

ચિત્ર ૧૨૪ ધવળશેઠને બાંધી મગાવે છે (પાનુ ૧૩૦). રાજાએ ક્રોધવંત બની ધવળશેઠને બાંધી પોતાની હજુર મગાવ્યો,

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુ ઊભેલા ફૂબનાયકને રાજા વસુપાલ સાચી વાત શું છે? તે પૂછે છે રાજાની પાછળ ધવળશેઠ તથા શ્રીપાલ બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુથી રાજા વસુપાળ ઊભો રહેલો છે, અને તેની પાસે બાંધી લાવેલા ડૂબનાયક તથા ધવળશેઠને ઠાર મારી નાખવાનો પોતાના હાથ ઉચા કરીને હુકમ ફરમાવતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૨૫ શ્રીપાલ ત્રણે સ્ત્રીઓ સાથે આનદ કરે છે (પાનુ ૧૩૨) શ્રીપાલકુવર નવપદનુ ધ્યાન ધરતો ધરતો પોતાના આવાસે ગયો અને ત્રણે સ્ત્રીઓ એકઠી મળી, તે સાથે આનદ વિનોદ કરવા લાગ્યો.

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમા રાજા વસુપાલ પોતાની સામે ઊભેલી સ્ત્રીના હાથમાના પાત્રમાંથી કાંઈ વસ્તુ લેતો દેખાય છે, જ્યારે જમણી બાજુ શ્રીપાલકુમાર પોતાની ત્રણે સ્ત્રીઓ સાથે આનદવિનોદ કરતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૨૬ હવેલી ઉપરથી પડતો ધવળશેઠ (પાનુ ૧૩૨) હાથમા પાણીદાર કટારી લઈ, જ્યા સાતમે માળે કુવર સુખશય્યામા પોઢી રહેલ છે ત્યા રાત્રીના વખતે ધવળશેઠ ચડવા ગયો પરતુ શેઠનો પગ લપસ્યો, જેથી તે ભોય પર પડ્યો અને પોતાની પાણીદાર કટારી પોતાના જ પેટમા દાખલ થઇ ગઈ અને ધવળશેઠ મરણ પામ્યો

ચિત્રમાં જમણી બાજુ હવેલી ઉપરથી પગ લપસતા ધવળશેઠ ઉધા મસ્તકે પડતો દેખાય છે. અને ઠેઠ નીચેના ભાગમા પેટમાં કટારી વાગેલી હાલતમા ધવળશેઠ ઉધો પડીને મરણ પામતો દેખાડેલ છે ચિત્રના ઉપરના ભાગમા મહેલના ઝરૂખામા શ્રીપાલકુમાર તથા તેની ત્રણે પત્નીઓ બેઠેલી દેખાય છે, તે ત્રણ પૈકી એક જમણા હાથ તરફના ઝરૂખામાથી ધવળશેઠને નીચે પડેલો જોતી હોય તેવી રીતે રજૂ કરેલી છે હવેલીના નીચેના ભાગમા પાપી ધવળશેઠના બૂરા હાલ થએલા જોઇને, નગરજનો તેને ફીટકાર આપતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૨૭. રયવાડી જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૩૩) એક દિવસ શ્રીપાલકુવર રાજ-વાટિકા ફરવા ગયો હતો ત્યા એક ઋદ્ધિવત સથવારો ઉતરેલો કુવરની નજરે પડ્યો તે સથવારાના આગેવાન સાર્થવાહે કુંવરને યુવરાજ જાણી, તે સાર્થવાહ યોગ્ય ચીજોનુ ભેટણું લઈ કુવર હજૂરમા આવ્યો

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમા રાજવાટિકા ફરવા ગએલા શ્રીપાલકુવરના પરિવાર પૈકી ત્રણ હાથી સવારો દેખાય છે હાથી સવારની બાજુમા હાથમાં બદૂક લઈને એક સિપાઈ ઊભેલો છે નીચેના ભાગમા શ્રીપાલકુમાર ઘોડા ઉપર બેઠેલ છે અને ઘોડેસવારની આગળ હાથમા ભેટણુ લઈને ઊભેલો સાર્થવાહ તેના એક પરિચારક સાથે તબૂની બહારના ભાગમા રજૂ કરેલો છે

ચિત્ર ૧૨૮ રાજકુવરીની વીણાનુ વર્ણન (પાનુ ૧૩૬) રાજકુમારી ગુણસુદરી

જ્યારે વીણા વગાડે છે ત્યારે તે વીણાનો શબ્દ સાંભળવાને બ્રહ્મા જેવા પણ ઉદ્યમવંત થાય છે, તો બીજા સામાન્ય માણસો સાભળવાને તત્પર થાય તેમા તો કહેવાનુ જ શુ ?

ચિત્રમા રાજકુમારી ગુણસુંદરી વીણા વગાડતી દેખાય છે, તેણીની સામે એક રાજકુમાર બેઠેલ છે બીજા રાજકુમારો નીચેના ભાગમાં વીણા સાભળીને વિસ્મિત ચિત્તે બેઠેલા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૨૯ નગરજનો વીણા વગાડતાં (પાનુ ૧૪૦) રાજકુંવરો જ વીણા બજાવે છે એમ નથી પરતુ વાણીઆ પણ બજારમાં વીણા જ બજાવે છે. ગાયોને ચરાવતા ગોવાળિયાઓ પણ રાજકુવરીની સાથે પરણવાની હોશને લીધે વીણા બજાવી રહેલ છે

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમા જમણી બાજુ દુકાનમાં બેઠેલો વેપારી વીણા બજાવી રહેલ છે જ્યારે નીચેના ભાગમાં ગાયો ચરાવતો ગોવાળિયો પણ વીણા બજાવતો દેખાય છે. ગોવાળિયા પાસે બે ગાયો પણ વીણા સાંભળતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૩૦ સાર્થવાહને વધામણું આપતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૪૦) સાર્થવાહે કહી બતાવેલી વાત સાંભળી શ્રીપાલ ઘણો જ રાજી થયો અને સાર્થવાહને ઉત્તમ વધામણી આપીને વિદાય કર્યો.

ચિત્રમા મકાનના ઓટલા ઉપર બેઠેલા સાર્થવાહને સુંદર ભેટણુ આપતો શ્રીપાલ પોતાના ઉચા કરેલા જમણા હાથે, વધામણીમા ભેટની વસ્તુ આપતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૩૧ વિમલેશ્વર દેવ હાજર થયો (પાનુ ૧૪૧) શ્રીપાલની ધ્યાનની એકાગ્રતા થવાથી તે જ વખતે સૌધર્મ દેવલોકનો રહેનાર વિમલેશ્વર યક્ષ મનોહર મણિયોનો હાર લઈ ત્યાં આવ્યો

ચિત્રમા નીચેના ભાગમા શ્રીપાલ પોતાના આવાસમા સૂતેલો છે, અને તેની પાસે વિમલેશ્વર યક્ષ હાથમાં મણિયોનો હાર લઈને ઊભો છે

ચિત્ર ૧૩૨ કૂખડાનું રૂપ કરી ગામમાં જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૪૩) શ્રીપાલકુમાર હારના પ્રભાવથી પલકવારમાં ચિતવેલા શહેરની ભાગોળે જઇને ઊભો ત્યા પહોંચીને કુવરે કૂબડાનુ રૂપ ચિતવ્યુ કે તરત જ તે કૂબડો થઈ ગયો

ચિત્રમા નીચેના ભાગમાં કૂબડાનુ રૂપ કરીને, ડાબા હાથમાં લાકડી પકડીને ગામના દરવાજે પ્રવેશ કરવા જતો શ્રીપાલ દેખાય છે દરવાનના હાથમા પણ વીણા છે

ચિત્ર ૧૩૩ વિદ્યાગુરુ પાસે કૂબડો પહોચ્યો (પાનુ ૧૪૩) કૂબડારૂપે શ્રીપાલ લોકોને પૂછતો અને આનદ ઉપજાવતો જ્યા વીણાની કળા શીખવનાર આચાર્ય રહેતો હતો ત્યાં જઈ પહોચ્યો.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં વીણા શીખવનાર આચાર્ય અને સામે વીણા શીખનાર રાજપુત્રો બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા વીણા શીખવનાર આચાર્ય પાસે કૂબડા રૂપે શ્રીપાલ પણ વીણા શીખવા પહોચી ગયો દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૩૪ કૂબડો રાજકુમારી પાસે પહોચ્યો (પાનું ૧૪૫) કૂબડો પણ જ્યાં રાજકુમારી વીણાની પરીક્ષા લઈ રહી છે ત્યા પહોચી ગયો શ્રીપાલકુવરને રાજકુમારી મૂળ સ્વરૂપે જોઈ રહી હતી

ચિત્રમાં રાજકુવરી હાથમાં વીણા લઈને કૂબડા રૂપે આવેલા શ્રીપાલને મૂળરૂપે પાછુ વાળીને જોઈ રહી છે.

ચિત્ર ૧૩૫ ગુણસુંદરીએ શ્રીપાલને વરમાળા આરોપી (પાનુ ૧૪૫) પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે પ્રસન્ન મનવાળી થઈ ત્રણે ભુવનની અંદર સારરૂપ કુંવર શ્રીપાલના ગળામાં રાજકુમારી ગુણસુદરી વરમાળા પહેરાવતી દેખાય છે

ચિત્ર ૧૩૬ શ્રીપાલનુ ગુણસુદરી સાથે લગ્ન (પાનુ ૧૪૮) રાજાએ પણ પ્રસન્નતા પૂર્વક પોતાની પુત્રી શ્રીપાલકુવરને ભારે મહોત્સવપૂર્વક પરણાવી.

ચિત્રમા લગ્નની ચોરીમા શ્રીપાલકુમાર તથા રાજકુમારી ગુણસુદરી બેઠેલા દેખાય છે શ્રીપાલની પાછળ હાથમા ફૂલનો હાર લઈને રાજકુમારી ગુણસુદરીની માતા ઊભી છે નીચેના ભાગમા અગ્નિકુડમા જોષી મહારાજ ઘીની આહુતિ આપતા દેખાય છે જમણી બાજુ રાજા બેઠેલ છે રાજાની સામે એક સ્ત્રી પરિચારિકા ઉભી છે સ્ત્રી પરિચારિકાની પાસે ત્રણ સ્ત્રીઓ લગ્નના ગીતો ગાતી બેઠેલી છે નીચેના ભાગમાં ઢોલ, ઝાઝ તથા શરણાઈ વગાડતાં પુરુષો બેઠેલા છે ચિત્ર સયોજન સાદુ તથા પ્રસગને અનુરૂપ છે

ચિત્ર ૧૩૭ શ્રીપાલ અને પરદેશી મુસાફર (પાનુ ૧૪૯) એક દિવસ એક પરદેશી મુસાફર શ્રીપાલકુવરને આશ્ચર્યકારી વાત કહેવા લાગ્યો

ચિત્રમા ડાબી બાજુએ ગાદી ઉપર બેઠેલા શ્રીપાલકુવરને, સામે બેઠેલો પરદેશી મુસાફર આશ્ચર્યકારી વાત કહે છે શ્રીપાલની પાછળ સ્ત્રી પરિચારિકા ચામર વીઝતી ઊભી છે

ચિત્ર ૧૩૮ સ્વયવર મડપ (પાનુ ૧૫૦) ત્રૈલોક્યસુદરીના સ્વયવર મડપમાં મૂળ—મુખ્ય થાભલે એક રત્નજડિત સોનાની પૂતળી ગોઠવેલ છે

ચિત્રની મધ્યમા સ્વયવર મડપની સોનાની પૂતળી ચારે બાજુએ ગોઠવેલી દેખાય છે પૂતળીની બને બાજુ ચામર વીઝનાર બે પુરુષાકૃતિઓ ગોઠવેલી છે. સ્વયવર મડપના ચારે ખૂણામા ત્રૈલોક્યસુદરીને પરણવાની ઈચ્છાથી આવેલા રાજપુત્રો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૩૯ શ્રીપાલનુ ત્રૈલોક્યસુદરી સાથે લગ્ન (પાનુ ૧૫૫) રાજકુમારી ત્રૈલોક્ય-સુદરીએ વામનરૂપે શ્રીપાલના કઠમા વરમાળા પહેરાવી દીધી.

ચિત્રમાં લગ્નમંડપની મધ્યમા ચોરીમાં શ્રીપાલ તથા રાજકુમારી ત્રૈલોકયસુંદરીનો હસ્તમેળાપ થતો દેખાય છે ચોરીની આગળના ભાગમા જોપી અગ્નિકુંડમા ઘીની આહૂતિ આપતો બેઠેલ છે. ચિત્રની નીચેના ભાગમાં પાલખીમાં ત્રૈલોકયસુંદરીને લગ્નમંડપમા આવતી બતાવીને, પાલખીમાંથી ઉતર્યા પછી ત્યા અગાડી ઊભા રહેલા શ્રીપાલકુંવરના કંઠમાં વરમાળા આરોપતી રજૂ કરેલી છે ચિત્રની જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમા ત્રૈલોકયસુંદરીનો પિતા રાજમહેલમાંથી આ દૃશ્ય જૂએ છે જમણી બાજુના મધ્યભાગમા ઢોલ, શરણાઈ વગેરે વાજિંત્રો વગાડતાં પુરુષોની આગળ લગ્નગીતો ગાતી સ્ત્રીઓ ઊભેલી છે. ડાબી બાજુ ઘોડેસવાર સિપાઇઓ હારબંધ ઊભેલા છે ચિત્ર સંયોજન ઉત્તમ જાતનુ છે.

ચિત્ર ૧૪૦ શ્રીપાલ ત્રૈલોકયસુંદરી સાથે સુખ ભોગવે છે (પાનુ ૧૫૬) શ્રીપાલ કુંવર પોતાની પરિણીત તિલકસુંદરી સાથે સુખ ભોગવવા લાગ્યો

ચિત્રમાં રાજમહેલના એક ઝરૂખામાં શ્રીપાલ કુમાર તથા તિલકસુંદરી સુખ ભોગવતા બેઠેલાં છે.

ચિત્ર ૧૪૧ ધરાપાલ રાજાની સભા (પાનુ ૧૫૭) જાસુસ રાજસભામા આવીને શ્રીપાલ કુંવરને કહેવા લાગ્યો કે—દલપત્તન નામના શહેરમા ધરાપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે વગેરે

ચિત્રમા ધરાપાલ રાજા દરબાર ભરીને બેઠેલો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૪૨ પૂતળુ સમસ્યા પૂરે છે (પાનુ ૧૬૦) મંડપની અંદર પોતાની નજીકના એક જડ પૂતળાના માથા ઉપર હાથ મૂકી શ્રીપાલ કુંવરે તેને કહ્યુ કે—"પૂછાતી સમસ્યાભરી પાદપૂર્તિઓનો તુ પોતે જ જવાબ આપ કે જેથી કોઈ વાત અધૂરી ન રહે"

ચિત્રની મધ્યમા શ્રીપાલ ઊભો રહેલ છે, તેની બાજુમાં લાકડાનુ પૂતળુ છે, જે સામે બેઠેલી રાજકુમારી શૃંગારસુંદરી તથા તેની સખીઓની સમસ્યાભરી પાદપૂર્તિઓનો જવાબ આપે છે.

ચિત્ર ૧૪૩ રાધાવેધ કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૬૬) હારના મહિમા વડે પોતાના ગુણો પ્રગટ કરી સર્વની સાક્ષીએ શ્રીપાલ કુમારે રાધાવેધ સાધી બતાવ્યો

ચિત્રની મધ્યમાં પાણીના ભરેલા કુંડમા જોઇને ઉપર ફરતાં આઠ ચક્રોના ઉપરના ભાગમા રહેલી રાધા નામની પૂતળીની આંખનો, હાથમા ધનુષ બાણુ પકડીને વેધ કરતો શ્રીપાલ દેખાય છે ચિત્રની જમણી બાજુના ઉપરના ભાગમાં વરમાળા લઇને રાજકુમારી જયસુંદરી બેઠેલી છે.

ચિત્ર ૧૪૪ વિદ્યાગુરુ અને રાજકુમારી (પાનું ૧૬૫) ચિત્રમાં હાથમાં પુસ્તકનું પાનું રાખીને બેઠેલી રાજકુમારી જયસુંદરી સામે ઊભેલા વિદ્યાગુરુ પાસે રાધાવેધનો અભ્યાસ કરતી બેઠેલી છે

ચિત્ર ૧૪૫ શ્રીપાલનુ જયસુંદરી સાથે લગ્ન (પાનું ૧૬૬). શ્રીપાલે રાધાવેધ સાધી બતાવ્યો એટલે પ્રતિજ્ઞાપૂર્ણ થવાને લીધે જયસુંદરી રાજકુમારીએ મન સાથે ઇચ્છિત વરને વરી લીધો

ચિત્રમા જમણા ખભા ઉપર તરવાર રાખીને શ્રીપાલ કુમાર ઊભેલો છે, તેની પાછળ રાજકુમારી જયસુંદરી ઊભેલી છે. બન્ને જણા ચોરીમા ઊભા રહેલ છે જમણી બાજુએ રાજકુમારી જયસુંદરીની માતા લગ્ન પતી ગયા પછી શ્રીપાલને પૂંખણુ કરવા ઊભી રહેલી છે

ચિત્ર ૧૪૬ સોપારક નગરનો એક ભાગ (પાનુ ૧૬૮) શ્રીપાલ કુમારે લશ્કર તથા પરિવાર સહિત સોપારક નગરના નજીકમાં તબૂ ખડા કરાવીને ત્યા વિશ્રામ લીધો

ચિત્રમા જમણી બાજુ નીચેના ભાગમા સિંહાસન ઉપર શ્રીપાલ કુમાર બેઠેલ છે. પાછળ ચામર ધરનાર એક પરિચારક ઊભેલો છે શ્રીપાલની સામે તેનો પ્રધાન રાજકુમારીને સર્પ કરડેલો હોવાથી આપની પાસે સોપારક નગરનો રાજા ભેટ લઇને આવી શકયો નથી તે વૃત્તાત બે હાથ જોડીને કહે છે.

ચિત્ર ૧૪૭ તિલકસુંદરીને સ્મશાને લઈ જતા (પાનુ ૧૬૯) પ્રધાનનુ આ પ્રમાણે બોલવુ સાભળીને શ્રીપાલે કહ્યુ કે—“ તે મૂર્છિત કુમારી કયા છે ? મને તરત બતાવો, હુ તેણીને બેઠી કરુ ”

ચિત્રમા તિલકસુંદરીની મઇયતને સ્મશાનમા લઈ જતા માણસો દેખાય છે આ ચિત્રમા મઇયતને બાધવાનો રિવાજ હૂબહૂ આજે છે તેવો જ છે

ચિત્ર ૧૪૮ શ્રીપાલનુ તિલકસુંદરી સાથે લગ્ન (પાનુ ૧૭૦) મહસેન રાજાએ પોતાની પુત્રીનો શ્રીપાલ મહારાજા સાથે હસ્તમેલાપ કરાવ્યો

ચિત્રમા ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં લગ્નની ચોરીમા શ્રીપાલ મહારાજા તથા રાજકુમારી તિલકસુંદરી બેઠેલા છે ચોરીની બાજુમા સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ લગ્નના ગીતો ગાતી બેઠેલી છે ચિત્રની નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુ શ્રીપાલ મહારાજા રાજકુમારીનુ ઝેર ઉતારતા દેખાય છે જમણી બાજુ મધ્યભાગમા શ્રીપાલ મહારાજા અને મહસેન રાજા બેઠેલા દેખાય છે ઠેઠ નીચેના ભાગમા મહસેન રાજા, પોતાની પુત્રી તિલકસુંદરીને વિદાય કરતી વખતની શિખામણ આપતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૪૯. ઉજ્જેણી નગરીની બહાર શ્રીપાલ રાજાના સૈન્યનો પડાવ (પાનું

૧૭૩). શ્રીપાલનુ લશ્કર જોતજોતામા ઉજ્જેણીના કિલ્લાની ચોગેર વીટાઈ વળ્યું અને લશ્કરે છાવણી રચી તબૂ ગવઠી ડેરા ખડા કરી દીધા

ચિત્રમાં તંબૂની અદર શ્રીપાલ મહારાજા તથા તેના ખડીયા રાજાઓ ઉપરના ભાગમા બેઠેલા દેખાય છે નીચેના ભાગમા શ્રીપાલની પરણેલી રાણીઓ તથા તેમની સખીઓ બેઠેલી છે તબૂની બહારના ભાગમા લશ્કરના માણસો, ઘોડાઓ તથા હાથીઓ વગેરેની રજૂઆત સુદર રીતે કરી છે ચિત્રની જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા ઉજ્જેણી નગરીનો કિલ્લો અને હવેલીઓ દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૫૦. રાજા શ્રીપાલનો દરબાર (પાનુ ૧૭૩) રાતનો પહેલો પહોર વીતી ગયો કે શ્રીપાલ મહારાજા હારના પ્રભાવથી પોતાની માતાજીના મહેલે પ્રેમ સહિત નમન કરવા પહોંચી ગયા.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ તથા તેની પત્નીઓ બેઠેલ છે જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ મહારાજા તથા તેના દરબારીઓ બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૧૫૧ શ્રીપાલે બારણુ ઉઘડાવ્યા (પાનુ ૧૭૮). શ્રીપાલ રાજાએ કહ્યુ—"હે માતાજી! કમાડ ઉઘાડો" ચિત્રમા શ્રીપાલ તથા માતા કમલપ્રભા વાતચીત કરી રહેલા દેખાય છે પાછળ મયણાસુદરી ઊભેલી છે ચિત્રની ઉપરના ભાગમા ઝરૂખામા બેઠેલી માતા કમલપ્રભા નગરને વીટાઈ ગએલા લશ્કરને જોઈ, પોતાના પ્યારા પુત્રની ચિંતા કરતી દેખાય છે

ચિત્ર ૧૫૨ કમલપ્રભાને વહૂઓ પગે પડે છે (પાનુ ૧૭૯) જ્યારે પોતાના પતિને નમતા જોયા, ત્યારે બીજી આઠે વહૂઓ મર્યાદા પૂર્વક પ્રથમ પૂજ્ય સાસુજીને પગે પડી, અને તે પછી મોટી બહેન મયણાસુદરીને પગે પડી

ચિત્રમા કમલપ્રભાના પગમા શ્રીપાલની વહૂઓ પડતી દેખાય છે ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ અને માતા કમલપ્રભા બેઠેલા દેખાય છે. જમણી બાજુએ શ્રીપાલ રાજા અને તેના દરબારીઓ બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૫૩ પ્રજાપાલ શ્રીપાલની છાવણીમાં (પાનુ ૧૮૧) માલવપતિ આવ્યાની ખબર પડતા જ ખભા પરથી કુહાડો દૂર કરાવી સુદર વસ્ત્રાલકાર પહેરાવી, અતિ આદર સહિત તેને શ્રીપાલજીએ પોતાની સભામા તેડાવી, સુદર આસન ઉપર બેસાડ્યો

ચિત્રમા સિંહાસન ઉપર શ્રીપાલ બેઠેલ છે, અને શ્રીપાલની સામે પ્રજાપાલ રાજા બેઠેલ છે. નીચેના ભાગમા શ્રીપાલના દરબારના માણસો અને બહારના ભાગમા પ્રજાપાલના માણસો બેઠેલા અને ઊભેલા દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૫૪ સુરસુદરી નાટક કરે છે (પાનુ ૧૮૩) નાટક કરવા ઊભી થઇને સુરસુદરી એક દૂહો બોલી કે —" ક્યા મારો માલવ દેશમા (માલવપતિના મહેલમા) જનમ ! ક્યા શ ખપુરના ધણી સાથે પરણુવુ ! ક્યા બબ્બર કુળમા મને વેચવી ! અને નાટક કરતાં શીખવુ ! હા દૈવે મારો અમળાટ અને વકતા વગેરેને દળી નાખી, આ સુરસુદરીને નાચતી કરી ! ! !"

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ રાજા તથા રાજા પ્રજાપાલ અને બીજા રાજાઓ તથા દરબારીઓ જમણી બાજુ બેઠેલા છે ડાબી બાજુ શ્રીપાલની રાણીઓ તથા માતા કમલપ્રભા વગેરે બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુ નાચનારી સ્ત્રીઓ ઊભેલી છે અને નાચનારીઓમા આગળ ઊભી રહેલી સુરસુદરી હાથ લાબા કરીને પોતાના કર્મની કઠનાઈ સબંધી દૂહો બોલીને પોતાનુ દુખ જાહેર કરતી દેખાય છે જમણી બાજુ નગારા તથા શરણાઈ વગેરે વગાડનારા પુરુષો બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૫૫ મતિસાગર પ્રધાન શ્રીપાલને પ્રણામ કરે છે (પાનું ૧૮૬) શ્રીપાલના રાજા થવાના સમાચાર સાભળીને, તેનો વૃદ્ધ પ્રધાન મતિસાગર પણ આવી પહોચ્યો અને પોતાના મહારાજાને પ્રણામ કરી આનદ પામ્યો.

ચિત્રમા જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા રાજગાદી ઉપર શ્રીપાલ મહારાજા બેઠેલ છે શ્રીપાલની પાછળ ચામરધારી ઊભેલો છે શ્રીપાલની આગળ ઊભેલો મતિસાગર પ્રધાન, શ્રીપાલને પ્રણામ કરે છે નીચેના ભાગમા ચતુરમુખ દૂતને મતિસાગર પ્રધાન, જે જે શિખવાડવાનુ યોગ્ય હતું તે તે શીખવીને સુમુહૂર્તે ચપાનગરી ભણી રવાના કરે છે

ચિત્ર ૧૫૬ ચતુરમુખ દૂત અજિતસેનના દરબારમા (પાનુ ૧૮૯) ચપાનગરીમા અજિતસેન રાજા છે તેની આગળ જઈ ચતુરમુખ દૂત ત્રણ રીતથી વચનો કહેવા લાગ્યો.

ચિત્રમા જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા રાજા અજિતસેન ગાદી ઉપર બેઠેલો છે તેની સામે ઊભેલો શ્રીપાલ મહારાજાનો દૂત ચતુરમુખ ત્રણ રીતથી વચનો કહેતો દેખાય છે દૂતની પાસે દરબારીઓ બેઠેલા છે, અને ઊભેલા છે

ચિત્ર ૧૫૭ ચતુરમુખ દૂત શ્રીપાલના દરબારમા (પાનુ ૧૯૨) ચતુરમુખ દૂત બહુ જ ઉતાવળે પથ પસાર કરી માળવાના પાટનગરમા આવી પહોચ્યો અને શત્રુ અજિતસેનના કહેલા વચનો પોતાના રાજાને સભળાવી મર્યાદાયુક્ત ઊભો રહ્યો

ચિત્રમા જમણી બાજુ રાજગાદી ઉપર મહારાજા શ્રીપાલ બેઠેલા છે સામે મતિસાગર પ્રધાન બેઠેલ છે અને પ્રધાનની પાછળ ચતુરમુખ દૂત ઊભો રહેલ છે

ચિત્ર ૧૫૮ શ્રીપાલનો દરબાર (પાનુ ૧૯૨) દૂતના કડવા વચન સાભળતાં જ તેજદાર તરવાર હાથમા લઈને લડાઈના મેદાનમા ઉતરવા શ્રીપાલ મહારાજ સતેજ થયા.

પક્ષના વીર પુરુષોને ફરી લડવામાં મનેજ કરી, પોતે જાતે શસ્ત્રઅસ્ત્ર ચલાવતો શ્રીપાલના વિજયી લશ્કર ઉપર મારો ચલાવવા લાગ્યો

ચિત્રમા ઘોડા ઉપર બેઠેલો અજિતસેન પોતાના પક્ષના વીર પુરુષોને લડવા માટે સતેજ કરીને, શ્રીપાલના લશ્કર ઉપર મારો ચલાવતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૬૮. અજિતસેનનુ રાણાઓ સાથે યુદ્ધ (પાનુ ૨૦૧) આ પ્રમાણે અજિતસેનને તેના વીર સૈનિકો સાથે શ્રીપાલના સૈન્ય ઉપર ભારે હલ્લો કરતો જોઈને, શ્રીપાલના સૈન્ય નાયકો કે જે સાતસો રાણાઓ હતા, તેઓએ એકદમ હલ્લો કરીને અજિતસેનને નીચે પાડી, મુશ્કેટાટ બાધી દીધો

ચિત્રની મધ્યમા અજિતસેન લડતો દેખાય છે, અને તેને ચારે બાજુથી શ્રીપાલના સૈન્ય નાયકોએ ઘેરી લીધેલો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૬૯ અજિતસેનને હાથી ઉપર બેસાડ્યો (પાનુ ૨૦૧) ચિત્રમા પોતાના કાકા અજિતસેનને બધનમુક્ત કરી, હાથીના હોદ્દા ઉપર શ્રીપાલ મહારાજાએ બેઠાડેલ દેખાય છે હાથીની આગળ બે હાથ જોડીને ઊભો રહેલ શ્રીપાલ, પોતાના કાકાની સાથે વાતચીત કરે છે

ચિત્ર ૧૭૦ અજિતસેને દીક્ષા લીધી (પાનુ ૨૦૪) અજિતસેન રાજાએ આનદપૂર્વક ગૃહસ્થને લગતો વેષ છોડી દઈ, મુનિને યોગ્ય વેષ અગીકાર કરી ચારિત્ર પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

ચિત્રમા જમણી બાજુ ઝાડ નીચે અજિતસેન રાજર્ષિ બેઠેલા દેખાય છે તેમની સામે બે હાથની અજલિ જોડીને બેઠેલો શ્રીપાલ રાજા, તેઓની સ્તુતિ કરતો દેખાય છે શ્રીપાલની બાજુમાં ચામર ધરનાર એક પરિચારક ઊભેલો છે

ચિત્ર ૧૭૧ શ્રીપાલ અજિતસેન રાજર્ષિની સ્તુતિ કરે છે (પાનુ ૨૦૫) કાકાશ્રી અજિતસેનને દીક્ષા લીધેલા દેખી, પોતાના પરિવાર સહિત, તે પૂજ્ય મુનિવરની ભક્તિ પુરસર સ્તુતિ કરવા લાગ્યો

ચિત્રમા ઝાડની નીચે બેઠેલા અજિતસેન રાજર્ષિની સ્તુતિ કરતો સામે શ્રીપાલ બેઠેલો છે આ ચિત્રમા પણ ચામર ધરનારો પરિચારક શ્રીપાલની બાજુમાં ઊભેલો છે અજિતસેન રાજર્ષિનો ઉચો કરેલો જમણો હાથ પ્રવચન મુદ્રાએ છે આ પ્રમાણે રાજર્ષિ શ્રીપાલને ધર્મનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૭૨ શ્રીપાલ વદન કરવા જતા (પાનુ ૨૦૫) પૂજ્યશ્રી અજિતસેન રાજર્ષિને વદન કરવા જતી વખતે શ્રીપાલ મહારાજા પાલખીમા બેસીને જાય છે

ચિત્ર ૧૭૩ શ્રીપાલની નવ રાણીઓ (પાનુ ૨૦૫) શ્રીપાલની પાલખીની પાછળ

પાછળ, તેની નવ રાણીઓ પણ અજિતસેન રાજર્ષિની ધર્મદેશના સાંભળવા રથમાં બેસીને જતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૭૪ શ્રીપાલ ગજગતિને ગાદી ઉપર સ્થાપવા જાય છે (પાનુ ૨૧૩) શ્રીપાલ રાજાએ લશ્કરી છાવણીના ડેરા તબૂ ઉપડાવી લઈ શુભ મુહૂર્તે ચંપાનગરીમા પ્રવેશ કર્યો.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ ઘોડા ઉપર સવાર થઈને શ્રીપાલરાજા ચંપાનગરીમા પ્રવેશ કરતો દેખાય છે ચિત્રની જમણી બાજુએ હાથમાં ફૂલના થાળ લઈને, શ્રીપાલને વધાવવા માટે બે સ્ત્રીઓ ઊભેલી છે

ચિત્ર ૧૭૫ ગજગતિને ગાદી પર સ્થાપ્યો (પાનુ ૨૧૩). અજિતસેન મુનિની સ્તુતિ કરી શ્રીપાલ રાજાએ, ગજગતિ નામના તેમની ગૃહસ્થાવસ્થા સમયના પુત્રને રાજ્યગાદીએ બેસાડી દઈ પોતાના મ્હોંએથી બોલેલુ વચન પાળ્યુ

ચિત્રમા ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં ગજગતિ કુમારને, શ્રીપાલ રાજતિલક કરતાં દેખાય છે રાજતિલક કર્યા પછી ઘોડા ઉપર સવાર થઈને શ્રીપાલરાજા રાજમહેલમાથી બહાર નીકળતા હોય એમ દેખાય છે દરવાજામા ઊભેલો દરવાન જમણા હાથથી શ્રીપાલ રાજાને સલામ કરે છે શ્રીપાલ રાજાની પાછળ ચામર ધરનાર પરિચારક ઊભેલો છે

ચિત્ર ૧૭૬. શ્રીપાલનો ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ (પાનું ૨૧૩) શ્રીપાલરાજાએ જે વખતે ચંપનગરીમા પ્રવેશ કર્યો તે વખતે, નગરના નરનારીઓ શ્રીપાલના જય જય શબ્દ બોલ્યા કરતા હતા

ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ નાચતા કૂદતા તેજી ઘોડા ઉપર બેસીને શ્રીપાલ, ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ કરતા દેખાય છે પાછળ નિશાન ડંકો વગાડતો એક ઘોડેસવાર બેઠેલો છે શ્રીપાલની આગળ ઘોડો દોરતો એક સૈનિક જતો દેખાય છે, સૈનિકની નજીકમાં મહાદેવની નાની દેરી છે. દેરીની બાજુમાં પોતાના મકાનના બહારના ભાગમા ઊભી રહેલી એક સ્ત્રી, શ્રીપાલને જય જય શબ્દથી વધાવતી દેખાય છે

ચિત્ર ૧૭૭ શ્રીપાલને વધાવતી સુંદરીઓ (પાનું ૨૧૪) શ્રીપાલ રાજાએ ચપાનગરીમા પ્રવેશ કર્યો ત્યારે, સુદર સ્ત્રીઓ પવિત્ર મનથી મગળ ગીતો ગાતી હતી

ચિત્રમાં જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં રાજસિંહાસન ઉપર શ્રીપાલ રાજા બેઠેલા છે. તેમની આગળ આ મગળ અવસરે ભેટણુ ધરીને એક શ્રેષ્ઠિ બેઠેલ છે નીચેના ભાગમા પોતાના હાથ લાબા કરીને મગળ ગીતો ગાતી એક સ્ત્રી ઊભેલી છે બીજી એક સ્ત્રી બે હાથે નગારૂ વગાડતી અને ત્રીજી સ્ત્રી પણ બને હાથ લાબા કરીને ગીતો ગાતી ઊભેલી છે

ચિત્ર ૧૭૮. શ્રીપાલને રાજતિલક કરવામાં આવ્યુ (પાનું ૨૧૪) શ્રીપાલરાજા

રાજગઢમાં પહોચ્યા એટલે તેમની સાથેના બધા રાજાઓએ મળી, તેમનો ફરીથી ગજ્યાભિષેક કરી તેમના પિતાની રાજગાદી પર રાજતિલક કરી નમન કર્યું.

ચિત્રમા રાજગાદી ઉપર બેઠેલા શ્રીપાલરાજાને રાજપુરોહિત તિલક કરતા દેખાય છે. રાજપુરોહિતની બાજુમા કુકુમનો થાળ લઇને એક સ્ત્રી પરિચારિકા ઉભેલી છે રાજગાદીની પાછળ ચામર ધરનાર પરિચારક ચામર વીઝે છે

ચિત્રકાર પ્રસંગાનુરૂપ ચિત્રો રજુ કરવાની કળામા નિષ્ણાત હોય તેમ, આ બધા પ્રસંગો જોતા જણાઇ આવે છે.

ચિત્ર ૧૭૯ રાજ્યાભિષેક સમયે લોકોનો આનદ (પાનુ ૨૧૪) શ્રીપાલ રાજાનો રાજ્યાભિષેક થયો તે સમયે, ઉત્તમ સ્ત્રીઓ હાથના કકણોનો રણકાર, પગના ઝાઝરોનો ઝણકાર અને કેડમા કદોરાની ઘુઘરીઓનો ઘમકાર, પખાજના ધમપ ધમપ ધોકાર શબ્દ કરતી મોતીઓના થાળ ભરી શ્રીપાલ મહારાજાને વધાવતી હતી

ચિત્રમાં જમણી બાજુએ રાજગાદી ઉપર બેઠેલા શ્રીપાલ મહારાજાને રાજતિલક કરવામા આવતુ દેખાય છે, અને તે સમયે ચિત્રની નીચેના ભાગમા ઢોલ, શરણાઇઓ વાગી રહી છે. નાટક કરનારા નાટક કરતા દેખાય છે, નગરજનોના ચહેરા ઉપર આનદ આનદ છવાઇ રહેલો દેખાઇ આવે છે ચિત્રકારનું ચિત્ર સયોજનનુ જ્ઞાન ઉચ્ચ કક્ષાનું હોય એમ જણાઇ આવે છે

ચિત્ર ૧૮૦ સિદ્ધચક્રની પૂજા કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૨૧૬) રાજ્યાભિષેક થઇ ગયા પછી શ્રીપાલરાજા ઉત્તમ વિધિ મુજબ જિનમદિરોમા અઠ્ઠાઇ મહોત્સવોની રચનાઓ કરાવી અને મોટી સામગ્રીપૂર્વક ઇષ્ટદેવ શ્રીસિદ્ધચક્રજીનો ઉપકાર જાણી પૂજાઓ કરે છે

ચિત્રમા મધ્યભાગમા નવપદજીના મડલની આગળ શ્રીપાલરાજા સ્તુતિ કરતા બેઠેલા છે નીચેના ભાગમા ઢોલ, નગારા તથા ઝાઝ—પખાજ વગાડીને, ગૃહસ્થો પૂજા ભણાવતા બેઠેલા છે વળી, ચારે બાજુ અતપુરની સ્ત્રીઓ એક જ ધ્યાનથી ભણાતી પૂજાઓ સાભળતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૮૧ શ્રીઋષભદેવનુ દેરાસર (પાનું ૨૧૬) ત્યારબાદ સ્વર્ગથી પણ હરીફાઇ કરે તેવા ઉચા અને મહાન્ શોભાયમાન નવા જિનમદિરો શ્રીપાલરાજા બધાવે છે

ચિત્રમાં શ્રીપાલરાજાએ બધાવેલા નવા જિનમદિરો પૈકી એક વિશાળ દેરાસરની રજુઆત ચિત્રકારે કરેલી છે આ દેરાસરમા મૂળ નાયક તરીકે શ્રીઋષભદેવ પ્રભુ બિરાજમાન છે

ચિત્ર ૧૮૨ મહાદેવજીના મસ્તક ઉપર ગગાધારા અને વિષ્ણુનો સમુદ્રમાં વાસ (પાનું ૨૧૭) શ્રીપાલ મહારાજાના પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી તપીને, વિષ્ણુએ સમુદ્રમા નિવાસ

કર્યો, અને મહાદેવજી શીતળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે મસ્તક ઉપર ગંગાધારાને ધારણ કરી રહેલ છે.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ મહાદેવના મસ્તક ઉપરથી ગગાધારા નીકળતી દેખાય છે, અને જમણી બાજુ સમુદ્રમા કમલ ઉપર વિષ્ણુ ભગવાને નિવાસ કરેલો દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૮૩. અગમ્ય સ્થાનમાં ધ્યાન ધરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૨૧૬). શ્રીપાલરાજા, અગમ્ય સ્થાનમાં નવપદજીનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યા.

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં પર્વતની એક ગુફામા નવપદજીનુ ધ્યાન ધરવા બેઠેલા શ્રીપાલ રાજા દેખાય છે, તેમના ધ્યાનથી શાત થઇ ગએલો એક વાઘ પણ શાતચિત્તે તેમના તરફ જોતો બેઠેલો દેખાય છે નીચેના ભાગમાં તેમનો પરિવાર બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૧૮૪ મેરૂ પર્વત તથા સમુદ્રની આકૃતિ (પાનુ ૨૧૮) શ્રીપાલના ગુણનું વર્ણન કરતા કવિ કહે છે કે, કોઈ લાખ યોજનની ઉચાઇવાળા મેરૂ પર્વતને પોતાની આગળીઓ વડે દેવ સહાયથી માપી શકે, ડાભની અણી વડે દરિયાનુ પાણી ખાલી કરી દે, એટલા વાના દુષ્કર છે છતા પણ કોઈ કરી શકે, પરતુ શ્રીપાલના ગુણની ગણના કોઇનાથી થઈ શકે નહી

ચિત્રમા ડાબી બાજુ પહેલી ચિત્રાકૃતિમાં મેરૂ પવર્તની આકૃતિ બતાવીને એક પુરુષ તેને માપવાનો પ્રયત્ન કરતો ઊભો છે. મધ્યની ચિત્રાકૃતિમા દરિયાનું પાણી માપવાનો પ્રયત્ન કરતો બીજો એક પુરુષ ઊભેલો છે ત્રીજી ચિત્રાકૃતિમાં શ્રીપાલ તથા તેની પત્નીઓની ભક્તિથી નવપદજીનો અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રત્યક્ષ આવેલો દેખાય છે. દેવને ચાર હાથ છે

ચિત્ર ૧૮૫ અજિતસેનને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું (પાનુ ૨૧૯). અજિતસેન રાજર્ષિને શુદ્ધ ચારિત્રના બળથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

ચિત્રમા ડાબી બાજુ નીચેના ભાગમા અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થએલ અજિતસેન રાજર્ષિ, સામે બેઠેલા શ્રીપાલ રાજાને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૮૬ અજિતસેન મુનિ શ્રીપાલને ધર્મોપદેશ આપે છે (પાનું ૨૧૯) અજિતસેન રાજર્ષિ વિચરતા વિચરતા ચપાનગરીના ઉદ્યાનમા પધાર્યા, અને વનપાલક મારફત તેમના પધારવાનાં ખબર મળતા, શ્રીપાલ મહારાજા તરત જ માતુશ્રી તથા રાણીઓ સહિત રાજર્ષિને વદન કરવા ઉદ્યાનમાં જઈ પહોચ્યા

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં જમણી બાજુ રાજગાદી ઉપર બેઠેલા શ્રીપાલ મહારાજાને અજિતસેન રાજર્ષિ ઉદ્યાનમા પધાર્યાની વધામણી આપતો વનપાલક સામે બેઠેલો છે આ સમાચાર ચિત્રની ડાબી બાજુ બેઠેલા શ્રીપાલની માતુશ્રી તથા સ્રી સાભળે છે.

ચિત્રના નીચેના ભાગમા ઉદ્યાનમા પધારેલા અજિતસેન ગજર્ષિ, સામે બેઠેલા શ્રીપાલ મહારાજા વગેરેને ધર્મોપદેશ આપતાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૮૭ અજિતસેન રાજર્ષિની ધર્મદેશના (પાનું ૨૨૫) ચિત્રમા અજિતસેન રાજર્ષિ, સામે બેસીને બે હાથની અંજલિ જોડીને ધર્મદેશના સાભળવા બેઠેલા શ્રીપાલ મહારાજાને તથા રાણીઓ વગેરેને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે ચિત્રનુ સયોજન અદ્દ્ભુત પ્રકારનું છે.

ચિત્ર ૧૮૮ શ્રીપાલ અજિતસેનને વિનતી કરે છે (પાનુ ૨૩૭) શ્રીપાલ મહારાજા અજિતસેન રાજર્ષિને વિનવવા લાગ્યા કે—"હે ગુણનિધિ! કયા કર્મના પ્રભાવથી મે સ્થળે સ્થળે ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ? તથા કયા કુકર્મના યોગથી હુ દરિયામા પડચો ? વગેરે મને વિસ્તારથી કૃપા કરીને ફરમાવો કે આ બધુ શા કારણથી થયુ ?"

ચિત્રમા જમણી બાજુ બેઠેલા અજિતસેન મુનિને બે હાથ જોડીને બેઠેલો શ્રીપાલ રાજા વિનતી કરતો દેખાય છે પાછળ માતા કમલપ્રભા તથા રાણી મયણાસુદરી આ બધો વૃતાત ગુરુ મુખે સાભળવા ઉત્સુક ચિત્તે બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૮૯ શ્રીકાત રાજા અને શ્રીમતી રાણી (પાનુ ૨૩૮) શ્રીપાલ મહારાજા પૂર્વ ભવમા શ્રીકત નામના રાજા હતા અને મયણાસુદરી પૂર્વ ભવમાં શ્રીમતી નામની તેની રાણી હતી શ્રીકત રાજાને શિકાર કરવાનુ વ્યસન હતુ શ્રીમતી રાણી વારવાર નિરપરાધી જીવોની હિંસા નહી કરવાનુ શ્રીકત રાજાને સમજાવતી હતી

ચિત્રની મધ્યમા ઊભેલા શ્રીકત રાજાને જમણી બાજુ ઊભેલી શ્રીમતી રાણી, શિકાર નહી કરવાને શિખામણ દેતી હોય એમ લાગે છે

ચિત્ર ૧૯૦ શ્રીકત રાજા શિકાર કરે છે (પાનુ ૨૪૦) એક દિવસ રાજા એકલો જ શિકાર રમવા ગયો ને હરણને જોતા જ તેણે ઘોડાને તે પાછળ દોડાવ્યો

ચિત્રમા આગળના ભાગમા હરણ દોડતા દેખાય છે અને પાછળ ઘોડા ઉપર બેઠેલો શ્રીકત રાજા તે હરણોની પાછળ શિકાર કરવા માટે હાથમા ધનુષબાણ લઈને, ઘોડા દોડાવતો દેખાય છે

ચિત્ર ૧૯૧ છ લેશ્યા (પાનું ૨૪૦) જૈન ધર્મમા મનના પરિણામોને છ ભાગમા વહેચી નાખવામા આવેલા છે જેનુ વર્ણન શ્રીપાલ રાસના રચયિતાએ, નહી આપેલ હોવાથી અત્રે આપ્યું નથી

ચિત્ર ૧૯૨ મુનિને પીડા ઉપજાવતો શ્રીકત રાજા (પાનુ ૨૪૦) એક વખત શ્રીકત રાજા સાતસો ઉલ્લઠ પુરુષોની સાથે શિકાર રમવા ગહન વનની અદર આવ્યો તે સ્થળે

રોગથી પીડાતા એક જૈનમુનિ કાઉસગ્ગમા ઊભા હતા. રાજાની સાથે સાતસો કુષ્ટિ હોએ તે મુનિને ઘણો જ માર માર્યો

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમા ડાબી બાજુ જૈન મુનિ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમા ઊભેલા છે તેઓની સામે ઉઘાડી તલવાર રાખીને, એક કુષ્ટિ પુરુષ મુનિને મારવા તૈયારી કરતો દેખાય છે મધ્યમાં ઘોડા ઉપર શ્રીકત રાજા બેઠેલો છે. શ્રીકંત રાજાની પાછળ જૂદી જૂદી રીતની તપસ્યા જૈનમુનિ કરતા દેખાય છે

ચિત્રની નીચેના ભાગમા ગોચરીએ જતા સાધુઓને, રાજાનો માણસ ગામ બહાર જવાનું કહેતો દેખાય છે આ દૃશ્ય જોઈ ને જમણી બાજુ બેઠેલા શ્રીકતરાજાને, શ્રીમતી રાણી શિખામણ આપતી ઊભેલી છે

ચિત્ર ૧૯૩ મુનિની ક્ષમા માગતો શ્રીકત રાજા (પાનું ૨૪૧). રાણીની શિખામણ સાંભળીને, રાજા શાત થઇ ગયો અને તરત મુનિને પોતાની પાસે બોલાવીને તેમના ચરણમાં પડયો

ચિત્રમા જમણી બાજુ ઉપરના ભાગમા એક મુનિ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં ઊભેલા છે, જ્યારે નીચેના ભાગમા ઊભેલા મુનિ મહારાજની, શ્રીકત રાજા ક્ષમા માગતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૯૪ મુનિને દાન દેતો શ્રીકતરાજા (પાનુ ૨૪૧).

ચિત્રમા જમણી બાજુએ ત્રણ જૈન સાધુઓ ઊભા છે. તેમાંના પહેલા સાધુને, શ્રીકંત રાજા પોતાના જમણા હાથમાની વસ્તુ વહોરાવતો દેખાય છે રાજાની પાછળ રાણી શ્રીમતી તથા સ્ત્રી પરિચારિકા પણ, સાધુને વહોરાવવાની વસ્તુઓ હાથમા લઇને ઊભેલા છે

ચિત્ર ૧૯૫ શ્રીમતીના તપની અનુમોદના કરતી આઠ સખીઓ (પાનું ૨૪૨)

મુનિના ઉપદેશથી શ્રીકત રાજાએ તથા શ્રીમતી રાણીએ સિદ્ધચક્રની આરાધના કરીને, તપ સબધી ઉજમણુ પણ કર્યું. તે વખતે તે રાણીની આઠે સખીઓએ અને સાતસો કુષ્ટિ પુરુષોએ પણ રાજાના તપની અનુમોદના કરી.

ચિત્રમા શ્રીમતીની આઠે સખીઓ, ડાબી બાજુ ઉપરના ભાગમા બેઠેલા શ્રીકત રાજાના તપની અનુમોદના કરતી બેઠેલી છે.

ચિત્ર ૧૯૬ અજિતસેન મુનિ પાસે ધર્મશ્રવણ કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૨૪૩). અજિતસેન રાજર્ષિના મુખથી ધર્મદેશના શ્રવણ કરી શ્રીપાલરાજા ભવનાટકના પ્રપચ પોતાના ચિત્તમા ચિંતવવા લાગ્યો

ચિત્રમા બે હાથ જોડીને બેઠેલો શ્રીપાલ રાજા, તથા તેની માતુશ્રી અને રાણી મયણાસુદરી, અજિતસેન રાજર્ષિનો ધર્મોપદેશ ઉત્સુક ચિત્તે સાભળતા બેઠેલા છે

ચિત્ર ૧૯૭ અજિતસેન મુનિનો સાધુઓ સાથે વિહાર (પાનુ ૨૪૪) શ્રીપાલ

મહારાજા ગુરુને નમન કરી પોતાના પરિવાર સહિત નગરમા ગયા અને મુનિમહારાજ પણ પોતાની ઇચ્છાનુકૂળ વિહાર કરી અન્યસ્થાને ગયા.

ચિત્રમા સાધુઓ ભૂમિ જોતા જોતા વિહાર કરીને અન્ય સ્થળે જતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૯૮ શ્રીપાલ નગરમા પાછો ફરે છે (પાનુ ૨૪૮) ગુરુને નમન કરીને શ્રીપાલ પોતાના નગરમાં પાછા ફરે છે

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલ રાજગાદી ઉપર બેઠેલ છે શ્રીપાલની આગળ તેનો પુત્ર અને પુત્રની પાછળ મહેલના અદરના ભાગમા શ્રીપાલના માતુશ્રી તથા રાણી મયણાસુદરી બેઠેલાં છે, જ્યારે ચિત્રના નીચેના ભાગમા ઘોડા ઉપર બેસીને શ્રીપાલ મહારાજા તથા તેમની પાછળ ઘોડાગાડીમા બેઠેલી શ્રીપાલની માતા તથા રાણીઓ રાજમહેલ તરફ જતા દેખાય છે

ચિત્ર ૧૯૯. શ્રીપાલ પ્રભુભક્તિમા લીન થયો (પાનુ ૨૪૫) ત્યારપછી શ્રીપાલ મહારાજા પોતાના પરિવાર સહિત સિદ્ધચક્રની આરાધનામા લીન થઈ ગયા.

ચિત્રમા ઉપરના ભાગમા જમણી બાજુ શ્રીપાલ મહારાજા એકાતમા સિદ્ધચક્રજીનુ ધ્યાન ધરતા દેખાય છે નીચેના ભાગમા હીંચકા ઉપર બેઠેલા શ્રીપાલ મહારાજાને, મયણાસુદરી મળેલા ધનનો લ્હાવો લેવા અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી મોટા મહોત્સવપૂર્વક સિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કરવાનુ કહેતી દેખાય છે

ચિત્ર ૨૦૦ શ્રીપાલ મહારાજાએ નવ દેરાસરોનો જિર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો (પાનુ ૨૪૬).

મયણાસુદરીના વચનોને મનમા ગ્રહણ કરી, શ્રીપાલ મહારાજાએ પ્રથમ પદરૂપ શ્રી અરિહતની આરાધનામા નવ દેરાસર કરાવ્યા, નવ નવીન પ્રતિમાજી ભરાવ્યા અને નવ દેરાસરોનો જિર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો

ચિત્રમા શ્રીપાલ મહારાજાએ જિર્ણોદ્ધાર કરાવેલાં નવ દેરાસરો પૈકીના કેટલાંક દેરાસરો ચિત્રકારે રજુ કરેલા છે

ચિત્ર ૨૦૧ શ્રીપાલે નવ પૌષધશાળાઓ કરાવી (પાનુ ૨૪૬)

ચોથા પદરૂપ શ્રી ઉપાધ્યાય પદની આરાધનામા ઉપાધ્યાય પદની ભક્તિ કરે છે તથા આગમના પાઠ ભણનારા તથા ભણાવનારા પ્રત્યે અન્ન વસ્ત્રને રહેવાની સગવડ આપે છે ધર્મશાળાઓ (ઉપાશ્રયો) તથા પાઠશાળાઓ વગેરે બંધાવી ભાવથી ઉપાધ્યાય પદની ભક્તિ કરવા લાગ્યો

ચિત્રમા શ્રીપાલે બધાવેલી પૌષધશાળાઓમા સાધુ, શ્રાવક તથા શ્રાવિકાઓ જુદી જુદી ધર્મક્રિયાઓ કરતા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૦૨ શ્રીપાલ નવ રાણીઓ સાથે સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કરે છે (પાનુ ૨૪૭)

ચિત્રમાં ડાબી બાજુ શ્રીપાલ મહારાજા સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કરતા બેઠેલા છે શ્રીપાલની સામે શ્રીપાલની માતુશ્રી તથા નવ રાણીઓ પણ સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ-સ્તુતિ વગેરે કરતી બેઠેલી છે ચિત્રસયોજન પ્રસંગને બરાબર અનુરૂપ છે

ચિત્ર ૨૦૩. શ્રીપાલ નવપદજીનું ઉજમણું કરે છે (પાનુ ૨૪૯)

ચિત્રમા શ્રીપાલ, શ્રીપાલના માતુશ્રી તથા શ્રીપાલની રાણીઓ, નવપદજીનાં ઉજમણા માટે ભેગી કરેલી ઉત્તમ સામગ્રીની આજુબાજુ બેસીને ભક્તિ-સ્તુતિ કરતા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૦૪ શ્રીનવપદજીના મંડલની સ્થાપના (પાનું ૨૫૦).

શ્રીનવપદજીના મંડલનુ વિસ્તારથી વર્ણન પ્રસ્તુત ગ્રથના પાના ૨૪૮ થી ૨૫૧ ઉપર આપેલુ છે, તેને અનુસરીને રચેલુ આ મડલ ખાસ જોવા લાયક છે.

ચિત્ર ૨૦૫. સિદ્ધચક્રજીના ઉજમણાંની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે નૃત્ય મહોત્સવ (પાનુ ૨૫૨).

ચિત્રમા જિનમદિરની અદર પ્રભુ આગળ નૃત્ય મહોત્સવ થઈ રહ્યો છે

ચિત્ર ૨૦૬ ત્રિભુવનપાલ વગેરે શ્રીપાલના નવ પુત્રો (પાનુ ૨૫૫)

મહારાજા શ્રીપાલે પોતાના પાટવી કુંવર ત્રિભુવનપાલને પોતાની રાજગાદીએ સ્થાપન કરી પોતાનુ મન, તન, વચન શ્રીસિદ્ધચક્રજી મહારાજના ધ્યાનમા જ લીન કર્યું.

ચિત્રમા મધ્ય ભાગમા શ્રીપાલના નવ પુત્રો બેઠેલા છે. નવ પુત્રો પૈકી ત્રિભુવનપાળ નામનો પાટવી કુવર રાજગાદી ઉપર બેઠેલો છે, બીજા આઠ પુત્રો તેની આજુબાજુ બેઠેલા છે ચિત્રની બંને બાજુ ઉપરના ભાગમા શ્રીપાલની રાણીઓ પૈકી, બે રાણીઓ બેઠેલી છે

ચિત્ર ૨૦૭ સિદ્ધશિલાની ચિત્રાકૃતિ (પાનુ ૨૫૬) નવપદજીનું ધ્યાન ધરતાં બીજા સિદ્ધપદનુ ધ્યાન ધરતા શ્રીપાલે આ પ્રમાણે ચિંતવના કરી "સમસ્ત સિદ્ધના જીવોને નમસ્કાર હો! નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપર જ્યાંથી એક યોજન લોકનો અંતભાગ છે, ત્યાં જેમની સાદિ અનંતકાળ સ્થિતિ છે તે સિદ્ધના જીવોને હે સત્પુરુષો નમન કરો! જેમ ગામડામા રહેનારો માણસ શહેરના ગુણ જાણે પણ કહી શકતો નથી, તેમ સસારમા જ્ઞાની પુરુષોને જેમને માટે ઉપમા મળી શકતી નથી તે સિદ્ધના જીવો આનંદ આપો! ઉપમા વગરની જેમની જ્યોતિ અન્ય જ્યોતિઓમાં મળી ગઈ છે, જેઓની સમસ્ત ઉપાધિઓ વિરામ પામી ગઈ છે, આત્મામા રમણ કરનારા આધ્યાત્મિક લક્ષ્મીના સ્વામી અને સ્વાભાવિક સમાધિવાળા સિદ્ધોનુ સ્મરણ કરો!"

ચિત્રમા મકાનમા શ્રીપાલ ધ્યાનમા બેઠેલા છે અને તેમની પત્ની મયણાસુંદરી તથા

પુત્ર ત્રિભુવનપાલ ઊભેલા હોય તેમ લાગે છે મકાનના ઉપરના ભાગમાં જંબુદ્વીપની અર્ધ આકૃતિ સિદ્ધિશિલાના રૂપમા રજુ કરેલી છે ફરતો લવણસમુદ્ર બતાવવા પાણી તથા પાણીમાં તરતી માછલીઓની રજુઆત ચિત્રકારે કરેલી છે લવણસમુદ્રના ઉપર પર્વતમાળા અને મધ્યમા મેરુ પર્વતની સુદર ચિત્રાકૃતિ રજુ કરેલી છે મેરુપર્વતને ફરતા સૂર્ય અને ચદ્ર પણ રજુ કરેલા છે મેરુપર્વતની ટોચના ઉપરના ભાગમા સિદ્ધશિલા રજુ કરીને તેના મધ્ય ભાગમાં સિદ્ધના જીવોની અરૂપી આકૃતિઓ રજુ કરી છે ચિત્રકારની કલ્પના શક્તિ અદ્ભુત પ્રકારની છે

ચિત્ર ૨૦૮. જિનમદિર (પાનુ ૨૬૦) છઠ્ઠું દર્શનપદ બતાવવા ચિત્રકારે સુદર અને ભવ્ય જિનમદિરની રજુઆત કરેલી છે જિનેશ્વરદેવની જમણીબાજુ શ્રીપાલ મહારાજા અને ડાબીબાજુ રાણી મયણાસુદરી પ્રભુભક્તિ કરતા ઊભેલા છે

ચિત્ર ૨૦૯ શીલાગરથ (પાનુ ૨૫૯) પાચમા મુનિપદની સ્તુતિ કરતા શ્રીપાલ મહારાજા આ પ્રમાણે ચિતવન કરતા હતા "અઢાર હજાર શીલાંગરથને ખેચવામા વૃષભ તુલ્ય, આચાર અને ચારિત્ર નિશ્ચય છે જેમનુ એવા મુનિ મહારાજને વદન કરીને મનુષ્ય જનમ પવિત્ર કરો"

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમા શીલાગરથની ચિત્રાકૃતિ રજુ કરેલી છે નીચે રથના બે પૈડા બતાવ્યા છે અને તે રથને ખેચતા બે ઘોડા પણ રજુ કરીને શીલાગરથનુ ભાવવાહી ચિત્ર રજુ કરેલુ છે વર્ણનમા વૃષભનો ઉલ્લેખ હોવા છતા પણ પ્રાચીન ચિત્રકારોએ શીલાંગરથના ચિત્રોમાં ઘોડાની રજુઆત કરેલી ઠેર ઠેર મળી આવે છે અને તે જ પરપરાને આ ચિત્રકાર પણ અનુસરેલો હોય એમ લાગે છે.

ચિત્ર ૨૧૦. શ્રીપાલ સાધુ સરીખો થયો (પાનુ ૨૬૧) આ પ્રમાણે નવપદનુ ધ્યાન ધરતો શ્રીપાલ સાધુ જેવુ પવિત્ર અને સાદુ જીવન જીવવા લાગ્યો

ચિત્રની મધ્યમા ડાબા હાથમાં ચામર પકડીને મોઢે મુખકોષ બાધીને બેઠેલો શ્રીપાલ, સામે મૂકેલા નવપદજીની ભક્તિ—સ્તુતિ કરતો દેખાય છે શ્રીપાલની પાછળ તેનો પુત્ર ત્રિભુવનપાલ પણ નવપદજીની ભક્તિ કરતો બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૨૧૧ ઉપર શ્રીપાલ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. નીચે ગૌતમસ્વામી શ્રેણિકને ઉપદેશ આપે છે (પાનુ ૨૬૩) આ પ્રમાણે એકાગ્ર ચિત્તથી નવપદજીનુ સ્તવન કરતા અને ધ્યાન ધરતા શ્રીપાલ મહારાજા સપૂર્ણ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી નવમા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થયા. આ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાને ગર્વ રહિત એવા ગૌતમ ગણધર મહારાજ શ્રીપાળનુ ચરિત્ર કહેતા હતા

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ચાર હાથવાળા દેવની આકૃતિ રજુ કરીને, શ્રીપાલ મહા-

રાજા નવમા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયાની રજુઆત ચિત્રકારે કરેલી છે નીચેના ભાગમા વ્યાખ્યાન પીઠ પર બેઠેલા ગૌતમસ્વામી, સામે બને હાથની અંજલિ જોડીને ઊભા રહેલા શ્રેણિક રાજાને નવપદજીના મહિમાનો ઉપદેશ આપે છે.

ચિત્ર ૨૧૨. પ્રભુ મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ (પાનું ૨૬૪) વનપાલકે વધામણી આપી કે. "જગજ્જીવોદ્ધારક વીર પ્રભુજી ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા છે. દેવતાઓએ સમવસરણની રચના કરી, પંચવર્ણના સુગંધી ફૂલોની વૃષ્ટિ કરી, આકાશમાં દેવદુંદુભિ વાગી રહી છે, ઉત્તમ એવુ અશોકવૃક્ષ શોભી રહ્યું છે. શ્રેષ્ઠ એવા સિંહાસનની સ્થાપના કરવામાં આવી છે, મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર બિરાજમાન છે, તથા ભામંડળ સહિત શ્રીવીર પ્રભુ સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થઈ દિવ્યધ્વનિ સાથે દેશના દઈ રહ્યા છે.'

ચિત્રની મધ્યમાં અશોકવૃક્ષની નીચે, ભામંડળ સહિત શ્રીવીર પ્રભુ બાર પર્ષદાને દેશના દઇ રહેલા દેખાય છે પ્રભુના મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્રો લટકી રહેલાં છે ફરતા ત્રણ ગઢની સુંદર રજુઆત કરેલી છે ત્રણે ગઢને ચાર ચાર દરવાજા છે. ચિત્રમા ડાબી બાજુથી મગધરાજ શ્રેણિક બંને હાથમા પ્રભુ પૂજનની સામગ્રી લઈને શ્રીવીર પ્રભુના સમવસરણમાં જતા દેખાય છે. શ્રેણિકની પાછળ એક ચામર ધરનાર પરિચારક છે ચિત્ર સંયોજન સુંદર છે

ચિત્ર ૨૧૩ શ્રીકીર્ત્તિવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનું ૨૭૩) ડાબી બાજુ બેઠેલા ઉપાધ્યાય કીર્ત્તિવિજયજી સામે બેઠેલા શિષ્યો ઉપાધ્યાય વિનયવિજયજી તથા તેઓના ગુરુભાઇની સાથે ધાર્મિક ચર્ચા કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૧૪ શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનું ૨૭૩) ડાબી બાજુ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય, પોતાના બે શિષ્ય (સાધુઓ)ની સાથે ધાર્મિક ચર્ચા કરતા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૧૫ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનું ૨૭૩). આ ચિત્રમા ડાબી બાજુના આસન ઉપર બેઠેલા ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી, સામે બેઠેલા બે સાધુઓની સાથે ધાર્મિક ચર્ચા કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૧૬. શ્રી હીરવિજયસૂરિ સમ્રાટ અકબરને ઉપદેશ આપે છે રાસ કર્તા પોતાની પ્રશસ્તિની શરૂઆતમા કહે છે કે —"તપગચ્છરૂપી નંદનવનની અંદર કલ્પવૃક્ષ જેવા શ્રી હીરવિજય ગુરુરાજ પ્રગટ થયા, જેમણે મુગલવંશભૂષણ અકબરશાહને જૈનધર્મનો પ્રશંસનીય તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી, અહિંસા ધર્મ (જીવદયા મૂળધર્મ)ને અમલમાં અણાવ્યો તે હીરવિજયસૂરિ જૈનશાસનરૂપ મુદ્રામાં જાતિવંત હીરા સમાન હતા, કે જેણે જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રભાવના કરી"

ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ડાબી બાજુ બેઠેલા જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિ, બંને હસ્તની અંજલિ જોડીને સામે બેઠેલા સમ્રાટ અકબરને અહિંસા ધર્મનો ઉપદેશ આપતા દેખાય છે નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીના શિષ્ય બને હાથમા અમારી પડહનું ફરમાન બને હાથે પકડીને ઊભેલા છે, તેઓની સામે અકબર બાદશાહના વજીર બંને હાથની અંજલિ જોડીને ઊભેલા છે.

ચિત્ર ૨૧૭. ચતુર્વિધ સઘ (પાનું ૨૭૩). પંદરમા સૈકાની પ્રાચીન કલ્પસૂત્રની સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રત ઉપરથી ચતુર્વિધ સઘનુ આ ચિત્ર અત્રે રજુ કરેલુ છે

ચિત્રમય શ્રીપાલ રાસ

[સોનેરી, રંગીન તથા એક રંગી ૨૧૭ ચિત્રો સહિત]

ચિત્ર ૧ સર્વલબ્ધિસંપન્ન ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામી (પાનુ ૧)

ચિત્ર ૨ મગધરાજ શ્રેણિક (પાનુ ૧)

श्रीनवपद मण्डल

(श्रीसिद्धचक्रजी)

ચિત્ર ૪ શ્રી સરસ્વતી (પાનું ૧)

ચિત્ર ૫ કવિરત્ન શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનું ૧)

॥ ॐ ह्रीँ श्री सिद्धचक्राय नमः ॥

॥ पुरिसादाणी श्रीशंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः ॥

શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત—

卐 श्रीपाल राजानो रास. 卐

(સચિત્ર.)

········OOO········

(મંગલાચરણ.)

(દોહરા—૭૬)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય;
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂરિ મનોરથ માય. ૧

અલિય વિઘન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ;
નમતાં નિજગુરૂ પયકમલ, જગમાં વાધે જગીશ. ૨

અર્થ:—ગ્રંથ કર્તા શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ મંગલાચરણ કરવા માટે શ્રીજિનેશ્વરદેવોની વાણી—જે સરસ્વતી દેવી તેની પ્રાર્થના કરતા કહે છે કે, કવિયોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કલ્પવેલી સમાન હે! સરસ્વતી માતા! શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણગાન કરવા માટે મારા ઉપર આપ કૃપા કરી મારા તે મનોરથો પૂર્ણ કરો—૧

ચોવીશ તીર્થંકરોનો જાપ જપતા દુષ્ટ વિઘ્નોનો નાશ થાય છે અને પોતાના ગુરૂના ચરણકમળમા નમસ્કાર કરવાથી જગતમા કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે—૨

ગુરૂ ગૌતમ રાજગૃહી, આવ્યા પ્રભુ આદેશ;
શ્રીમુખ શ્રેણિક પ્રમુખને, ઇણિ પરેં દે ઉપદેશ. ૩

ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત;
આચારિજ ઉવજઝાય તિમ, સાધુ સકલ ગુણવંત. ૪

॥ ॐ ह्रीँ श्री सिद्धचक्राय नमः ॥

॥ पुरिसादाणी श्रीशंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः ॥

શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત—

卐 श्रीपाल राजानो रास. 卐

(સચિત્ર.)

........OOO ....

(મંગલાચરણ.)

(દોહરા-૭૬)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય;
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂરિ મનોરથ માય. ૧
અલિય વિઘન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ;
નમતાં નિજગુરૂ પયકમલ, જગમાં વાધે જગીશ. ૨

અર્થઃ—ગ્રંથ કર્તા શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ મંગલાચરણ કરવા માટે શ્રીજિનેશ્વરદેવોની વાણી-જે સરસ્વતી દેવી તેની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે, કવિયોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કલ્પવેલી સમાન હે! સરસ્વતી માતા! શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણગાન કરવા માટે મારા ઉપર આપ કૃપા કરી મારા તે મનોરથો પૂર્ણ કરો-૧

ચોવીશ તીર્થંકરોનો જાપ જપતા દુષ્ટ વિઘ્નોનો નાશ થાય છે અને પોતાના ગુરૂના ચરણકમળમા નમસ્કાર કરવાથી જગતમાં કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે-૨

ગુરૂ ગૌતમ રાજગૃહી, આવ્યા પ્રભુ આદેશ;
શ્રીમુખ શ્રેણિક પ્રમુખને, ઇણિ પરેં દે ઉપદેશ. ૩
ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત;
આચારિજ ઉવજ્ઝાય તિમ, સાધુ સકલ ગુણવંત. ૪

દરિસણ દુર્લભ જ્ઞાનગુણ, ચારિત્ર તપ સુવિચાર;
સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં, પામી જે ભવપાર. ૫

ઈહભવ પરભવ એહથી, સુખ સંપદ સુવિશાલ;
રોગ સોગ રૌરવ ટળે, જિમ નરપતિ શ્રીપાલ. ૬

પૂછે શ્રેણિકરાય પ્રભુ, તે કુણ પુન્ય પવિત્ર;
ઈંદ્રભૂતિ તવ ઉપદિશે, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર. ૭

અર્થ:—તે કાળમા તે સમયે શ્રીમાન્ **મહાવીર** પરમાત્માનો આદેશ થતા મુખ્ય ગણધર **શ્રીગૌતમસ્વામી** રાજગૃહીનગરીએ પધાર્યા

રાજગૃહી નગરી તે વખતે મગધદેશની મુખ્ય રાજધાની ગણાતી હતી ગુરૂ શ્રીગૌતમસ્વામીના પધારવાની શ્રેણિકરાજાને જાણ થતા સપરિવાર અને ભાવિકજનો સાથે ગૌતમગુરૂ પાસે આવી યથાયોગ્ય વદન કરી યોગ્ય સ્થળે બેઠા. પછી ગૌતમસ્વામી નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ આપવા લાગ્યા.

બાર ગુણોએ બિરાજમાન, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનધારી એવા જે **અરિહંતપ્રભુ** કે જેઓશ્રી અનેક સ્થાનોએ વિચરી ભવ્ય જીવોના ઉપર અનત ઉપકાર કરી રહ્યા છે તે અરિહત મહારાજ (૧) તથા આઠે કર્મોને ક્ષય કરી આઠ ગુણે કરી સહિત જે મોક્ષમદિરમાં પધારેલ છે એવા **સિદ્ધભગવત**, (૨) તેમ જ છત્રીશ ગુણે કરી સહિત એવા **આચાર્યમહારાજ** (૩) પચીશ ગુણોયુક્ત જે ભણે અને ભણાવે એવા **ઉપાધ્યાયજીમહારાજ** (૪) અને સત્યાવીશ ગુણે કરી શોભિત **સર્વ મુનિમહારાજ** (૫) એ પાચ પરમેષ્ટિ કે જેમા પ્રથમના બે દેવ–પ્રભુ અને પછીના ત્રણ ગુરૂમહારાજ કે જે સકળ ગુણે કરી સહિત છે તે પાચે પદોનુ નિરતર ભજન–સ્મરણ–ધ્યાન કરો

જે ફરસવુ–પામવુ અતિ દુર્લભ છે એવુ **સમકિત દર્શન** કે જેના વિના જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપની ગણના થતી નથી અને ભવ્યાત્માઓ પણ સમ્યક્ત્વવાળા જ ગણાય છે, છઠ્ઠું **દર્શનપદ**, સાતમુ **જ્ઞાનપદ** આઠમુ **ચારિત્રપદ** અને નવમુ **તપપદ** આ ચાર ગુણો અને પ્રથમના પાંચ પદો ગુણી કહેવાય છે એ નવે પદોનુ સુદર વિચારોવડે કષાયો રહિત થઈ, ચિત્તની નિર્મળતાએ ગુરૂએ બતાવેલ વિધિપૂર્વક હે ભવ્ય જીવો! તમો આરાધન કરો–સેવો. આ નવપદ તે શ્રીસિદ્ધચક્રજી છે તેમનુ આરાધન કરનાર પ્રાણી આ સંસાર-સમુદ્રનો પાર પામે છે

આ નવપદજીની સેવાથી આ ભવ તથા પરભવને વિષે અત્યત મોટા વિશાળ સુખ, વૈભવ, સપદા પામીએ તથા કોઈ પણ પ્રકારનો રોગ, શોક અને મહા ભયકર દુષ્કાળ

વગેરેના ભયો તથા છેવટે નરકના મહા દુખો તેનો પણ નાશ થાય છે જેમ શ્રીપાળ રાજા આ નવપદના આરાધન–સેવન કરવાથી આરોગ્ય, ઋદ્ધિ, સિદ્ધિ, સંપદા અને ઉત્તમ ગતિને પામ્યા તેમ ભવ્યજનો તમે પણ પામો

આ પ્રમાણે ગૌતમ ગુરૂના મુખથી સાભળી શ્રેણિક રાજાએ પૃછ્યું કે—" હે પ્રભુ ! એ પુણ્યાત્મા, પવિત્ર પુરૂષ શ્રીપાળ મહારાજ કોણ હતા ? તેમણે કેવી રીતે શ્રીનવપદજી મહારાજના આરાધનથી સુખ, સંપદા, ઉત્તમ ગતિ પ્રાપ્ત કરી તે વિસ્તારથી સંભળાવવા કૃપા કરો " તે વખતે ઇંદ્રભૂતિ–ગૌતમસ્વામી મહારાજ શ્રેણિક રાજા પ્રમુખને કલ્યાણરૂપ એવું શ્રીપાળ રાજાનું ચરિત્ર કહેવા લાગ્યા (૩ થી ૭)

ઢાળ પહેલી–દેશી લલના

દેશ મનોહર માલવો, અતિ ઉન્નત અધિકાર લલના;
દેશ અવરમાનુ ચિહુ દિશે, પરવરિયા પરિવાર લલના. દેશ મનોહર માલવો. ૧
તસશિરમુગટ મનોહરૂ, નિરૂપમ નયરી ઉજેણિ લલના;
લખમી લીલા જેહની, પાર કલીજે કેણિ ! લલના. દેશ૦ ૨
સરગપુરી સરગે ગઈ, આણી જસ આશંક લલના;
અલકાપુરી અલગી રહી, જલધિ ઝંપાવી લંક લલના. દેશ૦ ૩

અર્થઃ—તે સમયમા પોતાના ગૌરવ અને સંપત્તિથી ઉન્નત થયેલ બીજા સર્વ દેશોથી વધારે સમૃદ્ધિવાન એવો **માલવ** દેશ છે, કે જે સર્વ દેશોના મધ્યમા આવેલ છે એટલે કે તેની ચારે બાજુએ આવેલ બીજા દેશો જાણે કે આ માલવ દેશનો પરિવાર હોય તેમ શોભતો હતો એ ચારે બાજુના દેશો અને તેના નગરો કરતા વૈભવ, સમૃદ્ધિ, સંપદા, ગૌરવ રસકસ, પવિત્ર તીર્થો અને અનેક ચમત્કારોથી વિશેષ અલંકૃત હતો કે જેથી જોનારને આનંદ ઉપજાવનાર તે દેશ હતો (૧)

જેમ મસ્તકને વિષે મુકુટ શોભે તેમ તે માલવ દેશના મસ્તકને વિષે મુકુટ સમાન અને જેને કોઈ વસ્તુની ઉપમા આપી શકાય નહિ, જેની સરખામણી–બરોબરી–મુકાબલો થઈ શકે નહિ અને તેની લક્ષ્મીની લીલાનો કોઈપણ પાર પામી શકે નહિ–કળી શકે નહિ તેવી તે દેશની **ઉજ્જયણી** નામે નગરી છે

આ ઉજ્જયણી નગરીની શોભા–રચના જોઈને સ્વર્ગપૂરીએ વિચાર કર્યો કે જો હુ અહિ રહીશ તો મારી કોઈ ગણત્રી કરશે નહિ, એવી મનમા શંકા લાવી તે સ્વર્ગમાં જતી રહી અલકાપુરી નગરી પણ આ ઉજ્જયણી નગરીની રૂદ્ધિ, સિદ્ધિ, મનોહરતા જોઈ આ નગરીથી અળગી દૂર જઈ બેઠી અને લંકા નગરી પણ આ ઉજ્જયણી નગરીનો વૈભવ

જોઈ, ઈર્ષાથી તપી જઈને તેનો પ્રતાપ ન જોઈ શકવાથી શાંતિ પામવા સમુદ્રમા જઈને પડી, મતલબકે તે વખતે ઉજ્જયણી નગરી સંપૂર્ણ વૈભવના શિખર ઉપર હતી કે જેની સરખામણીમા તે વખતે બીજી કોઈ નગરી નહોતી (૨ થી ૩)

પ્રજાપાલ પ્રતપે તિહાં, ભૂપતિ સવિ સિરદાર લલના;
રાણી સૌભાગ્યસુંદરી, રૂપસુંદરી ભરતાર લલના. દેશ૦ ૪

સહજે સોહાગસુંદરી, મન માને મિથ્યાત લલના;
રૂપસુંદરી ચિત્તમાં રમેં, સૂધિ સમકિત વાત લલના. દેશ૦ ૫

સુરપરેં સુખ સંસારનાં, ભોગવતાં ભૂપાલ લલના;
પુત્રી એકેકી પામીએ, રાણી દોય રસાલ લલના. દેશ૦ ૬

એક અનૂપમ સુરલતા, વાધે વધતે રૂપ લલના;
બીજી બીજ તણી પરે, ઈંદુકળા અભિરૂપ લલના. દેશ૦ ૭

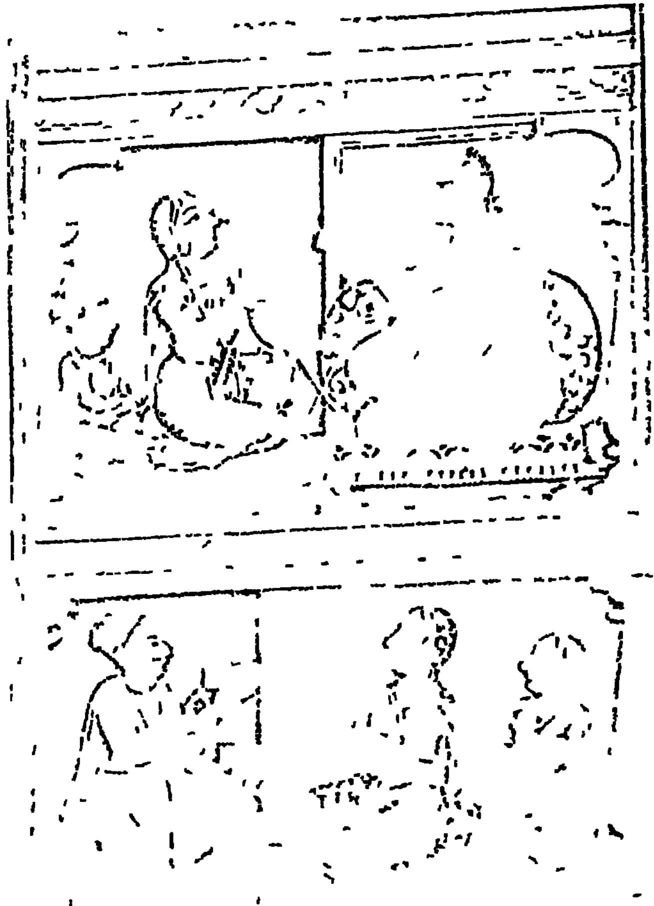
સોહગદેવી સુતાતણું, નામ ઠવે નરનાહ લલના;
સુરસુંદરી સોહામણી, આણી અધિક ઉચ્છાહ લલના. દેશ૦ ૮

રૂપસુંદરી રાણી તણી, પુત્રી પાવન અંગ લલના;
નામ તાસ નરપતિ ઠવે, મયણાસુંદરી મનરંગ લલના. દેશ૦ ૯

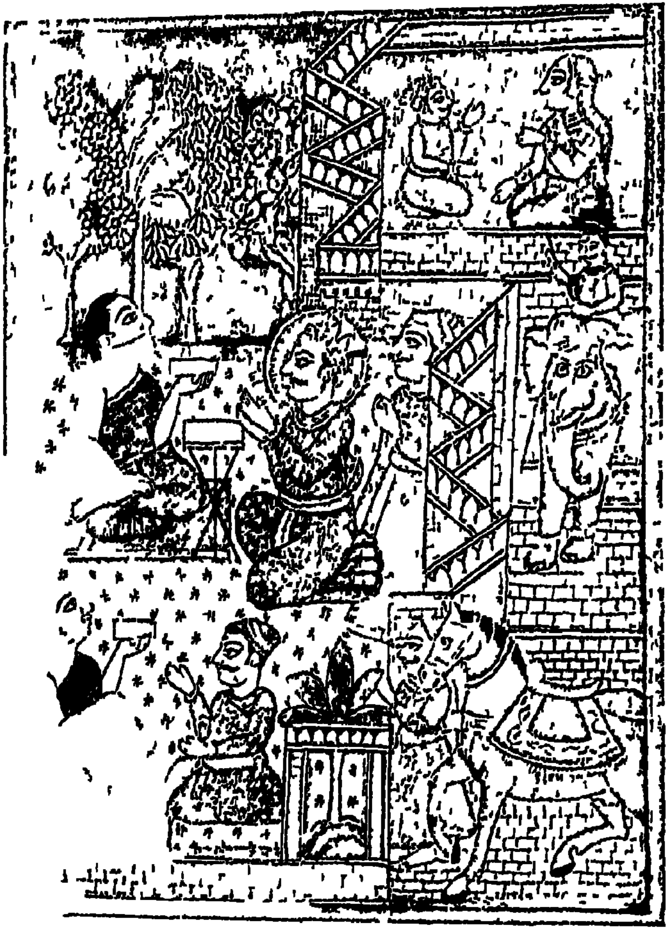
અર્થઃ—તે ઉજ્જયણી નગરીના સિંહાસન ઉપર સર્વ રાજાઓનો શિરોમણી—સરદાર એવો **પ્રજાપાલ** નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો કે જે ધર્મ તથા પ્રજાનુ પાલન યોગ્ય રીતે કરતો હતો, એ રાજાને બે રાણીઓ હતી એકનુ નામ **સૌભાગ્યસુંદરી** બીજીનુ નામ **રૂપસુંદરી** સૌભાગ્યસુદરી સ્વભાવથી જ મિથ્યાત્વધર્મને માનનારી હતી, જ્યારે રૂપસુદરીના ચિત્તમા અમૃતરૂપી સમકિત રમી રહ્યુ હતુ એટલે સમ્યક્ત્વ ધર્મનુ પાલન કરતી હતી સ્વર્ગના દેવતાની પેઠે એ રાજા બને રાણીઓની સાથે સંસાર સુખ ભોગવતા બને રાણીઓએ એકેક સુદર પુત્રીનો જન્મ આપ્યો બને કુવરીઓમાથી એક કુવરીકોઈની પણ ઉપમા ન આપી શકાય એ રીતે ઉમર સાથે રૂપમા વધતી જતી હતી જ્યારે બીજી કુવરી શુક્લપક્ષના બીજના ચદ્રમાની કળાની જેમ વધતી હતી સૌભાગ્યસુદરીની કુવરીનુ અધિક ઉત્સાહ લાવી રાજાએ **સુરસુંદરી** એવુ શોભાયમાન નામ આપ્યુ અને રાણી રૂપસુદરીની પુત્રી કે જેના અગોપાગ સર્વ પવિત્ર છે તેનુ રાજાએ મનને આનદ પમાડે તેવુ **મયણાસુંદરી** નામ આપ્યુ (૪ થી ૯)

ચિત્ર ૮ રાજા પ્રજાપાલ, રાણી તથા રાજકુંવરીઓ સહિત (પાનું ૪)

ચિત્ર ૯ ઉપર મયણાસુંદરી તથા ગુરુમહારાજ
નીચે સુરસુંદરી તથા શાળાગુરુ

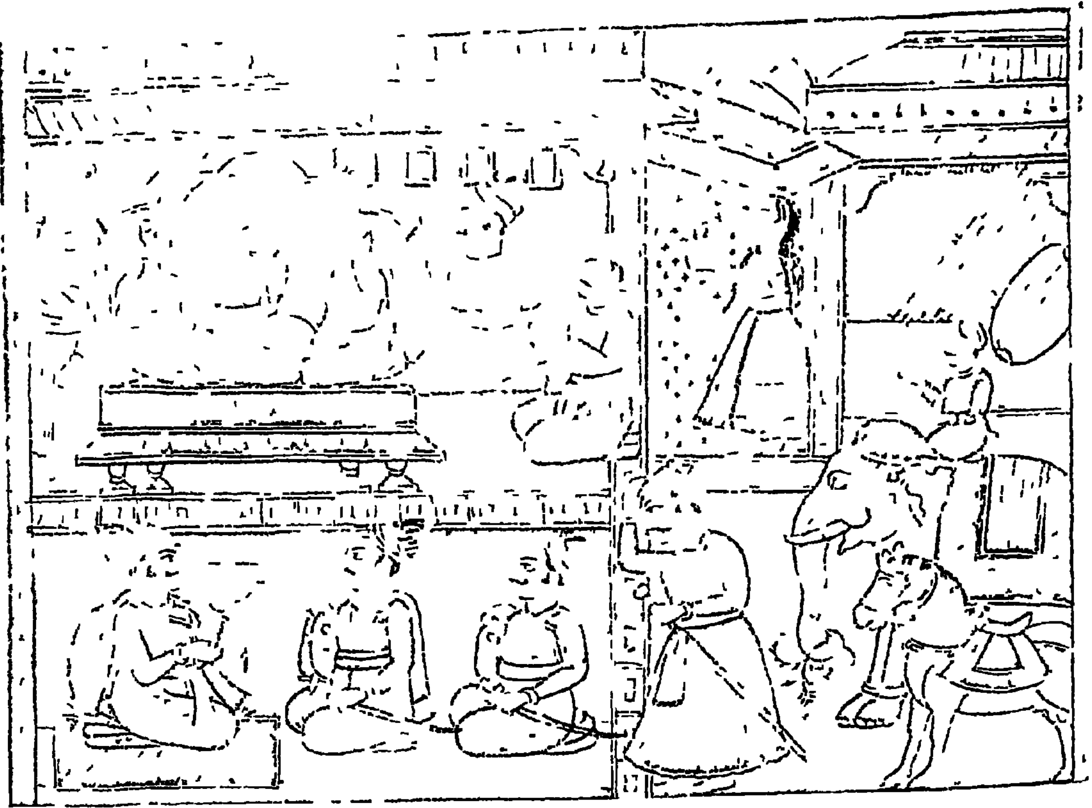

૬ મગધરાજ શ્રેણિકને ઉપદેશ આપતા શ્રીગૌતમસ્વામીજી (પાનુ ૭)

ચિત્ર ૭ ઉજ્જયણી નગરી (પાનુ ૮)

ચિત્ર ૧૧ રાજકુમારી સુરસુંદરીનું પાણિગ્રહણ (પાનું ૧૧)

ચિત્ર ૧૦ પ્રજાપાલ રાજાનો દરબાર (પાનુ ૭)

વેદ વિચક્ષણ વિપ્રને, સોંપે સોહગદેવી લલના;
સકલ કલા ગુણ શીખવા, સુરસુંદરીને હેવી લલના. દેશ૦ ૧૦
મયણાને માતા ઠવે, જિનમત પંડિત પાસ લલના;
સાર વિચાર સિદ્ધાંતના, આદરવા અભ્યાસ લલના. દેશ૦ ૧૧
ચતુર કલા ચોસઠ ભણી, તે બેઉ બુદ્ધિ નિધાન લલના;
શબ્દશાસ્ત્ર સવિ આવડયાં, નામ નિઘંટુ નિદાન લલના. દેશ૦ ૧૨
કવિત કલા ગુણ કેળવે, વાજિંત્ર ગીત સંગીત લલના;
જ્યોતિષ વૈદ્યક વિધિ જાણે, રાગ રંગ રસરીત લલના. દેશ૦ ૧૩
સોલ કલા પૂરણ શશિ, કરવા કલા અભ્યાસ લલના;
જગત ભમે જસમુખ દેખી, ચોસઠ કલા વિલાસ લલના. દેશ૦ ૧૪

અર્થ:—તે રાજકન્યાઓ વિદ્યાભ્યાસ કરવાને માટે લાયક ઉમરની થઈ ત્યારે સૌભાગ્યસુંદરીએ પોતાની સુરસુંદરી પુત્રીને સ્ત્રીઓની સકળકળા અને ગુણોમાં પ્રવીણ થવા માટે વેદશાસ્ત્રોના પારગત એવા વિદ્વાન બ્રાહ્મણને સોપી, જ્યારે રૂપસુંદરીએ પોતાની મયણાસુંદરીને જૈન સિદ્ધાતો વગેરે શિખવા માટે જૈન ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાન વગેરેનો જે સારો અભ્યાસી હતો તેને અભ્યાસ કરવા સોંપી

ઘણો સમય ગયા બાદ જ્યારે તે બને રાજકુવરીઓ પૂર્વ સંચિત વડે ટુક વખતમાં પોતપોતાના પંડિતો પાસે સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળાઓ વગેરે શિખી બુદ્ધિના ભંડારરૂપ થઇ, વળી અનેક પ્રકારના શબ્દશાસ્ત્રો, વ્યાકરણ, કાવ્યો, નિદાન, નિઘંટુ (સર્વ ઔષધિઓની ઓળખાણ) નામમાળા તેનો પણ અભ્યાસ સારી રીતે કર્યો તેમ જ કવિતા કરવાનાં સાહિત્ય સબંધી કળાઓ જાણવાથી સારી કવિતા બનાવનારીઓ થઈ, તથા વાજિંત્ર એટલે ચામડાથી મઢવામા આવતાં નગારા–નરઘાં–ઢોલક વગેરે, તારથી તૈયાર થયેલા સતાર–સારંગી–તાઉસ–સુંદરી વગેરે, ફૂંકથી વાગનારા વાંસળી,–શરણાઈ–મોરલી વગેરે અને અર્ધતાલવાળાં –કાસીજોડા–ઝાંઝ–મંજીરા–જળતરંગ વગેરે મતલબમા જગતની સપાટીમા વાગનારા તમામ સાડા ત્રણ જાતિના વાજિંત્રો વગાડવા તથા મેળવવાની કળા, તાલ સ્વર સાથેની ગાયન કળા, તથા જ્યોતિષશાસ્ત્ર, વૈદકશાસ્ત્ર એ બનેની રીતિ–ક્રિયાઓ સબંધી કળા, છ રાગ, છત્રીસ રાગણીના રૂપ–છાયા–આરોહ–અવરોહ, સહિત તાન પલટા તેના સમય વગેરે અને નવે રસની રીતિ વગેરેમા કુશળ થઈ–એટલુ જ નહિ પણ તે બને પ્રવીણ રાજકુમારીકાઓનુ સુખ જોવા અને ચોસઠ કળાઓનો વિલાસ શિખવાને માટે સોળ કળાવાળો પુનમનો ચંદ્રમા પણ જબુદ્વિપની જગતિમા હમેશા ભમવા લાગ્યો, કેમકે પોતે ફક્ત સોળ કળાવાળો જ હતો અને તે બંને રાજકન્યાઓ તો ચોસઠ કળાવાળી હતી એથી

ચોસઠે કળા શીખવા પ્રતિજ્ઞા કરીને અહર્નિશ કુંવરીઓના મોના દર્શન કરવા તથા કળાઓનો અભ્યાસ કરવા ફેરો મારવા લાગ્યો મતલબ એ કે એવી એ બન્ને ગજબાળાઓ શ્રેષ્ઠ કળા સંપન્ન હતી (૧૦ થી ૧૪)

મયણાસુંદરી મતિ અતિ ભલી, જાણે જિન સિદ્ધાંત લલના;
સ્યાદ્‌વાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાંત લલના. દેશ૦ ૧૫
નય જાણે નવતત્ત્વના, પુદ્‌ગલ ગુણ પર્યાય લલના;
કર્મગ્રંથ કંઠે કર્યા, સમકિત શુદ્ધ સુહાય લલના. દેશ૦ ૧૬
સૂત્ર અર્થ સંઘયણનાં, પ્રવચનસારોદ્ધાર લલના;
ક્ષેત્રવિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર લલના. દેશ૦ ૧૭
રાસ ભલો શ્રીપાલનો, તેહની પહેલી ઢાલ લલના;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મંગલ માલ લલના. દેશ૦ ૧૮

અર્થ:—જો કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બને ગજબાળાઓ વ્યવહારિક કેળવણીમા સમાન હતી, તો પણ ધાર્મિક કેળવણીમા તે બને વચ્ચે જબરો તફાવત હતો, એટલે કે મયણાસુદરીની બુદ્ધિ ધર્મ તત્ત્વની બારીકી જાણવા–માનવામા ઘણી જ સારી હતી, કેમકે તે જિનેશ્વર દેવના પ્રરૂપેલાં સિદ્ધાતો જાણતી હતી અને તેથી તેણીના મનમાં નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ અને અપવાદ–એ રૂપ સ્યાદ્‌વાદ શૈલી વાસ કરી રહી હતી અને બીજા એકાતવાદીઓના માર્ગ તથા કથનને અસત્ય જુઠા માનતી હતી તેમ જ નવતત્ત્વ કે જે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ એ કહેલા છે તેઓના નિશ્ચય અને વ્યવહાર નય સહિત સંઘયણીના અર્થ, પ્રવચનસારોદ્ધાર અને ક્ષેત્ર સબધી વિચારોથી પરિપૂર્ણ ક્ષેત્રસમાસ પ્રકરણ વગેરે અનેક વિચારના ગ્રથો સારી પેઠે વાચી વિચારી મનન કરી મુખપાઠ કરી લીધા હતા, તેથી તેણી શુદ્ધ સમકિત વડે શોભાવત થઈ હતી અર્થાત્ તેણીને શુદ્ધ સમકિત દર્શનની જ વાત પસદ હતી, અને સુરસુદરી, તેણીના તત્ત્વજ્ઞાનથી તદ્દન વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતી હોવાને લીધે તે બનેની અતરગ વૃત્તિમા બહુ જ અંતર હતો આ **શ્રીપાલ** રાજાના રાસની પહેલી ઢાલ છે, કવિ **વિનયવિજયજી** ઉપાધ્યાય કહે છે કે–હુ અતકરણપૂર્વક ચાહુ છુ કે આ રાસ સાભળનારાઓને ઘેર મગળીકમાળા થજો (૧૫ થી ૧૮)

દોહરા છદ

એક દિન અવનિપતિ ઇસ્યો, આણી મન ઉલ્લાસ;
પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનયવિલાસ. ૧

સભામાંહે શણગાર કરી, બોલાવી બેહુ બાલ
આવી અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણમણિમાલ. ૨
અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના, પૂછે ભૂપતિ જેહ;
બુદ્ધિબળે બેહુ બાલિકા, આપે ઉત્તર તેહ. ૩
અધ્યાપક આણંદિયા, સજન સવે સુખ થાય;
ચતુર લોક ચિત્ત ચમકિયાં, ફલ્યા મનોરથ માય ૪
વિનય વલ્લભ નિજ બાલની, શાસ્ત્ર સુકોમલ ભાખ.
સરસ જિસિ સહકારની, સાકર સરખી સાખ. ૫

અર્થ:—એક દિવસ પ્રજાપાળ રાજાને ઉલ્લાસ ઉત્પન્ન થતા **સુરસુંદરી** અને **મયણાસુંદરી** કે જે વિદ્યા અને વિનયવિલાસથી નિપુણ થયેલ છે, તેઓની પરીક્ષા લેવા વિચાર થયો એ વિચારને અમલમા મૂકવા એક દિવસે કુમારીકાઓને લાયક શૃગાર સજાવી રાજસભામાં બોલાવવા હુકમ કર્યો એટલે ગુણ રૂપ મણિની મનમોહક માળા સરખી વિનયશીલ કુંવરીઓ પણ પોતપોતાના વિદ્યાગુરૂ સહિત ત્યાં હાજર થઇ રાજાએ પરીક્ષા લેવી શરૂ કરી ને જે શાસ્ત્રના અર્થોની સાધારણ ભણેલાને ખબર ન પડી શકે તેવા અર્થભર્યા જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા, તેના તુરત જ તે બને કુવરીઓએ પોતાના બુદ્ધિબળ વડે ઉત્તરો આપ્યા એ ઉત્તરો સાભળીને વિદ્યા ભણાવનારા અધ્યાપકોને તથા રાજાને આનદ થયો, કેમકે તેઓની મહેનત સફલ થઈ જણાઈ તેઓએ જાણ્યુ કે “વાહ! શુ નાની વયમા વિદ્યા સપાદન કરી છે! ધન્ય છે એમના બુદ્ધિબળને!” અને કુવરીઓની માતાઓના પણ મનોરથ ફળ્યા, એથી તેઓ પણ પ્રસન્ન ચિત્તવત થઇ સહુને વિશેષ આનદ થવાના સ્વાભાવિક કારણો એ જ હતા કે એક તો નાની ઉમર, બીજુ રાજમહેલમા મહાન્ સુખમાં ઉછરેલી બાલીકાઓ, ત્રીજુ મહારૂપવત, ચોથુ વસ્ત્રાલકારની જોઈએ તેવી ગોઠવણ, અને પાંચમુ વિનય સહિત વિદ્વત્તાભર્યા ઉત્તરો મળવા આવા કારણોને લીધે તેઓ પ્રત્યે બધાઓને વ્હાલ ઉપજે એમા નવાઈ શી? અને **પ્રજાપાળ**ને પણ એ વિનય સહિત વ્હાલી લાગનારી પોતાની કુમારીકાઓને શાસ્ત્ર-વિદ્યા વડે સુકોમળ લાગનારી વાણી હોવાથી, જેમ સુદર રસ સહિત પાકેલી આબાની શાખ અને તેમા વળી સાકર મેળવતા બહુ મીઠી લાગે, તેમ વિશેષ મીઠી લાગતી હતી
—૧ થી ૫

ઢાળ બીજી રાગ ધોરણી—પુણ્યપ્રશસીયે—એ દેશી

પ્રશ્નોત્તર પૂછે પિતા રે, આણી અધિક પ્રમોદ;
મન લાગે અતિ મીઠડાં રે, બાલક વચન વિનોદ રે.
વત્સ વિચારજો દેઈ ઉત્તર એહ રે, સંશય વારજો. ૧

ચોસઠે કળા શીખવા પ્રતિજ્ઞા કરીને અહર્ગહુ કુંવરીઓના મોના દર્શન કરવા તથા કળાઓનો અભ્યાસ કરવા ફેરો મારવા લાગ્યો મતલબ એ કે એવી એ બન્ને રાજબાળાઓ શ્રેષ્ઠ કળા સંપન્ન હતી (૧૦ થી ૧૪)

મયણાસુંદરી મતિ અતિ ભલી, જાણે જિન સિદ્ધાંત લલના;
સ્યાદ્‌વાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાત લલના. દેશ૦ ૧૫
નય જાણે નવતત્ત્વના, પુદ્‌ગલ ગુણ પર્યાય લલના;
કર્મગ્રંથ કંઠે કર્યાં, સમકિત શુદ્ધ સુહાય લલના. દેશ૦ ૧૬
સૂત્ર અર્થ સંઘયણનાં, પ્રવચનસારોદ્ધાર લલના;
ક્ષેત્રવિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર લલના. દેશ૦ ૧૭
રાસ ભલો શ્રીપાલનો, તેહની પહેલી ઢાલ લલના;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મંગલ માલ લલના. દેશ૦ ૧૮

અર્થ:—જો કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બંને રાજબાળાઓ વ્યવહારિક કેળવણીમા સમાન હતી, તો પણ ધાર્મિક કેળવણીમા તે બંને વચ્ચે જબરો તફાવત હતો, એટલે કે મયણાસુદરીની બુદ્ધિ ધર્મ તત્ત્વની બારીકી જાણવા–માનવામા ઘણી જ સારી હતી, કેમકે તે જિનેશ્વર દેવના પ્રરૂપેલાં સિદ્ધાતો જાણતી હતી અને તેથી તેણીના મનમા નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ અને અપવાદ–એ રૂપ સ્યાદ્‌વાદ શૈલી વાસ કરી રહી હતી અને બીજા એકાંતવાદીઓના માર્ગ તથા કથનને અસત્ય જુઠા માનતી હતી તેમ જ નવતત્ત્વ કે જે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ કહેલા છે તેઓના નિશ્ચય અને વ્યવહાર નય સહિત સંઘયણીના અર્થ, પ્રવચનસારોદ્ધાર અને ક્ષેત્ર સંબંધી વિચારોથી પરિપૂર્ણ ક્ષેત્રસમાસ પ્રકરણ વગેરે અનેક વિચારના ગ્રંથો સારી પેઠે વાચી વિચારી મનન કરી મુખપાઠ કરી લીધા હતા, તેથી તેણી શુદ્ધ સમકિત વડે શોભાવત થઈ હતી અર્થાત્‌ તેણીને શુદ્ધ સમકિત દર્શનની જ વાત પસંદ હતી, અને સુરસુદરી, તેણીના તત્ત્વજ્ઞાનથી તદ્દન વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતી હોવાને લીધે તે બંનેની અંતરંગ વૃત્તિમાં બહુ જ અંતર હતો આ **શ્રીપાલ** રાજાના રાસની પહેલી ઢાલ છે, કવિ **વિનયવિજયજી** ઉપાધ્યાય કહે છે કે–હુ અંતકરણપૂર્વક ચાહુ છુ કે આ રાસ સાભળનારાઓને ઘેર મંગળીકમાળા થજો (૧૫ થી ૧૮)

દોહરા ૭૬

એક દિન અવનિપતિ હસ્યો, આણી મન ઉલ્લાસ;
પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનયવિલાસ. ૧

સભામાંહે શણગાર કરી, બોલાવી બેહુ બાલ
આવી અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણમણિમાલ. ૨
અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના, પૂછે ભૂપતિ જેહ;
બુદ્ધિબળે બેહુ બાલિકા, આપે ઉત્તર તેહ. ૩
અધ્યાપક આણંદિયા, સજન સવે સુખ થાય;
ચતુર લોક ચિત્ત ચમકિયાં, ફલ્યા મનોરથ માય ૪
વિનય વલ્લભ નિજ બાલની, શાસ્ત્ર સુકોમલ ભાખ.
સરસ જિસિ સહકારની, સાકર સરખી સાખ. ૫

અર્થ:—એક દિવસ પ્રજાપાળ રાજાને ઉલ્લાસ ઉત્પન્ન થતા **સુરસુંદરી** અને **મયણાસુંદરી** કે જે વિદ્યા અને વિનયવિલાસથી નિપુણ થયેલ છે, તેઓની પરીક્ષા લેવા વિચાર થયો એ વિચારને અમલમાં મૂકવા એક દિવસે કુમારીકાઓને લાયક શૃગાર સજાવી રાજસભામાં બોલાવવા હુકમ કર્યો એટલે ગુણ રૂપ મણિની મનમોહક માળા સરખી વિનયશીલ કુવરીઓ પણ પોતપોતાના વિદ્યાગુરૂ સહિત ત્યા હાજર થઇ રાજાએ પરીક્ષા લેવી શરૂ કરી ને જે શાસ્ત્રના અર્થોની સાધારણ ભણેલાને ખબર ન પડી શકે તેવા અર્થભર્યા જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા, તેના તુરત જ તે બને કુવરીઓએ પોતાના બુદ્ધિબળ વડે ઉત્તરો આપ્યા એ ઉત્તરો સાભળીને વિદ્યા ભણાવનારા અધ્યાપકોને તથા રાજાને આનદ થયો, કેમકે તેઓની મહેનત સફલ થઈ જણાઈ તેઓએ જાણ્યુ કે "વાહ! શુ નાની વયમા વિદ્યા સપાદન કરી છે! ધન્ય છે એમના બુદ્ધિબળને!" અને કુવરીઓની માતાઓના પણ મનોરથ ફળ્યા, એથી તેઓ પણ પ્રસન્ન ચિત્તવત થઇ સહુને વિશેષ આનદ થવાનાં સ્વાભાવિક કારણો એ જ હતા કે એક તો નાની ઉમર, બીજુ રાજમહેલમા મહાન્ સુખમા ઉછરેલી બાલીકાઓ, ત્રીજુ મહારૂપવત, ચોથુ વસ્ત્રાલકારની જોઈએ તેવી ગોઠવણ, અને પાચમુ વિનય સહિત વિદ્વત્તાભર્યા ઉત્તરો મળવા આવા કારણોને લીધે તેઓ પ્રત્યે બધાઓને વ્હાલ ઉપજે એમા નવાઈ શી? અને પ્રજાપાળને પણ એ વિનય સહિત વ્હાલી લાગનારી પોતાની કુમારીકાઓને શાસ્ત્ર-વિદ્યા વડે સુકોમળ લાગનારી વાણી હોવાથી, જેમ સુદર રસ સહિત પાકેલી આબાની શાખ અને તેમા વળી સાકર મેળવતા બહુ મીઠી લાગે, તેમ વિશેષ મીઠી લાગતી હતી
—૧ થી ૫

ઢાળ બીજી રાગ ધોરણી-પુણ્યપ્રશસીયે-એ દેશી

પ્રશ્નોત્તર પૂછે પિતા રે, આણી અધિક પ્રમોદ;
મન લાગે અતિ મીઠડાં રે, બાલક વચન વિનોદ રે.
વત્સ વિચારજો દેઈ ઉત્તર એહ રે, સંશય વારજો. ૧

તમો જે ચાહો તે તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરી આપુ હુ દરિદ્રીને ધન-દોલત આપી પૈસાદાર બનાવી દઉ, રાકને રાજા કરી દઉ, અને આ જે તમામ રૈયત સુખ ભોગવી રહી છે તે સઘળો પ્રતાપ મારી કૃપાનો જ છે જગતની અદર જેની ઉપર હુ પ્રસન્ન થાઉ તેને તમામ પદાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને જેની ઉપર હુ કોપુ તેનો રોળ વાળી નાખુ છું કે જેથી તેના છાયડે પણ કોઇ ઊભુ રહેવા ન પામે મતલબમા એજ કે-એવો હુ પ્રતાપવત છુ, તે તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છુ, માટે હવે જે જોઈએ તે માગી લો કે જેથી ભવની ભાવટ ભાગી જાય —૧૦ થી ૧૨

સુંદરી કહે સાચું પિતા રે, એહમાં કિશ્યો સંદેહ;
જગ જીવાડણ દોય છે રે, એક મહીપતિ દૂજો મેહ રે. નૃપ૦ ૧૩
સાચું સાચું સહુ કો કહે રે, સકલ સભા તેણી વાર;
એ સુરસુંદરી જેહવીરે, ચતુર ન કો સંસાર રે. નૃપ૦ ૧૪

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે અભિમાન ભરેલુ રાજાનુ બોલવુ સાભળી સુરસુદરીએ કહ્યુ કે—"પિતાજી! જે આપનુ કહેવુ થાય છે તે બધુ સત્ય જ છે એમાં કશો શક નથી જગતની અદર જીવમાત્રને જીવાડનારા બે જ છે, એક રાજા અને બીજો વરસાદ!!" આવુ તેણીનુ બોલવુ સાભળી હાજી હા કરી ખુશામદ કરનારા સભાજનો રાજાની કૃપા મેળવવા બોલી ઉઠચા કે—"સત્ય છે! સત્ય છે! એ વાત તદ્દન સત્ય છે!!! અહા! આ શ્રીમતી સુરસુદરી સમાન આ સસારની અદર કોઈ બીજી ચતુર સુદરી નથી, ધન્ય છે એને" —૧૩-૧૪

રાજા પણ મન રંજિયો રે, કહે સુંદરી વર માંગ;
મનવંછિત તુજ મેળવી રે, દેઉં સકલ સૌભાગ રે. વત્સ૦ ૧૫
તિહાં કુરૂજંગલ દેશથી રે, આવ્યો અવનિપાલ;
સભામાંહે શોભે ઘણો રે, યૌવન રૂપ રસાળ રે. વત્સ૦ ૧૬
શંખપુરી નગરી ધણી રે, અરિદમન તસ નામ;
તે દેખી સુરસુંદરી રે, અંગે ઉપન્યો કામ રે. વત્સ૦ ૧૭
પૃથિવીપતિ તસ ઉપરેં રે, પરખી તાસ સનેહ;
તિલક કરી અરિદમનનેં રે, આપી અંગજા તેહ રે. વત્સ૦ ૧૮
રાસ રચ્યો શ્રીપાલનો રે, તેહની બીજી ઢાલ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે રે, હોજો મંગલ માલ રે. વત્સ૦ ૧૯

અર્થ:—રાજા પણ ગર્વમા ફૂલાઇ જઈ ખુશી થઈ ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—"હે સુરસુંદરી ! વર માગ, વાછિત–ઈચ્છેલો વર મેળવી દઈ સઘળા સૌભાગ્ય બક્ષુ" આ વાત થતી હતી તેવામા એક કુરૂજંગલ દેશથી શંખપુરીના રાજા દમિતારિનો કુંવર અરિદમન, પ્રજાપાળ રાજાનો ખંડિયો રાજા હોવાથી તેમની સેવા બજાવવાને માટે અહિં આવી પહોચ્યો, અને રાજસભામા પ્રજાપાલ રાજાને નમન કરી તેણે પોતાની નીમેલી બેઠક લીધી એ અરિદમન રાજા યુવાન અને સુંદર રૂપવાળો હોવાથી સભાની અંદર બહુ જ શોભતો હતો તેને જોતાં જ સુરસુંદરીના શરીરમા કામદેવ જાગૃત થયો, એથી તેની તરફ જ વારવાર તેણી જોતી હોવાથી પ્રજાપાળ રાજાએ ચેષ્ટાથી જાણી લીધુ કે સુરસુંદરીની વૃત્તિ 'સ્નેહ સહિત દંપતિ ધર્મમા જોડાવા અરિદમન સાથે તલપી રહી છે, માટે તેમ જ કરવુ ઉચિત છે કેમકે મરજી વિરૂદ્ધ સંબંધ જોડવાથી નઠારા પરિણામ આવે છે, એ જ અતિ ઉત્તમ છે' એવો નિશ્ચય કરી તુરત જ કંકુનુ તિલક કરી તે અરિદમન સાથે તે જ વખતે સુરસુંદરીને વરાવી દીધી કવિ કહે છે કે—"મે આ **શ્રીપાળ** મહારાજાના રાસની રચના કરી તેમાંની આ બીજી ઢાળ પૂર્ણ થઈ આ રાસ સાભળનારાઓને ઘેર મંગળમાળા થજો એમ **વિનયવિજયજી** કહે છે" —૧૫ થી ૧૯

દોહરા ૭૬

મયણા મસ્તક ધૂણતી, જબ નિરખી નરરાય;
પૂછે પુત્રી વાત એ, તુમ મન કિમ ન સુહાય ? ૧
સકલ સભાથી સો ગુણી, ચતુરાઈ ચિતમાંહિ;
દીસે છે તે દાખવો, આણી અંગ ઉત્સાહ. ૨
ઉચિત ઇહાં નહિ બોલવું, મયણા કહે મહારાય;
મોહે મન માણુસ તણાં, વિરૂઆ વિષય કષાય. ૩
નિરવિવેક નરપતિ જિહાં, અંશ નહીં ઉપયોગ;
સભા લોક સહુ હાજિહા, સરિખો મલ્યો સંયોગ. ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પ્રજાપાળ રાજાએ જ્યારે મયણાસુંદરીની તરફ નજર કરી, ત્યારે તેણીને તો માથુ ધૂણાવતી જોઈ, એથી તેણી પ્રત્યે પૂછ્યુ કે—"હે પુત્રી તારા માથા ધૂણવાથી પ્રતીત થાય છે કે તને આ મારૂ કરેલુ કામ પસંદ પડ્યુ નથી," તો હુ પૂછુ છુ કે—"આ વાત તારા મનને શા કારણને લીધે ન ગમી ? શુ આ આખી સભા કરતાં તારામા સો ગુણી ચતુરાઈ છે ? જો એવી ચતુરાઇ દેખાય છે, તો ઉત્સાહ સહિત કહી બતાવો" આ પ્રમાણે પિતાનુ બોલવુ સાભળી મયણાસુંદરી બોલી કે—"મહારાજ !

તમો જે ચાહો તે તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરી આપુ હુ દરિદ્રીને ધન-દોલત આપી પૈસાદાર બનાવી દઉ, રાકને રાજા કરી દઉ, અને આ જે તમામ ચેતન સુખ ભોગવી રહી છે તે સઘળો પ્રતાપ મારી કૃપાનો જ છે જગતની અંદર જેની ઉપર હુ પ્રસન્ન થાઉ તેને તમામ પદાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને જેની ઉપર હુ કોપુ તેનો રોળ વાળી નાખુ છુ કે જેથી તેના છાયડે પણ કોઇ ઊભુ રહેવા ન પામે મતલબમા એજ કે-એવો હુ પ્રતાપવત છું, તે તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છુ, માટે હવે જે જોઈએ તે માગી લો કે જેથી ભવની ભાવટ ભાગી જાય —૧૦ થી ૧૨

સુંદરી કહે સાચું પિતા રે, એહમાં કિશ્યો સંદેહ;
જગ જીવાડણુ દોય છે રે, એક મહીપતિ દૂજો મેહ રે. નૃપ૦ ૧૩

સાચું સાચું સહુ કો કહે રે, સકલ સભા તેણી વાર;
એ સુરસુંદરી જેહવીરે, ચતુર ન કો સંસાર રે. નૃપ૦ ૧૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે અભિમાન ભરેલુ રાજાનુ બોલવુ સાભળી સુરસુદરીએ કહ્યુ કે—"પિતાજી! જે આપનુ કહેવુ થાય છે તે બધુ સત્ય જ છે એમા કશો શક નથી જગતની અદર જીવમાત્રને જીવાડનારા બે જ છે, એક રાજા અને બીજો વરસાદ!!" આવુ તેણીનુ બોલવુ સાંભળી હાજી હા કરી ખુશામદ કરનારા સભાજનો રાજાની કૃપા મેળવવા બોલી ઉઠયા કે—"સત્ય છે! સત્ય છે! એ વાત તદ્દન સત્ય છે!!! અહા! આ શ્રીમતી સુરસુદરી સમાન આ સસારની અદર કોઈ બીજી ચતુર સુદરી નથી, ધન્ય છે એને" —૧૩-૧૪

રાજા પણ મન રંજિયો રે, કહે સુંદરી વર માંગ;
મનવંછિત તુજ મેળવી રે, દેઉં સકલ સૌભાગ રે. વત્સ૦ ૧૫

તિહાં કુરૂજંગલ દેશથી રે, આવ્યો અવનિપાલ;
સભામાંહે શોભે ઘણો રે, યૌવન રૂપ રસાળ રે. વત્સ૦ ૧૬

શંખપુરી નગરી ધણી રે, અરિદમન તસ નામ;
તે દેખી સુરસુંદરી રે, અંગે ઉપન્યો કામ રે. વત્સ૦ ૧૭

પૃથિવીપતિ તસ ઉપરેં રે, પરખી તાસ સનેહ;
તિલક કરી અરિદમનનેં રે, આપી અંગજા તેહ રે. વત્સ૦ ૧૮

રાસ રચ્યો શ્રીપાલનો રે, તેહની બીજી ઢાલ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે રે, હોજો મંગલ માલ રે. વત્સ૦ ૧૯

અર્થ:—રાજા પણ ગર્વમા ફૂલાઇ જઈ ખુશી થઈ ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—"હે સુરસુંદરી ! વર માગ, વાછિત-ઇચ્છેલો વર મેળવી દઈ મઘળા સૌભાગ્ય ભલુ" આ વાત થતી હતી તેવામા એક કુરૂજગલ દેશથી શખપુરીના રાજા દમિતારિનો કુવર અરિદમન, પ્રજાપાળ રાજાનો ખડિયો રાજા હોવાથી તેમની સેવા બજાવવાને માટે અહિં આવી પહોચ્યો, અને રાજસભામા પ્રજાપાલ રાજાને નમન કરી તેણે પોતાની નીમેલી બેઠક લીધી એ અરિદમન રાજા યુવાન અને સુદર રૂપવાળો હોવાથી સભાની અદર બહુ જ શોભતો હતો તેને જોતાં જ સુરસુદરીના શરીરમા કામદેવ જાગૃત થયો એથી તેની તરફ જ વારવાર તેણી જોતી હોવાથી પ્રજાપાળ રાજાએ ચેષ્ટાથી જાણી લીધુ કે સુરસુદરીની વૃત્તિ 'સ્નેહ સહિત દપતિ ધર્મમા જોડાવા અરિદમન સાથે તલપી રહી છે, માટે તેમ જ કરવુ ઉચિત છે કેમકે મરજી વિરૂદ્ધ સબધ જોડવાથી નઠારા પરિણામ આવે છે, એ જ અતિ ઉત્તમ છે' એવો નિશ્ચય કરી તુરત જ કકુનુ તિલક કરી તે અરિદમન સાથે તે જ વખતે સુરસુદરીને વરાવી દીધી કવિ કહે છે કે—"મે આ **શ્રીપાળ** મહારાજાના રાસની રચના કરી તેમાની આ બીજી ઢાળ પૂર્ણ થઈ આ રાસ સાભળનારાઓને ઘેર મગળમાળા થજો એમ **વિનયવિજયજી** કહે છે" —૧૫ થી ૧૯

દોહરા ૭૬

મયણા મસ્તક ધૂણતી, જબ નિરખી નરરાય;
પૂછે પુત્રી વાત એ, તુમ મન કિમ ન સુહાય? ૧
સકલ સભાથી સો ગુણી, ચતુરાઈ ચિતમાંહિ;
દીસે છે તે દાખવો, આણી અંગ ઉત્સાહ. ૨
ઉચિત ઇહાં નહિ બોલવું, મયણા કહે મહારાય;
મોહે મન માણસ તણાં, વિરૂઆ વિષય કષાય. ૩
નિરવિવેક નરપતિ જિહાં, અંશ નહીં ઉપયોગ;
સભા લોક સહુ હાજિહા, સરિખો મલ્યો સંયોગ. ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પ્રજાપાળ રાજાએ જ્યારે મયણાસુદરીની તરફ નજર કરી, ત્યારે તેણીને તો માથુ ધૂણાવતી જોઈ, એથી તેણી પ્રત્યે પૂછયુ કે—"હે પુત્રી તારા માથા ધૂણવાથી પ્રતીત થાય છે કે તને આ મારૂ કરેલુ કામ પસદ પડયુ નથી," તો હુ પૂછુ છુ કે—"આ વાત તારા મનને શા કારણને લીધે ન ગમી? શુ આ આખી સભા કરતાં તારામા સો ગુણી ચતુરાઈ છે? જો એવી ચતુરાઇ દેખાય છે, તો ઉત્સાહ સહિત કહી બતાવો" આ પ્રમાણે પિતાનુ બોલવુ સાભળી મયણાસુદરી બોલી કે—"મહારાજ!

સંસારની અંદર ઘણાખરાં માણસોનાં મન નઠારા વિષય અને કષાયોથી લુબ્ધ થઈ ગએલા હોય છે, તો તે વિષયમાં અત્રે કંઇ કહી બતાવવું એ વ્યાજબી નથી, છતા પણ આપ જ્યારે સૌ ગણી ચતુરાઇ તારામા છે, એમ અહંકાર ભરપૂર વચન ફરમાવો છો ત્યારે કંઈ કહેવાની ફરજ પડે છે, માટે તે સંબંધમા થતી બેઅદબી માફ કરશો" નીતિશાસ્ત્રવેત્તાઓ કહે છે કે—"જે જગાએ રાજા વિવેક વગરનો, સદ્‌વિચાર અને શાસ્ત્ર સંબંધીના ઉપયોગથી તદ્દન રહિત હોય, તથા સભાજનો હાજી હા કરનારા હોય છે, તેવા રાજા અને સભાજનોનો સરખો સંયોગ મળ્યો હોય તે જગાએ ન્યાયની વાત બોલવી વાજબી નથી." —૧ થી ૪

ઢાળ ત્રીજી—રાગકેદારો–કપૂર હોએ અતિ ઉજળુ રે—એ દેશી

મનમંદિર દીપક જિસ્યો રે, દીપે જાસ વિવેક,
તાસ ન કહિયે પરાભવે રે, અંગ અજ્ઞાન અનેક;
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન, એ ઋદ્ધિ અથિર નિદાન,
પિતાજી જેહવો જલધિ ઉધાન, પિતાજી મ કરો૦ ૧
સુખ દુઃખ સહુએ અનુભવે રે, કેવલ કર્મ પસાય;
અધિકું ન ઓછું તેહમાં રે, કીધું કોણે ન જાય. પિતાજી૦ ૨

અર્થ:—તેણીએ વિશેષમા એ કહ્યુ કે—"પિતાજી! જે મનુષ્યના મનરૂપી મંદિરની અંદર જળહળતા દીવાની પેઠે વિવેકરૂપી સાચો દીવો દીપતો હોય તે મનુષ્યના અંગમા ભલેને અનેક અજ્ઞાનો હોય તોપણ તે કોઈ વારે પણ પરાભવ પામી શકે નહિ" તેથી 'જેને તેને હું જ સુખી દુખી કરી શકું છું' એવુ અજ્ઞાનયુક્ત વચન બોલો છો, પણ તે અયોગ્ય છે, માટે આપ ખોટું અભિમાન ન કરો, કેમકે આ બધી ઋદ્ધિ ખચિત દરિયામા થતી ભરતી ઓટના જેવી જ જરાવારમા છોળમછોળ અને જરાવારમા ધૂળ ઊડે એવી અસ્થિર–છે, તો તેવી અસ્થિર ઋદ્ધિનો ગર્વ કરી જે કંઈ સુખી દુખી કરવાનો ગર્વ ધરાવો છો તે મિથ્યા છે સુખ અને દુખ સર્વ પ્રાણી પોતપોતાના કર્મના જ પ્રતાપથી અનુભવે–ભોગવે છે અને તેની અંદરથી કોઈ પણ વધારે કે ઓછુ કરી શકે તેમ છે જ નહી અને જ્યારે કોઈનુ કર્યું ઓછુ વધતુ થતુ નથી તો આપ શી રીતે વધારે ઓછુ કરી શકો તેમ છો! માટે એ વાતનો ખોટો ગર્વ ન કરો" —૧–૨

રાજા કોપે કળકળ્યો રે, સાંભલતાં તે વાત;
વ્હાલી પણ વેરણ થઈ રે, કીધો વચન વિધાતરે,

ચિત્ર ૧૨ મયણાસુંદરીને પ્રશ્ન પૂછતો પ્રજાપાલ (પાનુ ૧૧)

ચિત્ર ૧૩ ક્રોધાતુર બનેલો પ્રજાપાલ (પાનુ ૧૦)

ચિત્ર ૧૪ રાજવાટિકા જવા તૈયાર થતો પ્રજાપાલ (પાનું ૧૫)

ચિત્ર ૧૫ રાજવાટિકા જતો પ્રજાપાલ રાજા

પાન ૧૬)

ચિત્ર ૧૬ રાજા પ્રજાપાલ રાજ્યવાટિકાના અંતે (પાન ૧૬)

બેટી! ભલી રે ભણી તું આજ, તેં લોપી મુજ લાજ રે બેટી!
વિણસાડયું નિજ કાજ રે બેટી! તું મૂરખ શિરતાજ રે બેટી! ભલી રે૦ ૩

પોષીને પોઢી કરી રે, ભોજન કૂર કપૂર;
રયણ હિંડોળે હિંચતી રે, ભોગ ભલા ભરપૂર રે બેટી! ભલી રે૦ ૪

પાટ પટંબર પહેરણે રે, પરિજન સેવે પાય;
જગમાં સહુ જી જી કરે રે, એ સવિ મુજ પસાયરે બેટી! ભલી રે૦ ૫

અર્થઃ—આ પ્રમાણે મયણાસુંદરીની અગ્નિમા ઘી હોમાયા સરખી વાત સાભળતા જ પ્રજાપાળ રાજાને ક્રોધ પેદા થતાં ક્રોધાગ્નિથી કળકળતો રાતો પીળો થઈ કહેવા લાગ્યો કે—"રે દીકરી! તુ મને ઘણી વહાલી હતી, પરતુ તે મારા વચનનો ભગ કર્યો એથી વૈરિણી જેવી થઈ ગઈ, માટે કહુ છુ કે બેટી! તુ આજે તો બહુ સારૂ ભણી! તેં તારો સ્વાર્થ હાથે કરીને જ બગાડયો છે એથી સ્વસ્વાર્થ બગાડનાર હોવાથી ખરેખર તુ મૂર્ખ-શિરતાજ છે, તને જે પાળી પોષીને મોટી કરી છે, ભાતભાતના ચોખા વગેરેના બરાસ મિશ્રિત ભોજન જમાડી મોટી કરી છે, રત્નથી જડેલા હિંચોળે હીંચે છે, અને સારા તેમજ પૂરેપૂરી રીતે ભોગો ભોગવે છે, તથા ઊંચી જાતના હીરચીર પહેરવા મળે છે, નોકર ચાકરો તારી પગચપી આદિ સેવા ચાકરી કરે છે અને જગતમા ત્યા ત્યાં લોકોએ જી જી કહીને અત્યાર સુધી બોલાવી છે એ બધા મારા પસાય ને લીધે થએલ છે એમ જાણજે"

—૩ થી ૫

તત્ત્વ વિચારો તાતજી રે, મત આણો મન રોષ;
કર્મે તુમ કુલ અવતરી રે, મેં કિહાં જોયા જોષ. પિતાજી૦ ૬

મલહાવો મોંઘે મને રે, નવ નવા કરો નિવેદ;
તે સવિ કર્મ પસાઉલે રે, એ અવધારો ભેદ. પિતાજી૦ ૭

અર્થઃ—કોપયુક્ત વચન સાભળી મયણાસુદરી બોલી કે—"પિતાજી! જે મે કહ્યુ તેનુ તત્ત્વ—સારાશ વિચારો અને મનમા ગુસ્સો ન લાવો મે કઈ આપના કુળમા પેદા થવાને માટે જોષ જોવડાવ્યા હતા? પરતુ મારા પૂર્વના કરેલા સારા કર્મોના ઉદયથી જ આપને ત્યા અવતરી છુ, અને જે આપ મને મોટા મનથી મલ્હાવો—રમાડો ને આનદ કરાવો છો, તથા નવા નવા ખાનપાન કરાવો છો તે સઘળો પણ મારા કર્મનો જ પ્રતાપ છે એ તત્ત્વને ખાસ ધ્યાનમા લો અને ખોટો ગર્વ ન કરો"

—૬–૭

જો હઠવાદ તુમને ઘણો રે, કર્મ ઉપર એકાંત;
તો તુઝને પરણાવશું રે, કર્મેં આણ્યો કંત રે બેટી! ભલી રે૦ ૮
માન હણ્યું જુઓ એણીયેં રે, માહરૂં સભા સમક્ષ;
ફલ દેખાડું એહનેં રે, સકલ પ્રજા પ્રત્યક્ષ રે બેટી! ભલીરે૦ ૯

અર્થ:—"ઠીક છે! જો તને એકાંત પક્ષથી કર્મ ઉપર જ હઠવાદ છે, તો હવે તને મારી શોધથી મેળવેલા નહી, પણ કર્મની શોધથી મેળવેલા પતિની સાથે પરણાવીશ" રાજા પ્રજાપાળને દુખ થતા તેણે મન સાથે નિશ્ચય કર્યો કે–'એણીએ મારૂ સભાની અંદર માનભંગ કરેલ છે, પણ હુ એનુ ફળ એણીને સકળ પ્રજા દેખતા પ્રત્યક્ષપણે દેખાડું'—૮–૯

સખિયેં એ શું શીખવ્યું રે, અધ્યાપક અજ્ઞાન;
સજ્જન લોક લાજે સહુ રે, દેખી એ અપમાન રે બેટી! ભલીરે૦ ૧૦
નગરલોક નિંદે સહુ રે, ભણ્યું એહનું ધૂળ;
જુઓ વાતની વાતમાં રે, પિતા કર્યો પ્રતિકૂલ રે બેટી! ભલીરે૦ ૧૧
મિથ્યાત્વી કહે જૈનની રે, વાત સકલ વિપરીત;
જગત નીતિ જાણે નહીં રે, અવળાને અવિનીત રે બેટી! ભલીરે૦ ૧૨
અવસર પામી રાયનો રે, રોષ સમાવણ કાજ;
કહે પ્રધાન પધારીએ રે, રયવાડી મહારાજ રે બેટી! ભલીરે૦ ૧૩
રાસ ભલો શ્રીપાલનો રે, તેહની ત્રીજી ઢાલ;
વિનય કહે મદ પરિહરો રે, જેહથી બહુ જંજાળ રે. બેટી! ભલીરે૦ ૧૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે રાજાનુ અપમાન થવાથી રાજાના સગાસબંધી–સજ્જન વગેરે બધા શરમાઇને કહેવા લાગ્યા કે—"અરે! એણીની સાહેલી–સખિયોએ પણ આવુ શુ શિક્ષણ આપ્યુ હશે? તેમ એણીને ભણાવનારો અધ્યાપક પણ જ્ઞાન વગરનો જ જણાય છે, કેમ કે એણીને નીતિ રીતિ સંબંધી કશી કેળવણી આપી નથી" તેમજ શહેરના લોકો પણ નિંદવા લાગ્યા કે–"એણીનુ ભણ્યુ બધુ ધૂળ છે, જુઓ! એ બહુ ભણેલી છે, પણ બોલતા ન આવડવાથી વાતની વાતમા પિતાને દુશ્મન કર્યો!" અને મિથ્યાત્વીઓ તો એમજ કહેવા લાગ્યા કે–"જૈનોની વાતો જ વિપરીત–અવળી છે જૈન લોકો જગતની નીતિ કે રીતિ જાણતા જ નથી એઓ અવળચંડા અને અક્કડાઈભર્યા જ હોય છે" રાજાનો ગુસ્સો શાંત કરી દેવા સમયના જાણ પ્રધાને આવી અરજ કરી કે–"રાજવાટિકા ફરવાનો

વખત થયો છે, માટે મહારાજ! પધારવા કૃપા કરો." આ **શ્રીપાળના** સુંદર રાસની ત્રીજી ઢાળ પૂર્ણ થતા **વિનયવિજયજી** મહારાજ કહે છે કે–" હે શ્રોતાજનો! આ દાખલો ધ્યાનમાં લઈ જેના વડે સંસારમા બહુ જ જાળ નડે છે તે અહંકાર–મદનો તમે ત્યાગ કરો."—૧૦–૧૪

દોહરા ૭૮

રાજા રયવાડી ચઢયો, સબળ સૈન્ય પરિવાર;
મદમાતા મયગલ ઘણા, સહસ ગમેં અસવાર. ૧
સુભટ સિપાઈ સામટા, જિસ્યા પંચાયણ સિંહ;
આયુધ આડંબર અધિક, અટલ અભંગ અબીહ. ૨
વાઘા કેસરિયા કિયા, રઢિયાલા રજપૂત;
મુછાલા મછરાયલા, જોધ જિસ્યા જમદૂત. ૩
પાખરિયા પંખી પરેં, ઊડેં અંબર જામ;
પંચવરણ નેજાં નવલ, ગયણ ચોક ચિત્રામ. ૪
સરણાઈ વાજે સરસ, ધૂરે ઘોર નિસાણ;
પુર બાહિર નૃપ આવીયા, ભાલા જલહલ ભાણ. ૫

અર્થ:—ઘણા બળવાન લશ્કર સહિત પ્રજાપાળ રાજા રાજવાટિકા ફરવાને માટે ચડયો તે વખતે મદથી તોફાની બનેલા ઘણા હાથીઓની શ્રેણી હજારો ઘોડેસવારો અને થોકબંધ લડવૈયા તથા સિપાઈઓ સાથે હતા, એટલું જ નહિ પણ તે હાથીસવારો, ઘોડેસવારો, સુભટો અને સિપાઈયો પંચાનન–સિંહના જેવા જુસ્સાદાર હતા, તેમજ શસ્ત્ર–અસ્ત્રોના ઠાઠ સહિત, અને પાછી પાની ન કરનારા, કોઈના ભગાવ્યા ન ભાગી જનારા, તથા કોઈના ડરાવ્યા ન ડરનારા હતા, આ સિવાય હઠીલા રજપૂતો કે જેઓ મોટી વાંકડી મુછોવાળા, ઈર્ષાવંત, અને જીવ લેનારા યમદૂત જેવા યુદ્ધ કરી શત્રુપક્ષનો રોળ વાળનારા હતા તેઓએ કેસરી વાઘા અર્થાત્ રણક્ષેત્ર–લડાઈના મેદાનમા ઘૂમી વિજય મેળવવા કેસરીયા કર્યા છે એવા વીરરત્નો હતા, તેમજ સરંજામથી સજેલા–પાખરેલા ઘોડાઓ કે જેઓ છલંગ મારી આકાશમાં જ્યારે પંખીની પેઠે ઉછળતા હતા, ત્યારે તેઓ તેના ઉપર પચરંગી વાવટાઓ હાથમા લઈ બેઠેલા સવારો સહિત એવા જણાતા હતા કે જાણે આકાશરૂપી ચોકમા ચિત્રામણ કહાડયાં હોય નહિ? તેવો ભાસ થતો હતો તે લશ્કરને મોખરે સુંદર રસ સહિત સુરાવટથી શરણાઈઓ વાગી રહી હતી, અને ગંભીર શબ્દ સાથે નગારાં વાજી

આકાશને શબ્દમય કરી ગ્હાં હતાં આવા ઠાઠ સહિત લશ્કર સાથે જ્યારે રાજા શહેર બહાર નિકળી ચૂકયા, ત્યારે સવારોના હાથમાની બરછીઓના ચળકતા ભાલાઓની ઉપર સૂર્યના કિરણો પડવાથી જાણે બીજા સૂર્ય જ ન હોય ? તેવો ખ્યાલ તે ઉત્પન્ન કરાવા લાગ્યા. —૧-૫

ઢાળ ચોથી—રાગ ગોડી-રામચંદ્રકે બાગમે ચંપો મોરી ગ્હોરી—એ દેશી

મારગ સનમુખ તામ, ઊડે ખેહ ઘણીરી;
પૂછે ભૂપતિ દષ્ટિ—દેઈ મંત્રી ભણીરી. ૧
કુણ આવે છે એહ, એવડાં લોક ઘણારી;
કહે મંત્રી રહો દૂર, દરિસણ એહ તણારી. ૨
એ કુષ્ટિ સય સાત, થાઈ એક મણારી;
થાપી રાજા એક, જાચે રાય રાણારી. ૩
મારગ મૂકી જામ, નરપતિ દૂર ટલેરી;
ગલિતાંગુલી તસ દૂત, આવી તામ મલેરી. ૪
ઉત્તમ મારગ કાંઈ, જાયે દૂર તજીરી;
ઉજેણીના રાય, હારે કીર્ત્તિ સજીરી. ૫
નિર્મુખ આશા ભંગ, જાચક જાસ રહ્યારી;
ભારભૂત જગ માંહિ, નિર્ગુણ તે કહ્યારી. ૬

અર્થ:—રાજા લશ્કર સહિત જ્યારે અગાડી ચાલી નિકળ્યો ત્યારે રસ્તામા સન્મુખ બહુજ ધૂળ ઉડતી નજરે પડી, એટલે પ્રધાન તરફ જોઈ પૂછવા લાગ્યો કે—" આટલી બધી ધૂળ કેમ ઉડતી જણાય છે ? અને આટલાં બધાં કોણ લોકો આવે છે ?" પ્રધાને કહ્યુ—" જે એ લોકો આવે છે તેઓના દર્શનથી પણ આપ દૂર રહો, કેમકે તે સાતસો કોઢીયાઓ છે, અને એક સપ કરી એક રાજાને સ્થાપન કરી રાજા રાણાઓને જોઈતી ચીજ યાચતા ફરે છે " આવુ પ્રધાનનુ કહેવુ સાંભળી જ્યારે રાજા રસ્તો છોડી બીજે રસ્તે ચાલ્યો ત્યારે ગળી ગએલી આંગળીઓવાળો એક કોઢીઓ દૂત આવી પહોચી રાજાને કહેવા લાગ્યો—" હે ઉજેણીના મહારાજ ! આ ઉત્તમ રસ્તો છોડીને આપ અવળે રસ્તે કેમ પધારો છો ? અને લાબા વખતથી જાળવી રાખેલી કીર્ત્તિને આજે આ માર્ગ આદરી કેમ હારી જાઓ છો ? જેની અગાડી આવી યાચક નિર્મુખ આશાભગ થઈ રહે છે, તે મનુષ્ય જગતમા ભારરૂપ સરખા નિર્ગુણી જ કહેવાય છે " (૧-૬)

શી જાચો છો વસ્તુ, વિગતેં તેહ ભણોરી;
રાય કહે અમ આજ, કીરતિ કાંઇ હણોરી. ૭

દૂત કહે અમ રાય, સઘળી ઋદ્ધિ મિલિરી;
રાજવટ્ટ પરગટ્ટ, દીધી અમે ભલીરી. ૮

પણ સુકુલિણી એક, કન્યા કોઈ દિયેરી;
તો તસ રાણી હોયે, અમ એહ હર્ષ હિયેરી. ૯

અર્થ:—રાજાએ કહ્યુ–" પણ તમો શી વસ્તુની ઈચ્છા રાખો છો ? તે વિગતવાર કહી બતાવો, અને આજે અમારી કીર્ત્તિનો ભગ ન કરો." સમય હાથ લાગ્યો જાણી દૂત બોલ્યો–" અમારા રાજાને, અમો બધાઓએ એકઠા મળીને સઘળી રાજ્યઋદ્ધિ તથા રાજ્યની કારકીર્દિ વગેરે મેળવી આપવાથી પ્રાપ્ત થઈ છે, પણ એક સારા કુળની કન્યા મળી નથી, જો તે કોઈ આપે તો તે અમારા રાજાની રાણી થાય. બસ એ જ અમારા હૈયામાં હવે હર્ષ મળવાની ખામી છે, તે માટે આપ પાસે આવવુ થયુ છે "

મન ચિંતે તવ રાય, મયણાને દેઉ પરીરી;
જગમાંહી રાખું કીર્ત્તિ, અવિચલ એહ ખરીરી. ૧૦

ફલ પામે પ્રત્યક્ષ, મયણા કર્મ તણાંરી;
સાલે હૈડામાંહી, વયણાં તેહ ઘણાંરી. ૧૧
વળે રૂંખ ઘન વૂઠિ, દાધાં જેહ દવેરી;
કુવયણ દાધાં જેહ, ન વળે તેહ ભવેરી. ૧૨
રોષ તણે વશ રાય, શુદ્ધિ બુદ્ધિ સર્વ ગઈરી;
કહે દૂત તુઝ રાય, અમ ઘર આણો જઈરી. ૧૩
દેઉં રાજકુમારી, રૂપે રંભ જિસીરી;
દૂત તણે મન વાત, વિસ્મય એહ વસીરી. ૧૪
કિશ્યું વિમાસે મૂઢ, મેં જે વાત કહીરી;
ન ફરે જગમાં તેહ, અવિચલ સાચ થઈરી. ૧૫
શ્રી શ્રીપાલનો રાસ, ચોથી ઢાલ કહીરી;
વિનય કહે નિરવાણિ, ક્રોધેં સિદ્ધિ નહીરી. ૧૬

અર્થ:—દૂતવચન સાંભળીને પ્રજાપાળ મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે-“ એ કોઢીયા વરને મયણાને દઈ દઉ ? અને એમ કરવાથી જગતમા ‘ હુ કરૂ તેજ થાય છે ’ એ મારી અવિચળ કીર્ત્તિ રાખુ, તેમજ મયણાને પણ ‘ કર્મ કરે તે જ થાય છે ’ એ મમતનુ પ્રત્યક્ષ ફળ આપી દઉ મને મારા માનભગ રૂપ તે મયણાના આકરા વચન બહુજ મારા હૃદયની અદર ખટકયા કરે છે જે ઝાડ દવ લાગવાથી દાઝી ગએલ હોય છે તે વરસાદની વૃષ્ટિ થવાના કારણને લીધે પાછુ પાગરી નવપલ્લવ થાય છે, પણ નઠારાં વચનોરૂપિ અગ્નિવડે જે મન દાઝી ગએલ હોય છે, તે મન તે ભવમા ફરી નવપલ્લવ–પ્રેમાળ વૃત્તિવંત થતું જ નથી ! ” આવા કારણને લીધે રાજાને ક્રોધ ચડવાથી તેની શુદ્ધિ બુદ્ધિ જતી રહેવાથી આવુ ગેરવાજબી કામ કરવા તેને સૂઝયુ જેથી તે દૂતને કહેવા લાગ્યો-“ હે દૂત ! તુ જઈને તારા રાજાને મારે ત્યા તેડી લાવ, હુ તેને રૂપમા રભા જેવી રાજકન્યા વરાવી દઉ ” આ અસભવ વાત સાભળી દૂતને આશ્ચર્ય સાથે સદેહ પેદા થયો કે-“ શું આ સાચુ કહે છે ! કિવા મશ્કરી કરે છે ! પોતાની રભા જેવી કન્યા જાણી બુઝી કોઢીઆને કોણ આપે ? ” વગેરે વગેરે વિચારમા ગર્ક થયો એ જોઈ રાજા બોલ્યો-“ રે મૂર્ખ ! શુ વિચારમાં પડયો છે ! ! મે જે વાત કહી છે તે જગતમાં કદિ ફરનાર નથી, માટે પૂરેપૂરી સાચી માની તારા રાજાને તેડી લાવ કે તેના મનોરથ પૂર્ણ કરી દઉ ! ” **શ્રીપાળના** રાસની અદર આ ચોથી ઢાળ કહી-**વિનયવિજયજી** કહે છે કે હે શ્રોતા ગણ ! ક્રોધ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી જ નથી —૧૦–૧૬

દોહરા ૭૬

કોપ કઠિન ભૂપતિ હવે, આવ્યો નિજ આવાસ;
સિંહાસણ બેઠો અધિક, મન અભિમાન વિલાસ ૧

મયણાને તેડી કહે, કર્મતણો પખ છોડ;
મુજ પસાય મન આણ જિમ, પૂરૂં વાંછિત કોડ. ૨

મયણા કહે દૂરે તજો, એ સવિ મિથ્યાવાદ;
સુખ દુઃખ જે જગ પામીયેં, તે સવિ કર્મ પ્રસાદ. ૩

બાલકને બતલાવતો, હઠેં ચઢાવે રાય;
વાદ કરંતાં બાલશું, લઘુતા પામે ન્યાય. ૪

કોઈ કહે એ બાલિકા, જુઓ હઠીલી થાય;
અવસર ઉચિત ન ઓળખે, રીસ ચઢાવે રાય. ૫

અર્થઃ—કોપથી કઠણ થએલા હૃદયવાળો રાજા રાજવાટિકા ફરવાનુ માંડી વાળી તુરત પોતાના મહેલ ભણી પાછો વળ્યો, તથા બહુ જ અભિમાન સહિત મન બનાવી સિંહાસન ઉપર બેસી તુરત મયણાસુંદરીને બોલાવી કહેવા લાગ્યો—"હજુ પણ તું 'કર્મ કરે તે જ થાય છે' એ પક્ષ છોડી દે અને 'મારી કૃપા વડે જે કરૂ તે જ થાય છે' એ વાતને કબુલ કર, તો તારા મનવાછિત પૂર્ણ કરૂ, નહી તો તારા હાલ બેહાલ થઈ જશે!" એ સાંભળી અચળ સિદ્ધાંતવાળી મયણાસુંદરી બોલી કે—"પિતાશ્રી! એ બધો જૂઠો—નકામો વાદ બાજુ પર ફેંકી દો જગતમા જે સુખ દુ ખ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ તે બધો કર્મનો જ પ્રતાપ છે!" આવો મામલો જોઈ સભાજન પૈકી કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે—"બાળકને વારે વારે છેડવાથી હઠે ચડે છે તેમજ બાળકની સાથે તકરાર કરવાથી ન્યાય પણ હલકાઈ પામે છે, એમ નીતિ—ન્યાયશાસ્ત્રના જાણકારે કહેલુ છે, માટે રાજાની પણ ગાંડાઈ છે" અને કોઈ કહેવા લાગ્યો કે—"બિચારો રાજા પણ શુ કરે? જેમ જેમ એણીને સમજૂતી આપે છે, તેમ તેમ જુઓ તો ખરા! એ હઠીલી બાળા રાજાને વધારે રીપ ચડે તેવુ અવસર ઓળખ્યા વગર ગેરવાજબી બોલે છે!! —૧-૫

ઢાળ પાંચમી—ઇડર આંબા આંબલી રે—એ દેશી

રાણો ઉંબર ઈણે સમે રે, આવ્યો નયરી માંહિ;
સટિત કરણ સૂપડ જિશ્યો રે, છત્ર કરે શિર છાંહિ.
ચતુરનર, કર્મતણી ગતિ જોય.
કર્મે સુખ દુઃખ હોય, ચ૦, કર્મ ન છૂટે કોય. ચતુરનર૦ ૧
શ્વેતાંગુલી ચામર ધરે રે, અવિગત નાસ ખવાસ;
ઘોરનાદ ઘોઘર સ્વરેં રે, અરજ કરે અરદાસ. ચ૦ ક૦ ૨
વેસર અસવારી કરી રે, રોગી સવિ પરિવાર;
બલેં બાઉલેં પરિવર્યો રે, જિશ્યો દગ્ધ સહકાર. ચ૦ ક૦ ૩
કેઈ ટૂંટા કેઈ પાંગળા રે, કેઈ ખોડા કેઈ ખીણ;
કેઈ ખસિયા કેઈ ખાસિયા રે, કેઈ દદુર કેઈ દીણ. ચ૦ ક૦ ૪
એક સુખેં માખી બણબણે રે, એક સુખ પડતી લાળ;
એક તણે ચાંદાં ચગચગે રે, એક શિર નાઠા વાળ. ચ૦ ક૦ ૫

અર્થઃ—તેડવા ગએલો દૂત પોતાના ઉબર રાણાને તેડી લાવ્યો એ શહેરમા દાખલ

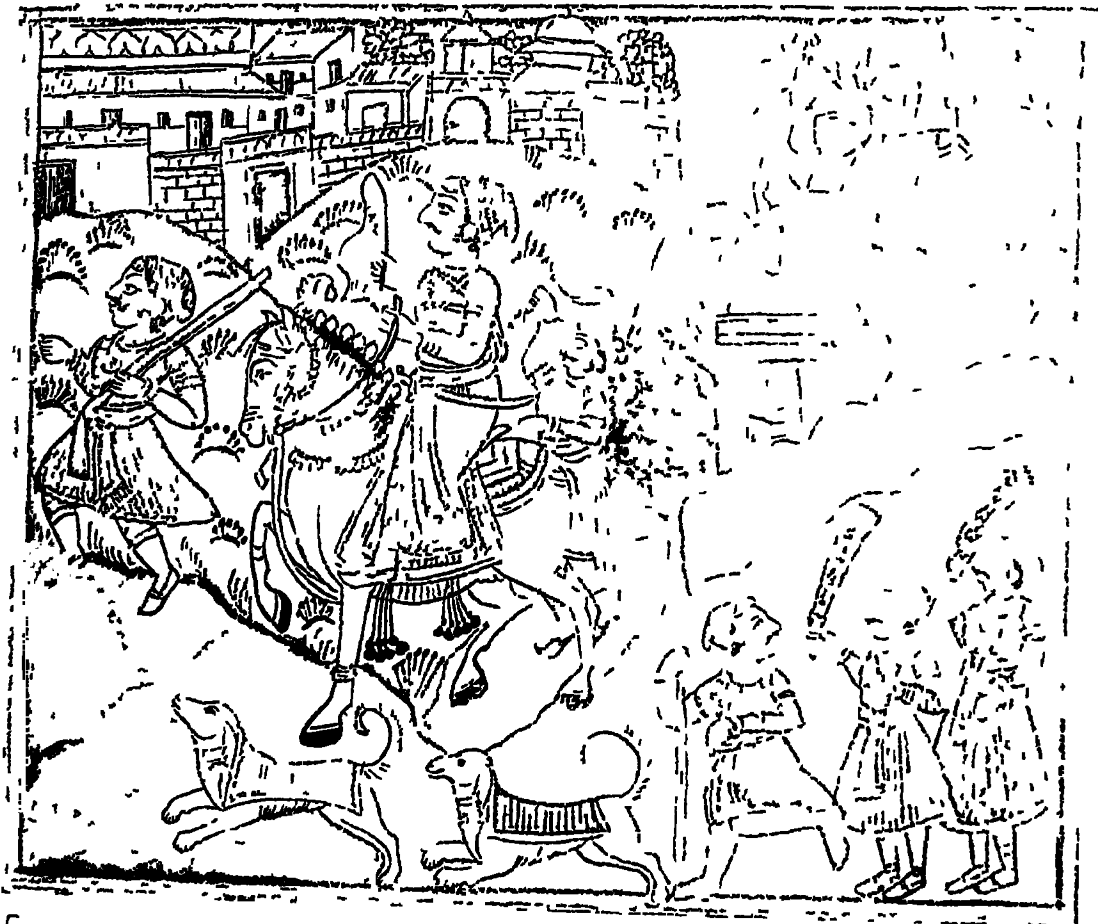
થએલી સવારીના દેખાવ પૈકી રાજાનુ શરીર ઉબરના થડ ઉપરના ચીગએલાં છોડિયા જેવુ ફાટી ગએલુ હતુ, તથા તેના ઉપર છત્ર ધરનાર સડીને સૂપડા સરખા થઈ ગએલા કાનવાળો હતો, માટે હે ચતુર પુરૂષો! તમે કર્મની ગતિ તો જુઓ, આ સંસારમાં કર્મે કરીને જ જીવને સુખ દુ ખ થાય છે પણ કર્મથી કોઈ છૂટી શકતો નથી તેમજ તેના ઉપર ચામર વીઝનાર ધોળા કોઢથી ધોળી થએલી આગળીઓવાળો હતો, અને ખવાઈ ગએલા નાકને લીધે બીહામણા શબ્દવાળા ઘોઘર સ્વરનો છડીદાર તેની નેકી પોકારી રહ્યો હતો, એવા ઠાઠ સહિત ઉબર રાણો હતો વળી તે ખચ્ચર ઉપર સવારી કરેલા સાતસો કોઢિયાઓના પરિવાર સહિત, જેમ મૂળ તો કાળા અને વળી દાઝી ગએલા હોય એવા બાવળીયાઓના ઝુડમાં દાઝી ગએલો આબો જણાય, તેમ તે રોગગ્રસ્ત મડળમાં રોગી ઉબર રાણો જણાતો હતો તેમ જ તે રાજાના પરિવાર પૈકી કેટલાક ટૂટા, ઠૂઠા, ખોડા, ક્ષીણ, ખસિયલ, ખાસીવાળા, દાદરવાળા અને કગાલ જેવા અગ ઉપાગ હીન થવાથી બનેલા હતા એકના મુખ ઉપર માખીઓ બણબણી રહેલી છે, તો એકના મુખમાથી લાળ જ ટપકી રહેલી છે, તો એકના શરીર ઉપર ચાદાં ચગચગી રહેલા છે, તો એકના માથા ઉપરથી વાળજ જતા રહેલા છે, આવો પરિવાર હતો —૧ થી ૫

ચહુટા માંહે ચાલતાં રે, શોર કરે સય સાત;
લોક લાખ જોવા મિલ્યાં રે, એહ કિશ્યો ઉતપાત. ચ૦ ક૦ ૬
ઢોર ધસે કૂતર ભસે રે, ધિક ધિક કહે મુખ વાચ;
જન પૂછે તુમે કોણ છો રે, ભૂત કે પ્રેત પિશાચ ? ચ૦ ક૦ ૭
કહે રોગી તુમ રાયની રે, પુત્રી રૂપનિધાન;
તે અમ રાણો પરણશે રે, એહ જાયે તસ જાન. ચ૦ ક૦ ૮
નગર લોક સાથે થયાં રે, કૌતુક જોવા કાજ;
ઉંબર રાણો આવિયો રે, જિહાં બેઠા મહારાજ. ચ૦ ક૦ ૯

અર્થ:—પોતાના રાજાને રાજકન્યા મળવાના ઉમગમા મલકાએલા તે સાતસે જણ ચહુટામા ચાલતા સોર બકોર કરી રહેલા હતા એ સાભળી લાખો લોક તેમના જોવાલાયક તમાસાને જોવા એકઠા થઈ ગયા અને વિસ્મય થઈ વિચારવા લાગ્યા કે–"અરે આ તે શો ઉત્પાત છે!" જેઓને જોઈ ઢોરો ભડકીને ભાગે છે, અને કૂતરા ભસે છે, અને જોનારા લોકો ધિક્કાર ઉપર ધિક્કાર દઈ તેઓને પૂછે છે કે–"અરે! તમે કોણ છો? ભૂત છો? પ્રેત છો? કે પિશાચ છો?" આના ઉત્તરમા એક રોગીએ જવાબ આપ્યો કે–"અમો ભૂત, પ્રેત કે પિશાચ નથી, પરતુ તમારા રાજાની જે રૂપના ખજાના સરખી કુવરી છે, તેણીને

ચિત્ર ૧૭ રાજા પ્રજાપાલ રાજવાટિકા પહોંચે છે (પાનું ૧ ૧

ચિત્ર ૧૮

રાજા પ્રજાપાલ પ્રધાનને પૂછે છે

(પાનું ૧૬)

ચિત્ર ૧૯ દૂતને પ્રશ્ન પૂછતો પ્રજાપાલ (પાનું ૧૭)

ચિત્ર ૨૦ દૂતને ઉત્તર આપતો પ્રજાપાલ (પાનું ૧૭)

ચિત્ર ૨૨ મયણાસુન્દરીનુ પાણિગ્રહણ (પાનુ ૨૭)

ચિત્ર ૨૧ મયણાને આજ્ઞા કરતો પ્રજાપાલ
(પાનુ ૨૭)

અમારો રાણો પરણવાનો છે, માટે આ તેની જાન જાય છે" એથી એ કૌતુક જોવાને વાસ્તે શહેરનાં લોકો પણ તેમની સાથે સાથે ચાલ્યા અને આવી રીતે ચાલતા તે ઉબર રાણો જ્યાં પ્રજાપાળ મહારાજ રાજસભા ભરી બેઠેલ છે ને જ્યા પિતા પુત્રી વચ્ચે બાપ-કર્મી તથા આપકર્મીનો જુસ્સાબંધ વિવાદ ચાલી રહ્યો છે ત્યા તે અવસર પ્રાપ્ત થતાં આવી પહોંચ્યો —૬ થી ૯

મયણાને ભૂપતિ કહે રે, એ આવ્યો તુમ નાહ;
સુખ સંપૂરણ અનુભવો રે, કર્મે કર્યો વિવાહ. ચ૦ ક૦ ૧૦

મયણા મુખ નવિ પાલટે રે, અંશ ન આણે ખેદ;
જ્ઞાનીનું દીઠું હોવે રે, તિહાં નહીં કિશ્યો વિભેદ. ચ૦ ક૦ ૧૧

જેહ પિતાયેં પાંચની રે, સાખે દીધો કંત;
દેવ પરેં આરાધવો રે, ઉત્તમ મન એકંત. ચ૦ ક૦ ૧૨

કરી પ્રણામ નિજ તાતને રે, વયણ વિમલ મુખરંગ;
આવીને ઊભી રહી રે, ઉંબરને વામાંગ. ચ૦ ક૦ ૧૩

અર્થ:—જ્યારે ઉંબર રાણો આવી પહોચ્યો ત્યારે પ્રજાપાળરાજા મયણાસુંદરીને કહેવા લાગ્યો કે—"આ તમારો નાથ આવ્યો! હવે એની સગાથે સપૂર્ણ સુખનો અનુભવ લો, કેમકે તમારા કર્મે જ આ વિવાહ કર્યો છે રોગમય શરીરવાળો વર આપ્યો, છતા પણ મયણાસુંદરીના મો ઉપરનો રંગ જરા સરખો પણ બદલાયો નહી, તેમ મનમાં જરા પણ ખેદ આવવા પામ્યો નહી કેમકે એ નિશ્ચયથી જાણતી જ હતી કે—"જે જ્ઞાનીમહા-રાજનું દીઠેલુ હશે તે જ થવાનુ છે, તેમા મીન મેખ થનાર જ નથી" તેમજ નિશ્ચય કર્યો કે—"પિતાએ પંચની સાક્ષીએ જે પતિનો હાથ સોંપ્યો તે ચાહે તેવી સ્થિતિવાળો હોય, તો પણ તે પતિની જ દેવની પેઠે આરાધના કરવી એ જ ઉત્તમ કુળની સ્ત્રીઓનો સાચો ધર્મ છે" એમ વિચારી પોતાના પિતાને પ્રણામ કરી તેમનુ વચન માન્ય કરી તુરત પૂર્ણચંદ્રસરખા નિર્મળ મુખયુક્ત ઇષ્ટદેવ સ્મરણરૂપ મંગળ લગ્નને સાધી ઉંબર રાણાની ડાબી બાજુએ આવી ઊભી રહી અને પોતાની મેળે જ તે રાણાની સાથે પાણીગ્રહણ કર્યું. —૧૦ થી ૧૩

તવ ઉંબર એણિ પરેં ભણે રે, અનુચિત એ ભૂપાલ;
ન ઘટે કંઠે કાગને રે, મુક્તાફલની માલ. ચ૦ ક૦ ૧૪

રાય કહે કન્યા તણે રે, કર્મે એ બલ કીધ;
ઘણું કહ્યું મેં એહને રે, દોષ ન કો મેં લીધ. ચ૦ ક૦ ૧૫

રોગી રલીઆયત થયા રે, દેખી કન્યા પાસ;
પરમેસર પૂરણ કરી રે, આજ અમારી આશ. ચ૦ ક૦ ૧૬

સુગુણ રાસ શ્રીપાલનોરે, તેહની પાંચમી ઢાલ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે રે, હોજો મંગલમાલ. ચ૦ ક૦ ૧૭

અર્થ:—જ્યારે મયણાસુંદરીએ ઉપર પ્રમાણે કર્યું ત્યારે ઉંબર રાણાએ રાજાને કહ્યું કે—"હે રાજન્! આ પ્રમાણે સંબંધ જોડવો એ ગેરવાજબી છે કેમકે કાગડાને કંઠે મોતીમાળા ધારણ કરવા સરખું આ અયુક્ત કામ થાય છે" રાજાએ કહ્યું "તમો કહો છો તે હું સમજું છું, આ કન્યાના કર્મે જ આ બળ કર્યું છે. મે તો એણીને મારા ઉપર અપવાદ આવે એ માટે ઘણુએ કહ્યું કેમકે એણીએ સર્વ સુખ દુખનો આધાર કર્મ-રાજાના જ હાથમાં સોંપેલો છે" આ પ્રમાણે વાત બનતા જો કે પરણનારને રાજી થવું જોઈએ તેને બદલે તે ઉદાસ થયો, પરંતુ તેના પરિવારરૂપ સાતસો રોગી તો કન્યાને પોતાના રાણા પાસે ઊભેલી જોઈ અનહદ ખુશી થઈ ગયા અને બોલ્યા કે—"આજે અમારી આશા પરમેશ્વરે સર્વ રીતે પૂર્ણ કરી!" આ **શ્રીપાળના** સદ્‌ગુણવંત રાસની પાંચમી ઢાળ પૂરી થઈ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—આ રાસ સાભળનારાંઓને ઘેર મંગળમાળા થજો —૧૪–૧૭

દોહરા ૭૬

કોઈ કહે ધિક રાયનો, એવડો રોષ અસાધ;
કોઈ કહે કન્યા તણો, એ સઘલો અપરાધ. ૧

ઊતારે આવ્યા સહુ, સુણતાં ઇમ જન વાત;
અનુચિત દેખી આથમ્યો, રવિ પ્રગટી તવ રાત ૨

યથાશક્તિ ઉત્સવ કરી, પરણાવી તે નાર;
મયણા ને ઉંબર મળી, બેઠાં ભુવન મઝાર. ૩

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે ગેરવાજબી બનાવ બનેલો જોઇ જોનારાઓમાંથી કેટલાએક કહેતાં હતાં કે—"રાજાને ધિક્કાર છે! કે પોતાના બચ્ચા ઉપર આટલો બધો હદપાર ગુસ્સો અજમાવે છે!!" અને કેટલાએક કહેતા હતા કે—"આ બધો વાક-ગુન્હો એ કન્યાનો જ છે! બાપનો નથી!" આ પ્રમાણે લોકોના મ્હોંની વાત સાભળતા એ દંપતીએ પોતાને જે

ઊતારો આપ્યો તે ઊતારાની અંદર જઈ પહોચી ત્યાં પરિવાર સહિત નિવાસ કર્યો આ ગેરવાજબી બનાવ થએલો જોઈ (કવિ કહે છે કે) સૂર્ય પણ અસ્ત થઇ ગયો અને રાત પડી. એટલે પોતાની ગુંજાસ પ્રમાણે સામગ્રી મેળવી ઉત્સવ કરી કોઢિઆઓએ તે વર-કન્યાનું વિધિ સહ લગ્ન કર્યું તે પછી મયણા અને ઉંબરરાણો એ બન્ને જણ તે મકાનની અંદર એકાંત નિવાસમા બેસી નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યા — —૧-૩

ઢાળ છઠ્ઠી—રાગ કાકો કોપલો પર્વત ધ્રુધલો રે લો—એ દેશી

ઉંબર મનમાં ચિંતવે રે લો, ધિક ધિક મુજ અવતાર રે છબીલી !
મુજ સંગતથી વિણસશે રે લો, એહવી અદ્ભુત નાર રે. રંગીલી ! ૧

સુંદરી હજિય વિમાસજો રે લોલ, ઊંડો કરી આલોચ રે; છબીલી !
કાજ વિચારી કીજિયે રે લોલ, જિમ ન પડે ફરી શોચ રે.
રંગીલી ! સુંદરી હજિય વિમાસજો રે લોલ. ૨

મુજ સંગે તુજ વિણસશે રે લો, સોવન સરીખી દેહ રે; છ૦
તું રૂપેં રંભા જિસી રે લો, કોઢીશું શ્યો નેહ રે. રં૦ સું૦ ૩

લાજ ઇહાં મન નાણિયેં રે લો, લાજેં વિણસે કાજ રે; છ૦
નિજ માતા ચરણે જઇ રે લો, સુંદર વર કરિં રાજ રે. રં૦ સું૦ ૪

અર્થઃ—પ્રથમ તો ઉંબરરાણો મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ મારા અવતારને પણ ધિક્કાર છે ! હા ! આ છબીલી સુંદરી અદ્ભુત રૂપવંત છે, તેણીનુ રૂપ મારી સંગતથી બગડી જશે, માટે એણીને બે બોધવચન કહુ તો ખરો ! ” એમ વિચારી મયણા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—“ હે સુંદર છબીલી ! હજી કંઈ બગડયું નથી, માટે ઊંડો વિચાર કરીને સુખનો રસ્તો તપાસી જો કામ વિચારીને કરવામાં આવે તો તેમાં ફરી પસ્તાવો કરવાનો વખત આવતો નથી, માટે વિચાર કરવાની જરૂર છે મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે ! માટે તુ રૂપમા અપ્સરા સરખી છે, તેણીને આ કોઢિઆથી સ્નેહ કરવો એ વાજબી નથી એ વાસ્તે હુ ખુદ તારા હિતની ખાતર કહુ છું કે તુ તારી માની પાસે જા, અને સુંદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે રાજ્યલક્ષ્મીનો અનુભવ લે આવી વખતે લાજ રાખવાથી કામ બગડી જાય છે માટે મનમા લાજ ન લાવતાં મે કહ્યુ તેમ કર, ”

—૧-૪

મયણાં તસ વયણાં સુણી રે લો, હિયડે દુઃખ ન માય રે વાલેસર;
ઢળક ઢળક આંસુ પડે રે લો, વિનવે પ્રણમી પાય રે વાલેસર.
વચન વિચારી ઉચ્ચરો રે લો, તુમે છો ચતુરસુજાણ રે વાલેસર. વ૦ ૫

એહ વચન કેમ બોલિયેં રે લો, એણે વચને જીવ જાય રે વાલેસર;
જીવજીવન તુમે વાલહા રે લો, અવર ન નામ ખમાય રે વાલેસર. વ૦ ૬

પશ્ચિમ રવિ નવિ ઊગમે રે લો, જલધિ ન લોપે સીમ રે વાલેસર;
સતી અવર ઇચ્છે નહીં રે લો, જાં જીવે તાં સીમ રે વાલેસર. વ૦ ૭

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે ઉબર રાણાના વચન સાભળતા જ મયણાસુંદરીના હૃદયમાં દુખ ન સમાયુ, એથી હૃદય પીગળી ઉભરાઈ આંસુરૂપે ટપક ટપક વહેવા લાગ્યું, અને આ અવસ્થા થતા તેણીએ વિનય સહિત પોતાના પતિના ચરણમા પગે લાગી વિનવ્યુ કે—"હે વ્હાલેશ્વર! હવે ધણી ધણીઆણીનો આપણો સબધ છે, માટે આપ વચન વિચારીને બોલો હવે તો આપ મારા જીવના પણ જીવન છો—એટલે કે હવે જો આપનો વિયોગ થાય તો હું જીવી જ શકુ નહી, તો પછી હવે બીજો વર વરવાનુ કહો છો, તે હુ શી રીતે સહન કરી શકુ? હે વ્હાલેશ્વર! જરા ખ્યાલ કરો કે—કોઈ વખતે પણ સૂર્ય પૂર્વ દિશાને છોડી પશ્ચિમમાં ઊગનાર નથી! તેમ સમુદ્ર પોતાની માઝા—મર્યાદા કોઈ વખતે પણ મૂકતો નથી અને મૂકનાર પણ નથી તેમ સતી સ્ત્રી પણ પચની સાક્ષિએ હાથ ઝાલેલા પતિના સિવાય બીજા નર હોય, તો પણ જીવ જતા લગી મનમા તેવાની કદિ પણ ઇચ્છા ન કરે" —૫–૭

ઉદયાચલ ઉપર ચઢયો રે લો, માનુ રવિ પરભાત રે; વા૦
મયણા મુખ જોવા ભણી રે લો, શીલ અચલ અવદાત રે વાલેસર. વ૦ ૮

ચક્રવાક દુઃખ ચૂરતો રે લો, કરતો કમલ વિકાસ રે; વા૦
જગલોચન જબ ઉગિયો રે લો, પસર્યો પુહવી પ્રકાશ રે વાલેસર. વ૦ ૯

અર્થઃ—કવિ કહે છે કે—"આવી અચળ અને ઉજ્વળ શીલવાળી મયણાસુંદરી છે એવી સૂર્યને પ્રતીતિ મળતા તે જાણે તેણીનુ મો જોવા માટે જ ઉદયાચળ (પર્વત) ઉપર પ્રભાત વખતે ચઢ્યો ન હોય! એવુ મને તો ભાસે છે" પ્રભાત થયુ, ચકવા ચકવીના વિયોગ દુખ દૂર કરતો અને સૂર્યવિકાસી કમળ વનને વિકસ્વર કરતો જગતજીવોની આખો-સરખો સૂર્ય ઊગ્યો, એથી પૃથિવી ઉપર અજવાળુ ફેલાયુ —૮–૯

આવો દેવ જુહારીએ રે લો, ઋષભદેવ પ્રાસાદ રે; વા૦
આદીશ્વર મુખ દેખતાં રે લો, નાસે દુઃખ વિખવાદ રે વાલેસર. વ૦ ૧૦
મયણા વયણે આવીયો રે લો, ઉંબર જિનપ્રાસાદ રે; જિનેસર.
આદીશ્વર અવલોકતાં રે લો, ઉપન્યો મન આલ્હાદ રે; જિનેસર.
તિહુઅણુનાયક તું વડોરે લો, તુમ સમ અવર ન કોય રે જિનેસર. ૧૧
મયણાએ જિન પૂજિયા રે લો, કેસર ચંદન કપૂર રે જિનેસર.
લાખીણો કંઠે ઠવ્યો રે લો, ટોડર પરિમલ પૂરરે. જિનેસર. તિ૦ ૧૨
ચૈત્યવંદન કરી ભાવના રે લો, ભાવે કરી કાઉસગ્ગ રે; જિનેસર.
જયજય જગચિંતામણી રે લો, દાયક શિવપુર મગ્ગ રે
જિનેસર. તિ૦ ૧૩
ઈહભવ પરભવ તુજ વિના રે લો, અવર ન કો આધાર રે; જિ૦
દુઃખ દોહાગ દૂરેં ગયાં રે લો, અમ સેવક સાધાર રે. જિનેસર. તિ૦ ૧૪
કુસુમમાલ નિજ કંઠથી રે લો, હાથ તણું ફલ દીધ રે; જિ૦
પ્રભુ પસાય સહુ દેખતાં રે લો, ઉંબરેં એ બેઉ લીધ રે જિનેસર. તિ૦ ૧૫
મયણાં કાઉસગ્ગ પારિયો રે લો, હિયડે હર્ષ ન માય રે; જિ૦
એ સહી શાસન દેવતા રે લો, કીધો અમ્હ સુપસાય રે જિનેસર. તિ૦ ૧૬
સુગુણ રાસ શ્રીપાલનો રે લો, તિહાં એ છઠ્ઠી ઢાલ રે; જિ૦
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેંરે લો, હોજો મંગલ માલ રે જિનેસર. તિ૦ ૧૭

અર્થઃ—સૂર્ય ઉદય થયા પછી મયણાસુંદરીએ પતિ ઉંબરરાણાને કહ્યું—"નાથ! ચાલો, શ્રી ઋષભદેવજી પ્રભુના મંદિરમાં જઈ દેવાધિદેવના દર્શન કરી આવીએ, આદીશ્વર પ્રભુનું મુખ જોતાં જ દુઃખ અને કંકાશ નાશ થાય છે" સ્ત્રીના કથનથી ઉંબરરાણો તેણીની સાથે સાથે દેવાધિદેવ શ્રી આદીશ્વર પ્રભુના મંદિરે ગયો અને શ્રી આદીશ્વરપ્રભુનું મુખ જોતા જ મનમા હર્ષ પેદા થયો મયણાએ મંદિરમા વિધિ સહિત પ્રવેશ કરી હર્ષવચન ઉચ્ચાર્યા કે—"હે ત્રણે ભુવનના ધણી! આ જગતની અંદર તું જ મોટો દેવ છે, કેમકે તારા રૂપ ગુણ અતિશય આદિ દેવને છાજતી શોભામા તારી બરાબરી કરી શકે એવો બીજો કોઈ છે જ નહિ" ઇત્યાદિ કહી પછી ન્હાઈ પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી કેસર, સુખડ ને બરાસ

વગેરે ઉત્તમ સુગંધી પદાર્થો વડે આદિપ્રભુનું બંને જણે પૂજન કર્યું. પૂજન કર્યા પછી લાખેણો સુગંધી ફૂલોનો હાર પ્રભુના ગળામાં પહેરાવ્યો, અને તે પછી ચૈત્યવંદન કરી ભાવના ભાવી ભાવ સહિત કાઉસ્સગ્ગ કરી એવું ચિંતવ્યું કે—“જય થાઓ! જય થાઓ! હે જગતજીવોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવા ચિંતામણિરત્ન સમાન અને મોક્ષનગરનો માર્ગ દેવાવાળા પ્રભુ! આ ભવ અને પરભવની અંદર તારા વગર આશરો—આધાર દેનાર બીજો કોઈ નથી માટે અમ સેવકનાં દુઃખ અને દુર્ભાગ્ય દૂર કરો” આવું ચિંતવી કાયોત્સર્ગ કર્યો. એટલામાં તો અચિંત્ય મહિમાવંત આદીશ્વર પ્રભુના અધિષ્ઠાયક દેવે પોતાના પ્રભુના સેવકોની યોગ્ય અરજને ધ્યાનમાં લઈ તુરત પ્રભુશ્રીના કંઠમાંનો પુષ્પહાર અને હાથમાનું બીજોરૂ એ બે વસ્તુ પરમેશ્વરના પ્રતાપથી બીજા બધા ભાવિક લોકોના દેખતા જ ઉંબરરાણાના હાથ પાસે આવતા તુરત તેણે તે બન્ને ચીજોને વધાવી હાથમા લઈ લીધી આ પ્રમાણે આનંદમંગળસૂચક બનાવ બન્યા પછી મયણાસુંદરીએ કાઉસ્સગ્ગ પાર્યો પણ તેણીના હૈયામાં હર્ષ સમાતો ન હતો—હર્ષ ઊભરાઈ જતો હતો, અને તે મનમા નિશ્ચયપૂર્વક ચિંતવવા લાગી કે—“જરૂર શાસનદેવે જ અમને આ કૃપારૂપ ઉત્તમ વસ્તુ બક્ષી છે” આ પ્રમાણે આ સારા ગુણોથી ભરેલા **શ્રીપાળના** રાસમા આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂર્ણ થઈ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મંગલિક માળા થજો!

—૧૧ થી ૧૭

દોહરા—૭૬

પાસેં પોસહશાલમાં, બેઠા ગુરૂ ગુણવંત;
કહે મયણા દિયે દેશના, આવો સુણિયે કંત. ૧

નરનારી બેઉ જણાં, આવ્યા ગુરૂને પાય;
વિધિપૂર્વક વંદન કરી, બેઠાં બેસણ ઠાય. ૨

ધર્મલાભ દેઈ ધુરેં, આણી ધર્મસનેહ;
યોગ્યજીવ જાણી હવે, ધર્મ કહે ગુરૂ તેહ. ૩

અર્થ:—તે પછી મયણાસુંદરીએ સ્વામીનાથને કહ્યું કે—“હે સ્વામી! અહીં પડોશમા જ પૌષધશાળા છે તેમા ગુણવંત ગુરૂ બેઠેલા છે તે ધર્મદેશના દે છે માટે ચાલો ત્યા જઈ દેશના સાંભળીએ” તે બન્ને જણ ઉપાશ્રયની અંદર ગયા, તથા ગુરૂના ચરણોમા વિધિ સહિત વંદના કરી બેસવા લાયક જગાએ બેઠા, વંદના કરતા જ ગુરૂએ

ધરીસ્નેહ લાવી ધર્મલાભરૂપ આશિર્વાદ દીધો અને તે પછી તે જીવોને ધર્મોપદેશને લાયક જાણી આ પ્રમાણે તે ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા — —૧ થી ૩

ઢાળ સાતમી—વાત મ કાઢો હો વ્રત તણી—એ દેશી

ભમતાં એહ સંસારમાં, દુલહો નરભવ લાધો રે;
છાંડી નિંદ પ્રમાદની, આપ સવારથ સાધો રે.
ચેતન ચેતો રે ચેતના, આણી ચિત્ત મઝાર રે. ચેતન૦ ૧
સામગ્રી સવિ ધર્મની, આળે જે નર ખોઈ રે;
માખીની પરે હાથ તે, ઘસતાં આપ વિગોઈ રે. ચે૦ ૨
જાન લઈ બહુ યુક્તિ શું, જિમ કોઈ પરણવા જાય રે;
લગનવેળા ગઈ ઉંઘમાં, પછી ઘણું પસ્તાય રે. ચે૦ ૩

અર્થ:—હે ભવિક જનો ! આ ચોરાશી લાખ જીવાયોનીવાળા માયામય પારાવાર સંસારમા ભટકતા ભટકતા મુશ્કેલીથી આ મનુષ્યજન્મ હાથ લાગેલો છે, તેમા પ્રમાદની જનેતા ઉઘને દૂર કરી ધર્મ આરાધી પોતાનો અર્થ સાધો, કેમકે આ માનવભવ વગર—તિર્યંચ વગેરે બીજા ભવોની અંદર ધર્મસાધનની સામગ્રી મળવી તમોને બહુ જ મુશ્કેલ પડશે, માટે ઉત્તમ પ્રારબ્ધ યોગે હાથ લાગેલા મનુષ્યજન્મને નકામો ન ખોઈ નાખો. અને આ જે કહુ છુ એ વાત ચિત્તની અંદર લાવીને હે ચેતન ! તમે તમારી ચેતનાને જાગ્રત કરી ચેતો જે મનુષ્ય જોઈતી ધર્મ સામગ્રી મળી છે, છતા તે આળસુ બની નકામી ખોઈ દે છે, તે મનુષ્યને જેમ મધમાખને મળેલુ મધ હાથથી જતું રહેતા હાથ ઘસતી જ રહે છે, તેમ પસ્તાવો કરવો પડે છે જેમ કોઈ માણુસ ભારે ઠાઠમાઠના દમામ સાથે જાન લઈ પરણુવા માટે જાય, પણુ લગ્ન—પરણુવાની વેળા—મુહૂર્ત્ત તો ઊંઘમા જ જતી રહે, અને જાગ્યા પછી મુહૂર્ત્ત જતું રહ્યા બદલનો પસ્તાવો કરે તે શુ કામ આવે ? તેમ જે મનુષ્યભવ પામીને આળસમા મળેલી ધર્મ સાધનની સામગ્રી ખોઈ દે છે, તે પછી મરવાની વખતે ભાન આવતા પસ્તાય છે, પણુ વખત હાથથી ગયા પછીનો પસ્તાવો બિલકુલ નકામોજ ગણાય છે ” —૧-૩

એણિ પરે દેઈ દેશના, કરે ભવિક ઉપકાર રે;
ગુરૂ મયણાને ઓળખી, બોલાવે તેણિ વાર રે. ચે૦ ૪
રે કુંવરી ! તું રાયની, સાથે સબલ પરિવાર રે;
અમ અપાસરે આવતી, પૂછણુ અર્થ વિચાર રે. ચે૦ ૫

આજ કિશ્યું ઈમ એકલી, એ કુણ પુરુષ રતન્ન રે; ?
ધુરિથી વાત સવિ કહી, મયણા સ્થિર કરી મન્ન રે. ચે૦ ૬
મનમાંહે નથી આવતું, અવર કિશું દુઃખ પૂજ્ય રે;
પણ જિનશાસન હેલના, સાલે લોક અબુઝ રે. ચે૦ ૭
ગુરૂ કહે દુઃખ ન આણજે, ઓછું અંશ ન ભાવે રે;
ચિંતામણી તુજ કર ચડયો, ધર્મ તણે પરભાવે રે. ચે૦ ૮
વડવખતી વર એહ છે, હોશે રાયા રાય રે;
શાસન સોહ વધારશે, જગ નમશે જસ પાય રે. ચે૦ ૯

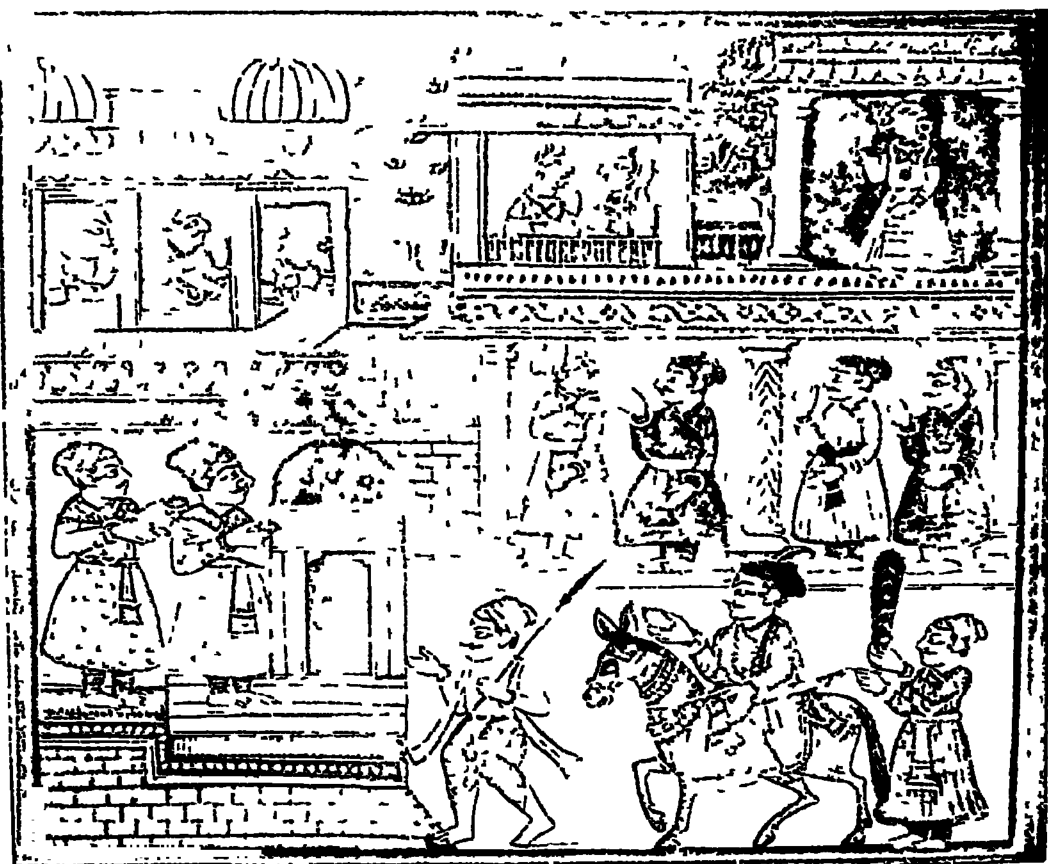
અર્થ:—આ પ્રમાણે ગુરૂએ દેશના દઈ ભવિકજનોનો ઉપકાર કર્યો તે પછી ગુરૂએ મયણાસુંદરી તરફ ધ્યાન દઈને જોતા તેણીને ઓળખી એટલે તુરત બોલાવી કે—"હે રાજકુમારી તુ ઘણા પરિવાર ને ઠાઠ સહિત અમને અર્થ સબધી વિચાર પૂછવાને માટે ઉપાશ્રયમા આવતી હતી, છતા આજે આમ એકલી કેમ છો? અને આ સાથે નરરત્ન કોણ છે?" ગુરૂનુ આ પ્રમાણે બોલવુ થતા મયણાસુંદરીએ મનને કાબુમા રાખી અથથી ઇતિ સુધીની વાત કહી બતાવી તથા વિશેષમા તેણીએ કહ્યુ—"હે પૂજ્યજી! આ બધુ થયુ તે સબધી તો મને માગ મનમાં કશુ ઓછુ આવતુ નથી, પરતુ એ ઓછુ આવે છે કે—અબુઝ લોકો જૈનશાસનની નિંદા મશ્કરી કરે છે, તે મને હૃદયમા બહુ જ ખટકે છે" ગુરૂએ કહ્યુ "હાલ થોડા વખત એવા લોકો ભલે નિંદા કરે, તો પણ લગારે મનમા દુખ કે ઓછુ લાવીશ નહી, કેમકે ધર્મના પ્રભાવથી તારા હાથમા આ નરરત્ન ખાસ ચિંતામણી આવેલ છે એમજ માની લે! આ નરરત્ન બુલદબખ્ત—ઘણોજ ભાગ્યવત છે—એટલુ જ નહીં પણ રાજાઓનો પણ રાજા થશે, તથા જૈનશાસનની શોભા વધારશે, અને આખુ જગત એના પગે પડશે, માટે જરાએ દુખ તથા ઓછુ લાવીશ નહી" —૫–૯

મયણાં ગુરૂને વિનવે, દેઈ આગમ ઉપયોગ રે;
કરી ઉપાય નિવારિયે, તુમ શ્રાવક તનુ રોગ રે. ચે૦ ૧૦
સૂરિ કહે એ સાધુનો, ઉત્તમ નહિ આચાર રે;
યંત્ર જડી મણિ મંત્ર જે, ઔષધ ને ઉપચાર રે. ચે૦ ૧૧
પણ એ સુપુરુષ એહથી, થાશે ધર્મ ઉદ્યોત રે;
તેણે એક યંત્ર પ્રકાશશું, જસ જગ જાગતિ જ્યોત રે. ચે૦ ૧૨

ચિત્ર ૨૩ ઉમરરાણો પરણવા જાય છે (પાનુ ૧૯)

ચિત્ર ૨૪ ઉજ્જયણીનો બજાર (પાનુ ૭૦)

ચિત્ર ૨૫ ઉંબરરાણાની જાન (પાનુ ૨૧)

ચિત્ર ૨૬ મયણાસુંદરીને ઉંબરરાણા સાથે પરણવાનું કહેતો પ્રજાપાલ (પાનું ૨૧)

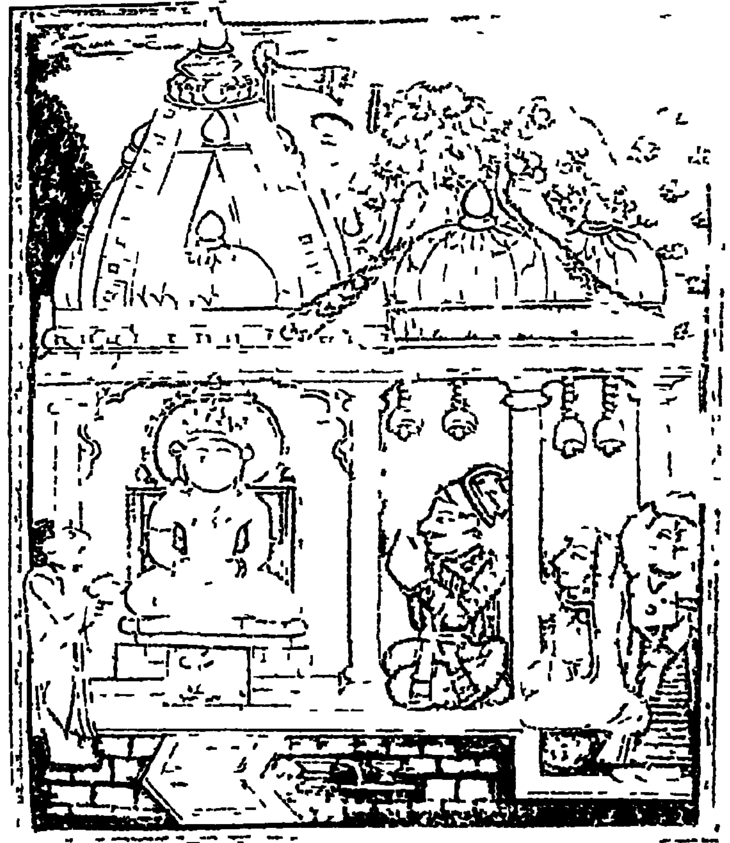
ચિત્ર ૨૭ ઉંબરરાણો અને મયણાસુંદરી વાર્તાલાપ કરે છે (પાનું ૨૨)

ચિત્ર ૨૮ મયણાસુંદરીને ઉબરરાણો કહે છે. (પાનુ ૨૩)

ચિત્ર ૨૯ મયણાસુન્દરી ઉંબર રાણાને જવાબ આપે છે (પાનુ ૨૪)

ચિત્ર ૩૦ ઋષભદેવનુ દેરાસર (પાનુ ૭૫)

શ્રી મુનિચંદ્ર ગુરૂ તિહાં, આગમગ્રંથ વિલોઈ રે;
માખણની પરેં ઉદ્ધર્યો, સિદ્ધચક્રયંત્ર જોઈ રે. ચે૦ ૧૩
અરિહંતાદિક નવ પદેં, ઓં હ્રીં પદ સંયુત્ત રે;
અવર મંત્રાક્ષર અભિનવા, લહિયેં ગુરૂગમેં તત્ત રે. ચે૦ ૧૪
સિદ્ધાદિક પદ ચિહું દિશેં, મધ્યે અરિહંત દેવ રે;
દરિસણ નાણ ચરિત્ત તે, તપ ચિહું વિદિશે સેવ રે. ચે૦ ૧૫
અષ્ટકમલદલ ઈણિ પરેં, યંત્ર સકલ શિરતાજો રે;
નિર્મલ તન મન સેવતાં, સારે વાંછિત કાજ રે. ચે૦ ૧૬
આસો સુદિમાંહે માંડિયેં, સાતમથી તપ એહ રે;
નવ આંબિલ કરી નિર્મલાં, આરાધો ગુણગેહ રે. ચે૦ ૧૭
વિધિ પૂર્વક કરી ધોતિયાં, જિન પૂજે ત્રણ કાલ રે;
પૂજા અષ્ટ પ્રકારની, કીજેં થઈ ઉજમાલ રે. ચે૦ ૧૮
નિર્મલ ભૂમિ સંથારીયેં, ધરીયેં શીલ જગીશ રે;
જપીયે પદ એકેકની, નોકારવાળી વીશ રે. ચે૦ ૧૯
આઠે થોઈ યેં વાંદિયેં, દેવ સદા ત્રણ વાર રે;
પડિક્કમણાં દોય કીજિયેં, ગુરૂ વૈયાવચ્ચસાર રે. ચે૦ ૨૦
કાયા વશ કરી રાખીયેં, વચન વિચારી બોલ રે;
ધ્યાન ધર્મનું ધારીયેં, મનસા કીજે અડોલ રે. ચે૦ ૨૧
પંચામૃત કરી એકઠાં, પરિગલ કીજેં પખાલ રે;
નવમે દિન સિદ્ધચક્રની, કીજેં ભક્તિ વિશાલ રે. ચે૦ ૨૨
સુદિ સાતમથી ઈણિ પરેં, ચૈત્રી પુનમ સીમ રે;
ઓલી એહ આરાધીયેં, નવ આંબિલની નીમ રે. ચે૦ ૨૩
એમ એક્યાશી આંબિલેં, ઓલી નવ નિરમાય રે;
સાઢાચાર સંવત્સરેં, એ તપ પૂરણ થાય રે. ચે૦ ૨૪

ઉજમણું પણ કીજિયેં, શક્તિતણે અનુસાર રે;
ઈહભવ પરભવ સુખ ઘણાં, પામીજેં ભવપાર રે. ચે૦ ૨૫

આરાધન ફલ એહનાં, ઈહ ભવેં આણ અખંડ રે;
રોગદોહગ દુ:ખઉપશમેં, જિમ ઘનપવન પ્રચંડ રે. ચે૦ ૨૬

નમણજલે સિદ્ધચક્રને, કુષ્ટ અઢારે જાય રે;
વાય ચોરાશી ઉપશમેં, રૂઝે ગુંબડ ધાય રે. ચે૦ ૨૭

ભીમ ભગંદર ભય ટલે, જાય જલોદર દૂર રે;
વ્યાધિ વિવિધ વિષ વેદના, જ્વર થાયે ચકચૂર રે. ચે૦ ૨૮

ખાસ નયન ખસ ચક્ષુના, રોગ મિટે સન્નિપાત રે;
ચોર ચરડ ડર ડાકિણી, કોઈ ન કરે ઉપઘાત રે. ચે૦ ૨૯

હીક હરસ ને હેડકી, નારાં ને નાસૂર રે;
પાઠાં પીડા રે પેટની, ટલેં દુ:ખ દંતના શૂલ રે. ચે૦ ૩૦

નિર્ધનિયાં ધન સંપજે, અપુત્ર પુત્રીયા હોય રે.
વિણ કેવલી સિદ્ધયંત્રના, ગુણ ન શકે કહિ કોય રે. ચે૦ ૩૧

રાસ ભલો શ્રીપાલનો, તિહાં એ સાતમી ઢાલ રે;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મંગલમાલ રે. ચે૦ ૩૨

અર્થ:—એ સાભળી મયણાસુંદરીએ ગુરૂને વિનવ્યુ કે—"ગુરૂમહારાજ! આગમ વિષે ઉપયોગ દઈ કોઈ સિદ્ધ ઉપાય કરી આપ કૃપા સહિત આ આપના શ્રાવકના શરીરનો રોગ દૂર કરો" મુનિચંદ્રસૂરિએ કહ્યુ કે–"બાઈ! એમ યંત્ર, મત્ર, મણિ, જડીબુટી ઔષધ કે બીજા ઉપાય કરવા એ જૈનસાધુનો ઉત્તમ આચાર ન કહેવાય, તો પણ આ પુરુષને સુખ થવાથી જૈન ધર્મનો ઘણો ઉદ્યોત થશે, એ મહા લાભ જાણીને એક યંત્ર જેનો જગતમા જાગતી જ્યોતિભર્યો યશ છે, તે યત્ર દેખાડીશ" એવુ કહી તે પછી જૈન સિદ્ધાતરૂપ દહીને મથી–વલોવી માખણની પેઠે તારવી લીધેલ સિદ્ધચક્રજીનો યત્ર જોઈ કહાડચો, અને તે યત્રની અદર અરિહત વગેરે ૐ હ્રીં એ બીજાક્ષરોથી સહિત નવે પદ હતા તથા બીજા પણ બીજમત્રો એની અદર ગુપ્તપણે છે કે જેનો તત્ત્વ ગુરૂગમથી જાણવામા આવે છે અહી તો ફક્ત જરૂર જેટલુ જ કહિયે છિયે આ આઠ પાખડીઓ-

વાળા કમળરૂપ યંત્રમા પૂર્વ દિશાથી માંડી ચાર દિશામાં સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ચાર પદો છે. તથા વચમા અરિહંત અને ચારે વિદિશિઓમા દર્શન જ્ઞાન, ચારિત્ર ને તપ એ પદો છે આવી રીતિના આ તમામ યંત્રોના મુકુટ સરખા સિદ્ધચક્ર-યંત્રનું જે નિર્મળ શરીર અને મનથી સેવન કરે તેના તમામ ધારણામા ધારેલાં કામ ફતેહ કરે છે આ યંત્ર આરાધવા માટેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે કે–" આશો શુદી સાતમથી આ નવપદની ઓળીનો તપ આરંભી પૂનમ સુધી નવ દિવસ લગે નિર્મળ નવ આયંબિલ કરી ગુણના ઘર રૂપ નવપદનુ આરાધન કરવુ શાસ્ત્રમા જેમ કહેલ છે તેમ પવિત્ર ધોતિયા વગેરે ધારણ કરી સવાર, બપોર અને સાંજ એમ ત્રણે કાળ વખતે જિનેશ્વરનુ વિધિ સહિત કાર્યનો મર્મ સમજી પૂજન કરવુ વિધિ સહિત દીવો, ધૂપ, પાણી, ચંદન, ફૂલ, ફળ, અક્ષત–ચોખા, નૈવેદ્ય એ આઠ જાતની ચીજોથી ઉત્સાહ સહિત પૂજા કરવી એ નવ દિવસ લગી જમીન ઉપર (નિર્જીવ જમીનપર) પથારી કરીને સૂવુ તથા પવિત્રાઈ સહિત યશવંત બ્રહ્મચર્ય પાળવુ એક એક પદની વીશ નોકારવાળી ફેરવવી દરેક કાળે આઠે થુઇથી દેવવંદન કરવુ, બન્ને ટંકનાં પ્રતિક્રમણ કરવા, ઉત્તમ પ્રકારે ગુરૂનો વૈયાવચ્ચ સાચવવો કાયાને વશ–કબજે કરીને રાખવી, વિચારીને વચન બોલવુ, ડામાડોળ રહિત મન રાખવુ, આર્ત્ત, રૌદ્રધ્યાન છોડી ફક્ત ધર્મધ્યાન જ ધરવુ, દહી, દૂધ, ઘી, સાકર અને પાણી એ પાંચે અમૃત એકઠા કરી તે પંચામૃતવડે બહુ ઉત્તમ વિધિથી પ્રભુજીની પ્રતિમાનો અથવા સિદ્ધચક્રજીના–પંચધાતુના યંત્રપટનો પખાળ કરવો, અને નવમે દિવસ સિદ્ધચક્રની વિશાળતાપૂર્વક ભક્તિ કરવી એ રીતે જ ચૈત્ર શુદી સાતમથી ચૈત્રી પૂનમ સુધી પણ વિધિ કરવો આ ઓળીના તપનુ નવ આંબિલ સહિત આરાધન કરવુ એમ નવે નવે એકાશી આંબિલનો કપટ રહિત તપ કરવો એટલે સાડાચાર વર્ષે નવ ઓળીઓ પૂર્ણ થતાં, આ તપ પૂર્ણ થયા પછી પોતાના ગજા પ્રમાણે ઉજમણુ પણ કરવું એથી આ ભવ અને પરભવ પુષ્કળ સુખ અનુભવી અંતે મોક્ષસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ તપારાધન વડે આ ભવની અંદર કોઇ આણુ ખંડન ન કરી શકે એવી અખંડ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ જ રોગ, દુર્ભાગ્ય, દુઃખ એઓનો, જેમ જબરા પવનની ઝપટથી વર્ષા-વિખરાઈ જાય છે, તેમ નાશ થાય છે આ સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણ જળનો શરીરે સ્પર્શ કરવાથી અઢારે જાતના કોઢ, ચોરાશી વાત, ગડ, ગુમડાં તથા ઘા એ બધા મટી જાય છે બિહામણા ભગંદર જળોદર, તરેહ તરેહના મહા વ્યાધિઓની વેદના અને તાવની પીડા એ બધાં દૂર થાય છે તેમજ ઉધરસ, ક્ષય, ખસ, આંખોના રોગ, સન્નિપાત, હીક, ગુદામાના મસા, હેડકી, નારા, નાસુર, પાઠાં, પેટપીડા, અને દાંતના દર્દ, એ બધાં રોગો નાશ થઈ જાય છે અને ચોર, ભૂત, ડાકિણીઓનો ભય પણ કશુ નુકશાન કરી શકે નહી તથા નિર્ધનીઆઓને ધન અને વાંઝિયાંઓને પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે આ સિવાય ગુણ ઘણા છે, પણ તે અપાર હોવાથી કેવળજ્ઞાની વિના આ સિદ્ધચક્ર યંત્રના ગુણ બીજા કોઈ કહી શકે

તેમ જ નથી એટલામાં બધું સમજી લો.' આ શ્રીપાળના રાસની રચનામાં સાતમી ઢાળ પૂરી થઈ, વિનયવિજયજી ઇચ્છે છે કે-આ રાસ સાંભળનારાઓને ત્યાં મંગલમાળા થજો —૧૦-૩૨

દોહરા ૭૮

શ્રી મુનિચંદ્ર મુનીશ્વરેં, સિદ્ધયંત્ર કરી દીધ;
ઇહ ભવ પરભવ એહથી, ફલશે વાંછિત સિદ્ધ. ૧
શ્રીગુરૂ શ્રાવકને કહે, એ બેઉ સુગુણનિધાન;
કોઇક અવસર પામિયેં, સેવો થઇ સાવધાન. ૨
સાહમીના સગપણ સમું, અવર ન સગપણ કોય;
ભકિત કરે સાહમી તણી, સમકિત નિર્મલ હોય. ૩
પધરાવે આદર કરી, સાહમી નિજ આવાસ;
ભકિત કરે નવ નવ પરેં, આણી મન ઉલ્લાસ. ૪
તિહાં સઘલો વિધિ સાચવે, પામી ગુરૂ ઉપદેશ;
સિદ્ધચક્ર પૂજા કરે, આંબિલ તપ સુવિશેષ. ૫

અર્થ:—આ પ્રમાણે યંત્રરાજનો વિધિ અને મહાત્મ્ય કહી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર તૈયાર કરી મયણાસુંદરીના પતિ ઉંબરરાણાના હાથમાં આપી મુનિચંદ્રસૂરીએ આશિર્વચનમાં કહ્યું કે—"તમો બન્નેની આ યંત્રરાજના આરાધનથી આ ભવમાં અને પરભવમાં ચિંતવેલી તમામ કાર્યસિદ્ધિ સફળ થશે" પછી તે ગુરૂએ એક ધનાઢ્ય અને ગુરૂભક્ત ધર્મજ્ઞ શ્રાવકને કહ્યું કે—"આ સ્ત્રી પુરૂષ બન્ને સારા ગુણોના ભંડાર સરખા છે, એમ તેઓના ઉત્તમ લક્ષણોથી જાણું છું, જેથી તેઓ થોડા જ વખતમાં જિનશાસનમાં પ્રભાવિક થશે, માટે આવાં મનુષ્યો પુણ્યયોગે જ કોઈક અવસરે હાથ લાગે છે, એમ જાણી એઓની સાવધાનપણે સેવા કરો કેમકે સાધર્મીના સગપણ કરતા બીજું એકે સગપણ વધારે વખાણવા લાયક નથી અને સાધર્મિકની ભક્તિ કરવાથી પોતાનું સમકિત નિર્મળ થાય છે" આ પ્રમાણે ગુરૂનું કહેવું થતાં ગુરૂવચનવિશ્વાસી શ્રાવક તેઓ બન્નેને આદર સહિત પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને મનમાં ઉલ્લાસ લાવી તમામ રીતે ભક્તિ કરવા લાગ્યો તેઓ દંપતી શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું પૂજન તથા સારી રીતે આંબિલનો તપ કરતાં હતા અને તે સંબંધીનો તમામ વિધિ ગુરૂની આજ્ઞાને અનુસરી તે પુણ્યવંત શ્રાવક સાચવતો હતો.

(ઢાળ આઠમી—દેશી ચોપાઈ ૭ની)

આસો સુદિ સાતમ સુવિચાર, ઓલી માંડી સ્ત્રી ભરતાર;
અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી, આંબિલ કીધાં મન સંવરી. ૧
પહેલે આંબિલ મન અનુકૂલ, રોગ તણું તિહાં દાધું મૂળ;
અંતરદાહ સયલ ઉપશમ્યો, યંત્રનવણ મહિમા મન રમ્યો. ૨
બીજે આંબિલ બાહિર ત્વચા, નિર્મળ થઈ જપતાં જિન રૂચા;
એમ દિન દિન પ્રતિ વાધ્યો વાન, દેહ થયો સોવન સમાન. ૩
નવમે આંબિલ થયો નિરોગ, પામી યંત્રનવણ સંયોગ,
સિદ્ધચક્રનો મહિમા જુઓ, સકલ લોક મન અચરિજ હૂઓ. ૪
મયણા કહે અવધારો રાય, એ સવિ સુહ ગુરૂ તણો પસાય;
માત પિતા બંધવ સુત હોય, પણ ગુરૂસમ હિતુઓ નહિ કોય. ૫
કષ્ટ નિવારે ગુરૂ ઈહલોક, દુર્ગતિથી વારે પરલોક;
સુમતિ હોય સદ્ગુરૂ સેવતાં, ગુરૂ દીવો ને ગુરૂ દેવતા. ૬
ધન ગુરૂ જ્ઞાની ધન એ ધર્મ, પ્રત્યક્ષ દીઠો જેહનો મર્મ;
જૈનધર્મ પરશંસે સહૂ, બોધિબીજ પામ્યા તિહાં બહૂ. ૭
સાતસેં રોગીના રોગ, નાઠા યંત્ર નવણ સંયોગ;
તે સાતસેં સુખીયા થયા, હરખ્યા નિજ નિજ થાનક ગયા. ૮

અર્થ:—આ પ્રમાણે કરતા જ્યારે આસો સુદિ સાતમ આવી પહોચી ત્યારે સારા વિચાર સહિત તે સ્ત્રી ભરતારે આંબિલની ઓળી આદરી અને અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી, મનને સંવરભાવમાં કાયમ કરી આંબિલ કરવા શરૂ કર્યા પહેલે આંબિલે મનની અનુકૂળતા મુજબ ઉંબરરાણાના કોઢરોગનું મૂળ બળી ભસ્મ થઈ ગયુ, એથી શરીર અંદરની બળતરા મટી ગઈ આમ થવાથી શ્રીસિદ્ધચક્રજીના યંત્રન્હવણનો મહીમા મનમાં રમવા લાગ્યો, કેમકે પ્રતીતિ થઈ આવી, બીજે આંબિલે રૂચિ સહિત વધતા ભાવવડે શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનનો જાપ જપતા ઉપરની ચામડી પણ સુંદર થઈ આવી, અને એક પછી એક દિવસ જતાં ન્હવણ પ્રતાપથી શરીર સોનાસરખુ નિર્મળ વર્ણવાળુ તેજસ્વી બન્યુ અને નવમે દિવસે તો યંત્રન્હવણના સંયોગથી રૂંવાડામા પણ રોગનો અંશ રહ્યો નહી, એથી નિરોગી થયો,

એ જોઈને તમામ જોનારાં લોકોને બહુ જ આશ્ચર્ય લાગ્યુ અને કહેવા લાગ્યા કે "વાહ! શ્રીસિદ્ધચક્રજીનો મહિમા તો જુઓ! ફક્ત નવ દિવસમા જ ભયંકર રોગ નાશ થઈ ગયો!" પતિને સુંદરતા પ્રાપ્ત થઈ તે જોઈ પતિભક્તિપરાયણા મયણાસુંદરી બોલી કે— "હે રાજાજી! આ બધો સદ્‌ગુરૂનો જ પ્રતાપ છે જગતની અંદર મા, બાપ, ભાઇ, બેટા વગેરે હિતના કરનારા છે, પણ ગુરૂના સરખાં વગરસ્વાર્થે હિતના કરનાર કોઈ પણ છે જ નહી ગુરૂ આ જન્મમાં કષ્ટ અને પરજન્મમા દુર્ગતિમા પડવુ એને બંધ પાડી દે છે. ભલી બુદ્ધિ વડે ગુરૂની સેવા કરવાથી ઉત્તમ પ્રકારની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગુરૂ દરેક ચીજની જાણ પાડવામા દીવા સરખા અને ઇષ્ટસિદ્ધિ સફળ કરવામાં દેવસરખા છે એવા જ્ઞાની ગુરૂને અને તારક ધર્મને ધન્ય છે કે જેનો પ્રત્યક્ષપણે મહિમા જોવામાં આવ્યો, તે તપાસો" ઈત્યાદિ પરસ્પર વાતો થઈ આ પ્રમાણે બનાવ બનેલો જોઇ મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા લોકો પણ જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને બહુ જણા સમકિત પામ્યા તેમ જ સાતસો કોઢિયાઓનો કોઢ પણ ન્હવણ જળના સ્પર્શથી જતો રહ્યો અને તેઓ સુખિયા થતા સર્વે ઉબરરાણાની રજા માગી હર્ષ સહિત પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા —૧ થી ૮

એક દિન જિણવર પ્રણમી પાય પાછા વળતાં દીઠી માય;
હરખ ધરીને ચરણે નમે, મયણા પણ આવી તિણે સમે. ૯

સાસૂ જાણી પાએ પડે, વિનય કરંતાં ગિરૂઆઈ ચઢે;
સાસૂ વહૂને દે આશીષ, અચરિજ દેખી ધૂણે શીષ. ૧૦

કહે કુંવર માતાજી સુણો, એ પસાય સહુ તુમ વહૂ તણો;
ગયો રોગ નેં વાધ્યો રંગ, વળી લહ્યો જિનધર્મ પ્રસંગ. ૧૧

સુગુણ વહૂ નિર્મલ નિજ નંદ, દેખી માય અધિક આણંદ;
પૂનિમ પરે વહૂ તેં જશ લીધ, સકલ કલા પૂરણ પીઉ કીધ. ૧૨

સુણો પુત્ર કોશંબી સુણ્યો, વૈદ્ય એક વૈદક બહુ ભણ્યો;
તેહ ભણી તિહાં જાઉં જામ, જ્ઞાની ગુરૂ મુજ મલિયા તામ. ૧૩

મેં પૂછ્યું ગુરૂચરણે નમી, કર્મ કદર્થન મેં બહૂ ખમી;
પુત્ર એક છે મુજ વાલહો, તે પણ કર્મે રોગે ગ્રહ્યો. ૧૪

તેહ તણો કિમ જાશે રોગ, કે નહિ જાસે પાપ સંયોગ?
દયા કરી મુજ દાખો તેહ, હું છું તુમ ચરણોની ખેહ. ૧૫

તવ બોલ્યા જ્ઞાની ગુણવંત, મ કર ખેદ સાંભળ વિરતંત;
તે તુજ પુત્ર કુષ્ટિયેં ગ્રહ્યો, ઉંબરરાણો કરી જશ લહ્યો. ૧૬
માલવપતિ પુત્રીયેં વર્યો, તસ વિવાહ કુષ્ટિયેં કર્યો;
ઘરણી વયણે તપ આદર્યો, સિદ્ધચક્ર આરાધન કર્યો. ૧૭

તેથી તુજ સુત થયો નિરોગ, પ્રગટયો પુણ્ય તણો સંયોગ;
વળી એહથી વધશે લાજ, જીતી ઘણાં ભોગવશે રાજ. ૧૮

ગુરૂવચને હું આવી આજ, તુમ દીઠે મુજ સરિયાં કાજ;
ત્રણે જણ રહે સુખવાસ, લીલ કરે સાહમી આવાસ. ૧૯
સિદ્ધચક્રનો ઉત્તમ રાસ, ભણતાં સુણતાં પૂરે આશ;
ઢાલ આઠમી ઈણિ પરે સુણી, વિનય કહે ચિત્ત ધરજો ગુણી. ૨૦

અર્થ:—આવી રીતે આનંદસહ દિવસો ગુજારતા હતા અને ધર્મકરણીમા તલ્લીન રહેતા હતા દરમ્યાન એક દિવસ દંપતી શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં દર્શન–ચરણવંદન કરીને પાછા વળ્યાં. તેવામાં ઉંબરરાણાએ પોતાની માતુશ્રીને દીઠી, એથી હર્ષ લાવીને તેણે માતાજીના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા એટલામાં મયણાસુંદરી પણ ત્યા આવી પહોચી અને પતિને પગે લાગેલા જોઈ પોતાના સાસૂજી જાણીને પગે પડી, કેમકે વડીલનો વિનય કરવાથી મોટાઈ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે મયણાસુંદરી પગે પડી ત્યારે સાસૂએ વહૂને આશિષ આપી અને એકદમ નિરોગતા મળેલી જોતા નવાઈ પામી માથુ ધૂણાવવા લાગી એ જોઈ કુંવરે કહ્યુ "હે માતુશ્રીજી! સાભળો, મ્હારો રોગ ગયો, શરીરનો રંગ વધ્યો, અને વળી જૈનધર્મનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો એ સઘળો પ્રતાપ આ આપની વહૂનો જ છે" આ પ્રમાણે કુંવરનુ બોલવુ સાભળી તથા સદ્ગુણી વહૂ અને નિર્મળ શરીરવાળા પોતાના પુત્રને જોઈ માતાને ઘણોજ આનંદ થયો, અને વહૂ પ્રત્યે સાસૂ કહેવા લાગી–"હે સુકુલિનિ વધૂ! બીજનો ચંદ્રમા જેમ દિન દિન ચડતી કળાનો થતા પૂનમને દિવસે સોળ કળાવાળો સંપૂર્ણ થાય, તેમ તે પણ પૂનમની પેઠે તારા પતિને પૂર્ણ કળાવાન્ કરીને યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે" તે પછી માતાએ વિતક વાત કહેવા માડી–"હે પુત્ર! મે કોશબીનગરની અંદર, વિશેષ વૈદ્યકશાસ્ત્રનો ભણેલો એક કુશળ વૈદ્ય છે એવુ સાભળ્યુ, તેથી તેને મળવા હું ત્યા જતી હતી, તે દરમ્યાન માર્ગમા મને એક જ્ઞાની ગુરૂ મળ્યા, એટલે મે તે ગુરૂના ચરણમા નમન કરી પૂછ્યુ–'હે ગુરૂરાજ! મે કર્મની પીડા બહુ સહન કરી છે! પ્રભુ! મારે એકનો એક વ્હાલો પુત્ર છે, છતા તે પણ નઠારા કર્મના સંયોગવડે કોઢના રોગથી પકડાઈ ગયો

એ જોઈને તમામ જોનારાં લોકોને બહુ જ આશ્ચર્ય લાગ્યુ અને કહેવા લાગ્યાં કે "વાહ! શ્રીસિદ્ધચક્રજીનો મહિમા તો જુઓ! ફક્ત નવ દિવસમા જ ભયંકર રોગ નાશ થઈ ગયો!" પતિને સુંદરતા પ્રાપ્ત થઈ તે જોઈ પતિભક્તિપરાયણા મયણાસુંદરી બોલી કે— "હે રાજાજી! આ બધો સદ્‌ગુરૂનો જ પ્રતાપ છે જગતની અંદર મા, બાપ, ભાઇ, બેટા વગેરે હિતના કરનારાં છે, પણ ગુરૂના સરખા વગરસ્વાર્થે હિતના કરનાર કોઈ પણ છે જ નહી ગુરૂ આ જન્મમા કષ્ટ અને પરજન્મમા દુર્ગતિમા પડવુ એને બંધ પાડી દે છે ભલી બુદ્ધિ વડે ગુરૂની સેવા કરવાથી ઉત્તમ પ્રકારની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગુરૂ દરેક ચીજની જાણ પાડવામા દીવા સરખા અને ઇષ્ટસિદ્ધિ સફળ કરવામા દેવસરખા છે. એવા જ્ઞાની ગુરૂને અને તારક ધર્મને ધન્ય છે કે જેનો પ્રત્યક્ષપણે મહિમા જોવામા આવ્યો, તે તપાસો" ઈત્યાદિ પરસ્પર વાતો થઈ આ પ્રમાણે બનાવ બનેલો જોઇ મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા લોકો પણ જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને બહુ જણાં સમકિત પામ્યા તેમ જ સાતસો કોઢિયાઓનો કોઢ પણ ન્હવણ જળના સ્પર્શથી જતો રહ્યો અને તેઓ સુખિયા થતાં સર્વે ઉંબરરાણાની રજા માગી હર્ષ સહિત પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા —૧ થી ૮

એક દિન જિણવર પ્રણમી પાય પાછા વળતાં દીઠી માય;
હરખ ધરીને ચરણે નમે, મયણા પણ આવી તિણે સમે. ૯

સાસૂ જાણી પાએ પડે, વિનય કરંતાં ગિરૂઆઈ ચઢે;
સાસૂ વહૂને દે આશીષ, અચરિજ દેખી ધૂણે શીષ. ૧૦

કહે કુંવર માતાજી સુણો, એ પસાય સહુ તુમ વહૂ તણો;
ગયો રોગ નેં વાધ્યો રંગ, વળી લહ્યો જિનધર્મ પ્રસંગ. ૧૧

સુગુણ વહૂ નિર્મલ નિજ નંદ, દેખી માય અધિક આણંદ;
પૂનિમ પરેં વહૂ તેં જશ લીધ, સકલ કલા પૂરણ પીઉ કીધ. ૧૨

સુણો પુત્ર કોશંબી સુણ્યો, વૈદ્ય એક વૈદક બહુ ભણ્યો;
તેહ ભણી તિહાં જાઉં જામ, જ્ઞાની ગુરૂ મુજ મલિયા તામ. ૧૩

મેં પૂછ્યું ગુરૂચરણે નમી, કર્મ કદર્થન મેં બહૂ ખમી;
પુત્ર એક છે મુજ વાલહો, તે પણ કર્મે રોગે ગ્રહ્યો. ૧૪

તેહ તણો કિમ જાશે રોગ, કે નહિ જાસે પાપ સંયોગ?
દયા કરી મુજ દાખો તેહ, હું છું તુમ ચરણોની ખેહ. ૧૫

તવ બોલ્યા જ્ઞાની ગુણવંત, મ કર ખેદ સાંભળ વિરતંત;
તે તુજ પુત્ર કુષ્ટિયેં ગ્રહ્યો, ઉંબરરાણો કરી જશ લહ્યો. ૧૬
માલવપતિ પુત્રીયેં વર્યો, તસ વિવાહ કુષ્ટિયેં કર્યો;
ધરણી વયણે તપ આદર્યો, સિદ્ધચક્ર આરાધનં કર્યો. ૧૭
તેથી તુજ સુત થયો નિરોગ, પ્રગટ્યો પુણ્ય તણો સંયોગ;
વળી એહથી વધશે લાજ, જીતી ઘણાં ભોગવશે રાજ. ૧૮
ગુરુવચને હું આવી આજ, તુમ દીઠે મુજ સરિયાં કાજ;
ત્રણે જણ રહે સુખવાસ, લીલ કરે સાહમી આવાસ. ૧૯
સિદ્ધચક્રનો ઉત્તમ રાસ, ભણતાં સુણતાં પૂરે આશ;
ઢાલ આઠમી ઈણિ પરે સુણી, વિનય કહે ચિત્ત ધરજો ગુણી. ૨૦

અર્થ:—આવી રીતે આનંદસહ દિવસો ગુજારતાં હતાં અને ધર્મકરણીમા તલ્લીન રહેતા હતાં દરમ્યાન એક દિવસ દંપતી શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં દર્શન–ચરણવંદન કરીને પાછા વળ્યાં. તેવામાં ઉંબરરાણાએ પોતાની માતુશ્રીને દીઠી, એથી હર્ષ લાવીને તેણે માતાજીના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા એટલામા મયણાસુંદરી પણ ત્યા આવી પહોંચી અને પતિને પગે લાગેલા જોઈ પોતાનાં સાસૂજી જાણીને પગે પડી, કેમકે વડીલનો વિનય કરવાથી મોટાઈ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે મયણાસુંદરી પગે પડી ત્યારે સાસૂએ વહૂને આશિષ આપી અને એકદમ નિરોગતા મળેલી જોતા નવાઈ પામી માથુ ધૂણાવવા લાગી એ જોઈ કુંવરે કહ્યુ "હે માતુશ્રીજી! સાભળો, મ્હારો રોગ ગયો, શરીરનો રંગ વધ્યો, અને વળી જૈનધર્મનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો એ સઘળો પ્રતાપ આ આપની વહૂનો જ છે" આ પ્રમાણે કુંવરનુ બોલવુ સાભળી તથા સદ્ગુણી વહૂ અને નિર્મળ શરીરવાળા પોતાના પુત્રને જોઈ માતાને ઘણોજ આનંદ થયો, અને વહૂ પ્રત્યે સાસૂ કહેવા લાગી–"હે સુકુલિનિ વધૂ! બીજનો ચંદ્રમા જેમ દિન દિન ચડતી કળાનો થતા પૂનમને દિવસે સોળ કળાવાળો સંપૂર્ણ થાય, તેમ તે પણ પૂનમની પેઠે તારા પતિને પૂર્ણ કળાવાન્ કરીને યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે" તે પછી માતાએ વિતક વાત કહેવા માડી–"હે પુત્ર! મે કોશંબીનગરની અંદર, વિશેષ વૈદ્યકશાસ્ત્રનો ભણેલો એક કુશળ વૈદ્ય છે એવુ સાભળ્યુ, તેથી તેને મળવા હુ ત્યા જતી હતી, તે દરમ્યાન માર્ગમા મને એક જ્ઞાની ગુરૂ મળ્યા, એટલે મે તે ગુરૂના ચરણમા નમન કરી પૂછ્યુ–'હે ગુરૂરાજ! મે કર્મની પીડા બહુ સહન કરી છે! પ્રભુ! મારે એકનો એક વ્હાલો પુત્ર છે, છતા તે પણ નઠારા કર્મના સંયોગવડે કોઢના રોગથી પકડાઈ ગયો

છે–તો તેનો તે રોગ નાશ થશે કે કોઈ પાપના સંયોગને લીધે નહી (નાશ) થશે ? તે દયા કરીને પ્રકાશ કરો હું આપના ચરણકમળની રજ છું ' જ્યારે મે આવી દયાજનક સ્થિતિ દર્શાવી ત્યારે દયાસમુદ્ર ગુણવંત જ્ઞાનીગુરૂએ દયા કરી કહ્યુ–' બાઈ ! તુ દિલગીર ન થતા તારા પુત્ર સંબધીની હકીકત સાભળ તે તારા રોગી પુત્રને કોઢિઆઓએ અંગીકાર કર્યો અને તેનુ ઉબરરાણો નામ સ્થાપન કરી તેમણે યશ મેળવ્યાં છે, તેને માળવાના રાજાની પુત્રીએ વર્યો છે અને તે બન્નેનો વિવાહમહોત્સવ કોઢિયાઓએ કર્યો છે તેમ જ સ્રીના વચનથી ઓળીનો તપ આદરી શ્રીસિદ્ધચક્રજીનુ આરાધન કર્યું છે, તેથી તારો પુત્ર રોગ રહિત થયો છે, કેમકે એણે પૂર્વજન્મની અંદર જે પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હતું તેનો સંયોગ પ્રગટ થયો છે વળી એ શ્રીસિદ્ધચક્રારાધન વડે એની બહુ જ લાજ–શોભા વધશે અને ઘણા રાજાઓને જીતી રાજ્ય ભોગવશે માટે હવે દિલગીર થવા જેવુ કશુ નથી ' આ પ્રમાણે જ્ઞાની મહારાજે કહ્યુ તેથી તે વચનોને વધાવી લઈ હુ અહી આજે આવી અને તમને જોવાથી મારાં બધા કામ સફળ થયા છે " આવી રીતે વાતો કરી પછી તે ત્રણે જણ સાધર્મિભાઈની હવેલીએ ગયા અને તે નિવાસસ્થળમા લીલા કરતા સુખ સહિત દિવસો ગુજારવા લાગ્યા **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ સિદ્ધચક્રજીના ઉત્તમ રાસની અંદર ધ્યાન રાખી જે શ્રોતાઓ સાભળે તેઓની ભણુતા અને સાભળતા મનની આશાઓ પરિપૂર્ણ થાય છે, માટે હે ગુણિજનો ! આ પ્રમાણે કહેલી શ્રીપાલ રાસની આઠમી ઢાળ કે જે શ્રીસિદ્ધચક્રજીના પ્રત્યક્ષ માહાત્મ્યમય છે તે ચિત્તની અંદર ધારી રાખજો —૯ થી ૨૦

દોહરા ૭૯

એક દિન જિન પૂજા કરી, મધુર સ્વરેં એક ચિત્ત;
ચૈત્યવંદન કુંવર કરે, સાસૂ વહૂ સુણંત. ૧

મયણાની માતા ઘણું, દુહવાણી નૃપ સાથ;
જવ મયણા મત્સર ધરી, દીધી ઉંબર હાથ. ૨

પુણ્યપાળ નામેં નૃપતિ, નિજ બાંધવ આવાસ;
રીસાઈ આવી રહી, મૂકે મુખ નિસાસ. ૩

જિન વાણી હિયડે ધરી, વિસારી દુઃખ દંદ;
આવી દેવ જુહારવા, તિણેં દિન તિહાં આણંદ. ૪

માયેં મયણા ઓળખી, અનુસારે નિજ બાલ;
આગળ નર દીઠો અવર, યૌવન રૂપ રસાલ. ૫

ચિત્ર ૩૧ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિ, ઉમ્બરરાણાને તથા મયણાસુંદરીને ઉપદેશ આપે છે (પાનું ૨૮)

ચિત્ર ૩૦ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિનો ઉપદેશ (પાનું [illegible])

ચિત્ર ૩૩ (પાનું ૩૩)
સિદ્ધચક્રજીની આરાધના કરતા શ્રીપાલ અને મયણા

ચિત્ર ૩૪ (પાનું ૩૬)
શ્રીપાલ અને મયણાસુંદરી સાધર્મીને ઘેર રહેલા છે

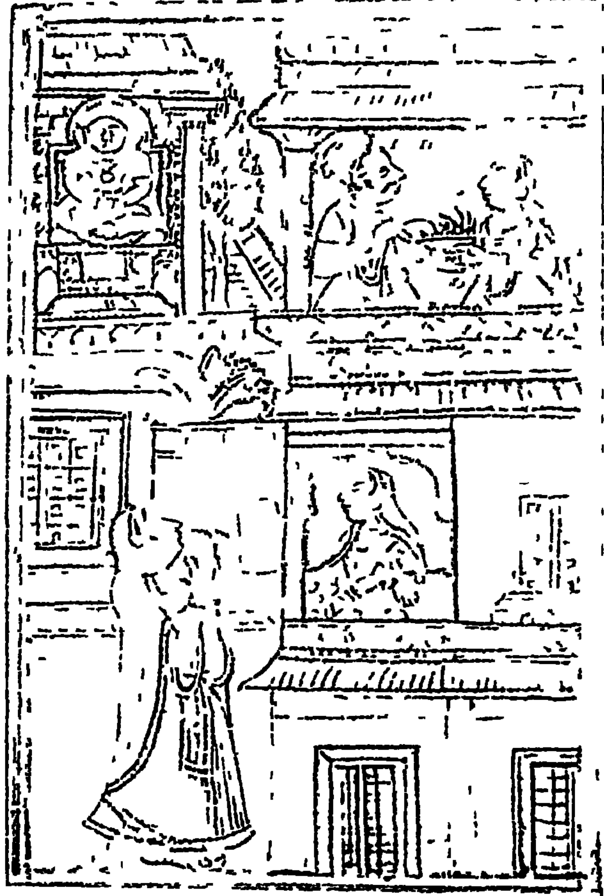
ચિત્ર ૩૫ કમલપ્રભા, શ્રીપાલ અને મયણા (પાનું ૩૬)

ચિત્ર ૩૬ ગુરુમહારાજ અને કમલપ્રભા (પાનું ૩૫)

શ્રીપાલ વગેરે દેરાસરમાંથી બહાર નીકળતા (પાનું ૩૮)

ચિત્ર ૩૮ દેરાસરમાં પ્રવેશ કરતી મયણાની માતા (પાનું ૩૮)

કુલખંપણુ એ કુંવરી, કાં દીધી કિરતાર;
જિણે કુષ્ટીવર પરિહરી, અવર કિયો ભરતાર. ૬
વજ્ર પડો મુજ કૂખને, ધિક ધિક મુજ અવતાર;
રૂપસુંદરી ઈણિ પરે ઘણું, રૂદન કરે તેણી વાર. ૭
રોતી દીઠી દુ:ખ ભરેં, મયણાયેં નિજ માય;
તવ આવી ઉતાવળી, લાગી જનની પાય. ૮
હરખ તણે રથાનક તુમેં, કાં દુ:ખ આણો માય ?
દુ:ખ દોહગ દૂરેં ગયાં, શ્રીજિનધર્મ પસાય. ૯
નિસિહી કહીને આવીયાં, જિણહર માંહે જેણ;
કરતાં કથા સંસારની, આશાતના હોયે તેણ. ૧૦
હવણાં રહીયેં છે જિહાં, આવો તિણે આવાસ;
વાત સયલ સુણજો તિહાં, હોશે હિયે ઉલ્લાસ. ૧૧
તિહાં આવી બેઠાં મલી, ચારે ચતુર સુજાણ;
જે દિન સજન મેલાવડો, ધન તે દિન સુવિહાણ. ૧૨
મયણાના મુખથી સુણી, સઘળો તે અવદાત;
રૂપસુંદરી સુપ્રસન્ન થઈ, હિયડે હરખ ન માત. ૧૩

અર્થ:—એક દિવસ એ ત્રણે જણે જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરી મધૂર-મીઠા અવાજ સહિત અને એક ચિત્તથી અગાડી કુવર અને પાછળ માતા તથા વહૂ એમ મર્યાદાના ક્રમસહ બેસી ચૈત્યવદન કરવુ શરૂ કર્યું, તેમા બન્ને જણુ સાભળતા હતા અને કુંવર ચૈત્યવદનનો પાઠ કહેતો હતો તે વખતે એવો બનાવ બન્યો કે—જ્યારે પ્રજાપાળ રાજાએ અભિમાનમા ગર્ક થઈ મયણાસુદરીને ઉબરરાણાને હાથ સોપી દીધી હતી ત્યારે મયણા-સુદરીની માતા રૂપસુદરીનુ મન બહુ જ દુભાયુ, એથી રીસાઈ ચાલી એ જ શહે-રની અદર પુણ્યપાળ નામનો રાજા કે જે તેણીનો ભાઈ થતો હતો તેને ત્યા આવીને રહી હતી અને પુત્રીને કોઢિયા સાથે વળાવી અવતાર બગાડચો, એ બાબતનું દુખ હૈયે ચઢી આવતા વારવાર નિસાસા નાખતી હતી પરતુ તેણીએ જ્યારે જિનેશ્વરદેવની વાણી તરફ શ્રદ્ધા અને નિશ્ચયપૂર્વક ધ્યાન આપ્યુ, તો તેણીને 'આ અસાર સસારની સગાઈ સબધે દુખમા લીન થઈ ધર્મધ્યાન મૂકી દેવુ એ તદ્દન ઘેલછા છે' એવુ ભાસ્યુ અને

એ વાત હૈયામા કાયમ કરી દુ ખ ભાવને વિસારી દઇ તે દિવસે જિનમદિરમા આનંદ સહિત પ્રભુના દર્શન કરવા આવી મદિરની અદર બેઠેલી મયણાસુદરીને તેણીએ અણુસારેથી ઓળખી, પણ કોઢિઆ ધણી વગર બીજા યુવાન અને સુદર રૂપવંત નરને આગળ બેઠેલો દીઠો એ જોતા જ ઉદાસીનતામા લીન થઈ રૂપસુદરી શોચવા લાગી કે—" એ મારી કૂખમાં આળોટેલ છતા કુળને કલક લગાડે એવી દીકરી કેમ નીવડી? હે કીરતાર! તે પણ એવી કુળખાપણ કુવરીને માગ પેટે કેમ આપી? કે જેણીએ પચની સાખે વરાવેલા કોઢિઆ વરને છોડી દઈ બીજો ધણી કર્યો, માટે મારા અવતારને ધિક્કાર છે! ધિક્કાર છે!! અને આવી ઓલાદ પેદા થતાં મારી કૂખ ઉપર વજ્ર પડી મારો જ નાશ કેમ ન થયો? ઈત્યાદિ દુ ખભર્યા વિચારમા ડૂબેલી રૂપસુદરી જે વખતે બહુ જ રોતી હતી, તે વખતે મયણાસુદરીએ પોતાની માને દીઠી એથી ચૈત્યવદનાદિ સુકૃત્ય પૂર્ણ થતાં ઉતાવળી ઉતાવળી માતુશ્રીની પાસે આવી મર્યાદાયુક્ત પગે લાગીને કહ્યુ—" હે માતુશ્રીજી! આ હર્ષના સ્થાનમાં આપ દુ ખ શા સારૂ લાવો છો? દુ ખ અને દુર્ભાગ્ય તો શ્રીજિનધર્મ પ્રતાપવડે દૂર જતાં રહ્યા છે આ પ્રભુમદિરની અદર નિસિહી કહીને આપે અને અમોએ કરાર કર્યો છે, કે હવેથી મદિર બહાર નીકળતા લગી સસારના સઘળા પાપ વ્યાપાર નિસિહી એટલે નિષેધ્યા—દૂર કર્યા છે, માટે બધી બનેલી વાત અહીંયા કહેવાથી એટલે કોઇ પણ સાંસારિક કથાના કહેવાથી ચોરાશી આશાતના પૈકી એક મોટી આશાતના લાગે, એ માટે જ્યાં હાલમાં અમો રહિયે છિયે ત્યા દર્શન કરી આવ્યા બાદ અમારી સાથે પધારો અને બધી વાત સાંભળો કે જેથી આપના હૃદયમા આનદના જ ઉભરા આવશે " આ પ્રમાણે પુત્રીનું બોલવુ થતા શોક દૂર કરી રૂપસુદરી જિનદર્શન સ્તવનમા નિમગ્ન બની, અને તે પછી તેઓની સાથે સાથે સાધર્મી ભાઈના મકાનમા જઈ પહોચી ત્યા વર વહૂ અને બન્ને વ્હેવાણો એમ ચારે ચતુરસુજાણ જન આનદયુક્ત બેઠાં અહા! જે દિવસ પોતાના વ્હાલા માણસનો મેલાપ થાય તે દિવસ અને વ્હાણાને ધન્ય છે, કેમકે દુ ખ સુખની વાતો કરવાનો વખત મળવાથી હૃદયને બહુજ શાતિ મળે છે ને સતાપ ટળે છે (આ કવિ કથન છે.) પછી રૂપસુદરીએ પુત્રી મયણાસુદરીના મ્હોએથી બધી વાત સાભળી અને આશ્ચર્યકારી બનાવ બનેલો જાણતા જ તેણીના આત્માને બહુ જ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઈ તે એટલા સુધી કે હૈયામા હર્ષના આસુ આવ્યા આવા બનાવથી કયા સમજુ જનને હર્ષ પેદા ન થાય? —૧ થી ૧૩

ઢાળ નવમી—અર્ધમડિત ગોરી નાગિલા રે —એ દેશી

વર વહૂ બે સાસૂ મલી રે, કરે વેવાહણ વાત રે;
કમળા રૂપાને કહે રે, ધન તુમ કુલ વિખ્યાત રે.

જુઓ અગમગતિ પુણ્યની રે, પુણ્યેં વંછિત થાય રે;
સવિ દુઃખ દૂર પલાય રે, જુઓ અગમગતિ પુણ્યની રે. ૧

વહૂએં અમ કુલ ઉદ્ધર્યું રે, કીધો અમ ઉપગાર રે;
અમને જિન ધર્મ બૂઝવ્યો રે, ઉતાર્યાં દુઃખ પાર રે. જુ૦ ૨

સૂઈ જિમ દોરા પ્રતે રે, આણે કસીદો ઠામ રે;
તિમ વહૂએં મુજ પુત્રની રે, ઘણી વધારી મામ રે. જુ૦ ૩

રૂપા કહે ભાગ્યેં લહ્યો રે, અમે જમાઈ એહ રે;
રયણચિંતામણિ સારિખો રે, સુંદર તનું સસનેહ રે. જુ૦ ૪

સુણવા અમ ઈચ્છા ઘણી રે, એહનાં કુલ ઘર વંશ રે;
પ્રેમેં તેહ પ્રકાશીયે રે, જિમ હીસેં અમ હંસ રે. જુ૦ ૫

અર્થઃ—વર, વહૂ અને એ બેઉ જણની બન્ને સાસૂ એ ચાર જણ એકાંતમાં બેઠાં હતાં, એ વખતે વાત ચાલતાં બન્ને વ્હેવાણો પૈકી ઉબરરાણાની માતા કમળા મયણાની માતા રૂપાને કહેવા લાગી કે "તમારા પ્રસિદ્ધિ પામેલા કુલને ધન્ય છે! આ વહૂએ અમારા કુલને ડુબતો બચાવી લીધો છે, અમારા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે, અમને ચિંતામણિરત્ન સરખા જૈન ધર્મનાં સંસ્કારી કર્યા છે અને અમને દુઃખદરિયામાથી પેલે પાર ઉતારી આભારી કર્યા છે તથા જેમ સોયદોરાને કાબૂમા લઈ ફૂલ બૂટા વગેરે ભરવાના કામમાં શોભાવંત બનાવી દે છે, તેમ વહૂએ મારા પુત્રને ગર્યાદામાં લાવી ઘણી જ લાજ આબરૂ વધારી અમોને ઠેકાણે આણ્યા છે માટે ખચિત તમો ધન્યવાદનાં જ પાત્ર છો!!" ઈત્યાદિ મનોજ્ઞ વચન સાંભળી રૂપાએ કહ્યું કે—"અમોએ પણ અમારા પૂર્વ પુણ્યબળના યોગથી જ ચિંતામણીરત્ન સરખા સુંદર શરીરવંત અને સ્નેહાળ હૃદયવંત આ જમાઈરાજ પામેલ છે, માટે એમના કુલ, વંશ, ઘર, વગેરે બાબતની કથા સાંભળવા અમને બહુ જ ચાહના છે, એ વાસ્તે તમો ઉલ્લાસ સહિત કહી સંભળાવો કે જેથી અમારો આત્મા અતિ પ્રસન્ન થાય"

—૧ થી ૫

કહે કમળા રૂપા સુણો રે, અંગ અનોપમ દેશ રે;
તિહાં ચંપાનગરી ભલી રે, જિહાં નહિ પાપ પ્રવેશ રે. જુ૦ ૬

તેહ નગરનો રાજિયો રે, રાજગુણેં અભિરામ રે;
સિંહ થકી રથ જોડતાં રે, પ્રગટ હોશે તસ નામ રે. જુ૦ ૭

રાણી તસ કમલપ્રભા રે, અંગ ધરે ગુણ શ્રેણુ રે;
કોંકણદેશ નરિંદની રે, જે સુણિયે લઘુ બહેન રે. જુ૦ ૮

રાજા મન ચિંતા ઘણી રે, પુત્ર નહી અમ કોય રે;
રાણી પણ આરતિ કરે રે, નિશદિન ઝુરે દોય રે. જુ૦ ૯

દેવ દેહરડાં માનતા રે, ઈચ્છતાં પૂછતાં એક રે;
રાણી સુત જનમ્યો યથા રે, વિદ્યા જાણે વિવેક રે. જુ૦ ૧૦

નગરલોક સવિ હરખીયાં રે, ઘર ઘર તોરણ ત્રાટ રે;
આવે ઘણાં વધામણાં રે, શણગાર્યાં ઘર હાટ રે. જુ૦ ૧૧

રાજા મન ઉલટ ઘણો રે, દાન દિયે લખ કોડી રે;
વૈરી પણ સંતોષીયા રે, બંદિખાના છોડી રે. જુ૦ ૧૨

ધવલ મંગલ દિયે સુંદરી રે, વાજે ઢોલ નીસાણ રે;
નાટક હોવે નવનવાં રે, મહોત્સવ અધિક મંડાણ રે. જુ૦ ૧૩

ન્યાતિ સજન સહુ નોતર્યાં રે, ભોજન ષટરસ પાક રે;
પાર નહીં પકવાનનો રે, શાલિ સૂરહાં ઘૃત શાક રે. જુ૦ ૧૪

ભૂષણ અંબર પહેરામણી રે, શ્રીફલ કુસુમ તંબોળ રે;
કેસર તિલક વલી છાંટણાં રે, ચંદન ચૂઆ રંગરોલ રે. જુ૦ ૧૫

રાજરમણી અમ પાલશે રે, પુણ્યે લહ્યો એ બાલ રે;
સજન ભૂઆ મલી તેહનું રે, નામ ઠવ્યું શ્રીપાલ રે. જુ૦ ૧૬

રાસ રૂડો શ્રીપાલનો રે, તેહની નવમી ઢાલ રે;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેં રે, હોજો મંગલ માલ રે. જુ૦ ૧૭

અર્થ:—બ્હેવાણુની આ પ્રમાણે આતુરતા જાણી કમળા રૂપાને કહેવા લાગી કે—"સાભળો જેની બરોબરી માટે, ઉપમા ન આપી શકાય એવા અગ દેશની અદર સુદર ચંપાનગરી છે કે જેમા પાપ પણ પેસવા પામતુ નથી, એવી પુણ્યધામ નગરીમા રાજાના તમામ ગુણોએ કરીને મનોહર સિહરથ રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને કમળપ્રભા નામની રાણી કે જે પોતાના શરીરમા સ્રીને શોભા આપનારા ગુણોની શ્રેણી–સમૂહને

ધારણ કરનારી હતી, અને તે કોંકણ દેશ–ઠાણાના રાજાની ન્હાની બ્હેન થતી હતી, પણ પુત્ર વગરની લાંબી જીંદગી ગુજરી ગયા છતા પણ રાજ્યગાદી સંભાળનાર કુંવર થયો નહી, તેથી રાજાના મનમાં ઘણી ફિકર થઈ આવી, અને રાણી પણ એ જ બાબતની ફિકર કરતી હતી. આમ હોવાથી તેઓ રાજારાણી રાત ને દહાડો ઝૂર્યા કરતા હતા પુત્રપ્રાપ્તિ માટે લોકરૂઢી અને આશાના કાયદા પ્રમાણે દેવદહેરાંની માનતાઓ કરતા–ઇચ્છતા પૃછતા કાકતાલીય ન્યાયની પેઠે રાણી સગર્ભા થઈ અને ગર્ભમર્યાદા પૂર્ણ થયે, જેમ વિદ્યા વિવેકને જન્મ આપે, તેમ તે રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો આથી રૈયત રાજી થઈ અને તે સંબંધીની ખુશાલી જાહેર કરવા પ્રજાજનોએ ઘર ઘર હાટેહાટે તોરણ બાંધ્યા, વધામણાં લઈને રાજદ્વારમા ગયા રાજાએ પણ ઘડપણમા દીકરો થવાના લીધે મનમા ઘણોજ ઉલટ આવતા ક્રોડાગમે દાન આપી અર્થિ–યાચક જનોને સંતોષ આપ્યો દુશ્મનોને પણ વૈરની માફી આપી, અને કેદીઓને કેદથી છોડી મૂકી સંતોષ આપ્યો સુંદર સવાસણ સુંદરીઓ ધવળ મંગળ ગીતો ગાવા લાગી, ઢોલ નોબત વાગવા લાગ્યાં. નવા નવા નાટકો થવા લાગ્યા અને અધિક મંડાણ સહિત મોટા મહોત્સવનો સમારંભ થયો જ્ઞાતિ, સજ્જન વગેરે બધાંઓને નોતર્યા, ખટરસ ભોજનપાક તૈયાર કર્યા, પાર વગરનાં પકવાન્ન, લાપસી, સારાં દાળ–ભાત તથા ઘૃત–શાક એ બધાં બનાવ્યાં અને તેઓને જમાડયાં તે પછી અમૂલ્ય વસ્ત્રો, દાગીનાઓની પહેરામણી કરી. પછી નાળિએર, હાર–ફૂલગોટા, પાનબીડાં વ્હેચ્યા કેસર કંકુનાં તિલક કર્યા અને ચંદન–ચૂઆ–ગુલાબજળ વગેરે છાંટી રંગરોળ કરી સર્વને ખુશી ખુશી કર્યા તે પછી કુંવરના પિતાએ કહ્યું કે– “આ કુંવર અમે પુણ્યવડે પામ્યા છિયે તથા આ અમારી રાજ્યલક્ષ્મીનુ પ્રતિપાલન કરશે, માટે તેને લગતુ નામ રાખો ” એથી સજ્જન અને ફઈયે મળીને ‘શ્રીપાળકુંવર’ એવુ નામ રાખ્યુ આ સુંદર **શ્રીપાળ**ના રાસમાં નવમી ઢાળ કહી, કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે, આ રાસના સાંભળનારાઓને ત્યાં લીલા લ્હેર થજો —૬ થી ૧૭

દોહરા ૭૬

પાંચ વરસનો જવ હૂઓ, તે કુંવર શ્રીપાલ;
તામ શૂલ રોગેં કરી, પિતા પહોતો કાલ. ૧
શીર ફૂટે પીટે હિયો, રૂવે સકલ પરિવાર;
સ્વામી તેં માયા તજી, કુણ કરશે અમ સાર. ૨
ગયા વિદેશેં બાહુડે, વ્હાલાં કોઇક વાર;
ઈણ વાટેં વોળાવિયા, તે ન મલે બીજી વાર. ૩

રાણી તસ કમલપ્રભા રે, અંગ ધરે ગુણ શ્રેણ રે;
કોંકણદેશ નરિંદની રે, જે સુણિયે લઘુ બ્હેન રે. જુ૦ ૮
રાજા મન ચિંતા ઘણી રે, પુત્ર નહી અમ કોય રે;
રાણી પણ આરતિ કરે રે, નિશદિન ઝુરે દોય રે. જુ૦ ૯
દેવ દેહરડા માનતા રે, ઇચ્છતાં પૂછતા એક રે;
રાણી સુત જનમ્યો યથા રે, વિદ્યા જાણે વિવેક રે. જુ૦ ૧૦
નગરલોક સવિ હરખીયા રે, ઘર ઘર તોરણ ત્રાટ રે;
આવે ઘણાં વધામણાં રે, શણગાર્યાં ઘર હાટ રે. જુ૦ ૧૧
રાજા મન ઉલટ ઘણો રે, દાન દિયે લખ કોડી રે;
વૈરી પણ સંતોષીયા રે, બંદિખાના છોડી રે. જુ૦ ૧૨
ધવલ મંગલ દિયે સુંદરી રે, વાજે ઢોલ નીસાણ રે;
નાટક હોવે નવનવાં રે, મહોત્સવ અધિક મંડાણ રે. જુ૦ ૧૩
ન્યાતિ સજન સહુ નોતર્યાં રે, ભોજન ષટરસ પાક રે;
પાર નહીં પકવાનનો રે, શાલિ સૂરહાં ઘૃત શાક રે. જુ૦ ૧૪
ભૂષણ અંબર પહેરામણી રે, શ્રીફલ કુસુમ તંબોળ રે;
કેસર તિલક વલી છાંટણાં રે, ચંદન ચૂઆ રંગરોલ રે. જુ૦ ૧૫
રાજરમણી અમ પાલશે રે, પુણ્યે લહ્યો એ બાલ રે;
સજન ભૂઆ મલી તેહનું રે, નામ ઠવ્યું શ્રીપાલ રે. જુ૦ ૧૬
રાસ રૂડો શ્રીપાલનો રે, તેહની નવમી ઢાલ રે;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેં રે, હોજો મંગલ માલ રે. જુ૦ ૧૭

અર્થ:—વ્હેવાણની આ પ્રમાણે આતુરતા જાણી કમળા રૂપાને કહેવા લાગી કે—"સાંભળો જેની બરોબરી માટે, ઉપમા ન આપી શકાય એવા અંગ દેશની અંદર સુંદર ચંપાનગરી છે કે જેમા પાપ પણ પેસવા પામતુ નથી, એવી પુણ્યધામ નગરીમા રાજાના તમામ ગુણોએ કરીને મનોહર સિંહરથ રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને કમળપ્રભા નામની રાણી કે જે પોતાના શરીરમા સ્રીને શોભા આપનારા ગુણોની શ્રેણી–સમૂહને

ધારણ કરનારી હતી, અને તે કોંકણ દેશ-ઠાણાના રાજાની ન્હાની બ્હેન થતી હતી, પણ પુત્ર વગરની લાંબી જીંદગી ગુજરી ગયા છતાં પણ રાજ્યગાદી સંભાળનાર કુંવર થયો નહી, તેથી રાજાના મનમાં ઘણી ફિકર થઈ આવી, અને રાણી પણ એ જ બાબતની ફિકર કરતી હતી. આમ હોવાથી તેઓ રાજારાણી રાત ને દહાડો ઝૂર્યા કરતાં હતા. પુત્રપ્રાપ્તિ માટે લોકરૂઢી અને આશાના કાયદા પ્રમાણે દેવદહેરાની માનતાઓ કરતા-ઇચ્છતા પૃછતા કાકતાલીય ન્યાયની પેઠે રાણી સગર્ભા થઈ અને ગર્ભમર્યાદા પૂર્ણ થયે, જેમ વિદ્યા વિવેકને જન્મ આપે, તેમ તે રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો આથી રૈયત રાજી થઈ અને તે સંબંધીની ખુશાલી જાહેર કરવા પ્રજાજનોએ ઘર ઘર હાટેહાટે તોરણ બાંધ્યાં, વધામણાં લઈને રાજદ્વારમા ગયાં રાજાએ પણ ઘડપણમા દીકરો થવાના લીધે મનમાં ઘણોજ ઉલટ આવતાં ક્રોડોગમે દાન આપી અર્થિ-યાચક જનોને સંતોષ આપ્યો દુશ્મનોને પણ વૈરની માફી આપી, અને કેદીઓને કેદથી છોડી મૂકી સંતોષ આપ્યો. સુંદર સવાસણ સુંદરીઓ ધવળ મંગળ ગીતો ગાવા લાગી, ઢોલ નોબત વાગવા લાગ્યાં. નવા નવા નાટકો થવા લાગ્યા અને અધિક મંડાણ સહિત મોટા મહોત્સવનો સમારંભ થયો. જ્ઞાતિ, સજ્જન વગેરે બધાંઓને નોતર્યા, ખટરસ ભોજનપાક તૈયાર કર્યા, પાર વગરનાં પકવાન્ન, લાપસી, સારાં દાળ-ભાત તથા ઘૃત-શાક એ બધાં બનાવ્યાં અને તેઓને જમાડયાં તે પછી અમૂલ્ય વસ્ત્રો, દાગીનાઓની પહેરામણી કરી પછી નાળિએર, હાર-ફૂલગોટા, પાનબીડાં વ્હેચ્યા કેસર કંકુના તિલક કર્યા અને ચંદન-ચૂઆ-ગુલાબજળ વગેરે છાંટી રંગરોળ કરી સર્વને ખુશી ખુશી કર્યા તે પછી કુંવરના પિતાએ કહ્યુ કે- "આ કુંવર અમે પુણ્યવડે પામ્યા છિયે તથા આ અમારી રાજ્યલક્ષ્મીનુ પ્રતિપાલન કરશે, માટે તેને લગતુ નામ રાખો" એથી સજ્જન અને ફઈયે મળીને 'શ્રીપાળકુંવર' એવું નામ રાખ્યું આ સુંદર **શ્રીપાળ**ના રાસમા નવમી ઢાળ કહી, કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે, આ રાસના સાભળનારાઓને ત્યાં લીલા લ્હેર થજો —૯ થી ૧૭

દોહરા ૭૬

પાંચ વરસનો જવ હૂઓ, તે કુંવર શ્રીપાલ;
તામ શૂલ રોગેં કરી, પિતા પહોતો કાલ. ૧
શીર કૂટે પીટે હિયો, રૂવે સકલ પરિવાર;
સ્વામી તેં માયા તજી, કુણ કરશે અમ સાર. ૨
ગયા વિદેશેં બાહુડે, વ્હાલાં કોઇક વાર;
ઈણ વાટેં વોળાવિયા, તે ન મલે બીજી વાર. ૩

હેજેં હસીને બોલાવતા, જે ક્ષણમાં કેઈ વાર;
નજર ન મંડે તે સજન, ફૂટે ન હિયા ગમાર. ૪
નેહ ન આણ્યો માહરો, પુત્ર ન થાપ્યો પાટ;
એવડી ઉતાવળ કરી, શું ચાલ્યા ઈણ વાટ! ૫
રોતી હિયડે ફાટતે, કમલા કરે વિલાપ;
મતિસાગર મંત્રી તિસેં, ઈમ સમજાવે આપ. ૬
હવે હિયડું કાઠું કરી, સકલ સંબાહો કાજ;
પુત્ર તુમારો નાનડો, રોતાં ન રહે રાજ. ૭
કમલા કહે મંત્રી પ્રતેં, હવેં તુમે આધાર;
રાજ્ય દેઈ શ્રીપાલને, સફલ કરો અધિકાર. ૮

અર્થ:—પુત્ર શ્રીપાળ લાલન પાલન સાથે જ્યારે પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેનો પિતા અસાધ્ય–સન્નિપાત શૂળ રોગના લીધે મરણ પામ્યો એથી તમામ સગા વ્હાલા અને સબંધી વગેરે લોકો રોવા પીટવા–માથું કૂટવા લાગ્યાં, અને કહેવા લાગ્યાં કે–"હે સ્વામી! તમે માયા તજી દીધી તો હવે અમારી સાર સંભાળ કોણ કરશે? જે પરદેશ ગયા હોય તે તો ફરીને પાછા આવે છે, પણ જે આ લાંબી વાટે વોળાવ્યા તે ફરી બીજી વાર પાછા આવીને મળતા જ નથી" આ પ્રમાણે બધા બોલી વિલાપ કરતા હતાં, અને કમળા તો અત્યંત વિલાપ કરતી પોતાના હૃદયને ઠપકો દેતી હતી કે–"હે ગમાર હૈડા! જે પોતાના નાથ ક્ષણે ક્ષણે સ્નેહ સહિત હસીને કેઈક વખત બોલાવતા હતાં અને અત્યારે તે જ નાથ આટલો વિલાપ સાંભળતા છતાં પણ સ્હામી નજર પણ માંડતા નથી, તો પણ તુ બેશરમા! ફાટીને કકડા થઈ જતુ નથી, એથી તને પણ ધિક્કાર છે! હે નાથ! મારી સાથેનો સ્નેહ પણ હૈડે ન ધર્યો, પરંતુ પોતાના અપાર પ્યારા પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપ્યા વગર જ અધવચ રઝળતો મ્હેલી ચાલ્યા જવા માટે આટલી બધી ઉતાવળ કરી એ લાંબી વાટે શા માટે સિધાવી ગયા!!" વગેરે વગેરે છાતીફાટ રૂદન કરતી કમળા વિલાપ કર્યા કરતી હતી એ વખતે મતિસાગર પ્રધાન ત્યાં આવીને એવી રીતે રાણીને સમજાવવા લાગ્યો કે–"રાજમાતા! હવે હૈયુ કઠણ કરીને તમામ રાજકાજની લગામ હાથમા લ્યો, કેમકે કુંવરજી હજી સગીર વયના–ન્હાના છે, માટે આમ રોયા કર્યેથી રાજ્યની સલામતી નહીં જળવાઈ શકાય" મંત્રીના યોગ્ય વચન સાંભળી કમળપ્રભાએ કહ્યુ "વિચક્ષણ પ્રધાનજી! હવે તમો પોતે જ અમને આધાર આપનાર છો, માટે શ્રીપાળને રાજતિલક કરી એની આણ–દુવાઈને અમલમાં લાવવાનો અધિકાર સફળ કરો"

—૧ થી ૮

ઢાળ દશમી—રાગ રામગ્રી વા મારૂ જગતગુરૂ હીરજી રે—એ દેશી.

મૃતકારજ કરી રાયનાં રે, સકલ નિવારી શોક;
મતિસાગર મંત્રીસરેં રે, થિર કીધાં સવિ લોક.
દેખો ગતિ દૈવની રે.
દૈવ કરે તે હોય, કુણે ચાલે નહીં રે. ૧
રાજ ઠવી શ્રીપાલને રે, વરતાવી તસ આણ;
રાજકાજ સવિ ચાલવે રે, મંત્રી બહુ બુદ્ધિ ખાણ. દે૦ ૨
ઈણ અવસર શ્રીપાલનો રે, પીતરીઓ મતિ મૂઢ;
પરિકર સઘળો પાલટી રે, ગૂઝ કરે ઈમ ગૂઢ. દેખો૦ ૩
મતિસાગરને મારવા રે, વળી હણવા શ્રીપાલ;
રાજ લેવા ચંપા તણું રે, દુષ્ટ થયો ઉજમાલ દેખો૦ ૪
કિમહિક મંત્રીસર લહી રે, તે વૈરીની વાત;
રાણીને આવી કહે રે, નાસો લેઈ મધરાત. દેખો૦ ૫
જો જાશો તો જીવશો રે, સુત જીવાડણ કાજ;
કુંવર જો કુશલો હશે રે, તો વળી કરશો રાજ. દેખો૦ ૬

અર્થ:—પછી રાજાનો છેલ્લો સંસ્કાર મૃતકારજ વગેરે કરી સઘળો શોક દૂર કરીને મતિસાગર મંત્રીશ્વરે રૈયતને હૈયાધારણ આપી સ્થિર કરી કવિ શ્રોતાજનોને, અને વ્હેવાણ વ્હેવાણને કહે છે કે—"કર્મની કેવી વિષમ ગતિ છે તે જુઓ! જે કર્મ કરે છે તે જ થાય છે, પણ તેમાં કોઈનું ડહાપણ ચાલતું જ નથી—અગર તેના ઉપર કોઈનું જોર પણ ચાલતું નથી" પછી રાજગાદી ઉપર **શ્રીપાળરાજાને** બેસાડી પોતાના રાજ્યમાં બધે તેની આણનો ઢંઢેરો ફેરવ્યો, અને તે પછી તે બહુ બુદ્ધિનિધાન પ્રધાન કુલ રાજ્યકારોબાર ચલાવવા યત્નવાન્ થયો. એ અરસા દરમ્યાન **શ્રીપાળરાજાનો** મૂઢ મતિવાળો પિત્રાઈ કાકો અજીતસેન હતો, તેણે **શ્રીપાળરાજાના** લશ્કર-સામંત વગેરે તમામને લાચ આપી, ખટપટ વડે શંકાઓ, ભય, વગેરે પેદા કરી ફૂટ કરાવી કોઈ ન જાણી શકે તેવી છુપી મસલત ચલાવીને ફેરવી નાખ્યા, તથા એ પણ નિશ્ચય કરી દીધો કે મતિસાગર પ્રધાનને અને **શ્રીપાળરાજાને** ઠાર કરી ચંપાનગરીનું રાજ્ય લઈ લેવું પરંતુ તેઓનાં આયુષ બળવાન્ હોવાથી છુપા જાસુસો મારફત તે શત્રુના દાવ સંબંધી વાતની ખબર મતિસાગરને મળી, એટલે તાબડતોબ પ્રધાને રાજમાતાને આવી જાહેર કર્યું કે—"રાજમાતા! અજીત-

સેનના કાવતરાથી આપણુ લશ્કર તમામ બદલી બેઠુ છે, અને આપને અને બાળરાજાને તથા મને ઠાર મારી રાજ્ય પડાવી લેવાનુ નક્કી થઈ ગયુ છે, માટે આપ બાળરાજાને લઈ મધરાતે દિલ ચાહે ત્યા જીવ લઈ નાસો બાળરાજાને જીવાડવા માટે એમ નાસવાની જરૂર જ છે, જો બાળરાજા કુશલ રહેશે તો વળી ચ પાનગરીનું રાજ્ય-તખ્ત હાથ કરવાનો વખત આવશે, માટે આપ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે બાળરાજા સહિત પલાયન કરી જાઓ એટલે પછી મારા જીવને બચાવવાની જ પચાત રહી તે હુ કરી લઇશ —૧ થી ૬

રાણી નાઠી એકલી રે, પુત્ર ચડાવી કેડ;
ઉવટે ઉજાતી પડે રે, વિસમી જિહાં છે વેડ. દેખો૦ ૭

જાસ ઝડોઝડ ઝાંખરાં રે, ખાખર ભાખર ખોહ;
ફણિધર મણિધર જ્યાં ફરે રે, અજગર ઉંદર ગોહ. દેખો૦ ૮

ઉજડે અબલા રડવડે રે, રયણી ઘોર અંધાર;
ચરણે ખૂંચે કાંકરા રે, ઝરે લોહીની ધાર. દેખો૦ ૯

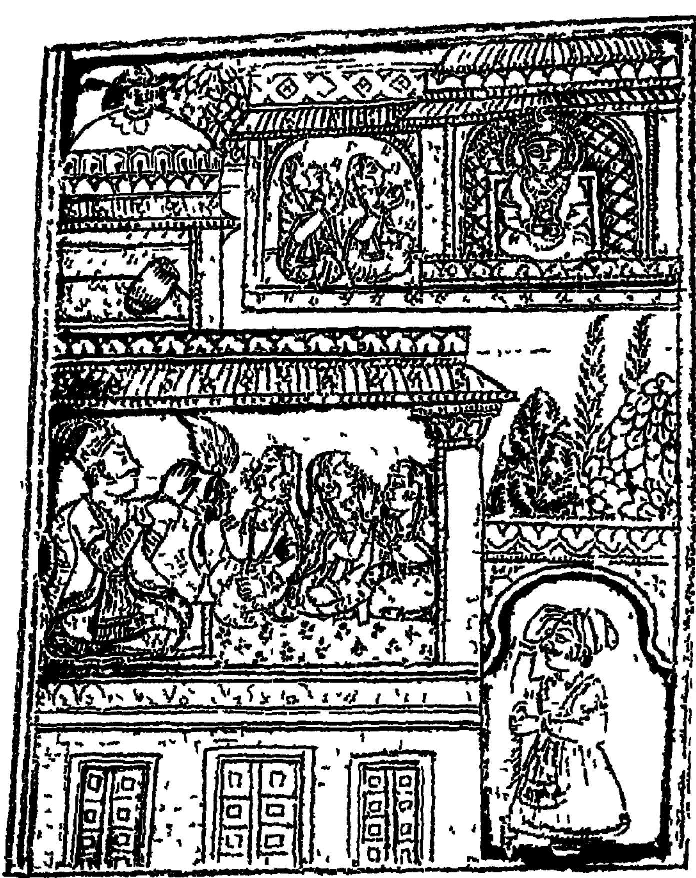
વરૂ વાઘ ને વરઘડાં રે, સોર કરે શીયાલ;
ચોર ચરડને ચીતરા રે, દિયે ઉછળતી ફાલ. દેખો૦ ૧૦

ઘૂ ઘૂ ઘૂ ઘૂઅડ કરે રે, વાનર પાડે હીક;
ખલહલ પરવતથી પડે રે, નદી નિઝરણાં નીક. દેખો૦ ૧૧

બળિયું બેઉનું આઉખું રે, સત્ય શિયલ સંઘાત;
વખત બલી કુંવર વડો રે, તિણે ન કરે કોઈ ઘાત. દેખો૦ ૧૨

રયણહિંડોળે હિંચતી રે, સૂતી સોવન ખાટ;
તસ શીર ઈમ વેળા પડી રે, પડો દૈવ શિર દાટ. દેખો૦ ૧૩

અર્થ:—આ પ્રમાણેનો ભયકર મામલો મચેલો જાણી પ્રધાનની નિમકહલાલી માટે ધન્યવાદ આપી સમયને માન આપવા રાજમાતા મધરાતની વખતે બાળરાજાને કેડમા બેસાડી એકલી જ નાસી છૂટી અને કોઇને જલદીથી પત્તો ન લાગે એટલા માટે ભયંકર જગલનો રસ્તો હાથ ધર્યો તે ઉજડ જગલમા સરખટ, ડાભ, કાસ વગેરેનાં ભોથાં અને કાટાળા ઝાડોનાં ઝાખરા બહુ જ હતા, તથા ખાખરાઓનુ જગલ અથવા પડેલાં પાદડાંઓનો ખાખચડો, પહાડની ટેકરીઓ, ડુગરની ખોભણો, વગેરેની પણ જ્યા બહુ છત હતી, ફણિવાળા તેમજ મણિવાળા સર્પો ફર્યા કરતા હતા અજગર, જગલી ઉદર, પાટલાચદન ઘો,

ચિત્ર ૩૯ મયણા માતાની પાસે દેરાસરમા (પાનુ ૩૮)

ચિત્ર ૪૦ ચંપાનગરી (પાનુ ૮૦)

ચિત્ર ૪૨ શ્રીપાલનો જનમમહોત્સવ ઉજવતો સિંહરથ રાજા (પાનું ૪૨)

ચિત્રં ૪૨ શ્રીપાલ કુમારનો જનમ (પાનું ૪૧)

ચિત્ર ૪૩ શ્રીપાલનો જનમ મહોત્સવ ઉજવતા નગરજનો (પાનું ૪૧)

ચિત્ર ૪૪ અજિતમનનું લશ્કર (પાનું ૪૪)

વગેરે ઝેરી જીવોની પણ ત્યાં પુષ્કળ હરફર હતી એવા ઉજડ માર્ગે ભયકર અંધારી રાતમાં ઉઘાડે પગે બિચારી રાજમહેલમા રહેનારી છતાં પણ વિપત્તિને તાબે પડેલી અબળા રડવડયા કરતી હતી, એથી કોમળ પગોમા કાટા કાકરાઓના ભોંકાવાથી લોહીની ધારાઓ ચાલ્યા કરતી હતી, પણ તે વખતે તેણીની કોને દયા આવે તેમ હતું ? એ માર્ગમાં તો વરૂ, વાઘ, વઘયડા, ચીતરા, વગેરે ભયકર શબ્દ કરતાં તળાપો મારી રહેલાં હતાં, શીયાળવા શોરબકોર કરી રહ્યા હતા, ચોર, ધાડપાડુ, ભૂતો, વગેરે પણ ભટકયા કરતા હતા, ઘૂવડ ઘૂ ઘૂ ઘૂ શબ્દથી ભય આપી રહ્યા હતા, વાદર હુકાહુક કરતા હતા, અને પર્વત ઉપરથી પડતા પાણીના ઝરણાં, નીકોનો ખળભળાટ શબ્દ થઈ રહ્યો હતો. જો કે આવી ભયાનક જગ્યા હતી, છતાં બન્ને જણનું આયુષ્ય બળિયું હતું, તથા તેમની સગાથે સત્ય અને શીળ એ બે જાગતી જ્યોતિરૂપે મહાન બળવાન્ વોળાવા હતા, અને મોટો ભાગ્યશાળી કુંવર હતો, એથી તે પ્રાણઘાતક પ્રાણી વગેરે કોઈ દુ.ખિયારી રાજમાતા અને બાળરાજાને અડચણ કરી શકતા ન હતાં. હા ! જે રાણી રત્નજડિત હીંચોળાખાટમા હીંચતી હતી, અને સોનાના પલગ ઉપર સૂઈ રહેતી હતી તે રાણીને માથે જ આવી એક રક માણસના સરખી વેળા આવી પડી, માટે કવિ કહે છે કે એ કર્મને માથે ધૂળનો દાટ વળો ! —૭ થી ૧૩

રડવડતાં રયણી ગઇ રે, ચઢી પંથ શિર શુદ્ધ;
તવ બાલક ભૂખ્યો થયો રે, માંગે સાકર દૂધ. દેખો૦ ૧૪

તવ રોતી રાણી કહે રે, દૂધ રહ્યાં વત્સ દૂર;
જો લહિયે હવે કૂકશા રે, તો લહ્યાં કૂર કપૂર. દેખો૦ ૧૫

હવે જાતાં મારગ મલી રે, એક કુષ્ટીની ફોજ;
રોગી મલીયા સાતસેં રે, હીંડે કરતા મોજ. દેખો૦ ૧૬

કુષ્ટિયેં પૂછયા પછી રે, સયલ સુણાવી વાત;
વળતું કુષ્ટી ઈમ કહે રે, આરતિ મ કરો માત. દેખો૦ ૧૭

આવી અમ શરણે હવે રે, મન રાખો આરામ;
એ કોઇ અમ જીવતાં રે, કોઈ ન લે તુમ નામ. દેખો૦ ૧૮

વેસર આપી બેસવા રે, ઢાંકી સઘળું અંગ;
બાલક રાખી સોડમાં રે, બેઠી થઈ ખડંગ. દેખો૦ ૧૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે આથડતાં ભટકતાં રાત પૂરી થઈ, અને પ્રભાત થતા ધોરી રસ્તો હાથ લાગ્યો એટલામાં શ્રીપાળકુવર ભૂખ્યો થવાથી દૂધ સાકરની માગણી કરી. આ શબ્દો સાંભળતાવેત જ રાજમાતાનુ હૈયુ ભરાઈ આવ્યું, અને આખોમાથી ચોધારા ચાલતા ઊન્હાં આંસુડાં સાથે કહેવા લાગી કે—" બ્હાલા દીકરા ! દૂધ સાકરને, અને આપણે તો હજારો ગાઉનાં છેટાં પડી ગયાં છીએ, માટે તેની આશા છોડી દો હવે તો આપણુને ફકશા ખાવાને મળી આવે તો તેને ખરાસ સહિત ઉત્તમ ભાતના ભોજન મળ્યા છે એમ માની લેવાનું છે, કેમકે અત્યારે આપણે નિરાધાર છિયે ! " એમને એમ આગળ ચાલવા માંડ્યુ અને ચાલતા ચાલતા થોડે છેટે કોઢીઆઓની એક ફોજ મળી, તથા તેઓ સાતસોએ જણુ એક સરખા હોવાથી મોજ મ્હાલતા ચાલ્યા જતા હતા, એ લોકોના દેખાવ ઉપરથી કોઈ મહાન્ ખાનદાન ઘરની બાઈ હોવા છતા ભય અને દુખથી દબાયલી છે એવુ માની તેણીને એ સંબંધી પૂછ્યુ એટલે તેણીએ જે સત્ય હતુ તે બધુ કહિ તેઓનો આશરો માગ્યો એ સાંભળી તે કોઢીઆઓએ દયા લાવી કહ્યુ કે—" માજી ! જો તમારી એવી જ ઈચ્છા છે તો બેલાશક અમારી સાથે રહો અને તે બધી ચિંતા છોડી દો. અમારા જીવતા લગી તો તમારૂં કોઈ હવે નામ દઈ શકશે નહિ અમો બધા રાજવંશી—ક્ષત્રીપુત્ર છિયે વગેરે વગેરે કહી તેણીને એક ખચ્ચર બેસવા માટે આપ્યુ અને પુત્રને ખોળામા રખાવી, ચાદરથી સઘળુ અંગ ઢાકી દેવરાવી પુરૂષની પેઠે ખડંગ—અક્કડ હુશીઆરી સાથે બેસાડી —૧૪ થી ૧૯

એહવે આવ્યા શોધતાં રે, વૈરીના અસવાર;
કોઇ સ્ત્રી દીઠી ઇહાં રે, પૂછે વારોવાર. દેખો૦ ૨૦

કોઈ ઈહાં આવ્યું નથી રે, જૂઠ મ ઝંખો આળ;
વચન ન માનો અમ તણું રે, નયણે જુઓ નિહાળ. દેખો૦ ૨૧

જો જોશો તો લાગશે રે, અંગે રોગ અસાધ;
નાઠા બીહિતા બાપડા રે, વલગે રખે વિરાધ. દેખો૦ ૨૨

કુષ્ટિ સંગતિથી થયો રે, સુતને ઉંબર રોગ;
માડી મન ચિંતા ઘણી રે, કઠિન કરમના ભોગ. દેખો૦ ૨૩

પુત્ર ભળાવી તેહને રે, માતા ચલી વિદેશ;
વૈદ્ય ઓષડ જોવા ભણી રે, સહેતી ઘણા કલેશ. દેખો૦ ૨૪

જ્ઞાનીને વચને કરી રે, સયલ ફલી મુજ આશ;
તેહ જ હું કમલપ્રભા રે, આ બેઠી તુમ પાસ. દેખો૦ ૨૫

રાસ રૂડો શ્રીપાલનો રે, તેહની દશમી ઢાલ;
વિનય કહે પુણ્યેં કરી રે, દુઃખ થાયે વિસરાલ. દેખો૦ ૨૬

અર્થ:—એટલામાં તો શત્રુ અજીતસેનના સવારો તેણીની જ શોધ કરતા કરતા ત્યાં જ આવી ચડયા. અને તે કોઢીઆઓને વારે વારે પૂછવા લાગ્યા કે“ અહીયાં કોઈ એક બૈરીને જતાં જોઈ છે ? બોલો તો ખરા, જોઈ છે ? ” આમ આતુર વૃત્તિથી તેઓને પૂછતાં જોઈ કોઢીઆઓએ જવાબ વાળ્યો કે—“ અહીંયા તો કોઈ આવ્યું ગયું દીઠું નથી. નાહક જૂઠું કલંક ચડાવા જેવું પૂછી પૂછી મગજમારી શા સારૂ કરી રહ્યા છો ? જો તમને અમારા બોલવા ઉપર ભરોસો ન આવતો હોય તો અમારા ટોળામાં ફરી ફરીને તપાસી લ્યો; પણ તપાસતાં પહેલાં એટલું ખાસ યાદ રાખજો કે અમો સાતસોએ ઉડતા ચેપી કોઢરોગથી પકડાયલા છિયે, માટે અમારા ટોળામા અમારા જેવુ જ કોઢિયુ થવુ હોય તો જ દાખલ થજો. ” આ પ્રમાણે તેઓની વાત સાંભળી કે તુરત ડરી જીવ લેઈ તે બાપડા પેટુડિયા સવારો નાસવા જ લાગ્યા અને વારે વારે ચમકવા લાગ્યા કે—“ રખેને આપણુને એ રોગનો ચેપી પવન લાગી જતા રોગ વળગી ન પડે ! ” કોઢીયાઓની સોબતથી બાળરાજાને તુરત ઉંબર નામનો કોઢ લાગુ થઈ પડયો, એ જોઈ અનાથ માતાના મનમાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ, વારે વારે નિઃશ્વાસ નાખી મનમાં બબડયા કરતી હતી કે—“ મારા પણ કઠણ કરમના ભોગ છે ” વગેરે વગેરે મહા ચિંતાને સ્વાધિન થવાથી દુઃખથી વધારે દબાઈ ગઈ, છતાં પણ તેણીએ કેટલાંક વર્ષ તે જ સ્થિતિમાં દિવસો ગુજાર્યા. પરંતુ આખર તેણીએ વિચાર ઉપર આવી કે—“ઉપાય મેળવી રોગ મટાડવા યત્ન તો કરવો જ જોઇએ ! કંઈ ચિંતા કરવાથી કે રોવાથી રોગ ને દુઃખ મટતાં જ નથી. ” એવા નિશ્ચય ઉપર આવી બાળરાજાને દેવા લાયક ભલામણ દઈ, તે વિશ્વાસુ કુષ્ટિમ ડળને સોંપી પોતે પરદેશમાં રખડી રઝળી કોઈ વૈદ્યો પાસેથી ઔષધ, ટુચકા વગેરે હાથ કરી લેવા નીકળી પડી. આગળ ચાલતાં વચમાં એક જ્ઞાની ગુરૂને પૂછતાં આનંદનાં સમાચાર મળ્યા, જેથી તુરત અહી આવી અને જે દુખિયારી બાળરાજાની રાજમાતા કમળપ્રભા હતી તે જ હું પોતે, તમારી પાસે બેઠેલી છુ ” આ સુદર **શ્રીપાલના** રાસની અંદરના પ્રથમ વિભાગ—ખંડમાં આ દશમી ઢાલ પૂર્ણ થઈ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—પુણ્યના બળવડે કરીને તમામ દુઃખ નાશ થઈ જાય છે, માટે શ્રોતાજનો ! જેમ બને તેમ નવ પ્રકારથી પુણ્ય ઉપાર્જન કરો, કે જેથી તમારાં પણ કંઈ દુઃખ હશે તે નાશ થશે —૨૦ થી ૨૬

દોહરા ૭૬

રૂપસુંદરી શ્રવણેં સુણી, વિમલ જમાઈ વંશ;
હરખેં હિયડે ગહગહી, ઇણી પરે કરે પ્રશંસ. ૧

વખતવંત મયણા સમી, નારી ન કો સંસાર;
જેણે બેઉ કુલ ઉદ્ધર્યાં, સતિ શિરોમણી સાર. ૨
વર પણ પુણ્યેં પામીયો, નરપતિ નિર્મલ વંશ;
પુત્ર સિંહરથ રાયનો, ક્ષત્રિયકુલ અવતંસ. ૩
રૂપસુંદરી રંગે જઈ, વાત સુણાવી સોય;
નિજ બંધવ પુણ્યપાલને, તે પણ હરખીત હોય. ૪
ચતુરંગી સેના સજી, સાથે સબલ પરિવાર;
તેજી તુરિય નચાવતા, અવલવેષ અસવાર. ૫
રતન જડિત ઝલકે ઘણાં, ધર્યાં સૂરિયાં પાન;
ઢોલ નગારાં ગડગડે, નેજા ફરે નિશાન. ૬
ભાણેજી વર જિહાં વસે, તિહાં આવ્યા તત્કાલ;
નિજ મંદિર પધરાવવા, પુણ્યવંત પુણ્યપાલ. ૭

અર્થઃ—આ પ્રમાણે કમળપ્રભા રાજમાતાના મુખથી કહેલી હકીકત સાંભળીને, તથા જમાઈનો પવિત્ર-ઉત્તમ વંશ જાણીને રૂપસુંદરીના હૃદયમાં હર્ષ ઉભરાઈ આવ્યો. એથી ઉત્તમ પ્રશંસાનાં વચનો કહેવા લાગી કે—“આ જમાનામાં આ મયણાસુંદરી સરખી બીજી કોઈ મહા ભાગ્યવંત સ્ત્રી નથી, એમ કહું તો પણ ગેરવાજબી ગણાશે નહીં, કેમકે એણીએ પીયર અને સાસરાના કુળનો પુનરોદ્ધાર કર્યો છે, તેમ જ પુણ્યની પ્રબળતા વડે જ પતિ પણ નિર્મળ વંશમાં ક્ષત્રિય કુળના મુકુટ સરખા સિંહરથ રાજાના કુંવરજીને પામી છે. ધન્ય છે એણીના પુણ્યને! અને ધન્ય છે એણીની ધર્મ દૃઢતાને!” ઈત્યાદિ પ્રશંસા-વાક્ય કહી ત્યાંથી ઉઠી ઊભી થઈ, યોગ્ય શબ્દોમાં પોતાને પીયર જવાનું સૂચવી રૂપસુંદરી રંગ સહિત રવાના થઈ અને પીયરમાં જઈ પોતાના ભાઈ પુણ્યપાળને તેણીએ બધી વાત કહી સંભળાવી એથી તે પણ બહુ રાજી થયો તથા તે પુણ્યવંત ભાણેજજમાઈને પોતાના મહેલમાં પધરાવવા માટે હાથી ઘોડા રથ ને પૈદલનું લશ્કર તૈયાર કરી ઘણા પરિવાર સહિત તેજી કોતલ ઘોડાઓને નચાવતા સુંદર પોષાકવાળા સવારો, અને રત્ન જડેલ ઝળકતી ઘણી સૂર્યમુખીઓ, ગડગડતાં ઢોલ નગારાઓના નાદ તથા ફરકતાં પંચરંગી તેજી નિશાન સહિત ભારે દમામથી ચાલતો ચાલતો જ્યાં ભાણેજજમાઈ રહેતો હતો ત્યાં તુરત પુણ્યપાળ આવી પહોંચ્યો. —૧ થી ૭

ઢાળ અગિયારમી— રાય કહે રાણી પ્રત્યે ગુણ કામિની રે—એ દેશી

આવો જમાઇ પ્રાહુણા, જયવંતાજી,
અમ ધર કરો પવિત્ર, ગુણવંતાજી;
સહુને અચરિજ ઉપજે, જ૦ સુણતાં તુમ ચરિત્ર. ગુ૦ ૧

ગજ બેસારી ઉત્સવે, જ૦ પધરાવવા નિજ ગેહ; ગુ૦
માઉલ સસરો પૂરવે, જ૦ ભોગ ભલા ધરી નેહ. ગુ૦ ૨

એક દિન બેઠા માળિયે, જ૦ મયણા ને શ્રીપાલ; ગુ૦
વાજે છંદે નવનવે, જય૦ માદલ ભુંગલ તાલ. ગુ૦ ૩

રાય રાણી રંગે જુવે, જય૦ થેઈ થેઈ નાચે પાત્ર; ગુ૦
ભરહ ભેદ ભાવે ભલા, જય૦ વાળે પરિપરિ ગાત્ર. ગુ૦ ૪

અર્થઃ—રાજરીત પ્રમાણે શ્રીપાળ કુંવરને મળી પુણ્યપાળ મામોજી કહેવા લાગ્યો કે—"હે જયવંત અને ગુણવંત પરોણા જમાઈરાજ! મારી સાથે પધારી મારા મકાનને પાવન કરો હે જયવંતા જમાઈજી! આપનું ચરિત્ર સાંભળતા જ બીજા સઘળાઓને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેમ છે, તો અને સર્વ કરતા આનંદાશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય એ સંભવિત જ છે, માટે હવે આપ મારે ત્યાં જ તુરત પધારો" આ પ્રમાણે પ્રેમ પૂર્ણ વચનો સાંભળીને તે હકીકત પોતાના સાધર્મિ બંધુને જણાવી ત્યાં જવા માટેનો વિચાર પૂછયો અને તેની જ્યારે ખુશાલી સહિત ઈચ્છા જણાઈ એટલે શ્રીપાળકુંવરે પુણ્યપાળ રાજાની માનપૂર્વક માગણી સ્વીકારી મામાજીએ ભાણેજીવરને હાથીના હોદ્દામાં બેસારી મોટા ઉત્સવ સહિત પોતાની હવેલીમાં પધરાવ્યા એક દિવસ શ્રીપાળ કુંવર અને મયણાસુંદરી હવેલીના ઝરૂખામાં બેઠા બેઠા પોતાની આગળ જુદા જુદા રૂપના તોડા, મ્હોરા ને સુરાવટ સહિત વાગતા મૃદંગ, ભુંગળ, તાલ વગેરે વાજીંત્રો, તથા બત્રીસે પ્રકારના નાટકના સરસ ભેદભાવને જાણનારી પ્રવીણ નાયકાઓ કે જે જુદી જુદી ખુબીથી પોતાના તાલીમ લીધેલા અંગોપાંગ વાળી થૈ થૈ નાચ કરતી હતી તે રાજા રાણી રંગ સાથે જોતાં હતા —૧ થી ૪

ઈણ અવસર રયવાડીથી, જય૦ પાછો વળિયો રાય; ગુણ૦
નૃત્ય સુણી ઊભો રહ્યો, જય૦ પ્રજાપાલ તિણ ઠાય. ગુ૦ ૫

સુખ ભોગવતાં સ્વર્ગનાં, જય૦ દીઠાં સ્ત્રી ભરતાર; ગુણ૦
નયણે લાગ્યો નિરખવા, જય૦ ચિત ચમકયો તિણી વાર. ગુ૦ ૬

તતક્ષણ મયણા ઓળખી, જય૦ મન ઉપન્યો સંતાપ; ગુ૦
અવર કોઈ વર પેખિયો, જય૦ હે હે પ્રગટ્યું પાપ. ગુ૦ ૭

ધિકધિક ક્રોધ તણે વશે, જય૦ મેં અવિચાર્યું કીધ; ગુ૦
મયણા સરખી સુંદરી, જય૦ કોઢીને કર દીધ. ગુણ૦ ૮

એ પણ હુઈ કુળખંપણી, જય૦ મુજ કુલ ભરિયો છાર; ગુ૦
પરણ્યો પ્રીતમ પરિહરી, જય૦ અવર કિયો ભરતાર. ગુ૦ ૯

અર્થ:—આ સમય દરમ્યાન, રયવાડી ગએલો પ્રજાપાળ રાજા પાછો વળતાં ત્યાં આવી ચડ્યો તે વખતે રાગ રંગની ધમાલ મચી રહી હતી તે સાભળવા–જોવા મન લલચાતાં સવારી થંભાવી ઊભો રહ્યો, અને પોતાની ઝરૂખા તરફ નજર જતા તેણે સ્વર્ગના દેવોની પેઠે સુખ અનુભવતાં સ્ત્રી ભરતારને બેઠેલા જોયા જ્યારે તેઓની તરફ નજર ચોટાડીને ધ્યાન દીધું ત્યારે તે પોતાના ચિત્તમાં ચોંકી ઉઠ્યો, કેમકે તે ધણી ધણીઆણીના જોડલામાંની સ્ત્રી મયણાસુદરી જ છે એમ તુરત તેને ઓળખાણ પડી એથી તેના મનમાં સતાપ પેદા થયો, કારણ તેણીની જોડમાં પતિનું માન મેળવનારો પોતે વરાવેલા સિવાયનો અન્ય પુરૂષ દીઠો એ જોતાં જ તે શોકસમુદ્રમા ગર્ક થઈ શોચવા લાગ્યો કે–"હાય ! હાય ! આખર પાપ ખુલ્લુ પડ્યુ !! અને મે પણ ગુસ્સાને તાબે થઈ વગર વિચાર્યું પગલુ ભર્યું કે, જે મયણા સરખી સુદરીને કોઢીયાને હાથ સોંપી હતી !! અરે ! મે તો વગર વિચાર્યું કર્યું, પણ એણીએ પણ લાંછન લગાડે એવુ નીચ પગલુ ભરી મારા કુળને રાખમાં રગદોળવા પરણ્યા પતિને પડતો મેલી બીજો ધણી કર્યો

—૫ થી ૯

ઇણી પરેં ઊભો ઝૂરતો, જય૦ જવ દીઠો તે રાય; ગુણ૦
પુણ્યપાલ અવસર લહી, જય૦ આવી પ્રણમે પાય. ગુ૦ ૧૦

રાજ પધારો મુજ ઘરે, જય૦ જુઓ જમાઈ રૂપ; ગુ૦
સિદ્ધચક્ર સેવા ફલી, જય૦ તે કહ્યું સકલ સ્વરૂપ. ગુ૦ ૧૧

રાયેં આવી ઓળખ્યો, જય૦ મુખ ઇંગિત આકાર; ગુણ૦
મન ચિંતે મહિમાનિલો, જ૦ જૈનધર્મ જગસાર. ગુ૦ ૧૨

મયણા તેં સાચી કહી, જય૦ સભા માંહે સવિ વાત; ગુ૦
મેં અજ્ઞાનપણે કહ્યું, જય૦ તે સઘળું મિથ્યાત. ગુ૦ ૧૩

મેં તુજ દુઃખ દેવા ભણી, જય૦ કીધો એહ ઉપાય; ગુ૦
દુઃખ ટળીને સુખ થયું, જય૦ તે તુજ પુણ્ય પસાય. ગુ૦ ૧૪

અર્થઃ—પ્રજાપાળ બન્હેવીને ઝૂરતો જોવામાં આવતા જ પુણ્યપાળે સમય સાનુકૂળ જોઈ પ્રજાપાળના ચરણમાં નમન કરી વિનવ્યુ–"મહારાજ! મારી હવેલીમાં પધારી જમાઈનું રૂપ તો જુઓ, તેમ જ ગુરૂકૃપાના ફળરૂપ શ્રીસિદ્ધચક્રજી મહારાજના આરાધનની સેવા ફળી છે, તે વૃત્તાંતથી વાકેફ થાઓ, કેમકે તે જાણવા જેવો છે." એમ કહી તેણે ટુંકાણમાં તે સબંધી કુલ હકીકત કહી સંભળાવી. એથી પ્રજાપાલ ચકિત થઈ ગયો અને તુરત હવેલીમાં જઈને જોયું તો નિશાનીઓ અને ચહેરા ઉપરથી તેણે એ જ ઉંબર-રાણો છે એવી પ્રતીતિ મેળવી એટલે અત્યંત ચમત્કાર પામી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો–"અહા! આ દુનિયાની અદર મહિમાવત જૈન ધર્મ જ સાર વસ્તુ છે!!" એમ નિશ્ચય કરી પછી પુત્રી પ્રત્યે માન સહિત નમ્રપણે કહેવા લાગ્યો–"સત્યવક્તા મયણાસુદરી! સભાની અદર પરીક્ષા વખતે જે તે વાત કહી હતી તે બધી વાત સાચી થઈ, અને મેં અજ્ઞાનને વશ થઈ જે કંઈ કહ્યું હતું તે બધું જૂઠુ જ નિવડ્યુ છે જો કે મે તો તને દુ.ખ દેવાને માટે જ એ ઉપાય કર્યો હતો, તે છતા પણ દુ ખ ટળી સુખ પ્રાપ્ત થયું છે તે બધો તારા પુણ્યનો જ પ્રતાપ છે એમાં કશો શક નથી!" આ પ્રમાણે તેણે દિલગીરી દર્શાવી

—૧૦ થી ૧૪

મયણા કહે સુણો તાતજી, જય૦ ઈહા નહીં તુમ વાંક; ગુણ૦
જીવ સયલ વશ કર્મને, જ૦ કુણ રાજા કુણ રાંક. ગુ૦ ૧૫

માન તજી મયણાતણી, જ૦ રાયેં મનાવી માય; ગુ૦
સજન સવિ થયાં એકમનાં, જ૦ ઉલટ અંગ ન માય. ગુ૦ ૧૬

અર્થઃ—પિતાના યોગ્ય વચન સાંભળી મયણાસુદરીએ કહ્યું—"પિતાજી! એ વિષે આપને દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી, કેમકે આ દુનિયાની અંદર ભલે રાજા હો કે રાંક હો, પણ તે બધા જીવો કર્મના જ તાબેદાર છે, તો તે જીવો પૈકી કોઈ જીવથી કર્મવશ થઈને કઈ ભૂલ થાય તો તેમાં નવાઈ જેવું કશું નથી, માટે કર્મવશથી જે થયુ તેમા આપનો શો દોષ છે?" ઈત્યાદિ નિરાભિમાની વચનો કહ્યાં તે પછી પ્રજાપાળ રાજાએ પોતાનું માન મૂકીને મયણાસુદરીની માતા રૂપસુદરીને તુરત મનાવી લીધી એટલુજ નહી પણ આમ થતાં તમામ સગા સંબધી અને સ્નેહીજનો એકમનવાળાં થયાં અને

એથી એ સમયનો હર્ષ હૃદયમા પણ સમાતો ન હતો, કેમકે અભિમાની રાજાએ માન મૂકી સત્ય વાતને માન આપી પોતાથી થએલ ભૂલ માટે દિલગીરી દર્શાવી એ ઘણુ જ વખાણુવા લાયક કૃત્ય હતુ, તેમ આપકર્મી અને બાપકર્મીની તકરારનો નીવેડો જણાતા તેમ જ શ્રીનવપદજીના મહાત્મ્યની સાબિતી મળતા સર્વને આનંદ થયો હતો

—૧૫ થી ૧૬

નયર સયલ શણગારિયું, જય૦ ચહુટાં ચોક વિશાલ; ગુ૦
ઘરઘર ગુડી ઉછળે, જય૦ તોરણ ઝાકઝમાલ. ગુ૦ ૧૭

ઘરે જમાઈ મહોત્સવે, જય૦ તેડી આવ્યો રાય; ગુ૦
સંપૂરણ સુખ ભોગવે, જય૦ સિદ્ધચક્ર સુપસાય. ગુ૦ ૧૮

નયરમાંહે પરગટ થઈ, જય૦ મુખ મુખ એહિ જ વાત; ગુ૦
જિનશાસન ઉન્નતિ થઇ, જ૦ મયણાયેં રાખી ખ્યાત. ગુ૦ ૧૯

રાસ રૂડો શ્રીપાલનો, જય૦ તેહની અગ્યારમી ઢાલ; ગુ૦
વિનય કહે સિદ્ધચક્રની, જય૦ સેવા ફલી તતકાલ. ગુ૦ ૨૦

અર્થ :—એ આનંદ પ્રસંગને જાહેરમા લાવવા રાજાએ આખા શહેરને શણગારવાનો હુકમ કર્યો (અને પ્રજાજનોને આનંદાશ્ચર્ય થયો) ઘર દીઠ ઝગમગતા તોરણો બંધાયા અને ચાર રસ્તાઓ તથા ચોક વગેરે જગોમા અનેક મનોહર દેખાવોની રચના કરવામાં આવી, અને દરેક મકાન આગળ ગુડિયો ઉછળવા લાગી આ પ્રમાણે રચના થયા પછી બહુ જ ભારે ઠાઠ–દમામ સહિત રાજા પ્રજાપાળ પોતાના જમાઈને રાજમહેલમાં તેડી લાવ્યા અને તે પછી તે દંપતિ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના પ્રતાપવડે સંપૂર્ણ પ્રકારે સુખો અનુભવવા લાગ્યા પછી નગરજનોના મુખથી એ જ વાત પ્રગટ થઈ કે જૈનધર્મજ જગતમા શ્રેયસ્કર છે એમ શ્રી જૈનશાસનની ઘણીજ ઉન્નતિ થઈ, તથા સુખ દુખ કર્મ વડે જ પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત મયણાસુંદરીએ જે કહી હતી તે તત્ત્વદૃષ્ટિએ બરાબર હતી એમ પ્રગટ થયુ આ **શ્રીપાળ**ના સુદર રાસની રચનામા અગિયારમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—હે શ્રોતાજનો ! આ પ્રમાણે સિદ્ધચક્રજીની સેવા તુરત જ ફળે છે, માટે તમો સર્વ તેમની સેવા કરવા તરફ લક્ષ રાખો —૧૭ થી ૨૦

ચોપાઈ—૭૬

ખંડ ખંડ મીઠો જિમ ખડ, શ્રીશ્રીપાલ ચરિત્ર અખંડ;
કીર્તિવિજય વાચકથી લહ્યો, પ્રથમ ખંડ ઇમ વિનયેં કહ્યો.

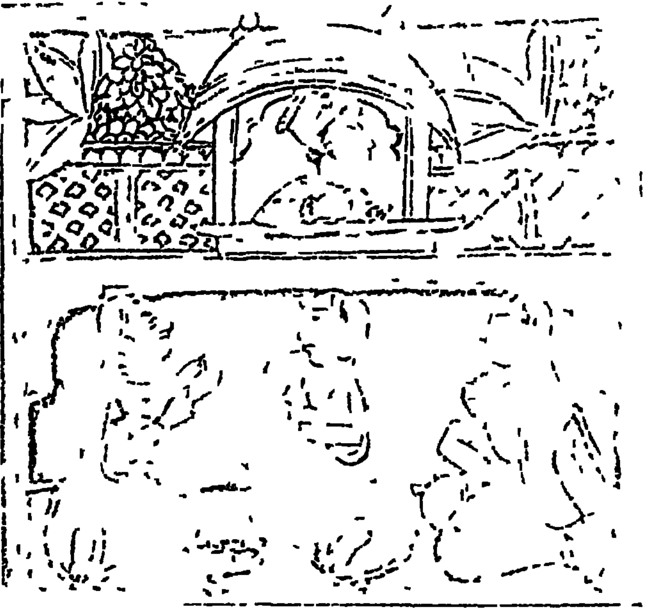
ચિત્ર ૪૫ રાણી કમલપ્રભા જંગલમા (પાનુ ૪૪)

ચિત્ર ૪૬ પહાડોમાંથી પસાર થતી કમલપ્રભા (પાનુ ૪૫)

ચિત્ર ૪૭ અજિતગનના અસવારો (પાનુ ૮૭)

ચિત્ર ૫૮ કમલપ્રભા કોઢીયાઓની નજરમા (પાનુ ૬૬)

ચિત્ર ૫૯ ચારે જણા એકઠા મળે (પાનુ ૮૮)

(પાનુ ૪૯)

ચિત્ર ૫૦ રાજા પુણ્યપાલ શ્રીપાલનુ સામૈયુ કરે છે

ચિત્ર ૫૧ રાજા પુણ્યપાલ શ્રીપાલનો સત્કાર કરે છે

૭ પ્રજાપાલ નાટક જોવા ઊભો રહે છે (પાનુ ૫૦)

ચિત્ર ૫૩ મયણાસુન્દરી પ્રજાપાલને કહે છે (પાનુ ૫૧)

અર્થ:—જેમ શેલડીના સાંઠામા કટકે કટકે વિશેષ વિશેષ મીઠાશ હોય છે, તેમ આ રાસમાં પણ મીઠાશ ઘણી છે આ શ્રીપાળરાજાનુ ચરિત્ર તે અખંડ સંપૂર્ણ છે આ રાસનો પહેલો ખંડ **શ્રીકીર્તિવિજયજી** ઉપાધ્યાયજીના મુખથી જે પ્રમાણે સાંભળ્યો એ પ્રમાણે જ **વિનયવિજયજી** ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યો. (૧)

ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજી ગણિ રચિત પ્રાકૃત પ્રબંધરૂપ શ્રીશ્રીપાળના રાસની અંદર, શ્રીસિદ્ધચક્રજીના મહિમાના અધિકાર વિષે શ્રીપાળકુંવર ને મયણાસુંદરીના પરણવાની હકીક્ત તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનવડે મળેલી નિરોગતા, કમળપ્રભાનો મિલાપ અને તેણીએ પોતાની હકીકત જાહેર કરવા વગેરે વગેરે વર્ણન સહિત પ્રથમ ખંડ પુર્ણ થયો.

પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત

ખંડ બીજો

વસ્તુનિર્દેશાત્મક–મંગલાચરણ.

દોહરા–૭૬

સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, પૂરે વાંછિત કોડ;
સિદ્ધચક્ર મુજ મન વસ્યું, વિનય કહે કર જોડ. ૧

શારદ સાર દયા કરી, દીજે વચન વિલાસ;
ઉત્તર કથા શ્રીપાલની, કહેવા મન ઉલ્લાસ. ૨

અર્થ:—કવિ વિનયવિજયજી હાથ જોડીને ભક્તિ પુરસર કહે છે કે–જે શ્રી સિદ્ધચક્રયંત્રના આરાધન કરનારાં પવિત્ર મનુષ્યોના મનમાં ધારેલી ધારણાઓ સફળ થતાં તેમના મનોવાછિત પૂર્ણ કરે છે, તે સિદ્ધચક્રયંત્ર મારા મનમંદિરની અંદર કાયમપણે નિવાસ કરી રહેલો છે.–હે શારદાદેવી ! આપ શ્રીમતી મારા ઉપર દયા કરીને મને મારાં વચનોની અંદર રસિકજનના મન રંજન કરે તેવી સુંદર રસિક વિલાસવાળી કાવ્યરચનાશક્તિ આપો, કે જેથી બીજા ખંડની અંદર શ્રીશ્રીપાળ મહારાજની જે વાર્તા કહેવા મારૂં મન ઉલ્લાસવંત થયું છે તે વાર્ત્તાને રસમય બનાવું. —૧ થી ૨

એક દિન રમવા નીકલ્યો, ચહુટે કુંવર શ્રીપાલ;
સબલ સૈન્યશું પરવર્યો, યૌવન રૂપ રસાલ. ૩

મુખ સોહે પૂરણ શશી, અર્ધચંદ્ર સમ ભાલ;
લોચન અમિય કચોલડાં, અધર અરૂણ પરવાલ. ૪

દંત જિસ્યા દાડિમ કલી, કંઠ મનોહર કંબુ;
પુર કમાડ પરિ હૃદયતટ, ભૂજ ભોગલ જિમ લંબુ. ૫

કેડ લંક કેસરી સમો, સોવનવન્ન શરીર;
ફૂલ ખરે મુખ બોલતાં, ધ્વનિ જલધર ગંભીર. ૬

ચોક ચોક ચહુટે મિલ્યાં, રૂપેં મોહ્યાં લોક;
મહેલ ગોખ મેડી ચડે, નરનારીના થોક. ૭

અર્થ:—એક દિવસ મોટા સૈન્ય સહિત યૌવન અવસ્થાવાળો અને રમિલો રૂપવંત **શ્રીપાળ** કુંવર ઉજ્જયનીના બજાર–ચૌટામાંથી પસાર થતો વનશ્રીની લીલામાં રમવા જવાની ઇચ્છાએ નીકળ્યો. જેનું પૂનમના–પૂર્ણ ચદ્રમાના સરખું (અમૃતમય–તેજસ્વી શાંતિ પૂર્ણ) મુખ હતું, તથા આઠમના ચંદ્રમા જેવા દેખાવનું કપાળ, અમૃતના ભરેલાં કચોળાં જેવા લોચનો, લાલ પરવાળા જેવા (રાતા) હોઠ, દાડમની કળી જેવા (સરખા) દાંત, શંખના સરખું મનોહર રેખાદાર ગળુ (ગર્દન), શહેરના દરવાજાના કમાડની પેઠે (વિશાળ) હૃદયપ્રદેશ, કમાડને આડ દેવાની ભુગળ જેવા લાંબા હાથ, સિંહની કમરના લાંક જેવી (પાતળી) કેડ, અને સોનાના સરખું (પવિત્ર–નિર્મળ–દોષ રહિત) શરીર છે, અને મ્હોંમાંથી વચન બોલતાં જાણે ફૂલ ખરતાં ન હોય! તેવાં મનગમતાં વચનો, તેમજ મેઘની ગર્જના સરખો ગભીર ધ્વનિ–સ્વર હતો તેવા **શ્રીપાળ**કુંવરની સવારી જતી જોઈ કુંવરના સુરૂપથી મોહ પામીને શહેરના ચૉક ચૉક અને ચહુટાની અંદર પુષ્કળ જથ્થાબંધ સ્ત્રી પુરૂષોનાં ટોળાં મળ્યા, તથા કોઈ મહેલની અગાશી ઉપર, કોઈ ગોખ–ઝરૂખામાં અને કોઈ મેડી માળિયે ચડી કુંવરનું રૂપ નિહાળવા લાગ્યાં. —૩ થી ૭

મુગ્ધા પૂછે માયને, માય એ કુણ અભિરામ;
ઇંદ ચંદ કે ચક્કવી, શ્યામ રામ કે કામ. ૮

માય કહે મોટે સ્વરેં, અવર મ ઝંખો આલ;
જાય જમાઇ રાયનો, રમવા કુંવર શ્રીપાલ. ૯

વચન સુણી શ્રીપાલને, ચિત્તમાં લાગી ચોંક;
ધિક સસરા નામેં કરી, મુજ ઓળખાવે લોક. ૧૦

ઉત્તમ આપગુણેં સુણ્યા, મજ્ઝિમ બાપ ગુણેણ;
અધમ સુણ્યા માઉલ ગુણેં, અધમાધમ સસુરેણ. ૧૧

અર્થ:—એ વખતે એક ભોળી બાલિકાએ **શ્રીપાળ** મહારાજને જોઈ પોતાની માને પુછ્યુ કે–"મા! આ મનોહર છે તે ઇંદ્ર છે? ચંદ્ર છે? ચક્રવર્તિ છે? રામ છે?

કે કામદેવ છે? તે મને સમજાવ." દીકરીનુ આવું બોલવુ સાંભળી માએ મોટા ઘાંટા સાથે કહ્યુ કે–"વહાલી બેટી! બીજા આળપપાળરૂપ વિચાર ન બોલ, એ તો આપણા રાજાનો જે જમાઈ શ્રીપાળકુવર છે તે નગર બહાર રમવા જાય છે" તે સ્રીના વચન સાંભળી શ્રીપાળકુંવરના ચિત્તમા બાણુના ભોકાયા સરખુ તે બોલવુ ખટકવા લાગ્યુ અને વિચારવા લાગ્યો કે–ધિક્કાર છે મને કે જે સસરા નામે કરીને મને જગતના લોકો ઓળખાવે છે નીતિશાસ્રમા કહેલુ છે કે–જે મનુષ્યો પોતાના જ નામથી જગતમા ઓળખાય તે મનુષ્યો સર્વથી ઉત્તમ પક્તિના ગણાય છે, જે બાપના નામથી ઓળખાય (ફલાણાનો છોકરો!) તે મનુષ્યો મધ્યમ પક્તિના ગણાય છે, જે મામાના–મોસાળીઆને લીધે ઓળખાય (ફલાણાનો ભાણેજ) તે મનુષ્યો અધમ પક્તિનાં ગણાય છે, અને જે સસરાના નામથી ઓળખાય તે મનુષ્યો અધમમા અધમ પક્તિના ગણાય છે તો હુ અધમમાં અધમ પંક્તિનાં ગણાય છે તો હુ અધમમા અધમ પક્તિમા ગણાતા મનુષ્યોની પેઠે સસરાના નામથી ઓળખાઉ છુ, તેથી ધિક્કારને જ પાત્ર છુ —૮ થી ૧૧

(ઢાળ પહેલી—રાગ જયશ્રી—ચતુર સનેહી મોહના—એ દેશી)

ક્રીડા કરી ઘરેં આવિયો, ચપળ ચિત્ત શ્રીપાલો રે;
ઉત્સૂક મન દેખી કરી, બોલાવે પ્રજાપાલો રે. ક્રીડા૦ ૧

રાજ કોણેં આજ રીસવ્યા, કોણેં લોપી તુમ આણ રે;
દીસો છો કાંઈ દૂમણા, તુમ ચરણે અમ પ્રાણ રે. ક્રીડા૦ ૨

ચિત્ત ચાહો તો આંપણુ, લીજેં ચંપા રાજ રે;
ચડે પ્રયાણેં ચાલિયેં, સબલ સૈન્ય લેઇ સાજ રે. ક્રીડા૦ ૩

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે મન ઉદ્વિગ્ન થવાથી શ્રીપાળકુવર ચપળ ચિત્ત સહિત વનશ્રીની લીલા નિહાળી કરી તુરત પાછો પોતાની હવેલીએ આવી પહોંચ્યો કુવરનુ ચિત્ત ઉદાસ જોઈ પ્રજાપાળ કહેવા લાગ્યો–"હે રાજન્! આજે આપને કોઇએ રીસ લાવવા જેવુ કંઈ કારણુ આપ્યુ છે? અથવા તો કોઈએ આપની આજ્ઞા (હુકમ)નો ભંગ કરેલ છે! કે જેથી આપ દુખભરી લાગણીવાળા દેખાઓ છો, પરતુ આપ એમ દિલગીર ન થાઓ, કેમકે આપના ચરણમા અમારા પ્રાણ છે જે હોય તે ખરેખરૂ ફરમાવો કદાચિત્ આપ ચિત્તમાં ચાહતા હો કે આપનું ચપાનગરીનુ રાજ્ય પાછુ સ્વાધીન કરીયે, તો સબળ સૈન્ય (લશ્કર) અને પૂરતા સાજ (સાધનો) સહિત નગારે ડંકા દઈ પ્રયાણ કરીએ, [illegible] —૧ થી ૩

કુંવર કહે સસરા તણે, બલેં ન લીજેં રાજ રે;
આપ પરાક્રમ જિહાં નહીં, તે આવે કુણ કાજ રે. ક્રીડા૦ ૪
તેહ ભણી અમેં ચાલશું, જોશું દેશ વિદેશ રે;
ભૂજાબલેં લખમી લહી, કરશું સફલ વિશેષ રે. ક્રીડા૦ ૫

અર્થ:—સસરાજીનું કહેલુ સાંભળી કુવરે કહ્યુ–"સસરાના બળવડે રાજ્ય લેવુ હુ પસંદ કરતો નથી, કેમકે જ્યાં પોતાનામા પરાક્રમ નહીં ત્યા પારકુ પરાક્રમ શું કામ આવે ? માટે પોતાનુ પરાક્રમ જાહેરમા લાવવા અહીંથી રવાના થઈશુ અને દેશવિદેશ જોઈ ભુજાઓના બળથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી રાજ્યલક્ષ્મી હાથ કરવા આદિ સર્વ ધારેલી ધારણા સફળ કરીશુ " —૪ થી ૫

માય સુણી આવી કહે, હું આવીશ તુમ સાથ રે;
ઘડી ન ધીરૂં એકલો, તુંહિ જ એક મુજ આથ રે. ક્રીડા૦ ૬
કુંવર કહે પરદેશમાં, પગબંધન ન ખટાય રે;
તિણેં કારણ તુમે ઈહાં રહો, દ્યો આશિષ પસાય રે. ક્રીડા૦ ૭
માય કહે કુશલા રહો, ઉત્તમ કામ કરેજો રે;
ભૂજબળેં વૈરી વશ કરી, દરિસણ વહેલું દેજો રે. ક્રીડા૦ ૮
સંકટ કષ્ટ આવી પડે, ધરજો નવપદ ધ્યાન રે;
રયણી રહેજો જાગતાં, સર્વ સમય સાવધાન રે. ક્રીડા૦ ૯
અધિષ્ટાયક સિદ્ધચક્રનાં, જેહ કહ્યાં છે ગ્રંથે રે;
તે સવિ દેવી દેવતા, યતન કરો તુમ પંથે રે. ક્રીડા ૧૦
એમ શિખામણ દેઈ ઘણી, માતા તિલક વધાવે રે;
શબ્દ શકુન હોયે ભલા, વિજય મુહૂરત પણ આવે રે. ક્રીડા ૧૧
રાસ રચ્યો શ્રીપાલનો, તેહને બીજે ખંડે રે;
પ્રથમ ઢાલ વિનયે કહી, ધર્મ ઉદય થિતિ મંડે રે. ક્રીડા ૧૨

અર્થ—કુવરનો આવો વિચાર માતા કમળપ્રભાના જાણવામા આવતાં તુરત તે કુંવર પાસે આવી કહેવા લાગી–" હે પુત્ર ! હુ પણ તારી સાથે જ આવીશ હુ હવે ઘડીભર

પણ તને એકલો જવા દેવાની નથી, કેમકે મારે તુ જ એક મુઠી–પુજી છે ” એ સાંભળી કુવરે કહ્યુ–“ માજી ! પરદેશની અંદર સ્ત્રી વર્ગનું પગબંધન હોય તો કાંઈ બની શકે નહિ એ હેતુને લીધે આપ અહીયા જ રહો અને કૃપા કરી શુભાશિષ આપો એટલે આનંદ ” માતા પુત્રના સહેતુભર્યા કથન સાંભળી બોલી–“ પુત્ર ! કુશળતાપૂર્વક રહેજો, ઉત્તમ કામ કરજો અને ભુજાના બળવડે શત્રુઓને વશ કરી વહેલા દર્શન દેજો તથા સંકટ કષ્ટ પડે નવપદજીનુ ધ્યાન ધરજો, રાત્રિની અંદર હમેશા જાગૃત રહેજો અને દરેક વખતે દરેક કામમા પણ સાવધાન–હુશીયાર રહેજો તેમ જ સિદ્ધચક્રજીના અધિષ્ઠાયક (વિમળેશ્વર યક્ષ–ચક્રેશ્વરી દેવી વગેરે) દેવો તે તમામ દેવી–દેવતા તમોને તમારા પંથને વિષે (મુસાફરીમાં) તમારૂ રક્ષણ કરો, એ જ સદોદિત ખરા અંતઃકરણની મારી આશિષ છે ” આવી રીતની શીખામણ અને આશિષ દઈને માતાએ કુંવરના કપાળમા કુંકુમનું તિલક કરી અક્ષત વગેરેથી વધાવા આપ્યા તે વેળાએ પ્રયાણને માટે શબ્દ અને શકુન મનમાનતા–સારાં થયા અને વિજયકારી વિજય મુહૂર્ત્ત પણ આવ્યુ કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે આ **શ્રીપાળ** કુંવરનો સુંદર રાસ રચ્યો તેના બીજા ખંડની પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, તેમાં મે એ જ બતાવ્યું કે જ્યારે જે વાતનો ઉદય થવો લખેલ હોય ત્યારે જ તે થાય છે એટલે સ્થિતિનો પરિપાક થાય કે સ્થિતિના પરિપાક ઉદયથી જીવ ધર્મમા જોડાય છે

દોહરા–૭૮

હવે મયણા ઈમ વિનવે, તુમશું અવિહડ નેહ;
અલગી ક્ષણ એક નવિ રહું, તિહાં છાયા જિહાં દેહ. ૧

અગ્નિ સહેતાં સોહિલો, વિરહ દોહિલો હોય;
કંત વિછોહિ કામિની, જલણ જલંતી જોય. ૨

કહે કુંવર સુંદરી સુણો, તું સાસૂ પય સેવ;
કાજ કરી ઉતાવળો, હું આવું છું હેવ. ૩

મન પાખે મયણા કહે, પિયુ તુમ વચન પ્રમાણ;
છે પંજર સૂનું પડ્યું, તુમ સાથે મુજ પ્રાણ. ૪

અર્થ:—હવે મયણાસુંદરી પતિદેવ પાસે આવી આ પ્રમાણે વિનંતિ કરે છે–“ હે નાથજી ! આપથી અવિચળ સ્નેહ છે, માટે ક્ષણભર પણ હુ જૂદી નહિ રહુ આ આપના શરીરની છાયારૂપ સ્ત્રી તો જ્યા આપ ત્યાં જ સાથે હોવી જોઈએ ! પ્રાણજીવન ! સ્ત્રીઓને અગ્નિની જ્વાળા સહન કરવી સહેલી છે, પરંતુ પતિદેવનો વિરહ–વિયોગ સહન કરવો પડે

એ અત્યત દુખરૂપ છે, કેમકે કથથી જુદી પડેલી કામિની સળગતી હોળી જેવી બળતી જ રહે છે

કુવરે તે સાભળી કહ્યુ–"હે સુદરી ! સાભળ, હાલમા તુ તારી સાસુજીનાં ચરણ-કમળની સેવા કર, હુ મારૂ મનચિંતિત કાર્ય સિદ્ધ કરી તુરત જ અહી આવી પહોચીશ

એકલા રહેવાનુ મન ન છતા પણ પતિની આજ્ઞા પાળ્યા વિના છૂટકો જ ન હોવાથી મયણાસુદરી બોલી કે–"પિયુજી ! આપનુ વચન મારે કબુલ છે મારો જીવ આપના ચરણકમલમાં જ લુબ્ધ રહેનાર હોવાને લીધે આ શરીર તો પંખી વિનાના સૂના પાજરાની પેઠે ખાલી ખોખા જેવુ જ પડયુ રહેનાર છે હવે જેમ યોગ્ય જણાય તેમ કરવા આપ મુખતિયાર છો એટલુ બોલી પુન વિનવવા લાગી કે — —૧ થી ૪

ઢાળ બીજી–રાગ મલ્હાર–કોસ્યા ઊભી આગણે–એ દેશી.

વાલમ વહેલા રે આવજો, કરજો માહરી સાર રે;
રખે રે વિસારી મૂકતા, લહી નવી નવી નાર રે. વા૦ ૧
આજથી કરીશ એકાસણું, કર્યો સચિત્ત પરિહાર રે;
કેવલ ભૂમિ સંથારશું, તજ્યાં સ્નાન શણગાર રે. વા૦ ૨
તે દિન વળી કદી આવશે ! જિહાં દેખીશ પિયુ પાય રે;
વિરહની વેદના વારશું, સિદ્ધચક્ર સુપસાય રે. વાલમ૦ ૩

અર્થ:—વાલમજી ! આપ મનોરથ સિદ્ધિ મેળવી પાછા અહીં વ્હેલા પધારજો અને મારી સભાળ લેજો, તેમજ મને વિસારી ન દેતા યાદ રાખજો, કેમકે આપ ભાગ્યવત રાજન્ નવીન નવીન રાજકન્યાઓને વરસો જેથી તેઓની સમૃદ્ધિ ગુણ આદિ વિશેષ જણાતા કદાચ મને વિસારી ન દેશો માટે જ પુન પુન અરજ છે કે–વાલમ વ્હેલેરા આવજો પ્રાણજીવનજી ! વ્હેલા પધારવાની જરૂર એ છે કે–આપના પધારવાને લીધે આજથી હુ આપશ્રી ફરી અહી પધારશો ત્યા સુધી એકાસણા કરીશ તથા જે જે સચિત્ત વસ્તુઓ છે તે સર્વનો પણ આજથી ત્યાગ કરીશ તેમજ ભોય ઉપર જ બિછાનુ કરી સૂવાનો નિયમ જાળવીશ, અને પીઠી ચોળીને–તેલ મર્દન કરીને વિકારી ભાવને પેદા કરનાર સ્નાન તથા શૃગાર–ઘરેણા–કાજળ પાનબીડુ વગેરે સઘળા ત્યજી દઈશ હે મસ્તક-મુકુટમણિ ! તે દિવસ ફરીને કયારે આવશે કે જે દિવસે હુ આપ સ્વામીનાથના ચરણ-કમળના દર્શન કરીશ ! અને કયારે ઈષ્ટદેવ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના પ્રતાપથી વિયોગની અસહ્ય વેદના દૂર કરીશ ! માટે જ ફરી ફરીને વિનવુ છુ કે—વાલમ વહેલા રે આવજો

—૧ થી ૩

સજ્જન વોલાવી ઇણિ પરે, લેઈ ઢાલ કૃપાણ રે;
ચંદ્રનાડી સ્વર પેસતાં, કુંવરે કીધ પ્રયાણ રે. વાલમ૦ ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પોતાના સ્વજનોને વોલાવી, તેઓની પ્રસન્નતા મેળવી ઢાલ તરવાર ધારણ કરી, ચંદ્રનાડીમા સ્વરના પ્રવેશ થએથી શ્રીપાલકુંવરે તાકીદે કાર્યસિદ્ધિને હાથ કરવા પ્રયાણ કર્યું —૪

દેશ પુર નગરના નવનવાં, જોતો કૌતુક રંગે રે;
એકલો સિંહ પરેં મ્હાલતો, ચઢ્યો એક ગિરિશૃંગે રે. વા૦ ૫

સરસ શીતલ વનગહનમાં, તિહાં ચંપક તરૂ છાંહ રે;
જાપ જપતો નર પેખિયો, કરી ઊરધ બાંહ રે. વાલમ૦ ૬

જાપ પૂરો કરી પુરુષ તે, બોલ્યો કરીય પ્રણામ રે;
સુપુરુષ તું ભલે આવીયો, સર્યું માહરૂં કામ રે. વાલમ૦ ૭

અર્થ:—ઉજ્જેણથી રવાના થઈ કુંવર શ્રીપાળ નવા નવા દેશ, નવા નવા પુર નગરના નવીન નવીન કૌતુક ખેલ તમાસા રમત ગમત જોતો જોતો રંગ–આનંદ સહિત સિંહની પેઠે નિડર બની એકલો જ પંથ પસાર કરતો કરતો એક ડુંગરના શિખર ઉપર જઈ પહોચ્યો અને ત્યા જોતા જોતા સુંદર શીતલ ગહન વનની ઘટામા ચંપાના ઝાડ નીચે એક ઉંચા હાથ રાખી જાપ જપતો સાધક પુરૂષ તેની નજરે પડ્યો એથી તે ત્યા ઊભો રહ્યો એટલે સાધક પુરૂષ પોતાનો જાપ પૂર્ણ થવાથી કુંવરને નમન કરી કહેવા લાગ્યો કે—" હે સત્પુરૂષ ! આપ ભલે પધાર્યા, આપના પગલાના પ્રતાપ વડે મારૂ કામ હવે સિદ્ધ થયુ જ સમજુ છુ " —૫ થી ૭

કુંવર કહે મુજ સારીખુ, કહો જે તુમ્હ કાજ રે;
ધણે આગેં ઉપકારને, દીધાં દેહ ધન રાજ રે. વાલમ૦ ૮

તે કહે ગુરૂકૃપા કરી ઘણી, વિદ્યા એક મુજ દીધ રે;
ઘણો ઉદ્યમ કર્યો સાધવા, પણ કાજ ન સિદ્ધ રે. વાલમ૦ ૯

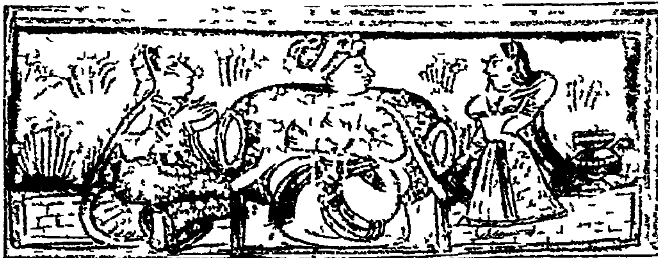
ઉત્તર સાધક નર વિના, મન રહે નહિં ઠામ રે;
તિણે તુમ એક કરૂં વિનતિ, અવધારિયે સ્વામિ રે. વાલમ૦ ૧૦

અર્થ:—તે વારે કુંવરે કહ્યુ—" મારા લાયક જે કંઈ તમારે કામ હોય તે ખુશીથી મને કહો, કેમકે અગાઉના વખતમા પારકાનો ઉપકાર કરવા માટે ઘણા સત્પુરૂષોએ

ચિત્ર ૫૪ નગરમા ફેલાયેલી મયણાની કીર્તિ (પાનુ ૫૦)

ચિત્ર ૫૫ રયવાડી જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૫૪)

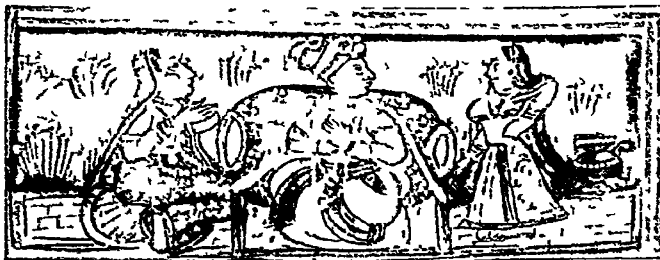
ચિત્ર ૫૬ શ્રીપાલ કુમાર (પાનુ ૫૪)

ચિત્ર ૫૭ શ્રીપાળકુમાર અને પ્રજાપાલ રાજા (પાનુ ૫૬)

ચિત્ર ૫૮ શ્રીપાળને માતા કમલપ્રભા તિલક કરે છે (પાનુ ૫૮)

ચિત્ર ૫૫ રયવાડી જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૫૪)

ચિત્ર ૫૬ શ્રીપાલ કુમાર (પાનુ ૫૪)

ચિત્ર ૫૭ શ્રીપાલકુમાર અને પ્રજાપાલ રાજા (પાનું ૫૬)

ચિત્ર ૫૮ શ્રીપાલને માતા કમલપ્રભા તિલક કરે (પાનું ૫૮)

ચિત્ર ૫૯ મયણાની શ્રીપાલને વિનતી (પાનુ ૫૮)

ચિત્ર ૬૦ પરદેશ જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૬૦)

ચિત્ર ૬૧ શ્રીપાલ અને સાધક (પાનુ ૬૦)

ચિત્ર ૬૫ ગોકોતરી દેવી (પાનુ ૬૫)

ધન, રાજ્ય અને આતમા પોતાનુ શરીર સુધા અર્પણ કરેલ છે " તે સાંભળી સાધનાર પુરુષે કહ્યુ કે—"મારા ગુરૂએ મારા પર ઘણીજ મહેરબાની કરી મને એક વિદ્યા આપી છે, તેને સિદ્ધ કરવા માટે બતાવ્યા પ્રમાણે બહુ બહુ ઉપાય કર્યા, છતા પણ કાર્યસિદ્ધિ હાથ લાગી નહી કારણ કે ઉત્તરસાધક-વિદ્યા સાધનારની પાસે દેખરેખ રાખનાર-વિના મન નિર્ભય કે નિશ્ચળ રહેતુ નથી તે માટે આપને એ વિનતિ કરૂ છુ કે હે સ્વામી ! આપ તે સ્વીકારવા કૃપા કરો —૮ થી ૧૦

કુંવર કહે સાધ વિદ્યા સુખેં, મન કરી થિર થોભ રે;
ઉત્તર સાધક મુજ થકા, કરે કોણ તુજ ખોભ રે. વાલમ૦ ૧૧
કુંવરની સહાયથી તતખિણેં, વિદ્યા થઈ તસ સિદ્ધ રે;
ઉત્તમ પુરુષ જે આદરે, તિહાં હોયે નવનિદ્ધ રે. વાલમ૦ ૧૨
કુંવરને તેણે વિદ્યાધરે, દીધી ઔષધિ દોય રે;
એક જલતરણી અવરથી, લાગે શસ્ત્ર નહિં કોય રે. વાલમ૦ ૧૩

અર્થ:—કુવરે તે સાધકને કહ્યુ કે—"તમે તમારૂ મન પૂર્ણ પણે સ્થિર રાખી સુખપૂર્વક વિદ્યા સાધો હુ ઉત્તરસાધક છતા તમને હરકત કરનાર જ કોણ છે ?" આમ કહેવાથી તુરત જ તે સાધકે કુવરની મદદથી વિદ્યા સાધવા માડી કે નિર્વિઘ્નપણે તેને સિદ્ધ થઈ તે પછી તે વિદ્યાધરે પ્રસન્ન થઈ કુવરને બે મહા મહિમાવત દિવ્ય ઔષધિઓ આપી તે પૈકી એક જલતરણી એટલે કે ચાહે તેટલા ઉડા પાણીમા પડે તો પણ ન ડુબતા તરી પાર ઉતરે અને બીજી શસ્ત્રસતાપહરણી એટલે કે જેના પ્રતાપથી કોઈ પણ જાતનુ અસ્ત્ર શસ્ત્ર વાગે જ નહી —૧૧ થી ૧૩

કુંવર વિદ્યાધર દોય જણા, ચાલ્યા પર્વત માંહિ રે;
ધાતુરવાદી રસ સાધતા, દીઠા તિહાં તરૂ છાંહિ રે. વાલમ૦ ૧૪
તેહ વિદ્યાધરને કહે, તુમેં વિધિ કહ્યો જેહ રે;
તિણે વિધેં ખપ અમે બહુ કર્યો, ન પામે સિદ્ધિ એહ રે. વા૦ ૧૫
કુંવર કહે મુજ દેખતાં, વળી એહ કરો વિધિ રે;
કુંવરની નજર મહિમા થકી, થઈ તતક્ષણ સિદ્ધિ રે. ૧૬
ધાતુરવાદી કહે નીપનું, કનક તુમ અનુભાવ રે;
એહમાંથી પ્રભુ લીજિયેં, તુમ તણો જે મનભાવ રે. ૧૭

કુંવર કહે મુજ ખપ નહીં, કુણ ઉચલે ભાર રે;
અલ્પ તિણે અંચલે બાંધીયું, કરી ઘણી મનોહાર રે. ૧૮

અર્થ—તે પછી કુવર અને વિદ્યાધર એ બેઉ જણ ત્યાથી રવાના થઈ આગળ પર્વતની અદર ચાલ્યા અને ત્યાં કીમીઆગરો બેઠા બેઠા સોનાસિદ્ધિ સિદ્ધ કરતા હતા ત્યાં જઈ પહોચતા તેઓને ઝાડના છાયડે બેઠેલા જોઈ ઊભા રહ્યા વિદ્યાધરને જોઈ કીમીઆગરો બોલ્યા કે—"આપે જે વિધિ કહ્યો હતો તે વિધિ પ્રમાણે સોનુ બનાવવા ઘણો ઉદ્યમ કર્યો, પણ અમને ફતેહ મળી નહી' કુવરે કહ્યુ—"જે વિધિ કર્યો, તે જ વિધિ ફરીને એક વાર મારા દેખતા કરો" આમ કહેવાથી તે કીમીઆગરોએ તે વિધિ અમલમા આણ્યો કે તુરત જ કુવરની નજરના મહીમા વડે સોનુ થઈ આવતાં અર્થસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી એ જોઈને કીમીઆગરો કહેવા લાગ્યા—"આપના પ્રતાપથી સોનાસિદ્ધિ સિદ્ધ થતા આ સોનુ તૈયાર થયુ, માટે હે પ્રભો! આમાથી આપને જેટલાની જરૂર જણાય તેટલું સોનુ લો" કુવરે કહ્યુ—"મને એની જરૂર નથી, કોણ એ ભાર ઉચકે" આવું કહ્યુ છતા પણ તે કીમીઆગરોએ ઘણી આજીજી કરીને થોડુ સોનુ રૂમાલને છેડે બાધ્યુ"
—૧૪ થી ૧૮

અનુક્રમે કુંવર આવીયો, ભરૂઅચ નયર મઝાર રે;
હેમ ખરચી સજાઈ કરી, ભલાં વસ્ત્ર હથિયાર રે. વા૦ ૧૯
સોવનેં મઢિય તે ઔષધિ, બાંધી દોય નિજ બાંહિ રે;
બહુવિધ કૌતુક દેખતો, ફરે ભરૂઅચ માંહિ રે. વા૦ ૨૦
ખંડ બીજે એહ રાસનો, બીજી એ તસ ઢાલ રે;
વિનય કહે ધર્મથી સુખ હૂવે, જેમ રાય શ્રીપાલ રે. વા૦ ૨૧

અર્થ—તે પછી કુવર ત્યાથી ચાલતા ચાલતા અનુક્રમે ભરૂચ બદરે જઈ પહોચ્યો, અને રૂમાલને છેડે બાધેલુ સોનુ વેચી કુવરે પોતાને શોભતાં કપડા–શસ્ત્ર–અસ્ત્ર વગેરે જોઈતાં સાધન ખરીદ્યા, તથા સોનાનુ માદલિયુ કરાવી બન્ને મહિમાવત ઔષધિઓને તેની અદર મઢી લેવરાવી તે પોતાને હાથે બાધી લીધું તે પછી તે ઘણી જાતોની રમતગમત જોતા ભરૂચ શહેરમા ફરવા લાગ્યો **વિનયવિજયજી** કહે છે કે આ **શ્રીપાળ** રાસના બીજા ખડની આ બીજી ઢાળ પૂરી થઈ, તેમા એજ મતલબ છે કે જેમ **શ્રીપાળ** કુવરને ધર્મ વડે સુખ મળ્યુ તેમ દરેક મનુષ્યને ધર્મવડે સુખ જ પ્રાપ્ત થાય છે.
—૧૯ થી ૨૧

દોહરા ૭૯

કૌસંબી નયરી વસે, ધવલશેઠ ધનવંત;
લોક અનર્ગલ ધન ભણી, નામ કુબેર કહંત. ૧

શકટ ઊંટ ગાડાં ભરી, કરિયાણાં બહુ જોડિ;
તે ભરૂઅચ્ચેં આવિયો, લાભ લહે લખ કોડિ. ૨

વસ્તુ સકલ વેચી તિણેં, અવર વસ્તુ બહૂ લીધ;
જલવટ પ્રવહણ પૂરવા, સબલ સજાઈ કીધ. ૩

એક જૂંગ વહાણ કિયું, આથંભ જિહાં સહુ;
કુવાથંભ સોલે સહિત, અવર જૂંગ અડસહુ. ૪

વડ સફરી વહાણ ઘણાં, બેડાં વેગડ દ્રોણ;
શિલ્લ ખૂર્પ્પ આવર્ત્ત ઈમ, ભેદ ગણે તસ કોણ. ૫

ઈણીપરે પ્રવહણ પાંચસેં, પૂર્યાં વસ્તુ વિશેષ;
બંદરમાંહે આણીયાં, પામી નૃપ આદેશ. ૬

માલિમ પટ પુસ્તક જૂએ, સૂખાણી સૂખાણ;
ધ્રૂ અધિકારી ધ્રૂ તણી, દોરી ભરે નિસાન. ૭

કર કરાણી સાચવણ, નાખૂદા લે ન્યાઉ;
વાયુ પરખે પંજરી, નિજામા નિજ દાઉ. ૮

ખરી મસાગતિ ખારૂઆ, સજ્જ કરે સઢ દોર;
હલક હલેસાં હાલવે, બહુ બેઠા બિહું કોર. ૯

પંચવર્ણ ધ્વજ વાવટા, શીર કરે ચામર છત્ર;
વહાણ સવિ શણગારિયાં, માંહે વિવિધ વાજિત્ર. ૧૦

સાતભૂઈ વહાણ તણી, નિવિડ નાલની પાંતિ;
વયરીના વહાણ તણી, કરે ખોખરી ખાંતિ. ૧૧

સુભટ સનૂરા સહશ દશ, વડા વડા ઝૂંઝાર;
બેઠા ચિહું દિશિ મોરચે, હાથ વિવિધ હથિઆર. ૧૨
ઈંધણ જલ સંબલ ગ્રહી, બહુ વ્યાપારી લોક;
સોહે બેઠા ગોખડે, નૂર દિયે ધન રોક. ૧૩
હવે નાંગર ઉપાડવા, વડા જૂંગની જામ;
નાલ ધડૂકી નાલ સવિ, હુઈ ધરોધડ તામ. ૧૪
સવિ વહાણના નાંગરી, કરે ખરાખર જોર;
પણ નાંગર હાલે નહી, સબળ મચ્યો તવ સોર. ૧૫
ધવલશેઠ ઝાંખો થયો, ચિંતા ચિત્ત ન માય;
શીકોતરિ પૂછણ ગયો, હવે કિમ કરવું માય ! ૧૬
શીકોતરિ કહે શેઠ સુણ, વહાણ થંભ્યાં દેવી;
છોડે બત્રીશલક્ષણા–પુરુષતણો બલિ લેવી. ૧૭

અર્થ:—કોસબી નામની નગરીનો એક ધવળશેઠ નામનો ધનવત શાહુકાર છે, કે જેની પાસે અનર્ગળ–ન ગણી શકાય એટલુ ધન હોવાથી લોકો તેને કુબેરભડારી કહે છે તે શેઠ બહુ બહુ જાતના કરિયાણાના ગાડા, તથા ઊટો ઉપર મજબુત ગુણો ગોઠવીને ભરૂચ બદરે આવી પહોચ્યો અને તે બધી ચીજો વેચી તથા બીજી બહુએ નવી ખરીદીને લાખો કરોડોનો નફો મેળવવા લાગ્યો તથા તે પછી દરિઆઇ માર્ગે પરદ્વીપે મુસાફરી કરી બેસુમાર નફો લેવાની ઉમેદને લીધે તેણે તે સબધી સર્વ તૈયારી કરી એટલે કે પોતાના ઘરના વહાણો તૈયાર કરાવ્યાં–તેમા પણ એક જૂગ જાતનુ મોટુ વહાણ એવુ તૈયાર કરાવ્યુ કે તેની અદર (૬૦) તો કુવાથભ હતા તેમ જ બીજા પણ સોળ સોળ કુવાથભવાળાં જૂગ જાતીના અડસઠ (૬૮) વહાણ તૈયાર કરાવ્યા વળી એક સો (૧૦૦) મોટી સફર કરનારા સફરી વહાણ કરાવ્યા તથા વેગડ જાતના પણ એક સો આઠ (૧૦૮) બનાવ્યા, તેમજ દ્રોણમુખ જાતના ચોરાશી (૮૪) સિલ જાતિનાં ચોપન (૫૪), ખૂર્પ જાતના પાંત્રીશ (૩૫) અને ખરાબા કે વમળમાં પણ બેધડક સફર કરે તેવા આવર્ત્ત જાતના પચાસ (૫૦) વહાણ–એવા અનેક જાતના જહાજ કરાવ્યા, કે તેના ભેદ કોણ ગણી શકે ! મતલબ કે તેનુ ખરેખરૂ વર્ણન પણ ન થઇ શકે તેવા પાંચસો વહાણ કરાવ્યા અને તે પાચસોએ વહાણ અનેક કરિયાણાંની વસ્તુઓથી ભર્યાં અને રાજાનો હુકમ મળતા ભરૂચ બદરની ગોદીમા તે વહાણોને દાખલ કરવામા આવ્યા તે વહાણોની અદર માલિમ જાતના

અધિકારીઓ પાંજરીમાં બેઠા બેઠા પટ અને પુસ્તક જોયા કરે છે સુકાન સંભાળનારાઓ સુકાન સંભાળ્યા કરે છે ધ્રૂનો તારો જોનારાઓ ધ્રૂ તારા વડે દિશાની ચોકસી કર્યા કરે છે નિશાની પુરુષો દોરી ભરીને ધરતી–માટી–પહાડનાં ખડકો–ખરાબા વગેરેની તપાસ કરી પાણીનુ ઉંડાપણુ, છિછરાપણુ તપાસ્યા કરે છે કરાણિયો માલની સાચવણ કર્યા કરે છે, તથા નાખૂદા લોકો સઢ વગેરે અનેક કામના ન્યાય હાથ કરે છે પાંજરિયો અનુકળ પ્રતિકૂળ પવનને જોયા કરે છે પ્હેરાયતો પોતાને લાયક કામ કરે છે. ખરેખરી મહેનતના કરનારા ખારવાઓ સઢ દોરડા તૈયાર કર્યા કરે છે અને બહુએ હલકારાઓ હલેમાં સારવા બન્ને બાજુએ ચડી બેઠા છે તે વહાણોના કુવાથભો ને સઢોની ટોચે પચરંગી ધજાઓ વાવટાઓ ફરકી રહ્યા છે, તે વહાણ જાણે શિર, ચામર છત્રથી શોભાવંત થયા હોયની! તેવો દેખાવ આપી રહ્યા છે આવી રીતે બધા વહાણો શણગારેલા છે, તથા તે વહાણોની અંદર તરેહ તરેહના મનહર વાજિંત્રો વાગી રહ્યાં છે, તેમ જ તે સાત સાત માળના વહાણોમા દરેક માળની અંદર બરોબર તોપોની લાઈન ગોઠવેલી છે કે જે ચાચીઆ કે ચોરિયાં વહાણવાળાઓના મનની હુંશ ખોખરી કરી નાખે તેવી છે. તે વહાણોની અંદર તેજસ્વી પાણીદાર દશ હજાર મહાન્ લડવૈયાઓ પણ ચોમેર મોરચાઓ બાંધી તરેહ તરેહનાં હથિયારો હાથમા ઝાલીને બેઠેલા શોભી રહેલા છે તે વહાણોની અંદર મુસાફરી કરનારા વ્યાપારીઓ, ખલતણ, પાણી અને ખોરાક વગેરે હાથ કરીને ગોખલામા બેઠા શોભે છે અને તે બધાએ નૂર (ભાડા)ના પૈસા રોકડા ધવલશેઠને ચૂકવી આપે છે તે પછી વહાણ હંકારવાનો વખત થતા જ્યારે મોટા જૂગ વહાણમાંની તોપ છૂટી ત્યારે બધાંએ વહાણોમાની તોપો છૂટી, એટલે બધાએ વહાણના નાગરીઓ નાંગર ઉપાડવાને માટે ખરેખરૂ જોર કરીને મથ્યા પરંતુ નાગર જરાએ હાલવા ચાલવા ન લાગ્યાં, એથી ત્યા ભારે શોરબકોર મચ્યો, કેમકે નાંગર ઉપાડયા વિના વહાણનુ હંકારવું જ મોકૂફ થઈ પડયુ, તેના લીધે ફિકર થઈ આવતા હોહા મચી ગઈ એ જોઈને ધવળશેઠ ફિકરમંદ થઈ રહ્યો, ચિત્તમાં ચિંતા પણ સમાતી નથી અને અતિશય મુઝવણ થતા તુરત શીકોતરમાને વહાણ થંભવાનું કારણ પૂછવા ગયો કે–" હે મા! હવે શો ઉપાય લેવો?" શીકોતર માએ જવાબ આપ્યો કે–" હે શેઠ! વહાણ તો દેવતાએ થંભાવ્યા છે, માટે જો બત્રીશલક્ષણા પુરુષનું તેને બલિદાન આપવામાં આવે તો તારાં વહાણો બંધનથી મુક્ત થશે" આવુ સાંભળીને શેઠ તે સંબંધી વિચાર કરીને બત્રીશલક્ષણા નરને હાથ કરવા રાજાની પાસે જવાના નિશ્ચય પર આવ્યો

—૧ થી ૧૭

ઢાળ ત્રીજી—શ્રેણિક મન અચરિજ થયો—એ દેશી

ધવલ શેઠ લેઈ ભેટણું, આવ્યો નરપતિ પાય રે;
કહે એક નર મુજને દિયો, જિમ બલિ બાકુલ થાય રે. ધ૦ ૧

રાય કહે નર તે દિયો, સગો નહિ જસ કોય રે;
બલિ કરજો ગ્રહી તેહને, જે પરદેશી હોય રે. ધવલ૦ ૨
સેવક ચિહું દિશિ શેઠના, ફરે નયરમાં જોતા રે;
કુંવર દેખી શેઠને, વાત કહે સમ હોતા રે. ધવલ૦ ૩
દીઠો બત્રીશ લક્ષણો, પુરુષ એક પરદેશી રે;
કહો તો ઝાલી આણીએં, શુદ્ધિ ન કો તસ લેશી રે. ધવલ૦ ૪
ધવલ કહે આણો ઈહાં, મ કરો ઘડિય વિલંબ રે;
બલિ દેઈને ચાલિયેં, વહાર નહિ તસ બૂંબ રે. ધવલ૦ ૫

અર્થ:—ભેટ ધરવા યોગ્ય અમૂલ્ય વસ્તુઓ થાળમાં ભરી દબદબા સહિત ધવલશેઠ ભરૂચ બંદરના મહારાજાની પાસે ગયો અને ભેટણું ચરણમાં મૂકી સવિનય પ્રણામ વગેરેની મર્યાદા સાચવી પછી વિનતિ કરવા લાગ્યો કે–" નામવર ! મારાં દુષ્ટદેવના નડતરથી વહાણ થભી રહ્યાં છે, તે માટે એક બત્રીશલક્ષણા પુરુષનો ખપ છે જે આપો કે જે મળતાં દેવને બલિ બાકળા અપાય " રાજાએ કહ્યુ–" ધનપતિ ! જે પુરુષનું અહીં કોઈ (મારા રાજ્યમા) સગું ન હોય, અને જે પરદેશી હોય, તે પુરુષ તમને આપવામા આવે છે, માટે જો તેવો હાથ લાગે તો તેને પકડી તમારૂ કામ ફતેહ કરવુ " આ પ્રમાણે હુકમ મળતા ધવલશેઠના હજારો લડવૈયાઓ શહેરની અંદર ચારે કોર તેવા પુરુષની શોધમા ફરવા મંડયા એટલામા વડભાગી વીર શ્રીપાળ કુંવરને જોઈ, તથા તપાસ કરતાં પરદેશી અને કોઈ તેનુ મજકુર રાજ્યમાં સગુ ન હોવું જાણી હર્ષ પામી શેઠની પાસે પહોચી વાત કહેવા લાગ્યા–" શેઠજી ! એક પરદેશી પુરુષ બત્રીશલક્ષણવંત છે, માટે આપ ફરમાવો તો તેને પકડી લાવીએ કોઈ તેની ખર કે ખબર લે તેમ નથી " ગરજુ ધવલશેઠ બોલ્યો– " ઘડીનોએ વિલંબ કર્યા વગર તેને અહીયા લાવો, કે બલિદાન આપી ઝટ ચાલતા થઈએ તેની અહીં વ્હાર કે બૂમ કોઈ સાંભળે તેમ નથી " (આવો હુકમ મળતા જ –) —૧ થી ૫

સુભટ સહસ દશ સામટા, આવે કુંવરની પાસે રે;
અભિમાની ઉદ્ધતપણે, કડુઆં કથન પ્રકાશે રે. ધવલ૦ ૬
ઊઠ આવ્યું તુજ આઉખું, ધવલ ધિંગ તુજ રૂઠો રે;
બલિ કરશે તુજને હણી, મ કર માન મન ઝૂઠો રે. ધવલ૦ ૭
બલિ નવિ થાએ સિંહનો, મૂરખ હૈયે વિમાસો રે;
ધવલ પશુનો બલિ થશે, વચને કંઈ વરાસો રે. ધવલ૦ ૮

વચન સુણી તસ વાંકડાં, શેઠને સુભટ સુણાવે રે;
શેઠ વિનવી રાયને, બહોળું કટક અણાવે રે. ધવલ૦ ૯

અર્થ:—સામટા દશ હજાર લડવૈયાઓ **શ્રીપાળ** કુવરની પાસે જઈ પહોચ્યા, અને અભિમાની તથા ઉદ્ધતપણે કડવા વચન કહેવા લાગ્યા કે—“ ઉઠ, તારૂ આઉખુ આવી રહ્યુ છે, કેમકે અમારો ધણી ધવલધિંગ તારા પર ખફા થએલ છે, એથી તને મારી દેવને બલિદાન આપશે, માટે હવે નકામુ માન ગુમાન ન કર. ” ગુમાની વચનો સાંભળી કુવર બોલ્યો—“ મૂર્ખાઓ ! જરા હૈયામાં વિચાર કરી જૂઓ કે કયાય સિંહનુ તે બલિદાન થયુ જાણ્યુ, સાભળ્યુ છે ? બલિદાન તો ધવળ પશુનું જ થશે, છતાં નાહક વચન બોલી પસ્તાવો શા માટે વ્હોરી લ્યો છો ” આવા વાકા વચન સાભળી આખર વાણિયાના નોકર હોવાથી શેઠની તરફ તેઓ ચાલી નીકળ્યા, અને તેના વચનો શેઠને જઈ સભળાવ્યા મતલબ એ કે—“ એ પુરુષ કઈ અમને પણ ગાઠે તેવો નથી, મહાન્ વીર શિરોમણી જણાય છે, માટે વધારે લડવૈયાઓની જરૂર છે ” વગેરે હેતુ જાણી લઈ ધવલશેઠે રાજાને વિનતી કરી બહોળુ મદદગાર લશ્કર મેળવી પોતાના લડવૈયાઓ સાથે સામેલ કરી આપ્યુ (એટલે તે બધા કુવરની સાહમે જઈ ચડયા) —૬ થી ૯

એકલડો દોય સૈન્ય શું, જવ અતુલી બલ જૂઝે રે;
ચહૂટા વચ્ચે ધૂંખલ મચ્યો, કાયર હિયડાં ધ્રૂજે રે. ધવલ૦ ૧૦

કુંત તીર તરવારના, જે જે ઘાલે ઘાય રે;
કુંવર અંગે લાગે નહિ, ઓષધિને મહિમાય રે. ધવલ૦ ૧૧

કુંવર તાકી જેહને, મારે લાકડી લોઢે રે;
લહબહતા લાંબા થઈ, તે પુહવીએ પોઢે રે. ધવલ૦ ૧૨

ભેંસા પરે રણખેતમાં, ચિહું દિસિ ધિંગડ ધાય રે;
જૂડયા જોધ વેલા જિસ્યા, શિંગે વિલગા જાય રે. ધવલ૦ ૧૩

મસ્તક ફૂટયાં કેઈનાં, પડયા કેઈનાં દાંત રે;
કેઇ મુખે લોહી વમેં, પડી સુભટની પાંત રે. ધવલ૦ ૧૪

કેઈ પેઠા હાટમાં, કેઈ પોલમાં પેઠા રે;
કેઈ દાતે તરણાં દેઈ, ગળિયા થઈને બેઠા રે. ધવલ૦ ૧૫

કેઈ કહે કાયર અમે, કેઈ કહે અમે રાંક રે;
કેઈ કહે મારો રખે, નથી અમારો વાંક રે. ધવલ૦ ૧૬

કેઈ કહે પેટારથી, અશરણુ અમે અનાથ રે;
મુખેં દિયે દશ આંગુલી, દે વળી આડા હાથ રે. ધવલ૦ ૧૭

અર્થ:—જ્યારે તે બન્ને બાજુના લડવૈઆઓએ કુવરને ઘેરી લીધો ત્યારે તે અતુલિત બળશાળી **શ્રીપાળ** કુવર સ્હામો મોરચો માંડી એકલો છતા ધવલ અને રાજા તરફથી આવેલા બેઉ લશ્કરોની સાથે લડવા લાગ્યો એથી ચૌટાની વચ્ચે ધીંગાણુ મચી રહ્યુ એ જોઈ શૂરવીરોને તો આનદ થયો, પણ બિચારા જે કાયર હતા તેઓના તો હૈડાં થરથર કપવા લાગ્યા, કેમકે શસ્ત્ર અસ્ત્રોની ઝડી લાગી રહી હતી બેઉ લશ્કરના લડવૈયાઓ ભાલા–બરછી–તીર–તલવાર વગેરેના જે જે ઘા કુવરના શરીર ઉપર ચલાવતા હતા તે તે ઘા જરા પણ લાગતા ન હતા, કારણ કે શસ્ત્ર ન લાગે તેવી મહિમાવત ઔષધિનો મહિમા હતો એથી બધા ઘા ખાલી જ જતા હતા એ જોઈ લડવૈઆઓ આ ચમત્કાર સાથ નિરાશાને ભેટતા હતા કેમકે જેને ઘા જ ન લાગે તેને શી રીતે જિતવો? તેમ વળી વધારે અફશોષકારી બનાવ એ બનતો હતો કે–સ્હામાવડીઆઓના ઘા તમામ ખાલી જતા હતા અને કુવર જેને તાકીને લાકડી કે લોઢાની સાગનો ઘા કરતો કે તુરત લથડતા લાબા થઈ ધરણીપર ઢળી પડતા હતા અને જેમ જોરાવર પાડેપાડા ક્ષેત્રમા લડે તે વારે ચારે દિશાએ દોડા દોડ કરે તેમજ આમ તેમ હડીઓ કહાડતા બિચારા વેલાઓ તેઓનાં શિગડાઓમા ભરાઈ બૂરા હવાલવાળા થાય છે, તેમ જોરાવર યોદ્ધાઓ રણક્ષેત્રમા બાટકતાં બિચારા સામાન્ય લડવૈઆઓના વેલાઓની પેઠે કચરઘાણ નીકળી બૂરા હાલ થતા હતા. અને એથી કેઈના માથા ફૂટચાં, કેઈના દાત પડી ગયા અને કેઈ મ્હોડેથી લોહી વમવા માડચા, જેથી જમીન ઉપર લડવૈઆઓની લાઈનબધ પોઠ પડી આમ થતા કેઈ લડવૈઆઓ નાસીને જીવ બચાવવા દુકાનોમા પેસી ગયા, કેઈ પોળોમા પેઠા, કેઈ દાતમા તરણા પકડી (અમે ગરીબડી ગાય જેવા હોવાથી બચાવા લાયક છિએ એમ બતાવી) ગળિયા થઈને બેસી ગયા કેઈ અમે કાયર છિએ, અમે રાક છિએ, અમારો વાક નથી, અમે તો પેટની વેઠ માટે આવેલા છિએ, અમે અશરણ–અનાથ છિએ–વગેરે વગેરે કહેવા લાગ્યા અને મોઢા પાસે દશે આંગળીયો તથા આડા હાથ દઈ કગાલતા બતાવવા લાગ્યા —૧૦ થી ૧૭

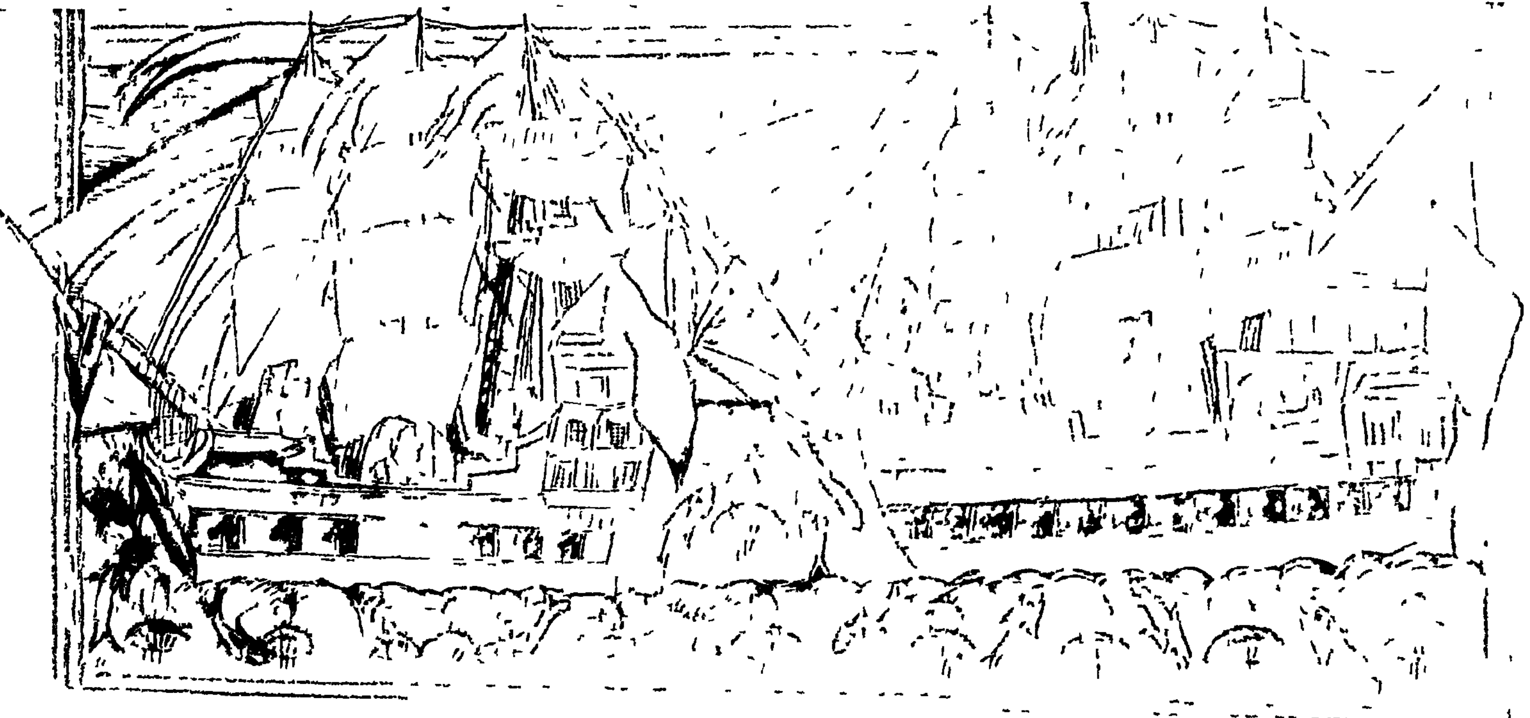
ધવલશેઠ તે દેખતાં, આવી લાગ્યો પાય રે;
દેવ સરૂપી દીસો તુમે, કરો અમને સુપસાય રે. ધવલ૦ ૧૮

ચિત્ર ૬૨ શ્રીપાલ અને વિદ્યાધર (પાનું ૬૧)

ચિત્ર ૬૩ ભરૂચનગર (પાનું ૬૭)

ચિત્ર ૬૪

જંગી વહાણ

(પાનું ૬૪)

ચિત્ર ૬૫ વડસફરી વહાણ (પાનું ૬૪)

ચિત્ર ૬૬ ધવલશેઠ રાજા પાસે આવે છે (પાનું ..)

ચિત્ર ૬૮ ધવલશેઠને રાજા સુભટોની મદદ આપે છે (પાનુ ૬૭)

ચિત્ર ૬૯ રાજાના સુભટો સાથે યુદ્ધ કરતા શ્રીપાલકુમાર (પાનુ ૬૮)

મહિમાનિધિ મ્હોટા તુમે, તુમ બલશક્તિ અગાધ રે;
અવિનય કીધો અજાણતે, તે ખમજો અપરાધ રે. ધવલ૦ ૧૯
અવધારો અમ વિનતિ, કરો એક ઉપગાર રે;
થંભ્યાં પ્રવહણ તારવો, ઉતારો દુઃખ પાર રે. ધવલ૦ ૨૦

અર્થ:—આ પ્રમાણે બનાવ જોઇ ધવલશેઠ તુરત ઉઠી ઊભો થઈ **શ્રીપાળ** કુંવરને પગે પડ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે—"આપ કોઈ દેવસ્વરૂપ છો માટે અમારા ઉપર કૃપા કરો હે સ્વામી! અજાણપણાથી જે અવિનય કર્યો છે તે અપરાધની ક્ષમા કરો તેમજ મારી વિનતી કૃપાની રાહે સ્વીકારી, પરોપકાર કરવા રૂપ થભેલાં વહાણો તારો, અને દુખથી પાર ઉતારો" —૧૮ થી ૨૦

કુંવર કહે એ કામનું, શું દેશો મુજ ભાડું રે;
શેઠ કહે લખ સોનૈયા, ખૂતું કાઢો ગાડું રે. ધવલ૦ ૨૧
સિદ્ધચક્ર ચિત્તમાં ધરી, નવપદ જાપ ન ચૂકે રે;
વડવહાણ ઉપર ચઢી, સિંહનાદ તે મૂકે રે. ધવલ૦ ૨૨
જે દેવી દુશ્મન હતી, દુષ્ટ ગઈ તે દૂર રે;
વહાણ તર્યાં કારજ સર્યાં, વાજે મંગલ તૂર રે, ધવલ૦ ૨૩
બીજે ખંડે ઢાલ એ, ત્રીજી ચિત્તમાં ધરજો રે;
વિનય કહે પ્રવહણ પરે, ભવિયણ ભવજલ તરજો રે. ધવલ૦ ૨૪

અર્થ:—એ સાભળી કુવરે કહ્યુ—"મને એ કામ કર્યા બદલનુ શુ લવાજમ-મહેનતાણુ આપશો?" શેઠે કહ્યુ—"હુ લાખ સોના મ્હોર ભેટ કરીશ, માટે મારૂ ગાડુ ખૂત્યુ જેમ બહાર કાઢી દો તેમ થભેલા વહાણોને ચલાવી આપ રસ્તે પાડી આપો" આ પ્રમાણેનો કરાર થયા પછી કુવર **શ્રીપાળે** ચિત્તમાં શ્રી સિદ્ધચક્રજીનુ ધ્યાન ધરી–નવપદ-જીનો જાપ શરૂ રાખી મોટા આગેવાન વહાણની ઉપર ચડી સિહનાદ કર્યો કે તુરત સબળ મનોબળ અને ઈષ્ટબળ વડે ભય પામી જે દુષ્ટ દેવીએ વહાણને થભાવ્યાં હતા તે દૂર જતી રહી, એથી વહાણ તર્યા અને કામ સિદ્ધ થતા ફતેહનાં મગળ તૂર વાગવા લાગ્યા કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાલ રાસના** બીજા ખડની ત્રીજી ઢાળ ચિત્તમા ધરી એ જ સાર ગ્રહણ કરજો કે–જેમ નવપદ પ્રભાવથી વહાણ તર્યા, તેમ હે ભવિજનો, તમો પણ આ ભવસમુદ્રમાથી નવપદના પ્રભાવ વડે પાર ઉતરજો —૨૧ થી ૨૪

દોહા ૭૬

તે દેખી ચિંતે ધવલ, ચડ્યો ચિંતામણિ હાથ;
વડો વખત જો મુજ હોવે, તો એ આવે સાથ. ૧
એક લાખ દીનાર તસ, દેઈ લાગ્યો પાય;
કર જોડીને વિનવે, વાત સુણો એક ભાય. ૨
વરષ પ્રત્યે એકેકને, સહસ દેઉં દીનાર;
સેવા સારે સહસ દશ, જોધ ભલા ઝૂઝાર. ૩
તુમને મુંહ માંગ્યું દિઉં, આવો અમારી સાથ;
એ અવધારો વિનતિ, અમને કરો સનાથ. ૪

અર્થ:—કુંવર શ્રીપાલનુ પુરૂપાર્થ જોઈને આનંદાશ્ચર્યયુક્ત, ધવલશેઠ ચિંતવવા લાગ્યો કે—"ખચિત આ પુરુષ ચિંતામણિરત્ન સમાન ચિંતવેલી અર્થસિદ્ધિ સિદ્ધ કરે તેવો જ છે, અને જો મારા મોટા ભાગ્યબળનો પ્રતાપ હોય તો તે સાથે આવે" એમ ચિંતવી તથા એક લાખ સોનામ્હોરો કુંવરને આપી પગે લાગી હાથ જોડી વિનવવા લાગ્યો કે—"હે ભાઈ! એક મારી વાત સાંભળો હું એક એક સુભટને દર વર્ષે એકેક હજાર સોનામ્હોરો આપું છું અને એવા દશ હજાર સુભટ સેવકરૂપે મારી સેવા બજાવ્યા કરે છે, અને તે બધા ભલા અને બળવંત યોદ્ધા છે છતાં આપ જો મારી સાથે પધારતા હો તો મ્હોડેથી માગો તે આપું, માટે આ વિનતીને કબૂલ રાખી મુજ અનાથને સનાથ કરો" —૧ થી ૪

કુંવર કહે હું એકલો, લેઉં સર્વનું મોલ;
એ સર્વેનું એકલો, કાજ કરૂં અડોલ. ૫
તે ધનનું લેખું કરી, શેઠ કહે કર જોડ;
અમે વણિક—જન એકને,—કિમ દેવાએ ક્રોડ? ૬
કુંવર કહે સેવક થઈ, દામ ન ઝાલું હાથ;
પણ દેશાંતર દેખવા, હું આવું તુમ સાથ. ૭
ભાડું લેઈ વહાણમાં, દ્યો મુજ બેસણ ઠામ;
માસ પ્રતેં દીનાર શત, ભાડું પરઠ્યું તામ. ૮

અર્થ:—એવાં શેઠના વચનો સાંભળી કુંવરે કહ્યુ—"હુ એકલો જ દશે હજારને જે આપો છો તે લવાજમ લઈશ અને એ બધા જે કામ કરે તે કામ અડગપણે હુ એકલો જ કરીશ કહો શુ વિચાર છે?" એ સાભળી તે દશ હજારને અપાતા પગારની ગણત્રી ગણી શેઠ હાથ જોડી બોલ્યો કે—"અમો વાણિઆઓથી એક જ જણને એક ક્રોડ સોના મ્હોરો કેમ આપી શકાય?!" તે સાંભળી કુંવરે કહ્યુ—"શેઠજી! હુ સેવક બની દામ હાથ ઝાલવા ચાહતો નથી, પરતુ હુ દેશાતર જોવાને માટે તમારી સાથે આવીશ. તે માટે મારી પાસેથી ભાડુ લઈ વહાણમા બેસવાની મને જગા આપો" આવુ બોલવુ થતાં શેઠે મહીનાની સો સોનામ્હોરો ભાડાની ઠરાવી અને કુવરને બેસવાની જગા કાયમ કરાવી. —૫ થી ૮

ઢાળ ચોથી—રાગ મલ્હાર-જીહો જાણ્યુ અવધિ પ્રયુજને—એ દેશી

જીહો કુંવર બેઠો ગોખડે, જીહો મ્હોટા વહાણમાંહિ;
જીહો ચિહુંદિશિ જલધિ તરંગનાં,
જીહો જોવે કૌતુક ત્યાંહિ, સુગુણ નર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ;
જીહો પુણ્યે મનવાંછિત મળે, જીહો દૂર ટલે દુઃખ દાવ.
સુગુણનર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ. ૧

જીહો સઢ હંકાર્યા સામટા, જીહો પૂર્યા ઘણુ પવણેણ;
જી० વડવેગેં વહાણ વહે, જી० જોયણ જાયે ખણેણ. સુ० ૨

જી० જલહસ્તિ પર્વત જિસ્યા, જી० જલમાં કરે કલ્લોલ;
જી० માંહોમાંહે ઝુઝતા, જી० ઉછાળે કલ્લોલ. સુગુણ० પે० ૩

જી० મગરમત્સ્ય મોટા ફિરે, જી० સુસુમાર કેઈ કોડિ;
જી० નક્ર ચક્ર દીસે ઘણા, જી० કરતા દોડાદોડિ. સુગુણ० પે० ૪

જી० ઈમ જાતાં કહે પંજરી, જી० આજ પવન અનુકૂલ;
જી० જલ ઈંધણ જો જોઈએ, જી. આવ્યું બબ્બરકૂલ. સુ० ૫

અર્થ:—હવે કુંવર મોટા વહાણના ગોખમા બેસી ચારે દિશાએ ઉછળતા સમુદ્રજળના કલ્લોલ (ભરતી-ઓટ અને મોજા) વગેરેનાં કૌતુક જોવા લાગ્યો તે પછી એકી વખતે બધા વહાણોના સઢ ચઢાવી હુ કારવામા આવ્યા જેથી તે વિશેષ વાયરેથી ભરાતા પુષ્કળ વેગ સહિત એવાં તો ચાલવા

લાગ્યા કે ક્ષણવારમા એક યોજનનો પંથ પસાર કરતા હતા તેવા વાહણ ચાલતા ચાલતાં, તે જળમાર્ગમા જલહસ્તિ (પાણીમાં રહેનારા હાથિયો) છે તે પાણીમા દોડાદોડ કરી એકબીજા સાથે તોફાન કરતા પાણીના તરંગ ઉંચે ઉછાળે છે, તથા મોટા મગરમત્સો ફરી રહ્યા છે, તેમજ ક્રોડોગમે સુસુમાર જાતના મત્સો કુતરાથી કાંઈક મોટા હોય છે તે પણ નજરે પડી રહ્યા છે તેમ જ નક્ર ચક્રાદિ જળચર જીવો દોડાદોડ કરી આનંદ કરી રહ્યા છે, તેઓની તરેહ તરેહની રમત ગમત જોતાં પંથ પસાર કરતો હતો દરમિયાન વાયરાનો પરખનાર પંજરી કહેવા લાગ્યો કે—"આજે પવન અનુકૂળ વાય છે, માટે પીવાનું મીઠું પાણી, બળતણ વગેરે જે જોઈતા હોય તે લેવાને તૈયાર રહો, કેમકે બબ્બરકોટ બંદર નજીક આવી પહોંચ્યું છે." —૧ થી ૫

જી૦ તસ બંદરમાંહિ ઉતરી, જી૦ ઈંધણ લીયે લોક;
જી૦ ધવલશેઠ કાંઠે રહ્યા, જી૦ સાથે સુભટના થોક. સુ૦ ૬
જી૦ કોલાહલ તે સાંભળી, જી૦ આવ્યા અતિ સપરાણ;
જી૦ દાણી બબ્બરરાયના, જી૦ માંગે બંદર દાણ. સુ૦ ૭
જી૦ શેઠ સુભટને ગૌરવે, જી૦ દાણ ન દિયે અબૂઝ;
જી૦ તવ તિહાં લાગ્યું તેહને, જી૦ માંહો માંહે ઝૂઝ સુ૦ ૮
જી૦ શેઠ તણે સુભટેં હણ્યા, જી૦ દાણી નાઠા રે જાય;
જી૦ સૈન્ય સબલ તવ સજ કરી, જી૦ આવ્યો બબ્બરરાય ૯
જી૦ રાજતેજ ન શકયા સહી, જી૦ દીધી સુભટે રે પૂંઠ;
જી૦ માર પડી તવ નાસતાં, જી૦ બાણ ભરી ભરી મૂંઠ. સુ૦ ૧૦
જી૦ બાંધ્યો ઝાલી જીવતો, જી૦ રૂંખ સરીખો શેઠ;
જી૦ બાંહ બેહુ ઉંચી કરી, જી૦ મસ્તક કીધું હેઠ. સુ૦ ૧૧
જી૦ રખવાળા મૂકી તિહાં, જી૦ વળિયો બબ્બરરાય;
જી૦ તવ બોલાવે શેઠને, જી૦ કુંવર કરી પસાય. સુ૦ ૧૨

અર્થ:—બંદર આવતાં ત્યાં નીચે ઉતરી મીઠું, પાણી, લાકડા વગેરે જે જે ચીજોનો ખપ હતો તે તે લેવા લાગ્યા ધવલશેઠ પણ આનંદની ખાતર કાંઠે બિછાયત કરી ઘણા સુભટો સહિત ત્યા બંદરમાંહે ઘણા લોક સાથે ઉતર્યો આ પ્રમાણે લોકોના બોલવા ચાલવાના શોરબકોર સાંભળતા બહુજ ઉતાવળ સાથે બબ્બરરાયના દાણી બંદરનુ

દાણુ લેવા આવી પહોંચ્યા, અને શેઠ પાસે બંદર ઉપર વહાણુ નાંગરવા બાબતનું મદાના રિવાજ મુજબ દાણુ માંગવા લાગ્યા પરંતુ મૂર્ખ શેઠે પોતાના સુભટોના ગર્વને લીધે મિજાજ બતાવી તેઓને દાણ આપવાની ચોખ્ખી ના કહી, એટલે તે દાણી અને શેઠના નોકરોની વચ્ચે રકઝક ચાલી ને છેવટે લડાઈ જામી દાણીનાં માણસ થોડાં અને શેઠનાં ઘણાં હોવાને લીધે અંતે માર ખાઈ દાણી નાશી ગયાં અને પોતાના મહાકાલ નામે રાજાની હજૂર જઇ પોકારવા લાગ્યા. એથી મહારાજા મહા કોપવંત થઇ સબળ સૈન્ય સહિત તૈયારી કરી બંદર પર પોતે ધસ્યો આવ્યો, અને એ ખબર મળતાં જ રાજતેજ ન ખમી શકવાથી વાણિઆનું અન્ન ખાનારા સુભટો પૂઠ બતાવી ભાગી ગયા છતાં પણ નાસતાં નાસતાં રાજાનાં લશ્કરીઓએ બાણનો મારો ચલાવી તેઓને ખોખરા કર્યા તે પછી અહંકારી શેઠને જીવતો જ ઝાલી ઝાડ સાથે ઝાડની પેઠે થડ નીચું ને ડાળા ઉંચા, એમ માથું નીચું ને હાથ પગ ઉંચા રખાવી, મુશ્કેટાટ બાંધી રખેવાળાઓ મૂકીને, બબ્બરરાય પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો —૬ થી ૧૨

જી૦ સુભટ સવે તુમ કિહાં ગયા, જી૦ બાંધ્યા બાંહ મરોડ;
જી૦ એવડું દુઃખ ન દેખતા, જી૦ જો દેતા મુજ ક્રોડ. સુ૦ ૧૩
જી૦ શેઠ કહે તુમે કાં દિયો, જી૦ દાધા ઉપર લૂણ;
જી૦ પડયા પછી પાટુ કિસી, જી૦ હણે મૂવાને કૂણ. સુ૦ ૧૪
જી૦ કહે કુંવર વૈરી ગ્રહું, જી૦ જો વાળું એ વિત્ત;
જી૦ તો મુજને દેશો કિશ્યું, જી૦ ભાખો થિર કરી ચિત્ત. સુ૦ ૧૫
જી૦ શેઠ કહે સુણ સાહિબા, જી૦ એ મુજ કારજ સાધ;
જી૦ વહેંચી વહાણુ પાંચસેં, જી૦ લેશું આધોઆધ. સુ૦ ૧૬
જી૦ બોલ બંધ સાખી તણો, જી૦ કુંવર પાડી તંત;
જી૦ ધનુષ તીર તરકસ ગ્રહી, જી૦ ચાલ્યો તેજ અનંત. સુ૦ ૧૭

અર્થ:—એ વાતની કુવરને ખબર મળતાં જ જ્યાં ધવળશેઠ ઉંધે માથે મુસ્કેટાટ થએલા છે ત્યાં આવ્યો અને શેઠને પૂછવા લાગ્યો—"શેઠજી! દશ હજાર સુભટો કયાં જતા રહ્યા કે આમ બંધાવુ પડયુ ? જો મને એક ક્રોડ સોનામ્હોરો દીધી હોત તો આવું દુખ ન દેખત" તે સાંભળી શેઠ બોલ્યો—"દાઝયા ઉપર મીઠું કેમ ચાપો છો ? પડયા પછીથી પાટુ શી મારવી ? અને મરી ગએલાને શું મારવુ ?" કુવરે કહ્યું—"જો તમારા દુશ્મન રાજાએ જે ગ્રહણ કર્યું તે-તમારૂં દ્રવ્ય પાછુ વાળી આપુ તો 'તમો મને શું

જી૦ સુભટ જિકે નાઠા હતા, જી૦ તે આવ્યા સહુ કોઈ;
જી૦ ભાંજે તસ આજીવિકા, શેઠ કોપ કરી સોઈ. સુ૦ ૩૦
જી૦ કુંવરે તે સવિ રાખિયા, જી૦ દીધી તેહને વૃત્તિ;
જી૦ વહાણ અઢીસેં માહરાં, જી૦ સાચવજો એકચિત્ત. સુ૦ ૩૧
જી૦ જે પણ બબ્બરરાયનો, જી. નાઠો હતો પરિવાર;
જી૦ તેહને પણ તેડી કરી, જી૦ આદર દિયે અપાર. સુ૦ ૩૨
જી૦ ચોથી ઢાલ એણી પરેં, જી૦ બીજે ખંડે હોય;
જી૦ વીનય કહે ફલ પુણ્યનાં, જી૦ પુણ્ય કરો સહુ કોય. સુ૦ ૩૩

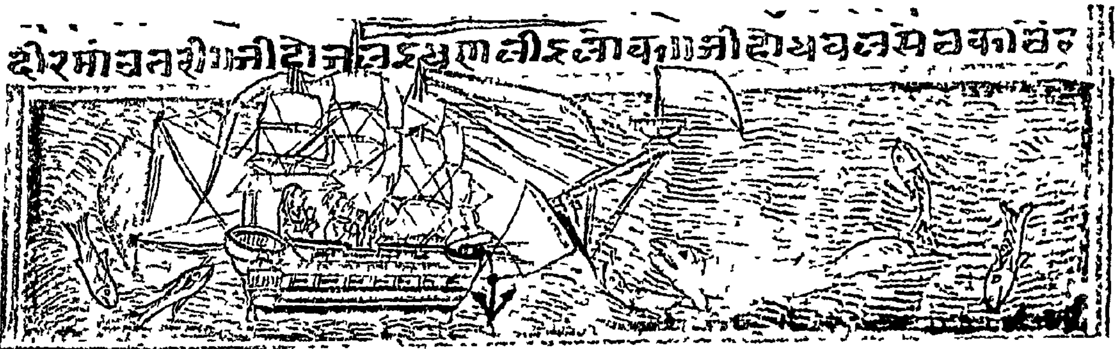
અર્થ:—એ જોઈ શેઠ ઘણી ઉતાવળથી ખુલ્લી તરવાર હાથમાં લઈ રાજાની સામે મારવા દોડયો, એટલે કુંવરે વારીને કહ્યુ–"હા હા શેઠજી ! બહુ થયુ છાનામાના બેસી જાઓ, તમારૂ બળ કેટલુ છે એ તો મે ઠેઠથી જોએલુ જ છે" એમ કહી બબ્બરરાયનાં બંધન છોડાવી વસ્ત્રાભૂપણ પહેરામણી વગેરેથી ઘણો સત્કાર કરી મહાકાળ રાજાને ચિંતાથી મુક્ત કર્યો આ પ્રમાણે વિગ્રહનો અંત આવ્યાની બાતમી મળતાં ધવળ-શેઠના સુભટો જે નાસી ગયા હતા, તે બધા પાછા આવ્યા, પણ શેઠે ગુસ્સે થઈ તેમને નોકરી પરથી દૂર કર્યા એ જોઈ નિરાશ થએલ સુભટોને કુંવરે પગારદાર કરી રાખી લઈને કહ્યુ કે–" મારાં અઢીસો વહાણ છે તે તમો એક ચિત્તથી સાચવજો " આવુ કહી બબ્બર-રાજના જે લડવૈયા વગેરે નાસી ગયા હતા તેઓને પણ પોતાના સુભટોની મારફત બોલાવી લઈ તેમનો અતિ આદરસત્કાર કર્યો કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાળ** રાસની બીજા ખંડની અંદર આવી રીતની ચોથી ઢાળ પૂરી થઈ, તે એ શિખામણ આપી રહેલ છે કે–હે ભવ્ય જીવો ! **શ્રીપાળ**કુંવર ઉત્તરોત્તર સંપત્તિવાન બની સુખો ભોગવે છે તે બધાં પુણ્યનાં પ્રતાપે છે, માટે તમો સર્વે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી સદૈવ સુખી થાઓ.

—૨૮ થી ૩૩

દોહા–૭૬

મહાકાલ શ્રીપાલનું, દેખી ભૂજબલ તેજ;
ચિત ચમકયો ઇમ વિનવે, હિયડે આણી હેજ. ૧
મુજ મંદિર પાવન કરો, મહેર કરી મહારાજ;
પ્રગટયાં પૂરવ ભવે કર્યાં, પુણ્ય અમારાં આજ. ૨

ચિત્ર ૭૦ ચૌટામા યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર (પાનુ ૬૮)

ચિત્ર ૭૩ મછવો (પાનુ ૬૮)

જી૦ સુભટ જિકે નાઠા હતા, જી૦ તે આવ્યા સહુ કોઈ;
જી૦ ભાંજે તસ આજીવિકા, શેઠ કોપ કરી સોઈ. સુ૦ ૩૦
જી૦ કુંવરેં તે સવિ રાખિયા, જી૦ દીધી તેહને વૃત્તિ;
જી૦ વહાણ અઢીસેં માહરાં, જી૦ સાચવજો એકચિત્ત. સુ૦ ૩૧
જી૦ જે પણ બબ્બરરાયનો, જી. નાઠો હતો પરિવાર;
જી૦ તેહને પણ તેડી કરી, જી૦ આદર દિયે અપાર. સુ૦ ૩૨
જી૦ ચોથી ઢાલ એણી પરેં, જી૦ બીજે ખંડે હોય;
જી૦ વીનય કહે ફલ પુણ્યનાં, જી૦ પુણ્ય કરો સહુ કોય. સુ૦ ૩૩

અર્થ:—એ જોઈ શેઠ ઘણી ઉતાવળથી ખુલ્લી તરવાર હાથમાં લઈ રાજાની સામે મારવા દોડ્યો, એટલે કુંવરે વારીને કહ્યું–"હા હા શેઠજી! બહુ થયું છાનામાના બેસી જાઓ, તમારૂ બળ કેટલું છે એ તો મે ઠેઠથી જોએલું જ છે" એમ કહી બબ્બરરાયના બંધન છોડાવી વસ્ત્રાભૂષણ પહેરામણી વગેરેથી ઘણો સત્કાર કરી મહાકાળ રાજાને ચિંતાથી મુક્ત કર્યો આ પ્રમાણે વિગ્રહનો અંત આવ્યાની ખાતમી મળતાં ધવળશેઠના સુભટો જે નાસી ગયા હતા, તે બધા પાછા આવ્યા, પણ શેઠે ગુસ્સે થઈ તેમને નોકરી પરથી દૂર કર્યા એ જોઈ નિરાશ થએલ સુભટોને કુંવરે પગારદાર કરી રાખી લઈને કહ્યું કે–"મારા અઢીસો વહાણ છે તે તમો એક ચિત્તથી સાચવજો" આવું કહી બબ્બરરાજના જે લડવૈયા વગેરે નાસી ગયા હતા તેઓને પણ પોતાના સુભટોની મારફત બોલાવી લઈ તેમનો અતિ આદરસત્કાર કર્યો કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાળ** રાસની બીજા ખંડની અંદર, આવી રીતની ચોથી ઢાળ પૂરી થઈ, તે એ શિખામણ આપી રહેલ છે કે–હે ભવ્ય જીવો! **શ્રીપાળ**કુંવર ઉત્તરોત્તર સંપત્તિવાન બની સુખો ભોગવે છે તે બધાં પુણ્યનાં પ્રતાપે છે, માટે તમો સર્વે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી સદૈવ સુખી થાઓ
—૨૮ થી ૩૩

દોહા–૭૬

મહાકાલ શ્રીપાલનું, દેખી ભૂજબલ તેજ;
ચિત ચમકયો ઈમ વિનવે, હિયડે આણી હેજ. ૧
મુજ મંદિર પાવન કરો, મહેર કરી મહારાજ;
પ્રગટયાં પૂરવ ભવે કર્યા, પુણ્ય અમારાં આજ. ૨

ચિત્ર ૭૦

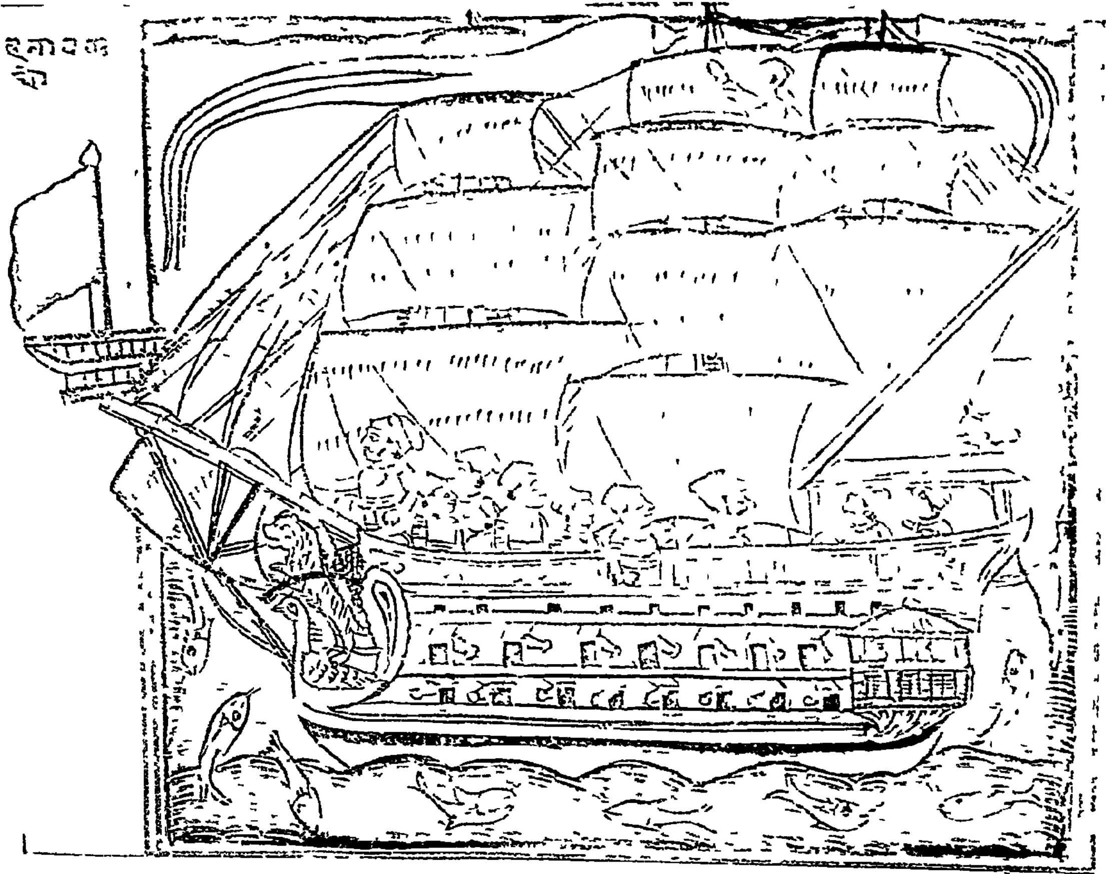
ચૌટામાં યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ કુમાર

(પાનું ૬૮)

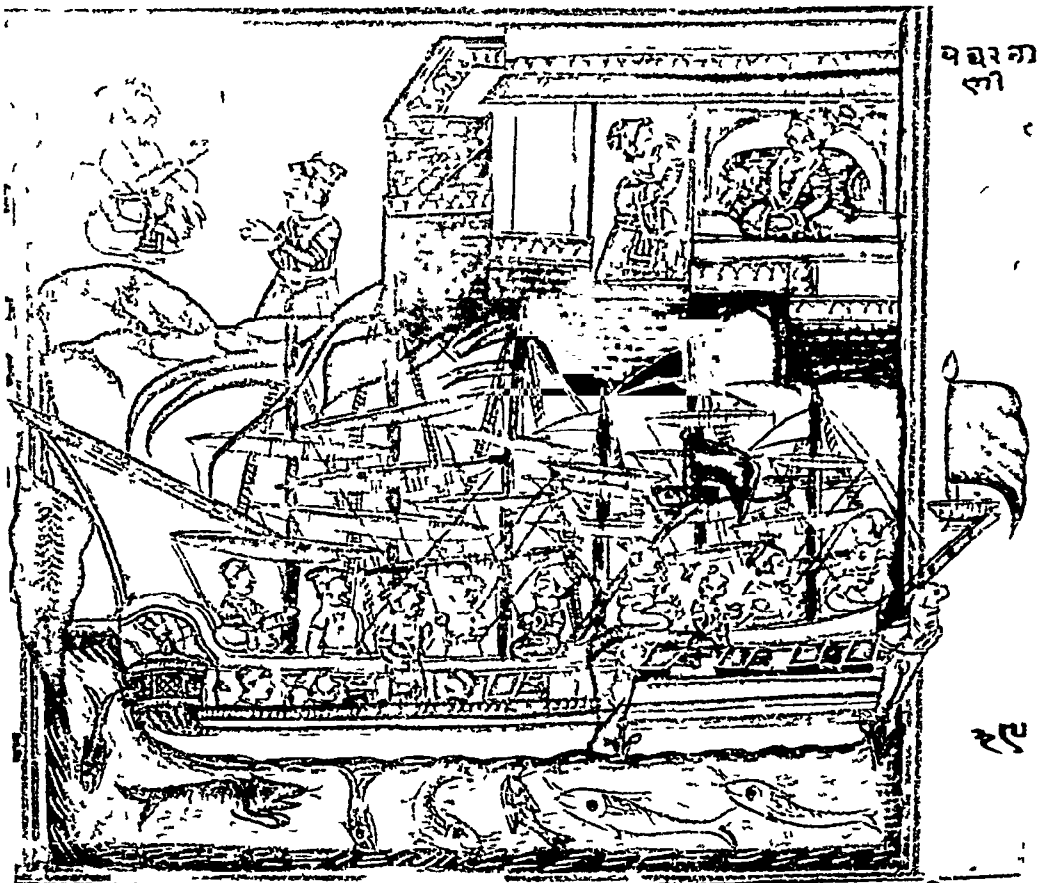

ચિત્ર ૭૧ ધવલશેઠ શ્રીપાલને વિનતી કરે છે (પાનું ૬૯)

ચિત્ર ૭૨ નીપાને વહાણ ઉપર ચડીને સિંહનાદ કર્યો (પાનુ ૬૯)

ચિત્ર ૭૪ બબ્બરના દાણી દાણ માગે છે (પાનું ૭૩)

તુમ સરીખા સુપુરુષ તણા, અમ દર્શન દુર્લભ;
જિમ મરૂધરના લોકને, સુરતરૂ કુસુમ સુરંભ. ૩

અર્થ:—મહાકાળ રાજા **શ્રીપાલ** કુંવરનુ તેજ અને તેની ભૂજાઓનુ બળ જોઇ ચિત્તની અંદર ચમત્કાર પામી હૈયામા હેત લાવી આ પ્રમાણે વિનવવા લાગ્યો "મહારાજ! મહેરબાની કરીને મારો મહેલ પાવન કરો અને અમને આપના દર્શન થએલા છે તે અમારાં પૂર્વનાં કરેલાં પુણ્યનો જ આજે ઉદય આવેલ છે જેમ મારવાડના લોકોને સુરતરૂ જે કલ્પવૃક્ષ તેના ફૂલોનો સુગંધ મળવો મુશ્કેલ હોય છે, તેમ અમ જેવાને આપ સરખા કલ્પવૃક્ષ રૂપ સતપુરુષોના દર્શન રૂપ સુગંધ મળવો મહા મુશ્કેલ હોય છે —૧ થી ૩

વોળાવા વિણુ એકલો, ચાલી ન શકે દીન;
ધવલશેઠ તવ વિનવે, ઇણી પરેં થઇ આધીન. ૪

પ્રભુ તુમને વંછે સહુ, દેખી પુણ્ય પડૂર;
પણ વિલંબ થાયે ઘણો, રતનદ્વીપ છે દૂર. ૫

અર્થ:—આ પ્રમાણે મહાકાળ રાજાની વિનતી સાભળી કુંવરે માન્ય રાખી, એ જોઈ સ્વાર્થી ધવળશેઠ કુંવરને આધીન બની વિનવવા લાગ્યો—"પ્રભુ! જેમ વોળાવા વગર ગરીબ—કાયર મનુષ્ય માર્ગમાં એકલો ન ચાલી શકે, તેમ આપના સાથ વિના હુ દીન પણ પંથ પસાર કરી શકતો નથી, માટે આપ શહેરમા જવાનુ મોકૂફ રાખો આપને મહાન્ પુણ્યવાન દેખીને સર્વ જનો આપના દેદારની વાંચ્છના કરે છે, પણ આપને ઘણી ઢીલ થાય છે અને રત્નદ્વીપ તો હજુ બહુ દૂર છે, માટે તુરત રવાના થવાની જ જરૂર છે" —૪ થી ૫

કુંવર કહે નરરાયનું, દાખિણુ કિમ છંડાય?
તિણે નયરી જોવા ભણી, કુંવર કીયો પસાય. ૬

હાટ સજ્યાં હીરાગલેં, ઘર ઘર તોરણુ માલ;
ચહુટે ચહુટે ચોકમાં, નાટક ગીત રસાલ. ૭

ફૂલ બિછાયાં કુટરા, પંથ કરી છંટકાવ;
ગજ તુરંગ શણુગારીયા, સોવન રૂપેં સાવ. ૮

અર્થ:—શેઠના બોલવાનો મતલબ ધ્યાનમા લઈ કુંવરે કહ્યુ—"તમારૂં કહેવુ યોગ્ય છે, પણ રાજેંદ્રની દાક્ષિણ્યતા કેમ છોડાય? તેનો જરા વિચાર કરી કહો કે જવાની

જરૂર છે કે નહિ ?" એમ બોલી નગરી જોવા જવાનો નિશ્ચય જાહેર કરી કુવરે નરેન્દ્ર તરફ કૃપાયુક્ત સ્નેહનજર જણાવી, એથી મહાકાળ રાજાએ તાકીદે હુકમ ફેરવી શહેર શણગારાવ્યુ, એટલે કે હીરાગળ–રેશમી ને કસબી વસ્ત્રોની બિછાયત કરી તોરણોથી દુકાનો શણગારી, ઘર ઘર તોરણમાળ બધાવી, ચહુટે ચહુટે ને ચોકોની અદર રસ્તો સાફ કરાવી સુગધી જળ છટાવી તે ઉપર સુદર સુગધી પુષ્પો પથરાવી રસીલા નાટકો ને ગીતો શરૂ કરાવ્યા હાથી ઘોડાઓને તદ્દન સોના ને રૂપાના સાજથી શણગારી સામૈયા માટે તૈયાર રખાવ્યા અને તે પછી બબ્બરરાયે કુવરને હાથીના હોદ્દામા બેસાર્યા —૬ થી ૮

ઢાળ પાંચમી—રાગ સિંધુડો—ચાંત્રોડા રાજા રે—એ રાગ

વિનતી અવધારે રે, પુરમાંહે પધારે રે, મહોત વધારે બબ્બર રાયનું રે;
કુંવર વડભાગી રે, દેખી સોભાગી રે, જોવા રઢ લાગી, પગે પગે લોકને રે. ૧

ઘરે તેડી આવ્યા રે, સાજન મન ભાવ્યા રે, સોવન મંડાવ્યાં આસણ બેસણાં રે;
મીઠાઈ મેવા રે, પકવાન કલેવા રે, ભગતિ કરે સેવા, બબ્બર બહુ પરે રે. ૨

ભોજન ઘૃત ઘોલ રે, ઉપરે તંબોલ રે, કેસર રંગરોલ કરે, બહુ છાંટણાં રે;
સવિ સાજન સાંખે રે, મુખે મધુરૂં ભાખે રે, અંતર નવિ રાખે, કાંઈ પ્રેમમાં રે. ૩

દીયે કન્યાદાન રે, દેઈ બહુ માન રે, પરણી અમ વાન, વધારો વંશનો રે;

અર્થ—કુવરે પણ રાજાની વિનતી સ્વીકારી પુરમા પધારી બબ્બરરાયનુ મહત્વ વધાર્યું કુવરને મોટા ભાગ્યના ધણી ને સૌભાગ્ય–પ્રતાપવત જોઈ પગલે પગલે (તેમને) નિહાલવા માટે લોકોને પણ, ઘણી જ ઉત્કઠા વધી તે પછી સોનાનાં સિહાસનો મડાવ્યા હતા, તે ઉપર કુવરને બેસાડી આનદ પ્રાપ્ત કર્યો તે પછી મીઠાઈ–મેવા–પકવાન્ન વગેરેને કેળવી ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરાવી અને બહુ બહુ રીતે બબ્બરરાયે કુવરની સેવા ભક્તિ કરી વળી ઘી ગોળના ઉત્તમ ભોજનો જમાડયા, તંબોળ–પાનબીડા આરોગાવ્યા અને કેસરના રગરોળ છાટણા પણ કરાવ્યા તે પછી બધા સજ્જનોની સાક્ષીએ–રૂબરૂ મીઠા વચનો સાથ અને અતર રહિત અતિ પ્રેમયુક્ત બબ્બરરાય બોલ્યા કે–" મારા હાથથી કન્યાદાન લઈ મને મહા માન દઈ પરણીને મારા વશનુ તેજ વધારો એટલે મને આનદ થાય " —૧ થી ૩

તવ કુંવર ભાખે રે, કુળ જાણ્યા પાખે રે, કિમ ચિત્તની સાખે, દીજે દીકરી રે. ૪

કહે નૃપ અવતંસ રે, છાનો નહીં હંસ રે, જાણ્યો તુમ ઉત્તમ, વંશ ગુણેં કરી રે;
જાણે સહુ કોઈ રે, જે નજરેં જોઈ રે, હીરો નવિ હોઈ વિણુ વેરાગરેં રે. ૫

મહોત્સવ મંડાવે રે, સાજન સહુ આવે રે, ધવલ ગવરાવે, મંગલ નરવરૂ રે;
રૂપેં જિસી મેના રે, ગુણ પાર ન જેના રે, મદનસેના પરણાવે ઇણી પરેં રે. ૬

મણિ માણિક કોડી રે, મુક્તાફલ જોડી રે, નરપતિ કરજોડી દિયે કરમોચને રે;
પરેં પરેં પહિરાવે રે, મણિ ભૂષણ ભાવે રે, પાર ન આવે જસ ગુણબોલતાં રે. ૭

નાટક નવ દીધાં રે, જિહાં પાત્ર પ્રસિદ્ધાં રે, જાણે એ લીધાં, મોલેં સરગથી રે;
બહુદાસી દાસ રે, સેવક સુવિલાસ રે, દીધાં ઉલ્લાસે સેવા કારણે રે. ૮

અર્થ—કુવરે કહ્યું—"હે રાજન્! હુ પરદેશી છુ, મારૂ કુલ, શીલ જાણ્યા વિના ફક્ત ચિત્તની સાખે દીકરી કેમ દેવાય?" તે સાભળી રાજાએ કહ્યું–"સઘળા પંખીઓમાં મુકુટસમાન હ સ તે ક્યાયે છાનો રહે ખરો? કદિ નહી! તેમ આપનો ઉત્તમ વ શ વગેરે સર્વ આપના ઉત્તમ ગુણોએ કરીને જાણી જ લીધેલ છે, કેમકે નજરે જુવે તે તો જાણી જ લે છે કે–હીરાની ખાણ વગર હીરો પેદા થતો જ નથી, એથી અરજ સ્વીકારવી જ યોગ્ય છે" એમ કહી રાજાએ મહોત્સવ મ ડાવ્યો એટલે સર્વ સજ્જનો આવ્યા, તથા ધવળમ ગળ ગીત ગવરાવ્યાં અને મેનકા અપ્સરા જેવી સ્વરૂપવ ત અપાર ગુણવ ત **મદનસેના**ને કુવર **શ્રીપાળ** સાથે પરણાવી તેમજ ક્રોડાગમે મણિ માણેક તથા મોતીઓ વગેરે કરમોચન વખતે કર જોડી મહાકાળ રાજાએ **શ્રીપાળ** કુંવરને દાયજામાં આપ્યાં સિવાય જેનુ વર્ણન કરતા પાર ન આવે એવા મણિરત્નમય દાગીનાઓ પૂર્ણ પ્યારથી ચાહીને વારવાર દાયજામા આપે છે અને નવ નાટકની ટોળીઓ કે જેનાં પ્રસિદ્ધ પાત્રો જાણે સ્વર્ગમાંથી આવેલા ન હોય તેવી આપી, તથા ઘણા દાસ દાસીઓ વગેરે સેવા કરનારા જનો સારા વિલાસવાળા ઉલ્લાસયુક્ત આપ્યાં. —૪ થી ૮

રસભર દિન કેતા રે, તિહાં રહે સુખ વેતા રે, દાન યાચકને દેતા બહુ પરેં રે;
અમને વોળાવો રે, હવે વાર ન લાવો રે, કહે કુંવર જાવો, અમ દેશાંતરે રે. ૯

નૃપ મન દુઃખ આણે રે, કેમ રાખું પરાણે રે, ઘર ઇમિ જાણે ન વસે પ્રાહુણે રે;
પુત્રી જે જાઇ રે, તે નેટ પરાઈ રે, કરે સજાઈ, હવે વોળાવવા રે, ૧૦

એક જૂંગ અલંભ રે, જે દેખી અચંભ રે, ચોસઠ કુવાથંભે, સુંદર સોહતું રે;
કારીગરેં ઘડિયા રે, મણિ માણિકજડિયા રે, થંભ તે અડિયા જઈ, ગયણાંગણે રે.૧૧

સોવન ચિત્રામ રે, ચિત્રિત અભિરામ રે, દેખિયેં ઠામ ઠામ તિહાં ગોખડા રે;
ધજ મોટા ઝલકે રે, મણિ તોરણ ચલકે રે, ચંચલ ઢલકે, ચામર ચિહુ દિશેં રે. ૧૨

ભૂંઇ સાતમીએં રે, તિહાં ચઢી વિસમીએ રે, બેસીને રમીએ, સોવન સોગઠે રે;
બહુ છંદે છાજે રે, વાજાં ઘણાં વાજે રે, વહાણ ગાજે, રહ્યું સમુદ્રમાં રે. ૧૩

પૂરે તે રત્ને રે, રાજા બહુ જતને રે, સાસર વાસો, મન મોટેં કરે રે;
વોળાવી બેટી રે, હિયડા ભરે ભેટી રે, શીખગુણ પેટી, દીધી બહુ પરે રે. ૧૪

સાજન સોહાવ્યાં રે, મિલણાં બહુ લાવ્યાં રે, કાંઠે સવિ આવ્યાં, આંસૂ પાડતાં રે;
વરવહૂ વોળાવ્યાં રે, માવિતર દુઃખ પાવ્યાં રે, તુર વજડાવ્યાં, હવે પ્રયાણનાં રે. ૧૫

અર્થ:—આ પ્રમાણે આનંદમહોત્સવ વીત્યા પછી પણ કેટલાક દિવસ રસરગભર સુખચેનથી સુખ ભોગવતા થકા યાચકને વિવિધ પ્રકારે દાન દેતાં ત્યા રહ્યા પછી **શ્રીપાળ** કુવરે બબ્બરરાયને કહ્યુ કે–"હવે અમને દેશાંતરે જવાની ઉતાવળ છે માટે તાકીદે વિદાય આપો" કુવરનું આવુ બોલવુ થવાથી રાજાને મનમા ઘણુ દુખ થયુ અને તેણે વિચાર કર્યો કે–"હુ એમને પરાણે શી રીતે રાખી શકુ! કઈ મહેમાનથી ઘર વસે? તેમ વળી જે પુત્રી જન્મી છે, તે આખર–અવશ્ય પારકા ઘરનુ ભૂષણ છે, એટલે તેણીને પણ કયાં લગી રોકી શકાય? માટે મોકલ્યા વિના સિદ્ધિ જ નથી" એમ વિચારી તેઓને વળા-વવાની તુરતમાં તૈયારી કરવા તત્પર થયો જેને જોતા જ અચબો થાય તેવુ એક જૂગ જાતનુ ચોસઠ કુવાથભવાળુ સાત માળનુ અદ્વીતિય સુદર શોભાવંત વહાણુ કે જેના થભોને કારીગરોએ સુદર ઘડેલા તથા મણિ માણેકોથી જડેલા અને તે આકાશને જાણે કે જઈને અડયા હોય તેટલા ઉચાઈમા છે, તેમજ તે વાહણની અદર સોનેરી શાહીથી ચિત્રેલા મનોહર ચિત્રામણોવાળા ગોખ ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામા આવે છે, અને વાહણને માથે સુંદર ધ્વજાઓ–મોટા નેજા ઝળકી રહેલ છે મણિઓનાં તોરણો પણ ચળકાટ મારી રહ્યાં છે, તથા ચંચળ ચામરો પણ ચોમેર ઉછળી રહ્યા છે, તે વહાણની સાતમી ભૂમિમા વિશ્રામ કરી સોનાનાં સોગઠાથી ચોપાટ રમે તો ઘણોજ આનદ આવે એવુ રમણીય છે મતલબ એ કે તે વહાણુ આવી ઘણી રમણીયતા વડે શોભાવત છે, તેમજ તેમા તરેહ તરેહનાં મનહર વાજિત્રો વાગી રહ્યા છે કે જેના શબ્દવડે તે વહાણ સમુદ્રની અદર રહ્યુ થકુ પણ ગાજી રહ્યુ છે, અને તેની અદર રાજાએ ઘણાજ યત્નથી સુદર કિમતી રત્નો વગેરે ભરી મોટા ઉદાર મનવડે અર્પણ કર્યા આવા ઠાઠ સહિત પુત્રીને હૈયા સાથે ભેટીને તથા બહુ બહુ જાતની શિખામણરૂપ ગુણની પેટી આપીને વળાવી તે વેળાએ ત્યાં સજ્જનમંડળ પણ શોભા સહિત પોતપોતાની લાયકાત મુજબ શ્રીફળ, મીઠાઈ, સુવર્ણમુદ્રા વગેરે વિવિધ

ચીજો લઈ હાજર રહ્યું હતું–તે પણ સમુદ્રના કાંઠા સુધી હર્ષનાં આંસુ પાડતું આવ્યું અને વર વહૂને વળાવ્યાં, એ વખતે માતપિતાને બહુ દુઃખની લાગણી થઈ આવી, પરંતુ નિરૂપાયપણે **શ્રીપાલ** કુંવરે કૂચ થવાની સંજ્ઞાનાં વાજાં વગડાવ્યાં —૯ થી ૧૫

નાંગર ઉપડાવ્યાં રે, સઢ દોર ચઢાવ્યાં રે, વહાણ ચલાવ્યાં, વેગેં ખલાસીયેં રે;
નિત નાટક થાવે રે, ગુણિજન ગુણ ગાવે રે, વર વહૂ સોહાવે, બેહૂ ગોખડે રે. ૧૬

અર્થઃ—પ્રયાણનાં વાજાઓનો અવાજ સાંભળતા જ ખલાસીઆઓએ નાંગર ઉપાડી લીધાં, સઢનાં દોરડાં પણ ચઢાવી લીધાં અને તાકીદે વહાણો ચલાવ્યાં તે પછી **શ્રીપાલ** રાજા અને મદનસેના રાણી એ બન્ને ગોખડામાં શોભાયુકત જે જે વખતે બિરાજતા તે તે વખતે નાટક થતા અને ગુણિજનો ગુણગાન કર્યા કરતા હતા. —૧૬

મન ચિંતે શેઠ રે મેં કીધી વેઠ રે, સાયર ઠેઠ ફળ્યો, જૂઓ એહને રે;
જે ખાલી હાથેં રે, આવ્યો મુજ સાથેં રે, આજ તે આથેં, સંપૂરણ થયો રે. ૧૭
જલ ઇંધણ માટેં રે, આવ્યા ઈણ વાટેં રે, પરણ્યો રણ સાટેં, જૂઓ સુંદરી રે;
લખમી મુજ આધી રે, એણે મહિમાયે લાધી રે, દોલત વાધી, દેખો પલકમાં રે. ૧૮
કિમ માગું ભાડૂં રે, ખત પત્ર દેખાડૂં રે, દેશે કે આડૂં અવળું બોલશે રે;
કુંવર તે જાણી રે, મુખે મીઠી વાણી રે, ભાડું તસ આણી, આપે દશ ગણું રે.૧૯
પામ્યા અનુક્રમેં રે, નરભવ જિમ ધરમેં રે, વહાણ રયણદીવ ખેમે સહુ રે;
નાંગર જલ મેલ્યાં રે, સઢદોર સંકેલ્યાં રે, હલવે હલવે લોક સહુ ત્યાં ઉતર્યાં રે. ૨૦
બીજે ઇમ ખંડે રે, જુઓ પુણ્ય અખંડે રે, એકણ પિંડે, ઉપાર્જન કરી રે;
કુંવર શ્રીપાલે રે, લહ્યા ભોગ રસાલ રે, પાંચમી ઢાલ ઇસી વિનયેં કહી રે. ૨૧

અર્થઃ—હવે **શ્રીપાળ** કુંવરનો આવો વૈભવ નિહાળી ધવલશેઠને ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો કે–"મેં તો ફક્ત વૈતરૂ જ કર્યું છે, આ દરિયાઈ મુસાફરી તો ઠેઠથી એને જ ફળી છે એ તો જરા જૂઓ! હાય! જે ખાલી હાથે મારી સાથે આવ્યો હતો તે ધણી અત્યારે બધી લક્ષ્મીએ કરીને પરિપૂર્ણ થયો છે!!! ફકત મીઠું પાણી અને બળતણ લઈ લેવા માટે આ વાટે આવ્યા હતા ત્યા લડાઈને બદલે આ સુંદર રાજકન્યા પરણ્યો વળી મારી અડધી લક્ષ્મી પણ સહેજ વાતમા મળી ગઈ અને એક 'પળવારમાં જોતજોતામાં દોલત વધી પડી! હવે હું મારૂ ઠરાવેલુ ભાડું પણ એની પાસે શી રીતે માગુ? એનો ઠાઠ જ મારા પગ થરથરાવી નાખે તેવો છે. તેમ ઠરાવેલા ભાડા સબંધી

શુ ખતપત્ર લખેલુ' છે કે તે બતાવી રકમ વસુલ લઈ શકુ'? એથી એ ભાડું' આપશે કે નહી આપે? કિવા આડુ અવળુ કંઈ બોલશે? અને એમ કરે તો પણ એની પાસેથી ભાડું' વસૂલ કરવા મારૂ શુ ગજુ છે?" એ વખતે કુવરે પણ તેના મનની વાત જાણી તુરત મીઠી વાણી સહિત ચડેલા ભાડાથી દશગણા પૈસા આપ્યા; એથી શેઠ રાજી થતો પોતાના વહાણોની તરફ રસ્તો માપી ગયો

આ પ્રમાણે પથ પસાર કરતાં ક્રમે કરીને, જેમ જિનધર્મના પ્રતાપથી અનુક્રમે નરભવ પ્રાપ્ત કરાય તેમ વહાણો પણ ક્ષેમકુશળપૂર્વક રત્નદ્વીપે પહોંચ્યાં એટલે તુરત નાગરીઓએ પાણીમા નાંગર નાગર્યા અને સઢના દોરડા સ કેલી લીધા કે તુરત ધીરે ધીરેથી સર્વ ઉતારૂઓ રત્નદ્વીપના કિનારે ઉતર્યા. કવિ **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાળ** રાસના બીજા ખડની પાચમી ઢાળ એવો બોધ આપે છે કે–જૂવો, અખડ પુન્યના પ્રતાપથી **શ્રીપાલ** કુવરે એકલા પોતે પુષ્કળ સમૃદ્ધિ મેળવી સુદર વિલાસ પ્રાપ્ત કર્યો, માટે તમો શ્રોતાગણો પણ તેવુ જ અખડ પુન્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી તેવો જ વૈભવ વિલાસ પ્રાપ્ત થાય —૧૭ થી ૨૧

દોહા–૭૬

દાણ વળાવી વસ્તુનાં, ભરી અનેક વખાર;
વ્યાપારી વ્યાપારનાં, ઉદ્યમ કરે અપાર. ૧

લાલ કિનાયત જરકસી, ચંદરવા ચોસાલ;
ઉંચા તણુ તાણિયા, પંચરંગ પટસાલ. ૨

સોવનપટ મંડપ તલે, રયણ હિંડોળા ખાટ;
તિહાં બેઠા કુંવર જૂએ, રસભર નવરસ નાટ. ૩

ધવલશેઠ આવી કહે, વસ્તુમૂલ્ય બહુ આજ;
તે વેચાવો કાં નહીં, ભર્યાં અઢીસેં જહાજ. ૪

કુંવર પભણે શેઠને, ઘડો વસ્તુના દામ;
અવર વસ્તુ વિણજો વળી, કરો અમારૂં કામ. ૫

કામ ભળાવ્યું અમ ભલે, હરખ્યો દુષ્ટ કિરાડ;
આરત ધ્યાનેં જિમ પડયો, પામી દૂધ બિલાડ. ૬

અર્થ:—બંદર ઉપર વહાણ અદરની બધી વસ્તુઓ ઉતારી, જકાતી માલની

જકાત ચૂકવી, તે માલની અનેક વખારો ભરી વ્યાપારીઓ વ્યાપાર ખેડવા સંબંધી અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિ સાથે વ્યાપાર ખિલવવાના ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા અને **શ્રીપાલ** કુંવરે તો સમુદ્રના કિનારા ઉપર તુરત પંચરંગી રેશમી કપડાના બનાવેલ ઉંચા તંબૂ તાણી બંધાવ્યા તથા તેમા જરકસી બૂટાદાર લાલ કિનખાબના ચોખંડા ચંદુવા બંધાવી દીધા અને તે જરીઆની મંડપની અંદર રત્નજડિત હીંચોળાખાટ પણ બંધાવી, તેમા બિરાજી **શ્રીપાલ** કુંવર રસભરિત નવરસમય ભજવાતા નાટકો જોવા લાગ્યા એવામા ધવળશેઠ આવીને કહેવા લાગ્યો—"અત્યારે વસ્તુનુ મૂલ્ય વધી ગયુ છે, માટે નાણાં સારાં હાથ લાગવાનો લાગ છે, છતા સંગ્રહેલો માલ શા માટે વેચાવતા નથી? અઢીસો વહાણ તો કરિયાણાથી ભરેલા છે, તોપણ ધ્યાન નથી દેતા?" કુંવરે કહ્યુ—શેઠજી! જે વસ્તુ ભરેલી છે તે વેચી દામ ઘડી લ્યો, અને નવી ખરીદવા લાયક હોય તે સુખેથી મરજી મુજબ ખરીદો, કે જેથી સારો ફાયદો—નફો હાથ લાગે, માટે એટલુ અમારૂ કામ આપજ કરો" આ પ્રમાણે શેઠને કુંવરે કામ ભળાવેલુ જાણી, ધવલશેઠ બોલ્યો—"આપે મને ભલે કામ બતાવ્યું, હુ તે ઘણી ખુશીથી બજાવીશ" વગેરે બોલી જેમ દુધ જોઈને બિલાડો આર્ત્તધ્યાનમાં પડે, તેમ તે આર્ત્તધ્યાનમા પડી ગયો તો પણ મનમા ઘણોજ રાજી થયો, અને પોતાની ધારણાને પાર પાડવા લાગ્યો —૧ થી ૬

ઇણે અવસર આવ્યો તિહાં, અવલ એક અસવાર;
સુગુણ સુરૂપ સુવેષ જસ, આપ સમો પરિવાર. ૭
કુંવરેં તેડી આદરેં, બેસાર્યો નિજ પાસ;
અદ્દભુત નાટક દેખતાં, તે પામ્યો ઉલ્લાસ. ૮
હવે નાટક પૂરો થયે, પૂછે કુંવર તાસ;
કુણ કારણ કુણ ઠામથી, પધાર્યા અમ પાસ. ૯

અર્થ:—એ અવસર દરમિયાન એક સુંદર વેષ—સારા ગુણ—સારા રૂપવાળો ઉત્તમ ઘોડેસવાર પોતાના સરખા સુંદર પરિવાર સહિત કુંવરના તંબૂની આગળ આવી પહોંચ્યો, અને તેનો દબદબો વગેરે જોઈ તેને બુદ્ધિવંત કારભારી જાણી કુંવરે સેવક મારફત અંદર બોલાવી આદર સત્કાર સાથે પોતાની પાસે બેસાર્યો, એથી તે પણ અદ્દભુત નાટક રચના નિહાળીને આનંદ પામ્યો તે પછી જ્યારે નાટક પૂર્ણ થયુ ત્યારે કુંવરે તે સવાર પ્રત્યે પૂછ્યુ કે—"આપ ક્યાથી? કયા કારણને અવલંબી અમારી પાસે પધાર્યા છો? તે કહેવામા અડચણ ન હોય તો કહો" —૭ થી ૯

ઢાળ છઠ્ઠી–ઝાંઝરિયા મુનિવર ધન ધન તુમ અવતાર–એ દેશી

તેહ પુરૂપ હવે વિનવેજી, રતનદ્વીપ સુરંગ;
રતનસાનુ પર્વત ઇહાંજી, વલયાકાર ઉત્તંગ.
પ્રભુ ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત. ૧

રતનસંચયા તિહાં વસેજી, નયરી પરવત માંહ;
કનકકેતુ રાજા તિહાંજી, વિદ્યાધર નરનાહ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૨

રતન જિસી રળિયામણિજી, રતનમાલા તસ નાર;
સુરસુંદર સોહામણાજી, નંદન છે તસ ચાર. પ્રભુ૦ ૩

તે ઉપર એક ઇચ્છતાંજી, પુત્રી હુઈ ગુણધામ;
રૂપ કળા રતિ આગલીજી, મદનમંજૂષા નામ. પ્રભુ૦ ૪

પર્વત શિર સોહામણોજી, તિહાં એક છે પ્રાસાદ;
રાયપિતાયેં કરાવીયોજી, મેરૂસું મંડે વાદ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૫

સોવનમય સોહામણાજી, તિહાં ઋિસહેસર દેવ;
કનકકેતુ રાજા તિહાંજી, અહનિશિ સારે સેવ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૬

ભકતેં ભલિ પૂજા કરેજી, રાજકુંવરી ત્રણ કાળ;
અગર ઉખેવે ગુણ સ્તવેજી, ગાયે ગીત રસાલ. પ્રભુ૦ ૭

અર્થ:—કુવરના પ્રશ્ન સબધી ઉત્તરમા તે સવારે કહેવુ શરૂ કર્યું કે–"હે પ્રભુ ! હુ જે વાત કહુ તે આપ ચિત્ત દઈને સાભળો પ્રભુ ! આ મનોહર રત્ન નામનો દ્વીપ છે, એમા રત્નસાનુ નામનો પર્વત કે જે ગોળાકાર અને ઉચા શિખરોવાળો છે તે ઉપર રત્નસચયા નામની નગરી છે, ત્યા કનકકેતુ નામનો વિદ્યાધર રાજા રાજ્ય કરે છે, તેને રત્ન સરખી રળિયામણી રત્નમાળા નામની રાણી છે, તેણીને દેવપુત્રોના સરખા ચાર પુત્ર એક કનકપ્રભ, બીજો કનકશેખર, ત્રીજો કનકધ્વજ અને ચોથો કનકરૂચિ નામે છે અને તે પુત્રોની ઉપર ઈચ્છતા એક રૂપ, કળા અને ભાગ્યમા આગેવાની ધરાવનારી–જોવા યોગ્ય–ગુણના ઘરરૂપ **મદનમજૂષા** નામની પુત્રી થએલી છે તે પર્વત ઉપર કનકકેતુ રાજાના પિતાનુ કરાવેલ જિનમદિર છે કે જે ઉચાઈમા મેરૂના શિખર સાથે હરીફાઈ કરે તેવુ છે તેમા રત્નજડિત સોનાના સોહામણા શ્રીઋષભદેવજી મૂળનાયક

ચિત્ર ૭૫ બબ્બરરાયનું લશ્કર (પાનું ૭૩)

ચિત્ર ૭૬ ધવલગોડને બાંધીને ઝાડ નીચે ઉંધો લટકાવેલ છે (પાનું ૭૩)

૭૭ બબ્બરરાય પાછો વળે છે (પાનુ ૭૮)

ચિત્ર ૭૮ શ્રીપાલ મહાકાલને બોલાવે છે (પાનુ

ચિત્ર ૭૯ ઘોડેસવારો સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૭૫)

ચિત્ર ૮૦ હસ્તી સાથે યુદ્ધ કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૭૫)

ચિત્ર ૮૧ મહાકાલ રાજાને બાંધીને લઈ જાય છે (પાનું ૭૬)

ચિત્ર ૮૨ શ્રીપાલને મહાકાલ રાજા વિનતી કરે છે (પાનું ૭૭)

બિરાજે છે, તેમની કનકકેતુ રાજા રાત અને દિવસ સેવા કરે છે, તેમજ રાજકુમારી પણ સવાર, બપોર ને સાંજ એમ ત્રણે વખત ભલી ભક્તિ સહિત અગર ઉખેવી ગુણસ્તવી રસીલાં ગીતો ગાઈ અષ્ટ પ્રકારે પૂજા કરે છે —૧ થી ૭

એક દિન જિન આંગી રચીજી, કુંવરીએં અતિ ચંગ;
કનકપત્ર કરિ કોરણીજી, બિચ બિચ રતન સુરંગ. પ્રભુ૦ ૮
આવ્યો રાય જુહારવાજી, દેખી સુતા વિજ્ઞાન;
મન ચિંતે ધન મુજ ધુઆજી, ચોસઠ કલાનિધાન. પ્રભુ૦ ૯
એ સરીખો વર જો મિલેજી, તો મુજ મન સુખ થાય;
સાચી સોવન મુદ્રડીજી, કાચ તિહાં ન જડાય. પ્રભુ૦ ૧૦
એમ ઊભો શૂને મનેંજી, ચિંતાતુર નૃપ હોય;
ઇણ અવસરેં અચરિજ થયુંજી, તે સુણજો સહુ કોય. પ્રભુ૦ ૧૧
ઓસરતી પાછે પગેંજી, જિનમુખ જોતી સાર;
આવી ગભારા બાહિરેજી, જવ તે રાજકુમાર. પ્રભુ૦ ૧૨
તામ ગભારા તેહનાંજી, દેવાણાં દોય બાર;
હલાવ્યાં હાલે નહીંજી, સલકે નહિઅ લગાર. પ્રભુ૦ ૧૩
રાજકુંવરી ઇમ ચિંતવેજી, મન આણી વિખવાદ;
મેં કીધી આશાતનાજી, કોઇક ધરી પ્રમાદ. પ્રભુ ચિ૦ ૧૪
ધિક્ મુજ જિન જોવા તણોજી, ઉપનો એ અંતરાય;
દોષ સયલ મુજ સાંસહોજી, સ્વામી કરી સુપસાય. પ્રભુ૦ ૧૫
દાદા દરિસણ દીજીયેંજી, એ દુઃખ મેં ન ખમાય;
છોરૂ હોય કુછોરૂઆંજી, છેહ ન દાખે માય. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૧૬
રાય કહે વત્સ સાંભળોજી, દોષ નહીં તુજ એહ;
દોષ ઇહાંછે માહરોજી, આણી તુજ પર નેહ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૧૭
વરની ચિંતા ચિંતવીજી, જિણહર માંહિ જેણ;
તે લાગી આશાતનાજી, બાર દેવાણાં તેણ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૧૮

જિનવર તો રૂસે નહીંજી, વીતરાગ સુપ્રસિદ્ધ;
પણ કોઈક અધિષ્ટાયકેંજી, એ મુજ શિક્ષા દીધ. પ્રભુ० ૧૯
એ કમાડ વિણ ઉઘડેજી, જાવું નહી આવાસ;
સપરિવાર નૃપને તિહાજી, ત્રણ હુવા ઉપવાસ. પ્રભુ० ૨૦

અર્થ:—એક દિવસ તે કુવરીએ ઘણી જ સારી પ્રભુજીની આંગી રચી હતી અને તેમાં કનકનાં પાદડાની કોરણી કરી વચમા વચમા સુરંગદાર રત્નો ગોઠવ્યાં હતાં એ દરમિયાન તેણીનો પિતા કનકકેતુ રાજા પ્રભુવંદન માટે ત્યા આવી પહોંચ્યો અને પુત્રીએ રચેલી આંગીની ખુબી જોઈ તથા તેણીના મનમા રહેલા જ્ઞાનની સફળતા વિચારી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—"ધન્ય છે મારી પુત્રીને ! ખચિત એ પુત્રી ચોસઠે કળાનો ભંડાર છે, પણ જેવી એ ચતુર ને વિદ્વાન છે તેવો જ જો તેણીને વર મળે તો મારા મનને સુખ પ્રાપ્ત થાય, કેમ કે સો ટચના સોનાની વીંટીમા તો હીરો જ જડાય, પણ કાચ જડાય જ નહીં, માટે જ યોગ્ય જોડીની જરૂર છે" ઈત્યાદિ પુત્રીના પતિ માટેની ચિંતા કરતો શૂન્ય મન વડે ઊભો હતો તે અવસરમા જે આશ્ચર્ય થયુ તે સર્વજનો શ્રવણ કરો એટલે કે તે રાજકન્યા પાછે પગે પ્રભુને પ્રણામ કરતી પૂજાવિધાન પૂર્ણ કરી જિનરાજજીનું મુખારવિંદ નિહાળતી નિહાળતી જેવી મૂળ ગભારા બાહર આવી કે તે મૂળ ગભારાનાં બન્ને બારણા બંધ થઈ ગયાં, અને હલાવતા જરા પણ હાલે કે ચાલે પણ નહીં તેવા સજ્જડ થઈ ગયા આ જોઈ મનમા ઘણી જ દિલગીર થઈ રાજકન્યાએ આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું કે—"મે કંઈક પ્રમાદવશ થઈ આશાતના કરી હશે, એથી જ મને પ્રભુદર્શનનો અંતરાય થયો ધિક્કાર છે મારા દોષિત મનને!" ઈત્યાદિ કહી પ્રભુ પ્રત્યે વિનવવા લાગી—"હે સ્વામી! મારા પર કૃપા કરી મારા સમસ્ત દોષો માફ કરો અને હે દાદા! વ્હેલાં દર્શન દ્યો મારાથી આ દુખ સહન થઈ શકતુ નથી છોરૂ તો કછોરૂ થાય છે, પણ માવિત્ર કોઈ દિવસ કુમાવિત્ર થઈ તિરસ્કાર કરતા જ નથી" ઈત્યાદિક દિલગીરી દર્શાવતી પુત્રીને નિહાળી રાજાએ કહ્યુ—"હે વત્સ! સાભળ, એમા તારો જરા પણ દોષ નથી, પરંતુ સર્વ દોષ મારો જ છે, કેમ કે તારા પર સ્નેહભાવ લાવી તને ભવિષ્યમા મળનારા યોગ્ય પતિ માટેની મે ચિંતવના સબંધી જિનમંદિરમા ચિંતા કરી જેથી તે આશાતના થવાને લીધે આ મૂળ ગભારાના બેઉ દ્વાર બંધ થઈ ગયા છે જો કે જિનવર તો કોઈ પર ગુસ્સો લાવતા જ નથી, કેમકે તે રાગદ્વેષને વીતાવી—દૂર કરી વીતરાગ નામથી પ્રસિદ્ધ થએલ છે, પરંતુ કોઈક એમના અધિષ્ઠાયક દેવે મારાથી થએલી આશાતના સબંધે મને આ શિક્ષા આપેલી જણાય છે" તો હું પણ દૃઢ સંકલ્પ કરૂ છુ કે—'જ્યા સુધી એ કમાડ ઉઘડે નહીં ત્યા લગી પરિવાર સહિત અહીયાથી મહેલ તરફ પગ દઈશ જ નહી' આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેણે પરિવારયુક્ત અન્નપાણી વિના ત્રણ ઉપવાસ કર્યા —૮ થી ૨૦

ત્રીજે દિન નિશિ પાછલીજી, વાણી હુઇ આકાશ;
દોષ નથી ઈહાં કોઈનોજી, કાંઈ કરો રે વિષાદ. પ્રભુ૦ ૨૧
જેહની નજરે દેખતાંજી, ઉઘડશે એ બાર;
મદનમંજૂષા તણો થશેજી, તેહ જ નર ભરતાર. પ્રભુ૦ ૨૨
ઋષભદેવની કીંકરીજી, હું ચક્કેસરી દેવી;
એક માસ માંહે હવેજી, આવું વરને લેવિ. પ્રભુ૦ ૨૩
સુણી તેહ હરખ્યાં સહુજી, રાયને અતિ આણંદ;
પ્રેમે કીધાં પારણાંજી, દૂર ગયાં દુઃખ દંદ. પ્રભુ ચિત્ત૦ ૨૪
દિન ગણતાં તે માસમાંજી, ઓછો છે દિન એક;
તિણે જૂવે સહુ વાટડીજી, કરે વિકલ્પ અનેક. પ્રભુ૦ ૨૫
પુત્ર શેઠ જિનદેવનોજી, હું શ્રાવક જિનદાસ;
પ્રવહણ આવ્યાં સાંભળીજી, આવ્યો ઈહાં ઉલ્લાસ. પ્રભુ૦ ૨૬
સુણી નાદ નાટક તણોજી, દેખણ આવ્યો જામ;
મનમોહન પ્રભુ તુમ તણુંજી, દરિસણ દીઠું તામ. પ્રભુ૦ ૨૭
જાણું દેવિ ચક્કેસરીજી, તુમે આણ્યા અમ પાસ;
જિણહર બાર ઉઘાડતાંજી, ફલશે સહુની આશ. પ્રભુ૦ ૨૮
પૂજ્ય પધારો દેહરેજી, જૂહારો શ્રી જગદીશ;
ઉઘડશે તે બારણાંજી, જાણું વીસવા વીશ. પ્રભુ૦ ૨૯
બીજે ખંડે ઇણી પરેંજી, સુણતાં છઠ્ઠી ઢાલ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેજી, હોજો મંગલ માલ. પ્રભુ૦ ૩૦

અર્થઃ—હવે ત્રીજા દિવસની પાછલી રાતે આ પ્રમાણે આકાશથી દેવવાણી થઈ કે–"આમાં કોઈનો દોષ નથી માટે શા સારૂ દિલગીર થાઓ છો જેની નજર પડવાથી બંધ થએલા ગભારાના આ બારણા ઉઘડશે, તે નર રાજકન્યા **મદનમંજૂષાનો** ભરતાર થશે હું ઋષભદેવની દાસી **ચક્કેશ્વરી દેવી** એક મહિનાની અંદર તે વરને લઈને અહીં આવીશ" આવી આકાશવાણી સાભળી તે બધાએ રાજી થયા, રાજાને પણ ધારેલી ધારણા

સફળ થવાની મંગળ વાણી સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો અને પ્રેમ સહિત પારણાં કર્યા, તેથી સર્વેનાં દુઃખદ્વંદ દૂર ગયા તે બતાવેલી અવધિ પ્રમાણે મહીનામાં એક દિવસ જ ઓછો છે, તેને લીધે બધાએ વાટ જોઈ રહ્યા છે અને વિવિધ સંકલ્પવિકલ્પ કર્યા કરે છે હું જિનદેવ શ્રાવકનો પુત્ર જિનદાસ વહાણ આવ્યા સાંભળી ઉલ્લાસપૂર્વક અહીં આવ્યો અને નાટકનો નાદ સાંભળી જ્યારે જોવા આવ્યો ત્યારે આપ મનમોહન પ્રભુનુ દર્શન થયુ, હું મારી બુદ્ધિ વડે અનુમાન કરૂ છુ કે શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જ અમારી પાસે આપશ્રીને મોકલ્યા છે, અને જિનમંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડતા સર્વની આશા સફળ થશે માટે હે પૂજ્ય ! આપ શ્રી આદિદેવ પ્રભુના મંદિરે પધારો અને યુગાદીશ પ્રભુને પ્રણામ કરો. હું વીશવસા પૂર્ણ રીતે માની શકુ છુ—જાણુ છુ કે બારણા તરફ આપની નજર પડતાં જ તુરત ઉઘડશે, અને તે સાથે પુણ્યદ્વાર પણ ખુલ્લા જ થશે " વિનયવિજયજી કવિ કહે છે કે—આ મંગળમાળની આશા બંધાવનારી શ્રીપાળ રાસની બીજા ખંડની છઠ્ઠી ઢાળ આ પ્રમાણે કહી તે સાંભળતા શ્રોતાજનોને ઘેર મંગળમાળ થજો —૨૧ થી ૩૦

દોહા ૭૬

તવ હરખે કુંવર ભણે, ધવલશેઠને તેડી;
જઈયે દેવ જુહારવા, આવો દુર્મતિ ફેડી. ૧
શેઠ કહે જિનવર નમો, નવરા તમે નિચિંત;
વિણ ઉપરાજે જેહની, પહોંચે મનની ખાંત. ૨
અમને જમવાનો નહીં, ઘડી એક પલવાર;
સીરામણ વાળુ જિમણ, કરિયે એક જ વાર. ૩
તવ કુંવર જાવા તિહાં, જવ થાયે અસવાર;
હરખ્યો હેષારવ કરે, તેજિ તામ તુખાર. ૪
સાથે લેઇ જિનદાસને, અવલ અવર પરિવાર;
અનુક્રમે આવ્યા કુંવર, ઋષભદેવ દરબાર. ૫
એકેકો આવો જઈ, સહુ ગભારા પાસ;
કુંવર પછી પધારશે, ઇમ બોલે જિનદાસ. ૬
જિમ નિર્ણય કરી જાણિયેં, બાર ઉઘાડણહાર;
ગભારે આવ્યાં જઈ, સહુકો કરે જૂહાર ૭

હવે કુંવર કરી ધોતીયાં, મુખ બાંધી મુખકોશ;
જિણહર માંહે સંચરે, મન આણી સંતોષ. ૮

અર્થ:—જિનદાસની એ વિચારણા જાણી ત્યારે કુવરે હર્ષ સહિત ધવલ શેઠને તેડાવી કહ્યુ કે—"દુર્મતિ દૂર કરીને આવો તો દેવદર્શન કરવા જઈએ" તે સાભળી શેઠ બોલ્યો—"તમે નવરા અને ચિંતા વગરના નિરાંતવત હોવાને લીધે જિનવરને નમન કર્યા જ કરો, કેમકે પેદા કર્યા વગર એની મેળે આપોઆપ લક્ષ્મી ચાલી આવતાં આપના મનની ખંત પાર પહોંચે છે અમને તો જમવાની પણ ઘડી એકની ફૂરસદ મળતી નથી, જેથી સવારનો નાસ્તો, બપોરનુ જમવુ, સાંજનુ વાળુ એ બધુ એક જ વખતમા પતવવા પામીએ છિએ" આવું શેઠનુ બોલવુ સાભળી કુવર ત્યાં જવાને માટે તેજ પાણીદાર જાતવત ઘોડા પર જ્યારે સવાર થયો ત્યારે શુભ શુકન આપવા હર્ષ સાથે ઘોડો હણહણાટ શબ્દ કરવા લાગ્યો એટલે જિનદાસને સાથે લઈ સુદર પરિવારયુકત કુવર જિન-મદિર ભણી રવાના થયો, અને પંથ પસાર કરતો ક્રમે કરી ઋષભદેવજીના દરબારે જઈ પહોચ્યો તે પછી ત્યાં જિનદાસ શેઠે આ પ્રમાણે કહ્યુ કે—"સર્વ સઘ પૈકી એક એક જણ પ્રભુના ગભારા પાસે જઈને અહી આવો, અને છેવટમાં **શ્રીપાલ** કુવર પધારશે એમ કરવાથી કોનાથી બાર ઉઘડયાં એનો નિર્ણય થઈ શકશે એવુ સાભળી સર્વે જણ એક પછી એક ગભારા પાસે જઈને પ્રભુને નમન કરી પાછાં આવ્યાં, પણ કોઈના જોવાથી દ્વાર ઉઘડયા નહી, એથી છેવટ **શ્રીપાળ** કુવર શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર ધોતિયુ (ઉત્તરાસગ) ધારણ કરી મુખ પર (આઠ પડવાળો) મુખકોશ બાંધી હર્ષયુક્ત સતોષવૃત્તિ લાવી શ્રી જિનાલયમાં દાખલ થયો —૧ થી ૮

ઢાળ સાતમી—રાગ મલ્હાર એ એ મુનિવર વિહરણ પાગર્યાજી—એ દેશી

કુંવર ગભારો નજરે દેખતાંજી, બેહુ ઉઘડીયાં બાર રે;
દેવ કુસુમ વરસે તિહાંજી, હુવો જયજયકાર રે. કું૦ ૧

રાયને ગઈ તુરત વધામણીજી, આજ સફલ સુવિહાણ રે;
દેવિ દિયો વર ઈહાં આવીયોજી, તેજેં જલામલ ભાણ રે. કું૦ ૨

સોવનભૂષણ લાખ વધામણીજી, દેઈ પંચાંગ પસાય રે;
સકલ સજન જન પરવર્યોજી, દેહરે આવે નરરાય રે. કું૦ ૩

સફળ થવાની મંગળ વાણી સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો અને પ્રેમ સહિત પારણાં કર્યાં, તેથી સર્વેના દુઃખદ્વંદ્વ દૂર ગયા તે બતાવેલી અવધિ પ્રમાણે મહીનામાં એક દિવસ જ ઓછો છે, તેને લીધે બધાએ વાટ જોઈ રહ્યા છે અને વિવિધ સંકલ્પવિકલ્પ કર્યા કરે છે. હું જિનદેવ શ્રાવકનો પુત્ર જિનદાસ વહાણ આવ્યા સાંભળી ઉલ્લાસપૂર્વક અહીં આવ્યો અને નાટકનો નાદ સાંભળી જ્યારે જોવા આવ્યો ત્યારે આપ મનમોહન પ્રભુનું દર્શન થયું, હું મારી બુદ્ધિ વડે અનુમાન કરૂં છું કે શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જ અમારી પાસે આપશ્રીને મોકલ્યા છે, અને જિનમંદિરના દ્વાર ઉઘાડતા સર્વની આશા સફળ થશે માટે હે પૂજ્ય! આપ શ્રી આદિદેવ પ્રભુના મંદિરે પધારો અને યુગાદીશ પ્રભુને પ્રણામ કરો હું વીશવસા પૂર્ણ રીતે માની શકું છું–જાણું છું કે બારણા તરફ આપની નજર પડતા જ તુરત ઉઘડશે, અને તે સાથે પુણ્યદ્વાર પણ ખુલ્લા જ થશે " વિનયવિજયજી કવિ કહે છે કે—આ મંગળમાળની આશા બંધાવનારી **શ્રીપાળ** રાસની બીજા ખંડની છઠ્ઠી ઢાળ આ પ્રમાણે કહી તે સાંભળતા શ્રોતાજનોને ઘેર મંગળમાળ થજો. —૨૧ થી ૩૦

દોહા ૭૬

તવ હરખેં કુંવર ભણે, ધવલશેઠને તેડી;
જઈયે દેવ જુહારવા, આવો દુર્મતિ ફેડી. ૧
શેઠ કહે જિનવર નમો, નવરા તમે નિચિંત;
વિણ ઉપરાજે જેહની, પહોંચે મનની ખાંત. ૨
અમને જમવાનો નહીં, ઘડી એક પલવાર;
સીરામણ વાળુ જિમણુ, કરિયે એક જ વાર. ૩
તવ કુંવર જાવા તિહાં, જવ થાયે અસવાર;
હરખ્યો હેષારવ કરે, તેજિ તામ તુખાર. ૪
સાથે લેઈ જિનદાસને, અવલ અવર પરિવાર;
અનુક્રમે આવ્યા કુંવર, ઋષભદેવ દરબાર. ૫
એકેકો આવો જઈ, સહુ ગભારા પાસ;
કુંવર પછી પધારશે, ઈમ બોલે જિનદાસ. ૬
જિમ નિર્ણય કરી જાણિયેં, બાર ઉઘાડણહાર;
ગભારે આવ્યાં જઈ, સહુકો કરે જૂહાર ૭

હવે કુંવર કરી ધોતીયાં, મુખ બાંધી મુખકોશ;
જિણહર માંહે સંચરે, મન આણી સંતોષ. ૮

અર્થ:—જિનદાસની એ વિચારણા જાણી ત્યારે કુંવરે હર્ષ સહિત ધવલ શેઠને તેડાવી કહ્યુ કે—" દુર્મતિ દૂર કરીને આવો તો દેવદર્શન કરવા જઈએ " તે સાભળી શેઠ બોલ્યો—" તમે નવરા અને ચિંતા વગરના નિરાંતવંત હોવાને લીધે જિનવરને નમન કર્યા જ કરો, કેમકે પેદા કર્યા વગર એની મેળે આપોઆપ લક્ષ્મી ચાલી આવતા આપનાં મનની ખંત પાર પહોંચે છે અમને તો જમવાની પણ ઘડી એકની ફૂરસદ મળતી નથી, જેથી સવારનો નાસ્તો, બપોરનુ જમવુ, સાજનુ વાળુ એ બધુ એક જ વખતમાં પતવવા પામીએ છિએ " આવુ શેઠનુ બોલવુ સાંભળી કુવર ત્યાં જવાને માટે તેજ પાણીદાર જાતવંત ઘોડા પર જ્યારે સવાર થયો ત્યારે શુભ શુકન આપવા હર્ષ સાથે ઘોડો હણહણાટ શબ્દ કરવા લાગ્યો એટલે જિનદાસને સાથે લઈ સુદર પરિવારયુક્ત કુવર જિન-મંદિર ભણી રવાના થયો, અને પથ પસાર કરતો ક્રમે કરી ઋષભદેવજીના દરબારે જઈ પહોંચ્યો તે પછી ત્યાં જિનદાસ શેઠે આ પ્રમાણે કહ્યુ કે—" સર્વ સઘ પૈકી એક એક જણ પ્રભુના ગભારા પાસે જઇને અહી આવો, અને છેવટમા **શ્રીપાલ** કુવર પધારશે. એમ કરવાથી કોનાથી બાર ઉઘડચા એનો નિર્ણય થઈ શકશે એવુ સાભળી સર્વે જણ એક પછી એક ગભારા પાસે જઈને પ્રભુને નમન કરી પાછાં આવ્યાં, પણ કોઈના જોવાથી દ્વાર ઉઘડચા નહી, એથી છેવટ **શ્રીપાળ** કુવર શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર ધોતિયુ (ઉત્તરાસગ) ધારણ કરી મુખ પર (આઠ પડવાળો) મુખકોશ બાંધી હર્ષયુક્ત સતોષવૃત્તિ લાવી શ્રી જિનાલયમાં દાખલ થયો.
—૧ થી ૮

ઢાળ સાતમી—રાગ મલ્હાર એ એ મુનિવર વિહરણ પાગર્યાજી—એ દેશી

કુંવર ગભારો નજરે દેખતાંજી, બેહુ ઉઘડીયાં બાર રે;
દેવ કુસુમ વરસે તિહાંજી, હુવો જયજયકાર રે. કું૦ ૧

રાયને ગઈ તુરત વધામણીજી, આજ સફલ સુવિહાણ રે;
દેવિ દિયો વર ઈહાં આવીયોજી, તેજેં જલામલ ભાણ રે. કું૦ ૨

સોવનભૂષણ લાખ વધામણીજી, દેઈ પંચાંગ પસાય રે;
સકલ સજન જન પરવર્યોજી, દેહરે આવે નરરાય રે. કું૦ ૩

દીઠો કુંવર જિન પૂજતોજી, કેસર કુસુમ ઘનસાર રે;
ચૈત્યવંદન ચિત્ત ઉલ્લસેજી, સ્તવન કહે ઇમિ સાર રે. કું૦ ૪
દીઠો નંદન નાભિ નરિંદનોજી, દેવનો દેવ દયાલ રે;
આજ મહોદય મેં લહ્યોજી, પાપ ગયાં પાયાલ રે. કું૦ ૫

અર્થ:—જ્યારે કુંવરે ગભારો જોયો ત્યારે બન્ને બાગણાં ઉઘડી ગયા એટલે આકાશથી દેવોએ સુગંધી ફૂલોનો વરસાદ વર્ષાવ્યો અને જયજયકાર થયો કે તુરત કનકકેતુ રાજાને વધામણી ગઈ કે—"આજનો દિવસ સફળ થયો, કેમકે દેવીએ દીધેલ વરરાજા અહીંયાં આવી પહોંચેલ છે અને તેજમા ઝાકઝમાળ સૂર્યના સરખો દેદિપ્યમાન છે" આ મુજબ વધામણી મળતાં વધામણી દેનારને સોનાના આભૂષણ તથા લાખ પસાય કરી વધામણીના પચાંગ પસાય દઈને તુરત રાજા સ્વજન સજ્જનોથી પરવર્યો, જિનમંદિરે આવી પહોંચ્યો. જિનમદિરમા આવી જૂએ છે તો કુવરને જિનરાજજીની કેસર-ચદન-પુષ્પ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ દ્રવ્યો સહિત પૂજા કરતો દીઠો. તે પછી ચત્યવદન કરતાં ઉલ્લાસ ચિત્તયુક્ત સુદર સ્તવન કહ્યુ, અને તે પછી કુવરે પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા માંડી કે—"આજે મે મહોદય પુણ્ય પ્રતાપથી નાભિરાજાના હે નદન! અને દેવનાદેવ દયાળ ઋષભદેવજી આપના દર્શન કર્યા જેથી પાપ માત્ર પાતાળમા સતાઈ પેઠા" —૧ થી ૫

દેવ પૂજીને કુંવર આવીયાજી, રંગમંડપ માંહિ જામ રે;
રાય સજન જન પરવર્યાજી, બેઠા કરિય પ્રણામ રે. કું૦ ૬
જિનહર બાર ઉઘાડતાંજી, અચરિજ કીધી તુમે વાત રે;
દેવ સ્વરૂપી દીસો આપણાંજી, વંશ પ્રકાશો કુલ જાત રે. કું૦ ૭
ન કહે ઉત્તમ નામ તે આપણુંજી, નવિ કરે આપ વખાણ રે;
ઉત્તર ન દીધો તેણે રાયનેજી, કુંવર સયલ ગુણ જાણ રે. કું૦ ૮
દેખો અચંભો ઈણે અવસરેંજી; હુઓ ગયણે ઉદ્યોત રે;
ઉંચે વદને જોવે તવ સહુજી, એ કુણ પ્રગટી જ્યોત રે. કું૦ ૯
વિદ્યાચારણ મુનિ આવીયાજી, દેવ ઘણા તસ સાથ રે;
જઇ ગભારે જિન વંદિયાજી, થુણ્યા શ્રી જગનાથ રે. કું૦ ૧૦
દેવરચિત વર આસનેજી, બેઠા તિહાં મુનિરાય રે;
દિયે મધુરધ્વનિ દેશનાજી, ભવિક શ્રવણ સુખદાય રે. કું૦ ૧૧

નવપદ મહિમા તિહાં વરણવેજી, સેવો ભવિક સિદ્ધચક્ર રે;
ઇહભવ પરભવ લહિયેં એહથીજી, લીલા લહેર અથગ્ગારે. કું૦ ૧૨
દુઃખ દોહગ સવિ ઉપશમેજી, પગ પગ પામે ઋદ્ધિ રસાલ રે;
એ નવપદ આરાધતાંજી, જિમ જગે કુંવર શ્રીપાલ રે. કું૦ ૧૩
પ્રેમે સયલ પૂછે પરષદાજી, તે કુણ કુંવર શ્રીપાલ રે;
મુનિવર તવ ધુરથી કહેજી, તેહનું ચરિત્ર રસાલ રે. કું૦ ૧૪
તે તુમ પુણ્યે ઇહાં આવીયોજી, ઉઘાડયાં ચૈત્ય દુવાર રે;
તેહ સુણીને નૃપ હરખિયોજી, હરખ્યો સવિ પરિવાર રે. કું૦ ૧૫
એમ કહીને મુનિવર ઉતપત્યાજી, ગયણ મારગ તે જાય રે;
ઊભા થઈ ઉંચે મુખેજી, વંદે સહુ તસ પાય રે. કું૦ ૧૬
ઢાલ સુણી ઈમ સાતમીજી, ખંડ બીજાની એહ રે;
વિનય કહે સિદ્ધચક્રનીજી, ભક્તિ કરો ગુણગેહ રે. કું૦ ૧૭

અર્થ:—જ્યારે કુંવર પ્રભુપૂજાનો વિધિ પૂર્ણ કરીને રંગમંડપમા આવ્યો ત્યારે સજ્જનોના પરિવારથી પરવરેલા રાજાએ કુંવરને ભેટી પરસ્પર પ્રણામ કરી યોગ્ય સ્થળ આસન લઈ બેઠા તે પછી રાજાએ કહ્યુ—“આપે જિનમંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડતાં આશ્ચર્ય જેવી વાત જાહેરમાં લાવી છે, એથી આપ કોઈ દેવસ્વરૂપી દેખાઓ છો, (માટે કૃપા કરીને) આપના વંશ કુળ જાતિ પ્રકાશ કરો આ પ્રમાણે રાજાએ જો કે પૂછ્યુ તો પણ નીતિ છે કે-ઉત્તમ પુરુષો પોતાનુ નામ પોતાના જ મુખથી ન કહે અને પોતાની પ્રશંસા (વખાણ) પણ પોતાના મુખથી ન કરે આમ હોવાને લીધે સકળ ગુણના જાણનાર કુંવરે રાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તર જ ન આપ્યો, એ અવસરમા એક એવો આશ્ચર્યકારક બનાવ બન્યો કે આકાશમા ખૂબ ઉદ્યોત થયો, એ જોઈ બધાંએ મનુષ્યો ઉંચા મ્હો કરી જોવા લાગ્યાં કે-“કઈ જાતની આ જ્યોતિ પ્રગટ થઈ?” એમ જોવા ને જાણવા માગતા તો જેમની સાથે ઘણા દેવો છે એવા વિદ્યાચરણ મુનિવરે (આકાશ પરથી તે જગોએ પધારતા જણાયા, અને તેમણે ત્યા) પરમાત્માનાં દર્શન-વંદના કરી શ્રી જગન્નાથની સ્તવના કરી તે પછી દેવતાએ બનાવેલા શ્રેષ્ટ આસન ઉપર બિરાજમાન થઈ તે મુનિવરજી મધુર ધ્વનિવડે દેશના દેવા લાગ્યા—અને તે સુખ દેનારી ધર્મદેશના ભવિક શ્રોતાજનો શ્રવણ કરવા લાગ્યા તથા તે દેશનામા નવપદજીના મહિમાનુ વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા કે-“હે ભવિજનો! તમો સર્વ જનો શ્રી સિદ્ધચક્રજીની સેવના કરો કે જેથી આ ભવમાં

અને પરભવમાં પાર વગરની લીલાલ્હેર પ્રાપ્ત થાય, તમામ દુઃખ દુર્ભાગ્ય નાશ પામે અને ડગલેને પગલે આનંદકારી ઋદ્ધિ-સાહેબી જેમ એ નવપદજીના સત્ય આરાધન વડે આ જગતની અંદર શ્રીપાલ કુંવરને પ્રાપ્ત થઈ, તેમ સર્વ આરાધકોને પ્રાપ્ત થાય." આવું સાંભળી તમામ શ્રોતાગણોએ પ્રેમ સહિત પૂછ્યું કે-"હે પ્રભુ! તે શ્રીપાળ કુંવરજી કોણ?" આવી ઈચ્છા થવાથી ઉપકારી મુનિવરજીએ શ્રીપાળ કુંવરનું ઠેઠથી માંડીને રસીલું ચરિત્ર કહી સંભળાવી વિશેષમાં કહ્યું કે-"તે જ શ્રીપાળકુંવર તમારા પ્રબળ પુણ્યોદયથી અહિં આવેલ છે અને આ જિનમંદિરનાં બારણાં ઉઘાડેલા છે' આવું સાંભળતાં જ રાજા તથા અન્ય સર્વ જનો હર્ષવંત થઈ અહોભાગ્ય માનવા લાગ્યાં મુનિવરજી તો એટલું પ્રકાશી પુનઃ આકાશ માર્ગે પધાર્યા એટલે સર્વ જનો ઊભા થઈ ઉંચું મ્હો કરી તેમના ચરણકમળ વાંદવા લાગ્યાં, વિનયવિજયજી કહે છે કે આ શ્રીપાલ રાસની બીજા ખંડની સાતમી ઢાળ આપણને એ બોધ આપે છે કે-હે ભવિજનો! તમો સર્વ ઉત્તમ ગુણોના ઘરરૂપ શ્રીસિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કરો. —૧ થી ૧૭

દોહા ૭૬

બેઠા જિનહર બારણે, મુખમંડપ સહુ કોય;
કુંવર નિરખી રાયનું, હૈડું હરખિત હોય. ૧

ધન રિસહેસર કલ્પતરૂ, ધન ચક્કેસરી દેવી;
જાસ પસાયેં મુજ ફલ્યાં, મનવાંછિત તતખેવી. ૨

તિલક વધાવી કુંવરને, દેઈ શ્રીફલ પાન;
સજ્જન સાખેં પ્રેમેં કરી, દીધું કન્યાદાન. ૩

શ્રીફલ ફોફલ કુંવરને, દેઈ ઘણાં તબોલ;
તિલક કરીને છાંટણાં, કીધાં કેસર ઘોલ. ૪

નિજ ડેરે કુંવર ગયા, મંદિર પહોતા રાય;
બહૂ ઠામે વિવાહના, ઘણા મહોત્સવ થાય. ૫

વડી વડારણ દે વડી, પાપડ ઘણા વણાય;
કેળવિયેં પકવાન્ન બહૂ, મંગલ ધવલ ગવાય. ૬

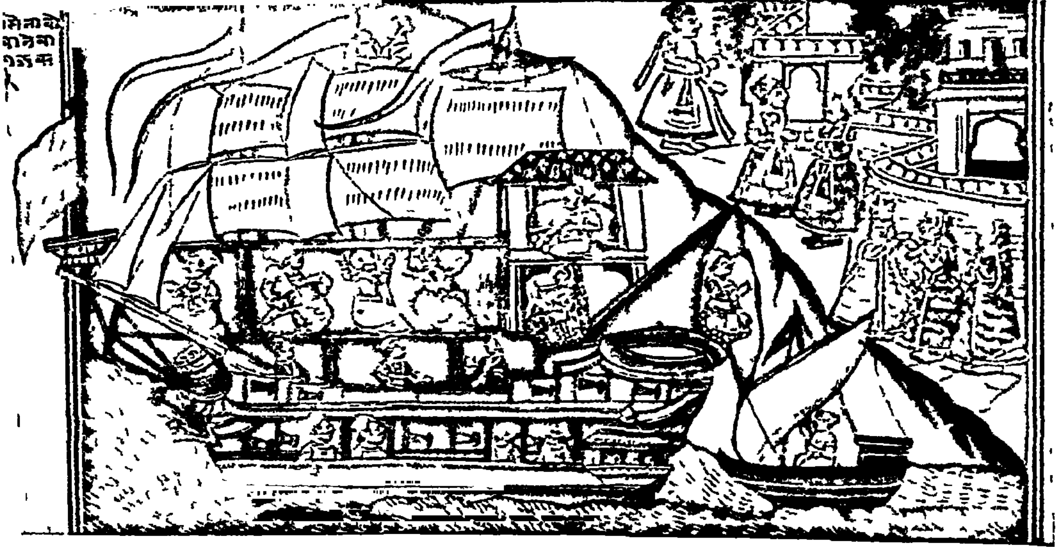
વાઘા સીવે નવનવા, દરજી બેઠા બાર;
જડિયા મણિ માણિક જડે, ઘાટ ઘડે સોનાર. ૭

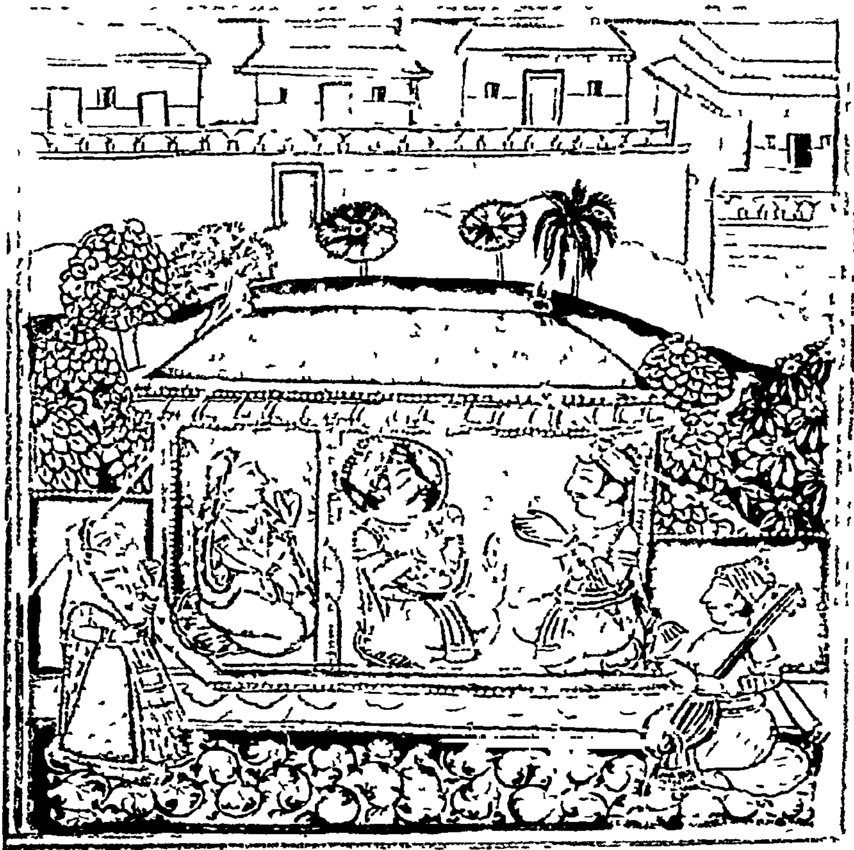
ચિત્ર ૮૩ બબ્બરરાય શ્રીપાલને પોતાને ત્યા લઈ જાય છે (પાનુ ૭૮)

ચિત્ર ૮૪ શ્રીપાલકુમારનું મદનસેના સાથે લગ્ન (પાનું ૭૯)

ચિત્ર ૮૫ મદનમનાને જહાજમાં બેસાડી પાછા વળતા [illegible] (પાનું ૮૬)

ચિત્ર ૮૬ રત્નદ્વીપના કાંઠે તંબુમાં બેસીને નાટક જોતા શ્રીપાલ (પાનું ૮૩)

રાયેં મંડાવ્યો માંડવો, સોવનમણિમય થંભ;
થંભ થંભ મણિ પૂતળી, કરતી નાટારંભ. ૮
તોરણ ચિહુંદિશિ બારણે, નીલ રયણમય પાન;
ઝૂંમે મોતી ઝૂંમખાં, જાણે સ્વર્ગ વિમાન. ૯
પંચ વરણને ચંદ્રુવે, દીપે મોતી દામ;
માનૂં તારામંડલે, આવી કિયો વિસરામ. ૧૦
ચોરી ચિહુ પખેં ચીતરી, સોવન માણિક કુંભ;
ફૂલમાલા અતિ ફૂટરી, મહકે સબલ સુરંભ. ૧૧

અર્થ:—તે પછી જિનાલયના મુખમંડપની અંદર બધાએ બેઠા કુંવરનું મ્હો જોઈ રાજાનું હૈયું હર્ષવંત થયું એથી રાજાએ કહ્યું—"કલ્પવૃક્ષની પેઠે મનવાછિત પૂરનાર શ્રીઋષભદેવજીને ધન્ય છે અને ચક્રેશ્વરી દેવીને પણ ધન્ય છે કે જેઓની કૃપા વડે મારાં તુરત મનવાચ્છિત ફળ્યા" વગેરે વગેરે હર્ષ વચન પ્રદર્શિત કરી કુંવરને તિલક કરી ચોખાઓથી વધાવી શ્રીફળ પાન આપી સારા જનોની સાક્ષીએ પ્રેમસહિત કુંવરીના કન્યાદાનનો સંકલ્પ દૃઢ કર્યો તે પછી સુજનો–સજ્જનોને નાળિયર–સોપારી–પાનબીડા આપી તિલક કરી તથા કેસર ઘોળી તેના છાટણા કરી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો ત્યારબાદ કુંવર પોતાના તંબૂ તરફ પધાર્યા અને રાજા પોતાના મહેલ ભણી ગયા, તથા તે બંને સ્થાને વિવિધ પ્રકારના વિવાહ સંબંધી મહોત્સવો શરૂ થયા એટલે કે માનવંતી વડારણો વડીઓ મેલે છે, પુષ્કળ પાપડ વણાય છે, અનેક જાતના પકવાન્ન કેળવીને કરે છે, ધવળ મંગળ ગવાય છે, દરજીઓ દરબારમા બેઠા નવીન નવીન વાઘાઓ શીવે છે જડિયાઓ મણિ માણેકના જડતરનું કામ કરે છે અને સોનીઓ સોનાના વિવિધ ઘાટ ઘડે છે આ બધી ધામધુમની મુખ્ય શોભારૂપ રાજાએ જે મંડપ રચાવ્યો છે તે અતિ આનંદ આપે છે, કેમકે તે મંડપના દરેક થાભલા સોનામય છતાં રત્નોથી જડી તૈયાર કરેલા છે, તેમજ તે દરેક થાભલાની ઉપર નાટારંભ કરતી મણિરત્નની પૂતળીઓ ગોઠવેલી છે તે જાણે સાક્ષાતરૂપે નાટકજ કરતી હોયની? તેવો ભાસ આપી રહેલ છે તથા ચારે દિશાઓના બારણાઓની ઉર્દ્ધ સાખે નીલરત્નોમય પાન સહિત અને સાચા મોતીનાં ઝુમખાવાળા ઝુલતા તોરણો બાધ્યાં છે તે જાણે હારોહાર સ્વર્ગવિમાન ગોઠવ્યા હોયની? તેવા જણાય છે, વળી બાધેલા પચરંગી ચંદ્રવાઆને મોતીની માળાઓ ટાગેલી છે, જે હું માનું છું કે આકાશમાના તારામંડળે જ ત્યા આવી વિશ્રામ કર્યો હોયની? તેવો દેખાવ જણાય છે. ચોરી પણ ચારે કોરેથી ચીતરેલી છે અને તેમા સોનામાણેકના કુંભ અને તે પર સુંદર

ફૂલની માળાઓ આરોપણ કરેલ છે જે સુગંધને પસરાવી સર્વને મ્હેક આપી રહેલ છે
—૧ થી ૧૧

ઢાળ આઠમી—રાગ ખંભાયતિ—શ્રી આદિસર દેવ—એ દેશી

હવે શ્રીપાલ કુમાર, વિધિપૂર્વક મજ્જન કરેજી;
પહેરે સવિ શણગાર, તિલક નિલાડે શોભા ધરેજી. ૧
શીર ખૂણાલો ખૂપ, મણિ માણેક મોતી જડયોજી,
હસે હીરાને તેજ, જાણે હું નૃપશીર ચડયોજી. ૨
કાને કુંડલ દોય, હાર હૈયે સોહે નવલખાજી;
જડયાં કંદોરે રતન, બાંહે બાજુબંધ બહેરખાજી. ૩
સોવન વીંટી વેઢ, દશે આંગુળીએ સોહીયેજી;
મુખ તંબોલ સુરંગ, નર નારી મન મોહીયેજી. ૪
કર ધરી શ્રીફલ પાન, વરઘોડે જવ સંચર્યાજી;
સાબેલા શ્રીકાર, સહસગમે તવ પરવર્યાજી. ૫
વાજે ઢોલ નિશાન, શરણાઈ ભૂંગલ ઘણીજી.
રથ બેઠી સય બદ્ધ, ગાયે મંગલ જાનણીજી. ૬
સાવ સોનેરી સાજ, હયવર હીંસે નાચતાજી;
શીર સિંદૂર સોહંત, દીસે મયગલ માચતાજી. ૭
ચહુટે ચહુટે લોક, જૂવે મહોત્સવ નવનવેજી;
ઇમ મોટે મંડાણ, મોહન આવ્યા માંડવેજી. ૮

અર્થ:—હવે શ્રીપાળ કુંવરે વિધિ મુજબ સ્નાન કરી તે પછી સર્વ શણગાર પહેર્યાં, અને કપાળમાં શોભાવંત તિલક કર્યું માથા ઉપર મણિ માણેક મોતીઓથી જડેલો ખૂણાવાળો મુકુટ ધર્યો, તે જડેલા હીરાઓના તેજથી જાણે હાસ્ય કરતો હોયની? તેવો ઝગઝગાટવંત જણાતો હતો, એટલે કે તે રત્નજડિત ખૂપ રાજાઓના માથા ઉપર ચડી બેસવાથી એમ માનતો હતો કે હું સર્વ અલંકારથી શ્રેષ્ઠ છું, અને રાજાઓથી પણ મોટો છું કે તેમના માથે બિરાજું છું કાનમાં બે કુંડળ ને કંઠમાં નવલખા હાર શોભતા

હતા કેડમાં રત્ન જડેલો કંદોરો પહેર્યો હતો બાંહે બાજુબંધ, બેરખા પણ ધારણ કર્યા હતા. હાથની દશે આંગળીઓમાં સોનાની વીંટી અને વેઢ શોભતા હતા અને મ્હોમાં સારાં રંગદાર પાન બીડાં ઉપયોગમાં લીધાં હતાં કે જેને જોઈ સ્ત્રી પુરૂષોનાં મન મોહ પામતા હતા તે પછી હાથમાં શ્રીફળ અને નાગરવેલનાં પાન ધારણ કરી જ્યારે વરઘોડામા સંચર્યા ત્યારે હજારોગમે સુંદર સાબેલા વરરાજાની આગળ હતા, ઢોલ, નગારાં, શરણાઈ અને ભુંગળો વગેરે વાજા વાગી રહ્યા હતા. રથમાં બેઠેલી સેંકડો સ્ત્રીઓ–જાનડીઓ મંગળગીત ગાઈ રહી હતી તથા તમામ સોનેરી સરજામથી ઉંચી જાતના શણગારેલા કોતલ ઘોડાઓ હણહણાટ શબ્દ કરતા નાચી રહ્યા હતા અને સિંદૂરથી ચર્ચેલા હાથીઓ મદોન્મત્ત થઈ મ્હાલતા દૃષ્ટિગોચર થતા હતા. આવો વરઘોડાનો ઠાઠ હોવાથી ચહુટાની અંદર મળેલી મનુષ્ય મેદની નવા નવા મહોત્સવપૂર્વક વરરાજાને જોઈ આનંદ પામતી હતી. આ પ્રમાણે મોટા મંડાણયુકત મોહનવર લગ્નમંડપને વિષે જઈ પહોંચ્યા. —૧ થી ૮

પોંખી આણ્યા માંહિ, સાસૂએં ઉલટ ઘણેજી;
આણી ચોરી માંહિ, હર્ષ ઘણો કન્યા તણેજી. ૯
કર મેલાવો કીધ, વેદ પાઠ બાંભણ ભણેજી;
સોહવ ગાયે ગીત, બિહુ પખેં આપ આપણેજી. ૧૦
કરી અગ્નિની સાખ, મંગળ ચારે વરતીયાંજી;
ફેરા ફરતાં તામ, દાન નરિંદે બહુ દિયાંજી. ૧૧
કેળવીયો કંસાર, સરસ સુગંધો મહમહેજી;
કવલ ઠવે મુખમાંહિ, માંહો માંહે મન ગહગહેજી. ૧૨
મદનમંજૂષા નારી, પ્રેમે પરણી ઇણિ પરેજી;
બિહુ નારીશું ભોગ, સુખ વિલસે સસરા ઘરેજી. ૧૩

અર્થ:—તે પછી સાસૂએ જમાઈને ઘણા ઉલટ સાથે પોંખીને ચોરીની અંદર પધરાવ્યા તેમજ પરણવામા ઘણો હર્ષ ધરાવનારી કન્યાને પણ ચોરીમાં પધરાવી. તે પછી હસ્તમેલાપ કર્યો તે વખતે બ્રાહ્મણો વેદપાઠ ભણતા હતા, અને બેઉ પક્ષવાળી સુવાસણ સ્ત્રીઓ પોતપોતાના તરફની વડાઈનાં ગીતો ગાતી હતી તે પછી અગ્નિની સાક્ષીએ ચાર મંગળ વર્ત્યાં અને જ્યારે ફેરા ફર્યા ત્યારે રાજાએ કરમોચન વખતે બહુ દાન આપ્યાં તે પછી સુંદર સરસ સુગંધી વડે મઘમઘતા બનાવેલા કંસારના કોળીયા, મનમા મહાન્ આનંદથી મલકાતા વરવહૂએં એક બીજાના મ્હોંમાં આપ્યા. આ પ્રમાણે પ્રેમ સહિત,

મદનમંજૂષાને કુંવર શ્રીપાળ પરણ્યા અને બન્ને સ્ત્રીઓથી સ્મગના મકાનમાં જ સર્વ ભોગ્ય પદાર્થો પૂર્વક સુખ વિલસવા લાગ્યા —૯ થી ૧૩

ઋષભદેવ પ્રાસાદ, ઉચ્છવ પૂજા નિત કરેજી;
ગીત ગાન બહુ દાન, વિત્ત ઘણું તિહાં વાવરેજી. ૧૪
ચૈત્ર માસે સુખવાસ, આંબિલ ઓલી આદરેજી;
સિદ્ધચક્રની સાર, લાખીણી પૂજા કરેજી. ૧૫
વરતાવી અમારી, અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ ઘણોજી;
સફળ કરે અવતાર, લાહો લિયે લખમી તણોજી. ૧૬

અર્થ—તદનંતર કુંવરે શ્રી ઋષભદેવજીના મંદિરની અંદર મોટા આનંદ સહિત ઉત્સવ અને પૂજા–ગીત ગાન કરી, દાન આપવામાં પુષ્કળ ધન વાપરવુ શરૂ રાખ્યુ દરમિયાન ચૈત્ર માસ આવી પહોચતા સુખના આવાસરૂપ આંબિલની ઓળી આદરી કુંવરે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ઉત્તમ પ્રકારે લાખેણી પૂજા કરવા માંડી અમારી પડહો–એટલે કે આંબિલની અઠ્ઠાઈ પૂરી થતાં લગી કોઈ પણ પ્રાણીને મારવુ નહી, એવો ઢંઢેરો–પીટાવી ઘણો મોટો અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કર્યો અને આ પ્રમાણે મળેલી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઈ અવતારને સફળ કરવા સાથે લક્ષ્મીનો લ્હાવો લીધો —૧૪ થી ૧૬

એક દિન જિનહર માંહિ, કુંવરરાય બેઠા મિલીજી;
નૃત્ય કરાવે સાર, જિનવર આગળ મન રળીજી. ૧૭
ઈણે અવસર કોટવાલ, આવી અરજ કરે ઇસીજી;
દાણ ચોરીયેં ચોર, પકડયો તસ આજ્ઞા કીસીજી. ૧૮
વળી ભાંગી તુમ આણ, બલ બહુલું ઇણે આદર્યુંજી;
અમે દેખાડયા હાથ, તવ મહોઢું ઝાંખું કર્યુંજી. ૧૯
રાજા બોલેં તામ, દંડ ચોરનો દીજીયેંજી;
જિણહરમાં એ વાત, કહે કુંવર કિમ કીજીયેજી. ૨૦
નજરે કરી હજૂર, પહેલાં કીજે પારખુંજી;
પછેં દીજીયે દંડ, સહુયે ન હોય સારિખુંજી. ૨૧

આણ્યો જિસેં હજૂર, ધવલશેઠ તવ જાણીયોજી;
કહે કુંવર મહારાજ, ચોર ભલો તુમેં આણીયોજી. ૨૨

એ મુજ પિતા સમાન, હું એ સાથે આવીયોજી;
કોટિધ્વજ સિરદાર, વહાણ ઈહાં ઘણાં લાવીયોજી. ૨૩

છોડાવી તસ બંધ, તેડી પાસે બેસાડીયોજી;
ગુન્હો કરાવી માફ, રાયને પાય લગાડીયોજી. ૨૪

રાય કહે અપરાધ, એહનો પરમેસરે સહ્યોજી;
અજરામર થયો એહ, જેહ તુમે બાંહે ગ્રહ્યોજી. ૨૫

અર્થ—એક દિવસ કનકકેતુ રાજા અને **શ્રીપાળ** કુંવર જિનમંદિરના રંગમંડપમા સાથે બેઠા હતા અને મનમાં મગ્ન થઈ પ્રભુ અગાડી ઉત્તમ નૃત્ય નાચ કરાવતા હતા. એ અવસર દરમિયાન કોટવાળે આવીને અરજ કરી કે-" મહારાજ ! એક દાણચોરી કરનારા ચોરને પકડી લાવેલો છું વળી તેણે આપની આણ પણ ભાંગી અને ઘણુ જ જોર બતાવ્યું, એથી મે તેને હાથ બતાવ્યા એટલે મોં ઝાંખુ કર્યું, તેને માટે શો હુકમ છે ? " તે સાભળી રાજાએ કહ્યુ-" ચોરને દડ આપો " એ હુકમ સાંભળતા જ કુવરે કહ્યુ— " આવી વાત જિનમદિરમા કેમ કરાય ? તેમ જ જે ચોર હોય તેને નજર રૂબરૂ મગાવી તે ગુન્હેગાર છે કે કેમ ? એ વાતની પરીક્ષા કરીને પછી ગુન્હાના પ્રમાણમાં જે દડ દેવો લાયક હોય તે દડ દેવો જોઈએ કેમકે બધા મનુષ્યો સરખાં હોતાં નથી " આ પ્રમાણે કુવરનું બોલવુ સાભળી કોટવાળ મારફત ગુન્હેગાર ચોરને રૂબરૂ અણાવ્યો તેને જોતા જ ધવલશેઠ નજરે પડ્યો, એટલે તો કુવર બોલ્યો-" મહારાજ ! ચોર તો આપ ભલો લાવ્યા ! આ તો મારા પિતા તુલ્ય છે, હુ એની સાથે જ અહી આવ્યો છુ, એ કોટિ-ધ્વજોનો પણ સરદાર છે અને આપના બદરમાં ઘણા વહાણો લઈને આવેલ છે ઈત્યાદિ કહી ધવળશેઠના બધ છોડાવી પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને તેનો ગુન્હો માફ કરાવી રાજાને પગે પડાવ્યો રાજા બોલ્યો-" એનો અપરાધ તો પરમેશ્વરે સહન કર્યો છે-એ તો અજરા-મર થયો, કેમકે એનો હાથ આપે પકડ્યો છે જેથી એ નિર્ભય ને નિર્દોષ જ છે "

—૧૭ થી ૨૫

એક દિન આવી શેઠ, કુંવરને એમ વિનવેજી;
વેચી વહાણની વસ્તુ, પૂર્યાં કરિયાણે નવેજી. ૨૬

મદનમંજૂષાને કુંવર **શ્રીપાળ** પરણ્યા અને બન્ને સ્ત્રીઓથી સસરાના મકાનમાં જ સર્વ ભોગ્ય પદાર્થો પૂર્વક સુખ વિલસવા લાગ્યા —૯ થી ૧૩

ઋષભદેવ પ્રાસાદ, ઉચ્છવ પૂજા નિત કરેજી;
ગીત ગાન બહુ દાન, વિત્ત ઘણું તિહાં વાવરેજી. ૧૪

ચૈત્ર માસે સુખવાસ, આંબિલ ઓલી આદરેજી;
સિદ્ધચક્રની સાર, લાખીણી પૂજા કરેજી. ૧૫

વરતાવી અમારી, અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ ઘણોજી;
સફળ કરે અવતાર, લાહો લિયે લખમી તણોજી. ૧૬

અર્થ—તદનંતર કુંવરે શ્રી ઋષભદેવજીના મંદિરની અંદર મોટા આનંદ સહિત ઉત્સવ અને પૂજા–ગીત ગાન કરી, દાન આપવામાં પુષ્કળ ધન વાપરવું શરૂ રાખ્યું દરમિયાન ચૈત્ર માસ આવી પહોંચતા સુખના આવાસરૂપ આંબિલની ઓળી આદરી કુંવરે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ઉત્તમ પ્રકારે લાખેણી પૂજા કરવા માંડી અમારી પડહો–એટલે કે આંબિલની અઠ્ઠાઈ પૂરી થતાં લગી કોઈ પણ પ્રાણીને મારવું નહી, એવો ઢંઢેરો–પીટાવી ઘણો મોટો અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કર્યો અને આ પ્રમાણે મળેલી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઈ અવતારને સફળ કરવા સાથે લક્ષ્મીનો લ્હાવો લીધો —૧૪ થી ૧૬

એક દિન જિનહર માંહિ, કુંવરરાય બેઠા મિલીજી;
નૃત્ય કરાવે સાર, જિનવર આગળ મન રળીજી. ૧૭

ઈણે અવસર કોટવાલ, આવી અરજ કરે ઇસીજી;
દાણ ચોરીયેં ચોર, પકડ્યો તસ આજ્ઞા કીસીજી. ૧૮

વળી ભાંગી તુમ આણ, બલ બહુલું ઇણે આદર્યુંજી;
અમે દેખાડ્યા હાથ, તવ મહોઢું ઝાંખું કર્યુંજી. ૧૯

રાજા બોલે તામ, દંડ ચોરનો દીજીયેંજી;
જિણહરમાં એ વાત, કહે કુંવર કિમ કીજીયેજી. ૨૦

નજરે કરી હજૂર, પહેલાં કીજે પારખુંજી;
પછે દીજીયે દંડ, સહુયે ન હોય સારિખુંજી. ૨૧

આણ્યો જિસેં હજૂર, ધવલશેઠ તવ જાણીયોજી;
કહે કુંવર મહારાજ, ચોર ભલો તુમેં આણીયોજી. ૨૨

એ મુજ પિતા સમાન, હું એ સાથે આવીયોજી;
કોટિધ્વજ સિરદાર, વહાણુ ઈહાં ઘણાં લાવીયોજી. ૨૩

છોડાવી તસ બંધ, તેડી પાસે બેસાડીયોજી;
ગુન્હો કરાવી માફ, રાયને પાય લગાડીયોજી. ૨૪

રાય કહે અપરાધ, એહનો પરમેસરે સહ્યોજી;
અજરામર થયો એહ, જેહ તુમે બાંહે ગ્રહ્યોજી. ૨૫

અર્થ—એક દિવસ કનકકેતુ રાજા અને **શ્રીપાળ** કુંવર જિનમંદિરના રંગમંડપમા સાથે બેઠા હતા અને મનમાં મગ્ન થઈ પ્રભુ અગાડી ઉત્તમ નૃત્ય નાચ કરાવતા હતા એ અવસર દરમિયાન કોટવાળે આવીને અરજ કરી કે—“ મહારાજ ! એક દાણચોરી કરનારા ચોરને પકડી લાવેલો છુ વળી તેણે આપની આણ પણ ભાંગી અને ઘણુ જ જોર બતાવ્યું, એથી મે તેને હાથ બતાવ્યા એટલે મોં ઝાંખું કર્યું, તેને માટે શો હુકમ છે ? ” તે સાભળી રાજાએ કહ્યુ—“ ચોરને દંડ આપો ” એ હુકમ સાંભળતાં જ કુંવરે કહ્યુ—“ આવી વાત જિનમંદિરમા કેમ કરાય ? તેમ જ જે ચોર હોય તેને નજર રૂબરૂ મંગાવી તે ગુન્હેગાર છે કે કેમ ? એ વાતની પરીક્ષા કરીને પછી ગુન્હાના પ્રમાણમાં જે દંડ દેવો લાયક હોય તે દંડ દેવો જોઈએ કેમકે બધાં મનુષ્યો સરખાં હોતા નથી ” આ પ્રમાણે કુંવરનુ બોલવુ સાભળી કોટવાળ મારફત ગુન્હેગાર ચોરને રૂબરૂ અણાવ્યો તેને જોતાં જ ધવલશેઠ નજરે પડયો, એટલે તો કુંવર બોલ્યો—“ મહારાજ ! ચોર તો આપ ભલો લાવ્યા ! આ તો મારા પિતા તુલ્ય છે, હુ એની સાથે જ અહીં આવ્યો છુ, એ કોટિધ્વજોનો પણ સરદાર છે અને આપના બંદરમા ઘણા વહાણો લઈને આવેલ છે ઈત્યાદિ કહી ધવળશેઠના બંધ છોડાવી પોતાની પાસે બેસાડયો અને તેનો ગુન્હો માફ કરાવી રાજાને પગે પડાવ્યો રાજા બોલ્યો—“ એનો અપરાધ તો પરમેશ્વરે સહન કર્યો છે—એ તો અજરામર થયો, કેમકે એનો હાથ આપે પકડયો છે જેથી એ નિર્ભય ને નિર્દોષ જ છે ”

—૧૭ થી ૨૫

એક દિન આવી શેઠ, કુંવરને એમ વિનવેજી;
વેચી વહાણની વસ્તુ, પૂર્યાં કરિયાણે નવેજી, ૨૬

તમે અમને ઈણુ ઠામ, કુશલ ખેમેં જિમ આણીયાજી;
તિમ પહોંચાડો દેશ, તો સુખ પામે પ્રાણીયાજી. ૨૭

કુંવરે જણાવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જાવા તણોજી;
તવ નૃપને ચિત્તમાહિ, અસંતોષ ઉપજ્યો ઘણોજી. ૨૮

માગ્યાં ભૂષણ જેહ, તે ઉપર મમતા કિસીજી;
પરદેશીશું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઈસીજી. ૨૯

સાસુ સસરા દોય, કરજોડી આદર ઘણેજી;
આંસૂ પડતે ધાર, કુંવરને ઇણિ પરેં ભણેજી. ૩૦

મદનમંજૂષા એહ, અમ ઉત્સંગે ઉછરીજી;
જન્મ થકી સુખમાંહિ, આજ લગી લીલા કરીજી. ૩૧

વહાલી જીવીત પ્રાય, તુમ હાથે થાપણ ઠવીજી;
એહને મ દેશો છેહ, જો પણ પરણો નવનવીજી. ૩૨

પુત્રીને કહે વત્સ, ક્ષમા ઘણી મન આણજોજી;
સદા લગી ભરતાર, દેવ કરીને જાણજોજી. ૩૩

સાસુ સસરા જેઠ, લજ્જા વિનય મ ચૂકજોજી;
પરિહરજો પરમાદ, કુળ મરજાદા મ મૂકજોજી. ૩૪

કંત પહેલી જાગ, જાગતાં નવી ઉંઘીયેજી;
શોકય બહેન કરી જાણ, વચન ન તાસ ઉલ્લંઘીયેજી. ૩૫

કંત સયલ પરિવાર, જમ્યા પછી ભોજન કરેજી;
દાસ દાસી જણ ઢોર, ખબર સહુની ચિત્ત ધરેજી. ૩૬

જિનપૂજા ગુરૂભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાલજોજી;
શી કહીયેં તુમ શીખ, ઈમ અમ કુળ અજુવાળજોજી. ૩૭

રયણ ઋદ્ધિ પરિવાર, દેઈ નૃપેં વહાણ ભર્યાંજી;
મયણમંજૂષા વૃઅ, વોળાવા સહુ નીસર્યાંજી. ૩૮

કાંઠે સયલ કુટુંબ, હૈડાં ભર ભેટી મલ્યાંજી;
તસ મુખ વારોવાર, જોતાં ને રોતાં પાછાં વલ્યાંજી. ૩૯
કુંવર વહાણુ માંહિ, બેઠાં સાથે દોય વહૂજી;
કામ અને રતિ પ્રીતિ, મલીયાં એમ જાણે સહૂજી. ૪૦
બીજે ખંડે એહ, ઢાલ સુણીને ઇમ આઠમીજી;
વિનય કહે સિદ્ધચક્ર, ભક્તિ કરો સુરતરૂ સમીજી. ૪૧

અર્થ:—એક દિવસ ધવલશેઠે આવીને કુંવરને આ પ્રમાણે વિનવ્યું કે–" આપના અને મારાં વહાણોની અંદરની તમામ વસ્તુ વેચી દઈ તેમાં નવી કરિયાણાની વસ્તુઓ ભરી લીધી છે, માટે હવે જેમ આપ અમને આ જગોએ કુશળક્ષેમે લાવ્યા છો, તેમ જ પાછા અમારા દેશમા પહોચાડો એટલે સર્વ પ્રાણી સુખ પામે " શેઠની આવી વિચારણા જાણી લઈ કુંવરે પોતાના સસરાની પાસે પોતાના ધારેલા દેશ તરફ પ્રયાણ કરવાનો ભાવ જણાવ્યો, એટલે રાજાના મનમા ઘણો જ અસંતોષ પેદા થયો, છતા પણ તેણે વિચાર્યું કે–" માગી આણેલા ઘરેણા ઉપર મમતા રાખવી તે શા કામની ? કેમકે પારકા તે આખર પારકા જ હોય છે એ જ પ્રમાણે પરદેશીની પ્રીતિ પણ દુઃખદાયી જ હોય છે " એમ નિરધારી સાસુ સસરાએ બે હાથ જોડી ઘણા આદર સહિત ચોધારાં આંસુ વરસાવતે કુંવર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહ્યું–" મહારાજજી ! આ મદનમંજૂષા અમારા ખોળામાં જ મહાન્ લાડ સાથે ઉછરી છે અને જન્મથી જ સુખમા રહી અત્યાર લગી આનંદ કરેલ છે, તથા અમને અમારા પ્રાણુ સમાન વ્હાલી છે, તો પણ થાપણની પેઠે આપને હાથ સ્વાધીન કરી છે માટે કદાચ નવી નવી અનેક રાજકન્યાઓ પરણો, છતા પણ એને છેહ દેશો નહી " આ પ્રમાણે કુંવરને વીનવી પછી પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપવા માડ્યા કે– " હે વત્સ ! આકરો સ્વભાવ ન રાખતા પુષ્કળ ક્ષમાવંત સ્વભાવ રાખજે હમેશાં જીવન-પર્યંત ભરતારને દેવ કરીને જ માની એમનુ પૂજન–સેવન કરજે સાસુ–સસરા જેઠની લાજ કે વિનય કરવામા જરા પણ ચૂક આવવા દેશો નહી પ્રમાદને દૂર કરી દેજે. કુળ-મર્યાદા ચૂકશો નહી કંતના પહેલા જાગજો પતિ જ્યા લગી જાગતા હોય ત્યા લગી ઉંઘી જશો નહી શોકયને સગી બ્હેન સરખી વ્હાલી ગણી તેણીનું વચન ન ઉલ્લંઘશો. પતિ તેમ તમામ પોતાના ઘરમાના સંબંધી વગેરે પરિવાર ઢોરઢાંખર પશુ સર્વને જમાડી પછી ભોજન કરજો જિનેશ્વરજીની પૂજા, ગુરૂજીની ભક્તિ કર્યા કરજો અને સદા પતિવ્રતા વ્રત પાળજો વિશેષ શું કહિયે, પણ અમારૂં કુળ અજુવાળજો એ જ શીખામણ છે. " ઈત્યાદિ શિક્ષાવચન કહી રાજાએ પુત્રીને રત્નો, ઋદ્ધિ અને પરિવાર વગેરે જે જે ચીજો જરૂર જણાઈ તે તે ચીજો આપી વહાણને ભરપૂર કર્યાં. તે પછી મદનમંજૂષા પુત્રીને

તમે અમને ઇણુ ઠામ, કુશલ ખેમેં જિમ આણીયાજી;
તિમ પહોંચાડો દેશ, તો સુખ પામે પ્રાણીયાજી. ૨૭

કુંવરે જણાવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જાવા તણોજી;
તવ નૃપને ચિત્તમાહિ, અસંતોષ ઉપજ્યો ઘણોજી. ૨૮

માગ્યાં ભૂષણ જેહ, તે ઉપર મમતા કિસીજી;
પરદેશીશું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઇસીજી. ૨૯

સાસુ સસરા દોય, કરજોડી આદર ઘણેજી;
આંસૂ પડતે ધાર, કુંવરને ઇણિ પરેં ભણેજી. ૩૦

મદનમંજૂષા એહ, અમ ઉત્સંગે ઉછરીજી;
જન્મ થકી સુખમાંહિ, આજ લગી લીલા કરીજી. ૩૧

વહાલી જીવીત પ્રાય, તુમ હાથે થાપણ ઠવીજી;
એહને મ દેશો છેહ, જો પણ પરણો નવનવીજી. ૩૨

પુત્રીને કહે વત્સ, ક્ષમા ઘણી મન આણજોજી;
સદા લગી ભરતાર, દેવ કરીને જાણજોજી. ૩૩

સાસુ સસરા જેઠ, લજ્જા વિનય મ ચૂકજોજી;
પરિહરજો પરમાદ, કુળ મરજાદા મ મૂકજોજી. ૩૪

કંત પહેલી જાગ, જાગતાં નવી ઉંઘીયેજી;
શોક્ય બહેન કરી જાણ, વચન ન તાસ ઉલ્લંઘીયેજી. ૩૫

કંત સયલ પરિવાર, જમ્યા પછી ભોજન કરેજી;
દાસ દાસી જણ ઢોર, ખબર સહુની ચિત્ત ધરેજી. ૩૬

જિનપૂજા ગુરૂભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાલજોજી;
શી કહીયેં તુમ શીખ, ઇમ અમ કુળ અજુવાળજોજી. ૩૭

રયણ ઋદ્ધિ પરિવાર, દેઇ નૃપેં વહાણ ભર્યાંજી;
મયણમંજૂષા ધૂઅ, વોળાવા સહુ નીસર્યાંજી. ૩૮

કાંઠે સયલ કુટુંબ, હૈડાં ભર ભેટી મલ્યાંજી;
તસ મુખ વારોવાર, જોતાં ને રોતાં પાછાં વલ્યાંજી. ૩૯
કુંવર વહાણુ માંહિ, બેઠાં સાથે દોય વહૂજી;
કામ અને રતિ પ્રીતિ, મલીયાં એમ જાણે સહૂજી. ૪૦
બીજે ખંડે એહ, ઢાલ સુણીને ઇમ આઠમીજી;
વિનય કહે સિદ્ધચક્ર, ભક્તિ કરો સુરતરૂ સમીજી. ૪૧

અર્થ:—એક દિવસ ધવલશેઠે આવીને કુંવરને આ પ્રમાણે વિનવ્યું કે—" આપના અને મારાં વહાણોની અંદરની તમામ વસ્તુ વેચી દઈ તેમાં નવી કરિયાણાની વસ્તુઓ ભરી લીધી છે, માટે હવે જેમ આપ અમને આ જગોએ કુશળક્ષેમે લાવ્યા છો, તેમ જ પાછા અમારા દેશમાં પહોચાડો એટલે સર્વ પ્રાણી સુખ પામે " શેઠની આવી વિચારણા જાણી લઈ કુંવરે પોતાના સસરાની પાસે પોતાના ધારેલા દેશ તરફ પ્રયાણ કરવાનો ભાવ જણાવ્યો, એટલે રાજાના મનમાં ઘણો જ અસંતોષ પેદા થયો, છતા પણ તેણે વિચાર્યું કે—" માગી આણેલા ઘરેણા ઉપર મમતા રાખવી તે શા કામની ? કેમકે પારકા તે આખર પારકા જ હોય છે એ જ પ્રમાણે પરદેશીની પ્રીતિ પણ દુઃખદાયી જ હોય છે " એમ નિરધારી સાસુ સસરાએ બે હાથ જોડી ઘણા આદર સહિત ચોધારાં આંસુ વરસાવતે કુંવર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહ્યુ—" મહારાજજી ! આ મદનમંજૂષા અમારા ખોળામાં જ મહાન્ લાડ સાથે ઉછરી છે અને જન્મથી જ સુખમાં રહી અત્યાર લગી આનંદ કરેલ છે, તથા અમને અમારા પ્રાણ સમાન વ્હાલી છે, તો પણ થાપણની પેઠે આપને હાથ સ્વાધીન કરી છે માટે કદાચ નવી નવી અનેક રાજકન્યાઓ પરણો, છતા પણ એને છેહ દેશો નહી " આ પ્રમાણે કુંવરને વીનવી પછી પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપવા માડયાં કે—" હે વત્સ ! આકરો સ્વભાવ ન રાખતા પુષ્કળ ક્ષમાવંત સ્વભાવ રાખજે હમેશા જીવનપર્યંત ભરતારને દેવ કરીને જ માની એમનુ પૂજન—સેવન કરજે સાસુ—સસરા જેઠની લાજ કે વિનય કરવામાં જરા પણ ચૂક આવવા દેશો નહી પ્રમાદને દૂર કરી દેજે કુળમર્યાદા ચૂકશો નહી કંતના પહેલા જાગજે પતિ જ્યાં લગી જાગતા હોય ત્યા લગી ઉંઘી જશો નહી શોકયને સગી બ્હેન સરખી વ્હાલી ગણી તેણીનું વચન ન ઉલ્લંઘશો પતિ તેમ તમામ પોતાના ઘરમાના સંબંધી વગેરે પરિવાર ઢોરઢાખર પશુ સર્વને જમાડી પછી ભોજન કરજે જિનેશ્વરજીની પૂજા, ગુરૂજીની ભક્તિ કર્યા કરજે અને સદા પતિવ્રતા વ્રત પાળજે વિશેષ શુ કહિયે, પણ અમારૂ કુળ અજુવાલજે એ જ શીખામણ છે " ઈત્યાદિ શિક્ષાવચન કહી રાજાએ પુત્રીને રત્નો, ઋદ્ધિ અને પરિવાર વગેરે જે જે ચીજોની જરૂર જણાઈ તે તે ચીજો આપી વહાણુને ભરપૂર કર્યા તે પછી, મદનમંજૂષા પુત્રીને

વેળાવા માટે સ્વજન–સજ્જનાદિ સર્વ બહાર લગી આવ્યા. અને સમસ્ત કુટુંબ સાથે પુત્રી, તથા પુત્રી સાથે સર્વ કુટુંબીજન હૈડાભર ભેટી (પરસ્પર એકબીજાના) મ્હો જોતા ને રોતા પોતાના પંથે પળ્યા તે પછી કુંવર બન્ને વહૂઓ સાથે વહાણની અંદર બેઠો તે જાણે કામદેવ સાથે રતિ ને પ્રીતિ (એ બેઉ સ્ત્રીઓ) બેસી આનંદ લેતી હોયની! તેવો ખ્યાલ રજુ થયો હતો **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાલ** રાસના બીજા ખંડની અંદર આઠમી ઢાળ કહી તેઓ બોધ આપે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કલ્પવૃક્ષ સમાન ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનાર છે, માટે હમેશા તેમની ભક્તિ કર્યા જ કરો —૨૬ થી ૪૧

ચોપાઈ–૭૬

ખંડ ખંડ મધુરો જિમ ખંડ, શ્રી શ્રીપાલ ચરિત્ર અખંડ;
કીર્તિવિજય વાચકથી લહ્યો, બીજો ખંડ ઇમિ વિનયે કહ્યો.

ઇતિ શ્રી મન્મહોપાધ્યાય શ્રી **કીર્તિવિજય** ગણિ શિષ્યોપાધ્યાય શ્રી **વિનયવિજય** ગણિ વિરચિતે શ્રીસિદ્ધચક્ર મહિમાધિકારે શ્રી **શ્રીપાળ** ચરિત્ર પ્રાકૃત પ્રબંધે વિદેશગમને કન્યા દ્વય પાણિગ્રહણેત્યાદિ વર્ણન નામા દ્વિતીય ખંડ

અર્થ:—શેલડીના સાંઠામાં ખંડ ખંડ (કાતળી કાતળી)માં જેમ મીઠો રસ હોય છે તેમ આ રાસના ખંડે ખંડમાં મીઠો રસ છે, તે રસની લહેજત થોડો વખત જ આનંદ આપે છે, પરંતુ આ **શ્રીપાલચરિત્રના** ખંડોમાં તો ખંડે ખંડે એક સરખો જ સ્વાદ આપનારો રસ અખંડ રહેલો છે જેથી **વિનયવિજયજી** કહે છે કે મેં **કીર્તિવિજયજી** ઉપાધ્યાયજીના મુખથી સાંભળ્યો એ જ પ્રમાણે આ રાસનો બીજો ખંડ–વિભાગ કથન કર્યો

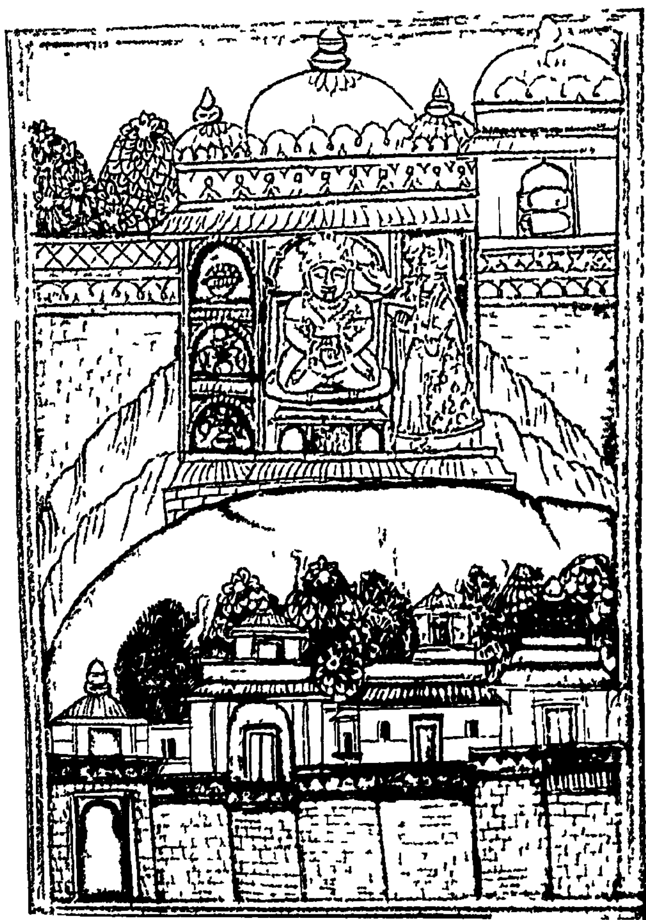
દ્વિતીયઃ ખંડઃ સમાપ્ત

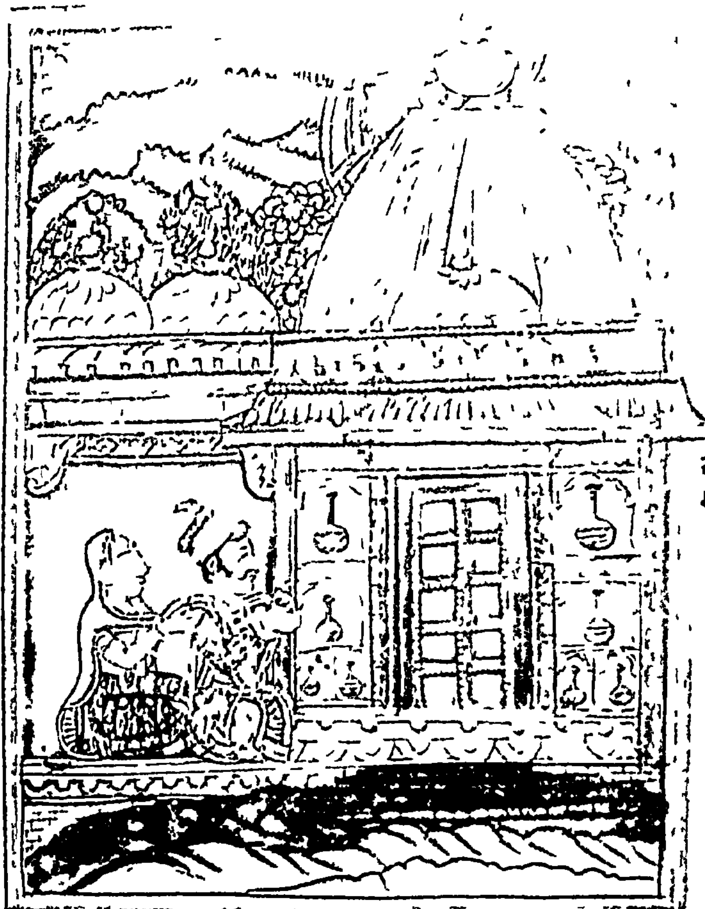
ચિત્ર ૮૭ રત્નદ્વીપના કાંઠે વ્યાપારીઓ માલ ઉતારે છે (પાનું ૮૩)

ચિત્ર ૮૮ જિનદાસ શેઠ શ્રીપાલને વિનતી કરે છે (પાનું ૮

ચિત્ર ૮૯ રત્નસાનુ પર્વત ઉપરનુ શ્રીઋષભદેવનુ દેરાસર (પાનુ ૮૪)

ચિત્ર ૯૦ શ્રીઋષભદેવના દેરાસરના બંધ થઈ ગએલા દરવાજા (પાનુ ૮૬)

ચિત્ર ૯૧ ચક્રેશ્વરીદેવી આકાશમા રહીને કહે છે (પાનુ ૮૭)

ચિત્ર ૯૨ શ્રીપાલની નજર પડતા જ દેરાગરના દરવાજા ઉઘડી ગયા (પાનુ ૯૦)

ચિત્ર ૯૩ શ્રીઋષભદેવ પ્રભુનુ દેરાસર (પાનુ ૯૦)

ચિત્ર ૯૪ પરણવાની તૈયારી કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૯૪)

ખંડ ત્રીજો

મંગલાચરણ.

દોહરા—૭૬

સિદ્ધચક્રના ગુણ ઘણાં, કહેતાં નાવે પાર;
વાંછિત પૂરે દુઃખ હરે, વંદું વારોવાર. ૧

અર્થ:—શ્રીસિદ્ધચક્ર મહારાજજીના ઘણા ગુણો હોવાથી તેનુ વર્ણન કરતાં પાર આવે તેમ નથી, તો પણ હુ કામા એટલુ જ કહીશ કે શ્રીસિદ્ધચક્રજી આરાધક જનોના સકલ વાછિત પૂર્ણ કરે છે અને દુખ માત્રને હરે છે, માટે સકળ સિદ્ધિદાયક નવપદમય સિદ્ધચક્રજીને વારવાર પ્રણામ કરૂ છુ —૧

સભા કહે શ્રીપાલને, સમુદ્ર ઉતારો પાર;
અમને ઉત્કંઠા ઘણી—સુણવા મ કરો વાર. ૨

કહે કવિયણ આગલ કથા, મીઠી અમિય સમાન;
નિદ્રા વિકથા પરિહરી, સુણજો દેઈ કાન. ૩

અર્થ:—કવિને સભાજનો કહે છે કે—"શ્રીપાળ કુવરને દરીયાની મુસાફરી પૂર્ણ કરાવી કાંઠે પાર ઉતારો, કેમકે અમોને આગળ સાભળવા ઉત્કઠા ઘણી છે જેથી વાર ન કરો કવિ કહે છે કે આગળ કથા મીઠી અમૃત સમાન આવે છે માટે હે શ્રોતાજનો! નિદ્રા, વિકથા તજી તમો કાન દઈને બરોબર સાળળજો —૨ થી ૩

ધવલશેઠ ઝૂરે ઘણું, દેખી કુંવરની ઋદ્ધ;
એકલડો આવ્યો હતો, હે હે દૈવ શું કીધ! ૪

વહાણ અઢીસેં માહરાં, લીધાં શીરમાં દેઈ;
જોઉં ઘર કિમ જાયશે, ઋદ્ધિ એવડી લેઈ. ૫

એક જીવ છે એહને, નાખું જલધિ મઝાર;
પછી સયલ એ માહરૂં, રમણિ ઋદ્ધિ પરિવાર. ૬

દેખી ન શકે પારકી, ઋદ્ધિ હિયે જસ ખાર;
સાયર થાયે દૂબળો, ગાજતે જલધાર. ૭

વરપાલે વનરાઈ જે, સવિ નવપલ્લવ થાય;
જાય જવાસાનું કિરયું, જે ઊભો સૂકાય. ૮

જે કિરતારે વડા કિયા, તે શું કેહી રીસ;
દાંત પડ્યા ગિરિ પાડતાં, કુંજર પાડે ચીસ. ૯

અર્થ:—શ્રીપાળ કુવરની ઋદ્ધિ જોઈ જોઈને ધવળશેઠ બહુ જ ઝૂરવા લાગ્યો કે—"હાય હાય! આ એકલો આવ્યો હતો, છતા આ બધુ હે દૈવ! તે શુ કરી દીધુ?! મતલબ એ કે—કાકરાનો મેરૂ બનાવી નાખ્યો! મારા અઢીસો વહાણ પણ સ્હેજમા એણે મારા હાથમાથી લઈ લીધા છે, પરતુ હુ જોઉ છુ કે હવે આ બધી ઋદ્ધિ લઈને કેવો કુશળખેમે ઘેર જાય છે! એ એક જીવ છે, તેને હુ દરિયામા નાખી દઉં એટલે પછી એ સ્ત્રીઓ, એ ઋદ્ધિ અને એ પરિવાર વગેરે જે છે તે બધુ મારૂ જ છે" (કવિ કહે છે કે જે દ્વેષી હૃદયના દુષ્ટો હોય છે તે પરાઈ ઋદ્ધિ જોઈ જોઈને, જેમ વર્ષાદ ગાજવાથી દરિયો દુર્બળ થાય છે તેમ અદેખાઇને લીધે સૂકાતો—દુર્બળ થતો જાય છે. વળી વર્ષાકાળમા બધી વનસ્પતિ નવપલ્લવ થાય છે, ત્યારે દ્વેષી જવાસો ઊભો સૂકાઈ જાય છે જેને કિરતારે—પ્રારબ્ધે જ મોટા કર્યા, તેની સાથે રીસ કરવી તે શુ કામની? તેવાની સાથે રીસ કરવાથી જે ડુગરને જોઈ હાથીને અદેખાઈ આવતાં, તેણે પોતાના દંતશૂળો વડે ખોદીને ફેંકી દેવાનો ઉદ્યમ આદર્યો તો તેથી ડુગર ખોદાઇ ન્હાનો થયો નહી અને પોતાના દતશૂળ ઉલટા તૂટયા એની પીડાને લીધે ચીસો પાડવા લાગ્યો એ દૃષ્ટાતે અહિં ધવલશેઠ પણ **શ્રીપાલકુવરને** દુખી કરવા માટે ઉદ્યમ કરે છે, પરતુ તેને દુખી કરવા જતા પોતાને જ દુખી થવુ પડે છે તે વાત હવે આગળ કહે છે —૪ થી ૯

(ઢાળ **પહેલી**—રાગ મલ્હાર—શીતલ તરૂવર છાય કે— એ દેશી)

દેખી કામિની દોય, કે કામેં વ્યાપિયો રે, કે કામે વ્યાપિયો રે કે,
વળી ઘણો ધન લોભ, કે વાધ્યો પાપીયો રે, કે વાધ્યો પાપીયો રે;

લાગ્યા દોય પિશાચ, કે પીડે અતિ ઘણું રે, કે પીડે૦
ધવલશેઠનું ચિત્ત, કે વશ નહિ આપણું રે. કે વશ૦ ૧
ઉદક ન ભાવે અન્ન, કે નાવે નિદ્રડી રે, કે નાવે નિદ્રડી રે.
ઉલ્લસ વાલસ થાય, કે જક નહીં એક ઘડી રે; કે જક૦
મુખ મૂકે નિસાસ, કે દિન દિન દૂબળો રે, કે દિન દિન૦
રાતદિવસ નવિ જાય, કે મન બહુ આમળો રે. કે મન૦ ૨

અર્થ:—ધવળશેઠે ઉપર પ્રમાણે દુષ્ટ વિચાર એના લીધે કર્યો હતો કે કુવરની બન્ને સુદરીઓ તેના જોવામાં આવી હતી, જેથી તે દુરાચારીના મનમા દુષ્ટ કામદેવ વાસ કરી તેના અગમા વ્યાપી રહ્યો હતો, તેમ વળી કુવરની પાસે બહુ જ ધન દીઠું, જેથી તે લઈ લેવા માટે તેનો પાપી લોભ વધી પડ્યો હતો આમ બે પિશાચના વળગાડથી તેને તે પિશાચો ઘણી જ પીડા આપતા હતા, અને તેના લીધે ધવળશેઠનુ મન પોતાને વશ હતુ જ નહિ. ધવળશેઠને આ પારકાના પ્રવેશથી અન્ન પાણી પર તદ્દન અરૂચિ વધી પડી હતી, નિદ્રા પણ આવતી ન હતી, આકુળ વ્યાકુળ આળસવત રહ્યાં જ કરતો હતો, ને જપ એક ઘડીભર મળતો ન હતો બસ એ તો અજપા સાથે મુખેથી નિશ્વાસો નાખતો ને દિન પરદિન દૂબળો થયે જતો હતો તેમ જ મનમા કઈક ઉથલ પાથલના ગોટાળાઓ આવવાથી તેને રાત દિવસ પણ મહા મુશ્કેલીથી જતા હતા —૧ થી ૨

ચાર મલ્યા તસ મિત્રકે પૂછે, પ્રેમશું રે, કે પૂ૦
કોણ થયો તુમ રોગ, કે ઝૂરો એમ શું રે; કે ઝૂરો૦
કે ચિંતા ઉત્પન્ન, કે કોઈક આકરી રે, કે કોઈક૦
ભાઈ થાઓ ધીર, કે મન કાઠું કરીરે. કે મન કાઠું૦ ૩

દુઃખ કહો અમ તાસ, ઉપાય વિચારીયેં રે, કે ઉપાય૦
ચિંતાસાયર એહ, કે પાર ઉતારીયેં રે; કે પાર૦
લજ્જા મૂકી શેઠ, કહે મન ચિંતવ્યું રે, કહે મન૦
તવ ચારે કહે મિત્ર, ધિક્ એ શું લવ્યું રે. કે ધિક૦ ૪

પરનારીને પાપ, ભવોભવ બૂડિયે રે, કે ભવોભવ૦
કિમ સુરતરૂની ડાળ, કુહાડે ઝૂડીએ રે; કુહાડે૦

પર ઉપગારી એહ, જિસ્યો જગ કેવડો રે, જિસ્યો જગ૦
દીઠો પ્રત્યક્ષ જાસ, કે મહિમા એવડો રે. કે મહિમા૦ ૫
છોડાવ્યા દોય વાર, ઈણે તુમેં જીવતા રે, ઈણે તુમેં૦
ઉગરિયાં ધન માલ, જો પાસેં એ હતા રે; જો પાસે૦
તાર્યાં થભ્યાં વહાણ, ઈણેં આગળ રહી રે કે, ઈણેં આગળ૦
એહવો પુરુષ રતન્ન, કે જગ બીજો નહીં રે. કે જગ૦ ૬
કરી એહ શું દ્રોહ, કે વિરૂઓ તાકશો રે, કે વિરૂઓ૦
તો અણખૂટે કિહાં ઈક, અંતેં થાકશો રે; કે અંતે૦
ભાગ્યે લાધી ઋદ્ધિ, ઈણેં જો એવડી રે, કે ઈણેં જો એવ૦
પડી કાંઇ દુર્બુદ્ધિ, ગળે તુમ જેવડી રે. કે ગળે તુમ જેવ૦ ૭

અર્થ:—ધવળશેઠની આવી દશા જોઈ તેને તેના ચાર મિત્રોએ મળી પ્રેમ સહિત પૂછયુ—"તમને શુ રોગ થયો છે કે તમે આમ ઝૂર્યા કરો છો? અથવા તો કઈ આકરી-કઠીન ચિંતા પેદા થઈ છે? અને જે દુઃખ હોય તે અમને કહો કે તેનો ઉપાય વિચારિયે, અને ચિંતારૂપી સમુદ્રમાથી તમને પાર ઉતારીયે" આ પ્રમાણે મિત્રોના પૂછવાથી ધવળશેઠે લાજ મૂકીને મનમા ચિંતવેલુ કામ હતુ તે કહ્યુ એ સાભળીને ચારે મિત્રોએ કહ્યુ—"ધિક્કાર છે શેઠ! તમે એ શુ લવારો કર્યો! પરસ્રીના સંસર્ગ—પાપથી એક જ ભવ નહી, પણ ભવોભવ ભવસમુદ્રમા ડૂબીયે છિએ અને શ્રીપાલજીને મારવાનો ઈરાદો ગણ્યો છે તે પણ અત્યંત દુઃખદાયી છે, કેમકે તે જગતજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા કલ્પવૃક્ષની ડાળ સમાન છે, તો એવા કોણ મૂર્ખ હોય કે કલ્પવૃક્ષની ડાળને કૂહાડાથી કાપી નાખે? એ કુંવર પરોપકારી કેવડાની સુગંધી સરખો છે અને જેનો પ્રત્યક્ષપણે મહિમા પણ જોએલો છે, કે બે વખત તો એણે તમને જીવતા છોડાવ્યા અને એ પાસે હતા તો ધન માલ પણ ઉગર્યા, તેમજ થભેલાં વહાણો પણ આગળ રહીને તાર્યા હતાં એના જેવો બીજો પુરુષરત્ન જગતમા કોઈ નથી એ માટે અમે કહીયે છિએ કે જો એનાથી દ્રોહ કરી એનું અનિષ્ટ—બુરૂ કરશો, તો ખાત્રીથી માનજો કે વગર આયુ ખૂટયે કયાક મ્હોતને ભેટશો એણે જો એટલી બધી ઋદ્ધિ મેળવી છે તો તે એના ભાગ્યબળથી જ મેળવી છે, એમ છતાં તમને આટલી બધી દુર્બુદ્ધિ કેમ ગળામા ભરાઈ પડી છે? —૩ થી ૭

ત્રણ મિત્ર હિત શીખ, તે એમ દેઈ ગયા રે, તે એમ૦
ચોથો કહે સુણ શેઠ, કે એ વેરી થયા રે; કે એ વેરી૦

ગણીયે પાપ ન પુણ્ય, કે લક્ષ્મી જોડીએ રે, કે લક્ષ૦
લક્ષ્મી હોયે ગાંઠ, તો પાપ વિછોડીએ રે. કે પાપ૦ ૮
ઉપારજી ઇણેં ઋદ્ધિ, તે કાજેં તાહરે રે, કે તે કાજે૦
ધણી થાયે ભાગ્યવંત, કમાઇ કોઈ મરે રે; કે કમાઈ૦
કરશું ઇસ્યો ઉપાય, કે એ દોલત ધણી રે, કે એ દોલ૦
એહની સુંદરી દોય, કે થાશે તુમ તણી રે, કે થાશે૦ ૯
જિમ પામે વિશ્વાસ, મલો તિમ એહશું રે, મલો૦
મુખેં મીઠી કરો વાત, કે જાણે નેહશું રે; કે જાણે૦
મીઠી લાગી વાત, તે શેઠને મન વશી રે, કે તે શેઠને૦
આવ્યો ફીટણકાલ, મતિ તેહની ખસી રે. કે મતિ૦ ૧૦
દૂધ જ દેખે ડાંગ, ન દેખે માંકડો રે, કે ન દેખે૦
મસ્તક લાગે ચોટ, થાએ તવ રાંકડો રે; થાએ તવ૦
રોગી કરે કુપથ્ય, તે લાગે મીઠડું રે, કે તે લાગે૦
વેદન વ્યાપે જામ, તે થાએ અનીઠડું રે. તે થાએ૦ ૧૧

અર્થ:—આ પ્રમાણે ચાર મિત્ર પૈકી ત્રણ મિત્ર હિતની શિખામણ દઈને પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા, પણ ચોથો મિત્ર ત્યા જ બેસી રહી શેઠને કહેવા લાગ્યો—“સાભળ શેઠ, જે ત્રણે ગયા તે તમારા વૈરી થયા પાપ કે પુન્ય કશુ ન ગણકારતાં લક્ષ્મી મેળવવી કેમકે જો લક્ષ્મી ગાંઠમા (પાસે) હશે તો પુણ્યદાન કરીને પાપને દૂર કરી નાખીશું હુ તો માનુ છુ કે—**શ્રીપાળે** જે કઈ ઋદ્ધિ પેદા કરી છે તે બધી તમારે જ વાસ્તે પેદા કરી છે દુનિયામાં જોઈયે છિએ તો પેદા કરી કરી કોઈ મરે છે ને કોઈ ભાગ્યવત તે દોલતનો ધણી થાય છે, માટે એ જ ન્યાય ધ્યાનમા લઇ એવો ઉપાય કરીશુ કે જેથી એ પુષ્કળ દોલત અને બન્ને સુદરીઓ તમારી જ થશે પરતુ જે કામ કરવાથી **શ્રીપાલને** તમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ પડે તેવી રીતે **શ્રીપાલની** સાથે હળો મળો, મ્હોડેથી મીઠી વાતો કરો જેથી એ જાણે કે મને સાચો સ્નેહ લાવીને જ શેઠ વાત કરે છે” આ પ્રમાણે ચોથા પાપી મિત્રે યુક્તિ સાથે પોતાનો ભાવ જાહેર કર્યો એ સાભળી તે વિચારભરી વાત શેઠના મનમા વસી ગઈ અને મીઠી લાગી, કેમકે શેઠનો અને તે પાપી મિત્રનો અતકાળ નજીક આવી પહોચ્યો હતો, જેના લીધે તેની (તે બેની) મતિ પણ ખસી ગઈ દૃષ્ટાત છે કે નજર આગળ પડેલા દૂધને વાદરો જોઈ શકે છે, પણ ઉગામી રાખેલી લાકડી જોઈ

શકતો નથી, પરંતુ જ્યારે દૂધ પીવા જતા માથામાં લાકડીની ચોટ લાગે ત્યારે રાંક જેવો થઈ જાય છે તેમ જ જે રોગી હોય છે તે પોતાનો રોગ વધે તેવી ચીજો ખાય, તે કુપથ્ય કરે તે મીઠું લાગે, પરંતુ જ્યારે તે કુપથ્યથી દર્દ વધી પડતા વેદના વ્યાપે ત્યારે તે કુપથ્ય અનિષ્ટકારી (મરણ દેનાર) થઈ પડે છે વાનર અને રોગીની પેઠે શેઠ અને તેનો દુષ્ટ મિત્ર પણ શરણની માગણી કરવા તૈયાર થઈ રહ્યા છે —૮ થી ૧૧

બેસે કુંવર પાસ, કે વિનય ઘણો કરે રે, કે વિનય૦
તું પ્રભુ જીવ આધાર, કે મુખેં ઈમ ઉચ્ચરે રે; કે મુખેં૦
પૂરવ પુણ્ય પસાય, કે તુમ સેવા મળી રે, કે તુમ૦
પગ પગ તુમ્હ પસાય, કે અમ્હ આશા ફલી રે. કે અમ્હ૦ ૧૨

જોતાં તુમ મુખચંદ, કે સવિ સુખ લેખીયેં રે, કે સવિ૦
રખે તુમારી વાત, કે વિરૂઈ દેખીયેં રે; કે વિરૂઈ૦
કુંવર સઘળી વાત, તે સાચી સદ્દહેરે, કે તે સાચી૦
દુર્જનની ગતિ ભાતિ, તે સજ્જન નવિ લહે રે. કે તે સ૦ ૧૩

જે વહાણની કોરે, કે માંચા બાધીયા રે, કે માંચા૦
દોર તણેં અવલંબેં, તે ઉપર સાંધીયા રે; તે ઉપર૦
તિહાં બેસીને શેઠ, તે કુંઅરને કહે રે, કે તે કુંઅરને૦
દેખી અચરિજ એહ, કે મુજ મન ગહગહે રે. કે મુજ૦ ૧૪

મગર એક મુખ આઠ, કે દીસે જૂજૂઆં રે, કે દીસે૦
એહવાં રૂપ સરૂપ, ન હોશે ન હૂઆ રે; કે ન હોશે૦
જોવા ઈચ્છો સાહેબ, કે તો આવો વહી રે, કે તો આવો૦
પછી કાઢશો વાંક, જે કાંઇ કહ્યું નહીં રે. જે કાંઈ૦ ૧૫

કુંવર માંચે તામ, ચડયો ઉતાવલો રે, કે ચડયો૦
ઉતરીયો તવ શેઠ, ધરી મન આમલો રે; કે ધરી મન૦
બિહું મિત્રે બિહું પાસેં, દોર તે કાપીયા રે, કે દોર૦
કરતાં એહવાં કર્મ, ન બીહે પાપીયા રે, ન બીહે૦ ૧૬

પડતાં સાયર માંહિ, કે નવપદ મન ધરે રે, કે નવપદ૦
સિદ્ધચક્ર પ્રત્યક્ષ, કે સવિ સંકટ હરે રે; કે સવિ૦
મગરમત્સ્યની પૂંઠ, કે બેઠો સ્થિર થઈ રે, કે બેઠો૦
વહાણ તણી પરે તેહ, કે પહોતો તટ જઈ રે કે પહો૦ ૧૭
ઔષધિને મહિમાયેં, કે જલભય નિસ્તરે રે, કે જલ૦
સિદ્ધચક્ર પરભાવેં, કે સુર સાનિધ કરે રે; કે સુર૦
ત્રીજે ખંડે ઢાલ, એ પહેલી મન ધરો રે, કે એ પહેલી૦
વિનય કહે ભવિલોક, કે ભવસાયર તરો રે. કે ભવ૦ ૧૮

અર્થ:—દુષ્ટ મિત્રની દુષ્ટ સલાહ મળવાથી ધવળ નામ છતાં કાળા કૃત્ય કરનારો શેઠ કુવરની પાસે જઈને બેસવા અને પુષ્કળ વિનય કરવા તથા હૃદયમાં કપટ છતા મ્હોંએથી મીઠુ બોલવા લાગ્યો કે—"હે પ્રભુ ! તમે તો મારા પ્રાણનો આધાર છો, મને મારા પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી તમારી સેવા હાથ લાગી છે અને ડગલે ડગલે તમારા પ્રતાપ ને કૃપાથી અમારી આશાઓ ફળી છે જ્યારે તમારા મુખરૂપી ચદ્રમા જોવામાં આવે છે ત્યારે અમે સર્વસુખ સબ્યા માનીએ છિએ, માટે અમો ઈચ્છીયે છીયે કે તમારી કોઈ નબળી વાત અમને દેખવી ન પડશો" વગેરે વગેરે કપટભરી વાતો કરવા લાગ્યો, છતા પણ નિર્દભી કુવર તો તે બધુ બોલવુ સાચુ કરીને જ માનતો હતો, કેમકે દુર્જનની ગતિ રીતિ સજ્જનના કળવામા આવી શકતી જ નથી

ઉપર પ્રમાણે બોલી શેઠે કુવરને કપટ યુક્ત પ્રેમથી લુબ્ધ કરી લીધો અને તે પછી વહાણની કીનારી ઉપર એક માચડો દોરડાના આધાર વડે બાધ્યો અને ત્યા બેસીને એક વખત કુવરને શેઠ કહેવા લાગ્યો—"સાહેબ ! એક અજબ આશ્ચર્ય દેખી મારૂ મન ઉત્સાહ ધરે છે, તે આશ્ચર્ય એ છે કે મગરમત્સ્ય તો એક છે પણ તેને આઠ મુખ છે જે જુદી જુદી જાતના દેખાય છે એવા રૂપ સ્વરૂપવત તો થયા પણ નથી ને થશે પણ નહી, છતા આવુ અપૂર્વ કૌતુક કદિ ન જોએલુ મારા જોવામા આવ્યુ છે, માટે જો જોવાની ઈચ્છા હોય તો જલદીથી અહી આવો, પછી વળી અમારો જ વાક કહાડશો કે એવુ હતુ ત્યારે મને કેમ કહ્યુ નહી ? એ વાસ્તે ઉત્સાહપૂર્વક કહુ છુ" આ પ્રમાણે શેઠનુ કહેવુ સાભળી ભોળા દિલનો કુવર તો તરત ઉઠી ઊભો થઈ તે માચડા ઉપર ચડી જોવા લાગ્યો કે તરત શેઠ ઝટપટ મનમા કપટ ધારણ કરીને માચડા પરથી ઉતરી ગયો અને ઘણી જ ચાલાકીથી બેઉ પાપી મિત્રોએ માચડાની બાજુના દોરડા કાપી નાખ્યાં (કવિ કહે છે કે—"જે પાપીજનો છે તે આવા નઠાગ–દુષ્ટ કામો કરતા જરા પણ ડરતા નથી") દોરડા કાપ્યાથી કુવર દરિયામા પડયો ને પડતા જ નવપદજીનુ ધ્યાન ધરવા લાગ્યો, કેમકે

એ નવપદમય સિદ્ધચક્રજી પ્રત્યક્ષપણે સઘળાં સંકટો દૂર કરે છે, એથી એમના નામસ્મરણ પ્રતાપે તુરત જ કુંવર એક મગરમત્સ્યની પીઠ ઉપર સ્થિરતાપણે સવાર થઈ બેઠો ને વહાણની પેઠે જ જળપથ પસાર કરી દરિયાને કાંઠે જઈ પહોંચ્યો તેમજ જળભયનિસ્તરણી ઔષધિના મહિમાવડે તેમજ સિદ્ધચક્રજીના પ્રભાવ વડે દેવો સહાયકારી થતા પાણીમાં ડુબવાનો ને સંકટનો ડર દૂર થઈ ગયો **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—હે શ્રોતાગણો ! હે ભવિજનો ! **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખંડની આ પહેલી ઢાલમાં જેમ **શ્રીપાલ** સમુદ્રને તરી પાર પામ્યો, તેમ તમે પણ સંસારરૂપી સમુદ્ર તરીને પાર પામો " —૧૨ થી ૧૮

દોહા—૭૯

કોંકણ કાંઠે ઉતર્યો, પહોતો એક વન માંહિ;
થાકયો નિદ્રા અનુસરે, ચંપક તરુવર છાંહિ. ૧
સદા લગે જે જાગતો, ધર્મ મિત્ર સમરથ;
કુંઅરની રક્ષા કરે, દૂર કરે અનરથ, ૨
દાવાનલ જલધર હુવે, સર્પ હુવે ફૂલમાલ;
પુણ્યવંત પ્રાણી લહે, પગપગ ઋદ્ધિ રસાલ. ૩
કરે કષ્ટમાં પાડવા, દુર્જન કોડિ ઉપાય;
પુણ્યવંતને તે સવે, સુખનાં કારણ થાય. ૪
થલ પ્રગટે જલનિધિ વિચેં, નગર રાનમાં થાય;
વિષ અમૃત થઈ પરગમેં, પૂરવ પુણ્ય પસાય. ૫

અર્થ:—કુંવર કોંકણ દેશના કાંઠે ઉતરી એક નજીકના વનની અંદર જઈ પહોંચ્યો અને ચંપાના ઝાડ નીચે જઇ થાકને લીધે નિદ્રા લેવા લાગ્યો જેને હમેશાં જાગતો અને મહાન્ સમર્થ ધર્મ મિત્ર છે તે કુંવરનું સંરક્ષણ કરી અનર્થોને દૂર કરે છે કવિ કહે છે કે—" જે પુણ્યવંત પ્રાણી છે તેને લાગેલ દાવાનલ પણ વર્ષાદ સરખો શીતળકારી થાય છે, સર્પ ફૂલની માળા બની રહે છે, અને ડગલે ડગલે રસાળ ઋદ્ધિ મેળવી તે મહાસુખ મેળવે છે તેવા પુણ્યવંતને કોઈ દુષ્ટજન કષ્ટમાં નાખવા ક્રોડો ઉપાય કરે, તથાપિ તે સઘળાં કષ્ટકારી કારણો તે નરને તો ઉલટા સુખના જ કારણ થઇ પડે છે પૂર્વ પુણ્યની કૃપાથી સમુદ્રની વચ્ચે પણ સ્થળ પ્રકટ થઈ આવે છે, રણવગડો પણ શહેર રચનારૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને ઝેર તે પણ અમૃતરૂપ થાય છે —૧ થી ૫

ચિત્ર ૯૫ ઘોડા ઉપર ગેગાને પરણવા જતો શ્રીપાલ (પાનું ૯૫)

૯૬ શ્રીપાલ અને રાજા નૃત્ય જૂએ છે (પાનુ ૯૭)

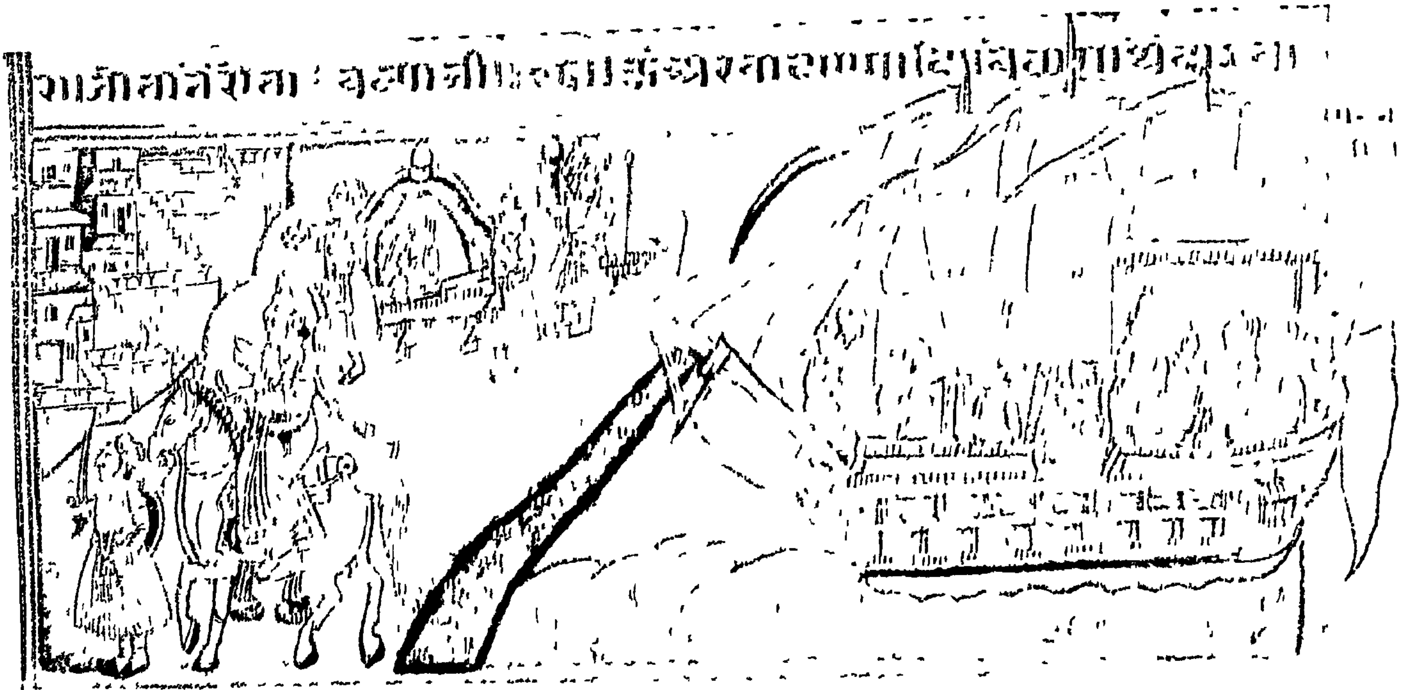
ચિત્ર ૯૭ કોટવાલ ધવલશેઠને પકડી લાવે છે (પાનુ ૯૭)

ચિત્ર ૯૮ કનકકેતુ રાજા પુત્રીને શિખામણ આપે છે (પાનુ ૯૯)

ચિત્ર ૯૯ કનકકેતુ રાજા શ્રીપાલને વિદાય આપે છે (પાનુ ૧૦૦)

ચિત્ર ૧૦૦ કનકકેતુ રાજા મદનમજૂષાને વળાવીને પાછો વળે છે (પાનું ૧૦૦)

ઢાળ બીજી–રાગ મધુમાદન–જિન તાહરી વાણી અમિયરસાલ, ગુણના મુજ આશા ફલીજી જીજી–એ દેશી.

જી રે મહારે જાગ્યો કુંવર જામ, તવ દેખે દોલત મલી; જી રે જી;
જી રે મહારે સુભટ ભલા સંબન્ધ, કરે વિનતી મન રલી. જી રે જી. ૧
જી રે માહરે સ્વામી અરજ અમ એક, અવધારો આદર કરી; જી રે જી.
,, નયરી ઠાણા નામ, વસે જિસિ અલકાપુરી. ,, ૨
,, તિહાં રાજા વસુપાલ, રાજ્ય કરે નર રાજિયોજી; ,,
,, કોંકણુ દેશ નરીંદ, જસ મહિમા જગ ગાજીયોજી. ,, ૩
,, એક દિન સભામઝાર, નિમિત્તિયો એક આવીયો; ,,
,, પ્રશ્ન પૂછવા હેત, રાય તણે મન ભાવીયો. જી રે જી ૪
,, કહો જોશી અમ ધૂઅ, મદનમંજરી ગુણવતી; ,,
,, તેહ તણો ભરતાર, કોણુ થાશે ભલો ભૂપતિ. ,, ૫
,, કિમ મલશે અમ તેહ, શે અહિનાણેં જાણશું; ,,
,, કોણુ દિવસ કોણુ માસ, ઘર તેડીને આણશું. ,, ૬
,, સકલ કહો એ વાત, જો તુમ વિદ્યા છે ખરી; ,,
,, શાસ્ત્ર તણે પરમાણુ, અમ ચિંતા ટાળો પરી. ,, ૭

અર્થઃ—જ્યારે કુવર જાગ્યો ત્યારે જોયુ તો તેણે અનેક મનુષ્યોને પોતાની પાસે એકઠા થએલા દેખ્યા એટલે કે સેકડોગમે સારા સુભટો પોતાની ચોમેર સાવધાનપણેથી વિટાઈ ઊભા છે અને તેઓ હર્ષપૂર્વક નમ્રતા સાથે વિનતિ કરે છે કે–" હે સ્વામી! અમારી એક વિનતિ આપ આદર સહિત સ્વીકારો કે–કુબેર ભંડારીની અલકાપુરી સરખી થાણા નામની નગરી વસે છે, ત્યા વસુપાળ નામના નરેદ્ર રાજ્ય કરે છે, અને એ કોકણુ દેશના નરેદ્રનો મહિમા જગતમા ગાજી રહેલો છે એક દિવસ તે રાજાની રાજસભા અદર એક નિમિત્ત પ્રકાશનાર જોશી આવ્યો, ને તે જોશી ભવિષ્ય ભાખવામા રાજાના મન અદર ઘણો જ પસદ પડચો તેથી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે–" હે જોશીજી! તમે કહો કે અમારી ગુણવતી પુત્રી મદનમજરી નામની છે તેણીનો કયો ભલો રાજા ભરતાર થશે? તથા તે કેવી રીતે કઈ નિશાની સાથે અમને હાથ લાગશે, અને કયા મહીનાના કયા દિવસે તેને ઘેર તેડીને લાવીશુ? જો તમારી વિદ્યા સત્ય છે તો એ બધી વાતનો ખુલાસો કરો. અને શાસ્ત્રના પ્રમાણુ સહિત અમારી ચિતા દૂર કરી નાખો " —૧ થી ૭

જીરે મ્હારે જોશી કહે નિમિત્ત,–શાસ્ત્રતણે પૂરણબલે; જી રે જી.
,, પૂરવગત મામનાય, ધ્રુવતણી પરેં નવિ ચલે. ,, ૮

,, શુદી દશમી વૈશાખ, અઢી પહોર દિન અતિક્રમે; ,,
,, રયણાયર ઉપકંઠ, જઈ જોજ્યો તેણે સમે. ,, ૯

,, નવનંદન વનમાહિ, શયન કીધું ચંપા તલે; ,,
,, જોજ્યો તસ અહિનાણ, તરૂવર છાયા નવિ ચલે. ,, ૧૦

,, રાયેં ન માની વાત, એમ કહે એ શું કેવલી; ,,
,, અમને મોકલીયા આંહિ, આજ વાત તે સવિ મલી. ,, ૧૧

,, પ્રભુ થાઓ અસવાર, અશ્વરત્ન આગલ ધર્યો; ,,
,, કુંઅર ચાલ્યો તામ, બહુ અસવારેં પરવર્યો. ,, ૧૨

અર્થ:—એવુ સાભળી જોશી બોલ્યો–" હુ નિમિત્તશાસ્ત્રના પૂર્ણ બળ વડે અને પરપરાથી મળેલી આમ્નાય–સાચી વિદ્યા વડે ધ્રુવના તારાની પેઠે ન ચળી શકે એવી ભવિષ્ય વાણી કહુ છુ તે સાભળો " હે રાજન્ ! વૈશાખ શુદી દશમીના દિવસે અઢી પહોર દિવસ વ્યતિત થયા પછી દરિયાના કાઠા ઉપર જઈને જોજો તથા નવનદન વનની અદર ચપાના ઝાડ તળે તે પુરુષરત્ન સૂતેલ હશે, અને તે ચપાના ઝાડની છાયા દિવસ ઢળતો જાય છતા પણ તે સુનાર ઉપરથી ખસી ન જતા અચળ રહેલી હશે એ નિશાની મળે તે મહાશયને ઘેર તેડી લાવજો કે તે આપની કુવરીનો વર થશે " જોશીનું આવુ ભવિષ્ય કથન સાભળી રાજાએ તે ન માન્યુ રાજાએ વિચાર્યું કે –" જે કેવળજ્ઞાની હોય તે આવુ સ્પષ્ટ ભવિષ્ય ભાખી શકવા સમર્થ હોય છે ઠીક એ વખત આવે સાચ જૂઠનુ પારખુ થઈ રહેશે " એમ ધારી તેનો નિર્ણય કરવાની વિચારણા ધ્યાનમા રાખી અને જ્યારે વૈશાખ શુદિ દશમીનો દિવસ આવ્યો ત્યારે તે વિચારણાને અમલમા લીધી એટલે કે અમને અમારા મહારાજાએ તે બધી નિશાનીની તપાસ કરવા મોકલ્યા અને તપાસ કરતા જોશીના કહેવા પ્રમાણે જ આજે બધી વાત મળી એથી હે પ્રભુ ! આપ અશ્વરત્ન ઉપર સવાર થઈ અમારી સાથે કૃપા કરી પધારો " પછી કુવર તુરત તે ઘોડા ઉપર આનદપૂર્વક સવાર થઈ બહુ સવારોના પરિવાર સહિત શહેર તરફ ચાલ્યો —૮ થી ૧૨

જી રે મ્હારે આગળ જઈ અસવાર, નૃપને દીયે વધામણી; જી રે જી.
,, સન્મુખ આવ્યો રાય, સાથે લેઈ દોલત ઘણી. ,, ૧૩

,, શણગાર્યા ગજરાજ, અંબાડી અંબર અડી; ,,
,, ઘંટા ઘૂઘરમાલ, પાખર મણી રયણે જડી. ,, ૧૪
,, સોવનજડિત પલાણ, તેજાલા તેજી ઘણા; ,,
,, જોતરીયા કેકાણ, રથ જાણે દિનકર તણા. ,, ૧૫
,, વર બેહેડાં ધરી શીશ, સામી આવે બાલિકા; ,,
,, મોતી સોવન-ફૂલ, વધાવે ગુણ માલિકા. ,, ૧૬
,, રાજવાહન ચકડોલ, રયણ સુખાસન પાલખી; ,,
,, સાબેલા સંબધ્ધ, કેતુપતાકા નવલખી. ,, ૧૭
,, વાજે બહુ વાજિંત્ર, નાચે પાત્ર તે પગપગે; ,,
,, શણગાર્યાં ઘર હાટ, પાટ સાવટ્ટ ઝગમગે. ,, ૧૮
,, એમ મહોટે મંડાણ, પેસારો મહોત્સવ કરે; ,,
,, રાય સકલ ગુણ જાણ, કુંઅર પધરાવ્યા ઘરે. ,, ૧૯

અર્થઃ—સવારો પૈકી એક સવારે દોડતે આગળ જઈ મહારાજાને વધામણી આપી, એથી વસુપાળ રાજા ઘણી ઋદ્ધિ સહિત સ્હામે આવ્યો, તે સામૈયાની રચના નીચે મુજબ હતી

હાથીઓ ઉપર મણિરત્નની જડેલી પાખરો, તથા તેમના ગળામાં ઘંટા ઘૂઘરમાળાઓ નાખી અને સર્વ પ્રકારે શણગારી અમૂલ્ય અબાડીઓ કસી કે જે આકાશ સાથે વાદ કરતી હતી તેમ જ સોનાના જડેલા પલાણોથી તેજદાર ઘોડાઓ શણગાર્યા હતા, અને ઘોડા રથો તૈયાર કરાવ્યા હતા તે જોતા જાણે સૂર્યનો જ રથ ન હોય! તેવા રમણીય દેખાવ થઈ રહ્યા હતા વળી પોતાના માથા ઉપર વરબહેડાં-શ્રેષ્ઠ ગોત્રીડાના કળશ ધારણ કરી સુદર રૂપવતી ગુણવતી બાલિકાઓ સામે આવી અને મોતીડે તથા સોનાના ફૂલોથી કુવરને વધાવા લાગી હતી તથા રાજવાહન જે ત્રામજામ ચકડોળ ડોળીઓ, સુખાસન અને પાલખીઓ પણ પુષ્કળ હતી તેમ જ સેકડોની સખ્યામા સુદર સાબેલાઓ શણગારેલા હતા નવલખી એટલે કોઇ વખત નહી જોવામા આવેલ એવી નવલખી, કેતુ નામનાં નિશાન અને ધ્વજાઓ પણ પુષ્કળ ફરકી રહ્યા હતા તરેહ તરેહના વાજા મનહર શબ્દ-મય વાજી રહ્યા હતા, ડગલે ડગલે નાચનારી સ્ત્રીઓ (ગુણિકાના તાયફાઓ) નાચતી હતી ઘરો મકાનો ને પણ રેશમી કસબી વસ્ત્રોવડે શણગારેલી દુકાનો ઝગમગ કરી રહેલ હતી.

આ પ્રમાણે પુરમા પ્રવેશ કરાવ્યા સબંધી મોટા મંડાણ–ઠાઠ સહિત મહોત્સવ કરી સકળ ગુણના જાણ વસુપાળ રાજાએ કુંવરને પુરમા પધરાવ્યા —૧૩ થી ૧૯

જી રે મ્હારે જોશી તેડાવ્યા જાણ, લગન તેહિ જ દિને આવીયું; જી રે જી
,, દેઈ બહુલાં દાન, રાયેં લગન વધાવીયું. ,, ૨૦

,, તેહિ જ રયણી માંહિ, ધૂઆ મદનરેખા તણો; ,,
,, રાયે કર્યો વિવાહ, સાજન મન ઉલટ ઘણો. ,, ૨૧

,, ગરથ ઘણા ભંડાર, દીધાં કર મ્હેલામણે; ,,
,, જઈયેં મહિમા દેખી, સિધ્ધચક્રને ભામણે ,, ૨૨

,, પડિયા સાયર માંહિ, એક જ દુઃખની યામિની; ,,
,, બીજી રાત્રેં જોય, ઇણી પરે પરણ્યા કામિની. ,, ૨૩

,, નૃપ દીધા આવાસ, તિહાં સુખભર લીલા કરે; ,,
,, મયણરેહાશું નેહ, દિન દિન અધિકેરો ધરે. ,, ૨૪

, નૃપ દીયે બહુ અધિકાર, કુંઅર ન વંછે તે હીયે; ,,
,, થયો થગીધર આપ, પાન તણાં બીડાં દીયે. ,, ૨૫

,, જે કોઈ અતિ ગુણવંત, માન દીયે નૃપ જેહને; ,,
,, તેહને બીડાં પાન, દેવરાવે કુંઅર કને. ,, ૨૬

,, ત્રીજે ખંડે એહ બીજી ઢાલ સોહામણી; ,,
,, સિધ્ધચક્ર ગુણશ્રેણિ, ભવિ સુણજો વિનયે ભણી. ,, ૨૭

અર્થઃ—તે પછી તુરત જ જ્યોતિષશાસ્ત્રના જાણનાર જોષીજીને બોલાવ્યા, તો શુદ્ધ લગ્ન પણ તે જ દિવસે આવ્યુ, એથી જોષીજીને અને અન્ય યાચકો વગેરેને પુષ્કળ દાન દઈ તે લગ્નને રાજાએ વધાવી લીધુ અને રાજાએ તે જ રાત્રિની અંદર લગ્ન વેળાએ **મદનરેખા** કુંવરીનો વિવાહમહોત્સવ કર્યો એના લીધે સજ્જનોના મનમા ઘણો જ હર્ષ થયો તેમ જ હસ્તમેલાપ વખતે પણ હાથી, ઘોડા, રથ, ધનભંડાર વગેરે રાજાએ બહુ જ દાયજો આપ્યો કવિ કહે છે કે–" હે ભવિજનો ! જુવો જે સિદ્ધચક્રજીના સ્મરણ પ્રતાપથી, કુંવર દરિયાની અંદર પડ્યો તે જ એક રાત્રી દુઃખની થઈ પડી ને બીજી રાત્રીએ તો

આવી રીતે રાજકુમારિકાને વર્યા, તે અગાધ મહિમાવંત નવપદમય સિદ્ધચક્રજીનો આવો મહિમા જોઈને તેમને આપણે ભામણે-બલિહારી જઈયે, કે જેથી આપણું કલ્યાણ થાય" તે પછી રાજાએ વર વધૂને રહેવા માટે હવેલી આપી, તેમા રહીને તેઓ સુખભર ક્રીડા કરવા લાગ્યા, અને **શ્રીપાળ** કુવર મદનરેખાના ઉત્તમ ગુણો જોઈને તેણીના ઉપર દિન-પ્રતિદિન અધિક સ્નેહ ધરવા લાગ્યો

શ્રીપાળકુવરની વિશેષ લાયકાત ધ્યાનમાં લઈ રાજા વસુપાળે તેમને બહુ માનભર્યા હુકમ ચલાવવાના હોદ્દા આપવા માંડ્યા, તો પણ કુવરે તે હોદ્દા યોગ્ય ન જાણી સ્વીકારવાની ઈચ્છા બતાવી જ નહી, પરતુ એક અધિકાર કુવરે પસદ કર્યો ને તે સ્વીકાર્યો એટલે કે જે કોઇ વિશેષ ગુણવત (ધનવત) મનુષ્ય પોતાના દરબારમાં આવે તેને પોતે (મહારાજા) માન આપે તો તુરત કુવરના હાથથી પાનબીડું દેવરાવે આ પદવી સુદર હોવાથી કુવરે પસદગી સાથે સ્વીકારી લઈ થગીધર-માનવત પદ પ્રાપ્ત કર્યું આ **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખડમા સોહામણી એવી બીજી ઢાળ કહી તેમાં એ સાર લેવાનો છે કે-સકળ મનવાછિત પૂરક શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ગુણોની શ્રેણિ તમો શ્રવણ કરજો. —૨૦ થી ૨૭

દોહા ૭૬

વહાણ માંહિ જે હુઈ, હવે સુણો તે વાત;
ધવલ નામ કાલો હિયે, હરખ્યો સાતે ધાત. ૧
મન ચિંતે મુજ ભાગ્યથી, મોટી થઈ સમાધિ;
પલક માંહિ વિણ ઓષડે, વિરૂઈ ગઇ વિરાધિ. ૨
એ ધન એ દોય સુંદરી, એહ સાહેલી સાથ;
પરમેસર મુજ પાધરો, દીધું હાથો હાથ. ૩
કૂડી માયા કેલવી, દોય રીઝવું નાર;
હાથ લઇ મન એહનાં, સફલ કરૂં સંસાર. ૪
દુખીયા થઇયેં તસ દુઃખે, વયણ સુકોમલ રીતિ;
અનુક્રમે વશ કીજીયેં, ન હોય પરાણે પ્રીતિ. ૫
ધૂરત ઈમ ચિતમાં ધરી, કરે અનેક વિલાપ;
મુખે રૂવે હઈડે હસે, પાપ વિગોવે આપ. ૬

આ પ્રમાણે પુરમા પ્રવેશ કરાવ્યા મ ળ ધી મોટા મ ડાણ–ઠાઠ સહિત મહોત્સવ કરી સકળ ગુણના જાણ વસુપાળ રાજાએ કુંવરને પુરમા પધરાવ્યા —૧૩ થી ૧૯

જી રે મહારે જોશી તેડાવ્યા જાણ, લગન તેહિ જ દિને આવીયું; જી રે જી
,, દેઈ બહુલાં દાન, રાયેં લગન વધાવીયું. ,, ૨૦

,, તેહિ જ રયણી માંહિ, હૂઆ મદનરેખા તણો; ,,
,, રાયે કર્યો વિવાહ, સાજન મન ઉલટ ઘણો. ,, ૨૧

,, ગરથ ઘણા ભંડાર, દીધાં કર મ્હેલામણે; ,,
,, જઈયેં મહિમા દેખી, સિધ્ધચક્રને ભામણે ,, ૨૨

,, પડિયા સાયર માંહિ, એક જ દુઃખની યામિની; ,,
,, બીજી રાત્રેં જોય, ઇણી પરે પરણ્યા કામિની. ,, ૨૩

,, નૃપ દીધા આવાસ, તિહાં સુખભર લીલા કરે; ,,
,, મયણરેહાશું નેહ, દિન દિન અધિકેરો ધરે. ,, ૨૪

, નૃપ દીયે બહુ અધિકાર, કુંઅર ન વંછે તે હીયે; ,,
,, થયો થગીધર આપ, પાન તણાં બીડાં દીયે. ,, ૨૫

,, જે કોઈ અતિ ગુણવંત, માન દીયે નૃપ જેહને; ,,
,, તેહને બીડાં પાન, દેવરાવે કુંઅર કને. ,, ૨૬

,, ત્રીજે ખંડે એહ બીજી ઢાલ સોહામણી; ,,
,, સિધ્ધચક્ર ગુણશ્રેણિ, ભવિ સુણજો વિનયે ભણી. ,, ૨૭

અર્થઃ—તે પછી તુરત જ જ્યોતિષશાસ્ત્રના જાણનાર જોષીજીને બોલાવ્યા, તો શુદ્ધ લગ્ન પણ તે જ દિવસે આવ્યુ, એથી જોષીજીને અને અન્ય યાચકો વગેરેને પુષ્કળ દાન દઈ તે લગ્નને રાજાએ વધાવી લીધુ અને રાજાએ તે જ રાત્રિની અ દર લગ્ન વેળાએ **મદનરેખા** કુ વરીનો વિવાહમહોત્સવ કર્યો એના લીધે સજ્જનોના મનમા ઘણો જ હર્ષ થયો તેમ જ હસ્તમેલાપ વખતે પણ હાથી, ઘોડા, રથ, ધનભ ડાર વગેરે રાજાએ બહુ જ દાયજો આપ્યો કવિ કહે છે કે–" હે ભવિજનો ! જુવો જે સિદ્ધચક્રજીના સ્મરણ પ્રતાપથી, કુ વર દરિયાની અ દર પડ્યો તે જ એક રાત્રી દુ ખની થઈ પડી ને બીજી રાત્રીએ તો

આવી રીતે રાજકુમારિકાને વર્યા, તે અગાધ મહિમાવંત નવપદમય સિદ્ધચક્રજીનો આવો મહિમા જોઈને તેમને આપણે ભામણે-બલિહારી જઈયે, કે જેથી આપણુ કલ્યાણ થાય" તે પછી રાજાએ વર વધૂને રહેવા માટે હવેલી આપી, તેમાં રહીને તેઓ સુખભર ક્રીડા કરવા લાગ્યા, અને **શ્રીપાળ** કુંવર મદનરેખાના ઉત્તમ ગુણો જોઈને તેણીના ઉપર દિન-પ્રતિદિન અધિક સ્નેહ ધરવા લાગ્યો

શ્રીપાળકુવરની વિશેષ લાયકાત ધ્યાનમા લઈ રાજા વસુપાળે તેમને બહુ માનભર્યા હુકમ ચલાવવાના હોદ્દા આપવા માંડયા, તો પણ કુવરે તે હોદ્દા યોગ્ય ન જાણી સ્વીકારવાની ઈચ્છા બતાવી જ નહી, પરતુ એક અધિકાર કુવરે પસદ કર્યો ને તે સ્વીકાર્યો એટલે કે જે કોઇ વિશેષ ગુણવત (ધનવત) મનુષ્ય પોતાના દરબારમાં આવે તેને પોતે (મહારાજા) માન આપે તો તુરત કુવરના હાથથી પાનબીડું દેવરાવે આ પદવી સુદર હોવાથી કુવરે પસદગી સાથે સ્વીકારી લઈ થગીધર-માનવત પદ પ્રાપ્ત કર્યું આ **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખડમાં સોહામણી એવી બીજી ઢાળ કહી તેમા એ સાર લેવાનો છે કે-સકળ મનવાછિત પૂરક શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ગુણોની શ્રેણિ તમો શ્રવણ કરજો. —૨૦ થી ૨૭

દોહા ૭૬

વહાણ માંહિ જે હુઈ, હવે સુણો તે વાત;
ધવલ નામ કાલો હિયે, હરખ્યો સાતે ધાત. ૧
મન ચિંતે મુજ ભાગ્યથી, મોટી થઈ સમાધિ;
પલક માંહિ વિણ ઓષડેં, વિરૂઈ ગઇ વિરાધિ. ૨
એ ધન એ દોય સુંદરી, એહ સહેલી સાથ;
પરમેસર મુજ પાધરો, દીધું હાથો હાથ. ૩
કૂડી માયા કેલવી, દોય રીઝવું નાર;
હાથ લઇ મન એહનાં, સફલ કરૂં સંસાર. ૪
દુખીયા થઇયેં તસ દુઃખે, વયણ સુકોમલ રીતિ;
અનુક્રમે વશ કીજીયેં, ન હોય પરાણે પ્રીતિ. ૫
ધૂરત ઇમિ ચિતમાં ધરી, કરે અનેક વિલાપ;
મુખે રૂવે હઈડે હસે, પાપ વિગોવે આપ. ૬

અર્થઃ—કુવરને દરિયામાં નાખ્યા પછી વહાણની અંદર શું બન્યું તે વાત હવે શ્રવણ કરો. કુવર દરિયામાં પડવાથી નામ ધવળ (ઉજળો) છતા કાળા હૈયાવાળો ધવળ સાતે ધાતુ વડે રાજી થયો–અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે–"મારા ચડિયાતા ભાગ્યથી મોટો આરામ થયો અને એક પળમા વગર ઔષધે ન મટી શકે એવો વિષમ વ્યાધિ નાશ પામી ગયો. હવે એ ધન ને એ બન્ને સુંદરીઓ તથા એ સાહેલીનો સાથ તે સર્વે, મારો પરમેશ્વર પાધરો હોવાથી મને તેણે હાથોહાથ આપ્યા, માટે જુઠી માયા–કપટરચના કેળવીને એ બન્ને સ્ત્રીઓને રીઝવી એણીઓનાં મન હાથ કરી લઈ સંસાર સફળ કરૂં, કેમકે દુખીયા મનુષ્યનું દુખ જોઈ દુખી થઈએ અને નમ્ર વચન બોલી અનુક્રમે વશ કરિયે, તો ધારેલી ધારણા પાર પડે કારણ કે પરાણે (પ્રીતિ) થતી જ નથી. આવી રીતનો ધૂર્ત ધવળશેઠ મનમા નિશ્ચય કરી મ્હોડેથી વિલાપ કરતો, હઈયામાં હસતો અનેક તરેહના વિલાપ કરવા લાગ્યો, અને કરેલા પાપને લીધે પોતાના પાપી આત્માને વગોવવા લાગ્યો" —૧ થી ૬

ઢાળ ત્રીજી— રહો રહો રથ ફેરવો રે–એ દેશી

જીવ જીવન પ્રભુ કિહાં ગયા રે, દિયો દરિસણ એકવાર રે;
સુગુણા સાહેબ તુમ વિના રે, અમને કોણ આધાર રે. જીવ૦ ૧
શિર કૂટે પીટે હિયું રે, મૂકે મોટી પોક રે;
હાલકલ્લોલ સાયર થયો રે, ભેળા હૂઆ ઘણાં લોક રે. જીવ૦ ૨
કૌતુક જોવાને ચઢયા રે, માંચે વહાણની કોર રે;
હે હે દેવ એ શું થયું રે, ત્રૂટયાં જુનાં દોર રે. જીવ૦ ૩
જવ બેહુ મયણા તણે રે, કાને પડી તે વાત રે;
ધ્રસક પડયો તવ ધ્રાસકો રે, જાણે વજ્રનો ઘાત રે. જીવ૦ ૪
થઈ અચેતન ધરણી ઢલી રે, કરતી ક્રોડ વિષાસ રે;
સહિ સહેલી સવિ મલી રે, નાકે જુવે નિસાસ રે. જીવ૦ ૫
છાંટયાં ચંદન કમકમાં રે, કર્યા વિંઝણે વાય રે;
ચેત વળ્યું તવ આરડે રે, હૈયે દુઃખ ન માય રે. જીવ૦ ૬
કાં એ પ્રાણ પાછા વલ્યા રે, જો રૂઠો કિરતાર રે;
પીયરીઆ અલગાં રહ્યા રે, મૂકી ગયો ભરતાર રે. જીવ૦ ૭

માય બાપને પરહરી રે, કીધો જેહનો સાથ રે;
ફિટ હિયડા ફૂટે નહીં રે, વિછડયો તે પ્રાણનાથ રે. જીવ૦ ૮

અર્થ:—"હે જગજીવન પ્રભુ! તમો ક્યાં જતા રહ્યા! અમને એક વાર અમારી દયા લાવી દર્શન દ્યો! હે સદ્‌ગુણી સાહેબા! આપ વગર અમને હવે કોનો આશરો છે? આ પ્રમાણે બોલી મોટી પોકો મ્હેલતો, માથુ ને હૈયુ કૂટતો વિલાપ કરવા લાગ્યો" એ સાભળીને આસપાસ દિલગીરી ઉપજાવનારો શોરબકોર થતા ઘણા લોકો ભેળા થઈ ગયા અને શેઠને પૂછવા લાગ્યા કે—"શા સારૂ આવો વિલાપ કરો છો?" કપટી શેઠે એના જવાબમાં જણાવ્યુ કે—"ભાઇઓ! મુરબ્બી કુવર શ્રીપાળ કૌતુક જોવાને વહાણની કિનારીએ બાંધેલા માચડા ઉપર ચડયા હતા ઘણા દિવસનાં હો, કે સડેલા હો, પણ તે જીર્ણ થઇ રહેલા માંચડાના દોરડાં ઓચિંતા—એકદમ ત્રૂટી જતા પોતે દરીયામાં પડી ગયા, હાય! હાય! ઓ દૈવ! આતે તે શો ગજાબ ગુજાર્યો!!!" આ પ્રમાણે તે વાત છેક કર્ણોપકર્ણ પહોચતી કુવરની બેઉ સતી સુદરીઓને કાને જઇ પહોંચી. ત્યારે એકદમ ધ્રાસકો પડતાં તેણીઓના હૃદયમાં જાણે ઓચિંતો વજ્રનો ઘા થયો ન હોય? તેવો કારી ઘા થયો, તેથી તુરત મૂર્છાવત થઇ બેઉ સ્રીઓ કલ્પાંત કરતી ભોય પર ઢળી પડી એ જોઇ તેણીઓની સખીઓ, સાહેલીઓ ને દાસીઓ બહુજ ગાભરી બની ગઈ અને કાષ્ટવત્ થએલા ચેષ્ટારહિત શરીરને જોઈ મરણ પામ્યાની શકા લાવી તેણીઓએ નાકે હાથ મૂકી શ્વાસ તપાસ્યો એટલે તો શ્વાસ ચાલતો જણાતા મહા સુગધમય શીતળ બાવનાચદન છાટયા, અને પખાઓથી શીતળ પવન નાખ્યો જેથી તેણીઓને ચેતન વળ્યુ પણ મૂર્છા વળતા બરાડા પાડતી રોવા લાગી—હૈયામા દુખ પણ સમાતુ ન હોવાથી આસુ ચોધારે વહી જતા જણાવા લાગ્યા, તે રોકકળ કરતી પોકારતી હતી કે—"હે પ્રાણો! જો કિરતાર અમારા પર રૂઠયો હતો તો તમે શા માટે પાછા વળ્યા? પિયરીઆ પણ દૂર રહ્યા અને ભરથાર પણ મધ્ય દરિયે મૂકી ચાલતા થયા હે હૃદય! તે જેના સાથને લીધે માતા પિતાનો સાથ પણ છોડી દીધો હતો તે પ્રાણનાથનો સાથ છુટયા પછી પણ તુ ફાટી ન જતા કાયમ રહ્યુ છે જેથી તને પણ ફિટકાર છે? —૧ થી ૮

ધવલશેઠ તિહાં આવીયો રે, કૂડા કરે વિલાપ રે;
શું કીજે એ દૈવને રે, દીજે કિશ્યા શરાપ રે. જીવ૦ ૯
દુઃખ સહ્યાં માણુસ કહ્યાં રે, ભૂખ સહ્યાં જિમ ઢોર રે;
ધીરજ આપ ન મૂકિયેં રે, કરીયેં હૃદય કઠોર રે. જીવ૦ ૧૦
મણિ માણેક મોતી ખરાં રે, જેહના ગુણ અભિરામ રે;
જિહાં જાશે તિહાં તેહને રે, મુકુટ હાર શીર ઠામ રે. જીવ૦ ૧૧

વ્યંગ વચન એહવું સુણી રે, મન ચિંતે તે દોય રે;
એહ કરમ એણે કર્યું રે, અવર ન વૈરી કોય રે. જીવ૦ ૧૨

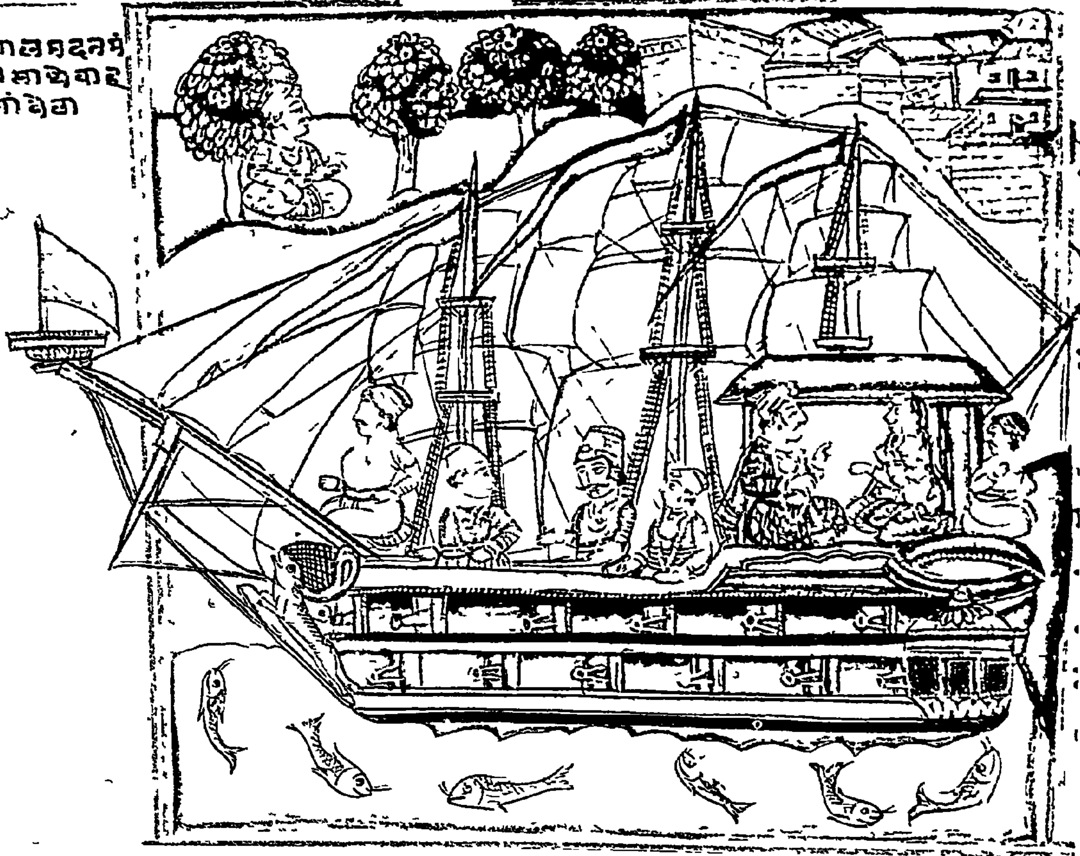
ધન રમણીની લાલચે રે, કીધો સ્વામી દ્રોહ રે;
મીઠો થઈ આવી મલે રે, ખાંડ ગલેફિ લોહ રે. જીવ૦ ૧૩

શીલ હવે કિમ રાખશું રે, એ કરશે ઉપઘાત રે;
કરીયેં કંત તણી પરેં રે, સાયર ઝંપાપાત રે. જીવ૦ ૧૪

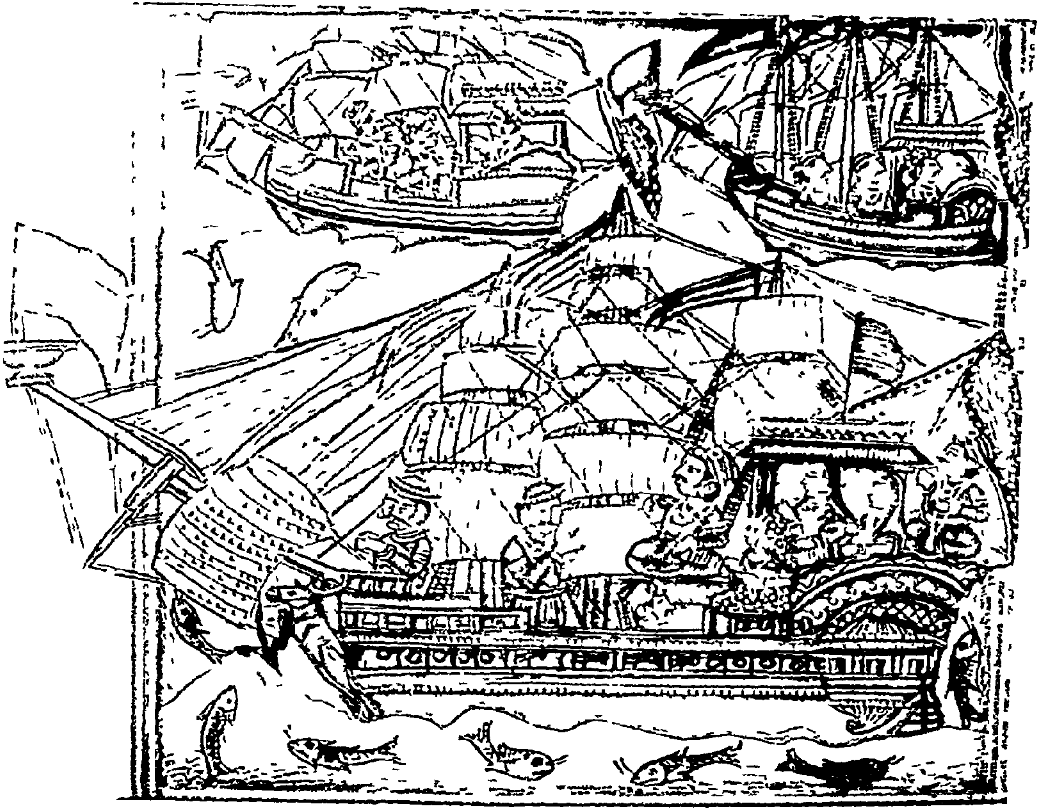
અર્થ:—" આ પ્રમાણે વિલાપ કરી રડી છે, તે દરમિયાન ધવળ શેઠ જૂઠા વિલાપ કરતો કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—" અરે ! એ અદેખા દુષ્ટ દૈવને પણ શુ કહીયે ? તથા શાપ પણ કેવા દઈયે ? જેમ ભૂખ સહન કરવામા ઢોર સહનશીલ છે, તેમ દુ ખ સહન કરવામા મનુષ્યો જ સહનશીલ છે, માટે દુ ખ આવી પડતા તેને સહન કરવાની જરૂર છે દુ ખ વખતે તો પોતાનુ ધૈર્ય ન મૂકી દેતા હૃદયને કઠોર કરવાની જરૂર છે તેમ જ જે મનુષ્યના મનોહર ગુણો મોતી, મણિ ને માણેકની પેઠે અમૂલ્ય છે, તે મનુષ્યને તો જ્યા જશે ત્યાં મુગટ અને હાર તેમના મસ્તકના સ્થાનને પામશે જેથી હવે શાત થાઓ અને હુ તમારૂ દુ ખ દૂર કરીશ તમે તો ઉત્તમ ગુણ-વાળા છો આ પ્રમાણે કાળા હૃદયવાળા તે શેઠના મુખમાંથી કપટ–વ્યંગ વચન સાભળીને બન્ને સ્ત્રીઓ વચનનો મતલબ સમજી ચિતવવા લાગી કે–" પ્રાણનાથનો ઘાત કરવાનુ કામ એણે જ કર્યું છે ! બીજો કોઇ આપણો વૈરી છે જ નહી આ દુષ્ટ વિશ્વાસઘાતીએ ધન અને સ્ત્રીઓની લાલચને લીધે જ સ્વામીદ્રોહ કર્યો છે, છતા પણ મ્હોએ મીઠાશ રાખી આવીને મળે છે, કેમકે જેમ તરવારની ધાર પર ચાસણી ચડાવી હોય અથવા તો લોઢાના ગલેફા ઉપર ચાસણી ચડાવી ગલેફુ બનાવ્યુ હોય, પણ તેની મીઠાશનો સ્વાદ લેવા જતા જીભ ને દાતના બૂરા હાલ થાય છે, તેમ આના મીઠા બોલો તરફ વિશ્વાસની નજર રાખતા બૂરા હાલ થાય તેમ છે, જેથી હવે આપણુને આપણુ અમૂલ્ય શીલરત્ન સાચવવુ શી રીતે બની શકશે ? કેમકે જે લાલચને વળગી એણે ઉપગારીનો પણ અ ત આણ્યો છે તે પાપી આપણા શીલનો પણ ઉપઘાત—ભ ગ કરશે, માટે આપણે પણ દરીયામા ઝ પાપાત કરીયે, જેથી પ્રાણ જતા પણ શીયળ કાયમ રહેશે " —૯ થી ૧૪

સમકાલે બેહૂ જણી રે, મન ધારી એ વાત રે;
ઇણ અવસર તિહાં ઉપનો રે, અતિ વિસમો ઉતપાત રે. જીવ૦ ૧૫

હાલકલ્લોલ સાયર થયો રે, વાયે ઉભડ વાય રે;
ઘોર ઘનાઘન ગાજીયો રે, વિજળી ચિહું દિશિ થાય રે. જીવ૦ ૧૬

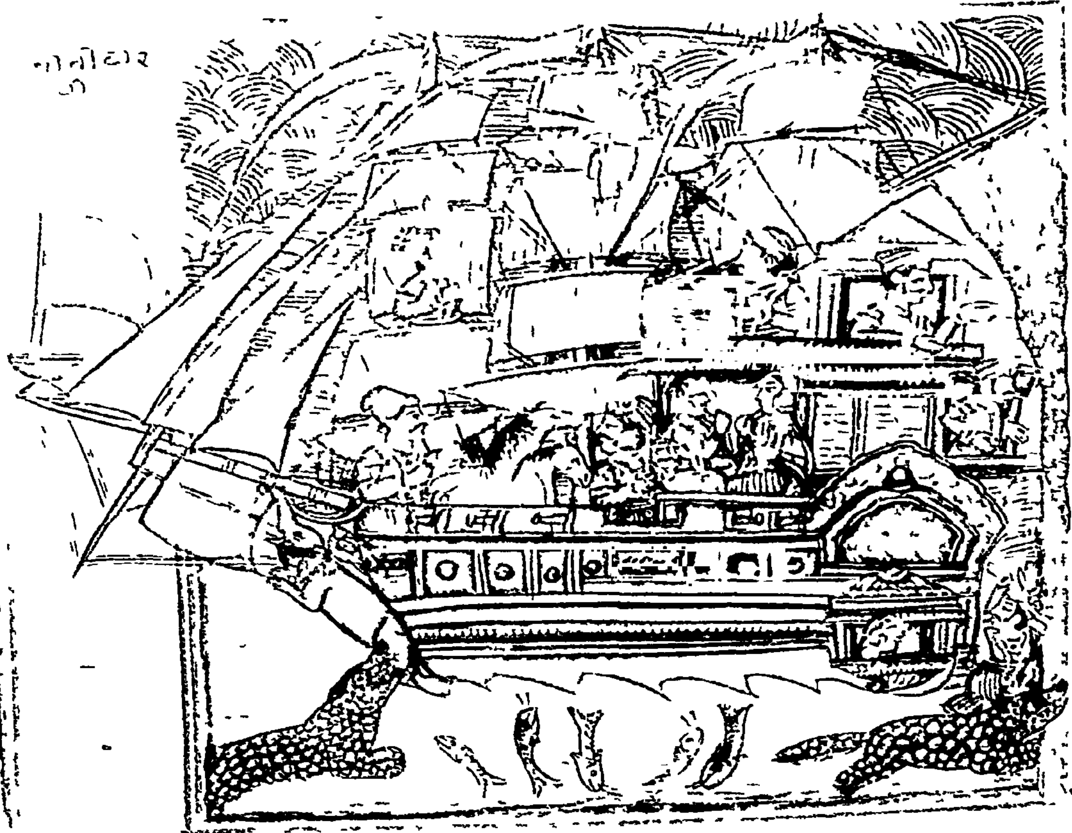
ચિત્ર ૧૦૧ શ્રીપાલ સાથે મદનમજૂષા વહાણમા બેઠેલ છે (પાનુ ૧૦૦)

શ્રીપાલ, બને સ્ત્રીઓ સાથે વહાણુમા બેઠેલ છે (પાનુ ૧૦૩)

ચિત્ર ૧૦૩ ધવલશેઠ પોતાના મિત્રો સાથે વિચાર કરે છે (પાન ૧૦૪)

ચિત્ર ૧૦૪ ધવલશેઠે માચીની દોર કાપી (પાનુ ૧૦૭)

ફૂવા થંભ કડ કડે રે, ઉડી જાય સઢ દોર રે;
હાથે હાથ સૂઝે નહીં રે, થયું અંધારૂં ઘોર રે. જીવ૦ ૧૭
ડમડમ ડમરૂ ડમકતે રે, મુખ મૂકે હુંકાર રે;
ખેત્રપાળ તિહાં આવીયા રે, હાથે લેઈ તરવાર રે. જીવ૦ ૧૮
વીર બાવને પરવર્યા રે, હાથે વિવિધ હથીયાર રે;
છડીદાર દોડે છડા રે, ચાર ચતુર પડિહાર રે. જીવ૦ ૧૯
બેઠી મૃગપતિ વાહને રે, ચક્ર ભમાડે હાથ રે;
ચક્કેસરી પાઉધારીયા રે, દેવ દેવી બહુ સાથ રે. જીવ૦ ૨૦
હણ્યો કુબુદ્ધિ મિત્રને રે, જિણે વાંકી મતિ દીધ રે;
ખેત્રપાળે તવ તે ગ્રહી રે, ખંડ ખંડ તનુ કીધ રે. જીવ૦ ૨૧
તે દેખી બીહનો ઘણું રે, મયણા શરણે પઈઠ રે;
શેઠ પશુ પરેં ધ્રૂજતો રે, દેવી ચક્કેસરી દીઠ રે. જીવ૦ ૨૨
જારે મૂકયો જીવતો રે, સતી શરણ સુપસાય રે;
અંતે જાઈશ જીવથી રે, જો મન ધરીશ અન્યાય રે. જીવ૦ ૨૩
મયણાને ચક્કેસરી રે, બોલાવે ધરી પ્રેમ રે;
વત્સ ! કાંઈ ચિંતા કરો રે !, તુમ પિયુને છે ખેમ રે. જીવ૦ ૨૪
માસ એક માંહિ સહિ રે, તમને મિલશે તેહ રે;
રાજ રમણી ઋદ્ધિ ભોગવે રે, નરપતિ સસરા ગેહરે. જીવ૦ ૨૫
બહૂને કંઠે ઠવી રે, ફૂલ અમૂલક માલ રે;
કહે દેવી મહિમા સુણો રે, એહનો અતિહિ રસાલ રે. જીવ૦ ૨૬
શીલ જતન એહથી થશે રે, દિન પ્રતેં સરસ સુગંધ રે;
જેહ કુમીટેં જોયશે રે, તે નર થાશે અંધ રે. જીવ૦ ૨૭
એમ કહી ચક્કેસરી રે, ઉતપતિયાં આકાશ રે;
સયલ દેવશું પરિવર્યા રે, પહોતાં નિજ આવાસ રે. જીવ૦ ૨૮

તવ ઉતપાત સવે ટલ્યા રે, વહાણુ ચાલ્યાં જાય રે;
ચિંતા ભાંગી સર્વની રે, વાયા વાય સુવાય રે. જીવ૦ ૨૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે વિચાર નિશ્ચય કરી એકી વખતે તે બેઉ સ્ત્રીઓએ દરિઆમાં પડતુ મૂકવાની તૈયારી કરી તે વખતે ધર્મનો જય અને પાપનો ક્ષય થવા ત્યા એવો અતિ વિષમ ઉત્પાત થયો એટલે કે—તોફાની પવન વાવો શરૂ થતા દરિયાનુ પાણી ઉછળવા લાગ્યું તોફાની મોજા ઉપરાઉપરી આવવાથી વહાણનુ ચાલવુ જોખમ ભરેલું થઈ પડયુ ભયકર વર્ષાદની ગર્જના થઈ આવી વીજળી ચોમેર ચમકવા લાગી અને હાથોહાથ પણ ન સૂઝે તેવુ ઘોર અધારૂ થઈ આવ્યું આમ થવાથી વહાણના કુવાથભો કડકડાટ શબ્દ કરવા લાગ્યા, તથા સઢ, દોર ઉડી જવા લાગ્યા આવો ભયકર સયોગ થતાં વળી વિશેષ ભયકારી બનાવ એ બન્યો કે—ડમડમ ડમરૂ ડમકતે, હુકાર શબ્દ બોલતો અને હાથમા નાગી તરવાર ચમકાવતો ક્ષેત્રપાળ આવી પહોગ્યો, તથા બાવન વીરોના પરિવાર સહિત મણિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર કપિલ ને પિગળ એ ચારે ચતુર પ્રતિહાર દેવ મુદ્દગર વગેરે તરેહ તરેહના હથિયાર તથા કુમુદ, અજન, વામન ને પુષ્પદત જેના હાથમા છે એવા નામે ચાર દડો હાથમા ધારણ કરી છડીદારની પેઠે આગળ દોડતા હતા તેઓની પાછળ સિંહ ઉપર સવારી સહિત, હાથમા જાજ્વલ્યમાન ચક્ર ભમાવતા બહુ દેવ દેવીઓના પરિવાર સાથે ચક્રેશ્વરી દેવી પધાર્યા તે સાથે જ ક્ષેત્રપાળે કુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેણે ધવળશેઠને કુમતિ આપવામા પૂરી મદદ આપી હતી તેને પકડી પાડી તેના શરીરના ટુકડે ટુકડા કરી યમપુરે પહોચાડી દીધો મિત્રના બૂરા હાલ જોઈ ધવળશેઠ બ્હીનો જેથી પોતાનો બચાવ કરવા સતીને શરણે જઈને સતાઇ પેઠો તેને પશુની પેઠે થરથરતો દેવી શ્રી ચક્રેશ્વરીએ દીઠો, એટલે કહેવા લાગ્યા કે–દુષ્ટ પાપીષ્ટ! જા, અત્યારે તો તને સતીશરણુ પ્રતાપને લીધે જીવતો મૂકુ છુ, પરતુ કહુ છુ તે યાદ રાખજે કે જો તુ હવે આ સતી સ્ત્રીઓને હેરાન કરીશ તો આખર જીવથી જઈશ" એટલુ બોલી દેવીએ સતી પ્રતે કહ્યુ—"વત્સ! શા માટે ચિતા કરો છો? નિશ્ચિત રહો તમારા પ્રિયતમને ક્ષેમ-કુશળ છે તમારો નાથ કોકણુ દેશના પાયતખ્ત ઠાણાપુરની અદર મહા-રાજ વસુપાળ રાજાના મહેલમા રાજકન્યા સાથે રાજઋદ્ધિ ભોગવે છે તે તમને આજથી પૂરે એક મહિને મળશે" એટલુ કહી દેવીએ તે બેઉ સ્ત્રીઓના કઠમા અમૂલ્ય અને અનુપમ સુંગધવંત મનહર ફૂલની માળા નાખીને તેનો મહિમા કહ્યો કે–"પુત્રીઓ! સાંભળો આ માળાઓનો રસાળ મહિમા છે એટલે કે—આ માળાઓથી શીળરત્નનુ રક્ષણ થશે દિવસે દિવસે તમને સરસ સુગધી આપશે અને કોઈ તમારી સ્હામે ખરાબ નજરથી જોશે તે તુરત અંધ જ થઈ જશે" વગેરે કહીને દેવી શ્રી ચક્રેશ્વરીજી આકાશપથે દેવોના પરિવાર સહિત પોતાના સ્થાનકે પધાર્યા એટલે તે સર્વે ઉત્પાત દૂર થઈ ગયો.

વહાણો વગર અડચણે ચાલવા માડચાં, અને અનુકૂળ પવન વાવા લાગ્યો જેથી સર્વની ચિંતા ભાંગી ગઈ.
—૧૫ થી ૨૯

મિત્ર ત્રણ કહે શેઠને રે, દીઠી પરતક્ષ વાત રે;
ચોથો મિત્ર અધર્મથી રે, પામ્યો વેગેં ઘાત રે. જીવ૦ ૩૦
તે માટે એ ચિત્તથી રે, કાઢી મૂકો સાલ રે;
પર લખમી પર નારને રે, હવે મ પડશો ખ્યાલ રે. જીવ૦ ૩૧
પણ દુર્બુદ્ધિ શેઠનું રે, ચિત્ત ન આવ્યું ઠાય રે;
જઈવિ કપૂરેં વાસીયેં રે, લસણ દુર્ગંધ ન જાય રે. જીવ૦ ૩૨
હૈડા કરને વધામણાં રે, અંશ ન દુઃખ ધરેશ રે;
જો બચ્યો છું જીવતો રે, તો સવિ કાજ કરેશ રે. જીવ૦ ૩૩
જો મુજ ભાગ્યે એવડું રે, વિઘ્ન થયું વિસરાલ રે;
તો મિલશે એ સુંદરી રે, સમશે વિરહની ઝાલ રે. જીવ૦ ૩૪
એમ ચિંતી દૂતિ મુખેં રે, કહાવે હું તુમ દાસ રે;
નેક નજર કરી નિરખીયેં રે, માનો મુજ અરદાસ રે. જીવ૦ ૩૫
દૂતિનેં કાઢી પરી રે, દેઈ ગલોથો કઠ રે;
તોહી નિર્લજ લાજ્યો નહીં રે, વલી થયો ઉલ્લંઠ રે. જીવ૦ ૩૬
વેશ કરી નારી તણો રે, આવ્યો મયણાં પાસ રે;
દૃષ્ટિ ગઈ થયો આંધલો રે, કાઢયો કરી ઉપહાસ રે. જીવ૦ ૩૭
ઉતરીયે ઉત્તર તટેં રે, વહાણ ચલાવો વેગ રે;
પણ સન્મુખ હોય વાયરો રે, શેઠ કરે ઉદ્વેગ રે. જીવ૦ ૩૮
અવર દેશ જાવા તણા રે, કીધા કોડિ ઉપાય રે;
પણ વહાણ કોંકણ તટેં રે, આણી મૂકયાં વાય રે. જીવ૦ ૩૯
ત્રીજે ખંડે ઈમ કહી રે. વિનયે ત્રીજી ઢાલ રે;
સિદ્ધચક્ર ગુણ બોલતાં રે, લહીયે સુખ-વિશાલ રે. જીવ૦ ૪૦

અર્થ—તે પછી ધવળશેઠના ત્રણ સુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેમણે શેઠની વિચારણાથી વિપરીત વિચારણા દર્શાવી હતી તેમણે શેઠ પાસે આવી કહ્યુ–" કેમ શેઠ ! અમારા કહેવા પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ વાત દીઠી કે નહી ? ચોથો મિત્ર અધર્મનો રાગી થયો હતો તો તુરત જ મરી યમનો મહેમાન થયો તે માટે ફરીથી પણ કહિયે છિએ કે–પરાઇ લક્ષ્મી અને પરાઇ સ્ત્રીના ખ્યાલછંદમાં હવે ફરી પડશો જ નહીં, વગેરે વગેરે હિતશિક્ષા દઇ તે ત્રણે મિત્રો ચાલતા થયા શું લસણને ભીમસેની કપૂરના પુટ દઇયે તેથી દુર્ગંધતા મટે છે કે ? કદિ નહી ! જેની જે પ્રકૃતિ પડી તે મૂવે જ જાય છે, શેઠે તો એ બનાવ બનવા પછીથી મલકાઈ હૈયાને ધૈર્યતા આપવા માંડી કે–" હે હૃદય ! હવે તુ ખુશી થા, જરા પણ દુઃખ ધારણ કરીશ જ નહી જો જીવતો બચ્યો છુ તો તો બધાંએ કામ પાર પાડીશ. તું જરા ખ્યાલ કર કે જો મારા ભાગ્ય બળ વડે ચડી આવેલ ભયંકર વિઘ્ન રૂપ વાદળ પણ વિખેરાઈ ગયું છે, તો નક્કી માનું છુ કે એ બેઉ સુંદરીઓ મને જરૂર મળશે જ અને વિરહરૂપ અગ્નિની જ્વાળા શમશે " આવી રીતે હૈયાને ધીરજ આપી દુષ્ટ ચિંતવન સહિત દુતિ મોકલી બન્ને સતીઓ પ્રત્યે સંદેશો કહાવ્યો કે–" હુ તમારો દાસ છુ, માટે આપ મારા પર સ્નેહની નજર કરી એક મારી અરજ છે તે કબૂલ કરો " વગેરે મતલબનો સંદેશો કહાવ્યો. તે સાંભળી સતીઓએ દુતિને ગળચી ઝાલી બૂરા હાલ સહિત બહાર કાઢી, તો પણ નિર્લજ્જ શેઠ લાજ્યો નહીં, પરંતુ ઉલટો તે તો શેતાન જેવો થયો અને સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરી પોતે જાતે જ ચાહીને કરી સતી સ્ત્રીઓની પાસે ગયો પણ દેવીએ આપેલ પુષ્પમાળાના પ્રભાવથી સતીઓ સામે દૃષ્ટિ કરવાને લીધે તે આંધળો જ બની ગયો. એથી ફાંફા મારતા શેઠને–દાસીઓએ મશ્કરી વગેરે ઉપહાસ કરી બહાર કહાડી મૂક્યો આમ થવાથી શેઠે સતીઓને સંતાપી પોતાને તાબે કરવા, તેમ જ દેવી વચન ખોટું કરવા ખલાસી લોકોને કહ્યુ કે–" આપણે ઉત્તર તરફના કીનારા તરફ ઉતરી શકીયે અથવા તો ઠાણા શહેરના બંદર તરફ ન જતાં બીજી જ બાજુએ જઈ શકીયે, એ દિશાએ વેગ સહિત વહાણ ચલાવો " એમ ધારી ખલાસીઓને આ પ્રમાણે તાકીદ આપી, પણ દૈવની વિપરીત ગતિથી સન્મુખ પવન થયો, જેથી વહાણો ધારેલે ઠેકાણે જવા શક્તિમાન થયા જ નહીં, એટલે શેઠ દિલગીરીમાં ગર્ક થયો, બીજા દેશો તરફ જવાને માટે ચાલે તેટલા કરોડો ઉપાયો અમલમાં લેવરાવ્યા, છતાં પણ વહાણો મહિનાની મુદત પૂરી થવા આવતા તે પવને વહાણોને કોંકણ દેશના કિનારે જ લાવી મૂક્યાં, દેવી વચન સત્ય ઠરવાની આગાહી જણાઇ કવિશ્રી **વિનયવિજયજી** કહે છે કે–" આ પ્રમાણે **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખંડમાં ત્રીજી ઢાળ કહી તેથી સિદ્ધચક્રજીના ગુણાનુવાદ બોલવાથી વિશાલ સુખો પ્રાપ્ત કરાય છે, માટે સદા તેમનુ જ ગુણગાન કરો " —૩૦ થી ૪૦

દોહરા—૭૬

કોંકણ કાંઠે નાંગર્યાં, સવિ વહાણ તિણિ વાર;
નૃપને મિલવા ઉતર્યો, શેઠ લેઈ પરિવાર. ૧

આવ્યો નરપતિ પાઉલે, મિલણાં કરે રસાલ;
બેઠો પાસે રાયને, તવ દીઠો શ્રીપાલ. ૨

દેખી કુંવર દીપતો, હૈયે ઉપની હૂક;
લોચન મીંચાઈ ગયાં, રવિ દેખી જિમ ઘૂક. ૩

નૃપ હાથે શ્રીપાલને, દેવરાવે તંબોલ;
શેઠ ભલી પેરેં ઓળખી, ચિત્ત થયું ડમડોલ. ૪

હે હે દૈવ અટારડો, એહ કિશ્યો ઉતપાત;
નાખી હતી ખારે જલેં, પ્રગટ થઈ તે વાત. ૫

સભા વીસરજી રાય જબ, પહોતો મહેલ મઝાર;
તવ શેઠે પડિહારને, પૂછ્યો એહ વિચાર. ૬

એહ થગીધર કોણ છે, નવલો દીસે કોય !
તેહ વિગતી કહે એહની, સુણતાં અચરિજ હોય. ૭

વનમાં સૂતો જાગવી, ઘર આણ્યો ભલિ ભાત;
પરણાવી નિજ કુંવરી, પૂછી ન નાત કે જાત. ૮

શેઠ સુણી રીઝયો ઘણું, ચિત્તમાં કરે વિચાર;
એહને કષ્ટમાં પાડવા, ભલું દેખાડયું બાર. ૯

દેઈ કલંક કુજાતીનું, પાડું એહની લાજ;
રાજા હણશે એહને, સહેજેં સરશે કાજ. ૧૦

જો પણ જે જે મેં કર્યાં, એહને દુઃખનાં હેત;
તે તે સવિ નિષ્ફળ થયાં, મુજ અભિલાષ સમેત. ૧૧

અર્થ—તે પછી ધવળશેઠના ત્રણ સુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેમણે શેઠની વિચારણાથી વિપરીત વિચારણા દર્શાવી હતી તેમણે શેઠ પાસે આવી કહ્યુ—"કેમ શેઠ! અમારા કહેવા પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ વાત દીઠી કે નહી? ચોથો મિત્ર અધર્મનો રાગી થયો હતો તો તુરત જ મરી યમનો મહેમાન થયો તે માટે ફરીથી પણ કહિયે છિએ કે—પરાઇ લક્ષ્મી અને પરાઇ સ્ત્રીના ખ્યાલછંદમાં હવે ફરી પડશો જ નહીં", વગેરે વગેરે હિતશિક્ષા દઇ તે ત્રણે મિત્રો ચાલતા થયા શું લસણને ભીમસેની કપૂરના પુટ દઇયે તેથી દુર્ગંધતા મટે છે કે? કદિ નહી! જેની જે પ્રકૃતિ પડી તે મૂવે જ જાય છે, શેઠે તો એ બનાવ બનવા પછીથી મલકાઈ હૈયાને ધૈર્યતા આપવા માંડી કે—"હે હ્રદય! હવે તુ ખુશી થા, જરા પણ દુખ ધારણ કરીશ જ નહી જો જીવતો બચ્યો છુ તો તો બધાએ કામ પાર પાડીશ તુ જરા ખ્યાલ કર કે જો મારા ભાગ્ય બળ વડે ચઢી આવેલ ભયંકર વિઘ્ન રૂપ વાદળ પણ વિખેરાઈ ગયું છે, તો નક્કી માનું છુ કે એ બેઉ સુંદરીઓ મને જરૂર મળશે જ અને વિરહરૂપ અગ્નિની જ્વાળા શમશે" આવી રીતે હૈયાને ધીરજ આપી દુષ્ટ ચિંતવન સહિત દુતિ મોકલી બન્ને સતીઓ પ્રત્યે સંદેશો કહાવ્યો કે—"હુ તમારો દાસ છુ, માટે આપ મારા પર સ્નેહની નજર કરી એક મારી અરજ છે તે કબૂલ કરો" વગેરે મતલબનો સંદેશો કહાવ્યો તે સાભળી સતીઓએ દુતિને ગળચી ઝાલી બૂરા હાલ સહિત બહાર કાઢી, તો પણ નિર્લજ્જ શેઠ લાજ્યો નહી, પરંતુ ઉલટો તે તો શેતાન જેવો થયો અને સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરી પોતે જાતે જ ચાહોમ કરી સતી સ્ત્રીઓની પાસે ગયો પણ દેવીએ આપેલ પુષ્પમાળાના પ્રભાવથી સતીઓ સામે દૃષ્ટિ કરવાને લીધે તે આંધળો જ બની ગયો એથી ફાંફા મારતા શેઠને—દાસીઓએ મશ્કરી વગેરે ઉપહાસ કરી બહાર કહાડી મૂક્યો આમ થવાથી શેઠે સતીઓને સંતાપી પોતાને તાબે કરવા, તેમ જ દેવી વચન ખોટુ કરવા ખલાસી લોકોને કહ્યુ કે—"આપણે ઉત્તર તરફના કીનારા તરફ ઉતરી શકીયે અથવા તો ઠાણા શહેરના બંદર તરફ ન જતાં બીજી જ બાજુએ જઈ શકીયે, એ દિશાએ વેગ સહિત વહાણ ચલાવો" એમ ધારી ખલાસીઓને આ પ્રમાણે તાકીદ આપી, પણ દૈવની વિપરીત ગતિથી સન્મુખ પવન થયો, જેથી વહાણો ધારેલે ઠેકાણે જવા શક્તિમાન થયા જ નહીં, એટલે શેઠ દિલગીરીમાં ગર્ક થયો, બીજા દેશો તરફ જવાને માટે ચાલે તેટલા કરોડો ઉપાયો અમલમા લેવરાવ્યા,, છતાં પણ વહાણો મહિનાની મુદત પૂરી થવા આવતા તે પવને વહાણોને કોંકણ દેશના કિનારે જ લાવી મૂકયાં, દેવી વચન સત્ય ઠરવાની આગાહી જણાઇ કવિશ્રી **વિનયવિજયજી** કહે છે કે—"આ પ્રમાણે **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખંડમા ત્રીજી ઢાળ કહી તેથી સિદ્ધચક્રજીના ગુણાનુવાદ બોલવાથી વિશાલ સુખો પ્રાપ્ત કરાય છે, માટે સદા તેમનું જ ગુણગાન કરો" —૩૦ થી ૪૦

દોહરા-૭૮

કોંકણ કાંઠે નાંગર્યાં, સવિ વહાણ તિણિ વાર;
નૃપને મિલવા ઉતર્યો, શેઠ લેઈ પરિવાર. ૧

આવ્યો નરપતિ પાઉલે, મિલણાં કરે રસાલ;
બેઠો પાસે રાયને, તવ દીઠો શ્રીપાલ. ૨

દેખી કુંવર દીપતો, હૈયે ઉપની હૂક;
લોચન મીંચાઈ ગયાં, રવિ દેખી જિમ ઘૂક. ૩

નૃપ હાથે શ્રીપાલને, દેવરાવે તંબોલ;
શેઠ ભલી પેરેં ઓળખી, ચિત્ત થયું ડમડોલ. ૪

હે હે દૈવ અટારડો, એહ કિશ્યો ઉતપાત;
નાખી હતી ખારે જલેં, પ્રગટ થઈ તે વાત. ૫

સભા વીસરજી રાય જબ, પહોતો મહેલ મઝાર;
તવ શેઠે પડિહારને, પૂછ્યો એહ વિચાર. ૬

એહ થગીધર કોણ છે, નવલો દીસે કોય!
તેહ વિગતી કહે એહની, સુણતાં અચરિજ હોય. ૭

વનમાં સૂતો જાગવી, ઘર આણ્યો ભલિ ભાત;
પરણાવી નિજ કુંવરી, પૂછી ન નાત કે જાત. ૮

શેઠ સુણી રીઝ્યો ઘણું, ચિત્તમાં કરે વિચાર;
એહને કષ્ટમાં પાડવા, ભલું દેખાડયું બાર. ૯

દેઈ કલંક કુજાતીનું, પાડું એહની લાજ;
રાજા હણશે એહને, સહેજેં સરશે કાજ. ૧૦

જો પણ જે જે મેં કર્યાં, એહને દુઃખનાં હેત;
તે તે સવિ નિષ્ફળ થયાં, મુજ અભિલાષ સમેત. ૧૧

તો પણ વાજિ ન આવીયેં; મન કરીએ અનુકૂલ,
ઉદ્યમથી સુખ સંપજે, ઉદ્યમ સુખનું મૂલ; ૧૨
વૈરીને વાધ્યો ઘણો, એ મુજ ખણશે કંદ;
પ્રથમ જ હણવા એહને, કરવો કોઇક ફંદ. ૧૩
ઇમ ચિંતવતો તે ગયો, ઉતારે આવાસ;
પલક એક તસ જક નહીં, મુખ મૂકે નિસાસ. ૧૪

અર્થ:—જ્યારે વહાણો કોંકણ કાંઠે જઈ પહોંચ્યા ત્યારે ત્યાં લાંગર નાખવા પડયાં, અને રાજાની ભેટ લેવા પરિવાર સહિત ધવળશેઠ વહાણમાંથી ઉતરી નરપતિના ચરણ સ્પર્શવા રાજસભા તરફ ચાલ્યો ત્યાં તેણે મહારાજાની પાસે અમૂલ્ય વસ્તુઓનું ભેટણું મૂકી ભેટ પણ લીધી, પરંતુ તે મહારાજાની પડખે જ્યારે **શ્રીપાલકુંવરને** બેઠેલા દીઠા ત્યારે ભેટ સંબંધી સઘળો હર્ષ ચાલ્યો ગયો અને કુંવરને જોતાં જ ચોર શેઠની છાતીમાં ત્રિદોષશૂળ પેદા થઈ આવ્યું, તેમ જ જેમ તેજસ્વી સૂર્યના દેખવાથી સૂર્યશત્રુ-ઘુડની આંખો મીંચાઈ જાય છે તેમ ધવળની આંખો મીંચાઈ ગઈ વસુપાળ રાજાએ ભેટની વસ્તુ અને આવેલા શેઠને ગર્ભશ્રીમંત જાણી તેનું માન વધારવા **શ્રીપાળજીના** હાથથી પાનબીડું દેવરાવવા ઈસારત કરી, એટલે કુંવરે ધવળશેઠના હાથમાં પાનબીડું આપ્યું કે તેણે કુંવરને પૂરેપૂરી રીતે ઓળખી લીધો, જેથી રાજા તરફનું માન મળ્યા છતાં પણ મરણ નજીક ભમવાનો સંયોગ જાણી તેનું ચિત્ત ડામાડોળવાળું થઈ રહ્યું, અને વિચારવા લાગ્યો કે—"હાય! હાય! દૈવ! અટારડા દૈવ! આ શો ઉત્પાત જોઉં છું કે જે મેં ખારા દરિયાની અંદર વાત ફેંકી દીધી હતી, તે મહાસાગરમાં ડૂબેલી વાત પાછી અહિં શી રીતે જાહેર થઈ! તે દરમિયાન સભા વિસર્જન થઇ અને જ્યારે રાજા રાજ-મહેલમાં ગયો ત્યારે ધવળશેઠે દરવાનને પૂછયું—"ભાઈ! આ સભામાં પાનબીડાં આપ-નાર માનવંતો રાજવી કોણ છે? એ તો કોઈ નવો માણસ દેખાય છે?" આના ઉત્ત-રમાં દરવાને કહ્યું—"શેઠ એ માનવંતાની વિગત સાંભળતાં મનુષ્યને આશ્ચર્ય પેદા થાય તેમ છે, કેમકે દરિયા કાંઠે વનમાં સૂતેલા એમને જગાડી મહોત્સવની સાથે ઘેર લાવ્યા અને મહારાજાએ જાત કે નાત પૂછયા વિના પ્રેમ સહિત પોતાની પુત્રી પરણાવી દીધી એ શું થોડા આશ્ચર્યની વાત છે?" આવું બોલવું સાંભળતાં શેઠ તો બહુ જ રાજી થયો અને ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—"કુંવરને કષ્ટમાં ઝુકાવી દેવા આ દરવાને પણ ભલું બારણું બતાવ્યું જેથી કુંવરને નઠારી જ્ઞાતિનું કલંક ચોટાડી દઈ એની લાજ પાડી દઉં કે જેથી નીચ સાથે પરણાવેલી પુત્રીને લીધે ફજેતી થતી જાણી રાજા કોપવંત થઈ કુંવરને ઠાર મારશે, એટલે મારૂં સ્હેજમાં કામ ફતેહ થશે. જો કે જે જે કામો કુંવરને દુ:ખ

દેવાના હેતુ (ઇરાદા) થી જ કર્યા, તે તે બધાએ કામો મારા અભિલાષ સહિત નિષ્ફળ થયા, તો પણ હિમ્મત હારી બેસવુ એ અયોગ્ય છે કહ્યુ છે કે—હિમ્મત ન હારતાં મનને અનુકૂળ કરી ઉદ્યમ ચાલુ રાખીએ તો તેથી અતે ફતેહ જ પામીયે, કેમકે ઉદ્યમથી જ સુખ હાથ લાગે છે, અને ઉદ્યમ એ જ સુખનુ મૂળ છે! તેમ વળી કુવર મારો કટ્ટો દુશ્મન છે એને જો વિશેષ વધવા દેવાના આવશે તો તે મારા મૂળ ખોદી કહાડશે જ, રોગ ને શત્રુ ઉગતા જ છેદી નાખવા એ જ વ્યાજબી છે વધ્યા પછી તેમને છેદવામા મહા તકલીફ વેઠવાનો વખત આવે છે એ માટે પહેલાં એનુ જ કાટલુ કરી નાખુ તેવો કોઈક ફદ રચવાનો ઉત્તમ માર્ગ આદરવાની જરૂર છે" ઇત્યાદિ આર્ત્ત રૌદ્રધ્યાન ધ્યાતો ધ્યાતો શેઠ પોતાના ઉતારાવાળા ઘરમા જઈ પહોચ્યો પણ કેવી રીતે ઘાટ ઘડી ઘડોલાડવો કરવો તેનો રસ્તો ન જડવાથી એક પળવાર પણ તેને જપ વળ્યો જ નહી જેથી મ્હોંડેથી મોટા નિસાસા નાખતો શોચને સ્વાધીન થઈ લમણે હાથ દઇ બેઠો બેઠો ધારણાને પાર પાડવાની યુક્તિ શોધતો હતો —૧ થી ૧૪

ઢાળ ચોથી—અષાઢભૂતિ અણગારને રે, કહે ગુરૂ અમૃત વાણ રે,
જોગીસર ચેલા, ભિક્ષાને ભમતા થકા હો લાલ—એ દેશી

ઇણ અવસર તિહાં ડૂંબનું રે, આવ્યું ટોળું એક રે, ચતુર નર;
ઊભા ઓળગડી કરે હો લાલ;
તેડી મહત્તર ડૂંબને રે, શેઠ કહે અવિવેક રે. ચતુર નર,
કાજ અમારૂં એક કરો હો લાલ. ૧

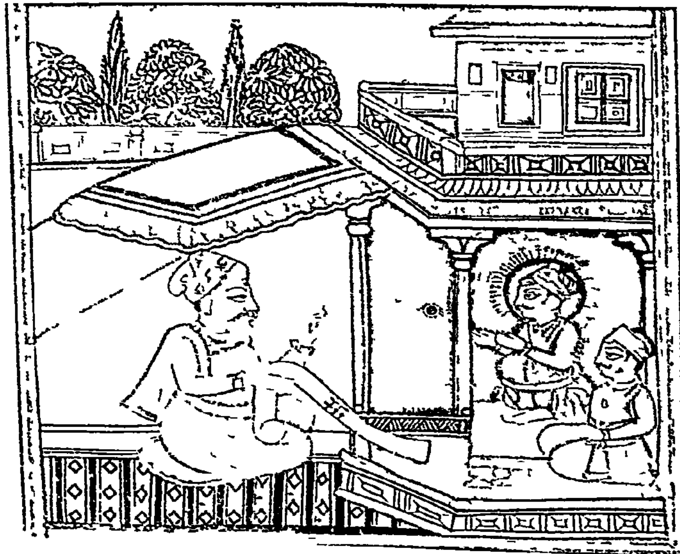
એહ જમાઈ રાયનો રે, તેહને કહો તુમે ડૂબ રે. ચતુર નર;
લાખ સોનૈયા તુમને આપશુ હો લાલ;
ધાઈને વલગો ગલે રે, સઘળું મલી કુટુંબ રે, ચતુર નર;
પાડ ઘણો અમે માનશું હો લાલ. ૨

ડૂંબ કહે સ્વામી સુણો રે, કરશ્યાં એ તુમ કામ રે. ચતુર નર;
મુજરો હમારો માનજો હો લાલ;
કેલવશું કૂડી કલા રે, લેશું પરઠયા દામ રે, ચતુર નર;
સાબાસી દેજો પછે હો લાલ. ૩

અર્થ:—આ રીતે ધવલશેઠ વિચારે છે ત્યા એક ડૂબનુ ટોળુ આવ્યુ અને ધનવાન શેઠને જોઈ તે ટોળું ઊભુ ઊભુ શેઠની આગળ દીનતા કરવા લાગ્યુ, એટલે અવિવેકી શેઠે ડૂબ ટોળાના નાયકને પોતાની પાસે બોલાવીને અવિવેકભરી વાત કહેવી શરૂ કરી કે—"હે નાયકજી! એક અમારૂ કામ છે તે તમે કરો, એટલે કે અહીના રાજાનો જમાઇ છે તેને તમે ડૂબ છે એવુ કહો તો હુ તમને લાખ સોનામ્હોરો આપીશ સઘળુ તમારૂ કુટુબ એક મતે થઇને રાજાના જમાઈને જોતાં દોટ કહાડીને વળગી પડો અને તમારો પોતાનો જ એ નજીકનો સગો છે એમ સાબીત કરી બતાવો, કે હુ એ કામને લીધે તમારો ઘણો ઉપકાર માનીશ" એ વાત સાભળીને ડૂબનાયક બોલ્યો—"હે સ્વામી! સાંભળો, એ આપનુ કામ છે તે હુ કરીશ, પણ અમારો મુજરો માન્ય કરજો. જો કે તમામ જૂઠી કળા કેળવીશું ને નક્કી કરેલા દામ લઇશુ, તથાપિ કામ કર્યા બાબતની શાબાશી સબધી સિરપાવ પાછળ ખુશી થવા યોગ્ય દેજો (કેમકે કામ સિર-સાટા જેવુ છે જે ક્ષત્રી બચ્ચો છે તેને તદ્દન જૂઠથી ગળે પડી અમારો કુટુંબી બનાવવો છે તે કઈ જેવી તેવી વાત નથી) —૧ થી ૩

ડૂંબ મળી સવિ તે ગયા રે, રાય તણે દરબાર રે, ચતુર૦
ગાયે ઊભા ઘૂમતા હો લાલ;
રાગ આલાપે ટેકશું રે, રીઝયો રાય અપાર રે, ચતુર૦
માગો કાંઇ? મુખ ઇમ કહે હો લાલ. ૪
ડૂંબ કહે અમ દીજિયેં રે, મોહત વધારી દાન રે, ચતુર૦
મોહત અમે વાંછું ઘણું હો લાલ;
તવ નરપતિ કુંઅર કને રે, દેવરાવે તસ પાન રે, ચતુર૦
તેહનું મોહત વધારવા હો લાલ. ૫
પાન દેવા જવ આવીયો રે, કુંઅર તેહની પાસ રે, ચતુર૦
હસિત વદન જોતો હસી હો લાલ;
વડો ડૂંબ વિલગો ગલે રે, આણી મન ઉલ્લાસ રે, ચતુર૦
પુત્ર આજ ભેટ્યો ભલો હો લાલ. ૬
એહવે આવી ડૂંબડી રે, રોઈ લાગી કંઠ રે, ચતુર૦
અંગો અગે ભેટતી હો લાલ;

ચિત્ર ૧૦૫ થાણુ નગરીના વનમા શ્રીપાલ (પાનુ ૧૦૯)

૧૦૬ વસુપાલ રાજા અને જોશી (પાનુ ૧૦૯)

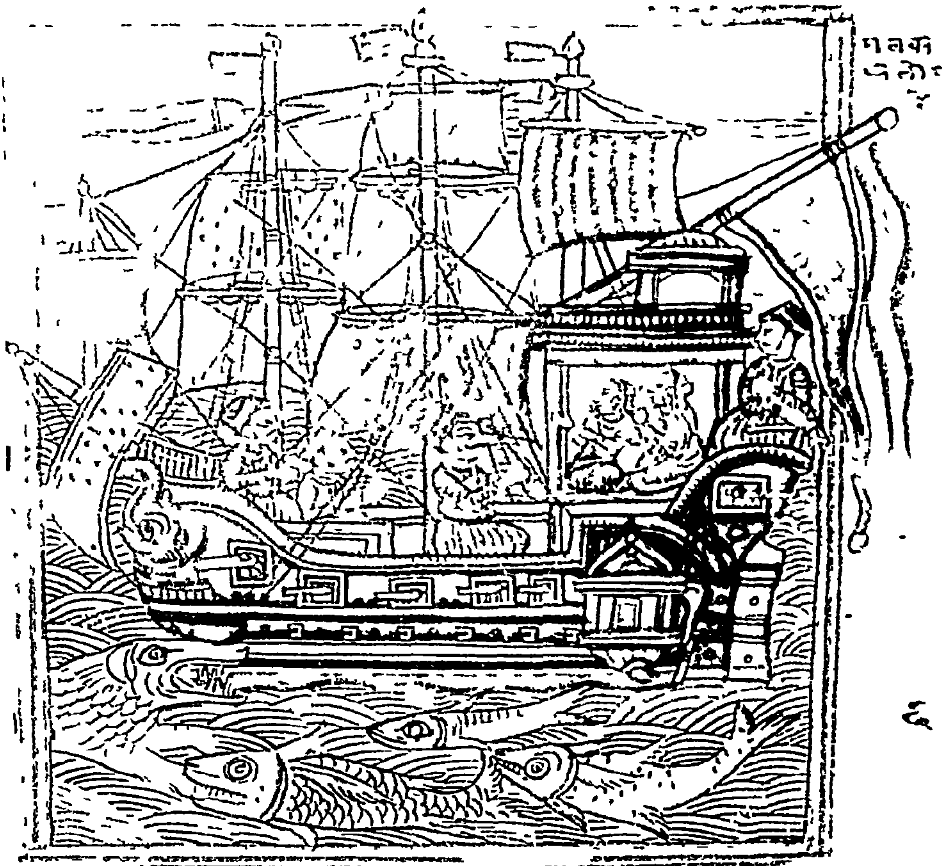

ચિત્ર ૧૦૭ ચપાના ઝાડ નીચે બેઠેલો શ્રીપાલ (પાનું ૧૧૦)

ચિત્ર ૧૦૮ શ્રીપાલ સાથે મદનરેખાનુ લગ્ન (પાનુ ૧૧૨)

ચિત્ર ૧૦૯ વહાણમા અધારૂ થયુ (પાનુ ૧૧૮)

ચિત્ર ૧૧૦ સમુદ્રમા તોફાન કરતા મત્સ્યો તથા મગરો (પાનુ ૧૧૮)

બ્હેન થઇને એક મલી રે, આણી મન ઉત્કંઠ રે, ચતુર૦
વીરા જાઉં તુજ ભામણે હો લાલ. ૭

એક કહે મુજ માઉલો રે, એક કહે ભાણેજ રે, ચતુર૦
એવડા દિન તુમે કિહાં રહ્યા હો લાલ;
એક કાકી એક ફઇ થઈ રે, દેખાડે ઘણું હેજ રે, ચતુર૦
વાટ જોતાં હતાં તાહરી હો લાલ. ૮

ડૂંબ કહે નર રાયને રે, એ અમ કુલ આચાર રે, ચતુર૦
રીસાઈ ચાલ્યો હતો હો લાલ;
તુમ પસાય ભેલો થયો રે, સવિ માહરો પરીવાર રે, ચતુર૦
ભાગ્યાં દુઃખ વિછોહનાં હો લાલ. ૯

અર્થ:—એકઠું મળેલુ ડૂંબનુ ટોળુ ચાલ્યુ દરબારમા જઈ પહોચ્યુ અને ઘૂમતુ ઘૂમતુ ગાયન કરવા લાગ્યુ તે ટોળાના સ્ત્રી પુરૂષો ને ન્હાના સમજદાર બાળકો કે જેમને ગાયન વિદ્યાની તાલીમ મળેલી છે તે બધા મળી ટેક સાથે રાગના આલાપ કરી મનહર સ્વરથી ગાનવિનોદ કરતા જોઈ રાજા ઘણો જ રાજી થયો રાજા બોલ્યો—“ શુ માગો છો તે મ્હોઢેથી બોલી દો કે જેથી માગણી પૂર્ણ કરવામા આવે ” રાજેદ્રનો પ્રશ્ન સાભળી ડૂંબ નાયક શેઠની સૂચના યાદીમા લાવી બોલ્યો “ અમને મહત્તા વધે એવુ દાન આપો અમે મહત્તાની જ વધારે વાછા–ઇચ્છા રાખીયે છિએ ” એ સાભળી રાજાએ માન—મહત્તા વધારવા **શ્રીપાળ**કુવરના હાથેથી તેને પાન—બીડુ દેવરાવવાની સૂચના આપી એથી તે ડૂંબ નાયકને પાન—બીડુ દેઇ માન વધારવા કુવર તેની પાસે આવ્યો કે હસતા મુખવાળા કુવરને જોઈ ડૂંબ નાયક હસતો હસતો હર્ષવત બની ગળે વળગી પડી કહેવા લાગ્યો—“ વ્હાલા પુત્ર ! તુ અમને આજે ભલે ભેટ્યો ! ” એટલામા તો તે ડૂંબનાયકની વહૂ આવીને રોતી રોતી ગળે બાઝી પડી, અને અગોઅગે ભેટવા લાગી એટલામાં એક બહેન ઉત્કઠા સહિત બનીને કુવરને ભેટી પડી અને કહેવા લાગી—“ હે વીરા ! હે બધવ ! હુ તહારે ભામણે જાઉ ’ તેમ જ એક કહેવા લાગી કે આ મહારો ભત્રીજો છે, એક કહેવા લાગી–આ મહારો દીયર છે, એક કહે છે કે એ મહારો ધણી છે મને ન્હાની પરણીને મૂકી ગયો હતો તે આજ મહારા પુણ્યોદયથી મને મલ્યો જ્યા એકનુ બોલવુ પૂરૂ થતુ નથી ત્યા તો બીજુ પાત્ર આવી પોતાનો પાઠ ભજવવા તૈયાર થાય છે તેની પેઠે એક તુરત મામો બની અને એક ભાણેજ બનીને

આવ્યો અને સ્નેહસહ કહેવા લાગ્યો—" આટલા દહાડા તમે કયા છુપાઈ રહ્યા હતા ?" એટલામા તો એક કાકી થઈને, એક ફઈ થઈને ભેટી પડી અને ઘણુ હેત દેખાડતી કહેવા લાગી—" તારી અમે તો વાટ જ જોતા હતા કે કયારે મળે ! ' વગેરે વગેરે વાતો મેલાવીને પૂરેપૂરૂ નાટક ભજવ્યુ, ને તે પછી ડુંબનાયક રાજાને કહેવા લાગ્યો—" મહારાજા સાહેબ ! આ અમારા કુળનો આધાર—પુત્ર છે એ અમારાથી રીસાઈને ચાલી નીકળ્યો હતો તે આજે આપની કૃપાથી ભેગો થયો છે, અને આ સર્વે પરિવાર મારો છે તે બધાનુ આના મેલાપથી વિયોગજન્ય દુઃખ ભાગ્યુ —૪ થી ૯

રાજા મન ચિંતે ઇસ્યું રે, સુણી તેહની વાચ રે, ચ૦
વાત ઘણી વિરૂઈ થઈ હો લાલ;
એહ કુટુંબ સવિ એહનું રે, દીસે પરતખ્ખ સાચ રે, ચ૦
ધિક મુજ વંશ વટાલીયો હો લાલ. ૧૦

નિમિત્તિયો તેડાવીયો રે, મેં તુજ વચન વિશાસ રે, ચ૦
પુત્રી દીધી એહને હો લાલ;
કિમ માતંગ કહ્યો નહીં રે, તેં દીધો ગલે પાશ રે, ચ૦
નિમિત્તિયો વળતું કહે હો લાલ. ૧૧

મુજ નિમિત્ત જૂઠું નહી રે, સુણજો સાચી વાત રે; ચ૦
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;
રાય અરથ સમજે નહીં રે, કોપ્યો ચિંતે ઘાત રે, ચ૦
કુંઅર નિમિત્તિઆ ઉપરે હો લાલ. ૧૨

તે બેઉ જણને મારવા રે, રાયે કીધ વિચાર રે, ચ૦
સુભટ ઘણા તિહાં સજ કિયા હો લાલ;
મદનમંજરી તે સુણી રે, આવી તિહાં તે વાર રે, ચ૦
રાયને ઈણી પરેં વિનવે હો લાલ. ૧૩

કાજ વિચારી કીજિયેં રે, જિમ નવિ હોય ઉપહાસ રે, ચ૦
જગમાં જશ લહિયે ઘણો હો લાલ;

આચારેં કુલ જાણીએં રે, જોઇયે હિયેં વિમાસ રે, ચ૦
દુર્બલ કન્ના ન હોઈયેં હો લાલ. ૧૪
કુંઅરને નરપતિ કહે રે, પ્રગટ કહો તુમ્હ વંશ રે, ચ૦
જિણુ સાંસો દૂરે ટલે હો લાલ;
કહે કુંઅર કિમ ઉચ્ચરે રે, ઉત્તમ નિજ પરશંસ રે, ચ૦
કામેં કુળ ઓલખાવશું હો લાલ. ૧૫
સૈન્ય તમારૂં સજ કરો રે, મુજ કર ઘો તરવાર રે, ચ૦
તવ મુજ કુળ પરગટ થશે હો લાલ;
માથું મુંડાવ્યા પછી રે, પૂછે નક્ષત્ર ને વાર રે, ચ૦
એ ઉખાણો સાચવ્યો હો લાલ. ૧૬
અથવા પ્રવહણમાં અછે રે, દોય પરણી મુજ નાર રે, ચ૦
તેડી પૂછો તેહને હો લાલ;
તે કહેશે સવિ માહરો રે, મૂલ થકી અધિકાર રે, ચ૦
ઇણિ પરેં કીજે પારખું હો લાલ. ૧૭

અર્થ—ડૂબનુ ઉપર પ્રમાણે બોલવુ સાભળી રાજા મનમા ચિતવવા લાગ્યો—“વાત તો ઘણી જ માઠી થઈ! આ ડૂબનુ જે કુટુબ છે તે ખચિત એનુ જ (**શ્રીપાલનુંજ**) કુટુબ છે એમા કશો શક નથી, કેમકે પ્રત્યક્ષપણે સાચી વાત સાબીતી જ આપી રહી છે ધિક્કાર છે એને કે મારો નિર્મળ વશ વટલાવી દીધો!” એમ વિચાર કરી જે નિમિત્ત-શાસ્ત્રના જાણુ જોશીના કહેવાથી કુવર **શ્રીપાળ**ને પોતાની કુવરી પરણાવી હતી તે જોશીને તેડાવ્યો અને રાજા તેને કહેવા લાગ્યો—“મે' તમારા વચનના વિશ્વાસ વડે આને મારી પુત્રી આપી તો પહેલાથી મને તમોએ એમ કેમ ન કહ્યુ કે એ માતગ એટલે ડૂબ-ચડાળની જાતિનો છે! માટે તુ પોતે જ ગુન્હાને પાત્ર છે” નિમિત્તિયે ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે—“સાભળો મહારાજા મારૂ ભવિષ્ય જૂઠુ નથી, એ સાચી વાત છે, અને આ ઘણાં માતગ એટલે હાથિયોનો ધણી છે, નહી કે માતગ ચડાળનો ધણી છે” જો કે ભવિષ્ય-વેત્તાએ આમ સ્પષ્ટ અર્થ કર્યો તો પણ રાજા તેનો અર્થ ન સમજતો હોવાથી કોપવંત થયો અને કુંવર તથા જોશી ઉપર કોપ સાથે ઘાત કરવાની ચિંતવના કરવા લાગ્યો એટલુ જ નહી પણ તે બન્નેને ઠાર મારવા ઘણા સુભટોને તૈયાર કરાવ્યા, એ વાત જ્યારે

આવ્યો અને સ્નેહસહ કહેવા લાગ્યો—"આટલા દહાડા તમે કયાં છુપાઇ રહ્યા હતા ?" એટલામાં તો એક કાકી થઇને, એક ફઇ થઇને ભેટી પડી અને ઘણુ હેત દેખાડતી કહેવા લાગી—"તારી અમે તો વાટ જ જોતા હતા કે ક્યારે મળે !" વગેરે વગેરે વાતો મેલાવીને પૂરેપૂરૂ નાટક ભજવ્યુ, ને તે પછી ડુંબનાયક રાજાને કહેવા લાગ્યો—"મહારાજા સાહેબ ! આ અમારા કુળનો આધાર—પુત્ર છે એ અમારાથી રીસાઇને ચાલી નીકળ્યો હતો તે આજે આપની કૃપાથી ભેગો થયો છે, અને આ સર્વે પરિવાર મારો છે. તે બધાનુ આના મેલાપથી વિયોગજન્ય દુઃખ ભાગ્યુ —૪ થી ૯

રાજા મન ચિંતે ઇસ્યું રે, સુણી તેહની વાચ રે, ચ૦
વાત ઘણી વિરૂઇ થઇ હો લાલ;
એહ કુટુંબ સવિ એહનું રે, દીસે પરતખ્ખ સાચ રે, ચ૦
ધિક મુજ વંશ વટાલીયો હો લાલ. ૧૦

નિમિત્તિયો તેડાવીયો રે, મેં તુજ વચન વિશાસ રે, ચ૦
પુત્રી દીધી એહને હો લાલ;
કિમ માતંગ કહ્યો નહીં રે, તેં દીધો ગલે પાશ રે, ચ૦
નિમિત્તિયો વળતું કહે હો લાલ. ૧૧

મુજ નિમિત્ત જૂઠું નહી રે, સુણજો સાચી વાત રે; ચ૦
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;
રાય અરથ સમજે નહીં રે, કોપ્યો ચિંતે ઘાત રે, ચ૦
કુંઅર નિમિત્તિઆ ઉપરે હો લાલ. ૧૨

તે બેઉ જણને મારવા રે, રાયેં કીધ વિચાર રે, ચ૦
સુભટ ઘણા તિહાં સજ કિયા હો લાલ;
મદનમંજરી તે સુણી રે, આવી તિહાં તે વાર રે, ચ૦
રાયને ઇણી પરેં વિનવે હો લાલ. ૧૩

કાજ વિચારી કીજિયેં રે, જિમ નવિ હોય ઉપહાસ રે, ચ૦
જગમાં જશ લહિયે ઘણો હો લાલ;

આચારેં કુલ જાણીએં રે, જોઇયે હિયેં વિમાસ રે, ચ૦
દુર્બલ કન્યા ન હોઇયેં હો લાલ. ૧૪
કુંઅરને નરપતિ કહે રે, પ્રગટ કહો તુમ્હ વંશ રે, ચ૦
જિણ સાંસો દૂરે ટલે હો લાલ;
કહે કુંઅર કિમ ઉચ્ચરે રે, ઉત્તમ નિજ પરશંસ રે, ચ૦
કામેં કુળ ઓલખાવશું હો લાલ. ૧૫

સૈન્ય તમારૂં સજ કરો રે, મુજ કર દ્યો તરવાર રે, ચ૦
તવ મુજ કુળ પરગટ થશે હો લાલ;
માથું મુંડાવ્યા પછી રે, પૂછે નક્ષત્ર ને વાર રે, ચ૦
એ ઉખાણો સાચવ્યો હો લાલ. ૧૬

અથવા પ્રવહણમાં અછે રે, દોય પરણી મુજ નાર રે, ચ૦
તેડી પૂછો તેહને હો લાલ;
તે કહેશે સવિ માહરો રે, મૂલ થકી અધિકાર રે, ચ૦
ઇણિ પરેં કીજે પારખું હો લાલ. ૧૭

અર્થ—ડૂબનુ ઉપર પ્રમાણે બોલવુ સાભળી રાજા મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—"વાત તો ઘણી જ માઠી થઈ! આ ડૂબનુ જે કુટુબ છે તે ખચિત એનું જ (**શ્રીપાલનુંજ**) કુટુબ છે એમા કશો શક નથી, કેમકે પ્રત્યક્ષપણે સાચી વાત સાબીતી જ આપી રહી છે ધિક્કાર છે એને કે મારો નિર્મળ વશ વટલાવી દીધો!" એમ વિચાર કરી જે નિમિત્ત-શાસ્ત્રના જાણ જોશીના કહેવાથી કુવર **શ્રીપાળ**ને પોતાની કુંવરી પરણાવી હતી તે જોશીને તેડાવ્યો અને રાજા તેને કહેવા લાગ્યો—"મેં તમારા વચનના વિશ્વાસ વડે આને મારી પુત્રી આપી તો પહેલાથી મને તમોએ એમ કેમ ન કહ્યુ કે એ માતગ એટલે ડૂબ-ચડાળની જાતિનો છે! માટે તુ પોતે જ ગુન્હાને પાત્ર છે" નિમિત્તિયે ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે—"સાભળો મહારાજા મારૂ ભવિષ્ય જૂઠુ નથી, એ સાચી વાત છે, અને આ ઘણાં માતગ એટલે હાથિયોનો ધણી છે, નહી કે માતગ ચડાળનો ધણી છે" જો કે ભવિષ્ય-વેત્તાએ આમ સ્પષ્ટ અર્થ કર્યો તો પણ રાજા તેનો અર્થ ન સમજતો હોવાથી કોપવંત થયો અને કુંવર તથા જોશી ઉપર કોપ સાથે ઘાત કરવાની ચિંતવના કરવા લાગ્યો. એટલુ જ નહી પણ તે બન્નેને ઠાર મારવા ઘણા સુભટોને તૈયાર કરાવ્યા. એ વાત જ્યારે

મદનમંજરીએ સાભળી ત્યારે તે વખતે ત્યાં આવી રાજાને આ પ્રમાણે વિનવવા લાગી— "પિતાજી! જે કામ કરીયે તે વિચારીને કરીયે તો તેથી હાંસીને પાત્ર ન થવાય, અને જગતમા ઘણો યશ પ્રાપ્ત થાય વિચારી જુઓ કે—કુળ તો આચારથી જ ઓળખાય છે, તે છતાં પણ આવી વાતો સાભળી કાચા કાનનુ થવુ એ યોગ્ય નથી માટે ઉડી તપાસ કરી કામ કરો કે જેથી પાછળ પસ્તાવુ ન પડે" ઇત્યાદિ કહી દાખલા દલીલ વડે રાજાના મનમાં પોતાના કથનની ઢીલચાલ કરી એથી રાજાએ કુંવર પ્રત્યે પૂછયુ કે— "તમારો વંશ જાહેર કરો કે જેથી સંશય દૂર થાય" કુંવરે આનંદિત ચ્હેરે કહ્યુ— "જે ઉત્તમ જન હોય તે પોતાની પ્રશંસા પોતાના મુખેથી કેમ કહી શકે? માટે કામ મારફત હુ કુળ ઓળખાવીશ આપ આપનુ સઘળુ લશ્કર તૈયાર કરાવી, મારા હાથમા ફક્ત એક તરવાર આપો એટલે ક્ષત્રી છુ કે આ કુટુંબનો સગો છુ એ તરત જણાતા મારૂ કુળ પ્રકટ થઇ જશે કેમકે ક્ષત્રીની ખરી પરીક્ષા લડાઇના મેદાનમા તરવારથી થાય છે માથુ મુડાવ્યા પછી નક્ષત્ર ને વાર પૂછે તેવી કહેવત આપે સાચી કરી બતાવી એમ છતા પણ તુરત ખાત્રી કરવા માગતા હો તો આજે બંદરમા નાંગરેલા વહાણોની અંદર મારી પરણેલી બે સુંદરીઓ છે તેને તેડાવીને પૂછો કે બધો તે વિસ્તારપૂર્વક મારો અધિકાર (હકીકત) આદિથી અંત સુધી કહી બતાવશે જેથી પરીક્ષા થશે

—૧૦ થી ૧૭

તેહને તેડાવા મોકલ્યા રે, રાયે નિજ પરધાન રે, ચ૦
તે જઈને તિહાં વિનવે હો લાલ;
તવ મયણા મન હરખીયાં રે, પામી આદરમાન રે, ચ૦
સહિ કંતે તેડાવીયાં હો લાલ. ૧૮

બેસી રયણ સુખાસને રે. આવ્યા રાય હજૂર રે, ચ૦
ભૂપતિ મન હરખ્યો ઘણું હો લાલ;
નયણે નાહ નિહાલતાં રે, પ્રગટયો પ્રેમ અંકૂર રે, ચ૦
સાચેં જૂઠ નસાડીયું હો લાલ. ૧૯

વિદ્યાધર પુત્રી કહે રે, સઘલો તસ વિરતંત રે, ચતુર નર૦
વિદ્યાધર મુનિવર કહ્યો હો લાલ;
પાપી શેઠેં નાખીયો રે, સાયરમાં અમ કંત રે, ચતુર નર૦
વખતેં આ:જ અમે લહ્યો હો લાલ. ૨૦

તે સુણતાં જવ ઓલખ્યો રે, તવ હરખ્યો મન રાય રે, ચ૦
પુત્ર સગી ભગિની તણો હો લાલ;
અવિચાર્યું કીધું હતું રે, પણ આવ્યું સવિ ઠાય રે, ચ૦
ભોજન માંહે ઘી ઢળ્યું હો લાલ. ૨૧

નરપતિ પૂછે ડૂંબને રે, કહો એ કિસ્યો વિચાર રે, ચ૦
તવ તે બોલે કંપતા હો લાલ;
શેઠે અમ્હ વિગોઈયા રે, લોભે થયા ખૂવાર રે, ચ૦
કૂડું કપટ અમે કેલવ્યું હો લાલ. ૨૨

તવ રાજા રીસે ચઢ્યો રે, બાંધી અણાવ્યો શેઠ રે, ચ૦
ડૂંબ સહિત હણવા ધર્યો હો લાલ;
તવ કુવર આડો વલી રે, છોડાવ્યો તે શેઠ રે, ચ૦
ઉત્તમ નર એમ જાણીયે હો લાલ. ૨૩

નિમિત્તિયો તવ બોલીયો રે, સાચું મુજ નિમિત્ત રે, ચ૦
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;
માતંગ કહીયે હાથીયા રે, તેહનો પ્રભુ વડ ચિત્ત રે, ચ૦
એ રાજેસર રાજીયો હો લાલ. ૨૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે કુવરનુ બોલવુ સાભળીને રાજાએ તે બને સુદરીઓને બોલાવવા તુરત પોતાના પ્રધાનને બદર પર મોકલ્યો, એટલે તે બદર પરનાં વહાણમા પહોંચી સુદરીઓ પ્રત્યે વીનવવા લાગ્યો કે—"આપના સ્વામીનાથ અહી છે અને આ પ્રમાણે વાત બની છે માટે આપને બોલાવવા આવ્યો છુ" વગેરે વગેરે કહ્યુ, એટલે સ્ત્રીઓ આદરમાન પામી એથી તેણીઓના મન હર્ષવત થયા અને વિચારવા લાગી કે—"દેવી વચન પ્રમાણે મહિનાની મુદત પૂરી થવાને લીધે નક્કી સ્વામીનાથે તેડાવ્યા છે, માટે જવુ જ જોઈએ" એમ વિચારી રત્નસુખાસનમા બેસી રવાના થઈ રાજા હજુર આવી પહોંચી એ જોઈ રાજાનુ મન હર્ષવત બન્યુ તેમ જ સુદરીઓએ પોતાના નાથને નજરે નિહાળતા પ્રેમઅકૂર પ્રકટ થયો આ બનાવથી સાચે જૂઠને નસાડી દીધુ તે પછી રાજાના પૂછવાથી વિદ્યાધર પુત્રી **મદનમજૂષાએ** જે વિદ્યાચારણ મુનિના મુખેથી સાભળ્યો હતો તે બધો વૃત્તાત કહી બતાવી વિશેષમા કહ્યુ કે—"પાપી ધવલશેઠે

અમારા નાથને દરિયામાં દગો દઈ નાખી દીધા હતા, પણ સાગ ભાગ્યોદયના લીધે આ એક મહિને આજે પ્રાપ્ત થયા છે " જ્યારે આ પ્રમાણે બધી હકીકતથી રાજા વાકેફ થયો ત્યારે તો એ કુંવર સગી બહેનનો દીકરો (ભાણેજ) જ નીકળ્યો, એટલે રાજા મનમા બહુજ રાજી થયો આ પ્રમાણે ઓળખાણ પડવાથી રાજા વિચારમાં પડ્યો કે— " અવિચાર્યું—વગર વિચાર્યું કામ કરવા માડ્યુ હતુ, પણ દૈવની અનુકૂળતાથી તે બધુ ઠેકાણે આવ્યુ ઘી ઢળ્યુ પણ ભોજનમા જ ઢળ્યુ " વગેરે વિચારી ડૂંબ પ્રત્યે રાજાએ પૂછ્યુ—" તમે તમારો સગો બતાવો છો એ સબધમા સત્ય વાત શુ છે? તે જલ્દી કહો શી મતલબને લીધે આ પ્રપચ રચના કરવી પડી ?" આ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યું એટલે ડૂબો થરથરતા બોલ્યા કે—" અન્નદાતાજી ! ધવળશેઠે અમને શિખવ્યુ છે અને લાખ સોનામ્હોર મળવાના લોભને લીધે ખૂવાર થયા છિએ પ્રભો ! અમોએ જૂઠું જ કપટ કેળવ્યુ છે, માટે દીન જાણી દયા કરો " એવુ ડૂંબનુ બોલવુ સાભળી રાજા ક્રોધવત બની ધવળશેઠને બાંધી પોતાની હજુર મગાવ્યો અને તે પછી તે શેઠ અને ડૂબના ટોળાને ઠાર મારવાનો નિશ્ચય કરી રાજા બોલ્યો કે—" શેઠ અને ડૂબ બેઉ દેહાત દડને યોગ્ય જ છે માટે તેમને ગરદન મારો " એમ હુકમ ફરમાવી તે બેઉને મારાઓને સ્વાધીન કર્યા એટલે મોટા મનના કુવરે આડે ફરી તે બેઉને મ્હોતની સજાથી બચાવ્યા કવિ કહે છે કે—" ઉત્તમ નર આ પ્રમાણે ઓળખીયે કે જે અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તે જ ઉત્તમ જન ગણાય છે " જ્યારે આ પ્રમાણે ચોખવટ થઈ ત્યારે ભવિષ્ય ભાખનાર જોશી બોલ્યો—" મહારાજ કેમ સારૂ નિમિત્તશાસ્ત્ર કિંવા ભવિષ્યવાણી હવે સત્ય છે કે નહી ? મે કહ્યુ હતું કે આ બહુ માતગનો ધણી છે માતગ એટલે હાથી, તેઓનો જે પ્રભુ તે બહુ માતગનો ધણી કહેવાય છે, માટે જ આ બહુ માતગનો પ્રભુ, ઉદાર ચિત્તવંત અને રાજાઓનો પણ રાજા છે " —૨૧ થી ૨૪

નિમિત્તિયાને નૃપ દીએ રે, દાન અને બહુ માન રે, ચ૦
વિદ્યાનિધિ જગમાં વડો હો લાલ;
કુંઅર નિજ ઘર આવીયા રે, કરતા નવપદ ધ્યાન રે, ચ૦
મયણાં ત્રણે એકઠી મલી હો લાલ. ૨૫
કુંઅર પૂરવની પરેં રે, પાલે મનની પ્રીત રે, ચ૦
પાસે રાખે શેઠને હો લાલ;
તે મનથી છંડે નહીં રે, દુર્જનની કુલ રીત રે, ચ૦
જે જેહવો તે તેહવો હો લાલ. ૨૬

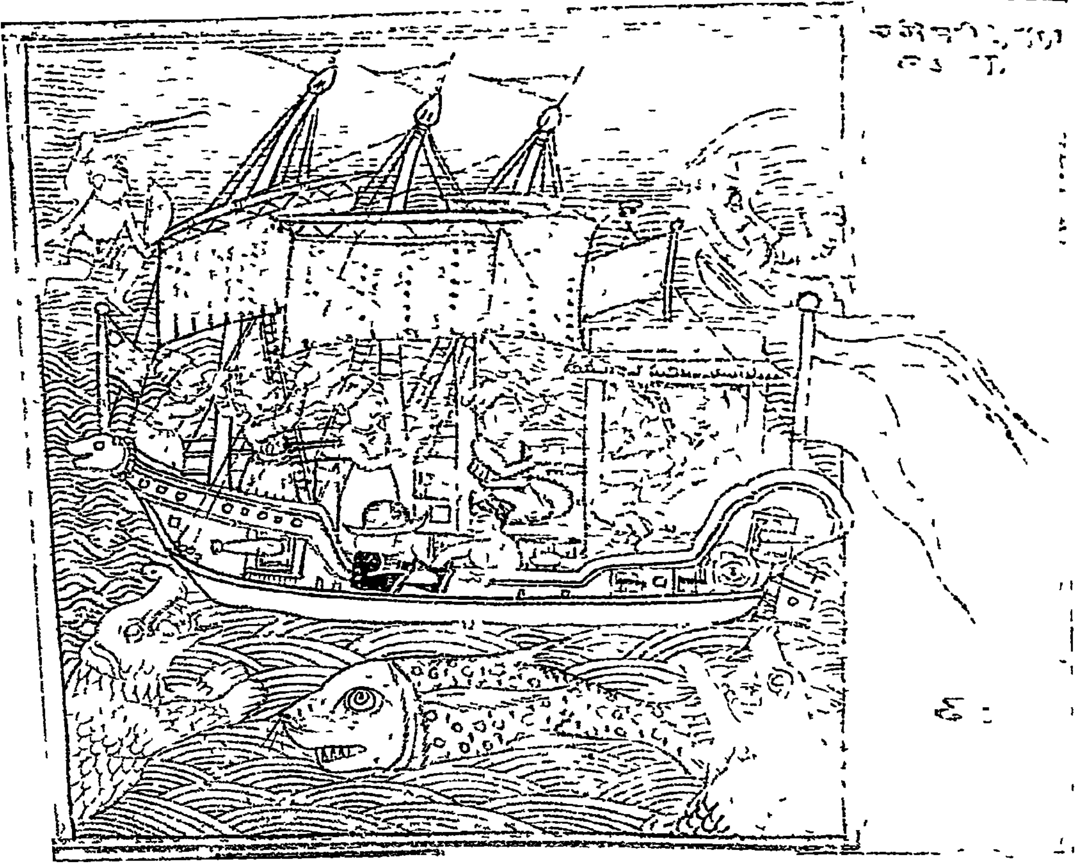
બેહૂ હાથ ભૂઈ પડયા રે, કાજ ન એકો સિદ્ધ રે, ચ૦
શેઠ ઇસ્યું મન ચિંતવે હો લાલ;
પી ન શકયો ઢોળી શકું રે, એહવો નિશ્ચય કીધ રે, ચ૦
એહને નિજ હાથે હણું હો લાલ. ૨૭
કુંઅર પોઢયો છે જિહાં રે, સાતમી ભૂંઈએં આપ રે, ચ૦
લેઈ કટારી તિહાં ચડયો હો લાલ;
પગ લપટયો હેઠે પડયો રે, આવી પહોતું પાપ રે, ચ૦
મરી નરકે ગયો સાતમી હો લાલ. ૨૮
લોક પ્રભાતે તિહાં મલ્યા રે, બોલે ધિક ધિક વાણુ રે, ચ૦
સ્વામીદ્રોહી એ થયો હો લાલ;
જેહ કુંઅરને ચિંતવ્યું રે, આપ લહ્યું નિરવાણ રે, ચ૦
ઉગ્ર પાપ તુરત જ ફલે હો લાલ. ૨૯
મૃતકારજ તેહનાં કરે રે, કુંઅર મન ધરે શોક રે, ચ૦
ગુણ તેહના સંભારતો હો લાલ;
સોવન ઘણું તપાવીયે રે, અગ્નિ તણે સંયોગ રે, ચ૦
તોહી રંગ ન પાલટે હો લાલ. ૩૦
માલ પાચસે વહાણનો રે, સવિ સંભાલી લીધ રે, ચ૦
લખમીનું લેખું નહી હો લાલ;
મિત્ર ત્રણ જે શેઠના રે, તે અધિકારી કીધ રે, ચ૦
ગુણનિધિ ઉત્તમ પદ લહે હો લાલ. ૩૧
ઇંદ્ર તણાં સુખ ભોગવે રે, તિહાં કુંઅર શ્રીપાળ રે, ચ૦
મયણાં ત્રણે પરવર્યો હો લાલ;
ત્રીજે ખંડે ઇમ કહી રે, વિનયેં ચોથી ઢાલ રે, ચ૦
સિદ્ધચક્ર મહિમા ફલ્યો હો લાલ. ૩૨

અમારા નાથને દરિયામાં દગો દઈ નાખી દીધા હતા, પણ સારા ભાગ્યોદયના લીધે આ એક મહિને આજે પ્રાપ્ત થયા છે" જ્યારે આ પ્રમાણે બધી હકીકતથી રાજા વાકેફ થયો ત્યારે તો એ કુંવર સગી બહેનનો દીકરો (ભાણેજ) જ નીકળ્યો, એટલે રાજા મનમાં બહુજ રાજી થયો આ પ્રમાણે ઓળખાણ પડવાથી રાજા વિચારમાં પડ્યો કે—"અવિચાર્યું–વગર વિચાર્યું કામ કરવા માડ્યુ હતુ, પણ દૈવની અનુકૂળતાથી તે બધુ ઠેકાણે આવ્યું ઘી ઢળ્યુ પણ ભોજનમાં જ ઢળ્યુ" વગેરે વિચારી ડૂબ પ્રત્યે રાજાએ પૂછ્યું—"તમે તમારો સગો બતાવો છો એ સબધમા સત્ય વાત શું છે? તે જલ્દી કહો શી મતલબને લીધે આ પ્રપચ રચના કરવી પડી?" આ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યુ એટલે ડૂબો થરથરતા બોલ્યા કે—"અન્નદાતાજી! ધવળશેઠે અમને શિખવ્યુ છે અને લાખ સોનામ્હોર મળવાના લોભને લીધે ખૂવાર થયા છિએ પ્રભો! અમોએ જૂઠું જ કપટ કેળવ્યું છે, માટે દીન જાણી દયા કરો" એવું ડૂબનુ બોલવુ સાભળી રાજા ક્રોધવત બની ધવળશેઠને બાંધી પોતાની હજુર મગાવ્યો અને તે પછી તે શેઠ અને ડૂબના ટોળાને ઠાર મારવાનો નિશ્ચય કરી રાજા બોલ્યો કે—"શેઠ અને ડૂબ બેઉ દેહાત દડને યોગ્ય જ છે માટે તેમને ગરદન મારો" એમ હુકમ ફરમાવી તે બેઉને મારાઓને સ્વાધીન કર્યા એટલે મોટા મનના કુંવરે આડે ફરી તે બેઉને મ્હોતની સજાથી બચાવ્યા કવિ કહે છે કે—"ઉત્તમ નર આ પ્રમાણે ઓળખીયે કે જે અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તેજ ઉત્તમ જન ગણાય છે" જ્યારે આ પ્રમાણે ચોખવટ થઈ ત્યારે ભવિષ્ય ભાખનાર જોશી બોલ્યો—"મહારાજ કેમ સારૂ નિમિત્તશાસ્ત્ર કિવા ભવિષ્યવાણી હવે સત્ય છે કે નહી? મે કહ્યુ હતુ કે આ બહુ માતગનો ધણી છે માતગ એટલે હાથી, તેઓનો જે પ્રભુ તે બહુ માતગનો ધણી કહેવાય છે, માટે જ આ બહુ માતગનો પ્રભુ, ઉદાર ચિત્તવત અને રાજાઓનો પણ રાજા છે" —૨૧ થી ૨૪

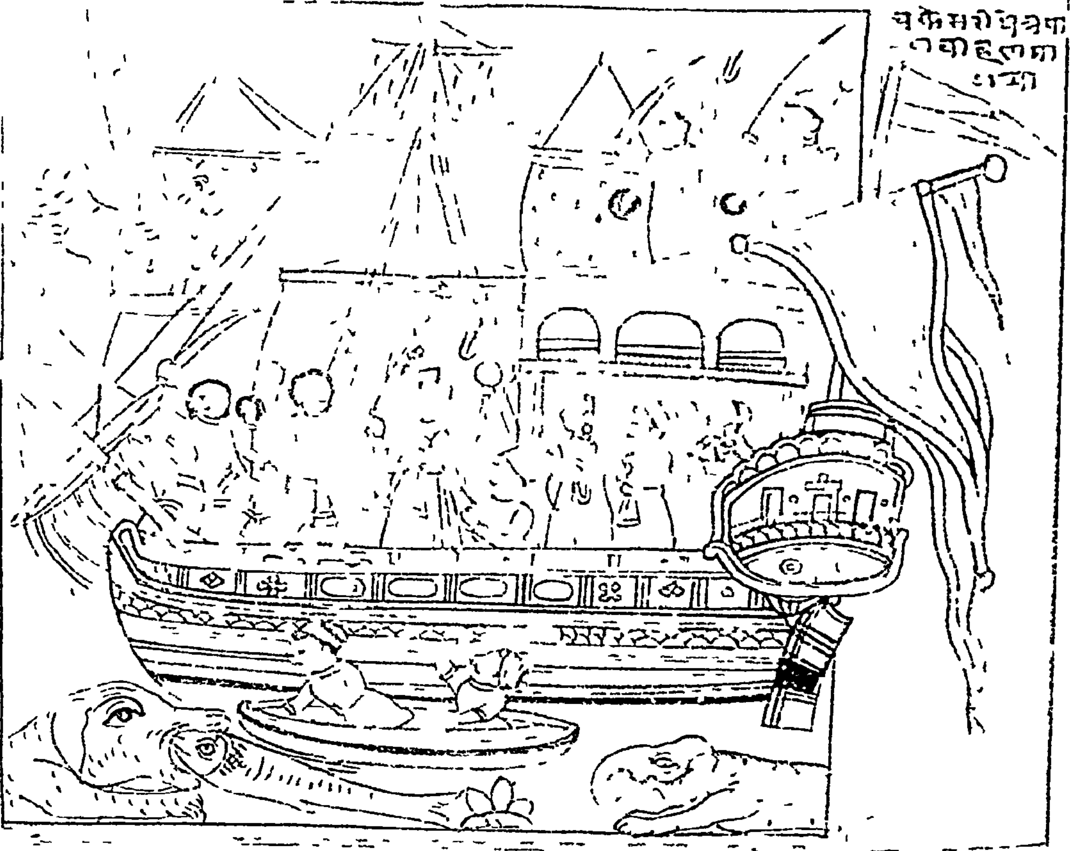
નિમિત્તિયાને નૃપ દીએ રે, દાન અને બહુ માન રે, ચ૦
વિદ્યાનિધિ જગમાં વડો હો લાલ;
કુંઅર નિજ ઘર આવીયા રે, કરતા નવપદ ધ્યાન રે, ચ૦
મયણાં ત્રણે એકઠી મલી હો લાલ. ૨૫
કુંઅર પૂરવની પરેં રે, પાલે મનની પ્રીત રે, ચ૦
પાસે રાખે શેઠને હો લાલ;
તે મનથી છંડે નહીં રે, દુર્જનની કુલ રીત રે, ચ૦
જે જેહવો તે તેહવો હો લાલ. ૨૬

બેહૂ હાથ ભૂંઈ પડયા રે, કાજ ન એકો સિદ્ધ રે, ચ૦
શેઠ ઇરિયું મન ચિંતવે હો લાલ;
પી ન શકયો ઢોળી શકું રે, એહવો નિશ્ચય કીધ રે, ચ૦
એહને નિજ હાથે હણું હો લાલ. ૨૭
કુંઅર પોઢયો છે જિહાં રે, સાતમી ભૂંઈએં આપ રે, ચ૦
લેઈ કટારી તિહાં ચડયો હો લાલ;
પગ લપટયો હેઠે પડયો રે, આવી પહોતું પાપ રે, ચ૦
મરી નરકે ગયો સાતમી હો લાલ. ૨૮
લોક પ્રભાતે તિહાં મલ્યા રે, બોલે ધિક ધિક વાણુ રે, ચ૦
સ્વામીદ્રોહી એ થયો હો લાલ;
જેહ કુંઅરને ચિંતવ્યું રે, આપ લહ્યું નિરવાણુ રે, ચ૦
ઉગ્ર પાપ તુરત જ ફલે હો લાલ. ૨૯
મૃતકારજ તેહનાં કરે રે, કુંઅર મન ધરે શોક રે, ચ૦
ગુણ તેહના સંભારતો હો લાલ;
સોવન ઘણું તપાવીયે રે, અગ્નિ તણે સંયોગ રે, ચ૦
તોહી રંગ ન પાલટે હો લાલ. ૩૦
માલ પાંચસે વહાણુનો રે, સવિ સંભાલી લીધ રે, ચ૦
લખમીનું લેખું નહી હો લાલ;
મિત્ર ત્રણ જે શેઠના રે, તે અધિકારી કીધ રે, ચ૦
ગુણનિધિ ઉત્તમ પદ લહે હો લાલ. ૩૧
ઇંદ્ર તણાં સુખ ભોગવે રે, તિહાં કુંઅર શ્રીપાળ રે, ચ૦
મયણાં ત્રણે પરવર્યો હો લાલ;
ત્રીજે ખંડે ઇમ કહી રે, વિનયેં ચોથી ઢાલ રે, ચ૦
સિદ્ધચક્ર મહિમા ફલ્યો હો લાલ. ૩૨

અર્થ:—આ પ્રમાણે ભવિષ્ય સાચુ પડવાથી રાજા બહુ રાજી થયો એથી તેણે જોશીને બહુ દાન માન આપી વિદાય કર્યો (કવિ કહે છે કે—"હમેશા જગતમા તમામ ખજાનાઓ કરતા વિદ્યારૂપી ખજાનો મોટો અલભ્ય છે. અને એથી સર્વ તે વિદ્યાની પ્રશસા કરતા કરતા પોતપોતાને મુકામે ગયા") કુવર પણ નવપદનુ ધ્યાન ધરતો ધરતો પોતાના આવાસે ગયો અને ત્રણે સુન્દરીઓ એકઠી મળી તે સાથે આનદ વિનોદ કરવા લાગ્યો જો કે ધવલશેઠે બે વખત ક્રૂર કર્મ કર્યું, છતા પણ કુવર તે વાત ધ્યાનમા ન રાખતા તેને પહેલાની પેઠે જ પ્રીતિપૂર્વક પોતાની પાસે રાખી સ્નેહ જાળવતો હતો, પરંતુ આ રીતે જોયા છતાં ધવળશેઠનુ મન તો ધવળ થયુ જ નહી, કેમકે કુવરે ઉત્તમતા ન છોડી તો ધવળ પોતાની નીચતા કેમ છોડે? માટે દુર્જનના કુળની રીતિ ધવળે મનથી દૂર કરી જ નહી જે જેવો હોય તે તેવો જ રહેવા પરપરાની રીતિ હોવાથી તે નિયમ પાળી ધવળશેઠ વિચારવા લાગ્યો—"મે દરિયામા નાખી તથા ડુબનુ કલક આપી **શ્રીપાલનુ** નિકદન કરવા ઉપાય હાથ ધર્યા, પણ તે બન્ને બાબતમા મારા બેઉ હાથ હેઠા પડયા, અને એકે કાર્ય સિદ્ધ થયું નહી, માટે હવે તો એ જ નિશ્ચય છે કે—પી ન શકુ તો ઢોળી તો નાખુ! એટલે કે મારે હાથ લક્ષ્મી અને બને સ્ત્રીઓ ન આવી તેની ચિંતા નહી, પણ એને ભોગવવા તો નહી દઉ બસ મારા હાથે જ એને ઠાર મારી નાખુ એટલે બધી પચાત મટી જાય" એવા ચોક્કસ વિચાર પર આવી, હાથમાં પાણીદાર કટારી લઈ ત્યા સાતમે માળે કુવર સુખશય્યામા પોઢી રહેલ છે ત્યા રાત્રીની વખતે શેઠ ચડવા ગયો, પરતુ પાપનો ઘડો ભરાઈ આવતા ફૂટવાની તૈયારી પર પહોચતા શેઠનો પગ લપસ્યો, જેથી તે ભોય પર પડ્યો અને પોતાની પાણીદાર કટારી પોતાની જ સેવા કરનારી નીવડી–પેટમા દાખલ થઈ પાપી શેઠને પાપના પ્રબળપણાને લીધે મરણને શરણ કરી સાતમી નરકે પહોચતો કરી દીધો ત્યારે લોકોએ પ્રભાતે ઉઠી ધવળશેઠની બૂરી ગતિ જોઈ ત્યારે એકઠા થઈ એમ જ બોલવા લાગ્યા કે—"ધિકાર છે એના જીવતરને કે એ સ્વામીદ્રોહી થયો, તો જેવુ કુવરનુ એણે ચિતવ્યુ તેવુ જ પોતાને માટે થયુ ઉગ્ર પાપ તુરત જ ફળે છે" વગેરે વગેરે વાણી વડે ફિટકાર આપ્યો પરતુ કુવરે તો પાપી ધવળના મરણથી શોક ધારણ કરી તેના મૃતકારજ કર્યા અને તેના ગુણો સભાર્યા કર્યા કવિ કહે છે કે—સોનાને ચાહે તેટલુ અગ્નિમા તપાવિયે તો પણ તે પોતાનો અસલી રંગ જાળવી જ રાખે છે નહી કે તેવા સયોગથી રગ બદલી દે (રીતિ જ છે કે અગરને કે ચદનને અગ્નિમા નાખી બાળીયે તો પણ તે સુગધી જ આપ્યા કરે છે અને સજ્જનને બહુ સતાપ આપીયે તો પણ દોષિતના દોષ તરફ નજર ન કરે) તે પછી પાચસેં વહાણોનો માલ માત્ર સભાળી લીધો કે જેના ગણતા પણ પાર ન આવે એટલી લક્ષ્મી હતી, જેથી તેની વ્યવસ્થા કરવા સબધી ધવળશેઠના સુબુદ્ધિવત જે ત્રણ મિત્ર હતા તેમને અધિકારી કર્યા કવિ કહે છે કે—ગુણના ખજાના રૂપ જે મનુષ્યો હોય છે તે

ચિત્ર ૧૧૧ આકાશમાંથી ઉતરતા ચક્રેશ્વરી દેવી (પાનું ૧૧૮)

ચિત્ર ૧૧૨ ચક્રેશ્વરી દેવી તથા ક્ષેત્રપાલ વહાણમા પહોચ્યા (પાનુ ૧૧૮)

ચિત્ર ૧૧૩-૧૧૪

દેવી ચક્રેશ્વરી સતીઓને શિખામણ આપે છે

(પાનુ ૧૧

ચિત્ર ૧૧૫ કોકણ કાંઠે વહાણ આવી પહોંચ્યા (પાનું ૧૨૦)

ચિત્ર ૧૧૬ ચક્રેશ્વરી સતીઓને ફૂલની માળા પહેરાવે છે (પાનું ૧૧૮)

મનુષ્યો ગુણના પ્રતાપથી અવશ્ય ઉત્તમ પદ—અધિકાર પ્રાપ્ત કરેજ છે આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી **શ્રીપાલ**કુંવર ત્રણ સુંદરીઓથી પરવરેલો ત્યાં ઇંદ્રના સરખા સુખ ભોગવવા લાગ્યો (**વિનયવિજયજી** કહે છે કે—આ **શ્રીપાળ** રાસના ત્રીજા ખંડની આ ચોથી ઢાળ તે એજ બતાવી રહેલ છે કે સિદ્ધચક્રજીનો મહિમા કેવો ફળદાયી છે કે જે **શ્રીપાલ** મહારાજને જેમ ફળ્યો તેમ તમો પણ તેજ પ્રમાણે ફળ મેળવો) —૨૫ થી ૩૨

દોહા—૭૯

એક દિન રયવાડી ચઢ્યો, રમવાને શ્રીપાલ;
સાથ બહુ ત્યાં ઉતર્યો, દીઠો ઋદ્ધિ વિશાલ. ૧
સાર્થવાહ લેઈ ભેટણું, આવ્યો કુંઅર પાય;
તવ તેહને પૂછે ઇશ્યું, કુંઅર કરી સુપસાય. ૨
કવણ દેશથી આવીયા, કિહાં જાવા તુમ્હ ભાવ;
સાર્થવાહ તવ વીનવે, કરજોડી સદ્ભાવ. ૩
આવ્યા કાંતીનયરથી, કંબુદીવ ઉદ્દેશ;
કુંવર કહે કોઈક કહો, અચરિજ દીઠ વિશેષ. ૪
તેહ કહે અચરિજ સુણો, નયર એક અભિરામ;
કોશ ઇહાંથી ચારસો, કુંડલપુર તસ નામ. ૫
મકરકેતુ રાજા તિહાં, કપૂરતિલકા કંત;
દોય પુત્ર ઉપર હુઈ, સુતા તાસ ગુણવંત. ૬
નામેં તે ગુણસુંદરી, રૂપે રંભ સમાન;
જગમાં જસ ઉપમ નહીં, ચોસઠ કલા નિધાન. ૭

અર્થઃ—એક દિવસ **શ્રીપાલ**કુંવર રાજવાટિકા ફરવા (હવા ખાવા-રમવા) માટે ઉપવનની અંદર પરિવાર સહિત સ્વારી લઈ ગયો હતો ત્યાં પુષ્કળ ઋદ્ધિવંત સથવારો ઉતરેલો કુંવરની નજરે પડ્યો તેમજ સથવારાના આગેવાન સાર્થવાહની નજર પણ ભાગ્યવાન કુંવર તરફ પડી એટલે તેમને યુવરાજ જાણી તે સાર્થવાહ યોગ્ય ચીજોનું ભેટણું લઈ કુંવરની હજૂર આવ્યો એટલે કૃપા સાથે કુંવરે આ પ્રમાણે પૂછ્યું—"સાર્થપતિ! તમો કયા દેશથી આવેલા છો? અને કઈ દિશા ભણી હવે જવાનો વિચાર છે?"

એ સાંભળી સાર્થવાહે કહ્યુ કે—"અમે બધા કાંતિનગરથી આવેલા છિએ, અને અમારો કબુદ્વીપ જવાનો વિચાર છે" ફરી કુવરે પૂછ્યુ કે—"જ્યારે તમોએ લાબો પથપસાર કર્યો છે ત્યારે કહો કે એ પથની અદર કોઈ આશ્ચર્યકારી બનાવ જોયો છે?" સાર્થવાહે કહ્યુ—"મહારાજ! જે આશ્ચર્યકારી બનાવ નજરોનજર જોયો છે તે સાભળો કુડલપુર નામનુ એક શહેર છે કે જે અહીથી બરોબર ચારસો ગાઉ દૂર છે તે શહેરનો મકરકેતુ રાજા છે, તેની કર્પૂરતિલકા નામની રાણી છે તે રાણીના પેટથી બે પુત્ર તેમ જ તે ઉપર એક ગુણવાન પુત્રી પેદા થએલ છે, કે જેણીનુ નામ ગુણસુદરી નામ પ્રમાણે સુદર ગુણ ધરાવનારી છે અને રૂપમા સ્વર્ગમા વસનારી રભા સરખી છે, એટલુ જ નહી પણ જગત ભરમા તેણીના રૂપગુણની બરોબરી બતાવવા ઉપમા આપીયે તેવો કોઈ પદાર્થ પણ સરજાયેલ નથી એટલે કે તે ગુણસુદરી સ્ત્રીની ચોસઠે કળાઓનો ખજાનો જ છે ૧ નૃત્ય, ૨ ઔચિત્ય, ૩ ચિત્રક, ૪ વાદ, ૫ મત્ર, ૬ તત્ર, ૭ જ્ઞાન, ૮ વિજ્ઞાન, ૯ દભ, ૧૦ જલસ્તભ, ૧૧ ગીતનાદ, ૧૨ તાલમાન, ૧૩ મેઘવૃષ્ટિ, ૧૪ ફળવૃષ્ટિ, ૧૫ આરામારોપણ, ૧૬ આકારગોપન, ૧૭ ધર્મ વિચાર, ૧૮ શુકન, ૧૯ ક્રિયાકલ્પ, ૨૦ સસ્કૃત જલ્પ, ૨૧ પ્રાસાદનીતિ, ૨૨ ધર્મનીતિ, ૨૩ વર્ણિકાવૃદ્ધિ, ૨૪ સુવર્ણસિદ્ધિ, ૨૫ સુગંધિતૈલકરણ, ૨૬ લીલાસચરણ, ૨૭ ગજતુરગ પરિક્ષણ, ૨૮ પુરુષ લક્ષણ, સ્ત્રી લક્ષણ, સામુદ્રિક, ૨૯ સુવર્ણ રત્નભેદ, ૩૦ અષ્ટાદશલિપિ પરિચ્છેદ, ૩૧ તત્કાલબુદ્ધિ, ૩૨ વાસસિદ્ધિ, ૩૩ વૈદ્યક, ૩૪ કામવિક્રિયા ૩૫ ઘટભ્રમ, ૩૬ સારિપરિશ્રમ, ૩૭ અજન, ૩૮ ચૂર્ણયોગ, ૩૯ હસ્તલાઘવ, ૪૦ વચનપાટવ, ૪૧ ભોજ્યવિધિ, ૪૨ વાણિજ્યવિધિ, ૪૩ મુખમડન, ૪૪ શાલિખડન, ૪૪ કથાકથન, ૪૬ પુષ્પગુથન, ૪૭ વક્રોક્તિ, ૪૮ કાવ્ય શક્તિ, ૪૯ સ્ફારવેષ, ૫૦ સકલભાષા વિશેષ, ૫૧ અભિધાન જ્ઞાન, ૪૨ આભરણ પરિધાન, ૫૩ ભૃત્યોપચાર ૫૪ ગૃહાચાર, ૫૫ કાવ્યકરણ, ૫૬ પટનિરાકરણ, ૫૭ રધન, ૫૮ કેશબધન, ૫૯ વીણા નાદ, ૬૦ વિતડાવાદ, ૬૧ અકવિચાર, ૬૨ લોકવ્યવહાર, ૬૩ અત્યાક્ષરિકા, ૬૪ પ્રશ્નપ્રહેલિકા એ ચોસઠ કલાના નામ અન્ય સ્થળે પ્રકારાતરે પણ લખેલા છે એ ચોસઠે કલાની જાણ તે ગુણસુદરી છે —૧ થી ૭

રાગ રાગિણી રૂપ સ્વર, તાલ તંત વીતાન;
વીણા તસ બ્રહ્મા સુણે, થિર કરી આઠે કાન. ૮

શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્ય રસ, વીણા નાદ વિનોદ;
ચતુર મલે જો ચતુરને, તો ઉપજે પરમોદ. ૯

ડહેરો ગાય તણે ગલે, ખટકે જેમ કુકઠ;
મૂરખ સરખી ગોઠડી, પગ પગ હિયડે હઠ. ૧૦

જો રૂઠો ગુણવંતને, તો દેજે દુઃખ પોઠિ;
દૈવ ન દેજે એક તું, સાથ ગમારાં ગોઠિ. ૧૧
રસિયા શું વાસો નહીં, તે રસિયા એક તાલ;
ઝૂરીને ઝાંખર હુવે, જિમ વિછડી તરૂડાલ. ૧૨
ઉક્તિ યુક્તિ જાણે નહીં, સૂઝ નહીં જસ સોજ;
ઇત ઉત જોઇ જંગલી, જાણે આવ્યું રોઝ. ૧૩
રોઝ તણું મન રીઝવી, ન શકે કોઈ સુજાણ;
નદી માંહિ નિશદિન વસે, પલળે નહીં પાષાણ. ૧૪
મરમ ન જાણે માંહિલો, ચિત્ત નહીં ઇકિ ઠોર;
જિહાં તિહાં માથું ઘાલતો, ફિરે હરાયું ઢોર. ૧૫
વલી ચતુરશું બોલતાં, બોલી ઇકિ દો વાર;
તે સહેલી સંસારમાં, અવર અકજ અવતાર. ૧૬
રસિયાને રસિયા મિલે, કેલવતાં ગુણ ગોઠ;
હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહેણી નાવે હોઠ. ૧૭
પરણ્યા પાખે પરણતાં, ભુચ્છ મિલે ભરતાર;
જાય જન્મારો ઝૂરતાં, કિશ્યું કરે કિરતાર. ૧૮
તિણ કારણ તે કુંઅરી, કરે પ્રતિજ્ઞા સાર;
વીણા વાદે જીતશે, જે મુજ સે ભરતાર. ૧૯

અર્થઃ—હવે તે ગુણસુંદરીએ બાળપણથી જ વીણા વગાડવાનો અભ્યાસ કર્યો છે, તે કેવી રીતે કર્યો છે? તો કે ૧ રાગ, ૨ રાગિણી, ૩ રૂપ, ૪ સ્વર, ૫ તાલ, ૬ તતાવતાન એટલા ગુણયુક્ત વીણાના જે કાંઈ ભેદો છે તે સર્વને તે કુંવરી જાણે છે. તિહા પ્રથમ રાગ છ પ્રકારના છે તે જણાવે છે

૧ શ્રીરાગ. ૨ વસંત. ૩ પંચમ. ૪ ભૈરવ. ૫ મેઘ. ૬ નટનારાયણ. એ છ રાગના નામ કહ્યા હવે એકેકા રાગની છ છ રાગિણીઓ એટલે સ્ત્રીઓ છે, તેમના નામ કહે છે (૧) મ્હારવા અથવા માલવી, ત્રિવેણી, કિદારા, ગૌરી, મધુમાધવી, બહારી.

એ સાંભળી સાર્થવાહે કહ્યુ કે—"અમે બધા કાંતિનગરથી આવેલા છિએ, અને અમારો કબુદ્વીપ જવાનો વિચાર છે" ફરી કુવરે પૂછ્યુ કે—"જ્યારે તમોએ લાબો પથપસાર કર્યો છે ત્યારે કહો કે એ પથની અદર કોઈ આશ્ચર્યકારી બનાવ જોયો છે?" સાર્થવાહે કહ્યુ—"મહારાજ! જે આશ્ચર્યકારી બનાવ નજરોનજર જોયો છે તે સાભળો કુડલપુર નામનુ એક શહેર છે કે જે અહીથી બરોબર ચારસો ગાઉ દૂર છે તે શહેરનો મકરકેતુ રાજા છે, તેની કર્પૂરતિલકા નામની રાણી છે તે રાણીના પેટથી બે પુત્ર તેમ જ તે ઉપર એક ગુણવાન પુત્રી પેદા થએલ છે, કે જેણીનુ નામ ગુણસુદરી નામ પ્રમાણે સુદર ગુણ ધરાવનારી છે અને રૂપમા સ્વર્ગમા વસનારી રભા સરખી છે, એટલુ જ નહી પણ જગત ભરમા તેણીના રૂપગુણની બરોબરી બતાવવા ઉપમા આપીયે તેવો કોઈ પદાર્થ પણ સરજાયેલ નથી એટલે કે તે ગુણસુદરી સ્ત્રીની ચોસઠે કળાઓનો ખજાનો જ છે ૧ નૃત્ય, ૨ ઔચિત્ય, ૩ ચિત્રક, ૪ વાદ, ૫ મત્ર, ૬ તત્ર, ૭ જ્ઞાન, ૮ વિજ્ઞાન, ૯ દભ, ૧૦ જલસ્તભ, ૧૧ ગીતનાદ, ૧૨ તાલમાન, ૧૩ મેઘવૃષ્ટિ, ૧૪ ફળવૃષ્ટિ, ૧૫ આરામારોપણ, ૧૬ આકારગોપન, ૧૭ ધર્મ વિચાર, ૧૮ શુકન, ૧૯ ક્રિયાકલ્પ, ૨૦ સસ્કૃત જલ્પ, ૨૧ પ્રાસાદનીતિ, ૨૨ ધર્મનીતિ, ૨૩ વર્ણિકાવૃદ્ધિ, ૨૪ સુવર્ણસિદ્ધિ, ૨૫ સુરભિતૈલકરણ, ૨૬ લીલાસચરણ, ૨૭ ગજતુરગ પરિક્ષણ, ૨૮ પુરુષ લક્ષણ, સ્ત્રી લક્ષણ, સામુદ્રિક, ૨૯ સુવર્ણ રત્નભેદ, ૩૦ અષ્ટાદશલિપિ પરિચ્છેદ, ૩૧ તત્કાલબુદ્ધિ, ૩૨ વાસસિદ્ધિ, ૩૩ વૈદ્યક, ૩૪ કામવિક્રિયા ૩૫ ઘટભ્રમ, ૩૬ સારિપરિશ્રમ, ૩૭ અજન, ૩૮ ચૂર્ણયોગ, ૩૯ હસ્તલાઘવ, ૪૦ વચનપાટવ, ૪૧ ભોજ્યવિધિ, ૪૨ વાણિજ્યવિધિ, ૪૩ મુખમડન, ૪૪ શાલિખડન, ૪૪ કથાકથન, ૪૬ પુષ્પગુથન, ૪૭ વક્રોક્તિ, ૪૮ કાવ્ય શક્તિ, ૪૯ સ્ફારવેષ, ૫૦ સકલભાષા વિશેષ, ૫૧ અભિધાન જ્ઞાન, ૪૨ આભરણ પરિધાન, ૫૩ ભૃત્યોપચાર ૫૪ ગૃહાચાર, ૫૫ કાવ્યકરણ, ૫૬ પટનિરાકરણ, ૫૭ રધન, ૫૮ કેશબધન, ૫૯ વીણા નાદ, ૬૦ વિતડાવાદ, ૬૧ અકવિચાર, ૬૨ લોકવ્યવહાર, ૬૩ અત્યાક્ષરિકા, ૬૪ પ્રશ્ન-પ્રહેલિકા એ ચોસઠ કલાના નામ અન્ય સ્થળે પ્રકારાતરે પણ લખેલા છે એ ચોસઠે કલાની જાણ તે ગુણસુદરી છે —૧ થી ૭

રાગ રાગિણી રૂપ સ્વર, તાલ તંત વીતાન;
વીણા તસ બ્રહ્મા સુણે, થિર કરી આઠે કાન. ૮

શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્ય રસ, વીણા નાદ વિનોદ;
ચતુર મલે જો ચતુરને, તો ઉપજે પરમોદ. ૯

ડહેરો ગાય તણે ગલે, ખટકે જેમ કુકઠ;
મૂરખ સરખી ગોઠડી, પગ પગ હિયડે હઠ. ૧૦

જો રૂઠો ગુણવંતને, તો દેજે દુઃખ પોઠિ;
દૈવ ન દેજે એક તું, સાથ ગમારાં ગોઠિ. ૧૧
રસિયા શું વાસો નહીં, તે રસિયા એક તાલ;
ઝૂરીને ઝાંખર હુવે, જિમ વિછડી તરૂડાલ. ૧૨
ઉક્તિ યુક્તિ જાણે નહીં, સૂઝ નહીં જસ સોજ;
ઇત ઉત જોઇ જંગલી, જાણે આવ્યું રોઝ. ૧૩
રોઝ તણું મન રીઝવી, ન શકે કોઈ સુજાણ;
નદી માંહિ નિશદિન વસે, પલળે નહીં પાષાણ. ૧૪
મરમ ન જાણે માંહિલો, ચિત્ત નહીં ઇક ઠોર;
જિહાં તિહાં માથું ઘાલતો, ફિરે હરાયું ઢોર. ૧૫
વલી ચતુરશું બોલતાં, બોલી ઇકિ દો વાર;
તે સહેલી સંસારમાં, અવર અકજ અવતાર. ૧૬
રસિયાને રસિયા મિલે, કેલવતાં ગુણ ગોઠ;
હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહેણી નાવે હોઠ. ૧૭
પરણ્યા પાખે પરણતાં, ભુચ્છ મિલે ભરતાર;
જાય જન્મારો ઝૂરતાં, કિશ્યું કરે કિરતાર. ૧૮
તિણ કારણ તે કુંઅરી, કરે પ્રતિજ્ઞા સાર;
વીણા વાદે જીતશે, જે મુજ તે ભરતાર. ૧૯

અર્થઃ—હવે તે ગુણસુંદરીએ બાળપણથી જ વીણા વગાડવાનો અભ્યાસ કર્યો છે, તે કેવી રીતે કર્યો છે? તો કે ૧ રાગ, ૨ રાગિણી, ૩ રૂપ, ૪ સ્વર, ૫ તાલ, ૬ તતાવતાન એટલા ગુણયુક્ત વીણાના જે કાંઈ ભેદો છે તે સર્વને તે કુવરી જાણે છે. તિહા પ્રથમ રાગ છ પ્રકારના છે તે જણાવે છે

૧ શ્રીરાગ. ૨ વસંત. ૩ પંચમ. ૪ ભૈરવ. ૫ મેઘ. ૬ નટનારાયણ. એ છ રાગના નામ કહ્યા હવે એકેકા રાગની છ છ રાગિણીઓ એટલે સ્ત્રીઓ છે, તેમનાં નામ કહે છે (૧) મ્હારવા અથવા માલવી, ત્રિવેણી, કિદારા, ગૌરી, મધુમાધવી, બહારી.

(૨) દેશી, દેવગિરિ, બૈરાટી, બદ્રિકા, લલિતા, હિંડોલી (૩) બિભાસ, ભૂપાલી, કરનાટી, બડહંસ, માલશ્રી અથવા વાઘેશ્વરી, પટમંજરી (૪) ભૈરવી, ગુર્જરી, રેવા, ગુનકલી, બંગાળી, ભલી અથવા હેલી (૫) મલ્હાર, સોરઠી, આશાવરી અથવા સામેરી, માલકોશ, ગંધાર, રસશૃંગાર અથવા હર શૃંગાર (૬) કામોદી, કલ્યાણી, આહિરી, નાયકી, સારંગ, હમીરનાટ, એ છ રાગની છત્રીશ રાગણીઓના નામ કહ્યાં હવે એકેકા રાગના વળી આઠ આઠ પુત્ર છે, તે વારે છએના મળી અડતાલીશ પુત્ર થાય, તેમાં છ મૂળ રાગ અને છત્રીશ રાગિણીઓ મેળવતાં સરવાળે નેવુ ભેદ થયા વળી એકેકા રાગની અને રાગિણીની ચાલ તેમા કોઈની બે, કોઈની ત્રણ, કોઈની ચાર, કોઈની પાંચ, કોઇની છ, કોઇની સાત થાય એ સર્વ એના ભેદ જ ગણાય એમ બીજા પણ એના અનેક પ્રકારે ભેદ થાય છે, કેમકે ચક્રવર્તી પોતે મૂલ છ રાગને પ્રરૂપે અને તેની સ્ત્રી ૬૪૦૦૦ છે, તે પ્રત્યેક એકેકી સ્ત્રી, વળી નવનવી દેશીએ કરી ભર્તારની સ્તવના કરે, તે વારે ચોસઠ હજાર દેશીઓ સર્વ જુદી જુદી રીતે ગવાતા સર્વ મળી ચોસઠ હજાર ભેદો થાય તેમજ વાસુદેવની બત્રીશ હજાર સ્ત્રીઓ છે, તિંહા બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાય તે હાલ પણ બત્રીશ હજાર દેશીઓ ચાલુ છે, કેમકે છેલ્લા નવમા કૃષ્ણ વાસુદેવ થઇ ગયા તે વખતે બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાતી હતી તે પછી કોઈ ચક્રવર્તી થયો નથી, માટે બત્રીશ હજાર જ ચાલુ રહેલી છે એ રીતે રાગના અનેક ભેદ છે વળી તે રાગ રાગણીનાં રૂપ, તે જે જે રાગનો જેવો જેવો આકાર છે, તેવી રીતે રાગમાલાના ચિત્રામણ કરાય છે, તે શાસ્ત્રોક્ત સર્વના રૂપને જુદાં જુદા તે ગુણસુદરી જાણે છે, તેના આકાર કરી દેખાડે છે, તથા તેના પૂર્વે કરેલા આકારને ઓળખે છે વળી સ્વર સાત પ્રકારના છે, તેના નામ ષડ્જ, રૂષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત, નિષધ એ સાત સ્વરના નામ કહ્યા અથવા ૧ સા, ૨ રી, ૩ ગ, ૪ મ, ૫ પ, ૬ ધ, ૭ ની, એ સાત ભેદ જાણવા વળી તાલના સાત ભેદ છે તે કહે છે ધ્રૂઓ, માઠો, પડ્ડમનો, રૂપકો, જત્તિ, પડતાલો, એકતાલો એટલે એકતાલ, દ્વિતાલ, ત્રિતાલ, ઇત્યાદિ તાલના સાત ભેદ જાણવા વળી તંતુવિતાન એટલે તંતુનુ વિસ્તારવું, તિહાં કોઈ વીણા ચાર તંતુની હોય, કોઈ છ તંતુની, કોઇ સાત તંતુની હોય, તેનુ સંકોચવુ, વિસ્તારવુ તેને આકુંચન પ્રસારણ કહીએ તથા વીણા તંતુનુ ચડાવવું, ઉતારવુ, તે સર્વ તંતુનો વિતાન કહીએ ઈત્યાદિક અનેક વાતો વીણા સંબંધી છે, તે સર્વ રાગના ગ્રંથોથી જાણવી એવી રીતે રાગ, રાગિણી, રૂપ, સ્વર, તાલ અને તંતુવિતાન, એ છ તેણે કરી સંયુક્ત જે વારે ગુણસુદરી વીણા બજાવે છે તે વારે તે વીણાનો જે શબ્દ તેના ગુણથી રંજિત થયો થકો ચાર મુખને ધારણ કરનારો એવો જે બ્રહ્મા, તે પણ પોતાના આઠે કાનને સ્થિર કરીને તે વીણા સાભળવાને ઉજમાલ થાય છે, તો બીજા સામાન્ય જનો સાભળવાને તત્પર થાય તેમા તો શુ જ કહેવુ ?

વળી (શાસ્ત્ર કે) ધર્મ શાસ્ત્ર, વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર, શબ્દશાસ્ત્ર, આગમશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ

શાસ્ત્ર, નિમિત્તિ શાસ્ત્ર, વૈદ્યક શાસ્ત્ર, પુરાણ શાસ્ત્ર હવે શાસ્ત્રના ચાર યોગ કહ્યા છે તેનાં નામ કહે છે એક ધર્મ કથાનુયોગ, બીજો ચરણ કરણાનુયોગ, ત્રીજો ગણિતાનુયોગ, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ, ઈત્યાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહેવાય છે તે તથા (સુભાષિત કે) જેમાં પ્રસ્તાવોચિત્ત ભલાં વચન હોય, એવા પ્રસ્તાવિક શ્લોક જે ચાણાકય પ્રમુખ તેના ભેદ સહિત તથા ગાથાઓના ભેદ, છંદની જાતિ, સવૈયા, કવિત્ત, કુંડલીયા, દોહા, ગાહા, હેલી પ્રહેલી ઈત્યાદિક સર્વ સુભાષિત જાણવા, તથા (કાવ્ય કે) હરિણી પ્રમુખથી માંડીને મહા દંડક પર્યંત નવનવા છંદની જાતિઓ તિહા જે અગ્યાર અક્ષરનું પદ તે કાવ્યની પહેલી જાતિ જાણવી ઇત્યાદિ (રસ કે) નવરસ, તેમનાં નામ કહે છે શ્રૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરૂણરસ, રૌદ્રરસ, વીરરસ, ભયાનકરસ, બીભત્સરસ, અદ્‌ભુતરસ, અને શાંતરસ એ નવ રસ તથા વળી ત્રણ પ્રકારના રસ તેમાં એક સ્થાયીરસ, બીજો સાત્વિક રસ ત્રીજો સંચારીરસ એની ઉપર રાગ, અનુરાગ, અનુરતિ તેણે કરી યુક્ત તથા વળી વીણાનાદ તે વીણાના શબ્દ તથા જુદી જુદી જાતિનાં વાજિંત્રોના શબ્દ તે લોક ભાષાએ ત્રણ પ્રકારના છે એક ઘા, બીજો વા, ત્રીજો પસરકો તથા વળી બીજા ચાર ભેદ કહે છે એક ઘન તે તાલ પ્રમુખ, બીજો સુષિર તે વંશાદિક, ત્રીજો આનધ્ધ મુરજાદિક અને તત તે વીણા પ્રમુખ હવે પ્રથમના ત્રણ ભેદનો અર્થ કહે છે પ્રથમ ઘા તે ઢોલ, પડહો, મૃદંગ, પખાવજ, તાલ, કંસાલ, કરતાલ, પ્રમુખ જાણવા બીજો વા તે શંખ, શરણાઈ, ભેરી, નફેરી, ભુંગલ, કરણાટ પ્રમુખ જાણવા ત્રીજો ઘસરકો તે સારંગી પ્રમુખ જાણવા ઈત્યાદિક સર્વ વાજિંત્ર જાણવા હવે વીણાના સાત નામ છે તે કહે છે વીણા, ઘોષવતી, વિપંચી, કંઠકૂણિકા, વલ્લકી, તંત્રી, પરિવાદિની તે વીણાના સ્વામી જુદા જુદા હોય શીવની વીણાનું નામ નાલઘી સરસ્વતીની વીણાનું નામ કચ્છપી નારદને મહતી નામે વીણા હોય સર્વને સમ્મત તે પ્રભાવતી નામે વીણા જાણવી બ્રહ્માની બૃહતી નામે વીણા છે, તુંબુરૂની કલાવતી નામે વીણા, ચાંડાલની કંટોલી નામે વીણા, એ વીણાના ભેદ જાણવા ઈત્યાદિક સર્વનો (વિનોદ કે) રમણ તે ગુણસુંદરી છે, એટલે એ સર્વ ચાતુર્ય ગુણસુંદરીમાં છે એમ સાર્થવાહ જે આવ્યો છે તે **શ્રીપાલને** કહે છે વળી કહે છે કે હે સ્વામિન્' તે કુંવરી અત્યંત ડાહી છે, વળી ચતુર છે, માટે જો તે ચતુરને મળે તો જ પ્રમોદ ઉપજે અથવા ગુણવંતને ગુણવંત મળે તો જ શોભે પરંતુ ચતુરને મૂર્ખનો સંયોગ થાય તો, જેમ તોફાની ગાયના ગળામાં બાંધેલ અણઘડ લાકડું ચાલતાં પગમાં અથડાઈ દુઃખ દે છે, તેમ મૂર્ખ સાથે થએલો સમાગમ, સહવાસ કે દોસ્તી પણ તેવું દે છે, કેમકે ડગલે ડગલે હઠવાદ કરવાને લીધે તે હૈયામાં સાલ્યા કરે છે એમ તે રાજકન્યાએ માની લીધું છે, તથા તે કહે છે કે–'હે દૈવ! જો તું કદી ગુણવંત પર ગુસ્સે થઈ જાય તો તેના પર દુઃખની પોઠયો ભરીભરીને દઈ દેજે, પરંતુ તેને ગમારની સાથે વાત કરવી કે દોસ્તી કરવી એ અસહ્ય દુઃખ દઈશ નહી મતલબ કે અન્ય દુઃખો કરતા મૂર્ખ સાથેનો

(૨) દેશી, દેવગિરિ, બૈરાટી, બદ્રિકા, લલિતા, હિંડોલી (૩) બિભાસ, ભૂપાલી, કરનાટી, બડહંસ, માલશ્રી અથવા વાઘેશ્વરી, પટમંજરી (૪) ભૈરવી, ગુર્જરી, રેવા, ગુનકલી, બંગાળી, ભલી અથવા હેલી (૫) મલ્હાર, સોરઠી, આશાવરી અથવા સામેરી, માલકોશ, ગંધાર, રસશૃંગાર અથવા હર શૃંગાર (૬) કામોદી, કલ્યાણી, આહિરી, નાયકી, સારંગ, હમીરનાટ, એ છ રાગની છત્રીશ રાગણીઓના નામ કહ્યાં હવે એકેકા રાગના વળી આઠ આઠ પુત્ર છે, તે વારે છએના મળી અડતાલીશ પુત્ર થાય, તેમા છ મૂળ રાગ અને છત્રીશ રાગિણીઓ મેળવતા સરવાળે નેવુ ભેદ થયા વળી એકેકા રાગની અને રાગિણીની ચાલ તેમા કોઈની બે, કોઈની ત્રણુ, કોઈની ચાર, કોઈની પાચ, કોઇની છ, કોઇની સાત થાય એ સર્વ એના ભેદ જ ગણાય એમ બીજા પણ એના અનેક પ્રકારે ભેદ થાય છે, કેમકે ચક્રવર્તી પોતે મૂલ છ રાગને પ્રરૂપે અને તેની સ્ત્રી ૬૪૦૦૦ છે, તે પ્રત્યેક એકેકી સ્ત્રી, વળી નવનવી દેશીએ કરી ભર્તારની સ્તવના કરે, તે વારે ચોસઠ હજાર દેશીઓ સર્વ જુદી જુદી રીતે ગવાતાં સર્વ મળી ચોસઠ હજાર ભેદો થાય. તેમજ વાસુદેવની બત્રીશ હજાર સ્ત્રીઓ છે, તિહા બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાય તે હાલ પણ બત્રીશ હજાર દેશીઓ ચાલુ છે, કેમકે છેલ્લા નવમા કૃષ્ણુ વાસુદેવ થઇ ગયા તે વખતે બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાતી હતી તે પછી કોઈ ચક્રવર્તી થયો નથી, માટે બત્રીશ હજાર જ ચાલુ રહેલી છે એ રીતે રાગના અનેક ભેદ છે વળી તે રાગ રાગણીનાં રૂપ, તે જે જે રાગનો જેવો જેવો આકાર છે, તેવી રીતે રાગમાલાના ચિત્રામણુ કરાય છે, તે શાસ્ત્રોક્ત સર્વના રૂપને જુદાં જુદાં તે ગુણુસુદરી જાણે છે, તેના આકાર કરી દેખાડે છે, તથા તેના પૂર્વે કરેલા આકારને ઓળખે છે વળી સ્વર સાત પ્રકારના છે, તેના નામ ષડ્જ, ઋષભ, ગાધાર, મધ્યમ, પચમ, ધૈવત, નિષધ એ સાત સ્વરના નામ કહ્યા અથવા ૧ સા, ૨ રી, ૩ ગ, ૪ મ, ૫ પ, ૬ ધ, ૭ ની, એ સાત ભેદ જાણુવા વળી તાલના સાત ભેદ છે તે કહે છે ધ્રૂઓ, માઠો, પડુઅનો, રૂપકો, જત્તિ, પડતાલો, એકતાલો એટલે એકતાલ, દ્વિતાલ, ત્રિતાલ, ઇત્યાદિ તાલના સાત ભેદ જાણુવા વળી તતુવિતાન એટલે તંતુનુ વિસ્તારવુ, તિહાં કોઈ વીણા ચાર તતુની હોય, કોઈ છ તતુની, કોઇ સાત તતુની હોય, તેનુ સકોચવુ, વિસ્તારવુ તેને આકુંચન પ્રસારણુ કહીએ તથા વીણા તતુનુ ચડાવવું, ઉતારવુ, તે સર્વ તતુનો વિતાન કહીએ ઈત્યાદિક અનેક વાતો વીણા સબંધી છે, તે સર્વ રાગના ગ્રથોથી જાણુવી એવી રીતે રાગ, રાગિણી, રૂપ, સ્વર, તાલ અને તંતુવિતાન, એ છ તેણે કરી સયુક્ત જે વારે ગુણુસુદરી વીણા બજાવે છે તે વારે તે વીણાનો જે શબ્દ તેના ગુણુથી રજિત થયો થકો ચાર મુખને ધારણુ કરનારો એવો જે બ્રહ્મા, તે પણ પોતાના આઠે કાનને સ્થિર કરીને તે વીણા સાંભળવાને ઉજમાલ થાય છે, તો બીજા સામાન્ય જનો સાંભળવાને તત્પર થાય તેમા તો શુ જ કહેવુ ?

વળી (શાસ્ત્ર કે) ધર્મ શાસ્ત્ર, વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર, શબ્દશાસ્ત્ર, આગમશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ

શાસ્ત્ર, નિમિત્તિ શાસ્ત્ર, વૈદ્યક શાસ્ત્ર, પુરાણુ શાસ્ત્ર. હવે શાસ્ત્રના ચાર યોગ કહ્યા છે તેનાં નામ કહે છે. એક ધર્મ કથાનુયોગ, બીજો ચરણુ કરણાનુયોગ, ત્રીજો ગણિતાનુયોગ, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ, ઈત્યાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહેવાય છે તે તથા (સુભાષિત કે.) જેમાં પ્રસ્તાવોચિત્ત ભલાં વચન હોય, એવા પ્રસ્તાવિક શ્લોક જે ચાણાકય પ્રમુખ તેના ભેદ સહિત તથા ગાથાઓના ભેદ, છંદની જાતિ, સવૈયા, કવિત્ત, કુંડલીયા, દોહા, ગાહા, હેલી પ્રહેલી ઈત્યાદિક સર્વ સુભાષિત જાણવા, તથા (કાવ્ય કે) હરિણી પ્રમુખથી માંડીને મહા દંડક પર્યંત નવનવા છંદની જાતિઓ તિહાં જે અગ્યાર અક્ષરનું પદ તે કાવ્યની પહેલી જાતિ જાણવી ઇત્યાદિ (રસ કે) નવરસ, તેમનાં નામ કહે છે શૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરૂણરસ, રૌદ્રરસ, વીરરસ, ભયાનકરસ, બીભત્સરસ, અદ્‌ભુતરસ, અને શાંતરસ એ નવ રસ તથા વળી ત્રણ પ્રકારના રસ તેમાં એક સ્થાયીરસ, બીજો સાત્વિક રસ ત્રીજો સંચારીરસ એની ઉપર રાગ, અનુરાગ, અનુરતિ તેણે કરી યુક્ત તથા વળી વીણાનાદ તે વીણાના શબ્દ તથા જુદી જુદી જાતિનાં વાજિંત્રોના શબ્દ તે લોક ભાષાએ ત્રણ પ્રકારના છે એક ઘા, બીજો વા, ત્રીજો પસરકો તથા વળી બીજા ચાર ભેદ કહે છે એક ઘન તે તાલ પ્રમુખ, બીજો સુષિર તે વંશાદિક, ત્રીજો આનધ્ધ મુરજાદિક અને તત તે વીણા પ્રમુખ હવે પ્રથમના ત્રણ ભેદનો અર્થ કહે છે પ્રથમ ઘા તે ઢોલ, પડહો, મૃદંગ, પખાવજ, તાલ, કંસાલ, કરતાલ, પ્રમુખ જાણવા બીજો વા તે શંખ, શરણાઈ, ભેરી, નફેરી, ભુંગલ, કરણાટ પ્રમુખ જાણવા ત્રીજો ઘસરકો તે સારંગી પ્રમુખ જાણવા ઈત્યાદિક સર્વ વાજિંત્ર જાણવા હવે વીણાના સાત નામ છે તે કહે છે. વીણા, ઘોષવતી, વિપંચી, કંઠકૂણિકા, વલ્લકી, તંત્રી, પરિવાદિની તે વીણાના સ્વામી જુદા જુદા હોય. શીવની વીણાનું નામ નાલંધી સરસ્વતીની વીણાનું નામ કચ્છપી નારદને મહતી નામે વીણા હોય સર્વને સમ્મત તે પ્રભાવતી નામે વીણા જાણવી બ્રહ્માની બૃહતી નામે વીણા છે, તુંબુરૂની કલાવતી નામે વીણા, ચાંડાલની કંદોલી નામે વીણા, એ વીણાના ભેદ જાણવા ઈત્યાદિક સર્વનો (વિનોદ કે) રમણુ તે ગુણસુંદરી છે, એટલે એ સર્વ ચાતુર્ય ગુણસુંદરીમાં છે એમ સાર્થવાહ જે આવ્યો છે તે **શ્રીપાલને** કહે છે વળી કહે છે કે હે સ્વામિન્! તે કુંવરી અત્યંત ડાહી છે, વળી ચતુર છે, માટે જો તે ચતુરને મળે તો જ પ્રમોદ ઉપજે અથવા ગુણવંતને ગુણવંત મળે તો જ શોભે પરંતુ ચતુરને મૂર્ખનો સંયોગ થાય તો, જેમ તોફાની ગાયના ગળામાં બાંધેલ અણઘડ લાકડું ચાલતાં પગમાં અથડાઈ દુઃખ દે છે, તેમ મૂર્ખ સાથે થએલો સમાગમ, સહવાસ કે દોસ્તી પણ તેવું દે છે; કેમકે ડગલે ડગલે હઠવાદ કરવાને લીધે તે હૈયામાં સાલ્યા કરે છે એમ તે રાજકન્યાએ માની લીધું છે, તથા તે કહે છે કે—'હે દૈવ! જો તું કદી ગુણવંત પર ગુસ્સે થઈ જાય તો તેના પર દુઃખની પોઠયો ભરીભરીને દઈ દેજે, પરંતુ તેને ગમારની સાથે વાત કરવી કે દોસ્તી કરવી એ અસહ્ય દુઃખ દઈશ નહીં મતલબ કે અન્ય દુઃખો કરતાં મૂર્ખ સાથેનો

સહવાસ ઘણો જ દુ ખદાયી હોય છે કારણ કે જો રસિકજનને અરસિકજનનો સમાગમ થાય તો તે રસિકજન એક હાથે તાળી પાડવા જેવો નકામો થઈ રહે છે બેઉ એકસરખા હોય તો જ તાલ જામે છે, પણ એક સમજદાર અને બીજો બે સમજદાર હોય તો, જેમ ઝાડથી તૂટી જુદી પડેલી ઝાડની ડાળી સૂકાઈ ઝાંખરૂ થઈ જાય, તેમ તે મૂર્ખના સમાગમથી ચતુર રસિક, રસજ્ઞના વિયોગને લીધે ઝૂરીઝૂરીને ઝાખરાં જેવો થઈ આખર નિર્જીવ બને છે મતલબ એ જ કે તે મૂર્ખ યુક્તિ કે ઉક્તિ કશું જાણતો ન હોવાથી, તથા જેને કશી કામ કરવાની ચાતુરતા સબધી શોધનાં ચૉજ–લક્ષણ પણ સૂઝતા ન હોય અને જે આમતેમ જંગલીની પેઠે જોયા કરતો હોય, તે જાણે જ ગલમાથી પકડી આણેલુ રોઝ હોયની ? તેવો ગમ વગરનો ગમાર હોય છે તો તેવા ગમાર ને રોઝનુ મન જગત ભરમાં કોઈ પણ ચતુરજન રીઝવી શકનાર છે જ નહી, કેમકે ચતુરજનોની કારીગરી, જે પોતાની વાત સાભળે–મર્મ સમજે–ધ્યાન આપે તેના પર ચાલી શકે છે અને તેવા ઉપર તેઓ વચનની અસર કરી શકે, પણ જે ઉંહુ કરે કે આડુ જોઈ બોલ્યા ભણી ધ્યાન જ ન આપે તો પછી વચનની અસર શી રીતે કરી શકે ? જુઓ કે–મગશેલીઓ પથરો રાત ને દહાડો નદીના જળપ્રવાહમા પડયો રહે છે, તો પણ તે જરા પલળતો નથી, તે જ રીતે રાતદિન ચતુરના સહવાસમાં રહ્યા છતા મૂર્ખ પણ મૂર્ખનો મૂર્ખ જ રહે છે કારણ કે તે સહવાસમા રહેવા છતા કહેલી કોઇ પણ વાતનો મર્મ સમજી શકતો નથી, કેમકે તેનુ ચિત્ત એક ઠેકાણે હોતુ નથી, પણ મેકડો બાબતમા ભટકતુ હોય છે એટલે પછી તે હરાયા ઢોરની પેઠે માથુ મારી ફરનાર મૂર્ખનુ મન ક્યાથી ઠેકાણે હોય કે તે વાતની અદરનુ રહસ્ય સમજી શકે ? અને જ્યારે ન સમજી શકે ત્યારે તેની અસર કે તેનો આનદ શી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે ત્યારે જેવો ને તેવો જ રહે એમા નવાઇ પણ શી ? આમ હોવાથી હે મહારાજ ! તે રાજકુમારી પોતાની સાહેલીઓ પ્રત્યે કહ્યા કરે છે કે—‘ હે સખીઓ ! જે ચતુરની સાથે વાત કરવા વખતે એક બેવાર બોલ્યા છતાં પણ વળી બોલવાનુ મન થાય તેવા ચતુરનો સહવાસ થાય તો તે સસાર લેખે છે, નહી તો એ વિનાના મૂર્ખનો સમાગમ થાય તો બેશક અવતાર અલેખે–નકામો જ થઈ પડે, કેમકે રસિકજનને રસિકજનનો મેલાપ થાય અને તે સાથે ગુણગોષ્ટિરૂપ વાર્તાલાપ કરતા જે આનદરસ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આનદરસ હૈયામાં પણ સમાઈ શકતો નથી, તેમ તે રસની કહેણી પણ હોઠ પર આવી શકતી નથી, એટલે કે ઉભરાઇ જાય એટલો આનદરસ છતાં કહીને સમજાવી શકાતો નથી, કેમકે અનહદ આનદ હોય છે તો તે હદ વગરના આનદનુ શી રીતે ખરેખરૂ વર્ણન કરી શકાય ? માટે જ જો પરીક્ષા કર્યા વિના પરણવામા આવે ને કદી ખરાબ ભરતાર મળે, તો આખો જન્મારો ઝૂરતા જાય, તેમા પછી કીરતાર પણ શુ કરે ?’ આવુ ગુણસુદરીનુ માનવુ હોવાથી આ કારણને લીધે હે રાજન્ ! તેણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—‘ જે નર મને વીણાના વાદમાં જીતશે, તે નર જ મારો ભરતાર થશે. ’

(આમ હોવાથી તે શહેરની શી હાલત થઈ છે તે હવે હું કહું છું તે કૃપા કરી સાંભળો) —૧ થી ૧૯

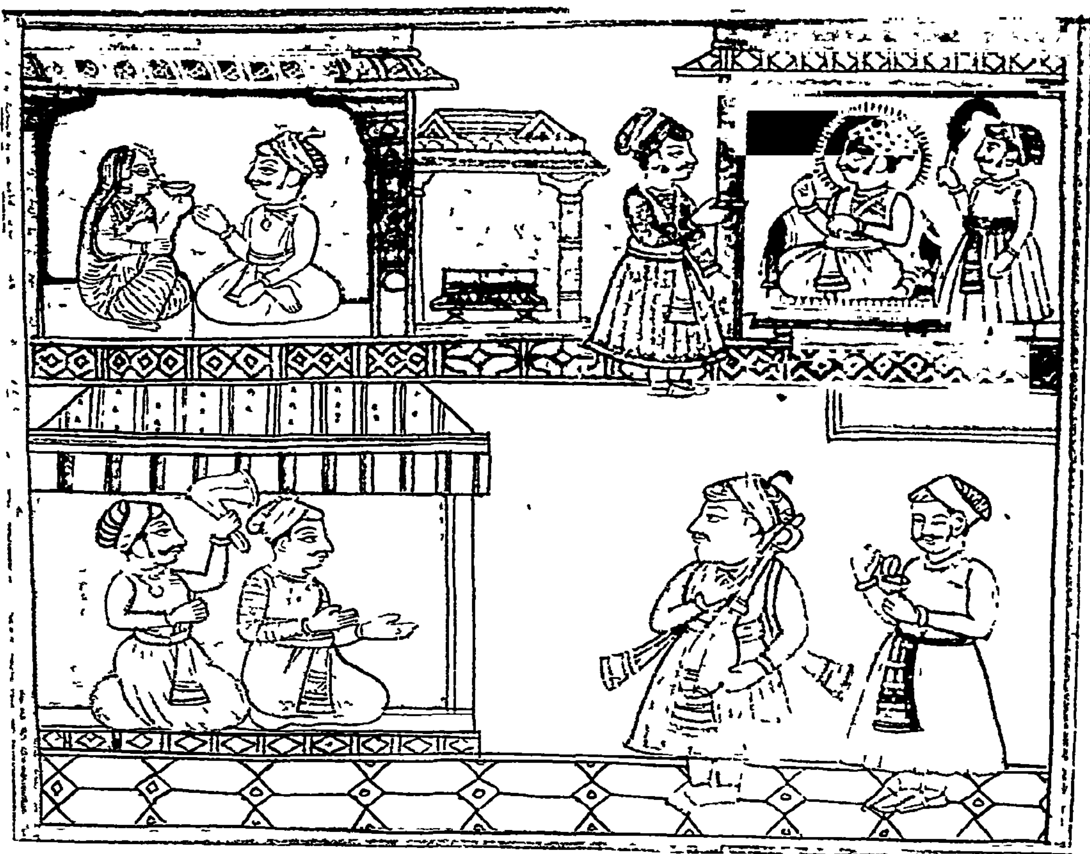
ઢાળ પાંચમી—થારા મોહોલા ઉપર મેહ ઝરુખે વીજળી—એ દેશી

તેહ પ્રતિજ્ઞા વાત નયરમા ઘર ઘરે હો લાલ, નયર૦
પસરી લોક અનેક, બનાવે પરે પરે હો ,, બનાવે૦
રાજકુમાર અસંખ્ય તે, શીખણુ સજજ થયા હો ,, શી૦
લેઈ વીણા સાજ તે, ગુરૂ પાસે ગયા હો ,, ગુરૂ પા૦ ૧
ત્રણ ગ્રામ સ્વર સાત કે એકવીશ મૂર્ચ્છના હો ,, કે૦
તાન ઓગણપચ્ચાશ ઘણી વિધ ઘોલના હો ,, ઘ૦
વિદ્યાચારજ એક સધાવે શીખવે હો ,, સધાવે૦
કરે અભ્યાસ જુવાન તે ઉદ્યમ નવનવે હો ,, તે૦ ૨
શાસ્ત્ર સંગીત વિચક્ષણુ દેશ વિદેશના હો ,, કે, દે૦
કરે સભા માંહે વાદ તે નાદ વિનોદના હો ,, તે૦
માસ માસ પ્રતિ હોય તિહાં ગુણુ પારીખાં હો ,, તિ૦
સુણતાં કુમરી વીણ સવે પશુ સારીખાં હો ,, સ૦ ૩
ચહુટામાહે વીણ વજાવે વાણીયા હો ,, વજાવે૦
ન કરે કોઇ વ્યાપાર તે હોંસી પ્રાણીયા હો ,, તે૦
ઈણી પરે વરણુ અઢાર ઘરોઘર આંગણે હો ,, ઘ૦
સઘળે મેડી માલેં વીણા રણુઝણે હો ,, કે, વી૦ ૪
ગાયો ચારે ગોવાળીયા વીણ વજાડતા હો ,, તે૦
રાજકુઅરી વિવાહ મનોરથ ભાવતા હો ,, મિલે૦
સૂનાં મૂકીં ક્ષેત્ર મિલે બહુ કરસણી હો ,, મિલે૦
શીખે વીણ બજાવણુ હોંસ હિયે ઘણી હો ,, કે, હોં૦ ૫
તેહ નયરમાહિ એહવું કૌતુક થઇ રહ્યું હો ,, કૌતુ૦
દીઠે વીણ તે વાત ન જાયે પણ કહી હો ,, ન જાયે૦

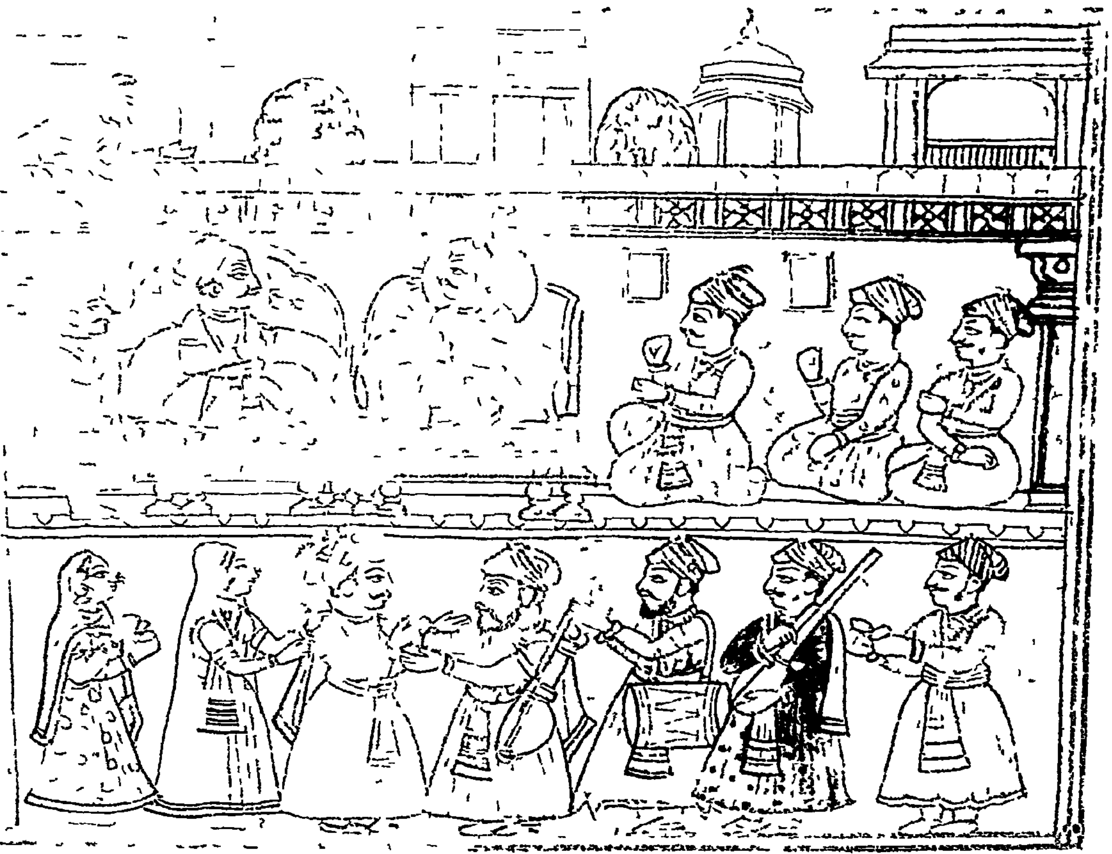
સુણી કુંઅર તે વાત હિયે રીઝયો ઘણું હો લાલ હિયે૦
સારથવાહને સાર દીએ વધામણું હો ,, દીએ૦ ૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે કુવરીની કરેલી પ્રતિજ્ઞા સબધી વાત કુડલપુરની અંદર ઘરોઘર પસરી–ફેલાઈ ગઈ (કે ગમે તે નાતજાતનો હોય પણ જો તે વીણાવાદમા કુવરીને જીતે તો તે તે નરને જ પરણશે) જેથી લોકો તરેહતરેહવાર રીતે વીણાખ્યાલના ચણતર બનાવવા લાગ્યા ને પાર વગરના રાજકુમારો પણ ત્યા આવી વીણાવાદ્યનો અભ્યાસ કરવા તત્પર થઈ વીણા સબધી સાધનો લઈ ગુરૂની પાસે ગયા છે ત્યા એક વીણા સંબધી વિદ્યાની તાલીમ આપનાર વિદ્યાચાર્ય છે તે તેઓને વીણાવિદ્યા સધાવે છે ને શીખવે છે કે વીણામા આદિ, મધ્ય ને અત એમ ત્રણ ગ્રામ છે સા–રી–ગ–મ–પ–ધ–ની એ સાત સ્વર છે એકવીશ (પીતળની તરબોરૂપ) મૂર્છનાઓ છે અને તાન ઓગણપચાશ છે, તથા મીડ–મુરકી–મૂજરી વગેરેની ખૂબી વગેરે તો પાર વગરની છે આમ કેળવણી આપવાથી યુવાન પુરુષો નવીન નવીન ઉમંગસહ અભ્યાસ કર્યા કરે છે આવી રીતે સગીત (ગાવા બજાવવા સબધી) શાસ્ત્રના જાણનાર દેશી પરદેશી ડાહ્યા પુરુષો ત્યા આવીને વીણાના નાદ સબધી સભામાં વાદ કર્યા કરે છે એટલે કે દર મહિને વીણા શીખેલાઓની પરીક્ષા લેવામા આવે છે, પણ જ્યારે કુવરીના હાથની વીણા સાંભળવામા આવે છે ત્યારે તે બધા વીણા બજાવનાર તદન ઢોર જેવા જ જણાઈ આવે છે રાજકુંવરો જ વીણા શીખવા મચ્યા છે એમ નથી, પરતુ વાણીઆ પણ બજારમા વીણા જ બજાવે છે, કેમકે રાજકુવરી પરણવાની હોશને લીધે તમામ વ્યાપાર બધ કરી વીણાના વ્યાપારમા લીન થયા છે આમ હોવાથી અઢારે વર્ણના ઘરઘરને આગણે ને મેડી–માળમા વીણા જ રણઝણ્યા કરે છે વળી વગડાની અદર ગાયોને ચરાવતા ગોવાળિયાઓ પણ રાજકુંવરીના વિવાહ કરવાના મનોરથની ભાવના ભાવતા વીણા બજાવી રહેલ છે અને ખેડુતો પણ પાકેલા ઊભા ક્ષેત્રો છોડી અપાર હોશને લીધે એકઠા થઈ તે પણ વીણા વગાડતા શીખી રહેલ છે એથી એ શહેરમા જે કૌતુક થઈ રહ્યુ છે, તે કૌતુકનો ખરો ખ્યાલ નજરોનજર જોવાથી જ થાય તેમ છે, પણ કઈ કહેવાથી પાર અને આનદની સીમા આવે તેમ નથી ” આ પ્રમાણે સાર્થવાહે કહી બતાવેલી વાત સાભળી કુવર ઘણો જ મનસા રાજી થયો અને સાર્થવાહને ઉત્તમ વધામણી આપીને વિદાય કર્યો —૧ થી ૬

આવ્યો નિજ આવાસ કુંવર મન ચિંતવે હો લાલ, ચિં૦
નયર રહ્યું તે દૂર તો કિમ જાસ્યુ હવે હો ,, તો કિ૦
દેત વિધાતા પાંખ તો માણસ રૂઅડાં હો ,, તો મા૦
ફરિ ફરિ કૌતુક જોત જૂવે જિમ સૂઅડા હો ,, જૂ૦ ૭

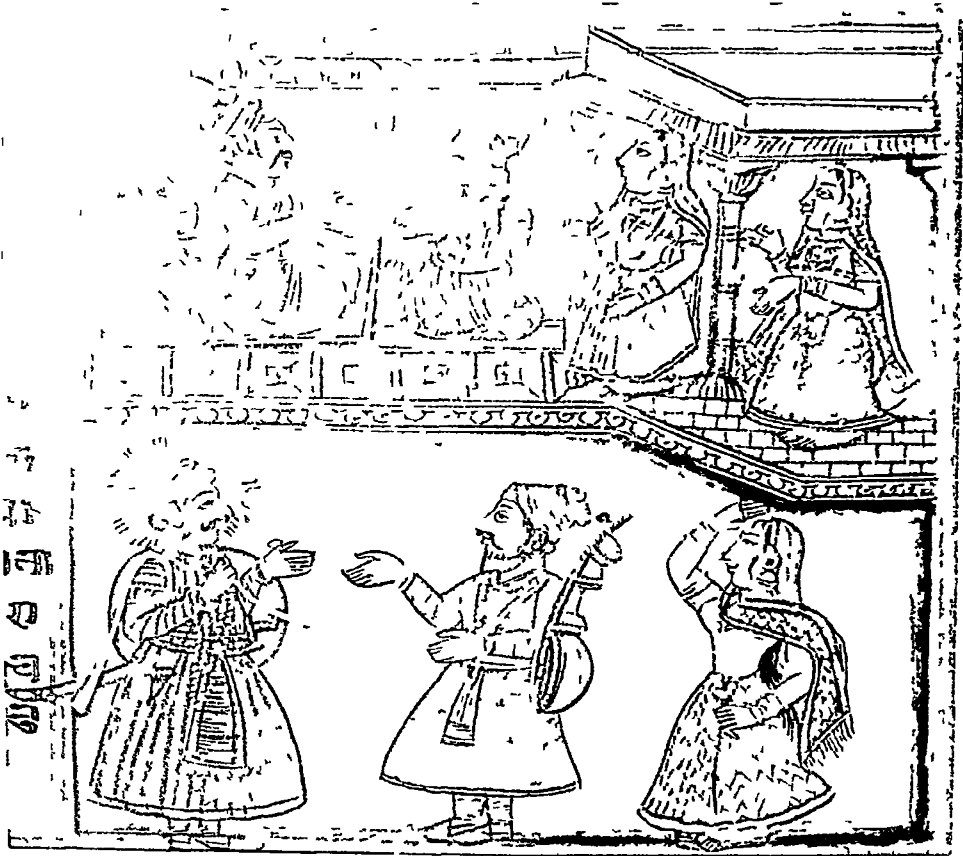
ચિત્ર ૧૧૭ ધવલશેઠની સાથે વાત કરતો ડૂબ નાયક (પાનુ ૧૨૪)

ત્ર ૧૧૮ ડૂબનાયકને શ્રીપાલના હાથે માન અપાવે છે (પાનુ ૧૭૫)

ચિત્ર ૧૧૯ વસુપાળ રાજા ડૂબનાયક ઉપર પ્રસન્ન થાય છે (પાનુ ૧૭૫)

ચિત્ર ૧૨૦ ડૂબનાયકને શ્રીપાલના હાથે પાનનુ બીડુ અપાવે છે (પાનુ ૧૨૫)

સિદ્ધચક્ર મુજ એહ મનોરથ પૂરશે હો લાલ મનોરથ૦
એહિજ મુજ આધાર વિઘન સવિ ચૂરશે હો ,, વિઘ૦
થિર કરી મન વચ કાય રહ્યો ઈક ધ્યાન શું હો ,, રહ્યો૦
તન્મય તત્પર ચિત્ત થયું તસ ગ્યાન શું હો ,, થયું૦ ૮

તતખિણ સોહમવાસી સૂરવર આવીયો હો ,, દેવ૦
વિમલેસર મણિહાર મનોહર લાવીયો હો ,, મનો૦
થઈ ઘણો સુપ્રસન્ન કુંવર કંઠે ઠવે હો ,, કુંવર૦
તેહ તણો કર જોડી મહિમા વરણવે હો ,, મહિમા૦ ૯

જેહવું વંછે રૂપ તે થાયે તતખીણે હો ,, તે થાયે૦
તતખીણ વાછિત ઠામ જાયે ગયણાંગણે હો ,, જાયે૦
આવે વિણ અભ્યાસ કલા જે ચિત્ત ધરે હો ,, કળા૦
વિષના વિષમ વિકાર સઘલા સંહરે હો ,, તે૦ ૧૦

સિદ્ધચક્રનો સેવક હું છું દેવતા હો ,, કે હું છું૦
કેઈ ઉદ્ધરીયા ધીર મેં એહને સેવતા હો , કે એહને૦
સિદ્ધચક્રની ભક્તિ ઘણી મન ધારજો હો ,, ઘણી૦
મુજને કોઈક કામ પડે સંભારજો હો ,, પડે૦ ૧૧

અર્થઃ—પછી **શ્રીપાલકુ**વર સધ્યા સમયે પોતાના આવાસમા આવી વિચારવા લાગ્યો કે—"કુંડલપુર તો ઘણુ છેટે રહેલ છે તો ત્યા શી રીતે પહોચાય ? અહા ! જો દૈવે મનુષ્યોને પાખો આપી હતે તો માણુસ સારા સુખસાધનવાળા ગણાત, કેમકે તે પોપટ વગેરે પંખીઓની પેઠે દેશવિદેશમા ફરી ફરીને કૌતુક દેખતા હોત, પણ મારો આ મનોરથ તો સિદ્ધચક્રજી મહારાજ પૂર્ણ કરશે અને એ જ મને આધારરૂપ હોવાથી મારા સર્વ વિઘ્નો ચૂરી નાખશે જ " ઈત્યાદિ વિચારી તન મન વચનને સ્થિર કરી એક સિદ્ધચક્રજીના જ ધ્યાનમા લીન રહ્યો એટલુ જ નહિ પણ તે ધ્યાનમા તદાકાર થઈ જવા પોતાના ઉત્તમ જ્ઞાનદ્વારા પોતાનુ ચિત્ત તત્પર કર્યું ધ્યાનની એકાગ્રતા થવાથી તે જ વખતે સૌધર્મ દેવલોકનો રહેનાર વિમળેશ્વર યક્ષ મનોહર મણિયોનો હાર લઈ ત્યાં આવ્યો અને બહુ જ પ્રસન્ન થઈને તે હાર કુવરના કંઠમા પહેરાવી હાથ જોડી (તે હારનો)

મહિમા વર્ણવવા લાગ્યો—“ આ હારના પ્રભાવ વડે જેવુ રૂપ કરવાની ચાહના કરશો તેવુ થશે, તથા જ્યા જવાની ઇચ્છા હશે ત્યા તુરત જ આકાશ માર્ગે જઈ શકશો વગર અભ્યાસ કર્યે જે કળા શીખવાનો ચિત્તમા ઈરાદો કરવાથી તુરત જ તે કળા પૂરેપૂરી રીતે આવડી જાય છે અને સ્થાવર જગમ વિષના વસમા વિકારો પણ આના ન્હવણજળથી તે જ ક્ષણે નાશ થાય છે હે કુવર ! હુ સિદ્ધચક્રજીનો સેવક દેવ છુ અને મેં કેઈક સિદ્ધચક્રજીના સેવન કરનારાઓને ચિતા, દુખથી પાર કરેલ છે, માટે કહુ છુ કે તમો પણ એ જ સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ વિશેષ પ્રકારથી મનની અદર ધારણ કરજો અને કાંઈ પણ કામ પડે તો તુરત મને યાદ કરજો કે જેથી હાજર થઈ સકળ મન કામના સિદ્ધ કરીશ ” —૭ થી ૧૧

એમ કહીને દેવ તે નિજ થાનક ગયો હો લાલ, તે નિજ૦
કુંઅર પોઢયો સેજ નિચિંતો મન થયો હો ,, નિચિંતો૦
જાગ્યો જિસે પરભાત તિસે મન ચિંતવે હો ,, તિસે૦
કુંડલનયર મઝાર જઈ બેસું હવે હો ,, જઈ૦ ૧૨

નયણ ઉઘાડી જામ વિલોકે આગળે હો ,, વિલોકે૦
દેખે ઊભો આપ નયરની ભાગળે હો ,, નયર૦
દીઠા તિહાં દરવાન તે વીણ વજાવતા હો ,, તે વીણ૦
રાજકુંઅરીનાં રૂપ કલા ગુણ ગાવતા હો ,, કલા૦ ૧૩

ચિત્ત માંહિ ચિંતી રૂપ કરે તિહાં કૂબડું હો ,, કરે૦
ઉભડ શીશ નિલાડ વદન જિશ્યું તુંબડું હો ,, વદન૦
ચૂએ ચૂંચી આંખ દાંત સવિ મોકલા હો ,, દાંત૦
વાંકા લાંબા હોઠ રહે તે મોકલા હો ,, રહે તે૦ ૧૪

ચિહું દિશિ બેઠું નાક કાન જિમ ઠીકરા હો ,, કાન૦
પૂંઠ ઉચી ખંધ હિયે બિહું ટેકરા હો ,, હિયે૦
કોટ કેડ ઉર પેટ મિલિ ગયાં ઢૂંકડા હો ,, મિલિ૦
ઢૂંકી સાથળ જંઘ હાથ પગ ટૂંકડા હો ,, હાથ૦ ૧૫

ઠક ઠક ઠવતો પાય નયર માંહિ નીકલ્યો હો લાલ નયર૦
તે નિહાળી લોક ખલક જોવા મિલ્યો હો ,, ખલક૦
જિહાં શીખે છે વીણુ–કલા તિહાં આવીયો હો ,, કળા૦
આવ્યા રાજકુમાર મલી બોલાવીયા હો ,, મળી૦ ૧૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે કહીને દેવ પોતાના સ્થાનકે ગયો કુંવર સુખશય્યામાં નિશ્ચિંત મનવાળો થઈ સૂઈ ગયો જ્યારે પ્રભાત થયુ અને જાગ્યો ત્યારે કુંવરે આંખ મીંચી મનમાં ચિંતવ્યુ કે 'હુ કુંડલપુર શહેરમાં જઈને બેસુ ' આ પ્રમાણે ચિંતવ્યુ કે હારના પ્રભાવથી પલકવારમા ચિંતવેલા શહેરની ભાગોળે જઇને ઊભો અને આંખ ઉઘાડી જોયુ તો તે શહેરની બહાર ઊભેલો જ જણાયો ત્યા તો દરવાજાના પહેરેગીર–દરવાનો પણ વીણા વગાડતા અને રાજકુવરીના રૂપ, કળા, ગુણુના ગાયનો ગાતા નજરે પડયા એટલે કુવરે મનમાં ચિંતવ્યુ કે–" કૂબડાનુ રૂપ થાઓ ! " એવુ વિચાર્યું કે દૈવી ચમત્કારથી એવું રૂપ થયુ કે માથુ અને કપાળ બેઉ ઉંચા દેખાવવાળાં, તૂબડા જેવુ મ્હોઢુ, પાણી ઝરતી ચૂંચી આંખો, સિખળવિખળ થએલા દાંત, વાંકા તેમજ લાંબા અને એકબીજાને ન મળે એવા પહોળા હોઠ, ચોમેરથી ચપટુ–બેસી ગએલું નાક, ઠીકરા જેવા કાન, ઉંચી અને ઘણી ખંધી પીઠ, બહુ ટેકરાવાળી છાતી, ડોક, કેડ, હૃદય અને પેટ એ બધા એક બીજાથી મળી જઇ હુકડાં આવ્યા હોય તેવાં, ટુંકા કદની સાથળો અને પીંડીઓ, ટૂંકડા હાથ, પગ, અને ઠમકતી ચાલ–એવા વામણારૂપ સહિત હળવે હળવે ચાલતો કૂબડો શહેરમાં દાખલ થયો, કે તેને જોઈને લોકોના ટોળેટોળા જોવા એકઠા થવા લાગ્યાં પણ વામન તો તે લોકોને પૂછતો અને આનંદ બક્ષતો જ્યાં વીણાની કળા શીખવનાર આચાર્ય રહેતો હતો ત્યાં જઇ પહોચ્યો —૧૨ થી ૧૬

આવો આવો જુહાર પધારો વામણા હો લાલ, પધા૦
દીસો સુંદર રૂપ ઘણું સોહામણા હો ,, ઘણું૦
કિહાંથી પધાર્યા રાજ કહો કુણ કારણે હો ,, કહો૦?
કેહને દેશો મોહત જઈ ઘર બારણે હો ,, જઈ૦ ૧૭

કુબ્જ કહે અમે દૂર થકી આવ્યા અહીં હો ,, આ૦
હાંસું કરતાં વાત તુમ્હે સાચી કહી હો ,, તુમ્હે૦
વીણા ગુરૂની પાસ અમે પણ સાધશું હો ,, અમે૦
કરશે જો જગદીશ તો તુમથી વાધશું હો ,, તો તુમ૦ ૧૮

વિદ્યાચારીજ પાસ જઈ ઇમ વીનવે હો લાલ જઈ૦
વીણાનો અભ્યાસ કરાવો મુજ હવે હો ,, કરા૦
ખડગ અમૂલિક એક કર્યું તસ ભેટણું હો ,, કર્યું૦
તવ હરખ્યા ગુરૂ મહોત દિયે તસ અતિ ઘણું હો ,, દિયે૦ ૧૯

વીણા એક અનૂપમ દીધી તસ કરે હો ,, કે દીધી૦
દેખાડે સ્વર નાદ ઠેકાણાં આદરે હો ,, ઠેકાણાં૦
ત્રટ ત્રટ તૂટે તાંત ગમા જાએ ખસી હો ,, ગમા૦
તે દેખી વિપરીત સભા સઘલી હસી હો ,, સભા૦ ૨૦

અર્થ:—ત્યાં વીણાની કળા શીખતા રાજકુમારો પણ નવાઇભર્યું રૂપ જોઇ સ્હામે આવી હાસ્યવચનો બોલવા લાગ્યા—" આવો આવો પધારો વામણાજી ! જુહાર છે—તમને નમસ્કાર છે ! આપ તો સુદર અને ઘણા જ સોહામણા રૂપવાળા દેખાઓ છો (!) રાજ ! કયાંથી પધાર્યા છો ? શ્યે કામે પધારવુ થયુ છે ? અને કોના ઘરને બારણે જઈ મહત્વતા આપશો ? " આ પ્રમાણે સાભળી ગભીર અને ગુણવત વામનરૂપ કુવરે જવાબ આપ્યો કે—" અમે દૂર દેશથી અહી આવ્યા છિએ, અને તમોએ જે મશ્કરી કરતા વાત કહી, પણ તે બધી સાચી જ કહી છે ગુરૂ મહારાજની પાસે અમે પણ વીણાની કળાનુ સાધન કરીશુ અને જગદીશ કૃપા કરશે તો તમો બધાઓથી વીણાની કળામા આગળ વધી વિજય જ મેળવીશુ " એટલુ કહીને વામન વિદ્યાચાર્યની પાસે જઇ આ પ્રમાણે વીનવવા લાગ્યો—" કૃપાળુ ! મને હવે વીણાનો અભ્યાસ કરાવો " એમ કહી તુરત મહા મૂલ્યવાળુ એક ખડ્ગનુ ભેટણુ કર્યું એ જોઈ ગુરૂ પણ રાજી થયા અને વામનને ઘણું માન આપી તેમણે એક અનુપમ વીણા તેના હાથમા આપી સ્વરથી થતી રાગની ઉત્પત્તિના ઠેકાણાં (સારીગમ વગેરે) બતાવવાનો આરભ કર્યો એટલે બીજા કુવરોને હાસ્ય કરવાની મજા અને મૂર્ખતાનો ભાસ પ્રકટ થવાની જગા મળે તે માટે વામને તાતો એટલી બધી તો ચડાવી દીધી કે ત્રટ ત્રટ કરી તે બધી તૂટી ગઈ અને ગમા—પડદા ખસી ગય એ જોઇને કુવરોની મળેલી સભા વિપરીત બનાવને લીધે હસવા લાગી જો કે આ પ્રમાણે થયુ તો પણ ગુરૂએ મેળવેલી ભેટ કિમતી હોવાથી તે નુકસાન તરફ બેદરકારી બતાવી બીજી સુદર વીણા આપી વામનને વીણા બજાવવાની કળા શીખવાડવા માંડી —૧૭ થી ૨૦

હવે પરીક્ષા હેત સભા મહોટી મલી હો લાલ, સભા૦
ચતુર સંગીત વિચક્ષણ બેઠા મન રળી હો ,, કે બેઠા૦

આવી રાજકુમારી કલા ગુણ વરસતી હો લાલ કલા૦
વીણા પુસ્તક હાથ જે પરતક્ષ સરસતી હો ,, જે પર૦ ૨૧
દરવાનેં દરબાર કુબજ જવ રોકીયો હો ,, કુબજ૦
દીધું ભૂષણ રત્ન પછે નવી ટોકીયો હો ,, પછે૦
આવ્યો કુંવરી પાસ ઇચ્છારૂપી વડો હો ,, ઇચ્છા૦
કુંવરી દેખે સરૂપ બીજા સવિ કૂબડો હો ,, બીજા૦ ૨૨

સા ચિંતે મુજ એહ પ્રતિજ્ઞા પૂરશે હો ,, પ્રતિજ્ઞા૦
સફળ જનમ તો માનશું દુર્જન ઝૂરશેં હો ,, કે દુર્જ૦
જે એહથી નવિ ભાંજશે મનનું આંતરૂં હો ,, કે, મન૦
કરી પ્રતિજ્ઞા વયર વસાવ્યું તો ખરૂ હો ,, વસા૦ ૨૩

દાખે ગુરૂ આદેશેં નિજ વીણા કલા હો ,, કે, નિજ૦
જામ કુમાર કુમાર સમા મદ આકુળા હો ,, સમા૦
તામ કુમારી દેખાવે નિજ ગુણ ચાતુરી હો ,, કે, નિજ૦
લોકે ભાખ્યું અંતર ગ્રામ ને સુરપુરી હો ,, કે, ગ્રામ૦ ૨૪

અર્થ:—મુકરર કરેલા ઠરાવ મુજબ જ્યારે મહિનો પૂર્ણ થયે પરીક્ષાનો દિવસ આવ્યો ત્યારે પરીક્ષા લેવાને માટે મોટી સભા એકઠી થઈ અને તેમાં સંગીતશાસ્ત્ર વિચક્ષણ ચતુરજનોએ આવી મનની મોજ સાથે બેઠક લીધી એટલે રાજકુમારી ગુણસુદરી તેઓની વીણા કળા સબધી પરીક્ષા લેવા કળા તથા ગુણોની વૃષ્ટિ કરતી, તેમ જ વીણા અને પુસ્તક હાથમાં ધારણ કરીને જાણે સરસ્વતી દેવી જ આવી ન હોય ? તેવી દેખાતી ત્યાં આવી પહોચી કુવરીને આવી જાણી વામનજી પણ તે દરબારમાં દાખલ થવા દરવાજા આગળ આવી પહોચ્યા કે તેનુ વામન સ્વરૂપ જોઈ અદર જતા દરવાનેં તુરત રોકચો એટલે વામનજીએ પણ તુરત રોકવાનુ કારણ ધ્યાનમાં લઇ દરવાનને એક રત્નજડિત દાગીનો બક્ષ્યો કે તેણે પણ તુરત અટકાવ્યા વગર વામનને અદર જવા દીધો વામન અદર પ્રવેશ કરી જ્યા કુવરી ઊભી છે, ત્યાં ઇચ્છા પ્રમાણે રૂપ કરનાર કુબ્જકુવર જઈ પહોચ્યો તેનુ ખરૂ સ્વરૂપ તો માત્ર કુવરી જ જોતી હતી, પરતુ બીજા બધાઓ તેને કૂબડા રૂપે જ દેખતા હતા કુબ્જને જોઈ કુવરી ચિતવવા લાગી—મારી પ્રતિજ્ઞા આ પુરુષ જ પૂર્ણ કરશે અને એમ થવાથી મારો જન્મ સફળ થશે, તથા જે જે મારા દુશ્મનો હશે

તે તે ઝૂરતા જ રહેશે તેમ જ જો આ પુરુષથી મારા મનનું આંતરૂ નહિ ભાંગશે તો પછી આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને મે ખરેખરૂ નકામું બધાઓથી વૈર જ વસાવ્યું છે એમ જ માનવુ પડશે " ઈત્યાદિ વિચાર કરે છે, એટલામા તો ગુરૂએ તમામ વીણાના અભ્યાસી શિષ્યરૂપ મનુષ્યોને આજ્ઞા આપી કે તુરત બધા રાજકુમારો વગેરે ઉતાવળા થતા, અહંકારયુક્ત બનતાં, આકળા થઈ પોતપોતાની વીણા બજાવી ચાતુરી બતાવી રહ્યા, ત્યારે ગુણસુંદરીએ પણ પોતાની વીણા સબધી ચાતુર્યતા બતાવી એટલે સાંભળનારા લોકોએ કહ્યુ કે-" કુવરીની વીણાચાતુરી અને બીજાઓની વીણાચાતુરી વચમા ગામડા અને દેવપુરી જેટલો મોટો તફાવત છે" —૨૧ થી ૨૪

કુંવરી કલા આગેં હુઈ કુંવર તણી કલા હો લાલકે, કુવર૦
ચંદ્રકલા રવિ આગે તે છાશ ને બાકુલા હો ,, તે છાશ૦
લોક પ્રશંસા સાંભળી વામન આવીયો હો ,, કે, વામ૦
કહે કુંડલપુરવાસી ભલો જન ભાવીયો હો ,, ભલો૦ ૨૫

કુંવરી શંકી તેણ વીણા દિયે તસુ કરે હો ,, વીણા૦
કહેં કુમાર અશુદ્ધ છે એ વીણા ધુરે હો ,, એ વીણા૦
વીણ સગર્ભને દાધો દંડ ગળે ગ્રહ્યું હો ,, કે, દંડ૦
તુંબડ તેણે અશુદ્ધ—પણું મેં તસ કહ્યું હો ,, પણું૦ ૨૬

દાખી દોષ સમારી વીણ તે આલવે હો ,, વીણ૦
હુઈ ગ્રામની મૂર્ચ્છના કિંપિ ન કો ચવે હો ,, કે, કિંપિ૦
સૂતા લોકનાં લેઈ મુકુટ મુદ્રા મણિ હો ,, મુકુ૦
વસ્ત્રાભરણ લેઈ કરી રાશિ તે અતિ ઘણી હો ,, કે. રા૦ ૨૭

જાગ્યા લોક અછેરૂં દેખી એહવું હો ,, કે, દેખી૦
પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા કુમારી ચિત્ત હરખિત થયું હો ,, ચિત્ત૦
[ત્રિભુવનસાર કુમાર ગળે વરમાલિકા હો ,, ગળે૦
હવે ઠવે નિજ માને ધન્ય તે બાલિકા હો ,, ધન્ય૦]
વીણા નાદ વિનોદ તે રીઝી ખરી હો ,, કે, તો૦ ૨૮
કંઠે ઠવે વરમાલ તેહને કુંવરી હો ,, કે કુંવરી૦

વામન વરીયો જાણી નૃપાદિક દુઃખ ધરે હો લાલ નૃપા૦
તામ કુમાર સ્વભાવનું રૂપ તે આદરે હો ,, રૂપ૦

અર્થ:—કુવરની કળા પાસે બીજા રાજકુવરોની કળા સૂર્યની કળા આગળ ચદ્રની કળાની જેમ નિસ્તેજ–ઝાખી થઈ પડે તેવી થઈ પડી છે, એટલુ જ નહિ પણ છાશ ને બાકળા જેવો મેળ થઈ પડયો ”

આ પ્રમાણે કુવરીની વીણાચાતુરી સબધી સભાજનોએ પ્રશંસા કરી, તે સાભળીને વામનજી ત્યા આવ્યો તેને જોઈને સઘળા જનો હાસ્યમા બોલવા લાગ્યા કે–“ આ કૂબડો કુડલપુરના રહેનારા લોકોને ભલો પસદ પડ્યો છે ! કુવરીએ તો જાણે પહેલાથી જ વામન સાથે સકેત કરી મૂકયો હોય નહિ તેવી રીતે વામનજી નજીક આવતા તુરત જ પોતાના હાથમાની વીણા તેના હાથમાં આપી તે લઈ વામન બોલ્યો કે–“ પહેલાં તો આ વીણા જ અશુદ્ધ છે, કેમકે આ વીણાના તુબડાનો ગર્ભ બરાબર નથી અને તે ગર્ભરહિત થયુ જ નથી આ વીણાનો દડ (વચ્ચેનું લાકડુ) ગળે ગ્રહેલ છે એટલે જે લાકડુ છે તે દાઝી ગએલ લાકડાનો બનાવેલો છે જેના લીધે બરોબર શુદ્ધ અવાજ કહાડી શકે તેમ નથી. માટે અશુદ્ધ વીણા મે કહેલ છે ” ઈત્યાદિ દોષ બતાવી પછી વીણાને બરોબર સમારી વામનજી આલાપ કરવા લાગ્યો અને સમયને અનુસરતો રાગ ગાઇ તેણે એવી તો ગ્રામમૂર્છના દ્વારા છાયા આપી, કે જેથી સાંભળનારાઓ મૂર્ચ્છાવત બની ગયા, અને લાકડા જેવા થઈ રહ્યા એટલે વામનજીએ તે શૂન્યચેતનાવાળા લોકોના મુકુટ–શિરપેચ–પાઘડી અને વીટી વગેરે, રત્નજડિત દાગીના તથા વસ્ત્રો એકઠા કરી લઈ એક મોટો ઢગલો બનાવી મૂકયો. જ્યારે લોકો મૂર્છામાથી જાગ્યા ત્યારે પોતે દાગીના વસ્ત્રો ગુમાવી બેઠેલ તથા બેભાન થઇ ગએલ જોઈ તેઓ બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યા આમ થવાથી કુવરી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે પ્રસન્ન મનવાળી થઇ અને સ્વર્ગ–મૃત્યુ–પાતાળ એ ત્રણે ભુવનની અદર સારરૂપ કુવર **શ્રીપાળ**ના ગળામા વરમાળા પહેરાવી પોતાના જન્મને ધન્ય માનવા લાગી જો કે કુવરીએ તો મનમાન્યાને વર્યો, તો પણ વામન વરને વરવાથી કુવરીના પિતા તથા અન્ય રાજાઓ વગેરે મનમા દુખ ધરવા લાગ્યા એ જોઈ **શ્રીપાળ**કુવરે પોતાનુ જે મૂળનુ રૂપ હતુ તે પ્રકટ કર્યું

—૨૫ થી ૨૯

શશીરજની હરગૌરી હરી કમલા જિશ્યો હો લાલ, હરી૦
યોગ્ય મેલાવો જાણી સવિ ચિત્ત ઉલ્લસ્યો હો ,, સવિ૦ ૨૯
નિજ બેટી પરણાવી રાજા ભલી પરેં હો ,, રાજા૦
દિયે હયગય ધણ કંચણ પૂરે તસ ઘરેં હો ,, પૂરે૦

પુણ્ય વિશાળ ભૂજાલ તિહાં લીલા કરે હો લાલ તિહાં૦
ગુણસુંદરીની સાથ શ્રીપાલ તે સુખ વરે હો ,, શ્રીપા૦ ૩૦
ત્રીજે ખંડે ઢાલ રસાલ તે પાંચમી હો ,, રસા૦
પૂરીએ અનુકૂલ સુજન મન સંક્રમી હો ,, સુજ૦
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાતાં ચિત્ત ન કુણ તણો હો ,, ચિત્ત૦
હરખે વરસે અમિય તે વિનય સુજશ ઘણો હો ,, તે૦ ૩૧

અર્થ:—એટલે તો જોઇએ તેવી જોડી મળેલી જોઈ, જાણે શરદપુનમની રાત્રી તથા શિવજી અને પાર્વતીજી તથા શ્રીકૃષ્ણ અને લક્ષ્મીજીની જોડી જેવી જોડી મળી હોયની ? તેવી જણાવા લાગી, એથી સર્વના મન ઉલ્લાસવત થયા રાજાએ પણ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાની પુત્રી **શ્રીપાળ**કુવરને ભારે મહોત્સવપૂર્વક પરણાવી, તથા હાથી, ઘોડા, ધન અને સોનુ વગેરે અર્પણ કરી કુવર **શ્રીપાલજી**ને રહેવા આપેલ મહેલ પૂર્ણ ભરી દીધો વિશાળ ભુજા અને વિશાળ પુણ્યવત **શ્રીપાળ**કુવર ત્યા રહીને ગુણસુદરીની સ ગાથે ઉત્તમ સુખસહિત આનદક્રીડા વિલસવા લાગ્યો (**યશોવિજયજી**) કહે છે કે—આ **શ્રીપાળ** રાસના ત્રીજા ખડની અ દર આ રસીલી પાચમી ઢાળ જે પૂર્વના કર્ત્તા **વિનયવિજયજી** આ ઢાળની રચના કરતાં કરતા દેવલોક પહોચ્યા અને આ ઢાળ અધુરી મૂકી ગયા હતા તે જોઇએ તેવી રીતે મે પૂર્ણ કરી, તે સજ્જન પુરુષોના મનમા ગમી અને સહુ કોઇના મનમા હર્ષનો વર્ષાદ વરસો તેમ જ તે પ્રાણી ઘણો વિનય અને સુયશ પામે એમ કહેતા બને કવિવરોના નામ સૂચન કર્યા —૩૦ થી ૩૧

દોહા ૭૬

પુણ્યવંત જિહાં પગ ધરે, તિહાં આવે સવિ ઋદ્ધિ,
તિહાં અયોધ્યા રામ જિહાં, જિહાં સાહસ તિહાં સિદ્ધિ. ૧
પુણ્યવંતને લચ્છિનો, ઇચ્છા તણો વિલંબ;
કોકિલ ચાહે કંઠરવ, દિયે લુંબ ભર અંબ. ૨
પુણ્યેં પરિણતિ હોયે ભલી, પુણ્યેં સુગુણ ગરિષ્ઠ;
પુણ્યેં અલિય વિઘન ટળે, પુણ્યેં મિલે તે ઇષ્ઠ. ૩

અર્થ:—પુણ્યવત મનુષ્ય જ્યા જ્યા પગ ધરે ત્યા ત્યા, જેમ જ્યા જ્યા રામચદ્રજી નિવાસ કરતા ત્યા ત્યા અયોધ્યા કહેવાતી, તેવી જ રીતે, જ્યા જ્યા સાહસ ત્યા ત્યા સિદ્ધિ

ચિત્ર ૧૨૧ શ્રીપાલ સૈન્ય સાથે લડવા તૈયાર થયો

(પાનું ૧૨૮)

ચિત્ર ૧૨૨ શ્રીપાલની બન્ને સ્ત્રીઓને પ્રધાન માનથી બોલાવે છે (પાનું ૧૨૯)

ચિત્ર ૧૨૩ શ્રીપાલની બને સ્ત્રીઓ રાજાના દરબારમા આવે છે (પાનુ ૧૦૯)

ચિત્ર ૧૨૪ ધવલશેઠને બાધી મગાવે છે (પાનુ ૧૩૦)

પ્રાપ્ત થાય છે પુણ્યવંત મનુષ્યને લક્ષ્મી મળવાનો વિલંબ જ્યાં ઇચ્છા ન કરે ત્યાં સુધીનો જ હોય છે જેમ કોયલડી મીઠો અવાજ ઉચ્ચારવાની ઇચ્છા કરે છે કે તુરત આંબો મ્હોરથી તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે તેમ તેમ જ પુણ્યના પ્રભાવ વડે મનની પરિણતી–વિચારણા પણ સારી હોય છે, પુણ્યના પ્રભાવ વડે સારા ગુણો સહિત મોટાઈ પ્રાપ્ત થાય છે, પુણ્યના પ્રભાવ વડે વિઘ્નો દૂર જાય છે, અને પુણ્યના પ્રભાવ વડે ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે —૧ થી ૩

ઢાળ છઠ્ઠી—સુણ સુગુણ સનેહી રે સાહિબા—એ દેશી

એક દિન એક પરદેશીયો, કહે કુંવરને અદ્દભુત ઠામ રે;
સુણો જોયણ ત્રણસેં ઉપરેં, છે નયર કંચનપુર નામ રે.
જૂઓ જૂઓ અચરિજ અતિ ભલું. ૧
તિહાં વજ્રસેન છે રાજિયો, અરિકાલ સબલ કરવાલ રે;
તસ કંચનમાલા છે કામિની, માલતી માલા સુકુમાલ રે. જૂ૦ ૨
તેહને સુત ચારની ઉપરે, ત્રૈલોક્યસુંદરી નામ રે;
પુત્રી છે વેદની ઉપરે, ઉપનિષદ યથા અભિરામ રે. જૂ૦ ૩
રંભાદિક જે રમણી કરી, તે તો એહ ઘડવા કર લેખ રે;
વિધિને રચના બીજી તણી, એહનો જય જસ ઉલ્લેખ રે. જૂ૦ ૪
રોમાગ્રે નિરખે તેહને, બ્રહ્માદ્વય અનુભવ હોય રે;
સ્મરણ અદ્વય પૂરણ દર્શને, તેહને તૂલ્ય નહી કોય રે. જૂ૦ ૫
નૃપેં તસ વર સરીખો દેખવા, મંડપ સ્વયંવર કીધ રે;
મૂલ મંડપ થંભે પૂતલી, મણિ કંચનમય સુપ્રસિદ્ધ રે. જૂ૦ ૬
ચિહું પાસ વિમાણાવળી સમી, મંચાતિમંચની શ્રેણિ રે;
ગોરવ કારણ કણરાશિ જે, ઝીપીજે ગિરિવર તણી રે. જૂ૦ ૭
તિહાં પ્રથમ પક્ષ આષાઢની, બીજે છે વરણ મુહૂર્ત્ત રે;
શુભ બીજ તે બીજ કાલ છે, પુણ્યવંતને હેતુ આયત્ત રે. જૂ૦ ૮

અર્થ:—એક દિવસ એક પરદેશી મુસાફર કુંવર શ્રીપાળને આશ્ચર્યકારી વાત

કહેવા લાગ્યો–"મહારાજ! અહીથી ત્રણશે જોજન ઉપર કચનપુર નગર છે, ત્યા વજ્રસેન નામનો રાજા કે જે દુશ્મનોનો અત આણનારી બળવાળી તરવાર વાપરવામા વખણાયલો છે તે રાજ્ય કરે છે તેને કચનમાળા નામની રાણી કે જેણીનુ શરીર માલતીની માળા સમાન સુકોમળ છે તેણીને ચાર કુવર ઉપર ત્રૈલોક્યસુદરી નામની એક કુંવરી છે તે જેમ ચાર વેદોની ઉપર વેદોના રહસ્યરૂપ ઉપનિષદ શોભે છે, તેમ ચાર પુત્રોની ઉપર કુવરી શોભે છે પુણ્યાત્મન્! આ જગતમા જ્યારે બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ પેદા કરી ત્યારે સુદર સ્ત્રીઓની પેદાશ કરવા પહેલાં, જેમ કોઇ ચિતારો કે લેખક પોતાનો હાથ જમાવવા પાટી ઘુટે છે ત્યારે જેવાં તેવા રૂપ–વર્ણ આલેખે છે, અને તે જ ચિતારા કે લેખકનો જ્યારે પૂરેપૂરો હાથ ચિત્ર ને લેખમા જામી જાય છે, ત્યારે તે સર્વોત્તમ ચિત્ર કહાડી જોનારને આનદ આપે છે, તેમ સુદર સ્ત્રીઓ બનાવવામા પાટી ઘુટવા સરખી રભા–ઉર્વશી તિલોત્તમા–મેનકા વગેરે અપ્સરાઓ બનાવી અને જ્યારે બ્રહ્માનો એ કામમાં હાથ વખાણવા લાયક જામ્યો ત્યારે સર્વોત્તમ સ્વરૂપવતી સ્ત્રી એક ત્રૈલોક્યસુદરીને જ નિપજાવી છે– ત્રૈલોક્ય-સુદરી બનાવી જેથી બ્રહ્માને સતોષ તો થયો, તો પણ બ્રહ્માને એક વિચાર પેદા થયો કે–'જ્યારે હુ એ ત્રૈલોક્યસુદરીને જ સહુથી સરસ રૂપાળી રચીને બેસી રહીશ ત્યારે તે સર્વ કરતા વિશેષ રૂપવત છે તે કેમ જણાશે ? તેથી પછી બીજી સ્ત્રીઓ બનાવી! મતલબ કે ત્રૈલોક્યસુદરીને સર્વ કરતા વિશેષ સ્વરૂપવાન બનાવી કે જેની તુલનામા બીજી કોઈ સ્ત્રી હોઇ શકે નહિ" મહારાજ! તે ત્રૈલોક્યસુદરીના સ્વરૂપ માટે એટલુ જ કહેવુ બસ છે કે તેણીના શરીરના રૂવાડાનો અગ્રભાગ જોવામા આવતા આનદની ઐક્યતાનો અનુભવ થાય, એટલે કે તેણીના રોમનો અગ્ર ભાગ જોવાથી ત્રણે લોકમા ફેલાવનારો આનદ એક જ જગાએ એકઠો થતા, જોનાર પુરુષ તદ્દન આનદમગ્ન થઈ જાય છે એટલે કે તેણીને જોનાર કામ-દેવમય–કામ વ્યાપ્ત થઈ જાય, કેમકે જોનારને એવી જ વિચારણા થાય કે–'કામદેવ ઘણો જ રૂપાળો છે અને આ કુવરી પણ અત્યત રૂપાળી છે' એવી અનૂપમ રૂપવતી હોવાને લીધે તેણીના પિતાએ તેણીના જ સરખો રૂપગુણ શીલસપન્ન વર પ્રાપ્ત થવાને માટે સ્વયવર મડપની રચના કરી છે, અને તે મડપમા મૂળ–મુખ્ય થાભલે એક રત્નજડિત સોનાની સુશોભિત પૂતળી ગોઠવેલ છે. તથા તે મડપમા જે જે રાજા વગેરે પધારશે તેઓને બેઠક લેવા માટે તે પુતળીની ચોમેર વિમાનોની પક્તિની પેઠે મોટા તેમ જ ન્હાના (પોત પોતાની લાયકાત મુજબ) માંચડા (બેઠકો) ગોઠવેલ છે, તેમ જ ત્યા જે જે રાજાઓ પધારશે તેઓને ગોરવનું ભોજન દેવાને માટે જે ધાન્ય વગેરે લાવવામા આવેલ છે તેના ઢગલા ડુગરને પણ શરમાવી નાખે તેટલા બધા મોટા છે અને તે સ્વયવરમાં સ્વય (પોતાની મેળે કુવરીને) વર વરવાનુ મુહૂર્ત આષાઢ માસના પ્રથમ પક્ષના બીજે દિવસે છે માટે હે ઉત્તમ કુલોત્તમ કુમાર! તે બીજ આવતી કાલે જ છે તો પુણ્યવતને સફળ-તાનુ કારણ સ્વાધીન હોવાથી કાર્ય સિદ્ધ કરો —૧ થી ૮

એમ નિસુણી સોવન સાંકળું, કુંવરે તસ દીધું તાવ રે;
ઘરે જઈ તે કુબજકૃતિ ધરી, તિહાં પહોતો હાર પ્રભાવ રે. જૂ૦ ૯
મંડપે પઈસંતો વારીયો, પોળીયાને ભૂષણ દેઈ રે;
તિહાં પહોતો મણિમય પૂતલી, પાસે બેઈઠો સુખ સેઈ રે. જૂ૦ ૧૦
ખરદતો ને નાક તે નાનડું, હોઠ લાંબા ઉંચી પીઠ રે;
આંખ પીળી કેશ તે કાબરા, રહ્યો ઊભો માંડવા હેઠ રે. જૂ૦ ૧૧
નૃપ પૂછે કેઇ સોભાગીયા, વળી વાગીયા જાગીયા તેજિ રે;
કહો કુણ કારણ તુમે આવીયા, કહે જિણ કારણ તુમે હેજ રે. ૧૨
તવ તે નરપતિ ખડખડ હસે, જૂઓ જૂઓ એ રૂપ નિધાન રે;
એહને જે વરશે સુંદરી, તેહનાં કાજ સર્યાં વધ્યો વાન રે. જૂ૦ ૧૩

અર્થ:—આ પ્રમાણે વધામણીરૂપ તે પુરુષનું કહેવુ સાંભળીને તેની ખુશાલીમા તેને સોનાનુ સાંકળુ બક્ષીસ કરી તે વખતેજ **શ્રીપાલ**કુવર ઘેર જઈ હાર પ્રભાવથી કુબડાનુ રૂપ બનાવી કંચનપુર જઇ પહોંચ્યો એટલુ જ નહીં પણ બીજને દિવસે ટાઇમ-સર મંડપમા દાખલ થવા ઉમંગભર ચાલ્યો,. પરંતુ તેનુ વિચિત્રહાસ્યરૂપ સ્વરૂપ જોઇ દરવાને તુરત અંદર જતા અટકાવ્યો એટલે કુબડાએ સોનાનો એક અમૂલ્ય દાગીનો દરવાનના હાથમા મૂકયો કે તુરત જ અંદર દાખલ થઇ જ્યાં મુખ્ય થાભલે રત્નજડિત સોનાની પૂતળી ગોઠવેલી છે ત્યા જઇ તેની પાસે જઇ સ્વસ્થ રીતે બેઠો એટલે ત્યાં બેઠેલા રાજાઓએ તે કુબ્જના સ્હામુ જોયુ તો તેના ગધેડા જેવા લાંબા દાંત, ન્હાનું નાક, લાંબા હોઠ, ઉંચી ખૂબ નીકળેલી પીઠ, પીળી–માંજરી આખો અને કાબરા વાળ હતા, છતાં મંડપની હેઠળ ઊભેલો જોઇ તે કુબ્જને બીજા રાજાઓએ પૂછ્યું કે—"અમે કેટલાક સૌભાગ્યવંત–રાજકન્યા વરવાને માટે અત્રે એકઠા થએલા છિએ, પણ તમો શું કામે અત્રે પધારેલા છો?" કુબડે ઉત્તર આપ્યો "જે કામે આપે અત્રે પગલાં કર્યા છે, તે કામ માટે જ હુ અહિ આવ્યો છુ" આવુ બોલવું સાંભળતાં જ રાજાઓ ખડખડ હસી પડયા અને ઉપહાસ્ય રૂપે એક બીજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા "જૂઓ! જૂઓ!! આ રૂપનો ભંડાર તો જૂઓ!!! આને જે કન્યા પરણશે તેણીના બધાએ કામ પૂર્ણ થયાં અને તેણીના શરીરનુ વાન પણ વધ્યુ એમ જ સમજી લ્યો"
—૯ થી ૧૩

ઇણ અવસરેં નરપતિ કુંઅરી, વર અંબર શિબિકા રૂઢ રે;
જાણિયેં ચમકતી વીજળી, ગિરિ ઉપર જલધર ગૂઢ રે. જૂ૦ ૧૪

મૂત્તાહલ હારે શોભતી, વરમાલા કરમાંહે લેઈ રે;
મૂલ મંડપ આવી કુંઅરને, સહસાશુચિ રૂપ પલોઈ રે. જૂ૦ ૧૫
જે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તે અનુભવ યોગ રે;
ઈણે વ્યતીકરેં તે હરષિત હુઈ, કહે હુઓ મુજ ઈષ્ટ સંયોગ રે. જૂ૦૧૬
તસ દ્દષ્ટિ સરાગ વિલોકતો, વિચેં વિચેં નિજ વામન રૂપ રે;
દાખે તે કુમરી સુવલ્લહી, પરિં પરિં પરખે કરી ચૂંપ રે. જૂ૦ ૧૭
સા ચિંતે નટનાગર તણી, બાજી વાજી પ્લુતે જેમ રે;
મન રાજી કાજી શું કરે ? આ જીવિત એહ શું પ્રેમ રે. જૂ૦ ૧૮
હવે વરણવે જે જે નૃપ પ્રતેં, પ્રતિહારી કરી ગુણ પોષ રે;
તે તે હેલે કુંઅરી દાખવી, વય રૂપ ને દેશના દોષ રે. જૂ૦ ૧૯
વરણવતાં જસ મુખ ઉજળું, હેલંતા તેહનું શ્યામ રે;
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખે રતિ અભિરામ રે. જૂ૦ ૨૦
છે મધુર યશોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દ્રાખ રે;
પણ જેહનું મન જિહાં વેધીયું, તે મધુર ન બીજા લાખ રે. જૂ૦ ૨૧

અર્થ:—આવી હાસ્યકારી વાતો ચાલે છે, તે દરમ્યાન રાજકુવરી પણ સુદર શૃગાર સહિત અમૂલ્ય જરિયાની કપડાથી અલકૃત દેવતાઈ પાલખીમા બેસી (તથા માથે નીલુ મેઘાડબર છત્ર ધરાવતી) સ્વયવર મડપમા શોભાયુક્ત આવી પહોચી કવિ કહે છે કે તે જાણે પર્વતની અદર ચડી આવેલા મેઘાડબરમા ગુપ્ત વીજળી ચમકી હોયની ? તેવી શોભતી હતી મોતીની માળાથી શોભતા કઠવાળી કુવરી હાથમા વરમાળા લઈ મુખ્ય મડપની અદર આવી મુખ્ય સ્તભ તરફ નજર કરી જોવા લાગી તો અકસ્માત પવિત્ર **શ્રીપાલ** કુવરનુ સુદર મૂળ સ્વરૂપ નિહાળીને મગ્ન થઈ **શ્રીપાલ**કુવરે કૂબડાનુ રૂપ ધારણ કરેલ છે તેને મડપમા આવેલા રાજાઓ વગેરે કૂબડા રૂપથી દેખે છે તે વિભાવરૂપ છે, અને **શ્રીપાળ**નુ મૂળ સ્વરૂપ છે તે સહજ સ્વાભાવિક છે, તેમા વિભાવનુ રૂપ કરેલ તે છોડીને સ્વભાવના મૂળ સ્વરૂપને રાજકુમારી દેખે છે તે જાણે અનુભવયોગ થયો છે એવુ મૂળ સ્વરૂપ નિહાળી કુવરી પોતાના ચિત્તમા વિચારવા લાગી—" આ સઘળા રાજા અને કુમારો બેઠા છે તે પૈકી આ પાસે ઊભેલા રસિક કુવરના રૂપ સરખુ બીજા કોઈનુ સુદર સ્વરૂપ નથી ! તેમ જ એમને જોવાથી મારૂ મન અત્યાનંદિત થયુ જેથી વિશ્રાતિવત બન્યુ

છે." આ સંબંધને લીધેથી કુંવરીએ મનમાં હર્ષવંત બની નિશ્ચય કર્યો કે—" ખચિત મને વાંછિત સંયોગનો મિલાપ થયો છે!" શ્રીપાળકુંવરે જ્યારે પોતાની તરફ કુંવરીની પ્યારભરી લાગણીની નજર જોઈ ત્યારે તે તેણીને જોતો પ્રેમ પરીક્ષા માટે વચમા વચમા એવું તો ખરાબ રૂપ દેખાડવા લાગ્યો કે જોતાં જ ચિત્ત ફાટી જાય, તો પણ કુંવરને વ્હાલી થઈ રહેલી કુંવરી તો વારંવાર કુંવરની પેઠે જ પ્રેમપરીક્ષા જોવા લાગી અને વારંવાર રૂપ પલટવાની રીતિ ધ્યાનમા લઈ આશ્ચર્યસહ વિચારવા લાગી કે—" આહા! બાજીગરની બાજી (ગોડિયાવિદ્યા—મદારીના ખેલ) ની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી તેમ, તથા ઘોડાના પેટમાં દોડતી વખત થતો પ્લુત શબ્દ ક્યાં (કયે ઠેકાણે) થાય છે તેની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી, તેમ આ કુંવરજીના ચરિત્રની પણ કોઈને ખબર—ગમ પડતી નથી અથવા તો બાજીગરની રમત અને ઘોડાના પેટમા થતો પ્લુત શબ્દ જોતજોતામાં બંધ પડી જનાર હોય છે, તેવી જ રીતે આ કુંવરજીએ વામનરૂપ ધર્યું છે, તે પણ થોડી જ વેળામાં બંધ પડી જનાર છે, કેમકે કામ જોગ આ રૂપ છે, પણ કાયમ જોગ નથી! એમ છતાં પણ કદિ કાયમ માટે હોય, તો પણ જો મારૂં મન એમની સાથે વરવા રાજી છે તો—" મન રાજી હોય તો કાજી શું કરે?" એ કહેવત મુજબ બીજાઓ શું કરનાર છે?! બસ મારે તો આ જીંદગી પૂર્ણ થતાં લગી આ કુંવરની સાથે જ સત્ય પ્રેમ રહેશે!" એમ નિશ્ચય કરી વ્યવહારને માન દેવા રાજકુંવરી બેઠેલા રાજાઓની હાર ભણી ચાલી એટલે બધા રાજાઓના ઇતિહાસની માહિતી ધરાવનાર દાસી કુંવરીની સાથે ને સાથે જ બધાઓની ઓળખ આપતી ચાલવા લાગી એટલે કે તે દાસી એક પછી એક રાજાની રિયાસત—રૂપ—ગુણ—વય—દેશ વગેરેનું વર્ણન કરી કુંવરીનુ મન લલચાવવા વર્ણન કરતી હતી, પરંતુ કુંવરી તો એક પછી એક રાજાના રૂપ—ગુણ—વય વગેરેમા દોષ દેખાડતી દેખાડતી આગળ વધતી ચાલી, મતલબ કે એણીની કોઈ તરફ પ્રેમનજર હતી જ નહીં જેથી કોઈ રાજાનું રૂપ, તથા અવસ્થા કે દેશ વગેરે કશું પણ સારૂં લાગતુ જ ન હતુ તે તો ઉલટી તેઓની બાબતોને જ વખોડી કહાડતી હતી આથી જ્યારે દાસી જે જે રાજાઓના વખાણ કરતી ત્યારે તો તે તે રાજાઓનાં મ્હો તેજવંત જણાતા હતાં, પણ જ્યારે દાસીના વખાણ કરી રહ્યા પછી કુંવરી તે દાસીના કથન માત્રને વખોડી દોષવંત દાખવતી હતી ત્યારે તે તે રાજાઓના મ્હોં નિસ્તેજ—ઝાખાં થઈ જતાં હતાં (કેમકે આશા નવું જીવન આપનારી અને નિરાશા જીવનને દૂર કરનારી હોય છે એટલે એમ થાય એ સ્વભાવિક જ નિયમ છે) આમ હોવાથી તે દાસી યશગુણોનુ વર્ણન કરતાં થાકી ગઈ, કારણ કે હજારો રાજકુમારો પૈકી એકે પણ જ્યારે પસંદ ન પડ્યો ત્યારે પછી દાસી પણ નિરાશ થઈને ચૂપકી પકડે તેમા નવાઈ શી? મનોહારિણી રાજકુંવરી તો શ્રીપાળ કુંવર કે જે કુબડાના રૂપમા હતો, છતા તેમના જ તરફ ધ્યાન લગાવીને વારવાર નિરખ્યા કરતી હતી કવિ કહે છે કે—જો કે શેલડી, દહીં, મધ, સાકર અને દ્રાખ એ બધાં જેવા

મૂત્તાહલ હારે શોભતી, વરમાલા કરમાંહે લેઈ રે;
મૂલ મંડપ આવી કુંઅરને, સહસાશુચિ રૂપ પલોઈ રે. જૂ૦ ૧૫
જે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તે અનુભવ યોગ રે;
ઈણે વ્યતીકરેં તે હરષિત હુઈ, કહે હુઓ મુજ ઈષ્ટ સંયોગ રે. જૂ૦૧૬
તસ દૃષ્ટિ સરાગ વિલોકતો, વિચેં વિચેં નિજ વામન રૂપ રે;
દાખે તે કુમરી સુવલ્લહી, પરિં પરિં પરખે કરી ચૂંપ રે. જૂ૦ ૧૭
સા ચિંતે નટનાગર તણી, બાજી વાજી પ્લુતે જેમ રે;
મન રાજી કાજી શું કરે ? આ જીવિત એહ શું પ્રેમ રે. જૂ૦ ૧૮
હવે વરણવે જે જે નૃપ પ્રતેં, પ્રતિહારી કરી ગુણ પોષ રે;
તે તે હેલે કુંઅરી દાખવી, વય રૂપ ને દેશના દોષ રે. જૂ૦ ૧૯
વરણવતાં જસ મુખ ઉજળું, હેલંતા તેહનું શ્યામ રે;
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખે રતિ અભિરામ રે. જૂ૦ ૨૦
છે મધુર યશોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દ્રાખ રે;
પણ જેહનું મન જિહાં વેધીયું, તે મધુર ન બીજા લાખ રે. જૂ૦ ૨૧

અર્થ:—આવી હાસ્યકારી વાતો ચાલે છે, તે દરમ્યાન રાજકુવરી પણ સુંદર શૃંગાર સહિત અમૂલ્ય જરિયાની કપડાથી અલંકૃત દેવતાઈ પાલખીમા બેસી (તથા માથે નીલુ મેઘાડંબર છત્ર ધરાવતી) સ્વયંવર મંડપમા શોભાયુક્ત આવી પહોંચી કવિ કહે છે કે તે જાણે પર્વતની અંદર ચડી આવેલા મેઘાડંબરમા ગુપ્ત વીજળી ચમકી હોયની ? તેવી શોભતી હતી મોતીની માળાથી શોભતા કંઠવાળી કુંવરી હાથમા વરમાળા લઈ મુખ્ય મંડપની અંદર આવી મુખ્ય સ્તંભ તરફ નજર કરી જોવા લાગી તો અકસ્માત પવિત્ર **શ્રીપાલ** કુંવરનુ સુંદર મૂળ સ્વરૂપ નિહાળીને મગ્ન થઈ **શ્રીપાલ**કુંવરે કૂબડાનુ રૂપ ધારણ કરેલ છે તેને મંડપમા આવેલા રાજાઓ વગેરે કૂબડા રૂપથી દેખે છે તે વિભાવરૂપ છે, અને **શ્રીપાળ**નુ મૂળ સ્વરૂપ છે તે સહજ સ્વાભાવિક છે, તેમાં વિભાવનુ રૂપ કરેલ તે છોડીને સ્વભાવના મૂળ સ્વરૂપને રાજકુમારી દેખે છે તે જાણે અનુભવયોગ થયો છે એવુ મૂળ સ્વરૂપ નિહાળી કુંવરી પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગી—" આ સઘળા રાજા અને કુમારો બેઠા છે તે પૈકી આ પાસે ઊભેલા રસિક કુંવરના રૂપ સરખુ બીજા કોઈનુ સુંદર સ્વરૂપ નથી ! તેમ જ એમને જોવાથી મારૂ મન અત્યાનંદિત થયુ જેથી વિશ્રાંતિવંત બન્યું

છે." આ સંબંધને લીધેથી કુંવરીએ મનમા હર્ષવંત બની નિશ્ચય કર્યો કે—"ખચિત મને વાંછિત સંયોગને મિલાપ થયો છે!" શ્રીપાળકુંવરે જ્યારે પોતાની તરફ કુંવરીની પ્યારભરી લાગણીની નજર જોઈ ત્યારે તે તેણીને જોતો પ્રેમ પરીક્ષા માટે વચમા વચમા એવું તો ખરાબ રૂપ દેખાડવા લાગ્યો કે જોતાં જ ચિત્ત ફાટી જાય, તો પણ કુંવરને વ્હાલી થઈ રહેલી કુંવરી તો વારંવાર કુંવરની પેઠે જ પ્રેમપરીક્ષા જોવા લાગી અને વાર વાર રૂપ પલટવાની રીતિ ધ્યાનમાં લઈ આશ્ચર્યસહ વિચારવા લાગી કે—"અહા! બાજીગરની બાજી (ગોડિયાવિદ્યા–મદારીના ખેલ) ની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી તેમ, તથા ઘોડાના પેટમાં દોડતી વખત થતો પ્લુત શબ્દ ક્યાં (કયે ઠેકાણે) થાય છે તેની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી, તેમ આ કુંવરજીના ચરિત્રની પણ કોઈને ખબર–ગમ પડતી નથી અથવા તો બાજીગરની રમત અને ઘોડાના પેટમાં થતો પ્લુત શબ્દ જોતજોતામાં બંધ પડી જનાર હોય છે, તેવી જ રીતે આ કુંવરજીએ વામનરૂપ ધર્યું છે, તે પણ થોડી જ વેળામાં બંધ પડી જનાર છે, કેમકે કામ જોગ આ રૂપ છે, પણ કાયમ જોગ નથી! એમ છતાં પણ કદિ કાયમ માટે હોય, તો પણ જો મારૂં મન એમની સાથે વરવા રાજી છે તો–"મન રાજી હોય તો કાજી શું કરે?" એ કહેવત મુજબ બીજાઓ શું કરનાર છે?! બસ મારે તો આ જીંદગી પૂર્ણ થતાં લગી આ કુંવરની સાથે જ સત્ય પ્રેમ રહેશે!" એમ નિશ્ચય કરી વ્યવહારને માન દેવા રાજકુંવરી બેઠેલા રાજાઓની હાર ભણી ચાલી એટલે બધા રાજાઓના ઇતિહાસની માહિતી ધરાવનાર દાસી કુંવરીની સાથે ને સાથે જ બધાઓની ઓળખ આપતી ચાલવા લાગી એટલે કે તે દાસી એક પછી એક રાજાની રિયાસત–રૂપ–ગુણ–વય–દેશ વગેરેનુ વર્ણન કરી કુંવરીનુ મન લલચાવવા વર્ણન કરતી હતી, પરંતુ કુંવરી તો એક પછી એક રાજાના રૂપ–ગુણ–વય વગેરેમા દોષ દેખાડતી દેખાડતી આગળ વધતી ચાલી, મતલબ કે એણીની કોઈ તરફ પ્રેમનજર હતી જ નહીં જેથી કોઈ રાજાનું રૂપ, તથા અવસ્થા કે દેશ વગેરે કશું પણ સારૂં લાગતું જ ન હતુ તે તો ઉલટી તેઓની બાબતોને જ વખોડી કહાડતી હતી આથી જ્યારે દાસી જે જે રાજાઓના વખાણ કરતી ત્યારે તો તે તે રાજાઓના મ્હોં તેજવંત જણાતા હતાં, પણ જ્યારે દાસીના વખાણ કરી રહ્યા પછી કુંવરી તે દાસીના કથન માત્રને વખોડી દોષવંત દાખવતી હતી ત્યારે તે તે રાજાઓનાં મ્હોં નિસ્તેજ–ઝાંખાં થઈ જતાં હતાં (કેમકે આશા નવું જીવન આપનારી અને નિરાશા જીવનને દૂર કરનારી હોય છે એટલે એમ થાય એ સ્વભાવિક જ નિયમ છે) આમ હોવાથી તે દાસી યશગુણોનુ વર્ણન કરતાં થાકી ગઈ, કારણ કે હજારો રાજકુમારો પૈકી એકે પણ જ્યારે પસંદ ન પડ્યો ત્યારે પછી દાસી પણ નિરાશ થઈને ચૂપકી પકડે તેમા નવાઈ શી? મનોહારિણી રાજકુંવરી તો **શ્રીપાળ** કુંવર કે જે કૂબડાના રૂપમા હતો, છતા તેમના જ તરફ ધ્યાન લગાવીને વારંવાર નિરખ્યા કરતી હતી. કવિ કહે છે કે–જો કે શેલડી, દહીં, મધ, સાકર અને દ્રાખ એ બધાં જેવાં

જોઈએ તેવા મીઠાશવાળાં છે, તો પણ જેનું મન જે ચીજની સાથે જોડાઇ ગયું હોય તેને તે જ ચીજ મીઠી લાગે છે, પરંતુ બીજી લાખો ચીજો મીઠી હોય તો તે બધી ફીકી જ લાગશે. મતલબ કે બીજા રાજાઓ ઘણા રૂપ ગુણ વગેરેથી અલંકૃત હોવા છતાં પણ કુંવરીનું મન **શ્રીપાળકુંવર**ની સાથે લાગેલું હોવાથી બીજા રાજાઓમાંથી એક પણ પસંદ પડતા જ નથી. —૧૪ થી ૨૧

ઈણે અવસરેં થંભની પૂતલી, મુખેં અવતરી હારનો દેવ રે;
કહે ગુણ ગ્રાહક જો ચતુર છે, તો વામન વર તતખેવ રે. જૂ૦ ૨૨
તે સુણી વરીયો તે કુંવરીએ, દાખે નિજ અતિહી કુરૂપ રે;
તે દેખી નિભૃંત્સે કુબ્જને, તવ રૂઠા રાણા ભૂપ રે. જૂ૦ ૨૩
ગુણ અવગુણ મુગ્ધા નવિ લહે, વરે કુબ્જ તજી વર ભૂપ રે;
પણ કન્યારત્ન ન કુબ્જનું. ઉકરડે શો વર ધૂપ રે. જૂ૦ ૨૪
તજ માલ મરાલ અમે કહું, તું કાગ છે અતિ વિકરાલ રે;
જો ન તજે તો એ તાહરૂં, ગલ નાલ લૂણે કરવાલ રે. જૂ૦ ૨૫
તવ હસીય ભણે વામન ઇસ્યું, તુમે જો નવિ વરીયા એણ રે;
તો દુર્ભગ રૂસો મુઝ કિસ્યું, રૂસો ન વિધિ શું કેણ રે ? જૂ૦ ૨૬
પરસ્ત્રી અભિલાષાના પાતકી, હવે મુઝ અસિધારા તિથ્થ રે;
પામી તુમે શુદ્ધ થાઓ સવે, દેખો મુઝ કેહવા હથ્થ રે. જૂ૦ ૨૭
એમ કહી કુબ્જેં વિક્રમ તિસ્યું, દાખ્યું જેણેં નરપતિ નઠ્ઠ રે;
ચિત્ત ચમક્યા ગગને દેવતા, તેણે સંતતિ કુસુમની વુઠ્ઠ રે. જૂ૦ ૨૮
હૂવો વજ્રસેન રાજા ખુશી, કહે બલ પરેં દાખવો રૂપ રે;
તેણે દાખ્યું રૂપ સ્વભાવનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપ રે. જૂ૦ ૨૯
દિયો આવાસ ઉત્તંગ તે, તિહાં વિલસે સુખ શ્રીપાલ રે;
નિજ તિલકસુંદરી નારીશું, જિમ કમલાશું ગોપાલ રે. જૂ૦ ૩૦
ત્રીજે ખંડે પૂરણ થઈ, એ છઠ્ઠી ઢાલ રસાલ રે;
જસ ગાતાં શ્રીસિદ્ધચક્રનો, હોય ઘર ઘર મંગલ માલ રે. જા૦ ૩૧

અર્થ—આ પ્રમાણે રાજાઓના મનરૂપી દરિયામા આશા નિરાશાની ભરતી–ઓટના મોજા ચાલી રહ્યાં હતા, તે દરમિયાન સ્વયંવર મંડપના મુખ્ય થાંભલામા ગોઠવેલી મુક્ત રત્નજડિત સોનાની પૂતળીની અંદર **શ્રીપાળકુંવરને** મળેલા હારનો દેવ–વિમળેશ્વર યક્ષ દાખલ થઈ કહેવા લાગ્યો—' હે કુંવરી ! જો તું ગુણગ્રાહક અને ચતુર હો તો આ વામનને તુરત વરી લે " આવું ચમત્કારિક વચન સાભળીને રાજકુમારિકાએ વામનના કંઠમા તે જ ક્ષણે વરમાળા પ્હેરાવી તેને વરી લીધો ત્યારે વરમાળા પ્હેરાવી ત્યારે કુંવરીની અંતરંગ પ્રેમપરીક્ષા જોવા **શ્રીપાળકુંવરે** પોતાનુ એવુ તો કુબડું રૂપ બતાવવા માંડ્યુ, કે જે જોઈને બધાએ કુબડાને તિરસ્કાર કરવા મંડી પડ્યા. અને તે રાણા, રાજા ગુસ્સે થઇને બોલવા લાગ્યા કે–"આ ભોળી રાજકુમારી ગુણ કે અવગુણને પણ જાણી શકતી નથી, તેથી જ શ્રેષ્ઠ રાજાઓને છોડી દઈ કુબડાને વરે છે, પરંતુ આ કન્યારત્ન કુબડાને લાયક નથી સુગંધવંત ધૂપ તો દેવની સમીપે જ થવો લાયક છે ઉકરડે શોભે નહિ " એમ બોલી કૂબડા પ્રત્યે તેઓ કહેવા લાગ્યા–" એ કુબડા ! અમે હંસ જેવા છિએ, અને તુ અત્યંત વિકરાળ કાગડા જેવો છે, માટે કહિયે છિએ કે શ્રેષ્ઠ માળા હંસની ડોકમા જ શોભે, નહીં કે કાગડાની કોટમા શોભે ? એથી ઝટ તુ તારા કંઠમા પડેલી વરમાળા તજી દે, જો નહી તજી દઇશ તો તારી ગરદન અમારી આ તરવારની ધારથી કાપી નાખીશુ " આવું તેઓનુ બોલવુ સાભળી વામન હસીને કહેવા લાગ્યો–" હે ભાઈઓ ! તમે તમારા કમનસીબને લીધે આ રાજકુમારીને વરવા ભાગ્યશાળી ન થયા, તો મારા ઉપર શા માટે ગુસ્સો લાવો છો ? ખરી રીતે તો તમારા પ્રારબ્ધ પર ગુસ્સો લાવી રૂપણું કરો કે જેણે તમને નિરાશ કર્યા છે હવે તો તમે બધાએ પરસ્ત્રીની અભિલાષા કરવાના પાપથી પાપી થયા છો, માટે એ પાપનુ પ્રાયશ્ચિત લેવા માટે આ મારી તરવારની ધારારૂપી તીર્થને ભેટી તમે પાવન થાઓ, અને જૂઓ તો ખરા કે મારા હાથ પણ કેવા છે ? હવે આ રાજકુમારી મારી સ્ત્રી થઈ છે જેથી એના તરફ ખરાબ નજર કરી તો મારી તરવારના જ ભોગ થઈ પડશો, છતા વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો થાઓ તૈયાર ને જૂઓ મારૂ પરાક્રમ એટલે બધી પંચાત મટી જશે " એમ બોલી કૂબડાએ એવુ તો પરાક્રમ બતાવ્યુ કે જે પરાક્રમ જોતા જ બધા રાજાઓ જીવ લઈ નાસી ગયા એ જોઇને કૌતુક જોવાને આકાશમા રહેલા દેવો પણ ચમત્કાર પામ્યા અને પ્રસન્ન થઈ તે વામનની ઉપર દેવોએ સુગંધી ફૂલોનો વરસાદ વરસાવ્યો આ પ્રમાણે બનેલો બનાવ જોઈ કુંવરીનો પિતા વજ્રસેન પણ ખુશી થઇ વામન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો–" જેવુ ચમત્કારિક પરાક્રમ બતાવ્યુ તેવું જ ચમત્કારિક આપનુ મૂળ સ્વરૂપ બતાવો એટલે આનંદ થાય " આવુ બોલવુ સાંભળી **શ્રીપાલકુંવરે** પોતાનુ અસલ સ્વરૂપ બતાવ્યુ એટલે વજ્રસેને અતિ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાની પુત્રી **શ્રીપાળકુંવરને** પરણાવી અને તે પછી દાયજો વગેરે જે દેવાનુ હતુ તે દઇને મોટા મજલાઓવાળા સુંદર મ્હેલમાં દંપતિને નિવાસ કરાવ્યો તે મહાલયમા નિવાસ કરીને

શ્રીપાળકુંવર પોતાની વિવાહિત તિલકસુંદરી સાથે, જેમ લક્ષ્મીજીની સાથે શ્રી કૃષ્ણજી સુખ ભોગવે, તેમ સુખ ભોગવવા લાગ્યો (શ્રી **જસવિજયજી** કહે છે કે–આ **શ્રીપાલ** રાસના ત્રીજા ખંડની અંદર આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂરી થઈ તે એમ જણાવે છે કે સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણ ગાતા ઘેર ઘેર પણ મંગળમાળા થાય છે) —૨૨ થી ૩૧

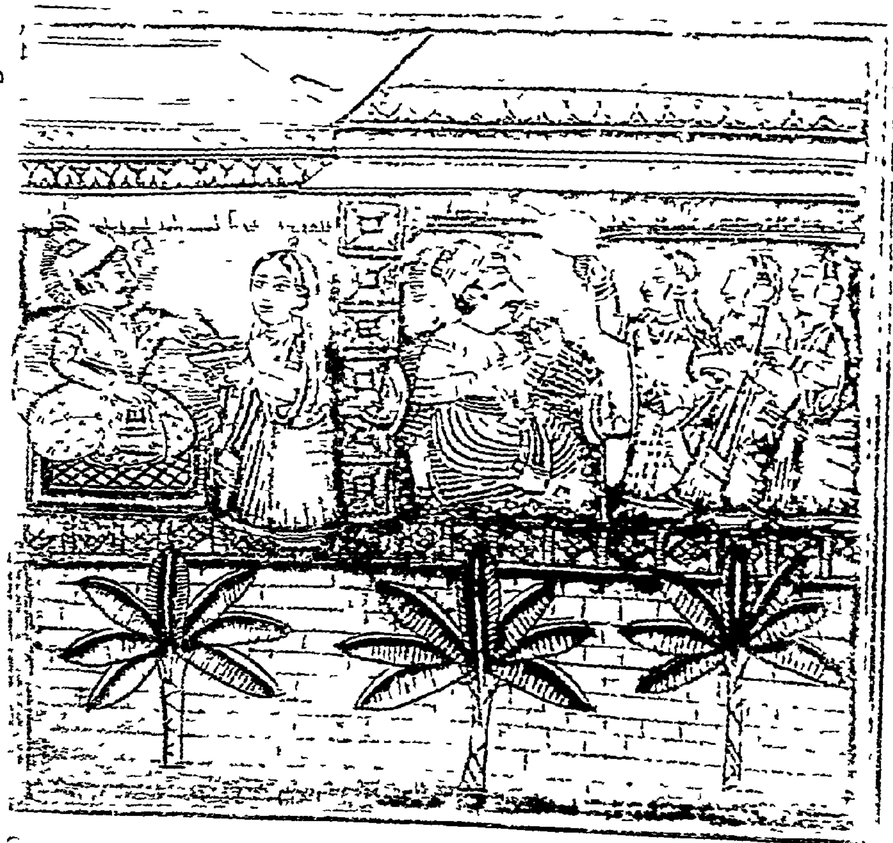
દોહા–૭૬

વિલસે ધવલ અપાર સુખ, સોભાગી સિરદાર;
પુણ્યબલેં સવિ સંપજે, વંછિત સુખ નિરધાર. ૧

સામગ્રી કારજ તણી, પ્રાપક કારણ પંચ;
ઇષ્ટ હેતુ પુણ્ય જ વડું, મેલે અવર પ્રપંચ. ૨

તિલકસુંદરી શ્રીપાલનો, પુણ્યે હૂઓ સંબંધ;
હવે શૃંગારસુંદરી તણો. કહિશું લાભ પ્રબંધ. ૩

અર્થ:—સૌભાગ્યવંત જનોનો જે સરદાર તેજ અપાર ઉજ્વળ–સુખ ભોગવે છે, કેમકે તેમને ઇચ્છેલા સર્વ સુખો પૂર્વ પુણ્યના પ્રતાપબળ વડે જ પ્રાપ્ત થાય છે દરેક કાર્યની સામગ્રીની પ્રાપ્તિના કારણ કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને અને ઉદ્યમ એ પાંચ છે એટલે કે જે સમય ઉપર જે થવાનું હોય તે સમયેજ તે થાય છે, જેમકે ઉન્હાળાની મોસમમા આંબો ફળે, મેથી શીઆળામા જ ઉગે, સ્ત્રી ઋતુમતિ થયા પછી જ ગર્ભ ધારણ કરે એ સમય–કાળની દરેક કામમા જરૂર પડે જ છે જો એ કાળ–સમય હાથ લાગેલ હોય, છતા પણ સ્વભાવનો સંયોગ મળતો ન આવે તો મળેલો સમય સંયોગ નિષ્ફળ જાય છે કારણ કે જે બીજ ઉગે તે તેવા સ્વભાવવાળુ હોય તો ઉગે પરંતુ જો બીજ ખરાબ હોય કે બીજુ હોય તો ઉગવાનો સમય હાથ આવેલ છતા ધારેલ ન ઉગે દૂધમાથી જ દહી થાય છે માટે સમયની કોઇ પણ કારણમા જેવી જરૂર છે તેવી જ સ્વભાવની પણ છે, તેમ જ સમય અને સ્વભાવ બેઉનો યોગ મળ્યો હોય, પરંતુ તેમા જો નિયત કારણ ન હોય તો તે કામ ફતેહને ન પામે જેમકે ત્રીજા ચોથા આરામા ભવ્ય જીવ વિશેષ હતા, છતા જેઓએ સમકિત પ્રાપ્ત નહિ કરેલુ તેઓએ ભવ્યપણુ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ ન કરી એટલે કે સમય, સ્વભાવ બેઉ કારણ છતા નિયત કારણ ન મળ્યુ જેથી મોક્ષમાર્ગ હાથ ન લાગ્યો માટે કાળ, સ્વભાવ ને નિયત એ ત્રણે કારણની દરેક કામમા જરૂર છે જો કે એ ત્રણે કારણ હાજર હોય, છતા ઉદ્યમ ન કરે તો તે કારણો હાજર છતા નકામુ થઇ પડે છે, જેમકે કોઇ વૃક્ષ તેજ રૂતુમા વાવ્યુ ઉગ્યું છે, કુંડીઓ પણ આવે છે, પરંતુ તેને પૂરતુ પાણી ન પવાય, વાડ વગેરેનો બંદોબસ્ત ન કર્યો

ચિત્ર ૧૨૫ શ્રીનાથ સ્ત્રીઓ સાથે આનંદ કરે છે પૃ ૧૨૨

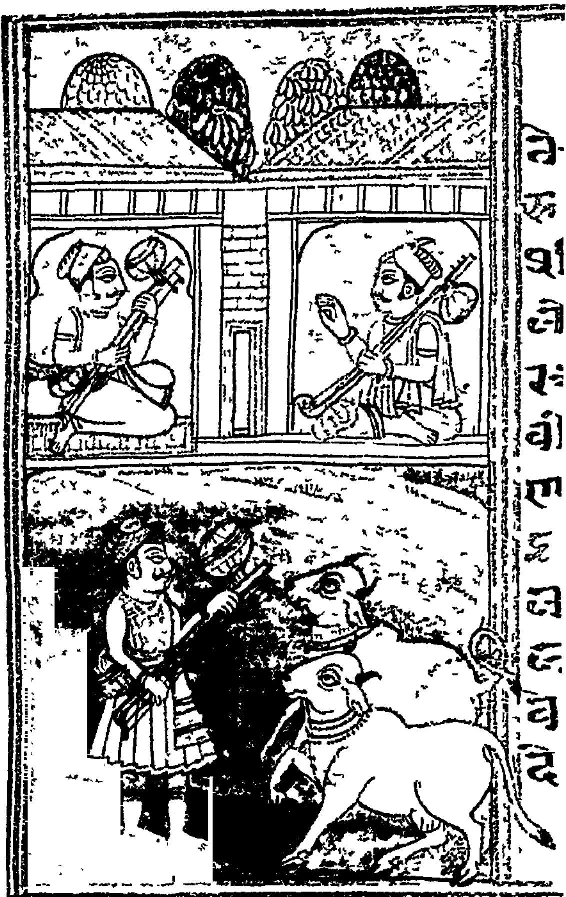

ચિત્ર ૧૦૦ હવેલી ઉપરથી પડતો ધવલશેઠ (પાનું ૧૩૭)

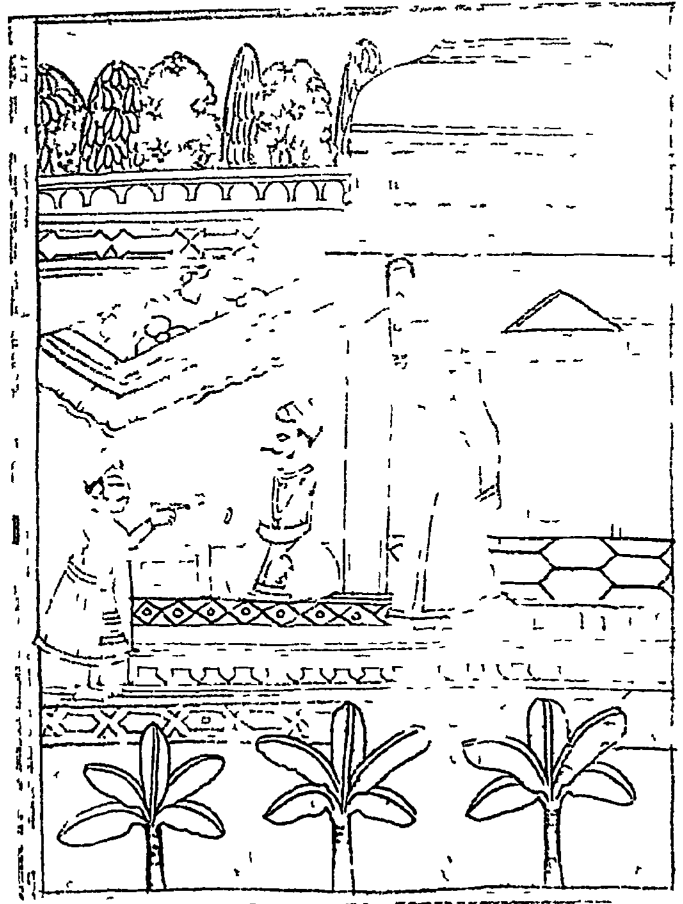

ચિત્ર ૧૨૭ રયવાડી જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૩૩)

ચિત્ર ૧૨૮ રાજકુવરીની વીણાનુ વર્ણન (પાનુ ૧૦૧)

ચિત્ર ૧૨૯ નગરજનો વીણા વગાડતા (પાનું ૧૪૦)

ચિત્ર ૧૩૦ સાર્થવાહને વધામણું આપતો શ્રીપાલ (પાનું ૧૪૦)

હોય તો તે ફળી શકતુ નથી, કેમકે ત્રણે કારણ રજુ છતા ઉદ્યમની ખામી રહી, જેથી એ કારણોમાં ઉદ્યમની મેળવણીની પણ ખાસ જરૂર છે અને એ ચારે કારણો હાજર હોય છતાં ખેડૂતના કર્મ સારાં ન હોય, તો કરેલી બધી મહેનત ધૂળમાં મળી જાય મતલબ એજ કે દરેક કામમા આ પાંચે કારણ મળે તો જ કોઇ પણ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે એ પાંચમાથી એકની ખામી હોય તો તેથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી એ પાંચે કારણનો મેલાપ કરાવી દેનાર ઇષ્ટ હેતુરૂપ મોટુ પુણ્ય જ છે, તે પુણ્ય જ બધાએ સારા સચોગોના પ્રપંચ મેળવી દે છે, એથી સહુ કરતાં પુણ્ય એ જ મોટુ છે એ જ પુણ્યના યોગ વડે **શ્રીપાળ** કુવર અને ત્રૈલોકચસુદરીનો સબંધ જોડાયો એવી રીતે શૃગારસુદરીની પ્રાપ્તિનો પ્રબંધ હવે કવીશ્વર કહે છે. —૧ થી ૩

ઢાળ સાતમી—સાહિબા મોતીડો હમારો—એ દેશી

એક દિન રાજ સભાયેં આવ્યો, ચર કહે અચરિજ મુઝ મન ભાવ્યો;
સાહિબા રંગીલા હમારા, મોહના રંગીલા હમારા.
દલપત્તનનો છે મહારાજા, ધરાપાલ જસ પખ બિહુ તાજા. સા૦ મો૦ ૧

રાણી ચોરાશી તસ ગુણખાણી ગુણમાલા છે પ્રથમ વખાણી; સા૦
પાંચ બેટા ઉપર ગુણપેટી, શૃંગારસુંદરી છે તસ બેટી. સા૦ મો૦ ૨

પલ્લવ અધર હસિત સિતફૂલ, અંગ ચંગ કુચફૂલ બહૂ મૂલ; સા૦
જંગમ તે છે મોહનવેલી, ચાલતી ચાલ જિસી ગજગેલી. સા૦ મો૦ ૩

અર્થ:—એક દિવસ રાજસભાની અદર એક જાસૂસ આવ્યો અને તે **શ્રીપાલ** કુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો "હે રગીલા સાહેબ ! જે આશ્ચર્ય મારા મનને પસંદ પડયુ છે તે હુ કહું છું માટે કૃપા કરી શ્રવણ કરો મોહનજી ! દલપત્તન નામનુ શહેર છે ત્યા ધરાપાલ નામનો રાજા કે જે મોસાળ અને બાપ એ બેઉ પક્ષપડે મજબુત છે તે રાજ્ય કરે છે. તે રાજાને ગુણની ખાણુ જેવી ચોરાશી રાણીઓ છે, તેમા ગુણમાળા નામની પટરાણી છે એ ગુણમાળાને પાચ કુવરો ઉપર ગુણની પેટીરૂપ એક શૃગારસુદરી નામની કુવરી છે જગતમા જે મોહનવેલી છે તે સ્થાવર, સ્થિર થઈ રહેલી હોય છે, પણ શૃગાર-સુદરી તો જગમ—હાલતી ચાલતી મોહનવેલી રૂપ છે, તેણીને નવપલ્લવ સમાન લાલ અને સુકોમલ હોઠરૂપ પત્ર છે, ઉજળી દાતની પક્તિરૂપ શ્વેતપુષ્પ છે, અને સ્તન યુગલરૂપ રસભરિત સુદર ફળ છે, એથી તેણીનુ અગ સૌદર્યતાવાળુ દેખાય છે, અને જેમ તે

મોહનવેલી પવનપ્રસંગથી મંદમંદ હાલે છે, તેમ શૃંગારસુંદરી પણ ધીમી પરંતુ મનહર ઝુલતી હાથણીની ચાલ સમાન ચાલે છે —૧ થી ૩

પંડિતા વિચક્ષણા પ્રગુણા નામેં, નિપુણા દક્ષા સમ પરિણામેં; સા૦
તેહની પાંચ સખી છે પ્યારી, સહુની મતિ જિનધર્મે સારી. સા૦ મો૦ ૪

તે આગળ કહે કુંવરી સાચું, આપણનું મ હોજો મન કાચું; સા૦
સુખ કારણ જિનમતનો જાણ, વર વરવો બીજો અપ્રમાણ. સા૦ મો૦ ૫

જાણ અજાણ તણો જે જોગ, કેળ કંથેરનો તે સંયોગ; સા૦
વ્યાધિ મૃત્યુ દારિદ્ર વનવાસ, અધિકો કુમિત્ર તણો સહવાસ. સા૦ મો૦ ૬

હેમમુદ્રાયેં અકીક ન છાજે, શ્યો જલધર જે ફોકટ ગાજે; સા૦
વર વરવો પરખીને આપ, જિમ ન હોય કર્મે કુજોડાલાપ. સા૦ મો૦ ૭

કહે પંડિતા પરનું ચિત્ત, ભાવ લખીજે સુણિય કવિત્ત; સા૦
સીથે પાક સુભટ આકારેં, જિમ જાણીજે શુદ્ધ પ્રકારે. સા૦ મો૦ ૮

કરીય સમસ્યા પદ તુમે દાખો, જે પૂરે તે ચિત્ત માહિ રાખો; સા૦
ઈમ નિસુણી કહે કુંઅરી તેહ, વરૂં સમસ્યા પૂરે જેહ, સા૦ મો૦ ૯

તેહ પ્રસિદ્ધિ સુણીને મલીયા, બહુ પંડિત નર બુદ્ધિ બલીયા; સા૦
પણ મતિવેગ તિહાં નવિ ચાલે, વાયુ વેગેં નવિ ડુંગર હાલે. સા૦ મો૦ ૧૦

પંચ સખીયુત તે નૃપબેટી, ચિત્ત પરખે કરી સમસ્યા મહોટી; સા૦
સુણિય કહે જન કેમ પૂરીજે, પર મન દ્રહ કિમ થાહ લહીજેં. સા૦ મો૦ ૧૧

અર્થ –તેણીને પાંચ સાહેલીઓ છે, તે તેણીને ઘણી જ વ્હાલી છે પંડિતા, વિચક્ષણા, પ્રગુણા, નિપુણા અને દક્ષા એ પાંચે નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવનારી, સમાન પરિણામવાળી અને જૈનધર્મમા સારી રીતે રૂચિવંત મતિવાળી સખીયો છે (હમેશાં, સરખી ઉમર–અવસ્થા વિચારણા–ધર્મરૂચિ હોય તો જ દોસ્તી એક સરખી નભે છે) તે પાંચ સખીયોની પાસે સત્યપણે શૃંગારસુંદરી કહ્યા કરે છે કે—"સખીયો! આપણ છએ જણીઓનુ મન શ્રીજૈનધર્મ ઉપરથી કોઈ વખતે પણ અનિશ્ચયવાળુ ન થશો, એ જ આપણી પરમાત્મા પ્રત્યે વિનતિ છે, અને એ માટે જ સાંસારિક સુખને રસીલુ રાખવા જૈનધર્મના

રહસ્યનો જાણકાર જે પુરુષ હોય તેનેજ વરવો. પરંતુ તે સિવાયનો અજાણ વર ન વરવો, કેમકે એક જાણકાર હોય અને બીજું અજાણ હોય તેવાનો મેલાપ થયો તે કેળ ને કંથેરના ઝાડનો સંયોગ થવા સરખો દુખદાયી મેલાપ થઈ પડે છે, માટે જ અસાધ્ય કે ભયંકર વ્યાધિ તથા મરણ, દારિદ્રય અને વનવાસ એઓના દુખ કરતા પણ નઠારા મિત્રોનો સહવાસ બહુ જ દુખ દેનારો શાસ્ત્રમા કહેલ છે, કેમકે વ્યાધિ દારિદ્રય અને વનવાસ એક જ ભવ દુખ દે છે, પરતુ નઠારા મિત્રનો સહવાસ નઠારી બુદ્ધિ કરનારો હોવાથી જન્મો જન્મ દુખ આપનાર નીવડે છે, માટે સોનાની વીંટીમા હીરા–માણેક જડાય તે જ યોગ્ય છે, પણ અકીક જડવો યોગ્ય નથી, તેમજ જે પુરુષ ઉપરથી શરદના મેઘની પેઠે ફોકટ ઘટાટોપ દેખાડી ગાજનારો જ હોય એટલે ઉપરથી રૂપાળો હોય છતા અદર રહસ્ય વિનાનો હોય તે પુરુષ પણ આપણે ન વરવો પરતુ પરીક્ષા કરીને જ વર વરવો કે જેથી પાછળથી કજોડાનો કર્મે કરીને મેલાપ ન થઈ જાય આવુ શૃગારસુદરીનુ બોલવુ સાભળી પાચ સખીયો પૈકી પહેલી પડિતા નામની સખી બોલી કે "જે પુરુષ કવિત્ત સાંભળીને સ્હામાના ચિત્તનો ભાવ સમજી જાય તે ચતુર પુરુષ ગણાય છે તેમ ફક્ત એક જ પદ રચી તેમાં પોતપોતાના મનનો ભાવ સમાવી સમસ્યા પદ બનાવી સભળાવતાં બાકીના ત્રણ પદ તેજ ભાવ પૂર્ણ તૈયાર કરી આપશે, તો સમજાઇજ જશે કે તે સમસ્યાપૂરક સ્વધર્મી છે કે વિધર્મી, માટે પોતપોતાની મરજી મુજબ જૈનધર્મના રહસ્યમય દોહરાનુ ચોથુ ચરણ રહસ્યમય બનાવી આવનાર પુરુષને કહી બતાવો, ને ઉત્તરમાં જે ત્રણ પદ બનાવી તે પૂર્ણ કરે તે ધ્યાનમાં રાખો એટલે જો આપણા મનની ધારેલી વાતનુ રહસ્ય કહી બતાવે તો તેજ આપણો વર થશે" આવી રીતનું સખીનુ વચન સાંભળીને શૃગારસુદરી બોલી કે જે મારા મનના વિચાર વાળુ સમસ્યાનુ પદ સાંભળી બાકીના ત્રણ ચરણ અર્થસગતિવાળાં બનાવી સભળાવશે તેને હુ અવશ્ય વરીશ (આ પ્રમાણે બીજી સખીઓએ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી) જ્યારે આ પ્રતિજ્ઞા સબધીની વાત જગતની અદર જાહેરમાં આવી ત્યારે ઘણાક બુદ્ધિવાન પડિત પુરૂષો કે જે પાદપૂર્તિનો મર્મ ભાવ ભેદ સમજાવી પૂર્ણ કરી શકે તેવા હતા, તેઓ એકઠા થવા લાગ્યા અને તે તે પદ સાભળીને ઘણી ઘણી બુદ્ધિને કેળવવા લાગ્યા, તો પણ જેમ પવનનો પ્રબળ વેગ છતા પણ ડુગર ન ડોલી શકે તેમ બુદ્ધિની ઘણી પ્રબળ સત્તા છતા કશી પણ ત્યાં મતિ ચાલી શકી જ નહી મતલબ કે કુમારિકાઓની વિચારણાને મળતા ભાવવાળાં એક પણ પદ પૂર્ણ કરી શકયા જ નહી આ પ્રમાણે પાચ સખીઓ સહિત રાજકુમારી મહત્તા ભરી સમસ્યા કરીને વર થવા આવનારના ચિત્તની પરીક્ષા કરે છે, પરતુ સાંભળનારા પડિત પુરુષો કહે છે કે–'એ સમસ્યા અમે કેવી રીતે પૂરી કરી શકીએ!! એ પરાયા મનરૂપી ગહન–ઉડા દ્રહનો તાગ–માપ તે શી રીતે લઈ શકીયે!'

—૧ થી ૧૧

મોહનવેલી પવનપ્રસંગથી મંદમંદ હાલે છે, તેમ શૃંગારસુંદરી પણ ધીમી પરંતુ મનહર ઝુલતી હાથણીની ચાલ સમાન ચાલે છે —૧ થી ૩

પંડિતા વિચક્ષણા પ્રગુણા નામેં, નિપુણા દક્ષા સમ પરિણામેં; સા૦
તેહની પાંચ સખી છે પ્યારી, સહુની મતિ જિનધર્મે સારી. સા૦ મો૦ ૪

તે આગળ કહે કુંવરી સાચું, આપણનું મ હોજો મન કાચું; સા૦
સુખ કારણ જિનમતનો જાણ, વર વરવો બીજો અપ્રમાણ. સા૦ મો૦ ૫

જાણ અજાણ તણો જે જોગ, કેળ કંથેરનો તે સંયોગ; સા૦
વ્યાધિ મૃત્યુ દારિદ્ર વનવાસ, અધિકો કુમિત્ર તણો સહવાસ. સા૦ મો૦ ૬

હેમમુદ્રાયેં અકીક ન છાજે, શ્યો જલધર જે ફોકટ ગાજે; સા૦
વર વરવો પરખીને આપ, જિમ ન હોય કર્મે કુજોડાલાપ. સા૦ મો૦ ૭

કહે પંડિતા પરનું ચિત્ત, ભાવ લખીજે સુણિય કવિત્ત; સા૦
સીથે પાક સુભટ આકારેં, જિમ જાણીજે શુદ્ધ પ્રકારે. સા૦ મો૦ ૮

કરીય સમસ્યા પદ તુમે દાખો, જે પૂરે તે ચિત્ત માહિ રાખો; સા૦
ઈમ નિસુણી કહે કુંઅરી તેહ, વરૂં સમસ્યા પૂરે જેહ, સા૦ મો૦ ૯

તેહ પ્રસિદ્ધિ સુણીને મલીયા, બહુ પંડિત નર બુદ્ધિ બલીયા; સા૦
પણ મતિવેગ તિહાં નવિ ચાલે, વાયુ વેગેં નવિ ડુંગર હાલે. સા૦ મો૦ ૧૦

પંચ સખીયુત તે નૃપબેટી, ચિત્ત પરખે કરી સમસ્યા મ્હોટી; સા૦
સુણિય કહે જન કેમ પૂરીજે, પર મન દ્રહ કિમ થાહ લહીજેં. સા૦ મો૦ ૧૧

અર્થ—તેણીને પાંચ સાહેલીઓ છે, તે તેણીને ઘણી જ વ્હાલી છે પંડિતા, વિચક્ષણા, પ્રગુણા, નિપુણા અને દક્ષા એ પાંચે નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવનારી, સમાન પરિણામવાળી અને જૈનધર્મમા સારી રીતે રૂચિવંત મતિવાળી સખીયો છે (હમેશાં, સરખી ઉમર-અવસ્થા વિચારણા-ધર્મરૂચિ હોય તો જ દોસ્તી એક સરખી નભે છે) તે પાંચ સખી-યોની પાસે સત્યપણે શૃંગારસુંદરી કહ્યા કરે છે કે—"સખીયો! આપણ છએ જણીઓનું મન શ્રીજૈનધર્મ ઉપરથી કોઈ વખતે પણ અનિશ્ચયવાળુ ન થશો, એ જ આપણી પરમાત્મા પ્રત્યે વિનતિ છે, અને એ માટે જ સાંસારિક સુખને રસીલું રાખવા જૈનધર્મના

રહસ્યનો જાણકાર જે પુરુષ હોય તેને જ વરવો પરંતુ તે સિવાયનો અજાણ વર ન વરવો. કેમકે એક જાણકાર હોય અને બીજું અજાણ હોય તેવાનો મેલાપ થયો તે કેળ ને કંથેરના ઝાડનો સંયોગ થવા સરખો દુઃખદાયી મેલાપ થઈ પડે છે માટે જ અસાધ્ય કે ભયંકર વ્યાધિ તથા મરણ, દારિદ્રય અને વનવાસ એઓના દુઃખ કરતા પણ નઠારા મિત્રોનો સહવાસ બહુ જ દુઃખ દેનારો શાસ્ત્રમા કહેલ છે, કેમકે વ્યાધિ દારિદ્રય અને વનવાસ એક જ ભવ દુઃખ દે છે, પરંતુ નઠારા મિત્રનો સહવાસ નઠારી બુદ્ધિ કરનારો હોવાથી જન્મો જન્મ દુઃખ આપનાર નીવડે છે, માટે સોનાની વીંટીમા હીરા–માણેક જડાય તે જ યોગ્ય છે, પણ અકીક જડવો યોગ્ય નથી તેમજ જે પુરુષ ઉપરથી શરદના મેઘની પેઠે ફોકટ ઘટાટોપ દેખાડી ગાજનારો જ હોય એટલે ઉપરથી રૂપાળો હોય છતાં અંદર રહસ્ય વિનાનો હોય તે પુરુષ પણ આપણે ન વરવો પરંતુ પરીક્ષા કરીને જ વર વરવો કે જેથી પાછળથી કજોડાનો કર્મે કરીને મેલાપ ન થઈ જાય આવું શૃંગારસુંદરીનુ બોલવુ સાંભળી પાંચ સખીયો પૈકી પહેલી પંડિતા નામની સખી બોલી કે "જે પુરુષ કવિત્ત સાંભળીને સ્હામાના ચિત્તનો ભાવ સમજી જાય તે ચતુર પુરુષ ગણાય છે તેમ ફક્ત એક જ પદ રચી તેમાં પોતપોતાના મનનો ભાવ સમાવી સમસ્યા પદ બનાવી સંભળાવતાં બાકીનાં ત્રણ પદ તે જ ભાવ પૂર્ણ તૈયાર કરી આપશે, તો સમજાઇ જ જશે કે તે સમસ્યાપૂરક સ્વધર્મી છે કે વિધર્મી, માટે પોતપોતાની મરજી મુજબ જૈનધર્મના રહસ્યમય દોહરાનુ ચોથુ ચરણ રહસ્યમય બનાવી આવનાર પુરુષને કહી બતાવો, ને ઉત્તરમાં જે ત્રણ પદ બનાવી તે પૂર્ણ કરે તે ધ્યાનમાં રાખો એટલે જો આપણા મનની ધારેલી વાતનું રહસ્ય કહી બતાવે તો તે જ આપણો વર થશે" આવી રીતનુ સખીનું વચન સાંભળીને શૃંગારસુંદરી બોલી કે જે મારા મનના વિચાર વાળુ સમસ્યાનુ પદ સાંભળી બાકીના ત્રણ ચરણ અર્થસંગતિવાળા બનાવી સંભળાવશે તેને હુ અવશ્ય વરીશ (આ પ્રમાણે બીજી સખીઓએ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી) જ્યારે આ પ્રતિજ્ઞા સંબંધીની વાત જગતની અંદર જાહેરમા આવી ત્યારે ઘણાક બુદ્ધિવાન પંડિત પુરૂષો કે જે પાદપૂર્તિનો મર્મ ભાવ ભેદ સમજાવી પૂર્ણ કરી શકે તેવા હતા, તેઓ એકઠા થવા લાગ્યા અને તે તે પદ સાભળીને ઘણી ઘણી બુદ્ધિને કેળવવા લાગ્યા, તો પણ જેમ પવનનો પ્રબળ વેગ છતાં પણ ડુંગર ન ડોલી શકે તેમ બુદ્ધિની ઘણી પ્રબળ સત્તા છતા કશી પણ ત્યાં મતિ ચાલી શકી જ નહી મતલબ કે કુમારિકાઓની વિચારણાને મળતા ભાવવાળા એક પણ પદ પૂર્ણ કરી શક્યા જ નહી આ પ્રમાણે પાંચ સખીઓ સહિત રાજકુમારી મહત્તા ભરી સમસ્યા કરીને વર થવા આવનારના ચિત્તની પરીક્ષા કરે છે, પરંતુ સાંભળનારા પંડિત પુરુષો કહે છે કે–'એ સમસ્યા અમે કેવી રીતે પૂરી કરી શકીએ ! ! એ પરાયા મનરૂપી ગહન–ઉંડા દ્રહનો તાગ–માપ તે શી રીતે લઈ શકીયે !'

—૧ થી ૧૧

સુણિય કુમાર ચમકયો આવે, ઘર કહે હો મુઝ હાર પ્રભાવે; સા૦
દલપત્તનનગર જિહાં નૃપકન્યા,તિહાં પહોતોસખિયુત જિહાં ધન્યા. સા૦મો૦ ૧૨
દેખી કુમર અમરસમ તેહ, ચિત્ત ચમકી કહે જો મુઝ એહ; સા૦
પૂરે સમશ્યા તો હું ધન્ય, પૂરી પ્રતિજ્ઞા હોય કય પુણ્ય. સા૦ મો૦ ૧૩
પૂછે કુંવર સમશ્યા કોણ? કુંવરી સંકેત રાખી કહે ગૌણ; સા૦
શીષે કુમર દીયે કર પૂરે, પુત્તન તેહ રહે ન અધૂરે. સા૦ મો૦ ૧૪

અર્થ:—આવુ સાંભળીને **શ્રીપાળકુ**વર ચિત્તમા ચમત્કાર પામી સભામાંથી ઉઠી ઘેર આવ્યો અને 'દલપત્તન નગરમા જ્યા રાજકન્યાએ સમસ્યા પૂરવા માટે મંડપ તૈયાર કરેલો છે ત્યા પળમાં જઇ પહોચુ ' એવો મનમાં વિચાર કરી બોલ્યો 'મારા હારના મહિમા વડે ચિંતવેલા સ્થળે હાલને હાલ જઈ પહોચું એવુ થાઓ!' એટલુ બોલતા હાર પ્રભાવથી જ્યાં દલપત્તન શહેરની અંદર પાંચ સખીઓ સહિત ધન્યવાદને યોગ્ય રાજ-કન્યા છે ત્યાં જઈ પહોંચ્યો જ્યારે દેદીપ્યમાન દેવ સરખા **શ્રીપાલકુ**વરને પોતાની સમી-પમાં સાક્ષાતપણે જોયો ત્યારે રાજકન્યા તથા સખીયો ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી મન સાથે કહેવા લાગી-"જો આ દિવ્યનર અમારી સમસ્યા પૂર્ણ કરે તો અમારા જીવિત ધન્ય છે આ નરરત્નથી જો અમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થાય તો અમે કૃતપુણ્ય થઈશુ પછી **શ્રીપાલકુ**વરે જ પૂછ્યુ કે—"તમારી સમસ્યાઓ કેવા પ્રકારની છે તે કહી બતાવો!" આવુ બોલવુ સાભળી કુવરીએ કરી રાખેલા સંકેત મૂજબ પ્રથમ ગૌણ જે મુખ્ય સખી **પંડિતા** સમશ્યા કહે છે, ત્યારે હારના મહિમા વડે મંડપની અંદર પોતાના નજીકના એક જડ પૂતળાના માથા ઉપર હાથ મૂકી **શ્રીપાલકુ**વરે તેને કહ્યુ કે-"પૂછાતી સમસ્યાભરી પાદપૂર્તિઓનો તુ પોતે જ પૂર્ણ પ્રકારે જવાબ દે કે જેથી કોઈ વાત અધૂરી ન રહી જાય" એટલે તે પૂતળુ પંડિ-તાની સમસ્યા સંબંધે પાદપૂર્તિ કહે છે હવે પહેલી સખી પંડિતા બોલી—

પંડિતોવાચ— "मनवंछित फल होइ."
'मणवंछियफलु होइ'

પુત્તલોવાચ-

દોહા

અરિહંતાઈ નવપય, નિય મન ધરે જુ કોઈ;
નિચ્છય તસસુર નર સ્તવે, મનવંછિત ફલ હોઇ.

अरिहंताइ नवपय। निय मणु धरइज्जु कोइ॥
निच्छइ तसु नरसेहरह। मणवंछियफलु होइ॥९६२॥

અર્થ:—"અરિહંત-સિદ્ધ-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ-દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ને તપ એ નવે પદને જે કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાના મનની અંદર અવશ્ય ધારણ કરે તો તે નરશેખર (મનુષ્યમાં શિરોમણિ) પુરુષનાં મનમાં ધારેલાં કામ ફતેહ થાય-મનવાંછિત સફળ થાય" આ પ્રમાણે જૈનધર્મ રહસ્ય પૂરતી સમસ્યા પૂર્ણ થવાથી પંડિતા મૌન રહી. એટલે બીજી સખી વિચક્ષણા બોલી કે—

વિચક્ષણોવાચ— "अवर म झंखो आल."

['अवर म झंखहु आलु']

પુત્તલોવાચ-

અરિહંત દેવ સુસાધુ ગુરૂ, ધમ્મ જ દયા વિશાલ;
જપહુ મંત્ર નવકાર તુમે, અવર મ ઝંખો આલ. ૨

[अरिहंत देवु सुसाहु गुरु। धम्मउ दयाविसालु।
मंतुत्तम नवकारु पर। अवर म झंखहु आलु॥ ९६३॥]

અર્થ:—"દેવ શ્રી અરિહંત, શુદ્ધ સાધુ, ગુરૂ અને વિશાળ દયાવાળો કેવલી ભાષિત ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વવંત જે નવકાર મંત્ર છે તેમાં સમાવેશ થાય છે તેને જ જપો, અને બીજા બધા આળ પંપાળની ઝંખના ન કરો" આ પ્રમાણે વિચક્ષણાની સમસ્યાનો જવાબ મળતા તેણીએ પણ મૌન ધર્યું એટલે ત્રીજી સખી પ્રગુણા બોલી કે—

પ્રગુણોવાચ— "कर सफलो अप्पाण"

['करि सफलु अप्पाणु']

પુત્તલોવાચ-

આરાહિજ્જઈ દેવ ગુરૂ, દેહુ સુપત્તહિં દાણ;
તપ સંયમ ઉવયાર કરિ, કર સફલો અપ્પાણ. ૩

[आराहिय धुरि देवगुरु। देहि सुपत्तिहिं दाण।
तवसंजम उवयार करि। करि सफलु अप्पाणु॥ १६४॥]

અર્થ:—"દેવ તેમ જ ગુરૂનુ આરાધન કરીને, સુપાત્રે દાન દઈને, અને તપ સંયમ તથા પરોપકાર કરીને હે જીવ! તુ તારા આત્માને સફળ કર" આવી રીતે સાંભળીને તેણીએ પણ ચૂપકી પકડી એટલે ચોથી સખી નિપુણા બોલી કે—

નિપૂણોવાચ— "जित्तो लिह्यो निलाड."

['जित्तउ लिहित निलाडि']

પુત્તલોવાચ-

રે મન અપ્પા ખંચિ કરી, ચિંતાજાલ મ પાડ;
ફલ તિત્તોહિ જ પામિયે, જિત્તો લિહ્યો નિલાડ. ૪

[अरि मन अप्पउ खंचि करि चिंताजालि म पाडी।
फल तित्तउ परि पामीयइ। जित्तउ लिहिउ निलाडि ॥ ९६५ ॥]

અર્થ —"અરે મન ! તુ આત્માને ખેચીને પરાણે ચિંતાની જાળમાં ફસાઈશ નહીં, કેમકે ફળ તો જેટલુ નસીબમા લખ્યુ હશે તેટલુ જ પ્રાપ્ત થશે " આવો સચોટ જવાબ મળવાથી ચોથી સખી પણ ચૂપ થઈ ગઈ એટલે પાંચમી દક્ષા સખી બોલી કે.—

દક્ષોવાચ— "तसु तिहुअणजणदास."

પુત્તલોવાચ—

અત્થિ ભવંતર સચિઓ, પુણ્ણુ સમગ્ગલ જાસ;
તસુબલ તસુમઈ તસુસિરી, તસુ તિહુઅણુજણુ દાસ. ૫

[अत्थि भवंतरसंचिऊ। पुण्णु समग्गलु जासु।
तसुबल तसुमइ तसुसिरि। तसु तिहुअणजण दास ॥ ९६६ ॥]

અર્થ:—"જે મનુષ્યે પાછલા ભવોની અંદર સમસ્ત પુણ્યનો સંચય કરેલો છે તે મનુષ્યને બળ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ એ ત્રણે લોકના વાસિઓ તેના દાસ થઈને રહે છે " આવો જવાબ મળતા દક્ષા સખીયે પણ મૌન ધારણ કર્યું એટલે મુખ્ય શૃંગારસુંદરી બોલી કે —

શૃંગારસુંદર્યુવાચ— "रवि पहेलां उगंत."

પુત્તલોવાચ-

જીવંતા જગ જસ નહીં, જસ વિણુ કાંઈ જીવંત;
જે જસ લેઈ આથમ્યા, રવિ પહેલાં ઉગંત. ૬

અર્થ:—જીવતાં છતા પણ જેનો જગતની અંદર યશ નથી, તો તેવા જીવો યશ વિના શા માટે જીવે છે ? (કેમકે યશ વગર જીવવુ વૃથા છે) પરંતુ જે યશ મેળવીને આ જગતમાથી અસ્ત પામ્યાં છે તે જીવો સૂર્યના ઉગ્યાં પહેલા ઉદય પામે છે, મતલબ કે સૂર્યોદય પહેલા તેઓના નામનુ સ્મરણ થાય છે "

ઢાલ પૂર્વની—પહેલાની દેશી પ્રમાણે

પૂરે કુમર સમશ્યા સારી, આનંદિત હુઈ નૃપતિ કુમારી; સા૦
વરે કુમાર તે ત્રિભુવન સાર, ગુણનિધાન જીવન આધાર. સા૦ મો૦ ૧૫
પૂત્તલ મુખ સમશ્યા પૂરાવી, રાજા પ્રમુખ જન સવિ હૂઓ ભાવિ; સા૦
એ અચરિજ તો કહિયેં ન દીઠું, જિમ જોઈયે તિમ લાગે મીઠું. સા૦ મો૦ ૧૬
રાજા નિજ પુત્રી પરણાવે, પંચ સખી સંયુત મન ભાવે; સા૦
પાણિગ્રહણ સબલો કીધો, દાન અતુલ મનવંછિત દીધો; સા૦ મો૦ ૧૭
સાતમી ઢાલ એ ત્રીજે ખંડે, પૂરણ હુઈ ગુણ રાગ અખંડે; સા૦
સિદ્ધચક્રના ગુણ ગાઇ જેં, વિનય સુજસ સુખ તો પાઈ જે. સા૦ મો૦ ૧૮

અર્થ:—આ પ્રમાણે **શ્રીપાલકુવરે** તમામ સખીઓની સારી રીતે સમશ્યા પૂર્ણ કરી જેથી રાજકુમારી પરમ આનદિત થઈ અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ એ ત્રણે ભુવનમા સાર ગુણના ભંડાર તથા જીવનના આધારરૂપ **શ્રીપાલકુવરને** પરણી ઉપર મુજબ પૂતળામાં જીવ નહી છતા તેના મોઢેથી સમસ્યા પૂર્ણ કરાવી તે જોઈને રાજા વગેરે તમામ મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યા કે, "અહા ! આવુ આશ્ચર્ય તો કયાંય કોઈ વખતે પણ દીઠુ ન હતુ, તેમ આ પ્રસગ તો એવો છે કે જેમ જેમ વધારે જોઈયે તેમ તેમ વધારે વધારે રસિક લાગે છે" ઈત્યાદિક ચમત્કાર પામીને પછી રાજાએ મનની ઉલટ સાથે પોતાની પુત્રી શૃગારસુદરીને પાચ સાહેલીઓ સહિત **શ્રીપાળકુવરને** ધામધૂમ સાથે પરણાવી, તથા પાણીગ્રહણનો ઘણો સારો મહોત્સવ કરી જે જેની ઈચ્છા પ્રમાણે માગણી કરી તે પ્રમાણે તે તે અર્થિજનોને પુષ્કળ દાન આપ્યુ કર્ત્તા મહારાજ કહે છે કે આ ત્રીજા ખડની સાતમી ઢાલ અખડિત ગુણ અને રાગ વડે કરીને પૂર્ણ થઈ તે એ જ બોધ આપે છે કે—જો સિદ્ધચક્રજીના ગુણ ગાયા કરીયે તો, **વિનય, સુયશ** અને ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરિયે —૧૫ થી ૧૮

દોહા ૭૬

અંગભટ્ટ ઈણે અવસરે, દેખી કુમર ચરિત્ર;
કહે સુણો એક માહરૂ, વચન વિચાર પવિત્ર. ૧
કોલ્લાગપુરનો રાજિયો, અ છે પુરંદર નામ;
વિજયા રાણી તેહની, લવણિમ લીલા ધામ. ૨

સાત પુત્ર ઉપર સુતા, જયસુંદરી છે તાસ;
રંભા લઘુ ઉંચી ગઈ, જોડી ન આવે જાસ. ૩
લવણિમ રૂપ અલંકરી, તે દેખી કહે ભૂપ;
એ સરીખો વર કુણ હશે ? પાઠક કહો સ્વરૂપ. ૪

અર્થ:—એ અવસરને વિષે અગભટ્ટ નામનો વિદેશી બ્રાહ્મણ **શ્રીપાળકુંવરનુ** ચરિત્ર નિહાળીને આશ્ચર્યચકિત થઇ **શ્રીપાલકુંવર** પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો–" મહારાજ ! મારૂ પણ એક સારા વિચારવાળુ વચન શ્રવણ કરો એક કોલ્લાગપુર નામના શહેરનો પુરંદર નામનો રાજા છે તેને વિજયા નામની પટરાણી કે જે વિશેષ ચાતુર્યતાની લીલાના મંદિર રૂપ છે તેણીને સાત પુત્રોની ઉપર એક **જયસુંદરી** નામની પુત્રી થઈ છે કે જેણીનુ રૂપ દેખી સ્વર્ગની અપ્સરા રંભા–ઉર્વશી–તિલોત્તમા વગેરે તેણીના રૂપ પાસે પોતે તુચ્છ રૂપવાળી જણાતાં તે બિચારીઓ મૃત્યુલોક ત્યજી ઉંચે સ્વર્ગમા જઈ વસી, તો પણ તેણીની બરાબર રૂપવંત થઈ નહિ, માટે કહુ છુ કે આ સમયમા એ જયસુદરીના ગુણ અને લાવણ્યતાની અંદર બરાબરી હરીફાઈ કરે તેવી સંસારમા કોઈ બીજી સ્ત્રી છે જ નહિ એવી લાવણ્યતાવંત રૂપ વડે અલંકૃત હોવાથી તેણીના પિતાએ પાઠક જોશીને પૂછ્યુ કે 'પાઠકજી ! જયસુદરીને લાયક કોણ વર પ્રાપ્ત થશે ? તેનુ સ્વરૂપ કહો' —૧ થી ૪

સો કહે એણે ભણતાં કલા, રાધાવેધ સ્વરૂપ;
પૂછ્યું તે મેં વરણવ્યુ, સાધનને અનુરૂપ. ૫
આઠ ચક્રથંભ ઉપરેં, ફરે દક્ષિણ ને વામ;
અવર વિવરો પરિ પૂતલી, કાઠની રાધા નામ. ૬
તેલ કઢા પ્રતિબિંબ જોઇ, મૂકે અધોમુખ બાણ;
વેધે રાધા વામ અચ્છિ, રાધાવેધ સુજાણ. ૭
ધનુર્વેદની એ કલા, ચાર વેદથી ઉદ્ધ;
ઉત્તમ નર સાધી શકે, નવિ જાણે કોઈ મૂઢ ૮
તે સુણી તુજ પુત્રી નૃપતિ, કરે પ્રતિજ્ઞા એમ;
વરશું રાધાવેધ કરી, બીજો વરવા નેમ. ૯
મહોટો મંડપ માંડીયે, રાધાવેધનો સંચ;
કરીયેં જિમ વર પામીયે, પાઠક કહે પ્રપંચ. ૧૦

ચિત્ર ૧૩૧ વિમલેશ્વર દેવ હાજર થયો (પાનુ ૧૪૧)

ચિત્ર ૧૩૨ કૂબડાનુ રૂપ કરી ગામમા જતો શ્રીપાલ (પાનુ ૧૪૩)

ત્ર ૧૩૩ વિદ્યાગુરુ પાસ કૂબડો પહોંચ્યો (પાનુ ૧૪૩)

ચિત્ર ૧૩૪ કૂબડો રાજકુમારી પાસે પહોંચ્યો (પાનુ ૧૪

ચિત્ર ૧૩૫ ગુણસુંદરીએ શ્રીપાલને વરમાલા આરોપી (પાનું ૧૪૫)

ચિત્ર ૧૩૬ શ્રીપાલનું ગુણસુંદરી સાથે લગ્ન (પાનું ૧૪૮)

ચિત્ર ૧૩૭ શ્રીપાલ અને પરદેશી મુસાફર (પાનુ ૧૪૯)

ચિત્ર ૧૩૮ સ્વયવર મડપ (પાનુ ૧૫૦)

મંડપ નૃપે મંડાવીયો, રાધાવેધ વિચાર;
પણ નવિ કો સાધી શકે, પણ સાધશો કુમાર. ૧૧

ઇમ નિસુણી તે ભટ્ટને, કુંડલ દેઈ કુમાર;
રયણી નિજ વાસે વસી, ચાલ્યો પ્રાતઃ ઉદાર. ૧૨

પહોતો તે કોલ્લાગપુર, કુમર દૃષ્ટિ સભ સાખી;
સાધ્યો રાધાવેધ તિહાં, હાર મહિમ ગુણ દાખી. ૧૩

જયસુંદરીયે તે વર્યો, કરે ભૂપ વિવાહ;
તાસ દત્ત આવાસમાં, રહે સુજશ ઉચ્છાહ. ૧૪

અર્થઃ—રાજાના પ્રશ્ન સબંધી ઉત્તરમાં પાઠકે કહ્યું કે "હે રાજન્ ! જયસુંદરી જે વેળા મારી પાસે વિદ્યાભ્યાસ કરતી હતી તે વખતે રાધાવેધ સાધવાની કળા સબંધી સ્વરૂપ મને (કુંવરીએ) પૂછ્યુ હતુ, જેથી મે તે કળા સાધવા માટે યોગ્ય રીતે વર્ણન કરી બતાવ્યુ હતું, એટલે કે—એક થાભલાની ઉપર આઠ ચક્ર ગોઠવવા તે પૈકીનાં ચાર ચક્ર જમણી બાજુએ સવળા ફરે અને ચાર ડાબી બાજુએ અવળાં ફરે તે આઠે ચક્રના આરાના છિદ્રની ઉપર રાધા નામની લાકડાની બનાવેલી પૂતળી બેસાડવી અને તે સ્તભની નીચે એક તેલની કઢાઈ ભરી રાખવી તે કઢાઈમાં ઉપરની રાધા નામની પૂતળીનુ પ્રતિબિબ લક્ષમા લઈ જોઈને અધોમુખ એટલે પોતાનુ મુખ નીચુ રાખી ને ઉચે બાણ નાખે તે એવી યુક્તિથી નાખે કે ઉપર રહેલી પૂતળીની ડાબી બાજુની આખને વીધી નાખે, તે સુજાણ પુરુષ રાધાવેધ સાધનાર કહેવાય અને એ કળા ધનુર્વેદ કે જે ચાર વેદના અતર્ગત છે છતાં ઉચા પ્રકારની કળા છે તેને ઉત્તમ પુરુષ હોય તે જ સાધી શકે છે, નહીં કે મૂઢ પુરુષ સાધી શકે ! આ પ્રમાણે મારા મુખેથી રાધાવેધ સંબધી બીના જાણી હે રાજન્ ! આપની પુત્રી જયસુદરીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જે રાધાવેધ સાધશે તે જ નરને હુ વરીશ પણ બીજાને કદી વરીશ નહિ, માટે મોટો મડપ તૈયાર કરી રાધાવેધની રચના સબધી ગોઠવણ કરો કે જેથી જયસુદરીના લાયક વર પ્રાપ્ત થાય આ પ્રમાણે પાઠકે રાધાવેધ પ્રબધ કહ્યો જેથી રાજાએ તે જ મુજબ રાધાવેધની રચના કરી છે પરંતુ હજુ સુધી કોઈ પુરુષ તે રાધાવેધની કળામા ફતેહ મેળવી આ કુવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકયો નથી, પણ હુ આ અનુભવ ઉપરથી માનું છું કે તે કળા આપ અવશ્ય સાધી કુવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકશો !"

આ પ્રમાણે કુંવરે અગભટ્ટનું મગળ વરદાયી વચન સાંભળી તેની વધામણીમા તેને

કાનના કુંડળ આપી ખુશી કર્યો અને તે રાત્રીએ પોતાના નિવાસ સ્થળમાં જ નિવાસ કરી પ્રાતઃકાળે હારના પ્રભાવથી ઉદાર કુમાર કોલ્લાગપુરે જઈ પહોંચ્યો તથા તેણે સર્વની નજર રૂબરૂ હારના મહિમા વડે પોતાના ગુણો પ્રકટ કરી સર્વની સાખે રાધાવેધ સાધી બતાવ્યો એથી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે જયસુંદરીએ મન સાથે ઇચ્છિત વરને વરી લીધો એટલે રાજાએ **શ્રીપાળ**કુંવર સાથે મહોત્સવ પૂર્વક જયસુંદરીનો વિવાહ કર્યો અને દંપતિને રહેવા આવાસ (મહેલ) આપ્યો તેમાં વસી સુયશ તથા ઉત્સાહપૂર્વક દિવસ વ્યતીત કરવા લાગ્યો —૫ થી ૧૪

ઢાળ **આઠમી**—અન્યો રે કુંવરજીરો સેહરો—એ દેશી

હવે માઉલ નૃપ પેખીયા, આવ્યા નર આણા કાજ રે; વિનીત.
લીલાવંત કુંઅર ભલો.
કુંવરે પણ નિજ સુંદરી, તેડાવી અધિકે હેજ રે વિનીત. લી૦ ૧
સૈન્ય મલ્યું તિહાં સામટું, હય ગય રથ ભડ ચતુરંગ રે; વિ૦
તિણે સયુત કુંઅર તે આવીયો, ઠાણાભિધપુર અતિ ચંગ રે. વિ૦ લી૦ ૨
આણંદિયો માઉલ નરપતિ, તસ સિરિ વલી સુંદરી દેખી રે; વિ૦
થાપે રાજ્ય શ્રીપાલને, કરે વિધિ અભિષેક વિશેષ રે. વિ૦ લી૦ ૩
સિંહાસન બેઠો સોહિયે, વર હાર કિરીટ વિશાલ રે; વિ૦
વર ચામર છત્ર શીરે ધર્યાં, મુખકંજ અનુસરત મરાલ રે. વિ૦ લી૦ ૪
સોલે સામંતે પ્રણમિયે, હય ગય મણિ મોતીય ભેટ રે; વિ૦
ચતુરંગી સેનાએ પરવર્યો, ચાલે જનની નમવા નેટ રે. વિ૦ લી૦ ૫
ગામ ઠામે આવંતડો, પ્રણમિતો ભૂપ સુપવિત્ત રે; વિ૦
ભેટીજંતો બહુ ભેટણે, સોપારય નગરે પહુત્ત રે. વિ૦ લી૦ ૬

અર્થઃ—હવે ઠાણાપુરથી મામાજી રાજાએ **શ્રીપાળ**કુંવરને નજીકના શહેરમાં આવી વસેલા જાણી ઠાણાપુરમાં બોલાવી લાવવા માટે વિનયવંત પુરુષોને મોકલ્યા જેથી તે વિનયવંત રાજપુરુષ મંડળ વસુપાળ રાજાના હુકમથી કોલ્લાગપુર શહેરે આવી પહોંચ્યું અને લીલાવંત કુંવરની તે મંડળે ભેટ લીધી તથા કુશળ સમાચાર કહી આવવાનું કારણ જણાવ્યું જેથી કુંવર પણ સ્નેહપૂર્વક પોતાની વિવાહિત સ્ત્રીઓને જૂદા જૂદા શહેરોથી માણસો મોકલીને

તાકીદે તેડાવી લીધી તે સ્ત્રીઓ પણ પતિના ચરણકમળોમાં નમન કરવા હાજર રહી તે પછી તમામ સ્થળેથી આવેલુ લશ્કર એકઠું થતાં ઘોડા, હાથી, રથ અને પાળા એ ચતુરંગી સેના સહિત **શ્રીપાળકુંવર** ત્યાંથી રવાના થઈ ઠાણાપુર શહેરે આવી પહોંચ્યો અને તેની સંપત્તિ તથા ઉત્તમ સુંદરીઓ વગેરેને જોઈને મામાજી મસરો બહુ જ આનંદ પામ્યો તેમ જ ભાણેજ જમાઈને વિશેષ પુણ્યવંત પરાક્રમશાળી જાણીને તેણે વિધિપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કરીને પોતાની રાજ્યગાદીએ બેસાર્યો હવે **શ્રીપાળ** રાજા થયો જેથી માથા પર રાજમુકુટ, હાર વગેરે રાજઆભુષણો વડે ઘણો જ શોભાવંત થઈ રાજ્યસિંહાસન પર બેઠો જેથી મહાશોભાયમાન દેખાવા લાગ્યો ઉત્તમ ચામરો માથા પર વીંઝાતા હતા, તેમજ છત્રો શિર પર ધર્યા હતા, તે પૈકી બન્ને બાજુએ બેઉ શ્વેત ચામરો વીંઝાતા હતા તે જાણે **શ્રીપાળ** મહારાજાના મુખકમળનો આશ્રય કરી બે શ્વેત હંસ રહ્યા ન હોય ? તેવો ખ્યાલ કરાવતાં હતાં તેમજ શ્રીપાળ મહારાજાથી ઉતરતા દરજ્જાના સોળ સામંત રાજાઓ કે જે **શ્રીપાળ** મહારાજાની હજુરમાં રહ્યા હતા, તેઓના હાથથી, હાથી, ઘોડા, મણિ, મોતિયોની ભેટો સ્વીકારી શ્રીપાળ મહારાજા મામાજી સસરાની સંમતિ લઈ ચતુરંગી સેના સહિત ઠાણાપુરથી પ્રયાણ કરી પોતાની પૂજ્ય માતુશ્રીના ચરણકમળમાં નમન કરવાને માટે માળવા ભણી ચાલ્યા રસ્તામાં આવતાં ન્હાના મોટા રજવાડાઓની પુષ્કળ ભેટની વસ્તુઓ અંગીકાર કરતો અને પવિત્ર રજવાડાઓની સેવા સ્વીકારતો સોપારક નગરે જઇ પહોંચ્યો —૧ થી ૬

તે પરિસર સૈન્યે પરિવર્યો, આવાસે તે શ્રીપાલ રે; વિ૦
કહે ભગતિ શકિત નવિ દાખવે, શું સોપારક નરપાલ રે. વિ૦ લી૦ ૭
કહે પરધાન નવિ એહનો, અપરાધ અછે ગુણવંત રે; વિ૦
નામે મહસેન છે એ ભલો, તારા રાણી મન કંત રે. વિ૦ લી૦ ૮
પુત્રી તસ કુખે ઉપની, છે તિલકસુંદરી નામ રે; વિ૦
તે તો ત્રિભુવન તિલક સમી બની, હરે તિલોત્તમાનું ધામ રે. વિ૦ લી૦ ૯
તે તો સૃષ્ટિ છે ચતુર મદનતણી, અંગેં જીત્યાં સવિ ઉપમાન રે; વિ૦
શ્રુતિજડ જે બ્રહ્મા તેહની, રચના છે સકલ સમાન રે. વિ૦ લી૦ ૧૦
દિહ પીઠે દંસી સા સુતા, કીધા બહુવિધ ઉપચાર રે; વિ૦
મણિ મંત્ર ઔષધ બહુ આણીયાં, પણ ન થયો ગુણ તે લગાર રે. વિ૦ લી૦ ૧૧
તે માટે દુઃખે પીડીયો, મહસેન નૃપતિ તસ તાત રે, વિ૦
નવિ આવ્યો ઇહાં એ કારણે, મત ગણજો બીજો ધાત રે. વિ૦ લી૦ ૧૨

અર્થ:—લશ્કરના પરિવાર સહિત સોપારક નગરના સમીપમાં તબૂ ખડા કરાવીને ત્યા વિશ્રામ લીધો ત્યારપછી **શ્રીપાલ** મહારાજા પ્રધાન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા "કેમ આ સોપારકપુરનો રાજા કશી ભક્તિ બતાવીને ભેટ લઇ નમન કરવા આવતો નથી? તેનુ શુ કારણ?" પ્રધાને અરજ કરી—"ગુણવત મહારાજા એ રાજાનો કશો પણ અપરાધ નથી પરતુ જે કારણને લીધે આપની સેવા બજાવી શક્યો નથી તે કારણ એ છે કે એ મહસેન ભલો રાજા છે, તેને તારા નામની રાણી છે, તેણીની કુખથી તિલકસુદરી નામની એક પુત્રી પેદા થએલી છે કે જે ત્રણે ભુવનની અદર તિલક જેવી શોભાવત બનેલ અને તે સ્વર્ગમાં વસનારી તિલોત્તમા અપ્સરા વગેરેનુ પણ તેજ હરે તેવી મહા સ્વરૂપવત છે રાજેદ્ર! વિશેષ શુ કહુ, પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે એ તિલકસુદરી તો અત્યત ચતુર એવા કામદેવની સૃષ્ટિ છે, એટલે કામદેવની ઘડેલી છે વેદ શ્રુતિઓ ભણી ભણીને વેદિયા ઢોર જેવા થઈ ગયેલ હૃદયવાળા બ્રહ્માની રચાયલી સૃષ્ટિની પેદાશવાળી સ્ત્રીઓ ઉપમા ઉપમાને કરીને સહિત છે એટલે કે એક જેવી બીજી જોડ મળી આવે તેવી છે, અને કલકિત ઉપમાવાળીઓ છે, એટલે કે ચદ્ર જેવા મ્હોવાળી કમલપત્ર સરખી આંખોવાળી ગજ કુભસ્થળ સરખા સ્તનમંડળવાળી વગેરે દોષવત વસ્તુઓની ઉપમાવાળીઓ છે મતલબ કે ચદ્ર ક્ષીણ રોગવાળો કલકિત છે, કમળપત્ર હીમથી બળનાર છે અને હાથીના કુભસ્થળ અકુશના પ્રહારવત છે જેથી નિષ્કલક નથી પરતુ તિલોકસુદરી નિષ્કલક અને તેની બરોબરી કરે તેવી કોઇ ઉપમા આપી શકાય તેવી જોડ નથી જેથી નિપુણ કામદેવની રચેલી સૃષ્ટિ પૈકીની છે જેવો જડ બ્રહ્મા બધિર હૃદયનો છે તેવો કામદેવ નથી કામદેવ તો સર્વથી સૂક્ષ્મ પરમાણુવત હોવાથી ન્હાનકડા—નાજુક મનમા પેસી જઈને દરેક દેવોનાં ચિત્તને પણ હરણ કરી લે તેવો અચિત્ય શક્તિમાન રોમરોમમા પ્રસરનાર છે, જેથી તે ચતુર મદનની સૃષ્ટિ પૈકી તિલકસુદરી હોવાથી તેણીએ બ્રહ્માની રચેલી સૃષ્ટિના અગોઅગની દોષવત ઉપમાઓને જીતી લીધેલ છે એના લીધે તે ઉપમા રહિત—નિરૂપમ રૂપવત છે તે તિલકસુદરીને દીર્ઘપૃષ્ટ જાતનો ઝેરી સાપ ડસ્યો છે અને તે ઝેર ઉતારવા ઘણા ઘણા ઉપાય કર્યા તથા મણિ, મત્ર, ઔષધ વગેરે પણ બહુ બહુ ઉપચાર કરવામા આવ્યા, તો પણ તે એકેથી જરા પણ ગુણ માલમ પડયો નહીં એથી દુખને લીધે પીડાતો તેણીનો પિતા મહસેન આપની સેવા કરવા હાજર થઈ શકયો નથી, પણ બીજુ કશુ ઘાતરૂપ કારણ આપ ગણશો જ નહી —૭ થી ૧૨

રાજા કહે કિહાં છે દાખવો, તો કીજે તસ ઉપગાર રે; વિ૦
એમ કહી તુરગારૂઢ તિણે, દીઠા જાતા બહુ નરનાર રે. વિ૦ લી૦ ૧૩
સમશાને લેઇ જાતી જાણી, તિહાં પહોતો તે નરનાહ રે; વિ૦
કહે દાખો મુઝ હું સઝ કરૂં, મૂર્છિતને મ દીયો દાહ રે. વિ૦ લી૦ ૧૪

મહિયત મૂકી તે થાનકે, કરી હાર નવણુ અભિષેક રે; વિ૦
સજ કરી સવિ લોકના ચિતશું, થઈ બેઠી ધરીય વિવેક રે. વિ૦ લી૦ ૧૫
મહસેન મુદિત કહે રાજિયો, વત્સ તુજને એ શું હોત રે; વિ૦
જો નાવત એ વડભાગીયો, ન કરત ઉપગાર ઉદ્યોત રે. વિ૦ લી૦ ૧૬
તુઝ પ્રાણ દીયા છે એહને, તું પ્રાણ અધિક છે મુઝ રે; વિ૦
એહને તું દેવી મુઝ ઘટે, એ જાણુ હૃદયનું ગુઝ રે. વિ૦ લી૦ ૧૭
સ્નિગ્ધ મુગ્ધ દગ દેખતાં, ઇમ કહેતાં તે શ્રીપાલ રે; વિ૦
મન ચિંતે મહારા પ્રેમની, ગતિ એહ શું છે અસરાલ રે. વિ૦ લી૦ ૧૮

અર્થ:—એવુ પ્રધાનનુ બોલવું **શ્રીપાલ** મહારાજાએ સાંભળી કહ્યુ કે—"તે મૂર્છિત કુંવરી ક્યાં છે? મને તુરત બતાવો, હુ તેણી ઉપર ઉપકાર કરૂ." એટલુ બોલી તુરત મહારાજા ઘોડા પર સવાર થયા એટલામાં તો ઘણાં સ્ત્રી પુરુષોને શોકમય જતા દીઠા મૂર્છિત કુવરીને અગ્નિસસ્કાર કરવા સ્મશાને લઈ જતી જાણી તાકીદથી ઘોડો તે તરફ દોડાવી મહારાજા સ્મશાન સ્થળ નજીક જઈ પહોંચ્યા અને ત્યાં જઇ કહેવા લાગ્યા—"મને કુવરી બતાવો હુ એણીને સાજી કરૂ છુ તમો મૂર્છા પામેલીને દાહ દેશો નહિ" આ પ્રમાણે **શ્રીપાળ**કુવરનુ ભાષણ સાંભળી તેઓએ મઈયતને તે જ ઠેકાણે ભોંય પર મૂકી એટલે **શ્રીપાળ** મહારાજાએ પવિત્ર પાણી મગાવી હારના ન્હવણનો અભિષેક કરી તે કુવરીને સજ્જ—સાજી કરી અને આળસ મરડીને વિવેક સહિત તેણી બેઠી થઇ એ જોઈ નગરવાસી જનોના ચિત્ત આનદમય થયા એ જોઈ તેણીનો પિતા મહસેન ઘણો જ પ્રસન્ન ચિત્તવત થયો અને પુત્રી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—"હે વત્સ! જો આ મોટા ભાગ્યના ધણી અહીં ન પધારત ને ઉપકાર ન કરત તો તારા શરીરની શી દશા થાત? તારી જીદગી હતી ન હતી થઈ જાત! માટે તને પ્રાણદાન એમણે જ આપેલુ છે, જેથી તુ મને પ્રાણથી પણ વિશેષ વ્હાલી છે, તો પણ તને આ ઉપકારી પ્રાણદાતાના હાથમા જ સોંપવી ઘટે છે, એ મારા હ્રદયનો ગુપ્ત વિચાર છે તે તુ ધ્યાનમાં લે, માટે તારે આ વીર નરને જ વરવો પડશે, કેમકે ભયથી બચાવે તે જ ભર્ત્તા ગણાય છે" આ પ્રમાણે કહેવાથી ભદ્રિક ભાવવાળી, સ્નેહવાળી, રાગવત દૃષ્ટિએ કરી **શ્રીપાળ**કુવરને જોઇ ચિતવવા લાગી કે "મારી પ્રેમની ગતિ આ પુરુષની સાથે અકળ ન કળી શકાય એવી, ન કહી બતાવાય એવી અને અજબ રગવાળી છે અહિં મુગ્ધપદે કરી વક્ર કટાક્ષથી સહિતપણાનો અનુદય સૂચવ્યો, એટલે કામક્રીડા પ્રમુખમાં વિગ્ધ છે, એટલે વિષય રસમા હજી આસક્ત થઇ નથી. હમણાં નવયૌવનનો ઉદ્દગમ છે અને બાલ્યા-

વસ્થા વિરમી યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્તિનો અવસર છે. એ શું હશે ? ખચિત પૂર્વ રાગની જ પ્રબળતા હોવી જોઈએ, નહિં તો મારા મનની ગતિ આવી થાય જ નહીં" —૧૩ થી ૧૮

જો પ્રાણ કહું તો તેહથી, અધિકો કિમ લખીયે પ્રેમ રે; વિ૦
કહું ભિન્ન તો અનુભવ કિમ મિલે, અવિરૂદ્ધ ઉભય ગતિ કેમ રે. વિ૦ લી૦ ૧૯
ઇમ સ્નેહલ સા નિજ અંગજા, શ્રીપાલ કરે દિયે ભૂપ રે; વિ૦
પરણી સા આઠે તસ મલી, દયિતા અતિ અદ્દ્ભુત રૂપ રે. વિ૦ લી૦ ૨૦
અડ દિટ્ઠિ સહિત પણ વિરતીને, જિમ વંછે સમકિતવંત રે; વિ૦
અડ પ્રવચન માત સહિત મુનિ, સમતાને જિમ ગુણવંત રે. વિ૦ લી૦ ૨૧
અડ બુદ્ધિ સહિત પણ સિદ્ધિને, અડ સિદ્ધિ સહિત પણ મુક્તિ રે; વિ૦
પ્રિયા આઠ સહિત પણ પ્રથમને, નિત ધ્યાવે તે ઈણે યુકિત રે. વિ૦ લી૦ ૨૨
ઉત્કંઠિત ચિત્ત તેહ શું, વળી જનનીને નમવા હેજ રે; વિ૦
શ્રીપાલ પ્રયાણે પૂરિયો, દેવરાવે ઢકકા તેજ રે. વિ૦ લી૦ ૨૩

અર્થઃ—જો હુ આ પુરુષને મારા પ્રાણ કહુ, તો તે પણ બોલવુ લાયક જણાતું નથી, કેમકે પ્રાણથી પણ વિશેષ પ્રેમ આમના ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે જેથી પ્રાણ કહેતા ન્યૂનતાભાવ જણાય પ્રાણ હોય તો જ પ્રેમ થાય છે, પ્રાણ વગર પ્રેમ થતો જ નથી એ જોતા પ્રાણથી પ્રેમ અધિક ન ગણાય ત્યારે પ્રેમ અને પ્રાણ બન્ને બરાબર ગણાય અને દુનિયામા તો પ્રાણથી પ્રેમ વિશેષ વ્હાલો ગણેલ છે, કેમકે ઘણા લોકો પ્રેમને જાળવવા માટે પ્રાણની આહૂતી આપી દે છે, પરંતુ સજ્જન તો પ્રાણને માટે પ્રેમની આહૂતી આપતા નથી આમ જોતાં પ્રાણને પ્રેમરૂપ કહેતા પણ બનતુ નથી અને જ્યારે પ્રાણ અને પ્રેમ અધિકતામાં ન્યૂનાધિક હોય તો તે બન્ને જૂદા જ ગણાય છે એથી જો પ્રેમ ને પ્રાણ બેને જૂદા કહુ તો અનુભવ શી રીતે મળે ? કેમકે પ્રાણ વગર પ્રેમને જાણનાર કોણ હોય ? પ્રેમની ઓળખાણ પ્રાણને જ છે જે વસ્તુ જેનાથી જૂદી ન હોય તો જ તે વસ્તુનો અનુભવ થાય છે જૂદી વસ્તુનો અનુભવ થાય જ નહી, જો ભિન્ન વસ્તુનો અનુભવ થયો માની લેવાય તો અતિ પ્રસગ થાય, અને પ્રેમનો અનુભવ તો મને થાય છે આમ એક બીજા સાથે વિરોધી સ્વભાવ સ્વરૂપ છે તો એ પ્રેમપદાર્થની અદર ઐક્ય સમાવેશપણે અવિરોધ ભાવથી શી રીતે રહેલ છે એ જ માટે સમજુ છુ કે મારા પ્રેમની અલૌકિક ગતિ છે" આ પ્રકારે સ્નેહવતી કુવરી ચિતવન અને સ્નેહસિધુમા નિમજ્જન કરતી હતી એ જોઇ મહસેન રાજાએ પોતાની પુત્રીનો શ્રીપાલ મહારાજા સાથે હસ્તમેલાપ

કરાવ્યો આ પ્રમાણે આઠ વિવાહિતા સ્ત્રીઓ એટલે કે મદનસેના, મદનમંજૂષા, મદનમંજરી, ગુણસુંદરી, ત્રૈલોક્યસુંદરી, શૃંગારસુંદરી અને તિલકસુંદરી એ આઠ રાજકન્યાઓના નામ જાણવા, તથા શૃંગારસુંદરીની પંડિતા પ્રમુખ પાંચ સખીઓનું પણ પાણિગ્રહણ કરેલ છે, છતાં તેને શૃંગારસુંદરીની અંતરગત ગણેલ હોવાથી અહીં આઠ જણાવેલ છે. અત્યંત અદ્ભુત સ્વરૂપવંતી એકઠી મળી, છતાં પણ જેમ મિત્રા તારા, બલા, દીપ્રા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા અને પરા એ આઠ દૃષ્ટિ સહિત છતાં સમકિતી જીવ નવમી સર્વ સંવરરૂપ વિરતીને વાંચ્છે છે, તેમ તથા પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચન માતા યુક્ત ગુણવંત મુનિવર હોવા છતાં જેમ નવમી સમતાને ચાહે તેમ, તથા સુશ્રૂષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણા, ઉહ, અપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ આઠ બુદ્ધિયો સહિત યોગીશ્વર જેમ નવમી સિદ્ધિને ચાહે છે તેમ, તથા અણિમા મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, વશિતા, ઇશિતા, પ્રાકામ્ય અને કામાવસયિત્વા એ આઠ સિદ્ધિયો યુક્ત યોગીંદ્ર જેમ નવમી મુક્તિ–મોક્ષને ચાહે છે, તેમ **શ્રીપાલ** મહારાજા આઠ રાણીયો હાજર છતાં નવમી મયણાસુંદરી કે જેના સંગ પ્રભાવથી સર્વ સુખ સાંનિધ્ય થયા તેણીને મળવા નિત્ય ધ્યાન કરે છે તેમજ વળી પોતાની માતાને નમવા મળવાને પણ આતુર થએલ છે તે કારણને લીધે **શ્રીપાળ** મહારાજાએ ત્યાંથી કુચ કરવા સંબંધી તેજદાર નગારે ડંકા દેવરાવ્યા —૧૩ થી ૨૩

હય ગય રહ ભડ મણિ કંચણે, વળી સત્થ વત્થ બહુ મૂલ રે; વિ૦
પગ પગ ભેટી જે નૃપ વરે, તેહનું ચક્રવર્ત્તિ સમ સૂલ રે. વિ૦ લી૦ ૨૪
તસ સૈન્ય ભરે ભારિત મહી, અહિપતિફણ મણિગણ પ્રોત રે; વિ૦
તેણે ગિરિ પણ જાણું નવિ ગિરિયા, તેણે શશિ સૂર નયણ વિધિ જોત રે. વિ૦લી૦૨૫
મરહઠ સોરઠ મેવાડના, વળી લાટ ભોટના ભૂપ રે; વિ૦
તે આવ્યો સઘળા સાધતો, માલવ દેશે રવિ રૂપ રે. વિ૦ લી૦ ૨૬
આગમન સુણી પરચક્રનું, ચર મુખથી માલવરાય રે; વિ૦
ભયભીત તે ગઢને સજ કરે, તેહનું નવિ તેજ ખમાય રે. વિ૦ લી૦ ૨૭
કપ્પડ ચૂપ્પડ તૃણ કણ ઘણાં, સંગ્રહે તે ઇંધણ નીર રે; વિ૦
સન્નદ્ધ હોય તે સુભટ વડા, કાયર કંપે નહીં ધીર રે. વિ૦ લી૦ ૨૮
ઈમ ઉજ્જેણી હુઈ નગરને, લોકે સંકીર્ણ સમીપ રે; વિ૦
વીંટી શ્રીપાલ સુભટે તદા, જિમ જલધિ અંતરદ્વીપ રે. વિ૦ લી૦ ૨૯

ડેરા દીધા સવિ સૈન્યના, પહેલો હુઓ રજની જામ રે; વિ૦
જનની ઘર પહોતો પ્રેમશું. નૃપ હાર પ્રભાવે તામ રે. વિ૦ લી૦ ૩૦
ઢાલ પૂરી થઇ આઠમી, પૂરણ હુઓ ત્રીજો ખંડ રે; વિ૦
હોય નવપદ વિધિ આરાધતાં, જિન વિનય સુયશ અખંડ રે. વિ૦ લી૦ ૩૧

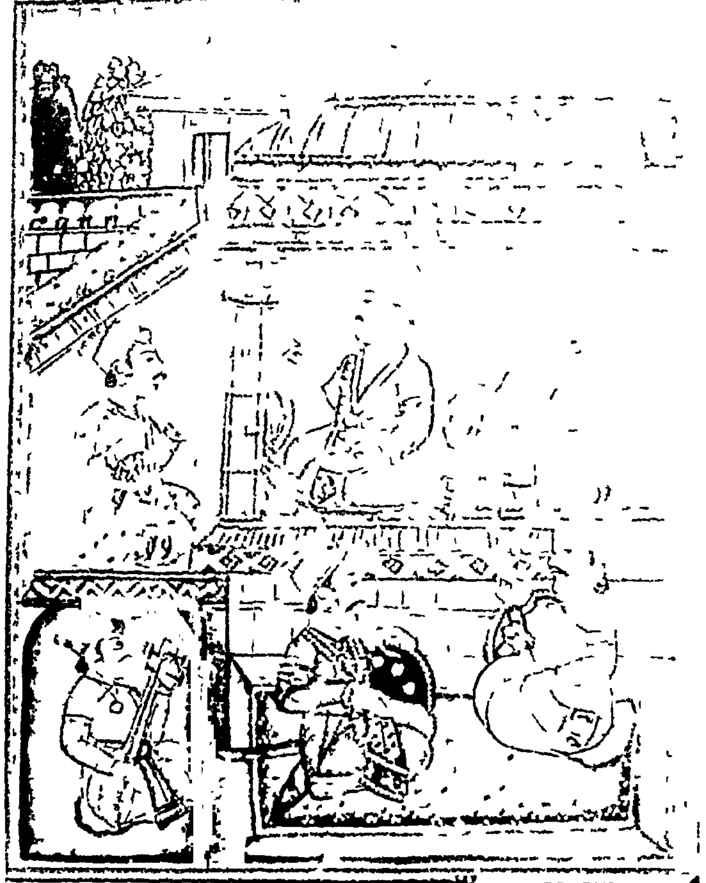
અર્થ:—હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળ, તેમ જ મણિરત્ન, સોનુ, બહુમૂલાં વસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વગેરે વગેરેના ભેટણા ડગલે ડગલે લેતો, દરેક માનવતા રાજાઓને પગે લગાડતો (ખંડિયા રાજા બનાવતો) **શ્રીપાલ** મહારાજા મજલ દર મજલથી પથ પસાર કરતો ચક્રવર્તિના સરખો પરાક્રમી પ્રસિદ્ધ થયો કવિ કહે છે કે–હમેશા નિયમ છે કે અણીદાર વસ્તુના ઉપર વજનદાર વસ્તુનુ દબાણ થતા તે તેમા દાખલ થઈ જાય છે, જેમ કે અણીદાર નહાનકડો કાટો છતાં ભારે પગનો ભાર આવતા પગમા પરોવાઇ જાય છે, તેમ શેષ નાગનાં અણીદાર ફણમા **શ્રીપાલ** મહારાજાના જબરા ભારવાળા લશ્કરનો ભાર આવતા શેષનાગની ફણના મણિઓનો સમુદાય પરોવાઇ ગયો હશે જ કે જેને લીધે જાણી શકાય છે કે પર્વતો ઢળી ન પડયા હશે ! કેમકે જો પૃથ્વી શેષનાગની ફણીપરની મણિ-ચોમા પરોવાઇ રહી ન હોત તો, સૈન્યના ભારથી પૃથ્વી એક બાજુએ નમી જતા સમાન પૃથ્વી પર રહેલા પર્વતો વગેરે ઢળી જ પડત, પણ તેમ ન થયુ તેનુ કારણ આ જ હોવુ જોઇએ ! આ મહાન્ નવાઈની વાત જાણીને તે વખતથી સૂર્ય અને ચદ્ર રાત દિવસ **શ્રીપાલ** મહારાજાના લશ્કરને જોયા કરે છે, તે જાણે બ્રહ્મા સૂર્ય ચદ્રરૂપ આખો ખોલીને શ્રીપાલ મહારાજાનું સૈન્ય નિહાળી ચિતવન કરે છે કે–ઠીક થયુ જે ભૂમિ શેષના ફણની મણિઓમા પરોવાઈ ગઈ જેથી મારી રચેલી સૃષ્ટી આબાદ રહી, નહી તો આ **શ્રીપાલ**ના લશ્કરના ભારથી આ પૃથ્વી નમી જાત, એમ ચકિત થયો થકો **શ્રીપાલ**ના સૈન્યને અદ્યાપિ સુધી ચદ્ર સૂર્યરૂપ ચક્ષુઓ મારફત જોયા કરે છે ? આ ઉત્પ્રેક્ષા અલકારનો સાર એટલો જ છે કે–**શ્રીપાલ** મહારાજાનુ લશ્કર ઘણા જ જબરા વિસ્તાર વાળું હતું એવા લશ્કર સહિત મહારાષ્ટ્રના, સૌરાષ્ટ્રના, મેવાડના, લાટ અને ભોટ દેશના રાજાઓને પોતાના ખડિયા રાજા બનાવતો **શ્રીપાલ** મહારાજા સૂર્ય સરખો પ્રદિપ્ત તેજ સહિત માળવ દેશમા જઈ પહોચ્યો, એટલે કે જેમ સૂર્ય નિષધ પર્વતમાથી ઉદય પામી હરિવર્ષ–હિમવત ભરત વગેરે ક્ષેત્રો અને પહાડોને પ્રકાશ આપતો સધ્યા સમયે ફરીને નિષધ પર્વતની મુલાકાત લે છે, તેમ **શ્રીપાલ** મહારાજા પણ માળવાના પાટનગર ઉજ્જેણીથી ઉદય પામી વિદેશ ગમન કરતો કરતો રાજઋદ્ધિ, રમણિયો, ધન, ચારે પ્રકારના લશ્કર સહિત સર્વ દેશોને સાધતો પાછો માળવ દેશમા આવી પહોચ્યો, એટલુ જ નહી પણ છેક ઉદય સ્થળ પાટનગરની સમીપ જઈ પહોચ્યો જાસુસોના મ્હોએથી બીજા રાજાનુ જબરૂ લશ્કર ઉજ્જેણી તરફ ધસ્યું આવે છે, એવા સમાચાર મળતા માળવાના રાજા પ્રજાપાળે ભયભીત થઈ પોતાના

ચિત્ર ૧૩૯ શ્રીપાલનું ત્રૈલોક્યસુન્દરી સાથે લગ્ન (પાન ૧૫૫)

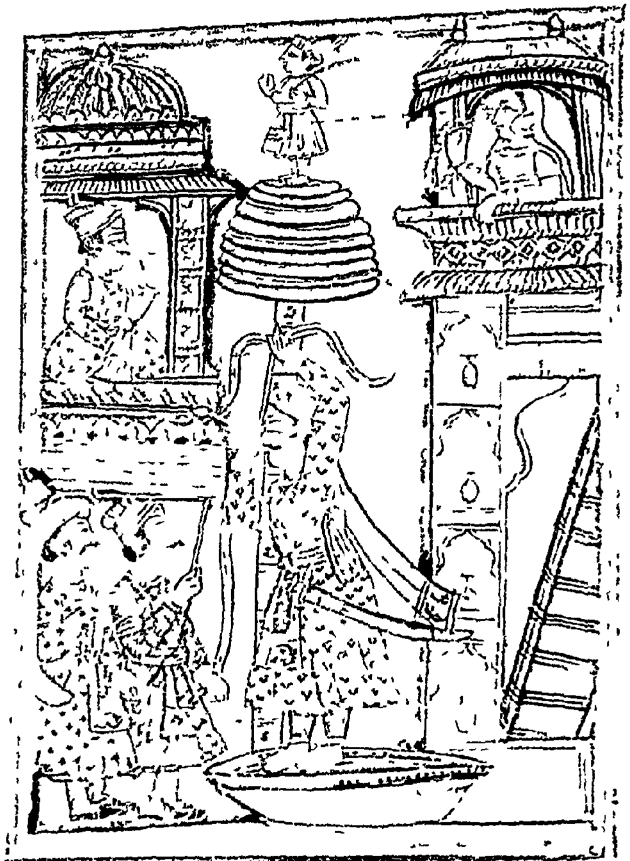
ચિત્ર ૧૪૦ શ્રીપાલ ત્રૈલોક્યસુન્દરી સાથે સુખ ભોગવે છે (પાનુ ૧૫૬)

ચિત્ર ૧૪૧ ધરાપાલ રાજાની સભા (પાનુ ૧૫૭)

ચિત્ર ૧૪૭ પૂતળુ સમસ્યા પૂરે છે (પાનું ૧૬૦)

ચિત્ર ૧૪૮ રાધાવેધ કરતો ગોપાલ (પાનું ૧૬૧)

ચિત્ર ૧૪૪ વિદ્યાગુરુ અને રાજકુમારી (પાનું ૧૬૫)

ચિત્ર ૧૪૫ શ્રીપાલનુ જયસુન્દરી સાથે લગન (પાનું ૧૬૬)

ગઢને સમરાવી લીધો, કેમકે પરરાજાના પ્રતાપનુ તેજ સહન થઈ શકયુ નહી તે તેજમા અંજાઈ પોતાનો બચાવ ખોળવા લાગ્યો જેના લીધે કાપડ–ચોપડ–ધાન્ય–નાણુ–લાકડા–પાણી વગેરે નિર્વાહને માટે જોઇતી તમામ ચીજોનો સંગ્રહ કરી લેવરાવ્યો તેમ જ મોટા સમર્થ લડવૈયાઓને પણ શસ્ત્રઅસ્ત્રાદિ સજાવી તૈયાર કરી રખાવ્યા. આવો મામલો જોઈ બિચારા બ્હીકણ મનુષ્યો તો ધીરજને તજી દેઈ ધ્રૂજવા લાગ્યા આવી બ્હીકને લીધે ઉજ્જેણીની આસપાસ વસનારી વસ્તી ઉજ્જેણીમા પોતાના બચાવ માટે ભરાઈ પેઠી જેથી તે ઉજ્જેણી લોકની ભીડથી સાંકડી બની ગઈ, કેમકે **શ્રીપાલ** મહારાજાનુ લશ્કર દરિયાના તોફાની મોજાની પેઠે પૂર જોશથી ધસ્યે આવતુ છેક ઉજ્જેણીની લગભગ આવી પહોચ્યુ હતુ, એથી ડરીને તેઓએ કોટનો આશરો લીધો હતો લશ્કરે તો જોતજોતામા ઉજ્જેણીના કિલ્લાની ચોમેર જેમ દ્વીપની ચોમેર સમુદ્ર વીંટાઈ વળેલો હોય છે, તેમ નગરીના કોટને વીંટી લઈ પડાવ કર્યો અને લશ્કરે છવણી રચી પોતપોતાની ટુકડીના અલગ અલગ તબુ રાવટી ડેરા ખડા કરી દીધા જ્યારે રાત પડી અને રાતનો પહેલો પહોર વીતી ચૂકયો કે **શ્રીપાલ** મહારાજા હારના પ્રભાવથી પોતાની માતાજીના મહેલે પ્રેમ સહિત ગમન કરવા જઇ પહોચ્યો (**યશોવિજયજી** ઉપાધ્યાય કહે છે કે આ **શ્રીપાલરાસના ત્રીજા ખડની** આઠમી ઢાળ પણ પૂરી થઈ અને તે સાથે **ત્રીજો ખડ** પણ પૂરો થયો તથા આ ઢાળ એ જ સુચના આપી રહેલ છે કે, વિધિ સહિત નવપદજીનુ આરાધન કરવામા આવે તો જિનેશ્વરની ભક્તિ વડે વિનયવંત અને અખંડ સારો યશ પ્રાપ્ત થાય —૨૪ થી ૩૧

ચોપાઈ–૭૬

ખડ ખંડ મીઠાઇ ઘણી, શ્રી શ્રીપાલચરિત્રે ભણી;
એ વાણી સુરતરૂ વેલડી, કિસી દ્રાખ ને કિસી શેલડી. ૧

ઇતિ શ્રીમાન્ મહોપાધ્યાય **શ્રી વિનયવિજયગણિ**થી અધૂરો રહેલ અને **શ્રી જસવિજયજી** ગણિએ પૂર્ણ કરેલ શ્રી સિદ્ધચક્ર મહિમાધિકારે શ્રી **શ્રીપાલ** ચરિત્રને વિષે શ્રી વિમલેશ્વર દેવે અર્પણ કરેલ હાર પ્રાપ્તિથી, ઇષ્ટદાયક છ કન્યા પાણિગ્રહણ, અને સર્વ સૈન્ય સહિત ઉજ્જયની નગરી પ્રાપ્ત થએલ કથા કહેવામા આવતા ત્રીજો ખડ પૂર્ણ થયો

અર્થ:—શ્રી **શ્રીપાલ** ચરિત્રના ખડ ખડની અદર ઘણી જ મીઠાશને શ્રીપાળ રાજાના ચરિત્રને વિષે વર્ણવી છે, તે શ્રીજિનેશ્વરની વાણી તે કલ્પવૃક્ષની વેલ સમાન મનોવાછિત પૂર્ણ કરનારી છે, તે વાણીની મીઠાશ આગળ દ્રાક્ષની મીઠાશ તથા શેરડીની મીઠાશ તે શી ગણત્રીમા છે ?

॥ તૃતીય: ખંડ: સમાપ્ત ॥

ખંડ ચોથો

દોહા—૭૬

ત્રીજો ખંડ અખંડ રસ, પૂરણ હુઓ પ્રમાણ;
ચોથો ખંડ હવે વર્ણવું, શ્રોતા સુણો સુજાણ. ૧
શીશ ધુણાવે ચમકિયો, રોમાંચિત કરે દેહ;
વિકસિત નયન વદન મુદ્રા, રસ દિયે શ્રોતા તેહ. ૨
જાણ જ શ્રોતા આગલે, વકતા કલા પ્રમાણ;
તે આગલે ધન શું કરે, જે મગસેલ પાષાણ. ૩
દર્પણ અંધા આગલે, બહિરા આગલ ગીત;
મૂરખ આગલ રસ કથા, ત્રણે એક જ રીત. ૪
તે માટે સજ થઇ સુણો, શ્રોતા દીજે કાન;
રીઝે તેહને રીઝવું, લક્ષ ન ભૂલે ગ્યાન. ૫
આગે આગે રસ ઘણો, કથા સુણંતા થાય;
હવે શ્રીપાલચરિત્રના, આગે ગુણ કહેવાય. ૬

અર્થ:—(કવિ કહે છે કે) અખંડ રસ સહિત ત્રીજો ખંડ પ્રમાણપૂર્વક પૂર્ણ થયો. હવે હું ચોથો ખંડ વર્ણવું છું, તે હે સુજાણ શ્રોતાજનો! તમે શ્રવણ કરો. શ્રોતાજન કેવા હોવા જોઈયે? જે અર્થપૂર્ણ વચન સાંભળી ચમત્કાર સાથે માથું ડોલાવવા લાગે, તથા શરીરનાં હર્ષ વડે રોમરાય ઉભા થતા વિકસ્વર નેત્ર સહિત વદન રાખે, તે શ્રોતા, વક્તા (કહેનાર) ને રસ આનંદ આપે (નહી કે આમ તેમ શૂન્ય ચિત્તથી જોતો કે નિદ્રા લેતો શ્રોતા, વક્તાનો હર્ષ વધારે!) જ્યારે રસજ્ઞ શ્રોતા હોય ત્યારે વક્તાની કળા ખ્યાલમા આવે છે, પરંતુ જો શ્રોતા મગસેલિયા પથરા જેવો કે જે વર્ષાદના જળના ધોધમા પડયા છતા પણ જેવોને તેવો રહે, અર્થાત્ કઠોર હૃદયવાળો શ્રોતા હોય તો સુંદર વાક્ય પ્રવાહથી પણ પલળતો નથી. આંધળા આગળ સુંદર દર્પણ ધરવું, બહેરા પાસે સુંદર ગીત ગાવા અને મૂરખ આગળ રસિક કથા કહેવી એ તદ્દન નકામી છે, કેમકે મૂર્ખને પ્રતિબોધ

દેવા જતાં વક્તાની મતિ પણ મૂઝાઇ જાય છે એ માટે હે શ્રોતાજનો! સાવધાન થઇ મારા કથનને ધ્યાન દઇ સાંભળો કારણ જે શ્રોતાઓ મારા કથનનો મર્મ સમજી શકે તેને જ હુ રીઝવી શકુ છુ શાથી કે જે રસિક હોય તે શ્રોતા નવા નવા શૃંગાર વગેરે રસપૂર્ણ વ્યાખ્યાન સાંભળીને રંજન થાય, કવિકથનનો આશય સમજે, પોતાની સુજ્ઞતા વડે લક્ષ ભૂલે નહી અને શૃગારાદિ રસ સાંભળી હેયોપાદેય યથાયોગ્ય આલ બન યોજી દે પરતુ જે અજ્ઞાન શ્રોતા હોય તે તો વક્તાના દોષો કહાડી હાસ્ય સાથે શ્રમ વિફળ કરે છે આ કથામા જેમ જેમ આગળ ધ્યાન દેવામાં આવશે તેમ તેમ બહુ જ રસ આનદ પ્રાપ્ત થાય તેમ છે, માટે હવે તે શ્રીપાલ ચરિત્રના જે ઉત્તમ ગુણો છે તે કહેવામાં આવે છે —૧ થી ૯

(ઢાળ પહેલી—ધન દિન વેલા ધન ઘડી તેહ—એ દેશી)

રહિયો રે આવાસ દુવાર, વયણ સુણે શ્રીપાલ સોહામણોજી;
કમલપ્રભારે કહે એમ, મયણાં પ્રતિ મુજ ચિત્ત એ દુ:ખ ઘણોજી. ૧
વીંટી છે એ પરચક્ર, નગરી લોક હિલ્લોલીયોજી;
શી ગતિ હોશે ઈણે ઠામ, સુતને સુખ હોજો બીજી ધોલીયોજી. ૨
ઘણા રે દિવસ થયા તાસ, વાલિંભ તુજ જે ગયો દેશાંતરેજી;
હજીય ન આવી કાંઈ શુદ્ધિ, જીવે રે માતા દુ:ખણી કિમ નવિ મરેજી. ૩

અર્થ:—સુદર દેખાવવાળો **શ્રીપાલકુવર** માતાના ઘર આગળ પહોંચી મયણાસુદરી પ્રતિ માતુશ્રી જે વચનો કહેતા હતા, તે સાંભળવા માટે બારણા આગળ ઊભો રહી સાભળવા લાગ્યો. માજી મયણાસુદરી પ્રત્યે કહેતા હતા કે—"મારા મનમાં એ દુ ખ ઘણુ છે કે દુશ્મન રાજાના લશ્કરે શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો છે, જેથી શહેરના રહેવાસી માત્ર ગભરાઇ ઉઠતા હળફળ કરી રહેલ છે, તેને લીધે અહીયા આપણી શી વલે થશે? અરે! આપણી તો ગમે તે વલે થાય પણ ફક્ત મારા પુત્રને કુશળતા પ્રાપ્ત થજો વ્હાલી વધૂ! તારો વલ્લભ જે દેશાતરે ગયેલ છે તેને પણ ઘણા દિવસ થઈ ગયા—મુદત પણ પૂરી થવા આવી છતા હજુ સુધી કશા સમાચાર આવ્યા નથી, તથાપિ આ પુત્ર વિયોગિની દુખિયારી માતા જીવે છે, પણ મરતી નથી, કેમકે પુત્ર વિયોગ છતા માતાનુ જીવવુ નકામુ છે —૧ થી ૩

મયણા રે બોલે મ કરો ખેદ, મ ધરો રે ભય મનમાં પરચક્રનોજી;
નવપદ ધ્યાને રે પાપ પલાય, દુરિત ન ચારો છે ગ્રહ ચક્રનોજી. ૪

અરી કરી સાગર હરીને વ્યાલ, જ્વલન જલોદર બંધન ભય સવેજી;
જાય રે જપતાં નવપદ જાપ, લહેરે સંપત્તિ ઈહ ભવ પરભવેજી. ૫
બીજાં રે ખોજે કોણ પ્રમાણ, અનુભવ જાગ્યો મુઝ એ વાતનોજી;
હુઓ રે પૂજાનો અનુપમ ભાવ, આજ રે સંધ્યાયે જગતાતનોજી. ૬
તદ્દગતિ ચિત્તે સમય વિધાન, ભાવની વૃદ્ધિ ભવભય અતિ ઘણોજી;
વિસ્મય પુલક પ્રમોદ પ્રધાન, લક્ષણ એ છે અમૃતક્રિયા તણોજી ૭
અમૃતનો લેશ લહ્યો ઈક વાર, બીજું રે ઔષધ કરવું નવિ પડેજી;
અમૃતક્રિયા તિમ લહિ એકવાર, બીજા રે સાધન વિણ નવિ અડેજી. ૮
એહવો રે પૂજામાં મુજ ભાવ, આવ્યો રે ભાવ્યો ધ્યાન સોહામણોજી;
હજીય ન માયે મન આણંદ, ખિણ ખિણ હોયે પુલક નિકારણોજી. ૯
ફુરકે રે વામ નયન ઉરોજ, આજ મિલે છે વાલિભ માહરોજી;
બીજું રે અમૃતક્રિયા સિદ્ધિ રૂપ, તુરત ફલે છે તિહાં નહિ આંતરોજી. ૧૦

અર્થઃ—એ સાભળીને મયણાસુદરી બોલી–'હે સાસુજી ! આપ દિલગીર ન થાઓ અને પરાયા લશ્કરનો ભય પણ જરાએ ન રાખો, કારણ કે શ્રીનવપદજીના ધ્યાન વડે કરીને તમામ પ્રકારના પાપ દૂર થઈ જાય છે, અને વાકા ગ્રહોની માઠી ગતિનુ જોર પણ કશુ ચાલી શકતુ નથી તેમજ શત્રુ, હાથી, સમુદ્ર, સિંહ, સાપ, દાવાગ્નિ, જળોદરાદિ ભયકર રોગ અને બધિખાનુ એ આઠ જાતના મોટા ભયો પણ નવપદજીનો જાપ જપતાં દૂર જતા રહે છે અને આ ભવ તથા પરભવમા સુખ સપદા પમાય છે તો હે પૂજ્ય માતાજી ! આ શત્રુસેનાનો ભય નવપદજીના જાપ આગળ શી વિશાદમા છે ? તેમ વળી કેટલાક ભોળા ને વ્હેમી જનો આવા પરગજાના લશ્કરની ચિતા દૂર થવાના સબધમા જોશી વગેરે પાસે જઈને તે દુઃખ થવાના કારણો માટે જોશ કિંવા રમળ વગેરેથી જોવરાવે છે પરતુ એવાં લૌકિક પ્રમાણો જોવા જોવરાવવાથી શુ થાય તેમ છે ? અથવા તો બીજા પ્રમાણોને કોણ શોધવા જાય ? મને તો ખુદ એ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જાગૃત થએલો છે, કે મારા ચિત્તની અદર જે કઈ શત્રુસૈન્યનો ભય હતો, તે આજ સધ્યા વખતે શ્રીજગતપિતા અરિહત દેવની દીપક તથા ધૂપ પૂજા કરતી વખતે કોઈ પણ પ્રકારની ઉપમા ન આપી શકાય એવો અનૂપમ અનુભવ થયો તે એવો કે જે અનાદિકાળનો આ જીવે ચારે ગતિમા ભટકયા કરતા, અનેક વખત શ્રાવકનુ કુળ પામ્યો, ધર્મ પણ ઓળખ્યો અને દેવની પૂજા પણ કરી, તથાપિ આ જીવને વિભાવ દશાની વિશેષ દોડથી પરપરિણ-

તેમાં બહુ જ રમણ થતું હતુ, માટે તદ્રુપ ધર્મ ન ઓળખ્યો, તેના લીધે મન આદિની એકાગ્રતાએ અનુપમ ભાવ સહિત પૂજા ઉદય ન આવી, તે અનૂપમ ભાવ મને આજે સાજરે પ્રભુ પૂજન સમયે આવ્યો હતો અને આ પરચક્રની ચિંતામાં જ મને એ વાતનો અનુભવ જાગ્યો, તેનુ લક્ષણ એ જ કે એકતો જે ક્રિયા કરતો હોય તે જ ક્રિયાનો ઉપયોગી હોય, પરતુ ક્ષેપ જે મનની વ્યગ્રતા તદ્રુપ ક્ષેપક દોષાદિ યુક્ત ન હોય બીજુ સમય વિધાન એટલે કે આગમની અદર જે વખતે જે વિધિ કરવાનો કહેલ છે, તે વખતે તે જ વિધિ કરવા લાયક શુભ ક્રિયાવિધાન કરતો હોય ત્રીજું તત્સમયોચિત–તે સમયના યોગ્ય ક્રિયા કરતો હોય તેની અદર ચિત્ત ઉલ્લાસવત બને, પરિણામની ધારાની પુષ્ટિ થાય ચોથુ સસારનો બહુ જ ભય પેદા થાય અર્થાત્ જન્મ જરાના દુખની બ્હીક લાગે પાંચમુ ચમત્કાર ઉપજે એટલે કે તે સમયને લગતી ક્રિયામાં અતિ પુષ્ટતર સાધ્યની કારણુતા જોઈ ચિત્તની અદર અપૂર્વ ચમત્કાર પામે છઠ્ઠુ રોમોદ્‌ગમ હોય એટલે પુષ્ટ કારણ પ્રાપ્ત થવાને લીધે હર્ષ થતાં રોમરાય વિકસ્વર થાય અને અથિર સસાર ભમવાના ડરથી રૂવાડા ઊભા થઇ જાય સાતમુ મહાહર્ષ થાય, આત્મિક સુખાનુભવ થાય–એટલે કે, જેમ આધળાને આંખોનુ તેજ પ્રાપ્ત થતા, અને લડવૈયાને શત્રુ પર જીત મેળવતાં હર્ષ થાય છે, તેમ અધિક પ્રમોદ તે સમયોચિત ક્રિયા કરવામા થાય આ બધાં અમૃતક્રિયાનાં મુખ્ય લક્ષણો છે એવાં ચિન્હોવાળી ક્રિયા આ ભવ અને પરભવમાં અવશ્ય ફળ આપનાર નીવડે છે જેમ કોઇ રોગીને અમૃતના સ્વાદનો જરા પણ અનુભવ થયો હોય તેને અન્ય ઓષડ કરવુ પડે જ નહી, તેમ સસાર રોગથી પીડિત જીવે પણ જો એક વખત અમૃતક્રિયાનો આસ્વાદ અનુભવેલો હોય તો પછી તેને બીજા સાધનોની જરૂર ન રહેતા મોક્ષ જવામાં કશો અટકાવ રહેવા પામતો નથી, માટે હે સાસૂજી ! તે તત્કાળ ફળદાતા ભાવ મને આજે પૂજન વખતે થયો હતો તેના વડે મે સુદર ધ્યાન ધર્યું, તેથી તે ધ્યાન દ્વારા મારા ચિત્તને જે અપૂર્વ આનદ મળ્યો છે, તે આનદ હજુ લગી પણ મારા હૃદયમાંથી ઉભરાઈ રહ્યો છે તે સમાતો નથી જેના લીધે પ્રતિક્ષણે કારણ વગર પણ મારાં રૂવાડાં ઊભા થઈ અપૂર્વ હર્ષ પ્રદર્શિત કરી રહેલ છે મતલબ કે અત્યારે મને ભય કે હર્ષ એ બેઉમાંનુ રોમ ઊભા થવાનુ એકે કારણ નથી, છતાં પણ રોમરાજી વિકસ્વર થાય છે જેથી પ્રતીતિ સાથે માનુ છું કે, મને આજે અણુ-ધાર્યો વલ્લભજનનો મેલાપ થાય, કેમકે નિમિત્તશાસ્ત્રમા એવું પ્રતીતિ વચન કહેલ છે, તે નિષ્ફળ નહીં જ થશે તેમ વળી મારૂ ડાબુ નેત્ર ફરકે છે અને ડાબુ ઉર–હૃદય પણ ફરકે છે, માટે એથી પણ માનવુ પડે છે કે આજે મને મારા વ્હાલા મળશે જ તેમજ આજ અમૃતક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ તે પણ તત્કાળ સિદ્ધિ દેનાર છે માટે અવશ્ય સારૂ ફળ હમણા જ મળવું જોઇએ. ”

—૪ થી ૧૦

કમલપ્રભા કહે વત્સ સાચ, તાહરી રે જીભે અમૃત વસે સદાજી;
તાહરૂં રે વચન હોશે સુપ્રમાણ, ત્રિવિધ પ્રત્યય છે તેં સાધ્યો મુદાજી. ૧૧

અર્થઃ—આ પ્રમાણે વહૂનુ મંગળ કથન સાંભળી સાસૂ બોલી "હે વત્સ ! તેં જે કહ્યુ તે સાચુ જ છે, તારી જીભે સદાય અમૃત વસી રહેલ છે, માટે તારૂ વચન સારી રીતે સિદ્ધ જ થશે, કેમકે તે શુદ્ધ મન, શુદ્ધ વચન અને શુદ્ધ કાયા એમ ત્રિકરણ શુદ્ધિ વડે હર્ષ પૂર્વક સત્ય ધર્મ આરાધન કરેલ છે" —૧૧

કરવા રે વચન પ્રિયાનું સાચ, કહે રે શ્રીપાલ તે બાર ઉઘાડીયેજી;
કમલપ્રભા કહે એ સુતની વાણિ, મયણાં કહે જિન મત ન મુધા હુવેજી. ૧૨
ઉઘાડિયાં બાર નમે શ્રીપાલ, જનનીનાં ચરણસરોજ સુહંકરૂજી;
પ્રણમી રે દયિતા વિનય વિશેષ, બોલાવે તેહને પ્રેમ મનોહરૂજી. ૧૩
જનની રે આરોપી નિજ ખંધ, દયિતા રે નિજ હાથે લેઈ રાગશુંજી;
પહોતા રે હાર પ્રભાવે રાય, શિબિર આવાસે ઉલસિત વેગશુંજી. ૧૪
બેસાડી રે ભદ્રાસને નરનાથ, જનનીને પ્રેમે ઇણિ પરે વીનવેજી;
માતાજી દેખો એ ફલ તાસ, જપીયાં મેં નવપદ જે સુગુરુ દીયાજી. ૧૫
વહુરો રે આઠે લાગી પાય, સાસુ ને પ્રથમ પ્રિયા મયણા તણેજી;
તેહની રે શીશ ચઢાવી આશીષ; મયણા રે આગે વાત સકલ ભણેજી. ૧૬

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે કથન સાંભળી પોતાની વલ્લભાનુ વચન સત્ય કરવાને માટે દ્વારાંતરે રહેલ **શ્રીપાળ** રાજાએ કહ્યુ-'હે માતાજી ? કમાડ ઉઘાડો' આ શબ્દ સાંભળતા જ માતા કમળપ્રભા બોલી કે-"આ વાણી તો મારા વ્હાલા કુવરની જ છે" એ સાભળી મયણાસુદરીએ કહ્યુ-"શ્રીજિનેશ્વરદેવનુ દર્શન કદાપિ કાળે ખોટુ થાય જ નહી" આટલુ કહી કમાડ ઉઘાડ્યા કે તુરત **શ્રીપાલ** અદર આવી પૂજ્ય માતાના સુખ કરનારા ચરણકમળમા નમ્યો માતાએ સુફળદાયી આશિષ આપી તે પછી મયણાસુદરી વિશેષ વિનય મર્યાદા વડે કરીને પ્રાણનાથને પગે લાગી, એટલે **શ્રીપાળજી**એ તેણીને મનોહર પ્રેમ વચનોએ કરીને બોલાવી સતોષ પમાડ્યો

તે પછી **શ્રીપાળ** મહારાજા પૂજ્ય માતાને પોતાના ખભા ઉપર અને પ્રેમી સુદરીને હાથ ઉપર બેસાડી અત્યત સ્નેહ સહિત હારના પ્રભાવે આકાશ માર્ગે પોતાની લશ્કરી છાવણીમાં ઉલ્લાસ સહિત અતિ ઉતાવળે જઈ પહોચ્યા. જનેતાને સુદર-ભદ્રાસને બેસાડી નર-

નાથ **શ્રીપાલ** પ્રેમ વડે વીનવવા લાગ્યા–"હે પૂજ્ય માતુશ્રી! શ્રીસદ્‌ગુરૂજીએ જે શ્રીનવપદ અર્પણ કર્યા હતા તેનુ આરાધન કર્યું હતુ તેનુ જ આ બધુ ફળ મળ્યુ છે તે નવપદજીનો જ મહિમા પ્રત્યક્ષપણે જૂઓ કે કેવો છે? અર્થાત્ આ બધી ચતુરંગી સેના અને સકળ વૈભવ તેમના પ્રતાપે જ પ્રાપ્ત થએલ છે"

જ્યારે પોતાના પૂજ્ય પતિને નમતા જોયા, ત્યારે બીજી આઠે વહુઓ મર્યાદાપૂર્વક પ્રથમ પૂજ્ય સાસૂજીને પગે પડી, અને તે પછી મોટી બ્હેન મયણાસુંદરીને પગે પડી એટલે સાસૂજીએ અને મોટી બ્હેને તેણીઓને શુભાશિષ આપી, એટલે તેણીઓએ તે શુભાશિષને માથે ચડાવી અહોભાગ્ય માન્યુ તે પછી **શ્રીપાલને** વિદેશની અંદર વર્ષ દિવસ દરમ્યાન જે જે સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત થયા તેની હકીકત થોડા જ વચનોમા કહી સંભળાવી —૧૨ થી ૧૬

પૂછે રે મયણાને શ્રીપાલ, તાહરો રે તાત અણાવું કિણ પરેંજી;
સા કહે કંઠે ધરિય કુહાડ, આવે તો કોઈ આશાતના નવિ કરેજી. ૧૭
કહેવરાવ્યું દૂત મુખે તિણ વાર, શ્રીપાલ તે રાજાને વયણડુંજી;
કોપ્યો રે માલવરાજા તામ, મંત્રી રે કહે નવિ કીજે એવડુંજી. ૧૮
ચોથે રે ખંડે પહેલી ઢાળ, ખંડ સાકરથી મીઠી એ ભણીજી;
ગાયે જે નવપદ સુજસ વિલાસ, કીરતિ વાધે જગમાં તેહ તણીજી. ૧૯

અર્થ:—તે પછી શ્રીપાળ રાજાએ મયણાસુંદરીને પૂછ્યુ કે–"તમારા પિતાને અહિંયા કેવા રંગ ઢંગથી તેડાવું? પતિદેવના કથનનુ રહસ્ય સમજી મયણાસુંદરીએ કહ્યુ–'ખભા ઉપર કુહાડો મૂકી બોલાવવામા આવે તો ફરીને કોઈ વખત શ્રીજિનધર્મની અશાતના–અવજ્ઞા કરવા ન પામે' (કેમકે પ્રાણી માત્રને પોતપોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મ કેવા સુખ દુઃખો આપે છે તે જૈન રહસ્યની પણ વિશેષ પ્રતીતિ થતા જૈન ધર્મના મહા અભ્યુદય ફળ વિશેષની પણ વિશેષ પ્રકારે શ્રદ્ધા તેને પ્રાપ્ત થશે માટે તેવી રીતે આવે તેમ કરો) મયણાસુંદરીનુ વચન યોગ્ય જાણી **શ્રીપાળે** તેવી જ રીતે આવવા દૂત દ્વારા પ્રજાપાળ રાજાને કહેણુ કહેવરાવ્યુ, પરંતુ તે કહેણુ સાંભળતાની સાથે જ ગર્વિ રાજા ક્રોધયુક્ત બની ગયો એ જોઇ પ્રધાને કહ્યુ "નામવર! આટલો બધો ગુસ્સો ન લાવો, ગુસ્સાના ફળ કદિ સારા હોતા જ નથી કવિ **યશોવિજયજી** કહે છે કે ખાંડ અને સાકર કરતા પણ વધારે મિષ્ટ સ્વાદાનુભવ કરાવનારી આ **શ્રીપાલ રાસના** ચોથા ખંડની આ પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ જે મનુષ્ય શ્રી નવપદજીના સુંદર યશને વિલાસ સાથે ગાય છે, તે મનુષ્યની જગતમાં કીર્તિ વધે —૧૭ થી ૧૯

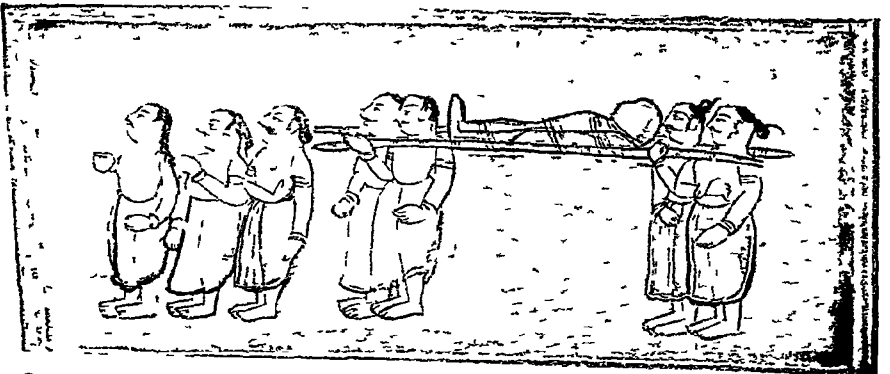
દોહા–૭૬

મત્રી કહે નવિ કોપીયે, પ્રબલ પ્રતાપી જેહ;
નાખીને શું કિજિયે, સૂરજ સામી ખેહ. ૧
ઉદ્ધત ઉપરે આથડ્યું, પસરંતું પણ ધામ;
ઉલ્હાએ જિમ દીપનું, લાગે પવન ઉદ્દામ. ૨
જે કિરતારે વડા કિયા, તેહશું ન ચલે રીશ;
આપ અંદાજે ચાલીયે, નામી જે તસ શીશ. ૩
દૂત કહે તે કીજિયે, અનુચિત કરે બલાય;
જેહની વેલા તેહની, રક્ષા એહ જ ન્યાય. ૪
એહવાં મંત્રી વયણ સુણી, ધરી કુહાડો કંઠ;
માલવ નરપતિ આવીયો, શિબિર તણે ઉપકંઠ. ૫

અર્થ:—વિશેષમા પ્રધાને કહ્યુ કે "જે પ્રબળ પ્રતાપવત છે તેના તરફ કોપ કરવાથી શુ નફો મેળવી શકાશે? સૂર્યના સ્હામે ધૂળ ફેંકીયે તો તે ફેંકનાર ઉપર જ પડે છે તો તેવા સૂર્ય સમાન પ્રબળ પ્રતાપી સામે ગુસ્સો બતાવીએ તે પરિણામે પોતાને જ ગેરલાભ આપનાર નીવડે છે મહારાજ! દીવાનો પ્રકાશ ફેલાતા અધારાનો નાશ થાય છે ખરો, પણ જો આકરા પવનની ઝપટ આવી લાગે તો તે દીવો પણ ઓલવાઇ જાય છે મતલબ એ જ કે આપ દીવારૂપ પ્રકાશી ઘણાક રાજાઓના ગર્વરૂપ અધકારને દૂર કરેલ પરતુ આ ચડી આવેલ રાજેદ્ર ઉપર આપનો દીવા રૂપ પ્રકાશ પડી શકનાર જ નથી, કેમકે એ પ્રબળ પવનની જેવો અસ્ખલિત જોરવાળો છે, માટે પ્રભુ! ધ્યાન આપો કે, આકરા પવનના ઝપાટાથી દીવાને બચાવી કાયમ પ્રકાશવત રાખવા જ્યા પવનની ઝપટ ન લાગે ત્યાં મૂકવામા આવે તો તેથી શુ દીપકની મહત્તા કમી થાય તેમ છે? નહીં, તેમ કરવાથી તો ઉલટો ફાયદો થાય છે શુ પ્રબળ પવનના જોર સામે દીવો ધરી રાખવાથી તે દીવો પોતાનો પ્રકાશ કાયમી રાખી શકે ખરો કે? ના, કદી નહી! જેથી બળવાન સાથે વિરોધ કરવો નકામો જ છે, કેમકે જેને દૈવે જ મોટા બનાવ્યા છે તેની સાથે રીશ કરવી યોગ્ય નથી, માટે પોતાની શકિતનો વિચાર કરી મર્યાદામાં રહીયે તો વધારે ફાયદો થાય છે એ નિયમ ધ્યાનમા રાખી દૈવે જ મહિમાવત કરેલા રાજાની ઉપર ગુસ્સો ન લાવતા ગજા પ્રમાણે મર્યાદામા રહી તેને મસ્તક નમાવીએ તો તેથી ફાયદો થાય છે, જેથી આ દૂત કહે છે તે જ કરવુ યોગ્ય છે ગેરવ્યાજબી કામ આપણે શા માટે કરવુ જોઇએ

ચિત્ર ૧૪૬ સોપારક નગરનો એક ભાગ (પાનુ ૧૬૮)

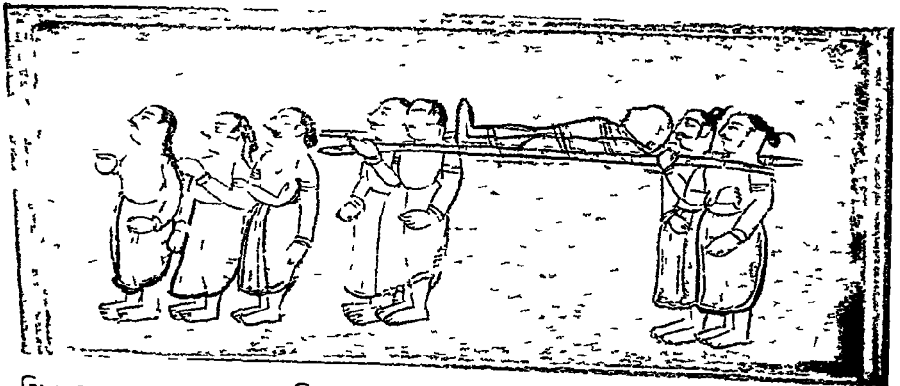
ચિત્ર ૧૪૭ તિલકસુંદરીને સ્મશાને લઈ જતા (પાનુ ૧૬૯)

દોહા—૭૬

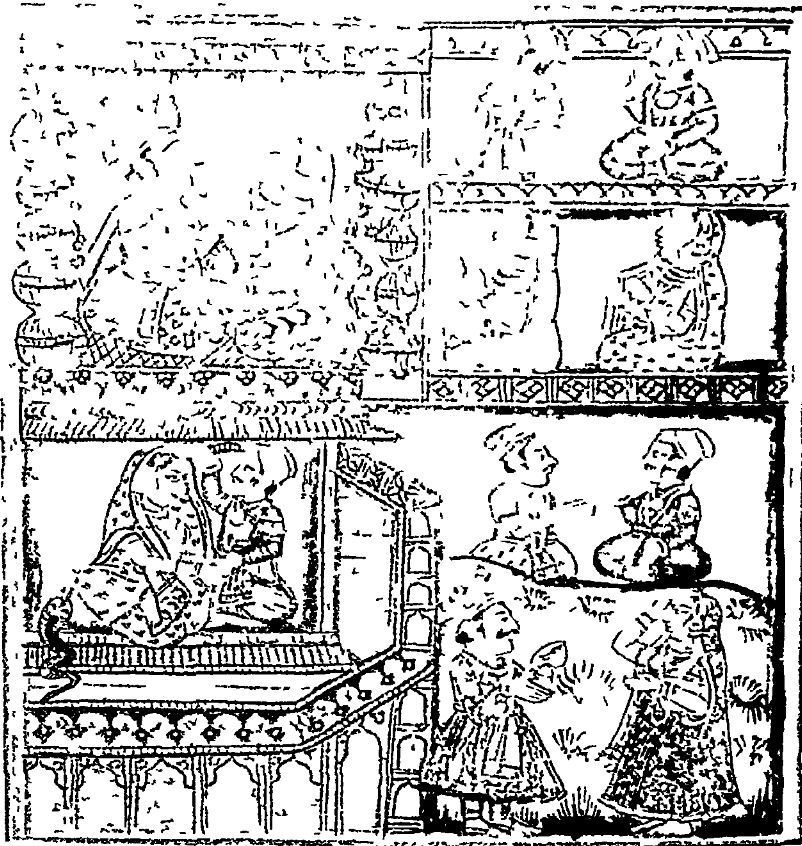
મત્રી કહે નવિ કોપીયે, પ્રબલ પ્રતાપી જેહ;
નાખીને શું કિજિયે, સૂરજ સામી ખેહ. ૧
ઉદ્ધત ઉપરે આથડ્યું, પસરંતું પણ ધામ;
ઉલ્હાએ જિમ દીપનું, લાગે પવન ઉદ્દામ. ૨
જે કિરતારે વડા કિયા, તેહશું ન ચલે રીશ;
આપ અંદાજે ચાલીયે, નામી જે તસ શીશ. ૩
દૂત કહે તે કીજિયે, અનુચિત કરે બલાય;
જેહની વેલા તેહની, રક્ષા એહ જ ન્યાય. ૪
એહવા મંત્રી વયણ સુણી, ધરી કુહાડો કઠ;
માલવ નરપતિ આવીયો, શિબિર તણે ઉપકંઠ. ૫

અર્થ:—વિશેષમાં પ્રધાને કહ્યું કે “જે પ્રબળ પ્રતાપવત છે તેના તરફ કોપ કરવાથી શુ નફો મેળવી શકાશે? સૂર્યના સ્હામે ધૂળ ફેકીયે તો તે ફેકનાર ઉપર જ પડે છે તો તેવા સૂર્ય સમાન પ્રબળ પ્રતાપી સામે ગુસ્સો બતાવીએ તે પરિણામે પોતાને જ ગેરલાભ આપનાર નીવડે છે મહારાજ! દીવાનો પ્રકાશ ફેલાતા અધારાનો નાશ થાય છે ખરો, પણ જો આકરા પવનની ઝપટ આવી લાગે તો તે દીવો પણ ઓલવાઇ જાય છે મતલબ એ જ કે આપ દીવારૂપ પ્રકાશી ઘણાક રાજાઓના ગર્વરૂપ અધકારને દૂર કરેલ પરતુ આ ચડી આવેલ રાજેદ્ર ઉપર આપનો દીવા રૂપ પ્રકાશ પડી શકનાર જ નથી, કેમકે એ પ્રબળ પવનની જેવો અસ્ખલિત જોરવાળો છે, માટે પ્રભુ! ધ્યાન આપો કે, આકરા પવનના ઝપાટાથી દીવાને બચાવી કાયમ પ્રકાશવત રાખવા જ્યા પવનની ઝપટ ન લાગે ત્યા મૂકવામાં આવે તો તેથી શુ દીપકની મહત્તા કમી થાય તેમ છે? નહીં, તેમ કરવાથી તો ઉલટો ફાયદો થાય છે શુ પ્રબળ પવનના જોર સામે દીવો ધરી રાખવાથી તે દીવો પોતાનો પ્રકાશ કાયમી રાખી શકે ખરો કે? ના, કદી નહી! જેથી બળવાન સાથે વિરોધ કરવો નકામો જ છે, કેમકે જેને દૈવે જ મોટા બનાવ્યા છે તેની સાથે રીશ કરવી યોગ્ય નથી, માટે પોતાની શકિતનો વિચાર કરી મર્યાદામા રહીયે તો વધારે ફાયદો થાય છે એ નિયમ ધ્યાનમા રાખી દૈવે જ મહિમાવત કરેલા રાજાની ઉપર ગુસ્સો ન લાવતા ગજા પ્રમાણે મર્યાદામા રહી તેને મસ્તક નમાવીએ તો તેથી ફાયદો થાય છે, જેથી આ દૂત કહે છે તે જ કરવુ યોગ્ય છે ગેરવ્યાજબી કામ આપણે શા માટે કરવુ જોઇએ.

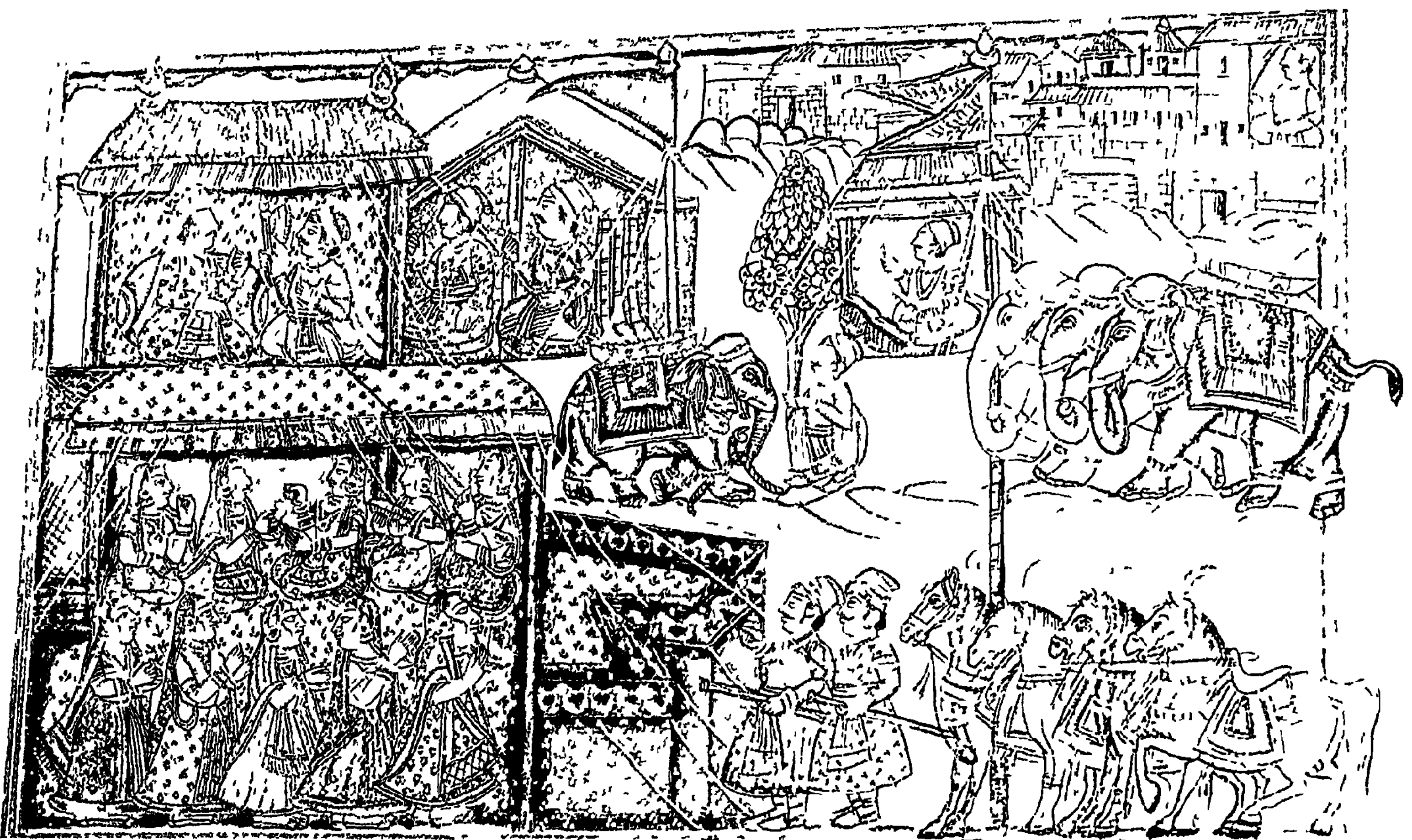
ચિત્ર ૧૪૬ સોપારક નગરનો એક ભાગ (પાનુ ૧૬૮)

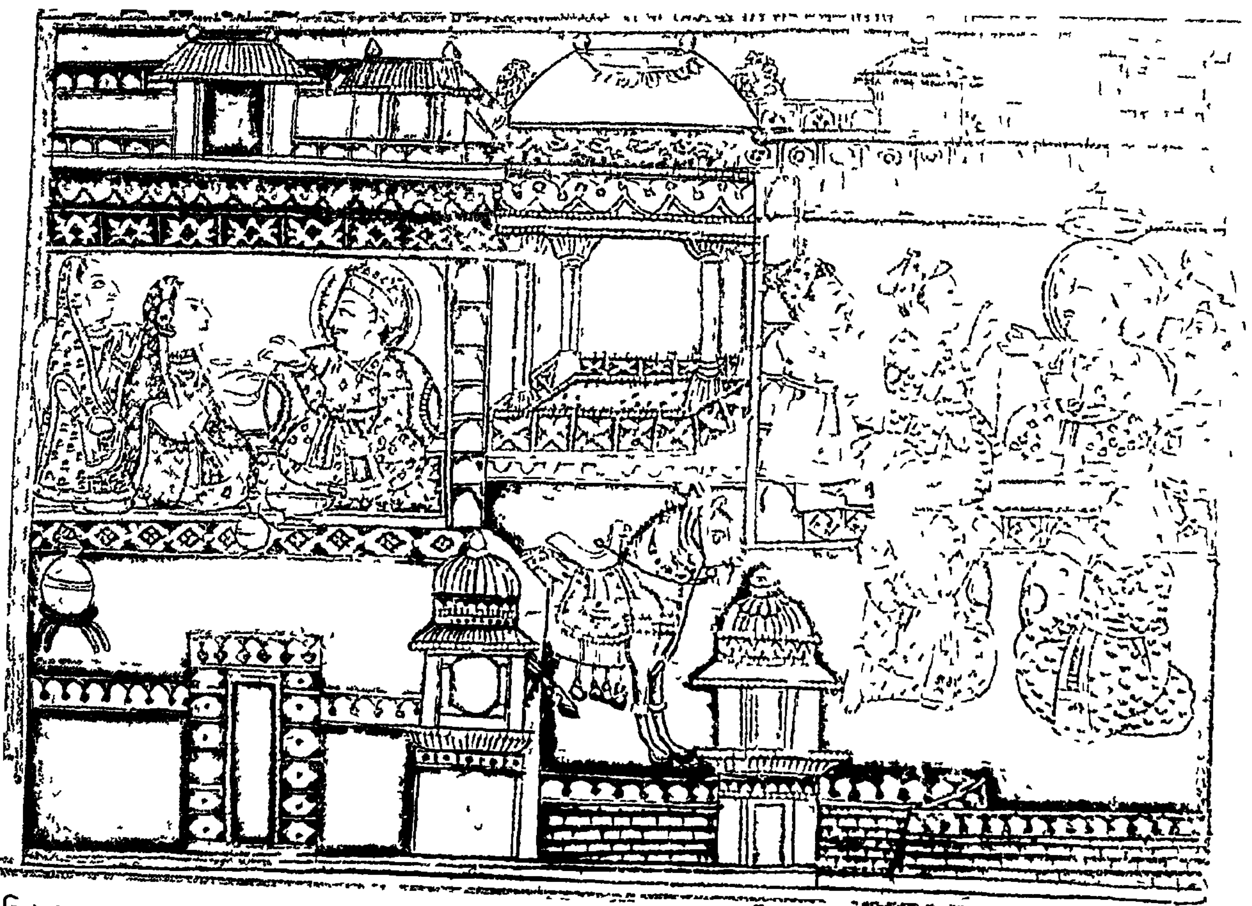
ચિત્ર ૧૪૭ તિલકમંજરીને સ્મશાને લઈ જતા (પાનુ ૧૬૯)

ચિત્ર ૧૪૮ શ્રીપાલનુ તિલકસુદરી સાથે લગ્ન (પાનુ ૧૭૦)

ચિત્ર ૧૪૯ ઉજ્જેણી નગરીની બહાર શ્રીપાલ રાજાના સૈન્યનો પડાવ (પાનુ

ચિત્ર ૧૫૦

રાજા શ્રીપાલનો દરબાર

(પાનું ૧૭૩)

જેનો સમય બળવાન્ હોય તેના જ સંરક્ષણ તળે જવુ એ હમ્મેશનો—ન્યાય નિયમ છે, નહીં કે સમયની સામે થઇ કાર્ય સિદ્ધિ મેળવી હૈયાતી ભોગવી શકાય !" પ્રધાનના ન્યાય અને દીર્ઘ વિચારવંત હિતકર વચન સાભળી સુન રાજા દૂતના કથન મુજબ કુહાડાને કાંધે મૂકી પગ પેદલ જ્યા ક્ષીપ્રા નદીને કાંઠે **શ્રીપાળકુવરની** લશ્કરી છાવણી હતી ત્યાં જઈ પહોચ્યો. —૧ થી ૫

તે શ્રીપાલે છોડાવીયો, પહિરાવ્યો અલંકાર;
સભા મધ્યે તેડયો નૃપતિ, આપ્યુ આસન સાર. ૬
તવ મયણા નિજ તાતને,—કહે બોલ જે મુજજ;
કર્મવશે વર તુમે દીયો, તેહનું જૂઓ એ ગુજજ. ૭
તવ વિસ્મિત માલવનૃપતિ, જમાઉલ પ્રણમંત;
કહે ન સ્વામી તું ઓલખ્યો, ગિરૂઓ બહુ ગુણવંત. ૮
કહે શ્રીપાલ ન માહરો, એહવો એહ બનાવ;
ગુરૂ દર્શિત નવપદ તણો, એ છે પ્રબલ પ્રભાવ. ૯
તે અચરિજ નિસુણી મિલ્યો, તિહાં વિવેક ઉદાર;
સૌભાગ્યસુંદરી રૂપસુંદરી—પ્રમુખ સયલ પરીવાર. ૧૦
સ્વજન વર્ગ સઘલો મિલ્યો, વરત્યો આણુંદ પૂર;
નાટક કારણ આદિસે, શ્રી શ્રીપાલ સનૂર. ૧૧

અર્થ—દૂત મારફત માલવપતિ આવ્યાની ખબર મળતા જ ખભા પરથી કુહાડો દૂર કરાવી સુદર વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવી, અતિ આદર સહિત તેને **શ્રીપાળજીએ** પોતાની સભામા તેડાવી, સુદર આસન ઉપર બેસાર્યો એ સમયે મયણાસુદરી ઊભી થઈ મર્યાદા પૂર્વક સરલ ચિત્તથી બોલી—" પૂજ્ય પિતાજી ! જે મે 'કર્મ કરે તે જ થાય છે' એ બોલનો પક્ષ કર્યો હતો તે બોલ ઉપર મને જે વર આપ્યો હતો તે વરનુ કર્મ પ્રતાપ વડે પ્રકાશિત થએલુ પ્રારબ્ધ નિહાળો કે, જેથી 'કર્મ કરે તે જ થાય છે' એ અમૂલ્ય જૈન સિદ્ધાતની વિશેષ પ્રતીતિ મળતા આપને અતિ આનદ પ્રાપ્ત થાય અને મનના સંતાપ દૂર ટળે " આવુ વચન સાભળતા જ પ્રજાપાળ રાજાએ ધારીને જોયુ તો તેને પોતાની પુત્રી મયણાસુદરી સબધી ઓળખાણ પડી જેથી વિસ્મિત ચિત્તવત બની ભદ્રાસન પર બિરાજેલા મહારાજા તરફ ધ્યાન પૂર્વક નિહાળ્યુ તો પોતાના જમાઈજ છે એવી પ્રતીતિ

થતાં, ઉઠી ઊભા થઈ, જમાઈના પ્રબળ પ્રતાપી પ્રારબ્ધને પ્રણામ કરી નમ્રભાવપૂર્વક કહ્યુ– "પ્રભો ! હુ આપ ગૌરવશાળી અને ગુણવતને ન ઓળખી શકયો તે માફ કરશો " એ સાભળી **શ્રીપાળકુ**વરે કહ્યુ–" ગિરૂઆઇ કે ગુણવતપણુ જે કઈ પ્રાપ્ત થયુ હોય તે કઈ મારા સામર્થ્યથી નહી, પણ શ્રીસદ્‌ગુરૂએ બતાવેલા શ્રીનવપદજીના મહિમાના જ સામર્થ્ય અને પ્રતાપથી જ છે " આ પ્રમાણે એક બીજાનાં મન આનદિત અને અભિન્ન થતાં પરસ્પર આનદ થઈ રહ્યો અને એ જ આનદનો વિશેષ લ્હાવો લેવા પ્રજાપાળ રાજાએ પોતાના રાણીવાસમા સદેશો કહેવરાવી સૌભાગ્યસુંદરી તથા રૂપસુદરી વગેરે તમામ વિવેકવત પરિવારને બોલાવી લીધો તેમ જ તે સર્વ સ્વજન વર્ગ એકત્ર મળતા અનહદ આનદ પસરી રહ્યો આ આનદ પ્રસગની મહત્તા પ્રદર્શિત કરવા તેજપૂર્ણ **શ્રીપાલકુ**વરે નાટકનાં ટોળાઓને નાટક ભજવવાનો હુકમ કર્યો —૬ થી ૧૧

ઢાળ બીજી–હોજી લુબે ઝુબે વરસેલો મેહ, આજ દિહાડો ધગણી ત્રીજ રે હો લાલ–એ દેશી.

હોજી પહેલું પેડું તામ, નાચવા ઉઠે આપુણી હો લાલ;
હોજી મૂલ નટી પણ એક, નવિ ઉઠે બહુ પરેં ભણી હો લાલ. ૧

હોજી ઉઠાડી બહુ કષ્ટ, પણ ઉત્સાહ ન સા ધરે હો લાલ;
હોજી હા હા કરી સવિષાદ, દૂહો એક મુખે ઉચરે હો લાલ. ૨

દૂહો

કિહાં માલવ કિહાં શંખપુર, કિહાં બબ્બર કિહાં નટ્ટ,
સુરસુંદરી નચાવીયે, દૈવે દલ્યો વિમરટ્ટ. સાહેલ્યાંહે. ૩

ઢાલ પૂર્વની

હોજી વચન સુણી તવ તેહ, જનની જનકાદિક સવે હો લાલ;
હોજી ચિંતે વિસ્મિત ચિત્ત, સુરસુંદરી કિમ સંભવે હો લાલ. સા૦ ૪

અર્થ—નાટકની નવ મડળીઓ કે જે બબ્બરકુળના મહારાજાને ત્યાથી મળી હતી, તે પૈકી પહેલી મડળી પોતાના નાટકની શરૂઆત કરવા પોતાની મેળે ઊભી થઈ પરતુ તે મડળીની મુખ્ય નટી નાટક ભજવવા ઊભી થઈ નહી જેથી બધા નાટ્ય પાત્રોએ તેણીને ઘણી રીતે સમજાવી, મહામહેનતે ઉઠાડી પરતુ ભજવવા ઉત્સાહિત થઈ નહીં જ્યારે છેવટ પરાણે પરાણે ઉઠાડવામા આવી ત્યારે, નિરૂત્સાહથી હા ! હા ! શબ્દસહ ઉડા નિશ્વાસ નાખી તેણીએ એક દૂહો કહી પોતાનુ દુખ જાહેર કરવા યત્ન કર્યો કે–" કયા મારો

માલવ દેશમાં (માલવપતિના મહેલમાં) જન્મ ! ક્યાં શંખપુરના ધણી સાથે પરણવું ! ક્યાં બબ્બરકુળમાં મને વેચવી ! અને નાટક કરતાં શીખવું ! હા ! દૈવે મારો અમળાટ અને વક્રતા વગેરેને દળી નાખી, આ સુરસુંદરીને નાચતી કરી !!!" આવું વિસ્મયકારી નટીનું કથન સાંભળી સૌભાગ્યસુંદરી, પ્રજાપાળ રાજા અને બીજો સ્વજન વર્ગ વિસ્મય સહિત ચિંતવવા લાગ્યો કે "શું આ સુરસુંદરી હોય? પણ આ સ્થિતિમાં તેણીનું હોવું કેમ સંભવે ?" —૧ થી ૪

હોજી જનની કંઠ વિલગ્ગ, પૂછી જનકે રોવતી હો લાલ;
હોજી સઘલો કહે વૃત્તાંત, જે ઋદ્ધિ તુમે દીધી હતી હો લાલ. સા૦ ૫
હોજી હું તે ઋદ્ધિ સમેત, શંખપુરીને પરિસરે હો લાલ;
હોજી પહોતી મુહૂરત હેત, નાથ સહિત રહી બાહિરે હો લાલ. સા૦ ૬
હોજી સુભટ ગયા કેઇ ગેહ, છોછે સાથે નિશા રહી હો લાલ;
હોજી જમાતા તુજ નઠ્ઠ, ધાડી પડી તિહાં હું ગ્રહી હો લાલ. સા૦ ૭
હોજી વેચી મૂલ્યે ધાડિ, સુભટે દેશ નેપાલમાં હો લાલ;
હોજી સારથવાહે લીધ, ફલે લખ્યું જે ભાલમાં હો લાલ. સા૦ ૮
હોજી તેણે પણ બબ્બરકૂલ, મહાકાલ નગરે ધરી હો લાલ;
હોજી હાટે વેચી વેશ, લેઈ શીખાવી નટી કરી હો લાલ. સા૦ ૯
હોજી નાટક પ્રિય મહાકાલ, નૃપ નટ પેટકશું ગ્રહી હો લાલ;
હોજી વિવિધ નચાવી દીધ, મયણસેના પતિને સહી હો લાલ. સા૦ ૧૦

અર્થઃ—એવો શંકાયુક્ત વિચાર કરે છે એટલામાં તો સુરસુંદરી દોડીને પોતાની માની કોટે વળગી રોવા લાગી રોતી જોઇને તેણીના પિતાએ પૂછ્યું "પ્રિય પુત્રી ! આવી દુઃખદ સ્થિતિને શા કારણથી પ્રાપ્ત થઈ" સુરસુંદરીએ સઘળી હકીકત કહેવી શરૂ કરી—"પૂજ્ય પિતાશ્રીજી ! આપે જે મને સકળ પ્રકારની ઋદ્ધિ આપી વિદાય કરી હતી, તે ઋદ્ધિ સહિત શંખપુરી નગરીના નજીક જઈ પહોંચી, પણ પુર પ્રવેશનું મુહૂર્ત ન આવવાથી શહેર બહારના બાગમાં જ પતિદેવ સહિત સપરિવારે નિવાસ કરવાની જરૂર પડી પોતાનું વતન હોવાથી રક્ષકો રજા મેળવી પોતપોતાને ઘેર ગયા અને થોડા રક્ષકો સાથે હું રાત્રિ ત્યાં બહાર રહી દરમ્યાન રાત્રિયે થોડા માણસોના કાફલાને અને નગદી-માલ વિશેષ હોવાને લીધે લાગ મળતાં મધ્યરાત્રિની વેળાએ ધાડપાડુઓએ ધાડ પાડી,

તે વખતે આપના જમાઈ તો પોતાનો જીવ બચાવવા મને ત્યાં જ પડતી મ્હેલી નાશી ગયા. એથી આપે બક્ષેલી સઘળી દોલત ધાડપાડુઓએ લુટી હાથ કરી અને તે સાથે મને પણ કબજે કરી રસ્તો પકડયો તે ધાડપાડુના માણસોએ મને નેપાળમા જઈ એક સાર્થવાહને ત્યા ધન સાટે વેચી દીધી હા ! જે ભાગ્યમા લખ્યુ હોય તે જ ફળીભૂત થાય. પરંતુ તેમાથી કોઈ કઈ ઓછુ વધતુ કરી શકનાર નથી તે સાર્થવાહે પણ લાભ મળતા મને મહાકાળ રાજાના બબ્બરકુળ નગરની અદર વેશ્યાની દુકાને વેચી દીધી તેણીએ મને નાટયકળામાં નિપુણ કરી નટી બનાવી તે પછી નાટકના મહાશોખી મહાકાળ રાજાએ નવ નાટકની મડળીઓ ખરીદી, તેમા મને પણ તે વેશ્યા પાસેથી ખરીદી લીધી અને વિવિધ પ્રકારે નાચ નચવ્યા જ્યારે પોતાની મદનસેના કુવરીના **શ્રીપાળ** મહારાજા સાથે લગ્ન કર્યા ત્યારે દાયજામાં મારા સહિત નવે નાટક મડળીઓ આપી દીધી. —૫ થી ૧૦

હોજી નાટક કરતાં તાસ, આગે દિન કેતા ગયા હો લાલ;
હોજી દેખી આપ કુટુંબ, ઉલસ્યું દુઃખ તુમ હુઈ દયા હો લાલ. સા. ૧૧
હોજી મયણાં દુઃખ તવ દેખી, નિજ ગુરૂ અત્તણ મદ કિયો હો લાલ;
હોજી તે મયણાપતિ દાસ, ભાવે અબ મુઝ સલકિયો હો લાલ. સા૦ ૧૨
હોજી એક જ વિજયપતાક, મયણાં સયણામાં લહે હો લાલ;
હોજી જેહનું શીલ સલીલ, મહિમાયે મૃગમદ મહમહે હો લાલ. સા૦ ૧૩
હોજી મયણાંને જિનધર્મ, ફલિયો બલિયો સુરતરૂ હો લાલ;
હોજી મુઝને મિથ્યાધર્મ, ફલિયો વિષફલ વિષતરૂ હો લાલ. સા૦ ૧૪
હોજી એક જ જલધિ ઉપ્પન્ન, અમિય વિષે જે આંતરો હો લાલ;
હોજી અમ બિહું બહેની માહિ, તેહ છે મત કોઈ પાંતરો હો લાલ. સા૦ ૧૫
હોજી મયણાં નિજ કુલલાજ; ઉદ્યોતક મણિદિપીકા હો લાલ;
હોજી હું છું કુલમલ હેતુ, સઘન નિશાની ઝીપિકા હો ,, સા૦ ૧૬
હોજી મયણા દીઠે હોય, સમકિત શુદ્ધિ સોહામણી હો લાલ;
હોજી મુજ દીઠે મિથ્યાત; ધીઠાઇ હોયે અતિ ઘણી હો લાલ. સા૦ ૧૭

અર્થઃ—શ્રીપાળ મહારાજા આગળ નાટક કરતાં ઘણા દિવસ વહી ગયા, પરતુ આજે તો મે મારૂ પોતાનુ પ્રિય કુટુબ માત્ર દેખ્યુ, તેમ જ મારા ભણી આપની દયા દ્રષ્ટિ થઈ તેથી દુખ ઉભરાઈ જવા લાગ્યુ આપે મને પરણાવી તે વખતે મારી મોટી બ્હેન મયણા-

સુંદરીનું દુઃખ નિહાળી મેં મારી મોટાઈનો ગર્વ કર્યો હતો, તે મદના પ્રતાપ વડે હાલ તે જ મયણાસુંદરી બ્હેનના પતિ આ **શ્રીપાલ** મહારાજના સેવકભાવે મેં દાસીપણું કર્યું, માટે જે મદ કરેલો તે મદ મને નડ્યો (હવે મયણાસુંદરીની પ્રશંસા કરે છે કે) એક જ અદ્વિતીય વિજયપતાકાને મયણાસુંદરી બ્હેન પોતાના સગા કુટુંબમા પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી નીવડી છે પુન તેમનું શીલ, લીલા મહિમા વડે કરીને કસ્તુરીની પેઠે મઘમઘી રહ્યું છે અર્થાત્ જેણીના શીલ સુગંધનો જગતમાં વિસ્તાર થઈ રહ્યો છે મયણાસુંદરી બ્હેને જે જિનધર્મની સેવા કરી છે તે બળવાન્ કલ્પવૃક્ષ સરખો પ્રત્યક્ષ દશ્યમાન શુભરૂપ ફુલે ફળે કરીને ફળ્યો છે, અને મે મિથ્યાત્વ ધર્મ સેવન કર્યો તે મને ઝેરના વૃક્ષ સમાન દુઃખરૂપ ફુલ ફળેથી ફળ્યો છે મતલબ એ જ કે જેવાં જેણે બીજ વાવ્યા તેણે તેવા ફળ મેળવ્યાં કોઈ કહે કે તમો એક જ કુળમા ઉત્પન્ન થએલ છતા આટલો બધો તફાવત કેમ પડ્યો? તો તે માટે જણાવુ છુ કે, જેવી રીતે એક જ સમુદ્રની અંદર અમૃતનુ અને વિષ (હલાહલ) નુ ઉત્પત્તિસ્થાન છે, છતાં તેમા જમીન આસ્માન જેટલુ અંતર છે, કેમકે અમૃત રોગમાત્રનુ નિકંદન કરી જીવન બક્ષે છે અથવા તો મરણ પામેલાને જીવાડે છે, અને હળાહળ ઝેર છે તે પ્રાણીમાત્રના પ્રાણની હાની કરે છે તે એક જ જગોએ પેદા થએલ છતાં મહાન તફાવતવાળા છે, તેવી જ રીતે અમો બન્ને બ્હેનો વચ્ચે પણ મોટો તફાવત છે, માટે કોઈએ ભૂલાવો ખાવો નહી કે ઉત્પત્તિ-સ્થળ એક હોવાથી એક સરખા મતિ–ગતિ–સ્થિતિવંત હોય, તેમ જ મોટી બ્હેન પોતાના કુળની લાજને પ્રકાશ કરવામા મણિરત્નની પેઠે દીપકરૂપ છે અને હુ તે કુળને મલીન કરવાના કારણરૂપ હોવાથી ઘનઘોર ઘટાવાળી અંધારી રાતને પણ શરમાવવારી છુ મોટી બ્હેનને જોવાથી સોહામણા સમકિતની શુદ્ધિ થાય અને મને જોવાથી મિથ્યાત્વ લક્ષણ અત્યંત ધીઠાઈ–વક્રતા પ્રાપ્ત થાય" —૧૧ થી ૧૭

હોજી એહવા બોલી બોલ, સુરસુંદરીયે ઉપાઈયો હો લાલ;
હોજી જે આનંદ ન તેહ, નાટિક શતકે પણ કીયો હો લાલ. સા૦ ૧૮

હોજી શ્રીપાલે વડવેગ, હવે અરિદમણ અણાવીયો હો લાલ;
હોજી સુરસુંદરી તસુ દીધ, બહુ ઋદ્ધે વોળાવીયો હો ,, સા૦ ૧૯

હોજી તે દંપતી શ્રીપાલ, મયણાને સુપસાઉલે હો લાલ; ,,
હોજી પામે સમકિત શુદ્ધિ, અધ્યવસાય અતિ ભલે હો લાલ. સા૦ ૨૦

અર્થ:—શ્રીપાળ મહારાજે સંબંધીઓને આનંદ ઉત્પન્ન કરવા માટે સુરસુંદરીને નાટક બતાવવાની આજ્ઞા કરી હતી, તે એક નાટક તો શુ, પણ સેંકડો નાટક ભજવી

તે વખતે આપના જમાઈ તો પોતાનો જીવ બચાવવા મને ત્યાં જ પડતી મ્હેલી નાશી ગયા. એથી આપે બક્ષેલી સઘળી દોલત ધાડપાડુઓએ લુટી હાથ કરી અને તે સાથે મને પણ કબજે કરી રસ્તો પકડ્યો તે ધાડપાડુના માણસોએ મને નેપાળમાં જઈ એક સાર્થવાહને ત્યાં ધન સાટે વેચી દીધી હા ! જે ભાગ્યમાં લખ્યુ હોય તે જ ફળીભૂત થાય પરંતુ તેમાથી કોઈ કંઈ ઓછુ વધતુ કરી શકનાર નથી તે સાર્થવાહે પણ લાભ મળતાં મને મહાકાળ રાજાના બબ્બરકુળ નગરની અંદર વેશ્યાની દુકાને વેચી દીધી તેણીએ મને નાટયકળામાં નિપુણ કરી નટી બનાવી તે પછી નાટકના મહાશોખી મહાકાળ રાજાએ નવ નાટકની મંડળીઓ ખરીદી, તેમા મને પણ તે વેશ્યા પાસેથી ખરીદી લીધી અને વિવિધ પ્રકારે નાચ નચવ્યા જ્યારે પોતાની મદનસેના કુંવરીનાં **શ્રીપાળ** મહારાજા સાથે લગ્ન કર્યા ત્યારે દાયજામાં મારા સહિત નવે નાટક મંડળીઓ આપી દીધી —૫ થી ૧૦

હોજી નાટક કરતાં તાસ, આગે દિન કેતા ગયા હો લાલ;
હોજી દેખી આપ કુટુંબ, ઉલરયું દુઃખ તુમ હુઈ દયા હો લાલ. સા. ૧૧
હોજી મયણાં દુઃખ તવ દેખી, નિજ ગુરૂ અત્તણુ મદ કિયો હો લાલ;
હોજી તે મયણાપતિ દાસ, ભાવે અબ મુઝ સલકિયો હો લાલ. સા૦ ૧૨
હોજી એક જ વિજયપતાક, મયણાં સયણામાં લહે હો લાલ;
હોજી જેહનું શીલ સલીલ, મહિમાયે મૃગમદ મહમહે હો લાલ. સા૦ ૧૩
હોજી મયણાંને જિનધર્મ, ફલિયો બલિયો સુરતરૂ હો લાલ;
હોજી મુઝને મિથ્યાધર્મ, ફલિયો વિષફલ વિષતરૂ હો લાલ. સા૦ ૧૪
હોજી એક જ જલધિ ઉપ્પન્ન, અમિય વિષે જે આંતરો હો લાલ;
હોજી અમ બિહુંબહેની માંહિ, તેહ છે મત કોઈ પાંતરો હો લાલ. સા૦ ૧૫
હોજી મયણાં નિજ કુલલાજ; ઉદ્યોતક મણિદિપીકા હો લાલ;
હોજી હું છું કુલમલ હેતુ, સઘન નિશાની ઝીપિકા હો ,, સા૦ ૧૬
હોજી મયણા દીઠે હોય, સમકિત શુદ્ધિ સોહામણી હો લાલ;
હોજી મુજ દીઠે મિથ્યાત; ધીઠાઇ હોયે અતિ ઘણી હો લાલ. સા૦ ૧૭

અર્થઃ—શ્રીપાળ મહારાજા આગળ નાટક કરતા ઘણા દિવસ વહી ગયા, પરંતુ આજે તો મે મારૂ પોતાનુ પ્રિય કુટુંબ માત્ર દેખ્યુ, તેમ જ મારા ભણી આપની દયા દ્રષ્ટિ થઈ તેથી દુઃખ ઉભરાઈ જવા લાગ્યુ આપે મને પરણાવી તે વખતે મારી મોટી બ્હેન મયણા-

સુદરીનુ દુખ નિહાળી મેં મારી મોટાઇનો ગર્વ કર્યો હતો, તે મદના પ્રતાપ વડે હાલ તે જ મયણાસુંદરી બ્હેનના પતિ આ **શ્રીપાલ** મહારાજના સેવકભાવે મેં દાસીપણું કર્યું, માટે જે મદ કરેલો તે મદ મને નડ્યો (હવે મયણાસુંદરીની પ્રશસા કરે છે કે) એક જ અદ્વિતીય વિજયપતાકાને મયણાસુંદરી બ્હેન પોતાના સગા કુટુંબમાં પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી નીવડી છે પુન તેમનું શીલ, લીલા મહિમા વડે કરીને કસ્તુરીની પેઠે મઘમઘી રહ્યું છે અર્થાત્ જેણીના શીલ સુગધનો જગતમાં વિસ્તાર થઈ રહ્યો છે મયણાસુદરી બ્હેને જે જિનધર્મની સેવા કરી છે તે બળવાન્ કલ્પવૃક્ષ સરખો પ્રત્યક્ષ દૃશ્યમાન શુભરૂપ ફુલે ફળે કરીને ફળ્યો છે, અને મે મિથ્યાત્વ ધર્મ સેવન કર્યો તે મને ઝેરના વૃક્ષ સમાન દુઃખરૂપ ફુલ ફળેથી ફળ્યો છે મતલબ એ જ કે જેવા જેણે બીજ વાવ્યા તેણે તેવા ફળ મેળવ્યાં કોઈ કહે કે તમો એક જ કુળમા ઉત્પન્ન થએલ છતા આટલો બધો તફાવત કેમ પડ્યો ? તો તે માટે જણાવુ છુ કે, જેવી રીતે એક જ સમુદ્રની અદર અમૃતનુ અને વિષ (હલાહલ) નું ઉત્પત્તિસ્થાન છે, છતા તેમાં જમીન આસ્માન જેટલુ અતર છે, કેમકે અમૃત રોગમાત્રનુ નિકદન કરી જીવન બક્ષે છે અથવા તો મરણ પામેલાને જીવાડે છે, અને હળાહળ ઝેર છે તે પ્રાણીમાત્રના પ્રાણની હાની કરે છે તે એક જ જગોએ પેદા થએલ છતાં મહાન તફાવતવાળા છે, તેવી જ રીતે અમો બન્ને બ્હેનો વચ્ચે પણ મોટો તફાવત છે, માટે કોઇએ ભૂલાવો ખાવો નહી કે ઉત્પત્તિ-સ્થળ એક હોવાથી એક સરખા મતિ–ગતિ–સ્થિતિવત હોય, તેમ જ મોટી બ્હેન પોતાના કુળની લાજને પ્રકાશ કરવામા મણિરત્નની પેઠે દીપકરૂપ છે અને હુ તે કુળને મલીન કરવાના કારણરૂપ હોવાથી ઘનઘોર ઘટાવાળી અધારી રાતને પણ શરમાવવારી છુ મોટી બ્હેનને જોવાથી સોહામણા સમકિતની શુદ્ધિ થાય અને મને જોવાથી મિથ્યાત્વ લક્ષણ અત્યત ધીઠાઈ–વક્રતા પ્રાપ્ત થાય."

—૧૧ થી ૧૭

હોજી એહવા બોલી બોલ, સુરસુંદરીયે ઉપાઈયો હો લાલ;
હોજી જે આનંદ ન તેહ, નાટિક શતકે પણ કીયો હો લાલ. સા૦ ૧૮

હોજી શ્રીપાલે વડવેગ, હવે અરિદમણ અણાવીયો હો લાલ;
હોજી સુરસુંદરી તસુ દીધ, બહુ ઋદ્ધે વોળાવીયો હો ,, સા૦ ૧૯

હોજી તે દંપતી શ્રીપાલ, મયણાને સુપસાઉલે હો લાલ; ,,
હોજી પામે સમકિત શુદ્ધિ, અધ્યવસાય અતિ ભલે હો લાલ. સા૦ ૨૦

અર્થઃ—શ્રીપાળ મહારાજે સબધીઓને આનદ ઉત્પન્ન કરવા માટે સુરસુંદરીને નાટક બતાવવાની આજ્ઞા કરી હતી, તે એક નાટક તો શુ, પણ સેકડો નાટક ભજવી

બતાવવાથી પણ જે આનંદ ન મળે તે આનદ પોતાનો દોષ અને મયણાસુંદરીના ગુણ-ગાન કરી જૈનધર્મની પ્રશસા કરી સુરસુદરીએ આ કર્મનાટકથી પોતાના કથનને કહી બતાવ્યુ આ પ્રમાણે વૃત્તાંત સાંભળી પોતાના જ લશ્કરમા હાજર રહેલા શંખપુરપતિ અરિદમન રાજાને બોલાવી ઉત્તમ પોશાક અને સન્માન સહિત સુરસુંદરીને સોંપી વિશેષ ઋદ્ધિ આપી, નોકરીથી સદાને માટે મુક્ત કરી તેને પોતાને વતન જવા વિદાય કર્યો એટલે તે દપતિ (વરવહૂ) પણ **શ્રીપાળ** મહારાજ અને મયણાસુદરીના પ્રતાપ વડે સુખ પામવા ઉપરાંત બહુ જ સારા અધ્યવસાય સહિત શુદ્ધ સમકિત પણ પામ્યા —૧૮ થી ૨૦

હોજી કુષ્ઠિ પુરુષ શત સાત, મયણાવયણે લહી દયા હો લાલ;
હોજી આરાધી જિનધર્મ, નિરોગી સઘલા થયા હો ,, સા૦ ૨૧
હોજી તે પણ નૃપ શ્રીપાળ, પ્રણમે બહુલે પ્રેમ શું હો ,,
હોજી રાણિમ દીયે નૃપ તાસ, વદન કમલ નિત ઉલ્લસ્યું હો ,, સા૦ ૨૨
હોજી આવી નમે નૃપ પાય, મતિસાગર પણ મંત્રવી હો ,,
હોજી પૂરવ પરે નરનાહ, તેહ અમાત્ય કિયો કવિ હો ,, સા૦ ૨૩
હોજી સસરા સાલા ભૂપ, માઉલ બીજા પણ ઘણા હો ,,
હોજી તેહને દીયે બહુ માન, નૃપ આદરની નહિ મણા હો ,, સા૦ ૨૪
હોજી ભાલ મિલિત કર પદ્મ, સવિ સેવે શ્રીપાલને હો ,,
હોજી ઈક દિન વિનવે મંત્રી, મતિસાગર ભૂપાલને હો ,, સા૦ ૨૫
હોજી ચોથે ખંડે ઢાલ, બીજી એ હુઈ સોહામણી હો ,,
હોજી ગુણ ગાતાં સિદ્ધચક્ર, જસ કીરતિ વાધે ઘણી હો ,, સા૦ ૨૬

અર્થ:—શ્રીપાળનો સુયશ શ્રવણ કરીને સાતસો કોઢીયા કે જેઓએ મયણાસુદરીના વચન વડે દયા પ્રાપ્ત કરી શ્રીજિનધર્મ આરાધીને નિરોગતા મેળવી હતી તેઓ બધા પણ ત્યા આવી પહોંચ્યા અને ઘણા જ પ્રેમપૂર્વક **શ્રીપાલ**ના ચરણકમળમાં નમ્યા એટલે **શ્રીપાલજી**એ તે બધાઓને પોતાના હિતકચ્િંતક જાણીને રાણાની સજ્ઞાવાળુ ઉમરાવપદ આપીને પોતાના લશ્કરના નાયક બનાવ્યા અને આ પ્રમાણે આનદ વર્ત્તવાથી **શ્રીપાલ**નું મુખરૂપ કમળ હમેશા આનદમય રહેવા લાગ્યુ તદનતર પોતાનો વૃદ્ધ પ્રધાન મતિસાગર પણ આવી પહોચ્યો અને પોતાના મહારાજાને પ્રણામ કરી આનદ પામ્યો એટલે તેને પૂર્વના પેઠે જ અર્થાત્ પોતાના પિતાશ્રીના વખતમા તે મોટો પ્રધાન હતો, તે જ મુખ્ય

પ્રધાનની પદવી આપી પ્રશંસનીય કૃપાયુક્ત સ્નેહનું ભાજન બનાવી **શ્રીપાલ** રાજા આનંદ યુક્ત થયો તે પછી સસરા–સાળા–મોશાળ પક્ષના તથા બીજા પણ ઘણા રાજા અને લડવૈયાઓ આવ્યા અને **શ્રીપાલજીને** નમન કરી ભાગ્યશાળી થયા એટલે તેઓ સર્વને **શ્રીપાલે** પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે વિશેષ આદરસન્માન આપવામાં કંઈ મણા રાખી નહીં એથી તે બધાએ મમતાળુ હૃદયથી હાથ જોડી મસ્તકે અડાડી નમ્રતા સાથે **શ્રીપાલને** નમન કરતાં તેમની સેવામા તત્પર રહેવા લાગ્યા એક દિવસ સાનુકૂળ સમય મળતાં મતિ-સાગર મંત્રીશ્વરે **શ્રીપાલ** પ્રત્યે વિનવ્યું. કવિ **જસવિજયજી** કહે છે કે આ **શ્રીપાલ રાસના** ચોથા ખંડની અંદર આ બીજી સોહામણી ઢાલ પૂર્ણ થઇ તે એમ સૂચવે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણ ગાવાથી યશ કીર્તિ વિશેષ પ્રકારે વૃદ્ધિ પામે છે

—૨૧ થી ૨૯

દોહા ૭૬

મતિસાગર કહે પિતૃ પદે, ઠવીયો બાલપણ જેણ;
ઉઠાવિયો તો તુજ અરિ, તે સહિ દિત્તમએણ. ૧

અરિ કર ગત જે નવિ લિયે, શક્તિ છતે પિતૃરજ્જ;
લોક હસે બલ ફોક તસ, જિમ શારદ ઘન ગજ્જ. ૨

એ બલ એ ઋદ્ધિ એ સકલ, સૈન્ય તણો વિસ્તાર;
શું ફલશે જો લેશો નહીં, તે નિજ રાજ ઉદાર. ૩

નૃપ કહે સાચું તેં કહ્યું, પણ છે ચાર ઉપાય;
સામે હોય તો દંડ શ્યો, સાકરે પણ પિત્ત જાય. ૪

અહો બુદ્ધિ મંત્રી ભણે, દૂત ચતુરમુખ નામ;
ભૂપ શીખાવી મોકલ્યો, પહોતો ચંપા ઠામ. ૫

અર્થ:—મતિસાગર પ્રધાન હવે **શ્રીપાલ** મહારાજને કહે છે કે, આપશ્રીને બાળ-પણમાં આપશ્રીના પિતાશ્રીની ગાદી પર તખ્તનશીન કર્યા હતા, છતા આપશ્રીના પિતરાઈ કાકારૂપ દુષ્ટ શત્રુએ અહંકાર સાથે પદભ્રષ્ટ કરી આપ નામવરની રાજધાની કબજે કરી લીધી છે જો કે તે વખતે તો આપનુ વય પાચ વર્ષનુ હોવાથી તથા તેનો પરાજય કર-વાના બળવત્તર સાધનો ન હોવાથી જતુ કરવા જેવુ હતુ, પરંતુ અત્યારે તો સર્વ પ્રકારે

શત્રુના દાત પાડી શકો તેવા સ્તુત્ય શકિતમાન છો, તો આવા અમયમા જે નરવર શત્રુના હાથ ગયેલુ રાજ્ય પાછુ પોતાને હાથ ન મેળવે તેની જગતમા અવશ્ય આઓ માસના ફોકટ ગાજતા ને ઘટાટોપ બતાવતા વર્ષાદની પેઠે હાસી થાય અને બળ પણ નકામુ જ ગણાય મતલબ એજ કે ઘટાટોપ કરી ગાજતા છતા જે વર્ષાદ વર્ષી લોકોને (પ્રરતુ પાણી છતા) પાણી ન આપે તો તેનો આડબર નકામો જ કહેતા લોકો તેની મશ્કરી જ કરે એ સ્વભાવિક નિયમ છે, માટે આપ પણ હવે તો આવા અવર્ણનીય આડબર છતા ઉદ્દાર સ્વરાજ્યને શત્રુના હાથમાથી લઈ સ્વાધીન નહિ કરશો તો આ બળ, ઋદ્ધિ અને વિશાલ સૈન્યનુ શુ ફળ પ્રાપ્ત થશે? કશુ નહી! આવા મત્રીશ્વરના વચન સાંભળી **શ્રીપાળે** કહ્યુ "તમે કહ્યુ તે સત્ય છે, પણ રાજ્ય મેળવવાના ચાર ઉપાય છે–શામ, દામ, ભેદ, દડ એ ચાર પૈકી જો શામ એટલે મીઠા વચનનો ઉપયોગ કરવાથી કામ ફતેહ થતુ હોય તો દડ શિક્ષાનો ઉપયોગ શા માટે કરવો જોઈએ? જો સાકર ખાવાથી જ પિત્ત શાંત થઇ જતુ હોય તો પછી કડવી દવાઓ શા માટે કરવી જોઈએ?" આ પ્રમાણે રાજાનુ બોલવુ સાંભળી મત્રીશ્વર બોલ્યા—"અહા નાથ! જ્યારે આપની બુદ્ધિ મહાન્ અને સમુદ્ર જેવી ગંભીર છે ત્યારે હવે ચતુર્મુખ નામના દૂતને શા માટે ન મોકલવો જોઇયે? તાકીદે મોકલો, કેમકે તે શામાદિ ચારે ભેદનો જાણનાર અને વાચાળપણામા ચતુર છે જેથી કામ ફતેહ થશે જ" આવુ મત્રીશ્વરનુ કથન સાભળી **શ્રીપાલજીએ** ચતુર્મુખ દૂતને જે જે શિખવાડવું યોગ્ય હતુ તે તે શિખવીને સુમુહૂર્તે ચપાનગરી ભણી રવાના કર્યો અને તે મજલ દરમજલ કરતો કેટલેક વખતે ચપાપુરીએ જઈ પહોંચ્યો —૧ થી ૫

ઢાળ ત્રીજી— રાગ બગાલી-કિસકે ચેલે કિસકે પૂત–એ દેશી

અજિતસેન છે તિહાં ભૂપાલ, તે આગલ કહે દૂત રસાલ; સાહિબ સેવીયેં.
કલા શીખવા જાણી બાલ, જે તેં મોકલીયો શ્રીપાલ. સા૦ ૧

સકલ કલા તેણે શીખી સાર, સેના લેઈ ચતુરંગ ઉદાર; સા૦
આવ્યો છે તુઝ ખંધનો ભાર, ઉતારે છે એ નિરધાર. સા૦ ૨

જીરણ થંભ તણો જે ભાર, નવે ઠવીજે તે નિરધાર; સા૦
લોકે પણ જુગતું છે એહ, રાજ દેઈ દાખો તુમે નેહ. સા૦ ૩

બીજું પયપંકજ તસ ભૂપ, સેવે બહુ ભક્તિ અનુરૂપ; સા૦
તુમે નવિ આવ્યા ઉપાયો વિરોધ, નવિ અસમર્થે તેહ શું શોધ. સા૦ ૪

ચિત્ર ૧૫૧ શ્રીપાલે બારણા ઉઘડાવ્યા (પાનુ ૧૭૮)

ચિત્ર ૧૫૨ કમલપ્રભાને વહૂઓ પગે પડે છે (પાનુ ૧૭૯)

શત્રુના દાંત પાડી શકો તેવા સ્તુત્ય શકિતમાન છો, તો આવા સમયમાં જે નરવર શત્રુના હાથ ગયેલું રાજ્ય પાછું પોતાને હાથ ન મેળવે તેની જગતમાં અવશ્ય આસો માસના ફોકટ ગાજતા ને ઘટાટોપ બતાવતા વર્ષાદની પેઠે હાંસી થાય અને બળ પણ નકામું જ ગણાય મતલબ એજ કે ઘટાટોપ કરી ગાજતા છતાં જે વર્ષાદ વર્ષી લોકોને (પૂરતું પાણી છતાં) પાણી ન આપે તો તેનો આડંબર નકામો જ કહેતા લોકો તેની મશ્કરી જ કરે એ સ્વભાવિક નિયમ છે, માટે આપ પણ હવે તો આવા અવર્ણનીય આડંબર છતાં ઉદાર સ્વરાજ્યને શત્રુના હાથમાંથી લઈ સ્વાધીન નહિ કરશો તો આ બળ, ઋદ્ધિ અને વિશાલ સૈન્યનું શું ફળ પ્રાપ્ત થશે? કશું નહીં! આવા મંત્રીશ્વરના વચન સાંભળી **શ્રીપાળે** કહ્યું "તમે કહ્યું તે સત્ય છે, પણ રાજ્ય મેળવવાના ચાર ઉપાય છે–શામ, દામ, ભેદ, દંડ એ ચાર પૈકી જો શામ એટલે મીઠા વચનનો ઉપયોગ કરવાથી કામ ફતેહ થતું હોય તો દંડ શિક્ષાનો ઉપયોગ શા માટે કરવો જોઈએ? જો સાકર ખાવાથી જ પિત્ત શાંત થઇ જતું હોય તો પછી કડવી દવાઓ શા માટે કરવી જોઈએ?" આ પ્રમાણે રાજાનું બોલવું સાંભળી મંત્રીશ્વર બોલ્યા—"અહા નાથ! જ્યારે આપની બુદ્ધિ મહાન્ અને સમુદ્ર જેવી ગંભીર છે ત્યારે હવે ચતુર્મુખ નામના દૂતને શા માટે ન મોકલવો જોઇયે? તાકીદે મોકલો, કેમકે તે શામાદિ ચારે ભેદનો જાણનાર અને વાચાળપણામાં ચતુર છે જેથી કામ ફતેહ થશે જ" આવું મંત્રીશ્વરનું કથન સાંભળી **શ્રીપાલજી**એ ચતુરમુખ દૂતને જે જે શિખવાડવું યોગ્ય હતું તે તે શિખવીને સુમુહૂર્તે ચંપાનગરી ભણી રવાના કર્યો અને તે મજલ દરમજલ કરતો કેટલેક વખતે ચંપાપુરીએ જઈ પહોંચ્યો —૧ થી ૫

ઢાળ ત્રીજી– રાગ બંગાલી-કિસકે ચેલે કિસકે પૂત–એ દેશી

અજિતસેન છે તિહાં ભૂપાલ, તે આગલ કહે દૂત રસાલ; સાહિબ સેવીયેં.
કલા શીખવા જાણી બાલ, જે તેં મોકલીયો શ્રીપાલ. સા૦ ૧

સકલ કલા તેણે શીખી સાર, સેના લેઈ ચતુરંગ ઉદાર; સા૦
આવ્યો છે તુઝ ખંધનો ભાર, ઉતારે છે એ નિરધાર. સા૦ ૨

જીરણ થંભ તણો જે ભાર, નવે ઠવીજે તે નિરધાર; સા૦
લોકે પણ જુગતું છે એહ, રાજ દેઈ દાખો તુમે નેહ. સા૦ ૩

બીજું પયપંકજ તસ ભૂપ, સેવે બહુ ભક્તિ અનુરૂપ; સા૦
તુમે નવિ આવ્યા ઉપાયો વિરોધ, નવિ અસમર્થે તેહ શું શોધ. સા૦ ૪

ચિત્ર ૧૫૧ શ્રીપાલે બારણા ઉઘડાવ્યા (પાનુ ૧૭૮)

ચિત્ર ૧૫૨ કમલપ્રભાને વહુઓ પગે પડે છે (પાનુ ૧૭૯)

ત્ર ૧૫૩ પ્રજાપાલ શ્રીપાલની છાવણીમા (પાનું ૧૮૧)

ચિત્ર ૧૫૪ સુરસુન્દરી નાટક કરે છે (પાનુ ૧૮૩

ચિત્ર ૧૫૫ મતિસાગર પ્રધાન, શ્રીપાલને પ્રણામ કરે છે (પાનું ૧૮૬)

ચિત્ર ૧૫૬ ચતુરમુખ દૂત અજિતસેનના દરબારમાં (પાનુ

ચિત્ર ૧૫૭ શ્રીપાલ ચતુર્મુખ દૂત શ્રીપાલના દરબારમાં (પાનું ૧૯૫)

કિહાં સરસવ કિહાં મેરૂ ગિરિંદ, કિહાં તારા કિહાં શારદચંદ સા૦
કિહાં-ખદ્યોત કિહાં દિનાનાથ, કિહાં સાયર કિહાં છિલ્લર પાથ. સા૦ ૫

અર્થ:—ચપાનગરીમાં અજિતસેન રાજા છે તેની આગળ જઈ ચતુર્મુખ દૂત રસાળ–એટલે કે પહેલાં મીઠા, પછી ખાટા, અને છેવટે ખારા, એમ ભોજન પદાર્થ જમવાની રીત પ્રમાણે ત્રણ રીતથી રસીલા વચનો કહેવા લાગ્યો કે—"હે રાજન્! આપ હવે વૃદ્ધ થયા છો માટે આપ સાહેબ હવે પરમેશ્વરને ભજી, બાકીની જીદગી ગુજારો એ જ ઉત્તમોત્તમ છે, અથવા તો મારા સાહેબની સેવા કરો આપે આપના ભત્રીજા **શ્રીપાલ** કુંવરને તેના પિતાના રાજ–તખ્ત પર બિરાજેલ છતાં તેને રાજ્ય વ્યવસ્થા સંબંધી ભાર વહન કરવાને અસમર્થ જાણી પોતાની ખાંધ પર તે બોજો ઉઠાવી લઇ, કળાઓમા પ્રવીણતા મેળવવાને માટે વિદેશ મોકલ્યો હતો, તે હવે સુંદર પ્રકારે સર્વ કળાઓ શીખી નિપુણ બની હાથી, ઘોડા, રથ ને પેદલવાળા ઉદાર લશ્કર રહિત આપના ખાંધપરનો બોજો ઉતારી લેવા આવ્યો છે, અને આપ વૃદ્ધ થએલા હોવાથી આપના ખાંધનો ભાર એ સપૂતને ઉતારવો લાયક જ છે, જેથી તે કબૂલત આપે છે કે, હું અવશ્ય વૃદ્ધ કાકાશ્રીનો બોજો ઓછો કરી નિવૃત્તિવંત કરીશ જ! લોકોમા પણ પરંપરાનો રિવાજ જ છે કે મકાનનો બોજો ઝીલી રાખનાર થાભલો જૂનો થઈ ગયો હોય તો તેને તે બોજાથી મુક્ત કરી દઈ તેની જગોએ નવો થાભલો મૂકાય છે તો આપ જૂના થંભને બોજાથી મુક્ત કરી નવા થંભરૂપ **શ્રીપાલ**કુંવરને સ્થાયી થવાની જ જરૂર છે, માટે આપ રાજ્યની લગામ તેને સ્વાધીન કરી સ્નેહ બતાવી આનંદ આપો કે, જેથી જગતમા વાહ વાહ થાય (અહી લગી મીઠા વચનો છે હવે તીખા વચનો કહે છે.) વળી બીજી બીના ધ્યાનમાં લેવાની એ છે કે ઘણા રાજા મહારાજાઓ **શ્રીપાલ**જીના ચરણકમળને અનુકૂળ ભક્તિ વડે કરીને સેવે છે, છતા પણ આપ પોતાના હોઈ તેમ કરવા નથી પધાર્યા એ એક એમનાથી વિરોધ બાંધવાનું બીજ વાવ્યું છે, તો તે વિરોધનો શોધ કરવા માટે તે **શ્રીપાલ** રાજા શું અસમર્થ છે? ના અસમર્થ નથી! તેમનામા અને આપનામાં તફાવત પણ કંઇ જેવો તેવો નથી, પણ ઘણો જ છે–કયા તો સરસવનો ઝીણો દાણો અને કયા મહાન્ મેરૂ પર્વત! કયા બિચારા તારાનું તેજ અને કયા શરદ્ પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું તેજ! કયા ઉડતા આગિયા જીવડાનો પ્રકાશ અને કયા તેજપુંજ સૂર્યનો પ્રકાશ! કયા છિછરા તલાવડાનું ગહેરાપણું અને કયા મહાસાગરની ગંભીરતા ભરી લ્હેરો! —૧ થી ૫

કિહાં પંચાયણ કિહાં મૃગબાલ, કિહાં ઠીકર કિહાં સોવનથાલ; સાહિબ સેવીયે.
કિહાં કોદ્રવ કિહાં કૂર કપૂર, કિહાં કૂકશ ને કિહાં ઘૃતપૂર. સાહિબ સેવીયે. ૬
કિહાં શૂન્ય વાડી કિહાં આરામ, કિહાં અન્યાયી કિહાં નૃપ રામ; સા૦
કિહાં વાઘ ને કિહાં વલિ છાગ, કિહાં દયા ધરમ કિહાં વલિ યાગ. સા૦ ૭

કિહાં જૂઠ ને કિહાં વલી સાચ, કિહાં રતન કિહાં ખંડિત કાચ; સાહિબ સેવીયેં.
ચઢતે ઓઠે છે શ્રીપાલ, પડતે તુમ સરીખા ભૂપાલ. સા૦ ૮
જો તું નવિ નિજ જીવિત રૂઠ્ઠ, પ્રણમી કરો તેહ જ તુઠ્ઠ; સાહિબ સેવીયેં.
જો ગર્વિત છે દેખી રજ્જ, તો રણ કરવા થાયે સજ્જ. સા૦ ૯
તસ સેના સાગરમાંહિ જાણ, તુઝ દલ સાથુચૂર્ણ પ્રમાણ; સાહિબ સેવીયેં.
મ્હોટા શું નવિ કીજે જૂઝ, સવિ કહે એહવું બૂઝ અબૂઝ. સાહિબ સેવીયેં. ૧૦

અર્થ:-કયા બિચારા હરિણના બચ્ચાનુ બળ અને કયા કેશરી સિંહનુ મહાન્ બળ! કયા ઠીકરાની થાળીની શોભા અને કયા નિર્મળ સોનાના થાળની શોભા! કયા કોદરાના ભોજનની લ્હેજત અને કયા સુદર બરાસયુક્ત ભાતના ભોજનનો સ્વાદ! કયા કુશકાના ઢોકળાનું ભોજન અને કયા ઘેબરનો સ્વાદ! કયા શૂન્ય વગડાનો બિહામણો દેખાવ અને કયા ફળ્યા ફૂલ્યા રમણીય બાગનો મનહર દેખાવ! કયા અન્યાયી રાજાનો જુલ્મી કારોબાર અને કયાં ન્યાયશેખર રામચદ્રજીનુ ન્યાયપૂર્ણ રાજ્યતંત્ર! કયા બાપડા બોકડાનુ સામર્થ્ય પણુ અને કયા વિકરાળ વાઘનુ સામર્થ્યપણુ! કયા જીવહિંસામયી યજ્ઞ હોમ અને કયાં દયામયી અહિંસા ધર્મ! કયા જૂઠા બોલો પ્રપંચીજન અને કયા સત્ય ભાષણ કરનાર પાવન મનુષ્ય! કયા ભાગેલા કાચના કકડાની કીમત અને કયા અમૂલ્ય રત્નનુ મૂલ્ય! હે રાજન્! આ બધા ઓઠામા જે ચડતા ઓઠા કહ્યા તે સમાન **શ્રીપાલ** મહારાજ છે, અને જે હલકાં ઓઠા કહ્યા તે સમાન આપ જેવા રાજાઓ છે (હવે ખારા-કડવા વચનો કહે છે) માટે જો આપના જીવન ઉપર કોપેલા ન હો તો તાકીદે **શ્રીપાલ**કુવરને પ્રણમી સતુષ્ટ કરો, કે જેથી તેમની તરફથી સતોષભર્યા કૃપાકટાક્ષનો લાભ મળશે કદાચિત્ આપ હાથમા આવેલા રાજ્યનુ બળ જોઈને ગર્વવત હો તો સ્હામી લડાઇ લેવાને માટે હુશીઆર રહેજો **શ્રીપાલ**નુ લશ્કર તોફાની સાગરના લોઢ જેવુ હોવાથી અટળ છે તેમાં આપનુ લશ્કર ધાણીના લોટના સાથુવા સરખુ ફૂંક દેતા પણ ઉડી જાય તેવી સ્થિતિવાળુ છે, જેથી સાગર જળના સપાટામા કયાયે સમાઈ જશો, તેમ જ મહાન્ નરવરની સાથે લડાઈ લઈ પાયમાલીને તેડુ ન કરવુ-બળિયા સાથે બાથ ન ભીડવી એમ જાણુ અને અજાણુ લોકનુ પણ કહેવુ છે, માટે મારૂ કહેણુ કાને ધરી પ્રભુનુ સેવન કરવા રાજ્ય ત્યાગી થાઓ, અગર તો મારા સાહેબની સેવા કરવી કબુલ કરો" —૬ થી ૧૦

બોલી એમ રહ્યો જવ દૂત, અજિતસેન બોલ્યો થઇ ભૂત. રાજા નહિ મલે.
કહેજે તું તુજ નૃપને એમ, દૂતપણાનો જો છે પ્રેમ; રાજા નહિ મલે.
ચંપાનગરીનો રાય, રાજા નહિ મલે. ૧૧

આદિ મધ્ય અંતે છે જાણ, મધુર આમ્લ કટુ જેહ પ્રમાણ; રાજા નહિ મલે.
ભોજન વચને સમ પરિણામ, તિણે ચતુરમુખ તહારૂં નામ. રાજા નહિ મલે. ૧૨
નિજ નહિં તેહ અમારો કોઉ, શત્રુભાવ વહિયેં છે દોઉ; રા૦
જીવતો મૂકયો જાણી રે બાલ, તેણે અમે નિર્બલ સબલ શ્રીપાલ. રાજા નહિ મલે. ૧૩
નિજ જીવિતને હું નહિં રૂઠ, રૂઠયો તસ જમરાય અપૂઠ; રાજા નહિ મલે.
જેણે જગાવ્યો સૂતો સિંહ, મુઝ કોપે તસ ન રહે લીહ. રાજા નહિ મલે. ૧૪
તસ બલ સાયર સાથુ પ્રાય, જેહના બલ તે બીજા રાય; રાજા નહિ મલે.
તેહમાં હું વડવાનલ જાણ, સવિ તે શોષું ન કરૂં કાણ. રાજા નહિ મલે. ૧૫
કહેજે દૂત તું વેગો જાઈ, આવું છું તુઝ પૂઠે ધાઈ; રા૦
બલ પરખીજે રણ મેદાન, ખડગની પૃથવી ને વિદ્યાનું દાન. રાજા નહિ૦ ૧૬
ચોથે રે ખંડે ત્રીજી ઢાલ, પૂરણ હુઈ એ રાગ બંગાલ; રા૦
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવે જેહ, વિનય સુજશ સુખ પાવે તેહ. રાજા નહિ મલે ૧૭

અર્થ:—આ પ્રમાણે બોલી દૂત ચૂપ રહ્યો કે તરત જ અજિતસેન શરીરમા ભરાયલા ભૂતની પેઠે ક્રોધ સહિત બોલ્યો—"જો ખરી રીતે દૂતપણાનો પ્રેમ છે, તો હુ કહુ છુ તે જ મુજબ તારા રાજાને જઈ આમ કહેજે કે બીજા રાજાઓ આવીને તને નમ્યા છે, પણ આ ચપાનગરીનો અજિત સેના સરખો અજિત સૈન્યવત અજિતસેન રાજા કદિ મળવા કે નમવા નહી આવશે! હે દૂત! જે તુ પહેલા મીઠાં, વચમાં તીખા, ખાટાં અને અતમા ખારાં-કડવા વચનો ભોજન જમવાની રીત પ્રમાણે બોલ્યો, તે વચનો અને ભોજન બને સરખી લ્હેજત ભર્યાં છે અને એવાં વચન બોલવા માટે તારામાં નિપુણતા છે, તેથી તારૂ નામ ચતુર્મુખ છે એ વાજબી છે તે જે વચનો કહ્યા તેના ઉત્તરમાં સાંભળી લે—તુ કહે છે કે **શ્રીપાલ** તમારો છે, પરતુ તે અમારો છે જ નહી, અને કદિ **શ્રીપાલ** અમારો છે, તો પણ અમારા બન્ને વચ્ચે શત્રુભાવ જ રહેલો હોવાથી પરસ્પર શત્રુભાવે વર્ત્તિયે છિએ એને લીધે **શ્રીપાળ** અમારો દુશ્મન છે, પણ સગો નથી અને હુ પણ તેનો કટ્ટો દુશ્મન છુ, પણ કાકો નથી! તેને બાળક જાણીને જ્યારે જીવતો જવા દીધો ત્યારે અમે નિર્બળ થયા અને એ **શ્રીપાળ** બળવાન્ થયો! તેમજ હુ મારા જીવિતવ્ય ઉપર રૂષ્ટમાન થયો નથી, પણ તારા રાજાના જીવન પર યમરાજા રૂષ્ટમાન થયો છે, કારણ કે તેણે સૂતેલા સિહને જગાડી છછેડયો છે, માટે ચેતીને ચાલે તો એ દહાડા જીવાશે. મારો કોપ થશે તો એની કશી મર્યાદા રહેશે જ નહી, વળી તેનુ બળશાળી

સૈન્ય સાગર સમાન છે તેમાં મારૂ સૈન્ય સાથવા સરખુ નિર્બળ છે એમ જે તેં કહ્યુ, પણ તેવા સૈન્યવાળા બીજા રાજાઓ જાણવા, મને તો તે સમુદ્ર સરખા લશ્કરને શોષી લેનાર વડવાનળ જેવો જાણજે હુ તે સાગરસમ સેનાને એક જ ઝપાટે શોષી લેવામાં જરા પણ ઓછાશ રાખીશ નહીં, માટે તુ વ્હેલો જઈને તારા રાજાને કહેજે કે હું પણ તારાં પગલા આપતો જ વેગસહિત લડાઇ કરવા આવુ છુ બળની પરીક્ષા લડાઈના મેદાનમા કરવી યોગ્ય છે આવો વચનમા વાદ કરવો તે નકામો જ છે, જેની તરવાર તેજ અને વિજયી તેની આ પૃથ્વી છે, પણ બાયલાની નથી અને જેની વિદ્યા સતેજ છે તેની જ દક્ષિણા મેળવવામા સામર્થ્યતા છે, પણ અભણ અણૂઝતાવાળામાં નથી અથવા તો તરવારની તાળી પાડી પૃથ્વી મેળવવી ઉત્તમ છે અને દાન વિદ્યાનુ સર્વોત્તમ છે, નહી કે આમ કાલાવાલા કરી પૃથ્વી પાછી મેળવવી શોભારૂપ છે! અગર તો ખાડા વડે કપાતા શિરને સાટે મળનારી પૃથ્વી છે, પણ આમ વાક્ય પ્રયોગરૂપ વિદ્યાદાન વડે મળનારી નથી, માટે ઉતરો મેદાનમાં ને જે જિતશે તે પૃથ્વીનો પતિ થશે" આ પ્રમાણે વચન કહી અજિતસેન ચૂપ રહ્યો કે તુરત દૂત નમન કરી ઉજ્જયની ભણી રવાના થયો કવિ **જસવિજયજી** કહે છે કે-આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખડમા ત્રીજી ઢાળ બગાળ રાગ સહિત પૂર્ણ થઇ તે એ જ જણાવે છે કે જે માનવ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના સત્ય ભાવથી ગુણ ગાય તે માનવ અવશ્ય વિનય સુયશરૂપ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે —૧૧ થી ૧૭

દોહા-૭૯

વચન કહે વયરી તણાં, દૂત જઇ અતિ વેગ;
કડુઆં કાને તે સુણી, હુઓ શ્રીપાલ સતેગ. ૧
ઉચ્ચ ભૂમિ તટની તટે, સેના કરી ચતુરંગ;
ચંપા દિશિ જઈ તિણે દિયા, પટ આવાસ ઉત્તંગ. ૨
સામો આવ્યો સબલ તવ, અજિતસેન નરનાહ;
માંહોમાંહિ દલ બિહું મલ્યાં, સગરવ અધિક ઉત્સાહ. ૩

અર્થ:—દૂત બહુ જ ઉતાવળે પથ પસાર કરી માળવાના પાટનગરમા જઇ પહોચ્યો અને શત્રુ અજિતસેનના કહેલાં વચનો પોતાના રાજાને કહી સભળાવી મર્યાદાયુકત ઊભો રહ્યો એ કડવા વચન સાંભળતા જ **શ્રીપાળ** તેજદાર તરવારને હાથમા ગ્રહણ કરી લડાઇના મેદાનમાં ઉતરવા સતેજ થયો, અને ચતુરગી સેનાને લઇ મજલ દરમજલે ચપાનગરીની સીમા ભણી પહોચી જ્યા નદીના કાઠા પર ઉચી પણ મજબૂત ભેખડવાળી ભૂમિ હતી

ત્યાં પોતાની લશ્કરી છાવણીના ઉંચા ને ઉમદા ડેરા તંબુ ખડા કરાવી, શત્રુના આવવાની વાટ જોવા લાગ્યો. દરમ્યાન અજિતસેન પણ બળસહિત લડાઇ કરવા સામે આવી પહોંચ્યો અને તેણે પણ પોતાની છાવણીનો પડાવ કર્યો આમ બને સૈન્યો માંહોમાંહે આવી મલ્યાં કે જે ગર્વ સહિત અને સંગ્રામ કરવાનો અધિક ઉત્સાહ ધરનારા છે. —૧ થી ૩

ઢાળ ચોથી—દેશી કડખાની

ચંગ રણુ રંગ મંગલ હુઆં અતિ ઘણાં, ભૂરી રણતૂર અવિદૂર વાજે;
કૌતુકી લાખ દેખણુ મલ્યા દેવતા, નાદ દુંદુભિ તણે ગયણુ ગાજે. ચં૦ ૧
ઉગ્રતા કરણુ રણભૂમિ તિહાં શોધિયે, રોધિયે અવધિ કરી શસ્ત્ર પૂજા;
બોધિયે સુભટ કુલ વંશ શંસા કરી, યોધિયે કવણુ વિણુ તુજજ દૂજા. ચં૦ ૨
ચરચિયે ચારૂ ચંદન રસે સુભટ તનુ, અરચિયે ચંપકે મુકુટ સીસે;
સોહિયે હત્થ વર વીર વલયે તથા, કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસે. ચં૦ ૩
કોઈ જનની કહે જનક મત લાજવે, કોઇ કહે માહરૂં બિરૂદ રાખે;
જનક પતિ પુત્ર તિહું વીર જસ ઉજલા, સોહિ ધન જગતમાં અણિય આખે. ચં૦ ૪

અર્થ:—લડાઈના આરંભનો ઉત્સાહ વધારવા બદીજનો સિંધુડા રાગમાં મનોહર રણરંગનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે મનને મહાન્ આલ્હાદ ઉપજે, એવાં પુષ્કળ મંગળ ગીત–કવિત બોલવા લાગ્યા, કેમકે કાર્યની શરૂઆતમા ઉત્સાહ અને મંગળની વૃદ્ધિ થવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે એથી મંગળ ગીતો વગેરેનો મંગળ વીરધ્વનિ થવા લાગ્યો, એક જ સ્વરથી મળેલાં રણતૂર, શરણાઈ, નોબત વગેરે વીરવાજિંત્રો ઘણાં જ નજીક પૂરજોશથી વાગવા લાગ્યા, અને લડાઈના કૌતુક જોવાના અભિલાષી દેવતાઓ પણ પોતપોતાના વિમાન સાથે આકાશમાં સ્થિત રહી દુંદુભી વગાડવા લાગ્યા, એથી તે બધાંના નાદ વડે આખુ આકાશ મંડળ ગાજી ઉઠ્યુ તેમ જ તે બધાંના નાદે બન્ને લશ્કરી છાવણીમાં લડવૈયા-ઓમાં એક બીજા વચ્ચે લડાઈ કરવાનો ઉત્સાહ વધતો ચાલ્યો, હવે અમે લડાઈના મેદા-નમાં ઉતરી ખડ્ગ લઈ ઘૂમીશું આવો નિશ્ચય થતાં મોટાઈ મેળવવાને માટે જે જગોએ જંગ જમાવવો છે તે જગોમાંથી કચરો, કાંકરા કાટા વગેરે કહાડી નાખી સાફ કરી ઉંચી નીચી જમીનને સરખી કરી તેઓએ સુદર બનાવી તથા પોતપોતાની હદની અંદર પોત-પોતાના અસ્ત્રશસ્ત્રોને ચકચકિત કરી તેમનુ ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ સહિત પૂજન કરવા લાગ્યા તે પછી તે વીરોને વીરત્વતાનો આવેશ લાવવા બિરૂદ બોલનારા ભાટ ચારણો વગેરે તે વીરોના કુળ અને વંશની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા એટલે તું ફલાણાના કુળનો સપૂત વીર છે તારા બાપે અમુક અમુક મહા વીરતાનાં કામો કર્યાં હતાં અને વિજય

સૈન્ય સાગર સમાન છે તેમાં મારૂ સૈન્ય સાથવા સરખુ નિર્બળ છે એમ જે તેં કહ્યું, પણ તેવા સૈન્યવાળા બીજા રાજાઓ જાણવા, મને તો તે સમુદ્ર સરખા લશ્કરને શોષી લેનાર વડવાનળ જેવો જાણજે હુ તે સાગરસમ સેનાને એક જ ઝપાટે શોષી લેવામા જરા પણ ઓછાશ રાખીશ નહીં, માટે તુ વ્હેલો જઈને તારા રાજાને કહેજે કે હું પણ તારા પગલાં ચાપતો જ વેગસહિત લડાઇ કરવા આવુ છુ બળની પરીક્ષા લડાઈના મેદાનમા કરવી યોગ્ય છે આવો વચનમા વાદ કરવો તે નકામો જ છે, જેની તરવાર તેજ અને વિજયી તેની આ પૃથ્વી છે, પણ બાયલાની નથી અને જેની વિદ્યા સતેજ છે તેની જ દક્ષિણા મેળવવામા સામર્થ્યતા છે, પણ અભણ અબૂઝતાવાળામા નથી અથવા તો તરવારની તાળી પાડી પૃથ્વી મેળવવી ઉત્તમ છે અને દાન વિદ્યાનુ સર્વોત્તમ છે, નહી કે આમ કાલાવાલા કરી પૃથ્વી પાછી મેળવવી શોભારૂપ છે! અગર તો ખાડા વડે કપાતા શિરને સાટે મળનારી પૃથ્વી છે, પણ આમ વાક્ય પ્રયોગરૂપ વિદ્યાદાન વડે મળનારી નથી, માટે ઉતરો મેદાનમા ને જે જિતશે તે પૃથ્વીનો પતિ થશે" આ પ્રમાણે વચન કહી અજિતસેન ચૂપ રહ્યો કે તુરત દૂત નમન કરી ઉજ્જયની ભણી રવાના થયો કવિ **જસવિજયજી** કહે છે કે—આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખડમા ત્રીજી ઢાળ બગાળ રાગ સહિત પૂર્ણ થઇ તે એ જ જણાવે છે કે જે માનવ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના સત્ય ભાવથી ગુણ ગાય તે માનવ અવશ્ય વિનય સુયશરૂપ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે —૧૧ થી ૧૭

દોહા—૭૬

વચન કહે વયરી તણાં, દૂત જઇ અતિ વેગ;
કડુઆં કાને તે સુણી, હુઓ શ્રીપાલ સતેગ. ૧
ઉચ્ચ ભૂમિ તટની તટે, સેના કરી ચતુરંગ;
ચંપા દિશિ જઈ તિણે દિયા, પટ આવાસ ઉત્તંગ. ૨
સામો આવ્યો સબલ તવ, અજિતસેન નરનાહ;
માંહોમાંહિ દલ બિહું મલ્યાં, સગરવ અધિક ઉત્સાહ. ૩

અર્થ:—દૂત બહુ જ ઉતાવળે પથ પસાર કરી માળવાના પાટનગરમા જઇ પહોંચ્યો અને શત્રુ અજિતસેનના કહેલાં વચનો પોતાના રાજાને કહી સભળાવી મર્યાદાયુકત ઊભો રહ્યો એ કડવાં વચન સાંભળતા જ **શ્રીપાળ** તેજદાર તરવારને હાથમા ગ્રહણ કરી લડાઇના મેદાનમાં ઉતરવા સતેજ થયો, અને ચતુરગી સેનાને લઇ મજલ દરમજલે ચપાનગરીની સીમા ભણી પહોચી જ્યા નદીના કાઠા પર ઉચી પણ મજબૂત ભેખડવાળી ભૂમિ હતી

ત્યાં પોતાની લશ્કરી છાવણીના ઉંચા ને ઉમદા ડેરા તંબુ ખડા કરાવી, શત્રુના આવવાની વાટ જોવા લાગ્યો. દરમ્યાન અજિતસેન પણ બળસહિત લડાઇ કરવા સામે આવી પહોંચ્યો અને તેણે પણ પોતાની છાવણીનો પડાવ કર્યો આમ બને સૈન્યો માંહોમાંહે આવી મલ્યા કે જે ગર્વ સહિત અને સંગ્રામ કરવાનો અધિક ઉત્સાહ ધરનારા છે. —૧ થી ૩

ઢાળ ચોથી—દેશી કડખાની

ચંગ રણ રંગ મંગલ હુઆં અતિ ઘણાં, ભૂરી રણતૂર અવિદૂર વાજે;
કૌતુકી લાખ દેખણ મલ્યા દેવતા, નાદ દુંદુભિ તણે ગયણ ગાજે. ચં૦ ૧
ઉગ્રતા કરણ રણભૂમિ તિહાં શોધિયે, રોધિયે અવધિ કરી શસ્ત્ર પૂજા;
બોધિયે સુભટ કુલ વંશ શંસા કરી, યોધિયે કવણ વિણ તુજજ દૂજા. ચં૦ ૨
ચરચિયે ચારૂ ચંદન રસે સુભટ તનુ, અરચિયે ચંપકે મુકુટ સીસે;
સોહિયે હત્થ વર વીર વલયે તથા, કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસે. ચં૦ ૩
કોઈ જનની કહે જનક મત લાજવે, કોઇ કહે માહરૂં બિરૂદ રાખે;
જનક પતિ પુત્ર તિહું વીર જસ ઉજલા, સોહિ ધન જગતમાં અણિય આખે. ચં૦ ૪

અર્થ:—લડાઇના આરંભનો ઉત્સાહ વધારવા બદીજનો સિંધુડા રાગમાં મનોહર રણરંગનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે મનને મહાન્ આલ્હાદ ઉપજે, એવાં પુષ્કળ મંગળ ગીત–કવિત બોલવા લાગ્યા, કેમકે કાર્યની શરૂઆતમા ઉત્સાહ અને મંગળની વૃદ્ધિ થવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે એથી મંગળ ગીતો વગેરેનો મંગળ વીરધ્વનિ થવા લાગ્યો, એક જ સ્વરથી મળેલા રણતૂર, શરણાઈ, નોબત વગેરે વીરવાજિંત્રો ઘણા જ નજીક પૂરજોશથી વાગવા લાગ્યાં, અને લડાઇના કૌતુક જોવાના અભિલાષી દેવતાઓ પણ પોતપોતાના વિમાન સાથે આકાશમાં સ્થિત રહી દુદુભી વગાડવા લાગ્યા, એથી તે બધાંના નાદ વડે આખુ આકાશ મંડળ ગાજી ઉઠયુ તેમ જ તે બધાના નાદે બન્ને લશ્કરી છાવણીમાં લડવૈયાઓમાં એક બીજા વચ્ચે લડાઈ કરવાનો ઉત્સાહ વધતો ચાલ્યો, હવે અમે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી ખડ્ગ લઈ ઘૂમીશુ આવો નિશ્ચય થતા મોટાઈ મેળવવાને માટે જે જગોએ જંગ જમાવવો છે તે જગોમાથી કચરો, કાંકરા કાંટા વગેરે કહાડી નાખી સાફ કરી ઉંચી નીચી જમીનને સરખી કરી તેઓએ સુદર બનાવી તથા પોતપોતાની હદની અદર પોતપોતાનાં અસ્ત્રશસ્ત્રોને ચકચકિત કરી તેમનુ ચદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ સહિત પૂજન કરવા લાગ્યા તે પછી તે વીરોને વીરત્વતાનો આવેશ લાવવા બિરૂદ બોલનારા ભાટ ચારણો વગેરે તે વીરોના કુળ અને વશની પ્રશસા કરવા લાગ્યા એટલે તું ફલાણાના કુળનો સપૂત વીર છે તારા બાપે અમુક અમુક મહા વીરતાના કામો કર્યા હતાં અને વિજય

વર્યો હતો તેનો જ તું પુત્ર છે, માટે આજે અણીની વખતે કુળનું તેજદાર પાણી બતાવી અન્નદાતારનુ પાણી જાળવે એમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી હીરાની ખાણમાં હીરા જ પાકે છે, અને ફલાણા મોસાળનો ભાણેજ છે! અને તે વંશની સુશીળ માતાની કુખમા લોટેલ છો જેથી ધણીના કામમાં કદિ પાછી પાની નહી જ કરો તેમ તમે સ્વામીભક્ત નિમક-હલાલ એ છીપનુ મોતી છો જેથી આજે તમારા વગર અહિયાં ધણીને પડેલા કામ માટે કોણુ શિરસટ્ટે યુદ્ધ કરે તેમ છે? ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ બિરૂદ વચન બોલી વીરોને સતેજ કર્યા કે તુરત તેઓ વીરાવેશમાં આવી મનોહર સુગધીવંત ચદન રસ વડે પોતાના શરીર સુશોભિત કરવા લાગ્યા, કેસરનું તિલક ત્રિપુડૂ તાણી વિજય મેળવ્યા વગર પાછા ન ફરે તે સબધી કેસરીઆં કરી અવશ્ય જીત મેળવવી, અગર સમરાંગણમાં દેહનો પરિત્યાગ કરવો એવા દૃઢ નિશ્ચયવત થઈ સ્થિર થયા માથાના મુકટ–ફેંટા વગેરેમાં ચંપાના ફુલનાં છોગાં મ્હેલી, તથા હાથમાં શ્રેષ્ટ વીરકકણ પહેરી યુદ્ધમાં અડગ થયા કેસરીઆ કરવા માથે ચપાનાં છોગાં ખોસવા અને હાથે વીર કકણ પ્હેરવા એ ત્રણે નિશાનીઓ વીરોના વિજયની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા સૂચવનારી છે આ પ્રમાણે વીરમંડળ વીર શૃગારયુક્ત લડાઈના મેદાનમાં ઘૂમવાની તૈયારી કરી જ્યારે પોતપોતાના ઘરથી બહાર નિકળવા લાગ્યુ ત્યારે તેઓ કલ્પવૃક્ષની પેઠે સુશોભિત અને તેઓની મારફત કાર્ય સિદ્ધ કરવાની ઈચ્છિા કરનારને ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનારૂ જ જણાવા લાગ્યું તે વેળાએ કઈક લડવૈયાઓ પોતાની પૂજ્ય માતા પાસે મગળ મુલાકાતથી મોદ પ્રાપ્ત કરવા ગયા, તો તે સમય તે વીર પુત્રોને વીર માતાઓ કહેવા લાગી કે—'અરે પુત્ર! તુ તારા વીર પિતાને લજવીશ નહી, કેમ કે તેમણે વીરતા સાથે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી કદિ પણ પાછી પાની કરી કે પીઠ બતાવી નથી, તે વીર જનકનો પુત્ર જો નિર્વીરતા બતાવે તો તેમને શરમાવું પડે, માટે તારા પિતાના જેવો અથવા એમનાથી પણ અધિક વીર નીવડી મારી કુખને ધન્યવાદ અપાવજે જયવત થઈ મ્હો દેખાડવુ કે શત્રુ સામે લડતાં સ્વર્ગ સપત્તિ મેળવવી એ જ વીર નરનું ઉત્તમ કર્તવ્ય છે, પણ જીવને વ્હાલો કરી પીઠ બતાવી ભાગી આવવુ કે વીરતા બતાવ્યા વગર કૂતરાને મ્હોતે મરવુ એ હિચકારા બાયલાઓનુ જ કામ છે' કોઈ માતા બોલી કે—'બેટા! તુ મારૂ બિરૂદ ત્રિપુટીપદ ધારક કરજે, કેમકે હુ વીર પિતાની પુત્રી છુ, વીર પતિની પત્ની છુ, હવે ફક્ત વીર પુત્રની માતા કહેવાઉ એટલે ત્રણ વીર બિરૂદ ધરનારી થાઉ કે જેથી ઉજ્વળ યશ થતા જગતમાં આખી અણી રહેવાને લીધે ધન્યવાદને પાત્ર ગણાઉ મતલબ એ કે જેનો પિતા, પતિ ને પુત્ર વીર થઈ આખી અણીયે જીવન વ્યતીત કરે તે જ ઉજ્વળ યશ સહિત ધન્ય મનાય છે' —૧ થી ૪

કોઈ રમણી કહે હસિય તું સહિશ કિમ, સમર કરવાલ શર કુંત ધારા;
નયણબાણે હણ્યો, તુજજ મેં વશ કિયો, તિહાં ન ધીરજ રહ્યો કર વિચારા. ચ૦ ૫

કોઈ કહે માહરો મોહ તું મત કરે, મરણ જીવન તુઝ ન પીઠ છાંડું;
અધરરસ અમૃતરસ દોય તુજ સુલભ છે, જગત જય હેતુ હો અચલ ખાંડું. ચં૦ ૬

ઈમ અધિક કૌતુકે વીરરસ જાગતે, લાગતે વચન હુઆ સુભટ તાતા;
સુર પણ ક્રૂર હુઈ તિમિર દલ ખંડવા, પૂર્વ દિશિ દાખવે કિરણ રાતા. ચં૦ ૭

અર્થઃ—કોઈ વીરની વીરપત્નિ હર્સાને કહેવા લાગી કે—'હે નાથ ! મે અબળાએ જ ફક્ત આપને નેત્રબાણ વડે વીધી વશ કરી લીધેલ છે, છતા ધૈર્યતા અને વીરતા બતાવવા સબળાઓની સાથે મેદાનમા ઘૂમવા ઇચ્છો છો, પરંતુ ત્યા તો તીર, ભાલા, તરવાર વગેરેના જીવલેણ છેદનભેદન સહન કરવા છે માટે નેત્રબાણ ધીરજ સાથે સહન કરી શકયા નથી, તો તે શી રીતે સહન કરી ધૈર્યતા રાખી શકશો ? તેનો જરા પણ ખ્યાલ તો કરો !' (આ વ્યંગ વચન વડે મર્મમા જણાવ્યુ જેથી ઉત્સાહ, આનંદ અને શૂરત્વનો વધારો થતાં વીર યોદ્ધાઓ વિશેષ રણરંગમા જય મેળવી પોતાની પત્નિને તેની વ્યંગ ધ્વનિનો હેતુ સિદ્ધ થએલો બતાવવા આતુર થયા) કોઇ સ્ત્રીએ કહ્યુ—"તમો મનમા એવુ ન લાવશો કે કદાચ હુ લડાઇનાં મેદાનમા કામ આવી જઇશ તો પછી મારી વ્હાલી પ્રિયા કોના આધારે જીવન ગુજારશે ? ! એવો મોહ લાવી બે બાજુ જીવ રાખવાથી બન્ને કાર્ય બગડે છે, મારામા જીવ ન રાખશો, કેમકે હુ તો તમારી પીઠ છોડનાર જ નથી એટલે કે જો લડાઈમાથી જીત મેળવીને ઘેર આવશો તો માગલિક વસ્તુઓ વડે તમને વધાવી અધરામૃતનો આનંદ આપીશ અને કદાચિત દૈવયોગે રણમાં કામે આવી જવાશે, તો પણ હુ તમારા વીર શબને ખોળામા લઈ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી સતી થઇ સ્વર્ગમાં પણ સાથે જ આવીશ, માટે પૂર્ણ ખાત્રી રાખવી કે હુ જીવતા કે મરતાં કદિ તમારી પીઠ છોડનારી જ નથી જેથી તમને અધરરસ અને અમૃતરસ બન્ને સુલભતાએ પ્રાપ્ત થશે, જેથી વિજય મેળવીને ઘેર આવ્યેથી મારા અધરરસનો આનંદ સ્હેલાઈથી મળશે અને કદાચ વીરતા બતાવી સ્વર્ગ સંપત્તિ મેળવી તો ત્યા અમૃતરસ સ્હેલાઈથી મળશે, માટે વિજય મેળવવા જાઓ છો તેમા સાવધાની સાથે અન્નદાતાનુ કાર્ય સિદ્ધ કરી અમર નામના મેળવજો, કે જેથી જગતની અંદર જયરૂપ અચળ ખાડુ ગણાવવા ભાગ્યશાળી થવાય ! જે વીરતા સાથે લડીને રણમા ધન્યવાદ પૂર્વક કામે આવે છે તે અવશ્ય સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવે છે અને વિજય મેળવી હૈયાત રહે છે, તો અવશ્ય આ લોકમા યશસંપત્તિ સાથે મહાન્ બહાદુરીનુ પદ મેળવે છે, માટે આ લોક અને પરલોક શોભાવવા યોગ્ય યશવંત ખડ્ગ બતાવી સુકીર્તિ મેળવજો " આ પ્રમાણે કોઇ વીર માતાનાં, કોઇ વીર સ્ત્રીના ને બંદીજનના વેધક વચનો સાભળતા કૌતુકને લીધે વીર લડવૈયાઓને ઘણો જ રસ ચડયો, જેથી વીરતામા વિશેષ ઉમેરો થતા તેઓ અત્યંત સતેજ થયા, કેમકે તે બધા મૂળથી વીર લડવૈયા

તો હતા જ અને તેમા વળી ઉક્તિ–પ્રયુક્તિવાળાં વચનો કાને પડવાનો સયોગ મળ્યો તે તેજી ઘોડાને ચાબુક ચમકાવવા સરખો બનાવ બન્યો એટલે પછી વીરત્વતા ઝળકચામાં કશી ખામી રહી નહીં તેઓના રૂવાડાં અવળા થઈ જવા લાગ્યા, શરીરમા લોહી ઉકળવાથી શરીરનો વર્ણ લાલાશવત જણાવા લાગ્યો અને વિશેષ શબ્દોમા કહિયે તો તેમનો હમેશ સુદર ચ્હેરો બદલાઇ તાપવત ક્રૂર વીર ચ્હેરો બની રહ્યો જેથી રાત વીતી ક્યારે સૂર્ય ઉગે ને રણમાં ઘૂમવાનો લાગ હાથ લાગે એ જ વિચારમાં તેઓ લીન બની રહ્યા. કવિ સભાવના કરે છે કે—સૂર્યે પહેલા વિચાર્યું હતુ કે બન્ને રાજાના લશ્કરોની સધિ થઈ જશે, પરતુ તેમ તો થયુ નહિ તેઓ તો પોતપોતાના શત્રુનો સહાર કરવામાં તત્પર થયા એ જોઈ સૂર્યે પણ પોતાના શત્રુ અધકાર સમૂહનો અત આણવા નિષધ પર્વતના કૂટાતરે રહી ક્રૂરતા સાથે રકતવર્ણ થઈ પૂર્વ દિશા ભણી રકત કિરણો બતાવ્યા —૫ થી ૭

રોપી રણથંભ સંરંભ કરી અતિ ઘણો, દોઈ દલ સુભટ તવ સબલ જૂઝે;
ભૂમિને ભોગતા જોઈ નિજ યોગ્યતા, અમલ આરોગતા રણ ન મૂઝે. ચં૦ ૮
નીર જિમ તીર વરસે તદા યોધ ઘન, સંચલે બક પરે ધવલ નેજા;
ગાજ દલસાજ ઋતુ આઇ પાવસ તણી, વીજ જિમ કુંત ચમકે સતેજા. ચં૦ ૯
ભંડ બ્રહ્માંડ શતખંડ જે કરી શકે, ઉચ્છલે તેહવા નાલ ગોલા;
વરસતા અગની રણમગન રોષે ભર્યા, માનું એ યમતણા નયણ ડોળા. ચં૦ ૧૦
કેઈ છેદે શરે અરિતણાં શીર સુભટ, આવતાં કેઈ અરિબાણ ઝાલે;
કેઇ અસિછિન્ન કરિકુંભ મુકતાફલે, બ્રહ્મરથ વિહગસુખ ગ્રાસ ઘાલે. ચં૦ ૧૧
મધરસ સદ્ય અનવદ્ય કવિ પદ્ય ભર, બંદિજન બિરૂદથી અધિક રસીયા;
ખોજ અરિફોજની મોજ ધરી નવિ કરે, ચમકભર ધમક દેઇ માંહિ ધસીયા. ચં૦ ૧૨

અર્થ:—જ્યારે સૂર્યોદય થયો ત્યારે સૂર્ય અને સુભટો બન્ને લાલચોળ દેખાવના બની રહ્યા શુદ્ધ કરી રાખેલી ભૂમિમા હદ્દ મુકરર માટે રણસ્થભ ખડો કર્યો અને પછી સેનાના બને તરફથી પોતપોતાને યોગ્ય લાગતા વ્યૂહ ગોઠવ્યા તથા વીરવાદ્યો અને બદિજનોના વીર વાક્યો વડે રણમત્ત થએલા વીરો પોતપોતાના સ્વામીનો વિજય કરવા પોતપોતાના સતેજ શસ્ત્ર અસ્ત્ર સહિત, પોતપોતાના સ્વામીની જય બોલાવી કોપાટોપપણે સબળતા પૂર્વક પૂર ધસારા યુકત હલ્લા કરવા રણમેદાનમા કૂદી, વિરોધિયોની સુસ્તી ઉડાવવા લાગ્યા તેમા પણ જે અમીર ઉમરાવો વગેરે ઘણા દિવસોથી ગામ ગ્રાસ ખાતા આવેલ છે તે ઉમરાવો, તથા લશ્કરી અમલદારો તેઓએ પોતપોતાના ગ્રાસ–પગાર–અધિકારને

ચિત્ર ૧૫૯

ચપાનગરીની બહાર શ્રીપાલનુ સૈન્ય

(પાનું ૧૯૩)

ચિત્ર ૧૬૦ અજિતસેનનુ સૈન્ય (પાનુ ૧૯૩)

ચિત્ર ૧૬૧ સુભટોની પત્નીઓ (પાનુ ૧૯૫)

ચિત્ર ૧૬૨ અશ્વયુદ્ધ (પાનું ૧૯૮)

ચ ૧૬૩ હસ્તીયુદ્ધ (પાનું ૨૯૮)

કુલીનતાની ચોગ્યતાનો ખ્યાલ કરી, ખાસ બળ બતાવી અન્નદાતાને અત્યાનંદ સાથ વિજય અપાવવો જ યોગ્ય છે એમ માની, ભારે પરાક્રમ સહિત લડાઈના વ્યૂહ તોડવામાં બારીકીથી મન લગાડયું. તથા અમલનો અમલ કાયમ રહેવા અમલ કસુંબા પીને સુઝવણુ વગર રણમેદાનમાં ઘૂમવુ શરૂ કર્યું કવિ અહિ વર્ણન કહી બતાવે છે કે-જેમ વર્ષાદ વર્ષવા વખતે કાળી ઘટામાથી જળબુંદ ધારાની ઝડી લાગી રહે છે, તેમ કૃષ્ણ લેશ્યાવત અને કૃષ્ણ રંગના બખ્તર ટોપાદિ ધારણ કરેલ હોવાથી તે કાળા વાદળાવાળા મેઘ જેવા બની અંતર રહિત તીરની ઝડી વર્ષાવી રહ્યા હતા વર્ષાદ વખતે જેમ ધોળા બગલા ઉડે છે, તેમ તે લડાઇના મેદાનમા ધોળા નેજાવાળા વીરનરો શુરતા સાથ આમ તેમ દોડી પોતપોતાના દળવાળા અમલદારોને લડાઇ સંબધી સન્ના વડે જાણ કરી રહેલ છે તે બગપંકિતરૂપ છે જેમ વર્ષાદ વખતે ગાજવિજ થાય છે તેમ તે લડાઈમાં તોપ બંદુકોનો થતો ભારે ગડુડાટ તથા ચતુરંગી સેનાના પગરવ ને શબ્દના ઘોઘાટના પડછંદો ગાજી રહેલ છે, અને ચકચકિત કરેલ તરવાર, ભાલા, બરછી વગેરેની ઉપર પડતા સૂર્ય કિરણોથી થતા ચમકારા રૂપી વીજળી ચમકી રહેલ છે આથી વર્ષાદ વર્ષવાનો સમય અને એ લડાઈ ચાલતાનો સમય સરખો માલમ પડે છે, (વર્ષાદ વખતે પાણીના પડવાથી ગારો તથા પાણીનુ વ્હેવુ થાય છે તેની જગોએ એ લડાઈમાં રોળ વળવાથી કોણ કોણ રાજી થતા હતા? તે આગળ કહેવામા આવશે હવે તોપોમાથી છૂટતા ગોળાઓ કેવા પ્રલયકારી છે તે વિષે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા અલકારથી વર્ણન કરે છે કે) જે તોપ ગોળા તોપમાથી છૂટી ઉછળી રહ્યા હતા તે આ બ્રહ્માડરૂપી વાસણના પણ સેકડો કકડા કરી નાખે તેવા પ્રલયકારી હતા, તથા તે અગ્નિના ભયકર તણખા વર્ષાવતા અને સગ્રામમા તન્મય રોષથી ભરેલા લાલચોલ બનેલ હોવાથી શત્રુનો સહાર કરવામાં યમરાજના ડોળારૂપ જ હોયની? તેવા લાગતા હતા કેમકે યમની નજર પણ જે પ્રાણી પર પડી તે પ્રાણીને તે પોતાના ધામમા જ લઇ જાય છે, અને એ તોપગોળાઓ પણ જેના પર પડે તે પ્રાણી પણ યમધામને જ ભેટતા હતા, જેથી હુ માનુ છુ કે તે ગોળાઓ નહી પણ યમના ડોળા જ એવો ખ્યાલ કરાવતા હતા (હવે તે રણમેદાનની અદર વીર યોદ્ધાઓ કેવી લઘુ લાઘવી કળાવાળા કેવા ભુજાબળી અને કેવા પરાક્રમી હતા તે બતાવે છે) તે સમરાગણમા કેઈક વીર લડવૈયાઓ તો પોતાના અર્દ્ધચદ્રાકાર બાણોવડે શત્રુઓના માથા છેદતા હતા, તો કેઈક જણ શત્રુઓના ફેકેલા તીવ્ર બાણો પોતાના ભણી આવતાં કે પસાર થઈને જતા હતા તે બાણોને આવતા જ ઝડપી લઇ, અથવા તો અધવચથી જ ઝડપી લઇ પાછાં તે જ બાણો ધનુષ પર ચડાવી શત્રુઓ ભણી ચલાવી રોળ વાળતા હતા કેઇક વળી તે જ તરવારના એક જ ઝાટકેથી હાથીના કુભસ્થળો કાપી તેમાના મોતી (ત્યા અગાડી સ્વનિર્મિત વીરોના વીરત્વની નોધ લેવા આવેલા) બ્રહ્માજીના રથમા જોડેલા હસોને ચૂગાવવા જ જાણે વેરતા હોયની? એવો ભાસ થતો હતો (હવે તે વીરો રણરસથી કેવા મસ્ત

બન્યા છે તે કહી બતાવે છે) જેમ તરતનો બનાવેલો દારૂ પીવાથી પીનાર કેફમાં તરત જ મસ્ત બનતા પ્રાણુ હાનીની પણ પરવા વિનાનો બની જાય છે, તેમ ભાટ–ચારણો–કવિયોની તરતની રચી લીધેલી બિરૂદાવળી વશાવળીને વીરત્વ દર્શાવ્યા સબધની (ગીત–પદ–કાવ્ય) કે જે દગ્ધાક્ષરાદિ દોષ વગરની તે બદીજન–કવિજનોના મુખથી વીરધ્વનિમય બોલાતી હોવાને લીધે જે જે વીરોના કુળ વશ કાર્યની પ્રશસા જાહેર કરવામા આવતી હતી, તે તે વીરો તાજા ખીચેલા દારૂના પીવાની પેઠે પ્રાણોની પરવાહ વિનાના બની વિશેષ રણમત્ત થઈ શત્રુની ફોજની ખોજ–ખોળ કર્યા વગર મોજ સાથે તેમા એકદમ ધસારા સાથે ઘુસી જઈ ધમાલ મચાવવા લાગ્યા હતા એટલે કે કવિતારૂપી તાજા દારૂનો કેફ ચડવાથી મદમત્ત થએલા વીરો એ પણ નથી જાણુતા કે દુશ્મનના લશ્કરના માણસો ઘણા છે જેથી હુ તે સામે નહી ફાવી શકુ ! અથવા તે મને ઘેરીને મારી નાખશે, એવી જરાપણ ચિતા ન રાખતા મોજ સાથે સામા લશ્કરમા ગુસ્સા અને અભિમાન સાથે એકદમ તાકીદથી પરાક્રમસહ ધસીને–ઘુસી જઇને શત્રુઓ સાથે હાથોહાથની કાપાકાપી ચલાવવા લાગ્યા હતા અને બાથોબાથ થઈ ગયા હતા એ મહાયુદ્ધમા હાથીસવારો સાથે હાથીસવારો, ઘોડેસવારો સાથે ઘોડેસવારો, રથવાળાઓ અને પેદળ સાથે પેદળો તથા બરોબરીઆ બળ અને પદવીવાળાઓ પૂર રોષ, જોશ અને ઉત્સાહથી લડતા હતા તેમા તરવારવાળા સાથે તરવારવાળા, બરછીવાળા સાથે બરછીવાળા, બદુકોવાળા સાથે બદુકોવાળા, કટારી જમૈઆવાળા સાથે કટારી જમૈઆવાળા અને ધનુષતીરવાળા આમ સરખેસરખી સ્થિતિવાળા લડતા હતા કેઈ વીરનરો બીજા વીરનરને ચેતાવી ઝપટ સાથે તેનુ ખડગવતે માથુ ધડથી જૂદુ કરી દેતા હતા પરતુ તે વીરમસ્તક ધડથી જૂદું થયા છતાં પણ વીરત્વતાના પરમાણુઓથી ભરપૂર હોવાના બળને લીધે વેગ સહિત આકાશમા ઉછળતુ હતુ, તે મસ્તક વાળનો જથો વાયુ વડે વિખાઈ જવાથી વિકરાળ છતા શામ રગનુ જણાતુ હોવાના સબબે કવિ ઉત્પ્રેક્ષાવડે ઉક્તિ કરે છે કે–વાહન અને લડવૈયાઓના પગરવટથી ધૂળ ઉડતા સૂર્ય દેખાતો ન હતો —૮ થી ૧૨

વાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટશીર, વેગ ઉચ્છલિત રવિ રાહુ માને;
ધૂલિ ધોરણી મિલિત ગગન ગંગાકમલ, કોટિ અંતરીત રથ રહત છાને. ચં૦ ૧૩

અર્થ:—પરતુ હુ તો માનુ છુ કે તે સૂર્ય તે વેગવાળા વિકરાળ શામ મસ્તકના દેખવાથી તે મસ્તકને સૂર્ય રાહુ માની મને ગ્રાસવા આવે છે એવી ભીતિને લીધે પોબારા ગણી યુદ્ધની પગરવટથી ઉડેલી ધૂળના જથ્થા વડે આકાશગગામા રહેલા જે કરોડો કમળોનો જથ્થો ઢકાઈ ગયો હતો તે કમળજાળના ઢકાયલા જથ્થાની પોલાણુમા સૂર્ય પોતાના રથ સહિત સતાઈ રહ્યો હતો —૧૩

કેઈ ભટ ભારપરે સિસ પરિહાર કરી, રણરસિક અધિક જૂઝે કબંધે;
પૂર્ણ સંકેત હિત હેત જય જયરવે, નૃત્ય મનુ કરત સંગીતબંદ્ધે. ચં० ૧૪
ભૂરિ રણતૂર પૂરે ગયણ ગન ગડગડે, રથ સબલ શૂર ચકચૂર ભાંજે;
વીર હકકાય ગય હય પૂલે ચિહું દિશે, જે હુવે શૂર તસ કોણ ગંજે. ચં० ૧૫
તેહ ખિણમાં હુઇ રણ મહી ઘોરતર, રૂધિર કર્દમ ભરી અંતપૂરી;
પ્રીતિ હુઇ પૂર્ણ વ્યંતરતણા દેવને, સુભટને હોંશ નવિ રહી અધૂરી. ચં० ૧૬

અર્થ:—સાર એ જ કે ધૂળના ઉડવાથી સૂર્ય પણ દેખાતો નહોતો આવા તુમુલ યુદ્ધમાં કેટલાક વીર પુરૂષો તો વિશેષ વીરાવેશથી લડતા અને ધડથી માથું જૂદુ થયાં છતાં પણ ધડથી જ લડી હજારોનો ઘાણ કહાડતા હતા પણ તે વિષે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે તે વીરોનાં માથાં કોઇએ કાપ્યાં નથી, પરંતુ પોતે પોતાના હાથે જ પોતાના માથાને કાપી નાખ્યાં હતાં, કેમકે ભાર વધારે હોવાથી છુટા મનથી લડવુ ફાવતું ન હતું માટે જે ભાર ઓછો થયો તે ખરો એમ માની તે વીરોએ માથા ધડથી જૂદા કરી દીધેલ હતાં અને તે પછી વીરત્વના-તામસી પ્રકૃતિના પરમાણું રજકણોથી પૂર્ણ રહેલા રણરસિયાં ધડો આમથી તેમ ઘૂમી આંધળીઆં કરી મારૂ પરાયું વિચાર્યા વિના કાપાકાપી કરી રહ્યાં હતાં ! અને તેમાં પણ એક સંકેત પૂર્ણ થયો હતો તે સબબને લીધે તે ધડો પૂર જુસ્સા સાથ રોળ વાળી રહ્યાં હતાં તે સંકેત એ જ હતો કે, જે વખતે લડાઇ મચાવવા તે લડવૈયાઓ એકઠા થયા હતા તે વખતે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે-શત્રુને હરાવી જીત મેળવવી. અથવા પોતાના પ્રાણની આહૂતી આપીને પણ શૂરાનું નામ જાળવવુ કે બેસુમાર લડવૈયાઓનો ઘાણ કહાડી શબની શય્યા પર અનિવાર્ય નિદ્રાને તાબે થવુ-એ સંકેત પૂર્ણ થયો તે સબબને માટે જય જય શબ્દ કરી ધડ લડે છે તેમ જ આમથી તેમ ઘૂમે છે જે માટે પણ એમ જ મનાય છે કે તે ધડ ઘૂમતું નથી, પણ યુદ્ધ કરી વીરતાની સાચી કસોટીએ શુદ્ધ સુવર્ણ નીવડયુ-જય પામ્યું એના લીધે હર્ષ વધી જતા જય જય શબ્દ સહિત સંગીતબદ્ધ નાચ કરી રહ્યુ છે ! આવા વીર લડવૈયાઓ, ઘણા જ રણતૂર (રણસીંગાં, શરણાઈ, ઢોલ, નોબતો) વગેરે વીર વાજીત્રોના શબ્દ સમૂહ વડે આકાશ ગાજી રહ્યુ છે તેથી રણમત્ત થઈ સબળતાથી સામા પક્ષવાળાના રથોનો ફક્ત એક મૂક્કી કે પાટુથી જ ભાગીને ભૂકો કરી નાખતા હતા અને વીરહાક (સિંહ સરખો તાડુકો) કરી અધિક બળનો ગર્વ રાખી એક વીર બીજા વીરને લલકારી ઉશ્કેરતા હતા અને કહેતા હતા કે-જો ખરડાનો ભાર ઓછો કરવા ચાહતો હો તો મારી સામે આવ ! ઘણા વખતથી હુ તારી જ રાહ જોઉ છુ કે ક્યારે આવે ! વગેરે મર્મભેદક વચનો કહેતા હતા તે વીર હાક સાભળીને લડાઈમાં સામેલ રાખેલા હાથી, ઘોડાઓ આમથી તેમ ડરી ચીસ

પાડી ચોમેર નાસતા જણાયા એવા વીર વરોને કોણ ગાંજી શકે ? કેમકે જીવમાત્રને મરણનો મોટો ભય છે, તે ભય તો તેમણે દૂર કરેલો હતો, તો પછી તેઓ કેવી રીતે ગાંજ્યા જાય ? (મરણનો ભય ગણે તેને જ તાબે કરી શકાય છે.) તે વીરોનો તો મારવું કે મરવું એ જ દૃઢ નિશ્ચય હતો આ પ્રમાણે યુદ્ધ ચાલતાં જોતજોતામાં લડાઈનું મેદાન, મડદાંઓના ઢગલાઓથી, ઘાયલ થએલાઓની દયાજનક સ્થિતિથી અને લોહીની નદીઓ વહેવાથી બહુ જ બિહામણું થઈ રહ્યુ હતુ, અને તેમાં વળી જબરું યુદ્ધ જામવાને લીધે ભૂત, પ્રેત, વ્યંતર, વીર વૈતાળ વગેરે પ્રેતયોનીવાળા દેવો જે લોહી માંસના જ લોલુપી છે તેઓને લોહી માંસનો જથ્થો મળતાં પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઇ અને આ લડાઈ જામી તે સારૂં થયુ એવી તે કાર્યથી પ્રીતિ થઇ અથવા તો વ્યંતરનિકાયના દેવો કે જે લડાઈ જોવાને માટે પોતપોતાના વિમાન સહિત આકાશ પથે રહ્યા હતા, તે દેવો અપાર લડવૈયાઓને વીરતા સાથ મરણ પામ્યા જોઈને પ્રીતિવંત–રાજી થયા અને લડવૈયાઓએ પણ જે વીરતા બતાવી માલિકની પ્રસન્નતા મેળવવી હતી તે પણ મળવાનો વખત આવી લાગતાં આનંદિત થયા હતા, કેમકે તેઓને જે હોશ હતી તે પૂરી થઈ હતી —૧૪ થી ૧૬

દેખી શ્રીપાલભટ ભાંજિયું સૈન્ય નિજ, ઉઠવે તવ અજિતસેન રાજા;
નામ મુઝ રાખવો જોર કરી દાખવો, હો સુભટ વિમલકુલ તેજ તાજા. ચં૦ ૧૭

તેહ ઈમ બૂઝતો સૈન્ય સજિ જૂઝતો, વીંટીયો જત્તિ સય સાત રાણે;
તે વદે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હજિય તું, પ્રણમી શ્રીપાલ હિત એહ જાણે. ચં૦ ૧૮

માન ધન જાસ માને ન તે હિત વચન, તેહ શું જૂઝતો નવિય થાકે;
બાંધીયો પાડી કરી તેહ સતસય ભટે, હુઓ શ્રીપાલ જશ પ્રગટ વાકે. ચં૦ ૧૯

પાય શ્રીપાલને આણીયો તેહ નૃપ, તેણે છોડાવીયો ઉચિત જાણી;
ભૂમિ સુખ ભોગવો તાત મત ખેદ કરો, વદત શ્રીપાલ ઈમ મધુર વાણી. ચં૦ ૨૦

ખંડ ચોથે હુઈ ઢાલ ચોથી ભલી, પૂર્ણ કડખાતણી એહ દેશી;
જેહ ગાવે સુજસ એમ નવપદ તણો, તે લહે ઋદ્ધિ સવિ શુદ્ધ લેશી. ચં૦ ૨૧

અર્થ—આ પ્રમાણે **શ્રીપાળ** મહારાજાના વિજયી લશ્કરે અજિતસેનના લશ્કર પર જબરો મારો ચલાવી તેની હરોળ ત્રોડી ભારે ભંગાણ પાડી દીધુ એ જોઈ અજિતસેને ઉઠી આવેશ સાથે પોતાના નિરૂત્સાહ થએલા વીરો પ્રત્યે કહેવા માડ્યુ—" મારા વ્હાલા વીરો ! મારૂ નામ અજિતસેન છે તેનુ જ સૈન્ય જ્યારે આમ જિતાઈ જાય ત્યારે

મારા નામનું નૂર કાયમ ન રહે માટે નાસો નહીં ! હીંમત રાખો હુ પોતે પણ લડવા સામેલ થઉં છું, જેથી હમણા જ શત્રુ પર જીત મેળવી વિજય વરીશુ, પાછા ખસી ખસારો ચલાવવો એ શત્રુના પ્રાણ લેવાનો જ કાયદો છે સાપ–બીલાડી–ધનુપ વગેરે પાછા હઠીને જ સામાના પ્રાણ લે છે, માટે આપણે પણ પાછા હઠી હલ્લો કરીશું તો તેથી અવશ્ય આપણી જીત જ થશે, માટે નાઉમેદ ન થાઓ અને ફરીને એક વાર જોર બતાવો એટલે ફત્તેહના ડકા થાય હે નિર્મલકુલમા પેદા થએલ વીરો ! તમો એક વાર ક્ષત્રીના તેજ વડેથી તાજા થઇ સામો મારો કરો ” આ પ્રમાણે કહી અજિતસેને નાઉમેદ થએલા વીર પુરુષોને ફરી લડવામા સતેજ કર્યા અને વીરોને પાણી ચડાવતો તથા પોતે શસ્ત્ર અસ્ત્ર ચલાવતો **શ્રીપાલ**ના લશ્કર ઉપર મારો ચલાવવા લાગ્યો તેમ જ ફરી સતેજ થએલા વીરો પણ મરણીઆ થઈ કાપાકાપી કરવા લાગ્યા એ જોઇ સાતસો રાણાઓ કે જે સૈન્યના નાયક હતા તેઓ અત્યાર સુધી સૈન્યની બહાદુરી જ જોઇ રહ્યા હતા, તેમણે એકદમ હલ્લો કરી ભારે આવેશ સાથે કાપાકાપી ચલાવીને અજિતસેનને ઘેરી લીધો અને તે અહકારી પ્રત્યે કહ્યુ–“ હે રાજન્ ! હજી સુધી બાધી મુઠી છે, માટે ગર્વ તજી અમારા સ્વામી **શ્રીપાળ**મહારાજાને કે જે હિતના જાણકાર છે તેમના ચરણ-કમળને નમશો તો તમારા બધા ગુન્હા માફ કરી ઉત્તમ બક્ષીશ આપશે અભિમાન એ જ હિતની હાનિ કરનાર છે, તો તેનો પરિત્યાગ કરી પ્રભુ ભજવામા તત્પર થાઓ ” જો કે આ પ્રમાણે રાણાઓએ અજિતસેનને હિતવચન કહ્યા, તદપિ જે માન–ગર્વને જ પોતાનું સર્વસ્વ ધન માને છે, તે મનુષ્ય કદિ પણ કોઈના હિતવચનો માને જ નહી, તે રીતે અભિમાની અજિતસેન હિતવચનનો અનાદર કરે એ તો સ્વાભાવિક જ છે એથી રાણા-ઓના બોલવા તરફ બેદરકારી બતાવી તેઓની સાથે જ લડવા લાગ્યો એ જોઇ સાતસો રાણાઓને બહુ જ ગુસ્સો ચડતા તેને તત્કાળ હાથીના હોદ્દામાથી નીચે પટકી પાડી, મુશ્કે-ટાટ બાંધી તેઓએ **શ્રીપાળ**કુવરનો યશ પ્રકટ શબ્દથી જાહેર કરી, અભિમાની અજિત-સેનને કેદી સ્થિતિમા **શ્રીપાળ**રાજાના ચરણે લાવી હાજર કર્યો એટલે વિવેક શિરોમણિ **શ્રીપાલ**રાજાએ કાકાશ્રીને બધનથી મુક્ત કરાવી સન્માન આપ્યુ, કેમકે ગમે તેમ તો પણ તે વયોવૃદ્ધ અને કાકો હતો, એના લીધે માન જાળવી મધુર વાણીથી કહ્યુ–“ પૂજ્ય કાકાશ્રી આપ આપની જે ભૂમિ છે તે સુખ પૂર્વક ભોગવો અને જરા પણ મનમાં ખેદ ન કરશો, કારણ કે–પુત્ર અને શિષ્યની આગળ પરાજય પામવો એ અધિક શોભારૂપ છે, માટે આપથી હુ વિશેષ વિજયવત કદાચ ગણાયો હોઉ તો તેથી રાજી થવાનુ છે, પણ શરમાવાનુ નથી જ્યારે આપથી હુ ન્યૂનતાવત વિજયતા કે ઋદ્ધિ સિદ્ધિવત હોઉ ત્યારે ખેદ કરવાની જરૂર ગણાય–એથી મારાથી પરાજિત થવામા ખેદવત ન થતા કુળમા વિશેષ વિજયધારી નીવડયો એમ માની હર્ષવત થવાની જરૂર છે ” ઇત્યાદિ મિષ્ટ વચનો વડે કાકાશ્રીને સતોષ આપ્યો. આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખડમા ચોથી ઢાલ કડખાની દેશી

વાળી પૂર્ણ થઈ, તે જે મનુષ્ય શ્રી નવપદજીના સુયશ ગાશે તે મનુષ્ય નિર્મળ લેશ્યાવંત થઈ સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે એમ સૂચવે છે. —૧૭ થી ૨૧

દોહા—૭૬

અજિતસેન ચિંતે કર્યું—અવિમાસ્યું મેં કાજ;
વચન ન માન્યું દૂતનું, તો ન રહી નિજ લાજ. ૧
આપ શક્તિ જાણે નહીં, કરે સબલ શું જૂઝ;
સુહિતવચંન માને નહીં, આપે પડે અબૂઝ. ૨
કિહાં વૃદ્ધ પણ હું સદા, પરદ્રોહક મુજ ભાવ;
કિહાં બાલપણ એ સદા, પર ઉપકાર સ્વભાવ. ૩
ગોત્રદ્રોહ કીર્ત્તી નહીં, રાજદ્રોહ નવિ નીતિ;
બાલદ્રોહ સદગતિ નહીં, એ ત્રણે મુઝ ભીતિ. ૪
કોઈ ન કરે તે મેં કર્યું, પાતિક નિઠુર નિજાણ;
નહિં બીજું બહુ પાપને, નરક વિના મુઝ ઠાણ. ૫
એવા પણ સહુ પાપને, ઉદ્ધરવા દિયે હથ્થ;
પ્રવ્રજ્યા જિનરાજની, છે ઇક શુદ્ધ સમત્થ. ૬
તે દુઃખવલ્લી વનદહન, તે શિવ તરૂ સુખ કંદ;
તે કુલ ઘર ગુણગણ તણું, તે ટાલે સવિ દંદ. ૭
તે આકર્ષણ સિદ્ધિનું, ભવનિઃકર્ષણ તેહ;
તે કષાયગિરિ ભેદ પવિ, નો કસાયદવ મેહ. ૮
પ્રવ્રજ્યા ગુણ ઇમ ગ્રહે, દેખે ભવજલ દોષ;
મોહ મહામદ મિટી ગયો, હુઓ ભાવનો પોષ ૯
ભેદાણી બહુ પાપથિતિ, કર્મે વિવરતે દીધ;
પૂરવ ભવ તસ સાંભર્યો, રંગે ચારિત્ર લીધ. ૧૦

અર્થ:—ધારેલી ધારણા ધૂળમાં મળવાથી અજિતસેને ચિંતવ્યું કે—" મે વગર

વિચાર્યું કામ કર્યું ! પહેલાંથી જ દૂતનું કહેવુ ન કર્યું તો મારી પોતાની લાજ રહી નહી જે મનુષ્ય પોતાનામાં કેટલી શકિત છે તેનુ તોલ જાણ્યા વિના બળિયા સાથે બાથ ભીડી લડાઈ વ્હોરે અને હિત ચિંતવનારના કહેલા હિતવચનો ન માને તે અબૂઝ મનુષ્ય પોતે પોતાની મેળે જ દરેક કામમાં પાછો પડે છે. અજિતસેન રાજા વિચાર કરે છે કે-કયાં હુ વૃદ્ધ થયા છતા સદાથી પરાયો દ્રોહ કરનારો પાપી ! અને કયાં આ **શ્રીપાલ** બાળપણથી હમેશાં પરનો ઉપકાર કરનારા સ્વભાવવાળો ! એથી કબૂલ જ કરવુ પડે છે કે એના બાળપણ ને યુવાનીને ધન્યવાદ છે અને મારા વૃદ્ધપણાને ધિકાર છે, કેમકે મુજ વડીલને જે એનુ હિત ચિંતવવાની બુદ્ધિ રાખવી જોઈતી હતી તે ઠેઠથી જ ન રાખી શકયો, અને એ વૈરીપણાનો દાવો ધરાવી વિજયવંત થયા છતા પણ હજુ કહે છે કે હે તાત ! પૂજ્ય કાકાશ્રી ! આપ આપની ભૂમિ સુખેથી ભોગવો અને જરા પણ ખેદ ન કરો-એથી ખચિત મારૂં કર્ત્તવ્ય અનુચિત જ હતુ નીતિશાસ્ત્ર પણ કહે છે કે-"જે મનુષ્ય જે ગોત્રમાં પેદા થયો હોય તે ગોત્રીનો દ્રોહ કરે તો તે મનુષ્યની સારી કીર્તિ કાયમ રહે નહી, તેમજ જે રાજદ્રોહ કરે તે નીતિ ઉલ્લંઘનાર ગણાતાં નીતિ ભ્રષ્ટ થઈ શાસનને પાત્ર થાય છે, અને જે બાળકનો દ્રોહ કરે છે તેની સારી ગતિ થતી જ નથી તો મે ગોત્રદ્રોહ અને બાળદ્રોહ એ ત્રણે કર્યા છે, તેથી મને હવે બ્હીક લાગે છે કે મારી શી ગતિ થશે ! કેમકે જે કોઇ નીચ જન પણ ન કરે તેવુ પાપ મૂર્ખપણાને લીધે મે કઠોર નઠારા ધ્યાન સહિત કર્યું છે, જેથી બહુ પાપ કરનારા આ જીવને નરક વિના બીજે કયાય નિવાસ મળવાનો નથી, પરંતુ મારા જેવા બહુ પાપ કરનારાનો પણ નિસ્તાર થવા માટે ફકત-એક શ્રીજિનેશ્વર મહારાજની પ્રરૂપેલી શુદ્ધ જૈનદીક્ષા સહાયતા આપવા સમર્થ છે અને તે નરકે જનારને અટકાવી શકે છે-અર્થાત્ નરકે જવાના પાપ-દળિયા બાધનારો પણ જો શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરે તો બેશક નરકના દળિયાને તોડી નાખી સદ્ગતિ અને મોક્ષમા જાય છે વળી તે ચારિત્ર, દુખ રૂપ વેલીના વનને બાળી ભસ્મ કરવા અગ્નિ સમાન છે, ઉપદ્રવ રહિત મોક્ષસ્થળ રૂપ વૃક્ષના મૂળ સમાન છે, ગુણના જથ્થાને રહેવાના મુખ્ય ઘર રૂપ છે, ત્રણે જગતની આપદાને દૂર કરનાર છે, સિદ્ધપદનુ આકર્ષણ કરનાર છે, (એટલે કે-ચારિત્રવંત સાતમે આઠમે ગુણસ્થાનકે રહી વિશુદ્ધ, વિશુદ્ધતર અને વિશુદ્ધતમ આત્માના અધ્યવસાય યોગ વડે બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, ને સત્તાની કર્મપ્રકૃતિ છેદીને નવમે ગુણ સ્થાનકે ક્ષપકશ્રેણી માડીને ઘનઘાતી ચારે કર્મ ખપાવી તેરમે ગુણસ્થાનકે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધિપદ મેળવે છે, તેમા કોઈક ચારિત્ર-વંત અંતર્મુહૂર્તમા પણ મોક્ષ મેળવે અને કોઈક આયુષ્યકર્મ ક્ષય થયે મોક્ષ મેળવે, માટે જ ચારિત્ર સિદ્ધિપદને આકર્ષનાર છે) સંસારનો અંત કરનાર છે. ક્રોધ-માન-માયા-લોભ રૂપ કષાય પર્વતને તોડવા વજ્ર સમાન છે, અને હાસ્યાદિક નવ નોકષાય રૂપ દવને ઓલવવા મેઘ સમાન છે" આ પ્રમાણે અજિતસેન રાજા ચારિત્રપદના ગુણ ગ્રહણ

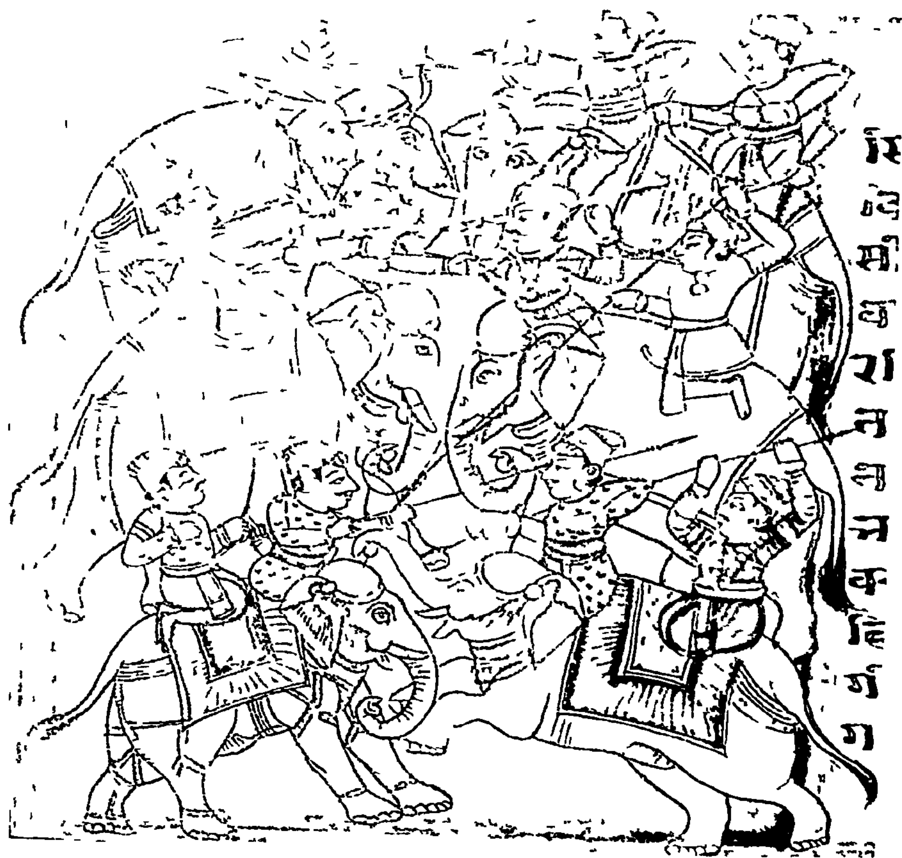
કરતાંની સાથે જ જ્ઞાન, દર્શનને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયી અવલોકતા સંસાર સમુદ્રના દોષ દેખવા લાગ્યો ચારિત્રની અંદર અજિતસેન રાજાએ ગુણ છે એમ જાણ્યું જેથી તેમાં ગુણ જ નજરે આવવા લાગ્યા, એના લીધે તેના ગુણગ્રહણ કરી ચિંતવવા લાગ્યો કે "જ્યાં સુધી આત્મા ચારિત્રવંત થયો નથી ત્યાં સુધી સંસારની વિટંબના છે એ આત્માનો દોષ છે તેને જ જોવા લાગ્યો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે-અનાદિ મોહ આત્માને સંસારની અંદર પરિભ્રમણ કરાવે છે તે જ્યાં લગી સમકિત મોહની, મિથ્યાત્વ મોહની, તેમજ અનંતાનુબંધી ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડી-એ સાત પ્રકૃતિયોનો ક્ષયોપશમ થયો નથી ત્યાં લગી આત્મા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકે રહે છે" આવા ચારિત્રના ગુણ ગ્રહણ કરવાને લીધે અજિતસેન રાજનની સાતે પ્રકૃતિનો ઉપશમ થતાં સાધક પરિણામ કર્ત્તવ્યના ભાવથી મોહરૂપ મહા મદ મટી ગયો, તેના લીધે ઉપશમ સમકિત વગેરે ઉત્તમ ભાવનો પોષ થયો મતલબ કે-ઉપશમ સમકિતથી ઔપશમિક ભાવ થાય, તથા ક્ષાયોપશમિક ભાવ થાય, અને ક્ષાયિક સમકિતથી ક્ષાયિક ભાવ થાય અર્થાત્ એ ત્રણની અંદરથી જે સમકિત ઉપજે તે ભાવનો પોષ થાય અહીં અજિતસેન રાજાને અંતર્ગત ભાવનો પોષ થયો એથી વૈરાગ્યવંત થતાં અનિત્ય ભાવ વડે સંસારની ચિંતવનાથી ઘણી જ પાપની સ્થિતિયો હતી તે ભેદાઈ ગઈ કે તુરત આકરા કર્મ ઢીલા થઈ ગયા કર્મે માર્ગ આપ્યો ને અનાદિ મિથ્યાત્વ દૂર થયું આમ થવાથી આગળ કોઈ વખતે પણ આવા આત્માના અધ્યવસાય થયા નહોતા તેવા થવાને લીધે સમકિતને રોકનાર-હરકત કરનાર નઠારી કર્મપ્રકૃતિ બંધથી દૂર થઈ રહી, એટલે અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ નામનું ચોથું ગુણસ્થાનક મેળવ્યું, અને એ સમકિતની પ્રાપ્તિ થતાં જ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પેદા થયું તેના વડે પોતાનો પૂર્વભવ નિહાળતા જ ભવભયની વિશેષ ધાસ્તી પેદા થઈ કે આત્માના વિમળપણાના યોગે અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડી તેમ જ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડીનો બંધ દૂર થતાં છઠ્ઠું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થયું જેથી અજિતસેન રાજાએ આનંદ-પૂર્વક અંદર અને બહારની મોહ મમતાદિ વિકારી ઉર્મિયોનો અંત કરી, તથા ગૃહસ્થને લગતો વેષ ત્યજી દઈ, મુનિને યોગ્ય વેષ અંગીકાર કરી ચારિત્ર પદ પ્રાપ્ત કર્યું અને છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનકનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો —૧ થી ૧૦

ઢાલ પાંચમી-થારે માથે પચરંગી પાગ એ દેશી

હુઓ ચારિત્ર જુત્તો સમિતિ ને ગુત્તો, વિશ્વનો તારૂજી.
શ્રીપાલ તે દેખી સુગુણ ગવેષી મોહિયો; વારૂજી.
પ્રણમે પરિવારે ભક્તિ ઉદારે, વિશ્વનો તારૂજી.
કહે તુઝ ગુણ થુણીયે પાતક હણીયે આપણાં. વારૂજી. ૧

ચિત્ર ૧૬૪ તોપોનુ યુદ્ધ (પાનુ ૧૯૮

ચિત્ર ૧૬૫ હસ્તી યુદ્ધ (પાનુ ૧૯૮)

ચિત્ર ૧૬૬ શ્રીપાલ તથા અજિતસેનનુ સૈન્ય (પાનુ ૧૯૯)

ચિત્ર ૧૬૭ અજિતમેન લડાઈમા ઉતર્યો (પાનુ ૨૦૦)

ઉપસમ અસિધારે ક્રોધને મારે, વિશ્વનો તારૂજી.
તું મદ્દવવજ્જે મદગિરિ ભજ્જે મોટકા; વારૂજી.
માયા વિષવેલી મૂલ ઉખેડી, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં અજ્જવ કીલે સહજ સલીલે સામટી. વારૂજી. ૨

મૂચ્છાંજલ ભરીયો ગહન ગુહરીયો, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં તરીયો દરીયો મૂત્તિ તરીશું લોભનો; વારૂજી.
એ ચાર કષાયા ભવતરૂ પાયા, વિશ્વનો તારૂજી.
બહુ ભેદે ખેદે સહિત નિકંદી તું જયો. વારૂજી. ૩

કંદર્પ્પે દર્પ્પે સવિ સુર જીત્યા, વિશ્વનો તારૂજી.
તે તેં ઇક ધક્કે વિક્રમ પક્કે મોડીયો; વારૂજી.
હરી નાદે ભાજે ગજ નવિ ગાજે, વિશ્વનો તારૂજી.
અષ્ટાપદ આગલ તે પણ છાગલ સારીખો. વારૂજી. ૪

અર્થ:—હવે પાંચ સમિતિયે સમિતા ને ત્રણ ગુપ્તિયે ગુપ્તા એવા આઠ પ્રવચન માતા સહિત શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરી, જગજ્જીવોને સંસારસમુદ્રથી તારવા માટે પાપ વ્યાપારથી દૂર થએલા કાકાશ્રીને ચારિત્રવંત નિહાળ્યા કે તુરત સારા ગુણોનુ અવલોકન કરનાર **શ્રીપાલ**રાજા તે અજિતસેન રાજર્ષિ ઉપર પૂર્ણ સ્નેહ લાવી, પોતાના પરિવાર સહિત પાંચઅભિગમ સાચવી તે પૂજ્ય મુનિવરના ચરણકમળની રજને પોતાના કપાળમાં લગાડી પ્રણામ કરી ઉદાર ભક્તિસહ સ્તવના કરવા લાગ્યો–" હે પૂજ્ય ! આપના ચારિત્ર-પદ ને સાધુપણાના ગુણોની સ્તવના–પ્રશંસા કરીને અમે અમારા જન્મોજન્મનાં એકઠાં કરેલા પાપોને દૂર કરીએ છિએ હવે આપ કેવા ગુણો કેવા પ્રકારે ધારણ કરી જગપૂજ્ય થયા, તે સંબંધી કંઈક સ્તવના કરૂ છુ " કે આપે રાગ અને દ્વેષ બંનેને એકપણે લાવવા વડે પ્રાપ્ત થએલી ઉપશમ ગુણરૂપ તેજ તરવારની ધારથી ક્રોધરૂપ શત્રુને મારી નાખ્યો, જેથી આપ ક્રોધ રહિત થતા સમતામય થયા છો તેમજ માન દૂર થવાથી માર્દવ ગુણ અર્થાત્ કોમળતા પ્રાપ્ત થવાથી તે નમ્રતારૂપ વજ્રથી ગર્વરૂપ પર્વતના આઠ શિખ-રોને તોડી પાડ્યા છે, જેથી અહંકાર–ગર્વ વગરના થતા નિરભિમાની થયા છો જ્યાં લગી મનુષ્યમા આઠ મદ વસી રહ્યા હોય ત્યા સુધી મનુષ્યમા વિનય, વિવેક આવવા પામતો નથી પણ આપ તો માનરૂપ પહાડનો માર્દવ વજ્ર વડે નાશ કરી નિર્માની બન્યા છો વળી માયારૂપ વિષની વેલને તો આપે જડમૂળથી સહેજમા ઉખેડી નાખી છે એટલે

કે સાધુપણામાં તપ વગેરે કરવા છતાં પણ માયા સ્ત્રીવેદને આપનારી છે તેને દુઃખદાઈ જાણીને તેને તમે માયાના ત્યાગ રૂપ આર્જવ (સરલતા-નિષ્કપટ ભાવ) રૂપ ખીલાવડે વગર મહેનતે સહેજે રમતમાં એકી વખતે મૂળ સહિત ઉખેડી દીધી, જેથી આપ નિર્માયી થયા છો વળી પરિગ્રહ-મૂર્છા (ઈચ્છા) કે જેનો કષાયવંત સાધારણ જન પાર ન પામી શકે એવા તથા અભવ્યને અનાદિ અનંત અને ભવિને અનાદિ સાંત છે એવા લોભ રૂપી ઉંડા સમુદ્ર કે જે મૂર્છારૂપ પાણીએ ભરેલ છે, તેને આપ મુક્તિ-નિર્લોભતા ગુણ રૂપ વહાણથી તરીને પાર પામ્યા એથી આપ નિર્લોભી થયા છો એ ક્રોધ-માન-માયા ને લોભ મળી ચારે કષાયો કે જે સંસારરૂપી વૃક્ષના પાયા છે, (અર્થાત્ જ્યાં લગી એ ચાર કષાયો વિદ્યમાન હોય ત્યાં લગી જ સંસારનું કાયમપણું છે, અને એ ચારેનો નાશ થયો કે સંસારનો પણ અંત આવી જાય છે, કેમકે સંસારને વધારનારા એ [1] કષાયો જ છે. કષાયો ન હોય તો સંસારની વૃદ્ધિ બંધ પડી જાય છે, માટે જ ભવરૂપ તરૂને ટકાવી રાખનાર કષાયોને પાયા સરખા કહેવામાં આવેલ છે) એ ચાર કષાયના અનંતાનુબંધી વગેરે બહુ ભેદ છે, અને એ બહુ જ દુઃખના દેનારા છે, તે ભેદ વગેરે દોષો ચારે કષાયના મૂળને આપે છેદી નાખ્યા છે માટે હે પ્રભો ! આપ જયવંતા વર્ત્તો ! વળી હે સ્વામિન્ ! કામદેવે અહંકાર સહિત હરિ-હર-બ્રહ્મા-ઈંદ્ર-ચંદ્રાદિ તમામ દેવોને જીતી લીધા છે, મતલબ કે તમામ દેવો કરતા પણ કામદેવ બળવાન છે, તેવા સહુથી વિશેષ બળવંત કામદેવને પણ આપે પરિપૂર્ણ પંડિત વિર્યોલ્લાસરૂપ પરાક્રમ-નિજ-સ્વરૂપ રમણરૂપ ધ્યાનના એક ધક્કા વડે જ મર્દી નાખ્યો છે એથી આપ કામજીપક અધ્યાત્મમાર્ગી યોગીશ છો, કેમકે અજિત કામને પણ બ્રહ્મચર્યવ્રતના નવકોટિ પ્રત્યાખ્યાન કરવાના બળથી અધિક વખત શ્રમ ન લેતા પહેલા જ સપાટામાં આપે પાછો પાડી નીચી દશાએ પહોચાડ્યો છે, તેથી આપે અજિતને જીતવાથી અજિતસેન નામને દીપાવ્યું છે તે ઉપર કવિ એક દૃષ્ટાંત આપે છે જનાવરોમા સહુ કરતાં સિંહ બળવાન છે કે જેનો શબ્દ સાંભળતા જ હજારો હાથીઓનું ટોળું પણ જીવ લઈ દશે દિશાએ નાસી જાય છે, તેવો મહાબલિ સિંહ પણ અષ્ટાપદ નામના જાનવરને જોતા જ નિર્બળ બોકડા જેવો ગરીબ બની જાય છે, તેમ હે મુનીંદ્ર ! સર્વ બળવંત દેવોને જિતનાર કામદેવને પણ જિતનાર આપ થયા માટે નિર્વિષયી આપ છો —૧ થી ૪

રતિ અરતિ નિવારી ભય પણ ભારી, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં મન નવિ ધરિયા તેહજ ડરીયા તુજથી; વારૂજી.

---

૧ ચાર ગતિને વિષે સંસરવું તેને સંસાર કહીએ, તેજ સંસાર તેનો આય કહેતા જે લાભ જેને વિષે તે કષાય કહીએ

તેં તજીય દુગંછા શી તુજ વંછા, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં પુગ્ગલ અપ્પા બિહું પખ્ખે થપ્પા લક્ષણે. વારૂજી. ૫

પરિસહની ફોજે તું નિજ મોજે, વિશ્વનો તારૂજી.
નવિ ભાગો લાગો રણ જિમ નાગો એકલો; વારૂજી.
ઉપસર્ગને વર્ગે તું અપવર્ગે, વિશ્વનો તારૂજી.
ચાલંતાં નડીયો તું નવિ પડીયો પાશમાં. વારૂજી. ૬

દોય ચોર ઉઠંતા વિષમ વ્રજંતા, વિશ્વનો તારૂજી
ધીરજ પવિદંડે તેજ પ્રચંડે તાડીયા; વારૂજી.
નઈ ધારણ તરતાં પાર ઉતરતાં, વિશ્વનો તારૂજી.
નવિ મારગ લેખા વિગત વિશેષા દેખીયે. વારૂજી. ૭

તિહાં જોગનાલિકા સમતા નામે, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં જોવા માંડી ઉતપથ છાંડી ઉદ્યમે; વારૂજી.
તિહાં દીઠી દૂરે આનંદપૂરે, વિશ્વનો તારૂજી.
ઉદાસીનતા શેરી નહિં ભવ ફેરી ચક્ર છે. વારૂજી. ૮

તે તું નવિ મૂકે જોગ ન ચૂકે, વિશ્વનો તારૂજી.
બાહિર ને અંતર તુજ નિરંતર સત્ય છે; વારૂજી.
નય છે બહુરંગા તિહાં ન એકંગા, વિશ્વનો તારૂજી.
તુમે નય પક્ષકારી છો અધિકારી મુક્તિના. વારૂજી. ૯

અર્થ:—કષાયની વૃદ્ધિ કરનારા રતિ અરતિ વગેરે નવ નોકષાયોને પણ આપે દૂર કરી દીધા–અર્થાત્–માન–પૂજા સત્કાર કરવારૂપ શાતા વેદની તે રતિ, અને અપમાન–તિરસ્કાર ઉપસર્ગ વગેરે અશાતા વેદની ઉપજે તે અરતિ તે એને પણ દૂર કરી છે વળી આ લોક પરલોકભય વગેરે સાતે મોટા ભય પણ, હે મુનિવર! આપ મનમાં લાવ્યા નહી એટલે તે સાત મહાભયને કશી વિશાદમાં ગણ્યા જ નહિ, પરંતુ ક્રોધાદિ વગેરે ભાગી જવાથી તે ભયને ઉલટા આપની પાસે રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડયુ, એથી આપ મોટા ઋષીશ્વર છો હે સ્વામી! જ્યાં લગી ચિત્તમા શુભ અશુભ રાગદ્વેષનું જોર ક્ષીણ થયું નથી ત્યાં લગી દુગંછા કાયમ હોય છે, પરંતુ તે દુગછાને પણ આપે તજી દીધી છે,

તેથી હવે કશી વાંછા રહી જ નથી વળી આપે પુદ્ગળ અને આત્માને પોતપોતાના લક્ષ-વડે ઓળખી લેવાથી અલગ અલગ પક્ષથી સ્થાપન કરેલા છે એટલે કે પૂરણ, ગલન છે સ્વભાવ જેનો (સડન, પડણ, વિધ્વંસન સ્વભાવવાળો) પુદ્ગળ વિનાશવાન છે, અને આત્મા અમરત્વ–અવિનાશી છે, તે બન્નેના લક્ષણ ઓળખી લઇ બનેમા ભિન્ન પણુ છે એવુ જાણી જૂદા જૂદા સ્થાપી રાખ્યા છે હે પ્રભો ! ભૂખ–તરસ–તાપ–ટાઢ વગેરે બાવીશ પરિસહ (કષ્ટ)ની ફોજ આવી નડતા આપે તેથી સહજપણે સંયમ માર્ગે દોરાઈ બચાવ કરી લીધો, પરંતુ તે પરિસહની ફોજથી ડરીને આપ પાછા ભાગ્યા નહીં, એટલુ જ નહી પણ લગારે તેનો ભય પણ ન ગણ્યો, ઉલટા આપ તો સંયમ માર્ગમાં મગ્ન થઈ રહ્યા તે એવી રીતે કે–જેમ લડાઈના મેદાનમાં મસ્ત હાથી એકલો જ છતા પણ અડગ થઈ મચ્યો–રહે છે અર્થાત્ લડાઈના મેદાનમાંથી હજારો તોપગોળા વગેરેના પ્રહારો આવી પડે, તથાપિ મુકરર કરેલી જગોથી તલપુર પણ પાછો પડતો નથી, તેમ આપ પણ પરિસહથી ન ડરતા અડગતા પૂર્વક સંયમ પંથમા લાગી રહ્યા છો, એથી આપ ધીર છો ઉપસર્ગના વર્ગથી એટલે કે જે સ્ત્રીના હાવ, ભાવ, હાસ્ય, કટાક્ષ, વિલાસાદિ વિષયની માગણી વગેરેથી હરકત થાય તે, અનુલોમ ઉપસર્ગ અને જે વિવિધ જાતના તાડન તર્જના મારફાડ વગેરે વગેરેના કરવાથી હરકત નડે તે, પ્રતિલોમ એમ બે પ્રકારે ઉપસર્ગ કહેવાય છે, તે એવા ઉપસર્ગના સમૂહે આપને મોક્ષ માર્ગમા નડતર કરી, છતા પણ તે ઉપસર્ગના ફંદામા આપ સપડાયા નહી જેથી આપને ખચિત ધન્યવાદ છે ! અને મોક્ષ સુખના અભિલાષી હોવાથી સંસારને પણ દુઃખમય જાણ્યો છે હે પુનિતાત્મા ! આપને મોક્ષ માર્ગે જવા માટે આત્માના શુભ અધ્યવસાય પ્રવર્ત્તતા એ માર્ગગમન અંદર રાગ દ્વેષ રૂપ બેઉ ચોરોએ ઉઠી મહા કઠણ ભવભ્રમણારૂપ રસ્તે દોરી જવાની વિચારણા કરી, કેમકે એ બંને ચાર કષાયના મૂળ છે, ક્રોધ અને માનને જન્મ આપનાર દ્વેષ છે, અને માયા તથા લોભને જન્મ આપનાર રાગ છે, તે રાગ દ્વેષે જાણ્યુ કે આ જીવ સંસારની અંદરના આપણામાથી અલગ થઈ જાય છે, એ કારણને લીધે તેઓ તેને પાછો ખેંચી લાવવા ઉઠયા, તથાપિ આપે આત્મ પરિણામ વડે વિમળ ધારાવત્ ધૈર્યરૂપ વજ્રના દંડવડે કરી અપૂર્વ તેજ વડે તેને સખત ફટકો માર્યો તેથી તેઓ જીવ લઈ નાશી ગયા વળી અપાર સંસાર સમુદ્રને કોઇની પણ મદદ લીધા વિના પોતાના ભુજબળ વડે તરીને પેલે પાર જતા ઘણાં (ગણત્રી વિનાના સંસાર સમુદ્રના) માર્ગો છે તે આપની દૃષ્ટિએ પડયા હવે કયો રસ્તો હાથ કરવાથી મોક્ષે જઈ શકાય ? તે આપે અધ્યવસાયની સ્થિરતા વડેથી વિચારી જોયુ મનની ચંચળતા હોય ત્યાં લગી ભવાભિનંદીપણુ ગણાય, પણ આપે તો મનની ચંચળતાને સ્થિર કરી મન, વચન, કાયા, એ ત્રણેની એકાગ્રતા કરી સમપણે અધ્ય-વસાય કર્યા જેથી એ ત્રણ યોગ રૂપ સમતા નામની યોગ નાલિકાને ત્યા જોવા માડી, જો કે બીજા રસ્તા ઘણાએ જણાતા હતા, પરંતુ તે બધા રસ્તાઓને ઉન્માર્ગ જાણી તેઓની

તરફ આપે બેદરકારી બતાવી; કેમકે આપને તો સિદ્ધસ્થળે પહોંચવાના માર્ગનોજ ખપ હતો, એથી સમતા નામે યોગનાલિકાને ધારી ધારીને શોધવાનો અચળ ઉદ્યમ આદરતાં દૂરથી આપે તે સમતારૂપ યોગનાલિકાને આનંદના પૂર સહિત જોઈ લીધી તે માર્ગ જોતાંજ આનંદનુ પૂર ચડ્યું પણ એ યોગનાલિકા લગી શી રીતે પહોચવું? તેનો આપ સરલ માર્ગ જોવા લાગ્યા, એથી આપને ઉદાસીનતા (ધન, ધામ વગેરે નવવિધ પરિગ્રહ ઉપર તેની ક્ષણભંગુરતાને લીધે કંટાળા ભર્યા તેના ત્યાગરૂપ પરિણામ થાય તે ઉદાસીનતા) રૂપ શેરી હાથ લાગી, તેના યોગે આપ મોક્ષ ગતિનેજ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થયા છો, કેમકે જેને એ ઉદાસીનતા શેરી હાથ લાગે છે તેને પછી ફરીથી સંસારની અંદર વક્રપણુ થતું નથી–જનમવા મરવાની ફેરી ફરવી બંધ પડે છે, કારણ એ શેરી સિદ્ધિ-ગતિએજ પહોચાડનારી છે, એમ જાણીને તે શેરી હાથથી જવા દીધી નહી આપે વિચાર્યું કે જો હું આ શેરીને હાથ કર્યા છતાં એટલે કે અનાદિ સમયથી ભવવનમાં ભટકતાં ભટકતા મહા મુશ્કેલી સાથ અપૂર્વ અભ્યાસ યોગ વડે આત્માની પરિણતિ નિર્મળ થાય એવી વસ્તુ હાથ લાગી, છતાં જો પ્રમાદ વગેરે દોષોના લીધે બેદરકાર રહીશ તો હાથ આવેલી દુર્લભ વસ્તુરૂપ ઉદાસીનતા શેરી ખોઈ બેસીશ, એ ધારીને તે શેરીને આપે હાથથી જવા ન દીધી અને તે સાથે મન, વચન, તનની એકાગ્રતાનો યોગ પણ ચલિત ન થવા દીધો, એથી આપ બાહ્ય (બહારથી) (અંદરથી) ભિન્નતા રહિત સાચા છો અર્થાત્ જેવા બહારથી સત્ય યોગગવેષી છો તેવાજ અંદરથી પણ છો અંદર બહારનો એકજ રંગ છે તેથી આપ મોક્ષ ગતિ પ્રાપક છો વળી, હે સ્વામિન્! નય ઘણી જાતના છે, એટલે કે નૈગમ–સંગ્રહ–વ્યવહાર–ઋજુસૂત્ર–શબ્દ–સમભિરૂઢ અને એવંભૂત એ સાત નય મુખ્ય છે વળી, એ એકએકના સો સો ભેદ હોવાથી સાતસો ભેદ થાય છે અને તે પણ વળી જૂદા જૂદા સ્વભાવના છે તેમ સાતે નય છે તે પણ એક અંગવાળા નથી વળી નૈગમ–સંગ્રહ–વ્યવહાર ને ઋજુસૂત્ર એ ચાર નય વ્યવહારના ઘરના છે અને શબ્દ–સમભિરૂઢ અને એવંભૂત એ ત્રણ નય નિશ્ચયના ઘરના છે વળી, બીજી અપેક્ષાયે પ્રથમના ત્રણ નય વ્યવહાર ઘરના અને પછીના ચાર નય નિશ્ચય ઘરના છે તે માટે જૂદા જૂદા મતો છે, પરંતુ જિનેશ્વર ભગવાનનો મત સઘળા નય સમ્મત્ત છે. એ અનેક પ્રકારના રંગવાળા નય એકાંગી નથી તેમાથી આપે ઉપરના નિશ્ચયના ઘરના ત્રણ નયોનોજ પક્ષ કર્યો છે, એથી આપ ફક્ત એક અદ્વિતીય કર્મ લેપ રહિત મોક્ષના જ અધિકારી છો વળી, હે મુનીશ્વર! આપ આત્મ સ્વભાવ રમણના (એટલે કે આત્માના મૂળ ગુણના ખરેખરા વિચાર કરવા રૂપ અનુભવના) યોગી છો

—૫ થી ૯

તુમે અનુભવ જોગી નિજગુણી ભોગી, વિશ્વનો તારૂજી.
તુમે ધર્મ સંન્યાસી શુદ્ધ પ્રકાશી તત્ત્વના; વારૂજી.

તુમે આતમદરસી ઉપશમ વરસી, વિશ્વનો તારૂજી.
સીંચો ગુણ વાડી થાયે તે જાડી, પુણ્ય શું. વારૂજી. ૧૦
અપ્રમત્ત પ્રમત્ત ન દ્વિવિધ કહીજે, વિશ્વનો તારૂજી.
જાણગ ગુણઠાણગ એક જ ભાવ તે તેં ગ્રહ્યો; વારૂજી.
તુમે અગમ અગોચર નિશ્ચય સંવર, વિશ્વનો તારૂજી.
ફરસ્યું નવિ તરસ્યું ચિત્ત તુમ કેરૂં સ્વપ્નમાં. વારૂજી. ૧૧
તુજ મુદ્રા સુંદર સુગુણ પુરંદર, વિશ્વનો તારૂજી.
સૂચે અતિ અનુપમ ઉપશમ લીલા ચિત્તની; વારૂજી.
જો દહન ગહન હોય અંતરચારી, વિશ્વનો તારૂજી.
તો કિમ નવપલ્લવ રે તરૂઅર દીસે સોહતો. વારૂજી. ૧૨
વૈરાગી ત્યાગી તું સોભાગી, વિશ્વનો તારૂજી.
તુઝ શુભ મતિ જાગી ભાવઠ ભાગી મૂલથી; વારૂજી.
જગ પૂજ્ય તું મારો પૂજ્ય છે પ્યારો, વિશ્વનો તારૂજી.
પહેલાં પણ નમીયો હવે ઉપશમીયો આદર્યો. વારૂજી. ૧૩
એમ ચોથે ખંડે રાગ અખંડે સંથુણ્યો, વિશ્વનો તારૂજી.
જે મુનિ શ્રીપાલે પંચમી ઢાલે તે કહ્યો; વારૂજી.
જે નવપદ મહિમા મહિમાયે મુનિ ગાવશે, વિશ્વનો તારૂજી.
તે વિનય સુજસ ગુણ કમલા વિમલા પાવશે. વારૂજી. ૧૪

અર્થ:—તેમ જ વળી આપ અનંત–જ્ઞાન–અનંત દર્શન–અનંત ચારિત્ર–અકષાયી–અવેદી અયોગી–અલેશી–અતીંદ્રિય વગેરે વગેરે પોતાના ગુણોના ભોગતા (ભોગી) છો, પુન આપ ધર્મ સન્યાસી છો, કેમકે ચોથા અવિરતિ સમકિત ગુણ ઠાણાથી આત્મધર્મને વ્યવહાર ધર્મને શરૂ કરી તેર ગુણઠાણાઓ લગી જાળવી છેવટના ચૌદમા ગુણઠાણાનો નિશ્ચય ધર્મ જાળવી પૂર્ણ પ્રકારે જે ધર્મને સ્થાપે છે તે ધર્મ સન્યાસી કહેવાય છે જેથી આપ ધર્મ સન્યાસી થઈ જ ચૂકયા છો વળી, આપ મુક્તિપદ પ્રાપ્તિના તત્વ માર્ગને શુદ્ધ પણે પ્રકાશી પ્રકટ કરનારા છો. તેમ જ આપ આત્મદર્શી છો, કેમકે આત્માને આપે વિભાવ

દશાથી દૂર કરી સ્વભાવ દશાની અંદર સ્થિત કરેલો છે, તે પણ કેવળ જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર રૂપ આત્માના મૂળ ધર્મને જ એકાંતપણે કાયમ કરી આત્મગવેષણા કરો છો જેથી આત્મદર્શી છો પુન આપ શાંત રસને સમીપ કરી ખેટાદિક દોષને દૂર કરી કેવળ ઉપશમરસરૂપ વરસાદને વર્ષાવી આત્મિકગુણરૂપ બગીચાને સીંચી રહ્યા છો, જેથી તે બગીચો પુણ્યયુક્ત સારા દેખાવવાળા ફુલ ફળ રસયુક્ત બન્યો છે તેમજ છઠ્ઠા અપ્રમત્ત ગુણઠાણે અને સાતમા પ્રમત્ત ગુણઠાણે જ ચારિત્રવંત સાધુ સ્થિતિ કરી શકે છે, પરંતુ આપે તો ઉપયોગયુક્ત અદ્વિતીય એકલા સાતમા ગુણઠાણાનો જ ભાવ ગ્રહણ કર્યો છે એટલે કે-ઘણા સાધુજનો અંતર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણ પ્રમત્ત-પ્રમાદી નામના છઠ્ઠા ગુણઠાણે રહી વળી અંતર્મુહૂર્ત્ત-અપ્રમાદિ ગુણઠાણે રહે છે તેમાં પણ જે સાધુ લઘુ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ પ્રમાણ છઠ્ઠે ગુણઠાણે રહીને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ પ્રમાણ સાતમે ગુણઠાણે રહે છે, તે સાતમે ગુણઠાણે જ વિશેષ વખતે રહ્યા કહેવાય, માટે આપ પણ સાતમે ગુણઠાણે જ વિશેષ સમય અપ્રમાદિપણેથી જ રહો છો, જેથી સાતમા ગુણઠાણાને જ અંગિકાર કરનારા છો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્ત તો નવ સમયનું જ છે તથા ઉત્કૃષ્ટુ બે ઘડીમાં એક સમય ઓછા પ્રમાણનું છે અને મધ્યમ તો અંતર્મુહૂર્ત્તના અસંખ્યાતા વિકલ્પનું હોય છે વળી, હે ઋષિરાજજી! આપના સ્વરૂપની કોઈને ગમ નથી, એથી આપ અગમ છો. વળી, આપના આત્માના અધ્યવસાય ચર્મચક્ષુવંતને ગોચર ન થઈ શકે તેવા છે એથી આપ અગોચર છો પુન આપનું ચારિત્ર નિશ્ચયથી છે, એથી આપ નિશ્ચય રૂપ છો તેમ જ પાંચે ઈંદ્રિયોને સંવરી (કબ્જામાં રાખી) છે, હવે નવા કર્મ આપને બાંધવા નથી, પરંતુ જે મૂળગાં છે તેને લય કરશો એથી આપ સંવરરૂપ છો હે મહદાત્મન્! તૃષ્ણારૂપ તરશનો આપના ચિત્તે સ્વપ્નામાં પણ કદી સ્પર્શ કર્યો નથી, એટલે કે કર્મને વધારનારી તૃષ્ણાને તો આપે પહેલેથી જ વશ કરી રાખી છે જેથી તે આપની ઇચ્છિત વૃત્તિને આધીન થઈ રહેલી છે વળી, હે મુનીંદ્ર! આપની બહારના દેખાવથી સુખ શરીર વગેરેની મુદ્રા (દેખાવ) સુંદર છે એથી આપની મુદ્રા સારા ગુણોની ઇંદ્ર છે, કેમકે સંસારી જીવ જે પહેલેથી ચોથા ગુણઠાણા લગીના હોય છે તે જીવોમા પણ ઘણા ગુણ હોય છે, પરંતુ આપે તો છઠ્ઠા સાતમા ગુણઠાણાએ સ્થિતિ કરી છે, માટે તે ગુણઠાણા પ્રમાણે જ આપનામા સારા ગુણો હોય એ સ્વાભાવિક જ છે એથી આ આપની સુંદર દેખાવવાળી ઉપરની મુદ્રા જ અમને આપના અંતરની પણ અત્યંત અનુપમ ઉપશમ (શાંત રસમય) લીલાની પ્રતીતિ કરાવી રહેલ છે, કે આપનો દેખાવ જેવો ઉપરથી સુંદર શાંતરસમય છે તેવો જ અંદરથી પણ મહાન્ અનુપમ ઉપશમ રસમય છે કદાચ કોઈ પૂછે કે-ઉપરનો સારો દેખાવ જોતા અંદર પણ શુભ પરિણામવંત હશે એવું કેમ કહી શકાય? કેમકે ઘણા જણના બાહ્ય આડંબર આનંદ આપે તેવા હોય અને અંદરનો આડંબર દૂષિત હોય છે તો એ પ્રશ્ન કરનારને ઉત્તર આપે છે કે-જે ઝાડના થડની પોલાણના વચમા જો અગ્નિ

ભરેલો હોય તો તે ઝાડ ઉપરથી કદિ પણ નવપલ્લવ સહિત શોભાવત રહે જ નહી ! એ જ મુજબ જો આપના શરીર મધ્યેના અંતકરણમા ઉપશમલીલા ન હોત તો કદાપિ ઉપરથી સમતામય દેખાવ કાયમ રહેત જ નહીં, માટે જ કહી શકુ છું કે જેવી ઉપરથી મુદ્રા મનોહર છે તેવી જ અતરમા પણ ઉપશમગુણ સહિત છે એથી આપ સુગુણ પુરદર છો હે પ્રભુ ! આપ વિરાગી (રાગ રહિત) છો તેમ જ બહાર અને અંદરના સયોગના ત્યાગી છો બહારના સયોગો સ્ત્રી–પુત્ર–ધન–ધાન્ય વગેરે પરિગ્રહ એનાથી, તથા અતરના સયોગો ક્રોધ–માન–માયા–લોભ–રાગ દ્વેષ વગેરે કષાયાદિ યોગ તેમ જ અવિરતિ મિથ્યાત્વથી રહિત છો વળી, આપ સૌભાગ્યવત છો હે મુનિપતિ ! પુન આપની સારી મતિ જાગ્રત થઈ અને કુમતિનો નાશ થયો એથી સસારની અનાદિ ભવભ્રમણ પરપરાદિકની જે ભાવઠ (ભવની હઠ) અને ભવની અનાદિ સ્થિતિ દરિદ્રપણુ મૂળથી ભાગી જવાને લીધે આપ નિહાલ થયા છો વળી હે પુનિતાત્મા ! આપ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળના રહેનાર સુર નર અસુરના સમૂહને પૂજવા યોગ્ય થયા છો, અને મને તો અત્યંત પ્યારા પૂજનીય છો, કેમકે પહેલા પણ આપ જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા ત્યારે મારા કાકા હોવાથી પિતાને ઠેકાણે હતા એથી આપને હુ લાયક જ હતો, કારણ આપ વયોવૃદ્ધનો મારે વિનય સાચવવો જ યોગ્ય હતો ! વિનય છે તે સહજ શ્રીજિનશાસનનુ મૂળ છે વિનય વડેજ મનુષ્ય ધર્મ પામે, સુલભબોધી થાય દેવ દાનવ માનવ વશ થાય, આચારનુ ભાન થાય અને સઘળા ગુણની પ્રાપ્તિ થાય, કેમકે ગુણ માત્ર વિનયને જ આધીન છે, એ વિનય સાચવવા માટે આપને હુ નમવા યોગ્ય હતો અને હવે વળી આપ ત્રણે લોકને નમવા યોગ્ય થયા છો, તેમ જ મારે તો વળી વિશેષ પણે નમન–પૂજન–સત્કારાદિ કરવા લાયક છો કારણ કે–આપે કષાય વગેરેને ઉપશમાવવાવાળા ધર્મને આદર્યો એટલે કે આપ ચારિત્રધારી થયા એથી આપ પૂજ્યને હુ વારવાર વદના કરૂ છુ (આ રીતે **શ્રીપાલ** મહારાજે વિનય વચને કરી ભક્તિ સહિત અનેક પ્રકારની સ્તવના કરી) કવિ **યશોવિજયજી** કહે છે કે—અજિતસેન મુનિ મહારાજને **શ્રીપાલજી**એ–આ પ્રમાણે–અખડ સ્નેહ સહિત સ્તુતિ કરી આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખડ અદરની પાચમી ઢાળ પૂર્ણ રાગ સાથેની મે કહી બતાવી કે–જે કોઈ મુનિ કે ગૃહસ્થ શ્રીસિદ્ધચક્રજીરૂપ નવે પદનો મહિમા મોટા મહિમા સહિત ગાશે, તે સારો **યશ વિનયરૂપ** ગુણ વડે લક્ષ્મી અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે. —૧૦ થી ૧૪

દોહા ૭૬

અજિતસેન મુનિ ઈમ થુણી, તેહને પાટ વિશાલ;
તશ અંગજ ગજગતિ સુમતિ, થાપે નૃપ શ્રીપાલ. ૧

ચિત્ર ૧૮ અજિતમતનું ગખ્ખાઓ સાથે યુદ્ધ (પાનું [illegible])

ચિત્ર ૧૬૯ અજિતસેનને હાથી ઉપર બેસાડયો (પાનુ ૨૦૧)

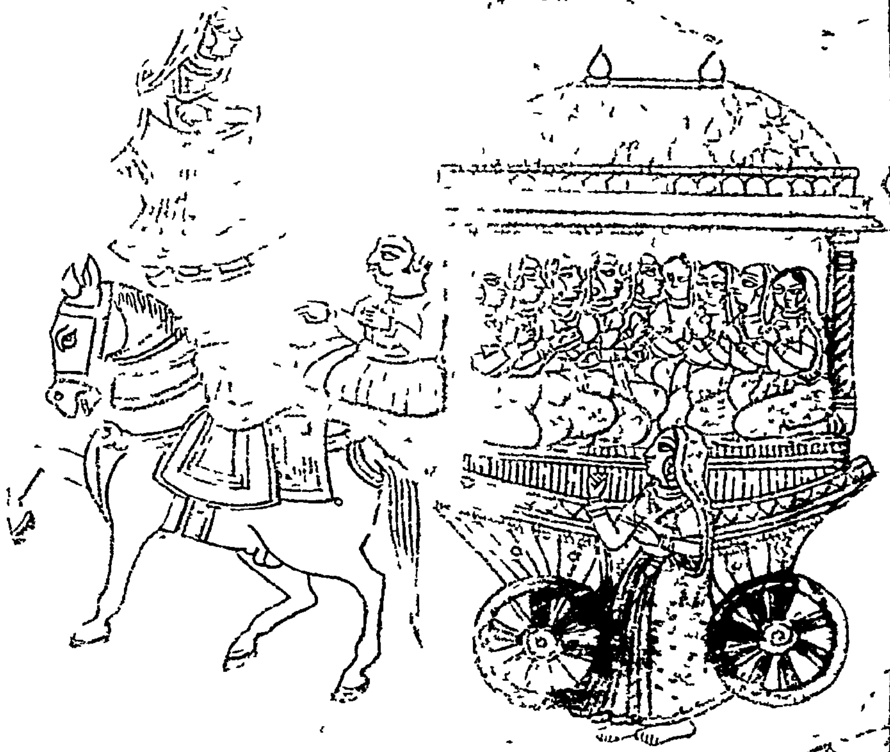

ચિત્ર ૧૭૦ અજિતસેને દીક્ષા લીધી (પાનુ ૨૦૪)

ચિત્ર ૧૭૧ શ્રીપાલ અજિતસેન રાજર્ષિની સ્તુતિ કરે છે (પાનુ ૭૦૫)

ચિત્ર ૧૭૨ શ્રીપાલ વંદન કરવા જતા (પાનુ ૭૦૭)

ચિત્ર ૧૭૩ શ્રીપાલની નવ રાણીઓ (પાનુ ૨૦૫)

સુદરીઓને મે ક્યારે પેદા કરી હશે ! એવી સુદર સુદરીઓ પવિત્ર મનથી મગળ ગીતો ગાતી હતી આવા ઠાઠવાળી ચપાનગરીના વર્ણન પરથી અહિ દ્રષ્ટાત કહેવામા આવે છે કે–ઇદ્રિપુરીએ, જેમ કોઈ મનુષ્ય તપ, જપ વગેરે આદરી કોઇ પણ સાહસ બળ વડે સારી જગા મેળવવા કે મનકામનાને સફલ કરવા ધારે છે, તેમ સાહસ વડે ઉચી જગા મેળવવા અહકારરૂપ હર્ષ ધરીને આનદ સમુદ્રમા પડતુ મ્હેલ્યુ કેમકે તે સ્વર્ગ કરતા પણ વધારે કીર્તિવાળી જગાનુ માન મેળવવા માંગતી હતી જેથી તેવુ સાહસ કર્યું હતુ તે સફળ થયુ અને તે પડતુ મ્હેલી દેવા પાછી ચપાનગરીરૂપે પ્રકટ થઈ અને ત્યા પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કરનાર **શ્રીપાલ** રાજારૂપ ઇદ્ર પેદા થયો મતલબ કે એ વખતે ચપાનગરી ઇદ્રિ-પુરીથી વિશેષ શોભાવત બની હતી —૧ થી ૩

મોતીય થાલ ભરી કરી રે લાલ, વધાવે નર ને નાર રે, સોભાગી.
કર કંકણના રણકાર રે, સોભાગી. પગ ઝાંઝરના ઝમકાર રે; સોભાગી.
કટિ મેખલના ખલકાર રે, સોભાગી. વાજે માદલનો ધોંકાર રે. સો૦ જય૦ ૪

સકલ નરેસર તિહાં મલી રે લાલ, અભિષેક કરે ફરી તાસ રે, સોભાગી.
પિતૃપટ્ટે થાપે ઉલ્લાસ રે, મયણા અભિષેક વિશેષ રે; સોભાગી.
લઘુપટ્ટે આઠ જે શેષ રે, સોભાગી. કીધો જે સીધો ઉદ્દેશ રે. સોભાગી. જય૦ ૫

અર્થ:–તેમજ શ્રેષ્ઠ સુદરીઓ હાથના કકણોનો રણકાર, પગના ઝાઝરોનો ઝણકાર અને કેડમાંના કદોરાની ઘુઘરીઓનો ઘમકાર, પખાજના ધમપ ધમપ ધોકાર શબ્દ કરતી મોતીઓના થાળ ભરી ભરી **શ્રીપાલ** મહારાજાને તે મોતીઓથી વધાવતી હતી આ પ્રમાણે પ્રવેશોત્સવ સહિત **શ્રીપાલ**રાજા રાજગઢમા પહોચ્યા એટલે પોતાની સાથેના બધા રાજાઓએ મળી તેમને ફરીથી રાજ્યાભિષેક કરી તેમના પિતાની રાજગાદી પર રાજતિલક રાજ્યાભિષેક કરી નમન કર્યું મયણાસુદરીને પટરાણીનો અભિષેક કરી તિલક કર્યું અને બાકીની આઠે રાણીઓને પણ રાણીપદનો અભિષેક કર્યો આ મુજબ **શ્રીપાલ**રાજાએ પ્રથમ વિચાર દર્શાવ્યો હતો કે ‘આપ પરાક્રમ જિહા નહી, તે આવે કુણ કાજ, તેહ ભણી અમે ચાલીશુ, જોશુ દેશ વિદેશ, ભુજાબળે લખમી લહી, કરશુ સફળ વિશેષ–’ એ ઉદ્દેશ પાર પાડી પોતાના ભુજબળથી રાજ લઈને તે સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી બતાવ્યું —૪ થી ૫

એક મંત્રી મતિસાગર રે લાલ, તીન ધવલતણા જે મિત્ત રે, સોભાગી.
એ ચારે મંત્રી પવિત્ત રે, સોભાગી. શ્રીપાલ કરે શુભ ચિત્ત રે; સોભાગી.
એ તો તેજે હુઆ આદિત્ત રે, સોભાગી. ખરચે બહુલું નિજ વિત્ત રે. સો૦ જ૦ ૬

કોસંબીનયરી થકી રે લાલ, તેડાવ્યો ધવલનો પુત્ત રે, સોભાગી.
તેનું નામ વિમલ છે યુત્ત રે, સોભાગી. તેહ શેઠ કર્યો સુમુહૂત્ત રે; સોભાગી.
સોવન પટબંધ સંયુત્ત રે, સોભાગી. કીધા કોષ તે અખય સુગુત રે. સો૦ જ૦ ૭

અર્થ:—હવે મતિસાગરને મુખ્ય મંત્રીશ્વરનુ પદ બક્ષ્યું, તથા ધવળશેઠના ત્રણ મિત્ર કે જે તેને સારી સલાહના આપનારા હતા તેઓને સારી સલાહના બદલામાં મદદગાર મંત્રીપદ બક્ષ્યુ એમ એ ચાર પવિત્ર મનના પ્રધાનોને **શ્રીપાલરાજાએ** ઉદાર સુચિત્તવડે વડા અધિકારી કર્યા તેમ જ **શ્રીપાળરાજન્** તેજ પ્રતાપમાં પ્રતાપી સૂર્ય સરખો થયો અને પુષ્કળ દ્રવ્ય ખરચી ઉત્તમ નામના મેળવવા લાગ્યો તે પછી **શ્રીપાળકુંવરે** કોસંબી-નગરીથી ધવળશેઠનો પુત્ર કે જે નિર્મળ મતિવંત હતો તે વિમળશાહને તેડાવી તેને સુમુહૂર્તે ઉત્તમ સોનેરી વસ્ત્રાદિની ભેટ આપી નગરશેઠનુ પદ બક્ષ્યુ તેમ જ તે પુણ્યાત્માએ ખજાનાનો કોઈ પણ કાળે ક્ષય થાય નહિ એમ ભલા પ્રકારે સંરક્ષિત કર્યો —૬ થી ૭

ઉત્સવ ચૈત્ય અઠાઈયાં રે લાલ, વિરચાવે વિધિ સાર રે, સોભાગી.
સિદ્ધચક્રની પૂજા ઉદાર રે, સોભાગી. કરે જાણી તસ ઉપગાર રે; સોભાગી.
તેનો ધર્મી સહુ પરિવાર રે, સોભાગી. ધર્મે ઉલ્લસે તસ દાર રે. સોભાગી. જય૦ ૮

ચૈત્ય કરાવે તેહવાં રે લાલ, જેહ સ્વર્ગ શું માંડે વાદ રે, સોભાગી.
વિધુમંડલ અમૃત આસ્વાદ રે, સોભાગી. ધ્વજ જીહે લીયે અવિવાદ રે; સોભાગી.
તેણે ગાજે તે ગુહિરેં નાદ રે, સોભાગી. મોડે કુમતિના ઉન્માદ રે. સોભાગી. જ૦૯

પડહ અમારી વજાવીયા રે લાલ, દીધાં દાન અનેક રે, સોભાગી.
સાચવીયા સકલ વિવેક રે, સોભાગી. સમકિતની રાખી ટેક રે; સોભાગી,
ન્યાયે રામ કહાયો તે છેક રે, સોભાગી. તે રાજહંસ બીજા ભેક રે. સોભાગી. જ૦૧૦

અચરિજ એક તેણે કર્યું રે લાલ, મનગુપ્તિ ગૃહે હુતા જેહ રે, સોભાગી.
કર્ણાદિક નૃપ સસનેહ રે, સોભાગી. છોડાવિયા સઘલા તેહ રે; સોભાગી.
નિજ અદ્ભુત ચરિત અછેહ રે,સોભાગી. દેખાવી નિજ ગુણ ગેહ રે.સોભાગી.જ૦૧૧

શ્રીપાલ પ્રતાપથી તાપીયો રે લાલ, વિધિ શયન કરે અરવિંદ રે, સોભાગી.
કરે જલધિ વાસ મુકુંદ રે, સોભાગી. હર ગંગ ધરે નિસપંદ રે; સોભાગી.
ફરે નાઠા સૂરજ ચંદ રે, સોભાગી. અરિ સકલ કરે આક્રંદ રે. સોભાગી જ૦ ૧૨

સુંદરીઓને મે ક્યારે પેદા કરી હશે ! એવી સુંદર સુંદરીઓ પવિત્ર મનથી મંગળ ગીતો ગાતી હતી આવાં ઠાઠવાળી ચંપાનગરીના વર્ણન પરથી અહિં દ્રષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે કે–ઇંદ્રપુરીએ, જેમ કોઈ મનુષ્ય તપ, જપ વગેરે આદરી કોઇ પણ સાહસ બળ વડે સારી જગા મેળવવા કે મનકામનાને સફલ કરવા ધારે છે, તેમ સાહસ વડે ઉંચી જગા મેળવવા અહંકારરૂપ હર્ષ ધરીને આનંદ સમુદ્રમા પડતું મ્હેલ્યુ કેમકે તે સ્વર્ગ કરતાં પણ વધારે કીર્તિવાળી જગાનું માન મેળવવા માંગતી હતી જેથી તેવુ સાહસ કર્યું હતુ તે સફળ થયુ અને તે પડતુ મ્હેલી દેવા પાછી ચંપાનગરીરૂપે પ્રકટ થઈ અને ત્યા પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કરનાર **શ્રીપાલ** રાજારૂપ ઈંદ્ર પેદા થયો મતલબ કે એ વખતે ચંપાનગરી ઈંદ્રપુરીથી વિશેષ શોભાવૃત બની હતી —૧ થી ૩

મોતીય થાલ ભરી કરી રે લાલ, વધાવે નર ને નાર રે, સોભાગી.
કર કંકણના રણકાર રે, સોભાગી. પગ ઝાંઝરના ઝમકાર રે; સોભાગી.
કટિ મેખલના ખલકાર રે, સોભાગી. વાજે માદલનો ધોંકાર રે. સો૦ જય૦ ૪

સકલ નરેસર તિહાં મલી રે લાલ, અભિષેક કરે ફરી તાસ રે, સોભાગી.
પિતૃપટ્ટે થાપે ઉલ્લાસ રે, મયણા અભિષેક વિશેષ રે; સોભાગી.
લઘુપટ્ટે આઠ જે શેષ રે, સોભાગી. કીધો જે સીધો ઉદ્દેશ રે. સોભાગી. જય૦ ૫

અર્થ:–તેમજ શ્રેષ્ઠ સુંદરીઓ હાથના કંકણોનો રણકાર, પગના ઝાંઝરોનો ઝણકાર અને કેડમાના કંદોરાની ઘુઘરીઓનો ઘમકાર, પખાજના ધમપ ધમપ ધોંકાર શબ્દ કરતી મોતીઓના થાળ ભરી ભરી **શ્રીપાલ** મહારાજાને તે મોતીઓથી વધાવતી હતી આ પ્રમાણે પ્રવેશોત્સવ સહિત **શ્રીપાલ**રાજા રાજગઢમાં પહોચ્યા એટલે પોતાની સાથેના બધા રાજાઓએ મળી તેમને ફરીથી રાજ્યાભિષેક કરી તેમના પિતાની રાજગાદી પર રાજતિલક રાજ્યાભિષેક કરી નમન કર્યું મયણાસુંદરીને પટરાણીનો અભિષેક કરી તિલક કર્યું અને બાકીની આઠે રાણીઓને પણ રાણીપદનો અભિષેક કર્યો આ મુજબ **શ્રીપાલ**રાજાએ પ્રથમ વિચાર દર્શાવ્યો હતો કે 'આપ પરાક્રમ જિહા નહી, તે આવે કુણ કાજ, તેહ ભણી અમે ચાલીશુ, જોશુ દેશ વિદેશ, ભુજાબળે લખમી લહી, કરશુ સફળ વિશેષ–' એ ઉદ્દેશ પાર પાડી પોતાના ભુજબળથી રાજ લઈને તે સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી બતાવ્યુ —૪ થી ૫

એક મંત્રી મતિસાગર રે લાલ, તીન ધવલતણા જે મિત્ત રે, સોભાગી.
એ ચારે મંત્રી પવિત્ત રે, સોભાગી. શ્રીપાલ કરે શુભ ચિત્ત રે; સોભાગી.
એ તો તેજે હુઓ આદિત્ત રે, સોભાગી. ખરચે બહુલું નિજ વિત્ત રે. સો૦ જ૦ ૬

કોસંબીનયરી થકી રે લાલ, તેડાવ્યો ધવલનો પુત્ત રે, સોભાગી.
તેનું નામ વિમલ છે યુત્ત રે, સોભાગી. તેહ શેઠ કર્યો સુમુહૂત્ત રે; સોભાગી.
સોવન પટબંધ સંયુત્ત રે, સોભાગી. કીધા કોષ તે અખય સુગુત રે. સો૦ જ૦ ૭

અર્થ:—હવે મતિસાગરને મુખ્ય મંત્રીશ્વરનુ પદ બક્ષ્યું, તથા ધવળશેઠના ત્રણ મિત્ર કે જે તેને સારી સલાહના આપનારા હતા તેઓને સારી સલાહના બદલામાં મદદગાર મંત્રીપદ બક્ષ્યુ એમ એ ચાર પવિત્ર મનના પ્રધાનોને **શ્રીપાલરાજાએ** ઉદાર સુચિત્તવડે વડા અધિકારી કર્યા તેમ જ **શ્રીપાળરાજન્** તેજ પ્રતાપમાં પ્રતાપી સૂર્ય સરખો થયો અને પુષ્કળ દ્રવ્ય ખરચી ઉત્તમ નામના મેળવવા લાગ્યો તે પછી **શ્રીપાળકુંવરે** કોસંબી-નગરીથી ધવળશેઠનો પુત્ર કે જે નિર્મળ મતિવંત હતો તે વિમળશાહને તેડાવી તેને સુમુહૂર્તે ઉત્તમ સોનેરી વસ્ત્રાદિની ભેટ આપી નગરશેઠનું પદ બક્ષ્યુ તેમ જ તે પુણ્યાત્માએ ખજાનાનો કોઈ પણ કાળે ક્ષય થાય નહિ એમ ભલા પ્રકારે સંરક્ષિત કર્યો —૬ થી ૭

ઉત્સવ ચૈત્ય અઠાઇયાં રે લાલ, વિરચાવે વિધિ સાર રે, સોભાગી.
સિદ્ધચક્રની પૂજા ઉદાર રે, સોભાગી. કરે જાણી તસ ઉપગાર રે; સોભાગી.
તેનો ધર્મી સહુ પરિવાર રે, સોભાગી. ધર્મે ઉલ્લસે તસ દાર રે. સોભાગી. જય૦ ૮
ચૈત્ય કરાવે તેહવાં રે લાલ, જેહ સ્વર્ગ શું માંડે વાદ રે, સોભાગી.
વિધુમંડલ અમૃત આસ્વાદ રે, સોભાગી. ધ્વજ જીહે લીયે અવિવાદ રે; સોભાગી.
તેણું ગાજે તે ગુહિરે નાદ રે, સોભાગી. મોડે કુમુતિના ઉન્માદ રે. સોભાગી. જ૦૯
પડહ અમારી વજાવીયા રે લાલ, દીધાં દાન અનેક રે, સોભાગી.
સાચવીયા સકલ વિવેક રે, સોભાગી. સમકિતની રાખી ટેક રે; સોભાગી,
ન્યાયે રામ કહાયો તે છેક રે, સોભાગી. તે રાજહંસ બીજા ભેક રે. સોભાગી. જ૦૧૦
અચરિજ એક તેણે કર્યું રે લાલ, મનગુપ્તિ ગૃહે હુતા જેહ રે, સોભાગી.
કર્ણાદિક નૃપ સસનેહ રે, સોભાગી. છોડાવિયા સઘલા તેહ રે; સોભાગી.
નિજ અદ્ભુત ચરિત અછેહ રે, સોભાગી. દેખાવી નિજ ગુણ ગેહ રે. સોભાગી. જ૦૧૧
શ્રીપાલ પ્રતાપથી તાપીયો રે લાલ, વિધિ શયન કરે અરવિંદ રે, સોભાગી.
કરે જલધિ વાસ મુકુંદ રે, સોભાગી. હર ગંગ ધરે નિસપંદ રે; સોભાગી.
ફરે નાઠા સૂરજ ચંદ રે, સોભાગી. અરિ સકલ કરે આક્રંદ રે. સોભાગી જ૦ ૧૨

તસ યશ છે ગંગા સારીખો રે લાલ, તિહાં અરિ અપજસ સેવાલ રે, સોભાગી.
કપૂર માંહે અંગાર રે, સોભાગી. અરવિંદ માંહે અલિ બાલ રે; સોભાગી.
અન્યોન્ય સંયોગ નિહાલ રે, સોભાગી. દિયે કવિ ઉપમા તતકાલ રે. સોભાગી જ૦ ૧૩

અર્થ—ત્યારપછી ઉત્તમ વિધિ મુજબ પરમાત્માના મંદિરોમા અઠ્ઠાઇઉત્સવોની રચનાઓ કરાવી અને મહાન્ સામગ્રીપૂર્વક ઇષ્ટદેવ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો ઉપકાર જાણી પૂજાઓ કરે છે, કેમકે રાજ્યસંપત્તિ વગેરેનુ પામવાપણુ તે નવપદજીનો પ્રતાપ હતો આ પ્રમાણે **શ્રીપાળ**મહારાજની વૃત્તિ હોવાથી તેમનો તમામ પરિવાર પણ ધર્મિષ્ટ બન્યો હતો, તેમ જ સઘળી રાણીઓ વગેરે સ્ત્રીમંડળ પણ ધર્મકૃત્યોમા જ ઉલ્લાસ પામે છે ત્યારબાદ સ્વર્ગથી પણ વિવાદ-હરીફાઇ કરે તેવા ઉંચા અને મહાન્ શોભાયમાન નવીન જિનમંદિરો બંધાવે છે, અને તે ઉપર ઉત્તમ ધ્વજાઓ ચડાવે છે તેથી તે મંદિરો જાણે ધજારૂપ પોતાની જીભ વડે કરીને ચંદ્રમંડળની અંદરના અમૃતનો અવિવાદપણે સુખપૂર્વક સ્વાદ અનુભવતી હોવાથી તે ધજાઓ અમૃત આસ્વાદના પ્રભાવથી મસ્ત-સંજીવન બનતા ગંભીર શબ્દવડે ગાજી રહી હતી એ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર જાણવો અને કુમતિઓ કે જેઓ જિનમંદિરને જિનપ્રતિમાજીને માનતા નથી તેઓના ઉન્માદ મોડે છે દૂર કરે છે વળી, **શ્રીપાળ** મહારાજાએ પોતાના રાજ્યની અંદર અમારી પડહો વજડાવી જાહેર કર્યું કે-'કોઇ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ જીવને દુઃખ દેશે કે મરણ નિપજાવશે તો બેશક તે મનુષ્ય સખત શિક્ષાને પાત્ર થશે' એવો ઢંઢેરો પીટાવી જીવોને અભયદાન આપ્યુ તેમ જ અર્થીજનોને અનેક પ્રકારનાં દાન આપ્યાં સારા પવિત્ર જનોને વસ્ત્ર-પાત્ર-અન્ન-પુસ્તક વગેરે જે જે વસ્તુની જરૂર જણાઇ તે તે વસ્તુઓ આપી કરૂણા ભાવના અમલમાં લાવી સર્વ ધર્મ સંબંધી વિવેક સાચવ્યા, અને શુદ્ધ દેવરત્ન, શુદ્ધ ગુરૂરત્ન અને શુદ્ધ ધર્મરત્ન એ ત્રણ રત્નરૂપ સમકિતની ટેક રાખી તથા પ્રજાને પાળવામા ન્યાયી રાજા રામચંદ્રજીની પેઠે સર્વ રીતે ન્યાયી કહેવાઈ ઉત્તમ ન્યાયી બિરદ મેળવ્યુ એથી એ જમાનાની અંદર **શ્રીપાલ** મહારાજા ન્યાયરૂપ ઉજ્વળ રાજહંસ સરખા ગણાયા અને બીજા રાજાઓ અન્યાયી હોવાથી કીચડભક્ષી પેટ ભરનારા દેડકા રૂપ ગણાયા કવિ કહે છે કે **શ્રીપાળ**મહારાજાએ એક આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું કે-અગાઉના વખતની અંદર કરણાદિક કેટલાક મહાન્ શુરવીર-દાનવીર-ધર્મવીર-ત્યાગવીર વૈભવવીર અને ગુણવીર વડે પૂર્ણ પ્રખ્યાતિ મેળવી સુજ્ઞ લોકોને પ્રિય થઇ પડતા તેઓ તે લોકોના મનરૂપી છુપા કેદખાનામા જાણે કેદી બની રહ્યા હોય નહિ ? તેવા તે રાજાઓના ગુણોને, **શ્રીપાલ** મહારાજે પોતાના અદ્ભુત અને અપાર ચરિત્રો-ગુણો વડે જગતમાં ગુણના વીરરૂપ નીવડી ભૂલાવી દીધા એથી લોકો તે રાજાઓને યાદીમાં ન રાખતાં **શ્રીપાલ** રાજાને જ તેના યશસ્વીપણાથી હૃદયમા રાખવા લાગ્યા મતલબ એ જ કે અગાઉના રાજાઓ કરતા દાનમા, યશમા, વીરતા-ધીરતામા અને ધર્મ નિયમમા વિશેષ ઉન્નત

શ્રીપાળમહારાજને જોઇ જગતના જનો અગાઉના રાજાઓને મનમંદિરમાં કાયમ કરી રાખ્યા હતા તેમને રજા દઈ **શ્રીપાળજી**ને સ્થાપન કર્યા વળી **શ્રીપાલ**મહારાજાનો પ્રતાપ પણ એવો હતો કે જેના તાપથી–તેજ પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી તપ્યો થકો વિધિ જે બ્રહ્મા તેણે શીતળતા પ્રાપ્ત કરવા કમળકોષમાં જઈ શયન કર્યું વિષ્ણુજીએ સમુદ્રમા નિવાસ કર્યો મહાદેવજી શીતળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે મસ્તક ઉપર ગંગાધારાને ધારણ કરી રહેલ છે ચંદ્ર સૂર્ય નાસતા જ ફરવા લાગ્યા, અને શત્રુઓ માત્ર રાડ પાડી ત્રાસ પામવા લાગ્યા, પુન **શ્રીપાળ**મહારાજાનો યશ અને તેમના શત્રુઓનો અપયશ કેવો પરસ્પર પ્રતીતિ આપતો હતો તે વિષે કવિ ઉપમાવડે કથન કરે છે કે—**શ્રીપાળજી**નો યશ ગંગાધારા સમાન નિર્મળ ને ઉજ્વળ હતો, તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ શેવાળરૂપ માલમ પડતો હતો તેમ જ **શ્રીપાળ**રાજાનો યશ કપૂરસમ ઉજળો અને સુવાસનાયુક્ત હતો, તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ કોયલારૂપ જણાતો હતો અને **શ્રીપાળજી**નો સુયશ કમલ સમાન આનંદ ને શીતળતાથી હતો, તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ ભમરાના જેવો કાળો હતો એમ અન્યોઅન્ય સંયોગે જોવું તેને સહગામી ઉપમા કવિ જણાવે છે —૮ થી ૧૩

સુરતરૂ સ્વર્ગથી ઉતરી રે લાલ, ગયા અગમ અગોચર ઠામ રે, સોભાગી.
જિહાં કોઈ ન જાણે નામ રે, સોભાગી. તિહાં તપસ્યા કરે અભિરામ રે; સોભાગી.
જબ પામ્યું અદ્દ્ભુત ઠામ રે,સોભાગી. તસ કર અંગુલી હુઆ તામ રે. સો૦જ૦ ૧૪

જસ પ્રતાપ ગુણ આગલો રે લાલ, ગિરૂઓ ને ગુણવંત રે, સોભાગી.
પાલે રાજ મહંત રે, સોભાગી. વયરીનો કરે અંત રે; સોભાગી.
મુખ પદ્મ સદા વિકસંત રે, સોભાગી. લીલા લહેર ધરંત રે. સોભાગી. જય૦ ૧૫

મેરૂ મવે જે અંગુલે રે લાલ, કુશઅગ્રે જલનિધિ નીર રે, સોભાગી.
ફરસે આકાશ સમીર રે, સોભાગી. તારાગણ ગણિત ગંભીર રે; સોભાગી.
શ્રીપાલ સુગુણનો તીર રે, સોભાગી. તે પણ નવિ પામે ધીર રે. સો. જય૦ ૧૬

ચોથે ખંડે પૂરી થઈ રે લાલ, એ છઠ્ઠી ઢાલ અભંગ રે, સોભાગી.
ઇહાં ઊકિત ને યુકિત સુચંગ રે, સોભાગી. નવપદ મહિમાનો રંગ રે; સોભાગી.
એહથી લહીયે જ્ઞાનતરંગ રે, સોભાગી. વળિ વિનય સુયશ સુખ સંગ રે. સો.જ૦૧૭

અર્થ:—વળી દાન દેવામાં સાક્ષાત કલ્પવૃક્ષ સરખો મનવાંછિત પૂરક હતો એથી કવિ સંભાવના બતાવે છે, કે સ્વર્ગમાં વસનારાં કલ્પવૃક્ષોનો સ્વર્ગમાં કોઈ ગ્રાહક ન

હતો, કેમકે ત્યાં જે જોઇએ તે વસ્તુ હાજર હોવાથી તેની પાસે પોતાનું દુઃખ દૂર કરી સુખ મેળવવાની યાચના કરનાર કોઈ ન હતાં, એમ માની કલ્પવૃક્ષો પોતાનો આદર થવા માટે જ્યાં કોઈ તેમને ન દેખી શકે, ન તેમનુ કોઇ નામ જાણી શકે ને ન કોઇને ગમ પડી શકે ત્યાં સતાઇ ઉત્તમ તપસ્યા કરવા લાગ્યા એથી તેમને જ્યારે તપસ્યાની સિદ્ધિ મળતાં અદ્ભુત સ્થાન પ્રાપ્ત થયું જણાયુ, ત્યારે તેઓ **શ્રીપાલ**રાજાના હાથની આગળીઓ રૂપે પ્રકટ થયાં અને અર્થીજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા લાગ્યા કે જેથી તેમનો બહુ ભાવ પૂછાયો મતલબ એ જ કે **શ્રીપાલ**રાજાના હાથની આંગળીઓ દાન દઈ અર્થીની વાન્છના પૂર્ણ કરવામા કલ્પવૃક્ષ સમાન જ હતી, એમ કવિ ઘટના કરે છે વળી, **શ્રીપાળ** મહારાજા યશ કીર્તિમાં, તેજ પ્રતાપમા, અને ગુણોમા અન્ય સર્વ રાજેન્દ્રોમા અગ્રેસર છે વળી ગિરૂવા, ગુણવત, મહાન્ રાજ્યના ભોક્તા, શત્રુનો ક્ષય કરનારા પ્રતાપી છે, કમળપુષ્પ સરખુ મ્હોં જાગ્રતાવસ્થામા સદા વિકસ્વર જ રહેતા રાજ્યલીલાની લ્હેરને ધારણ કરનારા હતા **શ્રીપાલ** રાજાના ગુણ અગણિત છે, માટે શ્રી કવિ કહે છે કે, કોઇ લાખ યોજનવાળી ઉચાઇના મેરૂ પર્વતને પોતાની આગળીઓ વડે દૈવયોગે કે દેવ સહાયથી માપી શકે, ડાભની અણી વડે દરિયાનું પાણી ઉલેચી તેને ખાલી કરી દે, વાયરો આકાશને ફરસી શકે તેમ જ તારાના સમૂહની કોઇ ગણત્રી કરી શકે, એટલા વાના દુષ્કર છે છતાં પણ **શ્રીપાલ**કુવરના અપાર ગુણની ગણના કોઇ પણ કરી શકે નહી, તેટલા અસખ્ય ગુણ પૂર્ણ હતા (**શ્રીયશોવિજયજી** કહે છે કે—આ અભગપણે **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખડની છઠ્ઠી ઢાલ યુક્તિ ઉક્તિની (ન્યાય અને કવિની ચતુરાઇ વડે) ઉત્તમ છટાયુક્ત પૂર્ણ થઈ તે એમ જણાવે છે કે શ્રીનવપદજીના મહિમાના આનદવડે જ્ઞાનના તરગ પ્રાપ્ત કરી **વિનય સુયશ** સુખનો સમાગમ પામો) —૧૪ થી ૧૭

દોહા—૭૬

એહવે રાયઋષિ ભલો, અજિતસેન જસ નામ;
ઓહિનાણુ તસ ઉપન્યું, શુદ્ધ ચરણુ પરિણામ. ૧

તિણુ નગરી તે આવીયો, સુણી આગમન ઉદંત;
રોમાંચિત શ્રીપાલ નૃપ, હર્ષિત હુઓ અત્યંત. ૨

વંદન નિમિતે આવીયો, જનની ભજજ સમેત;
મુનિ નમિ કરીય પ્રદક્ષિણા, બેઠો ધર્મ સંકેત. ૩

સુણવા વછે ધર્મ તે, ગુરૂ સન્મુખ સુવિનિત;
ગુરૂ પણ તેહને દેશના, દે નય સમય અધિત. ૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે સતકાર્યો કરી **શ્રીપાલ**મહારાજા સમયને સફળ કરે છે, એવા સમય દરમ્યાન અજિતસેન રાજર્ષિ ભૂમિતળને વિષે વિહાર કરતા, તેમને શુદ્ધ ચારિત્રની અંદર શુધ્ધ પરિણામ રહેવાના સબળ કારણને લીધે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેઓ ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમા વિચરતા વિચરતા પધાર્યા, અને વનપાલક મારફત તેમનાં પવિત્ર પગલા થયાની ખુશ ખબર મળતા **શ્રીપાળ** મહારાજાનાં અત્યંત હર્ષના ઉલ્લાસ વડે રોમાંચ ખડાં થઈ આવ્યા અને અતિ હર્ષિત થયા કે તરત માતુશ્રી તથા રાણીઓ સહિત રાજર્ષિને વાંદવા માટે **શ્રીપાલ**મહારાજા તે ઉદ્યાનમા જઇ પહોંચ્યા, અને મુનિરાજના ચરણકમળને વિધિવત્ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના કરી ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવા માટે બેઠા **શ્રીપાલ**મહારાજા વિનીતપણા સહિત ગુરૂશ્રીના સન્મુખ ધર્મદેશના સાભળવાને ઈચ્છા રાખતા હોવાથી ગુરૂશ્રીએ પણ નિશ્ચય, વ્યવહાર, અને નયે કરી યુકત, તેમ જ નય ઉપનય યુકત સિધ્ધાંતને આધિન થઇ ધર્મદેશના દેવી શરૂ કરી —૧ થી ૪

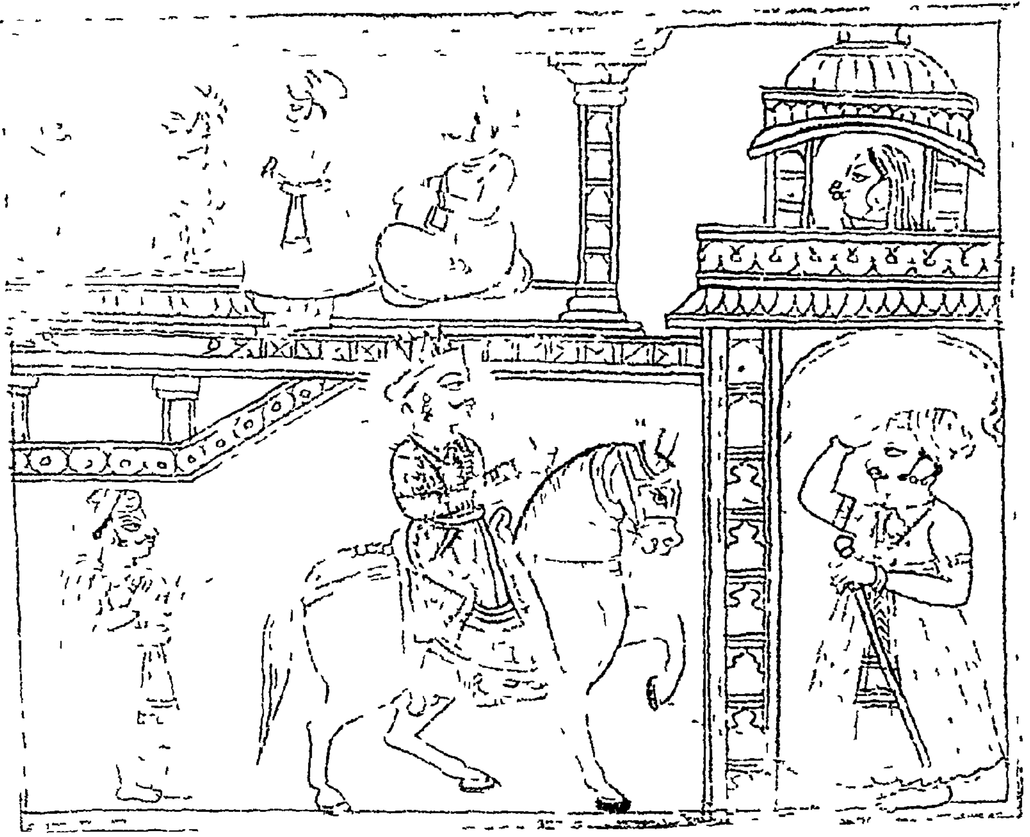
ઢાળ સાતમી—હસ્તિનાગપુર વર ભલુ—એ દેશી

પ્રાણી વાણી જિન તણી, તુમ્હેં ધારો ચિત્ત મઝાર રે,
મોહે મૂંઝયા મત ફિરો, મોહ મૂકે સુખ નિરધાર રે;
મોહ મૂકે સુખ નિરધાર, સંવેગ ગુણ પાલીયે પુણ્યવંત રે,
પુણ્યવંત અનંત વિજ્ઞાન, વદે ઇમ કેવલી ભગવંત રે. ૧
દશ દૃષ્ટાંતે દોહિલો, માનવભવ તે પણ લદ્ધ રે;
આર્ય ક્ષેત્રે જન્મ જે, તે દુર્લભ સુકૃત સંબંધ રે. તે૦ સંવેગ૦ ૨
આર્યક્ષેત્રે જનમ હુઓ, પણ ઉત્તમ કુલ તે દુર્લભ રે;
વ્યાધ્રાદિક કુલે ઉપનો, શું આર્ય જ ક્ષેત્ર અચંભ રે, શું૦ સંવેગ૦ ૩
કુલ પામે પણ દુલ્લહો, રૂપ આરોગ આઉ સમાજ રે;
રોગી રૂપરહિત ઘણા, હીણ આઉ દીસે છે આજ રે. હી૦ સંવેગ૦ ૪
તે સવિ પામે પણ સહિ, દુલહો છે સુગુરૂ સંયોગ રે;
સઘલે ક્ષેત્રે નહિં સદા, મુનિ પામીજે શુભ યોગ રે. મુ૦ સંવેગ૦ ૫

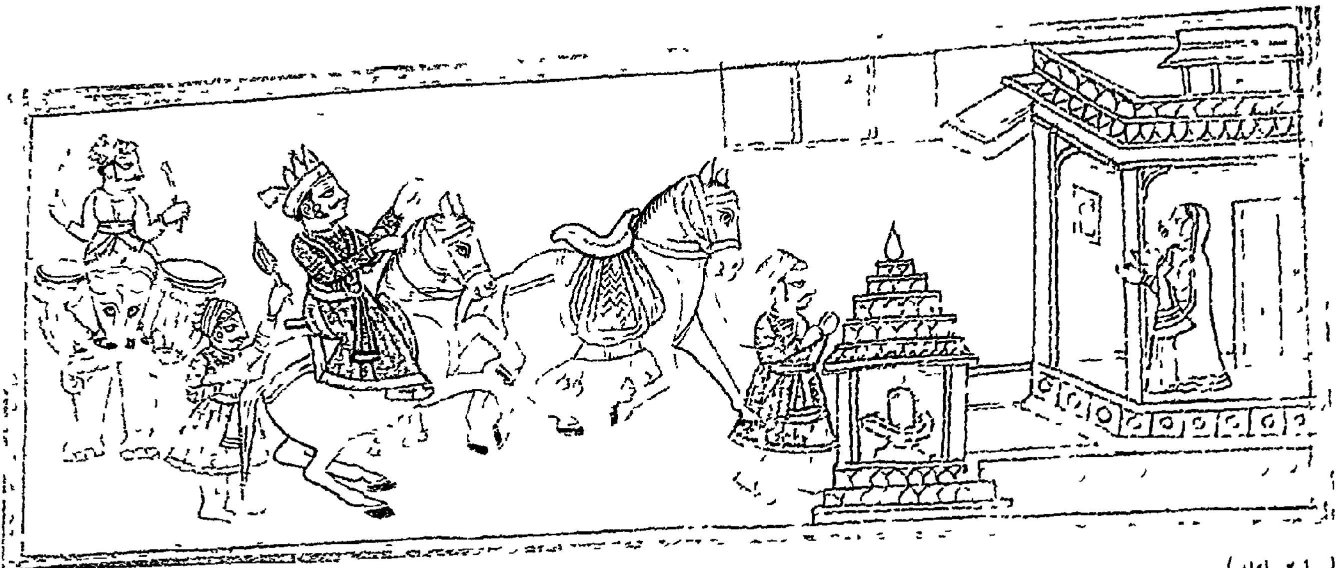
અર્થ—હવે અજિતસેન મુનિ દેશના આપે છે હે ભવી પ્રાણિઓ ! શ્રીજિનેશ્વર દેવની કહેલી વાણી કે જેમાં દયાધર્મ મુખ્ય છે તે મોક્ષ માર્ગે ચઢાવનારી, પાપ સતાપને હરનારી, અને સસાર સમુદ્રને પાર કરનારી છે તે દુર્ગતિનિવારક જિનવાણીને તમો તમારા ચિત્તની અંદર ધારણ કરો નહી કે આ કાને સાભળી આ કાનથી કહાડી નાખો ! તથા મોહમા મુઝાયલા ન ફરો, કેમકે મોહ છે તે જ ભવભ્રમણાની વૃધ્ધિનું કારણ છે, અને જ્યાં સુધી જીવને ક્ષાયિક ગુણ પ્રગટ્યો નથી ત્યા સુધી છે, જેથી તેનો ત્યાગ કરવાથી નિશ્ચય સુખ પામશો તે નિશ્ચય સુખ સિદ્ધના જીવોને જ હોય છે તે પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતારૂપ સવેગ ગુણ પાળો, અર્થાત્ સવેગ એને કહેવાય છે કે જે ક્રિયાની અદર મોક્ષમાર્ગાનુયાયી ક્રિયા કરવામા આવે તે સવેગપણાનુ પાલન કરવુ અવશ્યનુ છે હે પુણ્યવત જીવો ! એ હિતશિક્ષા મહા પુણ્યવત, તથા અનત જ્ઞાન—વિજ્ઞાન—અનત શકિત—અનંત બળવત બિરાજમાન કેવળી ભગવતશ્રીએ જ કહેલી છે કે, મોહ ત્યાગવાથી જ અવશ્ય સુખ મળશે, માટે એ સબધી વિવેચન સાભળો હે ભવિકજનો ! આ માનવભવ દશ દૃષ્ટાતે કરી પામવો દુર્લભ છે તે દશ દષ્ટાતો **ચુલ્લગ ૧, પાસગ ૨, ધન્ને ૩, જૂએ ૪, રયણેઅ ૫, ગુમિણ ૬ ચક્કેઅ ૭, કુમ્મ ૮, જુગે ૯, પરમાણુ ૧૦ દશ દિઠતા મણુઅલમ્ભે.** તે દષ્ટાતોની પેઠે મનુષ્યજન્મ મળવો મહા કઠીન છે અને મહા પુણ્ય પ્રકૃતિનો સચય થઇ જાય તો પામીએ મનુષ્યજન્મ કદાપિ પણ પામ્યો તેમાં આર્ય દેશમાં જન્મ પામવો ઘણો જ દુર્લભ છે જ્યારે પૂર્વકૃત શુભ કરણીનો યોગ મળે ત્યારે જ તે મુશ્કેલીથી આર્ય દેશ પ્રાપ્ત થાય છે આ ભરતક્ષેત્રની અદર બત્રીશ હજાર દેશ છે તે માહે સાડી પચીશ દેશ જ આર્ય દેશ છે, બાકીના બધા અનાર્ય ગણાય છે આર્ય દેશ તેને જ કહેવાય છે કે જ્યા શુધ્ધદેવ, ગુરૂ અને શ્રીવીતરાગનો ભાખેલો ધર્મ, તેની સામગ્રીના સાધક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ સાતનો યોગ હોય તે ઉત્તમ દેશ—આર્ય ગણાય છે તેવા આર્ય દેશમા જન્મ પણ કદાચિત્ પૂર્વકૃત ધર્મકરણીના યોગ વડે પ્રાપ્ત થયો, તો પણ તેથી શુ સિધ્ધિ થઇ ? કેમ કે ઉત્તમ દેશમા જન્મ મળ્યા છતા પણ શેઠ—સાહુકાર—ધનાઢ્ય—પુન્યવત પિતા માતાના ઉત્તમ પક્ષવાળા કુળમા જન્મ મળવો મુશ્કેલ છે, મતલબ કે આર્ય દેશમાં જન્મ થયા છતા પણ વાઘરી ભીલ—કોળી—ભોઈ—કસાઇ—શિકારી—હિસા કરનારના કુળમા જન્મ્યો તો તેથી તે પણ નકામુ છે નઠારા કુળમા પેદા થયો તો આર્ય દેશ મળ્યાની શુ નવાઇ ગણાય ? નાહક ભૂમિને ભારે મારવા અવતર્યો કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યોદયબળથી માનવભવ, આર્ય દેશ અને ઉત્તમ કુલ પામ્યો, છતા પણ સુદર રૂપ, નિરોગી શરીર અને લાબુ આઉખુ એ મળવા મહા મુશ્કેલ છે કદરૂપા, રોગીષ્ઠ અને ઓછા આયુષ્યવાળા હોય તો ઉત્તમ કુળમા જન્મ થવાથી પણ શું થયુ ? કેમકે કદરૂપાને કોઈ આદર ન આપે, રોગીને કોઈ પ્રેમભાવ ન દેખાડે, તેમ જ ધર્મકરણીનો ઉદય ન થાય અને ટુકી આવરદાવાળાને પણ

ચિત્ર ૧૭૪ શ્રીપાલ ગજગતિને રાજગાદી પર સ્થાપવા જાય છે (પાનું ૨૧૮)

ચિત્ર ૧૭૫ ગજગતિને ગાદી પર સ્થાપ્યો (પાનું ૨૧૩)

(પાનું ૭૧)

ચિત્ર ૨૭૬ શ્રીપાલનો ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ

ચિત્ર ૧૭૭ શ્રીપાલને વધાવતી સુંદરીઓ (પાનુ ૨૧૪)

ચિત્ર ૧૭૮ શ્રીપાલને રાજતિલક કરવામા આવ્યુ (પાનુ ૨૧૪)

કોઈ સુકૃત કરણીનો સંયોગ થાય નહી તથા ધર્મકાર્ય સાધી શકે નહિ, અને ત્યાં પણ એટલી પુણ્યની ખામી રહી તો તે ઉચ્ચ કુળ પામ્યો તે ન પામ્યા જેવું ગણાય કદિ મહાપુણ્યના શુભોદય વડે મનુષ્ય જન્મ, આર્ય દેશ, પવિત્ર કુળ, રૂપ, નિરોગીપણું અને દીર્ઘ જીવનવંત થયો છતાં પણ સારા સુજ્ઞાની-સુક્રિયાવંત-પવિત્રાશયી દયાળુ ઉપકારી પોતે તરે અન્યને તારે તેવા ગુરૂરાજનો સંયોગ પામવો પણ મહા મુશ્કેલ છે શાસ્ત્રમાં ગુરૂ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે ૧ પોતે ડૂબે ને પરને ડૂબાવનારા પથ્થરની નાવ સમાન-પરિગ્રહધારી-માયા પ્રપંચયુક્ત હોય, તો તે કલ્યાણ શું કરી શકે ? ૨ પીંપળાના પાદડા સમાન અને ૩ લાકડાની નાવ સમાન એમ ત્રણ જાતના ગુરૂ હોય છે તેમાં પોતે તરી આશ્રય લેનારને બૂડાડનાર પીંપળાના પાંદડા સમાન, અને પોતે તરી બીજાને પણ તારે તે લાકડાની નાવ સમાન તેવા ત્રીજા પ્રકારના ગુરૂનો યોગ મળે તો ધન્ય ગણાય, જે નિર્લોભી-નિરમાની-નિષ્ક્રોધી-નિરમાયી અને પરોપકારમાં જ નિરંતર લીન રહેનાર હોય તે જ સદ્ગુરુ ગણાય છે તે સઘળા ક્ષેત્રમા સદા કાળમા તેવા ગુરૂનો ભલો યોગ ન પામીએ કારણ કે ગુણહીન ઘણા અને ગુણવંત થોડા હોય —૧ થી ૫

મ્હોટે પુણ્યે પામીયે, જો સદ્ગુરૂ સંગ સુરંગ રે;
તેર કાઠિયા તો કરે, ગુરૂ દર્શન ઉત્સવ ભંગ રે. ગુ૦ સંવેગ૦ ૬
દર્શન પામે ગુરુ તણું, ધૂર્ત્તે વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્ત રે;
સેવા કરી જન નવિ શકે, હોય ખોટો ભાવ અમિત્ત રે. હો૦ સંવેગ૦ ૭
ગુરુસેવા પુણ્યે લહી, પાસે પણ બેઠા નિત્ત રે;
ધર્મ શ્રવણ તોહે દોહિલું, નિદ્રાદિક જો દિયે ભિત્ત રે. નિ૦ સંવેગ૦ ૮
પામી શ્રુત પણ દુલ્લહી, તત્ત્વબુદ્ધિ તે નરને ન હોય રે;
શૃંગારાદિ કથારસે, શ્રોતા પણ નિજ ગુણ ખોય રે. શ્રો૦ સંવેગ૦ ૯
તત્ત્વ કહે પણ દુલ્લહી, સદ્દહણા જાણો સંત રે;
કોઈ નિજ મતિ આગલ કરે, કોઈ ડામાડોલ ફિરંત રે. કો૦ સંવેગ૦ ૧૦

અર્થ:—કદાપિ મહત્ પુણ્યના મહોદયવડે સુરંગી સદ્ગુરુશ્રીનો મેલાપ થયો, ગામમા કે પડોશમા સદ્ગુરુ સદ્ધર્મની દેશના દેતા હોય, અને આપણે તે ગુરુનું દર્શન કરી ધર્મ વચન સાંભળીએ એવું જે વખતે મન કરીએ તે વખતે તેર કાઠિયા તે ગુરુ દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ કરવાનો ભંગ કરે છે હવે તેર કાઠિયાના નામ કહે છે પહેલો આળસ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂદેવના દર્શનાદિનો યોગ પ્રાપ્ત થવામાં

આળસ થાય બીજો મોહ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિના મોહ-પાશમાં લુબ્ધ બની ગુરુ પાસે જવાની ઈચ્છા પૂરી થવા જ ન દે ત્રીજો અવજ્ઞા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, શુ ગુરુ ખાવાનુ કંઈ દેશે ? રોજગાર કરીશુ તો સુખે પેટ ભરી સસારવ્યવહારનો નિભાવ કરીશુ, ઇત્યાદિ ચિતવી ગુરુ સમીપ ન જાય અને ગુરુનો અવિનય કરે તેવી મતિ થાય ચોથો અભિમાન નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી મોટાઈ ભાગી પડવાને લીધે ગુરુને નમવામા સ્તબ્ધ રહે. પાચમો ક્રોધ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરુ નઠારા કૃત્યથી બચાવવા ઉપદેશ કરે તે ન રૂચવાથી ક્રોધ કરી ગુરુની આગતા સ્વાગતા ન કરે, ન બોલાવે, વદના ન કરે છઠ્ઠો પ્રમાદ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, ગુરુ દર્શનનો ને ધર્મકથન શ્રવણનો સમય જ ન સાચવી શકે સાતમો કૃપણતા નાગનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, જો હુ ગુરુ પાસે જઇશ તો ગુરુ સુકૃત્યમા પૈસા ખર્ચ કરાવશે એવી કજૂસાઇને લીધે ગુરુ પાસે ન જાય આઠમો ભય નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપ વડે ગુરુ વચનનો ભય રાખે કે રખેને મને સુબોધ આપી સાવદ્ય વ્યાપાર વડે મળતા લાભથી બધ પડાવી દેશે ! તેવો ભય રાખે નવમો શોક નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સગા સબધી સ્નેહીના મરણને લઇને, ધન હાનિ આદિને લીધે શોકમા જ લીન રહેતા ગુરુ પાસે ન જાય દશમો અજ્ઞાન નામનો કાઠિયો કે જે અજ્ઞાનના પ્રતાપથી ગુરુની પાસે ન જાય અગિયારમો વિકથા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, ગપ્પા હાંકવામા–નિદા વચન કથવામા–નકામી કુથલી કરવામા–વિકથામા તત્પર રહેતા ગુરુ પાસે જવાનુ ન બની શકે બારમો કુતૂહલ નામનો કાઠિયો કે જેના લીધે કૌતૂક–રમ્મત–ગમ્મત–નાચ–નાટિક–ચેટક જોવામા મગ્ન રહેવાથી ગુરુ પાસે જવાનો વખત ન મળે, અને તેરમો વિષય નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી વિષયરમણમા જ લીન રહેવાને લીધે ગુરુ સમીપ ન જાય તેર કાઠિયાના યોગને સહવાસે ગુરુનો યોગ વિદ્યમાન છતા તેના યોગનો લાભ ન લઈ શકાય કદિ પૂર્વકૃત સુકૃત યોગની પ્રબલ સત્તાથી ગુરુ દર્શન કરવા તરફ વૃત્તિ દોરાઈ જેથી ગુરુ દર્શન કર્યા, ધર્મદેશના પણ સાભળી, તથાપિ તેમા રહેલા હિતકારક વચનો પોતાના હૃદયમા ધારે નહિ, કેમકે પૂર્વ કાળમા કુગુરુઓની સોબત કરેલી હોવાથી તે કુગુરુના માયિક વચન–મિથ્યા ઉપદેશે સખત રીતે ચિત્તમા અરૂચિ પેદા કરેલી છે એટલે કે–'જે હુ કહુ છુ તે જ વચન સત્ય છે, બાકી બધાઓના કથન મિથ્યા છે સત્યધર્મ જ આ છે માટે અન્ય ધર્મીઓના પાસમા સપડાઈ વિધર્મ અગીકાર કરીશ નહી બીજાઓ પાખડી ધર્મોપદેશકો છે, માટે આ વચનને વધાવી મનમદિરમા પધરાવી રાખ કે જેથી તારા આત્માનુ કલ્યાણ થઈ જાય' ઈત્યાદિ છળપૂર્ણ વચનચાતુરી વડે કુગુરુઓએ મનને ભ્રમિત કરી દીધેલ હોવાથી મુગ્ધ જીવ તે વચનને જ વળગી રહી સત્ય બોધ તરફ તિર-સ્કાર બતાવે આમ હોવાથી સદ્ગુરુ મળવા છતા પણ સદ્બોધ શ્રવણ મનનાદિથી વિમુક્ત રહે અને કુગુરુએ અધશ્રદ્ધામા લીન કરી દીધેલ હોવાના પ્રતાપ વડે સત્ય ધર્મ તરફ

રૂચિ ન લાવે તથા ગુરુસેવા પણ ન કરે. એટલું જ નહીં પણ ગુરુ તરફ દુશ્મનતા દેખાડે જેથી તેવાં મનુષ્યો ગુરુનો યોગ્ય યોગ હાજર છતાં ધર્મબોધ ન પામી શકે એ ઉપર દૃષ્ટાંત કહે છે કે–કોઈ એક યોગી ગુરુ અને તેનો ચેલો એ બે જણા ભમતાં ભમતાં એક નગરમાં આવ્યા ત્યાં ગુરુ નગર બહાર બેઠો, ચેલો ભિક્ષા માટે શહેરમાં ગયો ત્યા ચેલો સાહુકારની હવેલીમા ગયો ત્યાં સર્વના હાથમાં સોનાના કડા પહેરેલાં દીઠાં, તેથી તેને પણ સોનાના કડાં પહેરવાની હોંશ થઈ પછી ભિક્ષા લઈ ગુરુની પાસે આવતાં ગુરુને કહેવા લાગ્યો કે તમે મ્હને સોનાના કડાં પેહેરાવો તો તમારી સેવા કરીશ ગુરુએ કહ્યુ કે–ત્યાગ માર્ગમા એક પાઈ પણ પાસે ન રખાય તો સોનાના કડા ક્યાથી પેહેરાય, જેથી મારે તારે નહિ બને પછી ગુરુ શિષ્યને ત્યા પડતો મૂકી ચાલ્યા ગયા પાછળથી શિષ્ય પૈસા પેદા કરવા લાગ્યો થોડા વખતમાં પૈસા એકઠા કર્યા પછી તે નગરમા એક સોની રહેતો હતો તેની મિત્રાઈ કરી સોની ધૂર્ત્ત છે તેની તે ચેલાને ખબર નથી, તેટલુ જ નહી પરંતુ તેથી પણ વિશેષ તે સોની ખળ ધૂર્ત્તને વિશ્વાસઘાતી હતો કેટલોક વખત વીત્યાબાદ ચેલાએ પોતાના ધધામાં બે પૈસા સાધારણ રીતે ઠીક પેદા કર્યા, એ જાણી સોનીને ચેલાએ કહ્યુ કે–‘ભાઈ મારી પાસે રૂપીયા એકઠા થયા છે, તેનાં સોનાના કડાં બનાવી દે’ એથી સોનીએ કહ્યુ—‘ભાઇ! હું તારા દાગીના નહીં ઘડી આપુ મારે ચોકસી–નાણાવટી સરાફ–સોની લોકો સાથે અણબનાવ છે, જેથી મારી સાખ બગાડી દીધી છે, માટે તુ બીજા સોનીની પાસે ઘડાવી લે કાલે મારા દ્વેષી લોકો તને ભભેરી ભૂત બનાવી વ્હેમમાં નાખી દે કે આ દાગીના તો પિતળના છે બહુ ખાઈકી ખાધી છે, તને ઠગી લીધો છે, વગેરે કઈ વાતોની ભ્રમનાજાળમાં તને નાખી દે તો આપણા સ્નેહને ધક્કો પહોંચવાનો વખત લાવી મૂકે, માટે બીજા પાસેથી બનાવી લેવામાં આપણ બનેને લાભ છે’ આવાં વિશ્વાસ બેસાડનારાં વચન સાભળી ચેલાને વધારે વિશ્વાસ પેદા થયો જેથી તેણે કહ્યુ કે–‘હુ તારા વગર બીજા સોનીનો વિશ્વાસ જ રાખતો નથી, તું જે કરી દઈશ તે મારે સહી છે લોક ગમે તે લવારો કરશે, પણ માનવું કે ન માનવુ તે મારી મરજી ઉપર છે, માટે તુ પોતે જ દાગીના તૈયાર કર’ ચેલાએ આમ કહ્યુ છતાં પણ વધારે વિશ્વાસ બેસાડવા સોનીયે દાગીના બનાવી દેવાની ના પાડી જેમ જેમ તે ના પાડતો ગયો તેમ તેમ ચેલાને તેનુ પ્રમાણિકપણુ વધારે ઠસતુ ગયુ એ બિચારા ભોળા ચેલાને ખબર ન હતી કે આવા ઠગારા મિત્ર વધારે પ્રપચી હોય છે, તેમ જ ઘણો પ્રમાણિકતાનો ડોળ દેખાડનારા ઘણા અપ્રમાણિક હોય છે આમ હોવાથી સોનીએ ચેલાને પક્કો વિશ્વાસ બેસાડ્યો, જેથી તેણે તે જ સોની મિત્રને દાગીના કરવાનું સોંપ્યું સોનીએ પણ સારા ચોખ્ખા દાગીના બનાવી તોલ આંકી કીમતની ચીઠી લખી આપી ચેલાને દઇ વધારે વિશ્વાસ બેસાડી ઠગાઈમા ફતેહ પામવા દાગીના આપી કહ્યું કે–‘આ દાગીના લઈ સરાફ–નાણાવટી–સોની ચોકસી પાસે જા અને મારૂ નામ આપ્યા વગર કીમત કરાવ, જો આ

ચીઠીમાં લખ્યા પ્રમાણે તોલ અને કીમત પ્રમાણે કીમત અંકાય તો મને સાચો મિત્ર જાણજે ' એમ કહી ચેલાને સોનીએ ચૌટામાં મોકલ્યો જ્યારે ચૌટાના ચોકસીબજારમાં દાગીનાઓના તોલ કીંમત માટે ચોકસી કરાવી તો ચોકસ રીતે સોનાની ચીઠ્ઠી પ્રમાણે જ કીમત અંકાણી ત્યારે ચેલાને પૂરો વિશ્વાસ પેદા થયો, અને હરખાતો હરખાતો ઘેર આવી મિત્રની તારીફ કરવા લાગ્યો તે પછી તે દાગીનાઓને ઓપવા માટે ચેલાએ આપ્યા, એટલે તેણે ઓપીને બીજે દહાડે આપવાનો ઠગવ કર્યો સોનીએ તો દાગીના ઘડવા લીધા ત્યારથી જ તે તે દાગીનાની બરોબર તોલ ઘાટના પિતળના દાગીના તૈયાર કરવા માડ્યાં હતા, જેથી તે સોનાના દાગીના ઘરમા મૂક્યા અને પિતળના દાગીનાને ઓપી બીજે દિવસે તે યોગી શિષ્યને સોંપ્યા અને ભલામણ કરી કે–' આ દાગીના આજે પાછા અંકાવા લઈ જા અને મારૂ નામ આપી અંકાવી આવ મારૂ નામ આપતા વેંત જ તે બધા લોકો આ પિતળના જ દાગીના છે એમ એક અવાજે કહેશે, માટે તે ગમ્મત જોઈ આવ ' ચેલાએ તે જ પ્રમાણે કર્યું તો તમામ ચોકસી લોકો તે સોનીનુ નામ દેતા જ અને દાગીના દેખતાં જ બોલી ઉઠ્યા કે ' આ તો દાગીના પિતળના છે ? ચેલો બોલ્યો–' તમે બધા ખોટા છો, કાલે તો આજ દાગીનાઓને સોનાના કહેતા હતા અને આજે પિતળના થઈ ગયા ?' ચોકસી બોલ્યા–' ભાઈ ! તે દાગીના બીજા ને આ દાગીના બીજા, તુ વિશ્વાસથી છેતરાય છે માટે જરા વિચાર કર, નહી તો પસ્તાવાનો વખત આવશે એ સોની લુચ્ચાઓનો ને ધૂતારાઓનો પીર છે ' આ પ્રમાણે સત્ય કથન સાભળ્યુ, તો પણ ધૂર્ત્ત મિત્રે પોતાના જ વચન ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ બેસાડેલો હોવાથી તે સત્ય વચનને અસત્ય ગણી કોઈનુ કહેવુ ન માનતાં સોની મિત્રના જ વચનને વળગી રહી ચેલાએ પિતળના દાગીનાઓને સોનાના જ માની લીધા.

આ દૃષ્ટાંત મુજબ કુગુરુના ઠસાવેલા કુધર્મ બોધ વડે લીન બનેલા મનવાળો થવાથી સદ્ગુરુનો બોધ પ્રાપ્ત થાય છતા, પણ તેને ન સ્વીકારતા કુબોધને જ વળગી રહે કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યાનુયોગથી ગુરુની સેવા પ્રાપ્ત થઈ અને ગુરુ સમીપ જઈને બેસવાનો યોગ પણ પ્રાપ્ત થયો, તદપિ જે વખતે ધર્મનો ઉપદેશ સાભળવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય તે વખતે અંતરાયના યોગે તે ધર્મોપદેશ સાંભળવો મુશ્કેલ થઈ પડે તે વખતે ઉંઘના ઝોકાં આવે, વિકથા પ્રમાદ વગેરેમાં સમય જાય જેથી નિશ્ચિંતતાને એકાગ્રતા વડે ધર્મ વચન સાંભળી વિચારી મનન કરવાનો લાભ મળી ન શકે કદી પુણ્ય સંયોગથી ગુરુની પાસે તે બધાથી દૂર રહી ધર્મ બોલ સાભળવો ઉદય આવ્યો, તો પણ ધર્મ સંબંધી તત્ત્વની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી ઘણી જ મુશ્કેલ છે વસ્તુને વસ્તુપણે જાણવી તે કઠિન છે ધર્મબોધ મળ્યા છતા તત્ત્વ બુદ્ધિ ન આવે કારણ કે દિવસ રાત્રિ શૃંગારાદિ રસપ્રધાન એવી કથા, **ભાષાગ્રંથ, અનંગરંગ, કોકશાસ્ત્ર** વગેરે શૃંગાર રસ પ્રધાન ગ્રંથો વાચવામાં, સાભળવામા લીન રહેવુ સારૂં લાગે, એથી ધર્મોપદેશવાળી કથાઓ સાભળી તેમાથી શૃંગાર, હાસ્ય, રૌદ્ર, વીરરસ

ગ્રહણ કરે, પણ શાંતરસ ગ્રહણ ન કરે, તો તેથી પણ આત્મગુણ પ્રાપ્ત થવા પામતો નથી કદાપિ કાળે મહત્ પુણ્યના યોગથી દેશના શ્રવણ કરી ધર્મતત્વ ગ્રહણ કર્યું, પરંતુ હે સુજનો! તત્ત્વની વાત પર સદ્દહણા-પૂર્ણ પ્રતીતિ આવવી ઘણી જ દુર્લભ છે, કેમકે કેટલાક શ્રોતાઓ પોતાનું ડહાપણ વાપરી કહેશે કે-ગુરુ આમ કહે છે, પરંતુ મેં જે વાત ગ્રહણ કરી છે તે આ પ્રમાણે જ હોવી જોઈએ અથવા હું સમજું છુ-એમ કહી ગીતાર્થ ગુરુના વચન તરફ દરકાર ન રાખે, અને કેટલાક શ્રોતાઓ તો ડામાડોળમાં પડી ગર્વમાં ઘેરાઈ ગુરુ વચન પર વિશ્વાસ ન રાખતા આમ હશે કે તેમ હશે?! એવી ભ્રમણામાં જ મસ્ત રહેવાથી શ્રદ્ધા વિમુખ રહે છે —૬ થી ૧૦

આપ વિચારે પામીયે, કહો તત્ત્વ તણો કિમ અંત રે;
આલસુઆ ગુરુ શિષ્યનો, ઈહાં ભાવ જો મન વૃત્તાંત રે. ઈ૦ સંવેગ૦ ૧૧
ખઠર છાત્ર ગજ આવતાં, જિમ પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત વિચાર રે;
કરે ન તેહથી ઉગરે, તેમ આપ મતિ નિરધાર રે. તે૦ સંવેગ૦ ૧૨
આગમ ને અનુમાનથી, વલી ધ્યાન રસ ગુણ ગેહ રે;
કરે જે તત્ત્વ ગવેષણા, તે પામે નહિ સંદેહ રે. તે૦ સંવેગ૦ ૧૩
તત્ત્વ બોધ તે સ્પર્શ છે, સંવેદન અન્ય સ્વરૂપ રે;
સંવેદન વધ્યે હુઈ, જે સ્પર્શ તે પ્રાપતિ રૂપ રે. જે૦ સંવેગ૦ ૧૪
તત્વ તે દશવિધ ધર્મ છે, ખંત્યાદિક શ્રમણનો શુદ્ધ રે;
ધર્મનું મૂલ દયા કહી, તે ખંતિ ગુણે અવિરૂદ્ધ રે. તે૦ સંવેગ૦ ૧૫

અર્થ:—માટે હે શ્રોતાગણ! તમો જ કહો કે આવા આપમતિયા વિચારથી તત્ત્વની વાત કેમ પ્રાપ્ત થઈ શકે?! જ્યારે ગુરુવચનને શ્રદ્ધાપૂર્વક ગ્રહણ કરે ત્યારે જ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે, પણ જો આ શુભ છે આદરવા યોગ્ય છે, અને આ અશુભ છે ને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, એવી વાતો જ્યારે ગુર્વાદિકના મુખથી સાંભળીને ધારે ત્યારે જ તત્ત્વ પામી શકે તે સિવાય તત્ત્વ પામી શકે નહિ જ્યારે આળસને છોડી, ધર્મ શ્રવણની રૂચિ લાવી, ગુરૂમુખે શ્રીજિનવચન શ્રવણ કરી, નિસંદેહ થઇ, શંકા સમાધાન દ્વારા દૃઢ કરે ત્યારે તત્ત્વ મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય ગુરૂ અને શિષ્ય બંને જ્યારે આળસ રહિત હોય ત્યારે જ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે અહિ દૃષ્ટાંત અન્યદર્શની ગુરૂ શિષ્ય કે જે આળસુ હતા તેનુ આપે છે-એક ગુરૂને એક શિષ્યનો સંયોગ મળ્યો છે કે જે બંને આળસુ હતા, અને તે બન્ને ગામની બહાર ઝુંપડી બાંધીને રહેતા હતા. તેઓ વસ્ત્ર

રહિત છે અને ભિક્ષા માગી ઉદરપૂરતી કરે છે. પોષ મહિનાનો વખત આવી લાગતાં હીમ પડવાને લીધે બને ટાઢે ઠરવા માંડયા, પણ તે બંને આળસુ હોવાથી ઠંડીને લીધે ભિક્ષા લેવા પણ પુરૂં ફરાયું નહીં જેથી અરધા ભૂખ્યા તરસ્યા આવી આળસને લીધે ઝુંપડીમાં ન જતા જુનુ લુગડું ઓઢી મ્હોં ઢાંકી બહાર જ સૂઇ ગયા. ઢાંકયે મ્હોંએ આળસુ ગુરુ શિષ્યને પૂછવા લાગ્યો–'શિષ્ય! આજે ટાઢ ઘણી વાય છે, માટે આપણે તે ઝુંપડીમાં શિએ કે બ્હાર?!' આળસુ શિષ્યે વગર જોયે કહ્યું–'આપણે ઝુપડીની અંદર જ છિએ દરમ્યાન કોઈ કુતરૂ ટાઢને લીધે આવી પાસે સૂઈ ગયુ, તેના ઉપર ગુરુનો હાથ પડતાં શિષ્યને પૂછવા લાગ્યો.
'भो शिष्य! मम पुच्छ वर्त्तते! तदा शिष्येण चिंतितं कच्छाटिकांवरखड गृहित्वा भवान् पृच्छतीति शिष्यः प्राह भो! गुरवः तत्पुच्छ वस्त्रांतं तद्जल्पनपरेण शयने त्वया यतितव्य'
આ પ્રમાણે બેઉ જણ ઉદ્યમરહિત હોવાને લીધે ત્યા જ આખી રાત ટાઢમાં પડી રહ્યા અને પોતાની ઝુંપડીમા ગયા નહિ તેથી સવારે હીમ પડયાથી બેઉ જણ ઠરી જતાં મરણને શરણ થયા તેમ જે આળસુજનો આ પ્રમાણે ઉદ્યમને વધાવી લેતા નથી અને તે મતિ-કલ્પનાએ કોઈને પૂછે પણ નહી, ઉદ્યમ પણ ન આદરે અને તત્ત્વગવેષણા પણ ન કરે તો તે તત્ત્વ ક્યાંથી મેળવી શકે??

બીજો પણ એને જ લગતો મતિકલ્પના ઉપર દાખલો છે કોઈ એક મૂર્ખ શિષ્ય વેદીયા ઢોર જેવો વેદશાસ્ત્ર ભણેલો રસ્તામાં ચાલ્યો જતો હતો, દરમ્યાન રાજાનો ગાંડો હાથી હાથીશાળામાંથી ભાગી આવતો હોવાને લીધે માવતે કહ્યું–'ભાઈ! બધા વચમાંથી દૂર હઠી જાઓ, નહીં તો આ મદોન્મત્ત હાથી વખતે નુકસાન કરી બેમશે આવુ સાંભળી બધા લોકો તો માર્ગમાંથી હઠી ગયા, પણ પેલો વેદીયો કે જે શાસ્ત્રો તો ભણ્યો હતો તથાપિ અર્થ વિવેચનાદિથી અજાણ હતો, તે ત્યાંથી દૂર ન ખસતા મન કલ્પનાના સાગ-રમાં ડૂલવા લાગ્યો, આ હાથી માણસને મારે છે તે પ્રાપ્ત થએલાને મારે છે! કે અણુ-પામ્યાને મારે છે? જ્યારે પ્રાપ્ત થએલાને મારતો હોય તો હાથી ઉપર બેઠેલા માવતને કેમ મારતો નથી? અને જો પોતાને હાથ લાગેલા માવતને મારતો નથી અને અણુપામ્યાને મારતો હોય તો સર્વ જગતનાં લોક એને અણુપામ્યા જેવાં છે તેને કેમ મારતો નથી? આવો વિચાર કરી ત્યાં જ ઊભો રહ્યો જેથી હાથીએ સૂઢથી ઝાલી ચીરીને મારી નાખ્યો' મતલબ એ જ કે કોઈનુ કહેવુ ન માનતાં પોતાની જ મતિએ વિચાર કરતો તે ત્યાં જ ઊભો રહ્યો તેથી મરણ પામ્યો આવી જ રીતથી જે આપમતિ હોય તે હમેશાં દુખ જ પામી નરક નિગોદાદિનો ભોક્તા થાય છે, પરતુ જે મનુષ્ય ગુરુમુખથી વાત જાણી કહેલા માર્ગે વિચરે તો બેશક તત્ત્વ પામે સમસ્ત પ્રકારના જ્ઞાનવડે કરીને સહિત, જિનેશ્વર-દેવ કથિત અને ગણધરગુફિત સૂત્રો–આગમ તથા અનુમાનપ્રમાણથી એટલે આગમમા જેવી રીતે જિનેશ્વરે કહેલ છે તે તથા અનુમાનપ્રમાણ વડે તથા આદરણીય જે ધર્મ-ધ્યાન, શુકલ ધ્યાનના ચાર ચાર પાયા છે તે દ્વારા ચિતવન કરવાથી ઉત્પન્ન થએલા

ધર્મ રસ દ્વારા ગુણસ્થાનક પ્રાપ્તરૂપ જે તત્ત્વની ગવેષણા કરે તે તત્ત્વને પામી શકે છે, એમાં કશો સંદેહ નથી તત્ત્વનું જાણપણું તેને જ તત્ત્વબોધ કહેવામા આવે છે તેના બે પ્રકાર છે, તે એ કે સ્પર્શ તત્ત્વબોધ અને સંવેદન તત્ત્વબોધ તે પૈકી સ્પર્શ તત્ત્વબોધનુ સ્વરૂપ એ છે કે જે મનુષ્યને તત્ત્વશાસ્ત્રો અર્થાત્ જિનાગમ સાંભળીને શ્રીજિનેન્દ્ર પ્રરૂપિત તત્ત્વસમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિપૂર્વક–શ્રદ્ધાપૂર્વક નવ તત્ત્વ એટલે જીવ–અજીવ–પુણ્ય–પાપ–આશ્રવ–સંવર–નિર્જરા–બંધ અને મોક્ષ, એ નવે તત્ત્વો વગેરેનો અવબોધ થાય, નિર્મળ અધ્યવસાય વડે, આત્મપરિણતિ પરિપાક પણે–મન, વચન, શરીરની એકાગ્રતાની સ્થિરતા વડે–ભાવની શુદ્ધિ વડે–સદ્ગુરુના ઉપદેશ રૂપ અમૃતના યોગ વડે, સદ્દહણા શ્રદ્ધાસંયુક્ત વસ્તુ ધર્મને ગ્રહણરૂપપણે ચિત્તની જે વૃત્તિ થાય એવો જે તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શતત્ત્વબોધ કહેવાય છે અને જે શ્રદ્ધા રહિત સમ્યક્ પ્રકારે વસ્તુના સ્વરૂપને જાણપણામાં ધારે તે સંવેદન તત્ત્વબોધ કહેવાય છે કારણ કે સંવેદન તત્ત્વબોધ વાંઝણી સ્ત્રી સરખો હોવાથી કશુ ફળ આપી શકતો નથી, પણ સ્પર્શતત્ત્વ બોધ તો પ્રાપ્તિરૂપ ફળદાયી છે, માટે સંવેદનનો ત્યાગ કરી સ્પર્શને અંગિકાર કરવો હવે પરમતત્ત્વરૂપ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે તે કહે છે—ખંતિ–ક્ષમા ગુણ તે ક્રોધ ઉપર વિજય મેળવવો ૧, માર્દવ નિરાભિમાનતા ગુણ તે માનનો પરિત્યાગ કરવો ૨, આર્જવ નિષ્કપટતા ગુણ તે માયા કપટનો ત્યાગ કરવો ૩, નિર્લોભતા ગુણ તે લોભને તિલાંજલિ દેવી ૪, તપગુણ તે છ બાહ્ય ને છ અભ્યંતર એમ બારે ભેદનો તપ કરવો ૫, સંયમગુણ તે સત્તર પ્રકાર વડે સંયમ પાળવુ ૬, સત્યવક્તા ગુણ તે ચારે નિક્ષેપા વડે સાચુ બોલવુ ૭, શૌચગુણ તે ભાવશૌચાદિ ૮, અકિંચનત્વ તે પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ ૯, અને બ્રહ્મચર્ય ગુણ તે અઢાર ભેદયુક્ત બ્રહ્મચર્ય ૧૦, આ દશ ભેદથી અલંકૃત ધર્મનુ સેવન કરવામા આવેથી દેવ–મનુષ્ય–તિર્યંચ–નરક એ ચારે ગતિરૂપ ભવભ્રમણનો અંત કરી પાંચમી મોક્ષ ગતિ પમાડે છે હવે તે ધર્મનું મૂળ દયા છે એથી ધર્મનુ મૂળ દયા કહેવામા આવે છે અને જ્યા દયા નથી ત્યા ધર્મ નથી દશ પ્રકારના ધર્મમા પહેલા ક્ષમાની ગણના છે તે એટલા જ માટે કે જ્યારે ક્રોધનો પરાજય કરવામા આવે ત્યારે જ ક્ષમાગુણ પ્રકટ થાય છે અને જ્યારે ક્ષમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે સાથે દયા હોય છે જ, તે માટે દયામય ધર્મ છે એ પ્રથમ યતિધર્મ છે

—૧૧ થી ૧૫

વિનયને વશ છે ગુણ સવે, તે તો માર્દવને આયત્ત રે;
જેહને માર્દવ મન વસ્યો, તેણે સવિ ગુણ સંપત્ત રે. તે૦ સં૦ ૧૬

આર્જવ વિણ નવિ શુદ્ધ છે, નવિ ધર્મ આરાધે અશુદ્ધ રે;
ધર્મ વિના નવિ મોક્ષ છે, તેણે ઋજુ ભાવી હોય બુદ્ધ રે. તે૦ સં૦ ૧૭

દ્રવ્યોપકરણ દેહનાં, વલી ભકત પાન શુચિ ભાવ રે;
ભાવ શૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવ રે. તિ૦ સં૦ ૧૮

પંચાશ્રવથી વિરમીયે, ઇંદ્રિય નિગ્રહી જે પંચ રે;
ચાર કષાય ત્રણ દંડ જે, તજીયે તે સંજમ સંચ રે. ત૦ સં૦ ૧૯

બાંધવ ધન ઇંદ્રિયસુખ તણો, વલિ ભય વિગ્રહનો ત્યાગ રે;
અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગ રે. જે૦ સં૦ ૨૦

અર્થઃ—યતિ ધર્મનો બીજો ભેદ નિરાભિમાનતા ગુણ છે તે ગુણ જ્યારે અહ-કાર–દ્રોહ–મત્સર–ઈર્ષ્યા વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે પણ તે ગુણ વિનયને આધિન રહેલ છે, કેમકે અભિમાનનો ત્યાગ થાય તો જ નમ્રતાપણુ–વિનય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્યારે વિનય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ દેવ–ગુરુ–ધર્મ એ રત્નત્રયી ફળદાયક નીવડે છે જે જે ગુણો છે તે તે બધા વિનયની પ્રાપ્તિથી જ પ્રાપ્ત થઇ સર્વગુણસંપન્ન થવાય છે મતલબ એ જ કે વિનય વિના કોઈ પણ ગુણ કોઇને પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, તેમ સર્વોત્તમ કરણી કરવામા આવે છતા પણ જો તેમા વિનયને સંભાળવામાં ન આવે તો તે તમામ કરણીઓ શૂન્ય જેવી ગણાય છે, માટે જ માર્દવ ગુણ માનનો ત્યાગ કરવાથી અવશ્ય પ્રકટ થાય છે યતિ ધર્મનો ત્રીજો ભેદ સરલતાપણુ છે, તે સરલતાગુણ જ્યારે કુટિલતા–વાકાઈ–કપટપણુ ઈત્યાદિ માયાના ઘરનુ નિકંદન કરવામા આવે ત્યારે જ પ્રકટ થાય છે, કેમકે જ્યા લગી કુટિલતા–કપટ વગેરે હોય છે ત્યા લગી સરલતા–નિષ્ક-પટતા ગુણ પ્રકટ થવા જ પામતો નથી તેમ જ સરલતા વગર ધર્મની પણ શુદ્ધિ થતી નથી,–કપટથી કરવામા આવનારી ધર્મકરણી અશુદ્ધ જ ગણાય છે જ્યાં લગી આર્જવતા નથી ત્યા લગી શુદ્ધ ધર્મનુ આરાધન થઈ જ શકતુ નથી અને શુદ્ધ ધર્મના આરાધન વગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, માટે જ આત્માના બળવત્તરપણા વડે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મળ આત્માના યોગે કુટિલતાદિ દોષત્યાગ કરી આર્જવગુણ, ધર્મની પુષ્ટિ કરી શકે છે યતિધર્મનો ચોથો ભેદ શૌચ ગુણ છે તેના બે ભેદ છે—એક દ્રવ્યશૌચ અને બીજો ભાવશૌચ તે પૈકી દ્રવ્યશૌચ એ કહેવાય છે કે શરીરનાં દ્રવ્યોપકરણ જે હાથ પગ આગળીઓ વગેરે છે તે બધા દેહના દ્રવ્યોપકરણ, તથા પુસ્તક વસ્ત્ર પાત્રાદિ, કિંવા આહારપાણી વગેરેને (રાગ રહિત–બેતાળીશ દોષ વગરના આહાર વગેરેને) ગ્રહણ કરવો તે, અને ભાવશૌચ એ કહેવાય છે કે જે રીતથી આત્માના પવિત્ર અધ્યવસાય ધારણ કરવાવડે મનની કષાયલ્હેરો વગેરેથી રહિત શુદ્ધ વૃદ્ધિ પામતી ધારાએ ભાવશૌચ પ્રકટ થાય છે તે ભાવશૌચ અચળ રહી શકે તેવી રીતે તેને અંગિકાર કરવો, એટલે જેમ જેમ

ચિત્ર ૧૭૯ રાજ્યાભિષેક સમયે લોકોનો આનંદ (પાનુ ૨૧૪)

દ્રવ્યોપકરણુ દેહનાં, વલી ભકત પાન શુચિ ભાવ રે;
ભાવ શૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવ રે. તિ૦ સં૦ ૧૮

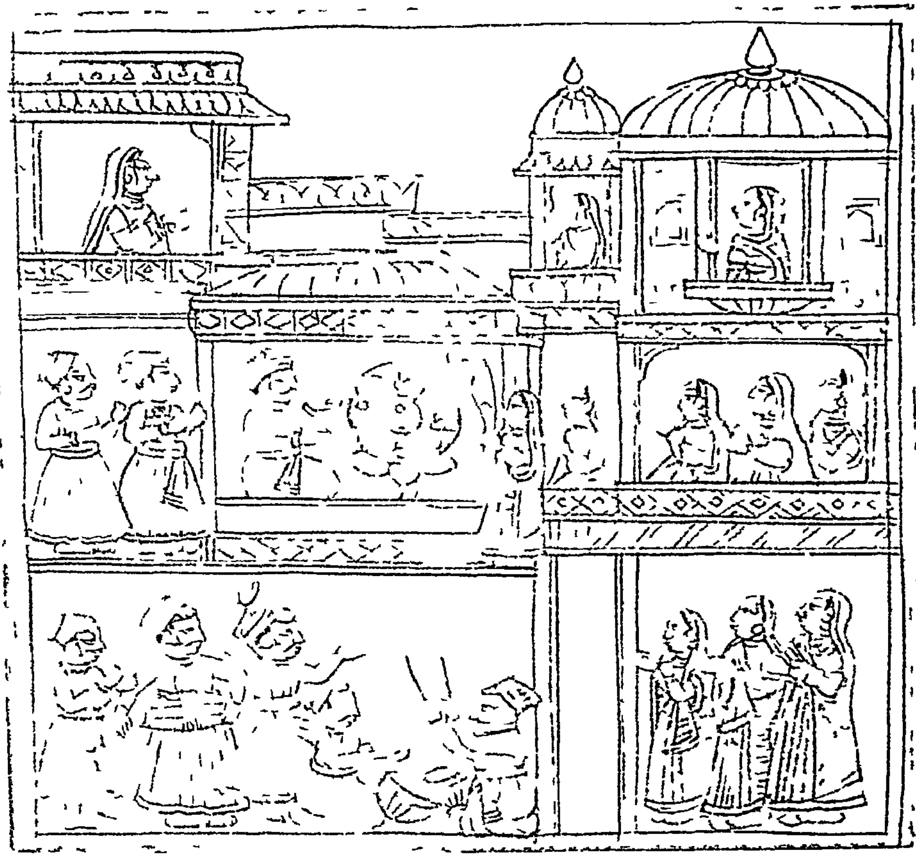
પંચાશ્રવથી વિરમીયે, ઇંદ્રિય નિગ્રહી જે પંચ રે;
ચાર કષાય ત્રણુ દંડ જે, તજીયે તે સંજમ સંચ રે. ત૦ સં૦ ૧૯

બાંધવ ધન ઇંદ્રિયસુખ તણો, વલિ ભય વિગ્રહનો ત્યાગ રે;
અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગ રે. જે૦ સં૦ ૨૦

અર્થ:—યતિ ધર્મનો બીજો ભેદ નિરાભિમાનતા ગુણ છે તે ગુણ જ્યારે અહંકાર–દ્રોહ–મત્સર–ઈર્ષ્યા વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે પણ તે ગુણ વિનયને આધિન રહેલ છે, કેમકે અભિમાનનો ત્યાગ થાય તો જ નમ્રતાપણુ–વિનય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્યારે વિનય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ દેવ–ગુરુ–ધર્મ એ રત્નત્રયી ફળદાયક નીવડે છે જે જે ગુણો છે તે તે બધા વિનયની પ્રાપ્તિથી જ પ્રાપ્ત થઇ સર્વગુણસંપન્ન થવાય છે મતલબ એ જ કે વિનય વિના કોઈ પણ ગુણ કોઇને પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, તેમ સર્વોત્તમ કરણી કરવામા આવે છતા પણ જો તેમા વિનયને સંભાળવામાં ન આવે તો તે તમામ કરણીઓ શૂન્ય જેવી ગણાય છે, માટે જ માર્દવ ગુણ માનનો ત્યાગ કરવાથી અવશ્ય પ્રકટ થાય છે. યતિ ધર્મનો ત્રીજો ભેદ સરલતાપણુ છે, તે સરલતાગુણ જ્યારે કુટિલતા–વાકાઈ–કપટપણુ ઈત્યાદિ માયાના ઘરનુ નિકંદન કરવામા આવે ત્યારે જ પ્રકટ થાય છે, કેમકે જ્યા લગી કુટિલતા–કપટ વગેરે હોય છે ત્યા લગી સરલતા–નિષ્કપટતા ગુણ પ્રકટ થવા જ પામતો નથી તેમ જ સરલતા વગર ધર્મની પણ શુદ્ધિ થતી નથી,–કપટથી કરવામા આવનારી ધર્મકરણી અશુદ્ધ જ ગણાય છે જ્યાં લગી આર્જવતા નથી ત્યા લગી શુદ્ધ ધર્મનુ આરાધન થઈ જ શકતુ નથી અને શુદ્ધ ધર્મના આરાધન વગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, માટે જ આત્માના બળવત્તરપણા વડે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મળ આત્માના યોગે કુટિલતાદિ દોષત્યાગ કરી આર્જવગુણ, ધર્મની પુષ્ટિ કરી શકે છે યતિધર્મનો ચોથો ભેદ શૌચ ગુણ છે તેના બે ભેદ છે—એક દ્રવ્યશૌચ અને બીજો ભાવશૌચ. તે પૈકી દ્રવ્યશૌચ એ કહેવાય છે કે શરીરના દ્રવ્યોપકરણ જે હાથ પગ આગળીઓ વગેરે છે તે બધા દેહના દ્રવ્યોપકરણ, તથા પુસ્તક વસ્ત્ર પાત્રાદિ, કિવા આહારપાણી વગેરેને (રાગ રહિત–બેતાળીશ દોષ વગરના આહાર વગેરેને) ગ્રહણ કરવો તે, અને ભાવશૌચ એ કહેવાય છે કે જે રીતથી આત્માના પવિત્ર અધ્યવસાય ધારણ કરવાવડે મનની કષાયલ્હેરો વગેરેથી રહિત શુદ્ધ વૃદ્ધિ પામતી ધારાએ ભાવશૌચ પ્રકટ થાય છે તે ભાવશૌચ અચળ રહી શકે તેવી રીતે તેને અંગિકાર કરવો', એટલે જેમ જેમ

ચિત્ર ૧૭૯ રાજ્યાભિષેક સમયે લોકોનો આનંદ (પાનુ ૨૧૪)

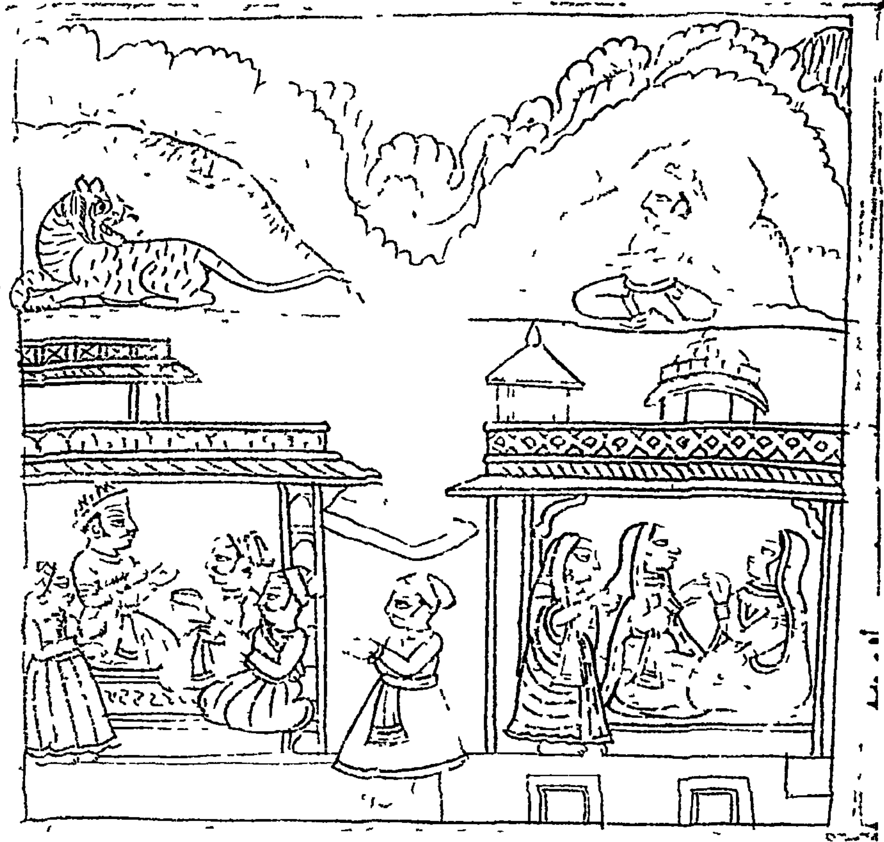

ચિત્ર ૧૮૦ સિદ્ધચક્રની પૂજા કરતો શ્રીપાલ (પાનું ૪૨૬)

ચિત્ર ૧૮૧ શ્રી ઋષભદેવનુ દેરાસર (પાનુ •૧૬)

ચિત્ર ૧૮૨ મહાદેવજીના મસ્તક ઉપર ગગાધારા અને વિષ્ણુનો સમુદ્રમા વાસ (પાનુ ૨૧૭)

ચિત્ર ૧૮૩ અગમ્ય સ્થાનમા ધ્યાન ધરતો શ્રીપાલ (પાન ૨૧૬)

ભાવશૌચ વધે તેમ તેમ યતિધર્મ વધે અને યતિધર્મ વધવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ સ્હેલી થઈ રહેશે, માટે શૌચધર્મ આદરવો યતિધર્મનો પાંચમો ભેદ સંયમગુણ છે તે સંયમ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ આશ્રવ તેનાથી દૂર રહેવામા આવે તો જ ધર્મપ્રાપ્તિની સફળતા હાથ લાગે છે એ પાંચ આશ્રવ અનાદિકાળથી આત્માની સાથે જ રહેનારા હોવાથી પાપોપચિત્તપણે દુષ્ટ ગતિ દેનારા છે તે પંચાશ્રવ, તથા, સ્પર્શેંદ્રિય, રસેંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેંદ્રિય એ પાચે ઈન્દ્રિયોનું દમન કરવુ, તેમ જ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કષાયને ત્યજી દેવા અને મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ, એ ત્રણે દંડને તિલાજલિ દેવી, ત્યારે આ સત્તર પ્રકાર દૂર કરવામાં આવે ત્યારે આત્માની અંદર સંયમ સ્થિર થઇ શકે છે જો સત્તરમાથી એક પણ હોય તો સંયમ પણ મલીનતાવંત જ રહે છે, માટે સત્તરે ગુણોને પ્રગટે તેનો સંચય મોક્ષાર્થિએ કરવો હવે યતિધર્મનો છઠ્ઠો ભેદ મુક્તિગુણ છે તે ભાઈ, મા, બાપ, બહેન, સંતતિ વગેરે તથા સોના, રૂપા, ઘર, હાટ, પ્રમુખ વળી, ઈંદ્રિયસુખ તે ખાવાપીવા તથા સોના, રૂપા, ઘર, હાટ, પ્રમુખ વળી ઈંદ્રિયસુખ તે ખાવાપીવા તથા વસ્ત્રદાગીના વગેરેનો વિલાસ, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે સર્વ ઈંદ્રિયસુખનો તથા આલોક પરલોક આજીવિકા વગેરે સાતે ભયનો કલેશ–વિષાદ–ઈર્ષ્યાનો અને જગતમાં હું જ ડાહ્યો–ધનવાન–સુખિયો–જ્ઞાની છુ તે અહંકાર, તેમ જ આ બધુ મ્હારૂ જ છે તે મમકારનો ત્યાગ કરે તેને જ મહા ભાગ્યવંત સમજવો, જ્યાં સુધી એ બધાઓનો ત્યાગ ન થાય ત્યાં લગી સંસારચક્રનો અંત આવતો નથી, જેથી તેનો ત્યાગ કરી નિર્લોભતા ગુણ અંગિકાર કરવો —૧૬ થી ૨૦

અવિસંવાદન જોગ જે, વલિ તન મન વચન અમાય રે;
સત્ય ચતુર્વિધ જિન કહ્યો, બીજે દર્શને ન કહાય રે. બી૦ સં૦ ૨૧
ષડ્‌વિધ બાહિર તપ કહ્યું, અભ્યંતર ષડ્‌વિધ હોય રે;
કર્મ તપાવે તે સહી, પડિસોઅ વૃત્તિ પણ જોય રે. ૫૦ સં૦ ૨૨
દિવ્ય ઔદારિક કામ જે, કૃત અનુમિત કારિત ભેદ રે;
યોગ ત્રિકે તસ વર્જવું, તે બ્રહ્મ હરે સવિ ખેદ રે. યો૦ સં૦ ૨૩
અધ્યાતમવેદી કહે, મૂર્ચ્છા તે પરિગ્રહ ભાવ રે;
ધર્મ અકિંચનને ભણ્યો, તે કારણ ભવજલ નાવ રે. તે૦ સં૦ ૨૪

અર્થ:—યતિધર્મનો સાતમો સત્ય ગુણ છે જેની અંદર કોઈ જાતનો વિરોધ વિસંવાદ ન હોય અર્થાત્ વસ્તુને વાસ્તવિક રીતે વસ્તુપણે માને તે અવિસંવાદ યોગને ધારણ કરવામા આવે, તે પહેલા પ્રકારનુ સત્ય શરીરને અકુટિલતાપણે પ્રવર્ત્તાવવુ તે

બીજા પ્રકારનુ સત્ય મનને અકુટિલતા પ્રમાણે પ્રવર્ત્તાવવુ તે ત્રીજા પ્રકારનુ સત્ય અને વચનને અકુટિલતાપણે પ્રવર્ત્તાવવુ તે ચોથા પ્રકારનુ સત્ય આ ચારે પ્રકારના સત્યને અંગિકાર કરવામા આવે. તથા ચોવીશ તીર્થંકર આદિ નામ સત્ય તેઓની લાકડા, પત્થર ધાતુ વગેરેના બિંબોની સ્થાપના કરવી, અથવા તો ચિત્ર અક્ષર આલેખવા તે સ્થાપના-સત્ય શ્રેણિક વગેરે ભાવિ કાળમા થનારા જિન તે દ્રવ્યસત્ય, અને શ્રીસીમંધર પ્રભુ વગેરે વિચરતા તીર્થંકર તે ભાવસત્ય આ પ્રમાણે ચાર નિક્ષેપા સહિત સત્ય શ્રીજિનેંદ્રે જ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે ઠાણાંગસૂત્રમાં કથેલ છે, તે સત્ય ધર્મને ગ્રહણ કરવો જૈનદર્શન સિવાય બીજા પાંચે દર્શનમાં આ વાર્તા કથન કરેલ છે જ નહી. યતિ ધર્મનો આઠમો ગુણ તપ છે તેમા પણ જઘન્યપણે નોકારશી તપ અને ઉત્કૃષ્ટપણે જાવજ્જીવ સુધી અનશન વ્રત–એમ બે તપનો સમાવેશ થાય છે બાકી રહેલ તે મધ્યમ તે તપના બાર ભેદ છે તે પૈકી છ બાહ્ય તપભેદ છે તે એ કે—જેની અંદર ખાવાપીવાનુ બિલકુલ બંધ તે અનશનતપ જે આહારના પ્રમાણમાથી એક બે ચાર કોળિયા ઓછુ ખાવુ તે ઉણોદરી તપ દ્રવ્યનો સંક્ષેપ કરવો તે વૃતિસંક્ષેપ તપ રસોનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ લોચ વગેરે પરિસહ સહવા તે કાયકલેશ તપ અને પાંચે ઈંદ્રિયોને કબજે કરવી તે સંલીનતા તપ કહેવાય છે છ અભ્યંતર તપ એ કહેવાય છે કે—ગુરુએ આપેલુ પ્રાયશ્ચિત લેવુ તે પ્રાયશ્ચિત તપ વિનય સાચવવો તે વિનય તપ ગુરુનો વૈયાવચ્ચ કરવો તે વૈયાવચ્ચ તપ સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવુ તે સજ્ઝાયતપ ધ્યાન ધરવું તે ધ્યાનતપ અને ઉપસર્ગ સહન કરવા શરીર છાડવુ તે ઉપસર્ગ તપ કહેવાય છે આ છ અભ્યંતર અને છ બાહ્ય તપ મળી બાર ભેદ થયા તે તપ દ્રવ્ય અને ભાવથી કરવો એ તપ કર્મને બાળી ભસ્મ કર-નાર હોવાથી નિશ્ચેથી પ્રતિશૌચવૃત્તિથી એટલે કે ઇંદ્રિયોને ન ગમે તેવી પ્રતિકૂળ વૃત્તિ વડે જ કરવો યોગ્ય છે યતિ ધર્મનો નવમો ભેદ બ્રહ્મચર્ય છે તે વૈક્રિય શરીર તથા ઔદારિક શરીર સંબંધી કામભોગ એ બંનેનુ કરવુ, કરાવવુ ને અનુમોદવુ એમ ગણતા છ ભેદ થાય તે એક એક ભેદને મન, વચન ને કાયા એ ત્રણ યોગ વડે ત્યાગ કરવાથી અઢાર ભેદ થાય છે તે અઢાર ભેદવાળુ સર્વ દુ ખહારક બ્રહ્મચર્યના ૧૮૦૦૦ ભાગા પણ થાય છે તે એવી રીતે કે—પૃથિવીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પ-તિકાય, બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય, ચૌરીંદ્રિય, પંચેંદ્રિય, અને અજીવ એ દશ ભેદને દશ યતિ-ધર્મ વડે ગુણતાં ૧૦૦ થાય, તે એક શ્રોતેંદ્રિયે થયા તે પાંચ ઇંદ્રિયોની સાથે ગુણતા ૫૦૦ ભેદ થયા તે એ આહારસંજ્ઞાયે થયા તેવી ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને પરિ-ગ્રહસંજ્ઞા એ ચારે ભેદથી ગુણતા ૨૦૦૦ ભેદ થયા તેને મન વચન કાયા એ ત્રણેથી ગુણતા ૬૦૦૦ ભેદ થયા, તેને કરવુ, કરાવવુ, અનુમોદવુ એ ત્રણેથી ગુણતા ૧૮૦૦૦ ભેદ થયા તે અઢાર હજાર શીલાગરથ કહેવાય છે તે રથના ધોરી થઇ યતિધર્મનો નવમો ભેદ અજુવાળવો યતિધર્મનો દશમો ગુણ અકિંચન–પરિગ્રહત્યાગ છે આત્માને–અધિકરીને

કરે તે ચોથા ગુણસ્થાનકથી માંડી ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી હોય છે, તેને અધ્યાત્મ કહે છે. તેના જે જાણકાર હોય તેને અધ્યાત્મવેદી કહેવામાં આવે છે તે અધ્યાત્મવેદીઓ કહે છે કે જે મૂર્ચ્છા છે તે જ પરિગ્રહનો ભાવ છે મતલબ કે પોતાની પાસે ખાવા પીવાનું કશુ ન મળે છતા, પણ દરેક વસ્તુની ઉપર ઈચ્છા–મમતા રાખે તે પરિગ્રહ-ધારી જ કહેવાય છે તેમ જ ધન–કુટુંબ–ઘર–વાડી–બગીચા વગેરે પોતાની પાસે વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ તેની તરફ બિલકુલ મમતા નથી, તો તે પરિગ્રહ રહિત ગણાય છે જો સત્યપણે પરિગ્રહ છતાં તેની તે ભણી ત્યાગવૃત્તિ છે તો તે અકિંચન જ છે, અને સાધુ ધર્મ તેને જ કહેલ છે માટે સંસારસાગરથી તરવા નાવ સરખા આ દશભેદવંત યતિધર્મને જ આદરવો કે જેથી શુદ્ધપણે કર્મનું શોધન થાય છે —૨૧ થી ૨૪

પાંચ ભેદ છે ખંતિના, ઉવયારવયાર વિવાગ રે;
વચન ધર્મ તિહાં તીન છે, લૌકિક દોય અધિક સોભાગ રે. લો૦ સં૦ ૨૫

અર્થ:—આ દશમાં પહેલા ક્ષમા ગુણના પાંચ ભેદ છે તે એ કે–કોઈ પણ મનુષ્યે આપણો ઉપકાર કર્યો હોય તો તે મનુષ્યના કડવાં–કઠીન વચન સહન કરવા તે ઉપકાર ક્ષમા કહેવાય છે જે મનુષ્ય આપણા કરતાં વધારે બળવાન–સત્તાવાન હોય તેથી આપણે તેને કંઈ કરી શકિયે તેમ નથી, વાસ્તે તેના બોલ સાંખી રહેવામાં જ ભૂષણ છે, નહી તો અપમાનને પ્રાપ્ત થવાશે, એમ સમજીને સામો જવાબ ન દેતાં ક્ષમાશીલ બને તે અપકારક્ષમા કહેવાય છે ક્રોધના ફળ નઠારા છે અને તેના વડે અનેક દુશ્મન ઊભા થતાં વિવિધ સંતાપ પ્રાપ્ત થાય માટે દુર્વાકય ખમી રહેવામાં જ ફાયદો છે, એમ કર્મવિપાકનો ભય રાખવામાં આવે તે વિપાકક્ષમા કહેવાય છે કઠીન વચન કહી કોઇનુ દિલ દુભવે નહીં તેમ પોતે પણ બીજાના કઠીન વચનો વડે પોતાના દિલને દુભાવે નહી, એટલે કે વચન પરિસહનો ઉપસર્ગ સહન કરે, સાવદ્ય વચન ન બોલે તે વચનક્ષમા કહેવાય છે કોઈ છેદનભેદન કરે તો પણ ચંદનને કાપતાં બ્હેરતાં બાળતાં પણ પોતાની સુગંધ છોડે નહી તેની પેઠે આત્માનો ધર્મ ક્ષમા જ છે માટે ક્ષમા જ રાખવી એમ ગજસુકુમારની પેઠે ક્ષમા ધારણ કરે, મૂળ ધર્મમાં સ્થિર રહે, તેરમા ચૌદમા ગુણસ્થાનની ઇચ્છા કરે તે ધર્મક્ષમા કહેવાય છે આ પાંચ પ્રકારની ક્ષમા પૈકી પહેલી ત્રણ પ્રકારની ક્ષમાઓ લૌકિક સુખ દેનારી છે, અને પછીની બે ક્ષમાઓ મોક્ષસુખને આપનારી છે —૨૫

અનુષ્ઠાન તે ચાર છે, પ્રીતિ ભકિત ને વચન અસંગ રે;
ત્રણ ક્ષમા છે દોયમાં, અગ્રિમ દોયમાં દોય ચંગ રે. અ૦ સંવે૦ ૨૬
વલ્લભ સ્ત્રી જનની તથા, તેહના કૃત્યમાં જૂઓ રાગ રે;
પડિક્કમણાદિક કૃત્યમાં, એમ પ્રીતિ ભક્તિનો લાગ રે. એ૦ સંવે૦ ૨૭

વચન તે આગમ આસરી, સહેજે થાયે અસંગ રે;
ચક્ર ભ્રમણ જિમ દંડથી, ઉત્તર તદભાવે ચંગ રે. ઉ૦ સંવે૦ ૨૮

વિષ ગરલ અનુષ્ઠાન છે, તદ્દહેતુ અમૃત વલિ હોય રે;
ત્રિક તજવા દોય સેવવા, એ પાંચ ભેદ પણ જોય રે. એ૦ સંવે૦ ૨૯

વિષકિરિયા તે જાણીયેં, જે અશનાદિક ઉદ્દેશ રે;
વિષ તતખિણ મારે યથા, તેમ ઇહ ભવ ફલ લેશ રે. તે૦ સંવે૦ ૩૦

અર્થ:—ક્ષમાનાં ચાર અનુષ્ઠાન એટલે ક્રિયાઓ છે ને તેના છ આવશ્યક છે એટલે શ્રાવકનું પ્રતિક્રમણ અને યતિપગામ સજ્ઝાય, અતિચાર, આલોચના વગેરે તે પડિક્કમણાવશ્યક કહેવાય તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સંબંધી કાઉસ્સગ્ગ કરવા તે કાઉસ્સગ્ગ આવશ્યક કહેવાય શક્તિ મુજબ પચ્ચખ્ખાણ કરવું તે પ્રત્યાખ્યાનાવશ્યક કહેવાય આ ત્રણે આવશ્યકની અંદર પ્રીતિ–અનુષ્ઠાન જાણવું અને સામાયિક, ચઉવિસત્થો એ બેઉ જિનવંદનાવશ્યક તથા વાંદણાં દેવાં એ ગુરુવંદનાવશ્યક એ ત્રણે આવશ્યકની અંદર ભક્તિ અનુષ્ઠાન છે આગમાનુસારે પ્રવર્ત્તવું તે વચન અનુષ્ઠાન, અને સહેજે બની શકે તે અસંગાનુષ્ઠાન કહેવાય છે આ ચારે અનુષ્ઠાનને આગળ કહેવામા આવેલી પાંચે પ્રકારની ક્ષમાઓ, પૈકી પહેલી ત્રણ ક્ષમાઓમાં પ્રીતિ અને ભક્તિ એ બન્ને અનુષ્ઠાનનો સમાવેશ છે અને પાછળની બે ક્ષમાઓમાં વચન તેમજ અસંગ અનુષ્ઠાનનો સમાવેશ થાય છે. માટે પાછળનાં બે અનુષ્ઠાન સુંદર માનીને અધિકાર કરવા અનુષ્ઠાનના લક્ષણ શું હોય તે હવે કહેવામાં આવે છે પોતાની સ્ત્રી અને પોતાની માતા એ બન્ને સ્ત્રી જાતિ છે અને બન્ને ઉપર વ્હાલ પણ હોય છે, તથાપિ તે બેઉનાં કાર્યોની અંદર જૂદા જૂદા પ્રકારનો રાગ હોય છે મતલબ કે સ્ત્રી ઉપર પ્રીતિરાગ અને માતા ઉપર ભક્તિરાગ હોય છે તે જ મુજબ પડિક્કમણ–કાઉસ્સગ્ગ, અને પચ્ચખ્ખાણ એ ત્રણ આવશ્યકમાં પ્રીતિઅનુષ્ઠાન છે, કેમકે તેઓના સંગથી આગળ વિશેષ ગુણ વધે એથી પ્રીતિરાગ હોય છે, અને સામાયિક રૂપ ચારિત્ર, ચઉવિસત્થારૂપ પ્રભુવંદન અને વાંદણારૂપ ગુરુવંદન એ ત્રણ આવશ્યકમાં ભકિતપૂર્ણ ક્રિયા છે એમ પ્રીતિ આ લોકના આશય અને ભક્તિ પરલોકની આશય હોવાથી અનુષ્ઠાનના લાગ હોય વચન અને અસંગ એ બે અનુષ્ઠાનના ખુલાસા હવે કહે છે કે જેમ કુંભારનો ચાકડો પ્રથમ દાંડાના લાગથી વેગમા ચાલી શકે છે, પણ પછીથી પોતાની મેળે સ્હેજે ફરી શકે છે, તેમ શ્રીવીતરાગ પ્રરૂપિત આગમની અંદર જેવી રીતે જ્ઞાન ક્રિયાનાં આલંબન કથેલ તેના અનુસારે આજ્ઞા મુજબ ધર્મમાં પ્રવર્ત્તન કરે તે વચનાનુષ્ઠાન સમજવું અને પાછળથી ઉત્તરકાળે તેના અભાવ વડે કોઈના આધાર વગર

પણ સહેજે આદત પડી રહેતાં જે પાંચ ક્રિયા થાય તે અસંગાનુષ્ઠાન સમજવું યતિધર્મની અંદર જે પાંચ ક્રિયા છે તે કહે છે—વિષ—ગરળ, અનુષ્ઠાન, તદ્‌હેતુ અને અમૃત એ પાંચ (ક્રિયા) છે તે પૈકી પહેલી ત્રણ ક્રિયા આદરવા લાયક નથી, પણ જાણવા યોગ્ય જ છે, કેમકે તે ચારિત્રવંતનું ચારિત્ર દગ્ધ કરી દેનાર, ભવભ્રમણા વધારનાર અને દુઃખ અર્પનાર છે તથા પાછળની બે ક્રિયાઓ આદરવા-સેવવા લાયક છે, કેમકે તેઓ મુક્તિદાતા છે એ સંબંધમાં વિસ્તાર પૂર્વક કહે છે—પહેલી વિષક્રિયા છે જે ચારિત્રવંત ખાનપાન મળવાના ઉદ્દેશને લીધે કરે એટલે કે જો હું ભણવાનો અભ્યાસ તથા ક્રિયા કરૂં તો તે મને વાંદવા આવનારના જોવામાં આવે તો તેની પ્રીતિ ભક્તિ વિશેષ વધતાં ખાનપાન વગેરે સ્હેલાઇથી પ્રાપ્ત થાય-માન વધે-વગેરેની ઇચ્છાને અવલંબી જે કંઈ ક્રિયા કરે તે ખરૂં કહીએ તો કપટ ક્રિયા જ છે, તેથી લાભ નજીવો મળે, પણ નુકશાન અપાર છે માટે એ વિષક્રિયાને વિષસંજ્ઞા એ માટે જ આપેલ છે કે જેમ વિષ-ઝેર ખાવાથી તરત મરણને વધાવી લેવું પડે છે, તેમ આવી કપટક્રિયાથી પણ દુર્ગતિને વધાવી લેવી પડે છે, કારણ મહાવ્રત ધારીને તો કપટ મહા દુર્ગતિદાતા છે

—૨૬ થી ૩૦

પરભવે ઇંદ્રાદિક ૠદ્ધિની, ઇચ્છા કરતાં ગરલ થાય રે;
તે કાલાંતર ફલ દીએ, મારે જીમ હડકિયો વાય રે. મા૦ સંવે૦ ૩૧

લોક કરે તિમ જે કરે, ઉઠે બેસે સમૂચ્છિર્મ પ્રાય રે;
વિધિ વિવેક જાણે નહીં, તે અનનુષ્ટાન કહાય રે. તે૦ સંવે૦ ૩૨

તદ્‌હેતુ તે શુદ્ધ રાગથી, વિધિ શુદ્ધ અમૃત તે જોય રે;
સકલ વિધાન જે આચરે, તે દીસે વિરલા કોય રે. તે૦ સંવે૦ ૩૩

કરણ પ્રીતિ આદર ઘણો, જીજ્ઞાસા જાણનો સંગ રે;
શુભ આગમ નિર્વિઘ્નતા, એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં લિંગ રે. એ૦ સંવે૦ ૩૪

દ્રવ્યલિંગ અનંતાં ધર્યાં, કરી કિરિયા ફલ નવિ લદ્ધ રે;
શુદ્ધ ક્રિયા તો સંપજે, પુદ્‌ગલ આવર્તને અદ્ધ રે. પુ૦ સંવે૦ ૩૫

[મારગ અનુગતિ ભાવ જે, અપુનર્બંધકતા લદ્ધ રે;
કિરિયા નવિ ઉપ સંપજે, પુદ્‌ગળ આવર્ત્ત ને અદ્ધ રે. પુ૦ સંવે૦ ૩૫]

અર્થ—તેમ જ ગરલ ક્રિયા છે તે પણ દુર્ગતિદાતા છે, તથાપિ તુરત ફળ ન

આપતાં કંઈક વખત ગયા પછી આવે છે એટલે કે—કોઇ ચારિત્રવંતના ચારિત્ર પાળતાં ચિત્તવૃત્તિમાં એવા અધ્યવસાય થાય કે સારી ક્રિયા કરૂં તો પરભવમાં ઈંદ્રની કિંવા ચક્રવર્તી વગેરેની રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય અથવા ધનધાન્ય વગેરે હાથ લાગે તે ક્રિયાને ગરળક્રિયા કહેવાય છે. તે જેમ હડકાયું જનાવર મનુષ્યને કરડે તે તરત મરણ ન આપે, પણ ત્રણ વર્ષની મુદત દરમ્યાન હડકવા થતાં મરણ આપ્યા વગર રહે નહી, તેમ ચારિત્રવંત ક્રિયા કરતાં અતિ નિયાણું કરે તે તુરત નહીં, પણ બે ત્રણ ભવની અંદર તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય, કિંતુ ચારિત્રનું ફળ મળે નહીં માટે એ પણ તજવા યોગ્ય છે તેમ જ ત્રીજી અનુષ્ઠાનક્રિયા છે તે પણ કોઈ અજ્ઞાની ચારિત્રવંત પારણાને વાસ્તે કે ગ્રહણ કરવા માટે કરે. જેમ બીજાઓ ઉઠબેસ કરે તેમ તે પણ સમૃચ્છિમની જેમ કરે, એટલે કે કોઈ ભૂખથી પીડાતો ચારિત્ર અંગિકાર કરી ભૂખ ભાગે, તેને ફક્ત ખાવાની લાલચ પૂરી પાડવાની વૃત્તિ રહે તેને લીધે જ તે ક્રિયા કરે તેથી ક્રિયા વિગલેંદ્રીની ક્રિયા જેવી પોષક ક્રિયા જાણવી કેમકે પોતાના ચિત્તમા વિધિ વિવેક કાંઇ જાણે નહિ જે આ રીતે બેસવુ, ઉઠવુ, વંદન પૂજન કરવુ, વગેરે વિધિ બિલકુલ જાણે નહિ, તેમ જ ગુરુની સામે કેવી રીતે જવુ, આવવુ, બેસવુ, ધર્માચાર્ય જ્ઞાન વગેરેનો વિનય કેવી રીતે સાચવવો? તેની પણ ગમ નહી, જેથી તે વિધિ વિવેકથી અજાણ હોવાને લીધે મન વગર લોકની દેખાદેખી ક્રિયા કરે તે નિષ્ફળ નીવડે છે, માટે એ પણ ત્યાગવા લાયક છે તદ્‌હેતુ ક્રિયા તેને કહેવામાં આવે છે કે જે ચારિત્ર અંગિકાર કરનાર શુદ્ધ વૈરાગ્યવંત ભદ્રિક પરિણામવંત હોવાને લીધે ગુરુદેશનાને સાભળી સંસારના સકળ ભાવને ક્ષણભંગુર—નાશવંત સમજી સાંસારિક સમુદાયથી વિરકત થઇ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે તે શુદ્ધ રાગ વડે વૃદ્ધિ પામતા મનોરથ સહિત ક્રિયા કરે, જો કે તેનો વિધિ શુદ્ધ ન હોય, તથાપિ અંતે વિશુદ્ધિ થાય, માટે તે ફળદાયક છે, અને પાંચમી અમૃત ક્રિયા કે જે નામ વડે જ સંજીવનરૂપ અમૃતની પ્રતીતિ આપે છે તે ક્રિયામાં તો આગમોની અંદર કહેલા શુદ્ધ વિધિસહ શુદ્ધ ચિત્ત અધ્યવસાય વડે સમસ્ત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનનો વિધિ આચરી આત્મોદ્ધાર કરનાર કોઈ વિરલા પુણ્ય શાલી જ હોય છે તે અમૃતક્રિયા તો પાચે ક્રિયાઓમા કેવળ અદ્‌ભુત ચિંતામણિ સરખી છે, કેમકે એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિથી સંસારનો અંત આવી જાય છે જેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિયુકત શુદ્ધ ભાવથી રહે છે, અને એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિ વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી હવે ક્રિયાના લક્ષણો કહે છે—જે ધર્મક્રિયા કરવામાં બહુ જ પ્રીતિ પામે, બહુ જ આદર કરે, ક્રિયાના પ્રયત્નને જાણવા સંબંધી હમેશા અભ્યાસ કરી તત્ત્વ જાણવાની વાંછના કરે—રાખે, શુદ્ધ ક્રિયાના જાણકારની સંગતિ કરે (વિકથાનો કે વિકથા કરનાર અન્યદર્શની વગેરેનો બિલકુલ સંગ ન કરે) અને જિનકથિત સ્યાદ્વાદ રચનારૂપ ઉત્તમ સિદ્ધાંતને નિર્વિઘ્નતાથી આદરે એટલે કે તમામ કામ ત્યજી ફક્ત આગમશ્રુતપથે ખપ કરે આ છ લક્ષણ ક્રિયાના છે, શુદ્ધ ક્રિયા કયારે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે વિષે કહે છે. યતિવેષની અંદર ઓઘો

મુહપત્તિ ગ્રહણ કરવારૂપ દ્રવ્યલિંગને અનંતવાર અંગિકાર કર્યાં, એટલે કે જીવે ઓઘા મુહપત્તિ અપાર વાર ધારણ કરી ને મેરૂ જેવડા મોટા ઢગલા કર્યા અને વિવિધ પ્રકારની વિશેષતાપૂર્વક ક્રિયાઓ પણ કરી, તથાપિ તે યતિવેષનુ કે ક્રિયાનુ ફળ પ્રાપ્ત કર્યું નહીં, કેમકે બોધિબીજ સમકિત મેળવ્યા વગર જે જે ક્રિયા અને વેશ અંગિકાર કરવામા આવ્યા તે તે તમામ નિષ્ફળ ગયા. શુદ્ધ ક્રિયા તો જ્યારે જીવને અર્દ્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત બાકી રહે છે, ત્યારે અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ ફક્ત સમકિતનો સ્પર્શ થાય છે મતલબ એ જ કે અર્દ્ધપુદ્ગળ પરાવર્ત્ત બાકી રહે તે વખતે શુદ્ધ ક્રિયાનું ફળ હાથ લાગે છે તે વારે અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ માત્ર સમકિતને ફરસી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત્ત સંસાર કરે તથા જેને સમકિત આવીને પાછુ જાય નહિ તેને છાસઠ સાગરોપમથી વિશેષ કાળ સંસારમા રહ્યા પછી તે જીવ મોક્ષે જાય —૩૧ થી ૩૫

અરિહંત સિદ્ધ તથા ભલા, આચારિજ ને ઉવજ્ઝાય રે;
સાધુ નાણ દંસણ ચરિ, તવ નવપદ મુગતિ ઉપાય રે. ત૦ સં૦ ૩૬

એ નવપદ ધ્યાતાં થકાં, પ્રગટે નિજ આતમ રૂપ રે;
આતમ દરિસણ જેણે કર્યું, તેણે મૂંધો ભવભય કૂપ રે. તે૦ સંવે૦ ૩૭

ક્ષણ અર્દ્ધે જે અઘ ટલે, તે ન ટલેભવની કોડી રે;
તપરયા કરતાં અતિ ઘણી, નહિં જ્ઞાન તણી છે જોડી રે. ન૦ સંવે૦ ૩૮

આતમજ્ઞાને આતમા, તે સવિ પુદ્ગલનો ખેલ રે;
ઇંદ્રજાલ કરી લેખવે, ન મિલે તિહાં દેઈ મન મેલ રે. ન૦ સંવે૦ ૩૯

જાણ્યો ધ્યાયો આતમા, આવરણ રહિત હોય સિદ્ધ રે;
આતમ જ્ઞાન તે દુઃખ હરે, એહિ જ શિવ હેતુ પ્રસિધ્ધ રે. એ૦ સંવે૦ ૪૦

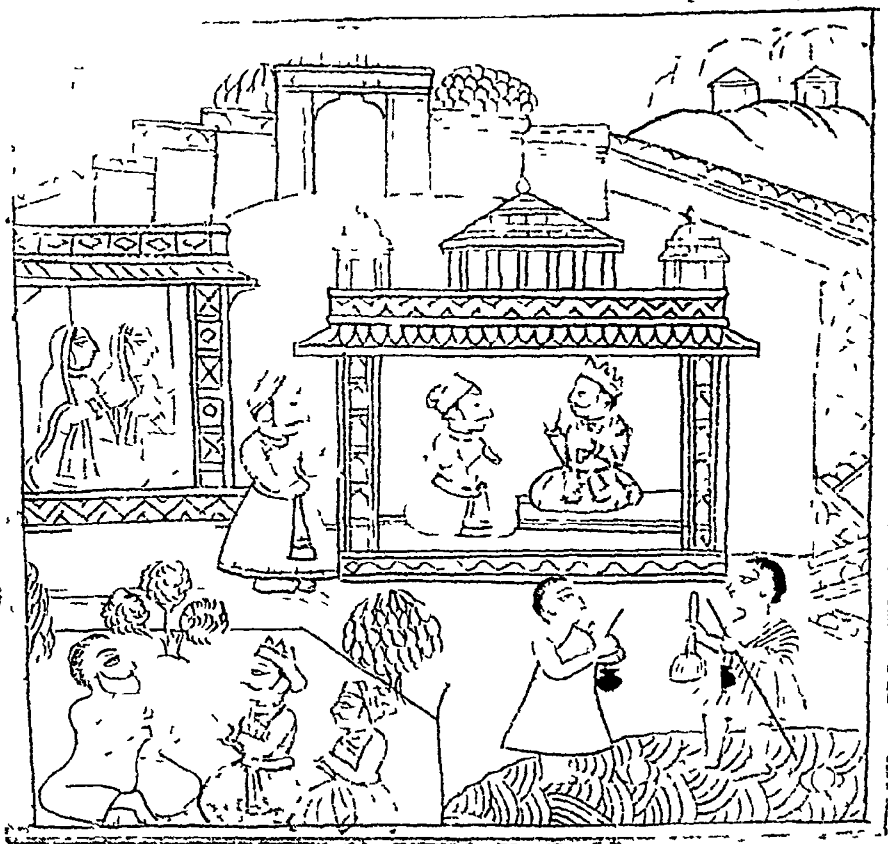
ચોથે ખંડે સાતમી, ઢાલ પૂરણ થઈ તે ખાસ રે;
નવપદ મહિમા જે સુણે, તે પામે સુજસ વિલાસ રે. તે૦ સંવે૦ ૪૧

અર્થ:—હવે મોક્ષનો ઉપાય કહે છે રાગ દ્વેષ વગેરે અંતરશત્રુનો પરાજય કરી તથા ઘનઘાતી કર્મનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન મેળવી જે અરિહંત થયા તેમનુ, આઠ કર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધ વર્યા તે સિધ્ધ ભગવાનનુ, પંચાચારને પાળવે કરી ગચ્છ નિર્વાહ કરે તે ભલા આચાર્ય મહારાજનુ, અંગોપાંગ ભણે ભણાવે ને ઉત્તમ કાર્ય કરે તે મુનિમહારાજનુ, જેના પ્રતાપ વડે વસ્તુ માત્રનુ જેવુ જોઇએ તેવુ પૂર્ણ જ્ઞાન થાય તે જ્ઞાનનુ, સમકિત

દર્શન પ્રાપ્ત થવાના હેતુ ધારણ કરે તે દર્શનનુ, આઠ કર્મના જથ્થાને ખાલી કરે તે ચારિત્રનુ, અને નિકાચિત કર્મ મેલને શોધી દૂર કરે તે તપનુ, એ નવે પદનુ એકાગ્ર મન, વચન, તનવડે ધ્યાન ધરવામા આવે તો મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે એ મોક્ષ મળવાનો ઉપાય છે એ નવપદનુ ધ્યાન ધરવાથી પોતાના આત્માનુ સ્વભાવિક સ્ફટિક રત્નવત્ ઉજ્વળ રૂપ પ્રકાશમાં આવે એટલે કે જેમ સ્ફટિક રત્ન ઉજ્વળ હોય છે છતા તેના નીચે કોઈ પણ રગનો દાગ મૂકવાથી કે રગ લગાડવાથી લાલ, પીળુ, શ્યામ દેખાય, પણ તેનો રગ વા દાગ ધોવાના પ્રયોગથી દૂર કરી દેવામા આવતાં પાછુ અસલ ઉજ્વળ સ્વરૂપ તેનુ દેખાય તેમ આત્મા નિર્મળ છતા કર્મથી લિપ્ત થવાને લીધે મલિન સસારી વિભાવી થઈ પડે, તેને નવપદધ્યાનથી કર્મ મલરહિત નિર્મળ થતા જ સ્હેજે પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ ઉજ્વળ ગુણ પ્રગટ થાય છે, તેને આત્મદર્શન કહીએ જે જીવે એ આત્મદર્શન કર્યું હોય તે જીવે સસારરૂપ કુવાને ઢાકી સસારને મર્યાદામા લાવી મૂક્યો ગણાય છે, માટે જ નવપદજીનુ હમેશા ધ્યાન કરવુ હવે જ્ઞાનનુ બહુમાન કરે છે અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા પુરુષો ક્રોડો જન્મ લગી મહાન્ કઠિન તપશ્ચર્યા કર્યા કરે, તો પણ જેટલુ પાપ ક્ષય ન કરી શકે તેટલુ પાપ જ્ઞાનીપુરૂષ શ્વાસોશ્વાસમા ક્ષય કરી શકે છે, માટે જ જગતની અદર કોઈ પણ વસ્તુ જ્ઞાનની બરોબરી કરી શકે તેમ છે જ નહી, માટે જે પ્રાણી આત્માજ્ઞાનની અદર મગ્ન થઈ સસારીદશાને વિભાવરૂપ ગણી હમેશા સ્વભાવદશામા લીન રહી આત્મરમણ કરે છે, શરીર, ધન કે ઈદ્રિયો સબધી સુખરૂપ પુદ્ગળ ખેલને ઇદ્રજાળ સરખો ગણે છે, તેને કર્મમળ લાગતો નથી, કેમકે તે ચિત્તમા વિચારે છે કે પુદ્ગળદ્વારા પુદ્ગળનુ પોષણ કરવુ તે વ્યાજબી નથી, પુદ્ગળનો ધર્મ સડવા, પડવા, વિધ્વસ પામવાનો છે તેમા હુ આસક્ત થયો એથી જ અનતાકાળ લગી ભવમા ભટક્યો, પરતુ હવે શ્રીજિનેદ્રપ્રરૂપિત અમૃતવાણી વડે મે જાણી લીધુ કે— સસાર દુખદાઈ અને બાજીગરની બાજી જેવો છે, તો તેની ઉપર રક્ત થવુ એ અજ્ઞાનીનુ કામ છે પુદ્ગળ ઉપર મમતાવત થવુ એ પણ અજ્ઞાનીનુ જ કર્ત્તવ્ય છે, જ્ઞાનીજન તો આત્મજ્ઞાનમા જ લીન રહે છે જે મનુષ્ય આત્મજ્ઞાન સાથે પૂરી પિછાણ કરી દૂધમા મળેલા પાણી અને લોઢાના ગોળામા પ્રવેશેલા અગ્નિની પેઠે તદ્રૂપ થાય, તે મનુષ્ય આઠ કર્મના આવરણ વગરનો થઈ આત્માના મૂળ ગુણો પ્રગટ કરી સિદ્ધિપદ મેળવે છે, માટે આત્મજ્ઞાનની રમણતા વડે જ સર્વ દુખહર્ત્તા થવાય છે, અને પ્રગટપણે આત્મજ્ઞાન જ મોક્ષનુ હેતુ થાય છે એ નિસદેહ છે એમ જાણીને મોક્ષાર્થિ જનોએ આત્માની પરિણતી સુધારવી એ જ સર્વ શ્રેયનુ કારણ છે **શ્રીયશોવિજયજી** મહારાજ કહે છે કે આ **શ્રીપાલ રાસ**ના ચોથા ખડની અદર સાતમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ જે માનવ, નવપદજીનો મહિમા સાભળે તે પ્રાણી રૂડા જસના વિલાસને પામે —૩૬ થી ૪૧

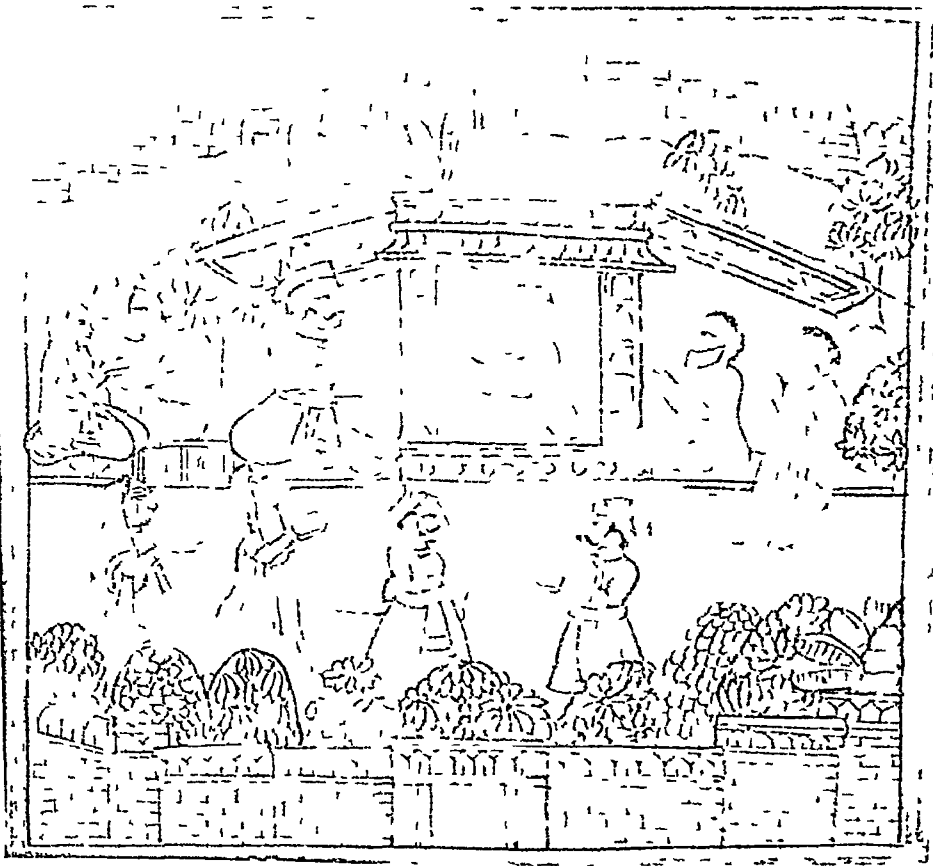
ચિત્ર ૧૮૮ મેરૂ પર્વત તથા સમુદ્રની આકૃતિ (પાનુ ૨૧૮)

ચિત્ર ૧૮૫ અજિતસેનને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું (પાનું ૨૧૯)

ચિત્ર ૧૮૬ અજિતસેન મુનિ શ્રીપાલને ધર્મોપદેશ આપે છે (પાનુ ૨૧૯)

ચિત્ર ૧૮૭ અજિતમન ગજર્ષિની ધર્મદેશના (પાનું ૭૦૫)

દોહા ૭૬

ઇણી પરે દેઈ દેશના, રહ્યો જામ મુનિચંદ;
તવ શ્રીપાલ તે વિનવે, ધરતો વિનય અમંદ. ૧

ભગવન્ ! કહો કુણ કર્મથી, બાલપણે મુજ દેહ;
મહારોગ એ ઉપનો, કુણ સુકૃતે હૂઓ છેહ. ૨

કવણ કર્મથી મેં લહી, ઠામ ઠામ બહુ રિદ્ધિ;
કવણ કુકર્મે હું પડયો, ગુણનિધિ જલનિધિ મધ્ય. ૩

કવણ નીચ કર્મે હૂઓ, ડૂંબપણો મુનિરાય;
મુઝને એ સવિ કિમ હૂઓ, કહિયે કરિ સુપસાય. ૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે મુનિરૂપ તારાગણમાં ચંદ્રમા સરખા રાજર્ષિ અજિતસેન ધર્મદેશના દઇ મૌન રહ્યા ત્યારે અતિ વિનયપૂર્વક **શ્રીપાલ** મહારાજા મુનિમહારાજશ્રીને વિનવવા લાગ્યા કે—'હે જ્ઞાનવાન્ ભગવંત ! મને બાળપણમાં જ કયા કુકર્મ પ્રસંગથી કોઢનો મહારોગ પેદા થયો હતો ? અને તે કયા જન્માંતરના સુકૃતને લીધે પાછો મટી ગયો ? હે ગુણનિધિ ! વળી ક્યા કર્મના પ્રભાવથી મેં સ્થળે સ્થળે ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ? તથા કયા કુકર્મના યોગથી હું દરિયામાં પડયો તેમ જ હે મુનિરાજ ! મેં કયા નીચકર્મ સંયોગ વડે ડૂંબનું કલંક વ્હોર્યું ? એ બધું સવિસ્તરપણે મને કૃપા કરીને ફરમાવો કે તેવું શા કારણથી થયું ?
—૧ થી ૪

ઢાળ આઠમી—સાભરીઆ ગુણ ગાવા મુજ મન હરીના રે–એ દેશી

સાંભલજો હવે કર્મવિપાક કહે મુનિ રે, કાંઈ કીધું કીધું કર્મ ન જાય રે;
કર્મવશે હોય સઘલાં સુખદુઃખ જીવને રે, કર્મથી બલિયો કો નવિ થાય રે. સાં૦ ૧

ભરતક્ષેત્રમાં નયર હિરણ્યપૂરે હૂઆ રે, મહીપતિ મોહોટો તે શ્રીકંત રે;
વ્યસન તેહને લાગ્યું આહેડા તણું રે, કાંઈ વારે વારે રાણી એકંત રે. સાં૦ ૨

રાણી તેહની જાણો સુગુણા શ્રીમતી રે, સમકિત શીલની રેખ રે;
જિન ધર્મે મતિ રૂડી કૂડી નહિ મને રે, દાખે દાખે શીખ વિશેષ રે. સાં૦ ૩

પિયુ તુઝને આહેડે જાવું નવિ ઘટે રે, જેહને કેડે છે નરકની ભીતિ રે;
ધરણી ને પરણી બે લાજે તુઝ થકી રે, માંડી જેણે જીવહિંસાની અનીતિ રે. સાં૦ ૪

મુખ તૃણ દીધે અરિ પણ મૂકે જીવતો રે, એહવો છે રૂડો ક્ષત્રિનો આચાર રે;
તૃણ આહાર સદા જે મૃગપશુ આચરે રે, તેહને મારે જે આહેડે તે ગમાર રે. સાં૦ ૫

અર્થ:—(હવે રાજર્ષિ અજિતસેન મહારાજ કર્મના વિપાક ફળ–કહે છે તે તમે સાંભળો ') "હે **શ્રીપાલ** રાજન્! જે જીવ જે કંઈ સારા કે નરસા કર્મો કરે છે તે તેણે ભોગવ્યા વગર કદી પણ જતા નથી કર્મથી કોઈ વિશેષ બળવાન નથી આ ભરત-ક્ષેત્રની અંદર હિરણ્યપુર નગરનો શ્રીકંત નામનો મોટો રાજા થયો હતો, તેને શિકાર કરવાનુ દુષ્ટ વ્યસન વળગ્યુ હતુ, તે જોઈને તેની શ્રીમતી રાણી એકાંતમા વારંવાર શિકાર નહિ કરવા વિનવતી હતી, કેમકે રાજા મિથ્યાત્વધર્મી હતો રાણી જિનધર્મ રક્ત મતિવાળી સુશીલ ને સમકિતની રેખારૂપ ગુણવંતી હોવાને લીધે વિશેષે કરીને પ્રાણપતિને પાપમાર્ગથી પાછો હઠાવવા શિખામણ દેતી હતી હે પ્રિયતમજી! આપને શિકાર કરવા જવુ વ્યાજબી જ નથી, કેમકે એ દુષ્ટ કર્મની પાછળ નરકે જવાની બ્હીક કાયમ છે, તેમ જ એ દુર્વ્યસનને લીધે હુ વિવાહિતા અને આપના કબજાની પૃથ્વી બંને આપને જોતા જ લાજિએ છિએ કેમકે જીવહિંસા રૂપ અનીતિ તમે હાથ ધરી છે ક્ષત્રિનો મુખ્ય ધર્મ એ છે કે જે શત્રુ હોય તેને મારવો છતા તે શત્રુ પણ જો મ્હોમા ઘાસનુ તરણુ લઈ સામે ઊભો રહે તો મુખમાં તૃણ લીધેલાને ન મારતા જીવતો જવા દેવો તો વિચાર કરો કે જે મૃગપશુઓ હમેશાં ઘાસનો જ આહાર કરે છે તેને જે ક્ષત્રિપુત્ર મારી નાખે છે તે ક્ષત્રિપુત્ર નહી પણ ગમારપુત્ર જ ગણવા યોગ્ય છે તેમ જ જે પ્રાણી સામે ન થતા પૂઠ બતાવી નહાશી જાય તે જીવને પણ ન મારવો એ પણ યુદ્ધવીર રાણીજાયાનો ખાસ ધર્મ છે વળી, જેના હાથમા હથિઆર–શસ્ત્ર ન હોય તેના ઉપર પણ ક્ષત્રિપુત્ર ઘા કરતા નથી એવી ઉત્તમ રાજનીતિ છે —૧ થી ૫

સસલાં નાસે પાસે નહિ આયુધ ધરે રે, રાણીજાયા બાણી તેહને કેડ રે;
જે લાગે તે આગે દુઃખ લહેશે ઘણાં રે, નાઠા શું બલ ન કરે ક્ષત્રિ વેઢ રે. સાં૦ ૬

અબલકુલાશી ઝખને નિજ દ્રુમ પીડતાં રે, ખગને મૃગને તૃણભક્ષીને દોષ રે;
હણતાં નૃપને ન હોય ઇમિ જે ઉપદિશે રે, તેણે કીધો તસ હિંસક કુલ પોષ રે. સાં૦ ૭

હિંસાની તે ખીસા સઘલે સાંભળી રે, હિંસા નવિ રૂડી કિણહી હેત રે;
આપ સંતાપે પર સંતાપે પાપીયા રે, આહેડી તે જાણો કુળમાં કેત રે. સાં૦ ૮

જાઓ રસાતલ વિક્રમ જે દુર્બલ હણે રે, એતો લેશ્યા કૃષ્ણનો ઘન પરિણામ રે;
ભૂંડી કરણીથી જગ અપજસ પામીયે રે, લીહાલો ખાતાં મુખ હોવે તે શ્યામ રે. સાં૦
એહવાં રાણીયે વયણ કહ્યાં પણ રાયને રે, ચિત્ત માંહે નવિ જાગ્યો કોઇ પ્રતિબોધ રે;
ઘન વરસે પણ નવિ ભીંજે મગસેલીયો રે, મૂરખને હિત ઉપદેશે હોય ક્રોધ રે. સાં૦ ૧૦

અર્થ:—પરંતુ આપ તો સસલાં હરિણ વગેરે પ્રાણીઓ કે જે શસ્ત્ર વગરનાં, સામે ન થતાં પૂઠ બતાવી ભાગી છૂટનારા છે તેની પાછળ પડી તેમના પ્રાણ લેવા ધનુષ પર બાણ ચડાવી બેજાન કરો છો પાપશાસ્ત્રના ધરનારા જે કોઈ રાજાને એવો પાપોપદેશ આપે છે કે—રાજાની પૃથ્વીમાં જે પાણી છે તેનો રાખનાર રાજા છે, તે પાણીની અંદર રહી જીવન ગુજારનાર મોટા મચ્છ નિર્બળ ન્હાના માછલાને ખાઈ જાય છે તેવા મચ્છોને, તથા રાજાની જમીનમા ઉગેલા ઝાડવાંને દુઃખ દેનાર પક્ષીવર્ગને, અને રાજાની જમીનમાં ઉગેલા નવા ઘાસ વગેરેને ખાઈ જનાર હરિણ વગેરે પશુઓને જાનથી મારી નાખવામા રાજાને કશુ પણ પાપ લાગતું નથી કેમકે જે રાજાના તે જળાશય, વનના વૃક્ષ, ઘાસ વગેરેનો, ધણીનો હુકમ મેળવ્યા વિના મરજી મુજબ ઉપભોગ કરનાર જળચારી, પંખીને પશુઓ રાજાના ગુન્હેગાર જ ગણાય, માટે તેમને પ્રાણદંડ દેવામાં પાપ નથી પણ ધર્મ જ છે। તેવો હિંસક ઉપદેશ દેનાર પોતાના હિંસક કુળનું જ પોષણ કરે છે વળી, છએ દર્શનવાળા હિંસાની નિંદા કરે છે એવુ સાભળીએ છિએ તેથી સિદ્ધ થાય છે કે કોઈ રીતે પણ જીવહિંસા સારી નથી અને જણાય પણ છે કે પાપી શિકારી પોતાના આત્માને સંતાપ્યા કરે છે, તેમ જ જે જીવને બેજાન કરવા ધારે છે તે જીવને પણ સંતાપ આપે છે જેથી તેવા હિંસક મનુષ્યો પોતાના કુળમા નઠારા ચિન્હ સૂચવનાર કેતુગ્રહ સરીખા કુળક્ષયકારક જ સમજવા તેમ જ જે મનુષ્ય નિર્બળ પશુઓને મારી નાખે છે તે મનુષ્યોનુ પરાક્રમ પણ રસાતળમા પેશી જાઓ। કેમકે હિંસકપણું કૃષ્ણલેશ્યાના આકરા પરિણામ રૂપ જ છે જેમ કોલસો ખાધાથી મ્હોડુ કાળુ જ થાય છે, તેમ નઠારી કરણી કરવાથી પણ જગતમા અપયશ જ પ્રાપ્ત કરાય છે આ પ્રમાણે રાણીએ હિતવચનો કહ્યા, તો પણ રાજાના ચિત્તની અંદર જરા પણ પ્રતિબોધ જાગ્યો નહી, જેવી રીતે પુષ્કળ વરસાદ વર્ષ્યા છતા પણ મગશેળિયો પથરો જરા પણ ભીંજાતો નથી, તેવી રીતે મૂર્ખને ચાહે તેટલો હિતકારી ઉપદેશ દેવામા આવે તો પણ બોધ ન થતા ઉલટો ક્રોધ પેદા થાય છે તેજ રીતે રાણીના હિતબોધથી રાજાને બોધ ન થતા ગુસ્સો પેદા થઈ આવ્યો

—૬ થી ૧૦

અન્ય દિવસે શત સાત ઉલ્લંઠે પરવર્યો રે, મૃગયા સંગી આવ્યો ગહનવન રાય રે;
સુનિ તિહાં દેખી કહે એ વ્યાધિ છે કોઢિયો રે, ઉલ્લંઠ તે મારે દેઇ ઘનઘાય રે. સાં૦ ૧૧

જિમ તાડે તે મુનિને તિમ નૃપને હૂવે રે, હાસ્ય તણો રસ મુનિ મન તે રસ શાંત રે;
કરી ઉપસર્ગને મૃગયાથી વલ્યા સાતશે રે, નૃપ સાથે તે પહોતા ઘર મન ખાંત રે. સાં૦

અન્ય દિવસ મૃગ પૂંઠે ધાયો એકલો રે, રાજા મૃગલો પેઠો નઈતટ રાન રે;
ભૂલો નૃપ તે દેખે નઈતટ સાધુને રે, બોલે નઈજલમા મુનિ ઝાલી કાન રે. સાં૦ ૧૩

કાંઈક કરૂણા આવી કઢાવ્યો નીરથી રે, ઘેર આવીને રાણીને કહી વાત રે;
સા કહે બીજાની પણ હિંસા દુઃખ દીયે રે, જનમ અનંતા દુઃખ દીયે ઋષિઘાત રે. સાં૦

રાજા ભાંખે નવિ કરસ્યું ફરી એહવું રે, વીતા કેતાએક વાસર જામ રે;
ગોખ થકી મુનિ દીઠો ફિરતો ગોચરી રે, વીસારી રાણીની શિક્ષા તામ રે. સાં૦ ૧૫

નગરી વિટાળી ભીખે કહે નૃપ વઠને રે, કાઢો બાહિર એહને ઝાલી કંઠ રે;
રાણીયે દીઠા ગોખ થકી તે કાઢતા રે, રાજાને આદેશે લાગા લંઠ રે. સાં૦ ૧૬

અર્થ:—એક વખત તે રાજા સાતસો ઉલ્લઠ–હિંસક પુરુષોની સાથે શિકાર રમવા ગહન વનની અંદર આવ્યો તે સ્થળે રોગથી પીડાતા એક જૈનમુનિ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન ધરી ઊભા હતા તેને જોઈ રાજા બોલ્યો—'આ તો રોગથી પીડાતો કોઢિયો છે' એટલુ બોલતામાં તે સાતસો ઉદ્ધતોએ તે મુનિને ઘણો જ માર માર્યો જેમ જેમ તેઓ મુનિને મારે છે તેમ તેમ રાજાના મનમા હાસ્ય ઉપજે છે અને મુનિના મનમા શાતરસ પેદા થાય છે આવી રીતે મુનિને મહા ત્રાસ આપી તે બધાએ શિકાર કરીને પાછા પોતાને મુકામે રાજી થતાં થતા આવ્યા વળી, કોઈ દિવસે તે રાજા એકલો જ શિકાર રમવા ગયો ને મૃગને જોતા જ તેણે ઘોડાને તે પાછળ દોડાવ્યો, પણ હરિણ નાસીને નદી તીરના વનમાં કયાય ભરાઈ પેઠો તેને જોતો જોતો રાજા તે વનમા ભૂલો પડયો ત્યા એક મુનિને જોયા, એટલે તે મુનિને કાન ઝાલી નદીના પાણીની અંદર ઝબોળવા લાગ્યો, છતાં થોડી વાર પછી રાજાના મનમા કંઈક દયા આવી તેથી મુનિને પાણીમાથી બહાર કાઢી પછી તે પોતાને ઘેર ગયો અને તેણે મુનિને ઉપસર્ગ કર્યાની વાત રાણીને કહી સભળાવી એટલે રાણી બોલી કે—'હે સ્વામી! બીજાની હત્યા કરીએ તે પણ દુખ દેનારી નીવડે છે, તો ઋષિની ઘાત તો અનતાભવ લગી દુખ દેનારી નીવડે એમા તો કહેવા જેવુ જ શુ છે?' તે સાંભળી રાજા પાપથી ડરીને બોલ્યો—'દેવી! હવે ફરીથી એવુ પાપ કોઈ વખત પણ નહીં કરૂ' વળી કઈક વખત ગયા બાદ એક દિવસ રાજાએ રાજમહેલના ઝરૂખામાં બેઠા બેઠા એક મુનિને ગોચરી ફરતા જોયા કે રાણીની આપેલી શિખામણ–તે પાપ ન કરવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞાને વિસરી દઈ પોતાના તોફાની પુરુષોને હુકમ કર્યો કે—'જે સામે

દેખાય છે તે ભિક્ષુક આપણા નગરને વટલાવતો ફરે છે માટે એને ગળેથી પકડી શહેરની બ્હાર કહાડી મૂકો ' આ પ્રમાણે રાજાનો હુકમ મળતા જ તે તોફાની પુરુષો મુનિની ગળચી પકડી મુનિને બ્હાર કહાડવા લાગ્યા તે બીજા ગોખમાં બેઠેલી રાણીના જોવામાં આવ્યુ —૧૧ થી ૧૬

રાણી રૂઠી રાજાને કહે શું કરો રે, પોતાનું બોલ્યું પાળો ન વચન્ન રે;
મુનિ ઉપસર્ગે સર્ગે જાવું દોહિલું રે, નરકે જાવા લાગ્યું છે તુમ મન્ન રે. સાં૦ ૧૭

નૃપ ઉપશમીયો નમિયો મુનિ તેડી ઘરે રે, રાણી ભાખે રાજા અન્નાણ રે;
મુનિ ઉપસર્ગે પાપ કર્યું ઇણે મોટકું રે, એ છૂટે તે કહિયેં કાંઈ વિન્નાણ રે. સાં૦

સજ્જન જે ભૂંડું કરતાં રૂડું કરે રે, તેહના જગમાં રહેશે નામ પ્રકાશ રે;
આંબો પત્થર મારે તેહને ફલ દીયે રે, ચંદન આપે કાપે તેહને વાસ રે. સાં૦ ૧૯

મુનિ કહે મહોટા પાતકનું શું પાલણું રે, તો પણ જો હોય એહનો ભાવ ઉલ્લાસ રે;
નવપદ જપતાં તપતાં તેહનું તપ ભલું રે, આરાધે સિદ્ધચક્ર હોય અઘનાશ રે. સાં૦

પૂજા તપ વિધિ શીખી આરાધ્યું નૃપે રે, રાણી સાથે તે સિદ્ધચક્ર વિખ્યાત રે;
ઉજમણા માંહે આઠે રાણીની સહી રે, અનુમોદે વલી નૃપનું તપ શત સાત રે. સાં૦

અર્થઃ—તે જોઇ તરત રાજા પાસે દોડી આવી રાણી ગુસ્સે થઇ કહેવા લાગી—'હે રાજન્ ! આ શુ કરવા માંડયુ છે ? પોતાનુ બોલેલું વચન પોતે પાળતા નથી એ શુ રાજબીજનુ કૃત્ય છે ! ! મુનિને ઉપસર્ગ કરનારને સ્વર્ગમાં જવુ મહા મુસ્કેલ હોય છે, અને તમારૂ મન નરકે જવા લાગ્યું છે આપનુ આ કર્તવ્ય જ સ્પષ્ટપણે તે સાબિતી આપી રહેલ છે' રાણીના આવા વચન સાંભળતાં જ રાજા શાંત થઈ તરત મુનિને પોતાની પાસે બોલાવીને તેમનાં ચરણમાં પડયો એટલે રાણી મુનિ પ્રત્યે વિનય વચન વડે કહેવા લાગી—'પ્રભો ! આ રાજા અજ્ઞાનને વશ છે જેથી મુનિ ઉપસર્ગનું મોટું પાપ બાંધ્યુ છે તો એ પાપથી મુક્ત થવાય એવો કોઈ ઉપાય આપ ફરમાવો. હમેશાં સજ્જનોની એ જ રીતિ હોય છે કે જે તેઓનુ ભૂડું કરે તેઓનું પણ તે ભલુ જ કર્યા કરે છે અને એવા સુકર્મ પ્રતાપથી જ તેવા સજ્જનોનાં આ પૃથ્વી ઉપર નામો કાયમ રહ્યા છે જેમ આંબાને કોઈ પત્થર મારે તો તે તેને મીઠી કેરીઓ આપી આનંદ આપે છે, ચંદનને જે કાપે છે, છતાં પણ તે કાપનારને પોતાની સુવાસના જ અર્પણ કરે છે રાણીનુ આવુ બોલવુ સાભળી સમપરિણામી મુનિએ કહ્યું—'બાઇ ! મહા પાપ રાજાએ કર્યું છે તે પાપ મટવા માટે શુ કહિએ ? તો પણ જો આ રાજાનો ઉલ્લાસભાવ હોય તો

જિમ તાડે તે મુનિને તિમ નૃપને હૂવે રે, હાસ્ય તણો રસ મુનિ મન તે રસ શાંત રે;
કરી ઉપસર્ગને મૃગયાથી વલ્યા સાતશે રે,નૃપ સાથે તે પહોતા ઘર મન ખાંત રે. સાં૦

અન્ય દિવસ મૃગ પૂંઠે ધાયો એકલો રે, રાજા મૃગલો પેઠો નઈતટ રાન રે;
ભૂલો નૃપ તે દેખે નઈતટ સાધુને રે, બોલે નઈજલમા મુનિ ઝાલી કાન રે. સાં૦ ૧૩

કાંઈક કરૂણા આવી કઢાવ્યો નીરથી રે, ઘેર આવીને રાણીને કહી વાત રે;
સા કહે બીજાની પણ હિંસા દુઃખ દીયે રે, જનમ અનતા દુઃખ દીયે ઋષિઘાત રે. સાં૦

રાજા ભાંખે નવિ કરસ્યું ફરી એહવું રે, વીતા કેતાએક વાસર જામ રે;
ગોખ થકી મુનિ દીઠો ફિરતો ગોચરી રે, વીસારી રાણીની શિક્ષા તામ રે. સાં૦ ૧૫

નગરી વિટાળી ભીખે કહે નૃપ વંઠને રે, કાઢો બાહિર એહને ઝાલી કંઠ રે;
રાણીયે દીઠા ગોખ થકી તે કાઢતા રે, રાજાને આદેશે લાગા લંઠ રે. સાં૦ ૧૬

અર્થ:—એક વખત તે રાજા સાતસો ઉલ્લઠ-હિંસક પુરુષોની સાથે શિકાર રમવા ગહન વનની અંદર આવ્યો તે સ્થળે રોગથી પીડાતા એક જૈનમુનિ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન ધરી ઊભા હતા તેને જોઈ રાજા બોલ્યો—'આ તો રોગથી પીડાતો કોઢિયો છે' એટલુ બોલતામાં તે સાતસો ઉદ્ધતોએ તે મુનિને ઘણો જ માર માર્યો જેમ જેમ તેઓ મુનિને મારે છે તેમ તેમ રાજાના મનમા હાસ્ય ઉપજે છે અને મુનિના મનમા શાતરસ પેદા થાય છે આવી રીતે મુનિને મહા ત્રાસ આપી તે બધાએ શિકાર કરીને પાછા પોતાને મુકામે રાજી થતા થતા આવ્યા વળી, કોઈ દિવસે તે રાજા એકલો જ શિકાર રમવા ગયો ને મૃગને જોતા જ તેણે ઘોડાને તે પાછળ દોડાવ્યો, પણ હરિણ નાસીને નદી તીરના વનમાં ક્યાય ભરાઈ પેઠો તેને જોતો જોતો રાજા તે વનમા ભૂલો પડચો ત્યા એક મુનિને જોયા, એટલે તે મુનિને કાન ઝાલી નદીના પાણીની અંદર ઝબોળવા લાગ્યો, છતા થોડી વાર પછી રાજાના મનમા કંઈક દયા આવી તેથી મુનિને પાણીમાથી બહાર કાઢી પછી તે પોતાને ઘેર ગયો અને તેણે મુનિને ઉપસર્ગ કર્યાની વાત રાણીને કહી સંભળાવી એટલે રાણી બોલી કે—'હે સ્વામી! બીજાની હત્યા કરીએ તે પણ દુઃખ દેનારી નીવડે છે, તો ઋષિની ઘાત તો અનંતાભવ લગી દુઃખ દેનારી નીવડે એમા તો કહેવા જેવુ જ શુ છે?' તે સાંભળી રાજા પાપથી ડરીને બોલ્યો—'દેવી! હવે ફરીથી એવુ પાપ કોઇ વખત પણ નહી કરૂ' વળી કંઈક વખત ગયા બાદ એક દિવસ રાજાએ રાજમહેલના ઝરૂખામાં બેઠા બેઠા એક મુનિને ગોચરી ફરતાં જોયા કે રાણીની આપેલી શિખામણ–તે પાપ ન કરવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞાને વિસરી દઈ પોતાના તોફાની પુરુષોને હુકમ કર્યો કે—'જે સામે

દેખાય છે તે ભિક્ષુક આપણા નગરને વટલાવતો ફરે છે માટે એને ગળેથી પકડી શહેરની બ્હાર કહાડી મૂકો ' આ પ્રમાણે રાજાનો હુકમ મળતાં જ તે તોફાની પુરુષો મુનિની ગળચી પકડી મુનિને બ્હાર કહાડવા લાગ્યા તે બીજા ગોખમાં બેઠેલી રાણીના જોવામાં આવ્યું —૧૧ થી ૧૬

રાણી રૂઠી રાજાને કહે શું કરો રે, પોતાનું બોલ્યું પાળો ન વચન્ન રે;
મુનિ ઉપસર્ગે સર્ગે જાવું દોહિલું રે, નરકે જાવા લાગ્યું છે તુમ મન્ન રે. સાં૦ ૧૭

નૃપ ઉપશમીયો નમિયો મુનિ તેડી ઘરે રે, રાણી ભાખે રાજા અન્નાણ રે;
મુનિ ઉપસર્ગે પાપ કર્યું ઇણે મોટકું રે, એ છૂટે તે કહિયેં કાંઈ વિન્નાણ રે. સાં૦

સજ્જન જે ભૂંડું કરતાં રૂડું કરે રે, તેહના જગમાં રહેશે નામ પ્રકાશ રે;
આંબો પત્થર મારે તેહને ફલ દીયે રે, ચંદન આપે કાપે તેહને વાસ રે. સાં૦ ૧૯

મુનિ કહે મહોટા પાતકનું શું પાલણું રે, તો પણ જો હોય એહનો ભાવ ઉલ્લાસ રે;
નવપદ જપતાં તપતાં તેહનું તપ ભલું રે, આરાધે સિદ્ધચક્ર હોય અઘનાશ રે. સાં૦

પૂજા તપ વિધિ શીખી આરાધ્યું નૃપે રે, રાણી સાથે તે સિદ્ધચક્ર વિખ્યાત રે;
ઉજમણા માંહે આઠે રાણીની સહી રે, અનુમોદે વલી નૃપનું તપ શત સાત રે. સાં૦

અર્થઃ—તે જોઇ તરત રાજા પાસે દોડી આવી રાણી ગુસ્સે થઇ કહેવા લાગી— 'હે રાજન્ ! આ શુ કરવા માંડયુ છે ? પોતાનુ બોલેલું વચન પોતે પાળતા નથી એ શું રાજબીજનુ કૃત્ય છે ! ! મુનિને ઉપસર્ગ કરનારને સ્વર્ગમાં જવું મહા મુશ્કેલ હોય છે, અને તમારૂ મન નરકે જવા લાગ્યુ છે આપનુ આ કર્તવ્ય જ સ્પષ્ટપણે તે સાબિતી આપી રહેલ છે' રાણીના આવા વચન સાંભળતાં જ રાજા શાંત થઈ તરત મુનિને પોતાની પાસે બોલાવીને તેમનાં ચરણમાં પડચો એટલે રાણી મુનિ પ્રત્યે વિનય વચન વડે કહેવા લાગી—'પ્રભો ! આ રાજા અજ્ઞાનને વશ છે જેથી મુનિ ઉપસર્ગનું મોટું પાપ બાંધ્યુ છે તો એ પાપથી મુક્ત થવાય એવો કોઈ ઉપાય આપ ફરમાવો હમેશાં સજ્જનોની એ જ રીતિ હોય છે કે જે તેઓનું ભૂડું કરે તેઓનું પણ તે ભલું જ કર્યા કરે છે અને એવા સુકર્મ પ્રતાપથી જ તેવા સજ્જનોનાં આ પૃથ્વી ઉપર નામો કાયમ રહ્યા છે જેમ આંબાને કોઈ પત્થર મારે તો તે તેને મીઠી કેરીઓ આપી આનંદ આપે છે, ચદનને જે કાપે છે, છતાં પણ તે કાપનારને પોતાની સુવાસના જ અર્પણ કરે છે. રાણીનુ આવુ બોલવુ સાભળી સમપરિણામી મુનિએ કહ્યુ—'બાઇ ! મહા પાપ રાજાએ કર્યું છે તે પાપ મટવા માટે શુ કહિએ ? તો પણ જો આ રાજાનો ઉલ્લાસભાવ હોય તો

કહુ છુ કે—'નવપદજીનો જાપ જપવાથી તથા તેમનો તપ આદરવાથી–ઉત્તમોત્તમ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનુ આરાધન કરવાથી તમામ પાપ નાશ થઇ જાય તેમ છે, માટે ઇચ્છા હોય તો તેનુ આરાધન કરો ' આ પ્રમાણે મુનિનુ બોલવુ થતા જ ગણીએ તે તપ આરાધનનો તમામ પૂજન તથા વિધિ વગેરે મુનિશ્રી પાસેથી જાણીને બનેએ પ્રગટપણે તે તપને આરાધનસહિત પૂર્ણ કરીને તે તપ સબધી ઉજમણુ પણ કર્યું તે વખતે તે રાણીની આઠ સખીઓએ અને તે સાતસો ઉલ્લઠ પુરુષોએ પણ રાજાના તપની અનુમોદના કરી. —૧૭ થી ૨૧

અન્ય દિવસ તે ગયા સિંહનૃપ ગામડે રે, ભાંજી તે વલીયા લેઈ ગોવગ્ગ રે;
કેડે કરીને સિંહ માર્યા તે મરી રે, કોઢી હૂઆ ખત્રી મુનિ ઉવસગ્ગ રે. સાં૦ ૨૨

પુણ્ય પ્રભાવે રાજા હૂઓ શ્રીકંત તું રે, શ્રીમતી રાણી મયણાસુંદરી તુજ્જ રે;
કુષ્ઠિપણું જલમજ્જન ડૂંબપણું તુમ્હે રે, પામ્યું એ મુનિ આશાતના ફલ ગુજ્જ રે.
સાં૦ ૨૩

સિદ્ધચક્ર શ્રીમતી વયણે આરાહિયું રે, તેહથી પામ્યો સઘલી ઋદ્ધિ વિશેષ રે;
આઠ સખી રાણીનું તપ અનુમોદિયું રે, તેણે તે લઘુદેવી હૂઈ તુઝ શુભ વેષ રે. સાં૦

સાપ ખાઓ તુઝ આઠમીયેં કહ્યું શોકયને રે, તેણે સાપે દંસી ન ટલે પાપ રે;
ધર્મ પ્રશંસા કરી રાણા હૂઆ તે સાતશે રે, ઘાતવિધુર તે સિંહ લીયે વ્રત આપ રે. સાં૦

માસ અણસણે અજિતસેન તે હું હૂઓ રે, બાલપણે તુજ રાજ્ય હર્યું તે રાણ રે;
બાંધી પૂરવ વૈરે તુઝ આગલ ધરે રે, પૂરવ અભ્યાસે મુઝ આવ્યું નાણ રે. સાં૦ ૨૬

જાતિ સંભારી સંયમ ગ્રહી લહી ઓહિને રે, ઈહાં આવ્યો જેણે જેવાં કીધાં કર્મ રે;
તેહને તેહવાં આવ્યાં ફલ સુખ દુઃખ તણા રે, સદ્ગુરૂ પાખે જાણે કુણ એ મર્મ રે. સાં૦

ચોથે ખંડે ઢાલ હૂઈ એ આઠમી રે, એહમાં ગાયો નવપદ મહિમા સાર રે;
શ્રીજિનવિનયે સુજસ લહીજે એહથી રે, જગમાં હોવે નિશ્ચે જયજયકાર રે.
સાં૦ ૨૮

અર્થ:—હવે કોઇક દિવસે તે રાજા સાતસો ઉલ્લઠના પરિવારથી પરવર્યો સિંહરાજાના ગામ ઉપર ચડાઈ લઈ ગયો અને તે ગામમા લુટ વગેરેથી ભજવાડ કરી ગાયોના ટોળાને હાંકી પાછો ફર્યો, તેથી સિંહરાજાએ તેની પૂઠ પકડી જેથી તે સાતસો તોફાનીને

ઠાર માર્યા અને તે મરીને તપઅનુમોદનાના પ્રતાપથી ક્ષત્રિયવંશમાં પેદા થયા, પણ મુનિને ઉપસર્ગ કરવાથી તે બધા કોઢિયા થયા નવપદજીના તપ વડે પુણ્યસંચય થવાથી શ્રીકાંત રાજા આયુ પૂર્ણ થયે તુ **શ્રીપાળ** રાજા થયો અને શ્રીમતી રાણી તે તારી પત્ની મયણાસુંદરી થઈ તેમજ કોઢિયાપણું મુનિને કોઢિયો કહેવાની આશાતનાથી, તથા મુનિને પાણીમાં ઝબોળવાથી દરિયામા ડૂબવુ, તથા મુનિને બ્હાર કહાડવાથી પાછુ દરિઓ તરી પાર થવુ થયુ, અને મુનિ શાહેરને વટલાવે છે, એ ડૂબ જેવો છે વગેરે વચનો કહ્યા તે આશાતનાને લીધે ડૂબનું કલંક તમોને પ્રાપ્ત થયુ અને મુનિની તે અપરાધ સબંધી ક્ષમા માગી તેથી તે કલંક નાશ પામ્યુ તેમ જ શ્રીમતીના કહેવાથી પૂર્વજન્મમાં શ્રીનવપદજીનુ આરાધન કર્યું તથા તે જ અભ્યાસના લીધે આ ભવે પણ તેણીના કથનથી જ પુન તે તપ આરાધ્યો, તેથી તને સર્વત્ર સ્થળે સર્વ પ્રકારની વિશેષતા પૂર્વક ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ આઠ સખીઓએ તથા સાતસો ઉદ્ધંઠોએ રાણી રાજાના તપની અનુમોદના કરી તેથી તે પ્રભાવ વડે તારી યુવરાણીઓનુ પદ પામી આઠમી સખીએ પોતાની શોક્યને સાપ ખાઓ એવુ શાપવચન કહ્યુ તે પાપથી તેણી આઠમી સખીના જીવ તિલકસુંદરીને સાપનો દંસ થયો તારા ધર્મની પ્રશંસા કરવાથી સાતસો પુરુષો કોઢિયાપણુ દૂર કરી રાણાપદ પામ્યા, તારા તોફાનીઓનો મારનાર સિંહ સાતસોને તરવારને તાબે કર્યાના પાપથી બ્હીને પોતાની મેળે મુનિના વ્રત લઈ ત્યાગી થયો અને અણસણ કરી મરી હુ અજિતસેન રાજા થયો પાછલે ભવે તે મારૂ ગામ ભાગ્યુ હતું, તે વૈરને લીધે મે તારૂ રાજ્ય બાળપણમાથી જ પડાવી લીધુ અને મે સાતસો જણને માર્યા હતા તેઓએ મને તે વૈરને લીધે બાંધી તારી આગળ હાજર કર્યો હતો, માટે જે જે પાપ કરાય તે તેમાથી ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી મને પૂર્વના ચારિત્રાભ્યાસને લીધે જ્ઞાન ઉદય આવ્યુ, જેથી જાતિસ્મરણ વડે પૂર્વ ભવ જોઈ વિચારી મે સંયમ અંગિકાર કર્યું, અને તે ચારિત્ર પાળતાં પાળતા અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી હુ અહી તારી પાસે આવ્યો, જેથી જેણે જેવા કર્મ કર્યા તેણે તેવા સુખ દુ:ખના ફળ ઉદય આવતા અનુભવ્યાં કહો, સદ્‌ગુરૂ સિવાય એવા મર્મને કોણ જાણી શકે ?" (**યશોવિજયજી** મહારાજ કહે છે કે આ **શ્રીપાળ** રાસના ચોથા ખંડ અંદરની આઠમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, તેમા નવપદજીનો મહિમા ગાવામા આવ્યો છે, કે જે નવપદજીનો મહિમા ગાય તેમ જ શ્રીજિનરાજનો વિનય કરે તે સારો યશ પ્રાપ્ત કરે અને જગતમા તેનો નિશ્ચય જયજયકાર થાય

—૨૨ થી ૨૮

દોહા–૭૬

ઈમ સાંભળી શ્રીપાલ નૃપ, ચિંતે ચિત્ત મઝાર;
અહો અહો ભવ નાટકે, લહિયે ઇસ્યા પ્રકાર. ૧

કહે ગુરૂ પ્રતે હવણાં નથી, મુજ ચારિત્રની સત્તિ;
કરી પસાય તિણે ઉપદીસો, ઉચિત કરણ પડિવત્તિ. ૨

વલતું મુનિ ભાખે નૃપતિ, નિશ્ચય ગતિ તું જોય;
કરમ ભોગ ફલ તુઝ ઘણું, ઇહ ભવ ચરણ ન હોય. ૩

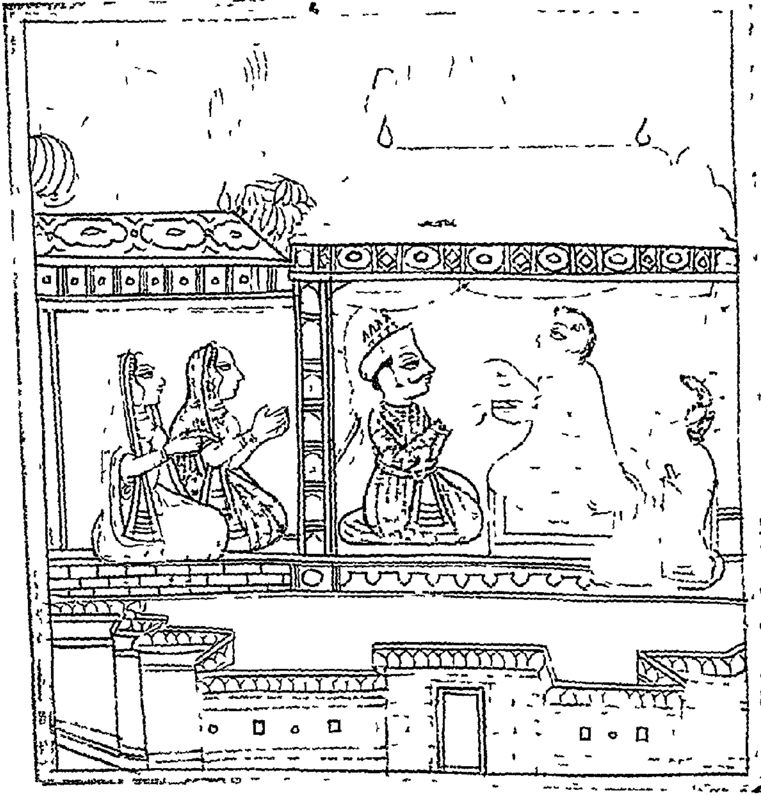
પણ નવપદ આરાધતાં, પામીશ નવમું સગ્ગ.
નરસુર સુખ ક્રમે અનુભવી, નવમે ભવ અપવગ્ગ. ૪

તે સુણી રોમાંચિત હૂઓ, નિજ ઘર પહોતો ભૂપ;
મુનિ પણ વિહરંતો ગયો, ઠાણાંતર અનુરૂપ. ૫

અર્થ—એ પ્રમાણે અજિતસેન રાજર્ષિના મુખથી ધર્મ-દેશના શ્રવણ કરી **શ્રીપાળ**રાજા પોતાના ચિત્તમાં ચિતવવા લાગ્યા—'અહા ! અત્યત આશ્ચર્યની વાત છે કે ભવનાટકની અ દર પણ આવા આવા પ્રપચ થાય છે ! ! !' તે પછી **શ્રીપાળ**રાજા ગુરુ પ્રત્યે પૂછવા લાગ્યા—'હે પ્રભો ! અત્યારે તો મારામાં ચારિત્ર અ ગિકાર કરવાની શક્તિ નથી, માટે કૃપા કરીને જે મારાથી બની શકે તેવો ધર્મ મને કહી બતાવો' મુનિરાજે જિજ્ઞાસુ **શ્રીપાળ** રાજેન્દ્રને કહ્યુ—'નરવર ! તારી સ્થિતિ અવશ્ય રીતે તપાસવાની છે, હજી તારે કર્મ સ બધી વિપાક ભોગવવાના બાકી રહેલ છે જેથી આ ભવની અ દર તને ચારિત્રનો ઉદય આવશે નહી, તો પણ શ્રીનવપદજીના આરાધન-પ્રતાપ વડે તુ નવમુ દેવલોક પ્રાપ્ત કરીશ અને તે પછી અનુક્રમે મનુષ્ય અને દેવતાના એમ વારાફરતી ભવ પામી તે ભવ સ બધી સુખ અનુભવીને નવમા ભવની અ દર મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરીશ' આ પ્રમાણે સાંભળી **શ્રીપાળ**રાજા અત્યત આન દ પામ્યા, અને ગુરુને નમન કરી પોતાના પરિવાર સહિત પોતાના નગરમા ગયા અને મુનિમહારાજ પણ પોતાની ઇચ્છાનુકુળ વિહાર કરી અન્યસ્થાને ગયા. —૧ થી ૫

ઢાળ નવમી—કત તમાકુ પરિહરો—એ દેશી

હવે નરપતિ શ્રીપાલ તે, નિજ પરિવાર સંયુત્ત મેરે લાલ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, વિધિ સહિત ગ્રહી સુમુહૂત્ત મેરે લાલ.
મનનો મહોટો મોજમાં. ૧

ચિત્ર ૧૮૮ શ્રીપાલ અજિતસેનને વિનતી કરે છે (પાનુ ૨૩૭)

ચિત્ર ૧૮૯ શ્રીકત રાજા અને શ્રીમતિ રાણી (પાનુ ૨૩૮)

ચિત્ર ૧૯૦ શ્રેણિક રાજા શિકાર કરે છે (પાનું ૨૪૦)

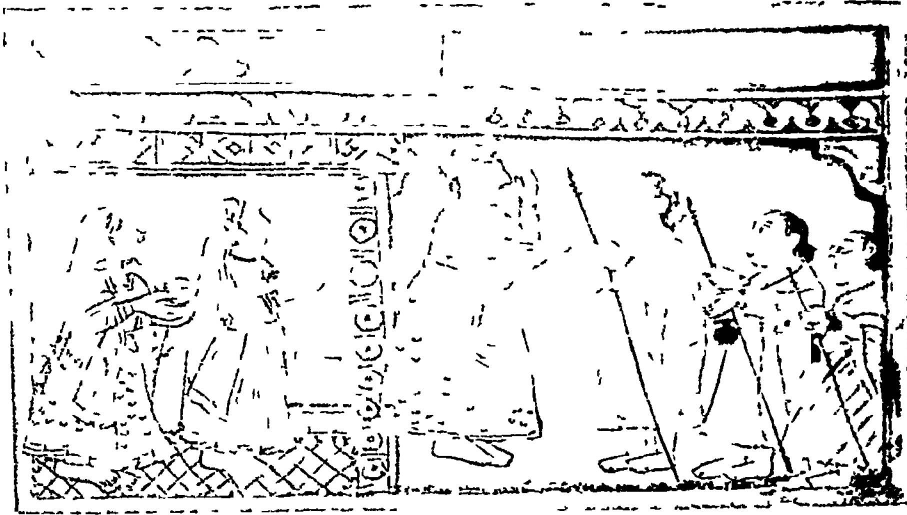

ચિત્ર ૧૯૧ ૭ લેશ્યા (પાનું ૨૪૦)

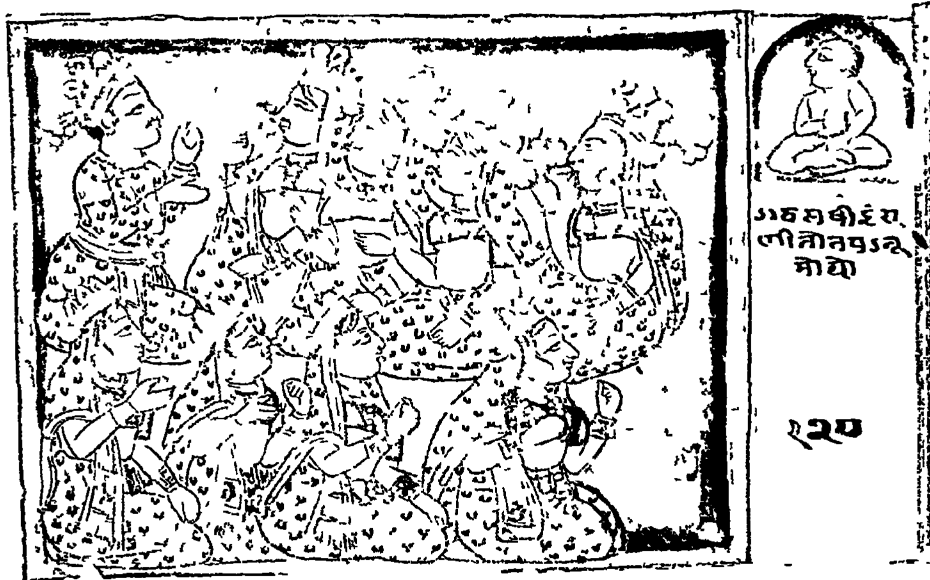
ચિત્ર ૧૯૨ મુનિને પીડા ઉપજાવતો શ્રીકંત રાજા (પાનું ૩૪૦)

ચિત્ર ૧૯૩ મુનિની ક્ષમા માગતો શ્રીકંત રાજા

ચિત્ર ૧૯૪ મુનિને દાન દેતો શ્રીકંત રાજા (પાનું ૨૪૧)

ચિત્ર ૧૯૫ શ્રીમતિના તપની અનુમોદના કરતી આઠ સખિઓ (પાનું ૨૪૨)

મયણાસુંદરી ત્યારે ભણે, પૂર્વે પૂજ્યું સિદ્ધચક્ર; મે૦
ધન તો ત્યારે થોડું હતું, હવણાં તું ઋદ્ધે શક્ર. મે૦ મ૦ ૨

ધન મ્હોટે છોટું કરે, ધર્મ ઉજમણું તેહ; મેરે લાલ.
(પાઠાંતર) જે કરે ધર્મનું તેહ; મે૦
ફલ પૂરૂં પામે નહીં, મમ કરજો તિહાં સંદેહ. મે૦ મ૦ ૩

વિસ્તારે નવપદ તણી, તિણે પૂજા કરો સુવિવેક; મે૦
ધનનો લાહો લીજીયે, રાખી મ્હોટી ટેક. મે૦ મ૦ ૪

અર્થ:—તે પછી મહાન્ ઉદાર ચિત્તવંત **શ્રીપાળ** મહારાજા પોતાના પરિવાર સહિત વિધિપૂર્વક મુહૂર્ત લઈને આનંદ વડે શ્રીસિદ્ધચકની આરાધના કરે છે એ જાણી પટરાણી મયણાસુદરીએ **શ્રીપાલ** મહારાજાને કહ્યુ કે પૂર્વે આપણે શ્રીસિદ્ધચક્રજીનું પૂજન વિગેરે કર્યું હતું, પણ તે વખતે આપણી પાસે વિશેષ ધનસંપત્તિ ન હતી, તેના લીધે જોઇએ તેવી ભક્તિ થઈ શકી ન હતી, પરંતુ હમણાં તો આપ ઇંદ્રના જેવી ઋદ્ધિવાળા થયા છો, માટે જ જે મનુષ્ય પાસે જ્યારે ધનની વિશેષ છત હોય ત્યારે ધર્મ સંબધી કરણીમા ટૂંકુ દિલ રાખી ઓછુ ધન વાવરે તો તે મનુષ્ય પૂર્ણ ફળ પામી શકતો નથી એ નિસદેહ વાત છે, માટે તે ધ્યાનમા લઈ હાલની સપત્તિ પ્રમાણે પુષ્કળ ધન વાવરી વિસ્તારપૂર્વક પૂજનાદિની સામગ્રી મેળવી વિવેક સાથે નવપદજીનુ પૂજન–આરાધન કરવું ઘટિત છે, માટે મળેલા ધનનો લ્હાવો લ્યો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી પૂજન કરો ' —૧ થી ૪

મયણા વયણા મન ધરી, ગુરૂભકિત શકિત અનુસાર; મે૦
અરિહંતાદિક પદ ભલાં, આરાધે તે સાર. મે૦ મ૦ ૫

નવજિન ઘર નવ પડિમા ભલી, નવ જિર્ણોદ્ધાર કરાવ; મે૦
નાનાવિધ પૂજા કરી, જિન આરાધન શુભ ભાવ. મે૦ મ૦ ૬

એમ સિદ્ધતણી પ્રતિમાતણું, પૂજન ત્રિહું કાલ પ્રણામ; મે૦
તન્મય ધ્યાને સિધ્ધનું, કરે આરાધન અભિરામ. મે૦ મ૦ ૭

આદર ભગતિ ને વંદના, વેયાવચ્ચાદિક લગ્ગ; મે૦
સુશ્રૂષા વિધિ સાચવી, આરાધે સૂરી સમગ્ગ. મે૦ મ૦ ૮

અધ્યાપક ભણતાં પ્રતિ, વસનાશન ઠાણ બનાય; મે૦
દ્વિવિધ ભકિત કરતો થકો, આરાધે નૃપ ઉવજઝાય. મે૦ મ૦ ૯

અર્થ:—મયણાસુંદરીના આ પ્રમાણે વચનોને મનમા ગ્રહણ કરી મહાન્ ભક્તિવંત શ્રીપાળમહારાજા પોતાની શક્તિના પ્રમાણે વિસ્તાર પૂર્વક તત્ત્વરૂપ અરિહંતાદિક નવપદજીનુ આરાધન કરવા લાગ્યા તેમા પ્રથમ પદરૂપ શ્રીઅરિહંત પ્રભુની આરાધનામા નવ બાવન જિનાલયયુક્ત જૈનમંદિરો બંધાવ્યા, નવ નવિન પ્રતિમાજી ભરાવ્યા અને નવ જિર્ણ મંદિરોનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો તથા તેની ત્રણ–પાચ–આઠ–સત્તર–એકવીશ અને એકસોઆઠ ભેદે, એમ વિવિધ ભેદવાળી પૂજાઓ ભણાવી શુભભાવયુક્ત પ્રથમ પદની આરાધનામા લીન થયા હવે બીજા શ્રીસિદ્ધમહારાજાની આરાધનામા ઉપર કહેવામા આવેલા પ્રકારસહિત ત્રણ ટંક (સવાર, બપોર ને સાજ) વખતે શ્રીસિદ્ધ ભગવંતની પ્રતિમાજીને પ્રણામ કરી પૂજન કરે છે અને તન્મય બની ચિત્તમા અપાર આનંદ સહિત કર્મઅંજનના આવરણરહિત શ્રીસિદ્ધભગવાનની મન વચન કાયાની ઐક્યતા સાથે ઉત્તમ આરાધના કરે છે હવે ત્રીજા શ્રીઆચાર્ય મહારાજની આરાધનામા આદર તથા ભક્તિરાગ પૂર્વક બાર આવર્ત્ત યુકત વંદનનો ક્રમ સાચવી, વૈયાવચ્ચમા સાવધાન રહી, સુશ્રૂષા, પર્યુપાસના, સેવના, આહાર પાણી વગેરે અને ઉપાશ્રયાદિનો તમામ વિધિ સાચવી સમગ્ર સૂરિરાજની આરાધનામા સાવધાન રહે છે ચોથા પદરૂપ શ્રીઉપાધ્યાય મહારાજાની ભકિત કરે છે તથા આગમના પાઠ ભણનારા તથા ભણાવનારા પ્રત્યે અન્ન વસ્ત્ર ને રહેવાની જગ્યા સંબંધી સગવડ આપે છે ધર્મશાળાઓ પાઠશાળાઓ વગેરે બંધાવી ઉપર કહેલા ઉપચારરૂપ દ્રવ્યથી અને મનની એકાગ્રતારૂપ ભાવથી પાઠક પદની ભકિતપૂર્વક આરાધના કરે છે
—૫ થી ૯

નમન વંદન અભિગમનથી, વસહી અશનાદિક દાન; મે૦
કરતો વૈયાવચ્ચ ઘણું, આરાધે મુનિ પદ ઠાણ. મે૦ મ૦ ૧૦

તીર્થ યાત્રા કરી અતિ ઘણી, સંઘ પૂજા ને રહજત્ત; મે૦
આરાધે દર્શન પદ ભલું, શાસન ઉન્નતિ દૃઢ ચિત્ત. મે૦ મ૦ ૧૧

સિધ્ધાંત લિખાવી તેહને, પાલન અર્ચાદિક હેત; મે૦
નાણ પદારાધન કરે, સજઝાય ઉચિત મન દેત. મે૦ મ૦ ૧૨

વ્રત નિયમાદિક પાલતો, વિરતિની ભકિત કરંત; મે૦
આરાધે ચારિત્ર ધર્મને, રાગી યતિ ધર્મ એકંત. મે૦ મ૦ ૧૩

તજી ઇચ્છા ઈહ પરલોકની, હૂઈ સઘળે અપ્રતિબંધ; મે૦
ષટ્ બાહ્ય અભ્યંતર ષટ્ કરી, આરાધે તપપદ શુધ્ધ. મે૦ મ૦ ૧૪

ઉત્તમ નવપદ દ્રવ્યભાવથી, શુભ ભકિત કરી શ્રીપાલ; મે૦
આરાધે સિદ્ધચક્રને, નિત પામે મંગલમાલ. મે૦ મ૦ ૧૫

ઇમ સિધ્ધચક્રની સેવના, કરે સાડાચાર તે વર્ષ; મે૦
હવે ઉજમણા વિધિ તણો, પૂરે તપ ઉપનો હર્ષ. મે૦ મ૦ ૧૬

ચોથે ખંડે પૂરી થઇ, ઢાલ નવમી ચઢતે રંગ; મે૦
વિનય સુજસ સુખ તે લહે, સિધ્ધચક્ર થુણે જે ચંગ. મે૦ મ૦ ૧૭

અર્થ:—હવે પાચમા મુનિ મહારાજશ્રીની આરાધનામા મુનિ પધારે તે વખતે પાચ સાત ડગલા ગુરુ સન્મુખ જઈ ગુરુપદમાં નમન કરવુ તથા હાથ જોડી વદના કરવી વગેરે વૈયાવચ્ચ સાચવવામા લીન રહી, ઉપાશ્રયની અને અન્ન, વસ્ત્ર પાત્રાદિ જરૂરજોગ વસ્તુઓની જરૂરીઆત પૂરી પાડે છે અન્ન–પાણી–ખાદિમ–સ્વાદિમરૂપ ચારે પ્રકારના આહાર–વસ્ત્ર–પુસ્તક–ઔષધ વગેરેની જે વખતે જરૂર હોય તે વખતે તેની સગવડ કરી આપવામાં આવતા વ્રતધારી મહાત્માઓ પોતાના સયમમાર્ગમાં કાયમ રહી શકે છે એ લાભ મેળવવા **શ્રીપાલ**મહારાજા સુનિપદની અત્યત વૈયાવચ્ચાદિ સાચવી તે પદનુ આરાધન કરે છે તે પછી છઠ્ઠા ઉત્તમ દર્શનપદની આરાધનામા જગોજગોએ ભકિતભાવ સહિત તીર્થયાત્રાઓ કરી, તે તે સ્થળોમા સ્નાત્રાદિ પૂજાઓ, સાહમીવત્સલો ને રથયાત્રાઓ વગેરે દર્શન સબધી અનેક મહોત્સવો કરી દૃઢ ચિત્ત વડે **શ્રીપાલ** મહારાજા શાસનની ઉન્નતિ–શોભાની વૃદ્ધિ સાથે છઠ્ઠા પદની ભકિત કરે છે હવે સાતમાપદરૂપે જ્ઞાનપદારાધનમાં જ્ઞાનના પાલન અર્ચા વગેરેમા પૂર્ણ પ્યાર રાખી સિધ્ધાતો લખાવે છે, અને તેની ફળ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓ વડે પૂજા ભકિત કરે છે અને જ્ઞાન સબધી ઉપકરણ જે પાટી–પોથી–ઠવણી–સાપડા–સાપડી–વહી–દસ્તરી–ઓળિયાં–પૂઠા–રૂમાલ–હિંગલોક–શાહી વગેરે વગેરે વસ્તુઓ એકઠી કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી સાતમા પદનુ **શ્રીપાલ** મહારાજા આરાધન કરે છે હવે આઠમા ચારિત્રપદની આરાધનામાં પોતે અગિકાર કરેલાં વ્રતોને પાળતો તથા ગુરુમુખથી લીધેલા નિયમોને પાળતો તથા **શ્રીપાલ**મહારાજા ગૃહસ્થવ્રતધારી તથા યતિ–સાધુઓને અન્ન વસ્ત્ર પાત્રાદિનાં દાન દેવે કરી દ્રવ્યથી ભક્તિ કરતો તથા ભાવથી સ્તુતિવદનાદિ કરતો એમ નિશ્ચયથી એકાંત યતિધર્મના પ્રેમી બની ચારિત્રપદની આરાધના કરે છે હવે છેલ્લા નવમા તપપદની આરાધના ભક્તિમા **શ્રીપાળ**મહારાજાએ આલોક સબધી તથા પરલોક સંબધી વાછના ત્યાગી દઈ તમામ જગોએ અપ્રતિબંદ્ધપણુ

ગ્રહણ કરી કર્મ તપાવવાને પોતાની આત્મશક્તિ મુજબ છ બાહ્ય તથા છ અભ્યંતર ભેદ મળી બારે ભેદે તપનુ શુદ્ધપણે આરાધન કર્યું. આ પ્રમાણે નવે પદનુ દ્રવ્ય અને ભાવ એ બને પ્રકારની ભક્તિથી **શ્રીપાળ**મહારાજા શ્રીસિદ્ધચક્રજીનુ આરાધન કરતાં વિશેષ મંગલમાળાને પામે છે એમ સાડાચાર વર્ષ સુધી સિદ્ધચક્રની સેવના કરે છે જ્યારે તે નવપદજીના તપની પૂર્ણાહુતિ થઈ ત્યારે તે સબંધી ઉદ્યાપન-ઉજમણુ કરવા **શ્રીપાળ**મહારાજાને હર્ષ પેદા થયો, કેમકે ઉજમણા વિના તપનુ ફળ પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થઈ શકતુ જ નથી (**યશોવિજયજી** કહે છે કે-આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખંડની અંદર ચડતા રંગપૂર્વક નવમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ જે મનુષ્ય ઉત્તમ ભાવથી શ્રીસિદ્ધચક્રજીના ગુણોની સ્તવના કરે તે મનુષ્ય સારો યશ અને વિનય પામે છે) —૧૦ થી ૧૭

દોહા-૭૬

હવે રાજા નિજ રાજની, લચ્છિ તણે અનુસાર;
ઉજમણું તેહ તપ તણું, માંડે અતિહિ ઉદાર. ૧

અર્થ:—હવે **શ્રીપાલ**મહારાજા પોતાની રાજસમૃધ્ધિના અનુસારે એટલે કે અત્યંત મહાન્ શક્તિપૂર્વક ઓળીના તપનુ ઉજમણુ ઘણી જ ઉદારતાથી કરવની સામગ્રી નીચે મુજબ એકઠી કરે છે ઉજમણાનો વિધિ કહેવામા આવે છે —૧

ઢાલ દશમી-ભોલીડા હંસારે વિષય ન રાચીયે—એ દેશી.

વિસ્તીરણ જિનભુવન વિરચીયે, પુણ્ય ત્રિવેદિક પીઠ;
ચંદ્ર ચંદ્રિકા રે ધવલ ભુવન તલે, નવરંગ ચિત્ર વિસીઠ. ૧

તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે, જિમ વિરચે રે શ્રીપાલ;
તપ ફલ વાધે રે ઉજમણે કરી, જેમ જલ પંકજ નાલ.
તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે. ૨

પંચ વરણના રે શાલિ પ્રમુખ ભલા, મંત્ર પવિત્ર કરી ધાન્ય;
સિદ્ધચક્રની રે રચના તિહાં કરે, સંપૂરણ શુભ ધ્યાન.
તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે. ૩

અરિહંતાદિક નવપદને વિષે, શ્રીફલ ગોલ ઠવંત;
સામાન્યે ઘૃત ખંડ સહિત સવે, નૃપ મન અધિકી રે ખંત.
તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે. ૪

જિન પદ ધવલું રે ગોલક તે ઠવે, શુચિ કર્કેતન અઠ્ઠ;
ચોત્રીશ હીરે રે સહિત બિરાજતું, ગિરૂઆ સુગુણ ગરિઠ્ઠ.
તપ ઉજમણું રે ઈણિ પરે કીજીયે. ૫

સિદ્ધપદે અડ માણિક રાતડાં, વલી ઇગતીસ પ્રવાલ;
ઘુસૃણ વિલેપિત ગોલક તસ ઠવે, મૂરતિ રાગ વિશાલ. ત૦ ૬

પણ મણિ પીત છત્રીશ ગોમેદકે, સૂરિપદે ઠવે ગોલ;
નીલરયણ પચવીસ પાઠક પદે, ઠવે વિપુલ રંગરોલ. ત૦ ૭

રિષ્ટરતન સગવીસ તે મુનિપદે, પંચ રાજપટ અંક;
સગસઠ્ઠિ ઇગવન્ન સિત્તરી પંચાસ તે, મુગતા શેષ નિઃશંક.
તપ ઉજમણું રે ઈ ણિ પરે કીજીયે. ૮

તે તે વરણે રે ચીરાદિક ઠવે, નવપદ તણે રે ઉદ્દેશ;
બીજી પણ સામગ્રી મોટકી, માંડે તેહ નરેશ. ત૦ ૯

બીજોરાં ખારેક દાડિમ ભલાં, કોહોલાં સરસ નારંગ;
પૂગીફલ વલી કલશ કંચન તણા, રતનપૂંજ અતિ ચંગ.
તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે. ૧૦

જે જે ઠામે રે જે ઠવવું ઘટે, તે તે ઠવે રે નરિંદ;
ગ્રહ દિક્પાલ પદે ફલ ફૂલડાં, ધરે સવરણ આનંદ ત૦ ૧૧

અર્થ—વિશાળ જિનમંદરની અંદર પુણ્યના જ પીઠ રૂપ ત્રણ ગઢ સમાન ત્રણ વેદિકાઓની ઉપરા ઉપર રચના કરાવી સમવસરણનો ચંદ્રમાની જ્યોતિ સરખો તેજસ્વી સૌમ્યરૂપ દેખાવ કરાવ્યો અને તે પછી તે મંદિરનુ ભોયતળીયુ ધોવરાવી સાફ કરાવી વિવિધ સુંદર ચિત્રામણો સહિત બનાવરાવ્યુ (કવિ કહે છે કે હે તપ કરવાની ઇચ્છાવાળા ભવિજનો! તપનુ ઉજમણું તો જેવુ **શ્રીપાળ**મહારાજાએ કર્યું તેવુ તમો પણ કરો,

કેમકે પાણીના વધવાથી કમળની દાંડી વધે તેની પેઠે ઉજમણું કરવાથી તપના ફળની વૃધ્ધિ થાય છે) તે પછી પાંચે રંગના ચોખા વગેરે ધાન્ય (અનાજ) મેળવી તે અનાજના જથ્થાને પવિત્ર મંત્રો વડે મંત્રી શ્રીસિધ્ધચક્રજીની કમળરૂપ મંડળ રચનામાં જે જે પદ જે જે રંગનું હોય તે તે રંગની રચના કરાવી અહિં પ્રસંગાનુસાર નવપદના વર્ણ જણાવીએ છિએ ૧ અરિહંત પદ ધોળે વર્ણે, શ્રીસિધ્ધ પદ રાતે વર્ણે, શ્રીઆચાર્ય પદ પીળે વર્ણે, શ્રીઉપાધ્યાય પદ નીલ વર્ણે, તથા શ્રીસાધુ પદ શ્યામ વર્ણે તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપપદ એ ચાર ઉજળે વર્ણે છે મતલબ કે મધ્યગુચ્છયુક્ત આઠ પાખડીવાળુ કમળ કહાડી તેમાં વચ્ચે સફેદ ધાન, પૂર્વ તરફની પાંખડીમાં લાલ ધાન, તેની પડખેની પાંખડીમા ધોળું ધાન, તેની પડખેની દક્ષિણ પાખડીમા પીળું ધાન, તેની જોડેની પાંખડીમાં ધોળુ ધાન, તેની પડખે પશ્ચિમ તરફની પાખડીમાં લીલુ ધાન, તેની પાડોસની પાંખડીમા ધોળુ, તેની જોડેની પાંખડીમા શામ રંગનુ અને તેની પડખેની પાખડીમાં ધોળું ધાન પાથરી તેની પાખડી બરોબર પાંખડી કરી નવે પદના રંગની પ્રભા **શ્રીપાલ**મહારાજાએ શુભ ધ્યાનપૂર્વક રચી શ્રીઅરિહંત આદિ નવે પદની અંદર શ્રીફળ (નાળિયર)ના ગોળાઓ સામાન્યપણે ઘી ખાંડથી ભરીને અધિક આનંદ સહિત **શ્રીપાળ** મહારાજાએ મૂકયા તેમ જ અરિહંતપદનો રંગ સફેદ છે જેથી તે પદ ઉપરના શ્રીફળ ગોળા પર રૂપાના વરખના પાના ચડાવી અથવા સફેદ ચંદને રંગીને બાર ગોળા મૂકયા વળી, મૂળ ગુણ આઠ પ્રાતિહાર્યવંત પ્રભુ હોવાથી આઠ કર્કેતન રત્ન, તેમ જ ચોત્રીશ અતિશયવંત હોવાથી ચોત્રીશ હીરા મૂકી સદ્‌ગુણવંત **શ્રીપાલ** મહારાજા મહાન અરિહંત પદની ભકિત કરવામા લીન થયો બીજા પદ ઉપર શ્રીસિધ્ધ ભગવંત કે જે આઠ ગુણો સહિત રાતા વર્ણવાળા છે, તેથી આઠ માણેક, તેમ જ બીજી રીતે સિધ્ધ ભગવંતના એકત્રીશ ગુણ-પણ ગણાતા હોવાને લીધે એકત્રીશ પરવાળા, અને રાતા બાવનાચંદન (રતાજળી)ના ઘોળથી વિલેપન કરેલા આઠ નાળિયેરના ગોળા વિશાળ પ્રેમ સહિત મૂકી **શ્રીપાળ** મહારાજાએ સિદ્ધપદની ભકિત કરી ત્રીજા આચાર્યપદની ઉપર આચાર્ય ભગવાન પાંચ આચાર સહિત તથા છત્રીશ ગુણવંત પીતવર્ણના હોવાને લીધે પાંચ પુખરાજ અને છત્રીશ ગુણ હોવાથી પીળા ગોમેદ રત્ન અને ૩૬ શ્રીફળના ગોળા પર સોનાના વરખ ચડાવી મૂકયા ચોથા ઉપાધ્યાય પદની ઉપર ઉપાધ્યાયજી પચીશ ગુણવંત નીલા વર્ણના હોવાથી પચીસ નીલાં પાનાં (નીલમ) મૂકી ૨૫ શ્રીફળના ગોળા નીલવર્ણે રંગી નાગરવેલના પાનથી શોભાવી અત્યંત આનંદ સહિત તે પદની ભકિત કરી પાચમા પદ ઉપર સાધુના સત્તાવીશ ગુણવંત અને શામરંગવાળા હોવાથી સત્તાવીશ શામ (કાળાં) રત્ન, તેમ જ પંચમહાવ્રતધારી હોવાને લીધે પાંચ મહા શામ રંગનાં રાજપટ નામના રત્નો શ્યામવર્ણે હોય તે મૂકયા અને ૨૭ નાળિયેરના ગોળા ઠવી **શ્રીપાલ** મહારાજા આનંદિત થયા, છઠ્ઠા દર્શનપદના સડસઠ ભેદ છે જેથી સડસઠ મોતી અને સાત ગોળા સ્થાપ્યા,

તથા જ્ઞાનપદના એકાવન ભેદ છે તેથી એકાવન મોતી પાંચ ગોળાઠવ્યા, તથા ચારિત્રપદના સિત્તેર મોતી પાંચ ગોળા સ્થાપ્યા તથા તપપદના પચાશ ભેદ છે તેથી પચાશ મોતી ને બાર ગોળા શંકા રહિતપણે અપૂર્વ ભકિતથી સ્થાપ્યા આ ચાર પદો સફેદ વર્ણે છે તેથી મોતી સહિત ગોળા મૂકયા (દરેક પદ ઉપર મૂકેલા શ્રીફળ ગોળાઓ ઘી ખાંડથી ભરેલા હતા.) તેમ જ નવે પદોનાં જે જે વર્ણ છે તે તે વર્ણનાં વસ્ત્રો સ્થાપ્યા ઉપર ચંદ્રવા બાંધ્યા તથા અન્ય ફળ આદિ વસ્તુઓ તે તે પદની ઉપર મૂકી, એટલે કે બીજોરા–દાડમ–ખારેકો કોળાં, સરસ નારંગીઓ–સોપારીઓ તેમજ સોનાના કળશ અને ઘણા જ સુંદર રત્નના ઢગલા વગેરે વગેરે નવ નવ સંખ્યાની અનેક મોટી સામગ્રી સહિત જે જે દેશમાં–જે જે ઋતુમાં જે જે ફળ, મેવા–મીઠાઈ વગેરે મળી આવી તે તે સર્વ વસ્તુઓ મહાન્ ઉદાર ચિત્તવંત **શ્રીપાલ**મહારાજાએ મંગાવી શ્રીનવપદ પર પધરાવી બીજા લોકોને જૈનશાસનની ઉન્નતિ બતાવી જે જે જગ્યાએ જે જે મૂકવુ યોગ્ય હતુ તે તે તેઓના વર્ણ સહિત સર્વ મૂકી નવગ્રહ તથા દશ દિગ્પાળને પદે કે જે ગ્રહ જે રંગનો, તેમ જ જે દિગ્પાળ જે દિશાના પતિ હોય તેના સ્થળે તે તે રંગના ફુલ, ફળ વગેરે મૂકી તેમને પ્રસન્ન કર્યા —૧ થી ૧૧

ગુરૂ વિસ્તારે રે ઉજમણું કરી, ન્હવણ ઉત્સવ કરે રાય;
આઠ પ્રકારી રે જિન પૂજા કરે, મંગલ અવસર થાય. ત૦ ૧૨

સંઘ તિવારે રે તિલક માલા તણું, મંગલ નૃપને કરેઈ;
શ્રીજિન માને રે સંઘે જે કર્યું, મંગલ તે શિવ દેઇ. ત૦ ૧૩

તપ ઉજમણે રે વીર્ય ઉલ્લાસ જે, તેહ જ મુક્તિનિદાન;
સર્વ અભવ્યે રે તપ પૂરાં કર્યાં, પણ નાવ્યું પ્રણિધાન.
તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજીયે. ૧૪

લઘુકર્માને રે કિરિયા ફલ દીયે, સફલ સુગુરૂ ઉવએસ;
સેર હોયે તિહાં કૂપ ખનન ઘટે, નહિ તો હોઈ કિલેશ.
તપ ઉજમણું રે ઈણિ પરે કીજીયે. ૧૫

સફલ હૂવો સવિ નૃપ શ્રીપાલને, દ્રવ્ય ભાવ જસ શુદ્ધ;
મત કોઈ રાચો રે કાચો મત લેઇ, સાચો બિહું નય બદ્ધ.
તપ ઉજમણું રે ઈ ણિ પરે કીજીયે. ૧૬

ચોથે ખંડે રે દશમી ઢાલ એ, પૂરણ હુઇ સુપ્રમાણ;
શ્રીજિન વિનય સુજસ ભગતિ કરી, પગ પગ હોઈ કલ્યાણ.
તપ ઉજમણું રે ઈણિ પરે કીજીયે. ૧૭

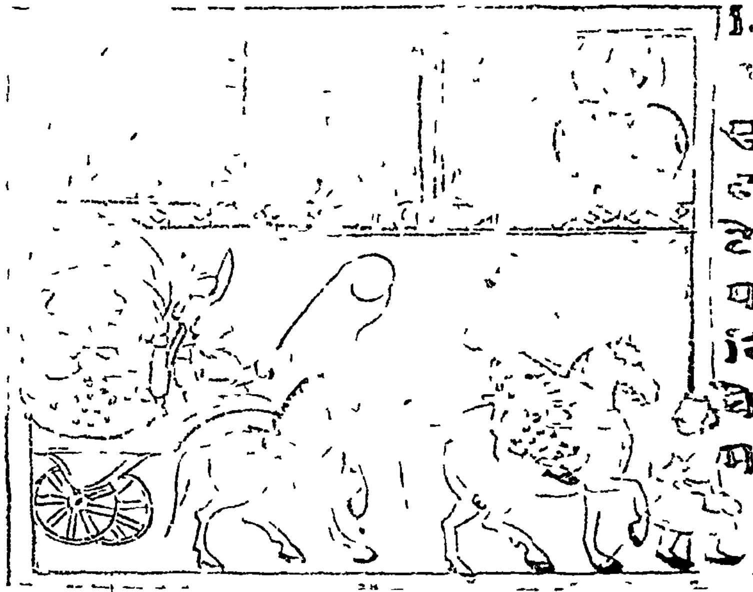
અર્થ:—આ પ્રમાણે મોટા વિસ્તાર સહિત **શ્રીપાળ**મહારાજાએ ઉજમણાનો વિધિ કર્યો અને શ્રીસિધ્ધચક્રજી મહારાજનુ ભકિતએ કરી ઉજમણુ કર્યું તેની પૂર્ણાહુતીની વખતે જિનબિબોની જળ–ચંદન–અક્ષત–દીપ–ધૂપ–ફૂલ–ફળ–નૈવેદ્ય વડે અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી આરતી ઉતારી મ ગળ દીપક પ્રગટ કરે તે વખતે મ ગળનો અવસર થાય, તે વખતે સર્વ સ ઘ મળી **શ્રીપાલ** મહારાજને ઇંદ્રમાળા પહેરાવવા માટે કુકુંમનુ તિલક કરી ઉપર અક્ષત ચોડી રાજાને મંગળ કરે છે જેણે ઇંદ્રમાળા પહેરાવે તેણે જ મ ગળ તિલક પણ શ્રીસ ઘ કરે અને શ્રીસ ઘ કરે તે તીર્થ કર મહારાજ પણ કબૂલ કરે, એટલે શ્રીસ ઘનુ કરેલું મંગલ તે મોક્ષપદ દેવાવાળું છે માટે એ માગલિક કાર્ય કરે તપનુ જે ઉજમણુ કરવું તે આત્મવીર્યોલ્લાસ ભાવરૂપ છે વીર્યોલ્લાસ વગર જે કરણી કરવામા આવે તે તમામ કરણી નકામી જ ગણાય છે. કેમકે વીર્યોલ્લાસ છે તે જ અવશ્ય મુકિત છે, જો એમ ન હોત તો તમામ અભવ્યો પણ અનતી વખત તપ પૂરા કરે છે, પર તુ સમકિતશુધ્ધિ વિના પ્રણિધાન શુદ્ધિની પ્રાપ્તિ (ચિત્તની સમાધાની) ન થાય, જેથી શુદ્ધ ઉપયોગ વડે વીર્યોલ્લાસ ન થઇ શકે, માટે જ વીર્યોલ્લાસ એ જ મોક્ષનુ મુખ્ય કારણ છે તેમ જ જે જીવ લઘુ–હળવા કર્મી છે તે જીવ જે જે ક્રિયા કરે તેનુ ફળ તેને મલે છે, અને સદ્‌ગુરુનો ઉપદેશ પણ હળવાકર્મી જીવને જ લાભદાયક નીવડે છે જેમકે જ્યા પાણીની સેર ચાલતી જણાતી હોય ત્યા કૂવો ખોદવામાં આવે તો કૂવો ખોદવાની મહેનત સફળ થઈ ધોધબંધ પાણીની પ્રાપ્તિ થાય પણ જ્યા પાણીની સેર જ ન હોય ત્યાં કૂવો ખોદવાની મહેનત નકામી થઈ પડે છે અને કલેશ થાય છે, આમ હોવાથી જ સુગુરુના ઉપદેશ વડે **શ્રીપાળ**મહારાજાની સમસ્ત ધર્મકરણી–તપાનુષ્ઠાન રૂપ ઉજમણુ કરવાથી સફળ થઈ, કેમકે **શ્રીપાલ**મહારાજાના મનની અ દર દ્રવ્ય અને ભાવ એ બ નેની પરમ શુદ્ધતા હતી તેના લીધે મનોરથ સિધ્ધ થયો માટે હે ભવિ જીવો ! ભાવ વિના એકલા દ્રવ્યથી જ શુધ્ધ કરીશુ એવો કદાગ્રહ પકડી લઈ કોઈ પણ ખુશી થઈ રહેશો નહી, સાચો પ ડિત હશે તે તો દ્રવ્ય અને ભાવ એ બ ને નય વડે સાધ્ય કરશે–એટલે કે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બન્ને દ્વારા કાર્ય કરી ફતેહ મેળવશે **શ્રીયશોવિજયજી** કહે છે કે આ **શ્રીપાલ** રાસના ચોથા ખ ડની અ દર દશમી ઢાળ એ બતાવે છે કે શ્રીજિનેશ્વરદેવનો વિનય કરવાથી મનુષ્યો ઉત્તમ યશ પ્રાપ્ત કરશે અને તદ્રૂપ ભકિત કરવાથી પગલે પગલે કલ્યાણ પામશે —૧૨ થી ૧૭

ચિત્ર ૧૯૬ અજિતસેન મુનિ પાસે ધર્મશ્રવણ કરતો શ્રીપાલ (પાનુ ૨૪૩)

ચિત્ર ૧૯૭ અજિતસેન મુનિનો સાધુઓ સાથે વિહાર (પાનુ ૨૪૪)

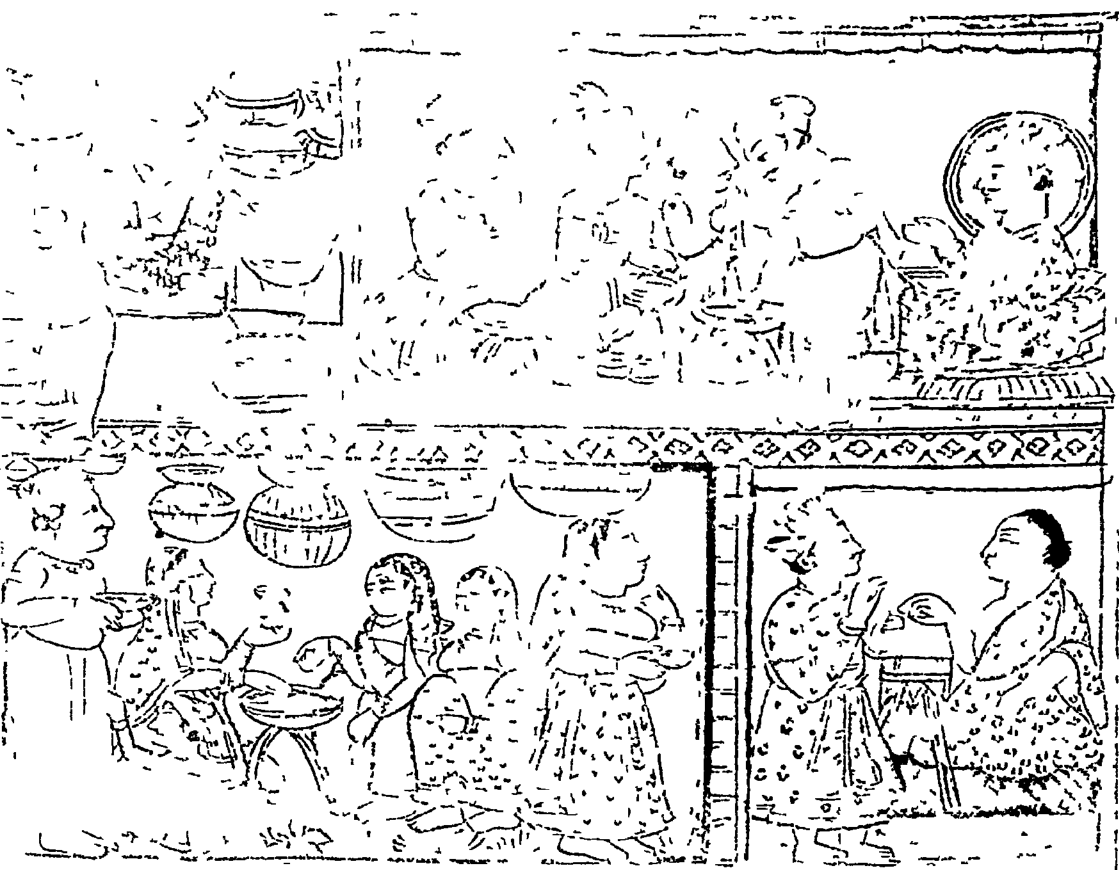

ચિત્ર ૧૯૮ શ્રીપાલ નગરમા પાછો ફરે છે (પાનુ ૭૪)

ચિત્ર ૧૯૯ શ્રીપાલ પ્રભુભક્તિંમા લીન થયો (પાનુ ૭૪૫)

ચિત્ર ૨૦૦ શ્રીપાલ મહારાજાએ નવ દેરાસરોનો જિર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો (પાનું ૨૮

ત્ર ૨૦૧ શ્રીપાલે નવ પૌષધશાળાઓ કરાવી (પાનું ૨૪૬)

દોહા ૭૬

નમસ્કાર કહે એહવા, હવે ગંભીર ઉદાર;
યોગીસર પણ જે સુણી, ચમકે હૃદયમઝાર. ૧

અર્થ:—આ પ્રમાણે ઉદાર ઉજમણું કરી **શ્રીપાલ**મહારાજા તે પછી પૂર્ણ ભક્તિ પૂર્વક શ્રીસિધ્ધચક્રજીની આગળ ગંભીર થઇ અને ઉદાર વચનવડે નમસ્કાર રૂપ સ્તુતિ કરે છે કે જે સ્તુતિ અને ધ્યાનતાળીને ધ્યાનમાં લેતા યોગવિદ્યાના જાણનારા મહાત્માઓ પણ ચિત્તની અંદર ચમત્કાર પામે છે —૧

છપ્પય ૭૬ -અથ શ્રીસિદ્ધચક્ર નમસ્કાર: કવિત્ત

જો ધુરિ સિરિ અરિહંત મૂલ દઢ પીઠ પઇટ્ઠિઓ,
સિદ્ધ સૂરી ઉવઝાય સાહુ ચિહું પાસ ગરિટ્ઠિઓ;
દંસણ નાણ ચરિત્ત તવ પડિસાહા સુંદરૂં,
તત્તખ્ખર સરવગ્ગ લદ્ધિ ગુરુ પયદલ દુંબરૂ. ૧

દિસિવાલ જખ્ખજખ્ખિણી પમુહ, સુર કુસુમેહિં અલંકીઓ;
સો સિદ્ધચક્ક ગુરુ કપ્પતરૂ અમ્હ મનવંછિય ફલદિઓ. ૨

અર્થ:—સિદ્ધચક્ર પ્રભુ રૂપ કલ્પવૃક્ષ જેને મૂળ પીઠમાં શ્રીઅરિહંતની સ્થાપના છે તે, સિદ્ધચક્ર રૂપ કલ્પવૃક્ષની દૃઢ મૂળ પીઠીકાનું પ્રતિષ્ઠાન એટલે સ્થાનક છે અને સિદ્ધ–આચાર્ય–ઉપાધ્યાય ને સાધુ એ ચાર પદરૂપ મ્હોટી શાખાઓ શોભે છે તેમ જ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ને તપ એ ચાર પદ રૂપ સુંદર પ્રતિશાખાઓ (શાખાઓથી ફૂટેલી ન્હાની શાખાઓ) છે, અને તત્ત્વાક્ષર તે ૐ હ્રીં આદિ બીજાક્ષરો તથા સ્વર (અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ ઋ ૠ ઌ ૡ) એ સોળ સ્વર સંજ્ઞાવાળા વર્ણ છે કે જે સ્વરોના મિલાપ વગર કોઈ પણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર શુદ્ધ થઇ શકે જ નહી તે સ્વર અને આઠ વર્ગ કકારાદિક તથા મોટી અઠ્ઠાવીશ લબ્ધિઓ, રૂપ તે સર્વ પત્રદળના સમૂહ છે તે રૂપ પાદડાં છે, અને દશ દિગ્પાળ, ચોવીશ યક્ષ, યક્ષિણી, વળી, પ્રમુખ શબ્દે લોકપાળ, વિમળેશ્વર દેવતા તથા ચક્કેસરી દેવી અને નવગ્રહ ઈત્યાદિ સુર એટલે દેવતા રૂપ ફૂલે કરી અલંકૃત શોભાયમાન છે, તે સિદ્ધચક્ર રૂપ મહાન્ કલ્પવૃક્ષ અમારા મનોવાછિત સફળ કરો મતલબ એ જ કે મોક્ષેચ્છુ જનોને મોક્ષદાયક સિદ્ધચક્ર રૂપ કલ્પવૃક્ષ છે એમ શ્રદ્ધા

રાખી તેની જ સેવા કરો જેથી આનંદ મંગળ કાયમ રહે અને તે સિદ્ધચક્ર રૂપ મ્હોટું કલ્પવૃક્ષ અમારા મનોવાંછિતને પૂર્ણ કરો —૧ થી ૨

દોહા-૭૯

નમસ્કાર કહી ઉચ્ચરી, શક્રસ્તવ શ્રીપાલ;
નવપદ સ્તવન કહે મુદા, સ્વર પદ વર્ણ વિશાલ. ૩

મંગલ તૂર બજાવતે, નાચંતે વર પાત્ર;
ગાયંતે બહુ વિધિ ધવલ, બિરૂદ પઠંતે છાત્ર. ૪

સંઘ પૂજા સાહમિવચ્છલ, કરી તેહ નરનાથ;
શાસન જૈન પ્રભાવતો, મેળે શિવપુર સાથ. ૫

પટદેવી પરિવાર અન્ય, સાથે અવિહડ રાગ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, પામે ભવજલ તાગ. ૬

ત્રિભુવનપાલાદિક તનય, મયણાદિક સંયોગ;
નવ નિરૂપમ ગુણનિધિ હૂઆ, ભોગવતા સુખ ભોગ. ૭

ગય રહ સહસ તે નવ હૂઆ, નવ લખ જચ્ચ તુરંગ;
પત્તિ હૂઆ નવ કોડિ તસ, રાજનીતિ નવરંગ. ૮

રાજ નિઃકંટક પાલતાં, નવ શત વરસ વિલીન;
થાપી તિહુઅણપાલને, નૃપ હૂઓ નવપદ લીન. ૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે **શ્રીપાલ** મહારાજા નમસ્કાર કરી–ચૈત્યવંદન કરી નમુત્થુણં કહી પછી નવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત સ્તવન આનંદ સહિત સ્વર, પદ અને શુદ્ધ ઉચ્ચારના ઉપયોગ સાથે વિસ્તાર પૂર્વક કરે છે અને તેની શરૂઆતમા આનંદ મંગળરૂપ મંગળ મનોહર વાજિંત્રો–ધવળ મંગળ ગીતો–ભાટ ચારણો ઉત્તમ બિરૂદાવલી બોલતે થકે **શ્રીપાલ** મહારાજ સંઘની પૂજા, સ્વામિવાત્સલ્ય ઇત્યાદિ ધર્મકૃત્ય કરી, શ્રીજિનશાસનની પ્રભાવના કરતો થકો મોક્ષનો સાથ મેળવતો હતો તેમ જ પટરાણી મયણાસુંદરી બીજી રાણીઓ અને શૃંગારસુંદરી સાથે પરણેલ પાંચ સખીઓ અને બીજા પરિવાર સાથે અવિચળ રાગ ધરતો અને અન્ય શ્રાવક, શ્રાવિકા વર્ગ વગેરે ભાવિક મંડળ સહિત **શ્રીપાળ** મહા-

રાજા શ્રીસિદ્ધચક્રને આરાધે છે અને સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા સુંદર આરાધન કરે છે. તેમ જ તે રાજેંદ્રને મયણાસુંદરી વગેરે રાણીઓના સુખભોગ સંયોગ વડે ગુણોના સમુદ્ર સરખા અને અનૂપમ રૂપશીલ સંપન્ન ત્રિભુવનપાળ આદિ નવ કુંવરો થયા તથા નવ હજાર હાથી, નવ હજાર રથ, નવ લાખ જાતિવંત ઘોડા અને નવ ક્રોડ પાયદળ લશ્કર–નવરંગી–ચતુરંગી સેના પ્રાપ્ત થઈ–તે સહિત નિષ્કંટકપણે રાજ્યપદ ભોગવતાં જ્યારે નવસો વર્ષ થયાં ત્યારે મહારાજા શ્રીપાળે પોતાના પાટવી કુંવર (મયણાસુંદરી પટરાણીના પુત્ર) ત્રિભુવનપાળને પોતાની રાજ્યગાદીએ સ્થાપન કરી પોતાનું મન, તન, વચન શ્રીસિદ્ધચક્રજી મહારાજના ધ્યાનમાં જ લીન કર્યું —૩ થી ૯

ઢાલ અગ્યારમી–શ્રી સીમંધર સાહેબ આગે એ દેશી

ત્રીજે ભવે વર થાનક તપ કરી, જેણે બાંધ્યું જિન નામ;
ચોસઠ્ઠિ ઈંદ્રે પૂજિત જે જિન, કિજે તાસ પ્રણામ રે.
ભવિકા! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચિરકાલે નંદો રે. ભ૦ સિ૦ ૧

જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજુવાળું;
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી અઘ ટાલું રે. ભ૦ સિ૦ ૨

જે તિહુનાણ સમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગ કરમ ખીણ જાણી;
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જનને, તે નમિયે જિનનાણી રે. ભ૦ સિ૦ ૩

મહાગોપ મહામાહણ કહીયે, નિર્યામક સત્થવાહ;
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીયે ઉચ્છાહ રે. ભ૦ સિ૦ ૪

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણયુત વાણી;
જે પ્રતિબોધ કરે જગજનને, તે જિન નમીયે પ્રાણી રે. ભ૦ સિ૦ ૫

અર્થ:—ત્રીજા જન્મમાં જેમણે ઉત્તમ વીશ સ્થાનકનો તપ કરી તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું છે, જે જિન ચોસઠ ઈંદ્રોથી પૂજિત છે, તેમને હે ભવ્ય જીવો! પ્રણામ કરો, સિદ્ધચક્રના પ્રથમ પદને વંદન કરો જેથી દીર્ઘ કાળ પર્યંત આનંદ પ્રાપ્ત કરશો. જેમના કલ્યાણકોના દિવસોમાં નરકમાં પણ અજવાળું થાય છે એવા સર્વ કરતાં અધિક ગુણવાળા અને અતિશયવાળા જિનને નમી પાપને દૂર કરો. જેઓ ત્રણ જ્ઞાન સહિત જન્મ્યા છે, અને ભોગાવલિ કર્મને ક્ષીણ થએલા જાણી દીક્ષા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી પ્રાણીઓને

ઉપદેશ આપે છે તે જિનોને નમસ્કાર કરો મહાગોપ અને મહામાહણ જેઓ કહેવાય છે નિર્યામક અને સાર્થવાહની ઉપમાઓ જેમને ઘટે છે, તેવા જિનને ઉત્સાહપૂર્વક નમન કરો જેમને આઠ પ્રતિહાર્યો શોભે છે, પાંત્રીશ ગુણોવાળી જેમની વાણી છે, જગતના જીવોને જેઓ પ્રતિબોધ કરે છે તેમને હે પ્રાણીઓ ! વંદન કરો —૧ થી ૫

સમય પએસંતર અણુ ફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેપ;
અવગાહન લહિ જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેપ રે. ભ૦ સિ૦ ૬
પૂર્વ પ્રયોગને ગતિ પરિણામે, બંધન છેદ અસંગ;
સમય એક ઉર્ધ્વ ગતિ જેહની, તે સિધ્ધ પ્રણમો રંગ રે. ભ૦ સિ૦ ૭
નિર્મલ સિદ્ધશિલાને ઉપરે, જોયણ એક લોકંત;
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિધ્ધ પ્રણમો સંત રે. ભ૦ સિ૦ ૮
જાણે પણ ન શકે કહી પુરગણ, પ્રાકૃત તિમ ગુણ જાસ;
ઉપમા વિણ નાણી ભવ માંહે, તે સિધ્ધ દિયો ઉલ્લાસ રે. ભ૦ સિ૦ ૯
જ્યોતિશું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ ઉપાધિ;
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિધ્ધ સહજ સમાધિ રે. ભ૦ સિ૦ ૧૦

અર્થ:—એક સમયમા (સમશ્રેણિ સિવાયના) પ્રદેશને સ્પર્શ કર્યા વગર ત્રણ (ત્રીજો) ભાગ ઓછી છેલ્લી શરીરની અવગાહના (આત્મપ્રદેશોની) પ્રાપ્ત કરી જેઓ મોક્ષે ગયા છે, તે સમસ્ત સિદ્ધના જીવોને નમસ્કાર હો ! પૂર્વના પ્રયોગથી, ગતિના સ્વભાવથી, બધનનો છેદ થવાથી, અને સંગ રહિત હોવાથી જેમની ઉચે ગતિ થએલી છે તે સિદ્ધોને આનદપૂર્વક પ્રણામ કરો નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપર જ્યાથી એક યોજન લોકનો અત છે, ત્યાં જેમની સાદિ અનતકાળ સ્થિતિ છે તે સિદ્ધના જીવોને હે સત્પુરૂષો નમન કરો ! જેમ ગ્રામ્ય પુરુષ નગરના ગુણ જાણે પણ કહી શકતો નથી, તેમ સંસારમા જ્ઞાની પુરુષોને જેમને માટે ઉપમા મળી શકતી નથી તે સિદ્ધના જીવો આનદ આપો ! ઉપમા વગરની જેમની જ્યોતિ અન્ય જ્યોતિઓમાં મળી ગઈ છે, સમસ્ત ઉપાધિ વિરામ પામી ગઈ છે, આત્મામાં રમણ કરનારા આધ્યાત્મિક લક્ષ્મીના સ્વામી અને સ્વાભાવિક સમાધિવાળા સિદ્ધોનુ સ્મરણ કરો —૬ થી ૧૦

પંચ આચાર જે સૂધા પાલે, મારગ ભાખે સાચો;
તે આચારજ નમીયે તેહશું, પ્રેમ કરીને જાચો રે. ભ૦ સિ૦ ૧૧

વર છત્રીસ ગુણે કરિ સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;
જગ બોહે ન રહે ખિણ કોહે, સૂરિ નમું તે જોહે રે. ભ૦ સિ૦ ૧૨

નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહિ વિકથા ન કષાય;
જેહને તે આચારિજ નમિયે, અકલુષ અમલ અમાય રે. ભ૦ સિ૦ ૧૩

જે દિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વલી જનને;
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનને રે. ભ૦ સિ૦ ૧૪

અત્થમિયે જિન સૂરજ કેવલ, વંદીજે જગદીવો,
ભુવન પદારથ પ્રગટન પટુ તે, આચારજ ચિરંજીવો રે. ભ૦ સિ૦ ૧૫

અર્થ:—જે સારી રીતે પંચાચારનું પાલન કરે છે, સત્ય માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે, તે આચાર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરો અને તેમની સાથે પ્રેમ પ્રકટાવીને યાચના કરો. જેઓ ઉત્તમ છત્રીશ ગુણો વડે શોભે છે, યુગપ્રધાન હોવાથી મનુષ્યોને આશ્ચર્ય પમાડે છે, જગતને બોધ કરે છે, ક્ષણમાત્ર ક્રોધમાં રહેતા નથી, તે આચાર્ય ભગવંતને પરીક્ષા કરીને અંજલિપૂર્વક નમું છુ હમેશાં અપ્રમાદીપણે ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વિકથા અને કષાય જેમને નથી, પાપરહિત, નિર્મળ અને માયા વગરના છે, તે આચાર્ય ભગવાન્‌ને નમસ્કાર કરો વળી, જે સારણા, વારણા, ચોયણા અને પ્રતિચોયણા મનુષ્યોને આપે છે, પટ્ટધર છે, ગચ્છના સ્થભરૂપ છે, તે આચાર્ય ભગવાન્ મુનિજનોનાં મનને આનદ પ્રકટાવનાર છે કેવળજ્ઞાની જિનેશ્વર રૂપ સૂર્ય અસ્ત પામે છતે જગતના દીપક રૂપે જે પ્રકાશ આપે છે, ત્રણ ભુવનોના પદાર્થોને પ્રકટ કરવામાં જે કુશળ છે તે સૂરિજી ભગવાન ચિર જીવ રહો.
—૧૧ થી ૧૫

દ્વાદશ અંગ સજ્ઝાય કરે જે, પારગ ધારક તાસ;
સૂત્ર અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્ઝાય ઉલ્લાસ રે. ભ૦ સિ૦ ૧૬

સૂત્ર અર્થ ને દાન વિભાગે, આચારય ઉવજ્ઝાય;
ભવ ત્રણ્યે લહે જે શિવસંપદ, નમીયે તે સુપસાય રે. ભ૦ સિ૦ ૧૭

મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પહાણુને પલ્લવ આણે;
તે ઉવઝાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ જાણે રે. ભ૦ સિ૦ ૧૮

ઉપદેશ આપે છે તે જિનોને નમસ્કાર કરો મહાગોપ અને મહામાહણ જેઓ કહેવાય છે નિર્યામક અને સાર્થવાહની ઉપમાઓ જેમને ઘટે છે, તેવા જિનને ઉત્સાહપૂર્વક નમન કરો જેમને આઠ પ્રતિહાર્યો શોભે છે, પાત્રીશ ગુણોવાળી જેમની વાણી છે, જગતના જીવોને જેઓ પ્રતિબોધ કરે છે તેમને હે પ્રાણીઓ ! વંદન કરો —૧ થી ૫

સમય પએસંતર અણ ફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેપ;
અવગાહન લહિ જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેપ રે. ભ૦ સિ૦ ૬
પૂર્વ પ્રયોગને ગતિ પરિણામે, બંધન છેદ અસંગ;
સમય એક ઉર્ધ્વ ગતિ જેહની, તે સિધ્ધ પ્રણમો રંગ રે. ભ૦ સિ૦ ૭
નિર્મલ સિદ્ધશિલાને ઉપરે, જોયણ એક લોકંત;
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિધ્ધ પ્રણમો સંત રે. ભ૦ સિ૦ ૮
જાણે પણ ન શકે કહી પુરગણ, પ્રાકૃત તિમ ગુણ જાસ;
ઉપમા વિણ નાણી ભવ માંહે, તે સિધ્ધ દિયો ઉલ્લાસ રે. ભ૦ સિ૦ ૯
જ્યોતિશું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ ઉપાધિ;
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિધ્ધ સહજ સમાધિ રે. ભ૦ સિ૦ ૧૦

અર્થ:—એક સમયમાં (સમશ્રેણિ સિવાયના) પ્રદેશને સ્પર્શ કર્યા વગર ત્રણ (ત્રીજો) ભાગ ઓછી છેલ્લી શરીરની અવગાહના (આત્મપ્રદેશોની) પ્રાપ્ત કરી જેઓ મોક્ષે ગયા છે, તે સમસ્ત સિદ્ધના જીવોને નમસ્કાર હો ! પૂર્વના પ્રયોગથી, ગતિના સ્વભાવથી, બંધનનો છેદ થવાથી, અને સંગ રહિત હોવાથી જેમની ઉંચે ગતિ થએલી છે તે સિદ્ધોને આનંદપૂર્વક પ્રણામ કરો નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપર જ્યાથી એક યોજન લોકનો અંત છે, ત્યાં જેમની સાદિ અનંતકાળ સ્થિતિ છે તે સિદ્ધના જીવોને હે સત્પુરૂષો નમન કરો ! જેમ ગ્રામ્ય પુરુષ નગરના ગુણ જાણે પણ કહી શકતો નથી, તેમ સંસારમાં જ્ઞાની પુરુષોને જેમને માટે ઉપમા મળી શકતી નથી તે સિદ્ધના જીવો આનંદ આપો ! ઉપમા વગરની જેમની જ્યોતિ અન્ય જ્યોતિઓમાં મળી ગઈ છે, સમસ્ત ઉપાધિ વિરામ પામી ગઈ છે, આત્મામાં રમણ કરનારા આધ્યાત્મિક લક્ષ્મીના સ્વામી અને સ્વાભાવિક સમાધિવાળા સિદ્ધોનુ સ્મરણ કરો —૬ થી ૧૦

પંચ આચાર જે સૂધા પાલે, મારગ ભાખે સાચો;
તે આચારજ નમીયે તેહશું, પ્રેમ કરીને જાચો રે. ભ૦ સિ૦ ૧૧

વર છત્રીસ ગુણે કરિ સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;
જગ બોહે ન રહે ખિણુ કોહે, સૂરિ નમું તે જોહે રે. ભ૦ સિ૦ ૧૨

નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહિ વિકથા ન કષાય;
જેહને તે આચારિજ નમિયે, અકલુષ અમલ અમાય રે. ભ૦ સિ૦ ૧૩

જે દિયે સારણુ વારણુ ચોયણુ, પડિચોયણુ વલી જનને;
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનને રે. ભ૦ સિ૦ ૧૪

અત્થમિયે જિન સૂરજ કેવલ, વંદીજે જગદીવો,
ભુવન પદારથ પ્રગટન પટુ તે, આચારજ ચિરંજીવો રે. ભ૦ સિ૦ ૧૫

અર્થ:—જે સારી રીતે પંચાચારનુ પાલન કરે છે, સત્ય માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે, તે આચાર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરો અને તેમની સાથે પ્રેમ પ્રકટાવીને યાચના કરો જેઓ ઉત્તમ છત્રીશ ગુણો વડે શોભે છે, યુગપ્રધાન હોવાથી મનુષ્યોને આશ્ચર્ય પમાડે છે, જગતને બોધ કરે છે, ક્ષણમાત્ર ક્રોધમાં રહેતા નથી, તે આચાર્ય ભગવંતને પરીક્ષા કરીને અંજલિપૂર્વક નમુ છું હમેશાં અપ્રમાદીમણે ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વિકથા અને કષાય જેમને નથી, પાપરહિત, નિર્મળ અને માયા વગરના છે, તે આચાર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરો વળી, જે સારણા, વારણા, ચોયણા અને પ્રતિચોયણા મનુષ્યોને આપે છે, પટ્ટધર છે, ગચ્છના સ્થંભરૂપ છે, તે આચાર્ય ભગવાન્ મુનિજનોનાં મનને આનંદ પ્રકટાવનાર છે કેવળજ્ઞાની જિનેશ્વર રૂપ સૂર્ય અસ્ત પામે છતે જગતના દીપક રૂપે જે પ્રકાશ આપે છે, ત્રણ ભુવનોના પદાર્થોને પ્રકટ કરવામાં જે કુશળ છે .તે સૂરિજી ભગવાન ચિરંજીવ રહો.
—૧૧ થી ૧૫

દ્વાદશ અંગ સજ્ઝાય કરે જે, પારગ ધારક તાસ;
સૂત્ર અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્ઝાય ઉલ્લાસ રે. ભ૦ સિ૦ ૧૬

સૂત્ર અર્થ ને દાન વિભાગે, આચારય ઉવજ્ઝાય;
ભવ ત્રણ્યે લહે જે શિવસંપદ, નમીયે તે સુપસાય રે. ભ૦ સિ૦ ૧૭

મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પહાણુને પલ્લવ આણે;
તે ઉવઝાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ જાણે રે. ભ૦ સિ૦ ૧૮

રાજકુંઅર સરીખા ગણચિંતક, આચારિજ પદ જોગ;
જે ઉવઝાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભય શોગ રે. ભ૦ સિ૦ ૧૯

ભાવનાચંદન રસ સમ વયણે, અહિત તાપ સવિ ટાલે;
તે ઉવઝાય નમીજે જે વલી, જિનશાસન અજુઆલે રે. ભ૦ સિ૦ ૨૦

અર્થ:—જે બાર અંગોનો સ્વાધ્યાય કરે છે, તેના પારગામી હોવાથી (રહસ્યાર્થને) ધારણ કરનારા છે, સૂત્રના અર્થ વિસ્તારવામાં (વાંચના આપવામાં) ચતુર છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવાનને ઉલ્લાસથી નમસ્કાર કરો સૂત્ર અને અર્થ આપવાના વિભાગમાં (અનુક્રમે) આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય છે, જે ત્રીજે ભવે મોક્ષ લક્ષ્મી પામનારા છે, તે સુંદર કૃપાવાળા (ઉપાધ્યાયજીને) નમસ્કાર કરીએ છિએ. પત્થરમાં અંકુરા ઉગાડવાને સમર્થ જે ઉપાધ્યાય ભગવાન્ મૂર્ખ શિષ્યને પણ વિદ્વાન બનાવે છે તે સર્વ જનોથી પૂજિત છે, અને સૂત્ર-અર્થ સર્વ જાણે છે યુવરાજ સમાન ગણની ચિંતા રાખનારા છે આચાર્ય પદને જ યોગ્ય છે, તે ઉપાધ્યાયજીને હમેશાં નમસ્કાર કરતાં સંસાર ભયનો શોક આવતો નથી. ભાવનાચંદનના રસ સરખા વચનો વડે અહિત રૂપી સર્વ તાપ દૂર કરે છે તેમ જ જે વળી જિનશાસનને (વિશેષપણે) પ્રકાશિત કરે છે તે ઉપાધ્યાય ભગવાનને નમસ્કાર કરો.
—૧૬ થી ૨૦

જિમ તરૂફૂલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે;
લેઇ રસ આતમ સંતોષે, તિમ મુનિ ગોચરી જાવે રે. ભ૦ સિ૦ ૨૧

પંચ ઈંદ્રી ને કષાયને રૂંધે, ષટ્કાયક પ્રતિપાલ;
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વંદો તેહ દયાલ રે. ભ૦ સિ૦ ૨૨

અઢાર સહસ શીલાંગના ધોરી, અચલ આચાર ચરિત્ર;
મુનિ મહંત જયણાયુત વાંદી, કીજે જન્મ પવિત્ર રે. ભ૦ સિ૦ ૨૩

નવવિધ બ્રહ્મ ગુપતિ જે પાલે, બારસવિહ તપ શૂરા;
એહવા મુનિ નમીયે જો પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અંકૂરા રે. ભ૦ સિ૦ ૨૪

સોના તણી પરે પરીક્ષા દીસે, દિન દિન ચઢતે વાને;
સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીયે, દેશ કાલ અનુમાને રે. ભ૦ સિ૦ ૨૫

અર્થ:—જેમ ઝાડના ફૂલ ઉપર (રસ ચૂસવાને) ભમરો બેસે છે, તેને પીડા ઉપજાવતો નથી, રસ લઈને પોતાના આત્માને તૃપ્તિ પમાડે છે તેમ, મુનિ 'ગોચરી' લે છે. હમેશાં જે પાંચ ઈદ્રિયોને વશ રાખે છે, છકાયનું સુંદર રીતે પાલન કરે છે, સત્તર પ્રકારે સંયમનુ આરાધન કરે છે તે કૃપાળુને (મુનિજનને) વંદના કરૂં છું. અઢાર હજાર શીલાંગ રથને (ખેચવામા) વૃષભ તુલ્ય છે, આચાર અને ચારિત્ર (જેમનું) નિશ્ચળ છે, એવા મુનિ મહાત્માને યતનાપૂર્વક વંદન કરીને (મનુષ્ય) જન્મને પવિત્ર કરો જે બ્રહ્મચર્યની નવ વાડોનુ પાલન કરે છે, બાર પ્રકારના તપમાં શૂરવીર છે, એવા મુનિને પૂર્વ પુણ્યરૂપી (વૃક્ષના) અંકુરો પ્રગટે તો નમસ્કાર કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. જેમના સંયમની પરીક્ષા સુવર્ણની જેમ દેખાઈ આવે છે, દરરોજ ચઢતા રંગવાળા થઈને દેશ અને કાળ પ્રમાણે સયમનુ પાલન કરે છે તે મુનિજનોને નમસ્કાર કરો. —૨૧ થી ૨૫

શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મ પરીક્ષા, સદ્દહણા પરિણામ;
જેહ પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગ્ દર્શન નામ રે. ભ૦ સિ૦ ૨૬

મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી, જે હોય ત્રિવિધ અભંગ;
સમ્યગ્ દર્શન તેહ નમીજે, જિન ધર્મે દૃઢ રંગ રે. ભ૦ સિ૦ ૨૭

પંચ વાર ઉપશમિય લહીજે, ખય ઉપશમિય અસંખ;
એક વાર ક્ષાયિક તે સમકિત, દર્શન નમિયે અસંખ રે. ભ૦ સિ૦ ૨૮

જે વિણુ નાણુ પ્રમાણુ ન હોયે, ચારિત્ર તરૂ નવિ ફલીયો;
સુખ નિર્વાણુ ન જે વિણુ લહીયે, સમકિત દર્શન બલીયો રે. ભ૦ સિ૦ ૨૯

અડસઠ્ઠ બોલે જે અંલકરીઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂલ;
સમકિત દર્શન તે નિત્ય પ્રણમું, શિવપંથનું અનુકૂલ રે. ભ૦ સિ૦ ૩૦

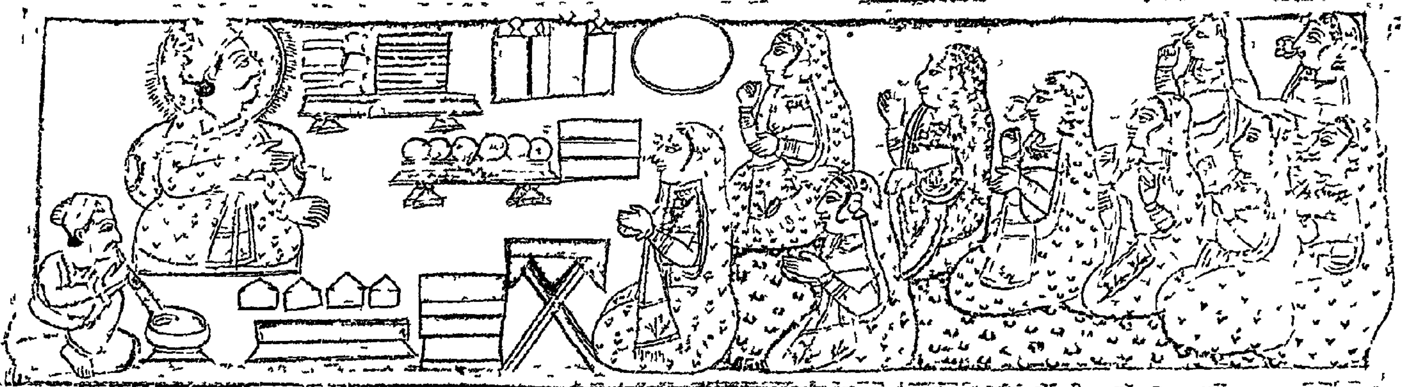
અર્થ—શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી તે સત્ય છે તેવા વિશ્વાસ શ્રદ્ધાના પરિણામ જેથી પમાય તે સમ્યગ્ દર્શન પદને નમસ્કાર કરો (સાત પ્રકૃતિરૂપ) મેલના ઉપશમ-ક્ષય-ક્ષયોપશમ રૂપ જે અખંડપણે ત્રણ પ્રકારે સમ્યગ્ દર્શન થાય છે તેમ જ જેથી જિનધર્મમાં ચોળ મજીઠનો રંગ લાગે છે તે સમ્યગ્ દર્શનને નમન કરો (સર્વ ભવ પર્યંતમા) ઉપશમ સમકિત પાંચ વાર પમાય છે, ક્ષયોપશમ અસંખ્યાતવાર અને ક્ષાયિક સમકિત એક વાર જ પમાય છે તે સમ્યગ્ દર્શનના અસંખ્ય સ્થાનકોને નમસ્કાર કરો. જે વગર જ્ઞાન પ્રમાણભૂત થતુ નથી, ચારિત્રરૂપ વૃક્ષ ફલ આપતું નથી, મોક્ષનું

સુખ જે વગર પ્રાપ્ત થતું નથી, તે સમ્યગ્ દર્શન બળવાન્ છે જે સડસઠ્ઠ ભેદોથી સુશોભિત છે, જ્ઞાન અને ચારિત્રનુ મૂળ છે અને મોક્ષ માર્ગને (પ્રાપ્ત કરવાની) અનુકૂળતાવાળું છે, તે સમ્યગ્ દર્શનને હમેશા પ્રણામ કરૂં છું. —૨૬ થી ૩૦

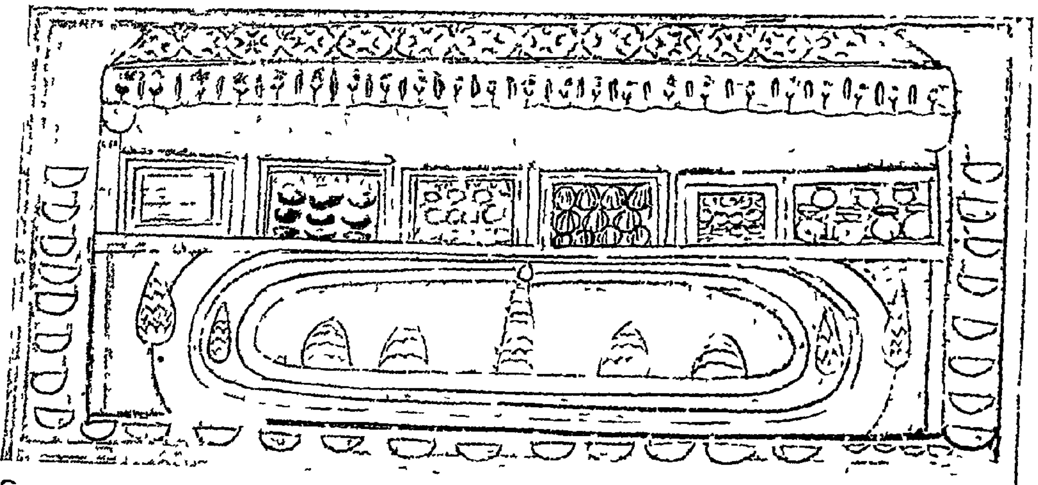
ભક્ષ અભક્ષ ન જે વિણુ લહિયે, પેય અપેય વિચાર;
કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણુ લહિયે, જ્ઞાન તે સકલ આધાર રે. ભ૦ સિ૦ ૩૧
પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રીસિધ્ધાંતે ભાખ્યું;
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિંદો, જ્ઞાનીયે શિવસુખ ચાખ્યું રે. ભ૦ સિ૦ ૩૨
સકલ ક્રિયાનું મૂલ તે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂલ જે કહીયે;
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિણુ કહો કિમ રહીયે રે. ભ૦ સિ૦ ૩૩
પંચ જ્ઞાન માંહે જેહ સદાગમ, સ્વ પર પ્રકાશક જેહ;
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપગારી, વલી જેમ રવિ શશિ મેહ રે. ભ૦ સિ૦ ૩૪
લોક ઉરધ અધો તિર્યગ જ્યોતિષ, વૈમાનિક ને સિદ્ધ;
લોકાલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તે જ્ઞાને મુજ સિદ્ધિ રે. ભ૦ સિ૦ ૩૫

અર્થઃ—જે વગર ખાવા લાયક અને નહિ ખાવા લાયક, પીવા લાયક અને નહિ પીવા લાયક તેમ જ કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક પદાર્થોનો વિવેક થઈ શકતો નથી તે જ્ઞાન સમસ્ત જનોને આધારભૂત છે શ્રી (જિનેશ્વર પ્રભુના) સિદ્ધાંતમા પ્રથમ જ્ઞાન પછી અહિંસાનો ક્રમ નિવેદન કરેલો છે જ્ઞાનને નમસ્કાર કરો, જ્ઞાનની અવગણના ન કરો, જ્ઞાનીજનો મોક્ષસુખને અનુભવી શકયા છે સર્વ ક્રિયાનુ મૂળ ‘ શ્રદ્ધા ’ છે તેનું મૂળ જે કહેવાય છે તે જ્ઞાનને હમેશા વદન કરો, કહો ! તે વગર કેમ રહી શકાય ? પાચ જ્ઞાનમાં જે સદાગમ છે, તે પોતાને અને પરને પ્રકાશ કરનાર છે, દીવાની માફક ત્રણે ભુવનોને ઉપકારક છે, વળી સૂર્ય–ચદ્ર અને વરસાદની માફક (ઉપકારી) છે ઉર્ધ્વ લોક–અધોલોક, તિર્યગલોક, જ્યોતિષ લોક, વૈમાનિક (દેવલોક) અને સિદ્ધ–લોક વગેરે લોક અને અલોક જેથી જાણી શકાય છે તે જ્ઞાન મને શુદ્ધ સ્વરૂપમા મળો —૩૧ થી ૩૫

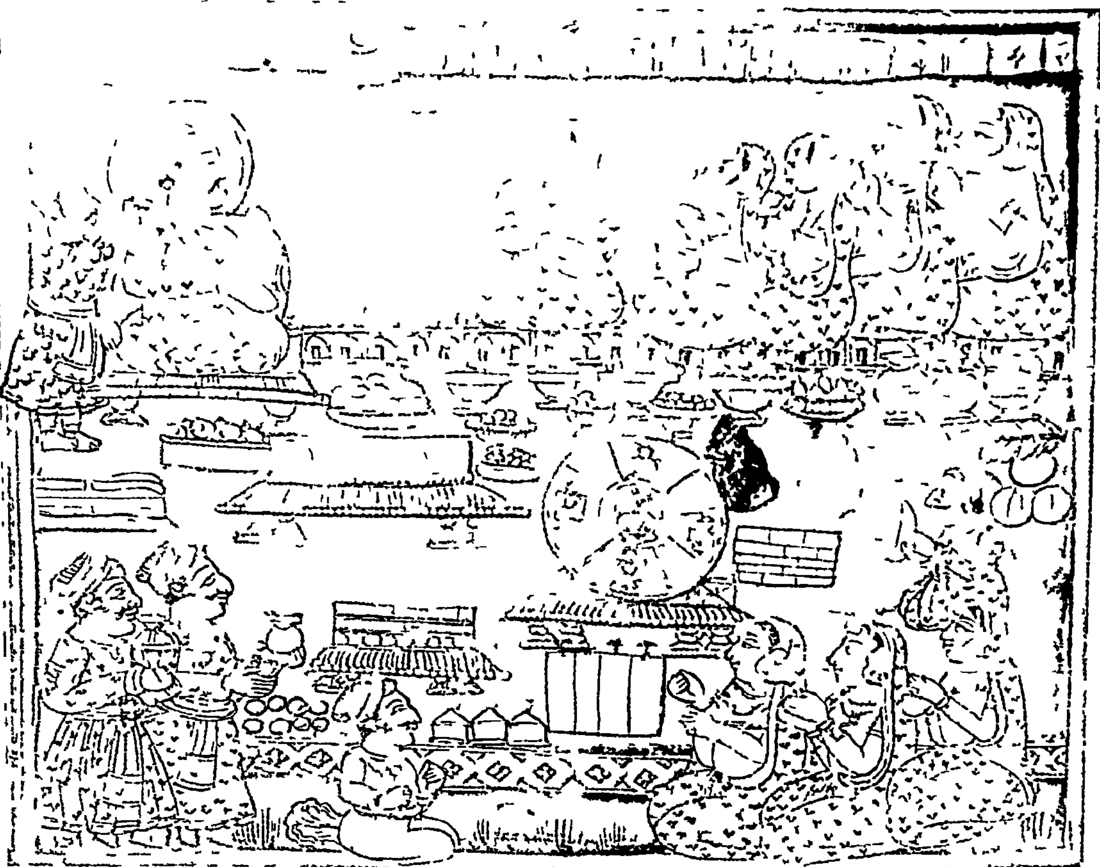
દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિ જે, ગૃહિ યતિ ને અભિરામ;
તે ચારિ જગત્ જયવંતું, કીજે તાસ પ્રણામ રે. ભ૦ સિ૦ ૩૬
તૃણુ પરે જે ષટ ખંડ સુખ છંડી, ચક્રવર્ત્તી પણ વરીયો;
તે ચારિત્ર અક્ષય સુખ કારણ, તે મેં મનમાંહે ધરીયો રે. ભ૦ સિ૦ ૩૭

ચિત્ર ૨૦૨ શ્રીપાલ નવ રાણીઓ સાથે સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કરે છે (પાનું ૨૪૭)

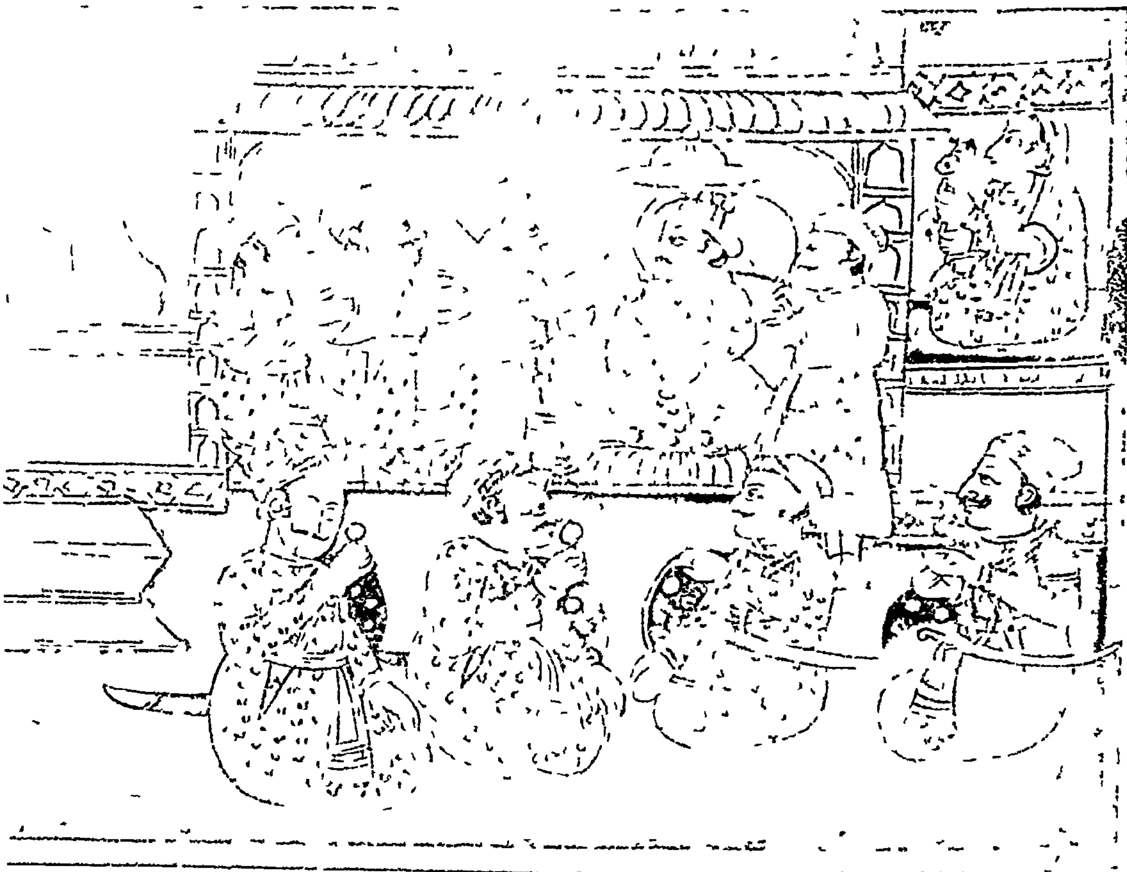
ચિત્ર ૨૦૪ શ્રીનવપદજીના મંડલની સ્થાપના (પાનું ૨૫૦)

ચિત્ર ૨૦૩ શ્રીપાલ નવપદજીનું ઉજમણું કરે છે (પાનું ૨૪૯)

ચિત્ર ૨૦૫ સિદ્ધચક્રજીના ઉજમણાની પૂર્ણાહુતિ નિમિત્તે નૃત્ય મહોત્સવ (પાનુ ૨૫૮)

ત્ર ૭૦૬ ત્રિભુવનપાલ વગેરે શ્રીપાલના નવપુત્રો (પાનું ૨૫૫)

હુઆ રાંકપણે જેહ આદરી, પૂજિત ઇંદ નરિંદે;
અશરણ શરણ ચરણ તે વંદું, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદે રે. ભ૦ સિ૦ ૩૮

બાર માસ પર્યાયે જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમિયે;
શુક્લ શુક્લ અભિજાત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને નમીયે રે. ભ૦ સિ૦ ૩૯

ચય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિકત કરે જે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂત્તે ભાખ્યું, તે વંદુ ગુણગેહ રે. ભ૦ સિ૦ ૪૦

અર્થ—દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિરૂપ અનુક્રમે ગૃહસ્થ અને યતિને યોગ્ય છે તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંત વર્તે છે તેને પ્રણામ કરો જે છ ખંડના સુખોને તણખલાં પેઠે તજીને ચક્રવર્ત્તીએ પણ અંગિકાર કરેલું છે, તે ચારિત્ર અક્ષય સુખનું કારણ છે. તેનો મે મન સાથે સ્વીકાર કરેલો છે રંક મનુષ્યો પણ જેને અંગિકાર કરવા પછી ઇંદ્ર અને ચક્રવર્ત્તીઓથી પૂજાય છે, તે નિરાધારના આધારરૂપ અને જ્ઞાનાનંદથી પરિપૂર્ણ ચારિત્રને વંદન કરૂં છું જેના બાર મહિનાના પાલનથી અનુત્તર વિમાનનાં સુખો પણ ઉલંઘી જવાય છે, તથા ઉજ્જવળ ઉજ્જવળ થતાં તરતમપણું હોય, તે ચારિત્રને નમસ્કાર કરીએ છિએ ચય એટલે આઠ કર્મનો સંચય અને તેને ખાલી કરે તે ચારિત્રનામ નિરૂક્તિથી સિદ્ધ થએલું છે તે ગુણોના ગૃહરૂપ (ચારિત્ર)ને વંદના કરૂં છું —૩૬ થી ૪૦

જાણંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુકિત જિણંદ;
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂ કંદ રે. ભ૦ સિ૦ ૪૧

કરમ નિકાચિત પણ ક્ષય જાઈ, ક્ષમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નમીયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાં રે. ભ૦ સિ૦ ૪૨

આમોસહી પમુહા બહુ લદ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે;
અષ્ટ મહાસિધ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવે રે. ભ૦ સિ૦ ૪૩

ફલ શિવસુખ મહોટું સુરનરવર, સંપત્તિ જેહનું ફૂલ;
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદૂં, શમ મકરંદ અમૂલ રે. ભ૦ સિ૦ ૪૪

સર્વ મંગલ માંહિ પહેલું મંગલ, વરણવીયે જે ગ્રંથે;
તે તપપદ તિહું કાલ નમીજે, વર સહાય શિવ પંથે રે. ભ૦ સિ૦ ૪૫

ઇમ નવપદ થુણતો તિહાં લીનો, હૂઓ તનમય શ્રીપાલ
સુજસ વિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાલ રે. ભ૦ સિ૦ ૪૬

અર્થ:—ત્રણ જ્ઞાનવાળા જિનેશ્વર ભગવાન્ તે ભવમાં (પોતાની) મુક્તિ જાણતાં છતાં કર્મનો નાશ કરવાને જે તપનો આદર કરે છે તે તપ મોક્ષરૂપ વૃક્ષનુ મૂળ છે ક્ષમાપૂર્વક કરતાં નિકાચિત કર્મ પણ ક્ષય થઈ જાય છે, જેનું ઉજમણુ કરતાં જિનશાસનની પ્રભાવના થાય છે, તે તપને નમસ્કાર કરો ! જેના પ્રભાવથી આમૌષધિ પ્રમુખ ઘણી લબ્ધિઓ પ્રકટે છે, આઠ મહાસિધ્ધિઓ અને નવનિધાન પ્રકટે છે, તે તપને ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરો જેનું મોક્ષના સુખરૂપ ફળ છે, ઇન્દ્ર અને ચક્રવર્તિની સંપત્તિરૂપ ફૂલ છે, સમતારૂપ અમૂલ્ય જેનો પુષ્પ રસ છે, તે કલ્પવૃક્ષ સરખા તપને વદન કરૂ છું. સર્વ મગળોમા પ્રથમ મંગળરૂપે જેનું વર્ણન ગ્રથોમાં થએલું છે, તે મોક્ષ માર્ગમાં સહાય રૂપ તપ પદને ત્રણે કાળમાં નમસ્કાર કરો એ પ્રકારે નવપદની સ્તવના કરતા **શ્રીપાળ** રાજા તન્મય થઈ લીન થયા, સુદર યશના વિલાસવાળા ચોથા ખડની આ અગિયારમી ઢાલ પૂર્ણ થઈ —૪૧ થી ૪૬

દોહા—૭૬

ઇમ નવપદ થુણતો થકો, તે ધ્યાને શ્રીપાલ;
પામ્યો પૂરણ આઉખે, નવમો કલ્પ વિશાલ. ૧

રાણી મયણા પ્રમુખ સવિ, માતા પણ શુભ ધ્યાન;
આઉખે પૂરે તિહાં ઉપના, સુખ ભોગવે વિમાન. ૨

નરભવ અંતર સ્વર્ગ તે, ચાર વાર લહિ સર્વ;
નવમે ભવ શિવ પામશે, ગૌતમ કહે નિગર્વ. ૩

તે નિસુણી શ્રેણિક કહે, નવપદ ઉલસિત ભાવ;
અહો નવપદ મહિમા વડો, એ છે ભવજલ નાવ. ૪

વલતું ગૌતમ ગુરૂ કહે, એક એક પદ ભત્તિ;
દેવપાલ પ્રમુખ સુખ લહ્યાં, નવપદ મહિમા તહત્તિ. ૫

કિંબહુના મગધેશ તું, ઇક પદ ભકિત પ્રભાવ;
હોઇશ તીર્થંકર પ્રથમ, નિશ્ચય એ મન ભાવ. ૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે તદાકાર ચિત્તથી નવપદજીનું સ્તવન કરતાં અને ધ્યાન ધ્યાતાં **શ્રીપાળ**મહારાજા સંપૂર્ણ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી નવમા દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયા. તેમ જ મયણાસુંદરી વગેરે રાણીઓ અને માતા પણ શુભ ધ્યાનના પ્રતાપથી તે જ દેવલોકની અંદર પૂર્ણ આઉખે ઉત્પન્ન થયાં અને ઉત્તમ સ્વર્ગ સુખનો અનુભવ લેવા લાગ્યાં તે પછી દેવલોકમાંથી નરભવ, નરભવમાથી દેવભવ એમ ચાર વખત દેવપણું અને ચાર વખત મનુષ્ય ભવ પામી અને છેલ્લા નવમા ભવે **શ્રીપાળ**મહારાજા, માતા કમળપ્રભા અને નવે રાણીઓ એ અગ્યારે મોક્ષમંદિરમાં અખંડાનંદના ભોક્તા થશે. એ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાને ગર્વ રહિત એવા ગૌતમ ગણધર મહારાજ **શ્રીપાળ**નું ચરિત્ર કહેતા હતા એ સાંભળીને શ્રેણિક રાજા નવપદજીના મહિમામાં ઉલ્લાસવંત ભાવવાળા થઇ કહેવા લાગ્યા " અહો ! આવો નવપદજીનો મહાન્ મહિમા છે ! ખચિત નવપદ જે છે તે સમુદ્ર તરવાને નાવ સમાન જ છે " આવા ઉદ્ગાર સાંભળી તે શ્રેણિક રાજા પ્રત્યે ફરીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યુ–" નવપદ પૈકી એક એક પદની જ ભક્તિ કરવાથી દેવપાળ વગેરે પુણ્યશાળીઓએ સ્વર્ગ સુખ, તીર્થંકર ગોત્ર વગેરે પ્રાપ્ત કરેલ છે, એથી એ નવપદનો મહિમા સત્ય પ્રતિતીવંત છે હે મગધદેશ પતિ ! નવપદજીના મહાત્મ્ય સંબંધી વિશેષ શું કહું, તમો પણ એ નવપદ પૈકી એક સમકિત દર્શન પદની ફક્ત ભક્તિ કરવાના પ્રતાપથી જ આવતી ચોવીશીમાં પદ્મનાભ નામના પહેલા તીર્થંકર થશો, તે નિશ્ચયથી મનને વિષે ભાવના ભાવજો. "
—૧ થી ૬

ગૌતમ વચન સુણી ઇસ્યાં, ઉઠે મગધ નરિંદ;
વધામણી આવી તદા, આવ્યા વીર જિણંદ. ૭

દેવે સમવરણ રચ્યું, કુસુમ વૃષ્ટિ તિહાં કીધ;
અંબર ગાજે દુંદુભિ, વર અશોક સુપ્રસિદ્ધ. ૮

સિંહાસન માંડયું તિહાં, ચામર છત્ર ઢલંત;
દિવ્ય ધ્વનિ દિયે દેશના, પ્રભુ ભામંડલવંત. ૯

વધામણી દેઇ વાંદવા, આવ્યો શ્રેણિકરાય;
વાંદી બેઠો પર્ષદા, ઉચિત થાનકે આય. ૧૦

શ્રેણિક ઉદ્દેશી કહે, નવપદ મહિમા વીર;
નવપદ સેવી બહુ ભવિક, પામ્યા ભવજલ તીર. ૧૧
આરાધનનું મૂલ જસ, આતમ ભાવ અછેહ;
તિણે નવપદ છે આતમા, નવપદ માંહે તેહ. ૧૨
ધ્યેય સમાપત્તિ હૂયે, ધ્યાતા ધ્યેય પ્રમાણ;
તિણે નવપદ છે આતમા, જાણે કોઇ સુજાણ. ૧૩
લહી અસંગ ક્રિયા બલે, જસ ધ્યાને જેણે સિદ્ધિ;
તેણે તેહવું પદ અનુભવ્યું, ઘટમાંહિ સકલ સમૃદ્ધિ. ૧૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીના વચનો સાંભળી આનંદ પૂર્ણ ચિત્તથી શ્રેણિક રાજા ગૌતમ ગુરુશ્રીને વાંદી પોતાના પાટનગર તરફ વિદાય થવા લાગ્યા, તેવામાં વનપાલકે આવી વધામણી આપી કે ‘ જગજ્જીવોદ્ધારક શ્રીવીર પ્રભુજી ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા છે ત્યાં દેવતાઓએ સમોવરસણ રચ્યુ, પંચ વરણ સુગંધી ફુલોની વૃષ્ટિ કરી, આકાશમા દેવદુંદુભિ વાગવા લાગી, શ્રેષ્ટ અશોકવૃક્ષ શોભી રહ્યુ છે, ત્યા સિંહાસન સ્થાપેલ છે ચામર ઢળી રહ્યા છે, ત્રણ છત્ર મસ્તકે બિરાજે છે, તથા ભામંડળ સહિત એવા શ્રીવીર પ્રભુ સિંહાસન ઉપર બિરાજી દિવ્યધ્વનિ સાથે દેશના દઈ રહ્યા છે ’ આ પ્રમાણે વધામણી આવી કે તે જ સમયે શ્રેણિક રાજા શ્રીવીર પ્રભુને વાંદવા ચાલ્યા અને પંચાભિગમ સાચવી વિધિસહ પ્રભુને વંદન કરી બાર પર્ષદાની અંદર જ્યાં પોતાને બેસવુ યોગ્ય હતું ત્યા બેસી દેશના સાંભળવા લાગ્યા વીર ભગવાન પણ શ્રેણિકને ઉદ્દેશીને નવપદજીનો મહિમા વર્ણવે છે કે એ નવપદ સેવ્યાથી ઘણા ભવ્ય જીવો ભવસમુદ્રનો પાર પામ્યા છે જો કે નવપદજીનુ મૂળ આરાધન તો નિશ્ચયથી આત્મભાવ જ છે, તો પણ તેનુ ખરૂં તત્ત્વ વિરલા જ મેળવી શકે છે, કેમકે નવપદ તે જ આત્મા છે અને નવપદમા પણ એ જ આત્મા છે જે વસ્તુ ધ્યાવવા લાયક છે તે ધ્યેય કહેવાય છે, તે ધ્યેયની સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણતા પામવે કરીને ધ્યાતા જે ધ્યાનારો આત્મા તેનું ધ્યેય, વસ્તુનુ જે ધ્યાન તેનુ પ્રમાણપણું થાય કેમકે ધ્યેયની પૂર્તિ વગર ધ્યાનની પૂર્તિ થતી નથી અને ધ્યાતાના ધ્યાનનું પ્રમાણ ધ્યેય સમાપ્તિ વડે જ થાય છે એ માટે નવપદ તે જ આત્મા છે એ કોઈ જ્ઞાની જ જાણે છે શુક્લ ધ્યાનના ચોથા પાયાના ધ્યાન વડે અસંગ ક્રિયા પ્રાપ્ત કરી તે ક્રિયાના બળથી નવપદમાના જે પદની આરાધનાને લીધે જે જીવોએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તે પ્રાણીએ તેવુ જ પદ અનુભવ્યું–ભોગવ્યુ, માટે નિશ્ચયનયથી ઘટમાં જ સકળ સમૃદ્ધિ છે.

ઢાળ બારમી—સ્વામી સીમધર ઉપદિશો—એ દેશી

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાય રે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે. ૧

વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે;
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મલે સવિ આઈ રે. વી૦ ૨

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણ નાણી રે;
તે ધ્યાતાં નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધગુણ ખાણી રે. વી૦ ૩

ધ્યાતાં આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભ ધ્યાની રે;
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોયે પ્રાણી રે. વી૦ ૪

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે;
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગબંધવ જગભ્રાતા રે. વી૦ ૫

અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે;
સાધુ સૂધા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચે રે. વી૦ ૬

સમ સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે;
દર્શન તેહિ જ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે. વી૦ ૭

અર્થ:—દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય વડે અરિહંત પદનું ધ્યાન કરતાં આત્મા ભેદનો છેદ કરી અરિહંતરૂપ થાય છે હવે વીર પરમાત્મા ઉપદેશ કરે છે તે તમો સાવધાનતાથી સાંભળજો આત્માના ધ્યાનથી આત્માની (ભૂલાયેલી) સર્વ સંપત્તિ (તેને પોતાને) આવી મળે છે જેઓ રૂપાતીત સ્વભાવવાળા અને કેવળદર્શન જ્ઞાનવાળા સિદ્ધોનું ધ્યાન કરે છે, તેઓનો આત્મા ગુણની ખાણરૂપ સિદ્ધ બની જાય છે મહામંત્ર અને શુભ ધ્યાન વડે સુંદર આચાર્ય પદનું ધ્યાન કરનાર મનુષ્યોનો આત્મા પાંચ પ્રસ્થાન પ્રાપ્ત કરી આચાર્ય બની જાય છે તપ અને સ્વાધ્યાયમાં સદા રક્ત છે, બાર અંગનું ધ્યાન કરે છે, વિશ્વના બંધુ છે અને જગત્ સાથે બંધુ ભાવથી વર્ત્તે છે તે આત્મા ઉપાધ્યાય ભગવાન્ કહેવાય છે જે હમેશા અપ્રમાદી રહે છે, હર્ષ અથવા શોકમાં લીન થતો નથી તે આત્મા સાચો સાધુ છે મુંડાવવાથી અથવા લોચ કરવાથી શું ? (વાસ્તવિક સાધુપણું પ્રાપ્ત થાય છે ?) (પ્રકૃતિઓના) ક્ષય અથવા ઉપશમથી સમતા સંવેગાદિ ગુણો જે પ્રકટે છે. તે જ

સમ્યગ્દર્શન અને એ જ આત્મા છે, 'સમકિતી' નામ ખાલી ધારણ કરવાથી શું સફળતા છે? —૧ થી ૭

જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે;
તો હૂએ એહિ જ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે. વી૦ ૮

જાણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે;
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ ભમતો રે. વી૦ ૯

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગે રે;
તપ તે એહિ જ આતમા, વરતે નિજ ગુણ ભોગે રે. વી૦ ૧૦

આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે;
આતમ ભાવે થિર હોજો, પર ભાવે મત રાચો રે. વી૦ ૧૧

અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખી રે;
તિમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખી રે. વી૦ ૧૨

યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે;
એહ તણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણો રે. વી૦ ૧૩

ઢાલ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરી રે;
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધૂરી રે. વી૦ ૧૪

અર્થ:—જ્ઞાનાવરણીયરૂપ જે કર્મ છે તેનો ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય થાય ત્યારે આત્મા જ્ઞાનરૂપ થાય છે અને જ્ઞાનથી અજ્ઞાનપણુ દૂર થાય છે. પોતાના સ્વભાવમાં રમણ કરતા, શુદ્ધ લેશ્યાથી સુશોભિત, મોહરૂપ જગલમાં નહિ ભટકતા, આત્માને જ ચારિત્ર જાણો ઇચ્છાઓના નિરોધરૂપ સવર કરી મન, વચન, કાયાના યોગોની એકાગ્રતાથી સમતામાં પરિણમન કરી, સ્વગુણોના અનુભવમાં આ આત્મા રમણ કરે તે જ તપ છે આગમો અને નોઆગમોના રહસ્યને સત્ય રીતે સમજો, આત્માના સ્વરૂપમા સ્થિર રહો અને પૌદ્ગલિક ભાવોમાં ગુલતાન ન થાઓ આત્મામાં સમસ્ત આઠે સિદ્ધિઓની સપત્તિ રહેલી છે, તે પ્રમાણે નવપદની સપત્તિ પણ છે, તેનો સાક્ષી આત્મા (સ્વયમેવ) છે (મુક્તિના) અસખ્ય યોગો જિનેશ્વરે કહેલા છે, તેમાં નવપદ મુખ્ય છે તેમ સમજો, તેના આલંબનથી આત્માનુ ધ્યાન પૂર્ણ થાય છે તે જાણો આ **શ્રીપાળ** રાસના ચોથા ખડની આ

બારમી ઢાલ પૂર્ણ થઈ, **શ્રીયશોવિજયજી** ઉપાધ્યાયની વાણી કોઈ નયથી અપૂર્ણ નથી
—૮ થી ૧૪

દોહા–૭૬

વચનામૃત જિન વીરનાં, નિસુણી શ્રેણિક ભૂપ;
આનંદિત પહોતો ઘરે, ધ્યાતો શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧

કુમતિ તિમિર સવિ ટાલતો, વર્દ્ધમાન જિનભાણ;
ભવિક કમલ પડિબોહતો, વિહરે મહિયલ જાણ. ૨

એ શ્રીપાલ નૃપતિ કથા, નવપદ મહિમા વિશાલ;
ભણે ગુણે જે સાંભળે, તસ ઘર મંગલ માલ. ૩

અર્થ:—આ પ્રમાણે શ્રીવીર પ્રભુજીના અમૃતમય વચનો સાંભળીને સમકિતસાધક શ્રેણિક રાજા શ્રીવીરપ્રભુને નમન કરી આનંદપૂર્વક પોતાને મહેલ પહોંચ્યો અને ચિત્તમાં શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિદાનંદઘન ને ધ્યાતો–ધ્યાન ધરતો સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યો કેવળજ્ઞાન-રૂપ સૂર્ય પ્રકાશ વડે અજ્ઞાનરૂપ તિમિરને દૂર કરતા, તથા ષટ્દ્રવ્યરૂપ કેવળ સૂર્યના કિરણો વડે ભવિક જનોના હૃદયકમળોને પ્રતિબોધ કરતા, સામાન્ય કેવળીને વિષે સૂર્ય સરખા શ્રીવીરપ્રભુ પૃથ્વીતળને પાવન કરતા વિચરવા લાગ્યા ગ્રંથકાર મહારાજ કહે છે કે **શ્રીપાલ** મહારાજાની શ્રીનવપદજીના વિશાળ મહિમાયુક્ત કથા જે કોઈ ધર્મપ્રેમી મનુષ્ય સાંભળશે–વાંચશે–મનન કરશે તેના ઘરની અંદર નવપદજીના અધિષ્ઠાયક દેવ મંગળમાળા વિસ્તારશે
—૧ થી ૩

ઢાલ તેરમી—રાગ ધનાશ્રી–થુણિયો રે પ્રભુ તું સુરપતિ જિન થુણિયો—એ દેશી

તૂઠો તૂઠો રે મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો;
એ શ્રીપાલનો રાસ કરંતા, જ્ઞાન અમૃતરસ વૂઠો રે. ૧

મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો.
પાયસમાં જિમ વૃદ્ધિનું કારણ, ગોયમનો અંગૂઠો;
જ્ઞાનમાંહિ અનુભવ તિમ જાણો, તે વિણુ જ્ઞાન તે જૂઠો રે. મુ૦ ૨

ઉદકપયોમૃત કલ્પજ્ઞાન તિહાં, ત્રીજો અનુભવ મીઠો;
તે વિણુ સકલ તૃષા કિમ ભાંજે, અનુભવ પ્રેમ ગરીઠો રે. મુ૦ ૩

પ્રેમતણી પરે શીખો સાધો, જોઈ સેલડી સાંઠો;
જિહાં ગાંઠ તિહાં રસ નવિ દીસે, જિહાં રસ તિહાં નવિ ગાંઠો રે. મુ૦ ૪

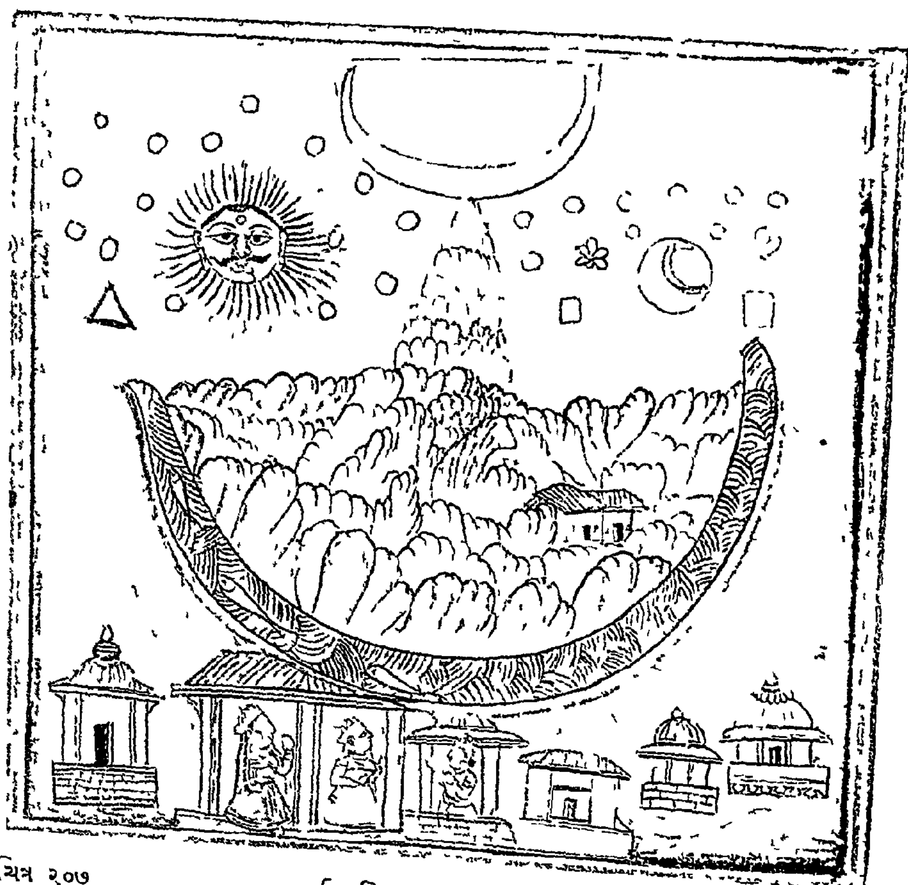
જિનહી પાયા તિનહી છિપાયા, એ પણુ એક છે ચીઠો;
અનુભવ મેરૂ છિપે કિમ મહોટો, તે તો સઘલે દીઠો રે. મુ૦ ૫

પૂરવ લિખિત લિખે સવિ લેઈ, મસી કાગલને કાંઠો;
ભાવ અપૂરવ કહે તે પંડિત, બહુ બોલે તે બાંઠો રે. મુ૦ ૬

અવયવ સવિ સુંદર હોય દેહે, નાકે દીસે ચાઠો;
ગ્રંથ જ્ઞાન અનુભવ વિણુ તેહવું, શુષ્ક જિરયો શુક પાઠો રે. મુ૦ ૭

સંશય નવિ ભાંજે શ્રુતજ્ઞાને, અનુભવ નિશ્ચય જેઠો;
વાદવિવાદ અનિશ્ચિત કરતો, અનુભવ વિણુ જાય હેઠો રે. મુ૦ ૮

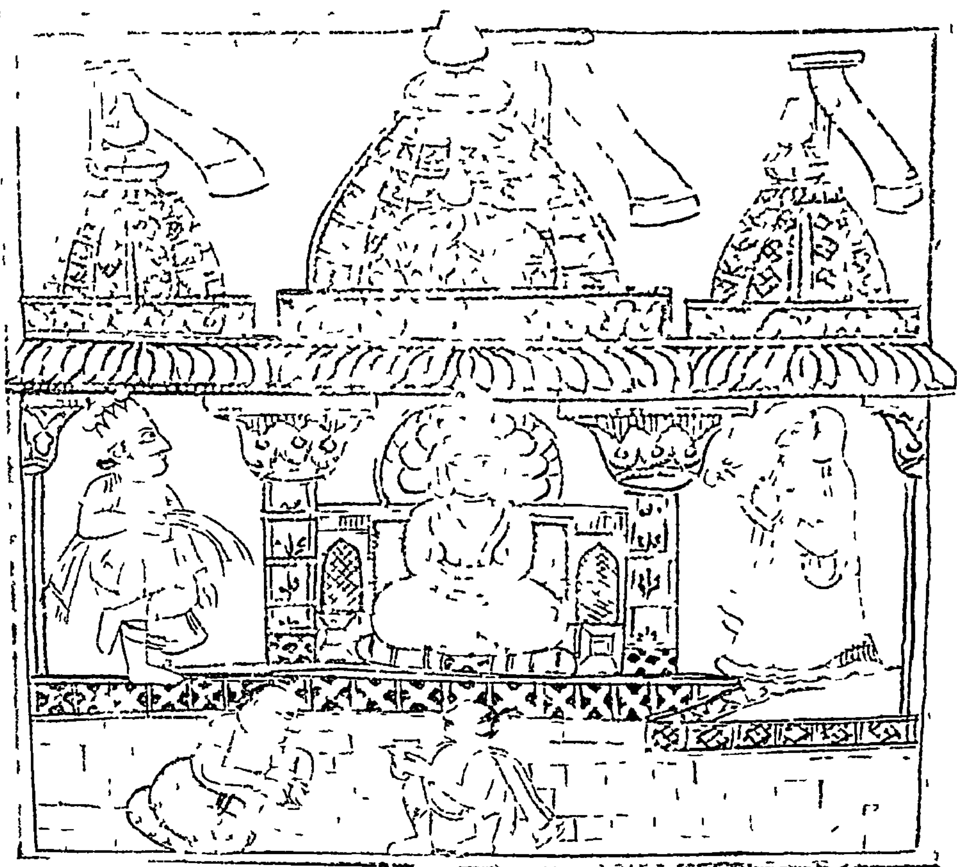
અર્થ:—મને સકળ જગતના પતિ શ્રીજિનેશ્વરદેવ ખચિત તુષ્ટમાન થયા છે એમ માનું છું, કેમકે શુભ કાર્યની પૂર્ણાહુતિ થવી એ પ્રભુની પ્રસન્નતાનું જ કારણુ છે એથી જ આ **શ્રીપાલ**રાજાના રાસની રચનામાં જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો વર્ષાદ વરસ્યો છે જેમ ખીરની અંદર ગૌતમસ્વામીનો અંગૂઠો ખીરની વૃદ્ધિનું જ કારણુ થઈ રહેલ હતો—તે ખીરને વધારનાર કારણુ રૂપ ગૌતમસ્વામીજીનો અંગૂઠો જ લબ્ધિરૂપ હતો, તેમ જ્ઞાનની અંદર જ્ઞાનવૃદ્ધિનું કારણુ અનુભવ જ્ઞાન જ છે, તે અનુભવજ્ઞાન વગર સર્વ જ્ઞાન મિથ્યા જ સમજવું માટે અનુભવજ્ઞાન હમેશાં મોટું છે જ્ઞાન ત્રણુ પ્રકારના છે એટલે કે પહેલું ઉદકકલ્પજ્ઞાન છે તેના અનુભવ વડે જેમ પાણી પીવાથી તરસ છીપે, પણુ થોડી વાર પછી પાછી તરસ લાગે છે, તેમ વ્યાકરણુ–શબ્દ–કાવ્ય શાસ્ત્ર વગેરે લૌકિક–પ્રાકૃત–ચરિત્રાનુવાદ–કથાનક–ચોપાઈ–રાસ–ભાષા આદિ શાસ્ત્રો તે ઉદકકલ્પ કહેવાય છે તે ગ્રંથો ભણે વાંચે ત્યાં લગી જ રસ પડે, પરંતુ તે પછી કશો રસ પ્રાપ્ત થતો નથી બીજું પયકલ્પજ્ઞાન છે તેના અનુભવ વડે, જેમ દૂધ પીવાથી થોડો વખત ભૂખ ને તરસ બંને શાંત થાય, તથાપિ થોડો સમય વીત્યા બાદ ફરી ભૂખતરસ લાગે, તેમ આગમ–સૂત્ર–સિદ્ધાંતના ઉપયોગ રહિતનું જ્ઞાન પણુ થોડો વખત શાંતિ આપે છે ત્રીજું અમૃતકલ્પજ્ઞાન છે, તે શ્રદ્ધાપૂર્વક આગમ જ્ઞાન ભેદભાવ ધરીને ઉપયોગસહિતપણે વર્ત્તે તેના અનુભવ વડે જેમ

ચિત્ર ૨૦૭

સિદ્ધશિલાની ચિત્રાકૃતિ

(પાનુ ૨૫૬)

ચિત્ર ૨૦૮ જિનમંદિર (પાનું ૨૬૦)

ચિત્ર ૨૦૯ શીલાગરથ (પાનું ૨૫૯)

ચિત્ર ૨૧૦ શ્રીપાલ આવું ગરીબો થયો (પાનું ૨૬૧)

ચિત્ર ૨૧૧ — ઉપર શ્રીપાલ દેવલોકમા ઉત્પન્ન થયો
નીચે ગૌતમસ્વામી શ્રેણિકને ઉપદેશ આપે છે — (પાનુ ૨૬૩)

અમૃત પીવાથી ભૂખ તરશ–રોગ–શોક–ઉપદ્રવ વ્યાધિ વગેરે તમામ નાશ પામે, એટલુ જ નહી પણ તે ફરીને ઉદય થવા જ ન પામે, તેની બરાબર ત્રીજુ અનુભવજ્ઞાન મીઠું છે. માટે જ અનુભવજ્ઞાન વગર અનાદિ સમયની ભવભ્રમણા રૂપ તરસ શી રીતે છીપી શકે ? એ માટે અનુભવનો પ્રેમ છે તે મહાન છે, જેમ સાંસારિક પ્રેમની ઐકયતા કરવા લેવુ, દેવું, ખાવુ, ખવરાવવુ આદિ નિયમો ઉપયોગમાં લેવા પડે છે તેમ અનુભવતલ્લીન થવા માટે તેના નિયમો શીખો, સાધો શેલડીના સાંઠાના દષ્ટાંતે કરીને–જેમ શેલડીના સાંઠાની અંદર જ્યા ગાંઠ છે ત્યા રસ નથી અને જ્યાં રસ છે ત્યાં ગાઠ નથી, તેમ અનુભવ પ્રેમ જાણવો. એટલે જ્યાં કર્મરૂપ ગાઠ છે ત્યા અનુભવ રસ નથી અને જ્યાં અનુભવરસ છે ત્યા કર્મરૂપ ગાંઠ નથી કેટલાક કહે છે કે જેણે અનુભવરસ પ્રાપ્ત કર્યો તેણે છુપાવી રાખ્યો જેથી પ્રકટ થવા પામ્યો નથી, એ કહેવત પણ ચીઠ્ઠીપત્રી જેવી છે, કેમકે મેરૂ પર્વત જેવો મહાન્ અનુભવ રૂપ મેરૂ છે, તે છુપાવ્યો શી રીતે છુપી શકે ! તે તો સર્વના જોવામા આવેલ છે એમ જિનવચનથી સિદ્ધ થાય છે. વસ્તુત. દીઠામા આવે છે, પરંતુ જેણે પામ્યો તે તેનો જ આત્મા જાણે બીજો કોઈ ન જાણે શાહી, કાગળ ને લેખણ એ ત્રણે ચીજોના સાધન વડે આગળ લખાઈ કલ્પાઇ ગએલી વાતોને પુન લખે એ તો બધા લેખકો કરી શકે તેમ છે, પણ પૂર્વે જે કોઇએ ન લખ્યાં એવાં અપૂર્વ ભાવ કહે તે પંડિત જાણવા, બાકી જે બહુ લખે કે બહુ ભાષણ કરે તે લખાડી જાણવા, જો કે શરીરની અંદર જેમ સઘળા અંગઉપાંગ સુંદર હોય છતા નાક ઉપર ચાઠું હોય તો તે બધી સુંદરતાને બગાડી દે છે, તેમ બહુએ ગ્રંથ ભણ્યા જાણ્યા હોય છતા તેનો અનુભવ ન મેળવ્યો હોય તો તે કંઠશોષ–ઘાંટા તાણવા કે ઘાટા બેસાડવારૂપ માથાકૂટ ગણાય છે પોપટ અજ્ઞાની છતા મનુષ્યની સોબતથી રામ વગેરે બોલતા શીખે, તથાપિ તેને ઓળખતો નથી, જેથી તેનુ નામસ્મરણ કંઠશોષ સરખુ જ થઈ પડે છે, તેની પેઠે જેને અનુભવજ્ઞાન ન હોય તો તે શ્રુતજ્ઞાને કરી મનના સંશયો દૂર કરી શકે નહિ, તે માટે જ અનુભવજ્ઞાન એ જ મહાન જ્ઞાન છે. —૧ થી ૮

જિમ બહુશ્રુતને બહુજન સંમત, બહુલ શિષ્યનો શેઠો;
તિમ તિમ જિન શાસનનો વયરી, જો નવિ અનુભવ નેઠો રે. સુ૦ ૯

માહરે તો ગુરુચરણ પસાયે, અનુભવ દિલમાં પેઠો;
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાહિ, આતમ રતિ હુઈ બેઠો રે. સુ૦ ૧૦

ઉગ્યો સમકિત રવિ ઝલહલતો, ભરમતિમિર સવિ નાઠો;
તગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનો બલ પણ ઘાઠો રે. સુ૦ ૧૧

મેરૂ ધીરતા સવિ હર લીની, રહ્યો તે કેવલ ભાંઠો;
હરિ સુરઘટ સુરતરૂકી શોભા, તે તો માટી કાઠો રે. મુ૦ ૧૨

હરવ્યો અનુભવ જોર હતો જે, મોહમલ્લ જગ લૂંઠો;
પરિ પરિ તેહના મર્મ દેખાવી, ભારે કીધો ભૂંઠો રે. મુ૦ ૧૩

અનુભવ ગુણ આવ્યો નિજ અંગે, મિટયો રૂપ નિજ માઠો;
સાહિબ સન્મુખ સુનજરે જોતાં, કોણ થાયે ઉપરાંઠો રે. મુ૦ ૧૪

થોડે પણ દંભે દુઃખ પામ્યા, પીઠ અને મહાપીઠો;
અનુભવવત તે દભ ન રાખે, દંભ ધરે તે ધીઠો રે. મુ૦ ૧૫

અનુભવવંત અદંભની રચના, ગાયો સરસ સુકંઠો,
ભાવ સુધારસ ઘટ ઘટ પીયો, હૂઓ પૂરણ આકઠો રે. મુ૦ ૧૬

અર્થ:—કેમકે અનુભવ વગર પોતાના ધર્મની ચર્ચા અને પરમતની ખડના રૂપ વિવાદની અદર પણ વિતંડાવાદ—વ્યર્થ લવારો—પ્રમાણ વગરનુ કથન કરવાથી પરાજય પામે છે—સભામા નીચુ જોવાપણુ થાય છે એટલુ જ નહી પણ જે બહુ ભણેલ હોય, ઘણા લોકોને માન્ય હોય અને ઘણા શ્રેષ્ઠ શિષ્યોનો સ્વામી થઈ બેઠો હોય, તથાપિ અનુભવરસ વગરનો હોય તો તે જૈનનશાસનનો શત્રુ જ ગણવા લાયક છે, કારણ અનુભવ વગર જે કરે તે લાભકારી નહી પણ હાનિકારી જ નીવડે છે તે અનુભવે શ્રીગુરુચરણ પ્રતાપ વડે આપોઆપ મારા દિલમાં તો નિવાસ કર્યો, જેથી સર્વ પ્રકારની શુભ જ્ઞાનની ઋદ્ધિસિદ્ધિ પ્રકટ થઈ અને આત્મરતિ શાતામય થઈને હુ બેઠો, તેના લીધે મારા મનમદિરમા સમકિત સૂર્યનો જળહળતો પ્રકાશ ઉદય પામ્યો જેથી ભ્રમ—શકારૂપ અધકારનો નાશ થયો દુષ્ટ નયરૂપ તારાઓનુ તેજ પણ નષ્ટ થઇ ગયુ, કેમકે અનુભવજ્ઞાનીએ મેરૂની ધીરતા હરી લીધી મતલબ કે અનુભવજ્ઞાનીનુ ચિત્ત મેરૂ કરતા પણ વિશેષ અચળ હોય છે, જેથી મેરૂની ધીરતા તુચ્છ થઈ પડતા તે મેરૂ કેવળ પથ્થર સમાન થઈ પડયો તેમ જ કામકુભ અને અને કલ્પવૃક્ષની અચિંત્ય શક્તિને પણ હરી લીધી, જેથી તે કામકુભ તદ્દન માટીના કુભ જેવો અને કલ્પવૃક્ષ કેવળ લાકડા સમાન થઈ રહ્યો એ અનુભવ જ્ઞાનબળથી મોહરૂપી મહાન્ પરાક્રમી મલ્લનુ પણ જોર ભાગી પડયુ અને તેનાં વાર વાર છિદ્ર ઉઘાડી તેને ભૂઠો પાડી દીધો જેથી ફરી નજીકમા પણ ન આવી શકે એવો બનાવ્યો એ સઘળો પ્રતાપ ગુરુપ્રસાદથી પ્રાપ્ત થએલા અનુભવનો જ છે એ અનુભવ આત્મા સાથે લીન થએલ હોવાથી કોઈનો હઠાવ્યો હઠી શકતો નથી જ્યારે

અનુભવના ગુણ પોતાના અંગમાં દાખલ થયા ત્યારે પોતાનું અનાદિ કાળનું ભવપરંપરા કરવારૂપ નઠારૂં કર્મ હતું તે દૂર ટળી ગયું, તેથી મારા સાહેબે સુનજર કરી સામુ જોયું ત્યાં પછી અન્ય કોણ સામે થઈ શકે કે વિરોધી બની શકે ? કદાચ કોઇ કલ્પના કરશે કે આ કથન કવિએ આપ વખાણરૂપ ગર્વભર્યાં કહ્યાં છે, તો તેના સમાધાન માટે કહી શકાય છે કે પોતાની કોઈ વાત જગતજનોથી છુપાવી રાખવી એમા પણ હું દંભીપણુ માનું છું થોડું પણ કપટ કરવાથી પીઠ અને મહાપીઠ મહા દુઃખ પામ્યા ધર્મી મનુષ્ય અનુભવવંત પ્રાણી હોય તે ધર્મમાં પણ કપટ ન રાખે અને જે દંભ રાખે તે મૂર્ખ જાણવો. એ માટે થોડો પણ દંભ–કપટ રાખ્યા વગર જે મે જાણ્યું અનુભવ્યું છે, તે પરોપકાર નિમિત્તે જાહેર કરી દઉ છું અનુભવવંતની તો રચના કપટ વગરની જ હોવી જોઈએ, એથી જ મેં કપટરહિત રસયુક્ત સુકંઠસહ આ રચના ગાએલ છે–કરેલ છે તે અમૃતધારારૂપ ચરિત્રામૃતરસને હે શ્રોતાજનો ! પી પીને પૂર્ણ તૃપ્ત થાઓ ! —૯ થી ૧૯

કલશ—રાગ ધનાશ્રી

તપગચ્છનંદન સુરતરુ પ્રગટ્યા, હીરવિજય ગુરુરાયાજી;
અકબરશાહે જસ ઉપદેશે, પડહ અમારી વજાયાજી. ૧
હેમસૂરી જિનશાસન મુદ્રાયે, હેમસમાન કહાયાજી;
જાચો હીરો જે પ્રભુ હોતાં, શાસન સોહ ચઢાયાજી. ૨
તાસ પટે પૂર્વાચલ ઉદયો, દિનકર તુલ્ય પ્રતાપીજી;
ગંગાજલ નિર્મળ જસ કીરતિ, સઘલે જગમાંહિ વ્યાપીજી. ૩
શાહ સભામાંહે વાદ કરીને, જિનમત થિરતા થાપીજી;
બહુ આદર જસ શાહે દીધો, બિરૂદ સવાઈ આપીજી. ૪
શ્રીવિજયસેનસૂરી તસ પટધર, ઉદયા બહુ ગુણવંતાજી;
જાસ નામ દશ દિશિ છે ચાવું, જે મહિમાયે મહંતાજી. ૫
શ્રીવિજયપ્રભ તસ પટધારી, સૂરિ પ્રતાપે છાજેજી;
એહ રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાજેજી. ૬
સૂરી હીરગુરુની બહુ કીરતી, કીર્ત્તિવિજય ઉવઝાયાજી;
શિષ્ય તાસ શ્રીવિનયવિજય વર, વાચક સુગુણ સોહાયાજી. ૭

વિદ્યા વિનય વિવેક વિચક્ષણ, લક્ષણ લક્ષિત દેહાજી;
સોભાગી ગીતારથ સારથ, સંગત સખર સનેહાજી. ૮

સંવત સતર અડત્રીસા વર્ષે, રહી રાંદેર ચોમાસુંજી;
સંઘ તણા આગ્રહથી માંડયો, રાસ અધિક ઉલ્લાસેજી. ૯

સાર્દ્ધ સપ્ત શત ગાથા વિરચી, પહોતા તે સુરલોકેજી;
તેના ગુણ ગાવે છે ગોરી, મિલિ મિલિ થોકે થોકેજી. ૧૦

તાસ વિશ્વાસ ભાજન તસ પૂરણ, પ્રેમ પવિત્ર કહાયાજી;
શ્રીનયવિજય વિબુધ પય સેવક, સુજસવિજય ઉવઝાયાજી. ૧૧

ભાગ થાકતો પૂરણ કીધો, તાસ વચન સંકેતેજી;
તેણે વલિ સમકિત દૃષ્ટિ જે નર, તેહ તણે હિત હેતેજી. ૧૨

જે ભાવે એ ભણશે ગુણશે, તસ ઘર મંગલમાલાજી;
બંધુર સિંધુર સુંદર મંદિર, મણિમય ઝાકઝમાલાજી. ૧૩

દેહ સબલ સસનેહ પરિચ્છદ, રંગ અભંગ રસાલાજી;
અનુક્રમે તેહ મહોદય પદવી, લહેશે જ્ઞાન વિશાલાજી. ૧૪

અર્થ:—(હવે કવિ પોતાની પ્રશસ્તિ કહે છે) તપગચ્છરૂપ નંદનવનની અંદર કલ્પવૃક્ષ જેવા શ્રીહીરવિજય ગુરુરાજ પ્રગટ થયા, જેમણે મુગલવંશભૂષણ અકબરશાહને જૈનધર્મનો પ્રશંસનીય તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી, અહિંસા ધર્મ (જીવદયા મૂળધર્મ)ને અમલમાં અણાવ્યો તે હીરવિજયસૂરિ તો શ્રીજિનશાસનરૂપ મુદ્રામાં જાતિવંત હીરા સમાન હતા, કે જેણે જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રભાવના કરી તે વખતે શ્રીહેમસૂરિ તે શ્રીજિનશાસનરૂપ વીટીમા હેમ સરખા હતા શ્રીહીરવિજયસૂરિના પાટરૂપ ઉદયાચલ–પર્વતને વિષે સૂર્યતૂલ્ય પ્રતાપવંત એવા કે જેમની કીર્ત્તિ ગંગાજળની પેઠે નિર્મળ સર્વ જગતમાં વ્યાપી રહી હતી વળી જેમણે અકબરશાહની સભા મધ્યે વાદ કરીને સર્વ અન્ય દર્શનોનું તત્ત્વજ્ઞાન અપૂર્ણ અને અસત્ય સિદ્ધ કરી, જૈન દર્શનની સ્થિરતા સ્થાપન કરી બતાવી જેથી અકબરશાહે બહુજ સન્માન સહિત જગત ગુરુની પદવી કરતાં સવાઈ પદવી આપી એવા શ્રીવિજયસેનસૂરિ થયા વળી તેમની પાટે બહુ ગુણવંત એવા શ્રીવિજયદેવસૂરિ થયા જેમનું નામ દશ દિશાઓને વિષે પ્રખ્યાત છે તથા જે મહિમાએ કરી મહોટા થયા તેમના પટ્ટધારી શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ થયા જે પંડિત અને પ્રતાપી હતા, તે સૂરીશ્વરના

રાજ્યમાં આ સુંદર રાસની રચના કરી તે શ્રીહીરસૂરિજી મહારાજના મુખ્ય શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રીકીર્તિવિજયજી થયા, જેમની બહુ જ સુકીર્ત્તિ વિસ્તરેલી હતી, તે ઉપાધ્યાયજીના આજ્ઞાનુયાયી પ્રધાન શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી **શ્રીવિનયવિજયજી** થયા કે જે સદ્‌ગુણી તથા વિદ્યા, વિનય ને વિવેક વિચક્ષણ, ઉત્તમ લક્ષણવંત શરીરવાળા, સૌભાગ્યવંત, ગીતાર્થપણાને સાર્થક કરનારા, વળી જેની સંગત સારી હતી અને રૂડા સ્નેહવાળા હતા. તે **વિનયવિજયજી** ઉપાધ્યાયજીએ સંવત ૧૯૩૮ ની સાલમાં રાંદેર શહેરમાં ચોમાસુ રહી સંઘના આગ્રહથી અધિક ઉલ્લાસ સહિત આ **શ્રીપાળ**રાજાના રાસની શરૂઆત કરી, પરંતુ સાડા સાતસે ગાથાઓ રચાયા બાદ તેઓ સ્વર્ગલોકમાં ગયા, જેમના ગુણો સ્ત્રીઓ થોકે થોકે મળીને ગાય છે તેઓશ્રીના વિશ્વાસભાજન, વળી, સંપૂર્ણ પ્રેમવંતનું પવિત્ર બિરૂદ ધરાવનારા એવા **શ્રીનયવિજયજી** પંડિતના પદકમળના સેવક સારા યશવાળા **શ્રીયશોવિજયજી** ઉપાધ્યાયજી થયા, તેમણે શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયના (સંકેત પ્રમાણે) બાકીનો આ રાસ પૂર્ણ કરવાનું કહેલ હતું તેથી તેમ જ વળી સમકિતદૃષ્ટિ નરના હિતને કારણે આ રાસનો બાકીનો ભાગ પૂર્ણ કર્યો આ રાસને જે ભાવ સહિત ભણશે, ગણશે તેના ઘરમાં શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનના અધિષ્ઠાયક દેવની કૃપાથી માંગળિકની માળા થશે તેમ જ મોટા હાથીઓ તેઓના આંગણામાં ઝૂલશે, સુંદર મંદિર–મહેલો તથા મણિરત્ન જડાવનાં મુકુટ કુંડળ વગેરે આભૂષણો, નિરોગી શરીર, પ્રેમાળ પરિવાર, તથા અખંડ આનંદ પ્રાપ્ત કરી અંતે મહોદય (વિશાળ જ્ઞાનલક્ષ્મી) પૂર્ણ મોક્ષ પદવીને પામશે

—૧ થી ૧૪

ઈતિ શ્રીવિનયવિજયગણિ વિરચિતે શ્રીશ્રીપાળચરિત્રે પ્રાકૃત પ્રબંધે તન્મધ્યે
ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયગણિ પૂરિતે ચતુર્થઃ ખંડ સંપૂર્ણઃ

૧૬ **આ ખંડ ચારમાં સર્વ મળી એકતાલીશ ઢાળ છે.**

ઈતિ શ્રી**શ્રીપાળ**ચરિત્રના રાસની અંદર **શ્રીપાળ**કુમાર અને અજિતસેન વચ્ચે થએલું યુદ્ધ, ત્યારબાદ અજિતસેન રાજાએ અંગિકાર કરેલી જૈનદિક્ષા, **શ્રીપાલ**રાજાએ તેમના સદ્‌ગુણોની કરેલી સ્તુતિ, અજિતસેન રાજર્ષિનો સદુપદેશ તથા કર્મવિપાકનું સ્વરૂપ, પરમાત્મા પ્રત્યે **શ્રીપાલ**રાજાની અનન્ય શ્રદ્ધા ઉજમણા મહોત્સવ, સિદ્ધચક્રજીની ગુણસ્તવના અને અંતમાં સ્વર્ગગમન વગેરે વગેરે વર્ણન સહિત ચોથો ખંડ પૂર્ણ થયો

શ્રીરસ્તુ !! કલ્યાણમસ્તુ !!!

શ્રી શ્રીપાળ રાજાનો રાસ સમાપ્ત

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધન વિધિ.

જેનો અપૂર્વ મહિમા શાસ્ત્રકાર મહારાજે કહ્યો છે એવા શ્રીસિદ્ધચક્રજી–નવપદજી, ભવભ્રમણનો અંત કરવામાં અદ્વિતીય સાધનભૂત છે આત્મ હિતેચ્છુજનો શ્રી સિદ્ધચક્રજીના આરાધન માટે ખાસ આયબિલ (આચામ્લ) તપ કરી વિધિપૂર્વક તેનું આરાધન કરે છે જૈન દેવાલયોમાં ભગવતની વિવિધ પ્રકારે ભક્તિ કરે છે એટલુ જ નહિ પણ શ્રી સિદ્ધચક્રજીની અલૌકિકપણે આરાધના કરવાથી આત્મકલ્યાણ કરવા સાથે લૌકિક સપદા પ્રાપ્ત કરનાર **સતી મયણાસુંદરી** અને **શ્રીપાળ રાજાના** ચરિત્રનુ ભાવપૂર્વક શ્રવણ તેમ જ મનન કરે છે

એ શ્રી **નવપદજીનાં** નામ અને તેનાં આરાધનની ટૂકી સમજણ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. શ્રીઅરિહતપદ—શ્રીજિનાગમના સારભૂત શ્રી પચ પરમેષ્ઠી મહામત્રમાં આ પદ મુખ્ય છે શ્રી જિનપ્રતિમાની શુદ્ધ આશયથી દ્રવ્ય તેમ જ ભાવપૂર્વક ભક્તિ કરવી, શ્રીજિનાજ્ઞાનુ પાલન કરવુ અને શ્રીજિનેદ્રનાં કલ્યાણકના દિવસોએ વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરવી વગેરેથી આ પદનુ આરાધન થાય છે

૨. શ્રીસિદ્ધપદ—સકલ કર્મક્ષય કરી ચૌદમા ગુણસ્થાનકને અતે સાદિ અનતમે ભાગે જેઓ લોકાન્તે સ્થિત રહેલા છે, એવા સિદ્ધ પરમાત્માનું તેમના ગુણો સહિત ધ્યાન કરવું, દ્રવ્ય તેમ જ ભાવપૂર્વક તેમની ભક્તિ કરવી વગેરેથી આ પદનું આરાધન થાય છે

૩. શ્રીઆચાર્યપદ—આચાર્યના છત્રીસ ગુણોએ યુકત, પંચાચારનું સ્વય પાલન કરનાર અને અન્ય મુનિઓ પાસે પાલન કરાવનાર જિનોકત દયામય–સત્ય ધર્મનો શુદ્ધ ઉપદેશ કરનાર, નિરતર અપ્રમત્ત દશામાં વર્તવાના ખપી, ધર્મધ્યાનાદિ શુભ ધ્યાનના ધ્યાતા, ગચ્છના મુનિઓને ચાર પ્રકારની શિક્ષા આપનાર ઈત્યાદિ ગુણોએ યુકત એવા આચાર્ય મહારાજની દ્રવ્ય અને ભાવથી ભકિત કરવાથી આ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે

૪. શ્રીઉપાધ્યાયપદ—નિર્મળ જિનાગમના બોધ સહિત ચારિત્ર પાલનમા સદાય સાવધાન રહી, કેવળ ઉપકાર દૃષ્ટિથી સાધુ સમુદાયને સૂત્રાર્થનુ દાન આપનાર, પથ્થર જેવા જડ બુદ્ધિવાળા શિષ્યને પણ સુવિનીત બનાવવાની શકિત ધરાવનાર તથા નિરતર સજ્ઝાય ધ્યાનમાં વર્તનાર શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજની ભક્તિ વગેરે કરવાથી આ પદનું આરાધન થઈ શકે છે,

૫. **શ્રીસાધુપદ**—સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગનું સાધન કરે તે સાધુ કહેવાય છે મુનિ, ઋષિ, તપસ્વી, અણગાર, સર્વવિરતિ એ બધા સાધુ શબ્દના પર્યાયવાચક નામો છે. પંચ મહાવ્રતોનું પાલન તથા છઠ્ઠા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, એ મુનિના મહાવ્રતો છે સાધુના સત્તાવીશ ગુણો તથા ચરણસિત્તરિ અને કરણ-સિત્તરિના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને તેઓ સદા ઉદ્યમવન્ત હોય છે ફક્ત ચારિત્રારાધન માટે બેતાલીશ દોષ રહિત આહાર ગ્રહણ કરનાર છે, એવા જિનાજ્ઞાપાલક સાધુ મહારાજની ભક્તિ કરવાથી એ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે

૬. **શ્રીદર્શનપદ**—શ્રીસર્વજ્ઞકથિત જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વોનું તથા શુદ્ધદેવ, ગુરુ અને ધર્મ ત્રણ તત્ત્વનુ શ્રદ્ધાન તે સમ્યક્ત્વ ૧ અઢાર દૂષણથી રહિત વીતરાગ પરમાત્માને દેવ તરીકે–૨ પંચ મહાવ્રતો ધારણ કરનાર, કંચન કામિનીના ત્યાગી અને શ્રીજિનાજ્ઞા-નુસાર સંયમ માર્ગમાં યથાશકિત વીર્ય ફોરવનારને ગુરુ તરીકે તથા, ૩ શ્રીવીતરાગ કથિત દયામય ધર્મને ધર્મ તરીકે–માની, સમકિતના સડસઠ ભેદનુ સ્વરૂપ સમજી, મિથ્યા-ત્વનો ત્યાગ કરી સમ્યક્ત્વ અંગિકાર કરવું તથા તેનુ શુદ્ધ રીતે પાલન કરવું, ઇત્યાદિથી આ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે

સમ્યક્ત્વસહિત વ્રત અને અનુષ્ઠાનો આત્માને હિતકર્તા થાય છે આ પદ મોક્ષપદ પ્રાપ્તિમાં બીજરૂપ છે, એટલુ જ નહિ–પરંતુ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનારનો સંસારભ્રમણ–કાળ મર્યાદિત થઈ જાય છે, એટલે કે વધારેમા વધારે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમા તે ચોક્કસ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે

૭. **શ્રીજ્ઞાનપદ**—સર્વજ્ઞપ્રણીત આગમમાં વર્ણવેલાં તત્ત્વોનો જે શુદ્ધ અવબોધ, તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ભવ્યજનોએ જ્ઞાનાચારના નિરતિચારપણે પાલનપૂર્વક જ્ઞાન ભણવું, ભણાવવુ, જ્ઞાન લખાવવુ, જ્ઞાનની પૂજા કરવી એકંદર જેથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નાશ પામે, એવી કોઈ પણ યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની ભકિત કરવી ઈત્યાદિથી એ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે

૮. **શ્રીચારિત્રપદ**—ચારિત્ર સમ્યગ્જ્ઞાનનુ ફળ છે સંસારરૂપી ભયંકર સમુદ્રને નિર્વિઘ્ને તરી જવાને ચારિત્ર એ પ્રવહણ–વહાણ સમાન છે, જેના પ્રભાવથી રંક જીવો પણ દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુત ભણીને સમૃદ્ધિવાન બને છે પાપી જીવોને પણ નિષ્પાપ થવાનું પ્રબળ સાધન છે છ ખંડની ઋદ્ધિના ભોકતા ચક્રવર્તિઓ પણ જેને અંગિકાર કરે છે, તેવા આઠ કર્મને નિર્મૂળ કરવાને અત્યન્ત સમર્થ ચારિત્રપદની આરાધના તેના શુદ્ધ પાલન–આસેવનથી થઈ શકે છે ગૃહસ્થ દેશવિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે, બાર માસના ચારિત્રપર્યાયવાળા સાધુ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોના સુખથી પણ અધિક સુખ વેદી શકે છે.

૯. **શ્રીતપપદ**—આત્મપ્રદેશની સાથે દુષ્ટ કર્મો અનાદિ કાળથી લાગેલા છે, તે કર્મ પુદ્ગલોને તપાવી આત્મપ્રદેશોથી છૂટા પાડવાનુ કાર્ય તપ કરે છે, તેને નિર્જરા તત્ત્વ પણ કહે છે તે પ્રત્યેકના છ છ પેટાભેદ છે અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયકલેશ અને સંલીનતા, એ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ છે પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ, એ છ પ્રકારનુ અભ્યતર તપ છે જે તપ કરવાથી દુર્ધ્યાન ન થાય, મન વચન અને કાયયોગની હાનિ ન થાય, તથા ઇદ્રિઓની શકિત ક્ષીણ ન થાય, એવી રીતે તપ કરવાનો છે તેમ જ આ લોકના સુખ સપત્તિ અને કીર્તિની ઈચ્છા વિના, નવ, પ્રકારના નિયાણા વિના અને સમભાવપૂર્વક તપ કરવાથી જ તેની આરાધના થાય છે, અને તે રીતે આત્માને લાભ થાય છે

નવમે ભવે સિદ્ધિપદ—આ પદોનુ મહાત્મ્ય એવા પ્રકારનુ છે કે—તેનુ યથાર્થ વિધિપૂર્વક આરાધન કરનાર ઉત્કૃષ્ટ નવમે ભવે અવશ્ય સિદ્ધિપદને પામે છે, વચ્ચે દેવ અને મનુષ્યના ઉત્તમ સામગ્રીઓ યુકત ભવો પામે છે, અને જગત્માં ઉત્તમ પ્રકારના યશ અને કીર્તિ પામે છે

એ **નવપદ**મા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો સમાવેશ થએલો છે અરિહત અને સિદ્ધ એ દેવતત્ત્વ છે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, ગુરુ તરીકે છે અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી ધર્મતત્ત્વનું ગ્રહણ થાય છે એ ત્રણ તત્ત્વોની પરીક્ષા પૂર્વક જે સદ્દહણા જાગે છે, તે જ જૈનધર્મ રૂપી વિશાળ વૃક્ષનુ મૂળ ગણાય છે

શ્રી નવપદજી અને તેના વર્ણો

૧ **अरिहंत** પદનો શ્વેત વર્ણ છે શ્વેત ૨ **सिद्ध** પદનો લાલ વર્ણ છે લાલ. ૩ **आचार्य** પદનો પીત વર્ણ છે પીત ૪ **उपाध्याय** પદનો લીલો વર્ણ છે નીલ ૫ **साधु** પદનો કાળો વર્ણ છે તથા ૬ **दर्शन** પદનો ૭ **ज्ञान** પદનો ૮ **चारित्र** પદનો અને ૯ **तप** પદનો વર્ણ શ્વેત છે

પરિચય—નવપદના વર્ણની કલ્પના ધ્યાતા—સાધકની અપેક્ષાએ કરવામાં આવેલી છે, વાસ્તવિક રીતે તે પદો વર્ણ, ગધ અને સ્પર્શરહિત છે. પૂર્વાચાર્યોની આ પ્રાચીન કલ્પના આધુનિક અમેરિકન માનસશાસ્ત્રીઓ સાથે સપૂર્ણ મળતી આવે છે તેઓએ મનના વિચારો આકારો અને વર્ણો અમુક પ્રકારનાં હોય છે, તેમ Mental eye-rays માનસ વિદ્યુત્ કિરણ યત્ર વડે તપાસ્યુ છે હવે ધ્યાનની શરૂઆત કરનાર મનુષ્યને આંખો મીચી અતર્મુખ થતા હૃદયમા અષ્ટદળ કમળનુ ચિતવન કરતા પ્રથમ શ્યામ વર્ણ ભાસે છે; પછીથી ધીમે ધીમે નીલ, પીત અને શ્વેત ભાસે છે છેવટે તેજના ગોળા જેવો લાલવર્ણ

૫. **શ્રીસાધુપદ**—સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગનું સાધન કરે તે સાધુ કહેવાય છે મુનિ, ઋષિ, તપસ્વી, અણગાર, સર્વવિરતિ એ બધા સાધુ શબ્દના પર્યાયવાચક નામો છે પંચ મહાવ્રતોનું પાલન તથા છઠ્ઠા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, એ મુનિના મહાવ્રતો છે સાધુના સત્તાવીશ ગુણો તથા ચરણસિત્તરિ અને કરણસિત્તરિના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને તેઓ સદા ઉદ્યમવન્ત હોય છે ફક્ત ચારિત્રારાધન માટે બેંતાલીશ દોષ રહિત આહાર ગ્રહણ કરનાર છે, એવા જિનાજ્ઞાપાલક સાધુ મહારાજની ભક્તિ કરવાથી એ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે

૬. **શ્રીદર્શનપદ**—શ્રીસર્વજ્ઞકથિત જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વોનુ તથા શુદ્ધદેવ, ગુરુ અને ધર્મ ત્રણ તત્ત્વનુ શ્રદ્ધાન તે સમ્યક્ત્વ ૧ અઢાર દૂષણથી રહિત વીતરાગ પરમાત્માને દેવ તરીકે–૨ પંચ મહાવ્રતો ધારણ કરનાર, કંચન કામિનીના ત્યાગી અને શ્રીજિનાજ્ઞાનુસાર સંયમ માર્ગમાં યથાશકિત વીર્ય ફોરવનારને ગુરુ તરીકે તથા, ૩ શ્રીવીતરાગ કથિત દયામય ધર્મને ધર્મ તરીકે–માની, સમકિતના સડસઠ ભેદનુ સ્વરૂપ સમજી, મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી સમ્યક્ત્વ અંગિકાર કરવુ તથા તેનુ શુદ્ધ રીતે પાલન કરવું, ઇત્યાદિથી આ પદનુ આરાધન થઈ શકે છે.

સમ્યક્ત્વસહિત વ્રત અને અનુષ્ઠાનો આત્માને હિતકર્તા થાય છે આ પદ મોક્ષપદ પ્રાપ્તિમાં બીજરૂપ છે, એટલુ જ નહિ–પરંતુ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનારનો સંસારભ્રમણ–કાળ મર્યાદિત થઈ જાય છે, એટલે કે વધારેમા વધારે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમા તે ચોક્કસ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે

૭. **શ્રીજ્ઞાનપદ**—સર્વજ્ઞપ્રણીત આગમમાં વર્ણવેલાં તત્ત્વોનો જે શુદ્ધ અવબોધ, તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ભવ્યજનોએ જ્ઞાનાચારના નિરતિચારપણે પાલનપૂર્વક જ્ઞાન ભણવુ, ભણાવવુ, જ્ઞાન લખાવવુ, જ્ઞાનની પૂજા કરવી એકંદર જેથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નાશ પામે, એવી કોઈ પણ યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની ભકિત કરવી ઈત્યાદિથી એ પદનું આરાધન થઈ શકે છે

૮. **શ્રીચારિત્રપદ**—ચારિત્ર સમ્યગ્જ્ઞાનનું ફળ છે સંસારરૂપી ભયંકર સમુદ્રને નિર્વિઘ્ને તરી જવાને ચારિત્ર એ પ્રવહણ–વહાણ સમાન છે, જેના પ્રભાવથી રંક જીવો પણ દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુત ભણીને સમૃદ્ધિવાન બને છે પાપી જીવોને પણ નિષ્પાપ થવાનું પ્રબળ સાધન છે છ ખંડની ઋદ્ધિના ભોકતા ચક્રવર્તિઓ પણ જેને અંગિકાર કરે છે, તેવા આઠ કર્મને નિર્મૂળ કરવાને અત્યન્ત સમર્થ ચારિત્રપદની આરાધના તેના શુદ્ધ પાલન–આસેવનથી થઈ શકે છે ગૃહસ્થ દેશવિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે, બાર માસના ચારિત્રપર્યાયવાળા સાધુ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોના સુખથી પણ અધિક સુખ વેદી શકે છે.

૯. **શ્રીતપપદ**—આત્મપ્રદેશની સાથે દુષ્ટ કર્મો અનાદિ કાળથી લાગેલા છે, તે કર્મ પુદ્ગલોને તપાવી આત્મપ્રદેશોથી છૂટા પાડવાનુ કાર્ય તપ કરે છે, તેને નિર્જરા તત્ત્વ પણ કહે છે તે પ્રત્યેકના છ છ પેટાભેદ છે અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયકલેશ અને સલીનતા, એ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ છે. પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ, એ છ પ્રકારનુ અભ્યતર તપ છે જે તપ કરવાથી દુર્ધ્યાન ન થાય, મન વચન અને કાયયોગની હાનિ ન થાય, તથા ઇદ્રિઓની શક્તિ ક્ષીણ ન થાય, એવી રીતે તપ કરવાનો છે તેમ જ આ લોકનાં સુખ સપત્તિ અને કીર્તિની ઈચ્છા વિના, નવ, પ્રકારના નિયાણા વિના અને સમભાવપૂર્વક તપ કરવાથી જ તેની આરાધના થાય છે, અને તે રીતે આત્માને લાભ થાય છે

નવમે ભવે સિદ્ધિપદ—આ પદોનુ મહાત્મ્ય એવા પ્રકારનું છે કે—તેનુ યથાર્થ વિધિપૂર્વક આરાધન કરનાર ઉત્કૃષ્ટ નવમે ભવે અવશ્ય સિદ્ધિપદને પામે છે, વચ્ચે દેવ અને મનુષ્યના ઉત્તમ સામગ્રીઓ યુકત ભવો પામે છે, અને જગત્‌માં ઉત્તમ પ્રકારના યશ અને કીર્તિ પામે છે

એ **નવપદ**મા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો સમાવેશ થએલો છે અરિહત અને સિદ્ધ એ દેવતત્ત્વ છે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, ગુરુ તરીકે છે અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી ધર્મતત્ત્વનું ગ્રહણ થાય છે એ ત્રણ તત્ત્વોની પરીક્ષા પૂર્વક જે સદ્દહણા જાગે છે, તે જ જૈનધર્મ રૂપી વિશાળ વૃક્ષનુ મૂળ ગણાય છે

શ્રી નવપદજી અને તેના વર્ણો

૧ **अरिहंत** પદનો શ્વેત વર્ણ છે શ્વેત ૨ **सिद्ध** પદનો લાલ વર્ણ છે લાલ. ૩ **आचार्य** પદનો પીત વર્ણ છે પીત ૪ **उपाध्याय** પદનો લીલો વર્ણ છે નીલ ૫ **साधु** પદનો કાળો વર્ણ છે તથા ૬ **दर्शन** પદનો ૭ **ज्ञान** પદનો ૮ **चारित्र** પદનો અને ૯ **तप** પદનો વર્ણ શ્વેત છે

પરિચય—નવપદના વર્ણની કલ્પના ધ્યાતા—સાધકની અપેક્ષાએ કરવામાં આવેલી છે, વાસ્તવિક રીતે તે પદો વર્ણ, ગધ અને સ્પર્શરહિત છે. પૂર્વાચાર્યોની આ પ્રાચીન કલ્પના આધુનિક અમેરિકન માનસશાસ્ત્રીઓ સાથે સપૂર્ણ મળતી આવે છે તેઓએ મનના વિચારો આકારો અને વર્ણો અમુક પ્રકારના હોય છે, તેમ Mental eye-rays માનસ વિદ્યુત્ કિરણ યત્ર વડે તપાસ્યુ છે હવે ધ્યાનની શરૂઆત કરનાર મનુષ્યને આંખો મીચી અતર્મુખ થતા હૃદયમા અષ્ટદળ કમળનુ ચિતવન કરતા પ્રથમ શ્યામ વર્ણ ભાસે છે; પછીથી ધીમે ધીમે નીલ, પીત અને શ્વેત ભાસે છે. છેવટે તેજના ગોળા જેવો લાલવર્ણ

ધ્યાનગોચર થાય છે ધ્યાનના દીર્ઘ અભ્યાસ વડે એકદમ લાલ વર્ણ મનોગ્રાહ્ય થઈ શકે છે સાધુથી અરિહંત સુધીનું ધ્યાન અનુક્રમે શ્યામથી શ્વેત વર્ણની કલ્પનાદ્વારા થાય છે આ રીતે સાધક મનુષ્ય 'સાધુપદ'થી આરંભીને 'સિદ્ધ'ના ધ્યાન સુધી પહોંચી શકે છે અરિહંતાદિ પંચ પરમેષ્ઠિઓ જ્ઞાનાદિ ગુણોને અનુભવનાર વ્યક્તિઓ હોવાથી ધ્યાનને માટે જૂદા જૂદા વર્ણો પોતપોતાના ક્રમ અનુસાર કલ્પેલા છે અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ પોતે આત્માના ગુણો જ (Theorics) હોવાથી શ્વેત વર્ણો કલ્પેલા છે આ રીતે સાથે ધ્યાનની મનોવૃત્તિનો સમન્વય છે

ઓળી કરનાર ભાઇબ્હેનોને આવશ્યક સુચનાઓ.

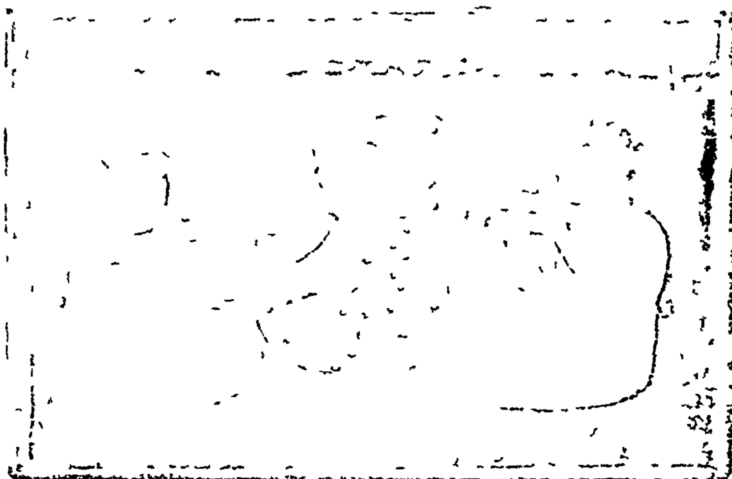
(૧) આ દિવસોમાં જેમ બને તેમ કષાયનો ત્યાગ કરવો અને વિકથા કરવી નહિ (૨) આ દિવસોમા આરંભોનો ત્યાગ કરવો અને કરાવવો તથા બની શકે તેટલી 'અમારિ' પળાવવી (૩) દેવપૂજનનાં કાર્ય સિવાય સચિત્ત પાણીનો ત્યાગ રાખવો (૪) પહેલા અને પાછલા દિવસ સાથે બધા દિવસોમાં મન, વચન અને કાયાથી નિર્મળ બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરવુ કુદૃષ્ટિ પણ રાખવી નહિ (૫) જતા આવતા ઈર્યાસમિતિનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો. (૬) કોઇ પણ ચીજ લેતા મૂકતા, કટાસણુ, સંથારીયુ પાથરતા, યતનાપૂર્વક પૂજવા પ્રમાર્જવાનો ઉપયોગ રાખવો (૭) થૂક, બળખો, લીંટ જેમ તેમ નાંખવા નહિ, પણ રૂમાલ રાખીને તેમાં કાઢવા ખાસ ઉપયોગ રાખવો, તેથી પણ જીવ રક્ષા ઘણી થઇ શકે છે (૮) પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવંદન, પ્રભુપૂજન વિગેરે ક્રિયા કરતા ગણુણુ ગણુતા, આહાર વાપરતાં, માર્ગે જતાં આવતા, સ્થંડિલ માત્રુ કરવા જતા બોલવુ નહિ (૯) આયંબિલ કરતી વખતે આહાર સારો યા ખરાબ હોય તેના ઉપર રાગદ્વેષ કરવો નહિ વાપરતા 'સુર સુર' 'ચબ ચબ' શબ્દ નહિ કરતા, એઠવાડ પડે નહિ તેવી રીતે ઉપયોગ પૂર્વક જમવુ (૧૦) ચૌદ નિયમો હમેશ ધારવા ઉપયોગ રાખવો (૧૧) પાણી પીધા પછી પ્યાલો તુરત જ લોહી નાખવો, તેમ નહિ કરવાથી બે ઘડી પછી સંમૂર્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે (૧૨) થાળી વાટકા વગેરે તમામ વાસણો નામ વિનાના તથા વસ્ત્રો ધોયેલા વાપરવા, સાધેલાં ફાટેલાં ન વાપરવા (૧૩) ભાણા માડવાના પાટલાઓ ડગતા ન રહે તેનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો (૧૪) નવકારવાલી તથા પુસ્તક વગેરે શુદ્ધ ઉંચે સ્થાનકે મૂકવાનો ઉપયોગ રાખવો ચરવળે ભરાવી દેવાથી તથા કટાસણા ઉપર જેમ તેમ મૂકી દેવાથી અશાતના થાય છે (૧૫) દરેક ક્રિયા ઊભા ઊભા પ્રમાદ રહિતપણે કરવી.

શ્રી નવપદજીની ઓળીની વિધિના દિવસોનો કાર્યક્રમ.

શરૂઆત કરનારે પ્રથમ આસો માસની ઓળીથી શરૂઆત કરવી તિથિની વધઘટ

ચિત્ર ૨૧૨ પ્રભુ મહાવીરસ્વામીનુ સમવસરણ (પાનુ ૨

ચિત્ર ૨૧૩ શ્રી કીર્તિવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનુ ૨૭૮)

ચિત્ર ૨૧૪ શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનુ ૨૭૮)

ચિત્ર ૨૧૫ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય (પાનુ ૨૭૩)

ચિત્ર ૩૧૨ હીરવિજયસૂરિ સમ્રાટ અકબરને ઉપદેશ આપે છે (પાનું ૩૭૪)

નીચે હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય તથા સમ્રાટ અકબરના વજીર

શ્રી સારાભાઈ નવાબના ચિત્રસંગ્રહમાંના ૧૯મી સદીના એક જૂના ચિત્ર ઉપરથી

(કૉપીરાઈટ—સારાભાઈ નવાબ)

ચિત્ર ૨૧૭ ચતુર્વિધ સઘ (પાનુ ૨૭૩)

ન હોય તો આસો સુદ ૭ અગર ચૈત્ર સુદ ૭, અને વધઘટ હોય તો સુદ ૬ અગર સુદ ૮ થી શરૂ કરવી, તે સુદ ૧૫ સુધી નવ આયંબિલ કરવાં, અને સાડાચાર વર્ષ એકી સાથે નવ ઓળી અવશ્ય કરવી

એ નવે દિવસે કરવાની સામાન્ય આવશ્યક ક્રિયાઓ—

(૧) એક પ્રહર અથવા ચાર ઘડી રાત્રિ બાકી હોય ત્યારે ઉઠી, મંદ સ્વરે ઉપયોગથી રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરવુ (૨) પદના ગુણની સંખ્યા પ્રમાણે લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો (૩) લગભગ સૂર્યોદયને વખતે પડિલેહણ કરવુ (૪) આઠ થોયો વડે દેવવંદન કરવુ. (૫) સિદ્ધચક્રજીના યંત્રની વાસક્ષેપ વડે પૂજા કરવી (૬) નવ જૂદા જૂદા દેરાસરે, અગર નવ પ્રતિમાજી સન્મુખ નવ ચૈત્યવંદન કરવાં (૭) ગુરુવંદન કરી વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરી પચ્ચક્ખાણ કરવું (૮) નાહી, શુદ્ધ થઈ, જિનેશ્વરની સ્નાત્ર તથા અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી (૯) જે પદના જેટલા ગુણ હોય, તેટલા સ્વસ્તિક કરવા અને તેના ઉપર ફલ અને નૈવેદ્ય યથાશક્તિ ચડાવવાં (૧૦) બપોરનુ આઠ થોઈએ દેવવંદન કરવુ (૧૧) દરેક પદના ગુણો હોય તેટલી પ્રદક્ષિણા લઈ ખમાસમણાં દેવાં (૧૨) સ્વસ્થાનકે આવી પચ્ચક્ખાણ પારી આયંબિલ કરવુ (૧૩) આયંબિલ કર્યા પછી ત્યાંજ તિવિહારનુ પચ્ચક્ખાણ કરવુ પછી ચૈત્યવંદન કરી પાણી વાપરવું, ઠામચઉવિહારનુ પચ્ચક્ખાણ કરનારને ચૈત્યવંદન કરવાની જરૂર નથી (૧૪) સાંજે–સૂર્યાસ્ત પહેલાં, પડિલેહણ કરી આઠ થોઇએ દેવવંદન કરવુ. (૧૫) દેરાસરે દર્શન કરી આરતિ મંગળ દીવો કરવો (૧૬) દૈવસિક પ્રતિક્રમણ કરવુ (૧૭) જે દિવસે જે પદની આરાધના હોય તેની વીસ નવકારવાલી ગણવી. (૧૮) રાત્રે **શ્રીપાળ રાજાનો** રાસ સાંભળવો (૧૯) એક પ્રહર રાત્રિ વીત્યા બાદ સંથારા પોરિસી સૂત્રની ગાથાઓ ભણી સંથારે સૂઈ રહેવુ. (૨૦) દરરોજનો વિધિ હમેશા સૂતા પહેલાં પૂર્ણ કરી દેવો ઉપર મુજબ નવેય દિવસ ક્રિયા કરવાની છે

દરેક દિવસની ક્રિયાની ખાસ સમજ.

પહેલો દિવસ

પદ—શ્રીઅરિહંત **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો અરિહંતાણં **નવકારવાલી**—વીશ. **વર્ણ**—શ્વેત એક ધાન્યનુ આયંબિલ, તે ચોખાનુ કરવુ **કાઉસ્સગ્ગ**—બાર લોગસ્સ **સ્વસ્તિક**—બાર **ખમાસમણા**—બાર. **પ્રદક્ષિણા**—બાર

ખમાસમણાનો દુહોઃ—

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાય રે,
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે વીર૦ ૧

અરિહંતપદના બાર ગુણ.—

૧ અશોકવૃક્ષ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રીઅરિહંતાય નમ: ૨ પુષ્પવૃષ્ટિ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રીઅરિ૦ ૩ દિવ્યધ્વનિ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૪ ચામરયુગ્મ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૫ સ્વર્ણ સિંહાસનપ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૬ ભામણ્ડલ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૭ દુન્દુભિ પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૮ છત્રત્રય પ્રાતિહાર્ય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૯ જ્ઞાનાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૧૦ પૂજાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૧૧ વચનાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦ ૧૨ અપાયાપગમાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦

બીજે દિવસ

પદ—શ્રીસિદ્ધપદ **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો સિદ્ધાણં **નવકારવાલી**—વીસ. **વર્ણ**—લાલ એક ધાન્યનું આયંબિલ, તે ઘઉંનું કરવું **કાઉસ્સગ્ગ**—આઠ લોગસ્સ **સ્વસ્તિક**—આઠ **ખમાસમણા**—આઠ **પ્રદક્ષિણા**—આઠ

ખમાસમણાનો દુહો—

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણ–નાણી રે,
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોય સિદ્ધ ગુણ ખાણી રે–વીર૦ ૨

સિદ્ધપદના આઠ ગુણ:—

૧ અનન્તજ્ઞાન સંયુતાય શ્રી સિદ્ધાય નમ: ૨ અનન્તદર્શન સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૩ અવ્યાબાધ ગુણ સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૪ અનન્તચારિત્ર ગુણ સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૫ અક્ષયસ્થિતિ ગુણ સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૬ અરૂપીનિરંજનગુણ સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૭ અગુરૂલઘુ ગુણ સંયુતાય શ્રી સિ૦ ૮ અનન્તવીર્ય ગુણ સંયુતાય શ્રી સિદ્ધાય નમ:.

ત્રીજે દિવસ

પદ—શ્રીઆચાર્ય પદ **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો આયરિયાણં **નવકારવાલી**—વીસ **વર્ણ**-પીળો એક ધાન્યનું આયંબિલ તે ચણાનું **કાઉસ્સગ્ગ**—લોગસ્સ છત્રીશ **સ્વસ્તિક**—છત્રીશ **ખમાસમણા**—છત્રીશ **પ્રદક્ષિણા**—છત્રીશ

ખમાસમણાનો દુહો—

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભ ધ્યાની રે,
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે. વીર૦ ૩

આચાર્યપદના ૩૬ ગુણ—

૧ પ્રતિરૂપ ગુણ સંયુતાય શ્રી આચાર્યાય નમ ૨ સૂર્યવત્તેજસ્વી ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૩ યુગપ્રધાનાગમ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૪ મધુરવાક્ય ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૫ ગામ્ભીર્ય ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૬ ધૈર્યગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૭ ઉપદેશગુણ-સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૮ અપરિશ્રાવિ ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૯ સૌમ્યપ્રકૃતિ ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૦ શીલગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૧ અવિગ્રહગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૨ અવિકથક ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૩ અચપલ ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૪ પ્રસન્નવદન ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૫ ક્ષમાગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૬ ઋજુ ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૭ મૃદુ ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૧૭ સર્વાંગમુક્તિગુણસંયુ-તાય શ્રી આચા૦ ૧૯ દ્વાદશવિધ તપોગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૦ સપ્તદશવિધ સંયમ ગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૧ સત્યવ્રત ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૨ શૌચગુણ સંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૩ અકિંચન ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૪ બ્રહ્મચર્ય ગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦ ૨૫ અનિત્ય ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૨૬ અશરણ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૨૭ સંસાર સ્વરૂપ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૨૮ એકત્વ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૨૯ અન્યત્વ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૦ અશુચિ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૧ આશ્રવ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૨ સંવરભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૩ નિર્જરાભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૪ લોકસ્વરૂપ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૫ બોધિદુર્લભ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦ ૩૬ ધર્મ દુર્લભ ભાવના ભાવકાય શ્રી આચા૦

ચોથો દિવસ

પદ—શ્રી ઉપાધ્યાય. **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો ઉવજ્ઝાયાણ **નવકારવાલી**—પચીસ **વર્ણ**—લીલો એક ધાન્યનું આયબિલ તે મગનુ **કાઉસ્સગ્ગ**—પચીસ લોગસ્સ **સ્વસ્તિક**—પચીસ **ખમાસમણા**—પચીસ **પ્રદક્ષિણા**—પચીસ.

ખમાસમણાનો દુહો

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે,
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગબંધવ જગભ્રાતા રે વીર૦ ૪

ઉપાધ્યાય પદના ૨૫ ગુણ:

૧ શ્રી આચારાઙ્ગસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉપાધ્યાય નમ: ૨ શ્રી સૂત્રકૃતાઙ્ગસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦ ૩ શ્રી સ્થાનાઙ્ગસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦ ૪ શ્રી સમવાયઙ્ગસૂત્રપઠન

ગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦ ૫ શ્રી ભગવતીસૂત્ર પઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦ ૬ શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦ ૭ શ્રી ઉપાસકદશાસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦ ૮ શ્રી અન્તકૃદ્દશા સૂત્ર પઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉપા૦ ૯ શ્રી અનુત્તરોપપાતિક સૂત્રપઠનગુણ યુકતાય શ્રી ઉપા૦ ૧૦ શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉપા૦ ૧૧ શ્રી વિપાકસૂત્રપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉપા૦ ૧૨ ઉત્પાદપૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉપા૦ ૧૩ આગ્રાયણીય પૂર્વપઠન ગુણ યુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૪ વીર્યપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૫ અસ્તિપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૬ જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૭ સત્યપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૮ આત્મપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૧૯ કર્મ્મપ્રવાદ પૂર્વ પઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૦ પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદપૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૧ વિદ્યા પ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૨ કલ્યાણપ્રવાદ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૩ પ્રાણાવાય પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૪ ક્રિયાવિશાલ પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉ૦ ૨૫ લોકબિન્દુસાર પૂર્વપઠન ગુણયુકતાય શ્રી ઉપાધ્યાય નમ

પાંચમો દિવસ

પદ—શ્રી સાધુ **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો લોએ સવ્વસાહૂણં **નવકારવાલી**—૨૦ **વર્ણ**—કાળો એક ધાનનુ આયબિલ તે અડદનુ **કાઉસ્સગ્ગ લોગસ્સ**–૨૭ **સ્વસ્તિક**–૨૭ **ખમાસમણા**—૨૭ **પ્રદક્ષિણા**—૨૭

ખમાસમણાનો દુહો

અપ્રમત્ત જે નિત રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે,
સાધુ સુધા તે આતમા, શુ મૂડે શુ લોચે રે વીર૦ ૫

સાધુપદના ૨૭ ગુણ

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રતયુકતાય શ્રી સાધવે નમ ૨ મૃષાવાદવિરમણવ્રત યુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૩ અદત્તાદાન વિરમણવ્રત યુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૪ મૈથુનવિરમણવ્રતયુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૫ પરિગ્રહવિરમણવ્રતયુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૬ રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રતયુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૭ પૃથ્વીકાય રક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૮ અપ્કાય રક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૯ તેઉ-કાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૦ વાયુકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૧ વનસ્પતિકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૨ ત્રસકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૩ એકેન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૪ દ્વીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૫ ત્રીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૬ ચતુરન્દ્રિયજીવ રક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૭ પઞ્ચેન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૮ લોભનિગ્રહકારકાય શ્રી સાધવે૦ ૧૯ ક્ષમાગુણયુકતાય શ્રી સાધવે૦ ૨૦ શુભ ભાવના ભાવકાય શ્રી સાધવે૦ ૨૧

પ્રતિલેખનાદિક્રિયા શુદ્ધકારકાય શ્રી સાધવે૦ ૨૨ સંયમયોગયુક્તાય શ્રી સાધવે૦ ૨૩ મનો-ગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦ ૨૪ વચનગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦ ૨૫ કાયગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦ ૨૬ શીતાદિદ્વાવિશંતિપરિસહસહનતત્પરાય શ્રી સાધવે૦ ૨૭ મરણાન્તઉપસર્ગ સહનતત્પરાય શ્રી સાધવે૦

છઠ્ઠો દિવસ

પદ—શ્રી દર્શન. **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો દંસણસ્સ. **નવકારવાલી**—વીસ. **વર્ણ**—સફેદ. આયંબિલ એક ધાનનું, તે ચોખાનું. **કાઉસ્સગ્ગ લોગસ્સ**—૬૭. **સ્વસ્તિક**—૬૭ **ખમાસમણા**—૬૭. **પ્રદક્ષિણા**—૬૭.

ખમાસમણાનો દુહો

શમ-સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે,
દર્શન તેહી જ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે. વીર૦ ૬

દર્શનપદના ૬૭ ગુણ

૧ પરમાર્થસંસ્તવરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૨ પરમાર્થ જ્ઞાતૃસેવનરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ. ૩ વ્યાપન્નદર્શનવર્જનરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૪ કુદર્શનવર્જનરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૫ સુશ્રુષારૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૬ ધર્મરાગરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ· ૭ વૈયાવૃત્યરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૮ અર્હદ્વિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૯ સિદ્ધવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ. ૧૦ ચૈત્યવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૧૧ શ્રુતવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ ૧૨ ધર્મવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૧૩ સાધુવર્ગવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ· ૧૪ આચાર્યવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ. ૧૫ ઉપાધ્યાય વિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ ૧૬ પ્રવચનવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ· ૧૭ દર્શનવિનયરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમ ૧૮ "સંસારે શ્રી જિન સાર" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ ૧૯ "સંસારે શ્રી જિનમતં સારમ્" ઈતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદ્દર્શ૦ ૨૦ "સંસારે જિનમતસ્થિત શ્રી સાધ્વાદિ સારમ્" ઈતિ ચિન્તનરૂપ સદ્દર્શનાય નમ· ૨૧ શંકાદૂષણરહિતાય શ્રી સદ્દર્શનાય નમ· ૨૨ કાંક્ષાદૂષણરહિતાય શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ ૨૩ વિચિકિત્સાદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦ ૨૪ કુદૃષ્ટિપ્રશંસાદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦ ૨૫ તત્પરિચયદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦ ૨૬ પ્રવચનપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૨૭ ધર્મકથાપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૨૮ વાદિપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૨૯ નૈમિત્તિક-પ્રભાવકરૂપ-શ્રી સ૦ ૩૦ તપસ્વીપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૩૧ પ્રજ્ઞપ્ત્યાદિવિદ્યાભૃત્ પ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૩૨ ચૂર્ણાઞ્જનાદિ સિદ્ધપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૩૩ કવિ પ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦ ૩૪ જિનશાસને કૌશલ્યભૂષણરૂપ શ્રી સ૦ ૩૫ પ્રભાવના ભૂષણરૂપ શ્રી સ૦ ૩૬ તીર્થસેવાભૂષણરૂપ શ્રી સ૦ ૩૭ ધૈર્યભૂષણરૂપ શ્રી સ૦ ૩૮ જિનશાસને ભક્તિભૂષણરૂપ શ્રી સ૦ ૩૯ ઉપશમ

ગુણરૂપ શ્રી સ૦ ૪૦ સંવેગગુણરૂપ શ્રી સ૦ ૪૧ નિર્વેદગુણરૂપ શ્રી સ૦ ૪૨ અનુકમ્પાગુણરૂપ શ્રી સ૦ ૪૩ આસ્તિક્ય ગુણરૂપ શ્રી સ૦ ૪૪ પરતીર્થિકાદિ વદન વર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૪૫ પરતીર્થિકાદિ નમસ્કાર વર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૪૬ પરતીર્થિકાદિ આલાપ વર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૪૭ પરતીર્થિકાદિસલાપવર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૪૮ પરતીર્થિકાદિ અશનાદિ દાનવર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૪૯ પરતીર્થિકાદિ ગન્ધપુષ્પાદિપ્રેષણ વર્જનરૂપ શ્રી સ૦ ૫૦ રાજાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦ ૫૧ ગણાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦ ૫૨ બલાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦ ૫૩ સુરાભિયોગાકારયુકત શ્રી સ૦ ૫૪ કાન્તારવૃત્યાકારયુકત શ્રી સ૦ ૫૫ ગુરુનિગ્રહાકારયુકત શ્રી સ૦ ૫૬ "સમ્યકત્વ ચારિત્ર ધર્મસ્યમૂલમ્" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૫૭ "સમ્યકત્વ ધર્મપુરસ્ય દ્વારમ્" ઈતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૫૮ "સમ્યકત્વ ધર્મસ્ય પ્રતિષ્ઠાનમ્" ઈતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૫૯ "સમ્યકત્વ ધર્મસ્યાધાર" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૬૦ "સમ્યકત્વ ધર્મસ્યભાજનમ્" ઈતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૬૧ "સમ્યકત્વં ધર્મસ્ય નિધિસન્નિભમ્" ઈતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦ ૬૨ "અસ્તિ જીવ" ઈતિશ્રદ્ધાન સ્થાનયુકત શ્રી સ૦ ૬૩ "સ ચ જીવો નિત્ય" ઈતિ શ્રદ્ધાસ્થાનયુકત શ્રી સ૦ ૬૪ "સ ચ જીવ કર્મ્માણિ કરોતિ" ઇતિશ્રદ્ધાસ્થાનયુકત શ્રી સ૦ ૬૫ "સ ચ જીવ સ્વકૃતકર્મ્માણિ વેદયતિ" ઈતિ શ્રદ્ધાન સ્થાનયુકત શ્રી સ૦ ૬૬ "જીવસ્યાસ્તિ નિર્વાણમ્" ઈતિ શ્રદ્ધાસ્થાનયુકત શ્રી સ૦ ૬૭ "અસ્તિ મોક્ષોપાય" ઈતિ શ્રદ્ધાનસ્થાનયુકત શ્રી અદ્દર્શનાય નમ

સાતમો દિવસ.

પદ—શ્રી જ્ઞાન જાપ—ૐ હ્રીં નમો નાણસ્સ નવકારવાલી—વીસ વર્ણ—સફેદ, આયબિલ એક ધાનનુ તે ચોખાનુ કાઉસ્સગ્ગ, લોગસ્સ—૫૧ સ્વસ્તિક—૫૧ ખમાસમણા—૫૧ પ્રદક્ષિણા—૫૧

ખમાસમણાનો દુહો

જ્ઞાનવરણીય જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે,
તો હૂએ એહી જ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે. વીર૦ ૭

જ્ઞાનપદના ૫૧ ગુણ

૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ ૨ રસનેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૪ શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૫ સ્પર્શનેન્દ્રિય–અર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૬ રસનેન્દ્રિય–અર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૭ ઘ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૮ ચક્ષુરિન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૯ શ્રોત્રેન્દ્રિય–અર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૦ માનસાર્થાવગ્રહ મતિજ્ઞાનાય નમ. ૧૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય–ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૨ રસનેન્દ્રિય–ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ

૧૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય–ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૪ ચક્ષુરિન્દ્રિય–ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય–ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૬ મન ઈહા મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૭ સ્પર્શેન્દ્રિય–અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૮ રસનેન્દ્રિય–અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ ૧૯ ઘ્રાણેન્દ્રિય–અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ· ૨૦ ચક્ષુરિન્દ્રિય અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૨ મન અપાય મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૩ સ્પર્શનેન્દ્રિય–ધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૪ રસનેન્દ્રિય–ધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૫ ઘ્રાણેન્દ્રિય–ધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૬ ચક્ષુરિન્દ્રિય–ધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૭ શ્રોત્રેન્દ્રિય–ધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ ૨૮ મનોધારણા મતિજ્ઞાનાય નમ· ૨૯ અક્ષર શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૦ અનક્ષર શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૧ સંજ્ઞિ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ· ૩૨ અસંજ્ઞિ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૩ સમ્યક્ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૪ મિથ્યા શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૫ સાદિ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૬ અનાદિ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૭ સપર્યવસિત શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૮ અપર્યવસિત શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૩૯ ગમિક શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૪૦ અગમિક શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૪૧ અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૪૨ અનંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનાય નમ ૪૩ અનુગામિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૪ અનનુગામિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૫ વર્ધમાન–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૬ હીયમાન–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૭ પ્રતિપાતિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૮ અપ્રતિપાતિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ ૪૯ ઋજુમતિ મનપર્યવજ્ઞાનાય નમ ૫૦ વિપુલમતિ મનપર્યવજ્ઞાનાય નમઃ ૫૧ લોકાલોકપ્રકાશક કેવલજ્ઞાનાય નમ

આઠમો દિવસ

પદ—શ્રી ચારિત્ર **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો ચારિત્તસ્સ **નવકારવાલી**—વીશ **વર્ણ**—સફેદ આયંબિલ એક ધાન્યનુ તે ચોખાનુ **કાઉસ્સગ્ગ** લોગસ્સ—૭૦ **સ્વસ્તિક**—૭૦. **ખમાસમણા**—૭૦ **પ્રદક્ષિણા**—૭૦

ખમાસમણાનો દુહો

જાણુ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમા રમતો રે,
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહ વને નવી ભમતો રે વીર૦

ચારિત્રપદના ૭૦ ગુણ

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ ચારિત્રાય નમ ૨ મૃષાવાદવિરમણરૂપ ચારિત્રાય નમ ૩ અદત્તાદાનવિરમણરૂપ ચારિત્રાય નમ ૪ મૈથુન વિરમણરૂપ ચારિ૦ ૫ પરિગ્રહવિરમણરૂપ ચારિ૦ ૬ ક્ષમધર્મરૂપ ચારિત્રાય નમ ૭ આર્જવધર્મરૂપ ચારિ૦ ૮ મૃદુતાધર્મરૂપ ચારિ૦ ૯ મુક્તિધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૦ તપોધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૧ સંયમધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૨ સત્યધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૩ શૌચધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૪ અકિંચનધર્મરૂપ ચારિ૦ ૧૫ બ્રહ્મચર્યધર્મરૂપ

ચારિ૦ ૧૬ પૃથિવીરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૧૭ ઉદકરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૧૮ તેજોરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૧૯ વાયુરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૦ વનસ્પતિરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૧ દ્વીન્દ્રિયરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૨ ત્રીન્દ્રિયરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૩ ચતુરિન્દ્રિયરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૪ પંચેન્દ્રિયરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૫ અજીવરક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૬ પ્રેક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૭ ઉપેક્ષાસંયમ ચારિ૦ ૨૮ અતિરિક્તવસ્ત્રભક્તાદિ પરિસ્થાપન ત્યાગરુપસંયમ ચારિ૦ ૨૯ પ્રમાર્જનરૂપસંયમ ચારિ૦ ૩૦ મનસંયમ ચારિ૦ ૩૧ વાક્સંયમ ચારિ૦ ૩૨ કાયસંયમ ચારિ૦ ૩૩ આચાર્ય વૈયાવૃત્યરૂપસંયમ ચારિ૦ ૩૪ ઉપાધ્યાય વૈયાવૃત્યરૂપસંયમ ચારિ૦ ૩૫ તપસ્વી વૈયાવૃત્યરૂપ સંયમ ચારિ૦ ૩૬ લઘુશિષ્યાદિ વૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૩૭ ગ્લાન સાધુવૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૩૮ સાધુ વૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૩૯ શ્રમણોપાસક વૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૪૦ સંઘ વૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૪૧ કુલવૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૪૨ ગણવૈયાવૃત્યરૂપ ચારિ૦ ૪૩ પશુપણ્ડગાદિ રહિતવસતિવસનબ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૪ સ્ત્રી હાસ્યાદિવિકથાવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૫ સ્ત્રી આસનવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૬ સ્ત્રી અંગોપાંગનિરીક્ષણવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૭ ૪૭ કુડ્યન્તરસ્થિત સ્ત્રી હાવભાવ શ્રવણવર્જન બ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૮ પૂર્વ સ્ત્રીસંભોગ ચિન્તનવર્જન બ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૪૯ અતિસરસ આહારવર્જન બ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૫૦ અતિ આહારકરણ વર્જન બ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૫૧ અંગવિભૂષાવર્જન બ્રહ્મગુપ્તિ ચારિ૦ ૫૨ અનશન તપોરૂપ ચારિ૦ ૫૩ ઉનોદર્યતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૪ વૃત્તિસંક્ષેપતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૫ રસત્યાગતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૬ કાયક્લેશતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૭ સંલેષણાતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૮ પ્રાયશ્ચિત્તતપોરૂપ ચારિ૦ ૫૯ વિનયતપોરૂપ ચારિ૦ ૬૦ વૈયાવૃત્યતપોરૂપ ચારિ૦ ૬૧ સ્વાધ્યાયતપોરૂપ ચારિ૦ ૬૨ ધ્યાનતપોરૂપ ચારિ૦ ૬૩ કાર્યોત્સર્ગતપોરૂપ ચારિ૦ ૬૪ અનન્તજ્ઞાનસંયુક્ત ચારિ૦ ૬૫ અનન્તદર્શન સંયુક્ત ચારિ૦ ૬૬ અનન્તચારિત્ર સંયુક્ત ચારિ૦ ૬૭ ક્રોધનિગ્રહકરણ ચારિ૦ ૬૮ માનનિગ્રહકરણ ચારિ૦ ૬૯ માયાનિગ્રહકરણ ચારિ૦ ૭૦ લોભનિગ્રહકરણ ચારિત્રાય નમ

નવમો દિવસ

પદ—શ્રીતપ **જાપ**—ૐ હ્રીં નમો તવસ્સ **નવકારવાલી**—વીશ **વર્ણ**—સફેદ. આયંબિલ એક ધાનનું, તે ચોખાનું **કાઉસ્સગ્ગ લોગસ્સ**—૫૦ **સ્વસ્તિક**—૫૦ **ખમાસમણા**—૫૦ **પ્રદક્ષિણા**—૫૦

ખમાસમણાનો દુહો

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગે રે,
તપ તે એહી જ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગે રે,
વીર જિણેસર ઉપદીશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે,
આતમ ધ્યાને આતમા, રિદ્ધિ મળે સવિ આઈ રે—વીર૦ ૯

તપપદના ૫૦ ગુણ

૧ યાવચ્ચત્કથિક તપસે નમ ૨ ઈત્વરકથિક તપસે નમ ૩ બાહ્ય-ઔનોદર્ય તપસે નમ. ૪ અભ્યન્તર-ઔનોદર્ય તપસે નમ ૫ દ્રવ્યત-વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ ૬ ક્ષેત્રત-વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ ૭ કાલત-વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ ૮ ભાવત-વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ ૯ કાયક્લેશ તપસે નમ ૧૦ રસત્યાગ તપસે નમ ૧૧ ઈન્દ્રિય-કષાય-યોગવિષયક સંલીનતા તપસે નમ ૧૨ સ્ત્રી-પશુ-પણ્ડકાદિવર્જિતસ્થાનાવસ્થિત તપસે નમ ૧૩ આલોચનપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૧૪ પ્રતિક્રમણપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૧૫ મિશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ. ૧૬ વિવેકપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૧૭ કાયોત્સર્ગપ્રાયશ્ચિત તપસે નમ ૧૮ તપ પ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૧૯ છેદપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૨૦ મૂલપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૨૧ અનવસ્થિત પ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૨૨ પારાઞ્ચિત પ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ ૨૩ જ્ઞાનવિનયરૂપ તપસે નમ ૨૫ ચારિત્રવિનયરૂપ તપસે નમ ૨૬ મનોવિનયરૂપ તપસે નમ ૨૭ વચનવિનયરૂપ તપસે નમ ૨૮ કાયવિનયરૂપ તપસે નમ ૨૯ ઉપચારવિનયરૂપ તપસે નમ ૩૦ આચાર્યવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૧ ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૨ સાધુવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૩ તપસ્વીવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૪ લઘુશિષ્યાદિવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૫ ગ્લાનસાધુવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૬ શ્રમણોપાસકવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૭ સંઘવૈયાવૃત્ય તપસે નમ. ૩૮ કુલવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૩૯ ગણવૈયાવૃત્ય તપસે નમ ૪૦ વાચના તપસે નમ ૪૧ પૃચ્છના તપસે નમ. ૪૨ પરાવર્ત્તના તપસે નમ ૪૩ અનુપ્રેક્ષા તપસે નમ ૪૪ ધર્મકથા તપસે નમ ૪૫ આર્ત્તધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમ ૪૬ રૌદ્રધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમ ૪૭ ધર્મધ્યાનચિન્તન તપસે નમ ૪૮ શુક્લધ્યાનચિન્તન તપસે નમ ૪૯ બાહ્યકાયોત્સર્ગ તપસે નમ ૫૦ અભ્યન્તર કાયોત્સર્ગ તપસે નમ

છેલ્લે દિવસે વિશેષમા નવપદજી મહારાજની વિસ્તારથી પૂજા ભણાવવી, તથા ફળ-ફૂલ નૈવેદ્ય વગેરે વિશેષ ચઢાવવા. નવપદ મંડળની રચના કરવી. રાત્રિ જાગરણ કરવુ. **શ્રીપાલરાજાનો** રાસ પૂર્ણ કરવો

નવપદ મંડળની રચનાનો વિધિ.

શાલિ [ચોખા] પ્રમુખ પાચ વર્ણના ધાન્ય એકઠા કરી સિદ્ધચક્રના મંડળની રચના કરવી. અરિહંતાદિક નવેય પદોને વિષે શ્રીફળના ગોળાઓ મૂકવા. બીજોરા, ખારેક, દાડમ, નારંગી, સોપારી ઈત્યાદિ ફળ ગોઠવીને મૂકવા નવગ્રહ અને દશ દિક્પાળની રચના કરવી મંડળ જેમ બને તેમ સુશોભિત થાય તેવી રીતે સોના રૂપાના વરખથી તથા ધ્વજાઓ વગેરેથી શણગારી આકર્ષક બનાવવુ રચનાની વિશેષ ગોઠવણ તેના જાણકાર પાસેથી શીખી લેવી

પારણાના દિવસનો વિધિ.

પારણાને દિવસે ઓછામા ઓછુ બિયાસણાનુ પચ્ચક્ખાણ કરવુ હમેશ મુજબ પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવદન ઈત્યાદિક કરી નાહી, શુદ્ધ થઈ, સ્નાત્ર તથા સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવી તે દિવસે કાઉસ્સગ્ગ, સ્વસ્તિક, પ્રદક્ષિણા નવ નવ કરવા, તથા ખમાસમણા નવ નવ દેવા ૐ હ્રીં શ્રી **વિમલેશ્વરચક્રેશ્વરી પૂજિતાય શ્રી સિદ્ધચક્રાય નમઃ** એ પદની વીસ નવકારવાળી ગણવી

કાઉસ્સગ્ગ કરવાનો વિધિ.

ખમાસમણ દેઈ "ઈચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ (જે દિવસ જે પદ હોય તે પદ) આરાધનાર્થં કાઉસ્સગ્ગ કરૂ ? ઈચ્છ" કહી "**વન્દણવત્તિઆએ૦ અન્નત્થ૦**" કહી, (જેટલા લોગસ્સનો હોય તેટલાનો) કાઉસ્સગ્ગ કરવો કાઉસ્સગ્ગ પારીને પ્રગટ રીતે એક **લોગસ્સ** કહેવો

પડિલેહણનો વિધિ.

ખમાસમણ દેઇ, **ઈરિયાવહિય પડીક્કમી** "**ઈચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ પડિલેહણ કરૂ ? ઇચ્છ**" કહી, ક્રિયામા વપરાતા સર્વ ઉપકરણોની પ્રતિલેખના કરવી. પછી ઈરિયાવહિય પડિક્કમી કાજો લેવો કાજો જોઇ સામાયિકમા હોઇએ તો **ઇરિયાવહિય પડિક્કમી** "**અણુજાણહ જસ્સગ્ગો**" કહી ત્રણ વખત "**વોસિરે**" કહી, યોગ્ય સ્થાનકે પરઠવવો

દેવવંદનનો વિધિ.

પ્રથમ—**ઈરિયાવહિય** પડિક્કમી, ઉત્તરાસગ નાખી **ચૈત્યવદન** કરવુ **નમુત્થુણ** સુધી કહી, **જયવીયરાય** અડધા કહેવા

પછી **ખમાસમણ** દેઈ ચૈત્યવદનનો આદેશ માગી **ચૈત્યવદન** બોલવુ **નમુત્થુણ** સુધી કહી, ઊભા થઈ "**અરિહત ચેઇયાણ૦ વદણવત્તિ૦ અન્નત્થ૦**" કહી એક **નવકારનો** કાઉસ્સગ્ગ કરવો, પારી, **નમોઽર્હત્સિદ્ધા૦** કહી, પહેલી **થોય** કહેવી. પછી "**લોગસ્સ૦ વદણ૦ અન્નત્થ૦**" કહી, એક **નવકારનો** કાઉસ્સગ્ગ પારી, બીજી **થોય** કહેવી તે પ્રમાણે **પુક્ખરવર૦** અને **સિદ્ધાણ બુદ્ધાણ** કહી અનુક્રમે ત્રીજી ને ચોથી **થોય** બોલવી છેલ્લી થોય વખતે ફરી "**નમોઽર્હત્**" બોલવુ અને "**વદણવત્તિ૦**" ને બદલે "**વેયાવચ્ચગરાણ૦**" કહેવુ

પછી નમુત્થુણ કહી પ્રથમની વિધિ પ્રમાણે બીજી ચાર થોયો કહી નમુત્થુણ, જાવતિ ચેઈયાઈ, જાવત કેવિસાહૂ૦ કહી, સ્તવન બોલવુ પછી જયવીયરાય અડધા કહેવા.

ફરી ખમાસમણ દેઈ ત્રીજુ ચૈત્યવંદન નમુત્થુણં સુધી કરવુ પછી જયવીયરાય આખા કહેવા સવારના દેવવદન પછી ખમાસમણ દેઈ, ઇચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ ! સજ્ઝાય કરૂં ? ઇચ્છં, કહી એક નવકાર બોલી મન્હ જિણાણની સજ્ઝાય કહેવી. મધ્યાહ્ન તથા સાંજના દેવવદનમાં સજ્ઝાય કહેવાની જરૂર નથી

પચ્ચક્ખાણ પારવાનો વિધિ.

ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, જગચિંતામણિનું ચૈત્યવંદન૦ નમુત્થુણ૦ જાવંતિ ચેઇયાઇં૦ જાવંત કેવિસાહૂ૦ નમોઽર્હત્૦ ઉવસગ્ગહરં યાવત્ જયવીયરાય૦ પૂરા પર્યંત કરવું

પછી સજ્ઝાયનો આદેશ માગી, નવકાર ગણી, 'મન્હજિણાણ'ની સજ્ઝાય કહેવી પછી ખમાસમણ દઈ, "ઇચ્છા૦" કહી મુહપતિ પડિલેહવી

પછી ખમાસમણ દઈ "ઇચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ પચ્ચક્ખાણ પાર્યું" "તહત્તિ" કહી, મુઠીવાળી જમણો હાથ ચરવળા ઉપર સ્થાપી, એક નવકાર ગણી —

"ઉગ્ગએસૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી, સાઢ પોરિસી, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમુડ્ઢ મુટ્ઠી-સહિયં પચ્ચક્ખાણ કર્યું, ચોવિહાર, આયંબિલ, એકાસણુ, પચ્ચક્ખાણ કર્યું તિવિહાર પચ્ચક્ખાણ ફાસિય, પાલિય, સોહિય, તીરિય, કીટ્ટિયં, આરાહિયં, જં ચ ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં

આ પ્રમાણે બોલી એક નવકાર ગણી પચ્ચક્ખાણ પારવુ

જમ્યા પછી ચૈત્યવંદન કરવાનો વિધિ.

ખમાસમણ દેઈ ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, ઇચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરૂ ? ઇચ્છ કહી જગચિંતામણિનુ ચૈત્યવદન જયવીયરાય પર્યંત કરવુ દેરાસરે કરે તો અરિહંત ચેઇયાણં વદણ૦ અન્નત્થ૦ કહી, એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરી પારી થોય કહેવી

મન્હજિણાણંની સજ્ઝાય.

મન્હ જિણાણં આણં, મિચ્છ પરિહરહ, ધરહ સમ્મત્ત,
છવ્વિહ આવસ્સયમ્મિ, ઉજ્જુત્તો હોઈ પઈદિવસ ॥૧॥
પવ્વેસુ પોસહવય, દાણં, સીલ તવો અ ભાવો અ,
સજ્ઝાય–નમુક્કારો, પરોવયારો અ, જયણા અ ॥ ૨ ॥
જિણપૂઆ, જિણથુણણં, ગુરુથુઅ, સાહમ્મિઆણ વચ્છલ્લં,
વવહારસ્સ ય સુદ્ધી, રહજત્તા તિત્થજત્તા ય ॥ ૩ ॥

ઉવસમ-વિવેગ-સંવર,—ભાસાસમઈ—છજીવકરુણા ય,
ધમ્મિઅજણસંસગ્ગો, કરણદમો, ચરણપરિણામો ॥ ૪ ॥
સંઘોવરિ બહુમાણો, પુત્થયલિહણં, પભાવણા તિત્થે,
સડ્ઢાણ કિચ્ચમેઅં; નિચ્ચં સુગુરુવએસેણં ॥ ૫ ॥

સંથારા પોરિસી સૂત્ર.

નિસીહિ નિસીહિ નિસીહિ, નમો ખમાસમણાણં ગોયમાઈણં મહામુણીણં અણુજાણહ જિટ્ઠિ(ટ્ઠ) જ્જા ! અણુજાણહ પરમગુરૂ ! ગુરુગુણરયણેહિં મંડિયસરીરા ! બહુપડિપુન્ના પોરિસિ, રાઈયસંથારએ ઠામિ ૧

અણુજાણહ સંથારં, બાહુવહાણેણ વામપાસેણં,
કુક્કુડિપાયપસારણ, અતરંત પમજ્જએ ભૂમિં. ૨
સંકોઈઅ સંડાસા, ઉવ્વટ્ટંતે અ કાયપડિલેહા,
દવ્વાઈ ઉવઓગં, ઊસાસનીરુંભણાલોએ. ૩
જઈ મે હુજ્જ પમાઓ, ઇમસ્સ દેહસ્સિમાઇ રયણીએ,
આહારમુવહિદેહં, સવ્વં તિવિહેણ વોસિરિઅં. ૪
ચત્તારિ મંગલં-અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં,
સાહૂ મંગલં કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો મંગલં. ૫
ચત્તારિ લોગુત્તમા-અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા,
સાહૂ લોગુત્તમા, કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો લોગુત્તમો ૬
ચત્તારિ સરણં પવજ્જામિ,—અરિહંતે સરણં પવજ્જામિ,
સિદ્ધે સરણં પવજ્જામિ, સાહૂ સરણં પવજ્જામિ,
કેવલિપન્નત્તં ધમ્મં સરણં પવજ્જામિ. ૭
પાણાઇવાયમલિઅં, ચોરિક્કં, મેહુણં, દવિણમુચ્છં,
કોહં, માણં, માયં, લોભં પિજ્જં, તહા, દોસં ૮
કલહં, અબ્ભક્ખાણં, પેસુન્નં, રઇઅરઇસમાઉત્તં,
પરપરિવાયં, માયા—મોસં, મિચ્છત્તસલ્લં ચ ૯
વોસિરિસુ ઇમાઈં મુક્ખમગ્ગસંસગ્ગવિગ્ઘભૂઆઈં,
દુગ્ગઈ નિબંધણાઇં, અટ્ઠારસ પાવઠાણાઈં ૧૦
"એગોહં, નત્થિ મે કોઈ, નાહમન્નસ્સ કસ્સઈ"
એવં અદીણમણસો, અપ્પાણમણુસાસઈ ૧૧

પારણાને દિવસે એકાસણા બિયાસણાનું પચ્ચક્ખાણ.

ઉગ્ગએસૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી સાઢપોરિસી, મુટ્ઠિસહિયં પચ્ચક્ખાઈ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવ્વિહંપિ આહાર અસણ પાણ ખાઇમ સાઈમ, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્છન્નકાલેણં દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વિગઇઓ પચ્ચક્ખાઈ, અન્નત્થણાભોગેણ સહઆગારેણ લેવાલેવેણં, ગિહત્થસંસટ્ઠેણં, ઉક્ખિત્તવિવેગેણ, પડુચ્ચમક્ખિયેણં, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણ, મહત્તારાગારેણ, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, *એગાસણં, બિયાસણં, પચ્ચક્ખાઈ, તિવિહ પિ આહારં, અસણ ખાઇમં સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણ, આઉંટણપસારેણં, ગુરુઅબ્ભુટ્ઠાણેણં પરિટ્ઠાવણિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા અલેવેણ વા અચ્છેણ વા બહુલેવેણ વા સસિત્થેણ વા અસિત્થેણ વા વોસિરઈ

શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનાં ચૈત્યવંદનો

(१)

જો ધુરિ સિરિઅરિહંતમૂલદઢપીઠપઈટ્ઠિઓ,
સિદ્ધ—સૂરિ—ઉવજ્ઝાય—સાહુચિહું સાહ ગરિટ્ઠિઓ,
દંસણ—નાણ—ચરિત્તતવહિ પડિસાહા સુન્દરો,
તત્તક્ખરસરવગ્ગલદ્ધિ ગુરુપયદલદુંબરો,
દિસિપાલજક્ખજક્ખિણીપમુહસુરકુસુમેહિં અલંકિઓ,
સો સિદ્ધચક્કગુરુકપ્પતરુ અમ્હ મનવંછિયફલં દિઓ १

(२)

સકલ મંગલ પરમ કમલા, કેલિ મંજુલ મંદિરં,
ભવકોટિ સંચિત પાપ નાશન, નમો નવપદ જયકર १
અરિહંત સિદ્ધ સૂરિશ વાચક, સાધુ દર્શન સુખકર,
વર જ્ઞાન પદ ચારિત્ર તપ એ, નમો નવપદ જયકર २
શ્રીપાલ રાજા શરીર સાજા, સેવતા નવપદ વર,
જગમાંહિ ગાજા કીર્તિ ભાજા, નમો નવપદ જયકર. ३

---

* જો બિયાસણુ જ કરવુ હોય તો 'એગાસણ' બોલવુ નહિ, અને એકાસણુ કરવુ હોય તો 'બિયાસણુ' બોલવુ નહિ

શ્રી સિદ્ધચક્ર પસાય સંકટ, આપદા નાસે સવે,
વળી વિસ્તરે સુખ મનોવાછિત, નમો નવપદ જયકર ૪
આંબિલ નવદિન દેવવંદન, ત્રણ ટંક નિરંતર,
બે વાર પડિકમણાં પલેવણ, નમો નવપદ જયકર. ૫
ત્રણ કાળ ભાવે પૂજીએ, ભવતારકં તીર્થંકરં,
તિમ ગુણણુ દોય હજાર ગણીએ, નમો નવપદ જયકરં ૬
વિધિ સહિત મન વચન કાયા, વશ કરી આરાધીએ,
તપ વર્ષ સાડાચાર નવપદ, શુદ્ધ સાધન સાધીએ ૭
ગદ કષ્ટ ચૂરે શર્મ પૂરે, યક્ષ **વિમલેશ્વર**વર,
શ્રીસિદ્ધચક્ર પ્રતાપ જાણી, વિજય વિલસે સુખભર. ૮

(૩)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, સુખ સંપત્તિ લહીએ,
સુરતરુને સુરમણિથકી, અધિક જ મહિમા કહીએ. ૧
અષ્ટકર્મ હાણિ કરી, શિવમંદિર રહીએ,
વિધિ શું નવપદ ધ્યાનથી, પાતિક સવિ દમીએ. ૨
સિદ્ધચક્ર જે સેવશે, એક મના નર નાર;
મનવાંછિત ફળ પામશે, તે સવિ ત્રિભુવન મોજાર ૩
અંગ દેશ **ચંપા**પુરી, તસ કેરો ભૂપાળ,
મયણા વચને તપ તપે, તે **કુંવર શ્રીપાળ** ૪
સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણુ થકી, જસ નાઠા રોગ,
તત્ક્ષણુ ત્યાંથી તે લહે, શિવસુખ સંજોગ. ૫
સાતસે કોઢી હોતા, હુવા નિરોગી જેહ,
સોવન વાને ઝળહળે, જેહની નિરુપમ દેહ ૬
તેણે કારણુ તમે ભવિજનો, પ્રહ ઉઠી ભકતે,
આસો માસ ચૈત્ર થકી, આરાધો જુગતે ૭
સિદ્ધચક ત્રણુ કાલના, વંદો વળી દેવ,
પડિક્કમણું કરી ઉભય કાલ, જિનવર મુનિ સેવ ૮
નવપદ ધ્યાન હૃદે ધરો, પ્રતિપાળો ભવિ ! શીલ,
નવપદે આંબિલ તપ તપો, જેમ હોય લીલમ લીલ ૯
પહેલે પદ અરિહંતનો, નિત્ય કીજે ધ્યાન,
બીજે પદ વલી સિદ્ધનો, કરીએ ગુણગ્રામ ૧૦

આચારજ ત્રીજે પદે, જપતાં જયજયકાર,
ચોથે પદ ઉવઝાયના, ગુણ ગાઉ ઉદાર ૧૧

સરવ સાધુ વંદુ સહી, અઢીદ્વીપમાં જેહ,
પંચમ પદમાં તે સહી, ધરજો ધરી સનેહ ૧૨

છઠ્ઠે પદ દરસણ નમુ, દરશન અજવાલુ,
જ્ઞાન પદ નમુ સાતમે, તેમ પાપ પખાલુ. ૧૩

આઠમે પદ રૂડે જપુ, ચારિત્ર સુસંગ,
નવમે પદ બહુ તપ તપો, જિમ ફલ લહો અભંગ ૧૪

એહિ નવપદ ધ્યાનથી, જપતા નામે કોઢ,
પંડિત ધીરવિમલ તણો, નય વંદે કરજોડ. ૧૫

(૪)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધીએ, આસો ચઈતર માસ,
નવ દિન નવ આંબિલ કરી, કીજે ઓળી ખાસ. ૧

કેસર ચંદન ઘસી ઘણાં, કસ્તુરી બરાસ,
જુગતે જિનવર પૂજીયા, **મયણા** ને **શ્રીપાલ**. ૨

પૂજા અષ્ટ પ્રકારની, દેવવંદન ત્રણ કાળ,
મંત્ર જપો ત્રણ કાળ ને, ગુણણું દોય હજાર. ૩

કષ્ટ ટળ્યુ ઉંબર તણુ, જપતા નવપદ ધ્યાન,
શ્રી **શ્રીપાલ** નરીંદ થયા, વાધ્યો બમણો વાન ૪

સાતસો કોઢી સુખ લહ્યા, પામ્યા નિજ આવાસ,
પુણ્યે મુક્તિ વધુ વર્યા, પામ્યા લીલ વિલાસ. ૫

શ્રી અરિહંતપદનું ચૈત્યવંદન

(૫)

જય જય શ્રી અરિહંતભાનુ, ભવિ કમલ વિકાશી,
લોકાલોક અરૂપી રૂપી, સમસ્ત વસ્તુ પ્રકાશી. ૧

સમુદ્ઘાત શુભ કેવલે, ક્ષય કૃત મલ રાશિ,
શુક્લ ચમર શુચિ પાદસે, ભયો વર અવિનાશી ૨

અંતરંગ રિપુગણ હણીએ, હુય અપ્પા અરિહંત,
તસુ પદ પંકજમેં રહી, **હીરધરમ** નિત સંત. ૩

શ્રી સિદ્ધચક્રપદનું ચૈત્યવંદન.

(૬)

શ્રી શૈલેશી પૂર્વ પ્રાંત, તનુ હીન ત્રિભાગી,
પુવ્વઓગ પસંગસે, ઉરધ ગત જાગી ૧
સમય એકમે લોકપ્રાંત, ગયે નિગુણ નિરાગી,
ચેતન ભૂપે આત્મરૂપ, સુદિશા લહી સાગી ૨
કેવલ દંસણ નાણથી એ, રૂપાતીત સ્વભાવ,
સિદ્ધભયે જસુ **હીરધર્મ**, વંદે ધરી શુભ ભાવ. ૩

શ્રી આચાર્યપદનું ચૈત્યવંદન.

(૭)

જિનરાજ કુલ મુખરસ અનિલ, મતરસ ગુણ ધારી,
પ્રબલ સબલ ઘન મોહકી, જિણ તે ચમૂ હારી ૧
ઋજ્વાદિક જિનરાજ ગીત, નયતન વિસ્તારી,
ભવકૂપે પાપે પડત, જગજન નિસ્તારી ૨
પંચાચારી જીવકે, આચારજ પદ સાર,
તીનકુ વંદે **હીરધર્મ**, અઠ્ઠોતરસો વાર. ૩

શ્રી ઉપાધ્યાય ચૈત્યવંદન.

(૮)

ધનધન શ્રી ઉવજ્ઝાય રાય, શઠતા ઘન ભંજન,
જિનવર દેશિત દુવાલસંગ, કરકૃત જનરંજન ૧
ગુણવન ભંજણ મયગયંદ, સુય શણિ કિયગંજણ,
કુણાલંધ લોય લોયણે, જથ્થય સુયસંજણ ૨
મહાપ્રાણમેં જિન લહ્યો એ, આગમસે પદ તુર્ય,
તીન પે અહનિશ **હીરધર્મ**, વંદે પાઠક વર્ય ૩

શ્રી સાધુપદનું ચૈત્યવંદન.

(૯)

દંસણ નાણ ચરિત્ત કરી, વર શિવપદ ગામી,
ધર્મ શુકલ શુચિ ચકસે, આદિમ ખય કામી ૧
ગુણ પ્રમત્ત અપ્રમત્તસે, ભયે અંતરજામિ,
માનસ ઇદ્રિય દમન ભૂત, શમ દમ અભિરામી ૨

ચારૂ તિધન ગુણ ભર્યોએ, પંચમ પદ મુનિરાજ,
તત્પદ પંકજ નમત હૈ, **હીરધર્મ** કે કાજ. ૩

શ્રી દર્શનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૦)

હૂય પુગ્ગલ પરિઅટ્ટ, અદ્ધ પરિમિત સંસાર,
ગંઠિભેદ તબ કરી લહે, સબ ગુણનો આધાર ૧
ક્ષાયક વેદક શશિ અસંખ, ઉપસમ પણ વાગ,
વિના જેણ ચારિત્ર નાણ, નહિ હુવે શિવદાતાર. ૨
શ્રીસુદેવ ગુરૂ ધર્મની એ, રૂચિ લછન અભિરામ,
દર્શન કુ ગણિ **હીરધર્મ**, અહનિશ કરત પ્રણામ. ૩

શ્રી જ્ઞાનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૧)

ક્ષિપ્રાદિક રામવહ્નિ, મિત આદિમ નાણ,
ભાવ મિલાપસે જિનજનિત, સુય વીશ પ્રમાણ ૧
ભવગુણ પજ્જવ ઓહિ દોય, મણ લોચન નાણ,
લોકાલોક સરૂપ જાણ, ઈક કેવલ ભાણ ૨
નાણાવરણી નાશથી એ, ચેતન નાણ પ્રકાશ,
સપ્તમ પદમે **હીરધર્મ**, નિત ચાહત અવકાશ ૩

શ્રી ચારિત્રપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૨)

જસ્સ પસાયે સાહુ પાય, જુગ જુગ સમિતેંદ,
નમન કરે શુભ ભાવ લાય, કુણ નરપતિ વૃંદ. ૧
જપે ધરી અરિહંતરાય, કરી કર્મ નિકંદ,
સુમતિ પંચ તીન ગુપ્તિ યુત, દે સુખ અમંદ ૨
ઈષુ કૃતિ માન કષાયથી એ, રહિત લેશ શુચિવંત,
જીવ ચરિત્તકું **હીરધર્મ**, નમન કરત નિત સંત. ૩

શ્રી તપપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૩)

શ્રી ઋષભાદિક તીર્થનાથ, તદ્ભવ શિવપદ જાણ,
બિહિ અંતેરપિ બાહ્ય મધ્ય, દ્વાદશ પરિમાણ ૧

વસુકર મિત આમોસહિ, આદિક લબ્ધિ નિદાન,
ભેદે સમતા સુત ખિણે, દૃઘ્ધન કર્મ વિતાન ૨
નવમે શ્રી તપપદ ભલો એ, ઈચ્છારોધ સરૂપ,
વંદનસે નિત **હીરધર્મ**, દૂર ભવતુ ભવકૂપ ૩

નવપદજીનાં સ્તવનો.

(૧)

નવપદ ધરજો ધ્યાન, ભવિ તુમે નવપદ ધરજો ધ્યાન,
એ નવપદનું ધ્યાન કરતા, પામે જીવ વિશ્રામ ભવિ તુમે૦ ૧
અરિહંત, સિદ્ધ, આચારજ, પાઠક, સાધુ સકળ ગુણખાણ ભવિ૦ ૨
દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ ઉત્તમ, તપ તપો કરી બહુમાન. ભવિ૦ ૩
આસો ચૈત્રની શુદિ સાતમથી, પૂનમ લગી પ્રમાણ. ભવિ૦ ૪
એમ એકયાસી આંબિલ કીજે, વરસ સાડાચારનુ માન ભવિ૦ ૫
પડિક્કમણાં દોય ટંકનાં કીજે, પડિલેહણ બે વાર. ભવિ૦ ૬
દેવવંદન ત્રણ ટકનાં કીજે, દેવ પૂજો ત્રિકાળ ભવિ૦ ૭
બાર, આઠ, છત્રીશ, પચવીશનો, સત્તાવીશ, સડસઠ સાર ભવિ૦ ૮
એકાવન, સિત્તેર, પચાસનો, કાઉસ્સગ્ગ કરો સાવધાન. ભવિ૦ ૯
એક એક પદનુ ગુણણું, ગણીએ દોય હજાર ભવિ૦ ૧૦
એણ વિધિ જે એ તપ આરાધે, તે પામે ભવ પાર. ભવિ૦ ૧૧
કરજોડી સેવક ગુણ ગાવે, **મોહન** ગુણ મણિ માળ ભવિ૦ ૧૨
તાસ શિષ્ય મુનિ **હેમ** કહે છે, જન્મ મરણ દુખ ટાળ. ભવિ૦ ૧૩

(૨)

(જગજીવન જગવાલહો એ દેશી)

શ્રીસિદ્ધચક્ર આરાધીયે, શિવસુખ ફલ સહકાર લાલ રે,
જ્ઞાનાદિક ત્રણ રત્નનુ, તેજ ચઢાવણહાર લાલ રે શ્રી સિ૦ ૧
ગૌતમ પૂછતા કહ્યો, **વીર** જિણંદ વિચાર લાલ રે,
નવપદ મંત્ર આરાધતાં, ફલ લહે ભવિક અપાર લાલ રે શ્રી સિ૦ ૨
ધર્મરથના ચાર ચક્ર છે, ઉપશમ ને સુવિવેક લાલ રે,
સંવર ત્રીજો જાણીયે, ચોથો સિદ્ધચક્ર લાલ રે. શ્રી સિ૦ ૩
ચક્રી ચક્રને રથ બલે, સાધે સયલ છ ખંડ લાલ રે,
તિમ સિદ્ધચક્ર પ્રભાવથી, તેજ પ્રતાપ અખંડ લાલ રે. શ્રી સિ૦ ૪

મયણા ને **શ્રીપાલજી** જપતાં બહુફલ લીધ લાલ રે,
ગુણ **જસવંત** જિનેંદ્રનો, **જ્ઞાનવિનોદ** પ્રસિદ્ધ લાલ રે. શ્રી સિ૦ ૫

(૩)

સિદ્ધચક્રવર સેવા કીજે, નરભવ લાહો લીજેજી,
વિધિપૂર્વક આરાધન કરતાં, ભવભવ પાતક છીજે ભવિજન ભજીએજી.
અવર અનાદિની ચાલ નિતનિત તજીએજી ૧ (એ આંકણી)
દેવના દેવ દયાકર ઠાકર, ચાકર સુરનર ઇંદાજી,
ત્રિગડે ત્રિભુવન નાયક બેઠા, પ્રણમો શ્રી જિનચંદા ભવિજન૦ ૨
અજ અવિનાશી અકલ અજરામર, કેવળ દંસણ નાણીજી,
અવ્યાબાધ અનંતુ વીરજ, સિદ્ધ પ્રણમો ગુણખાણી. ભવિજન૦ ૩
વિદ્યા સૌભાગ્ય લક્ષ્મીપીઠ, મંત્રરાજ યોગ પીઠજી,
સુમેરૂ પીઠ એ પંચ પ્રસ્થાને, નમો આચારજ ઇઠ્ઠ ભવિજન૦ ૪
અંગ ઉપાંગ નંદિ અનુયોગા, છેદને મૂળ ચારજી,
દશ પયન્ના એમ પણયાલીસ, પાઠક તેહના ધાર ભવિજન૦ ૫
વેદ [1]ત્રણને હાસ્યાદિ ષટ્, મિથ્યાત્વ ચાર કષાયજી,
ચૌદ અભ્યંતર નવ વિધ બાહ્યની, ગ્રંથી તજે મુનિરાય ભવિજન૦ ૬
ઉપશમ ક્ષય ઉપશમને ક્ષાયિક, દર્શન ત્રણ પ્રકારજી,
શ્રદ્ધા પરિણતિ આતમ કેરી, નમીએ વારવાર ભવિજન૦ ૭
અઠ્ઠાવીશ ચૌદ ને ષટ્ દુગ એક, મત્યાદિકના જાણજી,
એમ એકાવન ભેદે પ્રણમો, સાતમે પદ વર નાણ ભવિજન૦ ૮
નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ ભેદે, ચારિત્ર દો વ્યવહારેજી,
નિજગુણ સ્થિરતા ચરણ તે પ્રણમો, નિશ્ચય શુદ્ધ પ્રકારે ભવિજન૦ ૯
બાહ્ય અભ્યંતર તપ તે સંવર, સમતા નિર્જરા હેતુજી,
તે તપ નમીએ ભાવ ધરીને, ભવસાગરમાં સેતુ ભવિજન૦ ૧૦
એ નવપદમાં પણ છે ધર્મી, ધર્મ તે વરતે ચારજી,
દેવગુરૂને ધર્મ તે એહમાં, દો તીન ચાર પ્રકાર ભવિજન૦ ૧૧
મારગ દેશક અવિનાશીપણું, આચાર વિનય સંકેતજી,
સહાયપણું ધરતા સાધુજી, પ્રણમો એહી જ હેતે ભવિજન૦ ૧૨
વિમલેશ્વર સાનિધ્ય કરે તેહની, ઉત્તમ જે આરાધેજી,
પદ્મવિજય કહે તે ભવિ પ્રાણી, નિજ આતમ હિત સાધે ભવિજન૦ ૧૩

---

૧ પુરુષ, સ્ત્રી અને નપુંસક

શ્રી નવપદજીની સ્તુતિઓ.

સિદ્ધચક્ર સેવો સુવિચાર, આણી હૈડે હર્ષ અપાર, જેમ લહો સુખ શ્રીકાર,
મનશુધ્ધે નવ ઓળી કીજે, અહોનિશ નવપદ ધ્યાન ધરીજે, જિનવર પૂજા કીજે,
પડિક્કમણાં દોય ટંકના કીજે, આઠે થોયે દેવ વાંદીને, ભૂમિ સંથારો કીજે,
મૃષા તણો કીજે પરિહાર, અંગે શીલ ધરીને સાર, દીજે દાન અપાર. ૧

અરિહંત સિદ્ધ આચાર્ય નમીને, વાચક સર્વ સાધુ વંદીજે, દર્શન જ્ઞાન થુણીજે,
ચારિત્રતપનું ધ્યાન ધરીજે, અહોનિશ નવપદ ગુણણું ગણીજે, નવ આયંબિલ પણ કીજે,
નિશ્ચય રાખીને મન ઇશ, જપો પદ એકએકને ઇશ, નવકારવાળી વીશ,
છેલ્લે આયંબિલ પણ કીજે, સત્તર ભેદી જિન પૂજા રચીજે, માનવ ભવફળ લીજે. ૨

સાતસેં કુષ્ઠિના રોગ નાઠા, ન્હવણ લઈ સંયોગ, દૂર હુવા કર્મના ભોગ,
કુષ્ટ અઢારે દૂર જાય, દુઃખદારિદ્ર સવિ દૂર પળાય, મનવંછિત ફળ થાય,
નિર્ધનીઆને દે બહુધન, અપુત્રીઆને પુત્રરતન, જો સેવે શુદ્ધ મન,
નવકાર સમો નહિ કોઈ મંત્ર, સિદ્ધચક્ર સમો નહિ કોઇ યંત્ર, સેવો ભવિયણ એકંત ૩

જો સેવ્યો **મયણા શ્રીપાલ**, ઉંબર રોગ ગયો તત્કાળ, પામ્યા મંગળમાળ,
શ્રીપાલ પરે જે આરાધે, તસ ઘર દિનદિન દોલત વાધે, અંતે શિવસુખ સાધે,
વિમલેશ્વર જક્ષ સેવા (સાનિધ્ય)સારે, આપદા કષ્ટ સવી દૂર નિવારે, દોલત લક્ષ્મી વધારે,
મેઘવિજય કવિરાયનો શીષ, હૈડે ભાવ ધરી જગદીશ, **વિનયવિજય** નિશદીશ ૪

(૨)

વીર જિનેશ્વર અતિ અલવેસર, **ગૌતમ** ગુણના દરિયાજી,
એક દિન આણા **વીરની** લઈને, **રાજગૃહી** સંચરીયાજી,
શ્રેણિક રાજા વદન આવ્યા, ઉલટ મનમાં આણીજી,
પર્ષદા આગલ બાર બિરાજે, હવે સુણો ભવિ પ્રાણીજી. ૧

માનવ ભવ તુમે પુણ્યે પામ્યા, શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધોજી,
અરિહંત–સિદ્ધ–સૂરિ–ઉવજ્ઝાયા, સાધુ દેખી ગુણ વાધોજી;
દરિસણ–નાણ–ચારિત્ર–તપ કીજે, નવપદ ધ્યાન ધરીજેજી,
ધુર **આસોથી** કરવા આંબિલ, સુખ સંપદા પામીજેજી. ૨

શ્રેણિકરાય ગૌતમને પૂછે, સ્વામી ! એ તપ કેણે કીધોજી ?
નવ આંબિલ તપ વિધિશું કરતાં, વાંછિત સુખ કેણે લીધોજી ?
મધુર ધ્વનિ બોલ્યા **શ્રી ગૌતમ**, સાંભળો **શ્રેણિકરાય** વયણાજી,
" રોગ ગયો ને સંપદા પામ્યા, શ્રી **શ્રીપાળ ને મયણાજી.**" ૩

રૂમઝુમ કરતી પાયે નેઉર, દીસે દેવી રૂપાલીજી,
નામ **ચક્કેસરી** ને **સિદ્ધાઈ**, **આદિ** જિન-વીર રખવાલીજી,
વિઘ્નક્રોડ હરે સહુ સંઘનાં, જે સેવે એના પાયજી,
ભાણુવિજય કવિ સેવક **નય** કહે, સાનિધ કરજે માયજી ૪

(૩)

અરિહંત નમો, વલી સિદ્ધ નમો, આચારજ, વાચક, સાહુ નમો,
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર નમો, તપ એ સિદ્ધચક્ર સદા પ્રણમો ૧
અરિહંત અનંત થયા થાશે, વળી ભાવ નિક્ષેપે ગુણ ગાશે,
પડિક્કમણાં, દેવવંદન વિધિશું, આંબિલ, તપ, ગણણું ગણવું વિધિશું ૨
છહરી પાળી જે તપ કરશે, **શ્રીપાળ** તણી પરે ભવ તરશે,
સિદ્ધચક્રને કુણ આવે તોલે, એહવા જિન આગમ ગુણ બોલે ૩
સાડાચાર વરસે તપ પૂરો, એ કર્મ વિદારણ તપ શૂરો,
સિદ્ધચક્રને મનમંદિર થાપો, **નય વિમલેસર** વર આપો. ૪

નવે દિવસ કહેવાની સ્તુતિ.

સકલ દ્રવ્યપર્યાય પ્રરૂપક, લોકાલોક સરૂપોજી,
કેવલજ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રકાશક, અનંત ગુણે કરી પૂરોજી,
તીજે ભવ થાનક આરાધી, ગોત્ર તીર્થંકર નૂરોજી,
બાર ગુણાકર એહવા અરિહંત, આરાધો ગુણ ભૂરોજી ૧
અષ્ટ કરમકું દમન કરીને, ગમન કીયો શિવવાશીજી,
અવ્યાબાધ આદિ અનાદિ, ચિદાનંદ ચિદ્રાશીજી,
પરમાતમ પદ પૂરણ વિલાસી, અઘ ઘન દુઃખ વિનાશીજી,
અનંત ચતુષ્ટય શિવપદ ધ્યાવો, કેવલજ્ઞાની ભાષીજી ૨
પંચાચાર પાલે ઉજવાલે, દોષ રહિત ગુણધારીજી,
ગુણ છત્તીસે આગમધારી, દ્વાદશ અંગ વિચારીજી,
પ્રબલ સબલ ઘનમોહ હરણકું, અનિલ સમો ગુણ વાણીજી,
ક્ષમાસહિત જે સંયમ પાલે, આચારજ ગુણ ધ્યાનીજી ૩
અંગ ઈગ્યારે ચઉદે પૂરવ, ગુણ પચવીસના ધારીજી,
સૂત્ર અરથ ધર પાઠક કહીએ, જોગ સમાધિ વિચારીજી,

તપ ગુણ સૂરા આગમ પૂરા, નય નિક્ષેપે તારીજી,
મુનિ ગુણધારી બુધ વિસ્તારી, પાઠક પૂજો અવિકારીજી. ૪

સુમતિ ગુપતિ કર સંજમ પાલે, દોષ બયાલીસ ટાલેજી,
ષટ્કાયા ગોકુલ રખવાલે, નવવિધ બ્રહ્મવ્રત પાલેજી,
પંચ મહાવ્રત સુધા પાલે, ધર્મ શુક્લ ઉજવાલેજી,
ક્ષપકશ્રેણિ કરી કર્મ ખપાવે, મુનિપદ ગુણ ઉપજાવેજી. ૫

જિનપન્નત તત્ત સુધા સરધે, સમકિત ગુણ અજવાલેજી,
ભેદ છેદ કરી આતમ નિરખી, પશુ ટાલી સુર પાવેજી,
પ્રત્યાખ્યાને સમ તુલ્ય ભાખ્યો, ગણધર અરિહંત શૂરાજી,
એ દરશન પદ નિત નિત વંદો, ભવસાગરકો તીરાજી ૬

મતિ શ્રુત ઈંદ્રી જનિત કહીએ, લહીએ ગુણ ગંભીરોજી,
આતમધારી ગણધર વિચારી, દ્વાદશ અંગ વિસ્તારોજી,
અવધિ મનપર્યવ કેવલ વલી, પ્રત્યક્ષ રૂપ અવધારોજી,
એ પંચ જ્ઞાનકું વંદો પૂજો, ભવિજનને સુખકારોજી ૭

કર્મ અપચય દૂર ખપાવે, આતમ ધ્યાન લગાવોજી,
બારે ભાવના સૂધી ભાવે, સાગર પાર ઉતારોજી,
ષટ્ખંડ રાજકું દૂર તજીને, ચક્રી સંજમ ધારેજી,
એહવો ચારિત્રપદ નિત વંદો, આતમ ગુણ હિતકારેજી. ૮

ઈચ્છારોધન તપ તે ભાખ્યો, આગમ તેહનો સાખીજી,
દ્રવ્યભાવસે દ્વાદશ દાખી, જોગ સમાધિ રાખીજી,
ચેતન નિજગુણ પરણિત પેખી, તેહી જ તપ ગુણ દાખીજી,
લબ્ધિ સકલનો કારણ દેખી, ઈશ્વર સેમુખ ભાષીજી ૯

ઉપર પ્રમાણે વિધિ પૂર્ણ કરીને આશાતનાનો મિચ્છામિ દુક્કડ દેવો આ પૂજા વગેરે વિધિ મધ્યાન્હે અગાઉ કરીને પછી આંબિલ કરવુ ગુણણું, કાઉસ્સગ્ગ, ખમાસમણાદિમાંથી સવારે બાકી રહ્યુ હોય તે બપોરે કરવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરરોજ નવપદની પૂજામાથી એકેક પૂજા ભણાવવી અને નવમે દિવસે નવપદજીની પૂજા ભણાવવી પારણાને દિવસે તે અથવા સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવી. ફળ નૈવેદ્ય વિશેષે ધરવુ, પરમાત્માની આગી પૂજા સવિશેષે કરવી અને એક બાજોઠ ઉપર નવપદનુ મંડળ, પાંચે વર્ણના ચોખા રંગીને પૂરવું

પંડિત દેવચંદ્રજી કૃત

સ્નાત્ર પૂજા પ્રારંભ.

શ્રી સ્નાત્ર પૂજાનો વિધિ.

પ્રથમ ત્રણ ગઢને બદલે ત્રણ બાજોઠ મૂકી ઉપલા બાજોઠને મધ્ય ભાગે કેસર (કુંકમ) નો સાથીઓ કરવો અને તેના આગળ કેસર (કુંકુમ) ના ચાર સાથીઆ કરીને ઉપર અક્ષત નાખવા તથા ફળ મૂકવા, વચલા સાથીઆ ઉપર રૂપાનાણું મૂકવું, અને ચારે સાથીઆ ઉપર કલશ સ્થાપવા તેમા પંચામૃત કરી જલ ભરવુ તથા વચલા સાથીઆ ઉપર થાળ મૂકી કેસરનો સાથીઓ કરી અક્ષત નાખી ફળ મૂકી ત્રણ નવકાર ગણી પ્રભુજીને પધરાવવા પછી બે સ્નાત્રીયાઓને ઊભા રાખીને ત્રણ નવકાર ગણાવવા. પછી પ્રભુના જમણા પગના અંગે કળશમાથી જલ રેડવુ અને અંગલૂહણાં ત્રણ કરવાં. પછી કેસરથી પૂજા કરી હાથ ધૂપીને સ્નાત્રીયાના જમણા હાથમા કેસરનો ચાલ્લો કરવો. પછી કુસુમાંજલિ (ફૂલ) હોય તે હાથમાં આપવી પછી નીચે પ્રમાણે કહેવું દીપક એક પ્રભુની જમણી બાજુએ કરવો

ઢાળ પહેલી. ગાથા.

ચઉત્તિસે અતિશય જુઓ, વચનાતિશય જુત્ત,
સો પરમેશ્વર દેખી ભવિ, સિંહાસન સંપત્ત.

ઢાળ.

સિંહાસન બેઠા જગભાણુ, દેખી ભવિકજન ગુણ મણિ ખાણ,
જે દીઠે તુજ નિર્મળ નાણ, લહિયે પરમ મહોદય ઠાણ,
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જિણંદા તોરા ચરણકમળ સેવે ચોસઠ ઇંદા,
ચોવીશ વૈરાગી ચોવીશ સોભાગી ચોવીશ જિણંદા કુ૦ ૧

(એમ કહી પ્રભુના ચરણે કુસુમાંજલિ ચડાવવી)

ગાથા—જો નિય ગુણ પજ્જવ રમ્યો, તસુ અનુભવ એગત,
સુહ પુગ્ગલ આરોપતાં, જો તસુ રંગ નિરત્ત

ઢાળ—જો નિજ આતમ ગુણ આણંદી, પુગ્ગલ સંગે જેહ અફંદી,
જે પરમેશ્વર નિજ પદ લીન, પૂજો પ્રણમો ભવ્ય અદીન
કુસુમાંજલિ મેલો શાંતિ જિણંદા તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના જાનુએ કુસુમાજલિ ચડાવવી)

ગાથા—નિમ્મલ નાણ પયાસ કર, નિમ્મલ ગુણ સંપન્ન,
નિમ્મલ ધમ્મોવએસકર, સો પરમપ્પા ધન્ન.

ઢાળ—લોકાલોક પ્રકાશક નાણી, ભવિજન તારણ જેહની વાણી;
પરમાનંદ તણી નિશાણી, તસુ ભગતે મુજ મતિય ઠહરાણી,
કુસુમાંજલિ મેલો નેમિ જિણંદા તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના બે હાથે કુસુમાજલિ ચડાવવી)

ગાથા—જે સિજ્ઝા સિજ્ઝંતિ, જે સિજ્ઝસંતિ અણંત,
જસુ આલંબન ઠવિયમણ, સો સેવો અરિહંત.

ઢાળ—શિવસુખકારણ જેહ ત્રિકાળે, સમપરિણામે જગત નિહાળે,
ઉત્તમ સાધન માર્ગ દેખાડે, ઇંદ્રાદિક જસુ ચરણ પખાળે
કુસુમાંજલિ મેલો પાસ જિણંદા તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના ખભાએ કુસુમાંજલિ ચડાવવી)

ગાથા—સમદિઠ્ઠિ દેવ જય, સાહુ સાહુણી સાર,
આચારિજ ઉવજ્ઝાય મુણિ, જો નિમ્મલ આધાર.

ઢાળ—ચઉવિહસંઘે જે મન ધાર્યું, મોક્ષતણું કારણ નિરધાર્યું,
વિવિધ કુસુમ વરજાતિ ગહેવી, તસુ ચરણે પ્રણમંત ઠવેવી.
કુસુમાજલિ મેલો વીર જિણંદા. તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના મસ્તકે કુસુમાંજલિ ચડાવવી)

વસ્તુ છંદ

સયલ જિનવર સયલ જિનવર, નમિય મનરંગ,
કલ્લાણક વિહિ સંઘવિય, કરિસ ધમ્મ સુપવિત્ત,
સુંદર સયઈગસત્તરિ તિથ્થંકર, એક સમય વિહરંતિ મહીયલ,
ચવણ સમય ઈગવીસ જિણ, જમ્મ સમય ઈગવીસ,
ભત્તિય ભાવે પૂજીયા, કરો સંઘ સુજગીસ.

ઢાળ બીજી.

એક દિન અચિરા હુલરાવતી—એ દેશી

ભવ ત્રીજે સમકિત ગુણ રમ્યા, જિનભક્તિ પ્રમુખ ગુણ પરિણમ્યા;
તજી ઈંદ્રિય સુખ આશંસના, કરી સ્થાનક વીશની સેવના. ૧

અતિ રાગ પ્રશસ્ત પ્રભાવતા, મન ભાવના એહવી ભાવતા,
સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી, ઇસી ભાવ દયા મન ઉલ્લસી ૨
લહી પરિણામ એહવું ભલું, નિપજાવી જિન પદ નિર્મલું,
આય બંધ વિચે એક ભવ કરી, શ્રદ્ધા સવેગ તે થિર ધરી ૩
ત્યાથી ચવિય લહે નર ભવ ઉદાર, ભરતે તેમ ઐરવતે જ સાર,
મહાવિદેહે વિજયે વર પ્રધાન, મધ્યખંડે અવતરે જિન નિધાન. ૪

સુપનાની ઢાળ ત્રીજી.

વસ્તુ છંદ.

પુણ્યે સુપનહ દેખે, મનમાહે હર્ષ વિશેષે,
ગજવર ઉજ્જવળ સુંદર, નિર્મળ વૃષભ મનોહર. ૧
નિર્ભય કેશરી સિંહ, લક્ષ્મી અતિહી અબીહ,
અનુપમ ફુલની માળ, નિર્મળ શશી સુકુમાર ૨
તેજે તરણી અતિ દીપે, ઇંદ્ર ધ્વજા જગ ઝીપે,
પૂરણ કળશ પંડૂર, પદ્મ સરોવર પૂર ૩
અગ્યારમે રયણાયર, દેખે માતાજી ગુણ સાયર,
બારમે ભુવન વિમાન, તેરમે અનુપમ રત્ન નિધાન ૪
અગ્નિ શિખા નિર્ધૂમ, દેખે માતાજી અનુપમ,
હરખી રાયને ભાસે, રાજા અરથ પ્રકાશે ૫
જગપતિ જિનવર સુખકર, હોશે પુત્ર મનોહર,
ઇંદ્રાદિક જસુ નમશે, સકળ મનોરથ ફળશે ૬

વસ્તુ છંદ.

પુણ્ય ઉદય પુણ્ય ઉદય ઉપના જિનનાહ, માતા તવ રયણી સમે,
દેખી સુપન હરખંતી જાગીય, સુપન કહી નિજ કંતને,
સુપન અરથ સાંભળો સોભાગીય, ત્રિભુવન તિલક મહા ગુણી,
હોશે પુત્ર નિધાન, ઇંદ્રાદિ જસુ પાય નમી, કરશે સિદ્ધિ વિધાન

ઢાળ ચોથી.

ચંદ્રાવળાની દેશીમાં.

સોહમપતિ આસન કંપીયો એ, દેઈ અવધિ મન આણંદીયો એ,
નિજ આતમ નિર્મળ કરણકાજ, ભવજળ તારણ પ્રગટ્યો જહાજ ૧

ભવ અડવી પારગ સથ્થવાહ, કેવળ નાણાઈય ગુણ અગાહ,
શિવ સાધન ગુણ અંકુરો જેહ, કારણ ઉલટ્યો આસાઢિ મેહ. ૨

હરખે વિકસીત રોમરાય, વલયાદિકમાં નિજ તનુ ન માય;
સિંહાસનથી ઉઠ્યો સુરિંદ, પ્રણમતો જિન આનંદ કંદ. ૩

સગઅડ પય સાહમો આવી તથ્થ, કરી અંજલિય પ્રણમીય મથ્થ,
મુખે ભાખે એ ક્ષણ આજ સાર, તિય લોય પહુ દીઠો ઉદાર ૪

રે રે નિસુણો સુરલોય દેવ, વિષયાનળ તાપિત તુમ સવેવ;
તસુ શાંતિકરણ જળધર સમાન, મિથ્યા વિષ ચૂરણ ગરૂડવાન ૫

તે દેવ સકળ તારણ સમથ્થ, પ્રગટ્યો તસુ પ્રણમી હુવો સનાથ,
એમ જંપી શક્રસ્તવ કરેવિ, તવ દેવ દેવી હરખે સુણેવિ. ૬

ગાવે તવ રંભા ગીત ગાન, સુરલોક હુવો મંગળ નિધાન;
નર ક્ષેત્રે આરિજ વંશ ઠામ, જિનરાજ વધે સુર હર્ષ ધામ ૭

પિતામાતા ઘરે ઉત્સવ અશેષ, જિનશાસન મંગળ અતિ વિશેષ;
સુરપતિ દેવાદિક હર્ષ સંગ, સંયમઅર્થી જનને ઉમંગ. ૮

શુભ વેળા લગ્ને તીર્થનાથ, જનમ્યા ઈંદ્રાદિક હર્ષ સાથ,
સુખ પામ્યા ત્રિભુવન સર્વ જીવ, વધાઈ વધાઈ અતીવ. ૯

ઢાળ પાંચમી

(શ્રી શાંતિ જિનનો કળશ કહીશું, પ્રેમસાગર) એ દેશી.

શ્રી તીર્થપતિનું કળશ મજ્જન, ગાઈએ સુખકાર,
નરખિત્ત મંડણ દુહ વિહંડણ, ભવિક મન આધાર,
તિહાં રાય રાણી હર્ષ ઉચ્છવ, થયો જયજયકાર,
દિશિ અમરી અવધિ વિશેષ જાણી, ઉપનો હર્ષ અપાર ૧

નિય અમર અમરી સંગ કુમરી, ગાવતી ગુણ છંદ,
જિન જનની પાસે આવી પહોતી, ગહગહતી આણંદ,
હે માય ! તેં જિનરાજ જાયો, શુચિ વધાયો રમ્મ,
અમ જમ્મ નિમ્મલ કરણ કારણ, કરીશ સૂઈ કમ્મ ૨

તિહાં ભૂમિ શોધન દીપ દર્પણ, વાય વીઅણ ધાર,
તિહાં કરીય કદલી ગેહ, જિનવર જનની મજ્જનકાર,
વર રાખડી જિન પાણિ બાંધી, દીયે એમ આશિષ,
જુગ કોડા કોડી ચિરંજીવો, ધર્મદાયક ઈશ, ૩

ઢાળ છઠ્ઠી

જગનાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ,
પરમાતમજી ચિદાનંદ ઘન સાર એ. એ દેશી
જિન રયણીજી, દસ દિશિ ઉજ્જવળતા ધરે,
શુભ લગ્નેજી, જોતિષ ચક્ર તે સંચરે,
જિન જન્માજી, જેણે અવસર માતા ઘરે,
તેણે અવસરજી, ઈંદ્રાસન પણ થરહરે

ત્રોટક

થરહરે આસન ઈંદ્ર ચિત્તે કોણ અવસર એ બન્યો,
જિન જન્મ ઉત્સવ કાળ જાણી અતિહી આનંદ ઉપન્યો,
નિજ સિદ્ધિ સંપત્તિ હેતુ જિનવર, જાણી ભગતે ઉમ્મહ્યો,
વિકસિત વદન પ્રમોદ વધતે, દેવનાયક ગહગહ્યો ૧

ઢાળ.

તવ સુરપતિજી, ઘંટનાદ કરાવ એ,
સુર લોકેજી, ઘોષણા એહ દેવરાવ એ,
નર ક્ષેત્રેજી, જિનવર જન્મ હુઓ અછે,
તસુ ભગતેજી, સુરપતિ મંદિર ગિરિગચ્છે

ત્રોટક

ગચ્છેતિ મંદિર શિખર ઉપર, ભવન જીવન જિન તણો,
જિન જન્મ ઉત્સવ કરણકારણ, આવજો સવિ સુર ગણો,
તુમ શુદ્ધ સમકિત થાશે નિર્મળ, દેવાધિદેવ નિહાળતા,
આપણા પાતક સર્વ જાશે, નાથ ચરણ પખાળતા ૧

ઢાળ

એમ સાભળીજી, સુરવર કોડી બહુ મલી,
જિન વદનજી, મંદર ગિરિ સામા ચલી,
સોહમપતિજી, જિન જનની ઘર આવીયા,
જિનમાતાજી, વંદી સ્વામી વધાવીયા

ત્રોટક.

વધાવીયા જિન હર્ષ બહુલે, ધન્ય હું કૃતપુણ્ય એ,
ત્રૈલોકય નાયક દેવ દીઠો, મુજ સમો કોણ અન્ય એ,
હે જગતજનની પુત્ર તુમારો, મેરૂ મજ્જન વર કરી,
ઉત્સંગ તુમારે વળીય થાપીશ, આત્મા પુણ્યે ભરી

ઢાળ.

સુર નાયકજી, જિન નિજ કર કમળે ઠવ્યા,
પંચ રૂપેજી, અતિશે મહિમાએ સ્તવ્યા;
નાટક વિધિજી, તવ બત્રીશ આગળ વહે,
સુર કોડીજી, જિન દર્શનને ઉમ્મહે.

ત્રોટક.

સુર કોડા કોડી નાચતી વળી, નાથ શુચિ ગુણ ગાવતી,
અપ્સરા કોડી હાથ જોડી, હાવ ભાવ દેખાવતી;
જયો જયો તું જિનરાજ જગ ગુરૂ, એમ દે આશિષ એ,
અમ્મ ત્રાણ શરણ આધાર જીવન, એક તું જગદીશ એ.

ઢાળ.

સુર ગિરિવરજી, પાંડુક વનમે ચિહું દિશે,
ગિરિ શિલા પરજી, સિંહાસન શાસય વસે;
તિહાં આણીજી, શક્રે જિન ખોલે ગ્રહ્યા,
ચોસઠેજી તિહાં, સુરપતિ આવી રહ્યા.

ત્રોટક.

આવીયા સુરપતિ સર્વ ભગતે, કળશ શ્રેણિ બનાવ એ,
સિદ્ધાર્થ પમુહી તીર્થ ઔષધિ, સર્વ વસ્તુ અણાવ એ;
અચ્ચુઅપતિ તિહાં હુકમ કીનો, દેવ કોડા કોડીને,
જિન મજ્જનારથ નીર લાવો, સર્વ સુર કર જોડીને.

ઢાળ સાતમી.

શાંતિને કારણે ઇંદ્ર કળશા ભરે. એ દેશી

આત્મ સાધન રસી, દેવ કોડી હસી, ઉલ્લસીને ધસી ખીર સાગર દિશી,
પઉમદહઆદિ દહ, ગંગ પમુહા નઈ, તીર્થ જલ અમલ લેવા, ભણી તે ગઇ ૧
જાતિ અડકળશ કરી સહસ અઠ્ઠોતરા, છત્ર ચામર સિંહાસન શુભતરા;
ઉપગરણ પુષ્ફ ચંગેરી પમુહા સવે, આગમે ભાસિયા તેમ આણી ઠવે. ૨
તીર્થજળ ભરીય કર કળશ કરી દેવતા, ગાવતા ભાવતા ધર્મ ઉન્નતિ રતા,
તિરિયનર અમરને હર્ષ ઉપજાવતા, ધન્ય અમ્હ શક્તિ શુચિ ભક્તિ એમ ભાવતા. ૩
સમકિત બીજ નિજ આત્મ આરોપતા, કળશ પાણી વિષે ભક્તિ જલ સીંચતા,
મેરૂસિહરોવરી સર્વ આવ્યા વહી, શક્ર ઉત્સંગ જિન દેખિ મન ગહગહી. ૪

વસ્તુ છંદ.

હંહો દેવા હંહો દેવા અણાઈ કાળો, અન્હિ પૂર્વો,
તિલોય તારણો તિલોય બંધુ, મિચ્છત્ત મોહ વિધ્ધંસણો.
અણાઈ તિણ્હા વિણ્ણાસણો, દેવાહિદેવો દિઠ ણોહિય કામેહિ. ૫

ઢાળ.

એમ પભણંત વણ ભવણ જોઈસિગ, દેવ વેમાણિયા ભત્તિધમ્માયરા,
કેવિકપ્પઠિયા કેવિ મિત્તાણુગા, કેવિ વગ રમણિ વયણેણ અઇઉછુગા. ૬

વસ્તુ છંદ.

તથ અચ્ચુઅ તથ અચ્ચુઅ ઇદ આદેમ,
કર જોડી સવિ દેવગણ લેય કળશ આદેશ પામિય,
અદ્‌ભૂત રૂપ સરૂપ જુએ, કવણ ઇહ ઉત્સંગે સામિય;
ઇદ કહે જગતારણો પારગ એમ પરમેશ,
નાયક દાયક ધમ્મનિહિ, કરિયે તસુ અભિસેસ. ૭

ઢાળ આઠમી

(તીર્થ કમળદળ ઉદક ભરીને પુષ્કર સાગર આવે—એ દેશી)

પૂરણ કળશ શુચિ ઉદકની ધારા, જિનવર અંગે નામે,
આતમ નિર્મળ ભાવ કરતા, વધતે શુભ પરિણામે;
અચ્યુતાદિક સુરપતિમજ્જન, લોકપાળ લોકાંત,
સામાનિક ઈદ્રાણી પમુહા, એમ અભિષેક કરંત. ૧

ગાહા.

તવ ઈશાણ સુરિદો, સક્ક પભણેઈ, કરઈ સુપસાઓ,
તુમ અંકે મહન્નાહો, પણુમિત્તં અમ્મ અપ્પેહ ૨
તાસિકિંદો પભણેઈ, સાહમીવચ્છલમિ બહુ લાહો,
આણા એવં તેણં, ગિણ્હિહન્વો ઉછંય લાભો ૩

(એમ કહી સર્વ સ્નાત્રિયા કળશ ઢાળે, નીચે પ્રમાણે પાઠ કહે)

ઢાળ.

સોહમ સુરપતિ વૃષભ રૂપ કરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગ,
કરિય વિલેપણ પુષ્પમાળ ઠવી, વર આભરણ અભંગ,
તવ સુરવર બહુ જયજયરવ કરી, નાચે ધરી આણંદ,
મોક્ષ માર્ગ સારથપતિ પામ્યો, ભાજશું હવે ભવફંદ ૪

કોડિ બત્રીસે સોવન ઉવારી, વાજતે વરનાદે,
સુરપતિ સંઘ અમર શ્રી પ્રભુને, જનનીને સુપ્રસાદે,
આણી થાપી એમ પયપે, અમે નિસ્તરિયા આજ,
પુત્ર તમારો ધણી રે હમારો, તારણ તરણ જહાજ. ૫

માત જતન કરી રાખજો એહને, તુમ સુત અમ આધાર,
સુરપતિ ભગતિ સહિત નદીસર, કરે જિન ભક્તિ ઉદાર,
નિય નિય કપ્પ ગયા સવિ નિર્જર, કહેતા પ્રભુ ગુણ સાર,
દીક્ષા કેવળ જ્ઞાન કલ્યાણક, ઈચ્છા ચિત્ત મઝાર. ૬

ખરતરગચ્છ જિન આણા રંગી, રાજસાગર ઉવઝાય,
જ્ઞાનધર્મ દીપચંદ સુપાઠક, સુગુરૂ તણે સુપસાય,
દેવચંદ્ર જિન ભકતે ગાયો, જન્મ મહોત્સવ છંદ,
બોધબીજ અંકુરો ઉલસ્યો, સંઘ સકળ આનંદ ૭

કળશ (રાગ વેળાવલ)

એમ પૂજા ભગતે કરો, આતમ હિત કાજ,
તજિય વિભાવ નિજ ભાવમે, રમતા શિવ રાજ. એમ૦ ૧

કાળ અનંતે જે હુઆ, હોશે જેહ જિણંદ,
સંપય સીમંધર પ્રભુ, કેવળ નાણ જિણંદ એમ૦ ૨

જન્મ મહોચ્છવ એણી પરે, શ્રાવક રૂચિવંત;
વિરચે જિન પ્રતિમા તણો, અનુમોદન ખંત એમ૦ ૩

દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતા ભવ પાર,
જિન પડિમા જિન સારખી, કહી સૂત્ર મોઝાર. એમ૦ ૪

ઈતિ પંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત સ્નાત્રપૂજા સમાપ્ત.

અહીં કળશાભિષેક કરીએ. પછી દૂધ, દહીં, ઘૃત, જળ અને શર્કરા એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીએ ફૂલ ચઢાવીએ પછી લૂણ ઉતારી આરતી ઉતારવી પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રીઆઓએ પોતાના નવ અંગે (કંકુ–કેસરના) ચાંદલા કરવા પછી પડદો કાઢી નાખી મંગળ દીવો ઉતારવો

અથ લૂણ ઉતારણ.

લૂણ ઉતારો જિનવર અંગે, નિર્મળ જળ ધારા મન રંગે લૂણ૦ ૧
જિમ જિમ તડ તડ લૂણ જ ફુટે, તિમ તિમ અશુભ કર્મ બંધ ત્રૂટે લૂણ૦ ૨

નયણ સલૂણા શ્રી જિનજીનાં, અનુપમ રૂપ દયા રસ ભીનાં. લૂણ૦ ૩
રૂપ સલૂણું જિનજીનું દીસે, લાજ્યુ લૂણ તે જળમા પેસે લૂણ૦ ૪
ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઇ જલધારા, જલણ ખેપવીયે લૂણ ઉદારા. લૂણ૦ ૫
જે જિન ઉપર દુમણો પ્રાણી, તે એમ થાજો લૂણ જ્યું પાણી. લૂણ૦ ૬
અગર કૃષ્ણાગરૂ કુંદરૂ સુગધે, ધૂપ કરીજે વિવિધ પ્રબંધે. લૂણ૦ ૭

અથ આરતિ.

વિવિધ રત્નમણિ જડિત રચાવો, થાલ વિશાળ અનોપમ લાવો,
આરતિ ઉતારો પ્રભુજીની આગે, ભાવના ભાવી શિવસુખ માગે. આ૦ ૧
સાત ચૌદને એકવીશ ભેવા, ત્રણ ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા દેવા આ૦ ૨
જિમ જિમ જલધારા જંપે, તિમ તિમ દોહગ થરહર કંપે આ૦ ૩
બહુ ભવ સંચિત પાપ પણાસે, દ્રવ્ય પૂજાથી ભાવ ઉલ્લાસે આ૦ ૪
ચૌદ ભુવનમાં જિનજીને તોલે, કોઇ નહીં આરતિ ઈમ બોલે આ૦ ૫

અથ મંગળ દીવો.

દીવો રે દીવો મંગળિક દીવો, ભુવન પ્રકાશક જિન ચિરંજીવો દી૦ ૧
ચંદ્ર સૂરજ પ્રભુ તુમ મુખ કેરા, લૂંછણ કરતા દે નિત્ય ફેરા. દી૦ ૨
જિન તુજ આગળ સુરની અમરી, મગળ દીપ કરી દીયે ભમરી. દી૦ ૩
જિમ જિમ ધૂપ ઘટી પ્રગટાવે, તિમ તિમ ભવનાં દુરિત દઝાવે. દી૦ ૪
નીર અક્ષત કુસુમાંજલિ ચદન, ધૂપ, દીપ, ફલ, નૈવેદ્ય, વદન. દી૦ ૫
એણી પરે અષ્ટ પ્રકારી કીજે, પૂજા સ્નાત્ર મહોત્સવ પભણિજે. દી૦ ૬

ॐ શ્રી સિદ્ધચક્રાય નમઃ

શ્રી નવપદજી પૂજા.

શ્રી નવપદ પૂજા વિધિ.

આ પૂજામાં જે જે ચીજો અવશ્ય જોઈએ તેમાંની કેટલીક ચીજોનાં નામ લખીએ છિએ.

દૂધ, દહીં, ઘૃત, શર્કરા, શુદ્ધ જળ, એ પંચામૃત તથા કેસર, સુગંધી ચંદન, કપૂર, કસ્તુરી, અમર, રોલી, મૌલી, છુટાં ફૂલ, ફૂલ, ફૂલોનીમાળા, ફૂલોનાં ચંદુવા, ધૂપ, તાંદુલ પ્રમુખ, નવ પ્રકારની પકવ વસ્તુ, મીશ્રી, પતાસા ઓલા પ્રમુખ, તથા અંગલૂહણાને વાસ્તે સફેદ વસ્ત્ર, અને પહેરાવવાને વાસ્તે ઉત્તમ રેશમી વસ્ત્ર, વાસક્ષેપ, ગુલાબજળ, અત્તર ઈત્યાદિક બીજા પણ નવ, નવ નાળીના કળશ, નવ રકેબી, પરાત (ત્રાસ) તસલા, આરતી, મંગળદીપક, ભગવાનની આગી, સમવસરણ, ઈત્યાદિક સર્વ વસ્તુ પ્રથમથી ઠીક કરીને રાખવી. એ થકી પૂજામાં વિઘ્ન ન હોય. એ સંક્ષેપ વિધિ કહ્યો. વિશેષ વિધિ ગુરૂ થકી જાણવો.

કળશ વિધિ

ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસમાં એ પૂજાઓ ભણાવે તે વારે નવ સ્નાત્રિયા કરીયે, મ્હોટા કળશ પ્રમુખમા પંચામૃત ભરીયે, સ્થાપનામા શ્રીફળ તથા રોકડ નાણું ધરીયે, કેસરથી તિલક કરે, કંકણદોરો હાથે બાંધે, ડાબા હાથમાં સ્વસ્તિક કરીને વિધિ સહિત સ્નાત્ર ભણાવે.

૧ પ્રથમ **श्री अरिहंतपद** શ્વેતવર્ણે છે માટે તાંદુલ, (ચોખા) ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય પ્રમુખ અષ્ટ દ્રવ્ય, વાસક્ષેપ, નાગરવેલ પ્રમુખનાં પાન, રકેબીમા ધરીને તે રકેબી હાથમા રાખે નવકળશને મૌલીસૂત્ર બાંધી કુંકુમના સ્વસ્તિક કરી, પંચામૃતથી ભરીને તે કળશો હાથમાં લેઈ, પ્રથમ શ્રી અરિહંતપદની પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ ભણી રહ્યા પછી મ્હોટા પરાતમાં (થાલમા) પ્રતિમાજીને પધરાવે પછી " ॐ **ह्रीँ नमो अरिहंताणं** " એ પ્રમાણે કહેતો થકો શ્રી અરિહંતપદની પૂજા કરે. અષ્ટદ્રવ્ય અનુક્રમે ચઢાવે.

ઈતિ પ્રથમપદ પૂજા વિધિ.

૨ બીજુ **सिद्धपद** રક્ત વર્ણે છે માટે ઘઉ રકેબીમા ધરી શ્રીફળ તથા અષ્ટ દ્રવ્ય લઇને નવ કળશ પંચામૃતથી ભરીને બીજી પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ થવાથી " ॐ **ह्रीँ नमो सिद्धस्स** " એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે

ઈતિ દ્વિતીય પદ પૂજા વિધિ

૩ ત્રીજું **आचार्यपद** પીળે વર્ણે છે માટે ચણાની દાળ, અષ્ટદ્રવ્ય, શ્રીફળ પ્રમુખ લઈ નવ કળશ પંચામૃતથી ભરીને ત્રીજી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं **नमो आयरियाणं**" એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે

ઈતિ તૃતીયપદ પૂજા વિધિ.

૪ ચોથું **उपाध्यायपद** નીલવર્ણે છે, માટે મગ પ્રમુખ તથા અષ્ટ દ્રવ્ય લઈને પૂર્વોક્ત વિધિયે પૂજા ભણી સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं **नमो उवज्झायाण**" એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે

ઇતિ ચતુર્થપદ પૂજા વિધિ.

૫ પાંચમું **श्री साधुपद** શ્યામવર્ણે છે માટે અડદ પ્રમુખ લઈ બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરી પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं **नमो लोए सव्वसाहूणं**" કહે

ઈતિ પંચમપદ પૂજા વિધિ.

૬ છઠ્ઠું **दर्शनपद** શ્વેત વર્ણે છે માટે ચાવલ પ્રમુખ લઈ "ॐ ह्रीं **नमो दंसणस्स**" કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઇતિ ષષ્ઠપદ પૂજા વિધિ.

૭ સાતમું **ज्ञानपद** શ્વેત વર્ણે છે, માટે ચાવલ લઈ "ॐ ह्रीं **नमो नाणस्स**" કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો,

ઇતિ સપ્તમપદ પૂજા વિધિ.

૮ આઠમું **चारित्रपद** પણ શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લઈ "ॐ ह्रीं **नमो चारित्तस्स**" કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઇતિ અષ્ટમપદ પૂજા વિધિ.

૯ નવમું **तपपद** શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લઈ પૂર્વોક્ત વિધિ કરીને "ॐ ह्रीं **नमो तवस्स**" કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે પછી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરે, આરતી કરે

ઇતિ શ્રી નવમપદ પૂજા વિધિ.

ઇતિ નવપદ પૂજા વિધિ સમાપ્ત.

ॐ શ્રીસિદ્ધચક્રાય નમ.

શ્રી નવપદજી પૂજા

શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ કૃત

પ્રથમ શ્રી અરિહંત પદ પૂજા પ્રારંભ

કાવ્યમ્, ઉપજાતિવૃત્તમ્

उप्पन्नसन्नाणमहोमयाणं, सप्पाडिहेरासणसंठियाणं ॥
सद्देसणाणंदियसज्जणाणं, नमो नमो होउ सया जिणाणम् ॥१॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

નમોઽનંતસંત પ્રમોદ પ્રદાન ! પ્રધાનાય ભવ્યાત્મને ભાસ્વતાય,
થયા જેહના ધ્યાનથી સૌખ્યભાજા, સદા સિદ્ધચક્રાય શ્રીપાલરાજા ॥ ૧ ॥

કર્યા કર્મ દુર્મર્મ ચકચૂર જેણે, ભલાં ભવ્ય નવપદ ધ્યાનેન તેણે,
કરી પૂજના ભવ્ય ભાવે ત્રિકાલે, સદા વાસિયો આતમા તેણે કાલે. ॥ ૨ ॥

જિકે તીર્થંકર કર્મ ઉદયે કરીને, દીયે દેશના ભવ્યને હિત ધરીને,
સદા આઠ મહા પાડિહારે સમેતા, સુરેશેં નરેશેં સ્તવ્યા બ્રહ્મપુતા. ॥ ૩ ॥

કર્યાં ઘાતિયાં કર્મ ચારે અલગ્ગા, ભવોપગ્રહી ચાર જે છે વિલગ્ગા,
જગત્ પંચ કલ્યાણકે સૌખ્ય પામે, નમો તેહ તીર્થંકરા મોક્ષ કામે. ॥ ૪ ॥

ઢાળ. ઉલાળાની દેશી.

તીર્થપતિ અરિહા નમુ, ધર્મ ધુરધર ધીરોજી,
દેશના અમૃત વરસતા, નિજ વીરજ વડ વીરોજી ॥ ૧ ॥

વર અક્ષય નિર્મલ જ્ઞાન ભાસન, સર્વભાવ પ્રકાશતા,
નિજ શુદ્ધ શ્રદ્ધા આત્મ ભાવે, ચરણ થિરતા વાસતા,

જિન નામકર્મ પ્રભાવ અતિશય, પ્રાતિહારજ શોભતા,
જગજંતુ કરૂણાવંત ભગવંત, ભવિક જનને ક્ષોભતા ॥ ૨ ॥

૩ ત્રીજું આચાર્યપદ પીળે વર્ણે છે માટે ચણાની દાળ, અષ્ટદ્રવ્ય, શ્રીફળ પ્રમુખ લઈ નવ કળશ પંચામૃતથી ભરીને ત્રીજી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं नमो आयरियाणं" એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે

ઈતિ તૃતીયપદ પૂજા વિધિ.

---

૪ ચોથું उपाध्यायपद નીલવર્ણે છે, માટે મગ પ્રમુખ તથા અષ્ટ દ્રવ્ય લઈને પૂર્વોક્ત વિધિયે પૂજા ભણી સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं नमो उवज्झायाण" એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે

ઈતિ ચતુર્થપદ પૂજા વિધિ.

---

૫ પાંચમું શ્રી साधुपद શ્યામવર્ણે છે માટે અડદ પ્રમુખ લઈ બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરી પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ થવાથી "ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं" કહે

ઈતિ પંચમપદ પૂજા વિધિ.

---

૬ છઠ્ઠું दर्शनपद શ્વેત વર્ણે છે માટે ચાવલ પ્રમુખ લઈ "ॐ ह्रीं नमो दंसणस्स" કહેવુ બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો

ઈતિ ષષ્ઠપદ પૂજા વિધિ.

---

૭ સાતમું ज्ञानपद શ્વેત વર્ણે છે, માટે ચાવલ લઈ "ॐ ह्रीं नमो नाणस्स" કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો,

ઈતિ સપ્તમપદ પૂજા વિધિ.

---

૮ આઠમુ चारित्रपद પણ શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લઈ "ॐ ह्रीं नमो चारित्तस्स" કહેવુ બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઈતિ અષ્ટમપદ પૂજા વિધિ.

---

૯ નવમુ तपपद શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લઈ પૂર્વોક્ત વિધિ કરીને "ॐ ह्रीँ नमो तवस्स" કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે. પછી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરે, આરતી કરે

ઈતિ શ્રી નવમપદ પૂજા વિધિ.

ઈતિ નવપદ પૂજા વિધિ સમાપ્ત.

ॐ श्रीसिद्धचक्राय नमः

श्री नवपदजी पूजा

श्री यशोविजयजी महाराज कृत

प्रथम श्री अरिहंत पद पूजा प्रारंभ

काव्यम्, उपजातिवृत्तम्

उप्पन्नसन्नाणमहोमयाणं, सप्पाडिहेरासणसंठियाणं ॥
सद्देसणाणंदियसज्जणाणं, नमो नमो होउ सया जिणाणम् ॥१॥

भुजंगप्रयातवृत्तम्

नमोऽनंतसंत प्रमोद प्रदान ! प्रधानाय भव्यात्मने भास्वताय,
थया जेहना ध्यानथी सौख्यभाजा, सदा सिद्धचक्राय श्रीपालराजा ॥ १ ॥

कर्या कर्म दुर्मर्म चकचूर जेणे, भलां भव्य नवपद ध्यानेन तेणे,
करी पूजना भव्य भावे त्रिकाले, सदा वासियो आतमा तेणे काले ॥ २ ॥

जिके तीर्थंकर कर्म उदये करीने, दीये देशना भव्यने हित धरीने,
सदा आठ महा पाडिहारे समेता, सुरेशे नरेशे स्तव्या ब्रह्मपुता. ॥ ३ ॥

कर्यां घातियां कर्म चारे अलग्गा, भवोपग्रही चार जे छे विलग्गा,
जगत् पंच कल्याणके सौख्य पामे, नमो तेह तीर्थंकरा मोक्ष कामे ॥ ४ ॥

ढाळ. उलाळानी देशी.

तीर्थंपति अरिहा नमु, धर्म धुरधर धीरोजी,
देशना अमृत वरसता, निज वीरज वड वीरोजी ॥ १ ॥

वर अक्षय निर्मल ज्ञान भासन, सर्वभाव प्रकाशता,
निज शुद्ध श्रद्धा आत्म भावे, चरण थिरता वासता,

जिन नामकर्म प्रभाव अतिशय, प्रातिहारज शोभता,
जगजंतु करुणावंत भगवंत, भविक जनने क्षोभता ॥ २ ॥

પૂજા ઢાળ, શ્રીપાલના રાસની દેશી

ત્રીજે ભવ વરસ્થાનક તપ કરી, જેણે બાંધ્યુ જિન નામ,
ચોસઠ ઈંદ્રે પૂજિત જે જિન, કીજે તાસ પ્રણામ રે,
ભવિકા ! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચિરકાલે નંદો રે ભ૦ સિ૦ ॥૧॥ એ આંકણી
જેહને હોયે કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાળુ,
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી અઘ ટાલુ રે. ભ૦ સિ૦ ॥૨॥
જે તિહુ નાણ સમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગકરમ ક્ષીણ જાણી,
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દીયે જનને, તે નમીયે જિન નાણી રે ભ૦ સિ૦ ॥૩॥
મહાગોપ મહામાહણ કહીયે, નિર્યામક સત્થવાહ,
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીયે ઉત્સાહ રે. ભ૦ સિ૦ ॥૪॥
આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણ યુત વાણી,
જે પ્રતિબોધ કરે જગ જનને, તે જિન નમીયે પ્રાણી રે ભ૦ સિ૦ ॥૫॥

ઢાળ.

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાય રે,
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે ॥ ૧ ॥
વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે,
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મલે સવિ આઈ રે વીર૦ ॥ ૨ ॥

ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેવું)

સ્નાત્ર કરતાં જગદ્ગુરૂ શરીરે, સકલ દેવે વિમળ કળશ નીરે,
આપણાં કર્મમલ દૂર કીધા, તેણે તે વિબુધ ગ્રંથે પ્રસિદ્ધા. ॥૧॥
હર્ષ ધરી અપ્સરાવૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે,
જિહાં લગે સુરગિરિ જંબૂદ્વીપો, અમ તણા નાથ દેવાધિદેવો ॥૨॥

जियंतरंगारिगणे सुनाणे, सप्पाडिहेराइसयप्पहाणे ॥
संदेहसंदोहरयं हरंते, झाएह निच्चंपि जिणेरहंते ॥१॥

॥ अथ काव्यम्—द्रुतविलंबितवृत्तम् ॥

विमलकेवलभासनभास्करं, जगति जंतुमहोदयकारणं ॥
जिनवरं बहुमानजलौघतः, शुचिमनाः स्नपयामि विशुद्धये ॥

(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેવુ)

અથ દ્વિતીય શ્રીસિદ્ધપદપૂજા પ્રારંભ

॥ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

सिद्धाणमाणंदरमालयाणम् । नमोऽणंत चउक्कयाणं ॥

॥ ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

કરી આઠ કર્મ ક્ષયે પાર પામ્યા, જરા જન્મ મરણાદિ ભય જેણે વામ્યા,
નિરાવરણ જે આત્મરૂપે પ્રસિદ્ધા, થયા પાર પામી સદા સિદ્ધ બુદ્ધા ॥ ૧ ॥

ત્રિભાગો ન દેહાવગાહાત્મદેશા, રહ્યા જ્ઞાનમય જાત વર્ણાદિ લેશ્યા,
સદાનંદ સૌખ્યશ્રિતા જ્યોતિરૂપા, અનાબાધ અપુનર્ભવાદિ સ્વરૂપા. ॥ ૨ ॥

ઢાળ–ઉલાલાની દેશી.

સકલ કરમમલ ક્ષય કરી, પૂરણ શુદ્ધ સ્વરૂપોજી,
અવ્યાબાધ પ્રભુતામયી આતમ, આતમ સંપત્તિ ભૂપોજી ॥ ૧ ॥

જેહ ભૂપ આતમ સહજ સંપત્તિ, શક્તિ વ્યક્તિપણે કરી,
સ્વદ્રવ્યક્ષેત્ર સ્વકાલ ભાવે, ગુણ અનંતા આદરી,
સુસ્વભાવ ગુણપર્યાય પરિણતિ, સિદ્ધસાધન પરભણી,
મુનિરાજ માનસહંસ સમવડ, નમો સિદ્ધ મહાગુણી ॥ ૨ ॥

પૂજા–ઢાળ–શ્રીપાળના રાસની–દેશી

સમય પએસ તર અણફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ,
અવગાહન લહી જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥

પૂર્વ પ્રયોગને ગતિ પરિણામે, બંધન છેદ અસંગ,
સમય એક ઉર્ધ્વગતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો રંગ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપરે, જોયણ એક લોગંત,
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો સંત રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥

જાણે પણ ન શકે કહી પુરગુણ, પ્રાકૃત તેમ ગુણ જાસ,
ઉપમા વિણ નાણી ભવમાંહે, તે સિદ્ધ દિયો ઉલ્લાસ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥

જ્યોતિ શું જ્યોતિ મળી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ ઉપાધિ,
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

ઢાળ

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દંસણ નાણી રે,
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોય સિદ્ધ ગુણખાણી રે. -વીર૦ ॥ ૩ ॥

અંત કાવ્યમ્

दुट्ठट्ठकम्मावरणप्पमुक्के, अनंतनाणाइसीरीचउक्के
समग्गलोगग्गपयप्पसिद्धे, झाएह निच्चंपि समग्गसिद्धे ॥ १ ॥

અથ તૃતીય શ્રી આચાર્યપદ પૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્ય ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

सूरिण दुरीकयकुग्गहाणं, नमो नमो सूरसमप्पहाणं ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

નમુ સૂરિરાજા સદા તત્ત્વતાજા, જિનેંદ્રાગમે પ્રૌઢ સામ્રાજ્ય ભાજા,
ષટ્વર્ગ વર્ગિત ગુણે શોભમાના, પંચાચારને પાલવે સાવધાના ॥૧॥
ભવિ પ્રાણીને દેશના દેશકાળે, સદા અપ્રમત્તા યથા સૂત્ર આલે,
જિકે શાશનાધાર દિગ્દંતિકલ્પા, જગે તે ચિરંજીવજો શુદ્ધ જલ્પા ॥૨॥

ઢાળ-ઉલાલાની દેશી

આચારજ મુનિપતિ ગણિ, ગુણ છત્રીશી ધામોજી,
ચિદાનંદ રસ સ્વાદતા, પરભાવે નિકામોજી ॥ ૧ ॥
નિકામ નિર્મળ શુદ્ધ ચિદ્ઘન, સાધ્યનિજ નિર્ધારથી,
નિજજ્ઞાન દર્શન ચરણ વીરજ, સાધના વ્યાપારથી,
ભવિજીવ બોધક તત્ત્વશોધક, સયલ ગુણ સંપત્તિધરા,
સંવર સમાધિ ગત ઉપાધિ, દુવિધ તપગુણ આગરા ॥ ૨ ॥

પૂજા ઢાળ—શ્રીપાલના રાસની—દેશી

પંચ આચાર જે સુધા પાળે, મારગ ભાખે સાચો,
તે આચારજ નમિએ તેહશું, પ્રેમ કરીને જાચો રે. ભવિકા સિ૦ ॥૧॥
વર છત્રીશ ગુણે કરી સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે,
જગ બોહે ન રહે ખિણ કોહે, સૂરિ નમુ તે જોહે રે ભવિકા સિ૦ ॥૧॥
નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહી વિકથા ન કષાય,
જેહને તે આચરજ નમિયે, અકલુષ અમલ અમાય રે ભવિકા સિ૦ ॥૩॥
જે દિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વળી જનને,
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનને રે ભવિકા સિ૦ ॥૪॥

અત્થમિયે જિન સૂરજ કેવળ, વંદીજે જગદીવો,
ભુવન પદારથ પ્રકટન પટુ તે, આચારજ ચિરંજીવો રે ભવિકા સિ૦ ॥૫॥

ઢાળ

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભધ્યાની રે,
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે વીર૦ ૪

અંત કાવ્યમ્

नतं सुहं नहि पिया माया, जे दिंति जीवाणिह सुरिपाया ॥
तम्माहु ते चेव सया भजेह, जं मुख्ख सुख्खाइ लहु लहेह ॥ १ ॥

—(૦)—

અથ ચતુર્થ શ્રી ઉપાધ્યાય પદપૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્ય ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

॥ सुत्तत्थवित्थारणतप्पराणं ॥ नमो नमो वायगकुंजराणं ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

નહી સૂરિ પણ સૂરિગણને સહાયા, નમુ વાચકા ત્યક્ત મદ મોહ માયા;
વળી દ્વાદશાંગાદિ સૂત્રાર્થ દાને, જિકે સાવધાના નિરૂદ્ધાભિમાને. ॥૧॥
ધરે પંચને વર્ગ વર્ગિત ગુણૌઘા, પ્રવાદિ દ્વિપોચ્છેદને તુલ્યસિંઘા,
ગુણી ગચ્છ સંધારણે સ્થંભભૂતા, ઉપાધ્યાય તે વંદિયે ચિત્ પ્રભુતા ॥૨॥

ઢાળ ઉલાલાની દેશી

ખંતિજુઆ મુત્તિ જુઆ, અજ્જવ મદ્દવ જુત્તાજી,
સચ્ચ સોય અકિંચણા, તવ સંજમ ગુણ રત્તાજી ॥ ૧ ॥
જે રમ્યા બ્રહ્મ સુગુત્તિગુત્તા, સમિતિસમિતા શ્રુતધરા,
સ્યાદ્વાદવાદે તત્ત્વવાદક, આત્મપર વિભાજન કરા,
ભવભીરૂ સાધન ધીર શાસન, વહન ધોરી મુનિવરા,
સિદ્ધાંત વાયણ દાન સમરથ, નમો પાઠક પદધરા ॥ ૨ ॥

પૂજા-ઢાળ-શ્રીપાલના રાસની દેશી.

દ્વાદશ અંગ સજ્ઝાય કરે જે, પારગ ધારગ તાસ,
સૂત્ર અર્થ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્ઝાય ઉલ્લાસ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
અર્થ સૂત્રને દાન વિભાગે, આચારજ ઉવજ્ઝાય,
ભવ ત્રીજે જે લહે શિવસંપદ, નમિયે તે સુપસાય રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

મૂરખ શિષ્ય નિપાઇ જે પ્રભુ, પાહાણુને પલ્લવ આણે,
તે ઉવજ્ઝાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અર્થ સવિ જાણે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
રાજકુમાર સરીખા ગણચિંતક, આચારજ પદ યોગ,
જે ઉવજ્ઝાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભય શોગ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
બાવના ચંદન રસ સમ વયણે, અહિત તાપ સવિ ટાળે,
તે ઉવજ્ઝાય નમીજે જે વળી, જિનશાસન અજુવાળે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

ઢાળ

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે,
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગ બંધવ જગ ભ્રાતા રે વીર૦ ॥ ૫ ॥

અંત કાવ્યમ્

सुत्तत्थ संवेगमयं सुएणं, संनीरखीरामय विस्सुएणं ॥
पीणंति जे ते उवज्झायराए, झाएह निच्चंपिकयप्पसाए ॥

અથ પંચમ શ્રી મુનિપદ પૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્યં ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ

साहूण संसाहिअ संजमाणं, नमो नमो सुद्धदयादमाणं ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

કરે સેવના સૂરિવાયગ ગણિની, કરૂ વર્ણના તેહની શી મુનિની,
સમેતા સદા પંચ સમિતિ ત્રિગુપ્તા, ત્રિગુપ્તે નહી કામ ભોગેષુલિપ્તા. ॥૧॥
વળી બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથિ ટાળી, હોયે મુક્તિને યોગ્ય ચારિત્ર પાળી,
શુભાષ્ટાંગ યોગે રમે ચિત્ત વાળી, નમુ સાધુને તેહ નિજ પાપ ટાળી ॥૨॥

ઢાલ–ઉલાલાની દેશી

સકલ વિષય વિષ વારીને, નિકામી નિસંગીજી,
ભવ દવ તાપ શમાવતા, આતમ સાધન રંગીજી ॥૧॥
જે રમ્યા શુદ્ધ સ્વરૂપ રમણે, દેહ નિર્મમ નિર્મદા,
કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રા ધીર આસન, ધ્યાન અભ્યાસી સદા,
તપ તેજ દીપે કર્મ ઝીપે, નવ છીપે પર ભણી,
મુનિરાજ કરૂણાસિંધુ ત્રિભુવન, બંધુ પ્રણમુ હિત ભણી ॥૨॥

પૂજા–ઢાલ–શ્રીપાલના રાસની દેશી

જેમ તરૂફુલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે,
લેઈ રસ આતમ સંતોષે, તેમ મુનિ ગોચરી જાવે રે. ભવિકા સિ૦ ॥૧॥
પંચ ઈદ્રિયને જે નિત્ય ઝીપે, ષટ્કાયક પ્રતિપાલ,
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વંદુ તેહ દયાળ રે ભવિકા સિ૦ ॥૨॥
અઢાર સહસ્સ શિલાંગના ધોરી, અચળ આચાર ચારિત્ર,
મુનિ મહંત જયણાયુત વંદી, કીજે જન્મ પવિત્ર રે. ભવિકા સિ૦ ॥૩॥
નવવિધ બ્રહ્મ ગુપ્તિ જે પાળે, બારસ વિહ તપ શૂરા,
એહવા મુનિ નમિયે જો પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અંકુરા રે ભવિકા સિ૦ ॥૪॥
સોના તણી પરે પરીક્ષા દીસે, દિનદિન ચઢતે વાને,
સંજમ ખપ કરતા મુનિ નમીયે, દેશકાળ અનુમાને રે ભવિકા સિ૦ ॥૫॥

ઢાલ

અપ્રત્તમ જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે,
સાધુ સુતા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચે રે વીર૦ ॥૬॥

અંત કાવ્યમ્

खंतेय दंतेय सुगुत्ति गुत्ते, मुत्तेय संते गुण जोग जुत्ते ॥
गयप्पमाए गय मोह माये, झाएह निच्चं मुणिरायपाए ॥ १ ॥

અથ ષષ્ઠ સમ્યગ્ દર્શનપદ પૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્યં ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

जिणुत्ततत्तो रुइलक्खणस्स । नमो नमो निम्मल दंसणस्स ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

વિપર્યાસ હઠવાસનારૂપ મિથ્યા, ટળે જે અનાદિ અચ્છે જેમ પથ્યા,
જિનોક્તે હોયે સહજથી શ્રદ્ધાન, કહિયે દર્શનં તેહ પરમ નિધાન ॥ ૧ ॥
વિના જેહથી જ્ઞાન અજ્ઞાન રૂપ, ચરિત્ર વિચિત્ર ભવારણ્યકૂપ,
પ્રકૃતિ સાતને ઉપશમે ક્ષય તે હોવે, તિહાં આપરૂપે સદા આપ જોવે ॥ ૨ ॥

ઢાલ-ઉલાલાની દેશી

સમ્યગ્‌દર્શન ગુણ નમો, તત્ત્વ પ્રતીત સ્વરૂપોજી,
જસુ નિરધાર સ્વભાવ છે, ચેતન ગુણ જે અરૂપોજી ॥ ૧ ॥

જે અનુપ શ્રદ્ધા ધર્મ પ્રગટે, સયલ પર ઈહા ટલે,
નિજ શુદ્ધ સત્તા પ્રગટ અનુભવ, કરણ રૂચિતા ઉચ્છળે,
બહુમાન પરિણતિ વસ્તુતત્ત્વે, અહવ તસુ કારણ પણે,
નિજ સાધ્ય દૃષ્ટે સર્વ કરણી, તત્ત્વતા સંપત્તિ ગણે ॥ ૨ ॥

પૂજા-ઢાળ-શ્રીપાળના રાસની દેશી

શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મ પરીક્ષા, સદ્‌હણા પરિણામ,
જેહ પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગ્‌દર્શન નામ રે ભવિકા સિં૦ ॥ ૧ ॥

મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી, જે હોય ત્રિવિધ અભંગ,
સમ્યગ્‌ દર્શન તેહ નમીજે, જિન ધર્મે દૃઢ રંગ રે ભવિકા સિં૦ ॥ ૨ ॥

પંચવાર ઉપશમિય લહીજે, ક્ષય ઉપશમિય અસંખ,
એકવાર ક્ષાયિક તે સમકિત, દર્શન નમિયે અસંખ રે ભવિકા સિં૦ ॥ ૩ ॥

જે વિણ નાણ પ્રમાણ ન હોવે, ચારિત્ર તરૂ નવિ ફળીઓ,
સુખ નિર્વાણ ન વિણ લહીએ, સમકિત દર્શન બળીયો રે ભવિકા સિં૦ ॥ ૪ ॥

સડસઠ બોલે જે અલંકરીઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂળ,
સમકિત દર્શન તે નિત્ય પ્રણમું, શિવપંથનું અનુકૂળ રે ભવિકા સિં૦ ॥ ૫ ॥

ઢાળ

સમ સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે,
દર્શન તેહિ જ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે વીર૦ ॥ ૭ ॥

અંત કાવ્યમ્

जं अत्थिकायेसुखु सद्दहाणं, तं दंसणं सव्वगुणप्पहाणं ॥
कुग्गहि वाहि उवयंति जेणं, जहा विसुद्धेण रसायणेणं ॥ ९ ॥

અથ સપ્તમ સમ્યગ્‌જ્ઞાન પદ પૂજા પ્રારંભ.

આદ્યકાવ્ય ઈંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

॥ अन्नाण संमोह तमो हरस्स, नमो नमो नाण दिवायरस्स ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

હોયે જેહથી જ્ઞાન શુદ્ધ પ્રબોધે, યથાવર્ણ નાસે વિચિત્રાવબોધે,
તેણે જાણિયે વસ્તુ ષડ્દ્રવ્યભાવા, ન હુવે વિત્તત્થા (વાદ) નિજેચ્છા સ્વભાવા. ॥ ૧ ॥
હોય પંચ મત્યાદિ સુજ્ઞાન ભેદે, ગુરૂપાસ્તિથી યોગ્યતા તેહ વેદે,
વળી જ્ઞેય હેય ઉપાદેય રૂપે, લહે ચિત્તમાં જેમ ધ્વાંત પ્રદીપે. ॥ ૨ ॥

ઢાલ–ઉલાલાની દેશી

ભવ્ય નમો ગુણ જ્ઞાનને, સ્વપર પ્રકાશક ભાવેજી,
પરજાય ધર્મ અનંતતા, ભેદાભેદ સ્વભાવેજી. ॥ ૧ ॥
જે મુખ્ય પરિણતિ સકલ જ્ઞાયક, બોધ ભાવ વિલચ્છના,
મતિ આદિ પંચ પ્રકાર નિર્મળ, સિદ્ધસાધન લચ્છના,
સ્યાદ્વાદ સંગી તત્ત્વરંગી, પ્રથમ ભેદાભેદતા,
સવિકલ્પને અવિકલ્પ વસ્તુ, સકલ સંશય છેદતા. ॥ ૨ ॥

પૂજા–ઢાલ–શ્રીપાલના રાસની દેશી

ભક્ષ્યાભક્ષ્ય ન જે વિણ લહીએ, પેય અપેય વિચાર,
કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણ લહીએ, જ્ઞાન તે સકલ આધાર રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રી સિદ્ધાંતે ભાખ્યું,
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિંદો, જ્ઞાનીએ શિવસુખ ચાખ્યું રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
સકલ ક્રિયાનું મૂળ જે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂળ જે કહીયે,
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિણ કહો કેમ રહિયે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
પંચ જ્ઞાનમાંહિ જેહ સદાગમ, સ્વપર પ્રકાશક જેહ,
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપકારી, વળી જેમ રવિ શશિ મેહ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
લોક ઉર્ધ્વ અધો તિર્યગ્ જ્યોતિષ, વૈમાનિકને સિદ્ધ,
લોકાલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તેહ જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

ઢાલ.

જ્ઞાનવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે,
તો હુએ એહિ જ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે વીર૦ ॥ ૮ ॥

અત્યકાવ્યમ્

नाणं पहाणं नयचक्कसिद्धं, तत्तबोहिक्कमयं पसिद्धं ॥
धरेह चित्तावसए फुरंतं, माणिक्कदीओव्वतमो हरंतं ॥ १ ॥

અથ અષ્ટમ શ્રી ચારિત્રપદ પૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્યમ્ ઇન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ

आराहि अखंडीअ सक्किअस्स, नमो नमो संजम वीरिअस्स ॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

વળી જ્ઞાનફળ ચરણ ધરીએ સુરંગે, નિરાશંસતા દ્વાર રોધ પ્રસંગે,
ભવાંભોધિ સંતારણે યાન તુલ્યં. ધરૂં તેહ ચારિત્ર અપ્રાપ્ય મૂલ્યં ॥ ૧ ॥
હોયે જાસ મહિમા થકી રંક રાજા, વળી દ્વાદશાંગી ભણી હોય તાજા,
વળી પાપરૂપોપિ નિઃપાપ થાય, થઈ સિદ્ધ તે કર્મને પાર જાય ॥ ૨ ॥

ઢાળ ઉલાલાની દેશી

ચારિત્ર ગુણ વળી વળી નમો, તત્ત્વરમણ જસુ મૂલોજી,
પર રમણીયપણું ટળે, સકલ સિદ્ધ અનુકૂલોજી ॥ ૧ ॥
પ્રતિકૂળ આશ્રવ ત્યાગ સંયમ, તત્ત્વથિરતા દમમયી,
શુચિ પરમ ખાંતિ મુત્તિ દશપદ, પંચ સંવર ઉપચઈ,
સામાયિકાદિક ભેદ ધર્મે, યથાખ્યાતે પૂર્ણતા,
અકષાય અકલુષ અમલ ઉજ્જવલ, કામ કશ્મલ ચૂર્ણતા ॥ ૨ ॥

પૂજા–ઢાલ–શ્રીપાલના રાસની દેશી

દેશવિરતિ ને સર્વ વિરતિ જે, ગૃહી યતિને અભિરામ,
તે ચારિત્ર જગત જયવંતુ, કીજે તાસ પ્રણામ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
તૃણપરે જે ષટ્ખંડ સુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરીયો,
તે ચારિત્ર અક્ષય સુખ કારણ, તે મેં મન માંહે ધરીયો રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
હૂઆ રાંક પણ જે આદરી, પૂજિત ઇંદ નરિંદે,
અશરણ શરણ ચરણ તે વંદૂ, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
બાર માસ પર્યાય જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમિયે,
શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપરે, તે ચારિત્રને નમિયે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
ચય તે આઠ કરમનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ,
ચારિત્ર નામ નિરૂત્તે ભાખ્યું, તે વંદૂ ગુણ ગેહ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

ઢાલ

જાણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે,
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ ભમતો રે. ॥ ૯ ॥

અંત્યકાવ્યમ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

सु संवरं मोह निरोधसारं, पंचप्पयारं विगमाइयारं ॥
मूलोत्तराणेग गुणं पवित्तं, पालेह निच्च पिहु सथरित्तं ॥१॥

અથ નવમ શ્રી તપપદ પૂજા પ્રારંભ

આદ્ય કાવ્યમ્ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્

कम्मदुमोम्मूलण कुंजरस्स, नमो नमो तिव्वतवो भरस्स ॥

માલિનીવૃત્તમ્

इय नवपयसिद्धं, लद्धि विज्जा समिद्धं ।
पयडिय सरवग्गं, ह्रीँ तिरेहा समग्गं ॥
दिसवइ सुरसारं, खोणि पीढावयारं ।
तिजय विजयचक्कं सिद्धचक्कं नमामि ॥१॥

ભુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્

ત્રિકાલિકપણે કર્મ કષાય ટાળે, નિકાચિત પણે બાંધીઆં તેહ બાળે;
કહ્યુ તેહ તપ બાહ્ય અંતર દુભેદે, ક્ષમાયુક્ત નિર્હેતુ દુર્ધ્યાન છેદે ॥ ૧ ॥
હોયે જાસ મહિમા થકી લબ્ધિ સિદ્ધિ, અવાંછકપણે કર્મ આવરણ શુદ્ધિ,
તપો તેહ તપ જે મહાનંદ હેતે, હોયે સિદ્ધિ સીમંતિની જિમ સંકેતે ॥ ૨ ॥
ઈસ્યા નવપદ ધ્યાનને જેહ ધ્યાવે, સદાનંદ ચિદ્રૂપતા તેહ પાવે,
વળી **જ્ઞાનવિમલાદિ** ગુણ રત્નધામા, નમુ તે સદા સિદ્ધચક્ર પ્રધાના ॥ ૩ ॥

માલિનીવૃત્તમ્

इम नवपद ध्यावे, परम आनंद पावे ।
नवमे भव शिव जावे, देव नरभव पावे ॥
ज्ञानविमल गुण गावे, सिद्धचक्र प्रभावे ।
सवि दुरित समावे, विश्व जयकार पावे ॥१॥

ઢાળ. ઉલાલાની દેશી.

ઇચ્છારોધન તપ નમો, બાહ્ય અભ્યંતર ભેદેજી,
આતમસત્તા એકતા, પર પરિણતિ ઉચ્છેદેજી. ॥ ૧ ॥

ઉચ્છેદ કર્મ અનાદિ સંતતિ, જેહ સિદ્ધપણું વરે,
યોગ સંગે આહાર ટાળી, ભાવ અક્રિયતા કરે;
અંતર મુહૂરત તત્ત્વ સાધે, સર્વ સંવરતા કરી,
નિજ આતમસત્તા પ્રગટ ભાવે, કરો તપ ગુણ આદરી. ॥ ૨ ॥

ઢાળ.

એમ નવપદ ગુણ મંડલ, ચઉનિક્ષેપ પ્રમાણેજી,
સાત નયે જે આદરે, સમ્યગ જ્ઞાનને જાણેજી ॥ ૧ ॥
નિર્ધાર સેતી ગુણી ગુણનો, કરે જે બહુમાન એ.
તસુકરણ ઈહા તત્ત્વ રમણે, થાય નિર્મળ ધ્યાન એ,
એમ શુદ્ધ સત્તા ભળ્યો ચેતન, સકળ સિદ્ધિ અનુસરે,
અક્ષય અનંત મહંત ચિદ્‌ઘન, પરમ આનંદતા વરે ॥ ૨ ॥

અથ કળશ

ઈય સયલ સુખકર ગુણ પુરંદર, સિદ્ધચક્ર પદાવલી,
સવિલદ્ધિ વિદ્યા સિદ્ધિમંદિર, ભવિક પૂજો મનરૂલી,
ઉવજ્ઝાયવર શ્રીરાજસાગર, જ્ઞાનધર્મ સુરાજતા,
ગુરૂ દીપચંદ સુચરણ સેવક **દેવચંદ્ર** સુશોભતા. ॥ ૧ ॥

પૂજા-ઢાળ-શ્રીપાલના રાસની દેશી

જાણતા ત્રિહુ જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણંદ,
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂ કંદ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥

કર્મ નિકાચિત પણ ક્ષય જાયે, ક્ષમા સહિત જે કરતા,
તે તપ નમિયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમતાં રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

આમોસહિ પમુહા બહુ લબ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે,
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥

ફળ શિવસુખ મહોટું સુર નરવર, સંપત્તિ જેહનું ફુલ,
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદુ, સમ મકરંદ અમૂલ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥

સર્વ મંગળમાં પહેલું મંગળ, વરણવીએ જે ગ્રંથે,
તે તપપદ ત્રિહુ કાળ નમીજે, વર સહાય શિવ પંથે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

એમ નવપદ થુણતો તિહાં લીનો, હુઓ તન્મય **શ્રીપાલ;**
સુજસ વિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાળ રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૬ ॥

ઢાળ.

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતી સમતા યોગે રે,
તપ તે એહિ જ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગે રે વીર૦ ॥ ૧૦ ॥
આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે,
આતમ ભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચો રે વીર૦ ॥ ૧૧ ॥
અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખી રે,
તેમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખી રે વીર૦ ॥ ૧૨ ॥
યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે,
એહ તણે અવલંબને, આતમ ધ્યાન પ્રમાણો રે વીર૦ ॥ ૧૩ ॥
ઢાળ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરી રે,
વાણી વાચક **જસ** તણી, કોઈ નયે ન અધૂરી રે વીર૦ ॥ ૧૪ ॥

અથ કાવ્યમ્

बज्झं तहाब्भितर भेयमेयं, कषाय दुज्झेय कुक्कुम्मभेयं ॥
दुख्खक्खयुत्थे कयपावनासं, तवेग दाहागमयं निरासं ॥१॥

અર્થ સર્વાંગ કાવ્યમ્

विमळ केवळ भासन भास्करं, जगति जंतु महोदय कारणं ॥
जिनवरं बहुमान जलौघतः, शुचिमना स्नपयामि विशुद्धये १॥

કાવ્યમ્

स्नात्र करतां जगद्गुरु शरीरे, सकल देवे विमल कलश नीरे ॥
आपणां कर्म मळ दूर कीधां, तेणे ते विबुध ग्रंथे प्रसिद्धा ॥२॥
हर्ष धरी अप्सरावृंद आवे, स्नात्र करी एम आशिष पावे ॥
जिहां लगी सुरगिरि जंबूदीवो, अमतणा नाथ देवाधिदेवो ॥३॥
ॐ ह्रीँ श्रीं परमपुरूषाय, जन्मजरामृत्युनिवारणाय,
श्रीमते नवपदाय, जलादिकं यजामहे स्वाहा.

(આ મંત્ર દરેક પૂજાએ કહેવો)

ઈતિ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી કૃત

॥ શ્રી નવપદ પૂજા સમાપ્ત. ॥

ઉચ્છેદ કર્મ અનાદિ સંતતિ, જેહ સિદ્ધપણું વરે,
યે : સગે આહાર ટાળી, ભાવ અક્રિયતા કરે,
અંતર મુહૂરત તત્ત્વ સાધે, સર્વ સંવરતા કરી,
નિજ આતમસત્તા પ્રગટ ભાવે, કરો તપ ગુણ આદરી. ॥ ૨ ॥

ઢાળ.

એમ નવપદ ગુણ મંડલ, ચઉનિક્ષેપ પ્રમાણેજી,
સાત નયે જે આદરે, સમ્યગ જ્ઞાનને જાણેજી ॥ ૧ ॥
નિર્ધાર સેતી ગુણી ગુણનો કરે જે બહુમાન એ.
તસુકરણ ઈહા તત્ત્વ રમણે, થાય નિર્મળ ધ્યાન એ,
એમ શુદ્ધ સત્તા ભળ્યો ચેતન, સકળ સિદ્ધિ અનુસરે,
અક્ષય અનંત મહંત ચિદ્‌ઘન, પરમ આનંદતા વરે. ॥ ૨ ॥

અથ કળશ

ઈય સયલ સુખકર ગુણ પુરંદર, સિદ્ધચક્ર પદાવલી,
સવિલબ્ધિ વિદ્યા સિદ્ધિમંદિર, ભવિક પૂજો મનરૂલી,
ઉવજ્ઝાયવર શ્રીરાજસાગર, જ્ઞાનધર્મ સુરાજતા,
ગુરૂ દીપચંદ સુચરણ સેવક દેવચંદ્ર સુશોભતા. ॥ ૧ ॥

પૂજા-ઢાળ-શ્રીપાલના રાસની દેશી

જાણતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણંદ,
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂ કંદ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
કર્મ નિકાચિત પણ ક્ષય જાયે, ક્ષમા સહિત જે કરતાં,
તે તપ નમિયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમતા રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
આમોસહિ પમુહા બહુ લબ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે,
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
ફળ શિવસુખ મહોટુ સુર નરવર, સંપત્તિ જેહનુ ફુલ,
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદુ, સમ મકરંદ અમૂલ રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
સર્વ મંગળમા પહેલુ મંગળ, વરણવીએ જે ગ્રંથે,
તે તપપદ ત્રિહુ કાળ નમીજે, વર સહાય શિવ પંથે રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥
એમ નવપદ થુણતો તિહાં લીનો, હુઓ તન્મય શ્રીપાલ;
સુજસ વિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાળ રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૬ ॥

ઢાળ.

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણુતી સમતા યોગે રે,
તપ તે એહિ જ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગે રે. વીર૦ ॥ ૧૦ ॥
આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે,
આતમ ભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચો રે વીર૦ ॥ ૧૧ ॥
અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખી રે,
તેમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખી રે વીર૦ ॥ ૧૨ ॥
યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે,
એહ તણે અવલંબને, આતમ ધ્યાન પ્રમાણો રે વીર૦ ॥ ૧૩ ॥
ઢાળ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરી રે,
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધૂરી રે. વીર૦ ॥ ૧૪ ॥

અંત્યકાવ્યમ્

बज्झं तहाब्भितर भेयमेयं, कषाय दुज्झेय कुकुम्मभेयं ॥
दुख्खख्खयुत्थे कयपावनासं, तवेग दाहागमयं निरासं ॥१॥

અર્થ સર્વાંગ કાવ્યમ્

विमळ केवळ भासन भास्करं, जगति जंतु महोदय कारणं ॥
जिनवरं बहुमान जलौघतः, शुचिमना स्नपयामि विशुद्धये १॥

કાવ્યમ્

स्नात्र करतां जगद्गुरु शरीरे, सकल देवे विमल कलश नीरे ॥
आपणां कर्म मळ दूर कीधां, तेणे ते विवुध ग्रंथे प्रसिद्धा ॥२॥
हर्ष धरी अप्सरावृंद आवे, स्नात्र करी एम आशिष पावे ॥
जिहां लगी सुरगिरि जंबूदीवो, अमतणा नाथ देवाधिदेवो ॥३॥
ॐ ह्रीँ श्रीं परमपुरूषाय, जन्मजरामृत्युनिवारणाय,
श्रीमते नवपदाय, जलादिकं यजामहे स्वाहा.

(આ મંત્ર દરેક પૂજાએ કહેવો)

ઈતિ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી કૃત
॥ શ્રી નવપદ પૂજા સમાપ્ત. ॥

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત

સ્નાત્ર પૂજા.

પ્રથમ કળશ લઈ ઊભા રહેવું.

કાવ્યમ્ દ્રુતવિલંબિત વૃત્તમ્

સરસ શાન્તિ સુધારસ સાગરં, શુચિતરં ગુણરત્ન મહાગરં,
ભવિકપંકજ બોધ દિવાકરં, પ્રતિદિન પ્રણમામિ જિનેશ્વરં. ॥ ૧ ॥
(અહીં પખાળ કરવો)

દોહા.

કુસુમાભરણ ઉતારીને, પડિમા ધરિય વિવેક
મજ્જનપીઠે થાપીને, કરીએ જળ અભિષેક ॥ ૨ ॥
(કુસુમાંજલિની થાળી લઈને ઊભા રહેવુ)

ગાથા. આર્યા ગીતિ

જિણજમ્મસમયે મેરૂ, સિહરે રયણ કણય કલસેહિં;
દેવાસુરહિંણ્હવિઉ, તે ધન્ના જેહિં દિઠ્ઠોસિ ॥ ૩ ॥
(પ્રભુના જમણા અંગુઠે ઢાળ બોલીને કુસુમાંજલિ મૂકવી)
॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્ય ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ.

નિર્મલજળ કલશે ન્હવડાવે, વસ્ત્ર અમૂલખ અંગ ધરાવે
॥ કુસુમાંજલિ મેલો આદિજિણંદા ॥
સિદ્ધ સ્વરૂપી અંગ પખાલી, આતમ નિર્મળ હુઈ સુકુમાળી ॥ કુ૦ ॥ ૪ ॥

ગાથા–આર્યા ગીતિ–ઢાળ.

મચકુંદ ચંપમાલઈ, કમલાઇપુપ્ફ પંચ વણ્ણાઈ ॥
જગનાહ ન્હવણ સમયે, દેવા કુસુમાંજલિ દિંતિ ॥ ૫ ॥
॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્ય ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ.

રયણ સિંહાસન જિન થાપીજે, કુસુમાંજલિ પ્રભુ
ચરણે દિજે કુસુમાંજલિ મેલો શાન્તિ જિણંદા ॥ ૬ ॥

દોહા.

જિણ તિહુંકાલય સિદ્ધની, પડિમા ગુણ ભંડાર;
તસુ ચરણે કુસુમાંજલિ, ભવિક દૂરિત હરનાર. ॥ ૭ ॥
॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્ય. ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ

કૃષ્ણાગરૂ વર ધૂપ ધરીજે, સુગંધકર કુસુમાંજલિ દીજે,
કુસુમાજલિ મેલો નેમિ જિણંદા ॥ ૮ ॥

ગાથા–આર્યા ગીતિ.

જસુપરિમલ બલદહદિસિ, મહુકરઝંકાર સદસંગીયા,
જિણ ચરણોવરિમુક્કા, સુરનર કુસુમાજલિ સિદ્ધા. ॥ ૯ ॥
॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્ય ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ

પાસ જિણેસર જગ જયકારી, જલ થલ ફુલ ઉદક કર ધારી,
કુસુમાંજલિ મેલો પાર્શ્વજિણંદા. ॥ ૧૦ ॥

દોહા

મૂકે કુસુમાજલિ સુરા, વીરચરણ સુકુમાલ;
તે કુસુમાંજલિ ભવિકના, પાપ હરે ત્રણું કાળ. ॥ નમો૦ ॥ ૧૧ ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ

વિવિધ કુસુમ વર જાતિ ગહેવી, જિનચરણે પણમંત ઠવેવી,
કુસુમાજલિ મેલો વીર જિણંદા. ॥ ૧૨ ॥

વસ્તુ છંદ.

ન્હવણકાળે ન્હવણકાળે, દેવદાણવ સમુચ્ચિય, કુસુમાંજલિ તહિ સંઠવિય, પસરંત દિસિ પરિમલ સુગંધિય, જિણપયકમલે નિવેડઈ, વિધ્ધહર જસ નામ મંતો, અનંત ચઉવીસ જિન, વાસવ મલિય અસેસ, સા કુસુમાંજલિ સુહકરો, ચઉવિહ સંઘ વિશેષ. કુસુમાજલિ મેલો ચઉવીસ જિણંદા. ॥ ૧૩ ॥
॥ નમોઽર્હત્૦ ॥

કુસુમાંજલિ–ઢાળ

અનંત ચઉવીસી જિનજી જુહારૂ, વર્તમાન ચઉવીસી સંભારૂં,
કુસુમાજલિ મેલો ચઉવીસ જિણંદા ॥ ૧૪ ॥

દોહા.

મહાવિદેહે સંપ્રતિ, વિહરમાન જિન વીશ,
ભક્તિ ભરે તે પૂજિયા, કરો સંઘ સુજગીશ. ॥ ૧૫ ॥
॥ નમોઽર્હત્‌૦ ॥

કુસુમાંજલિ-ઢાળ

અપછરમંડલિ ગીત ઉચ્ચારા, શ્રી શુભવીરવિજય જયકારા
કુસુમાંજલિ મેલો સર્વ જિણંદા. ॥ ૧૬ ॥

ઇતિ શ્રી કુસુમાંજલિય ઢાલ.

પછી સ્નાત્રીયા ત્રણ ખમાસમણ દેઇ જગચિંતામણિનું ચૈત્યવંદન કરી "નમુથ્થુણં" કહી જયવીયરાય પર્યંત કહે પછી હાથ ધૂપી મુખકોશે બાંધી કળશ લેઈ ઊભા રહીને નીચે મુજબ કળશ કહે

અથ કલશ દોહા.

સયલ જિણેસર પાય નમિ, કલ્યાણક વિધિ તાસ,
વર્ણવતા સુણતા થકા, સંઘની પૂગે આશ ॥ ૧ ॥

ઢાલ

સમકિત ગુણઠાણે પરિણમ્યા, વળી વ્રતધર સંયમ સુખ રમ્યા,
વીશ સ્થાનક વિધિયે તપ કરી, એસી ભાવદયા દીલમા ધરી. ॥ ૧ ॥
જો હોવે મુજ શક્તિ ઈસી, સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી,
શુચિરસ ઢલતે તિહાં બાંધતા, તીર્થંકર નામ નિકાચતા ॥ ૨ ॥
સરાગથી સંયમ આચરી, વચમા એક દેવનો ભવ કરી,
ચ્યવી પન્નરક્ષેત્રે અવતરે, મધ્યખંડે પણ રાજવી કુલે ॥ ૩ ॥
પટરાણી કુખે ગુણનિલો, જેમ માનસરોવર હંસલો,
સુખ શય્યાયે રજની શેષે, ઉતરતા ચઉદ સુપન દેખે ॥ ૪ ॥

ઢાલ સ્વપ્નની

પહેલે ગજવર દીઠો, બીજે વૃષભ પઈઠ્ઠો, ત્રીજે કેશરી સિંહ, ચોથે લક્ષ્મી અબિહ ॥ ૧ ॥ પાચમે ફૂલની માળા, છઠે ચંદ્ર વિશાળા, રવિ રાતો ધ્વજ મહોટો, પૂરણ કળશ નહી છોટો ॥ ૨ ॥ દશમે પદ્મ સરોવર, અગિયારમે રત્નાકર ભુવનવિમાન રત્નગંજી, અગ્નિશિખા ધૂમવર્જી ॥ ૩ ॥ સ્વપ્ન લઇ જઈ રાયને ભાસે, રાજા અર્થ પ્રકાશે, પુત્ર તીર્થંકર ત્રિભુવન નમશે, સકળ મનોરથ ફળશે ॥ ૫ ॥

વસ્તુ છંદ

અવધિ નાણે અવધિ નાણે, ઉપના જિનરાજ, જગત જસ પરમાણુઆ, વિસ્તર્યા વિશ્વજંતુ સુખકાર મિથ્યાત્વ તારા નિર્બળા, ધર્મઉદય પરભાતસુંદર, માતા પણ આન દિયા, જાગતી ધર્મ વિધાન, જાણંતી જગતિલક સમો, હોશે પુત્ર પ્રધાન. ॥ ૧ ॥

દોહા

શુભ લગ્ને જિન જનમિયા, નારકીમાં સુખ જ્યોત,
સુખ પામ્યા ત્રિભુવન જના, હુઓ જગત ઉદ્યોત ॥ ૧ ॥

ઢાલ-કડખાની દેશી

સાંભળો કળશ જિન, મહોત્સવનો ઇહાં, છપ્પન કુમરી દિશિ, વિદિશિ આવે તિહાં,
માય સુત નમીય, આનંદ અધિકો ધરે, અષ્ટ સંવર્ત્ત, વાયુથી કચરો હરે ॥૧॥
વૃષ્ટિ ગંધોદકે, અષ્ટ કુમરી કરે, અષ્ટ કલશા ભરી, અષ્ટ દર્પણ ધરે,
અષ્ટ ચામર ધરે, અષ્ટ પંખા લહી, ચાર રક્ષા કરી, ચાર દિપક ગ્રહી. ॥૨॥
ઘર કરી કેળના, માય સુત લાવતી, કરણ શુચીકર્મ જળ, કળશે ન્હવરાવતી,
કુસુમ પૂજી, અલંકાર પહેરાવતી, રાખડી બાંધી જઈ, શયન પધરાવતી ॥૩॥
નમીય કહે માય તુજ, બાળ લીલાવતી, મેરૂ રવિ ચંદ્ર લગે, જીવજો જગપતિ,
સ્વામી ગુણ ગાવતી, નિજ ઘર જાવતી, તેણે સમે ઇંદ્ર, સિંહાસન કંપતી ॥૪॥

ઢાલ-એકવીશાની દેશી

જિન જન્માજી, જિન વેળા જનની ઘરે, તિણ વેળાજી, ઇંદ્રસિંહાસન થરહરે,
દાહિણોત્તરજી, જેતા જિન જનમે યદા, દિશિનાયકજી, સોહમ ઈશાન બેહુતદા ॥૬॥

ત્રોટક છંદ

તદા ચિંતે ઇંદ્ર મનમાં, કોણ અવસર એ બન્યો,
જિન જન્મ અવધિનાણે જાણી, હર્ષ આનંદ ઉપન્યો. ॥ ૧ ॥
સુઘોષ આદે ઘંટનાદે, ઘોષણા સુરમેં કરે,
સવિ દેવી દેવા જન્મ મહોત્સવે, આવજો સુર ગિરવરે ॥ ૨ ॥
(અહીં ઘંટ વગાડવો.)

એમ સાભળીજી સુરવર કોડિ આવી મળે, જન્મ મહોત્સવજી, કરવા મેરૂ ઉપર ચલે,
સોહમપતિજી, બહુ પરિવારે આવીયા, માય જિનનેજી, વાદી પ્રભુને વધાવીયા. ॥૩॥
(પ્રભુને ચોખાથી વધાવવા.)

ત્રોટક

વધાવી બોલે હે રત્નકુક્ષી, ધારિણી તુજ સુત તણો,
હું શક્ર સોહમ નામે કરશું, જન્મ મહોત્સવ અતિ ઘણો,
એમ કહિ જિન પ્રતિબિંબ સ્થાપી, પંચ રુપે પ્રભુ ગ્રહી,
દેવ દેવી નાચે હર્ષ સાચે, સુરગિરિ આવ્યા વહી ॥ ૪ ॥

ઢાલ

મેરૂ ઉપરજી, પાંડુક વનમેં ચિહુ દિશે,
શિલા ઉપરજી, સિંહાસન મન ઉલ્લસે,
તિહા બેસીજી, શક્રે જિનખોળે ધર્યા,
હરિ ત્રેશઠજી, બીજા તિહા આવી મળ્યા. ॥ ૫ ॥

ત્રોટક

મળ્યા ચોસઠ સુરપતિ તિહાં, કરે કળશ અડ જાતિના,
માગધાદિ જળ તીર્થ ઔષધિ, ધૂપ વળી બહુ ભાતિના,
અચ્યુતપતિએ હુકમ કીનો, સાંભળો દેવા સવે,
ખીર જલધિ ગંગાનીર લાવો, ઝટિતિ જિન મહોત્સવે ॥ ૬ ॥

ઢાલ-વિવાહલાની દેશી

સુર સાંભળીને સંચરીયા, માગધ વરદામે ચલીયા,
પદ્મદ્રહ ગંગા આવે, નિર્મળ જળ કળશા ભરાવે ॥ ૧ ॥
તીરથ જળ ઔષધિ લેતા, વળી ખીરસમુદ્રે જાતા,
જળકળશા બહુલ ભરાવે, ફૂલ ચંગેરી થાળા લાવે ॥ ૨ ॥
સિંહાસન ચામર ધારી, ધૂપધાણાં રકેબી સારી,
સિદ્ધાંતે ભાખ્યાં જેહ, ઉપકરણ મિલાવે તેહ ॥ ૩ ॥
તે દેવા સુરગિરિ આવે, પ્રભુ દેખી આનંદ પાવે,
કળશાદિક સહુ તિહાં ઠાવે, ભકતે પ્રભુના ગુણ ગાવે ॥ ૪ ॥

ઢાલ રાગ ધનાશ્રી

આતમભક્તિ મળ્યા કેઈ દેવા, કેતા મિત્તનુ જાઈ,
નારી પ્રેર્યા વળી નિજ કુલવટ, ધર્મી ધર્મ સખાઈ,
જોઈસ, વ્યંતર, ભુવનપતિના, વૈમાનિક સૂર આવે,
અચ્યુતપતિ, હુકમે ધરી કળશા, અરિહાને નવરાવે ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

અડ જાતિ કળશા પ્રત્યેકે, આઠ આઠ સહસ પ્રમાણો,
ચઉસઠ સહસ હુઆ અભિષેકે, અઢીસેં ગુણા કરી જાણો;
સાઠ લાખ ઉપર એક કોડિ, કળશાનો અધિકાર,
બાસઠ ઇંદ્ર તણા તિહાં બાસઠ, લોકપાલના ચાર. ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

ચંદ્રની પંક્તિ છાસઠ છાસઠ, રવિશ્રેણિ નરલોકો,
ગુરૂસ્થાનક સુર કેરો એક જ, સામાનિકનો એકો,
સોહમપતિ ઈશાનપતિની, ઇંદ્રાણીના સોલ,
અસુરની દશ ઇંદ્રાણી નાગની, બાર કરે કલ્લોલ ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥

જ્યોઇસ વ્યંતર ઇંદ્રની ચઉચઉ, પર્ષદા ત્રણનો એકો,
કટકપતિ અંગરક્ષક કેરો, એક એક સુવિવેકો,
પરચુરણ સુરનો એક છેલ્લો, એ અઢીસે અભિષેકો,
ઈશાનઇંદ્ર કહે મુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો. ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥

તવ તસ ખોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે,
વૃષભરૂપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુઅંગે,
પુષ્પાદિક પૂજીને છાંટે, કરી કેસર રંગ રોલે,
મંગળ દીવો આરતિ કરતાં, સુરવર જયજય બોલે ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

ભેરી ભૂંગલ તાલ બજાવત, વળિયા જિન કરધારી,
જનની ઘર માતાને સોંપી, એણીપરે વચન ઉચ્ચારી,
પુત્ર તુમારો સ્વામી હમારો, અમ સેવક આધાર,
પંચધાવી રંભાદિક સ્થાપી, પ્રભુ ખેલાવણહાર. ॥ આ૦ ॥ ૬ ॥

બત્રીશ કોડિ કનક મણિ માણિક, વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરાવે,
પૂરણ હર્ષ કરેવા કારણ, દ્વીપ નંદીસર જાવે,
કરીય અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ દેવા, નિજ નિજ કલ્પ સધાવે,
દીક્ષા કેવલને અભિલાષે, નિતનિત જિન ગુણગાવે ॥ આ૦ ॥ ૭ ॥

તપગચ્છ ઇસર સિંહ સૂરિસર, કેરા શિષ્ય વડેરા,
સત્યવિજય પન્યાસતણે પદ, કપૂરવિજય ગંભીરા,
ખિમાવિજય તસ **સુજસવિજય**ના, શ્રી **શુભવિજય**સવાયા,
પંડિત **વીરવિજય** શિષ્યે જિન, જન્મ મહોત્સવ ગાયા. ॥ આ૦ ॥ ૮ ॥

ઉત્કૃષ્ટા એકસોને સિત્તેર, સંપ્રતિ વિચરે વીશ,
અતીત અનાગત કાળે અનંતા, તીર્થંકર જગદીશ,

સાધારણ એ કળશ જે ગાવે, શ્રીશુભવીર સવાઈ,
મંગળલીલા સુખભર પાવે, ઘરઘર હર્ષ વધાઈ ॥ આ૦ ॥ ૯ ॥

અહીં કળશાભિષેક કરીએ પછી દુધ, દહી, ઘૃત, જળ અને શર્કરા એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીને ફૂલ ચઢાવીએ પછી લૂણ ઉતારી આરતી ઉતારવી પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રીયાએ પોતાના નવ અંગે કંકુના ચાંલ્લા કરવા, પછી પડદો કાઢી નાખી મંગલ દીવો ઉતારવો

અથ શ્રી પદ્મવિજયજી કૃત

શ્રી નવપદજીની પૂજા પ્રારંભ.

પ્રથમ શ્રી અરિહંત પદ પૂજા

દોહા

શ્રુતદાયક શ્રુત દેવતા, વંદુ જિન ચોવીશ,
ગુણ સિદ્ધચક્રના ગાવતાં, જગમા હોય જગીશ. ૧
અરિહંત સિદ્ધ સૂરિ નમુ, પાઠક મુનિ ગુણધામ,
દંસણનાણ ચરણ વલી, તપ ગુણ માહે ઉદ્દામ ૨
ઈમ નવપદ ભક્તિ કરી, આરાધો નિત્યમેવ,
જેહથી ભવ દુઃખ ઉપશમે, પામે શિવ સ્વયમેવ. ૩
તે નવપદ કાંઈ વરણવુ, ધરતો ભાવ ઉલ્લાસ,
ગુણિગણ ગુણ ગાતાં થકા, લહીયે જ્ઞાન પ્રકાશ ૪
પ્રતિષ્ઠા કલ્પે કહી, નવપદ પૂજા સાર,
તેણે નવપદ પૂજા ભણુ, કરતો ભક્તિ ઉદાર. ૫

ઢાળ રાગ ભૈરવ.

પ્રથમ પદ જિનપતિ, ગાઇએ ગુણતતિ, પાઇએ વિપુલ ફલ સહજ આપ,
નામ ગોત્રજ સુણ્યા, કર્મ મહા નિર્જર્યા, જાય ભવ સંતતિ બંધ પાપ. ૧
એક વર રૂપમાં વરણ પંચે હોયે, એક તુજ વર્ણ તે જગ ન માયો,
એક તિમ શ્લોકમાં વરણ બત્રીશ હોયે, એક તુજ વર્ણ કિણહી ન ગવાયો. ૨
વાચ ગુણ અતિશયા, પાડીહેરા સયા, બાહ્ય પણ એ ગુણ કુણે ન ગવાયા,
કેવલ નાણ તહ કેવળ દંસણ, પમુહ અભયંતરા જિન ખપાયા,
તેહ મુહ પદ્મથી કેમ કહાયા. ૩

દોહા

જિન ગુણ અનત અનત છે, વાચ્ય ક્રમ મિત દીહ,
બુદ્ધિ રહિત શક્તિ વિકળ, કેમ કહુ એકણ જીહ. ૧

ઢાળ. રાગ દેશાખ

ભાવ ધરી ભવિ પૂજીયે, તિગ અડપણ ભેય,
તિમ સત્તર ભેદે કરી, પૂજો ગત ખેય ભા૦ ૧
ઈગવીશ અડસય ભેદથી, જિન ભાવ સંભારી,
પૂજો પરિગલ ભાવશું, પ્રભુ આણાકારી. ભા૦ ૨
પૂજા કરતા પૂજ્યની, પૂજ્ય પોતે થાવે,
તુઝ પદ **પદ્મ** સેવક તિણે, અક્ષય પદ પાવે. ભા૦ ૩

ઇતિ પ્રથમ પદ પૂજા

દ્વિતીય શ્રી સિદ્ધપદ પૂજા

દોહા

સિદ્ધ સ્વરૂપી જે થયા, કર્મ મેલ સવિ ધોય,
જેહ થશે ને થાય છે, સિદ્ધ નમો સહુ કોય. ૧

ઢાળ—પારી રે જાતિનું ફુલ સરગથી. એ દેશી.

નમો સિદ્ધાણં હવે પદ બીજે, જે નિજ સંપદ વરીયા,
જ્ઞાન દર્શન અનત ખજાનો, અવ્યાબાધ સુખ દરિયા કે,
સિદ્ધ બુદ્ધ કે સ્વામી નિજ રામી કે, હારે વાલા પ્રણમો નિજ ગુણ કામી રે,
ગુણ કામી ગુણ કામી ગુણવંતા, જે વચનાતીત હુઆ રે. એ આંકણી ૧
ક્ષાયિક સમકિત ને અક્ષય સ્થિતિ, જેહ અરૂપી નામ,
અવગાહન અગુરૂલઘુ જેહની, વીર્ય અનતનું ધામ કે. સિ૦ ૨
ઈમ અડકર્મ અભાવે અડ ગુણ, વલી ઈગતિસ કહેવાય,
વળી વિશેષે અનંત અનંતગુણ, નાણનયણ નિરખાય, નિત્ય નિત્ય વંદના થાય કે. સિ૦ ૩

દોહા.

જિહા નિજ એક અવગાહના, તિહાં નમુ સિદ્ધ અનંત,
ફરસિત દેશ પ્રદેશને, અસખ્ય ગુણા ભગવંત ૧

ઢાળ. રાગ ફાગ.

સિદ્ધ ભજો ભગવત, પ્રાણી પૂર્ણાનંદી સિદ્ધ૦
લોકાલોક લહે એક સમયે, સિદ્ધ વધુ વરકત પ્રાણી૦

અજ અવિનાશી અક્ષય અજરામર, સ્વદ્રવ્યાદિક વંત પ્રાણી૦
વર્ણ ન ગંધ રસ નહી ફરસ ન, દીર્ઘ હ્રસ્વ ન હૂંત પ્રાણી૦
નહીં સૂક્ષ્મ બાદર ગત વેદી, ત્રસ થાવર ન કહંત પ્રાણી૦
અક્રોહી અમાની, અમાયી, અલોભી, ગુણ અનંત ભદંત. પ્રાણી૦
પદ્મવિજય નિત્ય સિદ્ધ સ્વામીને, લળિ લળિ લળિ પ્રણમંત. પ્રાણી૦

ઇતિ દ્વિતીય પદ પૂજા.

તૃતીય શ્રી આચાર્યપદ પૂજા

દોહા

પડિમા વહે વલિ તપ કરે, ભાવના ભાવે બાર,
નમીયે તે આચાર્યને, પાલે પંચાચાર. ૧

ઢાળ–સંભવ જિનવર વિનતિ એ દેશી.

આચારજ ત્રીજે પદે, નમીયે જે ગચ્છ ધોરી રે,
ઇંદ્રિય તુરંગમ વશ કરે, જે લહી જ્ઞાનની દોરી રે. આ૦ ૧
શુદ્ધ પ્રરૂપણ ગુણ થકી, જે જિનવર સમ ભાખ્યા રે,
છત્રીશ છત્રીશી ગુણે, શોભિત સમયમાં દાખ્યા રે. આ૦ ૨
ઉત્કૃષ્ટા ત્રીજે ભવે, પામે અવિચળ ઠાણ રે,
ભાવાચારય વંદના, કરિયે થઈ સાવધાન રે આ૦ ૩

દોહા.

નવ વિધ બ્રહ્મ ગુપ્તિ ધરે, વર્જે પાપ નિયાણ,
વિહાર કરે નવ કલ્પ નવ, સૂરિ તત્ત્વના જાણ ૧

ઢાળ–રાગ બિહાગડો; મુજ ઘર આવજો રે નાથ એ દેશી.

સત્તાવીશ ગુણ સાધુના, શોભિત જાસ શરીર,
નવ કોટી શુદ્ધ આહાર લે, ઇમ ગુણ છત્રીશે ધાર
ભવીજન ભાવશું નમો આજ, જિમ પામો અક્ષયરાજ ભવિ૦ એ આંકણી ૧
જે પ્રગટ કરવા અતિ નિપુણ, વર લબ્ધિ અઠ્ઠાવીશ,
અડવિધ પ્રભાવક પણ ધરે, એ સૂરિ ગુણ છત્રીશ ભવિ૦ ૨
તજે ચૌદ અંતર ગ્રંથીને, પરિસહ જીતે બાવીશ,
કહે **પદ્મ** આચારય નમો, બહુ સૂરિ ગુણ છત્રીશ ભવિ૦ ૩

ઇતિ તૃતીય પદ પૂજા

ચતુર્થ શ્રી ઉપાધ્યાયપદ પૂજા

દોહા.

ચોથે પદ પાઠક નમુ, સકળ સઘ આધાર,
ભણે ભણાવે સાધુને, સમતા રસ ભડાર ૧

ઢાલ–રાગ વસંત. તું તો જિન ભજ વિલબ ન કર હો હોરીકે ખેલઈયા **એ દેશી**

તું તો પાઠક પદ મન ધર હો, રંગીલે જીઉરા,
રાય રાંક જસુ નિકટ આવે, પણ જસ નહિ નિજ પર હો. રંગી૦ ૧
સારણાદિક ગચ્છ માંહે કરતાં, પણ રમતા નિજ ઘર હો રંગી૦ ૨
દ્વાદશાગ સજ્ઝાય કરણકું, જે નિશદિન તત્પર હો. રંગી૦ ૩
એ ઉવજ્ઝાય નિર્યામક પામી, તુ તો ભવસાયર સુખે તર હો. રગી૦ ૪
જે પરવાદિ મતંગજ કેરો, ન ધરે હરિ પરે ડર હો. રગી૦ ૫
ઉત્તમ ગુરૂ પદ **પદ્મ** સેવનસેં, પકડે શિવ વધૂ કર હો રંગી૦ ૬

દોહા

આચારજ મુખ આગલે, જે યુવરાજ સમાન,
નિદ્રા વિકથા નવિ કરે, સર્વ સમય સાવધાન ૧

ઢાળ–જિન વચને વૈરાગીયો હો ધન્ના **એ દેશી**

નમો ઉવજ્ઝાયાણ જપો હો મિત્તા, જેહના ગુણ પચવીશ રે એકાગર ચિત્તા,
એ પદ ધ્યાવો ભે.
એ પદ ધ્યાવો ધ્યાનમાં રે મિત્તા, મૂકી રાગને રીશ રે એકા૦ ૧
અંગ ઈગ્યાર પૂર્વધરા હો મિત્તા, પરિસહ સહે બાવીશ,
ત્રણ્ય ગુપ્તિ ગુપ્તા રહે હો મિત્તા, ભાવે ભાવન પચ્ચવીશ રે એકા૦ ૨
અગ ઉપાંગ સોહામણા હો મિત્તા, ધરતા જેહ ગુણીશ,
ગણતાં સુખ પદ **પદ્મ**થી હો મિત્તા, નદી અણુયોગ જગીશ રે એકા૦ ૩

ઈતિ ચતુર્થ પદ પૂજા.

પંચમ શ્રી સાધુપદ પૂજા

દોહા.

હવે પચમ પદે મુનિવરા, જે નિર્મમ નિસગ,
દિન દિન કંચનની પરે, દીપે ચઢતે રગ. ૧

ઢાળ–રાગ વસંત. મો મન ભવન વિલાસ સાઇયા મો૦ મન૦ એ દેશી

મુનિવર પરમ દયાળ ભવિયા, મુનિ૦ તુમે પ્રણમોને ભાવ વિશાલ, ભ૦ મુ૦ એ આં૦
કુક્ષી સંબલ મુનિવર ભાખ્યા, આહાર દોષ ટાલે ખિયાલ, ભ૦ મુ૦
બાહ્ય અભ્યંતર પરિગ્રહ છાડી, જિણે છાડી સવિ જંજાલ ભ૦ મુ૦ ૧
જિણે એ ઋષિનુ શરણ કર્યું તિણે, પાણી પહેલી બાંધી પાલ, ભ૦ મુ૦
જ્ઞાન ધ્યાન કિરિયા સાધંતા, કાઢે પૂર્વના કાલ ભ૦ મુ૦ ૨
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, છ જીવના પ્રતિપાલ, ભ૦ મુ૦
ઈમ મુનિ ગુણ ગાવે તે પહેરે, સિદ્ધ વધૂ વરમાલ ભ૦ મુ૦ ૩

દોહા.

પાંચે ઈંદ્રિય વશ કરે, પાલે પંચાચાર,
પંચ સમિતિ સમતા રહે, વંદૂ તે અણુગાર ૧

ઢાળ–ગિરિરાજકું સદા મોરી વંદના રે એ દેશી.

મુનિરાજકુ સદા મોરી વંદના રે
ભોગ વમ્યા તે મનશું ન ઈચ્છે, નાગ જ્યું હોય અગંધના રે, મુનિ૦
પરિસહ ઉપસર્ગે સ્થિર રહેવે, મેરૂ પરે નિકંપના રે. મુનિ૦ ૧
ઇચ્છા મિચ્છા આવસિયા નિસિહિયા, તહકારને વલિ છંદના રે, મુનિ૦
પૃચ્છા પ્રતિપૃચ્છા ઉપસંપદા, સમાચારી નિમંતના રે. મુનિ૦ ૨
એ દશવિધ સામાચારી પાલે, કહે પદ્મ લેઉં તસ ભામણા રે, મુનિ૦
એ રૂષિરાજ વંદનથી હોવે, ભવભવ પાપ નિકંદના રે. મુનિ૦ ૩

ઇતિ પંચમ પદ પૂજા.

ષષ્ઠ શ્રી દર્શનપદ પૂજા.

દોહા.

સમકિત વિણુ નવ પૂરવી, અજ્ઞાની કહેવાય,
સમકિત વિણુ સંસારમા, અરહો પરહો અથડાય ૧

ઢાળ–રાગ સારંગ

પ્રભુ નિર્મલ દર્શન કીજીએ, એ આકણી.
આતમજ્ઞાનકો અનુભવ દર્શન, સરસ સુધારસ પીજીયે પ્ર૦ ૧
જસ અનુભવ અનંત પરિયટ્ટા, ભવ સંસાર સહુ છીજીયે, પ્ર૦
ભિન્ન મુહૂર્ત દર્શન ફરસનતે, અર્ધ પરિયટ્ટે સીઝીયે. પ્ર૦ ૨

જેહથી હોવે દેવ ગુરૂ કુનિ, ધર્મ રંગ અઠ્ઠીમિંજીયે, પ્ર૦
ઇસ્યો ઉત્તમ દર્શન પામી, **પદ્મ** કહે શિવ લીજીયે. પ્ર૦ ૩

દોહા

સમકિતી અડ પવયણ ધણી, પણ જ્ઞાની કહેવાય;
અર્દ્ધ પુદ્‌ગલ પરાવર્ત્તમાં, સકલ કર્મ મલ જાય ૧

ઢાળ–ધન્ય ધન્ય સંપ્રતિ સાચો રાજા. એ દશી

સમ્યક્‌ દર્શન પદ તુમે પ્રણમો, જે નિજ ધૂર ગુણ હોય રે,
ચારિત્ર વિણુ લહે શાશ્વત પદવી, સમકિત વીણુ નહિ કોય રે સમ્ય૦ ૧
સદ્દહણા ચઉ લક્ષણુ દૂષણુ, ભૂષણુ પચ વિચારો રે,
જયણા ભાવણા ઠાણુ આગારા, ષટ્‌ ષટ્‌ તાસ પ્રકારો રે. સમ્ય૦ ૨
શુદ્ધિ લિંગ ત્રણુ આઠ પ્રભાવક, દશ વિધ વિનય ઉદારો રે,
ઇમિ સડસઠ્ઠ ભેદે અલંકરિયો, સમકિત શુદ્ધ આચારો રે સમ્ય૦ ૩
કેવળી નિરખીત સૂક્ષ્મ અરૂપી, તે જેહને ચિત્ત વસીયો રે,
જિન ઉત્તમ પદ **પદ્મની** સેવા, કરવામાં ઘણું રસિયો રે. સમ્ય૦ ૪

ઈતિ ષષ્ઠપદ પૂજા

સપ્તમ શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા

દોહા

નાણુ સ્વભાવ જે જીવનો, સ્વપર પ્રકાશક તેહ,
તેહ નાણુ દીપક સમું, પ્રણમો ધર્મ સનેહ. ૧

ઢાલ–નારાયણની દેશી. જિમ મધુકર મન માલતી રે. **એ દેશી.**

નાણુ પદારાધન કરો રે, જેમ લહો નિર્મળ નાણુ રે, ભવિક જન;
શ્રદ્ધા પણુ થિર તો રહે રે, જો નવતત્ત્વ વિનાણુ રે. ભવિ૦ ના૦ ૧
અજ્ઞાની કરશે કિશ્યુ રે, શું લહેશે પુણ્ય પાપ રે, ભવિ૦
પુણ્ય પાપ નાણી લહે રે, કરે નિજ નિર્મળ આપ રે ભવિ૦ ના૦ ૨
પ્રથમ જ્ઞાન પછી દયા રે, દશવૈકાલિક વાણુ રે, ભવિ૦
ભેદ એકાવન તેહના રે, સમજો ચતુર સુજાણુ રે ભવિ૦ ના૦ ૩

દોહા

બહુ કોડચો વરસે ખપે, કર્મ અજ્ઞાને જેહ,
જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં, કર્મ ખપાવે તેહ.

ઢાળ–હો મતવાળે સાજનાં **એ દેશી**

નાણ નમો પદ સાતમે, જેહથી જાણે દ્રવ્ય ભાવ, મેરે લાલ.
જાણે જ્ઞાન ક્રિયા વળી, તિમ ચેતનને જડ ભાવ મેરે૦ નાણ૦ ૧
નરક સરગ જાણે વળી, જાણે વલિ મોક્ષ સંસાર, મેરે૦
હેય જ્ઞેય ઉપાદેય લહે, નિશ્ચય ને વ્યવહાર મેરે૦ નાણ૦ ૨
નામ ઠવણ દ્રવ્યભાવ જે, વલિ સગનયને સપ્તભંગ, મેરે૦
જિન મુખ **પદ્મ** દ્રહ થકી, લહો જ્ઞાન પ્રવાહ સુગંગ મેરે૦ નાણ૦ ૩

ઈતિ સપ્તમપદ પૂજા

અષ્ટમ શ્રી ચારિત્રપદ પૂજા

દોહા.

ચારિત્ર ધર્મ નમો હવે, જે કરે કર્મ નિરોધ,
ચારિત્ર ધર્મ જસ મન વસ્યો, સફળો તસ અવબોધ ૧

ઢાળ–ટુંક અને તોડા વચે રે, મેંદી કેરો છોડ મેંદી રંગ લાગ્યો **એ દેશી**

ચારિત્રપદ નમો આઠમે રે, જેહથી ભવ ભય જાય સંયમ રંગ લાગ્યો.
સત્તર ભેદ છે જેહના રે, સીતેર ભેદ પણ થાય સંયમ૦ ૧
સુમતિ ગુપ્તિ મહાવ્રત વલી રે, દશ ખંત્યાદિક ધર્મ, સંયમ૦
નાણ કારય વિરતિય છે રે, અનુપમ સમતા શર્મ. સંયમ૦ ૨
બાર કષાય ક્ષય ઉપશમે રે, સર્વ વિરતિ ગુણઠાણ, સંયમ૦
સંયમ ઠાણ અસંખ્ય છે રે, પ્રણમો ભવિક સુજાણ. સંયમ૦ ૩

દોહા

હરિકેશી મુનિ રાજીયો, ઉપન્યો કુળ ચંડાળ,
પણ નિત્ય સુર સેવા કરે, ચારિત્ર ગુણ અસરાળ ૧

ઢાળ–સાહિબ કબ મિલે, સસનેહી પ્યારા હો, સા૦ **એ દેશી.**

સંયમ કબ હી મિલે, સસનેહી પ્યારો હો સં૦ એ આંકણી૦
ચું સમકિત ગુણ ઠાણ ગંહારા, આતમસેં કરત બિચારા હો સં૦ ૧
દોષ બહેંતાળીશ શુદ્ધ આહારા, નવકલ્પી ઉગ્ર વિહારા હો. સં૦ ૨
સહસ તેવીશ દોષ રહિત નિહારા, આવશ્યક દોય વારા હો. સં૦ ૩

પરિસહ સહનાદિક પરકારા, એ સબ હે વ્યવહારા હો સંય૦ ૪
નિશ્ચય નિજ ગુણ વરણ ઉદારા, લહત ઉત્તમ ભવ પારા હો. સયં૦ ૫
મોહાદિક પરભાવસેં ન્યારા, દુગ નય સંયુત સારા હો સયં૦ ૬
પદ્મ કહે ઇમ સુણી ઉજમાળા, લહે શિવવધૂ વર હારા હો. સયં૦ ૭

ઈતિ અષ્ટમપદ પૂજા.

નવમ શ્રી તપપદ પૂજા.

દોહા

દ્રઢપ્રહારી હત્યા કરી, કીધા કર્મ અઘોર,
તો પણ તપના પ્રભાવથી, કાઢ્યા કર્મ કઠોર ૧

ઢાળ—પુરૂષોત્તમ સમતા છે તાહરા ઘટમાં. **એ—દેશી**

તપ કરિયે સમતા રાખી ઘટમાં, તપ૦
તપ કરવાલ કરાલ લે કરમાં, લડીએ કર્મ અરિભટમાં તપ૦ ૧
ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને, તે સિરદાર બહુજટમાં તપ૦ ૨
એક અચરિજ પ્રતિશ્રોતે તરતાં, આવે ભવસાયર તટમાં. તપ૦ ૩
કાલ અનાદિકો કર્મ સંગતિથે, જીઉ પડીયો જ્યુ ખટપટમાં તપ૦ ૪
તાસ વિયોગ કરણ એ કરણું, જેણે નવિ ભમીયે ભવતટમાં. તપ૦ ૫
હોયે પુરાણુ તે કર્મ નિર્જરે, એ સમ નહિ સાધન ઘટમાં તપ૦ ૬
ધ્યાન તપે સવિ કર્મ જલાઈ, શિવવધૂ વરિયે ઝટપટમા તપ ૭

દોહા

વિઘ્ન ટળે તપ ગુણ થકી, તપથી જાય વિકાર,
પ્રશસ્યો તપ ગુણ થકી, વીર ધન્નો અણગાર ૧

ઢાળ-સચ્ચા સાંઈ હો ડંકા જોર બજાયા હો **એ દેશી.**

તપસ્યા કરતા હો ડકા જોર બજાયા હો, એ આંકણી.
ઉજમણા તપ કેરાં કરતા, શાસન સોહ ચઢાયા હો,
વીર્ય ઉલ્લાસ વધે તેણે કારણ, કર્મ નિર્જરા પાયા. તપ૦ ૧

અડસિદ્ધિ અણિમા લઘિમાદિક, તિમ લદ્ધિ અડવીસા હો,
વિષ્ણુકુમારાદિક પરે જગમાં, પામત જયત જગીશા તપ૦ ૨

ગૌતમ અષ્ટાપદ ગિરિ ચડિયા, તાપસ આહાર કરાયા હો,
જે તપ કર્મ નિકાચિત તપવે, ક્ષમા સહિત મુનિરાયા તપ૦ ૩

સાડા બાર વર્ષ **જિન ઉત્તમ**, વીરજી ભૂમિ ન ઠાયા હો,
ઘોર તપે કેવળ લહ્યા તેહના, **પદ્મવિજય** નમે પાયા. તપ૦ ૪

ઇતિ નવમ પદ પૂજા

કલશ. રાગ ધનાશ્રી

આજ માહારે ત્રિભુવન સાહેબ તૂઠો, અનુભવ અમૃત વૂઠો,
ગુણિ અનુયાયી ચેતના કરતાં, કિશુ અ કરે મોહ રૂઠો
ભવિ પ્રાણી હો આ૦ ૧

એ નવપદનું ધ્યાન ધરતા, નવ નિધિ રૂદ્ધિ ઘરે આવે,
નવ નિયાણાનો ત્યાગ કરીને, નવ ક્ષાયિક પદ પાવે ભ૦ આ૦ ૨

વિજયસિંહસૂરિ શિષ્ય અનુપમ, ગીતારથ ગુણ રાગી,
સત્યવિજય તસ શિષ્ય વિબુધવર, કપૂરવિજય વડભાગી ભ૦ આ૦ ૩

તાસ શિષ્ય શ્રી ખિમાવિજયવર, જિનવિજય પન્યાસ,
શ્રી ગુરૂ ઉત્તમવિજય સુશિષ્યે, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિલાસ ભ૦ આ૦ ૪

ગજ વન્હિ મદ ચંદ્ર(૧૮૩૮)સંવત્સર, મહાવદિ બીજ ગુરૂવારો,
રહી ચોમાસુ લીંબડી નગરે, ઉદ્યમ એહ ઉદારો ભ૦ આ૦ ૫

તપગચ્છ વિજયધર્મસૂરિ રાજે, શાંતિ જિણંદ પસાયો,
શ્રી ગુરૂ ઉત્તમ ક્રમ કજ અલિ સમ, પદ્મવિજય ગુણ ગાયો. ભ૦ આ૦ ૬

ઈતિ પંડિત શ્રી પદ્મવિજયજી કૃત શ્રી નવપદજી પૂજા સમાપ્ત.

શ્રી સકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાય કૃત

સત્તરભેદી પૂજા

વિધિ

પ્રથમ સ્નાત્ર કરે, પછી અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરે, ઉજ્જવલ રૂપા પ્રમુખની રકેબીમાં કુંકુમ તથા કેસર વગેરેનો સ્વસ્તિક કરે. પછી સુદર કળશ, કેસર પ્રમુખ મિશ્રિત શુદ્ધ જળે ભરી સ્થાપનાનો રૂપૈયો કળશમાં નાખે, પછી કળશ રકેબીમા રાખી સ્નાત્રીયા મુખ-કોશ ઉત્તરાસગથી કરી ત્રણ નવકાર ગણી નમસ્કાર કરે, હાથે ધૂપ દેઈ રકેબી હાથમાં ધારણ કરે, મન સ્થિર રાખે, છીક વર્જન કરે, સ્નાત્રીયા પ્રભુજી સન્મુખ ઊભા રહે, પંચામૃતનો કળશ અડગ રાખે, અને મુખ થકી પહેલી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને પછી પ્રભુને પંચામૃતનુ ન્હવણ કરે તથા પ્રભુની ડાબી બાજુને અંગુઠે જળધારા આપે.

૨ પછી સુદર સૂક્ષ્મ અંગલૂહણે જિનબિંબ પ્રમાર્જી કેસર, ચદન, મૃગમદ, અગર, કર્પૂરાદિકથી કચોલી ભરી હાથમા લઈ ઊભો રહીને મુખ થકી બીજી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને વિલેપન કરી નવ અગે પૂજન કરે.

૩ પછી અત્યત સુકોમલ સુગંધિત અમુલક વસ્ત્રયુગ્મ ઉપર કેસરનો સ્વસ્તિક કરી, પ્રભુજી આગળ ઊભો રહી મુખ થકી ત્રીજી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને પ્રભુજી આગળ વસ્ત્રયુગ્મ ચડાવે

૪ પછી અગર, ચદન, કપૂર, કુંકુમ, કસ્તુરીનુ ચૂર્ણ કરી કચોળી ભરી, પ્રભુ આગળ ઊભો રહી, મુખ થકી ચોથી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને વાસ ચૂર્ણ બિંબ ઉપર છાટે જિનમદિરમાં ચૂર્ણ ઉછાળે

૫ પછી ગુલાબ, કેતકી, ચપો, કુદ, મચકુદ, સોવનજાતિ, જૂઈ, વિઉલસરી, ઈત્યાદિ સુગધયુક્ત પચવર્ણ ફુલ લઇ ઊભો રહી, મુખથકી પાંચમી પૂજાનો પાઠ ભણે. તે ભણીને પચવર્ણ ફૂલ ચઢાવે

૬ પછી નાગ, પુન્નાગ, મરૂઓ, દમણો, ગુલાબ, પાડલ, મોગરો, સેવંત્રી, ચંબેલી, માલતી પ્રમુખ પચવર્ણનાં કુસુમની સુદર માળા ગુથીને હાથમાં લેઈ ઊભો રહી છઠ્ઠી પૂજાનો પાઠ ભણે, ભણીને પ્રભુજીને કઠે ફુલની માળા પહેરાવે.

૭ પછી પચવર્ણ ફુલની કેસરથી આગી રચી, હાથમા લેઈ મુખથકી સાતમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને સુગધિત પુષ્પે કરી, અત્યંત ભક્તિએ સહિત ભગવતના શરીરે આગી રચે

૮ પછી ઘનસાર, અગર, સેલારસ પ્રમુખ સુગંધવટી ઈત્યાદિક સુગંધચૂર્ણ રકેબીમાં નાખી, હાથમા લઈ પરમેશ્વર આગળ ઊભો રહી, મુખથકી આઠમી પૂજાનો પાઠ ભણે તે ભણીને પ્રભુજીને સુગંધિ ચૂર્ણ ચઢાવે.

૯ પછી સધવા સ્ત્રીઓ એકઠી થઈને, પંચવર્ણી ધ્વજા, ધૂપ સહિત સુવર્ણમય દંડે કરી સંયુક્ત, ઉજ્જવળ થાળમાં કુંકુમનો સ્વસ્તિક કરી, અક્ષત, શ્રીફળ, રૂપાનાણુ ધરીને તે થાળમાં ધ્વજા ધારણ કરે પછી તે સધવા સ્ત્રીના મસ્તકે રાખી ગીતગાન ગાતાં સર્વ જાતિના વાજિંત્ર વાજતા, ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપે પછી ધ્વજા ઉપર ગુરૂ પાસે વાસક્ષેપ કરાવે પ્રભુ સન્મુખ ગહુંલી કરે ઉપર અક્ષતથી સ્વસ્તિક કરે સોપારી ચઢાવી મુખથકી નવમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે પાઠ ભણી ધ્વજા ચઢાવે.

૧૦ પછી પીરોજા, નીલમ, લસણીયા, મોતી માણેકથી જડેલા એવા મુકુટ, કુંડલ, હાર, તિલક, બ્હેરખા, કંદોરા, કડાં ઈત્યાદિક આભરણ લેઈ મુખથકી દશમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને આભરણ તથા રોકડ નાણુ ડબલ ચઢાવે.

૧૧ પછી કોલ, અંકોલ, કુંદ, મચકુંદ એવા સુગંધિત પુષ્પોનું ગૃહ બનાવી છાજલી, ગોખ, કોરણી, પ્રમુખની રચના કરી, હાથમાં લેઈ મુખથકી અગિયારમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને ફૂલઘર ચઢાવે ફૂલની ચંદનમાળા, ફૂલના ચંદ્રવા, પૂઠીયાં પ્રમુખ બાંધે

૧૨ પછી પંચવર્ણી સુગંધિત પુષ્પ લેઈ, ફૂલનો મેઘ વરસાવતો બારમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને પુષ્પ ઉછાળે

૧૩ પછી અખંડ તંદૂલને રંગી, પંચવર્ણી કરી, એક થાળમાં દર્પણ, ભદ્રાસન, નંદાવર્ત્ત, શરાવસંપુટ, પૂર્ણકુંભ, મત્સ્યયુગ્મ, શ્રીવત્સ, વર્દ્ધમાન અને સ્વસ્તિક, એ અષ્ટ માંગલિક રચી, તે થાળ હાથમાં લઈ પ્રભુજીની આગળ ઊભો રહી તેરમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને રૂપાનાણે સંયુક્ત તે થાળ પ્રભુજી આગળ ધરે

૧૪ પછી કૃષ્ણાગરૂ, કુંદરૂક, સેલારસ, સુગંધવટી, ઘનસાર, ચંદન, કસ્તુરી, અંબર ઈત્યાદિક વસ્તુનુ ધૂપધાણુ રકેબીમાં ધરી મુખથકી ચૌદમી પૂજાનો પાઠ ભણે. તે ભણીને ધૂપધાણુ ઉખેવે

૧૫ પછી સુંદર સ્વરૂપવાન એવા કુમાર કુમારીકાઓ મધુર સ્વરે પ્રભુજીની આગળ ઊભાં થકાં ગીત ગાન કરે, અને મુખ થકી પંદરમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને પંદરમી પૂજા કરે

૧૬ પછી પંચેન્દ્રિયે પરિપૂર્ણ એવા સુંદર કુમાર અને કુમારીકાઓ અથવા સમાન અવસ્થાવાળી સધવા સ્ત્રીઓ અથવા એકલી કુમારીકાઓ સુંદર વસ્ત્ર આભૂષણ પહેરી, પ્રભુની સન્મુખ ઊભી રહી શંકા કાક્ષારહિત નાટક કરે, કદાપિ સ્ત્રીઓનો યોગ ન બને

તો સમાન અવસ્થાવાળા પુરુષ મળી નાટક કરતા થકા મુખથકી સોળમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને સોળમી પૂજા કરે.

૧૭ પછી મદ્દલ, કંસાલ, તબલ, તાલ, ઝાઝ, વીણા, સતાર, તૂરી, ભેરી, ફેરી, દુંદુભિ, શરણાઇ, ચંગ, નફેરી પ્રમુખ સર્વ જાતિનાં વાજિંત્ર બજાવતા થકા મુખથકી સત્તરમી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે ભણીને સત્તરમી પૂજા કરે

પછી આરતિ કરે, તેનો વિધિ કહે છે—પૂજા ભણી રહ્યા પછી વસ્ત્ર પ્રમુખ પહેરી, ઉત્તરાસંગ કરે, પછી અંતરપટ કરી પોતાને લલાટે કુંકુમનું તિલક કરે, પછી અંતરપટ દૂર કરી, રકેબીમાં સ્વસ્તિક કરી માંહે રૂપાનાણું, તંદુલ સોપારી ધરે. પછી આરતિ દીપક સાથે સંયોજીને પ્રભુજીની સન્મુખ દક્ષિણાવર્ત્તથી સર્વ વાજિંત્ર વાજતાં આરતિ કરે.

શ્રી સકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાય કૃત

સત્તરભેદી પૂજા

પહેલી શ્રી જલપૂજા

દોહા

અરિહંત મુખકજ વાસિની, ભગવતિ ભારતી દેવી
સમરી પૂજાવિધિ ભણું, તુ મુઝ મુખકજ સેવી ॥ ૧ ॥

ગાહા

ન્હવણ વિલેવણ અંગમેં, ચક્ખુજુઅલં ચ વાસપૂજાએ,
પુપ્ફારોહણ, માલારોહણં, તહય ચુન્નારોહણં ॥ ૧ ॥
ચુન્નારોહણં જિણપુંગવાણં, આભરણારોહણ ચેવ,
પુપ્ફગિહ પુપ્ફપગરો, આરતીય મંગલપઈવો ॥ ૨ ॥
દીવો ધૂવો ઉખેવો, નેવેજ્જ સુહફલાણ ઢોયણય,
ગીય નટ્ટં વજ્જ, પૂયા ભેયા ઈમે સતર ॥ ૩ ॥

વસ્તુછંદ

રયણકંચન રયણકંચન કલસભિંગાર,
ખીરોદધિ વર જલભરિય અડસહસ્સ ચઉસટ્ઠિ અનુપમ,
ગંગા સિન્ધુ મહાનદી, તીર્થ, કુંડ દ્રહ અમિય રસસમ,
ભદ્રસાલ નંદન સુમનસ પંડુક વાપીવારિ,
જન્મ સનાથ અમરકરે, ચઉવિહ સુરપરિવાર ॥ ૧ ॥

પૂજા. ઢાલ રત્નમાલાની

પ્રથમ પૂરવ દિસિ, કૃત સુચિ સ્નાનકો દંત મુખસુદ્ધિ કો ધૌત રાજી,
કનક મણિ મંડિતો વિસુદ્ધ ગંધોદકે, ભરિય મણિ કનકની કળસ રાજી ॥૧॥
જિનપ ભવનંગતો ભગવદાલોકને, નમતિ ત પ્રથમતો માર્જ્જતીસ,
દિવિ યથેદ્રાદિકસ્તીર્થગંધોદકે, સ્નપયતિ શ્રાવકોઽન્તિમ જિનેસ ॥૨॥

ગીત રાગ અડાણો મલ્હાર

ભવિ તુમ દેખો, અબ તુમ દેખો, સત્તરભેદ જિનભગતિ,
અંગ ઉપાંગ કહી જિન ગણધરે, કુગતિ હરિ દિએ મુગતિ ભવિ૦ ॥૧॥
સુચિ તનુ ધોતી ધરી ગંગોદકે, ભરિય મણિકનકની કલસાલી;
જિન દીઠે નમી પૂજી પખાળી, દિએ નિજ પાતક ગાળી ભવિ૦ ॥૨॥
સમકિત શુદ્ધ કરી દુઃખહરણી, વિરતાવિરતી કરણી,
જોગીસર પણ ધ્યાને સમરી, ભવસમુદ્રકી તરણી ભવિ૦ ॥૩॥
દેખાવતી નહીં કબહી વૈતરણી, કુમતિકુ રવિભરણી,
સકલ મુનીસરકું શુભ લહરી, શિવમંદિર નીસરણી ભવિ૦ ॥૪॥

મંત્ર

પુરંદર પૂરિતહેમકુંભૈ-રદંભમંભોભિરલં સુગંધે,
સાકં સુરૌઘૈ સ્નપનેન સમ્યક્, પૂજા જિને દો પ્રથમા ચકાર ॥૧॥

બીજી શ્રી વિલેપનની પૂજા

વસ્તુછંદ

વિમલચંદન વિમલચંદન ઘસિય ઘનસાર,
કેસરસારસુ મેલવિઅ ભરિય રત્નકંચન કચોલિય,
અંગવિલેપન વિધિ કરિય, દિવ્વગંધરસ માંહિ મેલીય,
પૂજા દ્વિતીય પ્રમોદભર નિરખે નયણ અલોલ,
જિનમૂરતિ આલોકતાં, મુજ મન હરખ કલોલ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ રામગિરિ જયમલની

બાવનાચંદન સરસ ગોસિસમા, ઘસિય ઘનસારશું કુંકુમાએ,
કનકમણિ ભાજન સુરભિરસ પૂરીય, તિલક નવ કરો પ્રભુ અંગમા એ ॥૧॥
ચરણ જાનુ કરે અંસ શિરભાલસ્થળે, કંઠ હૃદય ઉદર જિન દીજીયે એ,
દેવનાદેવનુ ગાત્ર વિલેપતા, હરો પ્રભુ દૂરિત કહિજીયે એ ॥૨॥

ગીત. રાગ તોડી

તિલક કરો પ્રભુ નવ અંગે, કુંકુમ ચંદન ઘસી શુચિ ઘનસાર;
પ્રભુપગ જાનુ કર અંસ શિર ભાલ ગળે કંઠ હૃદિ ઉદરે ચ્યાર સ્વયં પૂજા કાર તિ૦ ॥૧॥
કરિ યક્ષકર્દમઅગરચૂવો મર્દન, લેપો મેરે જગગુરૂ ગાત્ર,
હરિ જિમ મેરૂપરે રૂષભકી પૂજા કરે, દેખાવત કાતિક ઔર ઔર ભાંત તિ૦ ॥૨॥
હમ તુમ્હ તનુ લિંપ્યો, તો ભિ ભાવ નાંહિ છિપ્યો દેખો પ્રભુ વિલપનકી બાત,
હરો હમ તાપ એ દુજી પૂજા વિલેપનકી, ઔર હરે દૂરિતકું શુચિ કિનો ગાત તિ૦ ॥૩॥

મંત્ર

અંગં પ્રમૃજયાંગ સુગંધ ગંધ, કાષાયિકેનૈવ પટેન બિંદુ
વિલેપનૈ. કેસર પ્રચંદનાદ્ય, પૂજા જિને દોરકરોદ્દ દ્વિતીયામ્ ॥૨॥

ત્રીજી શ્રી ચક્ષુ યુગલ પૂજા

વસ્તુછંદ

દેવનિર્મિત દેવનિર્મિત વિમલ દોઈ વસ્ત્ર, અતિ ઉજ્જવલ ઉદ્યોતમય,
સુગુણુગ ધવાસાય પરિકર, અખિલ અખંડ અમૂલ્યતર,
ચંદ્રકિરણ સમ વિમલ સિતલ, પહિરામણિય પવિત્ર ચઢે પૂજા તૃતીય જિણંદ;
પેખીય પરમાનંદશુ, અનુમોદે સવિ ઈંદ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાળ. રાગ રામગિરિ

તિમિર સંકોચના રયણના લોચના, ઈમ કહી જિન મુખે ભવિક થાપો,
કેવલજ્ઞાન ને કેવલદર્શન, લોચન દોય અમ દેવ આપો ॥૧॥
અહવા પાઠાતરે ત્રીજીય પૂજામાં ભુવનવિરોચન જિનપ આગે,
દેવચીવરસમ વસ્ત્રયુગ પૂજતા, સકલ સુખ સ્વામિની લીલ માગે ॥૨॥

પૂજા ગીત. રાગ અધરસ

રયણનયન કરિ દોય માણિક લીજિયે એ, ચક્ષુવર દોય મેરે પ્રભુમુખ દીજિયે એ
કેવલજ્ઞાન ને કેવલદરિસણ, હમપરિ કૃપા કરિ પ્રભુ દીજે,
યા હમપર પ્રસાદ કીજે ॥ ૧ ॥
દેવદૂષ વસ્ત્ર સમ વસ્ત્રજોડી લે કે, એહવી ત્રીજી પૂજા કીજે,
ઉપશમ રસભરી નયન કચોલડે, દેખી દેખી પ્રભુમુખ રસ પીજે ॥૨॥

મંત્ર

ચ્યુતં શશાકસ્ય મરીચિભિ કિં, દિવ્યાશુકદ્વંદ્વમતીવ ચારૂ,
મુક્ત્યા નિવેશ્યોભયપાર્શ્વમૈદ્ર, પૂજાં જિને દોરકરોત્ તૃતીયાં ॥ ૩ ॥

ચોથી શ્રી સુગંધવાસની પૂજા

વસ્તુછંદ

ગંધસુરભિત ગંધસુરભિત અગરકપૂર, આમોદિત આકાશતલ,
કિરણબહુલ નિર્જણિય સસીકર, અતિ ઉજ્જવલતનુ જિનતણું, કરીઅ સાર સંજાત સમકર,
ચરણકમલ અરિહંત તણે, પૂજાસકલ સુગંધ, ચોથી ચિંતામણિમમી, ફેડે બહુભવબંધ ॥૧॥

પૂજા ઢાલ રાગ રામગિરી

નંદનવનતણું બાવનાચંદન, વાસવિધિચૂર્ણ ચર્ચિઆ એ,
જાતિ મંદારશું શુદ્ધ ઘનસારશું, સુરભિવર કુસુમશું વિરચીયા એ,
ચોથિય પૂજામાં ગંધવાસે કરી, જિમ જિન સુરપતિ અર્ચિયા એ,
પ્રભુતણે અંગ મન રંગભરિ પૂજતાં, આજ ઉચાટ સવિ ખરચિઆ એ ॥૧॥

પૂજા ગીત. રાગ રામગિરી

સુણ જિનરાજ હે જિનરાજ તવ મહન ॥ એ આંકણી ॥
ઇંદ્રાદિક પરે કિમ હમ હોવત તો ભી તુમ સબમહન સુ૦ ॥ ૧ ॥
સત્તરભેદ એ દ્રુપદરાયકી, કુમરી પૂજતિ અંગે,
જિમ સૂરિયાભ સુરાદિક પ્રભુને, પૂજત ભવિ મનરંગે સુ૦ ॥ ૨ ॥
વિવિધ સુગંધિત ચૂરણવાસે, સુચતી અંગઉવંગે,
ચોથી પૂજા કરત મન જાનત, મિલાવતિઆ સુખસંગે ॥ સુ૦ ॥ ૩ ॥ ઈતિ ૪ ॥

મંત્ર

કર્પૂર-સૌરભ્ય-વિલાસિ-વાસૈ શ્રીખંડવાસૈ કિલ વાસવોઽથ ॥
વિભાસુર શ્રી જિનભાસ્કરેંદો, પૂજાં જિને દોરકરોચ્ચતુર્થીં ॥ ૪ ॥

પાંચમી શ્રી પંચવરણ છૂટાં ફૂલની પૂજા

વસ્તુછંદ

કમલપરિમલ કમલપરિમલ કુંદમંદાર, પારિજાતિ જાતિ સુમન સહસપત્ર સતપત્ર સુંદર,
કોરંટ કેતકી સુદલ વૌલવેલિ,
ગુલાબ ચંપક જલથલ, જાતિ સુવર્ણંતર મોગર મુકુલિતફૂલ પંચમી પૂજા પરિકરિય,
પામુ સુહ સુરતુલ્ય, પામુ સુહ સુરતુલ્ય ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ—રાગ આશાવરી

મોગર લાલ ગુલાબ માલતી, ચંપક કેતકીવેલી,
કૂંદપ્રિયંગુ નાગવરજાતી, વોલિસિરી સુચિ ભેલી મો૦ ॥ ૧ ॥

ભૂમંડલ જલ મોકલફૂલે, તે પણ શુદ્ધ અખંડે,
જિનપદપંકજ જિઉં હરિ પૂજે, તિણિપરિં તું ભવિમંડે ॥ ૨ ॥ મોગર લાલગુ૦

ગીતં. નૃત્યકી રાગ આસાવરી નટ્ટસિરી

પારગ તેરે પદપંક પર, વિવિધ કુસુમ સોહે,
ઓર દેવનકું આક ધંતુરે, તુહ્ય સમો નવિ કોહે ॥ ૧ ॥ પા૦
વિવિધ કુસુમ જાતિસુ જણ, પંચમી પૂજા પૂજે,
તબ ભવિજન કે રોગ સોગ, સવિ ઉપદ્રવ ધૂજે ॥ ૨ ॥ પારગ૦ ॥

મંત્ર

મંદાર કલ્પદ્રુમ—પારિજાત—જાતિરલિ—જાત—કૃતાનુપાતૈ ॥
પુષ્પૈ: પ્રભોરગ્રથિતૈર્નવાંગં—પૂર્ન વિતેને કિલ પચમીં સ ॥ ૫ ॥

છઠી શ્રી પંચવરણ ફૂલની પૂજા

વસ્તુછંદ

વિવિધગુંથિત વિવિધગુથિત હાર સુવિચાર, ચારુ ચતુરનવસાર સધર,
વિમલજાતિ સુવિભાંતિ સુમનસ, માલાપરિમલ બહૂમિલિત, ભ્રમરવૃંદઝકારરવરસ,
ટોડર સાર સુદામકરિ, છઠ્ઠીપૂજા જાંમ,
નયણ અમિયરસપૂરિઅ, ક્ષિણક્ષિણ કરિય પ્રણામ ॥ ૧ ॥

પૂજા. ઢાલ રાગ દેશાખ

ચંપગાસોગપુન્નાગવર મોગરો, કેતકી માલતી મહમહંતી,
નાગપ્રિયંગુ શુચિ કમલસુ બોલસિરી, વેલિ વાસ તિઓ દમન જાતી ॥ ૧ ॥
કુંદ મચકુદ નવમાલિકા બાલકો, પાડલ કોમલ સુચિ કુસુમગુથી,
સુરભિ વર દામ જિનકંઠે બેઠી વદે, ભમરિમુખિ હો તુમ્હે સુચી અમુથી ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ સબાબ

કંઠપીઠે દાંમ દીઠે, પ્રભુ મેરે પાપ નીઠે, જિઉં શશી દેખત જાએ તનુતાપ,
પંચવરણ સબ કુસુમકિ માલ ઠવે, ગગન સોહતિ જિસ્યો સુરપતિચાપ ॥૧॥ કં૦
લાલ ચંપક ગુલાલવેલી, જાતિમોગર દમન ભેલી,
ગુંથી વિવિધ કુસુમકી જાતિ, છઠ્ઠિરે માલા ચઢે દિસિવાસતી,
તવ સુરવધૂપરિં નરવધૂ ગાતી ॥ ૨ ॥ કં૦ ॥

મંત્ર

તરેવ પુષ્પૈર્વિરચય્યમાલાં, સૌરભ્યલોભભ્રમિ ભૃંગમાલાં ॥
આરોપયન્નાકપતિર્જિનાગે, પૂજાં પ્રતિષ્ઠા કુરૂતે સ્મ ષષ્ઠી ॥ ૬ ॥

સાતમી શ્રી કુસુમની અંગરચના નામની પૂજા

વસ્તુછંદ

કુસુમવર્ણક કુસુમવર્ણક પિત સિત નીલ, મેઘવર્ણ, તામ્ર રસમય જાપી જાતિદલ ફૂલ મરૂયક,
વિવિધભાતિ શ્રેણિય સભગ, વર્ણપૂજા સાતમીય મનહર,
રચના રંગભરી કરીય, પૂજા પ્રભુવીતરાગ,
કુમત કુટ ચૂરણ કરિય, પ્રગટ્યો શિવપુર માગ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ ગોડીસિંધુઉ

સાતમી પૂજામા વરણક ફૂલસુ ભવિ કરે એ,
જિનને ભવિકરે એ, ચંપક દમણલો મરૂઓ જાસુલસુ ચિત્ત ધરો એ,
આંગીય કેતકી વિચિ વિચિં સોભતી, દેખિયે એ આગીય મીસ શિવનારીને
કાગલ લખિયે એ ॥ ૧ ॥

પૂજા ગીત. રાગ માલવી ગોડી

કુસુમજાતિ આંગી મન ખતિ, પંચવરણની જાતિ રે,
માહિ વિવિધ કથીપા ભાતિ રે, સૂર્યાભાદિ કરત જીમ પૂજા, સકલસુરાસુરગાતિ રે ॥૧॥ કુ૦
ચંપકશુ દમણો મન-રમણો, સંઝારાગસુ સાંમા રે,
પંચવરણ આગી જિનઅંગે, વિરચતિ જિમ સુગ્રામા રે,
તિહાં રિષભકુટ ચક્રિનાંમા રે ॥ ૨ ॥ કુ૦ ॥ ઈતિ ॥ ૭ ॥

મંત્ર

મંદાકિની દીવર-પીવરશ્રી-રક્તોપલૈશ્ચ પકપાલાદ્યૈ ॥
કુર્વન્ પ્રભોર્વર્ણકવર્ણ્ય શોભાં, પૂજા પ્રતેને કિલ સપ્તમી સ ॥

આઠમી શ્રી ચૂર્ણ-બરાસ પૂજા

વસ્તુછંદ

ચારૂ ચૂરણ ચારૂ ચૂરણ સુરભિ ઉદાર, બાવનાચંદન ઘન ઘસીયમાહિ,
વિમલ કપૂર મેલીય, કુંકુમ નવરસ રંગ,
ભરી વિપુલવાસ ઉલ્લાસકેલીયે, અષ્ટમી પૂજા અતુલ પરિ,
વિરચિય દેવજિણંદ, અશુભકર્મ ઉડી ગયા,
પામો પરમાણંદ, પામો પરમાણંદ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ કેદારો તથા કામોદ કલ્યાણ

ઘનસારાદિક ચૂરણ, મનોહર પાવનગંધ,
જિનપતિ અંગ સુપૂજતાં, જિનપદ કરે ભવિબંધ ॥ ૧ ॥
અગરચૂઓ અતિમરદિયો, હિમવાલુકા સમેત,
દસ દિસિં ગંધે વાસતો, પૂજો જિનપદ હેત ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીતં. રાગ કાનડો

ચૂરો રે માઈ, પૂરો રે માઈ, જિનવર અંગી સાર કપૂરે,
સબ સુખપૂરણ ચૂરણ ચરચિત, તનુપરિ આનંદ પૂરે ॥ ચૂ૦ ॥ ૧ ॥
પાવનગંધિત ચૂરણભરસું, સુચતિ અંગ ઉવંગે,
અષ્ટમી પૂજા કરત તિમ ભવિજન, મિલવતિઆં સુખસંગે ॥ ચૂ૦ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

દંભોલિપાણિ પરિમદ્ય સદ્ય, કર્પૂરકાલિર્બહુ ભક્તિશાલી ॥
ચૂર્ણં મુખે ન્યસ્ય જિનસ્ય નૃણાં, ચક્રેઽષ્ટમં પૂજનમિષ્ટહેતુ ॥ ૮ ॥

નવમી શ્રી ધ્વજ પૂજા

વસ્તુછંદ

સહસ જોજન સહસ જોજન ધ્વજાધરિ દંડ, બહુલપતાકા પરિકલિત,
• વર્ણરૂપ રસરંગ અતિઘન, ઘંટાનાદસુ ઘૂઘરી,
પવનપૂરિ વાજંતિ શુભસ્વરિ, નયન કન્નપેખી સુણિય, ધજાતણે મંડાણ,
નવમી પૂજા નિર્મલી, સોહિ ત્રિભુવન ભાણ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ ગોડી

દેવનિર્મિત દેવનિર્મિત ગગન અતિતુંગ, ધર્મધજા જનમનહરણ,
કનકદંડગત સહસજોયણ, રણઝણંતિ કિંકિણી નિકર,
લઘુ પતાકયુત નયન ભૂષણ, જિમજિન આગલિ સુર વહિ,
તિમ નિજ ધન અનુસાર, નવમી પૂજા ધ્વજ કરી, કહે પ્રભુ તું હમ તાર ॥૧॥

પૂજા ગીત. રાગ ગોડી નટ્ટ તથા રામગિરી

માઈ સહસજોયણ દંડ ઉંચો, જિનકો ધ્વજ રાજે,
લઘુ પતાકા કિંકિણી, પવન પ્રેરિત વાજે ॥ મા૦ ॥ ૧ ॥
સુરનર મન મોહનશોભિત, જિઉ સુરે ધ્વજ કીનો,
તિમ ભવિ ધ્વજ પૂજા કરતા, નરભવ ફલ લીનો ॥ મા૦ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

પુલોમજા—મૌલિ—નિવેશનેન, પ્રદક્ષિણીકૃત્ય જિનાલયં તં ॥
મહાધ્વજં કીર્ત્તિમિવ પ્રતત્ય, પૂજામકાર્ષીન્નવમીં બિડૌજા ॥ ૯ ॥

દશમી શ્રી આભરણ પૂજા

વસ્તુછંદ

જડિત કંચન જડિત કંચન લલિત લખમૂલ, હીરા પાચ પ્રધાનતર,
હંસગર્ભ સોગંધમોચક, પદ્મરાગ સોભાગકર,
રયણરાસિ કલ્યાણકારક, મુગતાફલ મંડિત મુકુટ,
કુંડલ હારવિચિત્ર, દશમી પૂજા દીપતી, સોહે સાચ પવિત્ર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ ગોડી

લાલ વર હીરડા પાચ પીરોજડા, વિધિ જડયા એ (૨)
મોતિય નીલુઆ લસણિઆ ભૂષણા, જિહા જડયા એ,
કાંને રવિમંડલ સમ જુગ કુંડલ દીજીયે એ,
અંગદ રયણનો મુગટ કંટાવલી કીજિયે એ ॥ ૧ ॥

પૂજા ગીત. રાગ માલવી

મુગટ દીયો કનકેં ઘડયો, વિવિધ રયણ જડયો જિનશિશ ચઢયો,
ઉર વર હાર રચિત વર ભૂષણ, દૂષણ હર જગદીસ ॥ મુ૦ ॥ ૧ ॥
લાલહિ ખરે હીરે પાચ મોતી, રયણે જડયો દોઈ કુંડલ સાર,
અંગજડિત સિંહાસન ચામર, દિઓ પદ લિઓ રે આખંડલ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

મુક્તાવલિ—કુંડલ—બાહુરક્ષ—કોટીર—મુખ્યાભરણાવલીનાં ॥
પ્રભોર્યથાસ્થાન નિવેશનેન—પૂજામકાર્ષીદ્દશમી—બિડૌજા ॥ ૧૦ ॥

અગિયારમી શ્રી ફૂલઘર પૂજા

વસ્તુછંદ.

પુષ્કર સરોવર પુષ્કર સરોવર, સકલ દિસિ ભાગ,
મહ્લ મનોહર સદલતર, બંધભાતિ સંઘાણસમતર,
સકલવર્ણ કંદલલતા, ગુચ્છગુલ્મ ચિત્રામ સુંદર,
નાથ નિરંજન પાખતીય, પુષ્પ તણો ઘર રમ્ય,
પેખી પૂજા અગ્યારમી, સફલ હૂઓ મુજ જન્મ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાળ. રાગ કેદારો

વિવિધ કુસુમે ખચ્યું, વિશ્વકર્મા રચ્યુ, કુસુમગેહ,
રૂચિર સમ ભાગશું, સુરવિમાન જિસુ, રયણરેહં ॥ ૧ ॥
તોરણ જાલીસુ, કુસુમની ભાતિસુ શોભતું એ,
ગુંથી ચંદ્રોદયં, ઝુંમખા વૃંદને, શોભતુ એ ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીતં. રાગ કેદારો ખિહાગ

મેરો મન રમ્યો જિનવર કુસુમઘરે, હારે કુસુમઘરે, મેરો૦
વિવિધ જુગતિવર કુસુમકી જાતિ, ભાતિ જેસે અમર ઘરે. મે૦ ॥ ૧ ॥
કુસુમઝુંબક ચંદ્રોદ્રય તોરણ, જાલિક મંડપ ઓર ભાગે,
એકાદશમી પજા કરતાં, અવિચલ પદ ભવિ માગે મે૦ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

પુષ્પાવલીભિ પરિતો વિતત્ય, પુરંદર પુષ્પગૃહ મનોજ્ઞં ॥
પુષ્પાયુધાજેય જયેતિ જલ્પન્, એકાદશીમાતનુતે સ્મ પૂજા ॥ ૧૧ ॥

બારમી શ્રી ફૂલનો વરસાદ વરસાવવાની પૂજા

વસ્તુછંદ

ફૂલપરિકર ફૂલપરિકર કરી પ્રભુ પાય, પંચવરણ દલ પુષ્ફમય,
પુન્યરેડ પ્રાસાદસંઠિય, મહિઅલમંડિત અતિવિમલ,
રણઝણંતિ દિસિ વિદિસિ છપ્પય, દ્વાદશમી પૂજા કરીય, ફૂલ પગર ઉદાર,
સમરસ ઉજ્જવલ અવતર્યો, દીસે પરતક્ષ સાર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ રાગ મલ્હાર

પંચ વર વરણનો, વિબુધ જિમ કુસુમનો મેઘ વરસે,
ભમર ભમરી તણા, જુગલ રસિયા પરિ ત્રિજગ હરખે ॥ ૧ ॥
પગર જિમ ફૂલનો, પંચવરણે કરી સફૂત રતસેં,
બારમી પૂજામા હરખતિ, જિમ મિલે કનકપૂરસે ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ મેઘ મલ્હાર

મેઉલા જિઉ મિલિ વરસે, કરિ કરિ ફૂલપગર હરિસે ॥ મેઉલા૦
પંચવરણ જાનુમાન તતતાથેઈ, સમવસરણ જિમ સુરમિલિ, તેમ કરે શ્રાવક લોક,
દ્વાદશમી પ્રભુ પૂજા કરતા, જનમન મુદ ફરસે ॥ ૧ ॥

મંત્ર

પુલોમજા—મૌલિ—નિવેશનેન, પ્રદક્ષિણીકૃત્ય જિનાલયં તં ॥
મહાધ્વજં કીર્ત્તિમિવ પ્રતત્ય, પૂજામકાર્ષીન્નવમીં બિડૌજા ॥ ૯ ॥

દશમી શ્રી આભરણ પૂજા

વસ્તુછંદ

જડિત કંચન જડિત કંચન લલિત લખમૂલ, હીરા પાંચ પ્રધાનતર,
હંસગર્ભ સોગંધમોચક, પદ્મરાગ સોભાગકર,
રયણરાસિ કલ્યાણકારક, મુગતાફલ મંડિત મુકુટ,
કુંડલ હારવિચિત્ર, દશમી પૂજા દીપતી, સોહે સાચ પવિત્ર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ ગોડી

લાલ વર હીરડા પાંચ પીરોજડા, વિધિ જડચા એ (૨)
મોતિય નીલુઆ લસણિઆ ભૂષણા, જિહાં જડચા એ,
કાંને રવિમંડલ સમ જુગ કુંડલ દીજીયે એ,
અંગદ રયણનો મુગટ કંટાવલી કીજિયે એ ॥ ૧ ॥

પૂજા ગીત. રાગ માલવી

મુગટ દીયો કનકે ઘડ્યો, વિવિધ રયણ જડ્યો જિનશિશ ચઢ્યો,
ઉર વર હાર રચિત વર ભૂષણ, દૂષણ હર જગદીસ ॥ મુ૦ ॥ ૧ ॥
લાલહિ ખરે હીરે પાચ મોતી, રયણે જડ્યો દોઈ કુંડલ સાર,
અંગજડિત સિંહાસન ચામર, દિઓ પદ લિઓ રે આખંડલ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

મુક્તાવલિ—કુંડલ—બાહુરક્ષ—કોટીર—મુખ્યાભરણાવલીનાં ॥
પ્રભોર્યથાસ્થાન નિવેશનેન—પૂજામકાર્ષીદ્દશમી—બિડૌજા ॥ ૧૦ ॥

અગિયારમી શ્રી ફૂલઘર પૂજા

વસ્તુછંદ.

પુષ્કર સરોવર પુષ્કર સરોવર, સકલ દિસિ ભાગ,
મલ્લ મનોહર સદલતર, બંધભાતિ સંઘાણસમતર,
સકલવર્ણ કંદલલતા, ગુચ્છગુલ્મ ચિત્રામ સુંદર,
નાથ નિરંજન પાખતીય, પુષ્પ તણો ઘર રમ્ય,
પેખી પૂજા અગ્યારમી, સફલ હૂઓ મુજ જન્મ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાળ. રાગ કેદારો

વિવિધ કુસુમે ખચ્યું, વિશ્વકર્મા રચ્યું, કુસુમગેહ,
રૂચિર સમ ભાગશું, સુરવિમાન જિસુ, રયણરેહં ॥ ૧ ॥
તોરણ જાલીસુ, કુસુમની ભાંતિસુ શોભતુ એ,
ગુંથી ચંદ્રોદય, ઝુમખા વૃંદને, શોભતુ એ ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ કેદારો બિહાગ

મેરો મન રમ્યો જિનવર કુસુમઘરે, હારે કુસુમઘરે, મેરો૦
વિવિધ જુગતિવર કુસુમકી જાતિ, ભાતિ જેસે અમર ઘરે મે૦ ॥ ૧ ॥
કુસુમઝુંબક ચંદ્રોદ્રય તોરણ, જાલિક મંડપ ઓર ભાગે,
એકાદશમી પજા કરતાં, અવિચલ પદ ભવિ માગે મે૦ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

પુષ્પાવલીભિ પરિતો વિતત્ય, પુરંદર પુષ્પગૃહં મનોજ્ઞ ॥
પુષ્પાયુધાજેય જયેતિ જલ્પન્, એકાદશીમાતનુતે સ્મ પૂજાં ॥ ૧૧ ॥

બારમી શ્રી ફૂલનો વરસાદ વરસાવવાની પૂજા

વસ્તુછંદ

ફૂલપરિકર ફૂલપરિકર કરી પ્રભુ પાય, પંચવરણ દલ પુષ્ફમય,
પુન્યરેડ પ્રાસાદસંઠિઅ, મહિઅલમંડિત અતિવિમલ,
રણઝણુંતિ દિસિ વિદિસિ છપ્પય, દ્વાદશમી પૂજા કરીય, ફૂલ પગર ઉદાર,
સમરસ ઉજ્જવલ અવતર્યો, દીસે પરતક્ષ સાર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ રાગ મલ્હાર

પંચ વર વરણનો, વિબુધ જિમ કુસુમનો મેઘ વરસે,
ભમર ભમરી તણા, જુગલ રસિયા પરિ ત્રિજગ હરખે ॥ ૧ ॥
પગર જિમ ફૂલનો, પંચવરણે કરી સફ્ત રતસેં,
બારમી પૂજામા હરખતિ, જિમ મિલે કનકપૂરસે ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ મેઘ મલ્હાર

મેઉલા જિઉ મિલિ વરસે, કરિ કરિ ફૂલપગર હરિસે ॥ મેઉલા૦
પંચવરણ જાનુમાન તતતાથેઈ, સમવસરણ જિમ સુરમિલિ, તેમ કરે શ્રાવક લોક,
દ્વાદશમી પ્રભુ પૂજા કરતા, જનમન મુદ ફરસે ॥ ૧ ॥

ભમરપે કહાવતિ જડતે જાણુ અધોવ્રત પડતે,
તાકું અધોગતિ નાહિ, તતતાથેઈ, જો હમુ પ્રભુ આગલિ પડે, હમુ પગિ તસુ નહિ પીડે,
કુસુમપૂજા કરી સુખ લહે, દિન દિન જસ ચઢતે ॥ ૨ ॥

મંત્ર

કરાગ્રમુક્તૈ કિલ પંચવર્ણૈ-રથ થ પુષ્પૈ પ્રકર પુરોઽસ્ય,
પ્રપંચયન્ વંચિત કામ શકતે, સ દ્વાદશીમાતનુતે સ્મ પૂજાં ॥ ૧૨ ॥

તેરમી શ્રી અષ્ટમાંગલિકની પૂજા

વસ્તુ છંદ

સાલિ ઉજ્જવલ સાલિ ઉજ્જવલ આણીઅ અખંડ, દુર્લખંડિઅ બલિછલિઅ,
માંહિસુરભિ સુરતરૂ સુવાસક, દર્પ્પણ ભદ્રાસન ભરિય,
વર્દ્ધમાન શ્રીવત્સ મત્સ, કલશ અને સ્વસ્તિક વિપુલ, નંદાવર્ત નિવાસ,
તેરમી પૂજા મંગલકરણ, પૂરે મનની આસ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ વસંત

રયણ હીરા જિસ્યા શાલિ વર તંદુલા વર ફલ્યા એ,
સ્વસ્તિક દર્પ્પણ કુંભ ભદ્રાસનસુ મલ્યા એ,
નંદ્યાવર્તક ચારૂ શ્રીવત્સક વર્દ્ધમાનં,
મત્સ્ય યુગલં લીખી અષ્ટ મંગલ હુસે શોભમાન ॥ ૧ ॥

પૂજા ગીત. રાગ મહાવસંત

જિનપ આગલિ વિરચો ભવિલોકા, જસુ દરિસણે શુભ હોઈ,
જ્યુંરે દેખત સબ કોઈ ॥ જિ૦ ॥
અતુલ તંદૂલે કરી, અષ્ટમંગલાવલિ તેમ રચો,
જિમ તુમ ઘર ફિરી હોઈ જિ૦ ॥ ૧ ॥
સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ કુંભ ભદ્રાસન, નંદ્યાવર્ત્તક વર્દ્ધમાનં,
મત્સયુગ દર્પ્પણ તિગ વર ફલગુણ, તેરમી પૂજા સવિ કુશલ નિધાન ॥ જિ૦ ૨ ॥

મંત્ર

આદર્શ ભદ્રાસન વર્ધમાન- મુખ્યાષ્ટસન્માંગલિકૈર્જિનાગ્રે ॥
સ રાજતા પ્રોજ્જવલ-તંદુલોત્થૈસ્ત્રયોદશીમાતનુતે સ્મ પૂજા ॥ ૧૩ ॥

ચૌદમી શ્રી ધૂપદીપ પૂજા

વસ્તુછંદ

અગર ઉત્તમ અગર ઉત્તમ માંહિ મૃગમંદ, કુંદરૂકો તરૂક્કોમય,
મઘમઘત વર ધૂપવર્ત્તક, કંચન રયણ સુદંડધર,
ધૂપધાણું વૈડૂર્ય ચિત્રકર, યતન કરી ઉખેવસુ એ,
ભોગ ભલીપેરિં તાગ, ચૌદશી પૂજા નિપૂણ, તારે ભવસંસાર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ માલવગોડી

કૃષ્ણાગરતણું ચૂરણ કરી ઘણું, શુદ્ધ ઘનસારશું ભેલીઉં એ,
કુદરૂક્કો તરૂક્કો સકસ્તુરિકા, અબર તુંબર તગરસુ મેલિઉં એ ॥ ૧ ॥
રયણ કંચનતણુ ધૂપધાણુ ઘણુ, પ્રગટ પ્રદીપશુ શોભતુ એ,
દશ દિશિ મહમહે ધૂપ ઉખેવતાં, ચઉદમી પૂજા રજ ખોભતું એ ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ કલ્યાણ

આંગીએ ધૂપી ધૂમાલી, જિનમુખિ દાહિણાવર્ત્ત કરતાં,
દેવગતિ સૂચતિ ચાલી, ભવિ કુગતિ શુચતિ ખાલી આં૦ ॥ ૧ ॥
કૃષ્ણાગર અભર મૃગમદશું, ભેલી તિમ ઘનસારો,
ધૂપ પ્રદીપ દશાગ કરતાં, ચઉદમી પૂજા ભવ તારો આં૦ ॥ ૨ ॥

મંત્ર

કર્પૂર—કાલાગરૂ—ગંધધૂપ—મુત્ક્ષિપ્ય ધૂમસ્થલ—હૃરિતૈના ॥
ઘંટાનિનાદેન સમં સુરેન્દ્રૈશ્ચતુર્દશીં—માતનુતે સ્મ પૂજાં ॥ ૧૪ ॥

પંદરમી શ્રી સ્તવનગીત પૂજા

વસ્તુછંદ

તાલમદ્દલ તાલમદ્દલ વંસ વર વીણ, પડહ ભેરી ઝાલર તવર,
સંખ પણવ ઘુઘરિય ઘમ ઘમ, સિરિમંડલ મહુઅર મણુંજ નિપુણનાદ રસ છંદતમ,
દુંદુભિ દેવતણી ગયણ, વાજેસૂર ગંભીર,
પન્નરમી પૂજા કરી, પામો ભવજલ તીર ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ રાગ શ્રીરાગ ગાથાબંધ

ગગનતણુ નહિ જિમ માન, તિમ અનંતફલ જિનગુણ ગાન,
તાંન માન લયસુ કરી ભિત, સુખ દિએ જિમ અમૃત પીત,
વીણા વંસ તલ તાલ ઉવંગે, સુરતિ રાખિ વરતંત્રિ મૃદંગે,
જયતિ માન પડતાલિ કતાલૂ, આયત ધરી પ્રભુ પાતિક ગાલુ ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. શ્રી રાગ

તુમ શુભ પાર નહી સયણો, માનાતીત યથા ગયણો,
તાન માન લયશું જિનગીત, દુરિત હરે જિમ ગજ પવણો તુમ૦ ॥ ૧ ॥
વંસ ઉપાગ તાલ સિરિમંડલ, ચંગ મૃદંગ તતિ વીણા;
વાજતી તર જલધિ જિમ ગુહિર, પીતામૃત પરિ કરિ લીણા તુમ૦ ॥ ૨ ॥
ગાયતિ સુર ગાયન જિમ મધુરે, તિમ જિનગુણગણ મણિગ્રણો,
સકલ સુરાસુર મોહન તુ જિન, ગીત કહિઉ હમ નયણો તુમ૦ ॥ ૩ ॥

મંત્ર

અષ્ટોત્તરં સ્તોત્રશત પઠિત્વા, જાનુસ્થિત સ્પૃષ્ટધર સુરેશ ॥
શક્રસ્તવ પ્રોગ્ય શિરસ્થ પાણિ, નત્વા જિન મંઅદમાલુ લોકે ॥ ૧૫ ॥

સોળમી શ્રી નાટક પૂજા

વસ્તુછંદ

ગીત ગુણ મીત ગીત ગુણપ્રીત પાઠ પદબંધ, ધુધુઆ વ્યત્ર પટ્ટવર જયતમાલ,
પ્રત્તમઠ્ઠતાલગ ત્રિણિ ગ્રામ સુર, સપ્તમય એકવિસ મૂરછાય સાધઇ,
તાંન માંન ગુણગાન લય, નિરમલ નાદસુરંગ,
સોલસમી પજા કરી, પામો સમરસ રંગ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ શ્રીનટ

સરિસ વય વેષ મુખ રૂપ કુચ શોભતી, વિવિધ ભૂષાંગની સુરકુમારી,
એક શત આઠ સુર કુમર કુમરી કરે, વિવિધ વીણાદિ વાજિત્રધારી સરિ૦ ॥ ૧ ॥
અભિનવ હસ્તક હાવભાવે કરી, વિવિધ યુગતે બહુ નાચકારી
દેવનાદેવને દેવરાજી યથા, કરત નૃત્ય તથા ભૂમિચારી સરિ૦ ॥ ૨ ॥

રાગ શુદ્ધનટ

એકશત આઠ નાચે દેવકુમર કુમરી, દોં દો દો દુદુભિ વાજતિ,
નાચતિ દિએ ભ્રમરી એ૦ ॥ ૧ ॥
ઘન કુચ યુગહારરાજી, કસી કચૂકી બાંધી,
સોલસ સિગાર શોભિત, વેણી કુસુમ ગુથી એ૦ ॥ ૨ ॥
નટ્ટકુટિ કટ્ટ કટ્ટ, ચિચપટ તાલ વાજે, દેખાવતિ જિનહસ્તકે, નૃત્યકી નવિ લાજે ॥૩॥
તિના તિના તિનુ તંતી વાજે, રણઝણુ તિ વીણા,
તાંડવ જિમ સુર કરત, તિમ કરો ભવિ લીણા ॥ ૪ ॥

મંત્ર

આલોકના કૃત્યવિદો તતોઽસ્ય, ગંધર્વ નાટ્યાધિપતી અમર્ત્યૌ ॥
તૂર્યત્રિક સજ્જયતિ સ્મ તત્ર, પ્રભોર્નિપણ્ણે પુરત સુરેન્દ્રે ॥ ૧૬ ॥

સત્તરમી શ્રી સર્વ વાજિંત્ર પૂજા.

વસ્તુછંદ

શાંતરસમય શાતરસમય, અરથ ઉદાર, અર્હુત્તરસય કવિતવર,
કરિય દેવ અરિહંત ગુણમય, સાત આઠ પદ ઉઅરીય,
ધરિઅ પાણિસિર કમલજોડીય, ત્રિણિવાર મસ્તક ધરિય,
ભૂમિતલ નિયજાંણુ, ચઉરંગુલ ઉંચો ભણે,
નમુત્થુણ સુદ્દ્હુ જાણ, નમુત્થુણં સુદ્દ્હુ જાણુ ॥ ૧ ॥

પૂજા ઢાલ. રાગ કેદારો તથા મધુમાલવી

સમવસરણ જિમ વાજા વાજે, દેવદુંદુભિ અંબર ગાજે'
ઢોલ નિસાંણુ વિસાલો, ભૂંગલ ઝલ્લરિ પણુવ નફેરી,
કંસાલ દડવડી વરભેરી, સરણાઈ રણુકારો ॥ ૧ ॥
મરુજ વંસ સૂરતિ નવિ મૂકે, સત્તરમી પૂજા ભવિ નવિ ચૂકે,
વીણાવંસ કહે જિન જીવો, આરતિ સાથે મંગળ પઈવો ॥ ૨ ॥

પૂજા ગીત. રાગ રામગિરિ

ઘણું જીવ તું જિનરાજ જીવો, ઘણુ જીવ એમ સંખ સરણાઇ વાજિંત્ર બોલે,
મહુઅરિ કિરિકીરી દેવકી દુંદુહી, હે નહી પ્રભુતણે કોઇ તોલે ઘ૦ ॥ ૧ ॥
ઢોલ નિસાણુ કંસાલ સમ તાલસુ, ઝલ્લરી પણુવ ભેરી નફેરી,
વાજતાં દેવ વાજિંત્ર જાણે કહે, સકલ ભવિકુ ભવોભવ ન ફેરી. ઘ૦ ॥ ૨ ॥
દેવપરિ ભવિક વાજિંત્ર પજા કરી, કહે સુખે તુંહી જિન ત્રિજગદીપો,
ઇંદ્રિ પરિં કિમ હમ જિનપ પજા કરુ, આરતિ સાથે મંગલપઈવો ઘ૦ ॥ ૩ ॥

મંત્ર

મૃદંગ ભેરી વરવેણુ વીણા, ષડ્ભામરી ઝલ્લરિ કિંકિણીના ॥
ભંભાદિકાના ચ તદા નિનાદે, ક્ષણ્ જગન્નાદમય બભૂવ ॥ ૧૭ ॥

કલશ

વસ્તુછંદ

એહ વિધિવર, એહ વિધિવર સત્તર ગુણભેદ,
પૂજા પરમેશ્વરતણી કરીય દેવ નર નારી શ્રાવક, સમકિત ધારિ નિપુણ નર,
વીતરાગશાસન પ્રભાવક, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ સુર,
શ્રી જિનભુવન મઝાર, સકલ પૂજા અનુમોદતાં, કરતાં હરખ અપાર ॥ ૧ ॥

ગીત. રાગ ધન્યાશ્રી

થુણીઓ થુણીઓ રે પ્રભુ તું, સુરપતિ જેઉં થુણીઓ,
તીન ભુવન મનમોહન લોચન, પરમ હરખ તવ જણિઓ રે પ્ર૦ ॥ ૧ ॥
એકશત આઠ કવિત કરી અનુપમ, ગુણમણિ ગુંથી ગુણીઓ,
ભવિક જીવ તુમ થય થૂઈ કરતાં, દુરિત મિથ્યામતી હણીઓ રે પ્ર૦ ॥ ૨ ॥
તપગચ્છ અંબર દિનકર સરિખો, વિજયદાન ગુણમણિઓ,
જિનગુણ સઘ ભગતિકર ફરસિ, કુમતિ તિમિર સબ હણીઓ રે. પ્ર૦ ॥ ૩ ॥
ઇણિપરિ સત્તરભેદ પૂજાવિધિ, શ્રાવકકુ જિને ભણીઓ,
સકલ મુનિસર કાઉસ્સગ્ગધ્યાને, ચિંતવિત ઓફલ ચૂણીઓ રે પ્ર૦ ॥ ૪ ॥

શ્રી સકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાયકૃત સત્તરભેદી પૂજા સમાપ્ત

શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજકૃત

સત્તરભેદી પૂજા.

દોહા.

સકલ જિણુંદ મુનિંદકી, પૂજા સત્તર પ્રકાર,
શ્રાવક શુદ્ધ ભાવે કરે, પામે ભવકો પાર. ॥ ૧ ॥
જ્ઞાતા અંગે દ્રૌપદી, પૂજે શ્રી જિનરાજ,
રાયપસેણી ઉપાંગમેં, હિત સુખ શિવફલ તાજ. ॥ ૨ ॥
ન્હવણુ વિલેપન વસ્ત્રયુગ, વાસ ફૂલ વરમાળ,
વર્ણું ચૂર્ન ધ્વજ શોભતી, રત્નાભરણુ રસાલ ॥ ૩ ॥
સુમનગૃહ અતિ શોભતુ, પુષ્પપગર મંગલિક;
ધૂપ ગીત નૃત્ય નાદસુ, કરત મિટે સબ ભીક ॥ ૪ ॥

પહેલી શ્રી સ્નપનપૂજા

દોહા

શુચિ તનુ વદન વસન ધરી, ભરે સુગંધ વિશાળ,
કનક કલશ ગંધોદકે, આણી ભાવ વિશાળ ॥ ૧ ॥
નમત પ્રથમ જિનરાજકો, સુખ બાધી સુખકોષ,
ભક્તિ યુક્તિસે પજતાં, રહે ન રંચક દોષ ॥ ૨ ॥

ખમાચ. તાલ પંજાબી ઠેકો

માન મદ મનસે પરિહરતા, કરી ન્હવણુ જગદીશ ॥ મા૦ અ૦ ॥
સમકિતની કરની દુઃખ હરની, નિજ પખાલ મનમેં ધરતા,
અંગ ઉપાગ જિનેશ્વર ભાખી, પાપ પડલ જરતા ॥ મા૦ ॥ ૧ ॥
કંચન કલશ ભરી અતિ સુંદર, પ્રભુ સ્નાન ભવિજન કરતા,
નરક વૈતરણી કુમતિ નાસે, મહાનંદા વરતા ॥ મા૦ ॥ ૨ ॥
કામ ક્રોધકી તપત મિટાવે, મુક્તિપંથ સુખ પગ ધરતા,
ધર્મ કલ્પતરૂ કંદ સીંચતા, અમૃત ઘન ઝરતા ॥ મા૦ ॥ ૩ ॥
જન્મ મરણુકા પંખ પખારી, પુણ્ય દશા ઉદયે કરતા,
મંજરી સંપદ તરૂ વર્દ્ધનકી, અક્ષયનિધિ ભરતા ॥ મા૦ ॥ ૪ ॥

મનકી તપ્ત મિટિ સબ મેરી, પદકજ ધ્યાન હિયે ધરતા;
આતમ અનુભવ રસમેં ભીનો, ભવ સમુદ્ર તરતા ॥ મા૦ ॥ ૫ ॥

બીજી શ્રી વિલેપન પૂજા

દોહા

ગાત્ર લુહી મન રંગસું, મહકે અતિહિ સુવાસ,
ગંધકષાયી વસનસું, સકલ ફલે મન આસ ॥ ૧ ॥

ચંદન મૃગમદ કુંકુમે, ભેલી માહિ બરાસ,
રતન જડિત કચોલીયે, કરી કુમતિકો નાસ ॥ ૨ ॥

પગ જાનુ કર ખંધમે, મસ્તક જિનવર અંગ,
ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમે, કરે તિલક અતિ ચંગ ॥ ૩ ॥

પૂજક જન નિજ અંગમે, રચે તિલક શુભ ચાર,
ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમે, તપ્ત મિટાવનહાર ॥ ૪ ॥

ઠુમરી—પંજાબી ઠેકો—મધુવનમે મેરે સાવરીયા—**એ દેશી.**

કરી વિલેપન જિનવર અંગે, જન્મ સફલ ભવિજન માને ॥ ક૦ ॥ ૧ ॥
મૃગમદ ચંદન કુંકુમ ઘોલી, નવ અંગ તિલક કરી થાને ॥ ક૦ ॥ ૨ ॥
ચક્રી નવનિધિ સંપદ પ્રગટે, કરમ ભરમ સબ ક્ષય જાને ॥ ક૦ ॥ ૩ ॥
મન તનુ શીતલ સબ અઘ ટારી, જિનભક્તિ મન તનુ ઠાને ॥ ક૦ ॥ ૪ ॥
ચૌસઠ સુરપતિ સુર ગિરિ રંગે, કરી વિલેપન ધન માને ॥ ક૦ ॥ ૫ ॥
જાગી ભાગ્ય દશા અબ મેરી, જિનવર વચન હિયે ઠાને ॥ ક૦ ॥ ૬ ॥
પરમ શિશિરતા પ્રભુ તન કરતા, ચિત્ સુખ અધિકે પ્રગટાને ॥ ક૦ ॥ ૭ ॥
આતમાનંદી જિનવર પૂજી, શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ ઘટ આને ॥ ક૦ ॥ ૮ ॥

ત્રીજી શ્રી વસ્ત્રયુગલ પૂજા

દોહા

વસનયુગલ અતિ ઉજ્જવલે, નિર્મલ અતિહી અભંગ,
નેત્રયુગલ સૂરિ કહે, યહી મતાંતર સંગ ॥ ૧ ॥

કોમલ ચંદન ચરચિયે, કનક ખચિત વર ચંગ,
હૈ પલ્લવ શુચિ પ્રભુ શિરે, પહિરાવે મન રંગ ॥ ૨ ॥

દ્રૌપદી શક્ર સૂરિયાભને, પૂજે જિમ જિનચંદ,
શ્રાવક તિમ પૂજન કરે, પ્રગટે પરમાનંદ ॥ ૩ ॥
પાપ ભૂહણુ અંગલૂહણા, દીજે પૂજન કાજ,
સકલ કરમ મલ ક્ષય કરી, પામે અવિચલ રાજ ॥ ૪ ॥

સોરઠ–પંજાબી ઠેકો–કુબજાને જાદુડારા–દેશી

જિનદર્શન મોહનગારા, જિને પાપ કલંક પખારા ॥ જિ૦ ॥ અં૦ ॥
પૂજા વસ્ત્ર યુગલ શુચિ સંગે, ભાવના મનમેં વિચારા,
નિશ્ચય વ્યવહારી તુમ ધર્મે, વરતુ આનંદકારા ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
જ્ઞાન ક્રિયા શુદ્ધ અનુભવ રંગે, કરૂ વિવેચન સારા,
સ્વ પર સત્તા ધરૂ હરૂ સબ, કર્મ કલંક પહારા ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
કેવલ યુગલ વસન અર્ચિંતસે, માગત હુ નિરાધારા,
કલ્પતરુ તુ વંછિત પૂરે, ચૂરે કરમ કઠારા ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
ભવોદધિ તારણુ પોત મીલા તુ, ચિદઘન મંગળકારા,
શ્રી જિનચંદ જિનેશ્વર મેરે, ચરણુ શરણુ તુમ ધારા ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥
અજર અમર અજ અલખ નિરંજન, ભંજન કરમ પહારા,
આતમાનંદી પાપ નિકંદી, જીવન પ્રાણુ આધારા. ॥ જિ૦ ॥ ૫ ॥

ચોથી શ્રી ગંધપૂજા

દોહા

ચૌથી પૂજા વાસકી, વાસિત ચેતન રૂપ,
કુમતિ કુગંધી મિટી ગઈ, પ્રગટે આતમરૂપ ॥ ૧ ॥
સુમતિ અતિ હર્ષિત ભઈ, લાગી અનુભવ વાસ,
વાસ સુગંધે પૂજતાં, મોહ સુભટકો નાસ ॥ ૨ ॥
કુંકુમ ચંદન મૃગમદા, કુસુમ ચૂર્ણ ઘનસાર,
જિનવર અંગે પૂજતા, લહિયે લાભ અપાર ॥ ૩ ॥

રાગ–જંગલો–અબ મોહે ડાગરીયા. દેશી

અબ મોહે પાર ઉતાર જિનંદજી, અબ ! મોહે પાર ઉતાર,
ચિદાનંદ ઘન અંતરજામી, અબ મોહે પાર ઉતાર ॥ અંચલિ ॥
વાસખેપસે પૂજન કરતા, જનમ મરણુ દુખ ટાર, ॥ જિ૦ ॥

નિજગુણ ગંધ સુગંધી મહકે, દહે કુમતિ મદ માર ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
જિન પૂજત હી અતિ મન રંગે, ભગે ભરમ અપાર, ॥ જિ૦ ॥
પુદ્ગલ સંગી દુર્ગંધ નાઠો, વરતે જય જયકાર ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
કુંકુમ ચંદન મૃગમદ મેલી, કુસુમ ગંધ ઘનસાર, ॥ જિ૦ ॥
જિનવર પૂજન રંગે રાચે, કુમતિ મંગ ભંગ છાર ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
વિજય દેવતા જિનવર પૂજે, જીવાભિગમ મઝાર, ॥ જિ૦ ॥
શ્રાવક તિમ જિન વાસેં પૂજે, ગૃહસ્થ ધર્મકો સાર ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥
સમકિતકી કરણી શુભ વરણી, જિન ગણધર હિતકાર, ॥ જિ૦ ॥
આતમ અનુભવ રંગ રંગીલા, વાસ ચંદનકા સાર ॥ જિ૦ ॥ ૫ ॥

પાંચમી શ્રી પુષ્પારોહણપૂજા.

દોહા

મન વિકસે જિન દેખતા, વિકસિત ફૂલ અપાર,
જિન પૂજા એ પાંચમી, પંચમી ગતિ દાતાર ॥ ૧ ॥
પંચ વરણકે ફૂલસે, પૂજે ત્રિભુવન નાથ,
પંચ વિઘન ભવિ ક્ષય કરી, સાધે શિવપુર સાથ ॥ ૨ ॥

કહેરવા—ઠુમરી-પાસ જિનંદા પ્રભુ મેરે મન વસીયા-**એ દેશી**

અર્હત્ જિનંદા પ્રભુ મેરે મન વસીયા ॥ અ૦ ॥
મોગર લાલ ગુલાબ માલતી, ચંપક કેતકી નિરખ હરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥
કુંદ પ્રિયંગુ વેલિ મચકુંદા, બોલસિરી જાઈ અધિક દરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥
જલ થલ કુસુમ સુગંધી મહકે, જિનવર પૂજન જિમ હરિ રસીયા ॥ અ૦ ॥ ૩ ॥
પંચ બાણ પીડે નહી મુઝકો, જબ પ્રભુ ચરણે ફૂલ ફરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૪ ॥
જડતા દૂર ગઈ સબ મેરી, પાંચ આવરણ ઉખાર ધરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૫ ॥
અવર દેવકો આક ધત્તુરા, તુમરે પંચ રંગ ફૂલ વરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૬ ॥
જન ચરણે સહુ તપત મિટત હૈ, **આતમ** અનુભવ મેઘ વરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૭ ॥

છઠી શ્રી પુષ્પમાલાપૂજા

છઠ્ઠી પૂજા જિનતણી, ગૂંથી કુસુમકી માલ,
જિન કંઠે થાપી કરી, ટાલિયે દુઃખ જંજાલ ॥ ૧ ॥
પંચ વરણ કુસુમે કરી, ગૂંથી જિનગુણ માલ,
વરમાલા એ મુક્તિકી, વરે ભક્ત સુવિશાલ ॥ ૨ ॥

રાગ–જંગલો તાલ દીપચંદી

કુસુમમાલસેં જો જિન પૂજે, કર્મ કલંક નસે ભવિ તરે ॥ કુ૦ અં૦ ॥
નાગ પુન્નાગ પ્રિયંગુ કેતકી, ચંપક દમનક કુસુમ ઘને રે,
મલ્લિકા નવમલ્લિકા શુદ્ધ જાતિ, તિલક વસંતિક સબ રંગ હૈ રે. ॥ કુ૦ ॥ ૧ ॥
કલ્પ અશોક બકુલ મગદંતી, પાડલ મરૂક માલતી લે રે,
ગૂંથી પંચ વરણકી માલા, પાપ પંક સબ દૂર કરે રે ॥ કુ૦ ॥ ૨ ॥
ભાવ વિચારી નિજગુણ માલા, પ્રભુસેં માંગે અરજ કરે રે,
સર્વ મંગલકી માલા રોપે, વિઘન સકલ સબ સાથ જરે રે. ॥ કુ૦ ॥ ૩ ॥
આતમાનંદી જગગુરૂ પૂજી, કુમતિ ફંદ સબ દૂર ભગે રે,
પૂરણ પુણ્યેં જિનવર પૂજે, આનંદરૂપ અનૂપ જગે રે ॥ કુ૦ ॥ ૪ ॥

સાતમી શ્રી અંગરચના પૂજા

દોહા

પાચ વરણકે ફૂલકી, પૂજા સાતમી માન,
પ્રભુ અંગે આંગી રચી, લહીયેં કેવળજ્ઞાન ॥ ૧ ॥
મુક્તિવધૂકી પત્રિકા, વરણી શ્રીજિનદેવ,
સુધી તત્વ સમજે સહી, મૂઢ ન જાણે ભેવ ॥ ૨ ॥

તુજ દીનકે નાથ દયાલ લાલ **એ દેશી**

તુમ ચિદઘન ચંદ આનંદ લાલ, તોરે દર્શન કી બલિહારી ॥ તુ૦ ॥ ૧ ॥
પંચવરણ ફૂલોસે અંગીયા, વિકસે જ્યૂ કેસર કયારી ॥ તુ૦ ॥ ૨ ॥
કંદ ગુલાબ મરૂક અરવિંદો, ચંપક જાતિ મંદારી ॥ તુ૦ ॥ ૩ ॥
સોવન જાતી દમનક સોહે, મન તનુ તજિત વિકારી ॥ તુ૦ ॥ ૪ ॥
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાસે, પુદગલ સંગ નિવારી ॥ તુ૦ ॥ ૫ ॥
સમ્યગ દર્શન જ્ઞાનસ્વરૂપી, પૂર્ણાનંદ વિહારી ॥ તુ૦ ॥ ૬ ॥
આતમ સત્તા જબહી પ્રગટે, તબહી લહે ભવ પારી ॥ તુ૦ ॥ ૭ ॥

આઠમી શ્રી ચૂર્ણ પૂજા

દોહા

જિનપતિ પૂજા આઠમી, અગર ભલા ઘનસાર,
સેલારસ મૃગમદ કરી, ચૂરણ કરી અપાર. ॥ ૧ ॥

ચૂન્નારોહણ પૂજના, સુમતિ મન આનંદ,
કુમતિ જન ખીજે અતિ, ભાગ્યહીન મતિમંદ ॥ ૨ ॥

જોગીયો—નાથ મૈનું છડકે ગઢ ગિરનાર ગયો રી—દેશી

કરમ કલંક દહ્યો રી, નાથ જિન જજકે ॥ કરમ૦ ॥ અ૦ ॥
અગર સેલારસ મૃગમદ ચૂરી, અતિ ઘનસાર મહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥
તીર્થંકર પદ શાંતિ જિનેશ્વર, જિન પૂજીને ગ્રહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥
અષ્ટ કરમ દલ ઉદ્દભટ ચૂરી, તત્ત્વ રમણકો લહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥
આઠો હી પ્રવચન પાલન શૂર, દૃષ્ટિ આઠ રહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥
શ્રદ્ધા ભાસન રમણતા પ્રગટે, શ્રી જિનરાજ કહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥
આતમ સહજાનંદ હમારા, આઠમી પૂજા ચહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૬ ॥

નવમી શ્રી ધ્વજ પૂજા.

દોહા

પંચવરણ ધ્વજ શોભતી, ઘુઘરિકો ઘમકાર
હેમ દંડ મન મોહની લઘૂ પતાકા સાર ॥ ૧ ॥
રણગણ કરતી નાચતી, શોભિત જિનઘર શ્રૃંગ,
લહકે પવન ઝકોરસે, બાજત નાદ અભંગ ॥ ૨ ॥
ઇંદ્રાણી મસ્તક લઈ, કરે પ્રદક્ષિણા સાર,
સધવા તિમ વિધિ સાચવે, પાપ નિવારણહાર ॥ ૩ ॥

ઠુમરી—પંજાબી ઠેકો આઈ ઇંદ્ર નાર દેશી

આઈ સુંદર નાર, કર કર સિંગાર, ઠાડી ચૈત્ય દ્વાર, મન મોદધાર,
પ્રભુ ગુણ વિચાર, અઘ સબ ક્ષય કીનો ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥
જોજન ઉતંગ, અતિ સહસ ચંગ, ગઈ ગગન લંઘ, ભવિ હરખ સંગ,
સબ જગ ઉતંગ, પદ છિનકમે લીનો ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥
જિન ધ્વજ ઉતંગ, તિમ પદ અભંગ, જિન ભક્તિરંગ ભવિ મુક્તિ મંગ,
ચિદઘન આનંદ, સમતારસ ભીનો ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥
અબ તાર નાથ, મુજ કર સનાથ, તજયો કુગુરુ સાથ, મુજ પકડ હાથ,
દીનાકે નાથ, જિનવચ રસ પીનો ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥
આતમ આનંદ, તુમ ચરણ વંદ, સબ કટત ફંદ, ભયો શિશિર ચંદ,
જિન પઠિત છંદ, ધ્વજપૂજન કીનો ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

દશમી શ્રી આભરણ પૂજા.

દોહા.

શોભિત જિનવર મસ્તકેં, રયણ મુકુટ ઝલકંત,
ભાલ તિલક અંગદ ભુજા, કુંડલ અતિ ચમકંત ॥ ૧ ॥
સુરપતિ જિન અંગેં રચેં, રત્નાભરણ વિશાલ,
તિમ શ્રાવક પૂજા કરે, કટે કરમ જંજાલ ॥ ૨ ॥

જંગલો તાલ દાદરો અંગ્રેજી બાજેકી ચાલ

આનંદ કંદ પૂજતાં જિનંદ ચંદ હું ॥ આ૦ ॥
મોતી જ્યોતિ લાલ હીર હંસ અંક જ્યું,
કુંડલ સુધાર કરણ મુકુટ ધાર તું ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥
સૂર ચંદ કુંડલેં શોભિત કાન દૂ,
અંગદ કંઠ કંઠલો મુનિંદ તાર તું ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥
ભાલ તિલક ચંગ રંગ ખગ ચંગ જ્યું,
ચમક દમક નંદની કંદર્પ જીત તું. ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥
વ્યવહાર ભાષ્ય ભાખીયો જિનંદ બિંબ યું,
કરે સિંગાર ફાર કર્મ જાર જાર તું ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥
વૃદ્ધિ ભાવ **આતમા** ઉમંગ કાર તું,
નિમિત્ત શુદ્ધ ભાવકા પિયાર કાર તું ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

અગિયારમી શ્રી પુષ્પગૃહ પૂજા

દોહા

પુષ્પઘરો મન રંજનો, ફૂલે અદ્ભુત ફૂલ,
મહકે પરિમલ વાસના, રહકે મંગલમૂલ ॥ ૧ ॥
શોભિત જિનવર બીચમેં, જિમ તારામેં ચંદ,
ભવિ ચકોર મન મોદસે, નિરખી લહે આનંદ ॥ ૨ ॥

ખમાચ. પંજાબી ઠેકો, શાંતિ વદનકજ દેખ નયન–**દેશી.**

ચંદવદન જિન દેખ નયન, મન અમીરસ ભીનો રે ॥ અંચલિ ॥
રાય બેલ નવ માલિકા કુંદ, મોગર તિલક જાતિ મચકુંદ,
કેતકી દમનક સરસ રંગ, ચંપક રસ ભીનો રે ॥ ચં૦ ॥ ૧ ॥
ઈત્યાદિક શુભ ફૂલ રસાલ, ઘર વિરચે મન રંજન લાલ,
જાલી ઝરોખા ચિતરી શાલ, સુર મંડપ કીનો રે ॥ ચં૦ ॥ ૨ ॥

ગુચ્છ ઝુમખાં લળાં સાર, ચ દુઆ તોરણ મનોહાર,
ઇંદ્રભુવનકો રંગધાર, ભવ પાતક છીનો રે ॥ ચં૦ ॥ ૩ ॥
કુસુમાયુધકે મારન કાજ, ફૂલઘરે થાપે જિનરાજ,
જિમ લહિયે શિવપુરકો રાજ, સબ પાતક ખીનો રે ॥ ચ૦ ॥ ૪ ॥
આતમ અનુભવ રમમેં રંગ, કારણ કારજ સમઝ તું ચંગ,
દૂર કરો તુમ કુગુરુ સંગ, નરભવ ફલ લીનો રે. ॥ ચ૦ ॥ ૫ ॥

બારમી શ્રી પુષ્પવર્ષણ પૂજા

દોહા

બાદલ કરી વર્ષા કરે, પંચવરણ સુર ફૂલ,
હરે તાપ સબ જગતકો, જાનુદઘન અમૂલ. ॥ ૧ ॥

અડિયલ છંદ

ફૂલ પગર અતિ ચંગ, રંગ બાદર કરી,
પરિમલ અતિ મહકંત, મિલે નર મધુકરી,
જાનુદઘન અતિ સરસ, વિકચ અધો બીટ હૈ,
વરસે બાધા રહિત, રચે જિમ છીટ હૈ ॥ ૧ ॥

વસંત–દીપચંદી–સાચા સાહિબ મેરા ચિંતામણી સ્વામી–**એ દેશી**

મંગલ જિન નામે આનંદ ભવિકો ઘનેરા ॥ અંચલી ॥
ફૂલ પગર બદરી ઝરી રે, હેઠ બીટ જિન કેરા ॥ મ૦ ॥ ૧ ॥
પીડા રહિત ઢિગ મધુકર ગુંજે, ગાવત જિન ગુણ તેરા ॥ મ૦ ॥ ૨ ॥
તાપ હરે તિહુ લોકકા રે, જિન ચરણે જસ ડેરા. ॥ મં૦ ॥ ૩ ॥
અશુભ કરમ દલ દૂર ગયે રે, શ્રીજિન નામ રટેરા ॥ મ૦ ॥ ૪ ॥
આતમ નિર્મળ ભાવ કરીને, પૂજે મિટત અંધેરા ॥ મ૦ ॥ ૫ ॥

તેરમી શ્રી અષ્ટમંગલ પૂજા

દોહા

સ્વસ્તિક દર્પણ કુંભ હૈ, ભદ્રાસન વર્ધમાન,
શ્રીવછ નંદાવર્ત્ત હૈ, મીનયુગલ સુવિધાન ॥ ૧ ॥
અતુલ વિમલ ખંડિત નહી, પંચ વરણ કે સાલ,
ચંદ્ર કિરણ સમ ઉજ્જ્વલે, યુવતી રચે વિશાલ ॥ ૨ ॥
અતિ સલક્ષણ તંદુલે, લેખી મંગલ આઠ,
જિનવર અંગે પૂજતાં, આનંદ મંગળ ઠાઠ. ॥ ૩ ॥

શ્રી રાગ—જિન ગુણ ગાન શ્રુતિ અમૃત—દેશી

મંગલપૂજા સુરતરુકંદ ॥ અચલિ ॥
સિદ્ધિ આઠ આનંદ પ્રપંચે, આઠ કરમકા કાટે ફંદ ॥ મં૦ ॥ ૧ ॥
આઠો મદ ભયે છિનકમેં દૂરે, પૂરે આઠ ગુણ ગયે સબ ધંદ ॥ મં૦ ॥ ૨ ॥
જો જન આઠ મંગલસુ પૂજે, તસ ઘર કમળા કેલિ કરંદ ॥ મં૦ ॥ ૩ ॥
આઠ પ્રવચન સુધારસ પ્રગટે, સુરિ સંપદા અતિહી લહંદ ॥ મં૦ ॥ ૪ ॥
આતમ અડગુણ ચિદઘન રાશિ, સહજ વિલાસી આતમ ચંદ ॥ મં૦ ॥ ૫ ॥

ચૌદમી શ્રી ધૂપપૂજા.

દોહા

મૃગમદ અગર સેલારસ, ગંધવટ્ટી ઘનસાર,
કૃષ્ણાગર શુદ્ધ કુંદરુ, ચંદન અંબર ભાર ॥ ૧ ॥
સુરભિ દ્રવ્ય મિલાયકે, કરે દશાંગજ ધૂપ,
ધૂપદાનમેં લે કરી, પૂજે ત્રિભુવન ભૂપ ॥ ૨ ॥

રાગ પીલુ તાલ દીપચંદી

મેરે જિનંદકી ધૂપસે પૂજા, કુમતિ કુગંધી દૂર હરી રે ॥ મેરે૦ ॥ અં૦ ॥
રોગ હરે કરે નિજગુણ ગંધી, દહે જંજીર કુગુરુકી બંધી,
નિર્મલ ભાવ ધરે જગ ધંદી, મુજે ઉતારો પાર, મેરે કિરતાર,
કે અઘ સબ દૂર કરી રે ॥ મેરે૦ ॥ ૧ ॥
ઉર્ધ્વ ગતિ સૂચક ભવિ કેરી, પરમ બ્રહ્મ તુમ નામ જપેરી,
મિથ્યા વાસ દુખરાસ ઝરે રી, કરો નિરંજન નાથ, મુક્તિના સાથ,
કે મમતા મૂર જરી રે ॥ મેરે૦ ॥ ૨ ॥
ધૂપસેં પૂજા જિનવર કેરી, મુક્તિવધૂ ભઈ છિનકમે ચેરી,
અબ તો કયો પ્રભુ કીની દેરી, તુમહી નિરંજન, રુપ ત્રિલોકી ભૂપ,
કે વિપદા દૂર કરી રે ॥ મેરે૦ ॥ ૩ ॥
આતમ મંગળ આનંદ કારી, તુમરી ચરણ સરણ અબ ધારી,
પૂજે જેમ હરિ તેમ આગારી, મંગલ કમલા કંદ, શરદકા ચંદ,
કે તામસ દૂર હરી રે ॥ મેરે૦ ॥ ૪ ॥

પંદરમી શ્રી ગીત પૂજા

દોહા

ગ્રામ ભલે આલાપિને, ગાવે જિનગુણ ગીત,
ભાવે સુધી ભાવના, જાચે પરમ પુનીત ॥ ૧ ॥

ફલ અનત પચાશકે, ભાખે શ્રીજગદીશ,
ગીત નૃત્ય શુધ નાદશે, જો પૂજે જિન ઈશ ॥ ૨ ॥
તીન ગ્રામ સ્વર સાતએ, મૂરછના ઈકવીસ,
જિન ગુણ ગાવે ભક્તિસુ, તાર તીસ ઉગણીશ ॥ ૩ ॥

રાગશ્રી રાગ—ઠેકો પજાબી

જિન ગુણ ગાવત સુરસુદરી ॥ અચલિ ॥
ચપક વરણી સુર મનહરણી, ચદ્રમુખી શૃગાર ધરી જિ૦ ॥ ૧ ॥
તાલ મૃદગ બસરી મડલ, વેણુ ઉપાગ ધુનિ મધુરી જિ૦ ॥ ૨ ॥
દેવ કુમાર કુમારી આલાપે, જિન ગુણ ગાવે ભક્તિ ભરી જિ૦ ॥ ૩ ॥
નકુલ મુકદ વીણુ અતિ ચગી, તાલ છદ અયતિ સિમરી. જિ૦ ॥ ૪ ॥
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાશી, ચિદાનદ સતરુપ ધરી જિ૦ ॥ ૫ ॥
અજર અમર પ્રભુ ઈશ શિવશકર, સર્વ ભયકર દૂર હરી જિ૦ ॥ ૬ ॥
આતમ રુપ આનદ ઘન સગી, નિજ ગુણ ગીત કરી જિ૦ ॥ ૭ ॥

સોલમી શ્રી નાટક પૂજા.

દોહા

નાટક પૂજા સોલમી, સજી સોલે શૃગાર,
નાચે પ્રભુકે આગલે, ભવ નાટક સબ ટાર. ॥ ૧ ॥
દેવ કુમર કુમરી મિલી, નાચે ઈક શત આઠ,
રચે સગીત સુહાવના, બત્તિસ વિધકા નાટ ॥ ૨ ॥
રાવણ ને મંદોદરી, પ્રભાવતી સૂરિયાભ,
દ્રૌપદી જ્ઞાતા અગમે, લિયો જન્મકો લાભ ॥ ૩ ॥
ટારો ભવ નાટક સવિ, હે જિન દીન દયાલ,
મિલ કર સુર નાટક કરે, સુઘર બજાવે તાલ ॥ ૪ ॥

રાગ કલ્યાણ—તાલ દાદરો

નાચત સુર વૃદ છદ, મગલ ગુન ગારી ॥ અ૦ ॥
કુમર કુમરી કર સકેત, આઠ શત મિલ ભ્રમરી દેત,
મદ્ર તાર રણ રણાટ, ઘુઘુરુ પગધારી ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥
બાજત જિહા મૃદગ તાલ, ધપ મપ ધુધુમ કિટ ધમાલ,
રગ ચગ દ્રગ દ્રગ, ત્રૌ ત્રૌ ત્રિક તારી ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥
તાતા થેઈ થેઈ તાન લેત, સુરજ રાગ રગ દેત,
તાન માન ગાન જાન, કિટ નટ ધુનિ ધારી ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥

તુ જિનંદ શિશિર ચંદ, મુનિજન સબ તાર વૃંદ,
મંગલ આનંદ કંદ, જય જય શિવચારી ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥
રાવણ અષ્ટાપદ ગિરીંદ, નાચ્યો સબ સાજ સંગ,
બાંધ્યો જિન પદ ઉતંગ, **આતમ** હિતકારી ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥

સત્તરમી શ્રી વાદ્ય પૂજા.

દોહા

તત વિતત ઘન ઝૂસરે, વાદ્ય ભેદ એ ચાર,
વિવિધ ધ્વનિ કર શોભતી, પૂજા સતરમી સાર ॥ ૧ ॥
સમવસરણમે વાજિયા, નાદ તણા ઝંકાર,
ઢોલ દદાંમા દુંદુભી, ભેરી પણવ ઉદાર ॥ ૨ ॥
વેણુ વીણા કિંકિણી, ષડ ભ્રમરી મરદંગ,
ઝલ્લરી ભંભા નાદસુ, શરણાઈ સુરજંગ ॥ ૩ ॥
પંચ શબ્દ વાજે કરી, પૂજે શ્રીઅરિહંત,
મનવાંછિત ફલ પામિયે, લહીયે લાભ અનંત ॥ ૪ ॥

જંગલો—મન મોહ્યા જંગલકી હરણીને—એ દેશી

ભવિ નંદો જિનંદ જસ વરણીને ॥ અં૦ ॥
વીણ કહે જગ તુ ચિરનંદી, ધન ધન જગ તુમ કરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥
તુ જગ નંદી આનંદ કંદી, તબલી કહે ગુણ વરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥
નિર્મલજ્ઞાન વચન મુખ સાચે, તૂણ કહે દુઃખ હરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥
કુમતિ પંથ સબ છિનમે નાસે, જિનશાસન ઉદે ધરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥
મંગલ દીપક આરતિ કરતા, **આતમ** ચિત્ત શુભ ભરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૫ ॥

અથ કલશ.

રેખતા.

જિનંદ જસ આજ મે ગાયો, ગયો અઘ દૂર મો મનકો,
શત અઠ કાવ્ય હૂ કરકે, શુણે સબ દેવ દેવનકો ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
તપગચ્છ ગગન રવિ રુપા, હૂઆ **વિજયસિંહ** ગુરુ ભૂપા,
સત્ય કર્પૂરવિજય રાજા, ક્ષમા જિન ઉત્તમા તાજા ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
પદ્મ ગુરુ રુપ ગુણ ભાજા, કીર્તિ કસ્તૂર જગ છાજા,
મણિ બુદ્ધિ જગતમે ગાજા, મુક્તિ ગણિ સંપ્રતિ રાજા ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
વિજય આનંદ લઘુ નંદા, નિધિ શિખી અંક હૈ ચંદા (૧૯૩૯)
અંબાલે નગરમે ગાયો, નિજાતમ રુપ હૂ પાયો ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥

ઇતિ શ્રી સત્તરભેદી પૂજા.

ફૂલ અનત પંચાશકે, ભાખે શ્રીજગદીશ,
ગીત નૃત્ય શુધ નાદશે, જો પૂજે જિન ઈશ ॥ ૨ ॥
તીન ગ્રામ સ્વર સાતસે, મૂરછના ઈકવીસ,
જિન ગુણ ગાવે ભક્તિસુ, તાર તીસ ઉગણીશ ॥ ૩ ॥

રાગશ્રી ગજ—ઠેકો પજાબી

જિન ગુણ ગાવત સુરસુદરી ॥ અચલિ ॥
ચપક વરણી સુર મનહરણી, ચદ્રમુખી શૃગાર ધરી જિ૦ ॥ ૧ ॥
તાલ મૃદગ બસરી મડલ, વેણુ ઉપાગ ધુનિ મધુરી જિ૦ ॥ ૨ ॥
દેવ કુમાર કુમારી આલાપે, જિન ગુણ ગાવે ભક્તિ ભરી જિ૦ ॥ ૩ ॥
નકુલ મુકદ વીણુ અતિ ચગી, તાલ છદ અચતિ સિમરી જિ૦ ॥ ૪ ॥
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાશી, ચિદાનદ સતરુપ ધરી જિ૦ ॥ ૫ ॥
અજર અમર પ્રભુ ઈશ શિવશકર, સર્વ ભયકર દૂર હરી જિ૦ ॥ ૬ ॥
આતમ રુપ આનદ ઘન સગી, નિજ ગુણ ગીત કરી જિ૦ ॥ ૭ ॥

સોલમી શ્રી નાટક પૂજા.

દોહા

નાટક પૂજા સોલમી, સજી સોલે શૃગાર,
નાચે પ્રભુકે આગલે, ભવ નાટક સબ ટાર ॥ ૧ ॥
દેવ કુમર કુમરી મિલી, નાચે ઈક શત આઠ,
રચે સગીત સુહાવના, બત્તિસ વિધકા નાટ ॥ ૨ ॥
રાવણ ને મંદોદરી, પ્રભાવતી સૂરિયાભ,
દ્રૌપદી જ્ઞાતા અગમે, લિયો જન્મકો લાભ ॥ ૩ ॥
ટારો ભવ નાટક સવિ, હે જિન દીન દયાલ,
મિલ કર સુર નાટક કરે, સુધર બજાવે તાલ ॥ ૪ ॥

રાગ કલ્યાણ—તાલ દાદરો.

નાચત સુર વૃદ છદ, મગલ ગુન ગારી ॥ અ૦ ॥
કુમર કુમરી કર સકેત, આઠ શત મિલ ભ્રમરી દેત,
મદ્ર તાર રણ રણાટ, ઘુઘરુ પગધારી ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥
બાજત જિહા મૃદગ તાલ, ધપ મપ ધુધુમ કિટ ધમાલ,
રગ ચગ દ્રગ દ્રગ, ત્રૌ ત્રૌ ત્રિક તારી ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥
તાતા થેઈ થેઈ તાન લેત, સુરજ રાગ રગ દેત,
તાન માન ગાન જાન, કિટ નટ ધુનિ ધારી. ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥

તુ જિનંદ શિશિર ચંદ, મુનિજન સબ તાર વૃંદ,
મંગલ આનંદ કંદ, જય જય શિવચારી ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥
રાવણ અષ્ટાપદ ગિરીંદ, નાચ્યો સબ સાજ સંગ,
બાંધ્યો જિન પદ ઉતંગ, **આતમ** હિતકારી ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥

સત્તરમી શ્રી વાદ્ય પૂજા.

દોહા

તત વિતત ઘન ઝૂસરે, વાદ્ય ભેદ એ ચારે;
વિવિધ ધ્વનિ કર શોભતી, પૂજા સતરમી સાર ॥ ૧ ॥
સમવસરણમે વાજિયા, નાદ તણા ઝંકાર,
ઢોલ દદાંમા દુંદુભી, ભેરી પણવ ઉદાર. ॥ ૨ ॥
વેણુ વીણા કિંકિણી, ષડ ભ્રમરી મરદંગ,
ઝલ્લરી ભંભા નાદસુ, શરણાઈ મુરજંગ ॥ ૩ ॥
પંચ શબ્દ વાજે કરી, પૂજે શ્રીઅરિહંત,
મનવાંછિત ફલ પામિયે, લહીયે લાભ અનંત ॥ ૪ ॥

જંગલો—મન મોહ્યા જંગલકી હરણીને—એ દેશી

ભવિ નંદો જિનંદ જસ વરણીને ॥ અં૦ ॥
વીણ કહે જગ તુ ચિરનંદી, ધન ધન જગ તુમ કરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥
તુ જગ નંદી આનંદ કંદી, તબલી કહે ગુણ વરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥
નિર્મલજ્ઞાન વચન મુખ સાચે, તૂણ કહે દુખ હરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥
કુમતિ પંથ સબ છિનમેં નાસે, જિનશાસન ઉદે ધરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥
મંગલ દીપક આરતિ કરતા, **આતમ** ચિત્ત શુભ ભરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૫ ॥

અથ કલશ.

રેખતા.

જિનંદ જસ આજ મે ગાયો, ગયો અઘ દૂર મો મનકો,
શત અઠ કાવ્ય હૂં કરકે, થુણે સબ દેવ દેવનકો ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
તપગચ્છ ગગન રવિ રુપા, હૂઆ **વિજયસિંહ** ગુરુ ભૂપા,
સત્ય કર્પૂરવિજય રાજા, ક્ષમા જિન ઉત્તમા તાજા ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
પદ્મ ગુરુ રુપ ગુણ ભાજા, કીર્તિ કસ્તૂર જગ છાજા,
મણિ બુદ્ધિ જગતમે ગાજા, મુક્તિ ગણિ સંપ્રતિ રાજા ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
વિજય આનંદ લઘુ નંદા, નિધિ શિખી અંક હૈ ચંદા (૧૯૩૯)
અંબાલે નગરમે ગાયો, નિજાતમ રુપ હૂં પાયો ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥

ઇતિ શ્રી સત્તરભેદી પૂજા.

શ્રી નવપદજીની ઓળીના ઉજમણાની વિધિ.

——(૦)——

સાડાચાર વર્ષે એકયાશી આયંબિલે નવ ઓળી પૂર્ણ થાય, તે વખતે ઉજમણું તે હાલના રિવાજ મુજબ શ્રીજિનેશ્વરના મંદિરને વિષે અથવા પોતાના વિસ્તારવાળા ઘરને વિષે શુદ્ધ નિરવદ્ય તે સ્થાનોને સુશોભિત કરી ત્યાં શ્રી સિદ્ધચક્રજીના મંડપની રચના કરવી તે આ પ્રમાણે પ્રથમ અરિહંતપદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે અને પૂર્વ દિશાએ સિદ્ધપદને રક્ત ધાન્યમય સ્થાપે, તથા દક્ષિણ દિશાએ આચાર્ય પદને પીતવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, તથા પશ્ચિમ દિશાએ ઉપાધ્યાયપદને નીલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, અને ઉત્તર દિશાએ સાધુપદને શ્યામવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે પછી ચારે વિદિશાઓને વિષે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપ, એ ચાર પદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે તેમાં ઉત્તર પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન ખૂણે દર્શન પદ સ્થાપવું પૂર્વ દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ ખૂણે જ્ઞાનપદ સ્થાપવું. દક્ષિણ પશ્ચિમ વચ્ચે નૈરૂત્ય ખૂણે ચારિત્રપદ સ્થાપવું અને પશ્ચિમ ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય ખૂણે તપ-પદ સ્થાપવું એ રીતે નવ પાંખડીનું કમળ કરી નવપદની સ્થાપના કરવી પછી ત્રણ વેદિકા યુક્ત પીઠિકાની રચના સાથે કરવી તેમાંથી પહેલી વેદિકા રક્તવર્ણ ધાન્યમય, બીજી પીતવર્ણ ધાન્યમય અને ત્રીજી શ્વેતવર્ણ ધાન્યમય, પ્રથમ વેદિકાને પાંચવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરા, બીજી વેદિકાને રક્તવર્ણ ધાન્યના કાંગરા અને ત્રીજી વેદિકાને પીતવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરા કરવા વળી તે ઉપર નવ ગઢ કરવા વળી જે રીતે ધાન્યના રંગ તથા પદના રંગ કહ્યા તે રીતે કરી વિવિધ રંગના ફૂળ-ધ્વજાઓ નૈવેદ્ય વગેરે તે આગળ ધરી, પદે પદે શ્રીફળ વગેરે ધરવા, અને શ્રીનવપદજીની પૂજા ભણાવવી, તથા યથાશક્તિ નીચે પ્રમાણેની નવ, નવ, વસ્તુઓ જ્ઞાનના ઉપકરણો વગેરે મૂકવા

૧. દર્શનના ઉપકરણ

દેરાસર, ધોતિયા, કટોરી, ઝુમર, સિદ્ધચક્રના ગટ્ટા, રકાબી, વાળાકુંચી, ઘંટડી, નવકારવાળી, સ્થાપના, આચમની, ત્રાંબાકુંડી, અષ્ટમાંગલિક, આરતી, ધૂપધાણા, મંગલ દીપક, ચંદરવા-પૂંઠીયા, તોરણ, હીરા ચોત્રીશ, લીલમ પચ્ચીશ, મોતી નંગ ૨૩૮, લાખીણો હાર એક

ધર્મશાળા, જિર્ણોદ્ધાર, અંગલુછણા, ચંદનના કટકા, તિલક, સિદ્ધચક્રની પીઠિકા, કામળી, પછેડી, છત્ર, ચામર, મોરપિંછી, વાટકી, કચોળા, થાળી, પૂજણી, કેસર ઘસ-વાના ઓરશીયા, દીવી, માણિક એકત્રીશ, સોનેગી વરખ ૧૦૦, રૂપાના વરખ ૧૦૦, શ્રીફળના ગોટા પંચવર્ણી

કળશ મુકુટ, જિનબિંબ, મુખકોશ, કેસરનાં પડીકાં, સિંહાસન, બાજોઠ, ધ્વજા, ઘંટ, દંડાસણ, હાંડા, ત્રાંબડી, સ્થાપનાનાં ઉપકરણ, વાટવા, અગરબત્તી, બરાસ, અગર, પ્યાલા, પ્રભાવના, નવગ્રહની સ્થાપના, પીરોજી પીલેવર્ણે છત્રીસ ચુનીયો. કાલે વર્ણે, સત્તાવીશ અથવા પાંચ

૨. જ્ઞાનના ઉપકરણ.

શ્રીપાળ રાસની બુકો, બીજા પુસ્તકો, ગણણાની ટીપ, રૂમાલ, પાઠા, ઠવણી, કવલી, સાપડા, સાપડી, લેખણ, ચપ્પુ, કાતર, ડાબલા, ડાબલી, ખડિયા, હિંગલોકના વાસણ, પાટલી, ઓલીયાં, પાટી, પુસ્તક રાખવાના ડાબલા, દોરા, ચાબખી, વાસક્ષેપના વાટકા, વતરણાં, કાંબી

૩. ચારિત્રના ઉપકરણ

પાત્રાં, ચોલપટ્ટા, કપડાં, મુહપત્તિ, ચરવલા પડલા, સથારીયા, ડાંડા, કલ્પસૂત્ર, ચરવલાની દાંડી, ઝોળી, કાંબલી ઓઘાની, ઓઘા, તરપણી

એ રીતે શુદ્ધ ભાવે દરેક ઉત્તમ વસ્તુઓ મૂકે

ઇતિ ઉજમણાનો વિધિ સંપૂર્ણ.

(ખરતર ગચ્છીય) પાંચ શક્રસ્તવે દેવવંદન વિધિ.

ખમાસમણુ૦ દઈ "ઈચ્છા૦ સ૦ ભ૦ ચૈત્યવદન કરુ ? ઇચ્છ " કહી ચૈત્યવંદન કરી, નમુત્થુણં૦ કહી અથવા ચૈત્યવદન વગર કર્યે સીધા જ નમુત્થુણુ૦ કહી ખમાસમણ દઈ ઇરિયાવહિ પડિક્કમે૦ પછી ખમાસમણ દઈ, ઈચ્છા૦ સ૦ ભ૦ ચૈત્યવદન કરૂ ? ઈચ્છ કહી ચૈત્યવંદન તથા જકિંચિ૦ નમુત્થુણુ૦ કહી ઊભા થઈ અરિહંત ચેઈયાણુ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગં વદણવત્તિઆએ૦ અન્નત્થ૦ કહી એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પારી નમોઽર્હત્૦ કહી પહેલી થુઈ કહી, લોગસ્સ૦ સવ્વલોએ અરિહંત ચેઈયાણુ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ વદણ વત્તિઆએ૦ અન્નત્થ૦ કહી એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પારી, બીજી થુઈ કહી, પુખ્ખરવરદી૦ સુઅસ્સ ભગવઓ કરેમિ કાઉસ્સગ્ગ વદણ૦ અન્નત્થ૦ કહી એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પારી, ત્રીજી થુઈ કહી સિદ્ધાણુ બુદ્ધાણુ૦ વેયાવચ્ચગરાણું૦ અન્નત્થ કહી, એક નવકારનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પારી, નમોઽર્હત્૦ કહી, ચોથી થુઈ કહેવી, પછી બેસી નમુત્થુણુ૦ કહી ઊભા થઈ અરિહંત ચેઈયાણુ૦ કહી ઉપરની જેમ ચાર થુઈએ દેવવદન કરી નીચે બેસી નમુત્થુણુ૦ કહી, જકિંચિં૦ જાવંતિ૦ જાવંત૦ નમોઽર્હત્૦ સ્તવન૦ જય વીયરાય૦ કહી નમુત્થુણુ૦ કહી અંતે સવ્વે તિવિહેણુ વદામિ " કહે, ઈતિ પાંચ શક્રસ્તવે દેવવંદન વિધિ

સમાપ્ત.